

Susanna Välimäki ja Nuppu Koivisto-Kaasik

Sävelten tyttäret

Säveltävät naiset Suomessa 1800-luvulta 1900-luvulle

SKS

Sävelten tyttäret

Viulisti-säveltäjä Kerttu Wanne ja pianisti Astrid Joutseno
olivat paitsi työpari myös elämänkumppaneita.

Säveltäjä ja opettaja Alexandra Brandt Edelfelt (vasemmalla) musisoimassa opettajatyttäriensä Annie Edelfeltin (keskellä) ja Berta Edelfeltin (oikealla) kanssa vuonna 1892, todennäköisesti kesähuvilallaan Haikossa. Kitara ja piano olivat tyypillisiä naisten soittimia 1800-luvulla.

Susanna Välimäki ja Nuppu Koivisto-Kaasik

Sävelten tyttäret

Säveltävät naiset Suomessa 1800-luvulta 1900-luvulle

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
Helsinki 2023

SKS
VERTAISARVIOITU TIEDEKIRJA
HISTORIALLINEN ARKISTO

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

unesco
Inscribed on
the National Register

Historiallinen Arkisto 154

Teos on Suomen Historiallisen Seuran nimeämien
asiantuntijoiden tarkastama.

SKS:n julkaisujen kokoelma kuuluu Unescon kansalliseen Maailman muisti -rekisteriin.

Tutkimusta ovat tukeneet Koneen Säätiö, Suomen Kulttuurirahasto, Tutkimusyhdistys Suoni ry, Helsingin yliopisto ja Taideyliopiston Historiafoorumi.

Graafinen suunnittelu, taitto ja kuvien reproduktio: Jaana Tarsa

Kannen kuva: Lilly Kajanus-Blenner / Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö

EPUB: Tero Salmén

ISBN 978-951-858-596-4 (sid.)
ISBN 978-951-858-597-1 (EPUB)
ISBN 978-951-858-598-8 (PDF)

ISSN 0073-2540 (sid.)
ISSN 2670-014X (verkkojulkaisut)

DOI https://doi.org/10.21435/ha.154

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa
https://doi.org/10.21435/ha.154
tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

Jelgava Printing House, Latvia 2023

Sisällys

https://doi.org/10.21435/ha.154

Johdanto

Miksi tutkia pitkällä 1800-luvulla syntyneitä suomalaisia säveltäjänaisia?

”Minä sävellän yksinkertaisesti siksi, että minulla on siihen tarve.”
Ida Moberg[1]

”Olen soittanut pianoa kuusivuotiaasta alkaen, joten miksi en olisi oppinut myös säveltämään.”
Ester Melander[2]

”[A]iheeni [ovat] niin vallattomia, eivät suvaitse suostua ’Strenge Satzin’ kuriin.”
Maija Korkeakoski-Haupt[3]

Naiset ovat aina luoneet musiikkia, sillä musiikillisen ilmaisun tarve luonnehtii ihmistä ja kulttuuria yleismaailmallisesti. Säveltävien naisten perinne on silti usein jäänyt piiloon. Näin on käynyt Suomenkin musiikinhistoriankirjoituksessa, mutta tämän tutkimuksen tarkoitus on tuoda se julki. Edellä olevista säveltäjänaisten toteamuksista käyvät jo ilmi naisten sävellyskulttuuria keskeisesti määrittäneet tekijät: sisäinen tarve musiikilliseen luovuuteen, musiikin tärkeä sija tyttöjen kasvatuksessa sekä naisen ja hänen musiikkinsa poikkeaminen miehiseksi ymmärretystä normista. Moni historian säveltäjänainen myös pohti omaa sävellystyötään ja kertoi siihen liittyvistä ajatuksistaan toiselle säveltäjänaiselle, muttei juuri muille. Tähän naisten sävellystyöhön kirjamme paneutuu: siihen, mitä kaikkea Suomessa kukoistanut säveltävien naisten historiallinen perinne sisältää, ja mikä merkitys sillä on meille tänä päivänä.

Sävelten tyttäret esittelee satakaksikymmentäkuusi säveltäjänaista, jotka vaikuttivat Suomen 1800- ja 1900-luvun musiikkielämässä, kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Jokaisesta säveltäjästä on laadittu historialliseen alkuperäisaineistoon perustuva elämäkerta-artikkeli teosluetteloineen ja lähdetietoineen. Tutkimus pohjautuu valtaosin aiemmin julkaisemattomaan tietoon, jota on tuotettu tutkimalla laajoja aineistoja monissa arkistoissa.

Tutkimuksessa lähdettiin etsimään vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Onko Suomessa ollut säveltäviä naisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella? Keitä he olivat? Mitä heistä, heidän elämästään, toiminnastaan ja tuotannostaan voidaan tietää historiallisten aineistojen pohjalta? Tutkimuksen edetessä muotoiltiin lisää kysymyksiä: Miltä Suomen musiikin historia näyttää säveltävien naisten näkökulmasta? Mitä säveltäminen tarkoittaa, jos sitä tarkastellaan vuosien 1780–1909 välisenä aikana syntyneiden suomalaisnaisten toimintana? Mitä Suomen musiikin naishistoria tarjoaa ymmärryksellemme Suomen ja Euroopan 1800–1900-luvusta, niiden musiikkielämästä, kulttuurista ja yhteiskunnasta?

https://doi.org/10.21435/ha.154

Vain harvoista kirjan säveltäjistä – lähinnä Laura Netzelistä, Ingeborg von Bronsartista ja Helvi Leiviskästä – on aiemmin julkaistu tieteellisiä tutkimuksia.[4] Useimmista ei ole aiemmin kirjoitettu lainkaan, tai ainakaan vakavalla suhtautumisella, päähenkilön painolla tai säveltämisen näkökulmasta. Joitakin kohteitamme on tutkittu muusikkoina, kirjailijoina ja yhteiskunnallisina toimijoina muttei säveltäjinä. Valtaosa kirjan säveltäjistä oli meille itsellemmekin täysin tuntemattomia tutkimusta aloittaessamme. Tutkimusta lähdettiin kuitenkin tekemään sillä oletuksella, ettei musiikillisen ilmaisun tarve määritä vain yhtä sukupuolta vaan on yleinen kaikkien sukupuolien parissa kaikkina aikoina. Päätimme selvittää, minkälaista säveltämisen kulttuuria pitkällä 1800-luvulla syntyneet suomalaiset naiset harjoittivat ja miten siitä oli mahdollista saada tietoa.

Kirjan johdantoluku esittelee tutkimuksen tieteellisen taustan ja tutkimusasetelman, teoriat, menetelmät ja aineistot sekä aiemman tutkimuksen. Lisäksi käsitellään elämäkertojen joukosta muodostuvan tutkimuskokonaisuuden teemoja ja tuloksia. Lukija, joka on kiinnostunut vain säveltäjänaisten elämäkerroista eikä tieteellisestä taustasta, voi hypätä johdannon yli suoraan elämäkertoihin. Loppuluvussa kerrataan tiivistetysti tutkimuksen tärkeimmät tulokset ja johtopäätökset sekä pohditaan uuden tiedon merkitystä.[5]

Umpikujat ja vaihtoehtokulttuurien kukoistus

Säveltäminen oli 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen naiselle haasteellista toimintaa yhteiskunnan sukupuolittuneiden rajoitusten, normien ja käsitysten takia. Tämä oli tilanne niin Suomessa kuin yleensä Euroopassa, Yhdysvalloissa ynnä muissa maissa, joissa harjoitettiin länsimaista sävellyskulttuuria. Naisen säveltämistä pidettiin lähinnä paheksuttavana, häpeällisenä, naurettavana tai yhdentekevänä toimintana, koska säveltämisen katsottiin soveltuvan vain miehille. Yleisesti ajateltiin, että säveltäminen oli ristiriidassa naisen sukupuolisen olemuksen ja roolin kanssa. Jos nainen sävelsi, se teki hänestä sukupuolensa hukanneen tai kieltävän epänaisen. Samalla uskoteltiin, että naiselta puuttuivat säveltämiseen tarvittavat henkiset edellytykset.[6]

Säveltäminen oli siten tunkeutumista miehille varatulle alueelle. Siksi naisten säveltämistä on miesvaltaisissa kulttuureissa estetty, ehkäisty ja rajoitettu lakien, sääntöjen, moraalisten uskomusjärjestelmien ja kulttuuristen normien avulla.[7] Naisia väheksyvässä kulttuurissa naiset sisäistävät helposti itsekin lamauttavan ajatuksen omasta huonommuudestaan, kyvyttömyydestään, arvottomuudestaan ja sopimattomuudestaan säveltäjäksi.[8] Säveltävä nainen joutui taistelemaan yhteiskunnan ja perheen järjestelmiin liittyvien ulkoisten ja sisäisten esteiden ohella myös tiedostamattomasti omassa mielessä vaikuttavia kieltoja vastaan. Moni suuntasi musiikillisen ilmaisun tarpeensa säveltämisen sijaan soittamiseen, joka oli naiselle sallitumpaa.

Musiikki, erityisesti pianonsoitto ja laulaminen, katsottiin 1800-luvulla säätyläistytölle soveliaaksi harrastukseksi muttei ammatiksi. Musisointi kodeissa ja kotien,

https://doi.org/10.21435/ha.154

kartanoiden ja hovien yksityisissä seurapiireissä ja salongeissa oli naisille sallittua; sitä heiltä jossain määrin myös toivottiin, kunhan siinä ei menty "liian pitkälle". Sen sijaan sävellysten julkaiseminen omalla nimellä oli naiselle kumouksellista toimintaa.[9] Säveltäminen kytkeytyi pelkkää soittamista tai laulamista vahvemmin julkiseen elämään ja yhteisön hengentuotteiden luomiseen: nuottien julkaisemiseen, julkisiin konsertteihin, henkisiin pyrintöihin, teoreettiseen koulutukseen, voimakkaaseen tekijyyteen ja esilläoloon sekä rahaan – ammatilliseen toimintaan, jota pidettiin naisen perustehtävän, kodin ja perheen hoitamisen, vastakohtana. Naiselle siitä saattoi seurata vaikeuksia ja sosiaalisia rangaistuksia, kuten seuraelämän ulkopuolelle sulkemista ja sosiaaliseen paitsioon joutumista, yhteisön syrjintää ja naurettavaksi leimaamista.[10]

Vihamielisesti naisten säveltämiseen suhtautuvassa ilmapiirissä moni säveltämisestä kiinnostunut nainen arkaili eikä näyttänyt sävellyksiään muille tai miehille. Moni sävelsi rajatulle naisvaltaiselle ystäväpiirille ja pöytälaatikkoon. Moni luovutti aikuisuuden kynnyksellä, avioiduttuaan, puolison vaatimuksesta, ympäristön paineesta tai omaksuessaan vaimon roolin, joka lähtökohtaisesti rajautui kotiin eikä julkisen elämän palvelukseen. Etenkin 1800-luvun alkupuoliskolla harva nainen julkaisi sävellyksiään, ja jos julkaisi, niin ei omalla nimellään tai sukupuoltaan paljastaen. Naiset saattoivat julkaista sävellyksiä ja järjestää niiden esityksiä nimettömästi, salanimen tai nimimerkin suojissa – tai veljen, aviomiehen tai miespuolisen yhteistyökumppanin nimissä.[11] Näistä rajoituksista huolimatta naiset sävelsivät 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen Suomessa huomattavissa määrin – vaikkakin usein erilaisissa olosuhteissa ja sosiaalisissa kuvioissa sekä eri lähtökohdin kuin miehet. Mitä ja miten he sävelsivät? Mikä merkitys säveltämisellä oli heidän elämässään, ja miten se kytkeytyi heidän muuhun toimintaansa, kulttuurin kehityskulkuihin ja yhteiskunnallisiin tapahtumiin? Näihin kysymyksiin pyrimme kirjassamme vastaamaan.

Etsiessämme tietoa pitkällä 1800-luvulla syntyneistä suomalaisista säveltävistä naisista huomasimme pian, että heitä oli paljon enemmän kuin mitä aluksi oletimme. Historiallista arkistoaineistoa läpi kahlatessamme meille muodostui nopeasti käsitys siitä, miten keskeinen merkitys naisilla on Suomen musiikin historiassa. Ruohonjuuritasolla – musiikin opiskelijoiden ja varhaisopettajien sekä koulu- ja kotimusisoinnin parissa – 1800-luvun musiikkielämä oli pitkälti nimenomaan naisten kulttuuria. Musiikki oli säätyläistyttöjen kasvatuksen ydinalue. Laulu ja pianonsoitto kuuluivat ylempien luokkien tyttöjen tapakasvatukseen siinä missä koruompelu, ranska ja muut kielet.[12] Miehille musiikki ei ollut samalla tavalla pakollista tai kiinnostavaa, koska heillä oli muitakin mahdollisuuksia kehittää itseään. 1800-luvun naiselle musiikki – erityisesti laulu ja pianonsoitto – oli yksi harvoja alueita, joita hän saattoi opiskella yhtä pitkälle ja samoilla opettajilla kuin miehet. Suurin osa perusteellisen musiikkikoulutuksen saaneista ihmisistä 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen Suomessa oli naisia.

Naiset hakeutuivat sankoin joukoin musiikin ammattiopintoihin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen Euroopassa. He opiskelivat konservatorioissa ja

https://doi.org/10.21435/ha.154

muissa musiikinopetusta antavissa kouluissa laulua, pianonsoittoa ja hiljalleen muitakin soittimia, vaikka sävellyksen, kontrapunktin, soinnutuksen ja soitinnuksen luokille osallistuminen oli yleensä tehty naisille vaikeaksi tai mahdottomaksi.[13] Euroopan konservatorioiden opiskelijoista 70–80 prosenttia oli naisia,[14] mikä näkyi vuonna 1882 perustetussa Helsingin Musiikkiopistossakin. Esimerkiksi vuonna 1893 sen oppilaista oli naisia 82 prosenttia.[15] Musiikkiopiston eli sittemmin Helsingin Konservatorion (1924–1939), Sibelius-Akatemian (1939–2013) ja nykyisen Taideyliopiston Sibelius-Akatemian (2013–) opiskelijoista valtaosa oli naisia 1950-luvulle saakka.[16] Musiikin historiasta kertovat kirjat antavat asiasta yleensä päinvastaisen, virheellisen kuvan.

Myös musiikkiseuroissa naiset olivat kantavia voimia, vaikka historiankirjoihin on otettu näistä toimijoista mukaan yleensä vain miesten nimet. Turussa 1800-luvun lopussa konsertteja järjestäneen ja muusikoiden yhteistyöverkostona toimineen Dilettanttiyhdistyksen jäsenistä niin suuri osa oli naisia, että siihen viitattiin nimellä *dille tanter*, sekopäiset tädit.[17] Sen sijaan näkyvien kansallisten musiikki-instituutioiden hallinto ja työpaikat – oopperalaulajia lukuun ottamatta – pysyivät miesten hallinnassa. Naisen ei katsottu sopivan huomattavaan julkiseen toimeen tai valta-asemaan, kuten säveltäjäksi, kapellimestariksi, orkesterimuusikoksi, korkeampien oppilaitosten opettajaksi, johtajaksi, johtokunnan jäseneksi tai kriitikoksi. He kyllä kelpasivat kapellimestarien, kuoronjohtajien, säveltäjien ja musiikkioppilaitosten johtajien ”oikeiksi käsiksi”, apulaisjohtajiksi ja työmyyriksi, mutta ilman vastaavaa virallista asemaa. Esimerkiksi laulaja, kuoronjohtaja ja säveltäjä Thérèse Decker Hahl harjoitti kuoroja moniin Fredrik Paciuksen ja Richard Faltinin johtamiin konsertteihin 1860-luvun taitteesta alkaen.[18] Helsingin Musiikkiopiston perustamiseen johtivat musiikkiyhdistykset, joiden jäsenistä suuri osa oli naisia; uuden opiston johtokuntaan ei kuitenkaan otettu yhtään naista eikä opettajiinkaan mahtunut kuin yksi (laulunopettaja Emilie Mechelin).[19] Naisten uramahdollisuuksia rajoittivat musiikkialalla moninkertaiset ideologiset ja institutionaaliset esteet, portinvartijat ja lasikatot.

Naiset saattoivat 1800-luvulla opettaa ja johtaa niin toisten kuin omaakin musiikkia yksityisissä ja valtiollisissa tyttökouluissa ja niiden opettajaluokilla. He opettivat musiikkia myös – usein itse perustamissaan – pienemmissä pensionaatti-, mamselli- ja musiikkikouluissa sekä yksityis- ja kotiopettajina. Kansakoululaitoksen kehityttyä naiset opettivat musiikkia kansakouluissa ja niihin opettajia kouluttavissa seminaareissa sekä hiljalleen kaikenlaisissa kouluissa. Musiikinopettajan työ, kuten kielten ynnä muiden kouluaineidenkin opettaminen, oli 1800-luvulla harvoja valtakulttuurin hyväksymiä ansiotyön mahdollisuuksia ylempien luokkien naisille, etenkin leskille sekä mamselleille eli naimattomille ei-aatelisille säätyläisnaisille. Yksityisopetus pysyi kotikasvatuksen piirissä eikä uhannut julkisen piirin patriarkaalista järjestystä. Moni säveltäjänainen teki uran musiikin-, kielten-, voimistelun-, kansakoulun- tai lastentarhanopettajana ja toimi niissä puitteissa säveltäjänä,

https://doi.org/10.21435/ha.154

laatien musiikkia koulunsa tarpeisiin. Helsingin Musiikkiopistoon naisia palkattiin pitkään ennen kaikkea musiikin varhaiskasvatuksen pariin.

Mahdollisuudet saada laajempaa tunnustusta, päästä merkittäviin virkoihin tai kansakunnan kaapin päälle olivat naisille pitkään olemattomat. Muusikkonaisten kirjeistä ja päiväkirjoista välittyvät turhaumat, taistelut ja haavat koskettavat myös 2000-luvun naisia. Ida Moberg oli vihainen siitä, ettei hän yrityksistään huolimatta saanut kapellimestarin töitä, vaikka oli kouluttautunut alalle Dresdenin konservatoriossa. Anna Blomqvist oli katkera siitä, ettei häntä pyydetty Helsingin Musiikkiopistoon opettajaksi, vaikka hän oli keskeinen ideoija laitoksen perustamisessa ja tutkiva laulupedagogi. Heidi Sundblad-Halme perusti oman naisorkesterin, jotta sai johtaa orkesteria ja omaa musiikkiaan esille. Agnes Tschetschulin perusti kollegoidensa kanssa maailman ensimmäisen ammattimaisesti toimineen, pelkästään naisista koostuvan jousikvartetin, koska tavallisiin kvartetteihin, yhtyeisiin ja orkestereihin ei naisilla ollut pääsyä. Olga Tavaststjerna esitti sinnikkäästi vastalauseita, kun hänet hylättiin sukupuolensa vuoksi urkurinviran hakuprosessista. Ingeborg von Bronsartin aviomies-kollega ei saapunut vaimonsa ensimmäisen menestysoopperan ensi-iltaan, koska hänen mielestään säveltäminen ei sopinut vaimolle ja kahden lapsen äidille; konsertoinnista vaimo oli jo aiemmin joutunut luopumaan.[20]

Tällaisten vihan ja katkeruuden aineistojenkin tarkastelussa olemme pyrkineet reparatiiviseen eli korjaavaan, hyvittävään ja myönteiseen luentaan,[21] joka korostaa naisten musiikillisen toiminnan mahdollisuuksia vaihtoehtoisissa ja vastakulttuurisissa käytännöissä patriarkaalisen järjestelmän rajoittaman elämän keskelläkin.[22] Patriarkaaliseen yhteiskuntaan jää aina ”aukkoja”, joihin sen hallinta ei yllä.[23] Esimerkiksi tyttökouluja voi tarkastella naisten vaihtoehtoisina taide- ja tiedeakatemioina, jotka mahdollistivat kukoistavan musiikillisen opetuksen ja konserttitoiminnan. Muusikkonaisten omat verkostot, yhtyeet, orkesterit sekä naisten yhteiskunnallinen liikehdintä loivat omaehtoista musiikkikulttuuria. Seurapiireissä ja salongeissa käsikirjoituksina kiertänyt laulu- ja pianomusiikki, pedagoginen musiikki, lastenmusiikki, voimistelumusiikki, taidetanssimusiikki sekä valtakirkon ulkopuoliset hengelliset liikkeet tarjosivat kanavia, joissa säveltäjänaiset saattoivat toimia vapaammin kuin valtavirran konsertti-instituutioissa; vähäpätöisiksi tai harmittomiksi leimatut säveltämisen muodot eivät uhanneet valtakulttuurin rakenteita.

Orastavasta kansalaisyhteiskunnasta tuli säveltäjänaisille tärkeä toimintakenttä. Monet 1800-luvun ja 1900-luvun alun säveltäjänaiset osallistuivat kansainvälisiin yhteiskunnallisiin uudistusliikkeisiin. He vaikuttivat naisasia- ja raittiusliikkeessä, luonnon- ja eläinsuojelutyössä, tyttöjen koulutuksen kehittämisessä, kansakoululiikkeessä, kansalaisten sivistämis- ja valistamispyrinnöissä, terveys- ja voimisteluliikkeissä, työväenliikkeessä, köyhäinhoidossa ja muussa sosiaalipoliittisessa hyväntekeväisyydessä sekä vapaakirkollisissa ja esoteerisissa liikkeissä. Niihin liittyvät yhdistykset ja järjestöt tarjosivat samalla mahdollisuuksia musiikkitoimintaan.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Osa naisista luovi säveltäjinä valtakulttuurissa(kin), toimien sen musiikki-instituutioiden ja sävellyskäytäntöjen piirissä. Jotkut loivat huomattavan uran ja olivat kotimaisia tai kansainvälisiä kuuluisuuksia, joiden sävellyksiä soitettiin ja julkaistiin heidän elinaikanaan ja joista kirjoitettiin jatkuvasti lehdissä. Viimeistään kuolemansa jälkeen heidät kuitenkin sivuutettiin eikä heitä ja heidän musiikkiaan sisällytetty musiikinhistorian kirjoihin tai konsertti- ja opetusohjelmistoihin.

Aiempi tutkimus: Suomen musiikin nais- ja mieshistoriaa

Suomalaisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella syntyneitä naispuolisia laulajia, pianisteja, musiikinopettajia ja muita muusikoita on tutkittu huomattavissa määrin.[24] Säveltäjänaisia ei ole kuitenkaan tutkittu juuri lainkaan. Aiempaa tutkimusta ovat Netzeliä ja Bronsartia Suomen ulkopuolisissa yhteyksissä käsittelevät tutkimukset,[25] Eila Tarastin ja Pirkko Moisalan tutkimukset Leiviskästä[26] sekä muutamat, lähinnä Mobergia koskevat opinnäytteet.[27] Saksasta johdetut eurooppalaisia säveltäjä- ja muusikkonaisia kartoittavat tutkimus- ja tietoaineistohankkeet ovat tuottaneet hakusana-artikkelit Mobergista ja Tschetschulinista.[28] Carita Björkstrandin vuonna 1999 ilmestynyt musiikkitieteen väitöskirja käsittelee muusikkonaisten ammatillista asemaa suomalaisessa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen musiikkielämässä. Vaikka siinä sivutaan useita säveltäjiä, huomio ei ole säveltäjissä vaan esittävissä ja kirkkomuusikoissa sekä musiikkipedagogeissa.[29] *Sävelten tyttäret* on ensimmäinen tutkimus, jossa tutkitaan suomalaisia 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen säveltäjänaisia laajasti ja järjestelmällisesti alkuperäisaineiston pohjalta.

Musiikintutkijat Pirkko Moisala ja Riitta Valkeila julkaisivat vuonna 1994 säveltäjänaisia länsimaisen taidemusiikin historiassa esittelevän tietokirjan *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*.[30] Suomalaisen feministisen musiikintutkimuksen klassikoihin lukeutuvassa kirjassa kerrotaan lyhyesti myös yhdeksästä *Sävelten tyttäret* -kirjan säveltäjästä. He ovat Minna von Knorring, Agnes Tschetschulin, Ida Moberg, Betzy Holmberg, Edith Sohlström, Gertrud Ollus, Helvi Leiviskä ja Heidi Sundblad-Halme sekä Ingeborg von Bronsart, joka on luokiteltu ruotsalaiseksi.[31] Kirja ei kuitenkaan edusta arkistotyötä hyödyntävää historiantutkimusta. Sen sijaan kyseinen teksti perustuu pitkälti toisen käden lähteille, jotka on syytä tuoda esille niiden tärkeyden takia. Ne ovat Greta von Klossen *Musiikki*-lehdessä vuosina 1948 ja 1950 julkaistut artikkelit ”Säveltäjänaiset Suomen kulttuuritekijöinä vuosisadan vaihteessa” ja ”Ida Moberg, ensimmäinen suomalainen naissäveltäjä” sekä Mobergin ja Leiviskän omaelämäkerralliset artikkelit, jotka on julkaistu Sulho Rannan vuonna 1945 toimittamassa teoksessa *Suomen säveltäjiä puolentoista vuosisadan ajalta*.[32] Greta von Klosse (1898–1981) oli Helsingin Naisorkesterin perustajajäsen ja siinä pitkään toiminut viulisti ja pikakirjoittaja, joka esitelmöi suomalaisista säveltäjänaisista erilaisissa tapahtumissa ja radiossa.[33] Suomalaisissa musiikki-, sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistiin 1800-luvun lopulta alkaen runsaasti suomalaisia ja kansainvälisiä säveltäjä-

https://doi.org/10.21435/ha.154

naisia esitteleviä artikkeleita,[34] mutta Klossen artikkelit ovat tietoarvoltaan poikkeuksellisen merkittäviä, vaikka sisältävät myös joitakin usein toistettuja virheitä.[35] Todennäköisesti hän sai Helsingin Naisorkesterin soittajien ja kannatusyhdistyksen jäsenten kautta koottua ainutlaatuista perimätietoa suomalaisista säveltäjänaisista, olivathan sen jäseniä esimerkiksi Moberg, Leiviskä ja Sundblad-Halme.[36] Niin ikään Mobergin ja Leiviskän omaelämäkerrat ovat tärkeitä lähteitä; etenkin Mobergista on olemassa vähän elämäkerrallista aineistoa.

Samana vuonna Moisalan ja Valkeilan tietokirjan kanssa ilmestyi ensyklopedia *Suomalaisia säveltäjiä*.[37] Se sisältää henkilöartikkelit 148 säveltäjästä, joista naisia on kolme: Moberg, Leiviskä ja Kaija Saariaho. Suppeammat, muutaman virkkeen artikkelit kirjaan on kirjoitettu 211 säveltäjästä, joista naisia on kolmetoista. Näiden vähemmän tärkeiksi katsottujen säveltäjien luokassa naisten osuus nousee siten kahdesta kuuteen prosenttiin. Kaikkiaan seitsemän kirjassa hakusana-artikkelin saanutta säveltäjää kuuluu *Sävelten tyttärien* aikahaarukkaan: Ida Moberg, Sofie Lithenius, Agnes Tschetschulin, Edith Sohlström, Helvi Leiviskä, Helvi Mäkinen ja Heidi Sundblad-Halme.[38] *Suomen musiikin historia* -kirjasarjan toinen osa vuodelta 1996, *Kansallisromantiikan valtavirta 1885–1918*, sisältää luettelon ”suomalaisista ja Suomessa toimineista taidemusiikin säveltäjistä”.[39] Sen 298 nimestä naisia on kaksitoista, joista seitsemän kuuluu *Sävelten tyttärien* aikahaarukkaan. Kirjat *Suomalaisia säveltäjiä* ja *Suomen musiikin historia* 2 ovat esimerkkejä vakiintuneista käytännöistä Suomen musiikin ja säveltäjyyden historiankirjoituksessa: se on ollut mieshistoriaa, jossa säveltävä nainen ei ole vain marginaalinen vaan lähes olematon. Vastaavasti jo aiemmin mainitussa Rannan kirjassa ja sen toisessa, korjatussa ja täydennetyssä painoksessa *Suomen säveltäjiä I–II* on artikkelit kahdesta naisesta, Mobergista ja Leiviskästä.[40] Toivo Haapasen vuonna 1940 julkaisema *Suomen säveltaide* sisältää naispuolisista säveltäjistä vain Leiviskän, joka saa yhden virkkeen ja tittelin ”naissäveltäjä”.[41] Kimmo Korhosen kuusikymmentä vuotta myöhemmin julkaistussa tietokirjassa *Suomen säveltäjiä neljältä vuosisadalta* Kaija Saariahoa edeltävältä ajalta mainitaan niin ikään yksi ja sama nainen: Leiviskä.[42] Reijo Pajamon ja Erkki Tuppuraisen kirjoittamassa *Suomen musiikin historia* -kirjasarjan *Kirkkomusiikki*-osassa on puolitoista sivua omistettu ”naissäveltäjille”, joita mainitaan viisi: Ida Moberg, Sofie Lithenius, Lilli Leinberg, Elin von Pfaler ja Iina Karttunen.[43]

Helvi Leiviskä on usein joutunut toimimaan musiikkikirjallisuudessa ja mediassa poikkeukseksi määrittyvänä naispuolisena säveltäjänä. Leiviskästä kirjoitettiin hänen elinaikanaan suhteellisen paljon lehdissä ja hänen musiikkiaan soitettiin konserteissa ja radiossa. Häntä kuitenkin käsiteltiin toiseuttaen: hänet määriteltiin järjestelmällisesti *nais*säveltäjäksi eikä säveltäjäksi, kuten Moisalakin on tuonut tutkimuksessaan esiin,[44] eikä Leiviskän rinnalle nostettu muita säveltäjänaisia. Tällä tavoin Leiviskästä luotiin virheellistä käsitystä ”Suomen ainoana naissäveltäjänä”. Sallimalla yksi poikkeus pyrittiin vahvistamaan kuvaa siitä, ettei säveltäminen todellisuudessa ollut naisten alue. Leiviskä nostettiin esille, Moberg ja muut säveltäjänaiset vaiettiin

https://doi.org/10.21435/ha.154

olemattomiin ja unohdettiin. Esimerkiksi Leiviskän aikalainen, säveltäjä-kapellimestari Sundblad-Halme ei kelvannut mediassa tai historiankirjoissa ”vakavasti otettavien” säveltäjien joukkoon, vaikka hän oli huomattavan orkesterituotannon säveltänyt ammattilainen ja monia orkestereita johtanut kapellimestari. Sundblad-Halmeen sävellystuotannon huomiointi olisi johtanut kysymykseen muistakin säveltäjänaisista, mikä olisi kyseenalaistanut miehistä valtarakennetta ylläpitävän käsityksen ”naissäveltäjästä” harmittomana luonnonoikkuna. Siinä missä Leiviskää haastateltiin mediassa Suomen ”ensimmäisenä” ja ”ainoana” ”naissäveltäjänä”, Sundblad-Halme joutui vastaanottamaan nimettömiä häirikköpuheluja, joissa häntä kehotettiin lopettamaan säveltäminen ja orkesterinjohtaminen.[45] Sama yhden poikkeuksen sallimisen ilmiö näkyy Viron musiikin historiassa, jossa sotienvälisen ajan lehdistö huomioi säännöllisesti yhden säveltäjänaisen: Viron ”ainoaksi naissäveltäjäksi” määritetyn ja kansallissankarin asemaan nostetun Miina Härman (1864–1941).[46]

2020-luvun taitteeseen asti historialliset suomalaiset säveltäjänaiset ovat olleet kaanonin ulkopuolella: musiikinhistorian kirjojen, äänitteiden, konserttiohjelmistojen, opetusohjelmistojen ja yleisen tietoisuuden ulkopuolella. Vaikka tasa-arvon ja naisten musiikin edistämiseksi on Suomessakin tehty työtä ja keskusteltu lehdissä ainakin 150 vuotta, aiheesta on vallinnut tutkimuksessa ja kulttuurielämässä suuri tietämättömyys. Vasta vuosina 2020–2021 ilmestyivät ensimmäiset kaupalliset äänitteet, jotka sisältävät 1800-luvulla syntyneen suomalaisnaisen orkesterimusiikkia: levytykset Ida Mobergin neliosaisesta orkesterisarjasta *Auringonnousu* (1906) ja Ingeborg von Bronsartin oopperasta *Jery und Bätely* (1873). Molemmat levyt ovat ulkomaista tuotantoa.[47] Vuonna 2021 julkaistiin ensimmäinen levy ja nuottikokoelma, joka esittelee useiden historiallisten suomalaisten säveltäjänaisten teoksia,[48] ja lisättiin ensimmäistä kertaa joukko historiallisten säveltäjänaisten elämäkertoja *Kansallisbiografiaan*.[49] Samana vuonna Helsingin kaupunginorkesteri käynnisti taiteellista työtä ja soveltavaa tutkimusta yhdistävän, historiallisten suomalaisten säveltäjänaisten musiikkia esiin tuovan hankkeen ja yhteistyöverkoston *Historian unohtamat orkesterimusiikit* (HUOM).[50] Naisten musiikin tutkimus on vakiintunut musiikintutkimuksen valtavirtaan vasta 2020-luvun taitteessa, mihin lienee vaikuttanut niin sanottu neljännen aallon feminismi #metoo-liikkeineen.[51] Samalla naisten säveltämän konserttimusiikin edistäminen on kasvanut laajatahoiseksi ja monia musiikkialan toimijoita yhdistäväksi liikkeeksi.[52] Silti 2020-luvun feminististen muusikkonaisten tavoitteet ovat monessa mielessä samoja kuin 1800-luvun ensimmäisen aallon naistenkin: saada naisten musiikkia kuuluviin myös valtavirran instituutioissa ja edistää musiikkikulttuurin tasa-arvoistumista. Omaan tutkimukseemme ovatkin vaikuttaneet feminismin kaikkien aaltojen tavoitteet, ja pyrimme korostamaan feminismin ylisukupolvista perintöä. Monet feministisen musiikintutkimuksen perusteokset julkaistiin jo 1980–1990-luvulla,[53] ja Suomessa toimitettiin ensimmäinen *Musiikki*-lehden feministisen musiikintutkimuksen teemanumero vuonna 1994.[54] Silti vasta

https://doi.org/10.21435/ha.154

2010-luvun kuluessa sukupuolen huomioinnista tuli itsestään selvä käytäntö monilla musiikintutkimuksen alueilla. Kehityskulku on kansainvälinen.

Laajassa katsannossa säveltävien naisten tutkiminen on kuitenkin yhtä vanha asia kuin musiikintutkimus ylipäätään, vaikka sitä onkin tehty marginaalissa. Esimerkiksi 1700–1800-luvulla julkaistiin Ranskassa ja Saksassa säveltävistä ja musisoivista naisista artikkeleita musiikkitietokirjoissa.[55] Onhan varhaisin historian nimeltä tuntema säveltäjäkin nainen: Akkadin valtakunnassa Kaksoisvirranmaassa 2200-luvulla ennen ajanlaskun alkua elänyt hengellinen johtaja, muusikko ja runoilija Enheduanna, jonka säilyneet uskonnolliset laulutekstit on kirjoitettu sumerilaisella nuolenpääkirjoituksella ja tarkoitettu lyyran säestyksellä laulettaviksi.[56]

Feministinen musiikinhistoria ja elämäkertatutkimus

Lähestymistavaltaan *Sävelten tyttäret* perustuu feministiseen musiikinhistoriaan[57] ja toimijuutta korostavaan elämäkertatutkimukseen.[58] Samalla nojaamme naisten kulttuurista perintöä, jatkumoita ja historiallista merkitystä esiin nostavaan naishistoriaan, joka ymmärtää naisen toimijuuden monimutkaiseksi ilmiöksi patriarkaalisen yhteiskunnan säännöstelemässä rajallisen vapauden tilassa.[59] Sosiaali- ja kulttuurihistoriallisen otteen mukaisesti näemme musiikin ja sen harjoittamisen yhteiskunnan kehityskulkuihin, laajempaan kulttuurielämään sekä henkilöverkostoihin kytkeytyväksi toiminnaksi ja yksilön arkiseksi historiaksi.[60] Musiikki elää yhteiskunnassa sen muovaamina kulttuurisina käytäntöinä, eikä sitä voi historiantutkimuksessa jähmettää yhteiskunnasta irralliseksi, muuttumattomaksi olioksi.

Feministinen musiikinhistoriankirjoitus uudelleenarvioi kriittisesti vakiintuneita tutkimuksen teon tapoja, kuten säveltäjyyden ja suomalaisuuden määrittelyjä, musiikinlajien ja sävellystyyppien arvojärjestelmiä ja kaanoneita eli sitä, mitä on yleisesti pidetty tutkimuksen arvoisena musiikkina.[61] Lähestymistavan on oltava avoin ja sisällyttävä, jotta tutkimus voi tuottaa monipuolisen kuvan suomalaisten naisten säveltämisen kulttuurista 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Siksi elämäkertojen kohteiksi on otettu kaikki tunnistamamme naiset, joiden tiedetään säveltäneen ja joiden voidaan katsoa kuuluvan Suomen musiikin historiaan esimerkiksi syntymäpaikan, sukutaustan, kansallisuuden tai toimintansa perusteella. Mukaan on otettu kaikki naiset, joiden olemme voineet päätellä harjoittaneen säveltämistä paneutuneesti, päättäväisesti tai pitkäjänteisesti, riippumatta siitä, paljonko tuotantoa on säilynyt jälkipolville. Tästä syystä olemme sisällyttäneet kirjaamme esimerkiksi kaikki naiset, joilta olemme onnistuneet löytämään yhden tai useamman sävellyskäsikirjoituksen arkistosta,[62] sekä kaikki Helsingin Musiikkiopistossa (Konservatoriossa/Sibelius-Akatemiassa) sävellystä opiskelleet naiset – nekin, joiden emme tiedä jatkaneen säveltämistä myöhemmin elämässään. Vain tällä tavoin voimme tavoittaa *kokonaiskuvan* naisten säveltämisen kulttuurista, johon oleellisesti kuuluvat myös katkenneet urat ja ”ei-menestyjät”.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Tarkasteluajan yhteiskunnallisten valtarakenteiden ja arkistojen sukupuolisen syrjinnän takia naisten säveltuotannosta on säilynyt dokumentteja vähän, satunnaisesti ja pistemäisinä palasina.[63] Musiikkikäsikirjoituksia tai henkilöhistoriallista aineistoa ei usein löydy, koska niitä ei ole pidetty tallentamisen arvoisina. Monesti säveltäjänaisesta löytyy elämäkerrallista aineistoa vain, jos hän on ollut merkittävänä pidetyn miehen sukulainen, jolloin kyse on tytärtä, äitiä, tätiä, siskoa tai vaimoa koskevista satunnaisista reunamerkinnöistä. Sirpaleisen aineiston kerääminen on työlästä, ja on osattava kuunnella arkistojen hiljaisuutta – tyhjyyttä.[64] Aukkoja on täytettävä tutkimuksellisella kuvittelulla, joka perustuu laajojen aineistokokonaisuuksien pohjalta syntyneeseen sosiaalihistorialliseen ymmärrykseen.

Musiikkikäsikirjoitusten, nuottijulkaisujen ja muun aineiston niukkuus ja hajanaisuus ei tarkoita, etteikö naisten sävellystoiminta ole voinut olla runsasta. Se on kuitenkin usein tapahtunut julkisuudelta ja dokumentaatiokulttuurilta piiloon jääneissä muodoissa, joita patriarkaalinen ajattelu ei ole arvostanut, ymmärtänyt tai edes hahmottanut. Naisten musiikkitoiminnan rajoittaminen johti siihen, että naiset toteuttivat itseään sellaisin tavoin ja sellaisissa verkostoissa ja ympäristöissä, joita ei musiikin mieskeskeisessä historiankirjoituksessa ole osattu tai haluttu tehdä näkyväksi.[65] Tämä luo feministiselle musiikin historiantutkimukselle omat metodologiset haasteensa. On ymmärrettävä, ettei 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen naisten musiikin harjoittamisen tutkimiseen tule soveltaa patriarkaalisen kulttuurin ja historiankirjoituksen luomia määritelmiä, arvoja ja kriteereitä.[66] Esimerkiksi säveltäjyys ja muusikkous on pidettävä avoimina käsitteinä, jotka määrittyvät naishistoriallisessa tarkastelussa mahdollisesti uusilla – totutusta poikkeavilla – tavoilla, jotka muokkaavat musiikinhistoriankirjoitusta oleellisesti myös yleisellä tasolla. Naisten säveltämisen kulttuuria ei voi tutkia nojaamalla määrittelyihin, jotka lähtökohtaisesti sulkevat heidät sävellyskulttuurin ulkopuolelle tai reuna-alueille.[67] Tässä tutkimuksessa olemme sosiaali-, kulttuuri- ja naishistorian käytäntöjen mukaisesti sysänneet liikkeeseen esimerkiksi sellaiset käsitteet kuin *säveltäjä, sävellys, teosluettelo, konsertti, musiikinopetus* ja *suomalainen* katsoaksemme, miten nämä käsitteet määrittyvät naisten musiikkitoiminnassa.

Säveltäjyydellä tarkoitamme uuden musiikin laatimista ensisijaisesti nuottikirjoituksen muodossa: nuottijulkaisuina ja musiikkikäsikirjoituksina välittyvän kirjallisen musiikkiperinteen harjoittajaa. Nuottikirjoitukseen sitoutumattomat musiikin luomisen muodot, kuten runolaulu ja kansanmusiikki, jäävät toisen tutkimuksen kartoitettavaksi. Näissä puitteissa olemme pyrkineet suhtautumaan säveltämisen ja sävellyksen käsitteisiin avoimesti ilman ennalta määrättyjä musiikin lajiin, muotoon tai tyyliin liittyviä arvoasetelmia. Kaikki naisten sävellykset ja säveltämisen muodot, tyylit ja lajit – aina melodraamasta voimistelumusiikkiin ja koululaulusta konserttoon – ovat lähtökohtaisesti yhtä tärkeitä pyrittäessä hahmottamaan naisten sävelyskulttuurin kokonaisuutta. Vastaavalla tavalla feministinen kuvataiteen historia on tuonut esille, miten juuri naisvaltaiset lajit tai tekemisen muodot, kuten tekstiilitaide,

https://doi.org/10.21435/ha.154

lapsia ja naisia kuvaavat laatukuvat sekä kukkamaalaukset, olivat pitkään tutkimuksen ulottumattomissa, koska niitä ei arvostettu niiden naisvaltaisuuden takia. Toisaalta juuri näiden taiteen muotojen vähäisen arvostuksen takia ne muodostivat naisten hallitsemia toimintakenttiä.[68]

Säveltäjän käsite ei ole tutkimuksessamme riippuvainen siitä, onko säveltäjän sävellyksiä julkaistu tai esitetty julkisesti tai onko säveltäminen ollut säveltäjän pää- tai sivutoimi tai ylipäätään ansionlähde. Esimerkiksi aateliselle tai avioituneelle naiselle musisointi toimeentulon hankkimisen tarkoituksessa ei ollut sopivaa. Säveltäminen ei 1800-luvulla ollut muutenkaan Suomessa varsinainen ansiotoimi, ja julkinen esittäminen ja julkaiseminen taas ei ollut naiselle samalla tavalla mahdollisuus kuin miehelle.

Säveltäminen oli kuitenkin 1800-luvulla tavallisempaa kuin mitä yleensä ajatellaan. Varsinkin laulujen ja pianolla soitettavien tanssikappaleiden säveltäminen liittyi säätyläiskotien elämään. Salonki- ja hovikulttuurin ja kotimusisoinnin aikakaudella, ennen julkisten konserttilaitosten vakiintumista ja etenkin ennen äänentoistoteknologian tuloa koteihin, monet ihmiset ja varsinkin naiset olivat soittotaitoisia ja musiikillisesti oppineita. Ystäviä ja sukulaisia ilahdutettiin ja tapahtumia juhlistettiin musiikilla ja itse tehdyin sävellyksin siinä missä runoinkin. Ylempien luokkien seuraelämä oli jokapäiväistä toimintaa. Tanssimista säestettiin kotipianolla, ja moni säestäjänä viihtynyt nainen laati itse polkkia, valsseja ja franseeseja, joille oli jatkuva tilaus.

Säveltäjyyttä ei tulekaan ajan naisia tutkiessa erottaa muusta muusikkoudesta erilliseksi alueeksi vaan ymmärtää yhdeksi sen luonnolliseksi ulottuvuudeksi. Säveltäjänainen oli usein esiintyvä taiteilija, pianisti, laulaja, soitonopettaja, kieltenopettaja, kotiopettaja, kouluopettaja, kirjailija, kääntäjä, toimittaja, kuvataiteilija, kansalaistoimija tai perheenäiti, joka sävelsi mahdollisen muun musiikillisen, taiteellisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen toimintansa ohella. Erilaisten taiteellisten, henkisten ja yhteiskunnallisten pyrintöjen harjoittaminen oli säveltäville naisille tyypillistä. Jossakin ammatissa toimiva säveltäjänainen oli yleensä naimaton, jolloin hän pystyi (pääasiassa) itse tekemään omaa elämäänsä koskevat päätökset. Harvemmin nainen saattoi antautua sekä ammatilliseen elämään että olla perheestä ja taloudesta huolehtiva puoliso ja äiti.[69] Jotkut elivät kuitenkin raskaassa roolien yhdistelmässä ja ristiriitojen paineessa. Tutkimistamme 126 säveltäjänaisesta 47 oli kuollessaan naimattomia, 47 leskiä, 19 avioliitossa olevia ja 13 eronneita. Naimattomia kaikista säveltäjistä oli siis 37 prosenttia, ja vähintään 30 prosenttia kaikista säveltäjistä asui pitkän ajanjakson tai koko elämänsä yhdessä toisen naisen kanssa tai pelkästään naisista koostuvassa perheessä. Prosenttiluku – sekä ylipäätään naimattomien ja eronneiden suhteellinen osuus – kasvaa huomattavasti, jos mukaan otetaan vain ”uranaiset”.

Puhumme tutkimistamme säveltäjistä ”naisina”, sillä naisiksi heidät ajan patriarkaalisessa Suomessa sukupuolitettiin, mikä vaikutti ratkaisevasti heidän mahdollisuuksiinsa toimia musiikin kentällä. On kuitenkin tiedostettava sukupuolen käsitteen historiallisuus ja annettava sukupuolen moninaisuudelle tilaa historiallisen

https://doi.org/10.21435/ha.154

aineiston tulkinnassa. Usea säveltäjänainen eli sukupuolisesti epänormatiivisen ja kumouksellisen elämän, minkä tarkastelu vaatii queer-historiallista otetta.[70] Joitakin heistä voisi pohtia nykykäsitteitä soveltaen esimerkiksi muun- tai transsukupuolisuuden, transmieheyden tai ei-binäärisen sukupuolen näkökulmasta sateenkaarihistoriana, toki samalla muistaen, että käsitteet ovat eri aikakauteen liittyviä.[71] Valinta puhua naisista ei siten ole ongelmaton, mutta se on käytännöllinen ja poliittinen: kaikki tähän luokkaan asetetut säveltäjät edustivat aikanaan joka tapauksessa sukupuolista toiseutta – myös he, jotka kokivat tai elivät sukupuolensa moninaisemmin.

Emme sovella tutkimuksessamme termiä *naissäveltäjä*, koska se on latautunut kyseenalaisesti. Sitä on 150 vuoden ajan käytetty mediassa toiseuttavalla tavalla, joka korostaa naispuolisen säveltäjän epätavallisuutta ja poikkeamista normina pidetystä miessäveltäjästä. Sen sijaan käytämme termiä *säveltäjänainen*. Sanan ”säveltäjä” sijoittaminen naispuolista säveltäjää kuvaavan yhdyssanan alkuun korostaa sukupuolen sijaan toimijuutta ja tekijyyttä, mitä myös adjektiivina toimivan etuliitteen ”nais” (= naispuolinen) korvaaminen substantiivilla (”nainen”) tukee. ”Säveltäjänainen” ei mielestämme sisällä sukupuolisesti syrjivää oletusta säveltäjästä ensisijaisesti miehenä.[72] Toimijuuslähtöinen elämäkertatutkimus näkee säveltäjänaiset omaehtoisiksi ja itsenäisiksi toimijoiksi eikä patriarkaalisten yhteiskuntarakenteiden ponnettomiksi uhreiksi, miesten kautta määrittyviksi toiseuksiksi tai miesten elämien tuki- ja sivuhenkilöiksi.[73] Tutkimuksemme päähuomio on säveltäjänaisten toiminnassa musiikin, muun kulttuurin ja yhteiskunnan alueilla, heidän omassa äänessään sekä naisten keskinäisissä verkostoissa. Huomioimme patriarkaalisen yhteiskunnan valtarakenteiden vaikutuksen säveltävien naisten toimintaan mutta ennen kaikkea siitä näkökulmasta, miten naiset itse niitä haastoivat, ylittivät ja kiersivät.

Naisten muodostamat verkostot on kirjan elämäkertoja lävistävä teema, mitä kirjan yläotsikkokin ilmentää.[74] ”Sävelten tyttäret” viittaa säveltävien ja musisoivien naisten ylisukupolvisiin ketjuihin ja naisten välisten verkostojen musiikillisiin, taiteellisiin ja intellektuaalisiin jatkumoihin – tyttäriin, äiteihin, täteihin, siskoihin, kälyihin, sisarentyttäriin ynnä muihin naispuolisiin sukulaisiin, naispuolisiin opettajiin, kollegoihin, oppilaisiin, suojatteihin, kasvatteihin, ystäviin, rakastettuihin, työ- ja elämänkumppaneihin. Yläotsikko myös muistuttaa, että monen säveltäjän ensimmäinen musiikinopettaja oli äiti, täti tai isosisko. Vaikka patriarkaalinen kulttuuri saattaa käyttää sanaa ”tytär” tai ”tyttö” vähättelevästi, tässä tutkimuksessa se toimii voimaannuttavana naisnäkökulmaisena käsitteenä. Verkostollisena käsitteenä ”sävelten tyttäret” viittaa säveltävien naisten omaan perinteeseen[75] – jota tutkimuksemme ennallistaa – sekä samalla naishistoriallisen kirjallisuuden jatkumoihin.[76]

Säveltäjänaisten toimijaverkostot ja yhteistyön muodot ylittävät musiikilliset toimintapiirit ulottuen muille taiteen, koulutuksen ja sivistyksen aloille. Moni nainen ponnistautui ammatilliselle uralle nimenomaan toisten naisten tukemana, naisvaltaisesta perhetaustasta, kouluympäristöstä tai samanhenkisestä ystävyyspiiristä.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Säveltävät naiset muodostivat huomattavissa määrin elämänmittaisia työ-, asuin- ja elämänkumppanuuksia toisten naisten kanssa. Heidän naisvaltaiset perheensä muodostuivat siskoista ja muista naispuolisista sukulaisista, ystävistä, työtovereista ja elämänkumppaneista.

Joidenkin säveltäjänaisten elämäntapaa voisi kuvata niin sanotuksi Bostonin avioliitoksi, joka oli tyypillinen 1800-luvun ja 1900-luvun alun naisille, jotka tekivät ammatillista uraa taiteiden, tieteiden ja koulutuksen alalla.[77] Bostonin avioliitto näytti ulkoisesti siltä, että kaksi läheistä ja naimatonta ystävätärtä jakoi asuntonsa ja elämänsä. Yhteiskunta hyväksyi sen, sillä pitkään oltiin yleisessä ajattelussa sitä mieltä, etteivät naiset voineet olla seksuaalisesti toimeliaita ilman miehen osallisuutta, jolloin naistenvälisten kumppanuuksien ei nähty uhkaavan patriarkaalista järjestystä ja heteronormatiivista avioliittoinstituutiota. Kahden naisen välistä parisuhdetta pidettiin ”viattomana” silloinkin, kun parin tiedettiin jakavan saman sängyn. Miesten kohdalla vastaavaa käytäntöä ei voinut kehittyä, koska miehet ymmärrettiin seksuaalisesti aloitekykyisiksi. Vasta modernin seksologian ja naisten homoseksuaalisuutta koskevan tietoisuuden leviämisen myötä, 1900-luvun taitteesta ja etenkin 1930-luvulta alkaen, valtakulttuuri alkoi hiljalleen tajuta, että naisilla saattoi olla seksuaalisia tai vakavia romanttisia suhteita toisiin naisiin.[78] Alakulttuureille ja varhaisen naisliikkeen aktiiveille tieto ei ollut uusi, mutta leimaantumisen pelko synnytti uusia torjunnan ja peittelyn käytäntöjä, kun kaikenlaiset naisten keskinäiset kumppanuudet muuttuivat tavanomaisista epäilyttäviksi.[79]

Bostonin avioliitot, naistenväliset kumppanuudet, rakkaussuhteet ja romanttiset ystävyydet olivat kuitenkin monenlaisia. Joihinkin muusikkonaisten samasukupuolisiin suhteisiin kuului seksuaalisuus, mutta toisiin ei, eikä tämä kysymys ole oleellisin säveltäjänaisten samasukupuolisia kumppanuussuhteita tarkasteltaessa – oleellisinta on suhde. Seksuaalisuus, kuten myös rakkaus, sitoutuminen ja kiintymys, on jäsentynyt eri aikoina eri tavoin.[80] Koska naistenväliseen intohimoon liittyvät dokumentit (esim. kirjeet) on yleensä tietoisesti tuhottu asianosaisten itsensä tai heidän läheistensä toimesta, queer-tulkintojen tekeminen vaatii herkistymistä hiljaisuuksille, alakulttuurisille koodeille ja monisäikeisille eettisille kysymyksille.[81] Lähteiden niukkuudesta ja käsitteiden monimutkaisuudesta huolimatta historiankuvan ei siis tule antaa värittyä automaattisesti heteroseksuaaliseksi ja cissukupuoliseksi.[82] 1800-luvulla syntyneiden ja ammatillisen uran tehneiden suomalaisten säveltäjänaisten joukossa on useita henkilöitä, joita voitaisiin tarkastella seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historian kannalta. He suosivat elämänkumppaneinaan naisia, olivat taloudellisesti riippumattomia miehistä ja elivät omaehtoista elämää ilman patriarkaalisia perherooleja. Queer-tutkija Valerie Traubin käsitettä käyttäen aineistossamme voidaan havaita *silmiinpistävien piirteiden kehiä:* johdonmukaisesti toistuvia ja muuntuvia elämän piirteitä, jotka nykypäivässä ymmärtäisimme lesbo/trans/queer-piirteiksi, mutta ilman oletusta mistään historian ylittävästä identiteetistä.[83] Identiteetin etsimisen sijaan huomio

https://doi.org/10.21435/ha.154

on kiinnitettävä kohteena olevien säveltäjänaisten elämissä ilmeneviin queereihin tapoihin, käytökseen ja toimintaan.[84] Siten voimme valaista sellaisten säveltäjänaisten kulttuuria, jotka eivät mukautuneet aikansa sukupuolisiin ja seksuaalisiin normeihin, sekä purkaa suomalaisen musiikinhistoriankirjoituksen heteronormatiivista perinnettä.[85] Queeristi eläneet säveltäjänaiset vaikuttaisivat olevan aineistossamme pikemminkin keskeisiä toimijoita kuin marginaalia.

Naistenvälisten suhteiden ja verkostojen merkitys ilmenee siinäkin, että tyttökoulu on tutkimuksessamme keskeinen instituutio. Ennen valtiollisten konservatorioiden valtakautta 1800-luvun korkeatasoisin ammattimainen musiikinopetus keskittyi usein tyttökouluihin, joissa monet ajan tunnetut muusikot työskentelivät.[86] Tämä päti esimerkiksi Venäjän tyttökouluihin (naisopistoihin), kuten Smolnaan ja Oldenburgin kouluun, joissa opiskeli suomalaisia naisia. Suomessa johtavia koulu- ja musiikinopetuksessa olivat Helsingin yksityinen ruotsinkielinen (Blomqvistin) tyttökoulu (*Helsingfors Privata Svenska Fruntimmersskolan*), Helsingin valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu (*Svenska Fruntimmersskolan i Helsingfors*), Turun valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu (*Svenska Fruntimmersskolan i Åbo*) ja Viipurin saksalainen, myöhemmin yksityinen/valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu (*Die grössere Töchterschule zu Wiborg*, 1843/1886 alkaen *Större/Svenska Fruntimmersskolan i Wiborg*).[87] Myös monissa muissa tyttökouluissa ympäri Suomea sekä lyhytaikaisemmissa pensionaatti-, mamselli- ja musiikkikouluissa oli korkeatasoista opetusta pianonsoitossa ja laulussa. Tyttökouluihin muodostui omia musiikillisia perinteitä ja säveltäjänaisten jatkumoita. Suomalaisnaiset kävivät tyttökouluja myös Ruotsissa, Ranskassa, Saksassa ja Sveitsissä. He opiskelivat musiikkia näissä kouluissa ja usein samaan aikaan lisäksi musiikkikouluissa ja yksityisesti. Olemme kiinnittäneet erityistä huomiota tähän merkittävään musiikkipedagogiseen jatkumoon, joka kytkeytyy naisten johtamiin tyttökouluihin ja naisten harjoittamaan yksityisopetukseen – ja joka on ohitettu aiemmassa Suomen musiikin historiankirjoituksessa.[88]

Aikarajaus ja suomalaisuuskysymys

Tutkimukseen on otettu mukaan vuosien 1780–1909 välillä syntyneet suomalaiset säveltäneet naiset. Tälle aikarajaukselle ja muunnokselle pitkästä 1800-luvusta (noin Ranskan vallankumouksesta tai teollisesta vallankumouksesta ensimmäiseen maailmansotaan)[89] on monia perusteita. 1910-luvun ottaminen mukaan olisi laajentanut liikaa henkilökokoelmaa. Toisaalta halusimme ottaa mukaan esimerkin vuoksi myös 1700-luvun lopulla syntyneitä säveltäjänaisia, vaikka onnistuimme sellaisia jäljittämään vain kolme: vuonna 1784 syntyneen Charlotta Lithander-Carlblomin, 1796 syntyneen Lovisa Ramstedt Tegengrenin ja 1797 syntyneen Fredrika Börjessonin. He eivät luonnollisestikaan olleet ainoita 1700-luvun lopulla Suomessa syntyneitä, toimineita tai suomalaistaustaisia säveltäviä muusikkonaisia ja opettajia, mutta tältä varhaisemmalta ajalta on vaikea löytää lähteitä ja se vaatisi osin

https://doi.org/10.21435/ha.154

toisenlaisia arkistomenetelmiä.[90] Pitkällä 1800-luvulla tapahtuneet muutokset musiikkielämän rakenteissa, naisten asemassa sekä keskiluokan kasvussa perustelevat tutkimuksemme aikarajauksen ja määrittävät sen keskeiset lähdeaineistojen tyypit. Samalla pitkän 1800-luvun käsite painottaa toisiinsa limittyviä laajamittaisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia, kehityskulkuja ja jatkumoita, jotka kulkevat kirjassamme kerrottujen säveltäjänaisten elämäntarinoiden taustalla.

Sävelten tyttäret keskittyy 1800-lukuun ja 1900-luvun alkupuoleen. Se koskee aikaa, jolloin säveltäjänaiset ja -muusikot murtautuivat kotien, hovien, kartanoiden ja salonkien piireistä julkisille näyttämöille. Musiikkielämä institutionalisoitui, ja muusikon ammatti koki arvonnousun. Konservatoriot ja julkinen konserttikulttuuri konserttitaloineen ja kaupunginorkestereineen sekä musiikkikustannus ja musiikkilehdistö vakiintuivat musiikkielämän perusrakenteiksi. Yhteiskunnallisessa elämässä tapahtui demokratisaatiota. Naiset saivat määrätä yhä enemmän omasta elämästään, toimeentulostaan, koulutuksestaan, ammatin harjoittamisestaan sekä yhteiskunnallisesta ja poliittisesta osallistumisestaan. 1800-luvulla käynnistynyt maailmanlaajuinen naisasialiike vaikutti naisten musiikin harjoittamiseen, ja toisaalta naisten musiikinharjoitus vaikutti naisasialiikkeeseen. Musiikki ja sen opettaminen oli varhainen naisten koulutusala ja ammatti. Monet muusikkonaiset olivat naisasialiikkeen äänitorvia, ja kansainvälinen naisasialiike käytti menestyneitä säveltäjänaisia – kuten Netzeliä ja Bronsartia – esimerkkeinä ammattia harjoittavista ”suurnaisista” ja esikuvallisista naisvaikuttajista. Leiviskä ja Sundblad-Halme esiintyivät vastaavissa rooleissa suomalaisessa naisasialiikkeessä.

Entä sitten kysymys säveltäjänaisten *suomalaisuudesta*? Suomalaisuuden käsitettä on 2000-luvulla uudelleenarvioitu ja suomalaismielistä ja suomen kieltä korostavaa musiikinhistoriankirjoitusta on purettu laajalla rintamalla.[91] Feministisen sisällyttävän otteen mukaisesti elämäkertakokoelmaamme on otettu mukaan kaikki säveltäjänaiset, joiden sukujuuret juontuvat vähintään vanhempien tasolla Ruotsin ajan tai (Venäjän) keisariajan Suomeen tai jotka ovat muuttaneet pysyväisluontoisesti historiallisen Suomen alueelle. Mukana on esimerkiksi Suomessa syntyneitä mutta Suomen ulkopuolella uransa tehneitä säveltäjiä, pietarinsuomalaisia sekä muualta Suomeen muuttaneita säveltäjiä. Kun puhumme suomalaisista säveltäjänaisista tai alaotsikkomme mukaisesti ”säveltävistä naisista Suomessa”, tarkoitamme koko tätä suomalaissyntyisten, -taustaisten tai pitkään Suomen alueella vaikuttaneiden säveltäjien kirjoa.

Tutkimus koskee suurelta osin aikakautta, jolloin nykyisen Suomen alue oli osa Venäjän keisarikuntaa, eikä ajan säveltäjänainen voinut mieltää itseään ”suomalaiseksi” siinä merkityksessä kuin käsitettä nykyään käytetään. Heistä moni asui useissa maissa, kuului useampaan kulttuuripiiriin, puhui useita kieliä ja eli kosmopoliittista elämää. Naisen kohdalla kansallisuuskysymystä monimutkaistaa sekin, että hänen kansalaisuutensa määrittyi avioituessa puolison mukaan. Joitakin tutkimuskohteitamme ei voi määritellä vain yhden maan musiikinhistoriaan kuuluvaksi.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Esimerkiksi Ingeborg von Bronsartilla on paikkansa niin Suomen, Saksan, Venäjän kuin Ruotsinkin musiikin historiassa. Kansallisuuteen, kulttuuriin ja kieleen liittyvät identiteetit näyttäytyvät aineistossamme ylirajaisina ja keskenään risteävinä, päällekkäisinä ja limittäisinä – eivät toisiaan poissulkevina.[92]

Kansallisuus on monimutkainen kysymys, emmekä halua sitä sisällyttävyyden kustannuksella yksinkertaistaa. Tutkimuksessa ei määritellä suomalaisuutta millään yhdellä lukkoon lyödyllä tavalla. Sen sijaan kirjoitamme Suomen historiassa huomiota ansaitsevien säveltäjien kirjavasta joukosta. Kansallishenkisyyttä ja suomen kieltä painottavan historiakäsityksen sijaan painotamme moninaisuutta. Liian tiukasti rajattu käsitys suomalaisuudesta johtaisi ongelmalliseen ”kansalliseen katseeseen”,[93] joka sulkisi tarkastelusta pois ison ja tärkeän osan elävää kulttuuria ja sen monimuotoisuutta – ajan yhteiskunnan ja ihmisten elämän todellisuutta. Tarkastelemamme naiset poikkeavat kansakuntaa rakentavan suurmiehen ihanteesta paitsi sukupuoleltaan niin usein myös kielellis-kulttuurisilta taustoiltaan ja esteettisiltä tavoitteiltaan. Suurin osa puhui äidinkielenään muuta kuin suomea, yleensä ruotsia mutta joskus esimerkiksi saksaa tai venäjää, ja usealla oli monikielinen koti niin lapsuudessa kuin aikuisenakin. Voidaan jopa ajatella, että oikeastaan säveltäjänaisten joukko on suurilta osin muodostunut erilaisista limittäisistä vähemmistöistä sukupuolen, seksuaalisuuden, kielen, kulttuuritaustan, luokan, uskonnon, kyvykkyyden ynnä muiden sosiokulttuuristen tekijöiden ja identiteettiakselien mukaisesti. On myös muistettava, että pitkälle 1800-lukua ruotsinkielisissä tyttökouluissa suomi ei kuulunut opetettaviin pakollisiin tai edes valinnaisiin kieliin, mutta ruotsi, ranska, venäjä, saksa ja englanti kuuluivat.[94] Äidinkieleltään suomenkielisten säveltäjien määrä lisääntyi selvästi vasta 1900-luvun puolella, muun muassa suomenkielisten kansakoulunopettajien koulutuksen myötä. Tutkimuksessamme painottuu Itämeren kulttuuripiiri sekä ”Suomi” ja sen musiikkielämä kosmopoliittisena, monikielisenä, monikulttuurisena ja avoimena ympäristönä. Ei ole olemassa yhtä ”oikeaa” ja ”ainutta” kertomusta säveltämisen historiasta Suomessa, vaan se koostuu useista keskenään risteävistä todellisuuden tasoista ja tarinoista.

Suomalaisten säveltäjänaisten ylirajaista liikkuvuutta olemme tuoneet esille myös Keski-Eurooppaan, Ruotsiin, Tanskaan, Venäjälle, Yhdysvaltoihin ja muualle suuntautuneiden – joskus vuosia kestäneiden – opintomatkojen, konserttikiertueiden ja muiden työtehtävien muodossa. Jotkut säveltäjät muuttivat Suomen ulkopuolelle pysyvästi. Helsingin, Viipurin, Turun ja Oulun kulttuuripiirit saattoivat vielä 1900-luvun taitteessakin vaikuttaa muusikkonaisen näkökulmasta pieniltä ja ahdasmielisiltä. Pariisin, Pietarin, Berliinin, Dresdenin ja Lontoon kaltaiset suurkaupungit konservatorioineen, konsertteineen, oopperoineen, museoineen, naisorkestereineen ja -verkostoineen, boheemipiireineen ja alakulttuureineen tarjosivat toisenlaiset mahdollisuudet ja virikkeet työlle ja elämälle. Sukupuolensa takia näiden naisten ei yleensä olisi ollut mahdollistakaan työskennellä arvostetuissa kansallisissa instituutioissa Suomessa, kuten Keisarillisessa Aleksanterin Yliopis-

https://doi.org/10.21435/ha.154

tossa (myöh. Helsingin yliopisto), sinfoniaorkestereissa ja kirkkojen urkuparvilla. Suuressa maailmassa kulttuuripiirit ja vaihtoehtoiset verkostot olivat laajemmat.

Lähes kaikkien tässä kirjassa esiteltyjen säveltäjänaisten voidaan katsoa tulleen yhteiskunnan ylä- tai keskiluokasta. Mukana on runsaasti tunnettujen sivistys- ja kulttuurisukujen vähemmän tunnettuja naisedustajia mutta myös talollisten tyttäriä maaseudulta ja muusikkosukujen vesoja. Aatelissukujen jälkeläisille kosmopoliittinen kotitausta tarjosi merkittävän sosiaalisen pääoman ja verkostot. Niin ikään virkamiesten, suurkauppiaiden ja sivistysporvareiden tyttärillä oli hyvät mahdollisuudet musiikkialan koulutukseen. Toisaalta yläluokkaisten naisten musiikkitoimintaa rajoittivat tiukemmat sosiaaliset normit kuin käsityöläis- ja pienporvaristaustaisten naisten.[95]

Kohdehenkilöt ja tutkimusaineisto

Säveltäjänimien ja heidän aineistojensa etsiminen on vaatinut monenlaisia menetelmiä ja pitkäjänteistä ”salapoliisityötä”. Koska säveltäviä naisia ei Suomen musiikin historiankirjoituksessa ole tutkittu aiemmin kokonaisuutena, laajasti tai paljon juuri muutenkaan, ei heistä ole ollut saatavilla mitään luetteloita. Kohdehenkilöiden joukkoa kartoitettiin käymällä läpi eri arkistojen musiikkikäsikirjoituksia koskevia arkistoluetteloita sekä kotimaisten historiallisten nuottijulkaisujen luetteloita, kortistoja ja tietokantoja naisilta kuulostavia nimiä etsien. Esimerkiksi Kansalliskirjaston musiikkiarkistoluettelot, kuten *Säveltäjien pienarkistot* ja *Suomalaiset musiikkiarkistot*, sekä kortistot, kuten *Kotimaiset nuottijulkaisut 1801–1976* sekä *Vanha Fennica: vuosina 1810–1954 julkaistu kirjallisuus*, osoittautuivat tärkeiksi; useita näistä löytämiämme säveltäjänimiä ja nuottijulkaisuja tuskin olisi voinut löytää muulla tavoin.

Vuonna 1882 perustetun Helsingin Musiikkiopiston (Konservatorion/Sibelius-Akatemian) aineistoja,[96] kuten oppilasmatrikkeleita, luokkapäiväkirjoja, todistuksia sekä konserttien ja oppilasnäytteiden ohjelmia, käytiin järjestelmällisesti läpi sävellystä opiskelleiden naisten nimien löytämiseksi sekä kerätäksemme tietoa muilla perustein säveltäjiksi tunnistamistamme naisista, jotka eivät opiskelleet oppilaitoksessa sävellystä vaan muita aineita. Noin 30 prosenttia tutkimistamme säveltäjänaisista opiskeli tässä oppilaitoksessa, ja moni myös opetti siellä. Säveltäjänimiä etsittiin myös monenlaisista historiallisista nuottikokoelmista ja laulukirjoista, 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella painetusta musiikkikirjallisuudesta sekä sanoma- ja aikakauslehtien säveltäjänaisia ja Suomen musiikin historiaa käsittelevistä artikkeleista. Niin ikään tärkeitä lähteitä olivat Suomen Naisyhdistyksen ja muiden koti- ja ulkomaisten naisjärjestöjen kokoomateokset ja elämäkerrastot taiteen, tieteen, koulutuksen ynnä muiden työalojen tekijänaisista. Säveltäjänaisten nimilista täydentyi aineistotyöskentelyssä hahmottuneiden henkilösuhteiden ja toimijaverkostojen myötä. Lisäksi arkistoissa ja musiikki-instituutioissa työskentelevät tutkijat, musiikki-informaatikot, asiantuntijat ja kollegat lähettivät meille tietoja säveltäjänaisista. Säveltäjänaisten nimien etsimisessä merkittävän työpanoksen

https://doi.org/10.21435/ha.154

teki Sibelius-museon kokoelmaintendentti Sanna Linjama-Mannermaa, joka laati Sibelius-museon kokoelmista löytyvien aineistojen pohjalta säveltäjänaisten nimilistan tutkimushankettamme varten ja teki muuta selvitystyötä.

Elämäkerrat on laadittu mahdollisimman pitkälle arkistoaineistojen perusteella. Kohdehenkilöihin liittyvät aineistot on käyty läpi järjestelmällisesti merkittävimmissä musiikinhistoriallisia aineistoja säilyttävissä julkisissa arkistoissa, kuten Kansalliskirjastossa, Sibelius-museossa, Taideyliopiston arkistossa ja Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjastossa. Lisäksi heidän vaiheitaan ja toimintaansa on jäljitetty monien muiden arkistojen aineistojen pohjalta Suomessa ja ulkomailla (ks. arkistojen luettelo s. 459).[97]

Tutkimusaineistot muodostuvat monenlaisesta musiikkiin, instituutioihin, yhdistyksiin, henkilöihin ja sukuihin liittyvistä arkistoaineistoista. Keskeisimpiä lähdetyyppejä ovat musiikkikäsikirjoitukset ja historialliset painetut nuottijulkaisut; kirjeet, päivä- ja muistikirjat, muistelmat ja muu kirjallinen käsikirjoitus- sekä henkilö- ja sukuhistoriallinen aineisto; instituutioiden, esimerkiksi musiikkioppilaitosten, koulujen, yhdistysten ja orkestereiden asiakirjat, kuten matrikkelit, todistukset ja konserttiohjelmat; viranomaisasiakirjat, kuten kirkon- ja perukirjat ja väestölaskennat; valokuvat ja taideteokset. Lisäksi keskeisessä osassa on historiallinen sanoma- ja aikakauslehtiaineisto. Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston merkitys korostuu säveltäjänaisten tutkimuksessa siksi, että julkisiin arkistoihin on aikoinaan päätynyt hyvin vähän naisten jäämistöjä. Tällöin lehdet saattavat olla ratkaiseva tai jopa ainut lähde säveltäjän elämän ja toiminnan hahmottamiseksi, kirkonkirjojen ja muiden viranomaisasiakirjojen ohella. Sanomalehtitietojen merkitys ja arkistotyön haasteellisuus korostuvat siksikin, että säveltäjänaisten aineistoja on harvoin koottu järjestelmällisesti yhteen henkilöarkistoon tai arkistoyksikköön. Olemassa olevaa aineistoa ei ole naisten kohdalla aina edes luetteloitu näkyviin, joten sitä oli etsittävä myös summittaisemmilla kokeilevilla menetelmillä laajoja kokoelmia läpi selaten. Lisäksi monien säveltäjien tuotannot ovat suurilta osin tai kokonaan kadoksissa. Esimerkiksi Suomen varhaiseen sinfoniahistoriaan kuuluvat Holmbergin (1884) ja Mobergin (1905) aikoinaan eri maissa kokonaisuudessaan tai osittaisia esityksiä saaneet sinfoniat ovat kadoksissa.

Osansa tutkimuksessa on ollut onnekkailla sattumilla, sivu- ja harhapoluilla. Esimerkiksi Aina Korhosen orkesteriteos *Huvinäytelmäalkusoitto* (1910), jonka olimme jo mielessämme luokitelleet ikiajoiksi kadonneeksi, ilmestyi yllättäen Heidi Sundblad-Halmeen teosten keskeltä Helsingin Naisorkesterin nuotistosta, joka oli kauan sitten tapahtuneen lahjoituksen myötä päätynyt osaksi Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton (Sulasolin) varastoa – pahvilaatikoita yhdistyksen kellarikomerossa. Sinne pääsimme, koska hankkeestamme tietoiset ystävälliset kollegat olivat kuulleet siellä olevan Naisorkesterin aineistoja, ja he yhyttivät meidät yhteen komeron haltijan kanssa.[98] Korhosen partituurin oli aikoinaan Naisorkesterille lahjoittanut Korhosen naispuolinen sukulainen; muuta yhteyttä Korhosella ei Naisorkesteriin ollutkaan. Saman komeron pahvilaatikoista löytyi niin ikään useita vuosia

https://doi.org/10.21435/ha.154

etsimämme Sundblad-Halmeen baletti *Lumottu vyö*. Säveltäjänaisten aineistoja ovat tuhoutumiselta pelastaneet monesti sukulaiset sekä musiikista kiinnostuneet yksityisihmiset, jotka ovat ystävällisesti luovuttaneet niitä käyttöömme ja usein sitä myöten julkisiin arkistoihin.[99] Säveltäjänaisten aineistojen sattumanvaraisen arkistoinnin takia emme ole mitenkään voineet löytää kaikkia asiaankuuluvia aineistoja: huomattaviakin paikallistamattomia ja tutkimattomia aineistoja lienee yksityisihmisten sekä meiltä huomiotta jääneiden arkistojen tai kokoelmien uumenissa. Niin ikään uusia säveltäjänimiä on jatkuvasti tullut esiin tutkimusta tehdessä, emmekä voineet niitä kaikkia ottaa mukaan tähän tutkimukseen, koska kirja ei olisi muuten koskaan valmistunut. Tutkimatta jäivät esimerkiksi seuraavat säveltäjät: Fredrika Wrede af Elimä (1814–1907), Anna Lovisa Gustava Borenius (s. Ehrström) (1817–1861), Elvira Müller-Berghaus (1837–1924), Hilja Tavaststjerna (1848–1924), Signe Granstedt Boldt (1865–1929), Paula af Heurlin (1872–1947), Bertha Alopaeus (1877–1961), Signe Maconi (1892–1968), Ann-Mari Jägerskiöld (1896–1987), Lempi Jääskeläinen (1901–1964), Irja Lipasti-Sarnama (1905–2000) ja monet muut.[100]

Maininnan arvoinen seikka on se, että säveltäjänaisiin liittyvät aineistot ovat usein päätyneet lähdekokoelmiin toisten naisten kuolinpesistä ja jäämistöistä. Moniin historiallisiin nuottipainatteisiin on aiempi omistaja kirjoittanut nimensä, jonka olemme usein huomanneet olevan naisen. Osittain tämä johtunee siitä, että suurin osa pianonsoiton ja laulun harjoittajista on Suomessa kaikkina aikoina ollut naisia. Toisaalta kuolinpesien leimat ja lahjoittajatiedot kertovat siitä, että naisten tuottamaa kulttuuriperintöä ovat halunneet säilyttää juuri naiset.

Kaikista säveltäjänaisista emme löytäneet kuvaa. Kuvien etsiminen oli haasteellista erityisesti niiden säveltäjien kohdalla, jotka elivät pääosin ennen daguerrotypioiden ja valokuvauksen yleistymistä, eivät tehneet julkista uraa tai käyttivät elämänsä aikana useita eri sukunimiä. Potretteja löysimme arkistoista ja sukulaisilta, mutta kuvia naisista musisoimassa ei juuri ole.[101]

Elämäkerrat ja teosluettelot

Aineistoja on luettu musiikin feministisen ja sosiaali- ja kulttuurihistorian sekä toimijabiografisen naishistorian kehyksessä. Kustakin kohdehenkilöstä on laadittu pienoiselämäkerta,[102] joka tuo esille henkilön toiminnan säveltäjänä sekä hänen muun musiikillisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen toimintansa kuin myös henkilöhistoriallisen taustan ja elämän pääpiirteet. Joidenkin säveltäjien kohdalla on kuvattu tarkemmin tuotantoa, tyyliä tai esimerkkisävellystä musiikin ilmaisullista sisältöä painottaen.

Elämäkerrat on järjestetty aikajärjestykseen säveltäjien syntymäajan perusteella (kirjan lopusta löytyy säveltäjäelämäkertojen aakkosellinen luettelo, ks. s. 463).[103] Rakenne tarjoaa lukijalle mahdollisuuden seurata laajempia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia, säveltäjänaisten elämään vaikuttaneita murroksia ja jatkuvuuksia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kunkin elämäkerran jälkeen on lueteltu siinä käytetyt lähteet – sen sijaan, että olisimme rakentaneet yhden lähdeluettelon koko tutkimukselle. Ratkaisun perustelee arkistoaineiston laajuus sekä kirjan käytettävyys hakuteoksena ja tulevaa tutkimusta palvelevana perustutkimuksena. Näin lukija näkee välittömästi aineiston, jolle teksti perustuu. Aiheen aiemman tutkimattomuuden vuoksi lähteiden olemassaololla ja nimeämisellä on tärkeä informaatioarvo itsessään.

Elämäkertojen pituudet vaihtelevat sen mukaan, miten laajaa henkilön toiminta on ollut säveltämisen, musiikin ja taiteiden parissa sekä minkä verran aineistoa on ollut saatavilla. Monesti urakka on pitänyt aloittaa koko nimen sekä syntymä- ja kuolintietojen selvittämisestä. Ne on pyritty tarkistamaan useista lähteistä. Avioituneiden säveltäjänaisten kohdalla kysymys sukunimestä voi olla monimutkainen. Heistä moni toimi säveltäjänä lähinnä tyttönimellään, vaikka saattoi muuten toimia avionimellään. Tällöin olemme yleensä käyttäneet molempia sukunimiä peräkkäin, jos ei ole ollut perusteita johonkin toiseen nimimuotoon.[104] Olemme tehneet näin henkilöiden tunnistettavuuden vuoksi, vaikkei henkilö itse olisi käyttänyt molempia sukunimiä peräkkäin olevaa nimiasua. Tämä on perusteltua, sillä aiemmassa tutkimuksessa, kirjallisuudessa ja arkistotiedoissa ei ole aina tunnistettu eri nimillä (esim. tyttö- ja avionimellä) toiminutta naista yhdeksi ja samaksi henkilöksi. Joidenkin naisten sukunimet muuttuivat montakin kertaa. Yhdysviivallista sukunimen muotoa käytämme, jos henkilö itse käytti sellaista tai se on aiemman kirjallisuuden käytäntö. Joidenkin säveltäjien nimistä neuvottelimme heidän sukulaistensa kanssa; joistakin löysimme lähteestä henkilöltä itseltään mielipiteen. Lisäksi etu-, kutsuma- ja taiteilijanimistä esiintyy lähteissä erikielisiä muunnoksia, sillä esimerkiksi ranskalaiset nimiversiot olivat muotia 1800-luvulla, eivätkä ortografiset ratkaisut ole niissä aina yhteneväisiä. Eri vaihtoehdoista olemme pyrkineet valitsemaan sen, jonka henkilön oma käytäntö, kirjallisuudessa vakiintunut tapa sekä nimen sisältämä tunnistamis- ja tietoarvo parhaiten perustelevat. Käytämme yhtä ja samaa nimimuotoa koko elämäkerran läpi, puhumme sitten henkilöstä ennen tai jälkeen avioliiton tai muun nimenmuutoksen. Suurin osa kirjan säveltäjistä on tutkimukselle aiemmin tuntemattomia, jolloin eri sukunimien käyttäminen yhdessä ja samassa tekstissä ei palvelisi säveltäjien tunnetuksi tulemista. Naisten nimien vaihtuminen avioliittojen myötä miesten nimien pysyessä samana ja tämän käytännön toistaminen kirjallisuudessa voidaankin nähdä patriarkaalisen yhteiskunnan ilmentymäksi, joka on omiaan hämärtämään historiallisten säveltäjänaisten tunnistettavuutta itsenäisinä toimijoina ja heidän tekijyyttään taiteilijoina – tätä olemme halunneet välttää. Näin pyrimme varmistamaan, etteivät säveltäjänaiset jäisi musiikinhistoriassa heikosti tunnistettaviksi tai näkymättömiin miesmukaisen nimilogiikan takia.

Kunkin elämäkerran lopussa on luettelo tai yleiskuvaus säveltäjän tiedetyistä sävellyksistä. Emme noudata säveltäjäensyklopedioiden perinteistä tapaa luetella ensin suurimuotoiset teokset, joista edetään pienimuotoisempaan musiikkiin

https://doi.org/10.21435/ha.154

ja viimeiseksi ”käyttömusiikkiin”, jolloin monet nimenomaan naisten harjoittamat lajit, kuten lastenmusiikki, koululaulut ja voimistelumusiikit, jäävät hännille tai ilman mainintaa. Olemme purkaneet tämän musiikinlajeihin, teostyyppeihin ja sävellysmuotoihin liittyvän arvojärjestelmän. Sen sijaan luettelemme teokset aloittaen siitä, mikä on vaikuttanut olleen kunkin säveltäjän tuotannossa keskeisin sävellyslaji tai teostyyppi – säveltäjän omaa ääntä ja tyyliä arvostaen. Koska säveltäjien omakätisiä käsikirjoituslähteitä on säilynyt vähän ja niissä on harvoin tarkkoja päiväyksiä, teosten sävellysajankohtien ajoitukset ovat usein summittaisia ja perustuvat vaihtelevasti käsikirjoituslähteiden merkintöihin, nuottijulkaisujen julkaisuvuosiin, esitystietoihin, mainintoihin sanomalehdissä tai erilaisten aineistojen pohjalta tehtyihin arvioihin.[105] Teosluettelot tarjoavat tutkimusaineiston ja kohdehenkilöiden suuren määrän vuoksi suuntaa-antavan yleiskuvan eivätkä kriittistä kokonaisesitystä; järjestelmälliset bibliografiset teosluettelot jäävät kohdehenkilöihin tulevaisuudessa kohdistuvan tarkemman tutkimuksen tehtäväksi.

Kirjoitushetkellä kadonneiksi tiedetyt teokset on varustettu merkinnällä [k]. Niiden sisällyttäminen teosluetteloihin on tutkimuseettinen valinta: niiden poisjättäminen antaisi vääristyneen kuvan säveltävien naisten toimintakentän tai tuotannon laajuudesta ja toistaisi syrjinnän mekanismia. Osa naisten tuotannosta on vieläpä niin kadonnutta, ettei se ole jättänyt minkäänlaisia jälkiä, jolloin emme edes tiedä, että sellaista on ollut. Toisaalta tiedostamme sen, että kadonneiksi merkitsemiämme teoksia voi löytyä etenkin yksityisistä arkistoista ja kokoelmista tutkimuksemme julkaisemisen jälkeen, ja jos niin käy, tutkimuksemme on täyttänyt yhden tehtävänsä. Teosluettelot ja -kuvaukset eivät siten useinkaan anna kohdallista kuvaa tuotannosta, joka todellisuudessa on ollut runsaampi. Ne kertovat vain sen, mitä tämän kirjan kirjoittajat ovat tutkimuksen tekohetkellä säveltäjien tuotannosta tienneet. Sama ongelma pätee myös säveltäjänaisiin: kirjassa esittelemämme säveltäjänaisten kokoelma ei ole kattava, vaan tulevat tutkimukset sitä korjatkoot ja täydentäkööt. Tiedostamme myös, että moni menneisyyden säveltäjänainen ja teos tulee pysymään ikuisesti tutkimuksen tietymättömissä.

Historiantutkimus ei ole vain menneen tutkimista, vaan menneisyyttä koskeva tieto vaikuttaa nykypäivään ja muokkaa tulevaisuutta. Uusi tieto rakentaa alati käsitystämme siitä, keitä olemme, mistä tulemme ja mihin olemme menossa. Säveltäjänaisten tutkimus tuottaa uutta tietoa Suomen musiikin historiasta: musiikkiin liittyvistä käytännöistä, instituutioista, toimijoista, verkostoista ja aatteista. Se avaa uusia näkökulmia myös naisten rooliin kansalaisyhteiskunnan synnyssä. Tuomme esiin naisten elämää osana taiteisiin liittyvää yhteisöllistä ja yhteiskunnallista toimintaa. Samalla teemme näkyviksi niitä historiallisesti rakentuneita ja sukupuolittuneita valta-asetelmia, joiden juonteet vaikuttavat musiikkielämässä edelleen.

Vaikka tutkimus edustaa naishistoriaa, se toivon mukaan auttaa ymmärtämään myös integratiivisen musiikinhistorian tärkeyden; laajoissa kokonaistarkasteluissa tulisi pyrkiä huomioimaan erilaiset ihmisryhmät, kulttuurin moninaisuus sekä

https://doi.org/10.21435/ha.154

musiikkitoiminnan sosiaalihistorialliset ehdot. Siitä huolimatta, että tutkimuksemme keskittyy eurooppalaisiin valkoisiin keski- ja yläluokkaisiin naisiin, toivomme, että sillä on annettavaa myös intersektionaaliselle musiikin historiantutkimukselle.[106] Suomen musiikinhistoria monipuolistuu, kun siihen sisällytetään kulttuurisesti moniulotteisia hahmoja ja tarinoita. Historian eri todellisuuden tasojen ja menneisyyden ihmisryhmien kirjosta nykyihmisellä on paremmat mahdollisuudet löytää elävä yhteys omaan elämäänsä ja ympäröivään maailmaan, kulttuuriperintöön ja kuulumisen kokemukseen. Historiaesitykset ovat maailmankuvia, jotka sisältävät ne ihmiset, jotka katsotaan arvokkaiksi: ne äänet, tarinat ja elämät, joita pidetään kertomisen ja vaalimisen arvoisina. Jos nyt kirjaamme sisällytettyjen säveltäjänaisten kuvia olisi musiikkiopistojen seinillä, sävellyksiä opetus- ja konserttiohjelmistoissa ja tietoa kirjoissa, tyttöjä hakeutuisi hanakammin sävellysopintoihin, koska sitä pidettäisiin ihan tavallisena asiana. Esikuvat ovat ratkaisevia: niiden harteilla seisoessa näkee kauemmas.[107]

Viitteet

1 Ida Mobergin kirje Anna Blomqvistille 15.3.1911, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK. Suomennos SV. Kirjeiden ja muiden lähteiden suomennokset ovat tutkimuksen kirjoittajien, jollei toisin mainita.
2 *TS* 6.12.2007.
3 Maija Korkeakoski-Hauptin kirje Helvi Leiviskälle 5.1.1952, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
4 Esim. Hambro 2020; Tarasti 2017; Boyd 2002; Moisala 1994a, 249–255 & 1994b, 214–221. Emme huomioi tässä omia aiempia julkaisujamme, jotka olemme tuottaneet tutkimushanketta työstäessämme.
5 Johdannon ja Yhteenvedon olemme kirjoittaneet yhdessä. Elämäkertojen vastuut jaoimme keskenämme, vaikka niitäkin on työstetty yhdessä: jokaisen elämäkerran lopussa olevat nimikirjaimet kertovat vastuukirjoittajan.
6 Esim. Upton 1890 [1886]; Tick 1995 [1979], 224–233; Bowers & Tick 1987, 8–9; Rieger 1988; Battersby 1989; Reich 1991, 98–99; Citron 1993, 10, 44–54, 80–120; Moisala 1994a, 256–257.
7 Bowers & Tick 1987; Rieger 1988, erit. 13, 170–174, 242–252; Citron 1993; Moisala 1994a, 249; Moisala & Valkeila 1994, 14, 237–239; Hoffmann 1998.
8 Moisala 1994a, 249; Moisala & Valkeila 1994, 14; Reich 1985, 227–228 & 1991, 99; Bowers & Tick 1987, 12; Citron 1993, 9, 54, 57–58.
9 Tick 1995 [1979]; Rieger 1988, erit. luku 4.1; Reich 1991; Citron 1993; Hoffman 1998; Mustakallio 2003; Launay 2006; Bailey 2010.
10 Vrt. Nevala 1989, 16.
11 Tick 1995 [1979]; Rieger 1988, erit. luku 4.1; Reich 1991; Citron 1993; Hoffman 1998; Mustakallio 2003; Bailey 2010.
12 Esim. Wilkama 1938, 2, 6–9, 39, 42, 80; vrt. Tick 1995 [1979]; Rieger 1988: luku 1.4; Reich 1991; Mustakallio 2003; Bailey 2010; Vainio-Korhonen 2012, 27–28, 30, 121, 131.
13 Daniels 1905; Bowers & Tick 1987, 7; Rieger 1988, 59–74; Reich 1991, 99–100; Citron 1993, 59–61; Mustakallio 2003, 62; Hoffmann (toim.) 2021.
14 Rieger 1988, 59–74; ks. myös Hoffmann (toim.) 2021.
15 Uniooni 1893, 37; ks. myös Björkstrand 1999, 93.
16 Dahlström 1982, 37.
17 Ivar Thunebergin kirje Lilli ja Axel Thunebergille 19.2.1891, Ivar Thunebergin ja Fanny Thunebergin kokoelma, ÅA.
18 Ks. Thérèse Decker Hahlin elämäkerta.
19 Ks. Dahlström 1982, 23, 322–323.
20 Ks. näiden säveltäjien elämäkerrat.
21 Vrt. Sedgwick 2003, 126–152.
22 Vrt. Miller 1998; Bowers & Tick 1987, 3–4, 12; Citron 1993, 187–188.
23 Nevala 1989, 15.
24 Esim. Määttänen Boynton 1988; Björkstrand 1999; Rahkonen 2004; Sivuoja-Gunaratnam (nyk. Kauppala) 2003; Sivuoja (nyk. Kauppala) ym. (toim.) 2012; Toivakka 2015; Konttori-Gustafsson 2019; Rantanen 2020; Virtanen 2020; Kauppala & Broman-Kananen 2021; Virtanen & Heikkilä 2021; Järviö ym. (toim.) 2023 (tulossa).
25 Hambro 2020; Boyd 2002; Öhrström 1987.
26 Moisala 1994a, 249–255 & 1994b, 214–221; Tarasti 2017; vrt. myös Lappalainen 2007.
27 Saari 1997; Holsti-Setälä 2016; vrt. myös Määttänen Boynton 1988; Gadd 1996. Markus Virtanen on tutkinut säveltäjä Ann-Elise Hannikaista (1946–2012), joka ei kuulu aikahaarukkaamme. Virtanen 2017 & 2021.
28 Wenzel 2017 [2009]; Babbe 2013; Moisala 2010.
29 Björkstrand 1999. Lisäksi voidaan huomioida, että aihetta on käsitelty mediassa yli sata vuotta. Esimerkiksi Yleisradion kanavilla on kuultu suomalaisia säveltäjänaisia käsitteleviä ohjelmia, joista varhaisimmat ovat 1940-luvulta. Tietoasiantuntija Harri Hirvi on tehnyt nimikartoitusta suomalaisista säveltäjänaisista; Hirvi 2022.
30 Moisala & Valkeila 1994.
31 Moisala 1994b, 208–224. Osio on Moisalan kirjoittama; ks. Moisala & Valkeila 1994, 10.
32 Klosse 1948 & 1950; Moberg 1945; Leiviskä 1945. Lisäksi Moisala on käyttänyt sanomalehtiartikkeleita.
33 Helsingin Naisorkesterin kannatusyhdistyksen luettelot jäsenistä ja luottamustehtävien haltijoista, Helsingin Naisorkesterin arkisto, HKA; *HBL* 11.10.1949 ja 25.7.1950; *HS* 5.12.1949.
34 Esim. *HTr* 11.12.1847 [Fanny Hensel]; *HD* 23.12.1879 [Agathe Backer Grøndahl]; *NP* 27.1.1883 ja 16.11.1897 ("Cecile Chaminade"); ÅT 4.4.1889 [Helena Munktell]; *USr* 29.5.1889 ("Ensimmäinen italialainen säveltäjätär") ja 22.8.1901 ("Naisen asema säveltaiteessa"); *Koti*

https://doi.org/10.21435/ha.154

ja yhteiskunta 15.3.1892 ("Sananen naisista musiikin alalla"); *HBL* 11.9.1895 ("Kvinnornars första konsert i Köpenhamn"); *Nu Tid* 1.12.1902 ("Elfrida Andrée"); *NÄ* 1.1.1916 (Maikki Friberg: "Nainen säveltäjänä"), 15.12.1922 (Oskar Merikanto: "Naissäveltäjiä") ja 1.3.1938 (Dagmar Parmas: "Pohjoismaisia naissäveltäjiä 1800-luvulla"); *Säveletär* 31.7.1908 ("Naiset ja musiikki renessanssin aikana"); *Valvoja* 1.3.1917 (Heikki Klemetti: "Naiset musiikinharjoittajina"); *Toveritar* 22–23/1938 (Dagmar Parmas: "Naiset säveltäjinä").

35 Esimerkiksi Moberg, Tschetschulin, Holmberg ja Knorring eivät olleet ensimmäiset instrumentaalimusiikkia säveltäneet naiset Suomessa, vaan heillä oli useita edeltäjiä. Tschetschulinin viuluopettaja ei ollut Ernst Joachim vaan Joseph Joachim. Moberg ei opiskellut Pietarin konservatoriossa 1893–1894 vaan 1879–1882, eikä hänen pääaineensa ollut musiikinteoria vaan laulu. Niin ikään väite Knorringin nuotinlukutaidottomuudesta tuskin pitää paikkansa.

36 Helsingin Naisorkesterin kannatusyhdistyksen luettelot, HKA.

37 Heiniö, Jalkanen, Lappalainen & Salmenhaara 1994.

38 Artikkelien kirjoittajat ovat: Erkki Salmenhaara (Leiviskä, Moberg, Sohlström ja Sundblad-Halme), Seija Lappalainen (Lithenius ja Tschetschulin) ja Pekka Jalkanen (Mäkinen). Ibid. 242–244, 338–340, 557, 559, 568–570. Artikkeleissa ei ole hyödynnetty alkuperäislähteitä. Yhteensä kirjassa esitellään seitsemäntoista säveltäjänaista: Charlotta Lithander-Carlblom (osana hakusana-artikkelia "Lithanderin sisarukset"), Ida Moberg, Kaija Saariaho, Anneli Arho, Pirjo Bergström (yhteinen hakusana-artikkeli Matti Bergströmin kanssa), Ann-Elise Hannikainen, Carita Holmström, Sofie Lithenius, Marjatta Meritähti, Helvi Mäkinen, Marjatta Pokela, Edith Sohlström, Heidi Sundblad-Halme, Erna Tauro, Agnes Tschetschulin ja Marja Vesterinen. Moisala on Valkeilan avustuksella laskenut määräksi kolmetoista muttei erittele näitä tai laskuperusteitaan. Moisala 1994a, 247.

39 Salmenhaara 1996, 519–520.

40 Ranta (toim.) 1945; Marvia (toim.) 1965–1966.

41 Haapanen 1940, 159.

42 Korhonen 2004, 77.

43 Pajamo & Tuppurainen 2004, 343–345. Myös joissakin muissa hengellistä sekä lastenmusiikkia koskevissa tutkimuksissa ja kirjoituksissa mainitaan joitakin tutkimiamme säveltäjänaisia.

44 Moisala 1994a, 249–250 & 1994b, 214, 220–221.

45 Ks. Heidi Sundblad-Halmeen elämäkerta.

46 Koivisto 2021, 37–38.

47 GSO 2021; MOO 2020. Bronsartin oopperan parista laulunumerosta on aiemmin levytetty laululle ja pienyhtyeelle supistetut versiot; ks. Woman's Work 1975. Sohlströmin elegiasta on levytetty muiden säveltäjien orkestroimia versioita.

48 Malmi & Karakorpi 2021; Malmi & Karakorpi (toim.) 2021. Esitellyt säveltäjät ovat Ingeborg von Bronsart, Betzy Holmberg, Minna von Knorring, Ida Moberg, Laura Netzel ja Agnes Tschetschulin.

49 Kansallisbiografia 2021; Välimäki 2021.

50 HUOM 2021. Hankkeen ideoivat orkesterin intendentti Aleksi Malmberg, ylikapellimestari Susanna Mälkki ja tutkija Susanna Välimäki. Orkesterin yhteistyötahoja ovat Tutkimusyhdistys Suoni ry (hankkeet *Musiikintutkijat yhteiskunnassa* ja *Sävelten tyttäret*), Helsingin yliopiston musiikkitiede ja taiteiden tutkimuksen koulutusohjelmat, Taideyliopiston Historiafoorumi ja Sibelius-Akatemia, Fennica Gehrman, Kansalliskirjasto, Music Finland, Savon Soitannollinen Seura, Sibelius-museo, SKS, Suomen musiikkiperintö ry ja Suomen Sinfoniaorkesterit.

51 *Feminismin ensimmäinen aalto* tai *sukupolvi* viittaa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun naisliikkeeseen, jota luonnehti taistelu äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta. *Toisella aallolla* tarkoitetaan 1970-luvun taitteessa alkanutta liikehdintää, jolloin keskusteluun nousivat sukupuoliroolit, patriarkaatti, naiserityisyys, aborttioikeus, seksuaalisuus ja seksuaaliset vähemmistöt. 1990-luvulla käynnistynyt *kolmas aalto* kehitti yliopistollista naistutkimusta/sukupuolentutkimusta, performatiivista sukupuolen käsittämistä ja queer-teoriaa. Sen jatkosta voidaan puhua 2010-luvulla kasvaneena *neljäntenä aaltona*, jota luonnehtivat intersektionaalinen feminismi, antirasismi sekä verkkoa ja sosiaalista mediaa hyödyntävä aktivismi. Aalloista puhuminen ei ole ongelmatonta, eikä niitä tule ymmärtää toisiaan korvaaviksi vaan limittäin ja rinnakkain eläviksi feminismin painotuksiksi ja kulttuurisiksi vaikutteiksi. Ks. esim. Gillis, Howie & Munford 2004; Kontturi 2006, erit. 20–23; Tuin 2015; neljännestä aallosta ks. esim. Chamberlain 2017.

52 Esimerkeiksi mainittakoon viulisti Linda Suolahden vuodesta 2016 luotsaama Kokonainen-festivaali sekä Pekka Kuusiston taiteellisen johtajakauden Meidän Festivaalit 2016 ja 2017.

53 Esim. Reich 1985; Bowers & Tick (toim.) 1987; Rieger 1988; Pendle 1991 (toim.); McClary 1991; Citron 1993; Tick 1995 [1979]; Hoffmann 1998; vrt. Hamer 2021, xxii–xxiii.

54 Moisala (toim.) 1994; vrt. myös Moisala 1994a; Sivuoja-Gunaratnam (nyk. Kauppala) 1994; Moisala & Valkeila 1994; Irjala 1992; Björkstrand 1999; Leppänen, Moisala & Sivuoja-Gunaratnam 2003.

55 Esim. Fétis 1833–1844; Morsch 1893.

56 Burkholder ym. 2009, 7–8; Holmes 2018; Spitzer 2021, 167–174. Enheduanna on myös ensimmäinen nimeltä tunnettu kirjailija.

57 Esim. Reich 1985 & 1991; Bowers & Tick (toim.) 1987; Rieger 1988; Citron 1993; Hoffmann 1998; Mustakallio 2003; Launay 2006; Babbe & Timmermann (toim.) 2016; Kreutziger-Herr & Losleben (toim.) 2017; Rode-Breymann (toim.) 2017; Koivisto 2019; Hamer 2020. Säveltäjänaisia koskevan historiantutkimuksen, ensyklopedioiden ja repertuaariluetteloiden määrä kasvaa jatkuvasti eikä sitä ole mahdollista käsitellä tässä. Ks. esim. Sophie Drinker Institut 2021; Musik und Gender 2021; KVAST 2021; vrt. myös Mathias 2022 (toim.).

58 Esim. Sulkunen 1989; Mustakallio 2003; Leskelä-Kärki 2006 & 2017; Lahtinen 2007; Renders ym. (toim.) 2016; Erla Hulda Halldórsdóttir ym. (toim.) 2016; Launis 2017.

59 Parker & Pollock 1981; Rieger 1988; Sulkunen 1995; Launis 2005; Suutela 2005; Leskelä-Kärki 2006; Simonton & Montenach 2013; Pollock 2018; Kaartinen & Korhonen 2001.

60 Bowers & Tick 1987; Mustakallio 2003; Sarjala 2005; Fulcher 2011; Rode-Breymann (toim.) 2017; Palkisto 2020; Rantanen 2020; Hoffmann (toim.) 2021.

61 Bowers & Tick 1987, 3–4; Citron 1993; Moisala & Valkeila 1994, 237–240; Wollenberg 2022.

62 Lasten sävellyskäsikirjoituksia ei ole huomioitu, jos tekijän ei tiedetä jatkaneen säveltämistä aikuisena (esim. Birgit Schnéevoigt Cronstedt ja Anne-Marie Thuneberg).

63 Vrt. esim. Ashton 2019, 132; Dever (toim.) 2017; Bowers & Tick 1987, 3–4.

64 Allen 1986; Johnson, Fowler & Thomas 2017; Dever (toim.) 2017; vrt. Bowers & Tick 1987, 3–4.

65 Esim. Bowers & Tick 1987, 3–4; Rieger 1988, 170–173, 256–261; Citron 1993, 88.

66 Rieger 1988, 256–261; Bowers & Tick 1987, 3–4; Citron 1993; Moisala 1994a, 257–258.

67 Ibid.

68 Esim. Parker & Pollock 1981, 50–81; vrt. Citron 1993, 127–132, 187.

https://doi.org/10.21435/ha.154

69 Ks. esim. Sulkunen 1995; Ollila 1998; vrt. Citron 1993, 91.
70 Ks. esim. Taavetti 2018; Juvonen 2021; Peake & Hilpinen 2022.
71 Vrt. Mustola & Pakkanen (toim.) 2007. On ongelmallista soveltaa nykyajan käsitteitä – kuten identiteetti, lesbo, biseksuaali ja muunsukupuolinen – menneisiin aikoihin, jolloin käsitteitä ei ole ollut olemassa tai ne ovat värittyneet lähinnä negatiivisesti. Esimerkiksi aikanaan rikolliseksi, sairaudeksi tai moraalittomaksi tuomitun käytöksen on harvoin voinut kokea ongelmattomaksi tai avoimesti esitettäväksi osaksi omaa elämäänsä. Samalla on kuitenkin tärkeää pyrkiä tekemään sateenkaaritietoista ja menneisyyden moninaisuutta kunnioittavaa historiantutkimusta myös ajasta ennen modernia ymmärrystä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ja niihin liittyvästä identiteettipolitiikasta.
72 Naishistoriallisten ja tasa-arvoon liittyvien keskustelujen ulkopuolella on kuitenkin syytä puhua säveltäjänaisista neutraalisti säveltäjinä ilman sukupuoleen kytkeytyviä lisämääreitä, sillä vain siten voimme normalisoida kaikensukupuolisten säveltäjien olemassaolon.
73 Historiallisten henkilöiden toimijuudesta ja tutkimusetiikasta ks. esim. Koskivirta & Lidman 2017; Frigrén 2017.
74 Nimeen sisältyvän "tyttäret"-idean ehdotti alun perin Marjo Kaartinen, mistä hänelle kiitos.
75 Vrt. Citron 1993, 66–69; Wollenberg 2022, 23–24.
76 Vrt. esim. Numminen 2008; Utrio 1985. Suomessa on vahva naishistoriallisen elämäkertatutkimuksen perinne; ks. esim. Leskelä-Kärki 2017, 32–153 & 2006; Sulkunen 1989 & 1995; Lahtinen 2007; Vainio-Korhonen 2012.
77 Esim. Faderman 1991 [1981], 190. Nimitys juontuu Henry Jamesin romaanista *Bostonin naiset* (*The Bostonians*); James 1986 [1886].
78 Faderman 1991 [1981], 16–20, 190–203, 225, 240; Theophano 2004; Lesbian history group 1993; Stenberg 2018, 103; vrt. myös Mustola & Pakkanen (toim.) 2007.
79 Juvonen 1994, 41–42 & 1995, 46–49; Stenberg 2018, 103; ks. myös Borgström & Markusson Winkvist (toim.) 2018.
80 Esim. Juvonen 2021, 66–69; Taavetti 2018, 110.
81 Juvonen 2002, 58 & 2021, 71–72, 75; Taavetti 2018, 111–112, 121–123.
82 Taavetti 2018, 109.
83 Traub 2011, 23; Taavetti 2018, 112; Lesbian History Group 1993.
84 Esim. Juvonen 2021, 70.
85 Vrt. esim. Taavetti 2018; Traub 2011.
86 Esim. Tick 1995 [1979], 33–56; Rieger 1988, 59–79; Bailey 2010, erit. luku 4; Babbe & Timmermann (toim.) 2016; Rode-Breymann (toim.) 2017. Euroopassa ja esimerkiksi Venäjällä korkeatasoista musiikinopetusta tarjottiin myös yliopistoissa, muun muassa oikeustieteellisissä tiedekunnissa, sekä sotilasakatemioissa, ja opettajat olivat usein samoja kuin tyttökouluissa. Suomen Keisarillisen Aleksanterin Yliopistossa musiikinopettajina ovat toimineet tunnetut muusikot, joiden työhön kuului musiikin järjestäminen akateemisiin ja valtiollisiin tilaisuuksiin. Musiikkikoulutusta on saanut myös armeijan soittokunnissa ja lukkari-urkurikouluissa, mutta niissä ei pääsääntöisesti tähdätty virtuoosiseen muusikkouteen tai oppineisuuteen. Ne eivät myöskään olleet ainakaan ensisijaisesti tarkoitettuja säätyläisille, eikä ensin mainittuun hyväksytty naisia ennen vuotta 1995; jälkimmäiseen saattoi nainen toisinaan päästä jo 1800-luvun lopulla.
87 Käytämme ruotsinkielisistä kouluista ja kulttuuri-instituutioista pääsääntöisesti suomenkielisiä nimiä, joihin on sisällytetty tieto niiden ruotsinkielisyydestä. Poikkeuksen muodostavat muutamat vakiintuneet nimet, joita käytetään yleisesti suomenkielisissä yhteyksissä (esim. [Helsingin] Svenska Teatern, Svenska Litteratursällskapet i Finland ja Vårföreningkuoro). Niin ikään saksan-, venäjän- ynnä muunkielisistä instituutioista käytämme suomenkielisiä nimiä. Tärkeitä instituutiota ovat esimerkiksi: Ebeneserkodin lastentarhanopettajaseminaari (*Ebeneserhemmets barnträdgårdsseminarium*), Tammisaaren ruotsinkielinen opettajaseminaari (*Ekenäs seminarium*), Helsingin Lauluyhdistys (*Helsingfors Sångförening | Sångföreningen i Helsingfors*), Helsingin valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu (lisämääre "valtiollinen" erottaa koulun samannimisistä yksityisistä kouluista) ja Turun valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu. Helsingin valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu uudelleennimettiin vuonna 1919 Helsingin ruotsinkieliseksi tyttölyseoksi (*Svenska flicklyceet i Helsingfors*), ja se yhdistyi vuonna 1974 ruotsinkieliseen normaalilyseoon, minkä jälkeen koulusta käytettiin nimitystä Helsingin ruotsinkielinen normaalilyseo (*Svenska normallyceum i Helsingfors*); ks. Helsingin kaupungin koulurekisteri. 1800-luvulla syntyneistä musiikki-instituutioista käytämme pääsääntöisesti vakiintuneita suomenkielisiä nimiä. Monet alun perin lähinnä ruotsin kielellä toimineet musiikki- tai muut instituutiot kaksikielistyivät tai suomenkielistyivät 1900-luvun kuluessa.
88 Tyttökoulujen kehityksestä Suomessa ks. esim. Wilkama 1938; Korppi-Tommola 1985.
89 *Pitkä 1800-luku* on niin yleisessä kuin musiikin historiantutkimuksessa käytössä oleva käsite, ja sen pituutta ja sisältöä voidaan määritellä eri tavoin. Ks. esim. Hobsbawm 1987; Bayly 2004; Schlimm 2019; musiikintutkimuksessa ks. esim. Bunzel & Loges (toim.) 2019. Käsitteellä on Eurooppa-keskeinen alkuperä.
90 Ruotsin ajan sääty-yhteiskunnan säveltäjänaisten tutkimus edellyttäisi yksityisluontoisen – ei-julkisen ja ei-institutionalisoituneen – musiikkikulttuurin tutkimista ja painottumista käsinkirjoitettujen nuottikokoelmakirjojen, anonyymien musiikkikäsikirjoitusten sekä hovi- ja kartanoelämän tarkasteluun. Ajanjakso poikkeaa Suomen suuriruhtinaskunnan ajasta niin musiikkikulttuuriltaan kuin naisten aseman osalta, eikä sitä koskeva tutkimus voisi perustua kirjamme tavoin säveltäjänaisten painettuihin nuotteihin, signeerattuihin käsikirjoituksiin, sanomalehtiartikkeleihin, naisyhdistysten kokoamiin luetteloihin ammattia harjoittavista naisista sekä koulujen ja musiikki-instituutioiden asiakirjoihin.
91 Esim. Kurkela 2011; Sivuoja (nyk. Kauppala) ym. (toim.) 2012; Mantere & Kurkela 2015; Kurkela & Rantanen 2017; Koivisto 2019; Rantanen 2020.
92 Vrt. Golianek 2018, 16; ylirajaisuudesta ks. esim. Pernau 2011; Vertovec 2009.
93 Esim. Kettunen 2008.
94 Wilkama 1938, 38, 183.
95 Esim. Myers 1993; Babbe 2017; Koivisto 2019.
96 Emme toista elämäkerroissa oppilaitoksen nimimuutoksia (1924 Helsingin Konservatorio, 1939 Sibelius-Akatemia ja 2013 Taideyliopiston Sibelius-Akatemia), vaan toivomme lukijan muistavan asian. Sama pätee Viipurin Musiikkiopistoon (1918 Viipurin Musiikkikoulu, 1923 Viipurin Musiikkiopisto, 1963 Lahden Musiikkiopisto, 1977 Päijät-Hämeen konservatorio, 2003 Lahden konservatorio), Helsingin Kansankonservatorioon (1922 Helsingin Kansankonservatorio, 1926 Sivistysjärjestöjen Kansankonservatorio, 1960 Helsingin Kansankonservatorio, 1972 Helsingin konservatorio) sekä vuonna 1869 perustettuun Helsingin Suomalaiseen Tyttökouluun (1919 Helsingin Suomalainen Tyttölyseo, 1934 Tyttönormaalilyseo). Myöskään Helsingin kaupunginorkesterin edeltäjien yhteydessä (Helsingin Orkesteriyhdistys 1882–1894 ja Helsingin Filharmoninen Seura 1894–1914) ei toisteta aiempia tai myöhempiä

https://doi.org/10.21435/ha.154

nimiä. Niin ikään sama pätee Helsingin yliopistoon ja sen edeltäjiin (Suomen Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1828–1919, Keisarillinen Turun Akatemia 1809–1828, Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640–1808).

97 Koronapandemia rajoitti hankkeemme aikana ulkomaisten (esim. Ruotsissa, Saksassa ja Pietarissa sijaitsevien) arkistoaineistojen käyttöä, eikä kaikkia suunniteltuja arkistomatkoja voitu toteuttaa. Lisäksi venäläisiä arkistoja ei voitu enää käyttää Venäjän oikeudettoman hyökkäyssodan alettua Ukrainaa vastaan 24.2.2022.

98 Kiitämme Reijo Kekkosta ja Jari Eskolaa pääsystä näiden Helsingin Naisorkesterin nuottiaineistojen äärelle.

99 Aineistot on tärkeä luovuttaa arkistoon, sillä yksityisten ihmisten hallussa ne ovat vääjäämättä jossain vaiheessa tuhoutumisvaarassa.

100 Joistakin säveltäjistä (esim. Ester Eklund, [madame] A. Frenckell, Mariane Hagelstam, Margit Hartelius ja Elna Huttunen) emme ehtineet selvittää edes elinvuosia tai muita henkilötietoja. Niin ikään esimerkiksi eri kirkkokuntien ja hengellisten liikkeiden laulukirjoja tutkimalla löytyisi lisää säveltäjänimiä.

101 Kuva-aineisto on suurimmaksi osaksi peräisin Museoviraston kabinetti- ja visiittikorttikokoelmista ja Nyblinin negatiivikokoelmasta sekä Journalistisesta kuva-arkistosta (JOKA).

102 Yhdestätoista säveltäjänaisesta (Anna Blomqvist, Lilly Kajanus-Blenner, Betty Boije, Ingeborg von Bronsart, Minna von Knorring, Sofie Lithenius, Ida Moberg, Edith Sohlström, Heidi Sundblad-Halme, Agnes Tschetschulin ja Kerttu Wanne) laadimme vuosina 2021–2022 *Kansallisbiografiaan* elämäkerta-artikkelit, jotka ovat toimineet kirjan elämäkertojen varhaisina versioina. Ks. myös Välimäki 2021. Lisäksi olemme aiemmin työstäneet joistakin kohteistamme laajempia tutkimusartikkeleita tieteellisiin julkaisuihin sekä yleistajuisia artikkeleita *Finnish Music Quarterly*- ja *Rondo*-lehtiin.

103 Kiitos Perttu Kesäniemelle henkilöhakemiston nimiluettelon laadinnasta.

104 Otsikoissa myöhäisempi nimi on kuitenkin suluissa, jos henkilöä ei tunnettu eikä hän toiminut sillä nimellä musiikkipiireissä; paikoin taas suluissa on useita eri nimiä käyttäneen henkilön lyhytaikaisempi nimi.

105 Pääsääntöisesti käytetään teosluetteloissa erisnimellisistä teoksista niiden alkukielisiä nimiä ja yleisnimellisistä (tai lähes yleisnimellisistä) teoksista suomenkielisiä nimiä. Elämäkertateksteissä yleisnimellisistä teoksista käytetään suomenkielisiä nimiä; erisnimellisistä instrumentaaliteoksista annetaan joko suomenkielinen tai sekä suomen- että alkukielinen nimi, ja erisnimellisistä laulusävellyksistä käytetään alkukielistä nimeä, josta annetaan suomennos suluissa.

106 Ks. esim. Ege 2020; Thurman 2021.

107 Vrt. Välimäki 2021; ks. myös Citron 1993, 66–67; Wollenberg 2022, 23.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin kaupunginarkisto
  Helsingin Naisorkesterin arkisto: kannatusyhdistyksen luettelot jäsenistä ja luottamustehtävien haltijoista

Kansalliskirjasto
  Anna Catharina Blomqvistin arkisto: Ida Mobergin kirjeet Anna Blomqvistille
  Helvi Leiviskän arkisto: Maija Korkeakoski-Hauptin kirjeet Helvi Leiviskälle

Åbo Akademin kirjasto
  Ivar Thunebergin ja Fanny Thunebergin kokoelma: Ivar Thunebergin kirjeet Lilli ja Axel Thunebergille

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat, äänitteet ja tiedonannot

Daniels, Mabel 1905: *An American Girl in Munich*. Boston: Little, Brown & Company.

GSO 2021: *Aulin, Moberg, Andrée – Orchestral Works. Gothenburg Symphony Orchestra, Johannes Gustavsson*. CD-levy. Nilento Records, NILCD210.

Helsingin kaupungin koulurekisteri: Svenska Flicklyceet i Helsingfors. https://koulurekisteri.hel.fi/#/koulut/379/vuosi/1919. Viitattu 24.8.2022.

Hirvi, Harri 2022: Sähköposti kirjoittajille 14.6.2022.

James, Henry 1986 [1886]: *Bostonin naiset*. Suom. Kaarina Ripatti. Helsinki: WSOY. [Alkuteos *The Bostonians*.]

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Leiviskä, Helvi 1945: Helvi Leiviskä. Teoksessa ks. Ranta (toim.) 1945. 631–636.

Malmi, Mirka & Tiina Karakorpi 2021: *Other Finnish Works for Violin. Mirka Malmi, violin & Tiina Karakorpi, piano*. CD-levy. Alba.

Malmi, Mirka & Tiina Karakorpi (toim.) 2021: *Toisia suomalaisia viulusävelmiä: Suomalaisten naisten säveltämiä teoksia viululle ja pianolle 1886–1936. Sävelten tyttäret, Vol. 1*. Helsinki: Fennica Gehrman.

Moberg, Ida 1945: Ida Moberg. Teoksessa ks. Ranta (toim.) 1945. 227–230.

MOO 2020: *Jery und Bätely. Malmö Opera Orchestra & Dario Salvi*. CD-levy. Naxos 8660476.

Upton, George P. 1890 [1886]: *Woman in Music*. Chicago: A. McClurg.

Womans Work 1975: *Woman's Work: Works by Famous Women Composers*. LP-levy. Gemini Hall Records / Marnie Hall, Yhdysvallat, RAP-1010.

Kirjallisuus

Allen, Judith 1986: Evidence and silence: feminism and the limits of history. Teoksessa *Feminist Challenges: Social and Political Theory*. Toim. Carole Pateman & Elizabeth Grosz. Boston: Northeastern University Press. 173–189.

Ashton, Jenna 2019: Feminist Archiving [a manifesto continued]: Skilling for Activism and Organising.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Teoksessa *Archives and New Modes of Feminist Research*. Toim. Marianne Devyer. London: Routledge. 128–153.
Babbe, Annkatrin 2013: Agnes Tschetschulin. *Europäische Instrumentalistinnen des 18. und 19. Jahrhunderts*. Toim. Freia Hoffmann. Bremen: Sophie Drinker Institut. http://www.sophie-drinker-institut.de/tschetschulin-agnes. Viitattu 4.8.2020.
Babbe, Annkatrin 2017: Von Ort zu Ort: Reisenden Damenkapellen in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Teoksessa *Populares und Popularität in der Musik, XLII Wissenschaftliche Arbeitstagung Michaelstein, 6. bis 8. Mai 2016*. Toim. Christina Philipsen & Ute Omonsky. Augsburg & Michaelstein: Wissner & Kloster Michaelstein. 303–317.
Babbe, Annkatrin & Volker Timmermann (toim.) 2016: *Musikerinnen und ihre Netzwerke im 19. Jahrhundert*. Schriftenreihe des Sophie Drinker Instituts 12. Oldenburg: BIS Verlag.
Bailey, Candace 2010: *Music and the Southern Belle: From Accomplished Lady to Confederate Composer*. Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.
Battersby, Christine 1989: *Gender and Genius: Towards a Feminist Aesthetics*. London: The Women's Press.
Bayly, Christopher Alan 2004: *The Birth of the Modern World, 1780–1914: Global Connections and Comparisons*. Oxford: Blackwell.
Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
Borgström, Eva & Hanna Markusson Winkvist (toim.) 2018: *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnopar i kvinnorörelsen 1890–1960*. Stockholm: Appell.
Bowers, Jane & Judith Tick 1987: Introduction. Ks. Bowers & Tick (toim.) 1987. 3–14.
Bowers, Jane & Judith Tick (toim.) 1987: *Women Making Music: The Western Art Tradition, 1150–1950*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
Boyd, Melinda 2002: *Opera or the doing of women: The dramatic works of Ingeborg von Bronsart (1840–1913)*. PhD Thesis. School of Music. Vancouver: University of British Columbia.
Bunzel, Anja & Natasha Loges (toim.) 2019: *Musical Salon Culture in the Long Nineteenth Century*. Woodbridge, UK: Boydell & Brewer.
Burkholder, J. Peter, Donald Jay Grout & Claude V. Palisca 2009: *A History of Western Music*. Eighth Edition. New York: W. W. Norton.
Chamberlain, Prudence 2017: *The Feminist Fourth Wave: Affective Temporality*. Berlin: Springer.
Citron, Marcia J. 1993: *Gender and the Musical Canon*. Cambridge: Cambridge University Press.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Dever, Maryanne (toim.) 2017: *Australian Feminist Studies* 91–92 (32): *Archives and New Modes of Feminist Research*.
Ege, Samantha 2020: Composing a Symphonist: Florence Price and the Hand of Black Women's Fellowship. – *Women and Music: A Journal of Gender and Culture* 24 s. 7–27.
Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki & Birgitte Possing (toim.) 2016: *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. Cultural History Series 14. Turku: k&h.
Faderman, Lillian 1991 [1981]: *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love between Women from the Renaissance to the Present*. London: The Women's Press.
Fétis, François-Joseph 1835–1844: *Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de la musique*. Paris: Firmin Didot.
Frigrén, Pirita 2017: Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historioitsija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa. Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Helsinki: Gaudeamus. 51–70.
Fulcher, Jane F. 2011: Introduction: Defining the New Cultural History of Music, Its Origins, Methodologies, and Lines of Inquiry. Teoksessa *The Oxford Handbook of The New Cultural History of Music*. Toim. Jane F. Fulcher. Oxford: Oxford University Press. 3–14.
Gadd, Kirsti 1996: Suomalaisen populaarimusiikin kolme naisklassikkoa. – *Musiikin suunta* 3 s. 48–55.
Gillis, Stacy, Gillian Howie & Rebecca Munford 2004: Introduction. Teoksessa *Third Wave Feminism: A Critical Exploration*. Toim. Stacy Gillis, Gillian Howie & Rebecca Munford. London: Palgrave Macmillan. 1–6.
Golianek, Ryszard Daniel 2018: The concept of Polish music: In search of adequate criteria. – *Musicology Today* 15 s. 5–16.
Haapanen, Toivo 1940: *Suomen säveltaide*. Helsinki: Otava.
Hambro, Camilla 2020: *Laura Netzel*. Möklinta: Gidlunds.
Hamer, Laura 2020: *Female Composers, Conductors, Performers: Musiciennes of Interwar France, 1919–1939*. London: Routledge.
Hamer, Laura 2021: Preface. Teoksessa *The Cambridge Companion to Women in Music since 1900*. Toim. Laura Hamer. Cambridge: Cambridge University Press 2021. Xxi–xxix.
Heiniö, Mikko, Pekka Jalkanen, Seija Lappalainen & Erkki Salmenhaara 1994: *Suomalaisia säveltäjiä*. Helsinki: WSOY.
Hobsbawm, Eric 1987: *The Age of Empire: 1875–1914*. London: Weidenfeld & Nicolson.
Hoffmann, Freia 1998: *Instrument und Körper: Die musizierende Frau in der bürgerlichen Kultur*. Frankfurt am Main: Insel Verlag.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Hoffmann, Freia (toim.) 2021: *Handbuch Konservatorien: Institutionelle Musikausbildung im deutschsprachigen Raum des 19. Jahrhunderts*. Laaber: Laaber-Verlag.

Holmes, Lewis M. 2018: Enheduanna (fl. ca. 2300 BCE). Teoksessa Lewis Holmes: *The Mystery of Music: An Exploration Centered on the Lives of Thirty Ancient Musicians*. Burlington, VT: CEK Publishing. 208–213.

Holsti-Setälä, Helena 2016: *Ida Moberg (1859–1947): Aatteellisen naisen säveltäjäkuva*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. https://www.utupub.fi/handle/10024/123314. Viitattu 28.11.2021.

HUOM 2021: *Historian unohtamat orkesterimusiikit* (HUOM) -hankkeen verkkosivu. https://helsinginkaupunginorkesteri.fi/fi/huom-historian-unohtamat-orkesterimusiikit. Viitattu 28.11.2022.

Irjala, Auli 1992: Nainen säveltaiteilijan ammatissa. – *Naistutkimus* 4 s. 35–41.

Johnson, Valerie, Simon Fowler & Davis Thomas 2017: *The Silence of the Archive*. Chicago, IL: Neal-Schuman.

Juvonen, Tuula 1994: Malminkadun bolaagissa on jotain hullusti: naisten rakkaussuhteista vuosisadan vaihteessa. – *Naistutkimus* 3 s. 36–43.

Juvonen, Tuula 1995: *Sukupuoli ja halu Hilda Käkikosken kirjeenvaihdossa ja päiväkirjoissa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Juvonen, Tuula 2002: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia: Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotien jälkeisessä Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Juvonen, Tuula 2021: Historiantutkimusta toisin katsoen. – *Historiallinen aikakauskirja* 119 (1) s. 66–76.

Järviö, Päivi, Nuppu Koivisto-Kaasik, Saijaleena Rantanen & Anu Lampela (toim.) 2023 (tulossa): *Naiset, musiikki, tutkimus: Ennen ja nyt*. Helsinki: Taideyliopiston SA & Tutkimusyhdistys Suoni.

Kaartinen, Marjo & Anu Korhonen 2001: Miesten tiede! Politiikka, sukupuoli ja historian tiedeyhteisö. – *Tieteessä tapahtuu* 19 (1) s. 57–64.

Kansallisbiografia 2021: Säveltäjänaisia Kansallisbiografiaan. [Tiedote.] https://kansallisbiografia.fi/uutiset/43/saveltajanaisia-kansallisbiografiaan. Viitattu 28.11.2021.

Kauppala, Anne & Ulla-Britta Broman-Kananen 2021: *Cantatrices Achté* -tutkimushankkeen verkkosivu. https://www.uniarts.fi/projektit/cantatriches-achte/. Viitattu 5.11.2021.

Kettunen, Pauli 2008: *Globalisaatio ja kansallinen me: Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.

Klosse, Greta von 1948: Ida Moberg, ensimmäinen suomalainen naissäveltäjä. – *Musiikki* 7 s. 83–84, 86.

Klosse, Greta von 1950: Säveltäjänaiset Suomen kulttuuritekijöinä vuosisadan vaihteessa. – *Musiikki* 5–6 s. 60–61.

Koivisto, Nuppu 2019: *Sähkövaloa, shampanjaa ja Wiener Damenkapelle: Naisten salonkiorkesterit ja varieteealan transnationaaliset verkostot Suomessa 1877–1916*. Acta Musicologica Fennica 34. Helsinki: Suomen Musiikkitieteellinen Seura.

Koivisto, Nuppu 2021: Säveltäjyys, sukupuoli, sanomalehtijulkisuus. Vera Vinogradova-Bieckin ja Miina Härman toiminta sotienvälisessä Virossa. – *Musiikki* 2 s. 23–54.

Konttori-Gustafsson, Annikka 2019: Ingeborg Hymander – suomalaisen pianopedagogiikan uranuurtaja. Teoksessa *Kartanoista kaikkien soittimeksi II: Pianonsoiton historiaa Suomessa*. Toim. Annikka Konttori-Gustafsson, Margit Rahkonen & Markus Kuikka. Helsinki: SA. 39–78.

Kontturi, Katve-Kaisa 2006: *Feminismien ristiaallokossa: Keskusteluja taiteen ja teorian kytkennöistä*. Eetos-julkaisuja 3. Turku: Eetos.

Korhonen, Kimmo 2004: *Suomen säveltäjiä neljältä vuosisadalta*. Helsinki: Suomalaisen musiikin tiedotuskeskus Fimic.

Korppi-Tommola, Aura 1985: Naisten koulunkäyntimahdollisuuksien laajeneminen vuoden 1860 jälkeen. Teoksessa *Nainen historiassa*. Toim. Auvo Kostiainen. Turku: Turun yliopiston historian laitos. 148–167.

Koskivirta, Anu & Satu Lidman 2017: Historiantutkija eettisten valintojen äärellä. Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Helsinki: Gaudeamus. 11–28.

Kreutziger-Herr, Annette & Katrin Losleben (toim.) 2009: *History/Herstory: Alternative Musikgeschichten*. Köln: Böhlau Verlag.

Kurkela, Vesa 2011: Kansallismielisyys Suomen musiikin historiankirjoituksessa. – *Musiikki* 1 s. 24–42.

Kurkela, Vesa & Saijaleena Rantanen 2017: Germany as a Cultural Paragon: Transferring Modern Musical Life from Central Europe to Finland. Teoksessa *Cultural Mediation in Europe 1800–1950*. Toim. Reine Meylaerts, Lieven D'hulst & Tom Verschaffel. Leuven: Leuven University Press. 177–194.

KVAST 2021: *Kvinnlig Anhopning av Svenska Tonsättare*. https://kvast.org/. Viitattu 27.11.2021.

Lahtinen, Anu 2007: *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset: Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620*. Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Lappalainen, Seija 2007: Leiviskä, Helvi. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008834. Viitattu 20.4.2020.

Launay, Florence 2006: *Les compositrices en France au XIXe siècle*. Paris: Fayard.

Launis, Kati 2005: *Kerrotut naiset: Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. Helsinki: SKS.

Launis, Kati 2017: *Kynän kantama elämä: Kirjoittavat Hiiskun sisaret*. Turku: Sigillum.

Leppänen, Taru, Pirkko Moisala & Anne Sivuoja-Gunaratnam (nyk. Kauppala) 2003: Musiikin naistutkimus. Teoksessa *Johdatus musiikintutkimukseen*. Toim. Tuomas Eerola, Jukka Louhivuori & Pirkko Moisala. Acta

Musicologica Fennica 24. Helsinki: Suomen Musiikkitieteellinen Seura. 225–231.
Lesbian History Group 1993: *Not a passing phase: reclaiming lesbians in history 1840–1985*. London: The Women's Press.
Leskelä-Kärki, Maarit 2006: *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Helsinki: SKS.
Leskelä-Kärki, Maarit 2017: *Toisten elämät: Kirjoituksia elämäkerroista*. Helsinki: Avain.
Mantere, Markus & Vesa Kurkela (toim.) 2015: *Critical Music Historiography: Probing Canons, Ideologies and Institutions*. Surrey: Ashgate Publications.
Marvia, Einari (toim.) 1965–1966: *Suomen säveltäjiä I–II*. Sulho Rannan *Suomen säveltäjiä puolentoista vuosisadan ajalta* pohjalta korjattu ja täydennetty teos. Helsinki: WSOY.
Mathias, Rhiannon (toim.) 2022: *The Routledge Handbook of Women's Work in Music*. London: Routledge.
McClary, Susan 1991: *Feminine Endings: Music, Gender and Sexuality*. Minneapolis, MS: University of Minnesota Press.
Miller, Pavla 1998: *Transformations of patriarchy in the west: 1500–1900*. Bloomington: Indiana University Press.
Moisala, Pirkko 1994a: Musiikki sukupuolen kautta tulkittuna – esimerkkejä sukupuolistavasta musiikintutkimuksesta. – *Musiikki* 3 s. 241–277.
Moisala, Pirkko 1994b: Suomen ja naapurimaiden naissäveltäjät. Teoksessa ks. Moisala & Valkeila 1994. 187–306.
Moisala, Pirkko 2010: Moberg, Ida. Teoksessa *Lexikon Musik und Gender*. Toim. Annette Kreutziger-Herr & Melanie Unseld. Kassel: Bärenreiter. 366–367.
Moisala, Pirkko (toim.) 1994: *Musiikki 3: Musiikin naistutkimus, feministinen kritisimi ja sukupuolistava musiikintutkimus*.
Moisala, Pirkko & Riitta Valkeila 1994: *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä.
Morsch, Anna 1893: *Deutschlands Tonkünstlerinnen: Biographische Skizzen aus der Gegenwart*. Berlin: Stern & Ollendorff.
Musik und Gender 2021: Musik und Gender im Internet. [Digitaalinen tietoaineisto.] https://www.hfmt-hamburg.de/forschung-und-promotion/forschungsprojekte/musik-und-gender-im-internet/. Viitattu 28.12.2021.
Mustakallio, Marja 2003: *"Teen nyt paljon musiikkia": Fanny Henselin (1805–1847) toiminta modernisoituvassa musiikkikulttuurissa*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
Mustola, Kati & Johanna Pakkanen (toim.) 2007: *Sateenkaari-Suomi: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like.
Myers, Margaret 1993: *Blowing Her Own Trumpet: European Ladies' Orchestras & Other Woman Musicians 1870–1950 in Sweden*. Musiikkitieteen väitöskirja. Göteborg: Göteborgs universitet.
Määttänen Boynton, Elisa 1988: *Helsingin naisorkesterin viisi vuosikymmentä 1938–1988.* Helsinki: Helsingin Naisorkesteri.
Nevala, Maria-Liisa 1989: Teoksen synty. Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu: Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala & Suvi Ahola. Helsinki: Otava. 13–18.
Numminen, Marjo 2008: *Tiedon tyttäret: Oppineita eurooppalaisia naisia antiikista valistukseen*. Helsinki: WSOY.
Ollila, Anne 1998: *Jalo velvollisuus: Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. Helsinki: SKS.
Pajamo, Reijo & Erkki Tuppurainen 2004: *Suomen musiikin historia: Kirkkomusiikki*. Helsinki: WSOY.
Palkisto, Janne 2020: Tonsättaren-klarinettisten Bernhard Crusell som välgörare i Sverige i början av 1800-talet. – *Svensk tidskrift för musikforskning / Swedish Journal of Music Research* 10. http://musikforskning.se/stm-sjm/node/310. Viitattu 3.5.2021.
Parker, Roszika & Griselda Pollock 1981: *Old mistresses: Women, art and ideology*. London: Pandora.
Peake, Rosa-Marie & Saara Hilpinen 2022: Kohti sateenkaarisensitiivistä käännettä Suomen historian tutkimuksessa. – *Historiallinen aikakauskirja* 120 (1) s. 98–102.
Pernau, Margrit 2011: *Transnationale Geschichte*. Göttingen: Vandehoeck & Ruprecht.
Pendle, Karin (toim.) 1991: *Women & Music: A History*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
Pollock, Griselda 2018: *Charlotte Salomon and the Theatre of Memory*. New Haven, CT: Yale University Press.
Rahkonen, Margit 2004: *Alie Lindberg: Suomalaisen pianistin taiteilijanura 1800-luvulla*. Helsinki: SA (DocMus).
Ranta, Sulho (toim.) 1945: *Suomen säveltäjiä puolentoista vuosisadan ajalta*. Helsinki: WSOY.
Rantanen, Saijaleena 2020: Naiset mukaan! Siirtolaisnaiset aktiivisina toimijoina Yhdysvalloissa ja Kanadassa 1900-luvun taitteessa. Teoksessa *Musiikki ja merkityksenanto*: *Juhlakirja Susanna Välimäelle*. Toim. Sini Mononen, Janne Palkisto & Inka Rantakallio. Helsinki: Suoni ry. 27–62.
Reich, Nancy B. 1985: *Clara Schumann: The Artist and the Woman*. London: Victor Gollancz.
Reich, Nancy B. 1991: European Composers and Musicians, ca. 1800–1890. Ks. Pendle (toim.) 1991. 97–122.
Renders, Hans, Binne de Haan & Jonne Harmsma (toim.) 2016: *The Biographical Turn: Lives in History*. London: Routledge.
Rieger, Eva 1988: *Frau, Musik und Männerherrschaft: Zum Ausschluss der Frau aus der deutschen Musikpädagogik, Musikwissenschaft und Musikausübung*. Kassel: Furore.
Rode-Breymann, Susanne (toim.) 2017: *Orte der Musik: Kulturelles Handeln von Frauen in der Stadt*. Musik-Kultur-Gender 3. Köln: Böhlau Verlag.
Saari, Ulla 1997: *Ida Moberg (1859–1947): Unohdettu säveltäjä*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma. HY.
Salmenhaara, Erkki 1996: *Suomen musiikin historia 2: Kansallisromantiikan valtavirta 1885–1918*. Helsinki: WSOY.
Sarjala, Jukka 2005: *Poeettinen elämä: Biedermeierin säveltäjä-kirjailija Axel Gabriel Ingelius*. Helsinki: SKS.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Schlimm, Anette 2019: The Guerrilla Historian: Eric J. Hobsbawm and the Long Nineteenth Century. – *German Historical Institute London Bulletin* 41 (2) s. 95–110.

Sedgwick, Eve Kosofsky 2003: *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham: Duke University Press.

Simonton, Deborah & Anne Montenach (toim.) 2013: *Female Agency in the Urban Economy: Gender in European Towns, 1630–1830*. New York: Routledge.

Sivuoja-Gunaratnam (nyk. Kauppala), Anne 1994: Feminiinejä ooppera- ja soitinmusiikissa. – *Musiikki* 3 s. 278–291.

Sivuoja-Gunaratnam (nyk. Kauppala), Anne 2003: Aino Acktén rooli Juhan libretistinä. Teoksessa *Veisuin ylistäkää: Juhlakirja Hilkka Seppälän täyttäessä 60 vuotta*. Toim. J. Hakkarainen ym. Joensuu: Joensuun yliopisto. 175–194.

Sivuoja (nyk. Kauppala), Anne, Owe Ander, Ulla-Britta Broman-Kananen & Jens Hesselager (toim.) 2012: *Opera on the Move in the Nordic Countries during the Long 19th Century*. DocMus Research Publications 4. Helsinki: Sibelius Academy.

Sophie Drinker Institut 2021: Sophie Drinker Institut für Musikwissenschaftliche Frauen- und Geschlechterforschung. https://www.sophie-drinker-institut.de/startseite. Viitattu 28.11.2021.

Spitzer, Michael 2021: *The Musical Human: A History of Life on Earth*. London: Bloomsbury.

Stenberg, Lisbeth 2018: En "lifsmakt för kvinnan" – Toini Topelius, Alexandra Gripenberg och Maria Cederschiöld. Teoksessa *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum. Kvinnopar i kvinnorörelsen 1890–1960*. Toim. Eva Borgström & Hanna Markusson Winkvist. Stockholm: Appell. 77–103, 325–326.

Sulkunen, Irma 1989: *Naisen kutsumus: Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Helsinki: Hanki ja jää.

Sulkunen, Irma 1995: *Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita*. Helsinki: Hanki ja jää.

Suutela, Hanna 2005: *Impyet: Näyttelijättäret Suomalaisen teatterin palveluksessa*. Helsinki: Like.

Taavetti, Riikka 2018: Queer-historian avoimet menneisyydet. Teoksessa *Menneet tulevaisuudet: Ajankohta: Poliittisen historian vuosikirja 2018*. Toim. Elina Hakoniemi, Ilkka Kärrylä, Kristiina Silvan & Riikka Taavetti. 95–128.

Tarasti, Eila 2017: *"Nouse, ole kirkas": Helvi Leiviskän elämä ja teokset*. Acta Semiotica Fennica LII; Approaches to Musical Semiotics 25. Helsinki: Suomen Semiotiikan Seura & Kulttuuriperintöjen akatemia.

Theophano, Theresa 2004: Boston Marriages. Teoksessa *Glbtq Encyclopedia Project: The encyclopedia of gay, lesbian, bisexual, transgender, and queer culture and history*. Toim. Claude Summers ym. Los Angeles, CA: Wik Wikholm. http://www.glbtqarchive.com/ssh/boston_marriages_S.pdf. Viitattu 11.11.2021.

Thurman, Kira 2021: *Singing Like Germans: Black Musicians in the Land of Bach, Beethoven, and Brahms*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Tick, Judith 1995 [1979]: *American Women Composers Before 1870*. Rochester, NY: University of Rochester Press.

Toivakka, Svetlana 2015: *Alma Fohström: Kansainvälinen primadonna*. Acta Musicologica Fennica 31. Helsinki: Suomen Musiikkitieteellinen Seura.

Traub, Valerie 2011: The Present Future of Lesbian Historiography. Teoksessa *The Lesbian Premodern*. Toim. Noreen Giffney, Michelle M. Sauer & Diane Watt. New York: Palgrave Macmillan. 21–34.

Tuin, Iris van der 2015: *Generational Feminism: New Materialist Introduction to a Generative Approach*. Lanham, MD: Lexington Books.

Uniooni 1893: *Nainen ja naisen työ Suomessa*. Helsinki: Uniooni Naisasialiitto Suomessa.

Utrio, Kaari 1985: *Eevan tyttäret: Naisen, perheen ja lapsen historia*. Helsinki: Tammi.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2012: *Sofie Munsterhjelmin aika: Aatelisnaisia ja upseereita 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: SKS.

Vertovec, Steven 2009: *Transnationalism*. London: Routledge.

Virtanen, Marjaana 2020: Tamperelainen koloratuurisopraano Elli Salminen: Lupaavan laulunopiskelijan matka Sternin konservatorioon. Teoksessa *Musiikki ja merkityksenanto: Juhlakirja Susanna Välimäelle*. Toim. Sini Mononen, Janne Palkisto & Inka Rantakallio. Helsinki: Suoni. 85–108.

Virtanen, Marjaana & Leena Heikkilä 2021: *Suomalaiset musiikinopiskelijat Berliinin ja Wienin musiikkikorkeakouluissa ja konservatorioissa 1891–1929*. Monografian käsikirjoitus.

Virtanen, Markus 2017: *Säveltäjä Ann-Elise Hannikainen: Säveltäjäntyön ja reseption tarkastelua*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma. Helsinki: Books on Demand.

Virtanen, Markus 2021: Nukkekodin varpusen moraaliton konsertto: Arvoja, ihanteita ja uuden musiikin kuvia Ann-Elise Hannikaisen pianokonserton lehdistöreseptiossa vuonna 1976. – *Musiikki* 3 s. 48–73.

Välimäki, Susanna 2021: Säveltävien naisten elämäkerrat esille – Uusi tieto muokkaa sekä historiakuvaamme että tulevaisuutta. – *Vähäisiä lisiä* 6.4.2021. http://neba.finlit.fi/blogi/saveltavien-naisten-elamakerrat-esille-uusi-tieto-muokkaa-seka-historiakuvaamme-etta-tulevaisuutta/. Viitattu 12.11.2022.

Wenzel, Silke 2017 [2009]: Agnes Tschetschulin. *MUGI: Musikvermittlung und Genderforschung: Lexikon und multimediale Präsentationen*. Toim. Beatrix Borchard & Nina Noeske. Hamburg: Hochschule für Musik und Theater Hamburg. http://mugi.hfmt-hamburg.de/artikel/Agnes_Tschetschulin. Viitattu 4.8.2020.

Wilkama, Sisko 1938: *Naissivistyksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvuilla: Pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus*. Helsinki: HY.

Wollenberg, Susan 2022: "Where are we now?" Teaching and Studying Women Composers Post-Citron. Ks. Mathias (toim.) 2022. 19–35.

Öhrström, Eva 1987: *Borgerliga kvinnors musicerande i 1800-talets Sverige*. Skrifter från Musikvetenskapliga institutionen nr. 15. Göteborg: Göterborgs universitet.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elämäkerrat

https://doi.org/10.21435/ha.154

Charlotta Lithander-Carlblom

Noarootsi (Viro) 11.6.1784–
12.2.1858 Kodavere (Viro)

Charlotta Lithander-Carlblom[1] syntyi Viron Noarootsissa eli Nuckössä. Hänen äitinsä Kristina Lithander (s. Hollming) kuului ruotsalaiseen pappissukuun, ja hänen isänsä oli hämäläissyntyinen kirkkoherra ja estofiili Johan Lithander.[2] Äiti oli erityisen tunnettu musiikillisista taidoistaan, ja myös isä suosi musiikinharjoitusta.[3] Musikaalisen yksitoistapäisen sisarussarjan tunnetuin edustaja lienee säveltäjä, pianisti, urkuri ja upseeri Carl Ludvig Lithander (1773–1843), joka oli Charlottaa yksitoista vuotta vanhempi.[4] Perheen äiti kuoli marraskuussa 1788. Isä meni seuraavassa kuussa uusiin naimisiin Catharina Elisabeth Lithanderin (s. Carlblom) kanssa mutta kuoli jo tammikuussa 1789, ehdittyään olla aviossa vain joitakin viikkoja.[5] Vanhempien menehdyttyä lyhyen ajan sisällä osa sisaruksista jäi Viroon ja osa muutti sukulaisten luo Turkuun ja Tukholmaan sekä myöhemmin Porvooseen ja Pietariin.[6]

Varmaankin nelivuotias Charlotta-tyttö jäi asumaan äitipuolensa hoiviin mutta saattoi ainakin vierailla Turussa, jossa suurin osa Lithanderin sisaruksista vaikutti 1790-luvulla.[7] Todennäköisesti vanhemmat sisarukset, varhain kuolleen äidin ohella, olivat Charlotta Lithander-Carlblomin varhaisia musiikinopettajia. Naiset eivät voineet kyseisenä aikana harjoittaa muusikon ammattia samalla tavalla kuin miehet, mutta silti Lithanderin sisarussarjan naiset olivat monipuolisia musiikin alan oppineita, aivan kuten heidän äitinsäkin. Charlotta Lithander-Carlblom esiintyi sekä säveltäjänä että pianistina.

Charlotta Lithander-Carlblom avioitui äitipuolensa edellisessä avioliitossa saaman pojan kanssa, joka lienee ollut myös hänen kasvinkumppaninsa. Tämä oli virolainen kirkkoherra Peter Carlblom (1785–1834), ja häät pidettiin vuonna 1807 Tallinnassa. Pariskunta lapsineen asui ensin Virossa ja sitten Kronstadtissa Pietarin edustalla.[8] Lithander-Carlblom jatkoi konsertoimista avioitumisen jälkeenkin – rouva pastorska Carlblomin ja madame Carlblomin nimillä. Helsingissä hän konsertoi esimerkiksi vuosina 1824–1825.[9] Luultavasti hän antoi pianotunteja ja oli läheisissä tekemisissä Turusta Pietariin muuttaneen isoveljensä Fredrik Lithanderin (1777–1823) kanssa, joka oli niin ikään säveltäjä, pianisti ja musiikinopettaja. Charlotta Lithander-Carlblom kuoli sydänkohtaukseen 73-vuotiaana Viron Kodaveressa.[10]

Pietarissa Lithander-Carlblom julkaisi vuonna 1811 muodikkaan tanssimusiikkikokoelman *Recueil de différentes danses pour le pianoforte* (*Kokoelma eri tansseja pianolle*).[11] Hän julkaisi sen pelkästään sukunimellä Lithander. Ajan tapa oli, ettei nainen julkaissut sävellyksiään, tai jos julkaisi, niin anonyymisti sukupuolen peittävällä

https://doi.org/10.21435/ha.154

salanimellä tai nimimerkillä, tai läheisen miehen – kuten veljen, isän tai aviopuolison – nimissä. Helsinkiläinen Waseniuksen musiikkikauppa mainosti nuottijulkaisua sanomalehdessä 1830-luvulla ”jonkun Lithanderin pojan” sävellyksenä.[12] *Stockholms-Postenissa* heti tuoreeltaan olleessa musiikkikaupan mainoksessa julkaisun säveltäjäksi kuitenkin mainittiin ”Charlotte Carlblom, née Lithander”.[13] Lithanderin sisarussarjan miessäveltäjät tapasivat julkaista sävellyksensä koko nimillään tai tunnistettavin etunimikirjaimin yhdistettynä sukunimeen. Siksi on mahdollista, että pelkällä Lithanderin sukunimellä julkaistut sävellykset ovat tosiasiassa Charlotta Lithander-Carlblomin. Luultavasti hän julkaisi sävellyksiään myös ilman mitään tekijänimeä. Esimerkiksi piano- ja laulusävellyksiä sisältävistä ruotsalaisista kausijulkaisuista *Musikaliskt Tidsfördrif* ja *Skaldestycken satte i musik* löytyy niin pelkällä Lithander-nimellä varustettuja (esim. poloneesi A-duuri, 1800) kuin tuntemattomien naistenkin sävellyksiä.[14] Lithanderin suvun miehillä sen sijaan ei ollut syytä peitellä tekijyyttään. Lithander-Carlblomin sävellyksiä voisi Ruotsin ja Suomen ohella etsiä Venäjän ja Viron arkistoista.

SV

Sävellyksiä

Pianolle: *Recueil de différentes danses pour le pianoforte* (1811) [k].

Viitteet

1 Maria (Marie) Charlotta (Charlotte) Carlblom (Carlbom) s. Lithander. Kiitos Seija Lappalaiselle elämäkerran kommentoinnista ja Lithanderin sukua koskevista tiedoista.
2 Aarma 2007, 45; Kotivuori 2005; Lappalainen 2016, 104; Forslin 1965, 131. Noarootsin kirkonkirjoja ei ole säilynyt 1700-luvun lopulta.
3 Aarma 2007, 169.
4 Lappalainen 1994; 2016, 104–105, 109; 2021; lehtileikkeet sekä arkistonhoitajien muistiinpanot, Lithanderin sisarussarjan henkilömappi, SM.
5 Aarma 2007, 45, 169–170.
6 Lappalainen 2016, 104–105, 109 & 2021; lehtileikkeet sekä arkistonhoitajien muistiinpanot, SM.
7 Esim. Lagus 1890, 15; Forslin 1965, 134, 147–148.
8 Aarma 2007, 45, 169–170; Geni.com. Pariskuntaa ei löydy Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan kirkonkirjoista. Mahdollisesti he kuuluivat johonkin toiseen, kuten Johanneksen seurakuntaan, jonka kirkonkirjoja ei ollut mahdollista tutkia. Vrt. Lappalainen 2001, 198–199.
9 *FAT* 8.1.1824, 10.1.1824 ja 14.5.1825.
10 Kodaveren seurakunnan kuolleet 1834–19.6.1866: 5, Viron kansallisarkisto. Kiitos Seija Lappalaiselle lähteen osoittamisesta.
11 *Stockholms-Posten* 24.9.1811 ja 26.9.1811; Forslin 1965, 15; Lappalainen 1994, 272.
12 *HTr* 19.5.1832.
13 *Stockholms-Posten* 24.9.1811 ja 26.9.1811.
14 *Musikaliskt tidsfördrif* XV–XVII/1800, SM.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Lithanderin sisarussarjan henkilömappi
arkistonhoitajien muistiinpanot
lehtileikkeet
Viron kansallisarkisto
Kodaveren seurakunnan arkisto: Kuolleiden nimikirja 1834–1927: Kuolleet 1834–19.6.1866

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Geni.com: Peter Carlblom. Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Peter-Carlblom/6000000018377695677. Viitattu 9.10.2022.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kotivuori, Yrjö 2005: Johan Lithander. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=8328. Viitattu 22.5.2019.

Musikaliskt tidsfördrif XV–XVII/1800 (sis. Lithander: poloneesi A-duuri). [SM]

Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Kirjallisuus

Aarma, Liivi 2007: *Põhja-Eesti vaimulike lühielulood 1525–1885*. Tallinn: G. ja T. Aarma maja.

Forslin, Alfhild 1965: Musikbröderna Lithander. Teoksessa *Musikaliska sällskapet i Åbo 1790–1965*. Toim. Marianne Ringbom. Åbo: Musikaliska sällskapet i Åbo. 129–150.

Lagus, Wilhelm 1890: *Musikaliska sällskapet i Åbo 1790–1890: Bidrag till dess historik*. Åbo: Åbo Tidnings Tryckeri.

Lappalainen, Seija 1994: Lithanderin sisarukset. Teoksessa Mikko Heiniö, Pekka Jalkanen, Seija Lappalainen & Erkki Salmenhaara: *Suomalaisia säveltäjiä*. Helsinki: Otava. 267–273.

Lappalainen, Seija 2001: Fredrik Emanuel Lithander – säveltäjä keisarillisessa Pietarissa. Teoksessa *Muualla, täällä. Kirjoituksia elämästä, kulttuurista, musiikista*. Toim. Helena Tyrväinen, Seija Lappalainen, Tomi Mäkelä & Irma Vierimaa. Helsinki: Atena. 191–200.

Lappalainen, Seija 2016: Varhaisia suomalaistaustaisia säveltäjäpianisteja 1700–1800-luvun vaihteessa. Teoksessa *Kartanoista kaikkien soittimeksi: Pianonsoiton historiaa Suomessa*. Toim. Margit Rahkonen, Annikka Konttori-Gustafsson & Markus Kuikka. DocMus-tohtorikoulun julkaisuja 8. Helsinki: SA. 98–138.

Lappalainen, Seija 2021: Lithander, Carl Ludvig. Käsikirjoitus *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisua varten.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lovisa Ramstedt Tegengren

Vaasa 25.4.1796–
4.6.1858 Vaasa

Pohjanmaalla vaikuttanut Lovisa Ramstedt Tegengren[1] oli Anna Ramstedtin (s. Holstius) ja Johan Ramstedtin muusikkoperheen esikoislapsi.[2] Äiti oli syntyisin pappisperheestä Lapualta, isä oli urkuri.[3] Musiikkia harrastivat myös Lovisan veljet, joista urkurinakin tunnettu Johan Israel toimi myöhemmin musiikinopettajana Vaasan triviaalikoulussa.[4]

Luultavasti Ramstedt Tegengren sai musiikkikoulutuksensa kotona, jossa hänellä lienee ollut käytössään fortepiano tai muu kosketinsoitin, kuten tavallista oli aikakauden säätyläiskodeille sekä muusikkoperheille. Ramstedt Tegengrenin ainoa tiettävästi säilynyt teos, katrilli (*Quadrille*), on sävelletty pianolle. Tyttönimellä ylös kirjattu teos on todennäköisesti peräisin säveltäjän nuoruusvuosilta 1810–1820-luvulta. Käsikirjoituksen kääntöpuolelle on kirjoitettu kenraalibassomerkinnöin Collins-nimisen säveltäjän yksinlaulu, joten nuottilehti lienee irrotettu käsin kirjoitetusta nuottikirjasta.[5] Niitä kokosivat ja käyttivät 1800-luvun alussa porvariskotien musikaaliset naiset. Ne mahdollistivat kotimusisoinnin sekä yksityisesti että puolijulkisessa seuraelämässä kuten illallisilla ja tanssiaisissa.[6] Epäilemättä Ramstedt Tegengrenin katrillia kuultiin ja tanssittiin vaasalaiskodeissa hänen nuoruudessaan ja todennäköisesti säveltäjän itsensä soittamana.

Lovisa Ramstedt Tegengren avioitui maaliskuussa 1830 vaasalaisen kauppiaan Jacob Fromhold Tegengrenin kanssa, ja pariskunnalle syntyi neljä lasta.[7] Perhettä koetteli paitsi Vaasan vuoden 1852 palo, joka tuhosi heidän kotinsa ja kauppaliikkeensä, myös tuberkuloosi, johon kaikki lapset yhtä lukuun ottamatta kuolivat varhaisessa aikuisuudessaan.[8] Sama sairaus vei hautaan Lovisa Ramstedt Tegengrenin 62-vuotiaana,[9] ja perheen isä menehtyi lavantautiin vuonna 1867.[10] Jäljelle jäi ainoastaan Ernst Wilhelm -poika, jonka pojasta Jacob Tegengrenistä tuli runoilija.[11]

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: katrilli (viimeistään 1830).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Caisa (Catharina) Lovisa (Louise) Tegengren s. Ramstedt.
2 Hiski 3539949.
3 Arkistonhoitajan muistiinpanot, Lovisa Ramstedt Tegengrenin henkilömappi, SM; Lapuan seurakunnan rippikirja 1769–1793, KA; Geni.com.
4 Kotivuori 2005; *Kejserliga universitetet i Åbo*: Hösttermin år 1824: 8, Vårtermin år 1825: 8. *Triviaalikoulu* oli lastenkoulun ja kymnaasin välille sijoittunut kahdeksanvuotinen (neliluokkainen) ala- ja yläkoulun yhdistelmä. Se oli perua 1600-luvulta ja Suomen alueella käytössä vielä 1800-luvun alkupuolella.
5 Lovisa Ramstedt Tegengrenin musiikkikäsikirjoitus, SM.
6 Esim. Öhrström 1987, 27–29; Järvi 2016, 55–56.
7 Vaasan seurakunnan rippikirja 1857–1864, KA; *FAT* 15.4.1830; Hiski 8555922.
8 Wilskman 1920, 597; Lovisa Ramstedt Tegengrenin kirjeet Johanna Wilhelmina Ramstedtille 11.8.1852 ja 6.9.1853, Jacob Tegengrenin kokoelma, ÅA.
9 *VBL* 12.6.1858.
10 Wilskman 1920, 596.
11 Ibid. 597.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Lapuan seurakunnan arkisto: Rippikirja 1769–1793
Vaasan seurakunnan arkisto: Rippikirja 1857–1864
Sibelius-museo
Lovisa Ramstedt Tegengrenin henkilömappi: arkistonhoitajan muistiinpanot
Lovisa Ramstedt Tegengrenin musiikkikäsikirjoitus
Åbo Akademin kirjasto
Jacob Tegengrenin kokoelma: Lovisa Ramstedt Tegengrenin kirjeet Johanna Wilhelmina Ramstedtille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Geni.com: Anna Justina Holstius. Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Anna-Justiina-Holstius/6000000016932408282. Viitattu 31.7.2022.
Hiski 3539949: Mustasaari – Korsholm: Kastetut: 25.4.1796: Caisa Lovisa Rahmstedt. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t3539949. Viitattu 31.7.2022.
Hiski 8555922: Vaasa – Vasa: Kastetut: 11.2.1833: Carl Reinholdt Tegengren. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t8555922. Viitattu 31.7.2022.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kejserliga universitetet i Åbo [opiskelijaluettelo]: Hösttermin 1824; Vårtermin 1825. [KK]
Kotivuori, Yrjö 2005: Johan Israel Ramstedt. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=12877. Viitattu 30.7.2022.
Wilskman, Atle 1920: *Släktbok II:2*. Helsingfors: SLS. [KK]

Kirjallisuus

Järvi, Elisa 2016: Kaikuja parin vuosisadan takaa. Teoksessa *Kartanoista kaikkien soittimeksi: Pianonsoiton historiaa Suomessa*. Toim. Margit Rahkonen, Annikka Konttori-Gustafsson & Markus Kuikka. DocMus-tohtorikoulun julkaisuja 8. Helsinki: Taideyliopiston SA. 54–70.
Öhrström, Eva 1987: *Borgerliga kvinnors musicerande i 1800-talets Sverige*. Göteborg: Göteborgs universitet.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Fredrika Börjesson

Kalanti 17.12.1797–7.6.1854 Veckholm (Ruotsi)

Säveltäjä Fredrika Börjesson[1] kuuluu suomalaisen ja skandinaavisen romantiikan laulumusiikin varhaisiin tekijöihin. Hän julkaisi jo 1840-luvulla yksinlauluja omalla nimellään, mikä oli aikakauden säveltäjänaiselle poikkeuksellista.[2]

Börjesson syntyi 1700- ja 1800-luvun vaihteessa Uudenkaupungin Kalannissa.[3] Hänen äitinsä Johanna Fredrika Fock (s. Ekholm) oli kotoisin tukholmalaisen kirjahuutokauppanotaarin (*bokauktionsnotarie*) perheestä, ja Turussa syntynyt aatelinen isä Berndt Wilhelm Fock palveli upseerina Ruotsin armeijassa.[4] Perhe muutti 1800-luvun alussa Ruotsiin, ja isästä tuli Uppsalan maaherra ja vapaaherra. Kotona vietettiin vilkasta seuraelämää epäsovinnaisissa perhesuhteissa. Perimätieto kertoo, että kun vanhemmat vuonna 1808 erosivat ja isä meni uusiin naimisiin, jäi äiti entisen miehensä luokse asumaan ja hoitamaan sekä omia että uuden nuorikon lapsia.[5]

Suuren osan elämästään Fredrika Börjesson vietti Uppsalan läänissä Veckholmin pappilassa, jonne hän muutti 1830-luvun vaihteessa miehensä, kirkkoherra ja runoilija Johan Börjessonin kanssa.[6] Pariskunnalle syntyi viisi varhaislapsuuden yli elänyttä lasta, joista toisiksi nuorin, Amanda Helena, menehtyi keuhkosairauteen 17-vuotiaana.[7] Fredrika Börjesson kuoli 56-vuotiaana samaan tautiin.[8] Aikuisuuteen selvinneet tyttäret saivat kotoaan perusteellisen musiikkikoulutuksen ja kulttuurikasvatuksen, ja heistä tuli äitinsä tapaan taiteilijoita: Agnes Börjesson oli Italiassa vaikuttanut kuvataiteilija, Nanna Börjesson näytelmäkirjailija.[9]

Fredrika Börjessonin musiikkiopinnoista ei ole tarkempaa tietoa, mutta todennäköisesti hän opiskeli pianonsoittoa ja laulua jonkun sukulaisnaisen johdolla, mikä oli tyypillistä 1800-luvun alun säätyläistyttöjen kasvatukselle. Veckholmin pappilassa Börjessonilla oli käytettävissään fortepiano ja nuottikaappi.[10] Teoksiaan Börjesson julkaisi anonyymisti jo 1820-luvun alussa ruotsalaisten romantikkorunoilijoiden kalenterissa, johon ne toimitti Börjessonia tukenut uppsalalainen säveltäjä ja urkuri Johann Christian Friedrich Haeffner.[11] 1840-luvulla tukholmalainen Abraham Hirschin musiikkikustantamo julkaisi kaksi Börjessonin yksinlaulukokoelmaa – säveltäjän omissa nimissä – joissa on yhteensä viisitoista ruotsinkielistä laulua.[12] Osa pelkistetyn puhuttelevien laulujen teksteistä on peräisin ruotsalaisilta varhaisromantikoilta, kuten Julia Christina Nybergiltä ja Per Atterbomilta, joskin usean laulun kohdalla tekstin kirjoittaja on jäänyt tuntemattomaksi. Joihinkin niistä säveltäjä luultavasti laati sanat itse, sillä jälkimmäisen kokoelman kahden viimeisen laulun teksteissä viitataan hänen Nanna- ja Amanda-tyttäriinsä.[13] Nanna Börjessonille Fredrika-äiti omisti myös kaksi julkaisematonta, omaan runoon sävellettyä koraalia.[14]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Börjessonin vuonna 1846 julkaistu ja ajan sanomalehdissä mainostettu pianovalssi *Souvenir de Stockholm* (*Muisto Tukholmasta*)[15] ei näytä säilyneen julkisissa arkistokokoelmissa. Ranskankielisestä nimestä ja muisteluvalssin lajityypistä päätellen se lienee ollut pianistisia taitoja painottava taiturikappale. Pianovalssi on julkaistu nimikirjaimilla "F. B.", vaikka laulukokoelmat säveltäjä julkaisi omalla nimellään. Naimisissa olevan säätyläisnaisen olikin soveliaampaa julkaista lyhyitä ja yksinkertaisia lauluja eli sanonnaltaan vaatimattomampaa musiikkia kuin ilmaisultaan näyttäviä ja teknisesti haastavia teoksia. Kenties kustantaja myös oletti nuotin myyvän paremmin ilman tietoa säveltäjän sukupuolesta.

Todennäköisesti Börjessonin tuotantoon kuului paljon muutakin musiikkia. Uppsalan yliopiston kirjastossa säilyneen kirjeenvaihdon perusteella hänen tiedetään säveltäneen esimerkiksi hengellisiä lauluja sekä improvisoineen mielellään.[16]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlauluja[17]: *Blomsterjungfrun* (Carl von Zeipel) (1821); *Guitarrspelerskan* (Per Atterbom) (1821); *Musikaliska stunder I* (1846): (1) *Blott dig* (tuntematon), (2) *Vårsuck* (tuntematon), (3) *Romance* (tuntematon), (4) *Jungfrun i det gröna* (Julia Christina Nyberg), (5) *Romance* (tuntematon), (6) *Skördesång* (Atterbom), [(7) *Blomsterjungfrun*,] (8) *Romance* (tuntematon), (9) *Florios sång* (Atterbom); *Musikaliska stunder II* (1847): (1) *På hafvet* (Arvid August Afzelius), (2) *Glädjen* (Atterbom), (3) *Det går an* (Johan Nybom), (4) *Vagg-sång* (tuntematon), (5) *Lilla Nannas sång* (Fredrika Börjesson [?]), (6) *Till Amanda* (Börjesson [?]); *Andeliga sånger* (s.a.): (1) *Morgonen* (Börjesson), (2) *Aftonen* (Börjesson).

Pianolle: *Souvenir de Stockholm – Valse pour le piano* [k].

Viitteet

1 Fredrika (Frederique) Gustava Börjesson s. Fock.
2 Aiemmasta Börjessonia koskevasta tutkimuksesta ks. Öhrström 1987, 109, 203–204.
3 Hiski 8451946; Ättartavlor 2017, 236.
4 Holm 1966.
5 Ibid. Ks. myös Montgomery-Silfverstolpe 1910, 12, 14, 43–44, 97.
6 Veckholmin seurakunnan muutto- ja rippikirjat 1826–1831, 1844–1849, 1850–1852, RA; ks. myös Stolpe 1927.
7 Veckholmin seurakunnan kuolleet ja haudatut 1770–1861, RA; Veckholmin seurakunnan syntyneet ja kastetut 1770–1861, RA. Börjessonien Johanna Cecilia -tytär (s. 1837) kuoli pienenä; ks. esim. Fredrika Börjessonin kirje Pehr Henrik Malmstenille 13.5.1837, Malmsten-suvun kokoelma, KB.
8 Veckholmin seurakunnan kuolleet ja haudatut 1770–1861, RA.
9 Flensburg 2018; *Stockholms Dagblad* 28.1.1900; Börjesson 1989 [1869]. Ks. myös Fredrika Börjessonin kirjeet Emma Malmstenille 15.10.1843, 27.2.[s.a.] ja 31.7.[s.a.] sekä Pehr Henrik Malmstenille 26.6.1845 ja 5.7.1845, Malmsten-suvun kokoelma, KB.
10 Fredrika Gustava Börjessonin perukirja, Trögdan kihlakunnanoikeuden arkisto, RA; Fredrika Börjessonin kirje Claes Herman Rundgrenille [s.d.], Claes Herman Rundgrenin kokoelma, UU.
11 Börjesson 1821; Johann Christian Friedrich Haeffnerin kirje Fredrika Börjessonille 9.11.1821, Börjesson-suvun kokoelma, UU. Ks. myös Öhrström 1987, 203.
12 Fredrika Börjessonin painetut nuottijulkaisut, KB/SMTB; ks. myös *Dagligt Allehanda* 7.7.1846; *AB* 24.3.1847; Börjessonin kirje Pehr Henrik Malmstenille 1.6.1846, KB.
13 Fredrika Börjessonin painetut nuottijulkaisut, KB.
14 Fredrika Börjessonin musiikkikäsikirjoitukset, Börjesson-suvun kokoelma, UU.
15 Esim. *Stockholms Dagblad* 27.5.1846; *Najaden* 30.7.1846.
16 Esim. Börjessonin kirjeet Claes Herman Rundgrenille 7.9.1846 ja [s.d.], UU. Levande musikarv -tietokantaan oli kirjoitushetkellä vasta tekeillä Börjessonia käsittelevä teosluettelo- ja elämäkertasivu. Ks. Levande musikarv.
17 Käytämme teosluetteloissa käsitettä yksinlaulu lauluäänelle ja pianolle sävelletyistä teoksista.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Ruotsin Kuninkaallinen kirjasto
  Malmsten-suvun kokoelma: Fredrika Börjessonin kirjeet Emma Malmstenille ja Pehr Henrik Malmstenille
Ruotsin Valtionarkisto
  Trögdan kihlakunnanoikeuden arkisto: Fredrika Gustava Börjessonin perukirja
  Veckholmin seurakunnan arkisto
    Kuolleet ja haudatut 1770–1861
    Muutto- ja rippikirjat 1826–1831, 1844–1849, 1850–1852
    Syntyneet ja kastetut 1770–1861
Uppsalan yliopiston kirjasto
  Börjesson-suvun kokoelma
    Fredrika Börjessonin musiikkikäsikirjoitukset
    Johann Friedrich Christian Haeffnerin kirje Fredrika Börjessonille
  Claes Herman Rundgrenin kokoelma: Fredrika Börjessonin kirjeet Claes Herman Rundgrenille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Börjesson, Fredrika 1821: Guitarrspelerskan, Blomsterjungfrun [musiikkiliite]. *Poetisk kalender*. Toim. Per Atterbom. Uppsala: Palmblad & co. Kalenterin digitaalinen kopio. https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/AtterbomPDA/titlar/PoetiskKalender1822/. Viitattu 28.11.2022.

Börjesson, Nanna 1989 [1869]: *Fröken Elisabeth*. Toim. Anna Edmar. Göteborg: Göteborgs universitet.

Hiski 8451946: Kalanti: Kastetut: 17.12.1797: Fredrica Gustava Fock. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t8451946. Viitattu 16.10.2022.

Levande musikarv: Börjesson, Fredrika (under uppbyggnad) [elämäkerta ja teosluettelo, tulossa].

Montgomery-Silfverstolpe, Malla 1910: *Malla Montgomery-Silfverstolpes memoarer: Tredje delen*. Stockholm: Albert Bonnier.

Ruotsin Kuninkaallinen kirjasto / Tukholman musiikki- ja teatteriarkisto: Fredrika Börjessonin painettujen nuottijulkaisujen digitaaliset kopiot. https://libris.kb.se/bib/22656440 & https://libris.kb.se/bib/22656421. Viitattu 27.11.2022.

Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Kirjallisuus

Flensburg, Birgitta 2018: Agneta Fredrika Börjesson. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. Verkkojulkaisu, https://www.skbl.se/sv/artikel/AgnesBorjesson. Viitattu 16.10.2022.

Holm, Nils F. 1966: Berndt Wilhelm Fock. *Svenskt biografiskt lexikon*. Verkkojulkaisu, https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/14281. Viitattu 16.10.2022.

Stolpe, Sten 1927: Johan Börjesson. *Svenskt biografiskt lexikon*. Verkkojulkaisu, https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/16293. Viitattu 16.10.2022.

Ättartavlor 2017: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 1: A–D*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Ritarihuone.

Öhrström, Eva 1987: *Borgerliga kvinnors musicerande i 1800-talets Sverige*. Skrifter från Musikvetenskapliga institutionen nr. 15. Göteborg: Göterborgs universitet.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Carolina Gadolin

Uusikaupunki 16.2.1800–
24.5.1875 Helsinki

Carolina Gadolin

Carolina Gadolin[1] mielletään yleensä runoilijaksi, mutta kuten monet ajan kirjailijanaiset, hänkin sävelsi. Gadolinin vanhemmat olivat varsinaissuomalaiseen sivistyneistösukuun kuulunut Sara Elisabeth Ekman (s. Gadolin) ja Uumajasta lähtöisin ollut Uudenkaupungin pormestari Carl Ekman.[2] Perheessä harrastettiin musiikkia, runoutta ja kuvataiteita, ja kotoa löytyi fortepiano, kolme viulua ja kaksi luuttua, mikä oli poikkeuksellisen hyvä soitinkokoelma 1800-luvun alun yksityiskodille. Carolinan tiedetään olleen jo nuoruudessaan arvostettu pianisti ja laulaneen seurapiiritapahtumissa duettoja siskonsa Johanna (Jeanette) Ekmanin kanssa.[3] Heidän veljensä Robert Ekman kouluttautui Tukholmassa taidemaalariksi, ja toinen veli, pappisuralle alkanut Fredrik Ekman, julkaisi lehdissä runoja.[4] Myös Carolina työskenteli kirjallisuuden parissa nuoruudestaan saakka. 1840-luvulla hänen runojaan julkaistiin muodikkaissa kirjallisissa kalentereissa, kuten *Lärkan*- ja *Necken*-albumeissa, ja hän kirjoitti sanomalehtiin kirjallisuuskritiikkiä.[5]

Perheen vanhemmat menehtyivät vuonna 1818. Ajan tavan mukaan lapset sijoitettiin kasvattilapsiksi sukulaisperheisiin. 18-vuotias Carolina päätyi Turkuun äitinsä serkun, kemian professori Johan Gadolinin perheeseen.[6] Nuoruusvuosinaan Carolina oleskeli pitkiä aikoja myös Tukholmassa kirjallisuusvaikuttaja Lorenzo Hammarsköldin luona sekä lapsuudenystävänsä Carin (Katarina) Tulindbergin (s. Kijk) kulttuurisesti vilkkaassa kodissa; tämä oli säveltäjä Erik Tulindbergin miniä.[7]

Carolina Gadolin avioitui vuonna 1827 pikkuserkkunsa, kasvatusperheensä vanhimman pojan Jakob Algot Gadolinin kanssa,[8] josta tuli sittemmin Suomen Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston eksegetiikan professori sekä Espoon kirkkoherra. Perheeseen syntyi kuusi lasta, joista kolme selvisi aikuisikään.[9] Gadolinit pitivät kotonaan musiikkisalonkia, jossa esiintyi ajan tähtimuusikoita, kuten laulaja-säveltäjä Betty Boije.[10] Säveltävät muusikkosisarukset Betty ja Gustava Boije majoittuivat keväällä 1847 Gadolinien helsinkiläiskotiin pitemmäksi aikaa, ja perheen Julia-tytär opiskeli pianonsoittoa Gustava Boijen johdolla.[11]

Vuonna 1853 Carolina Gadolin toimitti yhdessä runoilijakollegoidensa Beata Sofia Gyldénin (s. Wrede af Elimä) ja Ingeborg Walleniuksen kanssa varhaista feminististä kirjallisuutta edustavan kokoelman *Insjövågen: Samling af dikter I, utgifven af*

https://doi.org/10.21435/ha.154

Fruntimmer ("Sisäjärven aalto: naisten julkaisema runokokoelma"). Nimimerkeillä julkaistu kokoelma sisälsi runoja sekä novellin ja näytelmän.[12] Kirjasta syntyi kulttuurikohu ja sanomalehtidebatti. Paheksuntaa herätti erityisesti Walleniuksen novelli *Dröm och verklighet* ("Unta ja todellisuutta"),[13] jossa kuvataan nuorten naisten punssinjuontia ja seuranäytelmäesitystä. Sitä ei pidetty sopivana kirjailijanaiselle, jonka odotettiin sukupuolensa takia pitäytyvän siveellisissä ja moraalisesti kohottavissa aiheissa.[14] Zachris Topelius leimasi kirjoittajat "sinisukiksi", joka oli kirjailijanaisten kustannuksella irvaileva, halventava muotitermi.[15] Sanomalehdissä julkaistuissa vastineissaan kirjailijakolmikko selvitti emansipatorisia tavoitteitaan, joita symboloi kokoelman nimikin "Sisäjärven aalto": naiset olivat tekemässä läpimurtoa kotimaisen kirjallisuuden alalla, eikä heitä ollut pysäyttäminen.[16] Nimiruno on juuri Gadolinin kirjoittama. Kirjahankkeeseen saattoi osallistua muitakin naisia, kuten Liza Jelistratoff sekä helsinkiläinen opettaja Natalia Crohns, joka oli säveltäjä Sigrid Ilmonin äiti.[17] Kirjan tekijät olivat monialaisia taidetoimijoita ja yhteiskuntavaikuttajia, ja Gadolin, Gyldén ja Crohns kuuluivat Helsingin Rouvasväenyhdistyksen (*Fruntimmersföreningen i Helsingfors*) perustajajäseniin.[18]

Gadolinin sävellyksistä on säilynyt vain yksi yksinlaulu, Sibelius-museossa oleva *Afsked från Rom* ("Lähtö Roomasta").[19] Se on laadittu ruotsalaisen varhaisromanttisen runoilijan Per Atterbomin runoon, joka ylistää renessanssihuvila Villa Borghesen kauneutta.[20] Biedermeierin ihanteita ilmentävä laulu vertautuu Alexandra Brandt Edelfeltin liedtuotantoon koristeellisine melodioineen ja aaltoilevine murtosointusäestyksineen. Kollegansa Fredrika Börjessonin tavoin Gadolin kuului Atterbomin sekä muiden varhaisromanttisten ruotsalaisrunoilijoiden, kuten Julia Christina Nybergin, ihailijoihin.[21] Tarina kertoo, että kun Atterbom julkaisi kukka-aiheisen runosikermänsä *Blommor*, Gadolin lähetti hänelle silkkilangalla kirjomansa tekstiilin, johon hän oli sommitellut jokaisen runokukan loppusäkeineen.[22] Vuonna 1867 Gadolin julkaisi toimittamansa kokoelman vanhoja ruotsalaisia virsiä.[23] Hänen tiedetään myös kirjoittaneen libreton *Esther*-nimiseen oopperaan ja tarjonneen tekstiään sekä perheystävälleen, säveltäjä Fredrik Paciukselle että myöhemmin Turun Soitannollisen Seuran johtajalle, kapellimestari, urkuri ja säveltäjä Oscar Byströmille.[24] Ilmeisesti oopperahanke ei toteutunut.

Gadolinin runoja on julkaistu Märta Tikkasen ja Tua Forsströmin toimittamassa kokoelmassa *Du tror du kuvar mig liv* (1984), joka sisältää suomalaisten naisten runoja.[25] Laulaja-säveltäjä Emma Salokoski on säveltänyt Gadolinin runon *Ensam är jag ej mer*.[26]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlaulu *Afsked från Rom* (Per Atterbom) (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Sara Carolina Gadolin s. Ekman.
2 Uudenkaupungin kaupunki- ja maaseurakunnan rippikirja 1796–1801, KA.
3 Hausen 1900, vi; ks. myös Fredrik Ekmanin kirje Carolina Gadolinille 28.1.1865, Gadolin-Hällström-suvun kokoelma, KK.
4 Runokäsikirjoitukset ja lehtileikkeet, Carolina ja Jakob Algot Gadolinin perhearkisto, SLS/KK.
5 Carolina Gadolinin kirje Alcides Gadolinille 24.7.1853, Gadolin-Hällström-suvun kokoelma, KK; ks. myös Öller 1920, 324–325.
6 Hausen 1900, vi–vii; ks. myös *SP* 10.7.1926.
7 Fredrik Ekmanin kirje Carolina Gadolinille 28.1.1867, Gadolin-Hällström-suvun kokoelma, KK; Hintze 1926, 22–25. Ks. myös Carin Tulindbergin kirje Carolina Gadolinille 12.2.1830, Gadolin-Hällström-suvun kokoelma, KK.
8 *ÅTr* 24.10.1827.
9 Carpelan & Tudeer 1925, 253–254; ks. myös Kotivuori 2005.
10 Ks. Betty Boijen elämäkerta.
11 Carolina Gadolinin kirje Alcides ja Arnold Gadolinille 19.3.[1847]; Julia Gadolinin kirje Alcides ja Arnold Gadolinille [s.d.], Gadolin-Hällström-suvun kokoelma, KK; ks. myös Westermarck 1913, 159–161.
12 Gyldén ym. 1853; ks. myös Mäkelä ym. 1989, 94–95.
13 Novellista tarkemmin ks. Walleniuksen elämäkerta.
14 Esim. *MB* 9.1.1854 ja 19.1.1854; *Kuopio Tidning* 21.1.1854; ks. myös Öller 1920, 316–317.
15 *MB* 13.2.1854. Termi tulee Englannissa 1700-luvun puolivälissä toimineesta älykkönaisten seurasta (*Blue Stockings Society*). ”Siniset sukat” viittasi siihen, ettei tärkeää ollut muodikas pukeutuminen eli ulkonäkö ja miellyttäminen vaan keskustelu, mikä onnistui yhtä hyvin arkisissa sinisissä villasukissa kuin hienoissa silkkisukissakin. Termistä tuli sittemmin haukkumanimi. Kuten Maria-Liisa Nevala kirjoittaa, julkisesti esiintyvä, oppinut nainen oli naurunalainen, koska hän oli sekä oppineen irvikuva että epänainen. Nevala 1989, 16.
16 *Borgå Tidning* 14.1.1854; *MB* 3.4.1854.
17 Lagus 1936, 308; Ramsay 1993, 50. Varmuutta ei ole näiden henkilöiden osallisuudesta eikä Liza Jelistratoffin henkilöllisyydestä. Todennäköisesti kysymys on Sophia Elisabeth Jelistratoffin (s. Brander) ja kapteeni Vasili Jelistratoffin tyttärestä. Liza Jelistratoff asui Krimin sodan aikoihin Carolina Gadolinin luona Espoossa Petaksen tilalla mutta muutti sittemmin Sinebrychoffin teollisuussuvun kotiin Hietalahteen. Ks. Carolina Gadolinin kirjeet Alcides Gadolinille 10.5.1855 ja 16.6.1855, KK.
18 Ramsay 1993, 50; Kotioja 2018, 78.
19 Carolina Gadolinin musiikkikäsikirjoitus, SM. Gadolinin sävellystoiminnasta saattaisi saada lisätietoa perehtymällä tarkemmin hänen laajaan, Kansalliskirjaston ja SLS:n kokoelmissa säilyneeseen kirjeenvaihtoonsa ja muuhun perhearkistoaineistoon.
20 Runokäsikirjoitukset, Carolina ja Jakob Algot Gadolinin perhearkisto, SLS/KK; Atterbom 2002 [1818].
21 E. Wilhelm Carlssonin kirje Carolina Gadolinille 30.10.1828, Gadolin-Hällström-suvun kokoelma, KK.
22 Öller 1920, 325.
23 Gadolin 1867; *FAT* 9.12.1867; *HD* 9.12.1867; *HBL* 9.12.1867; ks. myös Leijonhufvud & Brithelli 1893, 81.
24 *Esther*-oopperan libretto, Carolina ja Johan Algot Gadolinin perhearkisto, SLS/KK; Carolina Gadolinin kirje Karl Malmströmille 27.4.[1873], Malmströmin kokoelma, ÅA. Gadolinin mukaan oopperahanke olisi alun perin ollut Paciuksen ajatus, mutta siitä luovuttiin, koska libretosta tuli lopulta soveltuvampi puheteatteriin. Carolina Gadolinin kirjekonseptikatkelma [s.d.], Carolina ja Jakob Algot Gadolinin perhearkisto, SLS/KK. Ks. myös Suomen Naisyhdistys 1896, 60.
25 *HBL* 25.10.1984.
26 *ÅU* 19.10.2018.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Uudenkaupungin kaupunki- ja maaseurakunnan arkisto: Rippikirja 1796–1801
Kansalliskirjasto
Gadolin-Hällström-suvun kokoelma
Carin Tulindbergin kirjeet Carolina Gadolinille
Carolina Gadolinin kirjeet Alcides Gadolinille
Carolina ja Julia Gadolinin kirjeet Alcides ja Arnold Gadolinille
E. Wilhelm Carlssonin kirjeet Carolina Gadolinille
Fredrik Ekmanin kirjeet Carolina Gadolinille
Kansalliskirjasto: Svenska Litteratursällskapet i Finland
Carolina ja Jakob Algot Gadolinin perhearkisto
Esther-oopperan libretto
kirjekonseptit
lehtileikkeet
runokäsikirjoitukset
Sibelius-museo
Carolina Gadolinin musiikkikäsikirjoitus
Åbo Akademin kirjasto
Malmströmin kokoelma: Carolina Gadolinin kirje Karl Malmströmille

https://doi.org/10.21435/ha.154

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Atterbom, Per 2002 [1818]: Afsked från Villa Borghese. Teoksessa *Minnen från Tyskland och Italien II*. Toim. Horace Engdahl ym. Stockholm: Svenska Akademien. 503–505.

Carpelan, Tor & L. O. Th. Tudeer 1925: *Helsingin yliopisto: Opettajat ja virkamiehet vuodesta 1828, osa I: A–K*. Helsinki: HY. [KK]

Gadolin, C. [Carolina] 1867: *Tjugusju psalmer ur den gamla svenska Psalmboken*. Helsingfors: SKS [Finska Litteratursällskapet].

Gyldén, Beata Sofia ym. 1853: *Insjövågen: Samling af dikter I, utgifven af Fruntimmer*. Helsingfors: H. C. Friis.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kotivuori, Yrjö 2005: Jakob Algot Gadolin. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=12808. Viitattu 28.11.2021.

Lagus, Hugo 1936: *En gammal akademisk släkt: Enligt familjebrev tecknad av Hugo Lagus*. Helsinki: SLS. [KK]

Kirjallisuus

Hausen, Reinhold 1900: Förord. Teoksessa C. C. Ekman: *Dagbok förd under kriget i Finland 1788–1790*. Toim. Reinhold Hausen. Helsingfors: SLS. i–vii. [KK]

Hintze, Bertel 1926: *Robert Wilhelm Ekman 1808–1873: En konsthistorisk studie*. Helsingfors: Holger Schildt.

Kotioja, Eeva 2018: *Uskallus puhua: Sukupiiri ja sosiaalinen pääoma Adelaïde Ehrnroothin yhteiskunnallisen toiminnan mahdollistajina*. Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirja. Helsinki: HY.

Leijonhufvud, Sigrid & Sigrid Brithelli 1893: *Kvinnan inom svenska litteraturen intill år 1893*. Stockholm: P. A. Nordstedt & Söner.

Mäkelä, Anneli ym. 1989: Uskolliset sydämet; Romantiikan nukkenaisia; Muratti on murheen kukka; Viettelyt; Naisten kapina-ajatuksia. Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu: Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala & Suvi Ahola. Helsinki: Otava. 81–97.

Nevala, Maria-Liisa 1989: Teoksen synty. Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu: Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala & Suvi Ahola. Helsinki: Otava. 13–18.

Ramsay, Alexandra 1993: *Huvudstadens hjärta: Filantropi och social förändering i Helsingfors: Två fruntimmersföreningar 1848–1865*. Ruotsinkielisen historian väitöskirja. Helsinki: HY.

Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

Westermarck, Helena 1913: *Kvinnospår: Kulturbilder från 1800-talets förra del*. Helsingfors: Söderströms.

Öller, Ragnar 1920: *Ett kvarts sekel av vårt litterära liv: 1828–1853: I, Poesin*. Helsingfors: HY. [KK]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Gustava Boije

Helsingör (Tanska) 4.8.1811–13.12.1899 Helsinki

Mariana Boije af Gennäsin (s. Horn af Rantzien) ja Claes Otto Boije af Gennäsin aatelisperheessä oli kolme säveltävää muusikkotytärtä: pianistit Gustava Boije[1] ja Mina Boije sekä laulaja Betty Boije.[2] Myös muut sisarussarjan lapset musisoivat, kuten vanhemmatkin.[3] Perheen isä oli kotoisin Loviisasta ja äiti eteläisestä Skoonesta Ruotsista. Muusikkotyttärien lapsuudessa perhe asui useita vuosia Ruotsissa mutta vuodesta 1822 alkaen Suomessa, ensin Pietarsaaressa ja Porvoossa, kunnes asettui 1830-luvun puolivälissä Turkuun.[4] Monilapsinen perhe muutti sotilas- ja virkamiesuralla edenneen isän mukana, mutta välillä perheenjäsenet asuivat hajallaan eri kaupungeissa ja eri puolilla Pohjanlahtea.

Gustava Boije opiskeli pianonsoittoa hollantilais-ruotsalaisen pianistin, säveltäjän ja pedagogin Jan van Boomin johdolla Tukholmassa.[5] Hän esiintyi ja opetti Turussa 1830-luvun loppupuolelta alkaen ja järjesti konsertteja yhdessä Betty-siskonsa kanssa.[6] 1840-luvun alussa Gustava Boije muutti Helsinkiin, missä hän toimi loppuelämänsä pianonsoitonopettajana. Hän työskenteli vuodet 1841–1846 musiikinopettajana vapaaherratar von Rosenin aatelistytöille tarkoitetussa suuressa pensionaattikoulussa.[7] Maineikas koulu kuului Helsingin yläluokkaisimpiin oppilaitoksiin,[8] ja se mainitaan Zachris Topeliuksen satunäytelmässä *Aikojen kuvastin* (*Tidernas spegel*).[9] 1870-luvun puolivälissä Boije kuului Nathan B. Emanuelin, Jaromir Hřimalýn ja Gustaf Niemannin johtaman Helsingin musiikkikoulun opettajakuntaan, erikoisalanaan pianonsoiton varhaisopetus.[10] Suurimman osan urastaan Boije kuitenkin opetti yksityisesti.[11] Hänen oppilaisiinsa kuului muiden muassa pianisti ja pianonsoitonopettaja Emilia Josefina Pipping.[12] Boije kuoli Helsingissä keuhkokuumeeseen 88-vuotiaana, pari viikkoa ennen vuosisadan vaihtumista 1900-luvuksi.[13]

Joitakin piano- ja laulusävellyksiään Boije julkaisi nimimerkin suojissa, mutta suurin osa hänen sävellyksistään lienee ollut julkaisemattomia käsikirjoituksia, jotka ovat sittemmin kadonneet. Vuonna 1846 hän julkaisi nimimerkin turvin kolmen sävellyksen kokoelman *Till mina vänner: Compositioner för piano forte av G…a* eli *Ystävilleni: G…a:n pianosävellyksiä*.[14] Vihko sisältää resitatiivin ja aarian, masurkan sekä *Lazaroni-polkan*. Masurkka ja *Lazaroni-polkka* edustavat tanssi- ja ajanvietemusiikkia, jota soitettiin niin kodeissa kuin julkisissa konserteissa sekä ennen kaikkea tanssin säestyksenä seurapiiritapahtumissa. ”Lazaroni” viitannee *lazzaroneihin* (vrt. Raamatun Lasarus), Napolin kaupungin köyhälistöön ja kerjäläisiin.

Yhtä lailla suosittua salongeissa ja kodeissa oli laulumusiikki. Boije laati ilmeisesti itse tekstin säveltämäänsä resitatiiviin ja aariaan ”Den fröjd jag för evig-

https://doi.org/10.21435/ha.154

heten mig tänkt – I lunden der liljor i solsken bo" ("Ilo, jonka ikuisesti kestävän luulin – Laaksossa, jossa liljat elelevät auringonpaisteessa"). Resitatiivi ja aaria muodostavat oopperamaisen kokonaisuuden, ja säestys tuo mieleen orkesterin taikavoimaisine harppuineen ja säihkyvine jousimattoineen. Aluksi laulun minä kertoo, miten luuli rakkauden ilon kestävän ikuisesti mutta se olikin hetkessä ohi. Laajat hypyt ja kromatiikka kielivät kivusta ja tuohtumuksesta. Sitten antaudutaan muistelemaan rakastetun ihanuutta ja petollisuutta kiihkeän valssin pyörteisessä poljennossa.[15]

Gustava Boijen ystävät ja entiset oppilaat julkaisivat vuonna 1887 tältä kaksi pianokappaletta: masurkan ja *Keskeytyneen valssin* (*Valse interrompue*).[16] Kuten tuoreeltaan sanomalehdessä ilmestyneessä kritiikissä kerrotaan, jälkimmäinen kuvaa tanssiaisia Helsingin Kaivohuoneella Krimin sodan aikaan kesällä 1855: Kaupungin nuoriso juhlii huolettomana, kunnes yhtäkkiä kuullaan terävät kanuunanlaukaukset. Vihollinen pommittaa Sveaborgia (nyk. Suomenlinnaa), ja tanssi keskeytyy. Tanssiaisten ilo ja erotiikka ovat poispyyhityt ja juhlijat kadonneet.[17]

SV

Sävellyksiä

Pianolle: masurkka (1846); *Lazaroni polka* (1846); masurkka (1887); *Valse interrompue* (1887). Yksinlaulu: resitatiivi ja aaria "Den fröjd jag för evigheten mig tänkt" (Gustava Boije [?]) (1846).

Viitteet

1 Gustava Eleonora Boije (Boye) af Gennäs.
2 Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan saapuneet muuttokirjat 1835–1836: 94, KA; Turun tuomiokirkkoseurakunnan ruotsalaisen seurakunnan rippikirja 1830–1836, KA/TT; Ättartavlor 2017, 325–326.
3 Forslin 1958, 78 & 1972.
4 Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan saapuneet muuttokirjat 1835–1836: 94, KA; Turun tuomiokirkkoseurakunnan ruotsalaisen seurakunnan rippikirja 1830–1836, KA/TT; Helsingörin Pyhän Marian seurakunnan kirkonkirjat 1733–1814 (Fredriksborg), Tanskan Kansallisarkisto; Ättartavlor 2017, 325.
5 Suomen Naisyhdistys 1893, 21; vrt. *ÅTr* 27.7.1839; ks. myös Betty Boijen elämäkerta.
6 Andersson 1952, 502; *ÅU* 7.12.1839; *ÅTr* 27.7.1839 ja 7.12.1839.
7 Suomen Naisyhdistys 1893, 21; Borgström 1956, 42; *HBL* 2.9.1867, 7.9.1869, 2.9.1871, 14.9.1872 ja 4.9.1873; *HD* 17.9.1881.
8 Ks. esim. *FAT* 15.5.1838; Wilkama 1938, 6–7; Kotioja 2018, 43–44.
9 Topelius 1949, 916–917.
10 *Hämäläinen* 28.5.1874; *HBL* 13.9.1874; Kuha 2017, 152.
11 Suomen Naisyhdistys 1893, 21; *HBL* 2.9.1867, 7.9.1869, 2.9.1871, 14.9.1872 ja 4.9.1873; *HD* 17.9.1881.
12 *HBL* 24.1.1918.
13 Ättartavlor 2017, 325.
14 Gustava Boijen painetut nuottijulkaisut, KK.
15 Välimäki 2023 (tulossa).
16 Gustava Boijen painetut nuottijulkaisut, SM.
17 *HBL* 6.12.1887.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan arkisto: Saapuneet muuttokirjat 1835–1836
Kansallisarkiston Turun toimipiste
  Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto: Ruotsalaisen seurakunnan rippikirja 1830–1836
Tanskan Kansallisarkisto
  Helsingörin Pyhän Marian seurakunnan kirkonkirjat 1733–1814

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Borgström, Märta 1956: *Man skrev: Sommaren 1845*. Helsingfors: Söderströms.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Gustava Boijen painetut nuottijulkaisut
Topelius, Zachris 1949: *Kootut teokset X: Lukemisia lapsille, niteet V–VIII*. 4. painos. Suom. Viljo Tarkiainen, Valter Juva & Ilmari Jäämaa. Porvoo: WSOY.

Kirjallisuus

Andersson, Otto 1952: Conrad Greve: Till ett hundraårsminne. – *Historiska och literaturhistoriska studier* 27–28 s. 499–620.
Forslin, Alfhild 1958: Betty Boije. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia: Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 73–78.
Forslin, Alfhild 1972: En näktergal från Åbo: Miniatyrporträtt av sångerskan Betty Boije. –*Suomen Turku / Åbo, vår stad* 1 s. 22–25.
Kotioja, Eeva 2018: *Uskallus puhua: Sukupiiri ja sosiaalinen pääoma Adelaïde Ehrnroothin yhteiskunnallisen toiminnan mahdollistajana*. Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirja. Helsinki: HY.
Kuha, Jukka 2017: *Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa: Toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969*. Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 27. Helsinki: HY, Musiikkitiede.
Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.
Välimäki, Susanna 2023 (tulossa): [Teosesittely Gustava Boijen resitatiivista ja aariasta.] Teoksessa *Öinen madonna: Suomalaisten naisten säveltämiä yksinlauluja 1840-luvulta 1940-luvulle*. Toim. Susanna Välimäki, Nuppu Koivisto-Kaasik & Timo Virtanen. Sävelten tyttäret vol. 2. Helsinki: Fennica Gehrman.
Wilkama, Sisko 1938: *Naissivistyksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvuilla: Pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus*. Helsinki: HY.
Ättartavlor 2017: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 1: A–D*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Natalia Berg

Raivola 14.4.1817–16.3.1875 Pietari (Venäjä)

Natalia Berg[1] syntyi vuonna 1817 virkamiesperheeseen Karjalankannaksella, Kivennavan Raivolassa (nyk. Venäjän Roštšino). Hänen äitinsä oli Maria Berg (s. Grenqvist) ja isänsä metsänhoitaja Andreas Berg.[2] Kouluopintonsa Natalia Berg suoritti Viipurin saksalaisessa tyttökoulussa.[3] Sittemmin Berg opiskeli ja eli Pietarissa, missä hän toimi kotiopettajana ruhtinatar Duboffin perheessä. Berg kuoli syöpään 57-vuotiaana.[4]

Bergin elämästä on vähän tietoja saatavilla, mutta tuotannosta päätellen hänen pääsoittimensa oli piano. Berg vaikuttaisi säveltäneen läpi elämänsä.[5] Hänen teoksistaan ovat säilyneet Kansalliskirjastosta löytyvät, Helsingissä 1850-luvun alussa julkaistut *Ranskalaiset kontratanssit* (*Contredanses Françaises*) sekä valssi ja fantasia, jotka on omistettu aikoinaan ”Viipurin läänin sivistyneimmäksi naiseksi” luonnehditulle sortavalaiselle kulttuurivaikuttajalle Emilia Boehmille (s. Wahlberg).[6] Tyyliltään ne edustavat 1800-luvun alkupuolen salonkien tanssimusiikkia sekä romanttista taiturikappaleperinnettä. Suomen Naisyhdistyksen julkaiseman elämäkerraston mukaan säveltäjän kontratansseja ”soitettiin Helsingissä yleisesti ’Mamselli Bergin franseesien’ nimellä” eli ne olivat ajan tunnettua populaari- ja tanssimusiikkia.[7]

Tutkimusaineistossamme Berg on varhaisimpia suomalaisia säveltäjänaisia, jotka julkaisivat sävellyksiään omalla nimellään (1850 ja 1851). Seuraava oli Fanny Mannsén (1852). Berg ja Mannsén opiskelivat molemmat Pietarissa ja julkaisivat pianomusiikkia. Heitä ennen julkaisi jo 1840-luvulla omalla nimellään laulusävellyksiään Ruotsiin muuttanut Fredrika Börjesson. Börjesson julkaisi Ruotsissa ja Mannsén Pietarissa, joten Berg on aineistossamme ensimmäinen Suomessa omalla nimellään sävellyksen julkaissut nainen.

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: *Contredanses Françaises* (1850); fantasia ja valssi (1851).

Viitteet

1 Natalia (Nathalie) Maria Berg.
2 Suomen Naisyhdistys 1896, 13; Hiski 3298632.
3 Borenius 1937, 41.
4 *Wiborgs Tidning* 6.4.1875; Hiski 9489777.
5 Suomen Naisyhdistys 1896, 13.
6 Esim. *ÅTr* 13.12.1850 ja *HTr* 29.3.1851; Natalia Bergin painetut nuottijulkaisut, KK. Boehmista ks. *Laatokka* 24.10.1922.
7 Suomen Naisyhdistys 1896, 13.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Natalia Berg oli tiettävästi ensimmäinen Suomessa omalla nimellään teoksiaan julkaissut säveltäjänainen. Bergin Emilia Boehmille (s. Wahlberg) omistama fantasia pianolle julkaistiin Helsingissä vuonna 1851 ja ranskalaiset kontratanssit vuotta aiemmin.

Lähteet

Tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Hiski 3298632: Kivennapa – Kivinebb: Kastetut: 14.4.1817: Natalia Maria Berg. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t3298632. Viitattu 5.11.2020.

Hiski 9489777: Pietarin suomalainen Marian srk – S:t Petersburgs finska Maria förs: Haudatut: 14.3.1875: Nathalia Berg. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t9489777. Viitattu 5.11.2020.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Borenius, Ingrid 1937: *Flickskolan i Wiborg 1788–1937: Några anteckningar om nordens äldsta offentliga flickskola*. Wiborg: Östra Finlands tryckeri.

Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Mina Boije

Fjärestad (Ruotsi) 6.7.1818–
15.11.1873 Philadelphia, Pennsylvania (Yhdysvallat)

Mina Boije[1] oli Suomen ensimmäisiä ammattimaisia konserttipianisteja sekä säveltäjä ja musiikinopettaja. Hän kuului lähinnä Turussa 1800-luvun alkupuolella vaikuttaneeseen Boijen perheeseen, ja hänen säveltäviä muusikkosisaruksiaan olivat isosisko, pianisti Gustava Boije ja pikkusisko, laulaja Betty Boije.[2] Todennäköisesti siskosten äitikin Mariana Boije musisoi, sillä Turun valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun aloitettua toimintansa vuonna 1844 hän ilmoitti sanomalehdessä järjestävänsä sen oppilaille majoitusta ja pianotunteja (Mina Boijen vanhemmista ks. Gustava Boijen elämäkerta).[3]

Gustava-siskonsa tavoin Mina Boije opiskeli pianonsoittoa Jan van Boomin johdolla Tukholmassa.[4] Hän esiintyi sekä solistisesti että kamarimuusikkona 1840-luvun taitteesta alkaen. Turussa hän konsertoi usein yhdessä pikkusiskonsa, laulaja Betty Boijen sekä Konrad Greven, Carl Waseniuksen ynnä muiden Turun Soitannollisen Seuran muusikoiden kanssa.[5] Turun ohella Boije toimi konserttipianistina sekä pianonsoiton, laulun ja teoria-aineiden opettajana 1840-luvun alussa Ruotsin Mörrumissa sekä vuodesta 1853 alkaen Yhdysvaltojen Bostonissa, Washington DC:ssa ja Philadelphiassa.[6] Hän konsertoi myös Lontoossa.[7] Boije opetti monia ammattiuralle päätyneitä pianisteja, urkureita ja muita muusikoita. Esimerkiksi pianisti ja pianonsoitonopettaja Vivika Ekman (1826–1911) sekä orkesterinjohtaja, Turun lukkari-urkurikoulun perustajajäsen ja johtaja Carl Wasenius olivat hänen oppilaitaan.[8]

Mina Boijen piano-ohjelmisto käsitti taiturillisia soolopianoteoksia, pianokonserttoja, 1800-luvun kamarimusiikin perusteoksia sekä omia sävellyksiä. Säveltäminen oli keskeinen osa Boijen muusikkoutta, mutta kyseisenä aikana naisen ja varsinkaan aatelisen naisen ei ollut sopivaa näyttää tätä puolta itsestään julkisesti. Niinpä Boijen sävellyksiä ja niitä koskevaa tietoa on säilynyt niukanlaisesti. Todennäköisesti Boije asettui loppuelämäkseen Yhdysvaltoihin ainakin osittain juuri siksi, että naisella oli siellä laajemmat mahdollisuudet muusikon- ja säveltäjänuran toteuttamiselle kuin Suomessa. Boijen kaikki säilyneet sävellykset onkin julkaistu Yhdysvalloissa. Tiettävästi hän toimi siellä kirkkourkurinakin, mikä ei olisi ollut mahdollista ajan Suomessa.[9] Mitään käsikirjoituksia tai kirjallista jäämistöä ei Boijelta ole toistaiseksi löytynyt.

Turun Seurahuoneen (nyk. Turun kaupungintalo) konsertissaan 27.4.1853 Mina Boije esitti viimeisenä numerona oman pianosävellyksensä, masurkan. Konserttiohjelmaan ei merkitty säveltäjän nimeä, mutta yhdessä sanomalehden etukäteiskirjoituksessa se paljastettiin.[10] Naiselle oli tavallista esittää ja julkaista omia sävel-

https://doi.org/10.21435/ha.154

lyksiään nimettömästi tai salanimellä. Vielä tavallisempaa oli, ettei niitä julkaistu ollenkaan, vaan ne elivät vain käsikirjoituksina ja lähipiirin esityksinä. Musiikille elämänsä omistaneet ja etenkin sillä leipänsä ansainneet naiset, kuten Mina Boije, saattoivat säveltää laajan tuotannon, ja joka tapauksessa paljon enemmän kuin sen, mitä on satunnaisina palasina tallella arkistoissa.

Mina Boije teki vuosina 1853–1854 Betty-siskonsa ja tämän laulajapuolison Isidor Dannströmin kanssa konserttimatkan Yhdysvaltoihin. Taiteilijat oleskelivat pitkään Washington DC:ssa, ja Mina Boije asettui maahan pysyvästi. Yhdysvalloissa hän käytti nimestään usein muotoa Mina de Boye tai Mina de Boÿe. Hänen konserteistaan löytyy tietoja Washingtonin alueen sanomalehdistä.[11] Esimeriksi vuonna 1855 hän konsertoi useamman kerran Carusin salongissa eli teatterissa,[12] joka oli tuon ajan Washingtonissa tunnettu tapahtumapaikka, jossa järjestettiin presidenttien tanssiaisia.[13] Siellä myös Betty Boije esiintyi kiertueellaan.

Vuodesta 1854 alkaen Mina Boije työskenteli pianonsoiton ja musiikin opettajana *Metropolitan Collegiate Institute for Young Ladies* -koulussa Alexandriassa, joka sijaitsee kymmenisen kilometriä Washington DC:n keskustasta etelään.[14] Joidenkin tarinoiden mukaan hän olisi toiminut pianonsoitonopettajana – ahkerasti konserteissa käyneen ja mielellään luokseen muusikoita kutsuneen – presidentti Abraham Lincolnin asuttamassa Valkoisessa talossa, mutta tiedon varmentavia lähteitä ei ole toistaiseksi löytynyt.[15] Aikaa ravistelivat orjuus ja sisällissota. Vuonna 1865 Boije muutti loppuelämäkseen Philadelphiaan, missä hän jatkoi työtään pianistina sekä pianonsoiton- ja laulunopettajana.[16]

Philadelphiassa Boije julkaisi useita sävellyksiään. Michiganin yliopiston kirjaston historiallisten nuottien kokoelmassa on säilynyt neljä Boijen pianolle säveltämää, briljanttia tyyliä edustavaa taituriteosta: poloneesi (op. 3, G. André, 1867), surumarssi (op. 4, G. André, [s.a.]), *Antonio: valse gracieuse* eli *Antonio: uljas valssi* (F. A. North, 1871) sekä *Celestial Reveries* eli *Taivaallisia unelmia* (op. 6, Lee & Walker, 1873).[17] Nuottijulkaisut ovat avoimesti saatavilla Michiganin yliopiston ylläpitämässä digitaalisessa kirjastossa.[18] Koristeellisia sävelmiä ja säihkyviä sointimattoja suosiva tyyli voi tuoda mieleen Tekla Bądarzewska-Baranowskan pianohitit, kuten *Neidon rukouksen* (*La prière d'une vierge*, 1859). Boijen poloneesi on omistettu paronitar Witterstedtille. Surumarssi on sävelletty Itävallan arkkiherttuan Maksimilian I:n muistolle; arkkiherttua, joka oli myös Meksikon keisari, teloitettiin Meksikossa vuonna 1867. Sävellys on omistettu arkkiherttuan puolisolle, arkkiherttuatar Charlottelle sekä pariskunnan adoptiopojalle Agustínille.[19] Ehkäpä Boije tunsi Meksikon keisariperheen.

Taivaallisia unelmia on säilynyt myös Kongressin kirjaston kokoelmissa.[20] Se on yhdeksänsivuinen romanttinen tunnelmakappale, joka sisältää helmeileviä murtosointukuvioita, laulavia melodioita ja heleitä sointeja. Mina Boije kuoli samana vuonna kuin *Taivaallisia unelmia* julkaistiin, 55-vuotiaana.[21]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Pianolle: masurkka (1853) [k]; poloneesi op. 3 (1867); *Antonio: Valse Gracieuse* (1871); *Celestial Reveries* op. 6 (1873); surumarssi op. 4 (s.a.).

Viitteet

1 Wilhelmina (Mina) Boije (de Boye, de Boÿe) af Gennäs.
2 Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan saapuneet muuttokirjat 1835–1836: 94, KA; Turun tuomiokirkkoseurakunnan ruotsalaisen seurakunnan rippikirja 1841–1848: 75, KA/TT; Helsingörin Pyhän Marian seurakunnan kirkonkirjat (Frederiksborg) 1733–1814, Tanskan Kansallisarkisto; Ättartavlor 2017, 325–326; Forslin 1958, 78 & 1972, 22. Synnyinpaikka (Skoonen Fjärestad, joka nykyään kuuluu Helsingborgiin) löytyy vain Barkåkran kirkonkirjasta. Barkåkran seurakunnan rippikirja 1818–1826 (AI: 3): 106, RA. Kiitos Risto Valjukselle lähteen löytämisestä.
3 *ÅU* 1.6.1848 ja 24.7.1844.
4 Suomen Naisyhdistys 1896, 21.
5 Forslin 1972, 22; Andersson 1952, 542; *ÅTr* 7.12.1839, 21.8.1844, 15.11.1845, 7.7.1848, 22.9.1848, 6.10.1848, 21.11.1851 ja 26.4.1853; *ÅU* 15.11.1845, 28.11.1846, 2.12.1846, 10.7.1847, 7.7.1848, 22.9.1848, 6.10.1848, 19.6.1849, 16.11.1849, 20.11.1849, 21.10.1851, 28.11.1851, 2.12.1851, 5.12.1851, 16.1.1852 ja 26.4.1853; *HTr* 10.12.1851; *MB* 6.12.1849.
6 Suomen Naisyhdistys 1896, 21; *MB* 29.12.1853; *ÅTr* 30.6.1854; *HTr* 5.7.1854; *FAT* 3.7.1854; *The Press* (Philadelphia) 23.9.1865; *Philadelphia Inquirer* 22.9.1865 ja 16.9.1869.
7 *Morning Post* 18.8.1853 ja 19.8.1853; *MB* 15.9.1853.
8 *HBL* 16.11.1911; *TM* 15.11.1911; Suomen Naisyhdistys 1896, 42; Kuha 2017, 95, 241.
9 *ÅU* 11.3.1862. Urkureiden ja kanttoreiden naishistoriasta Suomessa ks. Björkstrand 1999.
10 *ÅU* 26.4.1853; vrt. *ÅTr* 26.4.1853 ja 29.4.1853; *ÅU* 29.4.1853.
11 *Daily American Organ* (Washington DC) 18.6.1855, 19.6.1855 ja 25.10.1855; *Evening Star* (Washington DC) 20.6.1855, 21.6.1855, 22.6.1855, 25.10.1855, 26.10.1855 ja 27.10.1855.
12 Ibid.
13 Meersman & Boyer 1971–1972.
14 *Alexandria Gazette* (Alexandria, VA) 30.7.1857, 5.8.1857, 7.8.1857, 8.8.1857, 12.8.1857, 13.8.1857, 14.8.1857, 17.8.1857, 19.8.1857 ja 24.8.1857; ks. myös *ÅU* 6.2.1874.
15 Esim. *ÅU* 6.2.1874; vrt. Kirk 2021.
16 *The Press* (Philadelphia) 23.9.1865; *Philadelphia Inquirer* 22.9.1965 ja 16.9.1869.
17 Mina Boijen (de Boye) painetut nuottijulkaisut, Michiganin yliopiston kirjasto.
18 HathiTrust Digital Library.
19 Boijen (de Boye) painetut nuottijulkaisut, Michiganin yliopiston kirjasto.
20 Mina Boijen (de Boye) painetut nuottijulkaisut, Kongressin kirjasto.
21 *ÅU* 6.2.1874; Suomen Naisyhdistys 1896, 21.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan arkisto: Saapuneet muuttokirjat 1835–1836
Kansallisarkiston Turun toimipiste
Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto: Ruotsalaisen seurakunnan rippikirja 1841–1848
Ruotsin Valtionarkisto
Barkåkran seurakunnan arkisto: Rippikirja 1818–1826
Tanskan Kansallisarkisto
Helsingörin Pyhän Marian seurakunnan kirkonkirjat (Frederiksborg) 1733–1814

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

British Newspapers Archive
HathiTrust Digital Library: Mina Boijen (de Boye) painetut nuottijulkaisut
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kongressin kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
Kongressin kirjaston musiikkiosasto: Musiikkia kansakunnalle: Amerikkalaiset nuottijulkaisut 1870–1885 -kokoelma (Music for the Nation: American Sheet Music, ca. 1870 to 1885): Mina Boijen (de Boye) painetut nuottijulkaisut
Michiganin yliopiston kirjasto: Thomas A. Edison amerikkalaisten nuottijulkaisujen kokoelma (Thomas A. Edison Collection of American Sheet Music): Mina Boijen (de Boye) painetut nuottijulkaisut
NewspaperArchive.com
Pennsylvania Newspaper Archive

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kirjallisuus

Andersson, Otto 1952: Conrad Greve: Till ett hundraårsminne. – *Historiska och litteraturhistoriska studier* 27–28 s. 499–620.

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.

Forslin, Alfhild 1958: Betty Boije. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia: Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 73–78.

Forslin, Alfhild 1972: En näktergal från Åbo: miniatyrporträtt av sångerskan Betty Boije. – *Suomen Turku / Åbo, vår stad* 1 s. 22–25.

Kirk, Elise K. 2021: Music in Lincoln's White House. – *The White House History* 24 s. 402–413.

Kuha, Jukka 2017: *Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa: Toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969*. Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 27. Helsinki: HY, Musiikkitiede.

Meersman, Roger & Robert Boyer 1971–1972: The National Theatre in Washington: Buildings and Audiences. – *Records of the Columbia Historical Society, Washington, D.C.* 71–72 s. 190–242.

Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

Ättartavlor 2017: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 1: A–D*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

Pianisti-säveltäjä Mina Boije muutti 35-vuotiaana Yhdysvaltoihin ja julkaisi kaikki tunnetut sävellyksensä siellä. *Taivaallisia unelmia* (1873) on hänen viimeiseltä elinvuodeltaan.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Alexandra Furuhjelm

Alexandra Furuhjelm

Hämeenlinna 10.6.1821–
18.4.1893 Helsinki

Alexandra Furuhjelm[1] syntyi kuopukseksi vapaaherratar Gustava Hjärnen (s. Rosenborg) ja Hämeen maaherran Gustaf Hjärnen perheeseen; hänen kaksoissiskonsa Hedwig kuoli vauvana.[2] Säätyläisperheen tyttärenä Alexandra Furuhjelm sai todennäköisesti korkeatasoisen opin musiikissa. Hän avioitui vuonna 1844 Suomen Kaartin alikapteenin Knut Furuhjelmin (1813–1892) kanssa, joka oli yksi Urjalassa sijaitsevan Honkolan kartanon omistaneen eversti Elis Furuhjelmin pojista.[3]

Ehkäpä seurusteluajoilta on peräisin Alexandra Furuhjelmin Suomen Kaartille omistama pianokappale, jonka käsikirjoitus on Sibelius-museossa: *Marsch, tillägnad Lif Gardets Finska Skarpskytte Bataillon* eli *Henkikaartin [kolmannelle] Suomen Tarkk'ampujapataljoonalle omistettu marssi*.[4] Puolisosta tuli sittemmin eversti (1854), Kuopion läänin kuvernööri (1855) ja senaattori (1862). Pariskunnan koettelemuksiin sisältyi Krimin sodassa, Bomarsundin valloituksen yhteydessä, vuonna 1855 sattunut puolison joutuminen sotavangiksi Ranskaan.[5]

Toinen Alexandra Furuhjelmin säilynyt sävellys on pianokappale *Promotions-March* eli *Promootiomarssi*. Kolmitaitteista laulumuotoa noudattava kappale sisältää päätaitteen ja vastakohtaa luovan triotaitteen. Käsikirjoitus on päivätty Helsingin Laajalahdessa, Stansvikin kartanon mailla 10.8.1866.[6] Suvulla oli siellä kesänviettopaikka. Muista sävellyksistä ei ole tietoa. Alexandra Furuhjelmin käly oli säveltäjä Matilda Furuhjelm; säveltäjien puolisot olivat veljeksiä.

SV

Sävellyksiä

Pianolle: *Promotions-March* (1866); *Marsch, tillägnad Lif Gardets Finska Skarpskytte Bataillon* (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Alexandra Gustafsdotter Furuhjelm s. Hjärne.
2 Hämeenlinnan kaupunkiseurakunnan rippikirja 1824–1830, KA; Ättartavlor 2018, 611; *Savo* 4.3.1932.
3 Furuhjelm 1912; Furuhjelm 1932, sukutaululiite; Ättartavlor 2018, 611; *Saima* 27.6.1844.
4 Alexandra Furuhjelmin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
5 *Savo* 4.3.1932; *Finland* 26.11.1892.
6 Alexandra Furuhjelmin musiikkikäsikirjoitukset, SM.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Hämeenlinnan kaupunkiseurakunnan arkisto: Rippikirja 1824–1830
Sibelius-museo
Alexandra Furuhjelmin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Furuhjelm, Annie 1932: *Människor och öden*. Helsingfors: Söderström.
Furuhjelm, Knut 1912: *Anteckningar om Furuhjelmska slägten och Hongola gods*. Helsingfors.
Ättartavlor 2018: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 2: E–H*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Betty Boije

Betty Boije

Barkåkra (Ruotsi) 14.2.1822–
14.11.1854 Tukholma (Ruotsi)

Laulaja-säveltäjä Betty Boije[1] vaikutti urallaan Pohjoismaissa sekä Yhdysvalloissa. Skoonessa Boije af Gennäsin aatelissukuun syntyneellä Bettyllä oli isän puolelta sukujuuret Suomessa, minne perhe muuttikin pian tytön syntymän jälkeen.[2] Musikaalisesta sisarusparvesta kolme päätyi ammattimuusikon uralle: Bettyn isosiskot Gustava ja Mina Boije tekivät elämäntyönsä pianisteina ja pianonsoitonopettajina (Betty Boijen vanhemmista ks. Gustava Boijen elämäkerta). Sisartensa tavoin Betty Boije sai luultavasti laulussa ja pianonsoitossa opetusta varhaislapsuudestaan saakka. Ensimmäisen julkisen esiintymisensä laulajana hän teki kotikaupungissaan Turussa 17-vuotiaana konsertissa, jossa esiintyi myös Gustava-sisar.[3] Betty Boijelle karttui 1840-luvun mittaan esiintymiskokemusta sekä Helsingistä että Turusta ja niin julkisista konserteista kuin yksityistilaisuuksista.[4] Jälkimmäisistä esimerkiksi mainittakoot esiintymiset runoilija-säveltäjä Carolina Gadolinin ja teologian professori Jakob Algot Gadolinin perheen salongissa Helsingissä.[5] Hänen suuriin menestyksiinsä kuului esimerkiksi laulaminen solistina Fredrik Paciuksen johtamassa Felix Mendelssohnin *Paulus*-oratoriossa (1847).[6] Lisäksi Boije antoi laulutunteja, ja hänen oppilaisiinsa kuului ilmeisesti konserttipianisti Vivika Ekman.[7]

Betty Boije lähti vuonna 1847 Tukholmaan jatkamaan musiikkiopintojaan laulupedagogi ja säveltäjä Isidor Dannströmin johdolla.[8] Matkaseurana oli sisar Gustava, joka opiskeli samalla pianonsoittoa tukholmalaisten opettajien johdolla.[9] Betty Boijen opinnot Dannströmin johdolla kestivät parisen vuotta, ja loma-aikoina hän kävi konsertoimassa useissa Suomen kaupungeissa.[10] Kansainvälinen ura Boijelle avautui 1850-luvun vaihteessa, jolloin hän esiintyi Norjassa, Tanskassa, Tallinnassa ja Pietarissa sekä Suomessa ja Ruotsissa, muun muassa kantaesittäen opettajansa sävellyksiä.[11] Boijen laaja kontra-alton/mezzosopraanon ääniala sekä musikaaliset tulkinnat herättivät aikalaisissa ihastusta.[12]

Tukholman Kuninkaallisessa oopperassa Betty Boije suoritti ensiesiintymisensä vuonna 1850.[13] Hän sai välittömästi kiinnityksen ja lauloi seuraavana talvena muun muassa Nancyn roolin Friedrich von Flotowin *Martha*-oopperassa.[14] Lupaavasti alkanut oopperaura vaikeutui perhesyistä. Boije ja Dannström kihlautuivat ja saivat

https://doi.org/10.21435/ha.154

lapsen alkuvuodesta 1852 Pariisissa.[15] Boije jatkoi konsertointia senkin jälkeen, kun oli virallisesti avioitunut Dannströmin kanssa (1853).[16] Mahdollisesti Boijen ura Tukholman oopperassa kuitenkin tyrehtyi ennen avioliittoa syntyneestä lapsesta seuranneeseen maineongelmaan.

Pariskunta vietti vuodet 1853–1854 pääosin Yhdysvalloissa, minne he matkustivat Lontoon kautta. Matkalla oli mukana Betty Boijen pianistisisar Mina Boije.[17] Dannströmit antoivat useita konsertteja esimerkiksi Washington DC:ssa, ja heidän aikomuksenaan oli jäädä maahan pysyvästi.[18] Bettyn heikentyvän terveyden vuoksi he kuitenkin palasivat Eurooppaan.[19] Bettyn matkalla saama keuhkotauti vei lopulta hänen henkensä Tukholmassa marraskuussa 1854, vain pari kuukautta paluumatkan jälkeen.[20]

Betty Boijen tiedetään viimeisinä elinkuukausinaan eli sairauden aikana harjoittaneen säveltämistä.[21] Todennäköisesti Boije kuitenkin sävelsi siskojensa tavoin jo nuoruudestaan alkaen. Luultavasti hän myös teki aviopuolisonsa kanssa sävellysyhteistyötä. Boijelta julkaistiin silti vain yksi yksinlaulu, *En blick tillbaka* ("Katse taaksepäin"), joka on laadittu tukholmalaisen runoilijan Johan Fröléenin tekstiin. Laulun lyyrinen minä katsoo elämäänsä taaksepäin kuoleman lähestyessä.[22] Teos julkaistiin postuumisti vuonna 1855 Isidor Dannströmin laulukokoelmassa numero 12, saatteella "rouva Betty Dannströmin, syntyjään Boije, melodia" ("Melodien af Fru Betty Dannström, född Boye").[23] Muita Betty Boijen tunnistettuja sävellyksiä ei ole tiedossa. Niitä voisi kuitenkin löytyä vaikkapa Dannströmin laulujen joukosta; 1800-luvun alkupuolella naisten sävellyksiä julkaistiin puolison (tai veljen) sävellysten seassa tämän nimellä tai nimettömästi.

NKK

Sävellyksiä

Yksinlaulu *En blick tillbaka* (Johan Fredrik Fröléen) (1854).

Viitteet

1 Betty (Elizabeth) Natalie (Natalia) Boije (Boye) af Gennäs, avionimi Dannström. Yhdysvalloissa käytti myös nimeä Elizabeth Dannström. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Koivisto-Kaasik & Välimäki 2021.
2 Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan saapuneet muuttokirjat 1835–1836, KA; Alfhild Forslinin muistiinpanot, Betty Boijen henkilömappi, SM; Suomen Naisyhdistys 1896, 37; ks. myös Ättartavlor 2017, 325–326.
3 *ÅU* 7.12.1839; Forslin 1958, 73. Konsertin ohjelmalehtinen on säilynyt Åbo Akademin kokoelmassa, jossa se on ajoitettu virheellisesti 1840-luvulle. Betty ja Gustava Boijen konserttiohjelmat, ÅA.
4 *ÅTr* 20.1.1841; *MB* 1.3.1847, 8.4.1847 ja 14.6.1847; *HTr* 12.6.1847; ks. myös *Tapio* 10.8.1861; Korhonen 2015, 131; Forslinin muistiinpanot, SM.
5 Grot 1912, 216 ja 247. Ks. myös Betty Boijen kirje Carolina Gadolinille 3.7.1847, Gadolin-Hällströmsuvun kokoelma, KK.
6 Aspelin 1879–1883.
7 Kvist 1986, 39.
8 Betty Boijen kirjeet Mila Hasselblattille 24.8.1847 ja 21.11.1849, Hasselblatt-suvun kokoelma, ÅA; Forslin 1958, 74.
9 Boijen kirjeet Hasselblattille 24.8.1847 ja 21.11.1849, ÅA.
10 Esim. *ÅU* 26.5.1848; *ÅTr* 18.7.1848, 11.8.1848, 5.9.1848 ja 22.9.1848; *Ilmarinen* 30.8.1848 ja 6.9.1848; *MB* 28.9.1848 ja 23.10.1848.
11 *Stockholms Aftonpost* 13.4.1849, 19.4.1849, 16.4.1850 ja 30.4.1850; *Stockholms Dagblad* 25.4.1849; *Correspondenten* 5.5.1849; *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 2.6.1849, 13.12.1849, 28.1.1850 ja 22.10.1851; *Mariestads Tidning* 22.9.1849; *Snällposten* 27.9.1849 ja 4.2.1850; *Helsingborgsposten* 9.10.1849; *Örebro Tidning* 7.2.1850; *AB* 27.11.1850; *Norrköpings Tidningar* 25.6.1851; *Östgöta Correspondenten* 24.9.1851; *Jönköpingsbladet* 4.10.1851; *MB* 29.5.1848 ja 17.6.1850; *ÅTr* 1.5.1849, 8.1.1850 ja 11.6.1850; *HTr* 2.6.1849; *ÅU* 14.6.1850; *BB* 4.9.1850; *Ilmarinen* 4.1.1851; Betty Boijen konserttiohjelmat 15.6.1850, 11.9.1850, 16.9.1850, ÅA.
12 Esim. *MB* 5.6.1848; *ÅTr* 26.9.1848 ja 18.6.1850; *Stockholms Aftonpost* 17.4.1849, 30.4.1849 ja 6.9.1850; *Stockholms Dagblad* 10.1.1850; *AB* 10.5.1850; ks. myös Fortelius 1985, 52 & 57–58.

https://doi.org/10.21435/ha.154

13 *Stockholms Aftonpost* 23.10.1850; *AB* 26.10.1850.
14 *Stockholms Aftonpost* 4.1.1850; *Gengångaren* 13.11.1850 ja 4.12.1850; *ÅTr* 8.11.1850, 3.12.1850, 17.12.1850 ja 8.2.1853; ks. myös *Stockholms Dagblad* 5.11.1852; *AB* 4.12.1852.
15 Syntyneiden luettelo 2.1.1852–31.12.1853 sekä syntyneiden, avioituneiden ja kuolleiden aakkosellinen luettelo 1843–52, Seine-Saint-Denisin hallintoalueen väestöhistoriallinen arkisto, Saint-Denis, Ranska. Syntymätodistuksessa on vanhempien syntymävuodet ilmoitettu virheellisesti. Ks. myös *Skånska Telegrafen* 16.7.1851; *Bore* 21.10.1851; *Fäderneslandet* 12.2.1898.
16 *AB* 6.12.1852, 20.12.1852 ja 11.4.1853; *Stockholms Dagblad* 16.12.1852; *Correspondenten* 12.3.1853; *ÅU* 15.6.1852, 17.9.1852 ja 24.9.1852; *HTr* 8.9.1852; *ÅTr* 14.9.1852 ja 24.9.1852; *MB* 7.10.1852.
17 Esim. *Najaden* 11.12.1852; *ÅTr* 4.1.1853; *MB* 15.9.1853 ja 29.12.1853; ks. myös Virtanen 1988, 167; Aspelin 1879–1883.
18 *The New York Herald* 26.10.1853 ja 5.11.1853; *Daily Evening Star* 13.12.1853, 16.12.1853, 8.3.1854, 15.3.1854, 21.3.1854 ja 1.4.1854; *Washington Sentinel* 20.12.1853, 15.3.1854, 19.3.1854 ja 22.3.1854; *The Daily Union* 21.12.1853; *Alexandria Gazette* 30.12.1853. Amerikanmatkasta ks. myös Dannström 1896, 67–75.
19 Dannström 1896, 74–75; ks. myös *Daily Evening Star* 3.6.1854. Dannström julkaisi matkan jälkeen kirjoittamansa oppaan Yhdysvaltoihin lähteville ruotsalaisille siirtolaisille (*Från Sverge till Amerika*, 1855).
20 *AB* 14.11.1854; *ÅTr* 1.12.1854; *MB* 4.12.1854; *ÅU* 8.12.1854.
21 Esim. Forslin 1958, 78.
22 *Snällposten* 7.12.1854; Forslin 1958, 78.
23 Käsinkirjoitettu kopio Betty Boijen yksinlaulusta *En blick tillbaka*, SM; *AB* 15.12.1855; Isidor Dannströmin teosluettelo *Levande musikarv* -tietokannassa.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan arkisto: Saapuneet muuttokirjat 1835–1836
Kansalliskirjasto
  Gadolin-Hällström-suvun kokoelma: Betty Boijen kirje Carolina Gadolinille
Seine-Saint-Denisin hallintoalueen väestöhistoriallinen arkisto, Saint-Denis, Ranska
  Aakkosellinen luettelo syntyneistä, avioliitoista ja kuolleista 1843–52
  Rekisteri syntymätodistuksista 2.1.1852–31.12.1853
Sibelius-museo
  Betty Boijen henkilömappi: Alfhild Forslinin muistiinpanot
  käsinkirjoitettu kopio Betty Boijen yksinlaulusta *En blick tillbaka*
Åbo Akademin kirjasto
  Hasselblatt-suvun kokoelma: Betty Boijen kirjeet Mila Hasselblattille
  Pienpainatteet: Betty ja Gustava Boijen konserttiohjelmat

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Dannström, Isidor 1855: *Från Sverge till Amerika*. Stockholm. [Project Runeberg. http://runeberg.org/]
Dannström, Isidor 1896: *Några blad ur Isidor Dannströms minnes-anteckningar*. Stockholm. [SM]
Grot, J. 1912: *Utdrag ur J. Grots brevväxling med P. Pletnjov angående finska förhållanden vid medlet av 1800-talet*, osa 2. Helsingfors: SLS. [KK]
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kongressin kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
Levande musikarv: Isidor Dannströmin teosluettelo
Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Kirjallisuus

Aspelin, J. R. 1879–1883: Boije, Betty. Teoksessa *Biografinen nimikirja: Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta*. Toim. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. 74.
Forslin, Alfhild 1958: Betty Boije. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia: Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 73–78.
Fortelius, Marianne 1985: *Musikkritikens första framträdande i Finland i några Åbo- och Helsingforstidningar fram till år 1860*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi.
Koivisto-Kaasik, Nuppu & Susanna Välimäki 2021: Boije, Betty. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5895. Viitattu 22.8.2022.
Korhonen, Kimmo 2015: *Sävelten aika: Turun Soitannollinen Seura ja Turun filharmoninen orkesteri 1790–2015*. Helsinki: Siltala.
Kvist, Barbro 1986: *Musikundervisningen i Åbo från medeltiden till 1962*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma. Meddelanden från Musikvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi 7. Åbo: Åbo Akademi.
Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.
Virtanen, Keijo 1988: *Atlantin yhteys: Tutkimus amerikkalaisesta kulttuurista, sen suhteesta ja välittymisestä Eurooppaan vuosina 1776–1917*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
Ättartavlor 2017: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 1: A–D*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Matilda Furuhjelm

Helsinki 3.7.1825–10.7.1914 Loimaa

Vapaaherratar Matilda Furuhjelm[1] syntyi von Kothenin aatelissuvun vapaaherralliseen haaraan. Hänen äitinsä oli Johanna von Kothen (s. Tollet) ja isänsä juristi ja senaattori Gustaf von Kothen. Suvussa oli runsaasti sotilaita, korkea-arvoisia virkamiehiä ja poliitikkoja, ja kaikista Matildan veljistä tuli Venäjän keisarillisen armeijan kenraalimajureita.[2] Historiankirjoissa Matilda Furuhjelm mainitaan yleensä siksi, että hän kuului Helsingin vanhan rautatieaseman hallissa keisari Aleksanteri II:n kunniaksi 18.9.1863 järjestettyjen valtiopäivätanssiaisten emäntiin.[3]

Todennäköisesti Matilda Furuhjelm sai korkeatasoisen koulutuksen jossakin Venäjän kuuluisassa tyttökoulussa tai kotiopetuksena. 1840–1850-luvuilla hän esiintyi perhe- ja seurapiirien konsertti- ja teatteriesityksissä[4] ja sävelsi ainakin laulu- ja pianomusiikkia. Aatelisen ja naimisissa olevan naisen ei kuitenkaan ollut soveliasta julkaista sävellyksiään, ainakaan omalla nimellään. Ainut Furuhjelmin julkaistu sävellys, joka on säilynyt meidän päiviimme, on nimimerkillä ”-M.-m.” julkaistu *Studentens lyra: Vals för piano* eli *Ylioppilaan lyyra: valssi pianolle* (1869). Sitä myytiin Helsingin Ylioppilastalon rakentamiskustannusten hyväksi, ja se oli saatavilla kirjakaupoissa ympäri Suomea.[5] Säveltäjä oli julkaisemisen aikoihin 44-vuotias. Valssi on levytetty Helsingin kaupunginmuseon toimesta vuonna 2008.[6]

Käsikirjoituksena on säilynyt Furuhjelmin pianolle säveltämä monitaitteinen *Francaiser* eli franseesi. Se on päivätty 3.1.1856 ja omistettu Agatha Forsströmille (s. Åberg) ja Ferdinand Forsströmille, joten sävellys lienee ollut säveltäjän häälahja tuttavapariskunnalle.[7] Varmaankin sen tahtiin tanssittiin. Musiikkia harjoittavien säätyläisnaisten parissa tällaisia sävellahjoja annettiin merkkipäivinä, jäähyväisiksi ja muistoksi. Vuonna 1902 julkaistussa artikkelissa, joka käsittelee Zachris Topeliuksen teksteihin laadittuja sävellyksiä, mainitaan Furuhjelmin duetto kahdelle laulajalle.[8] Sen teksti on Topeliuksen näytelmästä *Skärgårdsäfventyr* (suom. *Seikkailu saaristossa*) (1858), jota esitettiin Ylioppilastalon hyväksi[9] ja mahdollisesti Furuhjelmin anonyymisti esitetyn musiikin kera. Säveltäjänaisten anonyymi ja käsikirjoituksina välittynyt sävellystoiminta oli tavallista 1800-luvulla, vaikka siitä on säilynyt niukasti dokumentteja. Furuhjelm saattoikin säveltää paljon enemmän.

Musiikin ohella Furuhjelm harjoitti hyväntekeväisyyttä toimien vuosikymmeniä Helsingin Rouvasväenyhdistyksessä ja paneutuen tyttöjen koulutukseen ja sairaanhoitoon.[10] Furuhjelmin puoliso (vuodesta 1849 alkaen) oli senaattoriksi ja Viipurin hovioikeuden presidentiksi päätynyt valtioneuvos Viktor Furuhjelm. Puoliso omisti veljensä Knut Furuhjelmin kanssa Urjalan Honkolan kartanon vuosina 1853–1872 ja kuului Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajiin.[11] Furuhjelmien

https://doi.org/10.21435/ha.154

seurapiirielämä oli vilkasta, ja taiteita harrastettiin monipuolisesti. Välillä perhe asui Belgiassa.[12]

Matilda Furuhjelm eli pitkän elämän 89-vuotiaaksi asti.[13] Hänen tyttärensä oli taidemaalari Dagmar Furuhjelm (1868–1918), veljenpoikansa säveltäjä-laulaja Axel von Kothen (1871–1927) ja pojanpoikansa säveltäjä Erik Furuhjelm (1883–1964). Kansallismuseossa säilytetään Dagmar Furuhjelmin vuonna 1906 maalaamaa muotokuvaa muusikkoäidistään.[14] Siellä on myös Matilda Furuhjelmin pitsinen kastemyssy (1825).[15] Furuhjelmin kirjeitä löytyy ainakin Åbo Akademin kirjastosta.

SV

Sävellyksiä

Pianolle: franseesi (1856); *Studentens Lyra: Vals för piano* (1869). Kahdelle laulajalle [säestyksen kokoonpano tuntematon]: *Duetto ur Skärgårdsäfventyr* (”Hå, hå, när himmelen är grå”) (Zachris Topelius) (1860-l.) [k].

Viitteet

1 Eva Matilda (Mathilda) Aglaë Furuhjelm s. von Kothen.
2 Kotivuori 2005a–b; Savolainen 2008; Ättartavlor 2019, 205–206.
3 *Röda Korsets Jul* 1.12.1933; *AL* 8.9.1913; *HBL* 24.9.1938.
4 Esim. *Finsk Tidskrift* 1.3.1939; Schalin 1935, 83.
5 Matilda Furuhjelmin painetut nuottijulkaisut, SM ja KK; *HD* 10.11.1869; *USr* 11.11.1869; *Tampereen Sanomat* 21.12.1869 ja 4.1.1870; *Oulun Wiikko-Sanomia* 27.11.1869; *Wiborgs Tidning* 17.11.1869; *ÅU* 17.9.1870.
6 Nyström 2008.
7 Matilda Furuhjelmin musiikkikäsikirjoitus, SM.
8 *Euterpe* 6.9.1902.
9 Paavolainen 2019, 195–196.
10 Esim. *FAT* 24.11.1865 ja 1.1.1867; *HTr* 9.1.1863; *HD* 12.1.1864, 9.1.1867 ja 23.1.1869; *Isänmaan ystävä* 3.2.1899.
11 Kotivuori 2005b; Savolainen 2008; *Euterpe* 6.9.1902.
12 *ÅU* 5.8.1922.
13 Ättartavlor 2019, 206; *Wiipuri* 12.7.1914.
14 Finna 2021a; Suomen Naisyhdistys 1896.
15 Finna 2021b.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Matilda Furuhjelmin musiikkikäsikirjoitus

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Finna 2021a: Tiedot Dagmar Furuhjelmin maalaamasta Eva Mathilda Aglaë von Kothenin muotokuvasta. Museovirasto.

Finna 2021b: Tiedot Eva Mathilda Aglaë Furuhjelmin kastemyssystä. Museovirasto.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kotivuori, Yrjö 2005a: Gustaf von Kothen. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=10787. Viitattu 9.4.2021.

Kotivuori, Yrjö 2005b: Harald Viktor Vilhelm Furuhjelm. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=14147. Viitattu 9.4.2021.

Nyström, Gustav 2008: *Kajsaniemi-polka: pianomusiikkia romantiikan ajan Helsingistä. Gustav Nyström, piano*. CD-levy. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo, HKMCD1.

Sibelius-museo: Matilda Furuhjelmin painetut nuottijulkaisut

https://doi.org/10.21435/ha.154

Matilda Furuhjelm tyttärensä, taidemaalari Dagmar Furuhjelmin kuvaamana (1906).
Öljy kankaalle.

Kirjallisuus

Paavolainen, Pentti 2019: Genre, samhälle, metateater – reflektioner över Topelius dramatik. Teoksessa *Författaren Topelius – med historien mot strömmen*. Toim. Pia Forssell & Carola Herberts. Helsingfors: SLS. 181–226.

Savolainen, Raimo 2008: Furuhjelm, Victor. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004529. Viitattu 9.4.2021.

Schalin, Zachris 1935: *Kuddnäs: Skalden Z. Topelius' forna hemgårds historia*. Helsingfors: SLS.

Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

Ättartavlor 2019: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 3: I–P*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Natta Maconi

Natta Maconi

Jaakkima 6.9.1831–14.2.1881 Jyväskylä

Natta Maconin (s. Rosenbom)[1] tiedetään säveltäneen ainakin joitakin hengellisiä lauluja, joista meidän päiviimme on säilynyt *Vik bort, otro* (”Mene pois, epäusko”) (s.a.).[2] Kuten monet suomalaiset hengellisten laulujen säveltäjät tekivät, Maconi otti laulunsa tekstin ruotsalaisesta varhaiseen vapaakirkolliseen herätykseen kytkeytyvästä hengellisten laulujen kokoelmasta *Pilgrimssånger* (”Pyhiinvaeltajain lauluja”), joka julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1859. Natta Maconi ja hänen puolisonsa olivat keskeisiä henkilöitä Porvoon musiikillisissa seurapiireissä vuosina 1853–1863 ja lukeutuivat Fredrika ja Johan Ludvig Runebergin ystäviin. Sittemmin perhe muutti Jyväskylään, jonka lyseossa eli Suomen ensimmäisessä suomenkielisessä oppikoulussa Natta Maconin puoliso Emil Maconi (1827–1895) toimi historian opettajana ja rehtorina. Tämä oli ollut ensin J. L. Runebergin oppilas ja sittemmin työtoveri Porvoon lukiossa.[3] Natta Maconin vanhemmat olivat Sortavalassa syntynyt Lovisa Rosenbom (s. von Güterbock) ja Viipurin läänin toinen varalääninsihteeri ja kihlakunnantuomari Erik Johan Rosenbom.[4] Natta Maconin puolison veljentytär Signe Maconi (1892–1968) oli lastenlaulujen säveltäjä.[5]

SV

Sävellyksiä

Hengellinen laulu *Vik bort, otro* (*Pilgrimssånger*-kokoelmasta) (s.a.).

Viitteet

1 Hilda Natalia (Natta) Aleksandra Josefina Maconi s. Rosenbom.
2 Andliga sånger, KK.
3 *BB* 31.8.1861, 4.2.1937 ja 18.4.1984; *HBL* 7.2.1937; Kotivuori 2005a; *Kaleva* 24.19.1943.
4 Kotivuori 2005a–b; Tuurala 1973; *Keski-Suomi* 19.2.1881.
5 Ks. Leppo (toim.) 1950. Signe Maconia emme ehtineet tutkia hankkeessamme.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Andliga sånger, Elli Lönnrothin (s. Leinberg) käsin kirjoittama nuottivihko

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kotivuori, Yrjö 2005a: Emil Fredrik Maconi. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=16294. Viitattu 18.4.2021.

Kotivuori, Yrjö 2005b: Erik Johan Rosenbom. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=12880. Viitattu 18.4.2021.

Leppo, Tyyni (toim.) 1950: *Lasten laululeikkejä II*. Helsinki: Fazer.

Kirjallisuus

Tuurala, Anita 1973: Rosenbom-suku. – *Genos* 44 s. 43–47, 61.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ingeborg Wallenius (Malmström)

Oulu 17.10.1832–7.6.1919 Helsinki

Ingeborg Wallenius

Walleniuksen kulttuuriperheeseen syntynyt Ingeborg Wallenius[1] tiedetään lähinnä taidemaalarina, mutta hän myös kirjoitti runoja, näytelmiä ja proosaa, sävelsi sekä toimi muusikkona ja näyttelijänä. Monipuolista luomistyötään hän jatkoi aivan viimeisiin vuosiinsa saakka.

Wallenius syntyi Oulussa Catharina (Caisa) Walleniuksen (s. Rambergin) ja Lapin kihlakunnan kruununvouti Johan Walleniuksen esikoisena.[2] Perhe muutti Kittilään ja sittemmin Tornioon ja Kemiin. Saamenmaan, pohjoisen luonnon ja erityisesti Ounasjoen eksotisointi ovat Walleniuksen taiteen keskeisiä teemoja.[3] 1850-luvulla hän keräsi Lapista kansansävelmiä.[4] Myöhemmällä iällään Wallenius muisteli lapsuuttaan Lapissa vapaana ja jopa ”pakanallisena”.[5] Taiteet kiinnostivat myös hänen nuorempia sisaruksiaan. Pikkusisko Ida Wallenius Rancken sävelsi, ja sisarussarjan kuopuksesta Otto Valleniuksesta tuli oopperalaulaja, taidemaalari ja säveltäjä. Walleniuksen tyttärestä Tyra Malmström Sjöströmistä tuli kuvataiteilija.[6] Runoilija-säveltäjä-kuvataiteilija Thora Vallenius taas oli Ingeborg Walleniuksen käly. Lapsena Wallenius laati runoja, kuvaelmia ja seuranäytelmiä. Niitä esitettiin Kuopiossa, minne hänet lähetettiin talvella 1846 käymään koulua yhdessä sisarensa Hedvigin (Hedda) kanssa.[7] Musiikkiopinnot alkoivat Oulussa Kjeckmanin koulussa ja jatkuivat itsenäisesti kotona Kittilässä sekä Kuopiossa yksityisesti kotiopettajien ja urkuri Rudolf Lagin johdolla; kuvataiteessa Wallenius sai ilmeisesti opastusta lintu- ja maisemamaaluksistaan tunnetulta Ferdinand von Wrightiltä.[8] Wallenius hakeutui 1850-luvun puolivälissä taidemaalarin oppiin Turkuun, jonka piirustuskoulun ensimmäisiin naisopiskelijoihin hän lukeutuu Alexandra Frosterus-Såltinin ja Augusta Granbergin rinnalla.[9] Siellä Walleniuksen opettaja oli koulun johtaja, alttaritauluistaan kuulu taidemaalari Robert Wilhelm Ekman. Tämä oli Walleniuksen kirjallisen kumppanin, runoilija-säveltäjä Carolina Gadolinin veli.[10] Wallenius maalasi muun muassa muotokuvia sekä kolme alttaritaulua, joista yksi tilattiin Suodenniemen kirkkoon.[11] Helsingin pitäjän kirkon alttaritaulu, joka mukailee Leonardon *Viimeistä ehtoollista,* lienee Walleniuksen käsialaa, vaikka se on edelleen attribuoitu hänen opettajansa Ekmanin nimiin.[12] Aikalaiskriitikot arvostivat erityisesti Walleniuksen maalaamia kopioita.[13]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kirjailijana Wallenius kuuluu varhaisfeministiseen Sisäjärven aalto -kirjailijaryhmään yhdessä Carolina Gadolinin ja Beata Sofia Gyldénin kanssa. Heidän peitenimillä julkaisemastaan antologiasta *Insjövågen* (1853) muodostui sivistyneistöpiireissä skandaali, kuten jo edellä Gadolinin elämäkerrassa tuotiin esille.[14] Kokoelmaan sisältyi Walleniuksen ja Gyldénin yhteistyönä toteuttama ja ”moraalittomuutensa” takia pahennusta herättänyt lyhytkertomus *Dröm och verklighet* (”Unta ja todellisuutta”).[15] Luultavasti sanomalehtien kriitikkomiehet eivät sulattaneet sen naisasiallista pohjavirettä, joka teki näkyväksi miesten naisia kohtaan harjoittaman seksuaalisen ahdistelun sekä sanallisen päällepäsmäröinnin, jota nykyään kutsuttaisiin ”miesselittämiseksi”.[16] Wallenius oli julkaissut runoja jo aiemminkin, 1850-luvun vaihteessa,[17] ja hänen kirjallinen tuotantonsa sisältää esimerkiksi kaksi Lappi-aiheista romaania, kuvaelmia sekä esoteerikko Emanuel Swedenborgista kertovan näytelmän.[18]

Wallenius tunnettiin 1850-luvun Turussa myös seuranäytelmistä, laulutaidostaan ja lavakarismastaan. Seuranäyttämöillä hän tutustui teologi ja runoilija Karl Malmströmiin, josta tuli sittemmin Antrean kirkkoherra.[19] Pariskunta avioitui vuonna 1857.[20] Avioliittoa leimasivat Karl Malmströmin mielenterveysongelmat, väkivaltaisuus ja päihderiippuvuus sekä taloudellinen epävarmuus.[21] Malmström ei sietänyt naisasianaisia, ja hänen mielisanontojaan oli ”Lutherin vaimo kutsui miestään *herraksi*.”[22] Walleniuksen esiintyvän taiteilijan ura päättyi avioliittoon, mutta hän jatkoi kuvataiteellista ja kirjallista työtään anonyymisti, hankkien sillä perheelleen lisätuloja.[23] Runoistaan hän sai tunnustusta Ruotsin Akatemiasta.[24] Vielä 1890-luvun alussa hän painatti kolmivihkoisen runokokoelman latinankielisellä salanimellä Myosotis palustris (”Suolemmikki”), mutta se ei ehtinyt myyntiin. Suvussa kulkeneen perimätiedon mukaan Walleniuksen aviomies osti koko painoksen ja tuhosi sen.[25] Vuonna 1899, hieman ennen miehen kuolemaa, kokoelmasta julkaistiin myyntiin kaksi vihkoa.[26]

Walleniuksen musiikillinen tuotanto kietoutuu kirjallisuuteen ja näyttämötaiteeseen. Hän kirjoitti musiikkia omiin näytelmiinsä, kuten kolminäytöksiseen laulu- ja tanssinäytelmään *Matti Haapoja: Österbottniskt folklif i teckningar efter naturen* (”Matti Haapoja: piirroksia pohjalaisesta kansanelämästä”). Siihen sisältyi myös Walleniuksen sovituksia kanteleensoittaja Kreeta Haapasalon sävellyksistä.[27] Walleniuksen tuotantoon kuului lisäksi ainakin pianoteoksia ja yksinlauluja, joita säveltäjä Karl Collan arvosti; Wallenius lähetti tälle sävellyksiään nähtäväksi Maria Sandholmin salanimellä.[28] Walleniuksen säilyneitä sävellyksiä ovat osa *Matti Haapoja* -näytelmän musiikista sekä vuonna 1863 *Eos*-lehdessä nimimerkillä ”–g” julkaistu lastenlaulu *Barnets fråga* (”Lapsen kysymys”) säveltäjän omaan tekstiin.[29] Lisäksi Åbo Akademin kirjaston Malmström-kokoelmassa on kolme Walleniuksen sävellyskäsikirjoitusta. Niistä kaksi on oletettavasti laadittu säveltäjän omaan tekstiin: kansanlaulumukaelma *Runomelodi* sekä melodraama, josta puuttuu otsikko mutta jonka voi nimetä alkusanojen mukaisesti *Sommarn kom och himlens mörka skyar* (”Saapui kesä ja taivaan tummat pilvet”).[30]

NKK

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Näyttämöteoksia: musiikkia näytelmään *Brölloppet* [sic] *på Kappelstrand* (Ingeborg Wallenius) (1852) [k]; laulunäytelmä *Matti Haapoja: Österbottniskt folklif i teckningar efter naturen* (Wallenius) (s.a.), sis. mm. melodraamoja sekä laulut *Judinnornas visa* ja *Matti Haapojas sång* [osittain [k]].

Yksinlauluja: *Beatrice Cencis sång* (Karl August Nikander) (s.a.); *En liten pilt* (Zachris Topelius) (s.a.) [k]; *En liten flickas visa för sin kanariefågel* (Wallenius) (s.a.) [k]; *En moders visa för sitt barn* (Wallenius) (s.a.) [k]; *Fridens ängel* (Karl Robert Malmström) (s.a.) [k]; *Pojalleni* (Wallenius) (s.a.) [k]; *Psalm* (Johan Olof Wallin) (s.a.) [k]; *Till min döde lille Hjalmar* (Wallenius) (s.a.) [k]; *Våren och Sylvia komma tillbaka* (Topelius) (s.a.) [k]. Lisäksi kansanlaulumukaelma *Runomelodi* (Wallenius).

Lastenlaulu *Barnets fråga* (Wallenius) (1863). Lausujalle ja pianolle: *Döden* (Wallenius [?]) [k]; *Sommarn kom och himlens mörka skyar* (Wallenius) (s.a.) [mahdollisesti sama teos kuin *Döden*]. Pianolle: *Variationer på runomelodi* (s.a.) [k].[31]

Viitteet

1 Constantia Ingeborg (Inga) Malmström s. Wallenius. Tutkimuskirjallisuudessa Walleniuksesta käytetään erilaisia sukunimimuotoja. Omassa tutkimuksessamme käytämme pelkkää Wallenius-sukunimeä, sillä hän toivoi myöhemmällä iällään, ettei tulisi muistetuksi Karl Robert Malmströmin puolisona. Ingeborg Walleniuksen muistiinpanot Zachris Topeliukselle lähetetyistä kirjeistä, Zachris Topeliuksen arkisto, KK. Sama nimimuoto on käytössä *Kansallisbiografian* Walleniusta käsittelevässä artikkelissa. Ks. Forssell 2002a. Walleniusta on aiemmin tutkittu kirjallisuuden ja kuvataiteen näkökulmista; ks. esim. Lehtonen 2006; Konttinen 2008.

2 Hiski 5532919; Forssell 2002a. Kirjeessään Zachris Topeliukselle Ingeborg Wallenius mainitsee, ettei Johan Constantin Wallenius olisi hänen biologinen isänsä. Tästä näkökulmasta on huomionarvoista, että Ingeborgin vanhemmat kuulutettiin avioliittoon vasta elokuussa 1832, pari kuukautta ennen tyttären syntymää. Ingeborg Walleniuksen kirje Zachris Topeliukselle 8.8.1890, Zachris Topeliuksen arkisto, KK; Hiski 5540886; Oulun tuomiokirkkoseurakunnan vihityt 1792–1854, KA.

3 Esim. Gyldén ym. 1853; Ingeborg Walleniuksen runokäsikirjoitukset, Malmströmin kokoelma, ÅA.

4 *Litteraturbladet för allmän bildning* 4/1854 ja 8/1854.

5 Lehtonen 2006, 112.

6 Konttinen 2008, 391–392.

7 Carl Robert Ehrströmin kirje Johan Vilhelm Snellmanille 13.12.1845, *J. V. Snellman: kootut teokset* -tietokanta; Lehtonen 2006, 76–77; ks. myös Ingeborg Walleniuksen muistelmakäsikirjoitus, Malmströmin kokoelma, ÅA.

8 Walleniuksen muistelmakäsikirjoitus sekä Ferdinand von Wrightin kirje Ingeborg Walleniukselle 29.12.1873, Malmströmin kokoelma, ÅA. Kjeckmanin koulusta emme ole löytäneet tietoja; vrt. esim. Gahmberg 1911. Kyseessä lienee yksityinen oppilaitos, joka liittyi pohjoissuomalaiseen Kjeckmanin pappisperheeseen.

9 Konttinen 2008, 69; *Nutid* 6/1910.

10 Walleniuksen Turun-opintojen järjestelyistä ks. Carolina Gadolinin kirje Robert Wilhelm Ekmanille 31.12. [s.a.], Gadolin-Hällström-suvun kokoelma, KK.

11 Konttinen 2008, 82.

12 Forssell 2002a.

13 Lehtonen 2006, 80.

14 Ks. Carolina Gadolinin elämäkerta; Mäkelä ym. 1989, 94–95.

15 *MB* 9.1.1854 ja 19.1.1854; *Kuopio Tidning* 21.1.1854. On epäselvää, missä määrin Gyldén ja mahdollisesti Gadolin tarkalleen ottaen osallistuivat Walleniuksen novellin kirjoittamiseen ja toimitusprosessiin. Ks. Ingeborg Walleniuksen muistiinpanot Zachris Topeliukselle lähetetyistä kirjeistä, Zachris Topeliuksen arkisto, KK.

16 Wallenius 1853.

17 Forssell 2002a.

18 Ibid.; Ingeborg Walleniuksen näytelmä- ja romaanikäsikirjoitukset, SLS/KK.

19 Karl Malmströmistä ks. Forssell 2002b.

20 Lönneström 1910, 7–8.

21 Lehtonen 2006, 103.

22 Ibid. 103 ja 121.

23 Esim. Ingeborg Walleniuksen kirjeet Gustaf Cygnaeukselle [s.a.], 13.2.1893 ja 29.6.1893, Gustaf Cygnaeuksen kokoelma, ÅA.

24 Öller 1920, 327–328; Forssell 2002a; Lehtonen 2006, 118.

25 Alarto ym. 1990, 21–22.

26 Esim. *Rauman Lehti* 7.9.1899; Bergroth 1902, 111.

27 Walleniuksen näytelmäkäsikirjoitukset, SLS/KK; Forssell 2002a; Öller 1920, 328. Näytelmän nimen suomennos on Pia Forssellin.

28 Walleniuksen teosluettelo, SLS/KK; Lehtonen 2006, 77, 85, 91–92, 116; [Maria Sandholmin = Ingeborg Walleniuksen kirjeet Karl Collanille,] tunnistamattomat kirjeet Karl Collanille [s.d.], Karl Collanin arkisto, KK.

29 Walleniuksen näytelmäkäsikirjoitukset, SLS/KK; *Eos* 1.10.1863.

30 Ingeborg Walleniuksen musiikkikäsikirjoitukset, Malmströmin kokoelma, ÅA.

31 On toistaiseksi epäselvää, viittaako Walleniuksen omassa teosluettelossa pianosävellykseksi luokiteltu *Variationer på runomelodi* säveltäjän kansanlaulumukaelmaan *Runomelodi* laululle ja pianolle; mahdollisesti teokset perustuvat samaan sävelmään.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Oulun tuomiokirkkoseurakunta: Vihityt 1792–1854
Kansalliskirjasto
Gadolin-Hällström-suvun kokoelma: Carolina Gadolinin kirjeet Robert Wilhelm Ekmanille
Karl Collanin arkisto: tunnistamattomat kirjeet Karl Collanille [sisältää Maria Sandholmin = Ingeborg Walleniuksen kirjeitä]
Zachris Topeliuksen arkisto: Ingeborg Walleniuksen kirjeet ja muistiinpanot kirjeistä Zachris Topeliukselle
Kansalliskirjasto: Svenska Litteratursällskapet i Finland
Ingeborg Walleniuksen arkisto: näytelmä- ja romaanikäsikirjoitukset sekä teosluettelo
Åbo Akademin kirjasto
Gustaf Cygnaeuksen kokoelma: Ingeborg Walleniuksen kirjeet Gustaf Cygnaeukselle
Malmströmin kokoelma
Ferdinand von Wrightin kirjeet Ingeborg Walleniukselle
Ingeborg Walleniuksen muistelmakäsikirjoitus (osittain säilynyt, 1909)
Ingeborg Walleniuksen musiikkikäsikirjoitukset
Ingeborg Walleniuksen runokäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Bergroth, Hugo 1902: *Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1896–1900*. Helsingfors: SLS. [KK]

Gahmberg, Sophie 1911: *Pedagogiska personligheter och förhållanden i Uleåborg under det förgångna århundradet*. Uleåborg.

Gyldén, Beata Sofia ym. 1853: *Insjövågen: Samling af dikter I, utgifven af Fruntimmer*. Helsingfors: H. C. Friis.

Hiski 5532919: Oulun tuomiokirkkoseurakunta – Uleåborgs domkyrkoförsamling: Kastetut: 17.10.1832: Constantia Ingeborg Wallenius. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t5532919. Viitattu 12.10.2022.

Hiski 5540886: Oulun tuomiokirkkoseurakunta – Uleåborgs domkyrkoförsamling: Vihityt: 4.8.1832: Joh. Const. Vallenius ja Caisa Gretha Ramberg. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t5540886. Viitattu 10.3.2023.

J. V. Snellman: Kootut teokset -tietokanta. http://snellman.kootutteokset.fi/. Viitattu 29.11.2021.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Lönneström, Dagmar 1910: *Anteckningar om Karl Robert Malmström*. Åbo. [Julkaistu *ÅU*:ssa jatkokertomuksena tammikuussa 1910.] [KK]

Wallenius, Ingeborg 1853: Dröm och verklighet: novell. Teoksessa *Insjövågen: Samling af dikter I, utgifven af Fruntimmer*. Toim. Beata Sofia Gyldén ym. Helsingfors: H. C. Friis. 65–96.

Kirjallisuus

Alarto, Anne ym. 1990: *Saran unohdetut sisaret: Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa*. Oulu: Oulun kaupunginkirjasto.

Forssell, Pia 2002a: Wallenius, Ingeborg. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002918. Viitattu 28.11.2021.

Forssell, Pia 2002b: Malmström, Karl Robert. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002917. Viitattu 28.11.2021.

Konttinen, Riitta 2008: *Naistaiteilijat Suomessa: Keskiajalta modernismin murrokseen*. Helsinki: Tammi.

Lehtonen, Maija 2006: Du är en elfva: Brevväxlingen mellan Zacharias Topelius och Ingeborg Wallenius-Malmström. – *Historiska och litteraturhistoriska studier* 81, 75–124.

Mäkelä, Anneli ym. 1989: Uskolliset sydämet; Romantiikan nukkenaisia; Muratti on murheen kukka; Vietellyt; Naisten kapina-ajatuksia. Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu: Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala & Suvi Ahola. Helsinki: Otava. 81–97

Öller, Ragnar 1920: *Ett kvarts sekel av vårt litterära liv: 1828–1853 I: Poesin*. Helsingfors: HY. [KK]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Alexandra Brandt Edelfelt

Porvoo 25.8.1833–26.8.1901 Porvoo

Alexandra Brandt Edelfelt[1] tunnettiin biedermeier-ajan Porvoossa nuorena säveltäjälahjakkuutena. Yleensä hänet kuitenkin muistetaan kuvataiteilija Albert Edelfeltin äitinä. Kiinnostavan lied-tuotannon säveltänyt Alexandra Brandt Edelfelt musisoi koko elämänsä, lähinnä seura- ja perhepiirissä. Säveltämisen sekä pianon- ja kitaransoiton ohella Brandt Edelfelt runoili, ja hän taisi elävän ja hauskan kirjetyylin, mistä hyvä esimerkki ovat hänen kirjeensä äidilleen häämatkaltaan Etelä-Euroopasta.[2] Joihinkin liedeihinsä hän laati sanatkin.[3]

Augusta Brandtin (s. Streng) ja Gustaf Brandtin kauppiasperheeseen syntyneellä Alexandra Brandt Edelfeltillä oli Anna Ulrika Salanderin ja Gina Hoffrénin edistyksellisissä yksityisissä tyttökouluissa hankitun sivistyksen ohella mahdollisuus perusteellisiin musiikkiopintoihin.[4] Hän opiskeli lapsuudessaan ja nuoruudessaan pianonsoittoa ja sävellystä yksityisesti Porvoon lukion laulunopettajan Carl Frans Blomin johdolla. Alexandra Brandt Edelfeltin tytär, opettajaksi kouluttautunut Berta Edelfelt kuvailee äidistään kirjoittamassaan elämäkerrassa tämän omistautumista musiikille seuraavasti:

> Alexandralla katsottiin olevan verrattain epätavallista musikaalista lahjakkuutta, jota hän sai myös kehittää musiikkitirehtööri Blomilta saamiensa tuntien avulla. Aikaisin aamulla ennen koulun alkua kello 8 hänellä oli tapana harjoitella pianonsoittoa tunnin verran hämärässä ja kylmässä eteisessä, sormiharjoituksia, asteikkoja sekä runsaasti aikakauden briljantteja salonkikappaleita, transkriptioita Norman, Taika-ampujan, Carnaval de Venisen ja La pluie des perlesin jne. kaltaisista ooppera-aiheista. Wieniläisklassikoista vain Mozart kuului tirehtööri Blomin ohjelmaan, ja hänen sonaattejaan soitettiin aina uudelleen ja uudelleen. Opettaakseen innokasta oppilastaan nuotinluvussa otti "Blommen" usein viulunsa mukaan ja antoi tämän säestää kaikenlaisia konserttikappaleita. Kun oppilas sai lisäksi opiskella perusteellisesti musiikinteoriaa, saavutti hän pian taidon transponoida musiikkia ja säestyksiä suoraan nuoteista eri sävellajeihin, minkä takia hän oli koko elämänsä ajan tervetullut kaikkiin musisoiviin seurueisiin. Blom oli varsin ylpeä oppilaastaan, ja kerran kun Porvoossa järjestettiin illanvietto, johon myös lapset saivat osallistua vanhempiensa kanssa, yllätettiin Alexandra Brandt siten, että hän sai kuulla orkesterin soittavan polkkamasurkan, jonka hän oli itse säveltänyt ja näyttänyt kerran opettajalleen. Hän oli tuolloin kolmetoistavuotias.[5]

Suomalaisissa 1840- ja 1850-luvun musiikki- ja kirjallisuuspiireissä Brandt Edelfeltin muusikontaidot herättivät huomiota. Säveltäjä, kriitikko ja kirjailija Axel Gabriel Ingelius arvosti Brandt Edelfeltin lauluja niin, että yritti saada niitä kustantajien tietoisuuteen.[6] Lauluja ei kuitenkaan koskaan julkaistu.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Alexandra Brandt Edelfelt

Brandt Edelfelt kuului Runebergien tuttavapiiriin ja solmi läheisen ystävyyssuhteen runoilija Emilie Björksténin kanssa.[7] Hän ihaili Johan Ludvig Runebergiä, joka kannusti häntä kirjoittamaan ja julkaisemaan runojaan.[8] Kun Brandt Edelfelt kihlautui 1850-luvun alussa ruotsalaissyntyisen arkkitehdin Carl Albert Edelfeltin kanssa, pariskunta toivoi, että heidät vihkisi nimenomaan Runeberg.[9] Brandt Edelfeltin oma musiikillinen toiminta vaikuttaisi kuitenkin pitkälti lakanneen avioliittoon, vaikka musisointi jatkui yksityisesti perhepiirissä: suurin osa hänen säilyneistä sävellyksistään sijoittuu 1840–1850-luvun vaihteeseen, nuoruusvuosiin ja avioliiton alkuaikoihin.[10]

Säveltäjän tuotantoon kuuluu lähinnä yksinlauluja, jotka sijoittuvat tyyliltään eurooppalaisen varhaisromantiikan perinteeseen. Laulujensa teksteihin Brandt

https://doi.org/10.21435/ha.154

Edelfelt sisällytti omien tekstiensä ohella esimerkiksi ihailemaansa J. L. Runebergiä sekä Friedrich Schillerin suositun *Des Mädchens Klage* -runon (*Neidon valitus*), jonka on säveltänyt myös muun muassa Josefine Woldstedt. Ensimmäisenä suomalaisena Brandt Edelfelt sävelsi Runebergin suositun tekstin *Fåfäng önskan* (*Turha toivo*).[11] Brandt Edelfeltillä oli nuottipaperia mukanaan häämatkallaan Etelä-Euroopassa: omaan runoon sävelletyn yksinlaulun *Hjertat mitt* ("Sydämeni") työstäminen alkoi Roomassa huhtikuussa ja päättyi Brandtin perheelle tärkeässä Kiialan kartanossa elokuussa 1853.[12] Matkan aikana majapaikkoihin ilmeisesti vuokrattiin piano, jotta Brandt Edelfeltillä oli hyvät työskentelyedellytykset.[13]

Kasvava lapsikatras ja perheen taloudenpito veivät aikaa luomistyöltä, kuten kävi monelle avioituneelle säveltäjänaiselle 1800-luvulla. Perheessä vietettiin vilkasta seuraelämää, ja ystävä- ja tuttavapiiriin kuului useita kulttuurivaikuttajia ja intellektuelleja kuten naisasianainen, kirjailija Adelaïde Ehrnrooth.[14] Alexandra Brandt Edelfeltin tiedetään musisoineen säännöllisesti ja tehneen runoja sekä musiikkia erinäisiin juhlatilaisuuksiin, kuten Ehrnroothin ja Björksténin syntymäpäiville.[15] Brandt Edelfeltin säilyneistä sävellyksistä viimeisin lienee kuoroteos *Nyländingarnes* [sic] *Marsch* eli "Uusmaalaisten marssi" porvoolaisen runoilijan ja valtiopäivämiehen Theodor Lindhin sanoihin.[16]

Alexandra Brandt Edelfelt opetti musiikkia lapsilleen ja varsinkin tyttärilleen, joista varhain menehtynyt Ellen oli kiinnostunut säveltämisestä[17] ja Berta oli äitinsä tapaan pianisti ja kitaristi. Brandt Edelfelt pysyi tärkeänä henkilönä lastensa elämässä näiden aikuisvuosia myöten ja säesti esimerkiksi Annie- ja Berta-tyttäriensä perustamassa koulussa lasten voimistelutunteja pianolla.[18] Haikossa vuonna 1892 otetussa valokuvassa Alexandra Brandt Edelfelt musisoi tyttärineen kartanon terassilla.[19] Musiikki pysyi hänen elämässään mukana aina kuolemaan saakka.[20]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Några små visor vid Piano-Forte* (1847–1853): (1) *Des Mädchens Klage* (Friedrich von Schiller) (1848), (2) *Qvällen den röda* (Gustaf Henrik Mellin) (1848), (3) *Om rik jag vore* (Andersen) (1849), (4) *Wainas söfsång* (Torsten Forstén) (1850), (5) *De blå* (vapaaherra von Knorring) (1850), (6) *Liten visa* (Carl Anton Wetterbergh) (1850), (7) *Kyssen* (Berndtson) (1850), (8) *Fåfäng önskan* (J. L. Runeberg) (1851), (9) *Hjertat mitt* (Alexandra Brandt Edelfelt) (1853), (10) *Vaggsång för mitt hjerta* (Runeberg) (1853); *Det första hemmet* (Brandt Edelfelt [?]) (1856); *En visa* (Brandt Edelfelt [?]) (1858); *Fågeln* (Brandt Edelfelt [?]) (s.a.); *Over de høje fjelde* (Björnstjerne Björnson [?]) (s.a.) [k]; *Sylvias visa no 1* (Zachris Topelius) (s.a.). Kuorolaulu *Nyländingarnes marsch* (Theodor Lindh) (n. 1867) (myös yksinlauluna). Pianolle: polkkamasurkka (n. 1846) (myös kamariyhtyeelle, sov. Carl Frans Blom [k]). Luonnoksia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Alexandra Augusta Edelfelt s. Brandt. Brandt Edelfeltin sävellyksiä on tarkemmin tarkastellut musiikkitieteen maisterintutkielmassaan Katri Vesimäki, jolle kiitos tutkimusavusta; Vesimäki 2023.
2 Esim. Edelfelt 1922, 69–80, ks. myös 17–18. Kirjeet ovat säilyneet Kansalliskirjastossa Edelfelt-arkistossa, ja niiden tarkempi tutkimus voisi tuottaa lisätietoa Brandt Edelfeltin sävellystoiminnasta.
3 Alexandra Brandt Edelfeltin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
4 Alexandra Brandt Edelfeltin laatima lista koulutovereistaan Hoffrénin koulussa, Edelfelt-arkisto, KK; Edelfelt 1922, 11–14; ks. myös Vesimäki 2023, 21–22. Salanderin ja Hoffrénin tyttökouluista ks. myös Töyrylä 2019a–b.
5 Edelfelt 1922, 13–14.
6 Sarjala 2005, 162.
7 Edelfelt 1922, 18–20.
8 Ibid. 17–18; ks. myös Alexandra Brandt Edelfeltin kirje Johan Ludvig Runebergille 4.2.1874, Edelfelt-arkisto, KK. Alexandra Brandt Edelfeltin runo-, kuvaelma- ja pienoisnäytelmäkäsikirjoitukset ovat säilyneet Kansalliskirjaston Edelfelt-arkistossa.
9 Edelfelt 1922, 38.
10 Brandt Edelfeltin musiikkikäsikirjoitukset, SM; Vesimäki 2023, 37–38. Osa lauluista on säilynyt Berta Edelfeltin jäljentäminä; ibid.
11 Forslin 1958, 301–302.
12 Brandt Edelfeltin musiikkikäsikirjoitukset, SM; runosta ks. myös ”Fantasier”-runovihko (1850), Edelfelt-arkisto, KK. Brandt Edelfeltin omaan runotuotantoon sisältyvät myös *Fåfäng önskan*- ja *Qvällen den röda* -nimiset tekstit, mutta yksinlaulujensa sanoituksina hän on käyttänyt J. L. Runebergin ja Gustaf Henrik Mellinin samannimisiä runoja. Alexandra Brandt Edelfeltin runokäsikirjoitukset, Edelfelt-arkisto, KK.
13 Edelfelt 1922, 51.
14 Edelfelt 1922, 99–100, 218–219; ks. myös Kotioja 2018, 222 ja 239.
15 Brandt Edelfeltin runokäsikirjoitukset, KK; ks. myös esim. Edelfelt 1922, 99, 108–109 ja 237–239.
16 Brandt Edelfeltin musiikkikäsikirjoitukset, SM. Saman marssitekstin ovat säveltäneet Henrik Borenius ja Gabriel Linsén.
17 Edelfelt 1922, 160.
18 Ibid. 216; ks. myös *BB* 31.10.2001. Alexandra Brandt Edelfeltin vaikutuksesta lapsiinsa ks. myös Kortelainen 2001. SLS on julkaissut Albert Edelfeltin alkukieliset kirjeet verkossa; ks. Albert Edelfeltin kirjekokoelman verkkoportaali, SLS.
19 HK19590619:234, Historian kuvakokoelma, Museovirasto.
20 Alexandra Brandt Edelfeltin perukirja, Helsingin raastuvanoikeuden arkisto, KA.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Helsingin raastuvanoikeuden arkisto: Alexandra Brandt Edelfeltin perukirja
Kansalliskirjasto
  Edelfelt-arkisto
    Alexandra Brandt Edelfeltin kirje Johan Ludvig Runebergille
    Alexandra Brandt Edelfeltin laatima lista koulutovereistaan Hoffrénin koulussa
    Alexandra Brandt Edelfeltin runo-, kuvaelma- ja pienoisnäytelmäkäsikirjoitukset
Museovirasto
  Historian kuvakokoelma: valokuva Alexandra Brandt Edelfeltistä tyttärineen musisoimassa, HK19590619:234.
Sibelius-museo
  Alexandra Brandt Edelfeltin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Edelfelt, Berta 1922: *Alexandra Edelfelt: En levnadsteckning byggd på traditioner, minnen och brev.* Helsingfors: Holger Schildt.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kortelainen, Anna (toim.) 2001: *Niin kutsuttu sydämeni: Albert Edelfeltin kirjeet äidilleen 1873–1901.* Helsinki: Otava.

Svenska litteratursällskapet i Finland: Albert Edelfeltin kirjekokoelman verkkoportaali, https://edelfelt.sls.fi/. Viitattu 11.3.2023.

Kirjallisuus

Forslin, Alfhild 1958: *Runeberg i musiken: Bibliografi med kommentarer och historisk översikt.* Helsingfors: SLS.

Kotioja, Eeva 2018: *Uskallus puhua: Sukupiiri ja sosiaalinen pääoma Adelaïde Ehrnroothin yhteiskunnallisen toiminnan mahdollistajana.* Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirja. Helsinki: HY.

Sarjala, Jukka 2005: *Poeettinen elämä: Biedermeierin säveltäjä-kirjailija Axel Gabriel Ingelius.* Helsinki: SKS.

Töyrylä, Inka 2019a: Teetä rouville ja koulutusta tytöille – nykyisen ravintolan pihapiiri oli toimelias ja vireä. – *Uusimaa* 31.8.2019.

Töyrylä, Inka 2019b: Koulutie saattoi olla monelle kivinen, mutta Salanderskan koulussa kaikki saivat oppia. – *Uusimaa* 30.11.2019.

Vesimäki, Katri 2023: *Alexandra Edelfelt (1833–1901) lied-säveltäjänä: Musiikkifilologinen ja naishistoriallinen tutkimus Sibelius-museossa säilytettävästä laulukokoelman käsikirjoituksesta.* Musiikkitieteen maisterintutkielma, HY.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Fanny Mannsén

Helsinki 4.12.1834–6.6.1855 Pietari (Venäjä)

Fanny Mannsén[1] oli konserttipianisti ja säveltäjä, jonka ura päättyi kuolemaan vain 20-vuotiaana. Silti hän ehti konsertoida, säveltää ja luoda pianovirtuoosin maineen 1800-luvun puolivälin Suomessa. Fredrika Börjessonin ja Natalia Bergin ohella Mannsén lienee ensimmäisiä suomalaisia säveltäjänaisia, jotka julkaisivat sävellyksen koko omalla nimellään – ei salanimellä, pelkällä sukunimellä, nimimerkillä tai nimikirjaimin. Mannsénia ei tässä mielessä vaivannut ajan säveltäjänaisille tyypillinen pakotettu vaatimattomuus, mutta hän ei myöskään lukeutunut ylimpään eikä varakkaimpaan yhteiskuntaluokkaan, jossa oli tiukimmat soveliaisuussäännöt. Mannsén kuuluu varhaisimpiin Suomessa ammattimaisesti toimineisiin, konserttikiertueita tehneisiin konserttipianisteihin ja pianisti-säveltäjiin.

Helsingissä syntynyt Mannsén oli perheensä ainoa lapsi. Hänen vanhempansa olivat Karolina Mansén (s. Höök, 1815–1898) ja teologian opiskelija Johan Mansén (1805–1845).[2] Perhe muutti vuonna 1842 Turkuun, missä isä työskenteli Turun linnan vankilan valvojana. Fannyn ollessa kymmenvuotias hänen isänsä kuoli keuhkotautiin.[3] Tämän jälkeen äiti alkoi panostaa Fannyn musiikkikoulutukseen ja tulevaan uraan. Tukijoukkoihin kuuluivat Fannyn äidinäiti, laivurinleski Eva Höök (s. Leijon) sekä äidin sisko, ennen avioliittoaan opettaja-mamsellina tunnettu Jeannette Höök Hårdh. Varhaisopetuksensa Mannsén lienee saanut äidiltään, joka 1860-luvulla ilmoitti sanomalehdissäkin antavansa yksityistunteja pianonsoitossa.[4] Poikkeuslahjakkuuden muita varhaisia opettajia saattoivat olla tunnetut paikalliset pianovirtuoosit, Turun Soitannollisen Seuran jäsenet ja Siberin musiikkikoulun opettajat.

Mannsén opiskeli vuodesta 1846 alkaen Pietarissa ja tiettävästi ensin valtioneuvoksetar R. v. Svettitskyn johdolla.[5] Tämä tapahtui jossakin Pietarin konservatoriotasoista musiikinopetusta tarjonneessa tyttöjen sisäoppilaitoksessa, todennäköisimmin Suuriruhtinatar Teresa von Oldenburgin keisarillisessa tyttökoulussa. Pietarin konservatoriota ei vielä ollut (se perustettiin vuonna 1862), ja järjestelmällisin opetus keskittyi pitkälti tyttökouluihin eli naisopistoihin.[6] Viimeistään syksystä 1847 alkaen Mannsénin opettajana oli virtuoosipianisti, säveltäjä ja kuuluisa pedagogi Adolph von Henselt (1814–1889).[7] Henselt toimi tuolloin muusikkona ja pianonsoitonopettajana Pietarin keisarillisessa hovissa ja Oldenburgin tyttökoulussa.[8] Henselt käynnisti vuonna 1853 koulussa pianonsoiton erikoisluokan,[9] jossa opetettiin myös pianopedagogiikkaa ja jolle Mannsén todennäköisesti osallistui.[10] Mannsén opiskeli pianonsoittoa myös pianisti-säveltäjä Anton Gerkellä ja ilmeisesti sävellystä viulisti-säveltäjä Henri Vieuxtempsilla. Hekin toimivat Pietarissa hovimuusikoina ja keisarillisten oppilaitosten opettajina.[11]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Pietarissa julkaistiin vuonna 1852 ainakin kaksi Mannsénin pianosävellystä. Toinen niistä on säilynyt Sibelius-museossa. Romanttinen ja kiihkeä tunnelmakappale on julkaistu monipolvisella ranskankielisellä nimellä *L'Adieu: Souvenir à l'Åbo, Fantaisie mélancolique* eli *Hyvästit: Muisto Turusta, Melankolinen fantasia* (g-molli). Sitä luonnehtivat laajat murtosointukulut, melodinen vuolaus ja kaikuisat kellosoinnit. Sävellys on omistettu ajan turkulaiselle silmäätekevälle, kauppaneuvoksetar Sofia Julinille (s. Sundbäck, 1798–1877).[12] Toinen samoihin aikoihin julkaistu Mannsénin sävellys on *Chanson de berceau* eli kehtolaulu (1852), mutta se on kadoksissa. *Hyvästit*-kappaleen tavoin sitä mainostettiin Suomen sanomalehdissä.[13] Teos on omistettu rouva Emma Peranderille (s. Ehrström, 1820–1897),[14] joka oli Kuopiossa vaikuttanut opettaja ja josta sittemmin tuli Porvoon ja Viipurin ruotsinkielisen tyttökoulun johtaja. Lisäksi Mäntyniemen kartanon nuotistossa on säilynyt käsikirjoituksena yksi Mannsénin lyhyt karaktäärikappale *L'Adieu!* (E-duuri).[15] Se on omistettu Antoinette (Betty Concordia) Rotkirchille (1807–1898), joka oli säätyläispiireissä toiminut ja esimerkiksi Fredrika ja J. L. Runebergin salongissa vaikuttanut laulaja ja pianisti.[16]

Varsinaisen konserttipianistin uransa Mannsén aloitti 15-vuotiaana keväällä 1850. Hänen ensimmäinen julkinen, sanomalehdessä ilmoittamansa konsertti oli 21.3.1850 Turun Seurahuoneen (nyk. Kaupungintalon) suuressa salissa.[17] Parina seuraavana vuonna hän teki laajoja kiertueita Suomessa. Hän konsertoi pitkin etelä- ja länsirannikon kaupunkeja aina Viipurista Ouluun sekä Sisä-Suomessa Kuopiota myöten. Ohjelmistoon kuului ajanmukaista taituripianismia ja suosittujen teosten pianosovituksia, esimerkiksi Friedrich Kalkbrennerin ja Franz Lisztin teoksia.[18] Vuoden 1851 kiertueen aikana sanomalehdistössä toisteltiin ajatusta siitä, että kotimaisesta ja poikkeuslahjakkaasta Mannsénista kehittyisi "isänmaata taiteellaan rakentava suuri taiteilija".[19] Mannsén kuoli Pietarissa yllättäen 6.6.1855.[20] Sanomalehdet kertovat äkillisestä sairaudesta mutta eivät sitä, mistä sairaudesta oli kyse.[21] Mahdollisesti nuoren lahjakkuuden vei 20-vuotiaana hautaan kaupungissa pitkään riehunut kolera tai lavantauti.

SV

Sävellyksiä

Pianolle: *L'Adieu: Souvenir à l'Åbo, Fantaisie mélancolique* [g-molli] (1852); *Chanson de berceau* (1852) [k]; *L'Adieu!* [E-duuri] (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Fanny Johanna Karolina Mannsén (Mansén, Mansen, Manseen). Tarkemmin Mannsénista ks. Välimäki 2022.
2 Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan syntyneet ja kastetut 1830–1836: 324/12 sekä säätyläisten rippikirja 1836–1861: 131/128, KA; Kotivuori 2005.
3 Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan säätyläisten rippikirja 1836–1861: 131/128, KA; Johan Gustaf Mansénin perukirja, Turun Kaupunginarkisto. Mannsénin isän ammatista ks. Välimäki 2022, 159, 160 alaviite 8.
4 *ÅU* 20.10.1864, 22.10.1864 ja 11.1.1866.
5 Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan muuttotodistukset 1846: 178–179; rekisterikirja 1846–1855: 84 sekä rippikirja 1841–1850: 225, RA; *ÅU* 15.3.1850; Fortelius 1958, 103. Svettitskyn henkilöllisyyttä emme ole onnistuneet selvittämään.
6 Esim. Keil-Zenzerova 2004, 113; Välimäki 2022, 164–165.
7 *ÅU* 15.3.1850 ja 19.3.1850; *ÅTr* 19.3.1850; *HTr* 30.3.1850; vrt. Fortelius 1858, 103–105.
8 Keil-Zenzerova 2004, 113, 472; Davis 2001.
9 Keil-Zenzerova 2004, 473.
10 *Ilmarinen* 10.12.1851; *ÅTr* 7.8.1856.
11 *ÅTr* 10.3.1856; ks. myös Fortelius 1958, 103–105.
12 Fanny Mannsénin painettu nuottijulkaisu, SM.
13 *Litteraturblad* 1.5.1852; *HTr* 24.7.1852, 28.7.1852 ja 31.7.1852; *Tillkännagifvanden ifrån embets-myndigheterna i Wiborgs stad* 28.7.1852; *MB* 29.7.1852; *Borgå Tidning* 31.7.1852 ja 5.2.1853; *ÅU* 10.9.1852.
14 Ibid.
15 Mäntyniemen kartanon nuottikokoelman pdf-kopiot, Markus Mantereen hallussa. Kiitos Mantereelle, joka huomasi Mannsénin sävellyskäsikirjoituksen kokoelmassa. Alkuperäisaineisto on Mäntyniemen kartanon hallussa. Kartanon nuottikokoelmaa on tutkinut Reima Raijas.
16 Forslin 1958, 169, 317.
17 *ÅTr* 19.3.1850 ja 22.3.1850; *ÅU* 15.3.1850, 19.3.1850, 22.3.1850 ja 1.8.1851.
18 *HTr* 30.7.1851, 2.8.1851, 1.10.1851, 4.10.1851 ja 29.11.1851; *MB* 31.7.1851, 7.8.1851, 29.9.1851 ja 2.10.1851; *FAT* 1.8.1851; *Borgå Tidning* 27.8.1851, 30.8.1851, 2.5.1852 ja 26.5.1852; *Tillkännagifvanden ifrån embets-mundigheterne i Viborgs stad* 10.9.1851; *Kuopio Tidning* 31.12.1851; *Ilmarinen* 1.12.1851, 10.12.1851, 1.11.1851, 15.11.1851 ja 10.12.1851.
19 *ÅTr* 20.3.1850 ja 22.3.1850; *HTr* 20.3.1850; *MB* 21.3.1850, 28.3.1850 ja 7.8.1851; *Ilmarinen* 3.4.1850 ja 15.11.1851.
20 Turun Tuomiokirkkoseurakunnan yhteisen seurakunnan rippikirja 1854–1860: 508/568, KA.
21 Esim. *ÅTr* 6.3.1856, 10.3.1856; *ÅU* 7.3.1856 ja 11.3.1856; *HTr* 12.3.1856; *Kuopio Tidning* 15.3.1856.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan arkisto
    Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1830–1836
    Säätyläisten rippikirja 1836–1861
  Turun Tuomiokirkkoseurakunnan arkisto: Yhteisen seurakunnan rippikirja 1854–1860
Mäntyniemen kartanon nuottikokoelman pdf-kopiot / Markus Mantereen hallussa
  Fanny Mannsénin musiikkikäsikirjoitus
Ruotsin Valtionarkisto
  Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan arkisto
    Muuttotodistukset 1846
    Rekisterikirja 1846–1855
    Rippikirja 1841–1850
Turun Kaupunginarkisto
  Johan Gustaf Mansénin perukirja

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kotivuori, Yrjö 2005: Johan Gustaf Mansén. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15050. Viitattu 23.5.2019.

Sibelius-museo: Fanny Mannsénin painettu nuottijulkaisu

Kirjallisuus

Davis, Richard Beattie 2001: Henselt, (Georg Martin) Adolf (von). *Grove Music Online*. Verkkojulkaisu. Oxford: Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.12818. Viitattu 29.9.2019.

Forslin, Alfhild 1958: *Runeberg i musiken: Bibliografi med kommentareroch historisk översikt*. Skrifter utgivna av SLS 367. Helsingfors: SLS.

Fortelius, Marianne 1958: Fanny Mannsén. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia: Esittävien taiteilijoiden elämäkertoja*. Toim. Marie Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 103–105.

Keil-Zenzerova, Natalia 2004: *Adolph von Henselt: Ein Leben für die Klavierpädagogik in Rußland*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Välimäki, Susanna 2022: Romantiikan pianisti-säveltäjä Fanny Mannsén: taiteilijaura 1800-luvun puolivälin Suomessa. Teoksessa *Kartanoista kaikkien soittimeksi III: Pianonsoiton historiaa Suomessa*. Toim. Markus Mantere, Elisa Järvi & Markus Kuikka. Helsinki: Taideyliopiston SA. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-329-262-8. 155–202.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lilli Leinberg

Turku 20.8.1836–15.9.1922 Kuhmoinen

Lilli Leinberg[1] oli hengellisen laulumusiikin säveltäjä, yhteiskunnallinen toimija ja kirkkohistorian tutkija. Hänen tunnetuimpia sävellyksiään ovat ruotsalaisen virsirunoilijan Lina Sandellin teksteihin sävelletyt laulut *Högtid för handen är* (*Juhla on rauhainen / Kun juhlan rauhaisen*), *Jag vill sjunga* (*Laulaa tahdon*) ja *Ett ord på vägen* (*Matkaohjeita*). Leinbergin tuotantoa leimaavat herkkätunnelmainen melodisuus, koruton yksinkertaisuus, valoisa uskonnollisuus sekä topeliaaninen rakkaus luontoon ja isänmaahan. Leinbergin lauluja on julkaistu esimerkiksi Suomen Lähetysseuran toimittamassa *Hengellisiä lauluja ja virsiä* -kokoelmassa, joka on ollut keskeinen laulukirja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnassa 1900-luvun alusta saakka.[2]

Lilli Leinbergin äiti oli Viipurin saksalaista tyttökoulua käynyt Agatha Thuneberg (s. Jack, 1800–1849) ja isä everstiluutnantti Karl Thuneberg (1791–1873).[3] Lilli oli yhdeksänlapsisen perheen kuopus, joka syntyi perheen Turun-matkalla. Helsingissä Kaartin kasarmin vieressä Fabianinkatu 1:ssä asuneessa säätyläisperheessä harrastettiin musiikkia, kuten ajan henkeen kuului. Lillin ensimmäinen piano- ja laulunopettaja oli häntä kymmenen vuotta vanhempi isosisko Jolanda Hjelt (s. Thuneberg, 1826–1888). Koulua Lilli kävi ensin mamselli Fouchtin pikkulastenkoulussa, sitten mamselli Kernanderin pensionaattikoulussa ja vuodet 1846–1852 Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa.[4]

Tyttökoulussa Lilli Leinbergille opetti historiaa, maantietoa ja ruotsia säveltäjä Karl Collan, joka varmaankin innoitti häntä laulumusiikin pariin vähintään yhtä paljon kuin koulun musiikinopettaja, virsisäveltäjä ja urkuri Rudolf Lagi.[5] Leinbergin säilyneistä sävellyskäsikirjoituksista varhaisimmat juontuvat tähän kouluaikaan, kahteen hänen 14–15-vuotiaana säveltämäänsä ja vuodelle 1850 päivättyyn lauluun: espanjalaiseksi romanssiksi määritelty *Barramedas ros* (”Barramedan ruusu”), joka on laadittu säveltäjän omaan tekstiin, sekä Heinrich Heinen runoon sommiteltu *Die Wallfahrt nach Kevlaar* (”Pyhiinvaellus Kevlariin”).[6] Pianonsoittoa Leinberg opiskeli Jolanda-siskon opetuksen jälkeen Theresa Aspegrén Gehrmanin sekä everstinna Appelbergin johdolla. Asuessaan koulun jälkeen vuoden Sortavalassa isosiskonsa Ida Tapeniuksen (s. Thuneberg, 1822–1865) perheessä hän opiskeli pianonsoittoa Eudoxie Moldakoffin johdolla.[7] Leinberg lauloi 1850-luvulla useita vuosia alttoääntä Fredrik Paciuksen johtamassa oratoriokuorossa, jossa Ida-sisko lauloi sopraanoääntä.[8]

Zachris Topeliuksen teini-iän päiväkirjoista 1830–1840-luvulta voi lukea kuvauksia Lilli Leinbergin lapsuudenperheestä ja seurapiirielämästä. Topelius asui koululaisena ja opiskelijana täysihoidossa J. L. Runebergin luona Helsingissä ja vieraili usein Thunebergien perheessä, koska tykkäsi kuunnella Lillin isän, Suomen

https://doi.org/10.21435/ha.154

sodan veteraanin, everstiluutnantti Karl Thunebergin sotajuttuja. Topeliuksen päiväkirjoissa mainitaan perheen tyttärien – Lillin isosiskojen Idan ja Jolandan – musisointi ja tanssiminen.[9] Lilli Leinbergin ja Zachris Topeliuksen elämät kietoutuivat yhteen myös siksi, että Zachriksen Aina-tyttärestä tuli Lillin läheinen ystävä, ja lisäksi Lillin laulajatytär Ida Nyberg (s. Leinberg) avioitui Ainan pojan, virsisäveltäjä ja musiikinopettaja Mikael Nybergin kanssa.[10] Ida Nybergin kuoltua (1905) Mikael Nyberg avioitui Leinbergin toisen tyttären, Ester Nybergin (s. Leinberg) kanssa. Lilli Leinbergille hänen vävynsä Mikael Nyberg oli myös työtoveri hengellisen musiikin edistämistyössä ja Suomen Lähetysseuran komiteassa, joka toimitti ensimmäiset *Hengellisiä lauluja ja virsiä* -kokoelmat (1900–1905).[11]

Lilli Leinberg

Muistelmissaan Lilli Leinberg kertoo, että hänen aurinkoinen ja iloinen elämänsä päättyi kolmetoistavuotiaana, kun hänen äitinsä kuoli. Tämä tapahtui Lillin ja hänen äitinsä joutuessa haaksirikkoon matkallaan Ahvenanmaalta Turkuun vuonna 1849. Noin viisikymmenvuotias äiti hukkui, mutta Lilli pelastui. Muistelmissaan Leinberg kirjoittaa: ”Tämä katkera murhe muokkasi sisäistä ihmisyyttäni ja poisti minusta pitkäksi aikaa huolettoman, vallattoman iloni, sillä niin syväksi rakkaan armaan äitini menetys minulle koitui.” Omien sanojensa mukaan hän kauan aikaa itki itsensä uneen lähes joka ilta ja hänen suruaan lievitti vain ahkera pianonsoitto ja läksyjen lukeminen.[12] Vielä vanhuuden haastattelussaankin Leinberg palasi lapsuutensa tuskallisimpaan tapahtumaan. Hän sanoi sen tehneen hänestä ”vakavan mietiskelijän, joka näkyväisen maailman sijaan käänsi huomionsa näkymättömään, ikuisuuden valtakuntaan”.[13]

Lilli Leinberg avioitui kesäkuussa 1856, ollessaan 19-vuotias, filosofian maisteri (Karl) Gabriel Leinbergin (1830–1907) kanssa.[14] Sulhaspoikana oli säveltäjä – ja morsiamen entinen opettaja – Karl Collan.[15] Gabriel Leinberg toimi Helsingin ruotsinkielisen yksityisen lyseon uskonnon, psykologian ja logiikan opettajana sekä koulunjohtajana vuoteen 1868 asti. Tällöin perhe muutti Jyväskylään, jossa Gabriel Leinberg seurasi Uno Cygnaeusta opettajaseminaarin johtajana.[16] Lilli Leinberg synnytti neljätoista lasta vuosina 1857–1879. Kahdeksan heistä hän joutui hautaamaan, puolet alle nelivuotiaina pikkulapsina ja puolet aikuisuuteen ehtineinä.

Jyväskylässä Lilli Leinberg toimi kaupungin Rouvasväen seuran (myöh. Naisseuran) puheenjohtajana ja hyväntekeväisyydessä. Kirjailija ja yhteiskuntavaikuttaja

https://doi.org/10.21435/ha.154

Minna Canthin kanssa hän perusti Jyväskylän raittiusseuran ja luovutti kenraalikuvernöörille vuonna 1876 anomuksen, jossa vaadittiin alkoholijuomien myynnin rajoittamista lailla. Anomuksen oli allekirjoittanut 1 800 suomalaista naista. Senaatti torjui anomuksen, mutta sen voi katsoa vaikuttaneen välillisesti seuraavien vuosien viinalainsäädäntöön (1886).[17] Leinberg kuului köyhiä ja hädänalaisia auttaviin järjestöihin, kuten Nuorten Naisten Kristilliseen Yhdistykseen, Kaupungin hätäaputoimikuntaan ja Sokeain Ystäviin (*De blindas vänner*). Hän perusti Jyväskylään Lasten työhuoneen, jossa lapsille opetettiin käsitöitä, ja hän oli perustamassa sunnuntaikoulua, josta hiljalleen kehkeytyi kansakoulu.[18] Seminaarinjohtajan vaimolla oli emännöintivelvollisuuksia vastaanotoilla ja päivällisillä. Taloudenhoito ei Leinbergia kiinnostanut mutta seminaarissa ahkerasti harrastettu kuorolaulu kyllä.[19] Leinberg kirjoitti artikkeleita sanomalehtiin (esim. *Morgonbladet*, *Vårt Land*) sekä muistelmia, matkakertomuksia ja kirjoitelmia, jotka ovat tallella vahakantisissa vihoissa Kansallisarkistossa.[20]

Lilli Leinberg teki kirkkohistorian tutkimusta, vaikkei hän voinut saada muodollista tutkijan koulutusta, koska yliopisto oli hänen nuoruudessaan naisilta suljettu. Silti hän kuului Suomen kirkkohistorialliseen seuraan ja tutki yhdessä miehensä kanssa Suomen kirkkoa, papistoa ja koululaitosta. Pariskunta vietti vuodesta 1883 alkaen useita kesiä Tukholmassa Ruotsin Valtionarkistossa. Lilli Leinberg oli erikoistunut vanhojen käsikirjoitusten lukemiseen.[21] Hän keräsi aineistoja, kopioi lähteitä, piti matka- ja tutkimuspäiväkirjaa, teki muistiinpanoja sekä osallistui tutkimusten kirjoittamiseen.[22] Gabriel Leinberg kuitenkin julkaisi tutkimukset ajan tavan mukaan pelkästään omissa nimissään.

Vuonna 1895 Leinbergit muuttivat takaisin Helsinkiin ja asettuivat Kaivopuistoon. Muistelmissaan Lilli Leinberg puhuu musiikista ja pianonsoitostaan,[23] muttei sävellyksistään. Tämä heijastanee sitä, ettei säveltämistä pidetty asiana, jota naisen oli suotavaa tuoda esille – kuten ei tutkijuuttakaan. Ainoan julkaistun laulusarjansa hän julkaisi anonyymisti: Zachris Topeliuksen sanoihin laaditut *Fyra Sylvias visor* (1859), ”Neljä Sylvian laulua”.[24] Leinbergin käsikirjoituksissa lauluihin on liitetty lisäksi laulut numerot 5 ja 6.[25] Neljäkymmentä vuotta myöhemmin *Hengellisiä lauluja ja virsiä* -kokoelmien varhaisissa laitoksissa (1900–1905) Leinbergin hengellisiä lauluja julkaistiin kuitenkin hänen omissa nimissään. Uskonnollisten laulujen julkaiseminen oli naiselle sallitumpaa kuin muun musiikin, ja ajatkin olivat muuttuneet.

Kansalliskirjastossa oleva käsinkirjoitettu hengellisten laulujen nuottivihko *Andliga sånger* sisältää useita Leinbergin sävellyksiä, joihin hänet on merkitty säveltäjäksi; vihko on hänen tyttärensä Elli Lönnrothin (s. Leinberg) kirjoittama.[26] Monet naisten sävellykset levisivät käsin kirjoitettuina kopioina, ja esimerkiksi Mäntyniemen kartanon nuottikokoelmaan sisältyy käsinkirjoitettu nuotti Leinbergin Topelius-laulusta *Och jag satt der så säll* (”Ja istuin siellä niin onnellisena”),[27] joka kuuluu säveltäjänsä ”Neljään Sylvian lauluun”. Muiden ihmisten kuvausten mukaan

https://doi.org/10.21435/ha.154

Leinberg lauloi omia sävellyksiään mielellään ja aivan viimeisinä elinvuosinaankin.[28] Leinbergin lauluja löytyy edelleen hengellisten ja joululaulujen kokoelmista. *Hengellisiä lauluja ja virsiä* -kokoelmassa niitä on kolme: nro 14 (*Juhla on rauhainen*), 266 (*Herra meitä muistaa ain*) ja 513 (*Laulaa tahdon, kiittää tahdon*).[29] Kirkkomusiikkia tutkineiden Reijo Pajamon ja Erkki Tuppuraisen mukaan Leinbergin säkeistömuotoiset ja toiveikkaat sävelmät ovat hyvin yhteislaulullisia.[30]

Lilli Leinberg kuoli 86-vuotiaana.[31] Säveltäjä Lilli Thuneberg (s. Thuneberg) oli Lilli Leinbergin (s. Thuneberg) veljentyttö. Heidän sävellyksensä ja henkilöllisyytensä on joissakin kirjastojen ja arkistojen tietokannoissa sekoitettu keskenään. Hengellisten laulujen säveltäjä Elli Lönnroth taas oli yksi Lilli Leinbergin tyttäristä. Lilli Leinbergin muistelmia ja muita kirjoituksia sekä kirjeenvaihtoa löytyy runsaasti arkistoista.[32]

SV

Sävellyksiä

Hengellisiä lauluja: *Pilgrimssånger* (viimeistään 1885): (1) *Den ende oföränderlige* (Lina Sandell), (2) *Du Herre känner* (Sandell), (3) *Jag vill sjunga / Laulaa tahdon, kiittää tahdon* (Sandell, suom. Martti Rooth) (1885), (4) *Högtidssång* (”Högtid för handen är”) */ Juhla on rauhainen / Kun juhlan rauhaisen* (Sandell, suom. Jooseppi Mustakallio), (5) *O, vore jag der!* (Dowlingin laulukirja), (6) *O, jag vet en gång* (Sandell), (7) *Ett ord på vägen: Herren tänken upp på dig / Matkaohjeita: Herra meitä muistaa ain* (Olga Holmen-Kullgren, suom. Aune Krohn) (myös kuorolauluna); *Jeesus, kunniasta* (Eliza Sibbald Alderson) (s.a.); *Oi sielu!* (tuntematon) (s.a.); *Oi yhteys autuas* (tuntematon) (s.a.); *Sinä kaipaatko täyteyttä* (Sandell) (s.a.). Duetto *Valo päivän* (tuntematon) (s.a.). Kuorolaulu *Matkaohjeita / Ett ord på vägen* (Holmen-Kullgren, suom. Krohn) (s.a.) (myös hengellisenä lauluna).

Yksinlauluja: *Barramedas ros* (Lilli Leinberg) (1850); *Die Wallfahrt nach Kevlaar* (Heinrich Heine) (1850); *Fyra Sylvias visor* (Zachris Topelius) (1859): (1) *Hvem är den fria*, (2) *Och jag satt der så säll*, (3) *O hur det fattiga Finland*, (4) *Jag kommer än då, jag kommer nog*; [*Sylvias visor* nrot 5–6:] (5) *Vid den klara rand* (*Björken berättar hvad som kan hända i månskenet*) (Topelius), (6) *O du den spegelklara qvällens frid* (*Fridsböner i aftonen lugn*) (Topelius) (s.a.); *Till en liten flicka på 1sta Maj* (Topelius) (s.a.). Yhteislaulu *Tipujen marssi: Jyväskylän tyttökoulun voimistelumarssi* (Lydia Leinberg) (s.a.). Pianolle: polkka (s.a.); valssi (s.a.).

Viitteet

1 Hilma (Lilli) Rosaura Leinberg s. Thuneberg.
2 Lähetysseura 1953.
3 Kaartin seurakunnan syntyneet 1828–1844: 68/39 sekä rippikirja 1835–1841: 285/304, KA; ”Krönika”, Lilli Leinbergin käsikirjoitukset, Gertrud Wichmannin arkisto, KA; Borenius 1937, 31.
4 ”Krönika”, KA; SFH:n vuositutkintoasiakirjat 1848–1858, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.
5 SFH:n vuositutkintoasiakirjat 1848–1858 sekä luettelot oppiaineista ja kursseista 1857–1858, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.
6 Lilli Leinbergin musiikkikäsikirjoitukset, SM. Leinberg on virheellisesti merkinnyt käsikirjoitukseen runoilijaksi Heinen sijaan Körnerin.
7 ”Krönika”, KA.
8 ”Krönika”, KA; *NÄ* 9.9.1916.
9 Topelius 2018: 24.9.1836, 5.11.1837, 1.12.1838, 24.2.1838, 10.2.1839, 25.3.1839, 20.10.1840, 8.11.1840 ja 13.12.1840.
10 Kotivuori 2005.
11 *Suomen Nainen* 1.9.1916 ja 9.9.1916; vrt. Vaalas 1973, 25.
12 ”Krönika”, KA. Tarkemmin haaksirikosta ks. ”För 30 är sedan (Ett barnsdomsminne)”, Lilli Leinbergin käsikirjoitukset, Gertrud Wichmannin arkisto, KA; Leinberg 1956 [1879].
13 *NÄ* 9.9.1916.
14 Kotivuori 2005; Väisänen 2001.

https://doi.org/10.21435/ha.154

15 ”Krönika”, KA.
16 Väisänen 2001; *HBL* 1.11.1907.
17 *HD* 13.2.1879; *Päijänne* 13.2.1879; *Vaasan Sanomat* 24.2.1879; *Kylväjä* 1.12.1911; *Suomen Nainen* 9.9.1916; *Alkoholiliikkeen aikakauskirja* 1.1.1938; *Sisä-Suomi* 7.7.1939; *Pohjantähti* 1.9.1939; ”Krönika”, KA.
18 *Keski-Suomi* 26.1.1893, 26.4.1884, 3.5.1884, 7.2.1885, 9.5.1885, 16.5.1885 ja 11.11.1911; *Suomalainen* 21.2.1889, 23.6.1889, 5.2.1892, 4.11.1892 ja 26.6.1895; *Kotia kohti* 1.11.1903; *Suomi* 5.11.1891; *Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors* 1.1.1909; *Suomen Nainen* 17.1.1919.
19 *NÄ* 9.9.1916.
20 *Suomen Nainen* 1.19.1916; Leinbergin käsikirjoitukset, Wichmannin arkisto, KA.
21 ”Krönika”, KA; *NP* 18.7.1890; *HS* 5.11.1907; *NÄ* 9.9.1916; *Suomen Nainen* 9.9.1916; *Teologinen aikakauskirja* 1.1.1903.
22 ”Krönika” sekä muut käsikirjoitukset, KA.
23 Esim. ”Krönika”, ”Episoder av mitt lif”, sekä ”Levnadsteckningar af närmaste anförvandtar”, Leinbergin käsikirjoitukset, Wichmannin arkisto, KA.
24 Lilli Leinbergin painetut nuottijulkaisut, SM.
25 Leinbergin musiikkikäsikirjoitukset, SM ja KK.
26 Andliga sånger, KK.
27 Säveltäjäksi on merkitty ”Fru Leinberg”. Mäntyniemen kartanon nuottikokoelman pdf-kopiot, Markus Mantereen hallussa. Kiitos Mantereelle tästä aineistosta. Alkuperäisaineisto on Mäntyniemen kartanon hallussa. Kartanon nuottikokoelmaa on tutkinut Reima Raijas.
28 *Kotimaa* 22.9.1922.
29 Lähetysseura 1953.
30 Pajamo & Tuppurainen 2004, 344.
31 *TS* 17.9.1922; *US* 19.9.1922; *Kotimaa* 19.9.1922.
32 Esim. Leinbergin käsikirjoitukset, KA.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Gertrud Wichmannin arkisto
Lilli Leinbergin käsikirjoituksia: ”En enkel minnesteckning af min älskade Makes lefnad och drag av vårt 51 åriga äktenskap”; ”Episoder av mitt lif”; ”För 30 är sedan (Ett barnsdomsminne)”; ”Krönika”; ”Levnadsteckningar af närmaste anförvandtar”; ”Reseanteckningar I–VI”
Kaartin seurakunnan arkisto
Rippikirja 1835–1841
Syntyneet 1828–1844
Tuomiokapitulien kouluarkisto: Helsingin [valtiollisen ruotsinkielisen] tyttökoulun asiakirjat 1844–1870
luettelot oppiaineista ja kursseista
vuositutkintoasiakirjat
Kansalliskirjasto
Andliga sånger, Elli Lönnrothin (s. Leinberg) käsin kirjoittama nuottivihko
Lilli Leinbergin musiikkikäsikirjoitukset
Mäntyniemen kartanon nuottikokoelman pdf-kopiot / Markus Mantereen hallussa
käsinkirjoitettu kopio Lilli Leinbergin yksinlaulusta *Och jag satt der så säll*
Sibelius-museo
Lilli Leinbergin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kotivuori, Yrjö 2005: Karl Gabriel Leinberg. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=16648. Viitattu 26.10.2021.

Leinberg, Lilli 1956 [1879]: Från Åland till Åbo för hundra år sedan. Toim. Gerty Wichmann. – *Astra* 7–8 s. 226–229.

Lähetysseura 1953: *Hengellisiä lauluja ja virsiä. Nuottipainos*. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

Sibelius-museo: Lilli Leinbergin painetut nuottijulkaisut

Topelius, Zacharias 2018: *Dagböcker*. Julkaissut Pia Asp yhteistyössä Eliel Kilpelän kanssa. Zacharias Topelius Skrifter XXI. Helsingfors: SLS. https://www.sls.fi/sv/utgivning/dagbocker. Viitattu 26.10.2021.

Kirjallisuus

Borenius, Ingrid 1937: *Flickskolan i Wiborg 1788–1937: Några anteckningar om nordens äldsta offentliga flickskola*. Wiborg: Östra Finlands tryckeri.

Pajamo, Reijo & Erkki Tuppurainen 2004: *Suomen musiikin historia: Kirkkomusiikki*. Helsinki: WSOY.

Vaalas, Pauli 1973: *Laulujen lähteillä: Hengellisiä lauluja ja virsiä -kokoelman vaiheita ja tekijöitä*. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

Väisänen, Maija 2001: Leinberg, Karl Gabriel. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006193. Viitattu 9.2.2019.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Betty Elfving

Pori 16.3.1837–29.10.1923 Turku

Betty Elfving

Betty Elfving[1] muistetaan historiallisista romaaneistaan palkintoja saaneena kirjailijana.[2] Kirjallisuuden ohella hän omisti elämänsä musiikille, teatterille ja oopperalle. Hän kuului Suomalaisen Teatterin (nyk. Kansallisteatteri) tukijoihin ja avusti sen lauluosastoa eli Suomalaista Oopperaa vapaaehtoisena sekatyöläisenä. Elfving oli läheinen Emilie Bergbomin kanssa, joka johti teatteria yhdessä veljensä Kaarlo Bergbomin kanssa.[3] Turussa hän uurasti paikallisen teatteri- ja musiikkielämän hyväksi ja toimi vuosikymmeniä Turun Soitannollisessa Seurassa.[4]

Elfving teki tiivistä yhteistyötä vuosina 1886–1895 Turun Soitannollisen Seuran johtajan, säveltäjä-kapellimestari Karl Müller-Berghausin kanssa,[5] joka omisti hänelle pianoteoksensa *Die Jagd nach dem Glück: Bravour Galopp* (*Onnen metsästys: bravuurigaloppi*).[6] Elfving auttoi Müller-Berghausia tämän *Die Kalewainen in Pochjola* -oopperan (1890) säveltämiseen, kustantamiseen ja esittämispyrkimyksiin liittyvissä asioissa.[7] Libreton laatimisessa Elfvingillä lienee ollut merkittävä osuus,[8] ja todennäköisesti hän antoi ideoita teoksen kansanmusiikkivaikutteisiin. Müller-Berghaus taas oli hyödyksi Elfvingille sovittamalla tämän laulusävellyksiin piano- ja orkesterisäestyksiä ja esityttämällä niitä seuran konserteissa useaan otteeseen 1890-luvulla.[9] Konserttiohjelmissa ei kuitenkaan lue Elfvingin nimeä: laulujen alkuperäistä säveltäjää ei paljastettu, vaan niitä esitettiin sovittajan eli Müller-Berghausin nimissä.[10]

Elfving yritti saada yksinlaulujaan kustannetuksi salanimellään Aura (Lindholm), missä pyrkimyksessä Müller-Berghaus tuki häntä.[11] Niin ikään Müller-Berghausin puoliso, laulaja ja säveltäjä Elvira Müller-Berghaus kannusti Elfvingiä.[12] Ilmeisesti Elfving ei yläluokkaisen perhetaustansa luoman sosiaalisen paineen takia voinut tai halunnut esiintyä omalla nimellään säveltäjänä. Kirjailijan urankin hän aloitti vasta keski-iässä ja salanimellä; kirjailijana hän julkisti henkilöllisyytensä vasta isänsä kuoleman jälkeen. Säveltäjänä hän ei tehnyt sitä ikinä, vaan se on säilynyt salaisuutena tähän tutkimukseen asti.

Ensimmäisen kirjansa, Isovihan aikaan sijoittuvan ja nuorison suosikiksi nousseen historiallisen romaanin *Härkmanin pojat*[13] (1887) Elfving julkaisi viisikymmenvuotiaana salanimellä Aura. Sen vuonna 1908 julkaistuun toiseen painokseen kuului nuottiliite, jota jaettiin kaupoissa ilmaiseksi teoksen ostajille, mistä

https://doi.org/10.21435/ha.154

ilmoitettiin sanomalehdissä.[14] Nuottiliitteessä tai sanomalehtimainoksissa ei mainita, että laulut ovat Elfvingin omia sävellyksiä, mutta kirjailijan kirjeenvaihto kustantaja Werner Söderströmin kanssa varmistaa asian.[15] Elfving kertoo kirjeissään, että hän oli ajatellut jo romaaninsa ensimmäiseen painokseen musiikkinsa mukaan. Henkilöhahmojen tarinassa laulamat laulut olivat hänestä luonnollinen osa itse tarinaa, kuten monissa myyttisissä kertomuksissa ja muinaistarustoissa.[16] Ehkä laulut oli laadittu paitsi lukijoiden laulettavaksi myös romaanin mahdollisia näyttämöversioita ajatellen. Olihan Elfving ooppera- ja teatteritoimija.

Ensimmäiseen painokseen Elfving ei kuitenkaan saanut laulunuottejaan mukaan: laulut sisältyvät romaaniin pelkkinä lauluteksteinä kertomuksen seassa. Musiikin liittäminen toiseen painokseen vaati kirjailija-säveltäjältä sinnikästä neuvottelua kustantajan kanssa. Lopulta hänen oli tyydyttävä erikseen julkaistuun nuottiliitteeseen, jossa lauluista annetaan sanojen ohella melodiat.[17] Myöhemmissä painoksissa ei ole liitettä eikä nuotteja. Nykytekniikalla laulunuotit olisi kuitenkin helppo sijoittaa tekstin sisään oikeille paikoilleen. Elfving tarjosi kustantajalle peräti neljätoista *Härkmanin pojat* -laulua.[18] Nuottiliitteessä julkaistiin yhdeksän. Yksi niistä (*Äitini käski*) on suomalainen kansanlaulu, ja yhden sävel (*Ei ole niin suurta surua*) perustuu kansanlaululle.[19] Vaikka lauluissa on tavoiteltu tarinaan sopivaa kansanomaisuutta, kokonaisuutena niiden italiankieliset esitysmerkinnät ja vaihtelevat sävellajit (esim. B-duuri, f-molli, A-duuri, b-molli) viittaavat taidemusiikin käytäntöihin. Äänialat ovat laajemmat kuin kansanlauluissa (esimerkiksi puolitoista tai lähes kaksi oktaavia), melodioissa on yllättäviä käänteitä ja hyppyjä, ja joihinkin lauluihin sisältyy lyhyt alkusoitto.

Ennen toisen painoksen nuottiliitteen julkaisua Elfving oli turhaan tarjonnut pianosäestyksellisiä *Härkmanin pojat* -laulujaan ja muitakin yksinlaulujaan Werner Söderströmille julkaistavaksi nuottikirjana Aura Lindholmin nimellä.[20] Elfving kertoo kirjeissään, että *Härkmanin pojat* -lauluja oli kuultu Karl Müller-Berghausin orkesterisovituksina Turun Soitannollisen Seuran konsertissa 24.1.1891. Hän mainitsee säveltäneensä lauluja myös tarinansa *Birger Jarl och hans syster* (”Birger Jaarli ja hänen siskonsa”) pohjalta.[21] Mitään Elfvingin laulujen piano- tai orkesterisäestyksellisiä lauluversioita ei ole toistaiseksi arkistoista löytynyt. Elfvingin säveltuotannosta on tallella vain *Härkmanin poikien* nuottiliite sekä Karl Müller-Berghausin orkesterimukaelma eli parafraasi (1890/1896), joka perustuu Elfvingin *Härkmanin pojat* -laulusävelmille ja josta on olemassa myös nelikätinen pianoversio (1891/1895).[22] Orkesterimukaelma todellakin sisältyi Elfvingin kirjeessään mainitseman konsertin ohjelmaan.[23] Tämän Müller-Berghausin nimissä kulkeneen teoksen nimi on *In Freud und Leid: Ein Strauss Finnischer Liederblühten* eli *Ilossa ja surussa: Kimppu suomalaisia sävelkukkasia*.

Härkmanin poikien soitinmusiikkimukaelman kummatkin versiot löytyvät Müller-Berghausin laatimina käsikirjoituksina Sibelius-museosta.[24] Käsikirjoituksiin ei ole merkitty ollenkaan säveltäjän nimeä perinteiselle paikalle ensimmäiselle nuottisivulle ensimmäisen nuottisysteemin yläpuolelle oikeaan reunaan – kohta on tyhjä.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Orkesteriversion nimiölehdelle Müller-Berghaus on merkinnyt itsensä sovittajaksi (”bearbeitet von”) ja kirjoittanut saksaksi seuraavan omistuksen: ”Hyvin rakkaalle ystävälleni neiti Betty Elfvingille kiitollisuudella ja kunnioituksella omistanut Karl Müller Berghaus, Turku 1890, Stuttgart 1896.” Alakulmaan lienee Turun Soitannollisen Seuran toimihenkilö merkinnyt nuotin saapuneen seuran nuotistoon 22.1.1896 eli pian sen jälkeen, kun Müller-Berghaus oli lopettanut työnsä seuran kapellimestarina ja muuttanut pois Turusta (1895). Partituurin kanteen on lyijykynällä kirjoitettu otsikonomaisesti ”Betty Elfving” – aivan kuin joku olisi tiennyt sävelmien alkuperän.[25] Toki teosta oli soitettu seuran konserteissa useita kertoja aina vuodesta 1891 alkaen,[26] ja tuskin seuran sisäpiirissä laulujen alkuperä oli pysynyt täysin salassa. Nelikätisen pianoversion nimiölehdelle Müller-Berghaus on kirjoittanut: ”Ilossa ja surussa. Kimppu suomalaisia sävelkukkasia sidottuna rakkaalle ystävälleni neiti Betty Elfvingille kiitollisella kunnioituksella Karl Müller Berghausilta, Turku 1891, Stuttgart 1895.”[27] Toisin sanoen sävelkukat eli melodiat ovat Elfvingin, mutta niiden sidonta Müller-Berghausin. Nykykäytössä olisi syytä merkitä teoksen säveltäjiksi Elfving–Müller-Berghaus tai sitten säveltäjäksi Elfving ja sovittajaksi Müller-Berghaus – tarkempi tutkimus voisi arvioida, onko teosta pidettävä parafraasina vai sovituksena. Konserteissa teos kulki useimmiten ruotsin- ja suomenkielisillä nimillä *I glädje och sorg: En nippe finska sångblommor* / *Ilossa ja surussa: Kimppu suomalaisia laulukukkia*.[28]

Turun Soitannollisen Seuran kapellimestarina Müller-Berghausia seuranneen José Eibenschützin kaudella teosta esitettiin muuntuneilla nimillä *Freud und Leid: Finska melodier* / *Iloa ja surua: suomalaisia säveleitä* sekä *Freud und Leid: Fantasie öfver finska visor* ja *”Freud und Leid”: Finnische Lieder – Fantasi*.[29] Tältä ajalta lienee peräisin Sibelius-museossa oleva kolmas käsikirjoitusaineisto Müller-Berghausin orkesterimukaelmasta, joka perustuu Elfvingin *Härkmanin pojat* -lauluille. Aineisto sisältää partituurin ja äänilehdet, joissa ”suomalaisille lauluille perustuvan fantasian” säveltäjäksi on merkitty Müller-Berghaus, eikä Elfvingiin ole enää mitään viitettä.[30] Eibenschützin kaudella säveltäjänaisten nimet katosivat myös konserttiohjelmista. Müller-Berghausin kaudella sen sijaan konserttiohjelmissa näkyivät ainakin seuraavat naispuoliset säveltäjänimet: Betzy Holmberg, Agnes Tschetschulin, Ida Wallenius Rancken, Elvira Müller-Berghaus sekä Saksi-Altenburgin prinsessa Marie Elisabeth.[31] Mahdollisesti Betty Elfving ja Elvira Müller-Berghaus vaikuttivat myönteisen ilmiön taustalla Turun Soitannollisessa Seurassa. Lisätietoa Elfvingin sävellystoiminnasta ja mahdollisesti nuottejakin voisi löytää Emilie Bergbomin arkistosta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta, joka tätä kirjoittaessa oli suljettu makasiinimuuton takia.

Musiikin ja teatterin ohella Betty Elfving työskenteli suomalaisuusaatteen, kansanvalistuksen, naisten koulutuksen ja köyhäinhoidon parissa toimien monien yhdistysten johtokunnissa. Hyväntekeväisyys ja suomalaisuusaate olivat tärkeitä myös Betty Elfvingin äidille Vendla Elfvingille (s. Sucksdorff), ja yhdessä he kehittivät lasten työkotitoimintaa sekä köyhien ja kodittomien auttamista 1860-luvun katovuosina.[32]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Perheen isä oli lääkäri Johan Fredrik Elfving. Suomalaismielisessä ruotsinkielisessä virkamieskodissa kasvanut Betty Elfving sai monilapsisen perheen ulkomaisilta kotiopettajilta säätyläiskasvatukseen kuulunutta opetusta kielissä, musiikissa ja muissa taiteissa. Lapsuutensa Elfving asui Porissa ja Tammisaaressa, mutta 1850-luvun loppupuolella perhe asettui Turkuun, missä Elfving asui loppuelämänsä.[33]

Vielä vanhuudessaankin Elfving muisti suuren määrän kansan- ja muita lauluja. Musiikki- ja kansatieteilijä Otto Andersson kirjoitti niistä muistiin ”turkulaisen sävelmän” sekä ”tenholalaisen sävelmän”, jonka Elfving oli omien sanojensa mukaan oppinut lapsenhoitajaltaan.[34] Koska tiedämme Elfvingin omien kirjeiden perusteella hänen joskus laulaneen omia sävelmiään miesmuusikoille sanoen niitä kansanlauluiksi,[35] voi näidenkin sävelmien kohdalla aprikoida, josko nekin ovat Elfvingin sepittämiä. Elfvingin vanhuudenvuosinaan asuttaman, Vähä Hämeenkadun ja Kerttulinkadun kulmassa olleen puutalon seinään asennettiin jossain vaiheessa hänen muistolaattansa (”Betty Elfving [1837–1923] / kirjailija ’Aura’, suuri teatterin ystävä, asui tällä paikalla 1907–1923”). Sittemmin talo purettiin, ja nykyään laatta koristaa samalla paikalla olevan kerrostalon seinää Vähä Hämeenkadun puolella.[36]

Betty Elfvingin kuoleman jälkeen hänen kirjekokoelmansa, joka kattoi tuhansia kirjeitä Turun ja Suomen kulttuurielämän henkilöiltä seitsemänkymmenen vuoden ajalta, tuhosi hänen veljensä, Helsingin yliopiston kasvitieteen professori Fredrik Elfving yhdessä muiden perillisten kanssa. He pitivät kokoelmaa ”tarpeettomana” säilyttää, kuten Fredrik Elfving kertoo kirjeessään pianisti Alma Wikeströmille. Vain joitakin perhepiirin kirjeitä säilytettiin.[37] Tällaista tietoisesti tehtyä tuhoamista tuskin olisi suoritettu, jos menehtynyt taiteilija ja kulttuurivaikuttaja olisi ollut mies. Sama tuhovimma lienee ulottunut muihinkin Betty Elfvingin jälkeenjääneisiin papereihin aina kaunokirjallisista käsikirjoituksista sävellyksiin. Sen verran *Härkmanin poikien* musiikista on kuitenkin tallella, että siitä saisi ohjelmanumeron sinfoniakonserttiin, yksinlaulusovituksia sekä musiikkia romaanin teatteri-, elokuva- tai oopperaversioon.

SV

Sävellyksiä

Laulumusiikkia: laulusarja *Härkmanin pojat* (Betty Elfving) (s.a.) [k]: 14 laulua, joista osasta melodiat säilyneet *Härkmanin pojat* -romaanin nuottiliitteessä; laulusarja *Birger Jarl och hans syster* (Elfving) (s.a.) [k]. Lauluja romaaniin *Härkmanin pojat* (Elfving), romaanin nuottiliite [säestyksettömät melodiat] (1908): (1) *Rinkiset,* (2) *Oon asetettu maailmahan,* (3) *Me kruunatun kuninkaan,* (4) *Ylös te hurskaat sankarit (Sotalaulu),* (5) *Ei ole niin suurta surua,* (6) *Oi missä sä viivyt,* (7) *Niin iloinen kuningas,* (8) *Äitini käski* (sävel ja alkusanat suomal. kansanlaulu), (9) *Oi suuri herra jumala.* Lisäksi Karl Müller-Berghausin laatima orkesterimukaelma *Härkmanin poikien* laulusävelmistä: *In Freud und Leid: Ein Strauss Finnischer Liederblühten* (1891/1895) (myös pianolle nelikätisesti).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Betty Gustava Lovisa Elfving.
2 Esim. Huhtala 2003; Koski 2010; *TS* 16.3.1917.
3 Huhtala 2003.
4 *ÅU* 5.4.1895; *TS* 16.3.1917; ks. myös Karl Müller-Berghausin kirjeet Betty Elfvingille, Betty Elfvingin arkisto, KA/TT.
5 Ks. Müller-Berghausin kirjeet Elfvingille, KA/TT.
6 Karl Müller-Berghausin painetut nuottijulkaisut, SM.
7 Müller-Berghausin kirjeet Elfvingille sekä *Die Kalewainen in Pochjola* -oopperaan liittyvät asiakirjat, KA/TT.
8 Yle 2017; ks. myös Albrecht 2013.
9 Betty Elfvingin kirjeet Werner Söderströmille 4.2.1908, 2.1.1909, [s.d.1] ja [s.d.3], WSOY:n arkisto, KA.
10 Karl Müller-Berghausin sekä Turun Soitannollisen Seuran konserttiohjelmat, Turun Soitannollisen Seuran arkisto, SM.
11 Elfvingin kirjeet Söderströmille 4.2.1908, 2.1.1909, [s.d.1] ja [s.d.3], KA.
12 Ks. Karl Müller-Berghausin kirjeet Elfvingille, KA/TT.
13 Alun perin *Härkmannin pojat*.
14 Esim. *Kansakoulun lehti* 1.8.1909; nuottiliite Auran romaaniin Härkmanin pojat, KK.
15 Elfvingin kirjeet Söderströmille 22.12.1908, 2.1.1909, 4.2.1909, 7.6.1909, 15.6.1909, [s.d.1], [s.d.2] ja [s.d.3], KA.
16 Elfvingin kirjeet Söderströmille 4.2.1908, 22.12.1908 ja [s.d.3], KA.
17 Betty Elfvingin kirjeenvaihto Werner Söderströmin kanssa, WSOY:n arkisto, KA.
18 Elfvingin kirje Södeströmille [s.d.1], KA.
19 Elfvingin kirje Söderströmille [s.d.2], KA; nuottiliite, KK.
20 Elfvingin kirjeenvaihto Söderströmin kanssa, KA.
21 Elfvingin kirjeet Söderströmille 4.2.1908 ja 2.1.1909, KA.
22 *In Freud und Leid. Ein Strauss Finnischer Liederblühten* orkesterille sekä pianolle nelikätisesti, Karl Müller-Berghausin musiikkikäsikirjoitukset, Turun Soitannollisen Seuran arkisto, SM.
23 Turun Soitannollisen Seuran konserttiohjelma 24.1.1891, SM.
24 Karl Müller-Berghausin musiikkikäsikirjoitukset, Turun Soitannollisen Seuran arkisto, SM. Arkistoaineiston kuvaustietoihin on tämän tutkimuksen myötä korjattu tieto Müller-Berghausista sovittajana ja Betty Elfvingistä sävelmien alkuperäisenä säveltäjänä.
25 *In Freud und Leid*, orkesteriteoksen musiikkikäsikirjoitus, SM.
26 Turun Soitannollisen Seuran konserttiohjelmat, SM.
27 *In Freud und Leid*, nelikätisen pianoteoksen käsikirjoitus, SM.
28 Esim. Turun Soitannollisen Seuran konserttiohjelma 24.1.1891, SM.
29 Turun Soitannollisen Seuran konserttiohjelmat 15.1.1896 ja 1.1.1902, SM.
30 Karl Müller-Berghaus: *Freud und Leid: Fantasie öfver finska visor*, Karl Müller-Berghausin musiikkikäsikirjoitukset, Turun Soitannollisen Seuran arkisto, SM.
31 Turun Soitannollisen Seuran konserttiohjelmat, SM.
32 Huhtala 2003; Koski 2010; *TS* 16.3.1917; *UuA* 17.3.1917; *FAT* 10.3.1879.
33 Porin kaupunkiseurakunnan syntyneet 1830–1855: JK381/55, KA; Huhtala 2003; Koski 2010; *UuA* 17.3.1917.
34 Ks. Andersson 1934, 68, 248.
35 Elfvingin kirje Söderströmille [s.d.3], KA/TT.
36 Tiedosta kiitos Vilma ja Jukka Välimäelle.
37 Fredrik Elfvingin kirje Alma Wikeströmille 20.8.1938, SM. On myös mahdollista, että Elfvingin kirjeenvaihdossa oli sukulaisten mielestä jotakin arveluttavaa, joka haluttiin siivota pois.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Porin kaupunkiseurakunta: Syntyneet 1830–1855
  WSOY:n arkisto
    Betty Elfvingin kirjeet Werner Söderströmille
    WSOY:n kirjeet Betty Elfvingille
Kansallisarkiston Turun toimipiste
  Betty Elfvingin arkisto
    Karl Müller-Berghausin *Die Kalewainen in Pochjola* -oopperaan liittyvät asiakirjat
    Karl Müller-Berghausin kirjeet Betty Elfvingille
Sibelius-museo
  Fredrik Elfvingin kirje Alma Wikeströmille 20.8.1938
  Turun Soitannollisen Seuran arkisto
    Karl Müller-Berghausin konserttiohjelmat
    Karl Müller-Berghausin musiikkikäsikirjoitukset
    Turun Soitannollisen Seuran konserttiohjelmat

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Andersson, Otto 1934: *Finlands svenska folktidning V: Folkvisor 1: Den äldre folkvisan*. Helsingfors: SLS.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Nuottiliite Auran [Betty Elfvingin] kirjaan *Härkmanin pojat: historiallinen novelli Isonvihan ajoilta* [2. painos]. [KK]
Sibelius-museo: Karl Müller-Berghausin painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Albrecht, Elke 2013: Kalevala-reseptio suomalaisessa musiikkiteatterissa: kolme unohdettua oopperaa. – *Musiikki* 1 s. 70–98.
Huhtala, Liisi 2003: Elfving, Betty. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002877. Viitattu 4.8.2022.
Koski, Tiina 2010: Betty Elfving (1837–1923): kulttuurivaikuttaja ja kirjailija. Teoksessa Anu Lahtinen, Sini Ojala & Kirsi Vainio-Korhonen: *Naisten kaupunki: turkulaisten naisten historiaa*. Toim. Meri Heinonen. Turku: Turun historiallinen yhdistys. 123–124.
Yle 2017: Tutkija Elke Albrecht ja libretistin arvoitus. Yle.fi/klassinen 3.3.2017. https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/03/03/tutkija-elke-albrecht-ja-libretistin-arvoitus?_escaped_fragment_=&qt-tabs_under_article=0. Viitattu 21.8.2022.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Laura Netzel

Laura Netzel

Rantasalmi 1.3.1839–10.2.1927 Tukholma (Ruotsi)

Laura Netzel[1] tunnetaan yleisesti ”ruotsalaisena” säveltäjänä: viettihän hän elämänsä Ruotsissa. Netzelin juuret sijaitsevat kuitenkin Suomen suuriruhtinaskunnassa. Tutkimuksia Netzelistä on julkaistu 1980-luvulta alkaen; häntä ovat tutkineet ainakin Eva Öhrström, Kathleen Powers ja Camilla Hambro.[2] Ruotsissa Netzelin musiikki on ollut enemmän esillä kuin Suomessa. Esimerkiksi Ruotsin yleisradion taidemusiikkikanava (*Sveriges Radio P2*) tuotti vuonna 2015 Netzelistä neliosaisen radiosarjan.[3]

Netzel syntyi Pyyvilän kartanossa Rantasalmella vuonna 1839 Emilia Pistolekorsin (s. Malm)[4] ja kollegiasessori Georg Fredrik Pistolekorsin aatelisperheeseen.[5] Pian tämän jälkeen perheen äiti menehtyi, ja tuore leskimies muutti nuorimman tyttärensä kanssa asumaan Tukholmaan. Netzelin isosiskot kuitenkin opiskelivat Turun valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa.[6] Ruotsin pääkaupunki tarjosi säätyläisperheen naiselle hyvät mahdollisuudet musiikin opiskeluun, vaikkei ammattiuralle tähtäämistä sopivaksi katsottukaan. Netzel kävi yksityisesti piano- ja laulutunneilla kuuluisilla opettajilla, kuten pianisti Mauritz Gisikolla, oopperalaulaja Julius Güntherillä ja pianisti Anton Doorilla.[7] Camilla Hambron mukaan Netzel oli nuoruudessaan tiiviisti tekemisissä säveltäjä Adolf Fredrik Lindbladin ja tämän musiikkikoulun kanssa.[8] Netzel esiintyi julkisesti orkesterikonsertin pianosolistina jo teini-ikäisenä.[9] Nuorena pianistina hän käytti puolittain anonymisoitua taiteilijanimeä *fröken P.* (”neiti P.”), kuten 1800-luvun puolivälin säätyläisnaisilla oli tapana.[10]

Vuonna 1866 nuori pianisti solmi avioliiton lääkäri ja sittemmin professori Wilhelm Netzelin kanssa.[11] Musisoimisen loppua naimisiinmeno sekä kodin- ja lastenhoidon velvollisuudet eivät kuitenkaan merkinneet. Laura Netzel työskenteli 1870-luvulta alkaen pianistinuransa lisäksi säveltäjänä, aluksi kuoroteoksillaan ja yksinlauluillaan. Sittemmin hän sävelsi monenlaista piano- ja kamarimusiikkia sekä orkesteriteoksia.[12] Merkittävä osa Netzelin nuottijulkaisuista ja -käsikirjoituksista on digitoitu ja vapaasti katsottavissa verkossa *Levande musikarv* -tietokannassa.[13]

Monien muiden säveltäjänaisten tavoin Laura Netzel julkaisi sävelteoksensa sekä henkilöllisyyden että sukupuolen peittävällä salanimellä N. Lago.[14] Arvatenkin ”La”

https://doi.org/10.21435/ha.154

tulee Laurasta, ”go” voisi olla muunnos Netzelin toisen etunimen Constancen alkutavusta, ja ”N” juontunee Netzelistä; italiaksi ”lago” tarkoittaa järveä.[15] Aikakautena, jolloin sukupuolittuneet ennakkoluulot säveltävien naisten taitoja kohtaan olivat vahvat, teoksilla oli näin paremmat mahdollisuudet tulla arvostelluiksi niiden musiikillisten ansioiden perusteella. Netzel haastoi aikansa sukupuolirooleja myös johtamalla kuoro- ja orkesterikonsertteja. 1890-luvulle tultaessa hänen henkilöllisyytensä säveltäjänäkin oli levinnyt laajalti julkisuuteen, ja hänestä tuli pohjoismaisen naisasialiikkeen piirissä arvostettu esikuva, josta kirjoitettiin ihailevaan sävyyn naisten asioita käsitelleessä *Idun*-lehdessä.[16]

Vaikka Netzel sävelsi omien sanojensa mukaan jo nuorena, hänen säveltäjänuransa painottuu 1870–1900-luvulle. Otettuaan ensin Tukholmassa sävellystunteja Wilhelm Heintzeltä hän suuntasi Pariisiin, missä hän opiskeli urkuri-säveltäjä Charles-Marie Widorin johdolla.[17] Netzel kuvaili sittemmin Pariisin-opiskeluaikaansa elämänsä onnellisimmaksi.[18] Pariisista muodostui Netzelin kansainvälisen uran keskipiste, ja Ranskassa hänen teoksiaan esitettiin ja kustannettiin vuosisadan vaihteessa. Pariisin-aikanaan Netzel myös tutustui alansa kuuluisuuksiin. Hänen muistoalbumistaan löytyy esimerkiksi säveltäjä ja laulaja Pauline Viardot-Garcían signeeraama nuottikirjoituskatkelma tämän gavotista g-molli. Albumista löytyvät myös pianisti-säveltäjä Teresa Carreñon, säveltäjä Camille Saint-Saënsin ja säveltäjä Ernest Chaussonin tervehdykset.[19] Ajan myötä Netzelistä tuli Ruotsi–Ranska-musiikkisuhteiden välittäjä, ja hän toimi ranskalaisen musiikkilehden *Le Monde Musicalin* Tukholman-kirjeenvaihtajana.[20] Ranska-suhteeseen mahtui dramaattisiakin käänteitä: ensimmäisen maailmansodan syttyessä Netzel oleskeli Normandiassa Trouvillen kylpyläkaupungissa, josta hänen oli sekasortoisessa tilanteessa paettava.[21]

Suurimuotoisimmat teoksensa Netzel sävelsi vuosisadan vaihteessa, ja ne saavuttivat kansainvälistä huomiota. Erityistä mielenkiintoa sai osakseen hengellinen teos *Stabat Mater* solisteille, kuorolle ja uruille (1890). Teos esitettiin ensimmäisen kerran Ruotsissa vuonna 1890, minkä jälkeen sitä soitettiin niin osissa kuin kokonaan Ranskassa ja Saksassa.[22] *Svensk Musiktidningin* (8.6.1897) mukaan teosta esitettiin Helsingissä jo 1890-luvulla, mutta tästä ei ole löytynyt tarkempia todisteita.[23] Säveltäjä laati teoksesta myös version solisteille, kuorolle ja orkesterille, mutta se on kadonnut.[24]

Myös Netzelin kamarimusiikkikappaleet sekä ranskalaisten, ruotsalaisten ja saksalaisten runoilijoiden teksteihin laaditut yksinlaulut huomioitiin vuosisadan vaihteessa Ranskassa, Belgiassa, Saksassa ja Romaniassa.[25] Musiikkilehdissä Netzel liitettiin usein ranskalaiseen sävellysperinteeseen, johtuen teosten soljuvista soinnutuksista ja sävyrikkaasta kromatiikasta. Aikalaiset kuulivat hänen myöhäisromanttisessa musiikissaan myös pohjoismaisia luontovaikutelmia; häntä verrattiin toistuvasti norjalaiseen säveltäjään Edvard Griegiin, ja joissain kritiikeissä häneen jopa viitattiin norjalaisena.[26]

Kiinnostavan yksityiskohdan Netzelin uralla muodostaa hänen suhteensa Ruotsin kuningasperheeseen. Sen lisäksi, että hänen puolisonsa toimi kuninkaallisen

https://doi.org/10.21435/ha.154

perheen naisten lääkärinä, hän itse osallistui kuningas Oskar II:n järjestämiin yksityisiin lauluiltoihin ja sävelsi tämän runoja.[27] (Kuninkaan sisko prinsessa Eugénie sekä nuorena kuollut veli prinssi Gustaf tunnettiin niin ikään muusikoina ja säveltäjinä.) Netzel jopa julkaisi kuninkaan runoon perustuvan, lausujalle, klaveeriharpulle ja orkesterille sävelletyn melodraaman *Fantaisie* (*adaptation symphonique*). Se esitettiin ensin ruotsinkielisenä versiona Tukholmassa ja sittemmin Pariisissa vuonna 1903 Pierre Elzéarin ranskannoksena; lausujana oli tällöin kuuluisa ranskalainen näyttelijä Mounet-Sully.[28] Myös Netzelin duetto *Blåa grottan* ("Sininen luola") Carl Snoilskyn sanoihin on omistettu Oskar II:lle, joka lauloi mielellään tenoriosuuksia.[29]

Yläluokkainen tausta liittyi Netzelin musiikki- ja hyväntekeväisyystoimintaan. Hän oli perustamassa lastensairaalaa ja naisten turvakotia,[30] ja hän kuului Tukholmassa sijaitsevan Skansenin ulkoilmamuseon varhaisiin tukijoihin sekä moniin yleishyödyllisiin yhdistyksiin.[31] Netzel järjesti vuosina 1892–1908 Tukholmassa työväenkonsertteja. Huokeilla, sisäänpääsymaksultaan vain 25 äyrin tilaisuuksilla oli kansansivistyksellinen päämäärä, kuten Suomessakin suosituilla kansankonserteilla. Laajojen suhdeverkostojensa avulla Netzel värväsi näihin konsertteihinsa aikakauden tähtisolisteja. Omien sanojensa mukaan hän sai idean työväenkonsertteihin Britanniasta ja suunnitteli vastaavaa konserttisarjaa myös Pariisiin.[32]

Netzel menehtyi Tukholmassa vuoden 1927 alussa. Pianoa hän soitti elämänsä viimeisiin vuosiin saakka.[33] Tukholmalaisen sivistyneistön jäsenenä Netzelille oli mahdollista toteuttaa monenlaisia musiikki-, hyväntekeväisyys- ja kulttuurihankkeita. Toisaalta yläluokan naisen ja vaimon sosiaalinen rooli oli rajoittava. Sen takia musiikista ei voinut tulla Netzelille ansiotyötä – toisin kuin hänen naimattomille ja vähemmän varakkaille kollegoilleen. Netzelin leikekirjassa tiuhaan esiintyvät säveltävien naisten nimet sekä hänen kirjeenvaihtonsa ja yhteistyönsä ruotsalaisen säveltäjä Elfrida Andréen kanssa todistavat naisten vertaistukiverkostosta miesten hallitsemalla alalla.[34]

Lähes koko elämänsä Tukholmassa asuneen Netzelin uraa seurattiin ja hänen teoksiaan esitettiin Suomessa 1800-luvun lopulta lähtien.[35] Esimerkiksi viipurilainen laulupedagogi Anna Forstén tilasi ystävältään, Norjassa vaikuttaneelta oopperalaulajalta Ida Basilieriltä Netzelin *Balladin* (op. 19) nuotit vain pari vuotta sen ensiesityksen jälkeen.[36] Laulusolistille, kuorolle ja orkesterille sävelletyn ja vuonna 1887 kantaesitetyn *Balladin* julkaisi Warmuth-kustantamo, mutta siitä on säilynyt vain käsikirjoitusversio.[37] Netzel itse ei unohtanut suomalaisia juuriaan. Hän omisti vuonna 1887 kolme sävellystään helsinkiläiselle Muntra Musikanter -mieskuorolle.[38] Uppsalan yliopiston kirjastossa Netzelin henkilömapissa säilyneet Pistolekorsin sukuhistoriaa käsittelevät lehtileikkeet ja muistiinpanot ilmentävät säveltäjän kiinnostusta suomalaiseen taustaansa, ja asuivathan hänen sukulaisensakin suureksi osaksi Suomessa.

Netzelin teoksia on esitetty sekä levytetty 2000-luvulla erityisesti Ruotsissa mutta enenevässä määrin myös Suomessa.[39] Vuonna 2020 ilmestyi Camilla Hambron

https://doi.org/10.21435/ha.154

kirjoittama säveltäjäelämäkerta Netzelistä.[40] Kaikesta jo tehdystä tutkimuksesta huolimatta aiemmin tuntemattomia tai kadonneita Netzelin teoksia on edelleen löydettävissä arkistoista. Esimerkiksi tämän kirjoittaja paikallisti taannoin Netzelin yksinlaulun *Amer regret* ("Katkera katumus") Ranskan kansalliskirjastosta sekä käsikirjoituksena että painettuna nuottina; teos ei ole ollut mukana aiemmissa teosluetteloissa eikä sitä mainita aiemmassa tutkimuksessa.[41] Tuntemattomien ja kadonneiden teosten jatkuva löytämismahdollisuus pätee kaikkiin kirjamme säveltäjänaisiin.

NKK

Sävellyksiä[42]

Lauluäänelle/lausujalle ja orkesterille: *Balladi* sopraanolle ja orkesterille op. 35 (Eric Bøgh) (n. 1890–1891); *Fantaisie / adaptation symphonique* lausujalle, klaveeriharpulle ja orkesterille (Ruotsin kuningas Oskar II) op. 77 (1902); aaria kantaatista harpulle ja orkesterille ("Riddaren drager till Hove") (tuntematon) op. 56 (s.a.) [vain pianoreduktio säilynyt]. Kuorolle/laulusolisteille ja orkesterille: *Balladi* baritonille/sopraanolle, sekakuorolle ja orkesterille op. 19 (Heinrich Heine) (1887); *Stabat mater* neljälle laulusolistille, sekakuorolle ja orkesterille/uruille op. 45 (1890) [orkesteriversio [k]].

Kuorolle ja säestykselle: *Davids 146 Psalm* sekakuorolle ja uruille op. 29 (Raamattu) (s.a.); kaksi kappaletta naiskuorolle ja pianolle op. 30 (s.a.): (1) *Edelweiss* (Carl von Snoilsky), (2) *Le papillon et la rose* (Victor Hugo); *Det vet ingen* naiskuorolle ja pianolle (Zachris Topelius). Kuorolle a cappella: kolme kuoroteosta op. 31 (1888): (1) *Fjäriln och rosen* naiskuorolle (J. L. Runeberg), (2) *Vind, som mig smeker* naiskuorolle (Runeberg), (3) *Zuleimas sång* sopraanolle ja mieskuorolle (Johan Nybom).

Yksinlauluja: lauluja obligato-viululla op. 20 (1887): (1) *Hvem styrde hit din väg?* (Runeberg), (2) *Om min tanke långt från gruset* (Carl David af Wirsén); *Trastens klagan* op. 34 (Oskar II) (1889); neljä laulua op. 36 (1887): (1) *Slumra slumra bölja blå* (Carl L. Östegren), (2) *En dröm* (Östegren), (3) *Morgonstråle* (Topelius), (4) *En gang, og aldrig mer* (tuntematon); kolme laulua op. 44 (1891): (1) *Der einst Gedanke mein* (Emanuel Geiber), (2) *Ich hab' dich geliebt* (Robert Reinick), (3) *Leise zieht durch mein Gemüth* (Heine); neljä laulua op. 46 (1892): (1) *Rappelle-toi!* (Alfred de Musset), (2) *Malgré-moi!* (Jules Barbier), (3) *Rêve encore!* (Hugo), (4) *Je pense à toi!* (Barbier); kolme laulua op. 47 (1894): (1) *I natten* (Viktor Rydberg), (2) *Det är brännande yrsel i rosornas doft* (Sigrid Elmblad), (3) *Madrigal* (Armand Sylvestre); *Voici la brise* op. 55 (Zari) (n. 1895); *Amer regret* op. 71 (Marc Legrand) (1901); *Kennst du am Rhein die Glocken* op. 75 (Carmen Sylva) (1902); *Flaggan opp!* op. 85 (Oskar II) (n. 1907); *Välsigna, käre Herre*, aaria kantaatista (tuntematon) (s.a.); *Tre sånger till Augusta Öhrström*: (1) *Lofsång* (Esaias Tegnér), (2) *Chant du rossignol* (tuntematon), (3) *Stilla, mitt hjerta* (Bernhard Elis Malmström); *Fjäriln* (Elias Sehlstedt) (1884); *Blomman* ("Dofta, dofta, blomman min") (Malmström) (1887); *Morgonen* (Runeberg) (1891); *Ett barns aftonbön* (tuntematon) (1898); *Blomman* ("När sig våren åter föder") (Runeberg) (s.a.); *Colibri* (Jules-Henri Vernoy de Saint-Georges) (s.a.); *Visa* ("Säg mig du lilla fågel") (Runeberg) (s.a.); *Vårsång* (Malmström) (s.a.). Sopraanolle ja uruille: kirkkoaaria (Stabat Mater) (1884); *Ave Maria* op. 41 (1894).

Muuta laulumusiikkia: kaksi tertsettiä naisäänille ja pianolle (1883): (1) *Vårvisa* (Runeberg), (2) *Barcarolle* (Adolphe Philippe d'Ennery); kolme duettoa naisäänille ja pianolle op. 39 (1889): (1) *Hur skönt bland österns skyar* (Runeberg), (2) *Aftonsång* (Johan

https://doi.org/10.21435/ha.154

Nybom), (3) *Visa från Mora* (Oskar II); *Blåa grottan* sopraanolle, tenorille ja pianosäestykselle op. 43 (Snoilsky) (1890).

Pianolle: *Tre salonstykker* op. 24 (1888): (1) preludi, (2) etydi, (3) scherzo; humoreskit op. 26 (1889); menuetti op. 48 (1891); *Feu follet* op. 49 (1893); sonaatti Es-duuri op. 27 (1894); kaksi konserttietydiä op. 52 (1895): (1) *La Fileuse*, (2) *Inquiétude*; kuusi kappaletta pianolle op. 57 (1896): (1) preludi, (2) scherzo, (3) gavotti, (4) *Aubade*, (5) *Valse lente*, (6) humoreski. Uruille: preludi ja fughetta op. 87 (1912).

Viululle ja pianolle: kehtolaulu ja tarantella op. 28 (1889); tarantella op. 33 (1896); humoreski op. 37 (1896); romanssi E-duuri op. 38 (viululle ja pianolle/uruille) (s.a.); romanssi A-duuri op. 40 (1896); *Andante religioso* op. 48 (1896); *Chanson Slave* op. 53 (1891); kehtolaulu E-duuri op. 59 (1896); *La Gondoliera* op. 60 (1896); sarja op. 62 (1897). Pianotriolle: serenadi op. 50 (1894); preludi ja fughetta op. 68 (1900); pianotrio d-molli op. 78 (1903). Sellolle ja pianolle: *Danse hongroise* op. 51 (1894); sonaatti op. 66 (1899). Huilulle/viululle ja pianolle: sarja op. 33 (1899); kehtolaulu op. 69 (1900). Muu kamarimusiikki: *Colibri* op. 72 (1912) huilulle ja pianolle; *Poème romantique* op. 86 (s.a.) kolmelle viululle ja pianolle.

Soolosoittimelle ja orkesterille: pianokonsertto e-molli op. 84 (1897); sarja viululle ja jousiorkesterille op. 83 (1905).

Viitteet

1 Laura Constance Netzel s. Pistolekors; käytti säveltäjänä myös nimeä N. Lago.
2 Öhrström 1987, 155–156 & 218–221; Powers 2012; Hambro 2020 & 2021. Ks. myös Koivisto-Kaasik 2022.
3 Tobeck 2015.
4 Netzelin äidin nimeä näkee myös kirjoitusmuodoissa Emelia ja Emilie; ks. esim. Hambro 2021.
5 Rantasalmen seurakunnan syntyneet 1823–1845, KA; Ättartavlor 2019, 639–640.
6 Oppilasmatrikkeli 1844–1880, Turun [valtiollisen] ruotsinkielisen tyttökoulun arkisto, KA/TT.
7 Laura Netzelin leikekirja, SMTB; Hambro 2020, 28–29, 39–40.
8 Hambro 2020, 29.
9 Leikekirja, SMTB.
10 Ks. Hambro 2020, 33–38.
11 Leikekirja, SMTB.
12 Netzelin teoksista ks. Hambro 2020, 227–232.
13 Laura Netzelin digitoidut musiikkikäsikirjoitukset ja nuottijulkaisut, Levande Musikarv.
14 Leikekirja, SMTB.
15 Välimäki 2020.
16 Lehtileikkeet ja leikekirja, SMTB; ks. erityisesti *Idun* 4/1891.
17 Leikekirja, SMTB.
18 Lehtileikkeet, Laura Netzelin henkilömappi, UU.
19 Laura Netzelin muistoalbumi, SMTB; ks. myös lehtileikkeet sekä lista muistoalbumissa esiintyvistä henkilöistä, SMTB.
20 Lehtileikkeet sekä leikekirja, SMTB.
21 Laura Netzel: "Trouville", Netzelin henkilömappi, UU.
22 Ks. esim. leikekirja, SMTB; teoksesta tarkemmin ks. Hambro 2020, 113–124.
23 Lehtileikkeet, SMTB.
24 Savon Soitannollisen Seuran nimissä historiallisten säveltäjänaisten nuottimateriaaleja toimittava Petteri Nieminen on laatinut teoksesta sen urkuversion pohjalta orkesterisäestyksellisen version.
25 "Extrait des critiques musicals de N. Lago" sekä Leikekirja, SMTB.
26 Leikekirja, SMTB.
27 Lehtileikkeet, SMTB; Levande Musikarv. Netzelin suhteesta kuningasperheeseen ks. myös Isabella von Hofstenin kirjeet 1.3.1922 ja 1.3.1924, Ebba Leijonhufvudin kirje 10.2.1914, Ella Tauben kirjeet 7.1.1919, 24.2.1919 ja 6.3.1919 sekä prinsessa Ingeborgin kirje 1.11.1904 Laura Netzelille, Laura Netzelin kirjekokoelma, UU; kuninkaallisten nimikirjoitusten kokoelma, Netzelin henkilömappi, UU.
28 Oskar II:n kirje Laura Netzelille 3.10.1902, UU; leikekirja, SMTB; Hambro 2020, 200–203.
29 Ks. Oskar II:n kirjeet Laura Netzelille 3.2.1890 ja 16.2.1890, Laura Netzelin kirjekokoelma, UU.
30 Lehtileikkeet, Netzelin henkilömappi, UU; ks. myös *US* 28.9.1901 ja Öhrström 1987, 155–156.
31 Lehtileikkeet, Netzelin henkilömappi UU; lehtileikkeet, SMTB.
32 Lehtileikkeet ja leikekirja, SMTB; lehtileikkeet, Netzelin henkilömappi, UU.
33 Lehtileikkeet, SMTB.
34 Netzelin muistoalbumi, SMTB; Andréesta ks. Hambro 2020, 79–89.
35 *HBL* 29.4.1895 ja 22.5.1930; ks. myös *Valvoja* 1.3.1917; *TS* 15.2.1927; *Toveritar* 1.1.1938; *NA* 1.2.1938; Netzelin leikekirja, SMTB. Laura Netzelin painetuista nuoteista *Danse hongroise* (op. 51) on säilynyt Sibelius-museon kokoelmissa.
36 Ida Basilierin kirje Anna Forsténille 4.4.1890, SM.
37 Esim. Hambro 2020, 103, 229.
38 *Finland* 25.5.1887.
39 2020-luvun taitteen Netzel-renessanssiin ovat Suomessa konsertein osallistuneet muiden muassa Markus Yli-Jokipii ja Tampere Cappella; Stefan Lindgren, Erkki Lasonpalo ja Saimaa Sinfonietta; Heini Kärkkäinen, Chloé Dufresne ja Helsingin kaupunginorkesteri; Mirka Malmi ja Wegelius Kammarstråkar; sekä Tiina Karakorpi ja Iida-Vilhelmiina Sinivalo.
40 Hambro 2020.
41 Laura Netzelin musiikkikäsikirjoitus ja painetut nuottijulkaisut, Ranskan kansalliskirjasto.
42 Teosluettelo perustuu pitkälti Camilla Hambron, Eva Öhrströmin ja Levande musikarv -tietokannan julkaisemille teosluetteloille: Hambro 2020, 227–232; Levande musikarv; Öhrström 1987, 219–220.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Rantasalmen seurakunnan arkisto: Syntyneet 1823–1845
Kansallisarkiston Turun toimipiste
  Turun [valtiollisen] ruotsinkielisen tyttökoulun arkisto: Oppilasmatrikkeli 1844–1880
Ranskan kansalliskirjasto
  Laura Netzelin musiikkikäsikirjoitus
Sibelius-museo
  Ida Basilierin kirjeet Anna Forsténille
Tukholman musiikki- ja teatteriarkisto
  ”Extraits de critiques musicales” (Laura Netzelin teoksista)
  Laura Netzelin lehtileikkeet
  Laura Netzelin leikekirja
  Laura Netzelin muistoalbumi
Uppsalan yliopiston kirjasto
  Laura Netzelin henkilömappi
    kokoelma kuninkaallisten nimikirjoituksia
    lehtileikkeet
    ”Trouville”, käsin kirjoitettu muistelma
  Laura Netzelin kirjekokoelma
    Ebba Lejonhufvudin kirjeet Laura Netzelille
    Ella Tauben kirjeet Laura Netzelille
    Isabella von Hofstenin kirjeet Laura Netzelille
    Oskar II:n kirjeet Laura Netzelille
    Prinsessa Ingeborgin kirjeet Laura Netzelille

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Levande musikarv
  Laura Netzelin digitoidut musiikkikäsikirjoitukset ja nuottijulkaisut
  luettelo Laura Netzelin sävellyksistä
Ranskan kansalliskirjasto: Laura Netzelin painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Laura Netzelin painetut nuottijulkaisut
Tobeck, Christina 2015: *Tonsättarinnor i ett manligt musikliv: Laura Netzel*. Ruotsin radion radiodokumenttisarja. P2. https://sverigesradio.se/avsnitt/496194. Viitattu 11.11.2021.

Kirjallisuus

Hambro, Camilla 2020: *Laura Netzel*. Möklinta: Gidlunds förlag.
Hambro, Camilla 2021: Netzel, Laura. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010167. Viitattu 23.8.2022.
Koivisto-Kaasik, Nuppu 2022: Salons, Conservatoires, Restaurant Orchestras: Women Musicians and Cultural Institutions in Late Nineteenth-Century Europe. Teoksessa *Institutionalization in Music History*. Toim. Saijaleena Rantanen & Derek B. Scott. Helsinki: SA. 211–230.
Powers, Katherine 2012: Class, gender, accomplishment: Laura Netzel in nineteenth-century Sweden. Teoksessa *Sleuthing the muse: Essays in honor of William F. Prizer*. Toim. Kristine K. Forney. Hillsdale, NY: Pendragon Press. 271–284.
Välimäki, Susanna 2020: Juontoteksti Mirka Malmin, Emilia Hovingin ja Wegelius-jousten konserttiin *Hon och violinen: Tondikt*, 22.11.2020, Ritarihuone, Helsinki.
Ättartavlor 2019: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 3: I–P*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.
Öhrström, Eva 1987: *Borgerliga kvinnors musicerande i 1800-talets Sverige*. Musiikkitieteen väitöskirja. Göteborg: Göteborgs universitet.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ingeborg von Bronsart

Pietari (Venäjä) 24.8.1840–
17.6.1913 München (Saksa)

Ingeborg von Bronsart (s. Stark)[1] syntyi vuonna 1840 Pietarissa ruotsinkieliseen suomalaistaustaiseen perheeseen.[2] Hänen isänsä Otto Stark menestyi hovissa satulaseppämestarina.[3] Perhe kuului seurapiireihin ja harrasti musiikkia. Pelimannisukua oleva äiti Lisette Stark (s. Åkerman)[4] soitti korvakuulolta viulua ja musisoi tyttäriensä Ingeborgin ja Olivian kanssa. Isä soitti huilua, ja taloudenhoitaja lauloi ruotsinkielisiä kansanlauluja ja soitti kitaraa.[5] Perheeseen kuului myös Ingeborgin kanssa samanikäinen kasvattipoika Arnold Åkerman (1840–1894), joka oli Ingeborgin serkku äidin puolelta. Arnold liittyi perheeseen 13-vuotiaana isänsä eli Ingeborgin äidin veljen Daniel Åkermanin kuoltua.[6]

Otto Starkin tärkein työnantaja hovissa oli suuriruhtinas Mihail Pavlovitš,[7] jonka puoliso oli Pietarin konservatorion (1862) perustaja, musiikin ja taiteiden suosija Jelena Pavlovna, aiemmalta nimeltään Charlotte von Württemberg. Isän hovisuhteiden takia Ingeborg von Bronsartin poikkeuslahjakkuus herätti kiinnostusta ja tämä sai erinomaiset opettajat. Bronsartin lapsuuden opettajia pianonsoitossa, musiikinteoriassa ja sävellyksessä olivat muiden muassa aateliston salongeissa vaikuttanut muusikko, ratsuväen eversti Nicolas von Martinoff sekä säveltäjä-pianisti Constantin Decker.[8] Lapsitähtenä Bronsart pääsi Pietarin aristokratian suosioon. Yksi hänen tukijoitaan oli suuriruhtinatar Aleksandra Iossifovna, joka oli Nikolai I:n toiseksi vanhimman pojan puoliso. Bronsart debytoi 12-vuotiaana sekä pianistina että säveltäjänä kreivi Alexander Kušeljev-Bezborodkon palatsissa (1853). 14-vuotiaana hän esiintyi Frédéric Chopinin e-molli-konserton solistina Mihailovskin teatterissa.[9] Lapsuuteen kuului musiikin ohella ratsastusta, uintia ja biljardin peluuta; opettaja Martinoff kantoi huolta oppilaidensa fyysisestä kunnosta.[10]

15-vuotiaana Bronsartista tuli Venäjän keisarillisten opistojen opettajan, hovipianisti ja säveltäjä Adolph von Henseltin oppilas, ja samana vuonna hän julkaisi jo kasan sävellyksiään, muun muassa kolme etydiä, tarantellan ja nokturnin pianolle sekä Mihail Lermontovin romanttisiin runoihin sävelletyt *Kuusi venäläistä liediä*. Muutaman vuoden päästä hän aloitti opinnot toisen opettajakuuluisuuden, säveltäjä-pianisti Franz Lisztin oppilaana Weimarissa.[11] Samalla hän aloitti konsertoinnin Keski-Euroopassa. Bronsart oli tähtipianisti, josta kirjoitettiin sanomalehdissä ja joka tunnettiin hoveissa ja salongeissa. Hän tutustui muihin säveltäjiin ja muusikoihin sekä taiteita suosiviin kuninkaallisiin.[12] Lisztistä ja Bronsartista tuli kollega-ystäviä, jotka esiintyivät yhdessä ja omistivat toisilleen sävellyksiä. Lisztin kerrotaan kutsuneen fuugien säveltämiseen mieltynyttä Bronsartia ”musiikin George Sandiksi”.[13]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Vuonna 1861 Bronsart avioitui Lisztin lähipiiriin kuuluneen kollegan, saksalaisen pianistin, säveltäjän ja kapellimestarin, vapaaherra Hans Bronsart von Schellendorfin (1830–1913) kanssa. Ingeborg von Bronsartista tuli osa preussilaista sotilas- ja poliitikkosukua. Molemmat puolisot olivat mukana perustamassa Saksan yleistä musiikkiseuraa (*Allgemeiner Deutscher Musikverein*).[14] Nämä niin sanotut uussaksalaiset säveltäjät suosivat Lisztin, Hector Berliozin ja Richard Wagnerin edustamaa ”edistykselliseksi” kutsuttua tyyliä. Seuran tapahtumissa kuultiin Bronsartin sävellyksiä ja hän esiintyi niissä.[15] Pariskunta eli useita vuosia liikkuvaa konserttikiertue-elämää. Bronsart esitti kiertueillaan muun muassa omaa pianokonserttoaan,[16] joka on sittemmin kadonnut.

Ingeborg von Bronsart

Bronsart joutui lopettamaan konsertoinnin vuonna 1867, koska hänen aviomiehensä aloitti työn Hannoverin kuninkaallisen teatterin johtajana. Preussin virkamiesten vaimot eivät saaneet esiintyä julkisesti eli ammattimaisesti taiteilijoina, paitsi hyväntekeväisyystilaisuuksissa. Niinpä Bronsart keskittyi säveltämiseen. Samana vuonna kantaesitettiin hänen ensimmäinen oopperansa, muinaiseen Egyptiin viittaava *Die Göttin von Saïs* (”Saisin jumalatar”), josta ei ole säilynyt kuin libretto.[17] Erityisen suosituksi muodostui seuraava ooppera, Johann Wolfgang von Goethen avioliittokomediaan sävelletty yksinäytöksinen laulunäytelmä *Jery und Bätely* (”Jery ja Bätely”), joka kantaesitettiin vuonna 1873 Weimarin hoviteatterissa. Sveitsin maaseudulle sijoittuvaa farssia esitettiin ympäri Saksan teattereita.[18] Teoksessa on muun muassa komea alkusoitto, vetävä rakkausduetto (”Liebe!”), kehruulaulu, mozartmainen loppukvartetto (”O fröhlicher Tag”) ja hääkuoro. Bronsartin menestys säveltäjänä aiheutti riitaa aviopuolisoiden välille; aviomies osoitti mieltään esimerkiksi olemalla tulematta *Jery und Bätelyn* ensi-iltaan, joka oli suuri menestys. Ajan sukupuolisesta syrjinnästä huolimatta Bronsart ei suostunut luopumaan taiteestaan vaan jatkoi säveltäjänuraansa myös kaksilapsisen perheen äitinä. Clara-tyttärestäkin tuli pianisti ja säveltäjä. Fritz-pojasta tuli kirjailija ja sotilas.[19]

Pakotettuun kotikonsertointiin toivat poikkeuksen Bronsartin esiintymiset yhdessä Lisztin kanssa hyväntekeväisyystarkoituksessa, kuten J. S. Bachin 200-vuotisjuhlassa Eisenachissa (1875) sekä ensimmäisillä Bayreuthin juhlilla (1876). He soittivat kaksoiskonserttoja ja nelikätisiä teoksia.[20] Bronsartit muuttivat vuonna 1887 Weimariin Hans von Bronsartin siirtyessä johtamaan sen teatteria. Seuraavana vuonna musiikkitieteilijä ja kirjailija La Mara (Marie Lipsius) julkaisi Ingeborg von Bronsartista elämäkerran.[21]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Bronsartin kolmas ooppera, traaginen *Hiarne* kantaesitettiin Berliinin Kuninkaallisessa oopperassa vuonna 1891.[22] Sen tarina pohjautuu skandinaaviseen muinaistarustoon, *Eddaan*, sekä keskiaikaiseen Tanskan historiasta kertovaan *Gesta Danorumiin*.[23] Kuningas Hiarnen valtataistelusta kertova teos sisältää esimerkiksi laulukilpailun, pitkän rakkausdueton sekä ruotsalaisen merimiesvalssin. Lopuksi valkyriat johdattavat kuolleen sankariparin Hiarnen (tenori) ja Hildan (sopraano) ikuiseen kirkkauteen.[24] Teos oli menestys, ja sitä esitettiin useissa Saksan teattereissa 1890-luvulla.[25]

Hiarne on omistettu kantaesityksessä läsnä olleelle Saksan keisari Vilhelm II:lle. Bronsartin tuotantoon kuuluu myös Saksan ensimmäiselle keisarille Vilhelm I:lle omistettu teos, sinfoniaorkesterille sävelletty *Kaiser Wilhelm Marsch* eli *Keisari Vilhelmin marssi* (1871). Se soi ensi kerran Berliinissä Saksan armeijan paluujuhlassa Saksan–Ranskan sodasta. Bronsart sävelsi muutakin saksalais-isänmaallista musiikkia, kuten mieskuorolaulun *Hurrah Germania!* sekä keisarinnalle omistetut kolme yksinlaulua (*Drei Lieder für Kaiserin und Königin Augusta*).[26] Isänmaallinen musiikki oli yläluokan säveltäjänaiselle hyväksytympi sävellyslaji kuin "ei-funktionaalinen" konserttimusiikki.

Liedejä Bronsart sävelsi yli sata kappaletta. Niiden teksteinä hän suosi saksalaista ja venäläistä romantiikkaa (esim. Goethe, Friedrich Rückert, Heinrich Heine ja Lermontov) sekä oman aikansa runoutta (esim. Friedrich von Bodenstedt, Peter Cornelius ja Ernst von Wildenbruch). Monet Bronsartin liedit ovat pitkiä, muodoltaan monimutkaisia ja teknisesti haastavia. Niille ovat tyypillisiä tekstin lausunnan, sanojen sointien ja tunnesävyjen herkkä huomiointi sekä taiturilliset piano-osuudet. Bronsart sävelsi myös piano- ja kamarimusiikkia, kuten esimerkiksi romanssin A-duuri viululle ja pianolle (1870) sekä pianoteokset *Valse Caprice* (1891) ja fantasia gis-molli (1891).[27] Jälkimmäisestä on pianotaiteilija Margit Rahkonen tehnyt Yleisradiolle kantanauhan vuonna 1978.[28] Bronsartin teoksia hallitsee yleensä klassisromanttinen kudos, jota sävyttävät yllättävät soinnutukset ja äkkisiirtymät sävellajista toiseen, puhutteleva melodiikka sekä monisyiset muotorakenteet. Tärkeimmiksi esikuvikseen säveltäjänä Bronsart mielsi Lisztin ja Johannes Brahmsin.[29] Bronsart omisti useampia teoksiaan, kuten Lermontov-laulut (1855/1868) sekä *Neljä pianokappaletta* (1874/1891) kaksi vuotta vanhemmalle isosiskolleen kreivitär Olivia Cronhjelmille (s. Stark).[30]

Bronsartin viimeinen ooppera *Die Sühne* (suom. "Sovitus", 1909) perustuu saksalaisen kirjailijan Theodor Körnerin psykologiseen näytelmään. Siinä kaksi veljestä rakastaa samaa naista, jonka toinen heistä vahingossa surmaa mustasukkaisuuden puuskassa. Ooppera kantaesitettiin vuonna 1909 Dessaun hoviteatterissa. Väkivaltaa ja vastuuta käsittelevä teos oli sekä tarinaltaan että musiikiltaan modernimpi kuin säveltäjän aiemmat oopperat, eikä siitä tullut samanlaista hittiä.[31] Bronsart kuoli kesäkuussa 1913 Münchenissä, minne pariskunta oli muuttanut Hansin jäätyä eläkkeelle vuonna 1895.[32]

Avioliittonsa myötä Bronsartista tuli saksalainen, mutta hän ylläpiti koko elämänsä ajan ruotsinkielistä ja skandinaavista kulttuuri-identiteettiään, joka oli osa hänen

https://doi.org/10.21435/ha.154

taiteilijaimagoaan. Eri lähtökohdista, kuten kansallisten historioiden tarpeista tehdyt historiankirjoitukset tarjoavat Bronsartiin erilaisia näkökulmia. Aiempi tutkimus on määritellyt hänet ruotsalais-saksalaiseksi,[33] mutta Suomen historian kannalta kiinnostavaa on hänen suomalainen perhetaustansa. Hänen vanhempansa syntyivät Suomessa aikana, jolloin Suomi oli osa Ruotsia. Suomen autonomian ajan Pietarissa Starkin perhe kuului kaupungin ruotsalaiseen (ruotsinkieliseen) seurakuntaan, kuten ruotsinkieliset suomalaiset yleensäkin kuuluivat.[34] Suku ja juuret olivat Suomessa.

Bronsartin äiti syntyi Rantasalmella pohjanmaalais-savolaiseen sotilas- ja pelimannisukuun. Äidin Kokkolassa syntynyt isä oli sotamarsalkka Johan August Sandelsin joukoissa palvellut suomalaiskapteeni Jakob Åkerman, joka tyttärensä tapaan soitti pelimanniviulua.[35] Bronsartin isä syntyi Porvoossa Maria Tarkiain[en] -nimiselle naimattomalle piialle; Bronsartin isänisää ei ole merkitty kirkonkirjoihin. Bronsartin isä muutti vauvana (1806) äitinsä kanssa Tukholmaan, missä hän kuului suomalaiseen seurakuntaan.[36] Nuorukaisena hän ruotsinsi sukunimensä Star[c]kiksi (kuten teki hänen äitinsäkin) ja muutti Turun kautta Pietariin (1827). Pietarissa hän avasi oman satulasepänpajansa ja ilmeisesti peitteli suomalaisen, aviottoman ja alhaisen syntyperänsä ilmoittamalla syntymäpaikakseen kirkonkirjoihin Tukholman. Useisiin myöhempiin kirkonkirjoihin Otto Starkin syntymäpaikaksi on merkitty Porvoon sijaan virheellisesti Tukholma, varmaankin hänen oman tahtonsa – ja ehkä luulonsakin – mukaisesti.[37] Sukututkijat ovat arvelleet Bronsartin isänisän saattaneen olla Suomessa oleskellut ruotsalainen aatelismies, mutta tästä ei ole olemassa asiakirjoja.[38] Bronsartin lapsuuden perhe oli näkökulmasta riippuen pietarinsuomalainen, pietarinruotsalainen tai svekomaaninen. Bronsartin uraa seurattiin Suomen sanomalehdissä, jotka muistuttelivat lukijoita hänen suomalaisista juuristaan ja toivoivat musiikkia esitettäväksi Suomeen.[39]

Elämäkerturilleen La Maralle kirjoittamissaan kirjeissä Bronsart pohti sukupuolensa vaikutusta uraansa ja asemaansa oopperasäveltäjänä.[40] Elinaikanaan hän oli kansainväliselle naisliikkeelle tärkeä esimerkki menestyneestä ammattilaisnaisesta. Chicagon vuoden 1893 maailmannäyttelyssä Naisten paviljonki avattiin Bronsartin *Keisari Vilhelmin marssilla*, joka soitettiin erikoissuurella orkesterilla.[41] Saksassa Bronsartia pidetään nykyäänkin maan ensimmäisenä naisena, jonka koko illan ooppera on esitetty teatterissa.

Kuten Bronsart-tutkija Melinda Boyd huomauttaa, Bronsartin elinaikana säveltäjänaisen odotettiin säveltävän kevyitä laulunäytelmiä eikä syvällisiä musiikkidraamoja. Tämä lienee vaikuttanut siihen, että *Die Sühnen* vastaanotto oli aikoinaan kielteisempi kuin muiden Bronsartin oopperoiden. Sukupuolistavat ennakkoluulot ja syrjintä vaikuttivat Bronsartin säveltäjyyteen sekä siihen, että hänet "unohdettiin" heti kuolemansa jälkeen. Ensimmäinen Bronsartin oopperan kokonaislevytys ilmestyi syksyllä 2020.[42] Suomessa Bronsartin orkesterimusiikkia kuultiin sinfoniakonsertissa ensimmäistä kertaa Susanna Mälkin johtamassa Helsingin kaupunginorkesterin konsertissa Suomalaisen musiikin päivänä 8.12.2021.

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Oopperat: *Die Göttin von Saïs oder Linas und Liane* (Conrad Ferdinand Meyer) (1867) [k]; *Jery und Bätely* (Johann Wolfgang von Goethe) (1873); *Hiarne* (Eddan pohjalta Hans von Bronsart & Friedrich von Bodenstedt) (1891); *Die Sühne* (Theodor Körner) (1909).

Yksinlauluja: *Kuusi venäläistä laulua* op. 20 (Mihail Lermontov) (1855/1868): (1) *Slyšu li golos tvoi*, (2) *Žoltyi list*, (3) *V verhu odna gorit zvezda*, (4) *Kak nebesa tvoi vzor blistajet*, (5) *Želanie*, (6) *Molitva*; *Die Loreley* (Heinrich Heine) (1865); *Und ob der holde Tag vergangen* (Theodor Storm) (1870); *Kolme laulua* (omistettu Saksan keisarille ja kuningatar Augustalle) (1871): (1) *Frisch auf, zum letzten Kampf und Streit!* (Heinrich Zeise), (2) *Den Trauernden* (Wilhelm Dunker), (3) *Eil'hin mein Ross!* (Ernst Rudolf Neubauer); *Kolme laulua* (1872) [k]: (1–2) [ei tarkempia tietoja] (Otto Roquette), (3) *Ich hab' im Traum geweinet* (Heine); *Kennst du die rothe Rose?* (tuntematon) (1873); *Viisi laulua* (1878): (1) *Nachtgesang* (Goethe), (2) *Blumengruss* (Goethe), (3) *Ich liebe dich* (Friedrich Rückert), (4) *Lass tief in dir mich lesen* (August von Platen), (5) *Du hast mit süssem Liedesklang* (Elly Gregor [Anna Möser s. Schönberger]); *Kuusi laulua Mirza-Schaffyn runoihin* op. 8 (Mirza Shafi Vazehin mukaan Bodenstedt) (1879): (1) *Zuléikha*, (2) *Im Garten klagt die Nachtigall*, (3) *Wenn der Frühling auf die Berge steigt*, (4) *Gelb rollt mir zu Füßen*, (5) *Die helle Sonne leuchtet*, (6) *Ich fühle deinen Odem*; *Hafisa: Kolme laulua Mirza-Schaffyn runoihin* op. 9 (Mirza Shafi Vazehin mukaan Bodenstedt) (1879): (1) *Wenn zum Tanz die jungen Schönen*, (2) *Neig', schöne Knospe, dich zu mir*, (3) *Oh, wie mir schweren Dranges*; *Kuusi runoa* op. 10 (Bodenstedt) (1879): (1) *Mir träumte einst ein schöner Traum*, (2) *Abschied vom Kaukasus*, (3) *Wie lächeln die Augen*, (4) *Nachtigall, o Nachtigall*, (5) *Das Vöglein*, (6) *Sing, mit Sonnenaufgang singe*; *Viisi joululaulua* op. 11 (Otto Jacobi) (1880): (1) *Es strahlt am Himmelsrande*, (2) *Die Weisen brachten Gaben dir*, (3) *Die Nacht ist aufgegangen*, (4) *Ich sehe Lichter ohne Zahl*, (5) *O neige deine Flügel*; *Viisi runoa* op. 12 (Bodenstedt) (1880): (1) *Mein Lebenslauf*, (2) *Ständchen*, (3) *Einst wollt' ich einen Kranz dir winden*, (4) *Der Blumenstrauss*, (5) *In meinem Lebensringe*; *Viisi runoa* op. 16 (Ernst von Wildenbruch) (1882): (1) *Abendlied*, (2) *Ständchen*, (3) *Zwei Sträusse*, (4) *Der Blumenstrauss*, (5) *Letzte Bitte*; *Zwölf Kinderreime* op. 17 (Klaus Groth) (1882): (1) *Ich weiß ein Lied, was Niemand weiß*, (2) *Gnegelputt*, (3) *Ein Vogel*, (4) *Beim Baden*, (5) *Hanz Danz*, (6) *Puthöneken*, (7) *Nachtlied*, (8) *Matten Has'* (9) *Entenlied*, (10) *Zaunkönig*, (11) *Herr im Hause*, (12) *Slapleed*; *Röslein auf Haiden* (Richard Voss) (n. 1885); *Wie dich die warme Luft umscherzt* (tuntematon) (n. 1880-l.); *Kuusi runoa* op. 20 (1891): (1) *Liebesglück* (Lermontovin mukaan Bodenstedt), (2) *Der Kosakin Wiegenlied* (Lermontovin mukaan Bodenstedt), (3) *Das gelbe Blatt* (Lermontovin mukaan tuntematon), (4) *Der Stern* (Lermontovin mukaan tuntematon), (5) [ei tarkempaa tietoa], (6) *Gebet* (Lermontovin mukaan Bodenstedt); *Kolme runoa* op. 22 (Peter Cornelius) (1891): (1) *Könn't die ich die schönsten Sträusse winden*, (2) *Du meiner Seele schönster Traum*, (3) *Ich möcht' ein Lied dir weihen*; kolme laulua op. 23 (1892): (1) *Aufschub der Trauer* (Platen), (2) *An die Entfernte* (Nikolaus Lenau), (3) *Nähe des Geliebten* (Goethe); *Im Lenz* (Paul Heyse) (1898); *Rappelle-toi! / Gedenke mein!* Op. 24 (Alfred de Musset) (1902); kolme laulua op. 25 (1902): (1) *Sang wohl, sang das Vöglein* (Bodenstedt), (2) *Heidenröslein* (Goethe), (3) *Ich stand in dunkeln Träumen* (Heine); *Abschied* op. 26 (Felix Dahn) (1902); lauluja (Bodenstedt) (n. 1903); *Verwandlung* (Heyse) (1910); lauluja (1910) [k]; kaksi ruotsalaista laulua (tuntematon) (s.a.); *Weisse Rosen* (Martin Greif) (s.a.).

Pianolle: kolme etydiä (1855); nokturni (1855); tarantella (1855); *Fuge über die Namen Maria und Martha (von Sabinin)* (1859); fuugia (1859); muunnelmat (1859); *Variationen über Themen von Bach* (1859); toccatoja (1859); sonaatti (1859); *Kaiser Wilhelm Marsch* (1871, pianosovitus orkesteriteoksesta); neljä pianokappaletta (1874/1891): (1) *Valse-Caprice*,

https://doi.org/10.21435/ha.154

(2) impromptu, (3) *Wiegenlied I* (Moderato), (4) *Wiegenlied II* (Andante con moto); fantasia gis-molli op. 18 (1891).

Viululle ja pianolle: romanssi A-duuri (1873); fantasia Es-duuri op. 21 (1891); *Nordische Rhapsodie* (s.a.); sellolle ja pianolle: nokturni a-molli op. 13 (1879); elegia C-duuri op. 14 (1879); romanssi B-duuri op. 15 (1879).

Kuorolle a cappella: *Kennst du die rothe Rose?* sekakuorolle/mieskvartetille (tuntematon) (1870, myös yksinlauluna); *Hurrah Germania!* mieskuorolle (Ferdinand Freiligrath) (1871); *Osterlied: Die Engel spielen noch ums Grab* sekakuorolle op. 27 (Platen) (1903).

Pianokonsertto f-molli (1863) [k]. Orkesteriteos *Kaiser Wilhelm Marsch* (1871) (myös pianolle).

Viitteet

1 Ingeborg Maria Wilhelmina Bronsart von Schellendorf s. Stark (Starck). Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Välimäki 2021. Joissakin Pietarin kirkonkirjoissa nimi on ”Wilhelmina Stark” ilman Ingeborgia; kastetodistukseen ”Ingeborg” vaikuttaa lisätyn jälkikäteen. Esim. Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan henkikirja 1831–1840: 258/692, RA. Aiempaa tutkimusta Bronsartista ks. esim. Boyd 2002; 2015 & 2019; Hottmann 2006 & 2009.

2 Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan syntyneet 1831–1845: 206, RA; Voipio 1965.

3 Ibid. Isän koko nimi on Otto Wilhelm Stark s. Tarkiainen (Tarkiain, Tarkkinen).

4 Ibid. Äidin koko nimi on Margareta Elisabeth (Lisette) Jakobsdotter Stark s. Åkerman.

5 Boyd 2002, 6–7; La Mara 1888, 130; Polko 1898, 236; Elson 1903.

6 Tulkki 2018, 75–76, 17.

7 Voipio 1965. Mihail Pavlovitš oli Venäjän keisarin Paavali I:n ja Maria Feodorovnan nuorin lapsi, jonka mukaan Helsingissä on nimetty Mikonkatu.

8 Boyd 2002, 7–8, Polko 1898, 136; Elson 1903.

9 Boyd 2002, 8–9; La Mara 1888, 131, Polko 1898, 137–138. Teatteri kuului Mihail Pavlovitšin palatsiin.

10 Boyd 2002, 9; Polko 1898, 238.

11 Boyd 2002, 10–11; Polko 1898, 238–240; Elson 1903.

12 Hoffmann 2011; Boyd 2002, 12–14; Polko 1898, 241; *Neue Zeitschrift für Musik* 12.11.1858, 25.3.1859, 16.11.1860, 15.2.1861, 22.2.1861 ja 22.3.1861; *Signale für die Musikalische Welt* 48/1858, 49–50/1860, 11–12/1861 ja 19/1861; *Revue Musicale* 13.3.1859, 13.11.1859 ja 15.1.1860; *Revue de Gazette Musicale de Paris* 8.4.1860 ja 22.4.1860; *Berliner Musikzeitung* 5.12.1860; *Süddeutsche Musik-Zeitung* 16.12.1861.

13 La Mara 1888, 129; Boyd 2002, 11, 17.

14 Boyd 2002, 12, 14; La Mara 1888, 134–135; vrt. *Neue Zeitschrift für Musik* 18.7.1862.

15 Allgemeiner Deutscher Musikverein archives, Carletonin yliopisto.

16 Boyd 2002, 13–16, 20–21; esim. *Süddeustche Musik-Zeitung* 25.7.1864; *Blätter für Musik, Theater und Kunst* 19.8.1864.

17 Hoffmann 2011; Boyd 2002, 16–17; Polko 1898, 242.

18 Boyd 2002, 18–19; La Mara 1888, 141; *Berliner Musik-Zeitung* 2.4.1873, 14.5.1873, 2.7.1874, 23.3.1876, 24.5.1877 ja 7.6.1877; *MW* 3.7.1874, 5.5.1876, 22.9.1876, 20.4.1877, 18.5.1877, 12.1.1878, 26.12.1879, 21.5.1880 ja 9.3.1882; *Wiener Theater-Kronik* 12.1.1877. *Jery und Bätely* -oopperasta tarkemmin ks. Boyd 2002, 29–101.

19 Hottmann 2006.

20 *Berliner Musik-Zeitung* 1.6.1876; *MW* 8.6.1877.

21 La Mara 1888; ks. myös Boyd 2002, 22.

22 *Wiener Presse* 23.2.1891; *MW* 4.2.1891; *Hiarnesta* ks. Boyd 2002, 102–243.

23 Boyd 2002, 20, 22–25.

24 *Hiarnen* käsinkirjoitettu partituuri, Ingeborg von Bronsartin musiikkikäsikirjoitukset, Franz Liszt -musiikkikorkeakoulun arkisto, Thüringenin maakunnallinen musiikkiarkisto; ks. myös Boyd 2002.

25 Boyd 2002, 24–25.

26 Hottmann 2009; Boyd 2002, 18; La Mara 1888, 140; Polko 1898, 244.

27 Ks. esim. Ingeborg von Bronsartin painetut nuottijulkaisut, IMSLP ja SibAK.

28 Fono.fi. Kiitos Karoliina Vesalle ja Timo Asikaiselle Yleisradion aineistoihin liittyvästä avusta.

29 La Mara 1988.

30 Bronsartin painetut nuottijulkaisut, IMSLP ja SibAK.

31 Boyd 2002, 8, 318, 324, 326–330. *Die Sühnesta* tarkemmin ks. Boyd 2002, 244–319.

32 Boyd 2002, 26; *Signale für die Musikalische Welt* 26/1913.

33 Esim. Boyd 2002 & 2019; Deaville 2001; Hottmann 2018; vrt. kuitenkin Voipio 1965.

34 Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan muuttaneet 1860–1874: 38 sekä henkikirjat 1831–1840: 258/692 sekä syntyneet 1831–1845: 206, RA.

35 Rantasalmen seurakunnan syntyneet 1777–1809: 288, KA; Voipio 1960 ja 1965.

36 Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan syntyneet ja kastetut 1796–1806: 254 sekä rippikirjat 1804–1813: 219/212, KA; Tukholman suomalaisen seurakunnan seurakuntakirja 1811–1820: 341/558 ja 1821–1830: 305/594 sekä rippikoululaiset 1809–1900: 75, RA. Maria Tarkiainen oli syntynyt Mikkelissä. Porvoon kaupunkiseuran rippikirja 1804–1813: 23, KA. Ruotsin kirkonkirjoissa hänen sukunimensä esiintyy myös muodossa Tarkkinen.

37 Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan henkikirjat 1826–1830: 244/533 ja 1831–1840: 258/692, RA; Voipio 1965.

38 Voipio 1965.

39 Esim. *Vikingen* 14.6.1873; *HD* 24.2.1875; *Finland* 17.5.1892; *USr* 25.8.1910.

40 Ks. Boyd 2002, 28.

41 Naisjohtajien johtokunnan pöytäkirjat neljännestä ja viidennestä kokoontumisesta, huhti-toukokuu, heinä-elokuu 1893: 46, World's Fairs: A Global History of Expositions; Feldman 1990, 9, 13; Boyd 2002, 25.

42 Bronsart 2020.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Porvoon kaupunkiseurakunnan arkisto: Rippikirja 1804–1813
  Porvoon ruotsalaisen tuomiokirkkoseurakunnan arkisto: Syntyneet ja kastetut 1796–1806
  Rantasalmen seurakunnan arkisto: Syntyneet 1777–1809
Ruotsin Valtionarkisto
  Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan arkisto
    Henkikirjat 1826–1830, 1831–1840
    Muuttokirjat 1860–1874
    Syntyneet 1831–1845
  Tukholman suomalaisen seurakunnan arkisto
    Rippikoululaisten luettelo 1809–1900
    Seurakuntakirjat 1811–1820, 1821–1830
Thüringenin maakunnallinen musiikkiarkisto – Franz Liszt -musiikkikorkeakoulun arkisto
  Ingeborg von Bronsartin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Bronsart, Ingeborg von 2020: *Jery und Bätely*. CD-levy. Malmö Opera Orchestra & Dario Salvi. Naxos 8660476.

Carletonin yliopisto: Allgemeiner Deutscher Musikverein archives, https://www3.carleton.ca/admv/index.html. Viitattu 4.8.2020.

Fono.fi: YLE CDY 1532

International Music Score Library Project: Ingeborg von Bronsartin painetut nuottijulkaisut

Itävallan Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Ranskan Kansalliskirjaston digitaalinen arkisto

Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto: Ingeborg von Bronsartin painetut nuottijulkaisut

World Fairs: A Global History of Expositions, Maailmannäyttelyitä koskeva arkisto, https://www.amdigital.co.uk/collection/worlds-fairs. Viitattu 4.8.2020.

Kirjallisuus

Boyd, Melinda 2002: *Opera, or the doing of women: The dramatic works of Ingeborg von Bronsart (1840–1913).* PhD Thesis. Vancouver: The University of British Columbia.

Boyd, Melinda 2015: (Re)claiming Space for Ingeborg von Bronsart's Wildenbruch Lieder, op. 16. Teoksessa *Women and the Nineteenth-Century Lied*. Toim. Aisling Kenny & Susan Wollenberg. Aldershot: Ashgate. 163–176.

Boyd, Melinda 2019: *Three women opera composers: A musicological interpretation of Ingeborg von Bronsart, Ethel Smyth, and Thea Musgrave*. Lewiston: Edwin Mellen.

Deaville, James 2001: Bronsart [née Starck], Ingeborg (Lena) von. *Grove Music Online*. Oxford: Oxford University Press. https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic. Viitattu 4.8.2020.

Elson, Arthur 1908: *Woman's Work in Music*. Third Impression. Boston: L. C. Page.

Feldman, Ann E. 1990: Being Heard: Women Composers and Patrons at the 1893 World's Columbian Exposition. – *Notes* 47 (1) s. 7–20.

Hoffmann, Freia 2011: Bronsart, Ingeborg (Lena) von, geb. Starck. *Europäische Instrumentalistinnen des 18. und 19. Jahrhunderts*. Toim. Freia Hoffmann. Bremen: Sophie Drinker Institut. https://www.sophie-drinker-institut.de/bronsart-ingeborg-von. Viitattu 4.8.2020.

Hottmann, Katharina 2006: Musikalische Professionalisierung im Konfliktfeld der Familie: Ingeborg, Hans und Clara von Bronsart. Teoksessa *Musik mit Methode: Neue kulturwissenschaftliche Perspektiven*. Toim. Corinna Herr & Monika Woitas. Köln: Böhlau. 75–90.

Hottmann, Katharina 2009: "Frisch auf zum letzten Kampf und Streit, ihr Männer all' und Knaben": Patriotische Lieder Ingeborg von Bronsarts im Deutsch-Französischen Krieg 1870/71. Teoksessa *Deutsche Frauen, deutscher Sang: Musik in der deutschen Kulturnation*. Toim. Rebecca Grotjahn. München: Allitera. 70–104.

Hottmann, Katharina 2018: Ingeborg von Bronsart. *MUGI. Musikvermittlung und Genderforschung: Lexikon und multimediale Präsentationen*. Toim. Beatrix Borchard & Nina Noeske. Hamburg: Hochschule für Musik und Theater Hamburg, https://mugi.hfmt-hamburg.de/receive/mugi_person_00000122. Viitattu 4.8.2020.

La Mara [Marie Lipsius] 1888: *Die Frauen im Tonleben der Gegenwart: Musikalische Studienkopf, Bd. 5*. Leipzig: Breitkopf & Härtel.

Polko, Elise 1898: Ingeborg von Bronsart ["Ingeborg von Bronsart: Biographisches Skizzenblatt"]. Saksasta englanniksi kääntänyt rouva Crosby. – *Music, a monthly magazine, devoted to the art, science, technic and literature of music* 14 s. 236–244. [Ilmestynyt alun perin lehdessä *Neue Musik-Zeitung* 9/1888 s. 142–143.]

Tulkki, Katri 2018: Henkilökuvat; Taustaa. Teoksessa *Sodan pitkä varjo: Lauri O. Th. Tudeer, Maija Åkerman-Tudeer ja Eva Tudeer: Kirjeenvaihto 1940–1943*. Helsinki: Books on Demand. 13–86.

Voipio, P. J. 1960: Åkerman. – *Genos* 31 s. 58–59.

Voipio, P. J. 1965: Starck. – *Genos* 36 s. 68–69.

Välimäki, Susanna 2021: Bronsart, Ingeborg von. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010154. Viitattu 11.8.2022.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Anna Blomqvist

Helsinki 27.10.1840–24.9.1925 Helsinki

Anna Blomqvist

Anna Blomqvist[1] oli laulunopettaja, laulupedagogiikan tutkija ja kehittäjä. Hän oli myös saksan kielen ja kirjallisuuden opettaja, tieto- ja kaunokirjailija, kääntäjä sekä naisasianainen. Isosiskonsa, pedagogi ja taidemaalari Elisabeth Blomqvistin (1827–1901) tavoin Anna Blomqvist oli naisten koulutuksen ja naisten opettajakoulutuksen uranuurtaja. Musiikkitoimijana hän vaikutti monien musiikki-instituutioiden perustamiseen aina kuoroista ja konsertteja järjestävistä yhdistyksistä Helsingin Musiikkiopistoon. Säveltäjänä Blomqvist keskittyi yksinlauluihin, kuoro- ja kamarimusiikkiin. Hän opiskeli perusteellisesti sävellystä muttei koskaan julkaissut sävellyksiään. Kuitenkin hänen sävellyksiään vaikuttaisi esitetyn hänen työpaikoillaan tyttökouluissa sekä todennäköisesti yksityisissä illanvietoissa ja perhepiirissä. Osa Blomqvistin sävellyksistä on säilynyt Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmassa.[2]

Blomqvistin lapsuuden perhe oli täynnä opettajia. Pietarinsaksalaista sukua ollut äiti Christina Blomqvist (s. Harring) oli ennen avioitumistaan toiminut kotiopettajana aristokraattisissa piireissä. Isä, oppihistorian professori Alexander Blomqvist opetti Suomen Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa Euroopan kirjallisuutta ja estetiikkaa. Annan isosiskot Elisabeth (Lilli) ja Alexandra (Sanny) Blomqvist olivat tyttökoulun opettajia. Äidin sisko Annette Harring, joka niin ikään kuului perheeseen, oli pedagogi. Kotona puhuttiin saksaa, ruotsia ja ranskaa ja harrastettiin musiikkia ja kirjallisuutta.[3] Anna Blomqvistin ollessa kahdeksanvuotias hänen isänsä kuoli (1848). Perheen toimeentulon turvatakseen leskeksi jäänyt äiti perusti yhdessä siskonsa ja kahden vanhimman tyttärensä kanssa Helsinkiin yksityisen ruotsinkielisen tyttökoulun, joka tunnettiin nimellä Blomqvistin koulu. Äidin kuoltua (1850) sen johtajaksi tuli vanhin tytär Elisabeth.[4] Tästä koulusta Anna sai päästötodistuksen vuonna 1856.[5]

Tämän jälkeen 15-vuotias Anna Blomqvist lähti Sveitsiin ja Ranskaan opiskelemaan kieliä, kirjallisuutta, pedagogiikkaa, laulua ja pianonsoittoa. Lausannessa hän opiskeli tyttökoulussa (1856–1858).[6] Tärkeää oli konserteissa käynti, eri säveltäjien musiikin ja nimekkäiden taiteilijoiden kuuleminen. Lausannessa Blomqvist kuuli esimerkiksi Clara Schumannin pianoresitaalin, jonka jälkeen hän valvoi koko yön, koska tämän Beethoven-soitto oli ollut niin vaikuttavaa.[7] Palattuaan Suomeen Blomqvist alkoi itse opettaa saksaa, ranskaa, laulua ja maantietoa sekä harjoittaa kuoroa isosiskonsa johtamassa Blomqvistin koulussa.[8]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Nuoruudessaan Anna Blomqvist tivasi isoveljeltään Antonilta, joka sai opiskella yliopistossa, mitä mieltä tämä oli naisten soveltuvuudesta opiskeluun ja yhteiskunnan palvelukseen – ylipäätään johonkin muuhun kuin huushollin hoitamiseen. Hän myös harkitsi yliopisto-opiskelua pojan asuun naamioituneena.[9]

Anna Blomqvist jatkoi sekä musiikin että kielten opiskelua kotimaassa ja ulkomailla, mitä varten hän otti useaan otteeseen opintovapaata kouluopettajan toimestaan.[10] Helsingissä hänen opettajiaan olivat esimerkiksi Jetta Nyberg pianonsoitossa ja Karl Moring laulussa ja musiikinteoriassa. Moringin vetämä Sylvia-sekakuoro harjoitteli 1860-luvun taitteessa usein Blomqvistien kotona.[11] Laulua ja laulupedagogiikkaa Blomqvist opiskeli myös Pietarissa (1863) ja Dresdenissä (1867–1869) sekä Pariisissa konservatorion laulunopettajan Jean Jacques Masset'n johdolla (1869). Sävellystä ja musiikinteoriaa hän opiskeli Theodor Bertholdin ohjauksessa Pietarissa (1859) ja Dresdenissä (1867–1869).[12] Monet Blomqvistin Kansalliskirjastossa säilyneet sävellyskäsikirjoitukset ovat peräisin Dresdenin ajalta, kuten esimerkiksi J. L. Runebergin tekstiin syntynyt lied *I en ung flickas minnesbok* (*Nuoren tytön muistikirjaan*). Tyyliltään laulu ilmentää kansanlaulun yksinkertaisuutta ja vaivatonta laulullisuutta ihannoivaa romantiikkaa.[13]

Opintojensa ohessa Blomqvist tutki laulupedagogiikkaa kenttätyön keinoin, havainnoimalla laulun, säveltapailun ja kuorolaulun opetusta sekä haastattelemalla opettajia eri tason oppilaitoksissa Dresdenissä, Berliinissä ja Pietarissa sekä Pariisin konservatoriossa. Lisäksi hän analysoi laulu- ja kuoropedagogista kirjallisuutta ja lauloi korkeatasoisissa kuoroissa, kuten Dresdenin kuuluisassa sekakuorossa, *Dreyssigsche Singakademiessa*.[14] Suomessa hän lauloi solistisia osuuksia Fredrik Paciuksen, Filip von Schantzin ja Richard Faltinin johtamien kuoro-, kirkko- ja muiden lauluteosten esityksissä.[15] Blomqvist panosti musiikkielämän kehittämiseen yhteistyössä musiikkiorganisaattoreiden Richard Faltinin ja Martin Wegeliuksen kanssa. Blomqvistin muistelmien mukaan hänen aloitteestaan perustettiin merkittäväksi kuoro- ja musiikkitoimijaksi muodostunut Helsingin Lauluyhdistys (1871–1884) ja hän antoi alkuidean konsertteja järjestäneelle Helsingin Diletanttiyhdistykselle (1874–1881) sekä Helsingin Musiikkiopistolle (1882).[16] Helsingin Lauluyhdistys, kuten monet kuorot ja yhdistykset, kokoontui Blomqvistin kotona 1870-luvulla.[17]

Blomqvistin kirjeistä ja muistelmista käy ilmi, että hän halusi ammattilaulajaksi mutta suuntautui laulupedagogiksi, koska hän ei kestänyt ooppera- ja konservatoriomaailmaa esiintymisarkuutensa sekä alalla yleisen sukupuoleen perustuvan ja seksuaalisen häirinnän takia.[18] Silti laulunopettajan työstäkin tuli vain sivutyö, sillä Blomqvist ei saanut Suomesta vakituista laulunopettajan paikkaa. Blomqvistin muistelmien mukaan työnhauissa hänen edelleen meni aina joku mies, jolla ei ollut laulunopettajan koulutusta. Näin kävi esimerkiksi Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa (1867), jota hänen Elisabeth-siskonsa oli siirtynyt johtamaan vuonna 1864. Sieltä kuitenkin tarjottiin saksan kielen ja kirjallisuuden

https://doi.org/10.21435/ha.154

opettajan sijaisuutta (1869), josta sittemmin tuli hänen vakitoimensa ja elämäntyönsä.[19] Tässä työssä hän palveli neljäkymmentä vuotta.

Aloitettuaan saksan kielen ja kirjallisuuden opettajana koulutusorientoitunut Blomqvist jatkoi kieliopintojaan suorittaen yliopistotutkintoa vastaavat yksityiset opinnot, aina loppukokeita ja tutkielmia myöten, ranskan ja saksan kielissä.[20] Hän ilmeisesti kirjoitti ensimmäisenä suomalaisena saksan kielen oppikirjan (*Försök till elementär lärobok i tyska språket*, 1878), ja sitä käytettiin laajalti Suomen kouluissa.[21] Blomqvist kirjoitti tutkielmia saksankielisestä kirjallisuudesta ja käänsi kirjallisuutta saksasta ruotsiin sekä ruotsista saksaan.[22] Hän oli Suomessa ensimmäinen nainen, jolle myönnettiin kasvatusopillista tutkintoa edellyttävä kollega-virkanimike, mitä varten hänet piti niin sanotusti vapauttaa sukupuolestaan.[23]

Tyttöjen koulutuksen ja opettajakoulutuksen kehittäjänä Anna Blomqvist teki uraauurtavaa työtä tiiviissä yhteistyössä Elisabeth-siskonsa kanssa. Yhdessä elämänsä eläneet siskokset osallistuivat alan kongresseihin ja vierailivat Keski-Euroopan oppilaitoksissa. Opettajakoulutuksen he olivat aloittaneet jo Blomqvistin koulussa vuonna 1861, ja Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa se alkoi vuonna 1868. Näillä jatkoluokilla Blomqvist opetti – saksan kielen ja kirjallisuuden opetuksensa ohella – laulua ja laulupedagogiikkaa, säveltapailua ja musiikinteoriaa.[24] Hän hyödynsi perusteellista musiikkikoulutustaan opettaessaan laulua ja musiikkia ja johtaessaan kuoroja kouluissa ja yksityisesti. Valmiita laulunopetuksen opetussuunnitelmia ei kouluissa ollut, vaan ne piti itse laatia. Blomqvist oli Suomessa ensimmäisiä, jotka tekivät järjestelmällistä kehitystyötä koulujen laulunopetuksessa laatimalla opetussuunnitelmia omien pedagogisten tutkimustensa pohjalta. Vuonna 1885 hän julkaisi laulupedagogisen oppikirjan *Elementära sångöfningar – Alkeisharjoituksia laulussa kouluja varten*. Kaksikielinen teos perustui hänen vuosikymmenien työhönsä ja tutkimuksiinsa. Myötämielisen vastaanoton saanutta kirjaa käytettiin kouluissa ja muissa oppilaitoksissa ympäri Suomea. Blomqvist pyrki kirjassaan ja ylipäätään musiikinopetuksessaan nuotinluku- ja säveltapailutaidon kehittämisen ohella herättämään oppijan mieltymystä ja innostusta laulutaiteeseen. Kirja sisältää yleistä musiikkioppia, kuten nuottikirjoituksen perusteet, intervallit, asteikot, sävellajit ja perussoinnut, sekä säveltapailu- ynnä muita lauluharjoituksia. Esimerkkilaulujen joukossa on suomalaisia lauluja, ehkä Blomqvistin omiakin sepitelmiä.[25]

1860-luvun kirjeissään Blomqvist pohti uranvalintaansa musiikin ja kouluopettamisen välillä, ja usein taloudellisesta näkökulmasta. Anton-veljelleen hän kirjoitti: ”Säveltäjiä on tarpeeksi ja kaikki he näkevät nälkää. Tiedän ja tunnen kyllä, että siihen käyttämäni aika on hukattua aikaa.”[26] Blomqvistin jälkeenjääneistä papereista kuitenkin ilmenee, että hän arvosti sävellyksiään ja niihin liittyviä opintojaan, vaikka hänellä olikin paljon suurempi tuotanto kirjailijana. Kansalliskirjastossa säilyneet sävellyksensä Blomqvist on kirjoittanut huolellisesti puhtaaksi, antanut niille päiväyksen ja merkinnyt niihin itsensä säveltäjäksi. Valtaosa

https://doi.org/10.21435/ha.154

Blomqvistin sävellyksistä on laulumusiikkia, yksinlauluja ja kuorolauluja, joita hän laati Zachris Topeliuksen, J. L. Runebergin, Thomas Mooren, Robert Burnsin ja Friedrich Rückertin teksteihin.[27] Hänen kuorolauluistaan ja kuorosovituksistaan näkee, että niitä on tehty tyttökoulun käyttöön.

Kirjailijana Blomqvist kirjoitti oppikirjojen ohella kirjallisuusesseitä, satuja, novelleja, näytelmiä, runoja ja muistelmia. Osa niistä on julkaistu lehdissä, osa on säilynyt käsikirjoituksina Kansalliskirjastossa. Blomqvist oli näkyvä hahmo yhteiskunnallisena kirjoittajana ja naisasianaisena. Hän kirjoitti sanoma- ja aikakauslehtiin esimerkiksi tyttöjen koulutuksesta, naisten äänioikeudesta ja kansainvälisen naisliikkeen merkkihenkilöistä.[28] Haastatteluissaan hän painotti, että maailmasta tulee parempi vasta sitten, kun ihmisiä aletaan kohdella ihmisinä eikä miehinä ja naisina.[29]

Luonteeltaan Blomqvist oli oppinut ajattelija, tutkija ja opettaja. Kuin raivoisaksi vasteeksi ajan sukupuolistaviin rajoituksiin hän (yli)kouluttautui monialaisesti ja kirjoitti väsymättömästi läpi elämänsä. Hänen ympärilleen rakentui Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa ja sen opettajaluokilla 1870-luvulta alkaen naisten muusikko- ja älykköpiiri, eräänlainen vaihtoehtoinen naisten akatemia. Oppilaiden muistikuvien mukaan ”Tante Anna” puhui nopeasti ja ironiaa viljellen, ja hänen oppituntinsa olivat elämyksellisiä herätteenantajia.[30] Hänen tunnetuimpia oppilaitaan olivat oopperalaulaja Alma Fohström; säveltäjä Ida Moberg; kirjailija, säveltäjä ja naisasianainen Toini Topelius; naisasianainen, kirjailija ja opettaja Maikki Friberg; naisasianainen, kirjailija ja toimittaja Annie Furuhjelm; sekä taidemaalari, kirjailija ja naisasianainen Helena Westermarck, joka oli Anna Blomqvistin Constance-siskon tytär.[31] Anna Blomqvistilla oli myös kasvattitytär Elin Enberg (1879–1956), josta niin ikään tuli Helsingin ruotsinkielisen valtiollisen tyttökoulun kouluttama opettaja, koulunjohtaja ja naisasianainen; heidät on haudattu samaan hautaan.[32] Opettajana Anna Blomqvist innosti ja auttoi monia sukupolvia nuoria naisia hankkimaan kunnollisen koulutuksen, taistelemaan naisten oikeuksien ja paremman elämän puolesta sekä perehtymään musiikkiin, kirjallisuuteen ja muihin taiteisiin.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Kring hela vida verlden hafver jag vandrat* (tuntematon) (1859); *Om kvällen* (Thomas Moore, ruots. C. R. Nyblom) (1867); *I en ung flickas minnesbok* (”Varm på fästet lyste vårens sol”) (J. L. Runeberg) (1868); *Och jag satt där så säll* (Zachris Topelius) (1868); *Bärplockerskans visa* (Topelius) (s.a.).

Sekakuorolle: *O wär' mein Lieb' die rote Ros'* (Robert Burns, saks. Ferdinand Freiligrath) (1868); *Gestillte Sehnsucht* (”Im goldnen Abendschein getauchet”) (Friedrich Rückert) (1868); *An die Sterne* (Rückert) (s.a.). Naiskuorolle: *Blomman* (”Dofta, dofta blomma min”) (Bernhard Elis Malmström) (s.a.) ja *Kom ut i gröna skogen* (Topelius) (s.a.).

Pianosävellyksiä ja kuorosovituksia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Anna Catharina Blomqvist. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Välimäki 2021.
2 Anna Catharina Blomqvistin musiikkikäsikirjoitukset, KK.
3 Muistelmat, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK; Suomen Naisyhdistys 1896, 19; Westermarck 1916–1917 & 1932, 6–7; Häkli 1997; Kotivuori 2005.
4 Westermarck 1932, 8.
5 Ansioluettelot sekä todistukset opinnoista, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK.
6 Lausannen tyttökoulun (*École supérieure pour les jeunes filles Lausanne*) todistukset ja maksukuitit 1856–1858, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK; "Minnen, aforismen och utkast", Anna Blomqvistin muistelmat, Blomqvistiana, KK; Westermarck 1932, 10.
7 "Minnen: Min musikaliska utveckling och därmed förknipade minnen", Anna Blomqvistin muistelmat, Blomqvistiana, KK.
8 Anna Blomqvistin ansioluettelot sekä todistukset opinnoista ja työtehtävistä, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK.
9 Anton Blomqvistin kirje Anna Blomqvistille 3.2.1858, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK.
10 Todistuksia virkavapaudesta, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK.
11 Muistiinpanoja vuosilta 1906–1916, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK; "Minnen: Min musikaliska utveckling", KK.
12 Blomqvistin ansioluettelot sekä todistukset opinnoista, KK; "Minnen 1869" sekä "Studietiden i Dresden", Anna Blomqvistin muistelmat, Blomqvistiana, KK.
13 Blomqvstin musiikkikäsikirjoitukset, KK; ks. myös "Studietiden i Dresden", KK.
14 Anna Blomqvistin kirjeet Elisabeth Blomqvistille 1.9.1867, 21.6.1869, 11.11.1869, 17.2.1869 ja 26.2.1869, Blomqvistiana, KK; "Minnen: Min musikaliska utveckling", KK; vrt. myös Blomqvist 1885, alkusanat.
15 Konserttiohjelmat, Anna Catharina Blomqvistin arkisto ja Blomqvistiana, KK; "Minnen: Min musikaliska utveckling", KK; Flodin & Ehrström 1934, 125, 131, 164, 223.
16 "Minnen: Min musikaliska utveckling", KK; Flodin 1922, 309; Dahlström 1982, 15; Bonsdorff 2017, 209–210, 383.
17 Westermarck 1916–1917, 73.
18 Anna Blomqvistin kirjeet Elisabeth Blomqvistille, Blomqvistiana, KK; "Minnen 1869" sekä "Minnen: Min musikaliska utveckling", KK.
19 "Minnen: Min musikaliska utveckling", KK; Blomqvistin ansioluettelot sekä todistukset opinnoista ja työtehtävistä, KK.
20 Blomqvistin ansioluettelot sekä todistukset opinnoista, KK.
21 Blomqvist 1878.
22 Käännökset ja käännöstöihin liittyvät asiakirjat, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK
23 *Nutid* 1.11.1910; *NÄ* 1.1.1910; *Våra kvinnor* 28.10.1925.
24 Blomqvistin ansioluettelot sekä todistukset opinnoista ja työtehtävistä, KK; "Minnen: Min musikaliska utveckling", KK.
25 Blomqvist 1885. Suomenkieliset tekstit kirjaan toimitti P. J. Hannikainen.
26 Anna Blomqvistin kirje Anton Blomqvistille 14.11.1868, Blomqvistiana, KK.
27 Blomqvistin musiikkikäsikirjoitukset, KK.
28 Artikkelit, konseptit, kertomukset, sadut ym. kirjoitukset sekä lehtileikkeet, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK.
29 Esim. *NÄ* 6.11.1915.
30 Friberg 1910 & 1925; Furuhjelm 1925, 198; Westermarck 1932, 11; *US* 26.9.1925; *Våra kvinnor* 28.10.1925; *NÄ* 6.11.1920 ja 20.12.1917.
31 *NÄ* 6.11.1920 ja 20.12.1927; Friberg 1925, 278.
32 *HBL* 14.1.1929. Blomqvistin sukuhauta Hietaniemen vanhalla hautausmaalla. Hautahaku. Elin Enbergin asema käy ilmi myös Anna Blomqvistin kirjeenvaihdosta. Esimerkiksi Ida Moberg lähetti säännönmukaisesti Elinille terveisiä Blomqvistille kirjoittamissaan kirjeissään. Ida Mobergin kirjeet Anna Blomqvistille, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK. Enberg on ensimmäinen allekirjoittaja Blomqvistin kuolemaan ja hautajaisiin liittyvissä ilmoituksissa. *HBL* 26.9.1925, 27.9.1925 ja 4.10.1925; vrt. myös *HBL* 7.2.1906.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Anna Catharina Blomqvistin arkisto
Anton Blomqvistin kirjeet Anna Blomqvistille
artikkelit, konseptit, kertomukset, sadut ym. kirjoitukset
Ida Mobergin kirjeet Anna Blomqvistille
käännökset ja käännöstöihin liittyvät asiakirjat
lehtileikkeet
muistelmat
todistukset opinnoista, työtehtävistä ja virkavapauksista, ansioluettelot, konserttiohjelmat, muistiinpanot
Anna Catharina Blomqvistin musiikkikäsikirjoitukset
Blomqvistiana-sukuarkisto
Anna Blomqvistin kirjeet Elisabeth Blomqvistille ja Anton Blomqvistille
Anna Blomqvistin konserttiohjelmat
Anna Blomqvistin muistelmat: "Anna Blomqvists minnen"; "Minnen 1869"; "Minnen, aforismen och utkast"; "Minnen: Min musikaliska utveckling och därmed förknipade minnen"; "Studietiden i Dresden"

https://doi.org/10.21435/ha.154

Tyttöjen koulutuksen ja opettajakoulutuksen uranuurtajat, sisarukset Elisabeth Blomqvist (vasemmalla) ja Anna Blomqvist Sveitsin Montreux'ssa 1800-luvun lopulla. Elisabeth oli kuvataiteilija ja Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun pitkäaikainen johtaja, Anna saksanopettaja, säveltäjä ja laulupedagogi.

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Blomqvist, Anna 1878: *Försök till elementär lärobok i tyska språket*. [KK]
Blomqvist, Anna 1885: *Elementära sångöfningar – Alkeisharjoituksia laulussa kouluja varten*. Suomalaisen tekstin toimittanut P. J. Hannikainen. Helsingfors: G. W. Edlund. [KK]
Hautahaku: Enberg Elin Alexsandra. Suomen ev.-lut. kirkko.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kotivuori, Yrjö 2005: Alexander Blomqvist. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=12853. Viitattu 19.2.2019.

Kirjallisuus

Bonsdorff, Lena von 2017: *I väntan på Herkules: Martin Wegelius – banbrytande musikpedagog*. Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner 213, biografiserie 13. [Helsingfors: Svenska folkskolans vänner.]
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Flodin, Karl 1922: *Martin Wegelius: Levnadsteckning*. Helsingfors: SLS.
Flodin, Karl & Otto Ehrström 1934: *Richard Faltin och hans samtid*. Helsingfors: Holger Schildt.
Friberg, Maikki 1910: Anna Blomqvist. – *NÄ* 20 (1.10.1910) s. 234–235.
Friberg, Maikki 1925: Persoonallisia muistoja manalle menneestä opettajastani [muistokirjoitus Anna Blomqvistista]. – *NÄ* 18 (10.10.1925) s. 278–279.
Furuhjelm, Annie 1925: Anna Blomqvist [muistokirjoitus]. – *Astra* 13 (1.10.1925) s. 198.
Häkli, Esko 1997: Blomqvist, Alexander. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003140. Viitattu 20.2.2019.
Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.
Välimäki, Susanna 2021: Blomqvist, Anna. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010153. Viitattu 21.4.2021.
Westermarck, Helena 1916–1917: *Elisabeth Blomqvist, hennes liv och gärning I–II*. Helsingfors: Söderström.
Westermarck, Helena 1932: Anna Blomqvists anteckningar om musikstudier och musikliv hos oss på 1860- och 70-talen. – *Finsk Tidskrift* 1–2 s. 5–32.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ellen Nervander

Helsinki 9.4.1842–18.4.1936 Helsinki

Ellen Nervander

Opettaja, kirjailija, kääntäjä ja säveltäjä Ellen Nervander[1] toimi koko elämänsä ajan fennomaanisivistyneistössä edistäen suomalaista kulttuuria ja suomen kielen käyttöä. Esimerkiksi filosofi ja valtiomies Johan Vilhelm Snellman kuului hänen perhepiiriinsä lapsuudesta saakka.[2]

Kuten monet säveltäjänaiset myös Nervander kävi Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun (1852–1858), kouluttautui opettajaksi ja ansaitsi elantonsa kansakoulun laulunopettajana.[3] Vuonna 1896 hän julkaisi *Lauluopin kansakouluja varten*. Pedagoginen teos julkaistiin sekä suomeksi että ruotsiksi, ja se sisälsi musiikinteorian alkeisopin lisäksi Nervanderin toimittamia laulu- ja virsisävelmiä niin suomalaisilta säveltäjiltä kuin muualta Euroopasta.[4] Nervander pyrki uudistamaan koulujen laulunopetusta keskieurooppalaisen, melodiakaavoihin pohjautuvan Dessirier-säveltapailumenetelmän mukaisesti, jota sovelsi opetuksessaan myös Helsingin Musiikkiopiston johtaja Martin Wegelius.[5] Lisäksi Nervander rohkaisi oppilaitaan säveltämään itse omia lauluja.[6] Sittemmin hän toimitti laulukokoelmat *Lätta sånger i C-dur* (”Helppoja lauluja C-duurissa”, 1904) ja *Sinikello: Laulukirja kouluja varten* (1912). Ensin mainittu sisältää useita Nervanderin sävellyksiä, jälkimmäinen on Nervanderin toimittama kokoelma muiden säveltäjien lauluista.[7]

Nervanderin sävellystuotanto käsittää lähinnä lastenmusiikkia, erityisesti lauluja ja laululeikkejä. Moniin niistä hän kirjoitti itse myös sanat. Yhdeksäntoista lastenlaulua sisältävässä sävellysjulkaisussaan *Sländan: visor för barn* (”Korento: lauluja lapsille”, 1913) Nervander on kirjoittanut lähes kaikki laulutekstit. Nervanderin nuottijulkaisuja on saatavilla Kansalliskirjastossa ja Sibelius-museossa, ja joitakin hänen sävellyksiään löytyy lastenlaulu- ja laululeikkikokoelmista. Sibelius-museossa on myös Nervanderin julkaisematon, käsin kirjoittama nuottikirja, jossa on sekä hänen omia laulujaan että muiden sävellyksiä.[8] Laululeikki *Tonttujen jouluyö* (1902) on äänitetty kaupalliselle levylle Urho Sippolan sovituksena.[9]

Muusikon ja opettajan työnsä ohella Nervander toimi kirjailijana ja kääntäjänä sekä osallistui yhdistys- ja hyväntekeväisyystoimintaan. Hän ruotsinsi kirjallisuuden ja kansanrunouden tutkijan Julius Krohnin *Suomalaisen kirjallisuuden historian* ensimmäisen osan (*Kalevala*) (1891) ja työskenteli Ylioppilastalon rakentamisen, Suomen Käsityön Ystävien ja Suomalaisen Teatterin hyväksi.[10] 1860-luvulta lähtien Nervander lauloi Thérèse Decker Hahlin johtamassa, Suomen ensimmäiseksi nais-

https://doi.org/10.21435/ha.154

kuoroksi mielletyssä Vårförening-lauluseurassa (”Kevätyhdistys”), johon kuuluivat lisäksi Fanny Unonius (s. Decker), Aina Nyberg (s. Topelius), Ada Linsén, Augusta Östling (s. Cadenius) sekä Aline (Inna) Häggström.[11] Useiden muiden säveltäjä- ja muusikkonaisten tapaan Nervander oli mukana esittämässä ensi kertaa suomalaisia kansantansseja Suomen Taiteilijaseuran illanvietossa vuonna 1866.[12]

Nervander oli syntyisin kulttuurikodista. Perheen molemmat vanhemmat, Agatha Nervander (s. Öhman) ja fysiikan professori, runoilija Johan Jakob Nervander, kuuluivat Lauantaiseuraan, jossa keskusteltiin ajankohtaisista poliittisista, filosofisista ja kirjallisista kysymyksistä sekä kehitettiin suomenkielistä kulttuuria. Johan Jakob Nervander johtikin seuraa jonkin aikaa.[13] Tätä perintöä Ellen Nervander omalta osaltaan jatkoi kirjallisuuden, musiikin ja pedagogiikan parissa. Ellen Nervanderin veli oli kirjailija ja taidehistorioitsija Emil Nervander.

NKK

Sävellyksiä

Lastenlauluja (teksti Ellen Nervander, ellei toisin mainita): *Lätta sånger i C-dur*[14] (1904): *Barnens bön* (”Gud som hafver barnen kär”), *Vaggvisa, Julen, Kissekatten, Fjäriln, Pikku Matti, Katten och mösset, Skridskoåkaren, Ur Ängens söndagsmorgon* (Zachris Topelius), *Vandra framåt, Blommorna*; *Sländan: visor för barn* (1913): *Lisas blommor, Gårdens lille Pelle, Björken, rönnen och häggen, Näktergalen, Dock-balen, Den lille skräddarens bröllop, Frilufts-timmen, Talkodansen*; *Regnbågen* (Topelius) (s.a.); *Sländornas dans* (s.a.).

Laululeikkejä: *Bland trollen: sånglekar / Tonttujen seurassa: laululeikkejä* (Nervander) (1923): (1) *Tomte-leken* (*Tomtarnas julnatt / Tonttujen jouluyö*) (1902), (2) *Hönseboleken* (1902), (3) *Irrblossen / Virvaliekit* (säestys Oskar Merikanto).

Viitteet

1 Flora Helena (Ellen) Nervander. Kiitos Sakari Ylivuorelle elämäkerran kommentoinnista.
2 Ks. esim. J. V. Snellmanin kirjeet Fredrika Runebergille 11.2.1874 ja Anders Henrik Snellmanille 17.6.1880 sekä Hanna Snellmanin kirje J. V. Snellmanille 16.8.1875. *J. V. Snellmanin kootut teokset* -tietokanta.
3 SFH:n oppilasmatrikkeli 1844–1863, Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv, KA.
4 Ellen Nervanderin painetut nuottijulkaisut, SM; ks. myös Ellen Nervanderin kirjeet Zachris Topeliukselle 14.2.1896, 23.2.1896 ja 22.3.1896, Zachris Topeliuksen arkisto, KK.
5 Rautiainen 2003, 49, 51–56, 114–116; ks. myös Dahlström 1982, 40; Hirvonen 2009, 66.
6 Nervander 1916; *Kansakoulun lehti* 4/1916; *TM* 1/1916.
7 Ellen Nervanderin painetut nuottijulkaisut, KK ja SM. Nervanderin laulukokoelmista ja hengellisistä lauluista ks. Hirvonen 2009, 66–67.
8 Ellen Nervanderin painetut nuottijulkaisut, KK; Ellen Nervanderin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, SM.
9 Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
10 *US* 5.11.1880 ja 19.2.1888; *Päivälehti* 10.3.1890; *NÄ* 20.9.1913; *Dagens Press* 26.11.1920.
11 Nervanderin kirje Topeliukselle 16.4.1893, KK; valokuva ”Naiskuoro Vår-föreningen” (kuvaaja A. Faltin, 20.3.1907), SM; valokuva ”Suomen ensimmäinen naiskuoro Vårförening (Kevätyhdistys), perustettu 20.3.1864” (tuntematon kuvaaja, 1864), Helsingin kaupunginmuseo. Ks. myös *US* 21.3.1934. Vårförening-naiskuorosta tarkemmin ks. Ylivuori 2019 ja 2020.
12 Valokuva ”Suomen Taiteilijaseuran vuosijuhla” (kuvaaja Carl Adolph Hårdh, 1866), Museovirasto.
13 Esim. Autio 2001; *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 5/1939.
14 Kaikki tässä kokoelmassa julkaistut Nervanderin omat sävellykset julkaistiin myöhemmin myös *Sländan*-kokoelmassa (1913).

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin kaupunginmuseo
”Suomen ensimmäinen naiskuoro Vårförening (Kevätyhdistys), perustettu 20.3.1864”, valokuva, tuntematon kuvaaja, 1864

https://doi.org/10.21435/ha.154

Vårförening-kuorolaisia kuoron perustamisen 43-vuotispäivänä vuonna 1907. Vasemmalta lukien kuoron johtaja Thérèse Decker Hahl (edessä), Aline (Inna) Häggström, Aina Nyberg, Alfhild Waenerberg-Lindén, Ellen Nervander, Fanny Unonius ja Augusta Östling. Kuorolaisista ainakin Decker Hahl ja Nervander sävelsivät.

Kansallisarkisto
Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1844–1863
Kansalliskirjasto
Ellen Nervanderin musiikkikäsikirjoitukset
Zachris Topeliuksen arkisto: Ellen Nervanderin kirjeet Zachris Topeliukselle
Museovirasto
valokuva Suomen Taiteilijaseuran vuosijuhlasta (1866)
Sibelius-museo
Ellen Nervanderin musiikkikäsikirjoitukset
valokuva Vårföreningenistä (1907)

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

J. V. Snellman: Kootut teokset -tietokanta. http://snellman.kootutteokset.fi/fi/henkil%C3%B6t/nervander-flora-helena-ellen. Viitattu 28.10.2020.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Nervander, Ellen 1916: Om elevkompositioner. – *TM* 6 s. 6–7.
Sibelius-museo: Ellen Nervanderin painetut nuottijulkaisut
Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Autio, Veli-Matti 2001: Nervander, Johan Jakob. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003567. Viitattu 25.11.2021.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Hirvonen, Riitta 2009: *Ystävä sä lapsien: Lasten virret ja hengelliset laulut suomenkielisissä kokoelmissa 1824–1938 ja niiden vaikutus vuoden 1938 virsikirjaan*. Teologian väitöskirja, HY.

Rautiainen, Katri 2003: *Laulutunnin ulkoinen ja sisäinen rakenne: Aksel Törnudd (1874–1923) ja Wilho Siukonen (1885–1941) seminaarien ja kansakoulun laulunopetusmenetelmien kehittäjinä 1893–1941*. SA, Musiikkikasvatuksen osasto. Helsinki: SA.

Ylivuori, Sakari 2019: *Vårförening*. Tutkimuspohjaisen romaanin käsikirjoitus. Kopio SV:n hallussa.

Ylivuori, Sakari 2020: När sju modiga kvinnor höjde rösten gick jämställdheten för långt. – *HBL* 8.3.2020.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Thérèse Decker Hahl

Helsinki 25.10.1842–
21.10.1911 Helsinki

Thérèse Decker Hahl[1] oli sopraanolaulaja, kuoronjohtaja sekä kuoromusiikin sovittaja ja säveltäjä. Hän toimi monien kuorojen kantavana voimana, solistina, harjoittajana ja johtajana.[2] Decker Hahliin kytkeytyvä kirjeenvaihto paljastaa, että hän oli omana aikanaan keskushenkilö musisoivien suomalaisnaisten verkostoissa ja tärkeä esikuva, tuki ja ihailun kohde monelle muusikkonaiselle.

Koulunsa Decker Hahl kävi Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa 1850-luvulla. Koulun musiikinopettaja oli säveltäjä, virsitutkija ja Nikolainkirkon (nyk. Helsingin tuomiokirkon) urkuri Rudolf Lagi, joka opetti laulua, kuorolaulua ja musiikinteoriaa, ja kieltenopettajana toimi säveltäjä Karl Collan.[3] Decker Hahl oli keskeinen hahmo koulua samaan aikaan käyneiden säveltäjä- ja muusikkonaisten piirissä. Hänen koulutovereitaan olivat esimerkiksi Aina Nyberg (s. Topelius), Ada Linsén, Augusta Östling (s. Cadenius), Aline (Inna) Häggström, Fanny Unonius (s. Decker), joka oli hänen siskonsa, sekä Ellen Nervander.[4] Näiden toveriensa kanssa Decker Hahl perusti Suomen ensimmäiseksi naiskuoroksi nimetyn Vårförening-lauluseuran.[5] Decker Hahl johti kuoroa, sävelsi sille teoksia ja teki sovituksia.[6]

Toki naiset olivat harjoittaneet kuorotoimintaa Suomessa jo ennen Vårföreningiä, esimerkiksi tyttökouluissa. Mutta varhaiset naiskuorot olivat usein tilapäisiä eivätkä pitkäjänteisesti järjestäytyneitä ja nimettyjä, kuten Vårförening, tai esiintyviä.[7] Naisjoukon julkista tai puolijulkistakaan konsertointia ei yleensä pidetty hyväksyttävänä, ja yksityisestä toiminnasta sekä salonkien ja tyttökoulujen kulttuurista on jäänyt vähän dokumentteja. Silti on hyvä muistaa, että 1700-luvulle juontuvien tyttökoulujen ohella naiskuorolaulun juuret ulottunevat Suomessakin aina keskiajan nunnaluostareihin.

Vårförening-kuoroa tutkineen Sakari Ylivuoren mukaan seitsemästä laulajasta koostuneen kuoron omalaatuinen sointi rakentui siitä, että Decker Hahl lauloi ylintä ääntää (ykkössopraanoa) ja kolmessa muussa äänessä (kakkossopraanossa ja ykkös- ja kakkosaltossa) oli kussakin kaksi laulajaa. Kuoro lauloi muun muassa kouluopettajansa Karl Collanin lauluja, ja Gabriel Linsén sävelsi juuri sille tunnetuimman laulunsa *En sommardag i Kangasala* (*Kesäpäivä Kangasalla,* "Mä oksalla ylimmällä"). Sittemmin kuorossa lauloi Alfhild Waenerberg-Lindén sekä välillä musiikinopettaja, kuoronjohtaja ja säveltäjä Sigrid Ilmoni.[8] Sävellyksiä kuorolle laati niin ikään samaa koulua käynyt kirjailija-säveltäjä Toini Topelius, vaikka vain yksi niistä (*Aprilnarri*) on säilynyt.[9] Decker Hahlin koulutovereita olivat myös laulaja-säveltäjä Josefine Woldstedt, laulaja Anna Forstén, laulaja Maria Collan (s. Pacius), pianisti-

https://doi.org/10.21435/ha.154

Thérèse Decker Hahl

säveltäjä-kirjailija Ina Lange (s. Forstén) sekä laulusäveltäjä Minna von Knorring,[10] jonka yksinlauluja Decker Hahl esitti konserteissaan.[11]

Ylivuori on toimittanut Vårförening-kuoron ohjelmistosta laajan, neljäkymmentäyhdeksän sävellystä käsittävän nuottikokoelman, jossa on mukana kolme Decker Hahlin sävellystä sekä useita sovituksia.[12] Kokoelma perustuu Kansalliskirjastossa kuoron arkistossa oleviin Decker Hahlin käsinkirjoitettuihin kuorovihkoihin.[13] Vihoissa oleviin naisten säveltämiin lauluihin ei ole alun perin merkitty säveltäjää, kuten miesten säveltämiin lauluihin on. Jos nuoteista löytyy säveltäjänaisen (Thérèse Decker Hahl ja Toini Topelius) nimi, se on lisätty nuottiin myöhemmin lyijykynällä. Myöskään sovittajana toimineen naisen nimeä ei ole yleensä merkitty nuottiin, vaan Ylivuori on selvittänyt tai tehnyt oletuksen kirjeenvaihdon ja muun aineiston sekä sukupuolijärjestelmään liittyvän sosiaalihistoriallisen tiedon perusteella. Näin Ylivuori on tutkimuksessaan kyennyt tunnistamaan tai attribuoimaan kokoelman kaikki säveltäjät ja sovittajat. Ylivuoren mukaan suurin osa sovituksista, joihin ei ole merkitty sovittajan nimeä, on todennäköisesti Decker Hahlin.[14]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Yksi Decker Hahlin sävellyksistä on *Slumra o Slumra* (”Uinu, uinu”), joka on sävelletty kuoron perustajajäsenen, nuorena kuolleen Ada Linsénin muistolle (1868).[15] Tekstin kirjoittaja on nimimerkki ”Eero”,[16] jonka takana voisi olla Decker Hahl itse: ”Eero” voisi juontua nimestä ”Thérèse” tai ”Decker”. Decker Hahl sovitti elämänsä aikana runsaasti kuoro-ohjelmistoa ja toimitti nuottikokoelmia, joissa jotkin ilman säveltäjämerkintää olevat laulut voisivat olla hänen omia sävellyksiään.[17]

Suomen musiikkielämän järjestäytymiseen ja kehittämiseen Decker Hahl osallistui kuorojen ja musiikkiyhdistysten ydinhenkilönä. Hän vaikutti esimerkiksi Sylvia-kuorossa, Helsingin Dilettantti-yhdistyksen kuorossa, Helsingin Lauluyhdistyksessä sekä Richard Faltinin ja Fredrik Paciuksen vetämissä muissa kuoro- ja kirkkokonserttihankkeissa.[18] Hän toimi näissä usein varajohtajana ja harjoitti Paciuksen ja Faltinin kuoroja 1860-luvun taitteesta alkaen.[19] Suomalaisessa Oopperassa Decker Hahl toimi heti vuodesta 1874 alkaen, niin oopperalaulajana kuin laulajien ja kuoron harjoittajana. Vielä 1910-luvun alussa hän harjoitti kuorot Armas Järnefeltin Kansallisteatterille ohjaamiin oopperanäytöksiin.[20] Kuoromestarina Decker Hahl osallistui myös Jean Sibeliuksen lausujalle, sekakuorolle ja orkesterille sävelletyn *Snöfridin* (”Lumirauha”) kantaesitykseen (1900).[21] Decker Hahl oli wagneriaani, ja hän kirjoitti Richard Wagnerin oopperoihin liittyvistä ajatuksistaan kirjeissään toisille wagneriaaneille.[22] Hän työskenteli ja esiintyi muusikkona myös naisliikkeen parissa. Erityisesti hän pyrki parantamaan vähävaraisten naisten koulutusmahdollisuuksia ja taloudellista asemaa.[23]

Thérèse Decker Hahlin äiti oli pianisti Therese Weckman Decker ja isä kauppias ja raatimies Johan Decker. Ennen naimisiinmenoaan äiti tunnettiin pianistina esiintyvänä mamselli Weckmanina.[24] Thérèse Decker Hahl oli vuodesta 1873 alkaen naimisissa laulaja ja kuoronjohtaja Taavi Hahlin kanssa mutta jäi leskeksi seitsemän vuoden kuluttua.[25] Leskenä hän asui niin ikään leskeksi jääneen veljensä perheessä tämän lapsia ja taloutta hoitaen sekä tämän kuoltua äitinsä kanssa.[26] Hänen tätinsä (äidin pikkusisko) oli pianisti ja musiikinopettaja Ella Weckman.[27] Todennäköisesti Decker Hahlin ensimmäiset musiikinopettajat olivat äiti ja täti. Thérèse Decker Hahl kuoli sairauteen Helsingissä 69-vuotiaana.[28]

SV

Sävellyksiä

Naiskuorolle: *Slumra, o slumra* (”Eero”) (1868); *Det var då!* (Zachris Topelius) (s.a.)[29]; *En afton på sjön* (tuntematon) (s.a.). Kuorosovituksia.

Viitteet

1 Alexandra Theresia (Thérèse) Hahl s. Decker. Kiitos Sakari Ylivuorelle elämäkerran kommentoinnista.
2 *HBL* 9.5.1894, 8.1.1895, 21.1.1903 ja 22.10.1911; *Päivälehti* 21.10.1900; *USr* 25.10.1902; *Finland* 6.7.1887; *Pohjois-Karjala* 19.1.1904; *NP* 19.1.1907.
3 SFH:n vuositutkintoasiakirjat 1857, oppilasluettelo 1857–1858, sekä luettelot oppiaineista ja kursseista 1857–1858, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.
4 SFH:n vuositutkintoasiakirjat 1848–1858 sekä oppilasluettelo 1857–1858, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.
5 Ylivuori 2019a & 2020; *TM* 1.4.1914; *HBL* 1.4.1934; *NP* 26.10.1911; *Suomen musiikkilehti* 1.4.1934.

https://doi.org/10.21435/ha.154

6 Ylivuori 2019a; 2020; 2022; 2023 (tulossa); Thérèsè Decker Hahlin käsinkirjoitetut nuottivihot sekä kuorolaisten muistelma, Sångföreningen Vårföreningin arkisto, SLS/KK; *TM* 1.4.1914; Flodin & Ehrström 1934, 161.
7 Esimerkiksi Giovanni Battista Pergolesin *Stabat materin* esityksessä Turussa pitkäperjantaina 1795 lauloi kahdeksanhenkinen naiskuoro. Andersson 1947, 12.
8 *TM* 1.4.1914; *Suomen musiikkilehti* 1.4.1934.
9 Ks. Toini Topeliuksen elämäkerta; Ylivuori (toim.) 2023 (tulossa).
10 SFH:n vuositutkintoasiakirjat 1848–1858, oppilasluettelo 1857–1858, aineet ja kurssit 1857–1858, sekä protokolla 1859, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.
11 *Helsingfors-Posten* 3.1.1903.
12 Ylivuori (toim.) 2023 (tulossa). Ylivuoren mukaan kaksi laulua on varmuudella ja yksi todennäköisesti Decker Hahlin. Ylivuori 2023 (tulossa).
13 Deckerin Hahlin käsinkirjoitetut nuottivihot, SLS/KK.
14 Ylivuori 2022 & 2023 (tulossa).
15 Ylivuori 2023 (tulossa) & 2019a.
16 Ibid.
17 Esim. Hahl 1890; 1901; 1903.
18 *SK* 21.2.1933; *HBL* 16.10.1902, 19.3.1909 ja 22.10.1911; *Suomen musiikkilehti* 1.4.1934; *USr* 25.10.1902 ja 22.10.1911; *HS* 22.10.1911; Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot, muut asiakirjat ja muistiinpanot, Kuorotoimintaan liittyvät asiakirjat, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK; Flodin & Ehrström 1934, 121, 158, 160–161, 188, 198; Ylivuori 2023 (tulossa).
19 Esim. *Karjalan Sanomat* 24.10.1911; Toini Topeliuksen kirjeet Nathalia Salomanille, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK; Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot, muut asiakirjat ja muistiinpanot, KK.
20 *Euterpe* 23.1.1904; *Helsingfors-Posten* 4.1.1904; *HBL* 22.10.1911; *USr* 25.10.1902 ja 5.12.1906; *HS* 22.10.1911 ja 10.3.1914; *Veckans Krönika* 28.10.1911; *US* 23.2.1966; Paalanen 2004.
21 Ylivuori 2019b, xi.
22 Ks. esim. Thérèse Decker Hahlin kirjeet Olga Faltinille, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK.
23 *HBL* 9.5.1894 ja 22.10.1911; *USr* 28.5.1892, 25.10.1902 ja 11.3.1902; *Adress- och yrkeskalender för Helsingfors jämte föroter* 1.1.1899; *Päivälehti* 6.12.1902; *HS* 22.10.1911.
24 Lundén Cronström [s.a.], 232.
25 Esim. *HBL* 22.1.1911; *Koti ja yhteiskunta* 15.11.1911.
26 *Koti ja yhteiskunta* 15.11.1911.
27 Anna Gabriella (Ella) Weckman. Lundén Cronström [s.a.], 233.
28 *HS* 22.10.1911; *HBL* 22.10.1911.
29 Ylivuori on tehnyt todennäköisen attribuoinnin. Ylivuori 2023 (tulossa).

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
- Tuomiokapitulien kouluarkisto: Helsingin [valtiollisen ruotsinkielisen] tyttökoulun asiakirjat 1844–1870
  - luettelot oppiaineista ja kursseista
  - oppilasluettelot
  - vuositutkintoasiakirjat

Kansalliskirjasto
- Friedrich Richard Faltinin arkisto
  - kuorotoimintaan liittyvät asiakirjat: Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot, muut asiakirjat ja muistiinpanot
  - Thérèse Decker Hahlin kirjeet Olga Faltinille

Kansalliskirjasto: Svenska Litteratursällskapet i Finland
- Sångföreningen Vårföreningin arkisto 1865–1911
  - kuorolaisten muistelma: ”Några minnesblad från ungdomstiden, så rik på glädje och sång”
  - Thérèse Decker Hahlin käsinkirjoitetut nuottivihot
- Toini Topeliuksen arkisto: Toini Topeliuksen kirjeet Nathalia Salomanille

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Hahl, Thérèse (toim.) 1890: *Sävelistö: Kaikuja laulustamme: Seka-äänisiä laulelmia. 3. vihko*. Helsinki: Holm.

Hahl, Thérèse (toim.) 1901: *Sävelistö: Kaikuja laulustamme: Seka-äänisiä laulelmia. 5. vihko*. Helsinki: K. E. Holm.

Hahl, Thérèse (toim.) 1903: *Sävelistö: Kaikuja laulustamme: Seka-äänisiä laulelmia. 7. vihko*. Helsinki: Holm.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Ylivuori, Sakari 2022: Sähköposti kirjoittajille 3.11.2022.

Ylivuori, Sakari (toim.) 2023 (tulossa): *Vårföreningin laulut*. [Vårförening-kuoron stemmakirjoihin perustuva kuorolaulukokoelma.] Helsinki: Suomen Musiikkiperintö ry.

Kirjallisuus

Andersson, Otto 1947: *Finlandssvenska musikfester under 50 år*. Åbo: Bro.

Flodin, Karl & Otto Ehrström 1934: *Richard Faltin och hans samtid*. Helsingfors: Holger Schildt.

Lundén Cronström, Ingegerd [s.a.]: *Släktbok: Ny följd. II:1–2*. Helsingfors: SLS.

Paalanen, Saara 2004: Unohtunutta kuorolaulumme vaiheista. 70 v. ”Vårföreningin” (”Kevätyhdistyksen”) perustamisesta. – *Sulasol* 2 s. 11–13.

Ylivuori, Sakari 2019a: *Vårförening*. Tutkimuspohjaisen romaanin käsikirjoitus. Kopio SV:n hallussa.

Ylivuori, Sakari 2019b: Introduction. Teoksessa *Jean Sibelius Complete Works, Series VII Works for Choir, Volume 3: Works for Choir and Orchestra*. Toim. Sakari Ylivuori. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel. Viii–xxiv.

Ylivuori, Sakari 2020: När sju modiga kvinnor höjde rösten gick jämställdheten för långt. – *HBL* 8.3.2020.

Ylivuori, Sakari 2023 (tulossa): Kriittinen kommentaari. Teoksessa *Vårföreningin laulut*. [Vårförening-kuoron stemmakirjoihin perustuva kuorolaulukokoelma.] Toim. Sakari Ylivuori. Helsinki: Suomen Musiikkiperintö ry.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Minna von Knorring

Minna von Knorring

Vaasa 19.2.1846–
13.2.1918 Helsinki

Minna von Knorring[1] oli 1900-luvun vaihteen Suomessa suosittu laulusäveltäjä. Hänen kerronnallisesti näyttäviä ja iskelmämäisiä tehokeinoja sisältäviä laulujaan esittivät monet tunnetut laulajat konserteissaan, kuten esimerkiksi edellä esitelty Thérèse Decker Hahl.

Minna von Knorring syntyi Vaasassa ruotsinkieliseen virkamiesperheeseen ja osaksi aatelista von Knorringin sukua, joka tunnetaan sotilaista, papeista ja lakimiehistä. Hänen äitinsä Helena von Knorring (s. Schwenzon) oli Virossa syntyneen everstin tytär. Isä Eugen von Knorring oli lakimies.[2] Kummeja Minna von Knorringin kastetodistuksessa on peräti kahdeksantoista.[3] Minnan lapsuudessa isä työskenteli Vaasan hovioikeudessa sekä lääninsihteerinä. Isän siirryttyä senaatin virkamieheksi perhe muutti Helsinkiin. Isä eteni senaattoriksi, prokuraattoriksi ja valtiopäivämieheksi.[4]

Koulunkäynnin Minna von Knorring aloitti Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa syyskuussa 1854, ollessaan kahdeksanvuotias. Hän kuitenkin lopetti koulun jo kahden vuoden kuluttua sairauden vuoksi. Samanlainen sairauteen liittyvä lopettamismerkintä on koulun kirjoihin merkitty Minnan isosiskon Agatan (myöh. Procopé) (1844–1871) kohdalle.[5] Mahdollisesti tämä liittyi siihen, että siskosten kaksi pikkuveljeä oli kuollut edellisenä vuonna 1855, toinen tuhkarokkoon ja toinen tarkemmin määrittämättömään tautiin.[6]

Vaikka Minna von Knorring opiskeli Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa vain kaksi vuotta, voidaan hänet laskea kuuluvaksi siihen säveltäjä- ja muusikkosukupolveen, joka kasvoi tässä koulussa 1850-luvulla ja jonka keskeinen innoittaja oli koulun kielten, historian ja maantiedon opettaja, säveltäjä Karl Collan. Musiikinteoriaa ja kuorolaulua koulussa opetti säveltäjä ja Nikolainkirkon urkuri Rudolf Lagi. Knorringin aikana koulussa opiskelivat esimerkiksi seuraavat muusikonalut, joista moni sävelsi: Lilli Leinberg (s. Thuneberg), Ellen Nervander, Ina Lange (s. Forstén), Josefine Woldstedt, Maria Collan (s. Pacius), Jenny Geitlin (s. Pacius), Thérèse Decker Hahl sekä Aina Nyberg (s. Topelius).[7] Langesta tuli Moskovan konservatorion käynyt pianisti Tanskan hoviin ja kirjailija, Woldstedtista Leipzigin konservatorion käynyt laulaja, Maria Collanista Hampurissa ja Dresdenissä opiskellut laulunopettaja, Leinbergista hengellisen musiikin säveltäjä,

https://doi.org/10.21435/ha.154

Decker Hahlista konserttilaulaja, kuoronjohtaja ja säveltäjä, ja Nervanderista lastenmusiikin säveltäjä, opettaja ja kirjailija. Tyttökoulun musiikillisesti innostava ilmapiiri ja solmitut ystävyyssuhteet lienevät vaikuttaneen Knorringiinkin.

Muista Knorringin opinnoista ei ole tietoa. Todennäköisesti hän sai korkeatasoista kotiopetusta kielissä, musiikissa ja muissa taiteissa sekä käsitöissä. Perheessä oli monta lasta, joista Minna oli toiseksi vanhin. Hänen sisaruksistaan kuusi eli aikuisuuteen asti. Olga-sisko (myöh. von Törne) perehtyi kuva- ja teatteritaiteisiin, Lennart-veljestä (Anton Leonard) tuli Mikkelin läänin kuvernööri.[8] Aikuisena Minna asui Helena-siskonsa ja leskiäitinsä kanssa ja näiden kuoltua yksin.[9] Hän lienee ollut tiiviisti tekemisissä sukulaistensa, kuten sisarustensa ja näiden lasten, kanssa. Yksi Olga-siskon pojista oli säveltäjä Bengt von Törne, joka avusti Minnaa säveltämisessä. Agata-siskon poika taas oli runoilija Hjalmar Procopé, jonka runoja Minna sävelsi. Yksi isän isoveljistä oli Ahvenanmaalla toiminut kirkkoherra ja koulutusuudistaja Frans Petter von Knorring.[10]

Toimeentulo oli Minna von Knorringille haasteellista. Ansiotyötä ei katsottu sopivaksi aateliselle naiselle, mutta 1800-luvun loppua kohden yhä useammat naiset eivät halunneet jättäytyä veljiensä elätettäviksi vaan pyrkivät ansaitsemaan itse. Knorring oli liittynyt vuonna 1856 Ritarihuoneen perustamaan aatelisneitojen eläkesäätiöön, josta hän sai vuodesta 1894 alkaen hieman eläkettä.[11] Hän myös vuokrasi asunnostaan huonetta.[12] Helsingin Naisorkesterin pitkäaikaisen viulistin ja puheenjohtajan, suomalaisista säveltäjänaisista esitelmiä ja artikkeleita 1940-luvulla kirjoittaneen Greta von Klossen mukaan Knorring valmisti koristeellisia lampunkupuja helsinkiläiseen liikkeeseen. Klossen mukaan Knorringin laulut syntyivät usein hyräilyn myötä juuri tätä työtä tehdessä – tai pasianssia pelatessa.[13]

Knorring alkoi julkaista laulusävellyksiään vasta 1900-luvun taitteessa eli yli 50-vuotiaana. Koska Knorringilta ei ole jäänyt arkistoihin henkilökohtaista jäämistöä, kuten kirjeitä, muistiinpanoja tai muita asiapapereita, emme tiedä hänen musiikillisesta toiminnastaan tätä ennen. Joka tapauksessa nuottijulkaisujen myötä Knorringin lauluista tuli suosittuja. Esimerkiksi laulusta *Har du en vän* (*Jos ystävä sull' on*) otettiin useita painoksia. Sen teksti on Procopén. Joihinkin lauluihinsa Knorring teki itse tekstin, kuten ranskankieliseen lauluun *L'Été* ("Kesä"). Knorringin musiikkia kustansi Helsingfors Nya Musikhandel (sittemmin Fazer & Westerlund).[14]

Monet laulajat esittivät Knorringin lauluja, esimerkiksi Aino Ackté, Signe Liljequist, Aina Mannerheim, Agnes Poschner, Wäinö Sola, Jenny Spennert, Irma Tervani ja jo edellä mainittu Thérèse Decker Hahl.[15] Joistakin lauluista tuli tiettyjen laulajien tavaramerkkejä, joihin heidän konserttinsa huipentuivat tai joita esitettiin yli ohjelman. Esimerkiksi Spennertiltä yleisö osasi odottaa ylimääräiseksi *Har du en vän* -laulua, jonka hän levytti vuonna 1913.[16] Knorringin lauluille on ominaista hieno melodiikka sekä kansanlaulumaisen vaivattomuuden yhdistyminen dramaattisiin käänteisiin ja ääritunteisiin. Aikalaiskritiikeissä lauluja verrattiin Karl Collanin ja

https://doi.org/10.21435/ha.154

Filip von Schantzin edustamaan suomalaiseen klassiseen lauluperinteeseen sekä ranskalaiseen *chansoniin*.[17] Usein mollisävellajissa kulkevia lauluja luonnehtii synkän ylevä tunnelma ja tarinallisuus. Monesti lauluista löytyy kohta, jossa laulaja voi esitellä koloratuuritaitojaan.

Joihinkin Knorringin nuottijulkaisuihin on merkitty nimimerkillä sovittaja tai säestyksen tekijä. Esimerkiksi *Har du en vän* -lauluun on merkitty sovittajaksi ”B. C.”, joka viitannee säveltäjä Bengt Carlsoniin. Klossen artikkeliinsa kirjaaman perimätiedon mukaan ainakin Bengt Carlson, Erik Furuhjelm, Oskar Merikanto ja Bengt von Törne olisivat toimineet Knorringin sävellysten sovittajina.[18] Mistään lähteestä ei kuitenkaan käy ilmi, miksi Knorring tarvitsi tai halusi kollegoidensa apua. Myöskään Kansalliskirjastossa Fazer-kustantamon kokoelmassa säilyneistä nuottikäsikirjoituksista ei löydy lisävalaistusta kysymykseen.[19]

1800-luvun sukupuolikäsitysten mukaan hyvin käyttäytyvä nainen ei säveltänyt eikä varsinkaan julkaissut sävellyksiään. Nämä normit lienevät yksi syy siihen, miksi Knorring aloitti sävellystensä julkaisun niin myöhäisellä iällä, vasta vanhempiensa kuoltua, ja miksi hän käytti siinä apuvoimia. Klossen mukaan Knorring ei osannut kirjoittaa nuotteja vaan lauloi tai hyräili melodiansa sovittajalle, joka kirjoitti sen nuoteiksi sopivan säestyksen kera.[20] Tarinan todenperäisyyttä on vaikea arvioida. Säätyläistyttöjen ja erityisesti aatelisneitojen koulutukseen kuului musiikin opiskelu, joten on vaikea uskoa, ettei hienoja lauluja säveltänyt Knorring olisi tuntenut musiikinteoriaa. Todennäköisempää on, että hän syystä tai toisesta työsti sävellyksiään yhdessä avustajiensa kanssa, mutta hänen luokkataustansa perusteella on lähes mahdotonta, että hän olisi ollut niin kouluttamaton tai avuton kuin aiemmat kirjoitukset väittävät. Sen sijaan hän saattoi olla pakotetun vaatimaton ja itseään vähättelevä. Toisin sanoen säätynsä ja sukupuolensa takia hän saattoi kokea mahdottomaksi esitellä itsensä julkisesti nuotteja kirjoittavana (epä)naisena. Toinen vaihtoehto on, että hän sukupuolensa takia tunsi itsensä säveltäjänä epävarmaksi, araksi ja ”huonoksi”, eikä siten halunnut tai kyennyt saattamaan sävellyksiään valmiiksi tai tekemään niihin säestystä ilman hyväksytyn normisäveltäjän apua. On myös mahdollista, ettei Knorring kyennyt itse kirjoittamaan esimerkiksi huononäköisyyden tai muun sairauden takia. Opettaja ja kansanedustaja Augusta Krookin muistelmien mukaan Knorring oli jossain vaiheessa lyhyen aikaa hoidettavana Lapinlahden mielisairaalassa, jossa hän oli ystävystynyt potilastoverinsa, runoilija J. J. Wecksellin kanssa.[21]

Sanomalehdissä arvioitiin tuoreeltaan Knorringin sävellyksiä. Joskus arvioissa huomautettiin, ettei Knorring tehnyt laulujensa säestyksiä itse. Samalla säestyksiä laatineita säveltäjiä moitittiin siitä, etteivät he antaneet nimiään julkisuuteen.[22] Vaikka Knorringin lauluista kirjoitettiin suhteellisen kiittävään sävyyn, niitä myös väheksyttiin salonkimusiikkina, eivätkä avustajat varmaankaan halunneet nimiään julkisuuteen, koska olisivat siten leimautuneet ”naisten musiikin” tekijöiksi.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Musiikin ohella Minna von Knorring harjoitti hyväntekeväisyyttä ahkeroiden Helsingin Rouvasväenyhdistyksessä sekä Polttopuuta köyhille -yhdistyksessä.[23] Hän menehtyi helmikuussa 1918, viikkoa ennen 72-vuotispäiväänsä.[24] Knorring sävelsi ahkerasti kuolemaansa saakka. *Dagens Press* -lehti kertoi säveltäjän 70-vuotissyntymäpäivän kunniaksi tehdyssä artikkelissa, että tämä oli edelleen täydessä sävellystyön touhussa.[25] Knorringin sävellyksistä ovat tallella vain kaupallisten kustantajien julkaisemat; julkaisemattomien teosten käsikirjoituksia tai muita Knorringin sävellystoimintaan liittyviä aineistoja ei ole löytynyt.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Haidie* (Hjalmar Procopé) (1902); *De mildsvida hedarna* (Procopé) (1902); *Tofva-lill* (Procopé) (1903); *En slända* (Oscar Levertin) (1905); *Svarta svanor / Mustat joutsenet / Schwarze Schwäne* (Carl Snoilsky, suom. tuntematon, saks. Woldemar Kolpytschew) (1906); *Likhet* (J. L. Runeberg) (1908); *Har du en vän / Jos ystävä sull' on* (Procopé, suom. Wäinö Sola, sov. B. C.) (1912); *Sommersol* (Helena Nyblom, sov. Leo Funtek) (1913) (myös laululle ja harpulle); *Min hed* (Jane Gernandt-Claine, säestys C. F.) (1914); *L'Été* (Minna von Knorring) (1917); *Gå icke förbi* (Procopé) (1900-l. alku).

Viululle ja pianolle: nokturni (1910, sov. X).

Viitteet

1 Wilhelmina (Minna) Mathilda (Matilda) Augusta von Knorring. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Välimäki 2021.
2 Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan lastenkirja 1828–1856: 466/924, KA; Paulsen, Möller & von Knorring 2000, 149–150; Ättartavlor 2019, 141.
3 Vaasan seurakunnan syntyneet 1844–1862: 23/32.
4 Kotivuori 2005; Paulsen, Möller & von Knorring 2000, 149–150.
5 SFH:n vuositutkintoasiakirjat 1857, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.
6 Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan kuolleet ja haudatut 1843–1860: 193, 202, KA.
7 SFH:n vuositutkintoasiakirjat 1848–1858 sekä luettelot oppiaineista ja kursseista 1857–1858, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.
8 Paulsen, Möller & von Knorring 2000, 150; Ättartavlor 2019, 141–142.
9 Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan rippikirja 1870–1881: 197, KA; *Adress- och yrkeskalender för Helsingfors jämte förorter* 1899.
10 Ättartavlor 2019, 135, 137; Hakala 2007.
11 Vainio (toim.) 2020; *NP* 1.4.1894; *USr* 12.4.1894.
12 *HBL* 2.3.1912.
13 Klosse 1950, 61.
14 Minna von Knorringin musiikkikäsikirjoitukset sekä painetut nuottijulkaisut, SM; Minna von Knorringin musiikkikäsikirjoitukset, Fazerin kokoelma, KK.
15 *Lördagen* 14.11.1914; *Helsingfors-Posten* 10.2.1903 ja 27.11.1905; *NP* 6.11.1912, 7.4.1913 ja 21.2.1914; *Dagens Press* 21.2.1916 ja 31.3.1903; *BT* 4.3.1913; *HS* 6.1.1906.
16 *BT* 4.3.1913; Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
17 *USr* 25.10.1902; *HBL* 8.11.1917.
18 Klosse 1950, 61.
19 Knorringin musiikkikäsikirjoitukset, Fazerin kokoelma, KK.
20 Klosse 1950, 61.
21 Krook 1950, 113.
22 *NP* 17.12.1908 ja 20.1.1909; *HBL* 8.11.1917.
23 *HBL* 13.1.1878 ja 24.2.1895; *NP* 31.12.1889; *SVL* 29.11.1888.
24 *HBL* 20.4.1918; Minna von Knorringin hauta, Hietaniemen hautausmaa. Ättartavlor-kirjaan on merkitty kuolinpäivä väärin (12.12.1918, po. 13.12.1918).
25 *Dagens Press* 21.2.1916; *HBL* 20.2.1916.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan arkisto
Kuolleet ja haudatut 1843–1860
Lastenkirja 1828–1856
Rippikirja 1870–1881
Tuomiokapitulien kouluarkisto: Helsingin [valtiollisen ruotsinkielisen] tyttökoulun asiakirjat 1844–1870
luettelot oppiaineista ja kursseista
vuositutkintoasiakirjat
Vaasan seurakunnan arkisto: Syntyneet 1844–1862
Kansalliskirjasto
Fazerin kokoelma: Minna von Knorringin musiikkikäsikirjoitukset
Sibelius-museo
Minna von Knorringin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kotivuori, Yrjö 2005: Eugen Theodor von Knorring. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkoaineisto, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=14688.Viitattu 21.9.2020.

Krook, Augusta 1950: *Mitt Helsingfors: Ungdomsminnen*. Helsingfors: Söderströms.

Sibelius-museo: Minna von Knorringin painetut nuottijulkaisut

Vainio, Kimmo (toim.) 2020: Eläkesäätiön jäseninä olevien aatelisneitojen luettelo 1861. Verkkoaineisto, https://www.genealogia.fi/henkilohistoria/. Viitattu 21.9.2020.

Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Hakala, Petra 2007: Knorring, Frans Petter von. *Biografiskt lexikon för Finland*. http://www.blf.fi/artikel.php?id=9549. Viitattu 15.4.2021.

Klosse, Greta von 1950: Säveltäjänaiset Suomen kulttuuritekijöinä vuosisadan vaihteessa. – *Musiikki* 5–6 s. 60–61.

Paulsen, Karl Johann, Pontus Möller & Gotthard von Knorring 2000: *Ätterna Knorring*. Suomen Sukututkimusseuran Julkaisuja 55. Jyväskylä: Genealogiska Samfundet i Finland, Släktföreningen von Knorring r.f. & Svenska släktföreningen von Knorring.

Välimäki, Susanna 2021: Knorring, Minna von. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010160. Viitattu 13.7.2022.

Ättartavlor 2019: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 3: I–P*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ida Wallenius Rancken

Kittilä 16.6.1846–
16.8.1924 Kauniainen

Ida Wallenius Rancken

Ida Wallenius Rancken[1] kuuluu ikätoveriensa Ina Langen ja Ida Basilierin tavoin suomalaisiin romantiikan laulusäveltäjiin. Hän syntyi Kittilässä Länsi-Lapissa kesäkuussa 1846 Catharina (Caisa) Walleniuksen (s. Rambergin) ja kruununvouti Johan Walleniuksen perheeseen.[2] Perheeseen kuului muitakin säveltäjiä ja taiteilijoita, kuten Wallenius Ranckenin isosisko, säveltäjä-runoilija-taidemaalari Ingeborg Wallenius ja pikkuveli, oopperalaulaja-kuvataiteilija-säveltäjä Otto Vallenius. Sisarustensa tavoin Ida Wallenius Rancken oli monilahjakkuus, joka sävelsi, maalasi ja kirjoitti.[3] Kiinnostus käden taitoihin ja taiteisiin periytyi myös Wallenius Ranckenin omille tyttärille: Vera Rancken opiskeli Vera Hjeltin veistokoulussa Helsingissä, ja Aili Ranckenista tuli kuvataiteilija ja tekstiilisuunnittelija.[4]

Vuonna 1869 Ida Wallenius Rancken avioitui ylimetsänhoitaja Carl Ranckenin kanssa.[5] Pariskunta asettui miehen työn perässä Ikaalisiin.[6] Miehen menehdyttyä syksyllä 1892 monilapsista perhettä vaivasi jatkuva rahapula, jota Wallenius Rancken yritti paikata muun muassa tarjoamalla sävellyksiään kustantajille Saksassa ja Suomessa – tuloksetta.[7]

Wallenius Ranckenin tiedetään säveltäneen yksin- ja hengellisiä lauluja sekä ainakin yhden kuoroteoksen tuttaviensa hopeahääpäivän kunniaksi.[8] Hänen kehtolaulunsa lauluäänelle ja pianolle kuului sopraano Ida Basilierin konserttiohjelmistoon.[9] Aikansa pohjoismaisten säveltäjänaisten tuotannon tunnettuutta edistänyt Basilier esitti Wallenius Ranckenin laulun esimerkiksi Turun Soitannollisen Seuran kävelykonsertissa vuonna 1893.[10] Samana vuonna syntyneet ja Oulun seudulla varttuneet Basilier ja Wallenius Rancken luultavasti tunsivat toisensa jo lapsuudesta.[11] *Kehtolaulua* tai muitakaan Wallenius Ranckenin sävellyskäsikirjoituksia ei ole toistaiseksi löytynyt julkisista arkistoista.

NKK

Sävellyksiä

Yksinlaulu: kehtolaulu (ennen 1892). Hengellisiä lauluja, kuoro- ja muuta laulumusiikkia. [k]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Ida Rosa Catharina Rancken s. Wallenius.
2 Kittilän seurakunnan syntyneet 1828–1858, KA.
3 Ida Wallenius Ranckenin kirjeet Joel Rundtille 30.5.1915 ja 4.1.1918, Joel Rundtin kokoelma, sekä Sophie Gahmbergille I/1893 ja 15.7.1905, Gahmbergin kokoelma, ÅA.
4 Esim. Ida Wallenius Ranckenin kirjeet Sophie Gahmbergille 25.10.1892 ja 24.1.1899, Gahmbergin kokoelma, ÅA.
5 Kemin maaseurakunnan vihityt 1828–1870, KA.
6 *Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja* 1906, liite; Kotivuori 2005.
7 Ida Wallenius Ranckenin kirjeet Sophie Gahmbergille I/1893, 1.2.1897 ja 26.3.1901, Gahmbergin kokoelma, ÅA; Ida Wallenius Ranckenin kirje Richard Faltinille 21.11.1892, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK.
8 Wallenius Ranckenin kirjeet Gahmbergille I/1893 ja XII/1893, ÅA; Wallenius Ranckenin kirje Faltinille 21.11.1892, KK.
9 Esim. *HBL* 5.9.1905.
10 *ÅT* 7.12.1893.
11 Wallenius Ranckenin kirje Gahmbergille XII/1893, ÅA.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Kemin maaseurakunnan arkisto: Vihityt 1828–1870
Kittilän seurakunnan arkisto: Syntyneet 1828–1858
Kansalliskirjasto
Friedrich Richard Faltinin arkisto: Ida Wallenius Ranckenin kirje Richard Faltinille
Åbo Akademin kirjasto
Gahmbergin kokoelma: Ida Wallenius Ranckenin kirjeet Sophie Gahmbergille
Joel Rundtin kokoelma: Ida Wallenius Ranckenin kirjeet Joel Rundtille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kotivuori, Yrjö 2005: Karl Emil Rancken. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=16413. Viitattu 28.11.2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ida Basilier

Nivala 10.9.1846–
23.5.1928 Hegra (Norja)

Ida Basilier Philinen rooliasussa Ambroise Thomasin oopperassa *Mignon* (1866). Maria Wiikin öljymaalaus.

Oulun läänin Nivalassa lääninmaanmittarin perheeseen syntynyt sopraano Ida Basilier[1] kuuluu Suomen oopperahistorian merkkinimiin. Pitkän musiikkiuransa aikana hän ehti toimia paitsi esiintyvänä taiteilijana myös pedagogina. Suomen-kiertueidensa ohella hän esiintyi niin Skandinavian kuin Keski-Euroopan ooppera- ja konserttilavoilla.

Basilier aloitti musiikkiopinnot lapsuudenkodissaan, jossa oli paljon musiikin harrastajia.[2] Erityisesti äiti Mathilda Basilier (s. Garvoli) tunnettiin musikaalisuudestaan ja pianonsoittotaidoistaan.[3] 1860-luvun alkuvuosina Ida Basilier kävi Kokkolassa ja Oulussa tyttökoulua, jonka opetusohjelmaan todennäköisesti kuului musiikki.[4] Ammattiopintoja varten Basilier muutti ensin Helsinkiin opiskellakseen Emilie Mechelinin sekä Philip Jacobssonin johdolla ja sen jälkeen Pariisiin, missä hän oli Jean Jacques Masset'n opissa, ensin yksityisesti ja sittemmin Pariisin konservatoriossa. Konservatoriossa hän opiskeli myös musiikinteoriaa.[5] Pariisissa opiskeli 1860-luvun lopulla monia suomalaislaulajia, kuten Emmy Strömer Achté, Anna Blomqvist ja Alfhild Schatelowitz, jonka kanssa Basilier jakoi asunnon.[6] Pariisin-vuosien jälkeen Basilier jatkoi opintojaan vielä Pietarissa ruotsalaisen mezzosopraanon ja maineikkaan laulupedagogin Henriette Nissen-Salomanin luokalla.[7]

Julkisen konsertoinnin Basilier aloitti 1860-luvun lopulla.[8] Seuraavan vuosikymmenen alussa hän siirtyi Ruotsin Kuninkaallisen teatterin palvelukseen. Samalla hän toimi Helsingin Suomalaisessa Oopperassa primadonnana eli tunnetuimpana laulajana – ollen sen ensimmäisiä suomen kielellä esiintyneitä laulajia.[9] Kirjailija ja naisasianainen Adelaïde Ehrnrooth julkaisi ylistysrunon Basilierille vaikututtuaan tämän roolisuorituksesta Gioacchino Rossinin *Sevillan parturin* Rosinana.[10] Basilier jatkoi konserttimatkojen tekemistä ulkomaille[11] sekä kiersi kotimaata tunnettujen taituripianistien kuten Selma Kajanuksen ja Ina Langen kanssa.[12] Hänen konserttiohjelmistoonsa kuului useiden pohjoismaisten naisten, kuten Langen, Ida Wallenius Ranckenin, Elfrida Andréen ja Agathe Backer Grøndahlin, sävellyksiä sekä suomen- ja ruotsin-

https://doi.org/10.21435/ha.154

kielisiä kansanlaulusovituksia,[13] ja hän auttoi ystäväänsä, norjalaista säveltäjä-pianisti Backer Grøndahlia järjestämään konsertteja Suomessa.[14] Tukholmassa oleskellessaan Basilier liikkui filantroopin ja naisasianaisen Fredrika Limnellin salongissa.[15]

Basilier avioitui vuonna 1878 norjalaisen toimittajan Johan Magelssenin kanssa ja muutti pysyvästi Kristianiaan (nyk. Osloon).[16] Suomen-kiertueitaan hän kuitenkin jatkoi läpi 1880-luvun, kunnes vetäytyi esiintymislavoilta ja keskittyi opetustyöhönsä Kristianian konservatoriossa.[17] Basilierilla oli kolme lasta.[18] Avioliitto Magelssenin kanssa päättyi eroon, mutta Basilier jäi Norjaan.[19] Basilierin uraa seurattiin Suomessa, mistä todistaa esimerkiksi Suomen kulttuuriväen kokoama onnitteluadressi laulajan 75-vuotispäiväksi.[20]

Ida Basilierin sävellystuotannosta on säilynyt yksinlaulu *Bön för fosterlandet* (”Bevara, Gud, vårt fosterland” / ”Rukous isänmaalle: Sun kätes, Herra voimakkaan”).[21] Tekniikkaharjoituksia sisältävä laulukoulu sekä muut mahdolliset sävellykset ovat kadonneet. Laulukoulun tiedetään olleen jossain vaiheessa Sibelius-museon kokoelmissa, mutta nykyään sitä ei sieltä tai muistakaan julkisista arkistoista näytä löytyvän.[22]

Bön för fosterlandet on laadittu J. L. Runebergin suosittuun runoon, jonka moni säveltäjä on säveltänyt ja joka löytyy nykyään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirjasta sovitettuna Johann Crügerin barokkisävelmään.[23] Basilierin laulun sävellysvuodesta ei ole tietoa, eikä sitä ole julkaistu. Basilieria tutkinut Maija Moilanen ajoittaa sen aikaan ennen avioliittoa eli vuotta 1878, kenties Parisiin-ajan opintovuosiin.[24] Laulu ilmentää kansallisen heräämisen ajatusta myyttisellä ja kansanlaulumaisella soinnittelulla sekä marssihenkisesti eteenpäin suuntautuvalla liiketunnolla. On todennäköistä, että Langen ja muiden ajan suomalaisuusaatteesta innostuneiden muusikkonaisten tavoin Basilierkin sävelsi nuorena ruotsin- ja suomenkielisiä yksinlauluja ja sovitti kansanlauluja,[25] joiden esittäminen tapahtui ilman säveltäjän nimen tai sukupuolen paljastamista ja joita ei julkaistu. Monesti Langen ja Basilierin kaltaiset virtuoosimuusikkonaiset lopettivat sävellystoimintansa avioiduttuaan, muiden kehotuksesta ja ympäristön painostuksesta, sillä vain heidän esittävää taiteilijuuttaan ja opettajuuttaan tuettiin.

NKK

Sävellyksiä

Yksinlaulu *Bön för fosterlandet* (J. L. Runeberg) (s.a.); laulukoulu *Sangøvelser* (s.a.) [k].

Viitteet

1 Ida Mathilda Basilier-Magelssen s. Basilier. Aiempaa tutkimusta Basilierista ks. Moilanen 2016; Lappalainen 2001.
2 Falck 1958, 135; *Åbo Posten* 4.2.1881. Basilierin perhetaustasta ks. Maria Hyyppä: ”Laulajatar Ida Basilier – sukututkijan löytö”, lehtileike, Ida Basilierin henkilömappi, SM; Teräsvuori 1943.
3 Moilanen 2016, 16; Tunkkari 1992, 5.
4 Falck 1958, 135; Moilanen 2016, 17; Lappalainen 2001.
5 Esim. *TM* 1.11.1911; Moilanen 2016, 124; Falck 1958, 135; Lappalainen 2001.
6 *Otava* 2/1919; *Finsk Tidskrift* 1.7.1932.
7 Esim. *NÄ* 1.10.1921; Falck 1958, 137.
8 Esim. *HD* 6.6.1868.
9 Ks. erit. Moilanen 2016; ks. myös Paavolainen 2014 & 2016; Broman-Kananen 2012.
10 *HBL* 6.6.1872. Ehrnroothista ks. Kotioja 2018.
11 Esim. *US* 31.5.1878; *Åbo Posten* 4.2.1881; *ÅT* 17.10.1889.
12 Falck 1958; Kajanus 1936, 32–35; ks. myös esim. *HD* 9.9.1875.
13 *Tampereen Sanomat* 28.9.1875; *Tammerfors Aftonblad*

https://doi.org/10.21435/ha.154

15.10.1886; *Viborgsbladet* 10.12.1889; *Saimaa* 17.4.1894; Ida Basilierin konserttiohjelmat, SM; Ida Basilierin kirje Anna Forsténille 11.10.1878, SM.

14 Ida Basilierin kirje Robert Kajanukselle [s.d.], Robert Kajanuksen arkisto, KK; Backer Grøndahlista ks. myös Ida Basilierin kirje Zachris Topeliukselle 6.1.1898, Zachris Topeliuksen arkisto, KK.

15 Öhrström 1987, 133.

16 Falck 1958, 140; *Oulun Viikko-Sanomia* 8.6.1878.

17 Esim. *AL* 10.12.1893; *ÅU* 7.7.1918.

18 Moilanen 2016, 64; Tunkkari 1992, 38–39.

19 Falck 1958, 140.

20 Adressin kopio sekä lehtileikkeet, Ida Basilierin henkilömappi, SM.

21 Ida Basilierin musiikkikäsikirjoitus, KK; ks. myös Moilanen 2003.

22 Linjama-Mannermaa 2021; vrt. Moilanen 2016, 118. Laulukoulua ei löydy Norjan kansalliskirjaston arkistoluettelosta.

23 Virsi 546 ruotsinkielisessä ja 577 suomenkielisessä virsikirjassa. Psalmbok 2021 [1986]; Virsikirja 2021 [1986].

24 Moilanen 2003, 2, 15. Moilanen perustaa päätelmänsä siihen, että käsikirjoitukseen on lyijykynällä merkitty säveltäjäksi ”Ida Basilier”, ja laulaja otti avioiduttuaan vuonna 1878 käyttöön yhdistelmäsukunimen Basilier-Magelssen. Käsialasta on kuitenkin vaikea sanoa, onko nimi Basilierin vai jonkun muun kirjoittama. Käsikirjoitus on muilta osin laadittu mustekynällä.

25 Basilierista ja suomalaisuusaatteesta ks. esim. Ida Basilierin kirje Zachris Topeliukselle 11.2.1875, Zachris Topeliuksen arkisto, KK.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
- Ida Basilierin musiikkikäsikirjoitus
- Robert Kajanuksen arkisto: Ida Basilierin kirjeet Robert Kajanukselle
- Zachris Topeliuksen arkisto: Ida Basilierin kirjeet Zachris Topeliukselle

Sibelius-museo
- Ida Basilierin henkilömappi
  - konserttiohjelmat
  - lehtileikkeet
  - onnitteluadressin kopio
- Ida Basilierin kirjeet Anna Forsténille

Muu tutkimusaineisto: painetut, tiedonannot ja tietokannat

Kajanus, Selma 1935: *Självbiografiska anteckningar*. Toim. Lilly Londén & Nils-Eric Ringbom. Helsingfors.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Linjama-Mannermaa, Sanna 2021: Suullinen tiedonanto 17.5.2021.

Psalmbok 2021 [1986]: *Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland svenska psalmbok från 1986*. Verkkojulkaisu, https://psalmbok.fi/.

Virsikirja 2021 [1986]: *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja*. Verkkojulkaisu, https://virsikirja.fi/.

Kirjallisuus

Broman-Kananen, Ulla-Britta 2012: Staging a National Language: Opera in Christiania and Helsinki in the 1870s. Teoksessa *Opera on the move in the Nordic countries during the long 19th century*. Toim. Anne Sivuoja (nyk. Kauppala) ym. Helsinki: SA. 155–194.

Falck, Erkki 1958: Ida Basilier. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia: Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 134–140.

Kotioja, Eeva 2018: *Uskallus puhua: Sukupiiri ja sosiaalinen pääoma Adelaïde Ehrnroothin yhteiskunnallisen toiminnan mahdollistajana*. Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirja. Helsinki: HY.

Lappalainen, Seija 2001: Basilier-Magelssen, Ida. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004607. Viitattu 2.2.2023.

Moilanen, Maija 2003: Ida Basilierin *Bön för fosterlandet*. Julkaisematon esitelmä musiikkitieteen analyysiseminaarissa, HY.

Moilanen, Maija 2016: *”Wiserryksien kuningatar Pohjanmailla, satakielien ja leiwojen sisko”: Oopperalaulajatar Ida Basilier-Magelssenin (1846–1928) ura*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma, HY.

Paavolainen, Pentti 2014: *Nuori Bergbom: Kaarlo Bergbomin elämä ja työ I, 1843–1872*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.

Paavolainen, Pentti 2016: *Arkadian arki: Kaarlo Bergbomin elämä ja työ II, 1872–1887*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.

Teräsvuori, Kaarlo 1943: *Basilier-suku*. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.

Tunkkari, Marianne 1992: *Ida Basilier*. Opinnäyte, SA.

Öhrström, Eva 1987: *Borgerliga kvinnors musicerande i 1800-talets Sverige*. Skrifter från Musikvetenskapliga institutionen nr. 15. Göteborg: Göteborgs universitet.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ina Lange

Helsinki 14.12.1846–25.10.1930 Kööpenhamina (Tanska)

Ina Lange[1] oli pianisti ja säveltäjä, musiikkipedagogi ja musiikintutkija sekä kauno- ja tietokirjailija. Hän kävi Helsingin valtiollista ruotsinkielistä tyttökoulua, kuuluen siihen merkittävään muusikkosukupolveen, joka opetteli koulussa kieli- ja reaaliaineita 1850-luvulla säveltäjä-kielentutkija Karl Collanin ja musiikkia urkurisäveltäjä Rudolf Lagin johdolla.[2] Samalla Lange opiskeli yksityisesti pianonsoittoa, laulua ja musiikinteoriaa. Hänen opettajiaan Helsingissä vaikuttaisivat olleen ainakin konserttipianistina toiminut lääkäri Fredrik Svärdsjö, pianisti Emil Zech ja usein Helsingissä vieraillut konserttipianisti Theodor Stein.[3]

Vuosina 1869–1870 Lange opiskeli musiikkia Berliinissä Carl Tausigin perustamassa virtuoosipianisteille tarkoitetussa musiikkikoulussa (*Schule des Höheren Klavierspiels*) sekä yksityisesti. Hänen piano-opettajiaan olivat Louis Ehlert, Franz Bendel ja Otto Lessmann. Lange ei päässyt Tausigin taiteilijaluokalle, jolla hänen ystävänsä ja maannaisensa Alie Lindberg oli, mutta osallistui jonkin verran Tausiginkin opetukseen. Niin ikään Lange opiskeli musiikinteoreettisia aineita ja sävellystä.[4] Lisäksi Lange opiskeli laulua Herrmann Seyffartin johdolla,[5] ja hän tutustui säveltäjä-pianisti Eugenie Schumanniin, Clara ja Robert Schumannin tyttäreen, joka opiskeli Berliinin Kuninkaallisessa Musiikkikorkeakoulussa ja säesti Langea eräässä tilaisuudessa.[6] Saksan kieltä Lange opiskeli Julie Reyerin tyttökoulussa (*Höhere Töchterschule*).[7] Lange jatkoi opintojaan Moskovan konservatoriossa vuosina 1873–1874. Siellä hänen opettajansa pianonsoitossa oli Nikolai Rubinštein ja musiikinteoriassa ja sävellyksessä Pjotr Tšaikovski.[8]

Berliinistä ja Moskovasta vanhemmilleen kirjoittamissaan nuoruudenkirjeissään Lange puhuu musiikkiopinnoistaan ja pohtii uranvalintaansa. Taiteelle omistautuminen oli selvää, muttei se, tähdätäkö pianistiksi, laulajaksi, urkuriksi vai musiikinopettajaksi, eikä se, miten tulla taloudellisesti toimeen. Hän kirjoittaa musiikinteorian opinnoistaan muttei juurikaan mainitse sävellyksiään; ehkä säveltämistä piti peitellä. Berliinin-kirjeissään hän kuitenkin toteaa muun muassa antaneensa ensimmäisen (laulu[?])sarjansa professorille tarkasteltavaksi, säveltäneensä useita koraaleja ja lähettävänsä kotiin wagneriaanisen laulun.[9] Todennäköisesti Lange teki moniin lauluihinsa tekstin itse, sillä hän kirjoitti jo nuoruudessaan runoja ja esseitä.[10]

Lange esiintyi pianistina, laulajana, kuoronjohtajana ja säveltäjänä yksityisissä ja puolijulkisissa seurapiireissä nuorena 1860-luvulla. Julkisen konserttilaitoksen piirissä hän alkoi toimia 1870-luvun alussa, samoin kuin pianonsoiton ja musiikinteorian yksityisopettajana.[11] Musiikinopettajana hän teki vapaaehtoistyötä köyhille lapsille tarkoitetussa koulussa.[12] Sinfoniakonsertin solistina hän esiintyi ensi kerran Yliopiston

https://doi.org/10.21435/ha.154

juhlasalissa Helsingissä 28.10.1873 soittaen Ludwig van Beethovenin 3. pianokonserton kapellimestari Nathan B. Emanuelin johtaman Helsingin Teatteriorkesterin säestyksellä.[13] Saman orkesterin kanssa hän esitti myöhemmin Frédéric Chopinin 1. pianokonserton.[14] Teatteriorkesteri oli Uuden Teatterin (Nya Teatern, myöh. Svenska Teatern) orkesteri, jonka jäsenistä monet siirtyivät vuonna 1882 perustettuun Orkesteriyhdistykseen (myöh. Helsingin kaupunginorkesteri). Pääkaupungin sinfoniaorkesterina toimi 1860–1870-luvulla lähinnä Teatteriorkesteri (tai eri teatteriorkesterit). Teatteriorkesterissa soitti klarinettia Ida Mobergin isoveli Frans Moberg ja konserttimestarina toimi Agnes Tschetschulinin viulunsoitonopettaja Gustaf Niemann;[15] ehkä 14-vuotiaat Ida Moberg ja Agnes Tschetschulin olivat kuuntelemassa Ina Langen konserttia. Lange osallistui 1870-luvulla myös suurten lauluteosten esityksiin laulaessaan Richard Faltinin johtamassa kuorossa, joka toi yhteen monia kunnianhimoisia muusikkonaisia.[16]

Ina Lange

Tunnetummaksi Lange tuli kuitenkin liedpianistina sekä varhaisena suomenkielisten liedien säveltäjänä. Hän säesti esimerkiksi Ida Basilieria ja Emmy Strömer Achtéta näiden konserttikiertueilla vuosina 1875–1877.[17] Basilierin ohjelmistossa oli ainakin yksi Langen sävellys, *Unilaulu*, sekä Langen laatima kansanlaulusovitus, polska.[18] Langen liedejä lauloivat 1870-luvun puolivälissä muutkin laulajat, kuten sopraano Anna Forstén (1846–1926), joka oli Langen serkku ja koulutoveri ja sittemmin Viipurin Musiikkiopiston laulunopettaja.[19] Bassobaritoni Algot Lange, josta sittemmin tuli Ina Langen puoliso, esitti tämän liediä *Ainut hetki*.[20] Se saattaisi olla sävelletty Theodolinda Hahnssonin (s. Limón) samannimisen näytelmän sisältämään laulutekstiin (”Mä hetken vain, sun nähdä sain”). Hahnssonia pidetään ensimmäisenä suomeksi julkaisseena kirjailijanaisena, ja näytelmä oli suosittu.[21]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lange sävelsi suomenkielisiä liedejä aikana, jolloin se oli vielä harvinaista, sillä suurin osa suomalaisista säveltäjistä sävelsi ruotsin- ja saksankielisiä liedejä. Suomenkielinen lehdistö huomioi Langen suomenkieliset liedit pitäen niitä tervetulleina ja säveltäjää huomattavan isänmaallisena taiteilijana. Ilmeisesti hänen liedejään esitettiin paitsi pianon myös orkesterin säestyksellä. Langen konserteissa kuultiin myös hänen kolmelle naisäänelle säveltämiään tertsettejä sekä kansanlaulusovituksia, joita hän laati niin lauluäänelle kuin soolopianolle.[22] Niin ikään Lange esiintyi kuoronjohtajana ja kuoromusiikin säveltäjänä. Ajan sukupuolikäsityksiä heijastellen Langen 1870-luvun konserttien ohjelmissa ei aina mainittu säveltäjän nimeä hänen teostensa yhteydessä, koska naiselle oli sopimatonta esiintyä julkisesti säveltäjänä tai musiikin johtajana.[23] Mutta ainakin osa yleisöstä silti tiesi tai ymmärsi, että kyse oli konsertissa pianistina, laulajana tai kuoronjohtajana esiintyneen taiteilijan omista sävellyksistä, koska käytäntö oli taiteilijanaisten kohdalla yleinen. Monien ajan taiteilijanaisten antamien konserttien ohjelmia lukiessa voikin pitää sääntönä sitä, että jos kappaleen kohdalla ei mainita säveltäjän nimeä, kyseessä on luultavasti konsertinantaja itse. Sanomalehtien kriitikotkin olivat yleensä näistä säveltäjistä tietoisia.

Ilmeisesti Langen sävellyksiä ei koskaan julkaistu, ainakaan hänen nimellään. Niitä ei vaikuta olevan missään saatavilla, lukuun ottamatta paria käsikirjoituskatkelmaa kolmelle naisäänelle kirjoitetuista tertseteistä, jotka ovat Sibelius-museossa. Ne lienevät sävelletyt 1870-luvun puolivälissä. *Somna, du min våg* ("Uinu, aalto"[24]) on laadittu säveltäjän ystävän, tukijan ja kirjeenvaihtotoverin Zachris Topeliuksen samannimiseen runoon (kokoelmasta *Sylvias visor*, suom. *Sylvian laulut*). Toisen tertsetin teksti, *Till Pyrola* ("Dröm i ljusa våren ungdomsdrömmar" / "Talvikille: Uneksi kirkkaassa keväässä nuoruudenunelmia"), saattaisi olla Langen oma.[25]

Naimisiinmenoonsa asti Ina Lange sävelsi ja esiintyi tyttönimellään Ina Forstén. Hän avioitui vuonna 1876 ruotsalaisen oopperalaulajan Algot Langen (1850–1904) kanssa, joka työskenteli Helsingin Nya Teaternissa ja asui samassa talossa kuin Forsténien perhe.[26] Ina Langen säveltäminen tuntuu loppuneen avioliittoon; ainakaan sen jälkeen sanomalehdistä ei enää löydy tietoa hänen sävellyksistään. Samoin väheni nopeasti muu konsertointi paitsi puolison säestäminen. Sen sijaan Lange alkoi opettaa yhä enemmän kasvattaakseen perheen tuloja; perheeseen syntyi kolme poikaa. Vuodet 1878–1884 Lange asui Tukholmassa, missä hänen puolisonsa työskenteli Kuninkaallisessa teatterissa, ja hän itse esiintyi säestäjänä Pohjoismaissa, Keski-Euroopassa ja Iso-Britanniassa.[27]

Ruotsin prinsessa Eugénie (1830–1889), joka tunnettiin säveltävänä muusikkona ja konserttien järjestäjänä, tuki Ina Langen uraa ja auttoi tätä saamaan uuden työn Kööpenhaminasta veljentyttärensä perheestä. Niinpä Lange aloitti vuonna 1885 Tanskan hovin kamaripianistina ja kruununprinssiparin – Frederikin ja Louisen – lasten pianonsoitonopettajana. Hän palveli tehtävässä kahdeksan vuoden ajan musisoiden kuninkaallisten ja heidän vieraidensa kanssa lähes päivit-

https://doi.org/10.21435/ha.154

täin.[28] Hänen opetuskielensä olivat tanska, saksa, ranska ja englanti, ja hän puhui näiden ja äidinkielensä ruotsin ohella venäjää ja suomea.[29] Yksityisesti Lange opetti pianon- ja mandoliininsoittoa, laulua, sävellystä, musiikin teoria- ja historia-aineita sekä johti kuoroja.[30] Hänen Kööpenhaminan kotinsa toimi pohjoismaisten taiteilijoiden kohtaamispaikkana,[31] ja hänen tuttaviinsa kuuluivat esimerkiksi ruotsalaiset kirjailijat ja naisasianaiset Selma Lagerlöf ja Ellen Key sekä kirjailija August Strindberg.[32]

1880-luvun alkupuolella Lange alkoi julkaista romaaneja, novelleja ja journalistisia kirjoituksia salanimellä Daniel Sten. Salanimessä yhdistyvät Langen ja hänen äitinsä tyttönimet: Daniel[son] ja [For]Stén.[33] Langen muita kirjoittajanimiä olivat Daniel, Daniel Stern (joka oli ranskalais-saksalaisen romantiikan ajan kirjailijan ja säveltäjän Marie d'Agoultin salanimi) sekä Aino, -a-dt, -A-dt ja -U.[34] Langen kaunokirjalliset teokset kuvaavat vähäosaisten ihmisten ja erityisesti naisten asemaa ja kohtaloita suomalaisessa yhteiskunnassa. Yksi keskeinen teema on kansannaisen tie seksityöläiseksi.[35] Sittemmin hän kirjoitti historiallisia romaaneja ja näytelmiä esimerkiksi Ruotsin kansallisrunoilijana pidetystä muusikko-runoilija Carl Michael Bellmanista ja tanssija Lola Montezista.[36]

Myöhemmässä elämässään Lange siirtyi yhä enemmän musiikintutkimuksen pariin kirjoittaen musiikkitieteellisiä ja kulttuurihistoriallisia tutkielmia, tietokirjoja ja elämäkertoja, esimerkiksi rokokooajan musiikkielämästä sekä monista säveltäjistä ja taiteilijoista, aina Christoph Willibald Gluckista Frédéric Chopiniin ja George Sandista Jean Sibeliukseen. 1900-luvun puolella hän piti kahdenkymmenenviiden vuoden ajan luentokonsertteja suurelle yleisölle, erityisesti vanhasta musiikista. Hän kertoi 1500–1700-luvun musiikin historiasta, esityskäytännöistä ja soittimista esittäen samalla kyseistä ohjelmistoa alkuperäissoittimilla, kuten cembaloilla, spineteillä ja klavikordeilla. Hän tutki Suomenkin musiikin historiaa ja kävi esitelmöimässä synnyinmaassaan.[37] Joitakin Langen luentoja ja musiikinhistoriallisiin teoksiin liittyviä muistiinpanoja on Kansalliskirjastossa;[38] hänen nuottikirjojaan, leikekirjojaan, kirjeenvaihtoaan ynnä muita aineistoja on Tanskan Kuninkaallisessa kirjastossa.[39] Lange kirjoitti sanoma- ja aikakauslehtiin artikkeleita musiikista, kirjallisuudesta, naisasiasta, taiteilijanaisista ja ylipäätään kulttuurista.[40] Hän oli eläinsuojeluaktivisti ja kiinnostunut teosofiasta ja uskonnonfilosofiasta, kuten Søren Kierkegaardin, Rudolf Steinerin ja Eugène Bersierin ajattelusta.[41] Lange asui vuodet 1913–1920 Ruotsin Malmössä musiikkitieteellisten ja musiikkipedagogisten töidensä vuoksi, mutta palasi sittemmin takaisin Kööpenhaminaan.[42]

1890-luvun alussa Lange toimi muutaman vuoden ajan suomalaispoliitikkojen salaisena tiedustelijana ja asiamiehenä Tanskan hovissa. Hovipianistin työnsä avulla hän kykeni välittämään valtiopäiväedustajalta ja historian professorilta J. R. Danielsonilta (myöh. Danielson-Kalmari) saamiaan suomalaisraportteja Tanskan kruununprinssi Frederikille (myöh. Frederik VIII), jotta tämä toimittaisi ne siskolleen,

https://doi.org/10.21435/ha.154

Venäjän keisarinna Maria Feodorovnalle (ent. prinsessa Dagmar). Tarkoituksena oli saada keisari Aleksanteri III – jota muuten ei pystytty tavoittamaan – tietoiseksi siitä, miten Venäjän oikeistopiirit olivat heikentäneet Suomen autonomiaa, sekä kiinnittämään huomiota Suomen erillisasemaan. Tässä myös onnistuttiin.[43] J. R. Danielson, josta sittemmin tuli valtioneuvos, oli Ina Langen serkku äidin puolelta. Langen serkkuja isän puolelta olivat viipurilaiset laulajasisarukset Anna ja Filip Forstén. Lange syntyi taiteita, erityisesti kirjallisuutta ja musiikkia harrastavaan virkamiesporvarilliseen sukuun. Langen äiti Mina Forstén[44] (s. Danielson) oli kotoisin Saarijärven Kalmarin tilalta, jonka Langen äidinisä, kruununvouti Daniel Filip Danielson omisti. Langen isä oli tullihallituksen asessori Johan (Janne) August Forstén.[45]

Ina Lange erosi puolisostaan vuonna 1898, ja ero virallistettiin vuonna 1902.[46] Langen pojista Einarista tuli lääkäri, Hjalmarista insinööri ja Tanskan Moskovanlähetystön kauppa-attasea, Åkesta (Algot) tutkimusmatkailija ja tietokirjailija.[47] Kirjeissään uskotuilleen, kuten Zachris Topeliukselle, Lange pohti taiteilija-avioliittonsa ongelmia. Hän kuvasi musiikkia ja kirjallisuutta elämänsä suurimmiksi intohimoiksi ja kertoi sisäisestä palostaan, joka pakotti häntä työskentelemään.[48] Avioliittoa ja perinteistä naisen roolia kritisoivia näkemyksiään sekä sukupuolensa ja taiteilijakutsumuksensa välisistä ristiriidoista hän vuodatti jo nuoruudenkirjeissään.[49] Langen musiikkiopinnoista kertovia kirjeitä voisi olla kiinnostavaa tarkastella myös naisopiskelijoiden seksuaalista ja sukupuolittunutta häirintää koskevan nyky-ymmärryksen näkökulmasta.

Kahdeksankymmentäkolmevuotiaaksi elänyt Lange työskenteli muusikkona, musiikinopettajana, tutkijana ja kirjailijana kuolemaansa saakka. Työstään Suomen hyväksi hän sai Valkoisen Ruusun ritarikunnan ansiomerkin vuonna 1928.[50] Ina Langen henkilöhistoriallinen aineisto on tullut säilyneeksi pitkälti hänen miniänsä Bente Langen ansiosta.[51] Arkisto on vain osin järjestetty ja luetteloitu mutta käytettävissä Tanskan Kuninkaallisessa kirjastossa.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Ainoa hetki (Peipposen viserryksiä)* (mahdollisesti Thedolinda Hahnsson) (n. 1875); *Die Sage von der Asra* (tuntematon) (n. 1875); *Unilaulu* (tuntematon) (n. 1875); polska ja muita kansanlaulusovituksia (n. 1875). [k] Muuta laulumusiikkia: tertsetit *Somna du min våg* (Zachris Topelius); *Till Pyrola* (Ina Lange [?]) (n. 1870-l.); muita tertsettejä naisäänille [k]; mies- ja sekakuorosävellyksiä [k]. Pianolle: mm. kansansävelmäsovituksia [k].

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Ina Blenda Augusta Lange s. Forstén. Langesta kirjailijana ks. Mörne 1939; Huhtala 1989; Nevala 1989 & 2001; Lappalainen 2000, 162, 168, 185, 188–190. Kiitos Juha Torviselle avusta Ina Langen arkiston läpikäymisessä Tanskan Kuninkaallisessa kirjastossa sekä Lisbeth Ahlgren Jensenille arkistoa koskevista tiedoista. Kirjallisuudessa esiintyy virheellisiä muunnoksia Langen syntymävuodesta. Hän antoi toisinaan ymmärtää olevansa nuorempi kuin oli, koska ajan musiikkikulttuurissa ihailtiin ihmelapsia eikä tunnetuimpien mestareiden pianoluokille päässyt, jos ei ollut tarpeeksi lahjakas tai edistynyt ikäänsä nähden. Ks. esim. Ina Langen kirje Mina Forsténille 9.11.1869, Ina Langen arkisto, DKB.

2 SFH:n vuositutkintoasiakirjat 1857 sekä oppilasluettelot 1857–1858, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.

3 Emil Zechin kirjoittama opintotodistus, Ina Langen päiväkirja 1871, sekä Ina Langen kirje Mina Forsténille 9.11.1869, Ina Langen arkisto, DKB.

4 Franz Bendelin ja Carl Tausigin kirjoittamat opintotodistukset sekä Ina Langen kirjeet Mina ja Johan Forsténille 9.11.1869, 3.1.1870, 5.1.1870, 15.1.1870, 26.1.1870, 17.3.1870, 22.4.1870, IV/1870, 8.5.1870, 18.5.1870, 21.5.1870, 30.5.1870, 23.6.1870, 13.7.1870 ja 23.7.1870, Ina Langen arkisto, DKB.

5 Ina Langen kirjeet Mina ja Johan Forsténille 15.1.1870, 26.1.1870, 23.6.1870, 13.7.1870, 7.8.1870 ja 20.8.1870, Ina Langen arkisto, DKB.

6 Ina Langen kirje Mina ja Johan Forsténille 13.7.1870, DKB. Lange ei mainitse Schumannin etunimeä, joten täysin varma ei voi olla siitä, kenestä Clara Schumannin pianistityttärestä on kyse.

7 Suomen Naisyhdistys 1896, 98–99; Luthander 2015, 14. En ole löytänyt tietoja koulusta.

8 Ina Langen kirjeet Mina ja Johan Forsténille [Moskovasta] 1873–1874, Ina Langen arkisto, DKB; Luthander 2015, 13–14, 20–21, 25, 39, 44–47, 60; Suomen Naisyhdistys 1896, 98–99; Ahlgren Jensen 2003.

9 Ina Langen kirjeet Mina ja Johan Forsténille 30.12.1869 ja [s.d.] kevät 1870, Ina Langen arkisto, DKB. Lange ei mainitse professorin nimeä.

10 Ina Langen kirjeet Mina ja Johan Forsténille 11.2.1870 ja 17.3.1870 sekä päiväkirja 1871, Ina Langen arkisto, DKB; Luthander 2015, 18.

11 *USr* 2.1.1875, 28.5.1875 ja 22.9.1875; *FAT* 15.2.1875; *Keski-Suomi* 19.6.1875 ja 4.9.1975; *HD* 26.9.1875 ja 5.9.1876; *BT* 2.10.1875; *HBL* 6.10.1875; *Wiborgs Tidning* 30.11.1875 ja 2.12.1875; *MB* 5.6.1875 ja 4.3.1876; *Östra Finland* 24.11.1875 ja 17.3.1876; Ina Langen kirje Mina ja Johan Forsténille 9.11.1869, DKB.

12 Ina Langen kirje Mina Forsténille 19.5.1870, Ina Langen arkisto, DKB; Luthander 2015, 37.

13 *FAT* 27.10.1873 ja 30.10.1873; *HBL* 26.10.1873 ja 28.10.1873.

14 *USr* 3.3.1976; Ina Langen (Forstén) konserttiohjelma 4.3.1876, Konserttiohjelmat –1972: ulkomaiset vierailut Suomessa, Pienpainatekokoelma, KK.

15 Ringbom 1932, 11.

16 Ina Langen päiväkirja 1871, DKB; Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot, muut asiakirjat ja muistiinpanot, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK.

17 *Keski-Suomi* 4.9.1875; *Tapio* 11.9.1875; *BT* 2.10.1875; *MB* 13.4.1875, 16.4.1875, 22.4.1875 ja 4.3.1876; *Östra Finland* 23.2.1877; *Wiborgs Tidning* 24.2.1877; *Uleåbogs Tidning* 8.3.1877; Moilanen 2016, 85, 90, 127; Luthander 2015, 62, 64.

18 *Tampereen Sanomat* 28.9.1875; *Hämäläinen* 30.9.1875; *BB* 6.10.1875; *HBL* 7.10.1875 ja 8.10.1875; *FAT* 8.10.1875 ja 12.10.1875; *MB* 6.10.1875 ja 9.10.1875; *USr* 8.10.1875; Moilanen 2016, 28–29, 77.

19 *Wiborgs Tidning* 30.11.1875 ja 2.12.1875; Lille 1958, 250.

20 *Keski-Suomi* 19.6.1875.

21 Ks. esim. Huhtala 1989, 147. Kirjailija Hilja Haahti on Hahnssonin tytär.

22 *Ilmarinen* 1.12.1875; *Keski-Suomi* 12.6.1875, 19.6.1875 ja 4.9.1875; *Tapio* 11.9.1875; *Wiborgs Tidning* 30.11.1875, 1.12.1875 ja 2.12.1875; *HD* 5.9.1876.

23 Esim. *Keski-Suomi* 12.6.1875; *HD* 5.9.1876.

24 Otto Manninen on suomentanut runon tällä otsikolla.

25 Ina Langen musiikkikäsikirjoitukset, SM.

26 Suomen Naisyhdistys 1896, 99; Lille 1958, 248, 252; Luthander 2015, 36, 75.

27 Ina Langen ja Algot Langen leikekirjat sekä lehtileikkeet, Ina Langen arkisto, DKB; Luthander 2015, 78, 89–90, 105; Tyrväinen 2016; Ahlgren Jensen 2003.

28 Ina Langen leikekirjat sekä lehtileikkeet, DKB; Suomen Naisyhdistys 1896, 99; Lille 1958, 248–252; Torvinen 1967, 24–25, 30–31; Ahlgren-Jensen 2003; Luthander 2015, 78, 89; *Våra kvinnor* 9.9.1909.

29 Suomen Naisyhdistys 1896, 99.

30 Ina Langen leikekirjat sekä lehtileikkeet, DKB; Suomen Naisyhdistys 1896, 99; Torvinen 1967, 97; *København* 12.9.1923; *Nationaltidende* (Kööpenhamina) 7.9.1900; *Sydsvenska Dagbladet* 27.9.1906.

31 Luthander 2015, 88; *HS* 26.10.1930; Ina Langen kirjeet Olly Donnerille, Uno ja Olly Donnerin kokoelma, ÅA.

32 Luthander 2015, 84–86.

33 Esim. Luthander 2015, 81.

34 Nevala 2001; Ina Langen leikekirjat sekä lehtileikkeet, DKB.

35 Nevala 2001; ks. myös esim. Nevala 1989; Lappalainen 2000, 188–189; Nevala & Hertzberg 2014 [2009].

36 Ina Langen leikekirjat sekä lehtileikkeet, DKB; kirjat, Ina Langen nuotit ja kirjat, DKB.

37 Ibid.; lehtileikkeet, Ina Langen henkilömappi, SM; Mörne 1939, 11; Lille 1958, 251; Ahlgren Jensen 2003; Luthander 2015, 108; Tyrväinen 2016; *Våra kvinnor* 9.9.1909.

38 Musiikinhistoriaa koskevat luennot, esitelmät ja kirjoitukset, Ina Langen arkisto, KK.

39 Ina Langen nuotit ja kirjat, DKB; Ina Langen arkisto, DKB.

40 Ina Langen leikekirjat sekä lehtileikkeet, DKB; Luthander 2015, 81, 102–103.

41 Ina Langen kirjeet Olly Donnerille, ÅA; Ina Langen päiväkirja 1914, Ina Langen arkisto, DKB; Luthander 2015, 93, 100.

42 Ina Langen leikekirjat sekä lehtileikkeet, DKB; *København* 19.9.1913; Ahlgren Jensen 2003; Luthander 2015, 108–109; Tyrväinen 2016.

43 Torvinen 1967; Tyrväinen 2016; *US* 16.5.1928.

44 Augusta Fredrica Wilhelmina (Mina) Forstén s. Danielson (1820–1878).

45 Hiski 1367778; Nevala 2001; Luthander 2015, 11, 20.

46 Ahlgren Jensen 2003; Luthander 2015, 97.

47 Ina Langen leikekirjat sekä lehtileikkeet, DKB; Luthander 2015, 105.

48 Ina Langen kirjeet Zachris Topeliukselle, Zachris Topeliuksen arkisto, KK; Luthander 2015, 92–93; Lille 1958, 248–249.

49 Ina Langen kirjeet Mina ja Johan Forsténille 1869–1874 ja Algot Langelle 1873–1876 sekä Sebastian Gripenbergin kirjeet Ina Langelle 1872–1893, Ina Langen arkisto, DKB; Luthander 2015, 41–42, 59.

50 *HBL* 7.11.1930; *US* 16.5.1928; Luthander 2015, 109.

51 Bente Langen ja Lennart Luthanderin välinen kirjeenvaihto sekä lehtileikkeet, Ina Langen arkisto, DKB; Luthander 2015, 6–8.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
- Tuomiokapitulien kouluarkisto: Helsingin [valtiollisen ruotsinkielisen] tyttökoulun asiakirjat 1844–1870
  - oppilasluettelot
  - vuositutkintoasiakirjat

Kansalliskirjasto
- Friedrich Richard Faltinin arkisto: kuorotoimintaan liittyvät asiakirjat: Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot; muut asiakirjat ja muistiinpanot
- Ina Langen arkisto: musiikinhistoriaa koskevat luennot, esitelmät ja kirjoitukset
- Zachris Topeliuksen arkisto: Ina Langen kirjeet Zachris Topeliukselle

Sibelius-museo
- Ina Langen henkilömappi: lehtileikkeet
- Ina Langen musiikkikäsikirjoitukset

Tanskan Kuninkaallinen kirjasto
- Ina Langen arkisto
  - Bente Langen ja Lennart Luthanderin välinen kirjeenvaihto
  - Ina Langen ja Algot Langen leikekirjat
  - Ina Langen kirjeet Algot Langelle
  - Ina Langen kirjeet vanhemmilleen [Mina ja Johan Forsténille] 1869–1874
  - lehtileikkeet
  - Päiväkirjat 1871 ja 1914
  - Sebastian Gripenbergin kirjeet Ina Langelle
  - todistukset ja suositukset: Franz Brendel, Nathan B. Emanuel, Carl Tausig, Emil Zech

Åbo Akademin kirjasto
- Uno ja Olly Donnerin kokoelma: Ina Langen kirjeet Olly Donnerille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Hiski 1367778: Helsinki – Helsingfors: Kastetut: 14.12.1846: Ina Blenda Augusta Forstén. https://hiski.genealogia.fi/hiski/1uyd6r?fi+0084+kastetut+22601. Viitattu 10.3.2023.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kansalliskirjasto: Pienpainatekokoelma: Konserttiohjelmat –1972: ulkomaiset vierailut Suomessa

Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Tanskan Kuninkaallinen kirjasto: Ina Langen nuotit ja kirjat

Tanskan Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Kirjallisuus

Ahlgren Jensen, Lisbeth 2003: Ina Lange (1846–1930). *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*. København: KVINFO. https://kvindebiografiskleksikon.lex.dk/Ina_Lange. Viitattu 22.5.2021.

Huhtala, Liisi 1989: "En ole turhamaisuudesta kirjoittanut". Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu: Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala & Suvi Ahola. Helsinki: Otava. 146–154.

Lappalainen, Päivi 2000: *Koti, kansa ja maailman tahraava lika: Näkökulmia 1880- ja 1890-luvun kirjallisuuteen*. Helsinki: SKS.

Lille, Martha 1958: Ina Lange. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia: Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 247–252.

Luthander, Lennart 2015: *Ina Lange: Gränslös kärlek i Strinbergs tid*. Stockholm: omakustanne.

Moilanen, Maija 2016: *"Wiserryksien kuningatar Pohjanmailla, satakielien ja leiwojen sisko": oopperalaulajatar Ida Basilier-Magelssenin (1846–1928) ura*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma, HY.

Mörne, Arvid 1939: Ina Lange. Teoksessa *Lyriker och berättare: Finlandssvenska studier*. Skrifterna utgivna af SLS 277. Helsingfors: SLS. 198–224.

Nevala, Maria-Liisa 1989: Kuka oli Daniel Sten? Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu: Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala & Suvi Ahola. Helsinki: Otava. 200–212.

Nevala, Maria-Liisa 2001: Lange, Ina. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002910. Viitattu 26.10.2021.

Nevala, Maria-Liisa & Fredrik Hertzberg 2014 [2009]: Lange, Ina. *Biografiskt lexikon för Finland 2. Ryska tiden*. Toim. Henrik Knif, Julia Dahlberg, Jeannette Forsén & Fredrik Herzberg. Helsingfors: SLS. http://www.blf.fi/artikel.php?id=2910. Viitattu 5.5.2019.

Ringbom, Nils-Eric 1932: *Helsingin orkesteri 1882–1932*. Suom. Taneli Kuusisto. Helsinki: [Helsingin kaupunginorkesteri].

Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

Torvinen, Taimi 1967: *Suomen puolustusta Kööpenhaminassa: Ina Langen salainen toiminta Danielson-Kalmarin asiamiehenä 1890-luvun alussa*. Helsinki: WSOY.

Tyrväinen, Helena 2016: Musiikkikohtaamisia Pohjolassa ja metropoleissa. Teoksessa *Pro Finlandia: Suomen tie itsenäisyyteen 3: Näkökulma: Ruotsi, Tanska, Norja ja Islanti*. Toim. Jussi Nuorteva, Päivi Happonen & John Strömberg. Arkistolaitoksen toimituksia 18:3. Helsinki: Edita. 281–293.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sigrid Ilmoni

Helsinki 18.1.1847–1.5.1935 Helsinki

Sigrid Ilmoni

Sigrid Ilmoni[1] oli laulun- ja pianonsoitonopettaja sekä kuoronjohtaja. Ilmoni kasvoi musiikkia harjoittaneessa, yhteiskunnallisesti ja kasvatuksellisesti edistyksellisessä perheessä Hakunilassa Helsingin pitäjässä (nyk. Vantaa). Hänen äitinsä oli Helsingin Rouvasväenyhdistyksen perustaja, koti- ja kouluopettaja Natalia Crohns (s. Weideman) ja isänsä Helsingin yhteisen seurakunnan kirkkoherra, rovasti Erik Crohns.[2] Varhaisimman oppinsa musiikissa, ranskan kielessä, tähtitieteessä, fysiikassa ynnä muussa Ilmoni sai uudenaikaisia pedagogisia ideoita toteuttaneelta äidiltään, joka oli aiemmin toiminut opettajana Gripenbergin yksityisessä ruotsinkielisessä tyttökoulussa Helsingissä.[3] Ilmoni kävi kolme vuotta uudenaikaista tyttökoulua Heinolassa. Sen johtaja, runoilija Wilhelmina Nordström (1815–1902), joka oli Ilmonin äidin läheinen ystävä, vaikutti Ilmonin taiteelliseen uranvalintaan. Pari vuotta Ilmoni kävi myös Blomqvistin yksityistä ruotsinkielistä tyttökoulua Helsingissä (1862–1863).[4]

Musiikkia Ilmoni opiskeli paitsi tyttökouluissa myös yksityisesti pianistien Berta Zirkin, Philip Jacobssonin ja Theodor Steinin sekä pietarilaisen hovilaulajan Isa Grünberg Laskosin[5] johdolla. Hän oli läheisissä tekemisissä Suomen ensimmäisenä järjestäytyneenä naiskuorona pidetyn Vårförening-kuoron jäsenten kanssa ja lauloi Richard Faltinin johtamissa kuoroissa sekä muissa lauluyhdistyksissä. Vårförening-kuorolle hän sävelsi musiikkia, kuten entisen opettajansa Nordströmin runoon laaditun kuorolaulun *Vad drömde rosen om*? (”Mistä ruusu uneksui?”).[6] Laulu on kadoksissa, kuten lähes kaikki Ilmonin sävellykset. Vain pari katkelmallista musiikkikäsikirjoitusta on tallella Sibelius-museossa.[7]

1870-luvun alussa Ilmoni opiskeli yksityisesti laulua Pietarissa, konservatorion opettajan Aleksander Rubetzin johdolla, sekä vuosikymmenen puolivälissä Pariisissa, konservatorion opettajan Jean Jacques Masset’n johdolla.[8] Palattuaan Pariisista Suomeen vuonna 1876 hän meni naimisiin, muutti puolisonsa, lehtori Torsten Ilmonin opettajantyön takia Vaasaan, luopui konsertoivan laulajan urasta ja alkoi laulun- ja pianonsoitonopettajaksi.[9] Sigrid Ilmoni oli Vaasan Soitannollisen Seuran perustajajäseniä ja kuului useita vuosia sen hallitukseen ja johti seuran kuoroa, joka esitti myös joitakin hänen sävellyksiään. Ilmoni järjesti paikkakunnan kuoro- ja konserttielämää, johon kuului suurten oratorioteosten esityksiä. Samaan aikaan seurassa vaikutti taidemaalari, runoilija ja säveltäjä Thora Vallenius. Lisäksi

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ilmoni piti musiikkikauppaa myyden pianoja, flyygeleitä, urkuharmoneja ja nuotteja. Jonkin verran hän konsertoi paikallisesti laulajana.[10]

Yhdentoista Vaasan-vuoden jälkeen, vuonna 1887, Ilmoni muutti Turkuun, jossa hän toimi laulunopettajana Turun ruotsinkielisessä valtiollisessa tyttökoulussa[11] runsaat kaksikymmentä vuotta (virkavapaalla viimeiset vuodet 1906–1909). Samalla hän vaikutti Turun Soitannollisessa Seurassa ja johti kuoroja.[12] Hän opetti myös Turun ruotsinkielisessä yhteiskoulussa ja Augusta Heurlinin yksityisessä ruotsinkielisessä tyttökoulussa sekä antoi yksityistunteja. Turussakin hän jatkoi musiikkikauppiaan tointa.[13] Vuonna 1911, ollessaan jo eläkkeellä, Ilmoni muutti Helsinkiin ja puolisonsa kuoltua (1916) takaisin lapsuutensa maisemiin Hakunilaan.[14] Kirjailija Synnöve Ilmoni (1877–1957) oli Sigrid Ilmonin tytär.

SV

Sävellyksiä

Kuorolaulu *Vad drömde rosen om?* (Wilhelmina Nordström) (n. 1860–1870-l.) [k]. Yksinlaulu *På skridskor* (Zachris Topelius) (1868/1894). Kansanlaulusovituksia.

Viitteet

1 Sigrid Johanna Ilmoni s. Crohns. Kiitos Sakari Ylivuorelle elämäkerran kommentoinnista.
2 Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan syntyneet ja kastetut 1845–1851: 109, KA; *TM* 20.6.1912; *Astra* 1.4.1938.
3 *Astra* 20.9.1926 ja 1.4.1938; *SK* 21.1.1933.
4 Ilmoni 1933; *TM* 20.6.1912; *HBL* 3.5.1935; *Astra* 1.4.1938.
5 Grünberg Laskos oli myös kirjailija. *MW* 13.7.1877.
6 Ilmoni 1933; *TM* 20.6.1912; *HBL* 3.5.1935; Ylivuori 2019.
7 Sigrid Ilmonin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
8 Ilmoni 1933; *TM* 20.6.1912; *ÅU* 9.9.1891 ja 23.9.1894; lehtileikkeet, Sigrid Ilmonin henkilömappi, SM.
9 Ilmoni 1933; *HBL* 3.5.1935; *ÅU* 4.5.1935.
10 *VBL* 2.9.1876, 18.11.1876, 16.12.1876, 2.2.1884, 12.9.1885 ja 24.1.1965; *Vaasan sanomat* 3.6.1878; *Wasa tidning* 8.2.1885; *TM* 20.6.1912; *HBL* 23.6.1912.
11 Koulu toimi vuodesta 1889 alkaen rakennuksessa, joka nykyään tunnetaan Panimoravintola Kouluna.
12 Svenska Fruntimmersskolan 1944, 192; Forslin 1944, 79–80; *VBL* 10.7.1886; *NP* 7.3.1890; *Päivälehti* 8.4.1891; *Aura* 14.5.1890; *ÅT* 7.4.1891; *ÅU* 30.4.1903; *HBL* 1.9.1908.
13 *ÅT* 29.10.1888; *ÅU* 9.9.1891, 23.9.1894 ja 4.5.1935; Sigrid Ilmonin kirjeet Richard Faltinille, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK.
14 *ÅU* 18.1.1917 ja 4.5.1935; *NP* 3.8.1909.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan arkisto: Syntyneet ja kastetut 1845–1851
Kansalliskirjasto
  Friedrich Richard Faltinin arkisto: Sigrid Ilmonin kirjeet Richard Faltinille
Sibelius-museo
  Sigrid Ilmonin henkilömappi: lehtileikkeet
  Sigrid Ilmonin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Ilmoni, Sigrid 1933: Sivistyselämämme sirpaleitakin talteen: Sigrid Ilmoni kertoo muistojensa kätköistä. – *SK* 21.3.1933.
Itävallan Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto
Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehti- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Forslin, Alfhild 1944: Sångundervisningen. Ks. Svenska Fruntimmersskolan 1944. 76–81.
Svenska Fruntimmersskolan 1944: *Svenska Fruntimmersskolan / Svenska Flickskolan i Åbo 1844–1944: Minnesskrift*. Åbo: Åbo Tidnings och tryckeri aktiebolag.
Ylivuori, Sakari 2019: *Vårförening*. Tutkimuspohjaisen romaanin käsikirjoitus. Kopio SV:n hallussa.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sofie Lithenius

Turku 24.4.1847–11.3.1926 Helsinki

Sofie Lithenius

Lähes kaikki suomalaiset tuntevat joululaulun *Sinivuorten yö*, mutta kuinka moni muistaa sen tekijän? Laulun sanat ja sävelen laati kansakoulunopettaja ja säveltäjä Sofie Lithenius,[1] yksi suomalaisen musiikkikasvatuksen uranuurtajista.

Sofie Lithenius syntyi Turussa Gustava Litheniuksen (s. Söderström) ja sorvarimestari Henrik Litheniuksen musikaaliseen perheeseen.[2] Isä oli harrastajahuilisti, ja Anton-veli soitti kotona viulua, jota hänen pikkusisarensa salaa kokeili kielloista välittämättä.[3] Sofie Lithenius sai lapsuudessaan perusteellisen sivistyksen muun muassa saksalaissyntyisen Alide Schwanckin yksityisessä tyttökoulussa, jossa painotettiin kielten ja musiikin opiskelua.[4] Lisäksi hän otti pianotunteja nimekkäältä turkulaiselta pianopedagogilta Vivika Ekmanilta. Lithenius haaveili ammattimuusikon urasta, mutta perheen puolelta ei löytynyt siihen kannatusta ja se osoittautui taloudellisesti mahdottomaksi.[5]

Tie taloudelliseen riippumattomuuteen ja oman elämän itsenäiseen hallintaan avautui 1800-luvun lopun keskiluokan naisille useimmiten opettajan ammatin kautta. Monien kanssasisartensa tapaan Lithenius kouluttautui kansakoulunopettajaksi Tammisaaren ruotsinkielisessä opettajaseminaarissa, josta hän valmistui vuonna 1877.[6] Tässä leipätyössä hän toimi lähes neljäkymmentä vuotta opettaen etenkin laulua, käsitöitä ja maantiedettä ruotsinkielisissä tyttö- ja kansakouluissa Haminassa, Porissa sekä Helsingissä, minne hän sittemmin asettui pysyvästi.[7] Lisäksi hän toimi pianonsoitonopettajana ja välitti soittimia.[8]

Opettajan uran ohella Lithenius opiskeli musiikkia ja musiikkipedagogiikkaa. Työskennellessään opettajana Helsingissä 1880–1890-luvulla hän otti musiikinteorian tunteja säveltäjä ja kapellimestari Richard Faltinilta, osallistui Helsingin Musiikkiopiston luennoille kuunteluoppilaana ja suoritti kansakoulun laulunopettajan tutkinnon.[9] Hän kehitti pedagogin ammattitaitoaan tekemällä opintomatkoja ulkomaille ja osallistumalla kansainvälisiin opettajainkokouksiin.[10] Monien kollegoidensa tapaan Lithenius oli kiinnostunut sveitsiläisen musiikkipedagogin Émile Jaques-Dalcrozen musiikkiliikunta-, säveltapailu- ja laulunopetusmenetelmistä, joihin hän tutustui Keski-Euroopassa.[11]

Säveltäjän taitojaan Lithenius hyödynsi ennen kaikkea tekemällä musiikkia lapsille ja nuorille. Hän julkaisi sitä huomattavan määrän aina 1890-luvun alusta 1920-luvun puoliväliin.[12] Joukkoon mahtuu niin yksin- ja kuorolauluja kuin laulu-

https://doi.org/10.21435/ha.154

leikkejä ja lyhyitä musiikkiteatterikappaleita. Teosten aihepiirit ulottuvat klassikkosaduista luontoromantiikkaan. Niiden sävy on usein topeliaanisen isänmaallinen eli kodin idylliä, uskoa kaitselmukseen ja luontorakkautta vaaliva. Esimerkiksi mainittakoon vuonna 1899 julkaistu laulu *Lasten kotimaan rukous jouluna* (*Barnens bön för Finland*), joka on sävelletty suomenruotsalaisen kirjailijan Rafael Hertzbergin tekstiin.[13] Laulujen teksteinä Lithenius käytti myös omia runojaan sekä esimerkiksi J. L. Runebergin ja Zachris Topeliuksen tuotantoa. Yksi hänen tunnetuimmista lauluistaan on Topeliuksen runoon sävelletty lastenlaulu *Pikku Lauri* (*Lasse Liten*) vuodelta 1892.[14]

Litheniuksen laulukokoelmat oli suunnattu koteihin, kouluihin ja lastentarhoihin, ja usein ne sisältävät Litheniuksen omien sävellysten lisäksi sovituksia muista lastenlauluista.[15] Monet laulunsa hän julkaisi alkeistason piano-oppilaille soveltuvan yksinkertaisen säestyksen kera, ja joihinkin kuuluu mukaan laululeikki tai lyhyt näytelmäteksti. Litheniuksen laulusävellykset ja sovitukset pysyivät vuosikymmenien ajan Suomen kansakoulujen opetussuunnitelmissa ja laulukirjoissa.[16] Vuonna 1904 Helsingin kaupunginvaltuusto antoi Litheniukselle rahapalkinnon kiitokseksi hänen tekemästään työstä juuri kansakoulujen laulunopetuksen hyväksi.[17] Lithenius myös sävelsi musiikkia kansakoulujen juhlatilaisuuksiin.[18] Erityisen suosittuja ovat edelleenkin Litheniuksen joululaulut, kuten hänen luultavasti omaan tekstiinsä säveltämä *Joulu on tullut* (*Julen är kommen*) ja Topeliuksen sanoihin säveltämä *Joulu oveen kolkuttaa* (*Julvisa*). Litheniukselta ilmestyi 1900-luvun vaihteessa uusi nuottikirja tai yksittäinen teos lähes vuosittain joulumarkkinoille.[19] Monista hänen nuoteistaan otettiin hänen elinaikanaan useampia painoksia.[20]

Litheniuksen teoksia julkaisivat suuret musiikkikustantajat, kuten Wasenius, Fazer & Westerlund sekä saksalainen Breitkopf & Härtel, ja niistä julkaistiin usein samalla sekä ruotsin- että suomenkieliset painokset.[21] Kymmenkunta Litheniuksen lastenlaulua julkaistiin Kööpenhaminassa tanskaksi käännettyinä.[22] Tuotteliaan säveltäjän teokset huomioitiin myönteisesti aikalaislehdistössä, joskin soraääniäkin ajoittain kuului.[23] Litheniuksen melodiikkaa pidettiin luonnollisena ja sävellysten pedagogista tyyliä arvostettiin.[24] Ruotsalaisen kolleganssa ja aikalaisensa Alice Tegnérin tavoin Lithenius pyrki uudistamaan lastenmusiikkikulttuuria kansanmusiikkivaikutteiden sekä taidokkaan ja sävyltään valoisan melodiikan pohjalta.[25] Ammattipiireissä Lithenius kuitenkin jätettiin ”lastenlaulujen säveltäjänä” vähäarvoiseen asemaan, erityisesti suhteessa orkesteriteoksiin ja kamarimusiikkiin keskittyneisiin miessäveltäjiin. Esimerkiksi *Valvoja*-lehden nimimerkki B. R. totesi arviossaan vuonna 1898, ettei ”tämmöisillä lauluilla tavallisesti [– –] ole mitään syvempää musikaalista merkitystä”.[26] Samaa väheksyntää joutuivat kokemaan monet Litheniuksen naispuoliset kollegat, jotka tekivät uraauurtavaa työtä musiikkikasvatuksen alalla.[27]

Myös aikuiset ammatti- ja harrastajalaulajat omaksuivat ohjelmistoihinsa Litheniuksen lauluja. Suosittuja olivat esimerkiksi kaksi kehtolaulua: Zachris Topeliuksen tekstiin sävelletty *Ro, ro, liten vän* (”Tuu, tuu, pikku ystäväin”), jota esitti muiden

https://doi.org/10.21435/ha.154

muassa baritoni Sigurd Englund, sekä Edith Forssmanin tekstiin sävelletty *Slumra min älskade lilla* ("Uinuos armahin hiljaa"), josta säveltäjä, urkuri ja kuoronjohtaja Oskar Merikanto teki sekakuorosovituksen.[28] Kun laulaja Ester Niska-Forsman järjesti Helsingin "ensimmäiseksi lastenkonsertiksi" mainostetun tapahtuman lokakuussa 1907, kuului ohjelmaan itsestäänselvästi Litheniuksen musiikkia,[29] ja sama ohjelma esitettiin sittemmin Viipurissa.[30] Litheniuksen musiikkia esittivät 1900-luvun alussa myös muiden muassa laulaja-säveltäjä Edit Polón, oopperalaulaja Greta von Haartman, joka oli säveltäjä Brita von Troilin sisko, sekä laulaja Florence (Miffo) Tammelander.[31]

Vuosisadan vaihteessa Lithenius sävelsi lastenmusiikin ohella kuoroteoksia, yksinlauluja ja pianokappaleita, kuten esimerkiksi pianovalssin *Ungdoms-Drömmar* (*Unelma nuoruudessa*, 1898) sekä kolme yksinlaulua (1906).[32] Suomalaisen kansakouluaatteen kehittäjän Uno Cygnaeuksen satavuotisjuhlaan hän laati lapsikuorokantaatin *Nu gulnar hösten* ("Nyt syksy kellastuu") Topeliuksen sanoihin. Se esitettiin juhlapäivänä 12.10.1910 Yliopiston juhlasalissa Helsingissä ja julkaistiin sittemmin *Julstjärnan*-joulualbumissa sekä Litheniuksen *Sånger för barn* -nuottikirjasarjan viidennessä osassa.[33]

Lithenius eläköityi opettajan tehtävästään vuonna 1914 ja vetäytyi Helsingin vilinästä Porvooseen ja Naantaliin, missä hän hoidatti terveyttään.[34] Hän jatkoi sävellystensä julkaisemista ruotsinkielisen kansakouluyhdistyksen vuosittaisessa *Julstjärnan*-joulualbumissa, jossa ilmestyi sävellysten ohella Litheniuksen laatimia laululeikkejä, runoja ja satuja.[35] Vielä 1920-luvulla Litheniukselta ilmestyi kaksiosainen laulukokoelma *Pumpernickelns visor* ("Pumpernikkelin lauluja").

Monien musiikkiin panostaneiden kansakoulunopettajien tapaan Litheniuskin oli kiinnostunut kansanlauluista, joiden keräämistä varten hän sai vuonna 1893 apurahan Svenska Litteratursällskapetilta.[36] Hän myös osallistui yhteislauluja sisältävien nuottikirjojen toimittamiseen. Litheniuksen omista yhteislauluista on jo mainittujen joulu- ja lastenlaulujen ohella jäänyt elämään esimerkiksi *Vår svenska sång* (Signe Strömborg) sekä *Östersjön* (Hjalmar Procopé), jotka löytyvät monista nykyajankin laulukirjoista.[37] Litheniuksen hengellisistä lauluista löytyy Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirjasta *Ilta on tullut, Luojani / Levolle lasken luojani* (tuntematon / suom. Aune Krohn) (virsi 563), joka ilmestyi ensi kerran vuonna 1895 Litheniuksen toimittamassa kokoelmassa *Yksi-, kaksi- ja kolmiäänisiä lauluja*.[38]

Suomen musiikin historiassa Lithenius lienee tunnetuin lasten- ja koulumusiikin säveltäjä. Silti hän on vain yksi lastenmusiikin, laululeikkien ja koululaulujen uudistusmielinen suomalaissäveltäjä muiden rinnalla. Tästä isosta joukosta mainittakoot vaikka Margit Hollmérus, Edith Holmström, Ellen Nervander, Bertha Relander, Edith Sohlström, Lilli Thuneberg ja Lullu Woldstedt-Buch. Lithenius epäilemättä tunsi monia näistä kollegoistaan ja oli heille esikuva. Hän sävelsikin joitakin lauluja kollegoidensa teksteihin, kuten esimerkiksi Nervanderin runoon laaditun kuoroteoksen *Natten* ("Yö").[39]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Litheniuksen painettuja nuottijulkaisuja ja sävellyskäsikirjoituksia on talletettu Sibelius-museoon ja Kansalliskirjastoon. Useita hänen teoksiaan julkaistiin myös aikakauslehdissä.[40] Tunnetuimpia Litheniuksen lauluja löytyy uusistakin suurelle yleisölle suunnatuista yhteis-, joulu-, lasten- ja koululaulukokoelmista. Niistä on tehty lukemattomia levytyksiä, jotka soivat edelleen radiossa.[41]

Lithenius sovitti, toimitti ja toi Suomeen ulkomaista lastenmusiikkia. Toisaalta hänellä oli tapana laatia omia melodioitaan tunnettuihin lasten- ja joululauluteksteihin. Säveltäjämerkinnät Litheniuksen julkaisemissa laulukokoelmissa – erityisesti niissä, jotka ovat Litheniuksen osin säveltämiä ja osin sovittamia – eivät ole johdonmukaisia, ja siksi on usein haasteellista erottaa, milloin on kysymys sovituksesta ja milloin sävellyksestä. Myöskään sanoittajia ei ole aina merkitty lauluihin näkyviin. Pedagogisen musiikin säveltäjille oli tyypillistä kirjoittaa teoksiinsa itse tekstejä, ja Lithenius harrasti myös muiden kirjoittamien tekstien osittaista muuntelua omien laulujensa tarpeisiin. Lisäksi hän julkaisi samoja laulujaan ja sovituksiaan useissa eri kokoelmissa. Litheniuksen laaja lastenlaulutuotanto olisi antoisa tutkimuskohde kriittiselle julkaisuhankkeelle.

NKK

Sävellyksiä[42]

Lasten- ja koululaulukokoelmia (teksti Lithenius [?], jollei toisin mainita): *Sånger för barn (med piano) I* (1891): (1) *Misse och Murre* (Anna Maria Roos [?]), (2) *Såningsmannen* (Wilhelmina Nordström), (3) *Sommaren*, (4) *Julnatten* (Zachris Topelius), (5) *Nyåret* (Topelius), (6) *Julvisa* (Topelius), (7) *Julgranen* (Topelius); *Sånger för barn (med piano) II* (1892): (1) *Höstvisa* (Topelius), (2) *Hvad skall du älska?* (Topelius), (3) *Kring julgranen* (4) *Våren* (Hulda Jung), (5) *Vaggvisa* (Topelius), (6) *Årstiderna* (Topelius); *Små sånger och lekar för folkskolor och barnträdgårdar I / Pieniä lauluja ja leikkejä kansakouluja ja lastentarhoja varten I* (1892): *Guds godhet / Jumalan hyvyys, Visa / Laulu, Visa / Laulu, Visa / Laulu, Lasse liten / Pikku Lauri* (Topelius), *Visa / Laulu, Biet / Mehiläinen, Sparfvens visa / Varpusen laulu* (Topelius), *Sommar / Kesä* (nimim. Aina), *Solstrålen / Päivänsäde, Julvisa / Joululaulu* (Hertzberg), *En liten ringlek / Pieni piirileikki, I trädgården (Ringlek) / Puutarhassa (Piirileikki), Sågvisa / Sahalaulu, Vi tvätta kläder / Pyykkilaulu, Göken / Käki*; *En, två och trestämmiga sånger utgifna till folkskolans tjänst II* (1893): *Bön / Rukous* ("O, Fader huld, se till mig ned"), *Arbetsamhet / Ahkeruus, Ut till skogs / Metsähän, Lilla Hedda / Pikku Heta* (Choraeus), *Våren kommer / Kevät joutuu* (Topelius), *Marsch / Marssi* (Vanda), *Till en flicka / Tytölle* (Topelius), *Min vackra visa / Kaunis lauluni* (Topelius), *Fågel på vingar små / Laulu, Där sitter en liten fågel / Lintunen* (J. J. Wecksell), *Om våren / Keväällä* (Emil von Qvanten [?]), *I regn / Sateella* (Nordström), *Stjärnhimmelen / Tähtitaivas* (Topelius), *Uppå bärget / Vuorella* (J. L.), *Eko / Kaiku* (Topelius), *Sjung min lilla fågel / Laula lintunen, Bofinkens vaggvisa / Peipon kehtolaulu* (Topelius), *Efter arbetet / Työn jälkeen* (Victor Öhberg [?]), *Fiskarn / Kalastaja* (Öhberg [?]), *Respolska* (Topelius), *Kring julgranen* [versiona kolmiääniselle lapsikuorolle]; *Yksi-, kaksi- ja kolmeäänisiä lauluja kouluja varten II* (1895)[43]: *Kesä* (tuntematon), *Jouluaatto*[44] (J. H. Erkko), *Isällemme* (Erkko), *Iltarukous*[45] ("Levolle lasken Luojani") (tuntematon), *Paimenen laulu* (Erkko); *Våra småttingar / Pienokaisillemme I–II* (1895): *Solstrålen / Auringon säde, Lillan sofver / Pienoinen nukkuu* (Lithenius [?]), *Sparfven sjunger för barnet / Varpunen laulaa*

https://doi.org/10.21435/ha.154

lapselle (J. L.), *Visa om gubben och gumman / Laulu ukosta ja akasta, Kråkungen / Variksenpoika* (Topelius), *Jöns matas / Jussia syötetään* (Topelius), *När Jöns dog / Kun Jussi kuoli, Ditt hem / Kotini* (J. F.), *Julvisa / Joululaulu* (Topelius), *Till skogen / Metsähän, Barnen kring julgranen / Lapset laulavat joulukuusella; Nya sånger och lekar för folkskolor och barnträdgårdar* (1897): mm. *Kläderna på* (Rafael Hertzberg); *Två- och trestämmiga sånger C-dur och a-moll I* (n. 1890-l.): mm. *Tre gyllene regler* (Nordström), psalmi 25:6 (Raamattu), psalmi 36:6 (Raamattu), psalmi 136:1 (Raamattu), *Solen, månen och planeterna, Mormor* (Nordström); *Sånger för barn (med piano) III* (1901): (1) *Ny julvisa* (Topelius), (2) *Rosenknoppen* (Ingerman), (3) *Som Herren vill* (Johan Olof Wallin), (4) *Rida ranka* (tuntematon), (5) *Källan* (Hans Vilhelm Kaalund), (6) *De olika syskonen* (Afzelius [?]), (7) *Vårkvällen* (Herman Sätherberg); *Siskan I* (1903): mm. *Mitt hem, Tabulan från 2–10; Julen* är *kommen / Joulu on tullut I* (ruotsink. versio 1907 / suomennos 1909): *Jultomtarnas marsch / Joulutonttujen marssi*[46], *Julen är snart här / Joulu on kohta täällä, Julen är kommen (Ringlek) / Joulu on tullut (Piirileikki), Majbaggens visa / Perhosen laulu* (Roos), *Min fågel / Lintuseni, Maria Nyckelpigas bekymmer / Leppäkertun huolet* (Roos), *Som ett smultron / Kuin mesimarja* (Anna Holmblad), *Bön för far och mor / Rukous isän ja äidin puolesta, Kissekatten / Kissi-missi, Årstiderna / Vuodenajat; Julen är kommen / Joulu on tullut II* (1909): *Julmarsch / Joulumarssi, Småfåglarnas jul / Pikkulintujen joulu* (nimim. Lea), *Trasten och siskan / Rastas ja peippo, Våren / Kevät* (Gustaf Fröding), *Islossningen / Jäänlähtö* (Albert Teodor Gellerstedt), *Aftonbön / Iltarukous; Siskan III: en- och tvåstämmiga noter i C-dur och a-moll* (1911): *Gretas blomma, Våren, Litet bo, Hemåt i regnväder, Aftonbön, Morgonbön, Substantiv, Verb, Adjektiv, Vak upp, Vallgossens visa, Glädjens bön, Aftonbön, Psalm, Till svalan, Arbetare sång* (U. M. R.); *Sånger för barn (med piano) IV* (1920?): (1) *Julstjärnan* (Sigrid Wrede-Mandelin), (2) *Julnisse*, (3) *Tattar Daras visa* (Topelius), (4) *Visa*, (5) *Utfärd*, (6) *Klockorna*; *Sånger för barn (med piano) V* (1920?): (1) *Julsång*, (2) *Det är jul* (tuntematon), (3) *Vaggvisa*, (4) *Hemlängtan*, (5) *Julängeln* (Roos), (6) *Kantat* ("Nu gulnar hösten") (Topelius); *Pumpernickelns visor I* (1920): *Pumpernickel, I trädgården* (Rie Cramer [?]), *Jösses namnsdag, Fiskefärden, Gullan reser bort* (Cramer), *Nenne skall somna, Vid Saimens strand, Pelle och Nillas bröllop, De små jössarna, Lasse och Lisa* (Lithenius), *Klang i skogen* (Gunnar Wennerberg [?]), *Gammal julpolska* (tuntematon), *Skolbarnens marsch, Marsch* (Adèle Weman); *Pumpernickelns visor II* (1923): (1) *Aftonklockan* (Märta Lagerfelt), (2) *I vårens tid* (Lagerfelt), (3) *Sommaren* (Lagerfelt), (4) *Lilla Maja* (Cramer), (5) *I gröna hagen* (Lagerfelt), (6) *Ballongen* (Cramer), (7) *Marsch* (Topelius), (8) *Barnen i badet* (Lagerfelt), (9) *Kajsa på stranden* (Cramer), (10) *Kälkåkningen* (Lagerfelt), (11) *Kurra gömma* (Lagerfelt), (12) *På konditoriet* (Cramer), (13) *Se där ute är marken vit* (Lagerfelt), (14) *Det snöar* (Lagerfelt), (15) *Lillan matas* (Cramer), (16) *Gossarnas drakar*. Lisäksi toimittanut laulu- ja laululeikkikokoelmat *Siskan II* (1906) ja *Leikkipirtti* (1914).[47]

Muita lasten- ja koululauluja (teksti Lithenius [?], jollei toisin mainita) (s.a.): *157 En- och tvåstämmiga visor till småskolans och barnträdgårdens tjänst* (s.a.): *Ordspråk* (tuntematon), *Gubben och gumman, Min fåle* (Topelius), *Ifrån himlen höga, Märtha och Elsas visa, Den flitige* (Charlotta Christina Lindholm), *Björken* (Topelius), *Källan* (Gellerstedt), *Lilla Paavo, Guds frid, Harungen, Aftonbön, Moderskärlek, På väg till skolan, Lovsång* (Kalevala), *Gud vare lov!, Morgonsång* ("Morgonen vaknar, mörkret flyr"), *Morgonsång* ("O gode fader"), *Vårsång, Sippan, En liten solstråle, Små rim, Dockans vaggvisa, Duktiga flickor, Allt det goda vi kring oss så, Ekorren i eken* (Roos), *God morgon, Solrosen, Ut till skogen, Gräshoppan och myggan* (Topelius), *Hantverkarns visa, Hönsmamma, Fisken i floden, Pelle i pussen, Skeppet, Vår vinter, Ned för backen, Raska gossar* (Topelius), *Räbete, räbete, bum!, Min Brunte, Ordspråk* (tuntematon), *Frukta ej!* (Lithenius/Raamattu [?]), *Pelle och Karo, Resan, Rakman och Krokman* (tuntematon), *Lilla Pelle, Båten gungar, Hurra för vintern, Min blomma, Min trädgård, Vintervisa, Snöflingan, Lasse är liten* (Roos), *John Blund, Bertels julklapp, Aftonbön* (Luise Hensel), *Morgonbön, Våren, Morgonklockan, I solens sken, Ett artigt barn, Klockan 12*

https://doi.org/10.21435/ha.154

(tuntematon), *Glädje, Mirris dröm, Lilli och Alli, Lisa liten, Fågelunget, Hemfärden från skolan, Katten och tuppen, Ditt land* (Topelius), *Vårvisa, När blommorna vakna, Julklapp till mor och far, Kvällen, Moders kärlek* (Kalevala), *Till hemmet, Hos skomakarn, Sparvens visa, Förgät mig ej, Vandringssång* (Gerhard Tersteegen [?]).

Muita yksin- ja yhteislauluja (teksti Lithenius [?], jollei toisin mainita): *Småfåglarnas jul / Pikkulintujen joulu* (nimim. "Lea") (1898), *Barnens bön för Finland* (Rafael Hertzberg) (1899), *Nyårsklockan* (Topelius) (1899), *Lifvets sorg och lifvets glädje* (Ida Granqvist) (1906), *Snöflock* (Wilhelmina Nordström) (1906), *Smeden* (Johan Olof Wallin) (1906), *Julfrid* (Hertzberg) (1909), *Vid ett barns grav* (Signe L.) (1916), *Östersjön* (Hjalmar Procopé) (ennen v. 1922), *Akilejan* (A. M. Roos) (s.a.), *Badet* (s.a.), *Biet och blomman (Ringlek)* (s.a.), *Bröllopsmarschen* (s.a.), *Duvorna* (s.a.), *Elvornas sång* (s.a.), *Floden* (s.a.), *Fågeln ropar i skogen* (M. N.) (s.a.), *Fåglarna och blommorna* (s.a.), *Gås-Kajsa* (s.a.), *Haren, räven och kråkan* (s.a.), *Höstvisa* (s.a.), *Jul-Nisse* (s.a.), *Julnisses visa* (s.a.), *Kissarna på hovet* (Roos) (s.a.), *Leka häst* (s.a.), *Nu till julgubben vi gå* (s.a.), *Plocka, plocka söta bär* (s.a.), *Pluss och minus* (s.a.), *Plättor med socker (bilaga till Pelle och Lisa)* (s.a.), *På väg till skolan (Marsch)* (s.a.), *Slutkör (Fosterlandet)* (s.a.), *Snöflingans dans (Trädens strid)* (s.a.), *Sparvens visa* (L. T.), *Vi julgubben bära* (s.a.), *Vi ro till skären* (s.a.), *Vi två* (Roos) (s.a.), *Vår svenska sång* (Signe Strömborg) (s.a.), *Äppelträdet* (s.a.).

Laululeikkejä: *Julsagor och lekar med musikbilaga* (1897): *Våren och vintern* (E. L–m): (1) *Vår och vinter,* (2) *Prinsessan Sefyr,* (3) loppukuoro ("Välkommen, skön Sefyr"); *Blommorna*: (1) *Nu har jag ändtligt kornet sådt*[48] (Nordström), (2) *Molnen* (E. L–m), (3) *Vallflickan* (Topelius), (4) loppukuoro (E. L–m [?]); *Piirileikki* (Lithenius [?]) (1901); *Tröska råg / Puidaan ruista* (Lithenius [?]) (1901); *På ängen* (H. A.) (1902); *Joululeikki* (tuntematon) (1906); *Tre tomtegubbar* (Lithenius [?]) (1908); *Joulutontut* (Hellin Olander) (1912); *Till barnens fröjd* (1912): *Här kommer en prinsessa, efter C. H.* (tuntematon), *Här kommer en liten herreman* (tuntematon); *Julhymn* (1913) (Raamattu); *Ankorna* (Lithenius [?]) (1914); *Bygga bo* (Lithenius [?]) (s.a.); *Pernilla Netta Näversko, sånglekar* (Lithenius [?]) (s.a.): *Skidfärden (Marsch), Pernilla Netta Näversko, Trädgården (Ringlek), Skatan gick på gatan* (tuntematon).

Musiikkia lastennäytelmiin ja -kuvaelmiin (Lithenius [?]): *Fritz och Hildas julafton* (1914): *Julpolska*; *Jultomtarnas verkstad* (1915): (1) *Nissarnas marsch,* (2) *Nissarnas lek*; *Julnisse och Fabbi Dummelfax* (1921): *Repris från skolmarschen*; *Resan ut i världen* (1923): *Vandringsmarsch, Vi ro på fjärden, Tomtarnas ringdans*; *Den fåfänga Greta* (1924): *Grisen Tria, Snart skall vi fira jul igen, Från fjäderholmen*; *Ärlighet varar längst* (1925): *Nu är julen kommen*; *Likviden* (1928): *Nu så gläntar julen* (ks. *Sånger* för *barn II*), *Här är jul och fröjd.*

Naiskuorolle: *Herra armahda minua!* (Raamattu) (1936), *Iltarukous* (Aune Krohn) (s.a.) (hengellisen laulun kuoroversio), *Det ringer till jul* (Topelius) (s.a., kuorolle sov. Greta Dahlström), *Fädrens språk* (V[ictor?] Öhberg) (s.a., kuorolle sov. Greta Dahlström). Sekakuorolle: *Natten* (Ellen Nervander).

Pianolle: *Ungdoms-Drömmar / Unelmia Nuoruudessa* (1898); *Julen är kommen / Joulu on tullut I* (1907/1909): *Lezginka, Masurkka, Pas des patineurs, Hej hopp i dansen / Polska, Jenkka, Valssi (Dunka), Valssi*; *Julen är kommen / Joulu on tullut II* (1909): *Mignon, Masurkka, Hiavatha, Lezginka, Krakowiak, Valssi, Valssi.*

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Sofie (Sofia) Albertina Lithenius. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Koivisto-Kaasik 2021. Lithenius on mainittu joissakin musiikinhistoriallisissa tarkasteluissa; esim. Hirvonen 2009, 63–66; Pajamo & Tuppurainen 2004, 343–344. Korjattakoon muutama Pajamon ja Tuppuraisen tekstin virhe: kuva s. 344 ei esitä Sofie Litheniusta vaan Ida Mobergia; Lilli Leinbergin syntymävuosi on 1836; Iina Karttusen *Niin alhaalla ei kukaan kulje* -laulun teksti on Martta Kaukomaan.
2 Hiski 8107157.
3 *Tidskrift för folkskolan* 8/1917.
4 Ibid; *ÅU* 15.8.1856 ja *ÅP* 5.12.1878. Litheniuksen muina opinahjoina mainitaan Sofia Sundvallin ja mamselli Himbergin yksityiset pikkulastenkoulut. *Tidskrift för folkskolan* 8/1917. Lithenius otti mahdollisesti yksityistunteja myös Turun yläalkeiskoulun maantiedon ja historian opettajalta Robert Fredrik Wennerbergiltä. Opiskelijamatrikkeli 1871–1918, Tammisaaren opettajaseminaarin arkisto, KA/HT.
5 *Tidskrift för folkskolan* 8/1917 ja 5/1926.
6 Opiskelijamatrikkeli 1871–1918, KA/HT; ks. myös *ÅU* 25.6.1877; *Tidskrift för folkskolan* 8/1917.
7 Esim. *HD* 5.8.1878 ja 4.8.1884; *Folkwännen* 17.7.1887; *Aftonposten* 2.6.1897; *HBL* 28.11.1919; *Tidskrift för folkskolan* 5/1926.
8 *ÅU* 16.1.1872 ja 24.12.1890; *BT* 10.9.1884; *Tidskrift för folkskolan* 12/1913, 1/1914, 20/1914 ja 24/1914.
9 *Tidskrift för folkskolan* 8/1917; *ÅU* 14.3.1926.
10 *Tidskrift för folkskolan* 4/1910.
11 *Tidskrift för folkskolan* 8/1917.
12 Sofie Litheniuksen painetut nuottijulkaisut, SM ja KK.
13 Ibid.; *NP* 12.12.1899.
14 Litheniuksen painetut nuottijulkaisut, SM ja KK; *HBL* 1.12.1893; ks. myös Hirvonen 2009, 64; Pajamo 1999, 112–113, 286. Saman runon on säveltänyt ruotsalainen Alice Tegnér (1897). Visarkivets vis- och låtregister, Musikverket.
15 Esim. Litheniuksen esipuhe *Leikkipirtti*-laululeikkikokoelmassa (1914), SM; ks. myös *NP* 28.7.1892 ja 8.9.1892.
16 Salo 1935, 75, 133, 191, 197, 223 ja 227.
17 *Helsingfors-Posten* 26.10.1904.
18 *HBL* 24.10.1908.
19 Esim. *Päivälehti* 25.2.1898; *HBL* 4.12.1907; *NP* 7.12.1909.
20 Esim. *Tidskrift för folkskolan* 19/1914.
21 Litheniuksen painetut nuottijulkaisut, KK ja SM; *US* 18.8.1892; *NP* 23.8.1892; *HBL* 15.9.1895 ja 15.12.1909; *Päivälehti* 15.9.1895.
22 Litheniuksen painetut nuottijulkaisut, SM.
23 Esim. *Päivälehti* 25.2.1898.
24 *Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland* 2/1893; *HBL* 1.12.1893, 15.9.1895 ja 13.12.1899; *Aftonposten* 13.9.1895; *Päivälehti* 15.9.1895, 22.12.1901; *Kisakenttä* 12/1914.
25 Tegnéristä ks. Paulsson 2014.
26 *Valvoja* 2/1898.
27 Vrt. Moisala 1994, 211.
28 Esim. *HBL* 29.9.1893; *Jakobstad* 10.1.1912; *Rundradion* 5.1.1930. Merikannon sovitus on kadoksissa, eikä täyttä varmuutta ole siitä, mikä kehtolaulu on kyseessä. Ks. Poroila 2019, 75.
29 *HBL* 13.10.1907 ja 19.10.1907.
30 *Viborgs Nyheter* 23.11.1907.
31 *HBL* 28.12.1910; *BT* 1.10.1915; *Tammerfors Aftonblad* 28.3.1917.
32 Litheniuksen painetut nuottijulkaisut, KK ja SM; *HBL* 22.12.1898 ja 1.2.1907; *US* 22.12.1898.
33 Litheniuksen painetut nuottijulkaisut, KK; *HBL* 12.10.1910; *Tidskrift för folkskolan* 11/1910 ja 12/1910; ks. myös *Tidskrift för folkskolan* 1–2/1911 ja 8/1917.
34 *US* 14.6.1913; *ÅU* 11.7.1920; *Tidskrift för folkskolan* 5/1926.
35 *Julstjärnan* 1906, 1913, 1915; ks. myös. *Tidskrift för folkskolan* 11/1906, 11/1912, 22/1914, 22/1921, 20/1922 ja 20/1923; *HT* 18.12.1909; Schildtin kustantamon kirje Sofie Litheniukselle 10.8.1917, Schildtin kustantamon kokoelma, ÅA.
36 *ÅU* 22.4.1893.
37 Lehtileikkeet, Sofie Litheniuksen henkilömappi, SM; ks. myös esim. *Nyland* 22.6.1926.
38 Litheniuksen painetut nuottijulkaisut, SM; Virsikirja 2020 [1986]; ks. myös Hirvonen 2009, 64; Lempiäinen ym. 1988, 186, 354; Björkstrand 1999, 175; Pajamo & Tuppurainen 2004, 343.
39 Sofie Litheniuksen musiikkikäsikirjoitukset, SM ja KK.
40 Esim. *Kisakenttä* 1/1915; ks. myös esim. *NP* 14.12.1906; *AL* 10.11.1912.
41 Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
42 Teosluetteloon on sisällytetty vain ne teokset, jotka on jossakin alkuperäislähteessä selvästi merkitty Litheniuksen sävellyksiksi ja/tai joista on löytynyt käsikirjoituslähde. Litheniuksen sävellyksiä löytynee jatkossa vielä enemmän arkistoista sekä laulukirjoistakin; toisaalta on mahdollista, että jotkut sävellyksistä paljastuvat sovituksiksi. Teosluettelossa käytetään laulukokoelmien julkaisuvuotta; jotkut kokoelmien lauluista on julkaistu aiemmin muualla. Olen tulkinnut niin, että ne ruotsinkieliset laulut, joiden sanoittajaa ei ole lainkaan mainittu ja joiden tekstiä ei näytä löytyvän muualta, voisivat olla tekstienkin osalta Litheniuksen omaa tekoa.
43 Kokoelmassa ilmestyi suurin osa *En, två och trestämmiga sånger utgifna till folkskolans tjänst II* -albumin (1893) lauluista. Tähän on merkitty vain ne laulut, joita ei löydy aiemmasta ruotsinkielisestä kokoelmasta.
44 Kysymyksessä on Litheniuksen oma sävelmä Erkon tunnettuun *No onkos tullut kesä* -joululaulutekstiin.
45 Nykyään tunnettu suomennoksena *Ilta on tullut, Luojani*, jonka on luultavasti tehnyt Aune Krohn (Suomen evankelis-luterilaisen virsikirjan virsi 563).
46 Alkuperäinen, vuonna 1909 ilmestynyt suomennos ("Vuoren harmajan / alta matkahan") on eri teksti kuin se, jolla kappale nykyään tunnetaan ("Sinivuorten yö"). Ensimmäisen suomennoksen tekijä ei käy ilmi painatteesta.
47 Näiden kahden kokoelman kohdalla on epäselvää, mitkä kappaleet ovat Litheniuksen sävellyksiä ja mitkä mahdollisesti sovituksia. Asian selvittäminen vaatisi tarkempaa tutkimusta kuin tässä hankkeessa oli mahdollista tehdä.
48 Kyseessä on sama teksti mutta eri melodia kuin vuonna 1891 julkaistussa *Såningsmannen*-laulussa.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipiste
Tammisaaren ruotsinkielisen opettajaseminaarin arkisto: Opiskelijamatrikkeli 1871–1918
Kansalliskirjasto
Sofie Litheniuksen musiikkikäsikirjoitukset
Sibelius-museo
Sofie Litheniuksen henkilömappi: lehtileikkeet
Sofie Litheniuksen musiikkikäsikirjoitukset
Åbo Akademin kirjasto
Schildtin kustantamon (Schildts förlagsaktiebolag) kokoelma: Schildtin kustantamon kirje Sofie Litheniukselle

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Hiski 8107157: Turun ruotsalainen seurakunta – Åbo svenska församling: Kastetut: 24.4.1847: Sofia Albertina Lithenius. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t8107157. Viitattu 5.11.2020.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Musikverket: Visarkivets vis- och låtregister
Salo, Aukusti 1935: *Alakansakoulun opetussuunnitelma: Kokonaisopetusperiaatteen mukaan*. Helsinki: Otava. [KK]
Sibelius-museo: Sofie Litheniuksen painetut nuottijulkaisut
Virsikirja 2020 [1986]: *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja*. Verkkojulkaisu, https://virsikirja.fi/.
Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
Hirvonen, Riitta 2009: *Ystävä sä lapsien: Lasten virret ja hengelliset laulut suomenkielisissä kokoelmissa 1824–1938 ja niiden vaikutus vuoden 1938 virsikirjaan*. Teologian väitöskirja. Helsinki: HY.
Koivisto-Kaasik, Nuppu 2021: Lithenius, Sofie. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010163. Viitattu 13.10.2022.
Lempiäinen, Pentti ym. 1988: *Virsitieto: Käsikirja virsikirjan käyttäjälle*. Helsinki: Kirjapaja.
Moisala, Pirkko 1994: Suomen ja naapurimaiden naissäveltäjät. Teoksessa Pirkko Moisala & Riitta Valkeila: *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä. 187–206.
Pajamo, Reijo 1999: *Lehti puusta variseepi: Suomalainen koululauluperinne*. Helsinki: WSOY.
Pajamo, Reijo & Erkki Tuppurainen 2004: *Suomen musiikin historia: Kirkkomusiikki*. Helsinki: WSOY.
Paulsson, Kajsa 2014: Barnvisans förnyare. *Musikverket*. https://musikverket.se/artikel/barnvisans-fornyare/. Viitattu 2.11.2022.
Poroila, Heikki 2019: *Yhtenäistetty Oskar Merikanto: Teosten yhtenäistettyjen nimekkeiden ohjeluettelo*. Helsinki: Suomen musiikkikirjastoyhdistys.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Josefine Woldstedt

Helsinki 16.7.1848[1]–1.10.1913 Akaa

Josefine Woldstedt

Josefine Woldstedt[2] oli laulaja, laulunopettaja ja säveltäjä. Oopperan sijaan hän suuntautui kirkkomusiikkiin ja konserttilauluun sekä opettamiseen. Suurin osa hänen sävellystuotannostaan on taiturillista äänenkäyttöä esittelevää laulumusiikkia sekä taidelaulun harjoittamiseen tarkoitettua pedagogista materiaalia.

Josefine Woldstedtin äiti Gustava Woldstedt (s. Struve) oli saksalaista sukua oleva kääntäjä ja opettaja ja isä Fredrik Woldstedt oli tähtitieteen professori Suomen Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa.[3] Perheessä puhuttiin saksaa ja ruotsia.[4] Josefinen äidin setä oli kuuluisa venäjänsaksalainen tähtitieteilijä Friedrich Georg Wilhelm von Struve (1793–1864), jonka astemittauksiin Josefinen isäkin osallistui.[5] Josefinen ollessa kolmetoistavuotias hänen isänsä menehtyi. Perheen toimeentulo-ongelmien ratkaisemiseksi äiti perusti Helsinkiin yksityisen saksalaisen tyttökoulun eli Woldstedtin tyttökoulun (*Woldstedt'sche Mädchenschule in Helsingfors*). Se toimi vuodet 1862–1869 Gustava Woldstedtin johdolla Vuorikadulla Yliopiston läheisyydessä.[6] Koulun johtaja opetti monia aineita, kuten laskentoa; hän oli tunnettu taitavana matemaatikkona.[7]

Oman koulunkäyntinsä Josefine Woldstedt aloitti kuitenkin Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa 1850-luvun lopulla eli aikana, jota voi pitää sen yhtenä musiikillisena kultakautena.[8] Koulun musiikinopetuksen ohella Woldstedt sai luultavasti musiikissa yksityisopetusta. Hänen kummisetänsä oli Helsingin Vanhan kirkon urkuri, laulunopettaja ja säveltäjä Fredrik August Ehrström,[9] joka muistetaan lauluistaan *Vid en källa* (*Lähteellä*) ja *Svanen* (*Joutsen*). Kummisetä kuoli Josefine Woldstedtin ollessa pikkutyttö, mutta perheen tuttavapiirissa oli monia muitakin muusikoita. Äidin avattua oman koulunsa Josefine Woldstedt siirtyi sinne. Siellä hänen luokkatovereihinsa kuului sittemmin Pohjoismaiden ensimmäinen julkisen ylioppilastutkinnon suorittanut nainen Maria Tschetschulin,[10] joka Woldstedtin tavoin harjoitti musiikkia, erityisesti pianonsoittoa, sekä teatteria.[11]

Koulunkäynnin jälkeen Woldstedt opiskeli laulua ja pianonsoittoa Hannoverissa.[12] Vuodet 1873–1875 hän opiskeli Leipzigin konservatoriossa. Hänen pääaineensa oli laulu, jossa häntä opettivat Carl Reinecke ja Anna Schimon-Regan.[13] Hän esiintyi useissa konservatorion konserteissa,[14] ja menestyksestään lauluopinnoissa hänet palkittiin vuonna 1875 parhaan oppilaan palkinnolla, Praemie-diplomilla.[15] Lehtikritiikeissä Woldstedtin mezzosopraano-ääntä kuvattiin metalliseksi, hopeiseksi, laajaksi ja ylärekisterissä voimaperäiseksi.[16]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Naisia ei kyseisenä aikana yleensä päästetty konservatorioissa musiikinteorian vaativimmille kursseille eikä sävellysluokille, mutta Woldstedtin päästötodistus kertoo hänen opiskelleen sävellystä ja musiikinteoriaa Salomon Jadassohnin ja Hermann Kretzschmarin johdolla. Todistuksen mukaan hän oli osoittautunut näissä aineissa erinomaiseksi, tunnolliseksi ja loistavasti edistyneeksi opiskelijaksi (”wortreffliche, fleissige Schülerin, die ganz prächtige fortschritte gemacht”).[17] Muutamia vuosia Woldstedtin jälkeen konservatoriossa opiskelivat Reinecken johdolla brittisäveltäjä Ethel Smyth (1858–1944) sekä ruotsalais-saksalainen viulisti-säveltäjä Amanda Maier-Röntgen (1853–1894); Jadassohnin myöhempiin sävellysoppilaisiin kuului suomalais-norjalais-tanskalais-saksalainen Betzy Holmberg. Woldstedt harjoitti Leipzigin konservatoriossa myös kamarimusiikkia Reinecken ja Engelbert Röntgenin johdolla sekä pianonsoittoa Johannes Weidenbachin ja Ernst Ferdinand Wenzelin oppilaana.[18]

Valmistumisensa jälkeen Woldstedt asui jonkin aikaa Sveitsin Lausannessa, minne hänen äitinsä ja pikkusiskonsa Olga Spiess (s. Woldstedt, 1857–1920) olivat muuttaneet. Hän konsertoi useissa Sveitsin kaupungeissa.[19] Sitten hän lähti jatko-opiskelemaan laulua vuodeksi Pietariin vaikutusvaltaisen ruotsalaisen laulupedagogin Henriette Nissen-Salomanin oppiin.[20] 1870-luvun lopulla hän asettui pysyvästi Tukholmaan toimien kirkko- ja konserttilaulajan työn ohella laulunopettajana.[21] Vuosina 1877–1879 Woldstedt esiintyi ainakin Pietarissa, useissa Suomen, Ruotsin ja Tanskan kaupungeissa sekä Saksassa.[22] Hän konsertoi suomalaispianistien Alie Lindbergin ja Ina Langen sekä ranskalaisen viulisti-säveltäjän Paul Viardot-Garcían kanssa. Laajoja konserttikiertueita hän teki ruotsalaisen säveltäjän, pianistin ja urkurin Oscar Byströmin kanssa, joka oli aiemmin toiminut Turussa ja Helsingissä kapellimestarina sekä Ruotsissa prinsessa Eugénien piano-opettajana.[23] Woldstedt tutustuikin Ruotsin säveltävään prinsessaan Eugénieen mahdollisesti juuri näihin aikoihin Byströmin – tai Ina Langen – kautta. Tukholmassa tiedeakatemian salissa pitämässään konsertissa 16.11.1879 Woldstedt lauloi suomenkielisen kansanlaulun. Suomen kielellä laulaminen taidemusiikin konserteissa oli tuolloin harvinaista, kuten siihen ihastunut kriitikkokin huomautti.[24] Laulun sovittajaa ei mainita konsertin ohjelmassa eikä kritiikeissä, mutta se saattoi hyvinkin olla konsertin pianistina toiminut Lange, ellei sitten Woldstedt itse; usein miessovittajat mainittiin nimeltä ja nimettömät olivat naisia. Vuonna 1879 Woldstedt lauloi jonkin aikaa (uudessa) Ruotsalaisessa naiskvartetissa (*Den [nya] svenska damqvartetten*)[25] sijaistaen mezzosopraano Augusta Ekenbergiä, jonka ura oli päättynyt avioliittoon.[26]

Woldstedt ystävystyi prinsessa Eugénien kanssa, kuten teki toinenkin suomalaismuusikko Ina Lange. Prinsessa Eugénie oli säveltäjä ja musiikin suosija,[27] joka tuki Woldstedtia taloudellisesti. Woldstedt esiintyi prinsessan järjestämissä musiikki-illoissa ja hyväntekeväisyyskonserteissa ja vieraili tämän luona Tukholman kuninkaanlinnassa ja prinsessan kesäasunnolla Gotlannin Visbyssä.[28] Todennäköisesti hän osallistui prinsessan sävellysten esityksiin. Mitään dokumentteja siitä, että Woldstedt olisi esittänyt näissä tai muissa tilaisuuksissa omia sävellyksiään, ei ole löytynyt, muttei se tarkoita,

https://doi.org/10.21435/ha.154

etteikö sitä olisi voinut tapahtua yksityisluontoisissa musiikkitapahtumissa. Moni säveltäjänainen sopeutui naissukupuolen pakotetun vaatimattomuuden normiin eikä tuonut itseään esille säveltäjänä tai jättänyt siitä merkintöjä julkisiin asiakirjoihin.

1880-luvulla Woldstedt esiintyi lähinnä oratorioiden ja muiden hengellisten teosten solistina kirkkokonserteissa sekä antoi laulutunteja. Sanomalehdistä löytyy Woldstedtin opetusilmoituksia ja konserttitietoja vuoteen 1888 asti.[29] Vuosina 1885–1889 hän toimii laulunopettajana Tukholmassa Åhlinin suuressa yksityisessä tyttökoulussa, johon kuului opettajia valmistava jatko-opisto.[30] Woldstedt kamppaili jatkuvasti niukan toimeentulonsa ja heikentyneen terveytensä kanssa. Itsenäisen ja yksin asuvan säätyläisnaisen oli vaikea tulla taloudellisesti toimeen, ja läheiset sukulaiset, Lausannessa asuvaa Olga-siskoa ja Flensburgissa asuvaa Otto-veljeä lukuun ottamatta, olivat kuolleet 1880-luvun lopulla. Pietarissa asunut Fredrik-veli oli tehnyt itsemurhan vuonna 1884, ja äiti oli kuollut Lausannessa vuonna 1887.[31]

Kirkkokonserttien antaminen ei ollut taloudellisesti kannattavaa eikä yksityisopettajana toimiminen tuottanut; säätyläisnaisen odotettiin konsertoivan lähinnä hyväntekeväisyystarkoituksin, ja naisopettajan taksa oli vaatimaton. Woldstedtin kirjeenvaihto vuosilta 1887–1889 kertoo rahan lainaamisesta ja avustuksien etsimisestä sekä suuresta henkisestä rasituksesta.[32] Kun opettajantyö Åhlinin koulussa jostakin syystä loppui 1890-luvun taitteessa, Woldstedt ei enää selviytynyt taloudellisesti eikä henkisesti. Sattumaa tai ei, ajankohta osuu yhteen prinsessa Eugénien kuoleman (1889) kanssa. Hieman yli nelikymmenvuotiaasta (1890) alkaen Woldstedt asui yksityisessä mielisairaiden hoitolaitoksessa Uppsalassa.[33] Vuoden 1880 väestönlaskennassa hänet on vielä merkitty yksin asuvaksi laulajaksi, mutta vuoden 1890 laskennassa hän on ”entinen laulunopettaja”.[34] Myöskään Tukholman osoitekalentereista ei enää löydy Woldstedtia vuodesta 1890 alkaen.

Woldstedtista tuli holhouksenalainen vuonna 1891; holhooja oli hänen serkkunsa, insinööri August Fredrik Hildén (1840–1913), joka oli Woldstedtin isän siskon, pastorinrouva Matilda Hildénin (s. Woldstedt) poika. Asiasta ilmoitettiin Suomessa sanomalehdessä, jossa holhouksen syyksi mainittiin mielisairaus.[35] Tämän jälkeen ei Woldstedtista löydy tietolähteitä, paitsi sanomalehtimaininta Yliopiston myöntämästä eläkeavustuksesta entisen professorin toimeentuloa vailla olevalle tyttärelle (1893)[36] sekä kuolinilmoitus. Woldstedt lienee elänyt vuosikausia eristäytynyttä elämää serkkunsa järjestämässä paikassa Akaalla, Pappilan Verhossa, aina kuolemaansa saakka 1913.[37] Verho oli Pappilan mäkitupa eli vuokratalo, joka toimi jonkinlaisena seurakunnan vanhain- ja hoitokotina ja jossa asui lähinnä entisten kirkkoherrojen sukulaisia.[38] Woldstedtin huoltajan muita sukulaisia niin ikään eli ja kuoli samassa paikassa.[39] Sanomalehdessä julkaistun kuolinilmoituksen mukaan Woldstedt kuoli ”rauhallisesti pitkän kärsimyksen jälkeen”,[40] Akaan seurakunnan kirkonkirjan mukaan ”vanhuuteen”.[41]

Ilmeisesti Woldstedt ei koskaan julkaissut yhtään sävellystään. Kansalliskirjastossa Woldstedtin sävellyskäsikirjoituksia on kuitenkin kaksi mapillista.[42]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Päivämääristä ynnä muista seikoista päätellen ne ovat peräisin sairauden varjostamilta viimeisiltä vuosikymmeniltä (1890–1913), eikä varhaisempia sävellyksiä tai esimerkiksi opiskeluajan töitä ole mukana. Suurin osa säilyneistä sävellyksistä on laulu- ja kuoromusiikkia sekä orkesterimusiikin pianopartituurien luonnoksia. Osa sävellyksistä on nimetty muotoon tai sävellystyyppiin nähden ristiriitaisesti, ja monet ovat keskeneräisiä. Sen sijaan monet yksinlaulut sekä vuonna 1896 päivätty laulukoulu *Höhe Schule der Gesangskunst auf 50 Stunden vertheilt* ("Laulutaiteen vaativan tason koulu, jaoteltuna viideksikymmeneksi oppitunniksi") ovat viimeistellympiä.[43]

Woldstedtin musiikkia luonnehtivat väkevä draivi, toisteiset rytmit ja sekvenssimäisyydet sekä yksinkertaiset ja harvat kudokset. Teoksia hallitsee uskonnollinen aiheisto, ja instrumentaaliteostenkin nuottien lomasta löytyy hengellisiä huomautuksia (esim. "Amen!"). Ehkä säveltäminen oli Woldstedtille hänen elämänsä viimeisenä parinakymmenenä vuotena ainut tapa tehdä musiikkia tai ylipäätään tehdä jotakin, pitää yllä yhteyttä sisäiseen sielunelämään ja soivaan maailmaan, musiikilliseen minuuteen ja elävyyden kokemukseen. Paksut mapit kertovat voimakkaasta ilmaisutarpeesta ja vuolaasti soineesta mielestä. Mutta samalla teoskokonaisuuden jatkuvaan uudelleenjärjestelyyn liittyvistä merkinnöistä, useiden teosten keskeneräisyydestä ja epäjohdonmukaisista nimistä tulee sekava vaikutelma. Kaikki teokset ovat opusnumeroituja, monet useaan kertaan ja eri tavoin, ja mukana on opusluetteloitakin. Työskentely tuntuu kuitenkin lähes aina pirstaloituneen tai rauenneen kesken.

Hyvä esimerkki Woldstedtin sävelkielen koruttomasta vaikuttavuudesta on yksinlaulu Friedrich Schillerin kuuluisaan tekstiin *Des Mädchens Klage* ("Tytön valitus"). Laulu ilmentää runon murhemielistä sisältöä koskettavasti. Runossa suurta murheen taakkaa kantava tyttö istuu veden rannalla synkeässä yössä. Hän kokee sielunsa tyhjäksi ja kuoleentuneeksi. Kaikki toiveet ovat turhia, ja hän kaipaa kuolemaa. Piano askeltaa c-mollissa tasaisin neljäsosa-soinnuin, ja laulun melodinen linja sekä välisoitot viettävät voimakkaasti alas, aina uudestaan ja uudestaan alkavine, vierähdystä muistuttavine rytmeineen. Musiikki on toisteista ja muuttumatonta, peruuttamattomuutta ilmentävää – ja kaunista. Woldstedtin vanhempi kollega Alexandra Brandt Edelfelt oli säveltänyt saman tekstin 15-vuotiaana, Woldstedtin synnyinvuonna 1848.

Josefine Woldstedtin veljentytär oli kirjailija, laulunopettaja ja säveltäjä Lullu Woldstedt-Buch.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja (s.a.): *Air: Romans* ("Redan sol'n strå så högt på himlen") (tuntematon); *Ave Maria* (Raamattu: Luukkaan evankeliumi); *Du bist die Ruh!* (Friedrich Rückert); *Herren är min herde* (Raamattu: psalmi 23); *Des Mädchens Klage* op. 56 (Friedrich Schiller); *Såg du våren härjad* (tuntematon); *Vak up du älskade* (tuntematon). Kuoromusiikkia (s.a.), mm. motetti sekakuorolle *Huru länge vill du Herre än så platt förgäta mig!* (tuntematon). Laulukoulu *Hohe Schule der Gesangskunst auf 50 Stunden vertheilt* (1896). Pianokappaleita, pianopartituureja ja luonnoksia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Akaan kirkonkirjoihin vuosina 1895–1913 on Woldstedtin syntymäpäiväksi merkitty virheellisesti 6.7.1848; Josefine Woldstedtin virkatodistus 26.10.2022, Tampereen aluekeskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko. Oikea päivämäärä on 16.7.1848, kuten kaikissa muissa kirkon- ja asiakirjoissa on.

2 Marie Josefine (Josephine) Woldstedt.

3 Gustava Woldstedtin virkatodistus sekä Fredrik Woldstedtin ansioluettelo, Biographica, KA; Kotivuori 2005; *Finland* 23.4.1887.

4 Josefine Woldstedtin virkatodistus 8.10.1888 sekä Olga Spiessin kirjeet Josefine Woldstedtille, Woldstedtien sukuarkisto, KK.

5 Carpelan & Tudeer 1925, 1102; *Finland* 23.4.1887.

6 Hase [s.a.]; Woldstedtin saksalaisen tyttökoulun asiakirjat 1862–1869, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.

7 Esim. Krook 1950, 134–135, 166.

8 SFH:n oppilasmatrikkeli ja vuositutkintoasiakirjat 1848–1858, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.

9 Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan syntyneet ja kastetut 1845–1851: 177, KA; Josefine Woldstedtin kastetodistus, Woldstedtien sukuarkisto, KK.

10 Oppilasluettelot ja vuositutkintoasiakirjat, Woldstedtin saksalaisen tyttökoulun asiakirjat 1862–1869, KA.

11 Esim. Krook 1950, 143.

12 Leipzigin konservatorion oppilasrekisteri: Josephine Woldstedt, LKA/HFM. Kiitän Saijaleena Rantasta Woldstedtia koskevasta Leipzigin konservatorion aineistosta.

13 Leipzigin konservatorion kirjautumiskirja, oppilasrekisteri, sekä Josephine Woldstedtin lukukausitodistus 1873 ja päästötodistus 15.3.1875, LKA/HFM.

14 Esim. *MW* 10.7.1874, 15.1.1875 ja 14.5.1875; tutkintokonsertin käsiohjelma 3.5.1875, Leipzigin Kuninkaallisen musiikkikonservatorion asiakirjat, SLUB.

15 Josephine Woldstedtin Leipzigin konservatorion Praemie-todistus 1875, Woldstedtien sukuarkisto, KK; *Åbo Posten* 24.8.1875; *FAT* 26.8.1875.

16 *FAT* 8.6.1877 ja 8.10.1877.

17 Woldstedtin lukukausitodistus 1873 ja päästötodistus 15.3.1875, LKA/HFM.

18 Ibid.

19 Esim. *Åbo Posten* 24.8.1875 ja 21.4.1877; *MW* 19.11.1875.

20 Esim. *Åbo Posten* 21.4.1877; *Göteborgsposten* 17.12.1877.

21 Esim. *Dagens Nyheter* 16.12.1878, 17.2.1879, 10.9.1879, 11.10.1883 ja 5.11.1883; *AB* 11.12.1878; *Stockholms Dagblad* 16.12.1878, 17.2.1879, 16.9.1879 ja 19.19.1879; *Nya Dagligt Allehanda* 24.9.1879, 2.10.1879, 17.10.1879 ja 13.10.1883; *Supplement till Stockholms adress-kalender för 1882*, 5; *Stockholms adress-kalender för 1883* (Personalregister), 535.

22 *Åbo Posten* 21.4.1877 ja 18.12.1878; *Ilmarinen* 9.5.1877; *Östra Finland* 9.5.1877, 11.5.1877 ja 9.11.1877; *Wiborgs Tidning* 15.5.1877; *Hämäläinen* 17.5.1877 ja 24.5.1877; *HD* 27.5.1877; *FAT* 5.6.1877, 8.6.1877 ja 8.10.1877; *SVL* 7.6.1877; *VBL* 15.9.1877; *Vestamanlands Läns Tidning* 21.6.1879 ja 25.6.1879; *Dagens Nyheter* 27.6.1879, 3.12.1879; *Stockholms Dagblad* 27.6.1879; *AB* 22.10.1879; *Nya Dagligt Allehanda* 22.10.1879; *Östgöta Correspondenten* 14.10.1879; *Svendborg Amtstidende* 25.5.1878 ja 28.5.1878; *Svendborg Avis* 5.7.1878; *Fyens Stiftstidende* (Odense) 22.5.1878; *Kolding Folkeblad eller Sydjydsk Tidende* 14.5.1878; *Berliner Musikzeitung* 9.5.1878.

23 *AB* 23.11.1877, 24.11.1877, 26.11.1877, 5.12.1878, 7.12.1878, 9.12.1878 ja 11.11.1879; *Lindesbergs allehanda* 11.1.1878 ja 18.1.1878; *Dalpilen* 25.1.1878; *Hedemora Tidning* 26.1.1878 ja 9.2.1878; *Tidning för Wenersborgs Stad och Län* 21.2.1878; *Falköpings Tidning* 27.2.1878, 2.3.1878, 4.5.1878; *Nerikes Allehanda* 4.3.1878; *Nya Wermlandstindingen* 5.3.1878 ja 12.3.1878; *Jönköpings Tidning* 14.3.1878; *Kalmar* 16.3.1878; *Barometern* 20.3.1878; *Nya Wexjöbladet* 23.3.1878 ja 28.3.1878; *Kristianstadsbladet* 30.30.1878; *Sydsvenska Dagbladet* 13.4.1878; *Malmö Allehanda* 17.4.1878; *Norrköpings Tidningar* 12.8.1878; *Södertelge Tidning* 14.8.1878, 17.8.1878 ja 28.8.1878; *Mariefreds Nya Tidning* 17.8.1878; *Upsala* 24.8.1878; *Bollnäs Tidning* 28.9.1878; *Stockholms Dagblad* 2.12.1878, 4.12.1878, 6.12.1878, 7.12.1878, 11.11.1879 ja 15.11.1879; *Dagens Nyheter* 2.12.1878, 3.12.1878, 4.12.1878, 7.12.1878 ja 13.11.1879; *Nya Dagligt Allehanda* 2.12.1878, 7.12.1878, 15.2.1879 ja 17.11.1879; *MB* 17.12.1878.

24 *Nya Dagligt Allehanda* 17.11.1879.

25 Ruotsalainen naiskvartetti -nimisiä yhtyeitä oli useita, minkä takia niihin liitettiin sekavia tarkenteita, kuten ”uusi” ja ”uusin”.

26 *Dagens Nyheter* 21.1.1879 ja 25.1.1879; *Jönköpings Tidning* 27.1.1879; *AB* 27.1.1879; *Stockholms Dablad* 27.1.1879; *Nya Wexjöbladet* 1.2.1879; *MB* 29.1.1879 ja 5.2.1879.

27 Esim. Hallgren 2016; Hildebrand 2018.

28 *AB* 7.4.1879; *Östersunds-Posten* 12.4.1879; *MB* 15.4.1879; *Stockholms Dagblad* 17.5.1879; *Gotlands Tidning* 16.7.1879 ja 26.7.1879; *Gotlands Allehanda* 18.7.1879, 22.7.1879 ja 25.7.1879; *Nya Dagligt Allehanda* 30.7.1879; *Göteborgs-Posten* 22.5.1880 ja 25.5.1880.

29 *AB* 18.2.1880, 3.7.1888; *Stockholms Dagblad* 1.4.1880, 20.11.1880, 1.4.1881, 16.5.1884, 24.5.1884. 25.9.1885, 24.1.1887, 6.10.1887 ja 3.4.1888; *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 14.5.1880; *Göteborgs-Posten* 18.5.1880; *Gotlands Allehanda* 17.8.1880 ja 20.8.1880; *Kalmar* 27.7.1881; *Dagens Nyheter* 21.2.1884, 23.2.1884, 13.5.1884, 22.1.1887, 13.10.1887, 26.9.1888 ja 29.9.1888; *Svenska Dagbladet* 17.7.1885; *Enköpingsposten* 25.9.1885; *Nya Dagligt Allehanda* 30.6.1888; *Stockholms adress-kalender för 1888*, 295 ja *1889*, 304.

30 *Stockholms adress-kalender för 1885* (Församlingar, utbildningsväsen), 313; Åhlinskan koulun opettajaluettelot 1848–1939 ja vuosikertomukset 1848–1939, Tukholman kaupunginarkisto.

31 Luettelo Josefine Woldstedtin sisaruksista, Lullu Woldstedt-Buchin muistiinpanot, sukututkimusaineisto, Woldstedtien sukuarkisto, KK.

32 Olga Frölienin kirje 21.6.1887, Hermina Bergin kirje 16.2.1889, Asele Rudenschölsin kirje [s.d.] ja Olga Spiessin kirjeet Josefine Woldstedtille, Woldstedtien sukuarkisto, KK.

33 Josefine Woldstedtia koskeva todistus, kirj. [Ruotsin Kuninkaallisen tiedeakatemian vakituinen sihteeri, professori] G. [Georg] Lindhagen 12.12.1890, Biographica, KA.

34 Väestönlaskennat 1880: 1/29 ja 1890: 160/33, Adolf Fredrikin seurakunta, Tukholman kaupunki, RA. Vrt. myös. Tukholman suomalaisen seurakunnan rippikirja 1887–1897: 250/385, RA.

35 *FAT* 6.6.1891.

36 *HBL* 19.2.1893.

37 *HBL* 5.10.1913; Josefine Woldstedtin virkatodistus 26.10.2022.

38 Ahokas 2011. Kiitos Risto Valjukselle tämän tiedon ja lähteen löytämisestä.

39 *Toijalan Sanomat* 1.11.1924, 19.5.1928, 5.9.1931 ja 6.2.1932.

40 *HBL* 5.10.1913.

41 Josefine Woldstedtin virkatodistus 26.10.2022.

42 Josefine Woldstedtin musiikkikäsikirjoitukset, Maria Josefine Woldstedtin arkisto, KK.

43 Woldstedtin musiikkikäsikirjoitukset, KK.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Biographica
Fredrik Woldstedtin ansioluettelo
Gustava Woldstedtin virkatodistus
Josefine Woldstedtia koskeva todistus, kirj. G. Lindhagen (1890)
Helsingin ruotsalais-suomalainen seurakunnan arkisto: syntyneet ja kastetut 1845–1851
Tuomiokapitulien kouluarkisto
Helsingin [valtiollisen ruotsinkielisen] tyttökoulun asiakirjat 1844–1870: oppilasmatrikkeli ja vuositutkintoasiakirjat 1848–1858
Woldstedtin saksalaisen tyttökoulun asiakirjat 1862–1869: oppilasluettelot ja vuositutkintoasiakirjat
Kansalliskirjasto
(Maria) Josefine Woldstedtin arkisto: musiikkikäsikirjoitukset ja opusluettelot
Woldstedtien sukuarkisto
Josefine Woldstedtin biographica: Praemie-todistus Leipzigin konservatoriosta sekä virkatodistus 8.10.1888
Josefine Woldstedtille saapuneet kirjeet: Asele Rudenschölsin kirje; Hermina Bergin kirje; Olga Frölienin kirje; Olga Spiessin (s. Woldstedt) kirjeet
Sukututkimusaineisto: Josefine Woldstedtin kastetodistus (virkatodistus 29.5.1946); Lullu Woldstedt-Buchin muistiinpanoja
Leipzigin Felix Mendelssohn -musiikki- ja teatteriyliopiston kirjasto ja arkisto: Leipzigin konservatorion arkisto
kirjautumiskirja
opinto- ja päästötodistukset sekä muut opintosuorituksia koskevat dokumentit
oppilasrekisteri
Ruotsin Valtionarkisto
Suomalaisen seurakunnan kirkkoarkisto: Rippikirja 1887–1897
väestönlaskennat: Adolf Fredrikin seurakunta 1880 ja 1890, Tukholman kaupunki
Tampereen aluekeskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Josefine Woldstedtin virkatodistus 26.10.2022
Tukholman kaupunginarkisto
Åhlinska skolan 1848–1939 -arkisto
opettajaluettelot 1848–1939
vuosikertomukset 1873–1902/03

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Hase, Erkki [s.a.]: Koulumatrikkelit ja oppilasluettelot. Suomen sukututkimusseuran aineisto [vain jäsenille]. https://www.genealogia.fi/henkilohistoria/. Viitattu 3.6.2021.

Itävallan Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kotivuori, Yrjö 2005: Fredrik Woldstedt. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=14626. Viitattu 25.5.2021.

Krook, Augusta 1950: *Mitt Helsingfors: Ungdomsminnen*. Helsingfors: Söderströms.

Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Saksin maakuntakirjasto – Dresdenin valtiollisen ja yliopistokirjaston digitaalinen arkisto: Leipzigin Kuninkaallisen Musiikkikonservatorion digitaalinen arkisto

Stockholmskällan: Tukholman osoitekalenterit 1882–1892

Tanskan Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Kirjallisuus

Ahokas, Liisa 2011: Seurakunnan Pappilasta kasvoi Pappilankylä. – *Akaan Seutu* 9.12.2011 s. 40–41.

Carpelan, Tor & L. O. Th. Tudeer 1925: *Helsingin yliopisto: Opettajat ja virkamiehet vuodesta 1828, II osa: L–Ö*. Helsinki: Söderström.

Hallgren, Karin 2016: Prinsessan Eugénie (1830–1899). *Levande musikarv*. https://levandemusikarv.se/composers/eugenie-prinsessan/. Viitattu 2.2.2023.

Hildebrand, Bengt 2018: Eugénie (C. Eugénie A. A. A.). *Svenskt biografiskt lexikon*. Verkkojulkaisu, https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/15535. Viitattu 25.5.2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Thora Vallenius

Svärtuna (Ruotsi) 7.9.1848–
14.6.1915 Kemi

Thora Vallenius

Taidemaalari, runoilija ja säveltäjä Thora Vallenius (s. Wahlström)[1] oli Vaasan Soitannollisen Seuran keskushahmoja 1800-luvun lopulla. Hän oli vuonna 1878 perustetun seuran perustajajäsen ja hallituksen luottohenkilö, joka edisti paikallista kuoro-, orkesteri- ja konserttitoimintaa yhdessä Sigrid Ilmonin ynnä muiden seuran toimijoiden kanssa.[2] Vallenius osallistui esimerkiksi vuonna 1894 Vaasassa pidettyjen Kansanvalistusseuran kaksikielisten laulu- ja soittojuhlien järjestämiseen.[3]

Vallenius syntyi Ruotsin Svärtunassa (Svärtassa) nykyisen Nyköpingin alueella. Hänen äitinsä oli Carolina Wahlström (s. Setterberg) ja isänsä rakennusmestari Anders Wahlström. Äiti kuoli Thoran ollessa kymmenvuotias ja isä siitä kolmen vuoden kuluttua.[4] Isä ehti olla puoli vuotta uusissa naimisissa, joten Thora jäi asumaan äitipuolensa Maria Wahlströmin (s. Schagerström) huomiin kahden pikkusiskonsa kanssa. Ensimmäinen matkamerkintä Suomeen näyttäisi Thora Valleniukselta löytyvän vuodelta 1869, jolloin hän täytti 21 vuotta eli saavutti täysi-ikäisyyden.[5] Vuodesta 1870 alkaen hän oli kirjoilla enonsa, tilanomistaja Johan Gustaf Setterbergin perheessä Täbyssä Tukholman läänissä mutta oleskeli ilmeisesti enimmäkseen Suomessa Vaasan seudulla.[6] Vaasassa asui hänen toinen enonsa, kaupungin- ja lääninarkkitehti Carl Axel Setterberg (1812–1871). Kuitenkin Vallenius vaikuttaisi eläneen 1870-luvun taitteesta alkaen sukulaistensa sijaan hyväntekeväisyystoimija Marie Högdahlin (1837–1903) ja tämän puolison, kollegiasessori Anders Gustaf Högdahlin (1807–1887) perheessä, joka vuokrasi Tottisalmen kartanoa ja johon kuului myös kasvattitytär Evelina Högdahl.[7] Virallisesti Vallenius muutti Vaasaan vasta heinäkuussa 1888,[8] Marie Högdahlin jäätyä leskeksi. Suomen kansalaisuuden hän sai seuraavana vuonna 1889.[9] Vallenius asui Vaasassa yhdessä Högdahlin kanssa aina naimisiinmenoonsa saakka,[10] ja Vallenius oli Högdahlin testamentissa ensin mainittu perijä.[11]

Vaasan Soitannollinen Seura sai houkuteltua Pariisissa, Milanossa ja Tukholmassa uraa tehneen oopperalaulajan, säveltäjän ja kuvataiteilijan Otto Valleniuksen seuran kuorolaisten laulunopettajaksi vuonna 1896. Näin Thora Vallenius tutustui tulevaan mieheensä, ja he esiintyivät yhdessä jo samana vuonna.[12] Pari avioitui

https://doi.org/10.21435/ha.154

vuonna 1900. He muuttivat Otto Valleniuksen kotiseudulle Kemin maalaiskuntaan ja elivät taiteilijaelämää Männikkö-nimisessä talossa (nykyisin alue on Kemiä).[13] Molemmat työskentelivät niin musiikin, kuvataiteen kuin kirjallisuudenkin parissa. Luultavasti Thora Vallenius oli siskonsa Charlotte Wahlströmin sekä puolisonsa tavoin saanut nuorena kuvataiteilijan oppia, mutta siitä on toistaiseksi löytynyt niukasti tietoja.[14]

Sibelius-museossa on käsikirjoituksena säilynyt Thora Valleniuksen omiin teksteihinsä laatima laulukokoelma *Männikkö mors visor* ("Männikön muorin lauluja") (1911).[15] Laulut ovat lyhyitä tunnelmakappaleita, joille on tyypillistä vuodenajan vertautuminen mielentilaan sekä huumori. Tiettävästi hänen sävellyksiään ei ole koskaan julkaistu, vaikka niitä esitettiin tuttavapiirissä. Sama pätee Valleniuksen runoihin. Runoja vuosilta 1879–1907 on säilynyt ainakin yksi käsin kirjoitettu kirja Åbo Akademin kirjaston käsikirjoituskokoelmassa, ja niitäkin luonnehtivat hetkikuvaukset ja nokkeluudet.[16] Otto Vallenius sävelsi joitakin Thora Valleniuksen runoja lauluiksi.[17] Joitakin lauluja pariskunta sävelsi yhdessä, ja he myös konsertoivat ja esittivät lausuntaa yhdessä.[18]

Yksi Thora Valleniuksen esiintyminen runoilijana uutisoitiin laajasti sanomalehdissä Ruotsia myöten, ja se liittyy naisasialiikkeeseen. Kun Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäinen naispuolinen lääkäri Rosina Heikel saapui 3.11.1878 Vaasaan, missä hän oli aloittamassa lääkärinpraktiikkaansa, häntä oli vastassa joukko vaasalaisia naisia, jotka lauloivat hänen kunniakseen tehdyn tervetuliaislaulun. Laulun sanat olivat Valleniuksen, ehkä melodiakin.[19]

Thora Valleniuksen pikkusisko oli maisemamaalauksistaan tunnettu ruotsalainen taidemaalari Charlotte Wahlström (1849–1924). Kuuluisan taiteilijan vierailusta isosiskonsa luona Vaasassa vuonna 1894 uutisoitiin sanomalehdessä, ja siskokset vaikuttaisivat tehneen yhdessä maalausretkiä ympäristöön.[20] Muutamia Thora Valleniuksen maalauksia on säilynyt yksityiskokoelmissa.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Männikkö mors visor* (Thora Vallenius) (1911): (1) *Söker min barndomsfrid,* (2) *Vårlängtan,* (3) *Vårstämning* ja (4) *Gullvifvan.*

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Carolina Viktoria (Thora) Vallenius s. Wahlström.
2 *VBL* 6.2.1896, 1.10.1896, 24.4.1917 ja 24.1.1965.
3 Julku 2014, 61; *VBL* 24.4.1917; *TM* 20.6.1912; *Norra Posten* 27.10.1897; *Pohjalainen* 20.9.1894 ja 1.10.1896; *Wasa Tidning* 28.9.1895; *HBL* 10.6.1893. Vaasan laulujuhlista ks. Rantanen 2013, 245–247.
4 Svärtan seurakunnan syntyneet ja kastetut 1848–1860: 8, RA; Nyköpingin Sankt Nicolain seurakunnan rippikirja 1856–1860 (AIb15): 318 ja 1861–1865 (AI16a): 771, RA.
5 Nyköpingin Alla Helgonan seurakunnan rippikirja 1866–1867: 148, 239, RA.
6 Täbyn seurakunnan rippikirja 1866–1879 (AI19) ja 1871–1875 (AI20/AI21): 27, 42 ja 1881–1885, RA.
7 *VBL* 3.2.1872 ja 19.10.1872; Maksamaan (Maxmo) seurakunnan rippikirjat 1858–1867 ja 1868–1877, KA.
8 Täbyn seurakunnan rippikirja 1886–1891 (AI23): 55, RA; *Tornion Laakso* 15.6.1915; Julku 2014, 61.
9 *FAT* 26.8.1889.
10 *[Wasa] Adressbook* 1895, 1896, 1897, 1898, 1899 ja 1900; *HBL* 16.7.1892.
11 *FAT* 10.10.1893; *Pohjalainen* 2.10.1915; *USr* 9.10.1915.
12 *VBL* 6.2.1896.
13 Julku 2014, 60; *Tornion Laakso* 15.6.1915; *Perä-Pohjalainen* 15.6.1915; *Kokkola* 28.7.1900.
14 *Helsingfors-Posten* 30.3.1903; *Perä-Pohjalainen* 15.6.1915.
15 Thora Valleniuksen musiikkikäsikirjoitukset, SM.
16 Thora Valleniuksen (Wahlström) runokirjat, Otto Walleniuksen kokoelma, ÅA. Kirjan kannessa näkyvät heikosti nimikirjaimet ”TW” ja sisällä on runoilijan valokuva.
17 Otto Valleniuksen musiikkikäsikirjoitukset, SM.
18 Esim. Julku 2014.
19 *Nya Dagligt Allehanda* 15.11.1878; *Dagens Nyheter* 19.11.1878; *Ronneby Tidning* 23.11.1878; *Östersundsposten* 23.11.1878.
20 *VBL* 30.6.1894.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Maksamaan (Maxmo) seurakunnan arkisto: Rippikirjat 1858–1867 ja 1868–1877
Ruotsin Valtionarkisto
  Nyköpingin Alla Helgonan seurakunnan arkisto: Rippikirja 1866–1867
  Nyköpingin Sankt Nicolain seurakunnan arkisto: Rippikirjat 1856–1860 ja 1861–1865
  Svärtan seurakunnan arkisto: Syntyneet ja kastetut 1848–1860
  Täbyn seurakunnan arkisto: Rippikirjat 1866–1879, 1871–1875, 1881–1885 ja 1886–1891
Sibelius-museo
  Otto Valleniuksen musiikkikäsikirjoitukset
  Thora Valleniuksen musiikkikäsikirjoitukset
Åbo Akademin kirjasto
  Otto Walleniuksen kokoelma: Thora Valleniuksen (Wahlström) runokirja

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Ruotsin kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtitietokanta

Kirjallisuus

Julku, Maria 2014: *Otto Vallenius: Oopperalaulaja ja taidemaalari*. Keminmaa: Pohjanranta.
Rantanen, Saijaleena 2013: *Laulun mahti ja sivistynyt kansalainen: Musiikki ja kansanvalistus Etelä-Pohjanmaalla 1860-luvulta suurlakkoon*. Studia Musica 52. Helsinki: SA.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elin von Pfaler

Elin von Pfaler

Kiikka 14.11.1851–31.10.1927 Helsinki

Elin von Pfaler[1] sävelsi hengellisiä lauluja sekä lastenlauluja ja julkaisi niitä lähinnä nimettömästi laulukokoelmissa ja lehdissä. Hänen äitinsä oli Albertina von Pfaler (s. Ståhlström), ja hänen isänsä Fredrik von Pfaler työskenteli ala-alkeiskoulun rehtorina Tampereella. Perheellä oli huvila Satakunnan Kiikassa, missä Elin-tytär syntyi.[2] 1870-luvulla Elin von Pfaler muutti Tampereelta Helsinkiin. Hän omisti elämänsä kristilliselle hyväntekeväisyydelle, heikkojen ja puutteenalaisten auttamiseksi.[3] Erityisen lähellä hänen sydäntään olivat merimies- ja sisälähetys- sekä diakoniatyö, ja hän lahjoitti Helsingin merimieskirkon perustusrahan.[4] Leipänsä hän ansaitsi konttoristina *Suomen Virallisessa Lehdessä*.[5] Pfalerin tunnetuin laulu on *Aamurukous* eli *Kanssain ole, Jeesus*, joka on sävelletty opettaja ja runoilija Selma Hongellin tekstiin. Se sisältyy moniin hengellisiin laulukirjoihin, kuten *Hengellisiä lauluja ja virsiä* -kokoelmaan,[6] ja sitä on käytetty pyhäkoululauluna.

SV

Sävellyksiä

Hengellinen laulu *Aamurukous* (”Kanssain ole, Jeesus, päivä tämäkin”) (Selma Hongell) (s.a.). Muita hengellisiä ja lastenlauluja [k].

Viitteet

1 Elin Aina Sofia von Pfaler.
2 Bergholm 1901, 1023; *Tampereen Sanomat* 14.11.1926.
3 *Tampereen Sanomat* 14.11.1926.
4 *HBL* 9.6.1922; *Merimiehen ystävä* 1.12.1927; *Kotimaa* 4.11.1927; *US* 14.11.1926.
5 *HBL* 27.2.1927; *Kansalainen* 22.4.1903; Pajamo & Tuppurainen 2004, 344.
6 Lähetysseura 1953, laulu nro 493.

Lähteet

Tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Lähetysseura 1953: *Hengellisiä lauluja ja virsiä: Nuottipainos*. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

Kirjallisuus

Bergholm, Axel (toim.) 1901: *Sukukirja: Suomen aatelittomia sukuja II*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
Pajamo, Reijo & Erkki Tuppurainen 2004: *Suomen musiikin historia: Kirkkomusiikki*. Helsinki: WSOY.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Toini Topelius

Helsinki 14.3.1854–
24.10.1910 Nordstrand (Norja)

Toini Topelius

Kirjailijana, naisasianaisena ja toimittajana tunnettu Toini Topelius[1] työskenteli nuorena musiikin, erityisesti laulumusiikin ja säveltämisen parissa vaikka myöhemmin keskittyi kirjallisuuteen. Topeliuksen äiti oli lastenkirjojen kuvittaja ja toimittaja Emilie Topelius (s. Lindqvist),[2] joka oli saanut perusteellisen opin musiikissa, etenkin pianon- ja kitaransoitossa.[3] Isä oli kirjailija, historian professori ja sanomalehtimies Zachris Topelius.[4] Todennäköisesti Toini Topeliuksen varhaisimpia musiikinopettajia olivat äiti ja kahdeksan vuotta vanhempi isosisko, Vårförening-kuorolainen Aina Nyberg (s. Topelius).

Topelius opiskeli välillä kotiopetuksessa ja välillä koulussa. Hänen kotiopettajiinsa kuului pianonsoiton- ja ranskankielenopettaja Augusta Rosenkampff, joka oli hänen isänsä serkku.[5] Helsingin valtiollista ruotsinkielistä tyttökoulua Topelius kävi viisi vuotta (1863–1868).[6] Yksinlaulua hän harjoitti koulun keskeisen opettajahahmon ja naisasianaisen, laulaja-säveltäjä ja saksanopettaja Anna Blomqvistin johdolla. 1870-luvun alussa Topelius opiskeli musiikkia ja kuvataiteita Tukholmassa, missä hänen opettajansa oli laulupedagogi ja naisasianainen Ellen Bergman.[7] Bergmanin mielestä naisella oli yhteiskunnassa tärkeämpiäkin tehtäviä kuin avioliitto ja äitiys, ja hän oli kiinnostunut teosofiasta, kuten Topeliuskin myöhemmällä iällään.[8] Topelius lauloi 1870–1880-luvulla Helsingin Lauluyhdistyksessä sekä erinäisissä lyhytaikaisemmissa kuorohankkeissa osallistuen Richard Faltinin ja Fredrik Paciuksen johdolla oratorioiden, sielunmessujen ja muiden suurteosten esityksiin sekä valtiopäivien avajaisten ja Yliopiston promootioiden musiikkiesityksiin.[9] Faltinin johtaman lauluyhdistyksen toiminnasta monessa suhteessa vastannut muusikko ja säveltäjä Thérèse Decker Hahl oli Topeliukselle tärkeä musiikillinen innoittaja.[10] Lauluyhdistykseen kuului runsaasti säveltäjänaisia, kuten Anna Blomqvist, Josefine Woldstedt, Ellen Nervander, Ina Lange, Elin von Pfaler ja Ida Moberg. Siihen kuuluivat myös Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun laulunopettaja Ina Tanninen, oopperalaulaja Emilie Mechelin, säveltäjä Betzy Holmbergin täti Ida Holmberg sekä laulunopettaja Jenny (Eugénie) Tschetschulin, joka oli säveltäjä-viulisti Agnes Tschetschulinin isosisko.[11]

Topeliuksen tiedetään säveltäneen isänsä teksteihin monia yksin- ja kuorolauluja,[12] joista esimerkiksi mainittakoon Vårförening-kuorolle sävelletty *Aprilnarri*.[13]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Laulu sisältyy tutkija Sakari Ylivuoren kriittisesti toimittamaan Vårförening-nuottikokoelmaan.[14] Todennäköiseltä tuntuisi, että Topelius olisi säveltänyt lauluja omiinkin runoihinsa. Tiettävästi hänen sävellyksiään ei koskaan julkaistu, kuten ei suurta osaa hänen runoistaankaan, joten sävellykset ovat olleet olemassa vain käsikirjoituksina. Joidenkin lähteiden mukaan niitä olisi vuonna 1898 lahjoitettu Kansallismuseolle Zachris Topeliuksen jäämistön yhteydessä,[15] mutta Kansallismuseon tiedonannon mukaan niitä ei sieltä löydy.[16] Toini Topeliuksen kirjeenvaihdon ja muun arkistoaineiston laajempi tutkimus voisi tuoda lisävalaistusta hänen sävellystoimintaansa. Esimerkiksi ruotsalaiselle ystävälleen Natalia Salomanille hän kirjoitti kirjeessään 14.5.1878 "säveltävänsä taas kolmen vuoden tauon jälkeen" ja laativansa Vårföreningille muutamia neliäänisiä lauluja.[17] Arkistoista on toistaiseksi löytynyt vain kaksi Topeliuksen sävellystä. Vårförening-kuoron nuottikirjoissa säilynyt *Aprilnarri*[18] sekä yksinlaulu *1 Maj 1898*. Jälkimmäinen on sepitetty Topeliuksen elämänkumppanin Valborg Hovind-Stubin (1860–1901) norjankieliseen tekstiin.[19] Käsikirjoitus todistaa, ettei Topelius jättänyt säveltämistä nuoruuteen vaan sävelsi myös keski-ikäisenä.

Kirjailijana ja toimittajana Toini Topelius kirjoitti edistyksellisiä nuortenromaaneja ja satuja sekä sanomalehtikirjoituksia ja esseitä esimerkiksi naisasiasta, tyttöjen koulutuksesta, naisten välisestä ystävyydestä ja rakkaudesta sekä rauhanaatteesta. Hänen esikoisromaaninsa *I utvecklingstid* (1889, suom. *Kehitysaikana*, 1890) oli ensimmäisiä Suomessa julkaistuja tyttökirjoja.[20] Topelius käytti monia kirjailijanimiä ja nimimerkkejä (esim. -d, Saga, Saima H., Tea ja T. T.), ja hän toimitti lastenlehteä *Nya Trollsländan* ("Uusi sudenkorento", 1885–1892) yhdessä kirjailija, naisasianainen ja poliitikko Alexandra Gripenbergin sekä sittemmin kirjailija-toimittaja Alta Dahlgrenin (1868–1908) kanssa.[21] Topeliuksen suhde kumpaankin naiseen oli läheinen; varhaisen naisasialiikkeen piirissä naisparit ja naistenvälinen rakkaus tai kumppanuus oli suhteellisen tavallista.[22] Kirjallisuustieteilijä Lisbeth Stenberg on tutkinut Topeliusta kirjailijana, naisasianaisena ja naisia rakastaneena naisena ja tuonut esiin, miten naistenväliset suhteet olivat Topeliukselle "elämänvoima".[23]

Topelius muutti 1890-luvun lopulla Norjaan, missä hän asui yhdessä elämänkumppaninsa, norjalaisen laulunopettajan Valborg Hovind-Stubin kanssa. Pariskunta hankki itselleen Sommarsjøn huvilan, joka sijaitsi Nordstrandin Ljanissa Kristianianvuonon (Oslonvuonon) rannalla, Norjan pääkaupungin lähettyvillä.[24] Hovind-Stub kuitenkin kuoli jo vuonna 1901, juuri ennen muuttoa.[25] Tämän jälkeen Topelius asui huvilassaan yhdessä Dahlgrenin kanssa, josta hän oli huolehtinut elämänsä aikana moneen otteeseen ja jonka talouden hän turvasi eläkkeellä.[26] Topelius sairasteli koko elämänsä, ja ilmeisesti lapsuuden tulirokon seurauksena hänellä oli välillä kuulo-ongelmia. Aiemman tutkimuksen näkemykset hänen kuuroutumisestaan ovat kuitenkin liioiteltuja,[27] sillä hän opiskeli musiikkia, toimi aktiivisesti kuoroissa aikuisenakin, sävelsi ja viittasi myöhäisissäänkin kirjeissään musiikin kuunteluun. Topelius kuoli Norjassa 56-vuotiaana. Kuten Stenberg esittää

https://doi.org/10.21435/ha.154

tutkimuksissaan, Topeliuksen ja Hovind-Stubin rakkaussuhde saa vahvistuksen Topeliuksen testamentissa ja hautausta koskevissa toiveissa;[28] queer-historiassa haudat ovat tärkeitä lähteitä. Viimeisen tahtonsa mukaisesti Topelius haudattiin samaan hautaan Hovind-Stubin kanssa, siinä valkoisessa puvussa, joka tällä oli ollut kuollessaan, ja Hovind-Stubin valokuvien ja niiden Hovind-Stubin kirjoittamien kirjeiden kanssa, joita Topelius ei ehtinyt polttaa.[29]

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja (s.a.): *1 Maj 1898* (Valborg Hovind-Stub). Lauluja Zachris Topeliuksen teksteihin: *Aprilnarri* (myös naiskuorolle); *Barnatro* (”Nu skymmer den höstliga dagen”); *Ensamhet* (”O vor' jag det minsta af lingonen små”); *Gossen vid tjärdalen* (”Tre nätter vakade fader min vid dalen i öde skogen”); *Meris sång ur Fältskärns berättelser* (”Och solen, hon skiner öfver världens rund”); *En moders bön*; *Novembervisa*; *Spinnvisa*; *Visa* (”Jag är en fågel i skogen och kan ej sjunga i buren”). [k]

Naiskuorolle: *Aprilnarri* (Zachris Topelius) (1867 jälkeen)[30] (myös yksinlauluna, yksinlauluversio [k]); muita lauluja naiskuorolle [k].

Viitteet

1 Toini Mathilda Topelius. Kiitos Sakari Ylivuorelle elämäkerran kommentoinnista. Topeliuksesta kirjailijana ja naisasianaisena ks. esim. Stenberg 2007 & 2018; Ahola 2007.
2 Esim. Ahola 2007; Suomen Naisyhdistys 1896, 176.
3 Esim. *Koti ja yhteiskunta* 5.7.1909.
4 Esim. Ahola 2007; Klinge 1997.
5 Nyberg 1946, 200.
6 SFH:n oppilasmatrikkeli 1863–1879, Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv, KA.
7 Suomen Naisyhdistys 1896, 176; Nyberg 1946, 201–202; Toini Topeliuksen kirje Nathalia Salomanille 12.10.1879, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK; Zachris Topeliuksen kirje Toini Topeliukselle 12.11.1871, Zachris Topeliuksen arkisto, KK.
8 Bergvall 2021; vrt. Stenberg 2007, 162; Nyberg 1946, 239.
9 Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot, muut asiakirjat ja muistiinpanot, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK; Toini Topeliuksen kirjeet Nathalia Salomanille 19.1.1877, 21.2.1878, 29.11.1878 ja 12.10.1879, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK. Vrt. *Koti ja yhteiskunta* 15.11.1910.
10 Toini Topeliuksen kirjeet ja kirjekonseptit Nathalia Salomanille, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK.
11 Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot, muut asiakirjat ja muistiinpanot, KK.
12 Esim. *Euterpe* 6.9.1902; Nyberg 1946, 202, 204.
13 *TM* 1.4.1914 (”Sagan om Vårförening”); *BB* 12.6.2004; Ylivuori (toim.) 2023 (tulossa).
14 Ylivuori (toim.) 2023 (tulossa).
15 *Euterpe* 6.9.1902.
16 Kansallismuseon sähköpostitiedonanto 2.9.2022.
17 Toini Topeliuksen kirje Salomanille 14.5.1878, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK.
18 Thérèse Deckerin käsinkirjoitetut nuottivihot, Sångföreningen Vårföreningin arkisto 1865–1911, SLS/KK; ks. Ylivuori (toim.) 2023 (tulossa); Ylivuori 2023 (tulossa).
19 Toini Topeliuksen musiikkikäsikirjoitus, taloudenhoitoa koskevat asiakirjat ja sekalaiset paperit, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK. Laulua ei ole luetteloitu Toini Topeliuksen arkistokokoelmaan, mutta se löytyy taloudenhoitoa koskevia asiakirjoja sekä sekalaisia papereita sisältävästä mapista (nro 4). Svenska Litteratursällskapetin mukaan heillä ei ole Toini Topeliuksen musiikkikäsikirjoituksia. SLS:n sähköpostitiedonanto 12.8.2022.
20 Tarkemmin kirjasta ks. Laitinen 2021; Lappalainen 2000, 153–155.
21 Esim. Ahola 2007.
22 Stenberg 2018; Borgström & Markusson Winkvist (toim.) 2018; Rouse 2022.
23 Stenberg 2018, 77, 94; vrt. myös Stenberg 2007.
24 Stenberg 2007, 160–164; Nyberg 1946, 236–237; muistokirjoitukset ja lehtileikkeet, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK.
25 Nordstrandin seurakunnan rippikirja I, 1900–1914: 210 (kuolleet ja haudatut 1901), Norjan kansallinen arkistolaitos; Hovind-Stubin muistokirjoitus [*Urd* 23.3.1901] ja lehtileikkeet, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK; Stenberg 2007, 162 & 2018, 94–95 (Stenbergin artikkeleissa Hovind-Stubin kuolinvuodeksi on virheellisesti merkitty 1907); Nyberg 1946, 235, 237.
26 Stenberg 2007, 162 & 2018, 94–95; Nyberg 1946, 235, 237.
27 Esim. Nyberg 1946, 197; Ahola 2007.
28 Stenberg 2007, 163–164 & 2018, 94–95.
29 Toini Topeliuksen testamentti ja hautausohjeet, Toini Topeliuksen arkisto, SLS/KK; ks. myös Stenberg 2007, 163–164 & 2018, 94–95; vrt. Nyberg 1946, 243.
30 Ajoitus on Ylivuoren; Ylivuori 2023 (tulossa).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1863–1879
Kansalliskirjasto
Friedrich Richard Faltinin arkisto: kuorotoimintaan liittyvät asiakirjat: Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot, muut asiakirjat ja muistiinpanot
Zachris Topeliuksen arkisto: Zachris Topeliuksen kirjeet Toini Topeliukselle
Kansalliskirjasto: Svenska litteratursällskapet i Finland
Sångföreningen Vårföreningin arkisto 1865–1911
Thérèse Deckerin käsinkirjoitetut nuottivihot
Toini Topeliuksen arkisto
muistokirjoitukset ja lehtileikkeet
taloudenhoitoon liittyvät asiakirjat ja sekalaiset paperit (ml. musiikkikäsikirjoitus)
testamentti ja hautausohjeet
Toini Topeliuksen kirjeet ja kirjekonseptit Nathalia Salomanille
Norjan kansallinen arkistolaitos
Nordstrandin kirkkoherranviraston kirkonkirjat: Rippikirja I, 1900–1914

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kansallismuseon sähköpostitiedonanto 2.9.2022

Svenska Litteratursällskapet i Finlandin sähköpostitiedonanto 12.8.2022

Ylivuori, Sakari (toim.) 2023 (tulossa): *Vårföreningin laulut*. [Vårförening-kuoron stemmakirjoihin perustuva kriittisesti toimitettu kuorolaulukokoelma.] Helsinki: Suomen Musiikkiperintö ry.

Kirjallisuus

Ahola, Suvi 2007: Topelius, Toini. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi.libproxy.helsinki.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004481. Viitattu 7.7.2022.

Bergvall, Camilla 2021: Eleonora (Ellen) Magdalena Bergman. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. Verkkojulkaisu, https://www.skbl.se/sv/artikel/EllenBergmano. Viitattu 21.8.2022.

Borgström, Eva & Hanna Markusson Winkvist (toim.) 2018: *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnopar i kvinnorörelsen 1890–1960*. Stockholm: Appell.

Klinge, Matti 1997: Topelius, Zachris. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002854. Viitattu 21.8.2022.

Laitinen, Lene 2021: *Bella ja minä: Tyttökirja naisten ja tyttöjen keskinäisten suhteiden peilinä 1800-luvun lopun Suomessa*. Historian maisterintutkielma, HY. http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202106163017. Viitattu 27.10.2022.

Lappalainen, Päivi 2000: *Koti, kansa ja maailman tahraava lika: Näkökulmia 1880- ja 1890-luvun kirjallisuuteen*. Helsinki: SKS.

Nyberg, Paul 1946: Toini Topelius: En konturteckning. Teoksessa *Människor och minnen: Personliga hågkomster och släkthistoriska skildringar: Fjärde samlingen*. Toim. Paul Nyberg & Victor Hoving. Helsingfors: Söderströms. 194–249.

Rouse, Wendy L. 2022: *Public Faces, Secret Lives: A Queer History of the Women's Suffrage Movement*. New York: NYU Press.

Stenberg, Lisbeth 2007: Toini Topelius – dotterliv och drömmar. – *Historiska och litteraturhistoriska studier* 82 s. 141–166.

Stenberg, Lisbeth 2018: En "lifsmakt för kvinnan" – Toini Topelius, Alexandra Gripenberg och Maria Cederschiöld. Teoksessa *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum. Kvinnopar i kvinnorörelsen 1890–1960*. Toim. Eva Borgström & Hanna Markusson Winkvist. Stockholm: Appell. 77–103, 325–326.

Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

Ylivuori, Sakari 2023 (tulossa): Kriittinen kommentaari. *Vårförening-laulut*. [Vårförening-kuoron stemmakirjoihin perustuva kuorolaulukokoelma.] Toim. Sakari Ylivuori. Helsinki: Suomen Musiikkiperintö ry.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Constance Ullner

Helsingin pitäjä 20.3.1856–11.1.1926 Helsinki

Eläinsuojelun edelläkävijä Constance Ullner[1] hyödynsi eläinsuojelutyössään taiteita, pyrkien musiikin ja kirjallisuuden avulla herättämään myötätuntoa eläimiä kohtaan. Hän esiintyi hyväntekeväisyys- ja valistustapahtumissa sekä eläinsuojelun asiantuntijana että taiteilijana: muusikkona ja kirjailijana. Ullner soitti useita soittimia, joista mandoliinin hän nimesi lempisoittimekseen. Mandoliinitaiteilijana hän esiintyi sekä solistisesti että kamarimusiikkikokoonpanoissa, ja hän säesti sillä itseään ja muita laulajia. Monissa tilaisuuksissa hän soitti omia sävellyksiään.[2] Hänen runojaan, novellejaan ja muita kertomuksiaan sekä artikkeleitaan julkaistiin sanoma- ja aikakauslehdissä. Sävellyksiään hän ei julkaissut, ja niiden säilymisestä ei ole tietoa.

Yhteiskunnallista ja taideperustaista valistustyötään Ullner teki useimmiten yhdessä toisen eläinsuojeluaktivistin ja sävellystä harjoittaneen musiikinopettajan, Siri Branderin kanssa, joka toimi pitkään hänen työparinaan ja sihteerinään; ehkä he jakoivat muutakin elämäänsä. Vuodesta 1892 alkaen Ullner asui yhdessä eläinsuojelija Lydia Stenbergin (1852–1931) kanssa, joka lienee ollut hänen elämänkumppaninsa.[3] Läheinen ystävä ja työtoveri oli kirjailija ja eläinsuojelija Andrée Krogius, joka julkaisi kirjallisuutta nimellä Maud Morris.[4] Tärkeä ystävä niin ikään oli historioitsija, kirjailija ja eläinsuojelija Zachris Topelius.[5] Ullnerin muusikkoystäviä taas olivat lapsuudesta alkaen Maria, Jenny ja Agnes Tschetschulin.[6]

Constance Ullnerin äiti oli vapaaherratar Anna Ullner (s. von Kothen) ja isä kamreeri, kunnallisneuvos August Ullner. Varakas perhe asui Constance Ullnerin lapsuudessa Königstedtin kartanossa Vantaanjoen rannalla sekä kaupunkiasunnossa Bulevardin ja Erottajan kulmassa. Elämä kartanossa ja sitä ympäröivä luonto olivat nuorelle Ullnerille tärkeitä vaikutteita. Hän sai laadukkaan yksityisen säätyläiskoulutuksen erityisesti musiikissa eli pianonsoitossa, laulussa ja musiikinteoriassa sekä kuvataiteissa ja kielissä.[7] Syksystä 1866 alkaen Ullner kävi Helsingin valtiollista ruotsinkielistä tyttökoulua ja suoritti sekä perustutkinnon että opettajia kouluttavat jatkoluokat.[8] Koulussa hänen läheinen luokkatoverinsa oli sittemmin laulajanuran tehnyt Alma Fohström (1856–1936).[9] Perhe kuului yläluokan seurapiireihin, joissa harrastettiin taiteita, mutta perhe menetti omaisuutensa myöhemmin.[10]

Nuorena Ullner sävelsi laulumusiikkia omiin runoteksteihinsä ja esitti sävellyksiään seurapiireissä.[11] Mandoliininsoiton hän opiskeli vasta myöhemmin oleskellessaan Krimin niemimaalla Feodosijassa.[12] Ullner rikkoi sukupuolinormeja nuoresta alkaen. Hän ratsasti miesten satulassa, saattoi käyttää housuja, leikkasi tukan lyhyeksi ja tupakoi, mikä kaikki oli radikaalia.[13]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ullner pätevöityi musiikinopettajaksi suorittamalla koulun jälkeen yksityisesti Richard Faltinille musiikin teoreettisen ja käytännöllisen pätevyyden takaavan tutkinnon. Pohjoismaisessa kirjallisuudessa hän suoritti tutkinnon yksityisesti Suomen Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston estetiikan ja uudemman kirjallisuuden professorille Carl Gustaf Estlanderille.[14] Kuitenkaan Ullner ei voinut saada koulusta opettajanpaikkaa, sillä hän oli eronnut nainen, mitä naisopettajalle ei voitu sallia. Ullner oli mennyt 20-vuotiaana naimisiin ruotsalaisen insinöörin ja tehtailijan Gustaf Gullbergin kanssa, mutta pari oli muuttanut erilleen jo ensimmäisen vuoden aikana ja eronnut virallisesti toisen vuoden kuluessa. Eron jälkeen Ullner asui jonkin aikaa Tukholmassa, kunnes palasi Suomeen.[15] Hän ansaitsi elantonsa kirjoittamalla sanomalehtiin ja ruotsintamalla kaunokirjallisuutta ja muita tekstejä englannista, ranskasta, saksasta, norjasta ja tanskasta. Niin ikään hän antoi yksityistunteja pianonsoitossa, musiikinteoriassa, ruotsin kielessä ja kirjallisuuden historiassa. Lisäksi hän viljeli valtion omistamaa Sjöskog-Meilbyn tilaa Helsingin pitäjässä (nyk. Vantaalla). Vuonna 1888 hän aloitti 40-vuotisen uransa Kaivopuiston postikonttorin johtajana.[16]

Merkittävimmän elämäntyönsä Ullner teki postinhoitajan työnsä ohessa eläinsuojelussa kehittäen modernia eläinsuojeluliikettä ja toimien useiden eläinsuojelujärjestöjen johto- ja vastuutehtävissä. Hän luennoi aiheesta ympäri Suomea ja matkusti ulkomaille alan tapahtumiin. Eläinsuojelun ohella Ullner osallistui yhteiskunnalliseen toimintaan ja hyväntekeväisyystyöhön näkövammaisten, turvattomien lasten ja naisten sekä invalidien hyväksi.[17] Ullnerin eläinsuojelutyöhön liittyvää aineistoa on talletettu arkistoihin, mutta nuotteja niistä ei ole toistaiseksi löytynyt.

SV

Sävellyksiä

[k]

Viitteet

1 Constance Maria Ullner, ent. Gullberg (avionimi 1877–1879), s. Ullner.
2 Lindman 1926; *Wasa-Posten* 21.4.1909; *HBL* 15.2.1913, 28.1.1914, 1.2.1914, 11.2.1914, 27.11.1914, 14.4.1915, 4.9.1919, 17.5.1920 ja 24.11.1920; *ÅU* 31.3.1913; *NP* 27.1.1907, 23.1.1909 ja 28.1.1914; *Tampereen Sanomat* 3.11.1918; *Lördagen* 7.2.1914 ja 1.2.1919; *Hangö* 7.12.1905 ja 9.11.1915; *Veckobladet* 28.8.1915; *Finlands djurskydd: tidskrift för djurskyddsföreningarna i Finland* 1.4.1904 ja 1.1.1919; *Dagens Tidning* 2.10.1912; *Pedersöre* 2.10.1918; *Tammerfors Aftonblad* 2.11.1918 ja 4.11.1918; *BB* 7.12.1915.
3 Pohls 1998; vrt. Brander & Krogius 1935, 60.
4 Westermarck 1935, 5.
5 Brander & Krogius 1935, 57–58.
6 Vrt. ibid. 9–13.
7 Pohls 1998; Brander & Krogius 1935, 9–13.
8 SFH:n oppilasluettelot 1867–1870 sekä päästötodistukset, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA; Brander & Krogius 1935, 18; Pohls 1998.
9 Brander & Krogius 1935, 18; Pohls 1998.
10 *Astra* 5.2.1929; Brander & Krogius 1935, 9–13; Pohls 1998.
11 Brander & Krogius 1935, 10, 18, 22.
12 *Arena* 1.1.1919.
13 Brander & Krogius 1935, 12, 22–23, 43; Pohls 1998.
14 *Astra* 5.2.1929; Brander & Krogius 1935, 46, 56, 59; *USr* 27.3.1885.
15 Pohls 1998; Suomen Naisyhdistys 1896, 184.
16 Pohls 1998; Suomen Naisyhdistys 1896, 184–185; *Helsingfors* 13.2.1879; *USr* 28.8.1885, 1.9.1885, 5.9.1885, 19.1.1886, 21.9.1886 ja 6.9.1887; *HBL* 28.8.1885 ja 29.8.1885; *NP* 21.9.1885; Brander & Krogius 1935, 44–45, 53–56, 60.
17 Pohls 1998; Forselles 1934.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Constance Ullner

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Tuomiokapitulien kouluarkisto: Helsingin [valtiollisen ruotsinkielisen] tyttökoulun asiakirjat 1844–1870
oppilasluettelot
päästötodistukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Brander, Siri & Andrée Krogius 1935: *Boken om Constance Ullner*. Helsingfors: Finlands Förenade Djurskydds-föreningars Centralförbund.

Forselles, Birger af 1934: Siri Brander in memoriam. – *Astra* 1.10.1934 s. 426–427.

Lindman, Volmar 1926: Constance Ullner. – *Pieni eläinystävä* 1 s. 1.

Pohls, Maritta 1998: Ullner, Constance. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004485. Viitattu 16.2.2020.

Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

Westermarck, Helena 1935: Förord. Ks. Brander & Krogius 1935. 5–6.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elna Engström

Vöyri 4.5.1856–4.12.1924 Helsinki

Pianisti ja pedagogi Elna Engström[1] kuuluu Helsingin Musiikkiopiston varhaisimpaan opiskelijasukupolveen: aikajärjestyksessä esitellyistä tutkimuskohteistamme hän on ensimmäinen siellä opiskellut säveltäjänainen. Engström syntyi Vöyrissä vuonna 1856 Adolfine Engströmin (s. Taxell) ja maanmittari Otto Leonard Engströmin perheeseen. Isä kuoli muutama vuosi Elna-tyttären syntymän jälkeen,[2] ja Adolfine-äiti avioitui uudelleen rautatieinsinööri Carl Petter Engströmin kanssa.[3]

Helsingin Musiikkiopistossa Engström aloitti opintonsa sen perustamisvuonna 1882,[4] jolloin hänellä oli todennäköisesti takanaan jo useamman vuoden yksityiset musiikkiopinnot. Hän oli myös musiikinopetukseltaan korkeatasoisen Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun kasvatti.[5] Pääainettaan pianonsoittoa Engström opiskeli opistossa Harald von Mickwitzin johdolla, minkä lisäksi hän kehitti musiikinteorian ja sävellyksen taitojaan Martin Wegeliuksen tunneilla.[6]

Musiikkipedagogin työnsä Engström aloitti jo opiskeluaikanaan opettaen pianonsoittoa yksityisesti ja sijaistamalla Musiikkiopistossa.[7] Päätettyään opintonsa (1888) hän elätti itsensä antamalla pianotunteja, opettamalla sävellystä, kenraalibassoa, musiikkianalyysia ja muita musiikinteoreettisia aineita sekä valmentamalla kokelaita kansakoulun laulunopettajakokeisiin.[8] Pääasiallisesti Helsingissä vaikuttanut Engström asui yhdessä sisarpuolensa Hedvig Engströmin (1872–1945) kanssa, joka oli saksan ja ranskan kielen yksityisopettaja ja lukeutui Suomen Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston varhaisiin naispuolisiin maistereihin.[9] Sisarukset tekivät 1900-luvun alussa yhdessä opintomatkoja Keski-Eurooppaan, jolloin Elna Engström täydensi musiikkikoulutustaan Dresdenin ja Geneven konservatorioissa.[10]

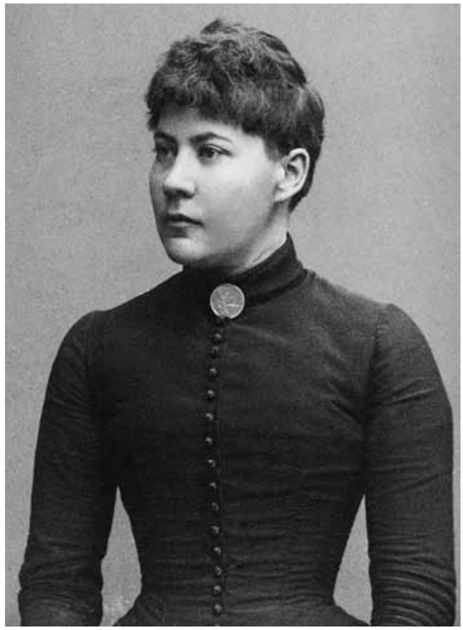
Elna Engströmin sävellyksiä ei ole toistaiseksi löytynyt. Muusikonuransa ohella hän opiskeli voimistelunopettajaksi (1880) sekä suoritti opintoja Taideteollisuuskeskuskoulussa vuosina 1881–1882 sekä 1888–1907 erikoisalanaan veisto, ja hänen valmistamiaan esineitä sekä huonekaluja nähtiin Suomen Taideteollisuusyhdistyksen näyttelyissä.[11]

NKK

Sävellyksiä

[k]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elna Engström

Viitteet

1 Elna Mathilda Engström.
2 *FAT* 25.11.1859.
3 *Jernvägsmannabladet* 18.5.1895; *Tekniska föreningens i Finland förhandlingar* 10/1924.
4 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, TA/SA.
5 SFH:n oppilasmatrikkeli 1863–1879, Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv, KA.
6 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, TA/SA.
7 Esim. *HBL* 4.9.1885; Björkstrand 1999, 71.
8 Esim. *HD* 21.1.1886; *HBL* 3.9.1895, 7.9.1905 ja 21.1.1913; Wilskman 1914, 372.
9 Esim. *HBL* 23.5.1901, 13.9.1903 ja 12.10.1915; Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899.
10 *HBL* 9.9.1908, 7.9.1911 ja 22.9.1915; Wilskman 1914, 372.
11 Taideteollisuuskeskuskoulun oppilasmatrikkeli 1880–1890, Taideteollisuuskeskuskoulun arkisto, KA; Kansallisgallerian arkiston sähköpostitiedonanto 2.8.2022; *NP* 20.5.1895; *US* 28.5.1909; Wilskman 1914, 372.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1863–1879
Taideteollisuuskeskuskoulun arkisto: Taideteollisuuskeskuskoulun oppilasmatrikkeli 1880–1890
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1882–1884

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Kansallisgallerian arkiston sähköpostitiedonanto 2.8.2022.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Wilskman, Atle 1914: *Släktbok 1:2*. Helsingfors: SLS. [KK]
Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Engström, Hedvig Maria. Koonnut Veli-Matti Autio. https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=25081. Helsinki: HY. Viitattu 28.3.2923.

Kirjallisuus

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sofia Collan

Hamina 10.1.1857–11.1.1938 Helsinki

Opettaja ja maatilan pitäjä Sofia Collan[1] oli yhdistystoimija ja taiteiden harjoittaja. Hänen äitinsä oli Aurora Collan (s. von Bonsdorff) ja isänsä pappi ja valtiopäiväedustaja Clas Collan. Pikkulapsena hän eli Haminassa, jonka Kadettikoulussa hänen isänsä toimi sotilaspastorina ja uskonnonopettajana. Isä valittiin vuonna 1863 kirkkoherraksi Parikkalaan, minne perhe muutti.[2] Äiti kuoli kahden vuoden kuluttua lapsivuoteeseen, Sofian ollessa kahdeksanvuotias.[3]

Sofia Collan kävi koulua ja opiskeli musiikkia Viipurissa ja Helsingissä ja asettui sitten lapsuuden kotiseudulleen Parikkalaan.[4] Isänsä kuoltua vuonna 1901 hän otti yhdessä pikkusiskonsa Anna Collanin (1862–1929) kanssa perheen Lehmusniemen päätilan hoitaakseen. He lahjoittivat tontin Parikkalan yhteiskoululle, jonka johtokuntaan ja välillä tilapäiseen opettajakuntaankin Sofia Collan kuului. Collanin toimintakenttiin kuuluivat Parikkalan Samarialaisseura, Betania-sairaala, Parikkalan Nuorten Kristillinen Yhdistys, Suomen Kuuromykkäin liitto (nyk. Kuurojen Liitto) ja Savonlinnan Naisväenyhdistys.[5] Hän esiintyi pianistina ja kuoronjohtajana paikallisissa tapahtumissa, usein yhdessä Anna-siskonsa kanssa.[6] Todennäköisesti monet Sofia Collanin sävellykset syntyivät näitä tapahtumia varten. Kaksi hänen sävellystään on säilynyt Sibelius-museossa.[7]

Vuonna 1923 Sofia ja Anna Collan myivät maatilansa ja muuttivat vanhuudenpäivikseen Savonlinnaan ja vuonna 1929 Helsinkiin.[8] Sofia Collanin lähisukulaisissa oli monia musiikin harjoittajia. Isä oli laulanut Fredrik Paciuksen kuoroissa ja ylioppilaspiireissä, ja Anna Collan luovutti Åbo Akademille isänsä ainutlaatuiset käsinkirjoitetut laulu- ja stemmakirjat,[9] joista tuli tärkeä lähde ylioppilaslaulun tutkimukseen. Yksi siskosten sedistä (isän pikkuveli) oli Yliopiston kirjastonhoitaja, opettaja ja säveltäjä Karl Collan, ja yksi serkuista opettaja, naisasianainen ja kansanedustaja Augusta Krook. Kirjeenvaihto sukulaisten kanssa kertoo Sofia Collanin kirjallisista harrastuksista sekä kiintymyksestä sukuun ja kotitilaan.[10]

SV

Sävellyksiä

Yksinlaulu *I striden* (Lina Sandell [?]) (1891). Kuoro/pianokoraali *Kunnia olkoon* (Raamattu) (1899).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sofia Collan

Viitteet

1 Wilhelmina Sofia (Sofi) Collan.
2 Kotivuori 2005; Geni.com; *HBL* 10.1.1937; *Savonmaa* 12.1.1937.
3 Kuolleet 1838–1872: 112, Parikkalan seurakunnan arkisto, KA; Krook 1950, 25.
4 *HBL* 10.1.1937; Borenius 1937, 61.
5 *HBL* 10.1.1937; *Parikkalan Sanomat* 21.6.1911, 22.8.1923 ja 18.5.1938; *Kuuromykkäin lehti* 1.4.1938; *US* 20.3.1938; *NÄ* 7.9.1918.
6 *HBL* 10.1.1937; *Savonmaa* 12.1.1937; *Parikkalan Sanomat* 19.11.1913, 26.11.1913, 20.5.1914, 3.3.1915, 1.2.1922 ja 20.6.1928; *Karjala* 18.5.1910 ja 28.8.1932; *Wiipurin Sanomat* 17.8.1899.
7 Sofia Collanin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
8 *HBL* 10.1.1937; *Savonmaa* 12.1.1937; *Laatokka* 19.4.1923.
9 Anna Collanin kirjeet Otto Anderssonille, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA.
10 Esim. Sofia Collanin kirjeet Valfrid Vaseniukselle sekä Johanna Vaseniuksen (s. Collan) kirjeet Sofia Collanille, Valfrid ja Hanna Vaseniuksen arkisto, KK.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
  Parikkalan seurakunnan arkisto: Kuolleet 1838–1872
  Valfrid ja Hanna Vaseniuksen arkisto
    Johanna Vaseniuksen (Collan) kirjeet Sofia Collanille
    Vilhelmina Sofia Collanin kirjeet Gustaf Valfrid Vaseniukselle
Sibelius-museo
  Sofia Collanin musiikkikäsikirjoitukset
Åbo Akademi
  Otto Anderssonin kokoelma: Anna Collanin kirjeet Otto Anderssonille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Geni.com: Wilhelmina Sofia Collan. Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Wilhelmina-Sofia-Collan/6000000009427986273. Viitattu 29.10.2021.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kotivuori, Yrjö 2005: Clas Collan. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15085. Viitattu 14.11.2021.

Krook, Augusta 1950: *Mitt Helsingfors: Ungdomsminnen*. Helsinki: Söderströms.

Kirjallisuus

Borenius, Ingrid 1937: *Flickskolan i Wiborg 1788–1937: Några anteckningar om nordens äldsta offentliga flickskola*. Wiborg: Östra Finlands tryckeri.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Vera Hjelt

Vera Hjelt

Turku 13.8.1857–
23.4.1947 Helsinki

Vera Hjelt tunnetaan Suomen historiassa sosiaalipolitiikan ja veistonopetuksen uranuurtajana, naisasianaisena ja kansanedustajana.[1] Hänen elämäänsä kuuluivat oleellisesti myös taiteet ja musiikki, ja Sibelius-museossa on säilynyt joitakin hänen sävellyksiään käsikirjoituksina.

Hjelt syntyi 1850-luvun lopulla turkulaiseen opettaja- ja virkamiesperheeseen. Äiti Augusta Charlotta Hjelt (s. von Pfaler) piti Turussa yhdessä äitinsä Anna Gustava von Pfalerin (s. Dammert) ja sisarensa Vilhelmina von Pfalerin kanssa arvostettua Pfalerin pikkulasten koulua, johon oli pääsy kaikilla sukupuolilla ja jossa Vera-tytärkin aloitti opintonsa.[2] Isä Carl Wilhelm Hjelt oli juristi ja toimi Turussa laamannina.[3] Vera Hjeltin lapsuusvuosia värittivät vastoinkäymiset: hänen äitinsä sai onnettomuuden seurauksena vakavan aivovamman, nälkävuodet vaikeuttivat toimeentuloa, eikä perheen isä ollut innokas panostamaan tyttäriensä koulutukseen.[4]

Teini-ikäisenä Hjelt ansaitsi lisätienestejä puhtaaksikirjoittajana ja aloitti kivipiirtäjäveljensä Rurik Hjeltin avustuksella Turun Piirustuskoulun, jossa häntä kiehtoi erityisesti kuvanveisto.[5] Kun perheellä ei ollut varaa pianotunteihin, keksi Hjelt aloittaa soitonopintonsa edullisemmalla soittimella, virsikanteleella; se on virsien säestyksessä käytetty pitkänomainen laatikkositra, jonka ainoaa kieltä soitetaan jousella. Taffelipianon vuokraus sekä ilmaiset pianotunnit järjestyivät ennen pitkää yksityisesti musiikinopettaja Lina Fontellin (s. Lundenius) johdolla. Monin tavoin ajan sukupuolinormeja ylittäneen Hjeltin kerrotaan nuoruudessaan esimerkiksi säestäneen veljiensä järjestämiä tanssiaisia käyrätorvella.[6] Vaskipuhallinten soitto oli tuolloin keski- tai yläluokan naiselle epäsopivaa, ja puhallinsoittimet liitettiin miehiseen soittokunta- ja orkesterimaailmaan.[7]

Nuottipainatteiden hankkiminen oli 1870-luvun Turussa vaikeaa, ja kappaleiden käsin kopioiminen aikaa vievää. Hjelt perusti oman nuottikaupan ja -kirjaston, joka toimi helsinkiläisen Lindgrenin musiikkiliikkeen alaisuudessa.[8] Kaupan toimintaa

https://doi.org/10.21435/ha.154

jatkoi Hjeltin sisar Anna Hjelt, jonka nimiin yritys oli alun perin perustettu.[9] Isänsä kuoleman (1876) jälkeen Vera Hjelt sekä hänen pikkusiskonsa Ebba Hjelt hankkivat kansakoulunopettajan pätevyyden Tammisaaren ruotsinkielisestä opettajaseminaarista,[10] jossa musiikki oli keskeinen osa opetusta. Seminaarissa Hjelt tuli tunnetuksi pianonsoiton ja improvisoinnin taidoistaan. Kerrotaan, että Hjelt sai opiskelutoverinsa Matilda Holmin kautta tämän kasvatti-isältä, kielitieteilijä ja kansanrunouden tutkija Elias Lönnrotilta lahjaksi pienen kanteleen, jota hän niin ikään soitti.[11]

Hjelt työskenteli jonkin aikaa kansakoulunopettajana Ahvenanmaalla ja Turussa. 1880-luvun alussa hän lähti Ruotsiin Nääsin veistonopettajakouluun ja valmistui sieltä toisena naispuolisena opiskelijana koko koulun historiassa. Hjelt perusti Helsinkiin oman veistokoulun, jossa hän kehitti veistopedagogiikkaa patentoiden itse suunnittelemansa höyläpenkin vuonna 1886. Helsingin maalaiskunnan Oulunkylään hän perusti sahayrityksen, joka valmisti muun muassa puutaloja sarjatuotantona, mikä oli tuohon aikaan uutta.[12]

Suurelle yleisölle Hjelt tuli tunnetuksi Suomen ensimmäisenä naispuolisena ammattientarkastajana 1900-luvun alussa.[13] Hän toimi vuodet 1908–1917 Ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustajana.[14] Hjeltin aloitteesta Helsinkiin perustettiin työsuojeluun liittyviä välineitä ja periaatteita esittelevä Sosiaalimuseo (1909–1973), jota hän itse johti 1930-luvulle saakka.[15] Pitkän elämänsä aikana Hjelt osallistui nais- ja kansalaisjärjestöjen toimintaan, julkaisi yhteiskunnallisia kirjoituksia ja perehtyi teosofiaan.[16]

Hjeltin säilyneet musiikkikäsikirjoitukset ovat perua 1910-luvulta. Kysymyksessä on laulelmia sisältävä kokoelma *Förbundna romanser* ("Kootut romanssit"), joka on sävelletty hänen ruotsalaissyntyiselle, vaasalaiselle rakastetulleen Victoria Heikelille sekä tämän Gunnar-puolisolle vuosina 1912–1914.[17] Hjelt kirjoitti ihmiselämän kaarta käsitteleviin ja (luonto)romantiikkaa tihkuviin sävellyksiinsä tekstitkin itse, ja niihin kuuluu yksinkertainen pianosäestys. Historioitsija Ulla Wikander on tutkinut Hjeltin ja Victoria Heikelin suhdetta Heikelin suvun hallussa olevan kirjeenvaihdon perusteella. Wikanderin havaintojen perusteella ensimmäisen romanssisarjan kuudes laulu *I röda rosenår* ("Punaisina ruusunvuosina") viittaa naistenväliseen rakkauteen ja Hjeltin ja Heikelin suhteeseen; Hjelt käytti samaa käsitettä Heikelistä kirjoittamassaan muistokirjoituksessa.[18] Hjeltillä oli kotonaan spinetti, jolla hän teoksensa sävelsi, joten laulelmat sopinevat myös cembalolla säestettäviksi.[19]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Förbundna romanser, cykel I: Ungdomsvår* (Vera Hjelt) (n. 1912–1914): (1) *Vårluft*, (2) *Lärkan i våren*, (3) *Lyckobarnet*, (4) *Månn' tro du har mig kär?*, (5) *I kvällen*, (6) *I röda rosenår*, (7) *Toner som längta dig…*, (8) *Mot sol låt oss fly*, (9) *Höj mig till dig*; *Förbundna romanser, cykel III* (n. 1912–1914): *Allvarsår* (Hjelt): (1) *Vakna till mig* [sarjan muut laulut [k]]. Luonnoksia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Vera Augusta Hjelt. Hjeltin elämästä ja urasta ks. Kaartinen 2017; Korppi-Tommola 2000; Vuolle-Selki 2013.
2 Hjelt-Cajanus 1946, 32–33.
3 Korppi-Tommola 2000.
4 Hjelt-Cajanus 1946, 17–18, 24–26, 33; ks. myös Korppi-Tommola 2000.
5 Hjelt-Cajanus 1946, 34–38; Korppi-Tommola 2000.
6 Hjelt-Cajanus 1946, 38–39.
7 Vaskipuhallinten soiton sukupuolittuneisuudesta ks. Ellis 1999; lisäksi ks. Björkstrand 1999, 109–110, 113.
8 Hjelt-Cajanus 1946, 39–40; Korppi-Tommola 2000.
9 *ÅU* 25.9.1877, 14.12.1879 ja 7.11.1880.
10 Opiskelijamatrikkeli 1871–1918, Tammisaaren opettajaseminaarin arkisto, KA/HT; ks. myös Korppi-Tommola 2000.
11 Hjelt-Cajanus 1946, 45.
12 Korppi-Tommola 2000; ks. myös Hjelt-Cajanus 1946, 47–97.
13 Vera Hjeltin urasta työsuojelijana ja ammattientarkastajana ks. Vuolle-Selki 2013.
14 Korppi-Tommola 2000.
15 Hjelt-Cajanus 1946, 269–287.
16 Korppi-Tommola 2000; Hjeltin teosofisista näkemyksistä ks. Kaartinen 2017.
17 Vera Hjeltin musiikkikäsikirjoitukset, SM. Heikeleistä ks. Hjelt-Cajanus 1946, 136–140, 267.
18 Wikander 2018, 119–121.
19 Hjelt-Cajanus 1946, 136–140.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipiste
Tammisaaren ruotsinkielisen opettajaseminaarin arkisto: Opiskelijamatrikkeli 1871–1918
Sibelius-museo
Vera Hjeltin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Hjelt-Cajanus, Esther 1946: *Vera Hjelt: en banbryterska*. Helsingfors: Söderströms.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.

Ellis, Katharine 1999: The Fair Sax: Women, Brass-Playing and the Instrument Trade in 1860s Paris. – *Journal of the Royal Musical Association* 224 (2) s. 221–254.

Kaartinen, Marjo 2017: Vera Hjeltin teosofinen maailmantyö. – *Historiallinen aikakauskirja* 115 (2) s. 170–183.

Korppi-Tommola, Aura 2000: Hjelt, Vera. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004458. Viitattu 29.7.2022.

Vuolle-Selki, Tuula 2013: *Vera Hjelt: Työväensuojelija*. Helsinki: Books on Demand.

Wikander, Ulla 2018: Kvinnokärlek, kärleksbeundran och romantisk vänskapskärlek: Vera Hjelt och Victoria Heikel 1912–1919. Teoksessa *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnopar i kvinnorörelsen 1890–1960*. Toim. Eva Borgström & Hanna Markusson Winqvist. Stockholm: Appell förlag. 104–136, 326–329.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elli Lönnroth

Helsinki 24.10.1857–
9.9.1943 Helsinki

Elli Lönnroth

Elli Lönnroth (s. Leinberg)[1] oli hengellisten laulujen säveltäjän Lilli Leinbergin tytär ja rovastin rouva. Hän kävi koulua Helsingissä ja Jyväskylässä sekä opiskeli kuvataiteita ja musiikkia. Laulupedagogi Anna Forstén oli hänen pitkäaikainen laulunopettajansa.[2] Kuorolaulua Lönnroth harjoitti Richard Faltinin johtamassa Valtiopäiväkuorossa (*Landtdagskören*).[3] Se oli monista kuoroista ja laulajista muodostunut suurkuoro, joka esiintyi valtiopäivien juhlallisuuksissa. Vuosina 1876–1877 Lönnroth harjoitti pedagogisia opintoja ylimääräisenä oppilaana Jyväskylän seminaarissa.[4] Maalausta ja piirustusta hän opiskeli Adolf von Beckerin yksityisakatemiassa Yliopiston piirustussalin tiloissa sekä Suomen Taideyhdistyksen Piirustuskoulussa. Vuonna 1878 Lönnroth sai kuvataiteellisista töistään Taideyhdistyksen palkinnon.[5] Samana vuonna hän aloitti työt Jyväskylän tyttökoulun opettajana.[6] Seuraavana vuonna hän avioitui pastori Alfons Lönnrothin kanssa, mikä päätti hänen opettajanuransa ja taideopinnot. Pariskunta asui useilla eri paikkakunnilla Suomessa, ja sittemmin miehestä tuli Suomen Kaartin pappi ja kenttärovasti.[7] Elli Lönnroth keskittyi perheeseensä sekä naisjärjestötyöhön ja hyväntekeväisyyteen. Hänen kiinnostuksen kohteitaan olivat nuorten naisten koulutuksen ja taloudellisen aseman kohentamiseen paneutunut Maria-yhdistys, Lotta Svärd -järjestö, Marttaliitto, Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys, orpo- ja vanhainkotitoiminta sekä ensiapukoulutus.[8]

Säveltäjä-äidilleen lähettämissään kirjeissään Lönnroth kirjoitti paljon musiikista ja naisasiasta.[9] Ilmeisesti hän sävelsi enemmänkin hengellisiä lauluja ja usein omiin teksteihinsä. Hän kuitenkin salasi sen julkisuudelta ja toimi anonyymisti. Edes hänen käyttämänsä nimimerkit eivät ole tiedossa. Vain yksi hänen sävellyksensä on tunnistettu ja saatavilla arkistossa: *Hemåt* (”Kotiin päin”) kahdelle sopraanolle ja altolle (1885) säveltäjän omaan tekstiin. Laulu on säilynyt Lönnrothin käsin kirjoittamassa hengellisten laulujen kokoelmassa Kansalliskirjastossa.[10]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elli Lönnrothin pikkusisko Ida Nyberg (s. Leinberg, 1869–1905) oli Helsingin Musiikkiopiston käynyt laulaja ja toinen pikkusisko Ester Nyberg (s. Leinberg, 1878–1943) saman opiston käynyt soiton- ja voimistelunopettaja.[11] Heidän isänsä oli Jyväskylän opettajaseminaarin johtaja Gabriel Leinberg.

SV

Sävellyksiä

Tertsetti *Hemåt* kahdelle sopraanolle ja altolle (Elli Lönnroth) (1885). Muuta hengellistä musiikkia [k].

Viitteet

1 Gabriella (Elli) Lönnroth s. Leinberg.
2 ”Krönika”, Lilli Leinbergin käsikirjoitukset, Gertrud Wichmannin arkisto, KA; Mikkola ym. (toim.) 1937, 504; *HBL* 10.9.1943 ja 12.9.1943.
3 Elli Lönnrothin kirje Lilli Leinbergille 19.1.1891, Gertrud Wichmannin arkisto, KA.
4 Mikkola ym. (toim.) 1937, 504.
5 *Sisä-Suomi* 26.10.1937; *HD* 26.5.1878; *Sanomia Turusta* 1.6.1878; *HBL* 25.1.1942; ”Krönika”, KA.
6 Mikkola ym. (toim.) 1937, 504.
7 *Sisä-Suomi* 26.10.1937; *HD* 26.5.1878; *Sanomia Turusta* 1.6.1878; *HBL* 25.1.1942.
8 *Sisä-Suomi* 26.10.1932 ja 26.10.1937; *Etelä-Savo* 23.10.1937; *Etelä-Saimaa* 24.10.1937; *HBL* 24.10.1937; *US* 24.10.1937; *Kotimaa* 26.10.1937.
9 Elli Lönnrothin kirjeet Lilli Leinbergille, Edvard Hjeltin arkisto ja Gertrud Wichmannin arkisto, KA.
10 Andliga sånger, KK.
11 HMO:n oppilasmatrikkelit 1884–1889 ja 1889–1895, SA/TA; Dahlström 1982, 442.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Edvard Hjeltin arkisto: Thuneberg-suvun kirjeenvaihtoa (1845–1891): Elli (Gabriella) Lönnrothin kirjeet Lilli Leinbergille
Gertrud Wichmannin arkisto
Elli (Gabriella) Lönnrothin kirjeet Lilli Leinbergille
Lilli Leinbergin käsikirjoitukset: ”Krönika”
Kansalliskirjasto
Andliga sånger, Elli Lönnrothin (s. Leinberg) käsinkirjoittama nuottivihko
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkelit 1884–1889 ja 1889–1895

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Mikkola, J. M., Artturi Leinonen & Sulo Rekola (toim.) 1937: *Jyväskylän seminaari 1863–1937: Muistojulkaisu*. Helsinki: Valistus.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Olga Tavaststjerna

Kuopio 25.5.1858–
4.3.1939 Helsinki

Olga Tavaststjerna

Suomen ensimmäisenä naisena urkurin konservatoriokoulutuksen saaneen Olga Tavaststjernan[1] ura kietoutuu tiiviisti Helsingin Musiikkiopistoon. Tavaststjerna kuului oppilaitoksen ensimmäiseen opiskelijasukupolveen ja lisäksi teki siellä pitkän uran pedagogina sekä kirjaston- ja rahastonhoitajana, käytännössä koko oppilaitoksen toisena johtajana kulloisenkin rehtorin rinnalla.[2]

Olga Tavaststjerna syntyi Selma Tawaststjernan (s. Lucander) ja kenraalimajuri Frithiof Tawaststjernan perheen esikoisena Kuopiossa.[3] Sotilasuran tehneen isän työ vei perhettä eri puolille Venäjän keisarikunnan länsiosia aina Liettuasta ja Tallinnasta Kazaniin. Äiti kuoli lapsivuoteeseen Olgan ollessa kahdeksanvuotias, ja isä avioitui uudelleen Josefina Tavaststjernan (s. Laurellin) kanssa.[4] Ajan tavan mukaisesti Olga Tavaststjerna lienee aloittanut musiikkiopintonsa kotona, luultavasti perhepiiriin kuuluneen naisen johdolla. Koulusivistyksensä ja musiikin perustaitoja hän hankki sisartensa tavoin useista tyttökouluista: Venäjältä eri tyttökouluista sekä Helsingistä Biaudet'n ranskalaisesta pensionaattikoulusta ja Helsingin valtiollisesta ruotsinkielisestä tyttökoulusta, jossa hän kävi myös jatko-opiston.[5] Jälkimmäisessä hän sittemmin työskenteli useiden vuosikymmenten ajan venäjän ja ranskan kielen opettajana.[6] Musiikkiopintoihin kuului jo koululaisena myös tutustuminen urkujensoittoon Richard Faltinin johdolla.[7]

Helsingin Musiikkiopistossa Tavaststjerna aloitti opintonsa vuosi oppilaitoksen perustamisen jälkeen syksyllä 1883. Pääaineeksi valikoituivat urut, joita hän opiskeli Faltinin ohjauksessa. Hän sijaisti välillä opettajaansa Nikolainkirkon urkupenkillä sekä sittemmin Musiikkiopistossa.[8] Tavaststjernan sisarpuoli Selma Alfthan (s. Tavaststjerna) opiskeli Musiikkiopistossa pianonsoittoa, joskaan ei jatkanut ammattiuralle.[9]

Olga Tavaststjerna esiintyi opiston julkisissa näytteissä paitsi urkurina, myös kamarimuusikkona ja kuoronjohtajana.[10] Hänen kuusi vuotta kestäneisiin opintoihinsa kuuluivat laajat teoriaopinnot, ja sittemmin hän opetti itse teoria-aineita. Sävellystä Tavaststjerna opiskeli Martin Wegeliuksen johdolla ainakin vuonna 1889.[11] Improvisointi- ja sovitustaitoja edellyttävän urkurintyön sekä musiikinteorian

https://doi.org/10.21435/ha.154

kiinnostuksensa kannalta sävellysopinnot olivat Tavaststjernalle luonteva valinta, mutta naisopiskelijoita ei yleensä kannustettu sävellysopintoihin vaan pedagogisiin opintoihin. Sibelius-museossa on säilynyt kolme Tavaststjernan käsin kirjoittamaa nuottikirjaa, jotka liittynevät musiikinteorian opettajaksi pätevöitymiseen, sekä yksi vihko kontrapunktiharjoituksia.[12] Aineisto sisältää pääasiassa luonnosmaisia harjoitelmia sekä muiden säveltäjien teoksista laadittuja mukaelmia ja sovituksia. Tavaststjernan omia sävellyksiä vihossa lienevät kaksi yksinlaulua: J. L. Runebergin runoon laadittu *Sköna maj, välkommen* ("Suloinen toukokuu, tervetuloa") sekä Zachris Topeliuksen tekstiin sävelletty *Orions bälte* ("Orionin vyö"). Runebergin runo tunnetaan Ruotsissa Lars Magnus Béenin säveltämänä suosittuna ylioppilaslauluna, Topeliuksen runon taas ovat säveltäneet myös Karl Collan ja Jean Sibelius.

Tavaststjerna täydensi muusikon ja pedagogin valmiuksiaan ulkomailla. Hän vieraili kesällä 1892 Brysselin, Pariisin ja Kölnin konservatorioissa täydentäen urkuopintojaan ja seuraten säveltapailuopetusta, jota hän sittemmin kehitti Helsingin Musiikkiopistossa.[13] Opintomatkaan kuului Richard Wagnerin oopperoiden kuunteleminen Bayreuthin musiikkijuhlilla.[14]

Urkurina Tavaststjerna esiintyi lähinnä hyväntekeväisyystapahtumissa sekä kirkkokonserttien säestäjänä.[15] Tavaststjernan ensikonsertti urkurina Helsingissä vuonna 1893 sai myönteiset arviot, samoin muutkin esiintymiset vuosien varrella.[16] Urkurin ura evankelis-luterilaisen kirkon palveluksessa ei kuitenkaan ollut 1800-luvun lopun Suomessa mahdollinen naiselle: naiset saivat toimia vakinaisina urkureina vuodesta 1908 ja vakinaisina kanttoreina ja kanttori-urkureina vuodesta 1963 alkaen.[17] Silti Tavaststjerna haki Helsingin Vanhan kirkon urkurin virkaa vuonna 1889, samoin kuin kollegansa Ina Durchman (1854–1937). Molemmat hylättiin sukupuolensa vuoksi, mistä Tavaststjerna valitti kirkkohallitukselle, tuloksetta.[18] Samoin kuin säveltämiseen, myös urkurin ammattiin liittyi 1800-luvun lopun Suomessa voimakkaan sukupuolittuneita asenteita, mistä Tavaststjernan aikalaisen, pianisti-urkuri Elisabeth Faltinin päiväkirjamerkintä syksyltä 1884 on hyvä esimerkki:

> Nyt rupean jälleen ahkerasti harjoittelemaan urkujen soittoa. En voi edistyä samassa määrin kuin ennen. Se johtuu siitä, etten ole poika. Minun voimani eivät riitä siihen, enkä saa pilata terveyttäni turhamaisuuden tähden. Äiti ei myöskään halua, että niin usein olisin sidottu tunteihin. Minulla on paha mieli siitä, vaikkakin minulle on hyvin terveellistä, että minua vähän painetaan alas.[19]

Kuten monien naispuolisten musiikkipedagogien, myös Olga Tavaststjernan ura Helsingin Musiikkiopistossa alkoi suoraan opintojen myötä. Opiston nuotistonhoitajana hän aloitti vuonna 1888, rahastonhoitajana vuonna 1890 ja lapsille ja nuorille suunnatun valmistavan alkeiskoulun johtajana vuonna 1929.[20] Pedagogina hän työskenteli vuodesta 1888 alkaen opettaen ensin alkeisopiston pianoluokkia ja sittemmin yksinlaulua, urkujensoittoa ja musiikinteoriaa.[21] Oppilaidensa muis-

https://doi.org/10.21435/ha.154

teluiden mukaan Tavaststjerna oli vaativa ja ajoittain piikikäskin opettaja, mutta myös huumorintajuinen ja kärsivällinen, ja hänen säveltapailutunneillaan luokan nurkassa porisi kahvipannu.[22]

Tavaststjerna organisoi ja hoiti opistossa laajoja hallintotehtäviä.[23] Opiston ollessa kesätauolla hän järjesti konsertteja ja tapahtumia Savonlinnassa, terveyskylpyjensä lomassa.[24] Tärkeäksi paikaksi Tavaststjernalle muodostui hänen pitkäaikaisen opettajansa ja työtoverinsa, opiston ensimmäisen rehtorin Martin Wegeliuksen perustama muusikkojen kesäkoti Vikan, jota Tavaststjerna hallinnoi vuodesta 1907 alkaen.[25] 75-vuotiaana Tavaststjerna ilmoitti jäävänsä Musiikkiopistosta eläkkeelle; kielten opettajan työnsä hän oli jättänyt jo aiemmin.[26] Yhteys opistopiireihin kuitenkin säilyi elävänä etenkin Vikanin kautta.[27] Tavaststjerna menehtyi Helsingissä maaliskuussa 1939.[28] Musiikkipitoisessa siunaustilaisuudessa esiintyi muiden muassa vainajan sisarpuolen tytär, J. S. Bachin musiikin esittämiseen erikoistunut laulaja-säveltäjä Gertrud Alfthan.[29]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlauluja (s.a.): *Majsång* (J. L. Runeberg); *Orions bälte* (Zachris Topelius).

Viitteet

1 Olga Selma (Zelma) Maria Tavaststjerna.
2 Karvonen 1957, 114–115; Dahlström 1982, 66, 74–75; *Västra Nyland* 7.3.1939; *US* 27.5.1958; Tavaststjernan urasta ks. Liimatainen 2002; Björkstrand 1999, 72–75; Urponen 2020, 64–67; Ryynänen-Karjalainen 2002, 51.
3 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, SA/TA; Ättartavlor 2022, 118–119.
4 Suomalaiset kenraalit ja amiraalit 2006.
5 SFH:n oppilasmatrikkeli 1863–1879, Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv, KA. Liimatainen 2002, 9. Biaudet'n ranskalainen tyttökoulu perustettiin vuonna 1873. Esim. *FAT* 2.7.1873.
6 Esim. *Västra Nyland* 21.5.1938 ja *HBL* 5.3.1939. Tavaststjerna opetti venäjää ja laulua myös Laurellin tyttökoulussa. Laurellska skolan 1978, 78; *NÄ* 11–12/1908; Liimatainen 2002, 16.
7 Liimatainen 2002, 9–10.
8 Esim. *HBL* 11.12.1900; Ks. myös Björkstrand 1999, 74 sekä Olga Tavaststjernan kirjeet Richard Faltinille 31.5.1898 ja 19.1.1900, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK.
9 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, SA/TA.
10 Esim. *NP* 26.5.1886; *HD* 17.12.1886 ja 31.5.1887.
11 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, SA/TA.
12 Nuottikirjat, Olga Tavaststjernan henkilömappi, SM.
13 *Finland* 5.5.1892.
14 Flodin 1922, 411, 469–470; ks. myös Urponen 2020, 65 sekä musiikkipedagogiset muistiinpanot, Olga Tavaststjernan henkilömappi, SM. Tavaststjerna oli vuodesta 1890 lähtien *Allgemeine Richard-Wagner-Vereinin* jäsen; ks. Salmi 2005, 208–209. Tästä tiedosta kiitos Anne Kauppalalle.
15 Esim. *MS* 29.12.1898; *Hämeen Sanomat* 30.3.1899.
16 Esim. *NP* 19.10.1893.
17 Björkstrand 1999, 131–136; Urponen 2020, 66; Kuha 2017, 274, 370.
18 Liimatainen 2002, 21; Björkstrand 1999, 155–156.
19 Krohn 1967, 241. Suomennos on oletettavasti Greta Krohnin. Sekä Tavaststjerna että Durchman kuitenkin toimivat sijaisina Helsingin Saksalaisessa kirkossa sekä joissakin muissakin kirkoissa 1800-luvun lopulla. *SP* 25.11.1924; *Tampereen Uutiset* 25.11.1893; *Aamulehti* 12.11.1937; Krohn 1967, 233.
20 Liimatainen 2002, 15.
21 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, SA/TA; ks. myös Dahlström 1982, 324–325, 328–329, 336, 338–339.
22 *US* 31.5.1962 ja 31.5.1962; *Viipurin Taidepakinoita* 11/1936; ks. myös Karvonen 1957, 115.
23 Karvonen 1957, 114–115; lehtileikkeet, Olga Tavaststjernan henkilömappi, SM.
24 Esim. *US* 28.7.1904.
25 Karvonen 1957, 115; *Suomen musiikkilehti* 6/1923. Tavaststjernan ja Wegeliuksen työtoveruudesta ks. Flodin 1922, 385; Bonsdorff 2019, 350; Vikanista ks. Lappalainen 2014.
26 *Ajan Suunta* 24.5.1933; *Västra Nyland* 21.5.1938; ks. myös Björkstrand 1999, 202.
27 Esim. *SV* 17.3.1943.
28 Esim. *MT* 3/1939.
29 *HBL* 10.3.1939.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1863–1879
Kansalliskirjasto
Friedrich Richard Faltinin arkisto: Olga Tavaststjernan kirjeet Richard Faltinille
Sibelius-museo
Olga Tavaststjernan henkilömappi
lehtileikkeet
musiikkipedagogiset muistiinpanot ja muut konseptit
nuottikirjat
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1882–1884

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Krohn, Greta 1967: *Isoäiti kertoo*. Hamina: Maaseudun kirjapaino.
Laurellska skolan 1978: *Sahlbergska skolan – Svenska privata läroverket för flickor – Laurellska skolan 1870–1971: en sekelgammal skolans öden: dokument, minnen och anteckningar jämte matrikel över elever, lärare och medarbetare*. Helsingfors: Laurellska skolans vänner.

Kirjallisuus

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
Bonsdorff, Lena von 2019: *Herkulesta odottaessa: Martin Wegelius – uraauurtava musiikkipedagogi*. Helsinki: Taideyliopiston SA.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Flodin, Karl 1922: *Martin Wegelius: Levnadsteckning*. Helsingfors: SLS.
Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1939, Sibelius-Akatemia 1939–*. Helsinki: Otava.
Kuha, Jukka 2017: *Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa: Toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969*. Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 27. Helsinki: HY, Musiikkitiede.
Lappalainen, Seija 2014: *Vikan: Säveltaiteilijan virkistyskoti*. Helsinki: Musiikin edistämissäätiö MES.
Liimatainen, Marjukka 2002: *Olga Tavaststjerna (1858–1939): Naisurkureiden pioneeri*. Opinnäyte. Helsinki: SA.
Ryynänen-Karjalainen, Lea 2002: *Sukupuolesta huolimatta: Naiskanttorit Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. SA, Kirkkomusiikin osasto. Helsinki: SA.
Salmi, Hannu 2005: *Wagner and Wagnerism in nineteenth-century Sweden, Finland and the Baltic provinces: Reception, enthusiasm, cult*. Rochester, NY: University of New York.
Suomalaiset kenraalit ja amiraalit 2006: Tawaststjerna, Frithiof Alarik. *Suomalaiset kenraalit ja amiraalit Venäjän sotavoimissa 1809–1917* -verkkojulkaisu. Studia Biographica 7. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-ken-000444. Viitattu 30.7.2022.
Urponen, Ville 2020: *Intomielisen nuoruuden vääjäämätöntä voimaa: Suomalainen urkumusiikki toiseen maailmansotaan asti*. Helsinki: SA.
Ättartavlor 2022: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 5: T–Ö*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Vendla Hainari (Forsström)

Tohmajärvi 29.12.1858–1.6.1944 Tampere

Vendla Hainari

Vendla Hainari[1] syntyi vuonna 1858 Pohjois-Karjalan Tohmajärvellä Lovisa Augusta Forsströmin (s. Polviander) ja postinhoitaja Gustaf Adolf Forsströmin perheeseen.[2] Hän opiskeli pianonsoittoa, sävellystä ja musiikinteoriaa Helsingin Musiikkiopistossa vuosina 1883–1886, muun muassa opiston perustajan Martin Wegeliuksen johdolla.[3] Hainari on Musiikkiopiston varhaisimpia sävellysoppilaita, yhdessä Agnes Tschetschulinin, Elna Engströmin, Olga Tavaststjernan ja Jean Sibeliuksen kanssa. Opintojensa jälkeen Hainari antoi yksityistunteja pianonsoitossa, laulussa ja musiikinteoriassa.[4] Tuttavansa, musiikkikriitikko Anna Ingmanin sekä urkuri-säveltäjä Olga Tavaststjernan, kuoronjohtaja-säveltäjä Thérèse Decker Hahlin ja säveltäjä Aina Korhosen tavoin Hainari kuului niihin suomalaisnaisiin, jotka vierailivat 1800-luvun loppupuolella Bayreuthin musiikkijuhlilla tai osoittivat muutoin intohimoista kiinnostusta Richard Wagnerin musiikkia kohtaan.[5]

Elämäntyönsä Hainari teki Raahen suomenkielisen opettajaseminaarin musiikinopettajana sekä kuoronjohtajana (1896–1898, 1903–1913).[6] Lisäksi hän työskenteli kansakoulun- ja seminaarinopettajana Tampereella, Tammisaaressa ja Jyväskylässä, jonka naisseminaaria hänen sisarensa Hilda Forsström johti.[7] Raahessa asuessaan hän osallistui paikalliseen musiikkielämään ja järjesti konsertteja.[8] Luottamustehtävissä hän vaikutti Raahen eläinsuojeluyhdistyksessä, Jyväskylän Naisyhdistyksessä ja Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlissa Tampereella (1888).[9] Toukokuussa 1906 Hainari suomalaisti sukunimensä Forsströmistä Hainariksi J. V. Snellmanin syntymän satavuotisjuhlien yhteydessä, kuten monet suomalaiset tekivät.[10]

Hainari muutti vuonna 1913 Helsinkiin ja siirtyi työskentelemään majoitus- ja ravitsemusalalla.[11] Sisällissodan jälkeen hän keskittyi Perniöön perustamaansa sotainvalidien hoitokotiin.[12] Hainarin yritykset eivät lopulta menestyneet, vaan hän teki konkurssin vuonna 1923.[13] Eläkepäivikseen hän muutti Karkkuun.[14]

Vendla Hainarin sävellyksiä ei ole säilynyt julkisissa arkistoissa. Tietoa siitä, esitettiinkö Hainarin teoksia ja jatkoiko hän sävellystyötään opintojensa päätyttyä, ei ole toistaiseksi löytynyt, vaikka todennäköistä on, että hän sävelsi ja sovitti musiikkia esimerkiksi Raahen seminaarin juhliin sekä johtamilleen kuoroille. Musiikkipedagogi ja säveltäjä Ruth Forsström Vaaranen on Vendla Hainarin veljentyttö (Jalmari Hainarin

https://doi.org/10.21435/ha.154

tytär). Karelianisti ja historiantutkija Oskar Hainari on Vendla Hainarin veli, jonka vaimo Tilma Hainari tunnetaan naisasiasta sekä ”rotuhygieenisistä” näkemyksistään.[15]

NKK

Sävellyksiä

[k]

Viitteet

1 Vendla Augusta Hainari s. Forsström; nimenmuutos Hainariksi vuonna 1906.
2 Tohmajärven seurakunnan syntyneet ja kastetut 1831–1860, KA; Hiski 8022603. Hainarin äidinisä oli J. L. Runebergin vänrikki Stoolin yhtenä esikuvana pidetty Carl Gustaf Polviander. Esim. *HBL* 3.12.1918.
3 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; Dahlström 1982, 412; ks. myös Björkstrand 1999, 190.
4 Esim. *Tammerfors Aftonblad* 26.8.1887.
5 Vendla Hainarin kirjeet Richard Faltinille 21.1.1901 ja 14.3.1901, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK; Ilma Holstin kirje Anna Ingmanille 15.12.1901, Anna ja Eva Ingmanin arkisto, KK.
6 Raahen seminaari 1921, 11, 20, 45, 161; ks. myös esim. *Raahen Lehti* 29.11.1904.
7 Esim. *Tammerfors Aftonblad* 21.5.1886; *AL* 17.8.1886 ja 25.9.1904; *Tampereen kaupungin kunnallinen osoite- ja ilmoituskalenteri* 1887; *USr* 16.10.1889 ja 20.8.1903; *Tampereen Uutiset* 5.12.1893; *Keski-Suomi* 10.6.1899. Ks. myös Rautiainen 2003, 317; Mikkola ym. (toim.) 1937, 146, 163. Hilda Forsströmistä ks. *US* 23.12.1924.
8 Vendla Hainarin kirje Edvard Fazerille 10.12.1906, SM.
9 Esim. *Tampereen Sanomat* 15.7.1887; *Suomalainen* 24.2.1902; *Raahen Sanomat* 4.10.1910.
10 *Kaiku* 18.5.1906.
11 *Helsingin ja ympäristön osoite- ja ammattikalenteri* 1913; *HBL* 28.1.1915; *US* 11.4.1915; *Helsingin nimikirja ja suomalainen osoitekalenteri* 1921.
12 *HS* 20.2.1919; *IL* 12.4.1919; *US* 16.4.1923.
13 *Kauppalehden protestilista* 4.4.1923; *HBL* 7.10.1923.
14 Lehtileikkeet, Vendla Hainarin henkilömappi, SM.
15 Tilma ja Oskar Hainarista ks. Sainio 2001a–b; Jämbäck 2020.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Tohmajärven seurakunnan arkisto: Syntyneet ja kastetut 1831–1860
Kansalliskirjasto
Anna ja Eva Ingmanin arkisto: Ilma Holstin kirje Anna Ingmanille
Friedrich Richard Faltinin arkisto: Vendla Hainarin kirjeet Richard Faltinille
Sibelius-museo
Vendla Hainarin henkilömappi: lehtileikkeet
Vendla Hainarin kirje Edvard Fazerille
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1884–1889

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Hiski 8022603: Tohmajärvi: Kastetut: 29.12.1858: Vendla Augusta Forsström. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t8022603. Viitattu 16.11.2021.
Mikkola, J. M., Artturi Leinonen & Sulo Rekola (toim.) 1937: *Jyväskylän seminaari 1863–1937: Muistojulkaisu*. Helsinki: Valistus.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Raahen seminaari 1921: *Raahen seminaari 1896–1921: Muistojulkaisu*. Helsinki: Valistus.

Kirjallisuus

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Jämbäck, Eija 2020: *Siveellisemmän Suomen puolesta: Tilma Hainari uskonnollisena moraalireformistina ja rotuhygienian edistäjänä 1904–1934*. Teologian väitöskirja, HY.
Rautiainen, Katri 2003: *Laulutunnin ulkoinen ja sisäinen rakenne: Aksel Törnudd (1874–1923) ja Wilho Siukonen (1885–1941) seminaarien ja kansakoulun laulunopetusmenetelmien kehittäjinä 1893–1941*. SA, Musiikkikasvatuksen osasto. Helsinki: SA.
Sainio, Venla 2001a: Hainari, Oskar. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006034. Viitattu 12.10.2022.
Sainio, Venla 2001b: Hainari, Tilma. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006035. Viitattu 12.10.2022.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ida Moberg

Helsinki 13.2.1859–2.8.1947 Helsinki

Ida Moberg

Ida Moberg[1] kuuluu Suomen varhaisiin sinfonikkoihin, ja hän oli ensimmäisiä perusteellisen kapellimestarikoulutuksen modernissa konservatoriossa saaneita suomalaismuusikoita. Ehkä juuri huomattavana pidetyn sinfonikon määreensä takia Moberg on välillä mainittu musiikinhistoriankirjoissa, kuten sinfonikko Helvi Leiviskäkin – ja toisin kuin muut säveltäjänaiset. Ensimmäinen arkistolähteisiin nojaava Moberg-tutkimus oli Ulla Saaren vuonna 1997 valmistunut musiikkitieteen pro gradu -tutkielma.[2] Myöhempi tutkimus on kartoittanut uusia aineistoja ja laajentanut näkökulmia.[3]

Helsinkiläinen Ida Moberg syntyi kuopukseksi viisilapsiseen ruotsinkieliseen perheeseen. Punavuoressa asuneen perheen äidistä Anna Mobergista (s. Lindqvist) ei ole juuri tietoja. Isällä, puuseppämestari Alexander Mobergilla oli menestyvä verstas, jossa valmistettiin huonekaluja ja urkuharmoneita. Ida Moberg oppi pianonsoiton, laulun ja musiikinteorian alkeet isosiskoiltaan ja isoveljiltään, jotka kaikki harjoittivat musiikkia.[4] Muusikon uran kannalta ratkaisevaa Mobergille oli koulunkäynti Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa (1870–1877),[5] jossa vaikutti merkittävä laulupedagogi ja saksanopettaja Anna Blomqvist. Blomqvistista, joka johti kuoroja ja sävelsi, tuli Mobergille innostava laulun- ja musiikinopettaja sekä elämänmittainen mentori.[6] Koululaisena Moberg opiskeli laulua myös Maria Collanin ohjauksessa ja pianonsoittoa Blomqvistin ystävän, konserttipianisti Alie Lindbergin johdolla.[7] Koulussa musiikkia opetti lisäksi laulaja Ina Tanninen.[8] Blomqvistin ympärille muodostuneeseen taiteilija- ja älykköpiiriin kuuluivat myös musiikkikriitikko Anna Ingman ja naisasianainen Maikki Friberg, jotka tukivat Mobergia läpi elämän.

Tyttökoulusta valmistuttuaan Moberg opiskeli laulua Pietarin konservatoriossa Elizabeth Zwanzigerin johdolla (1879–1882). Yhden vuoden hän opiskeli Pietarissa vielä yksityisesti Friederike Grün-Sadlerin ohjauksessa.[9] Kirjeessään tukijalleen, professori emeritus Fredrik Cygnaeukselle nuori laulunopiskelija kertoo, miten hienoa oli opiskella konservatoriossa, jossa sai kuulla ilmaiseksi elävää musiikkia.[10] Venäläisestä musiikista tuli Pietarin-vuosien takia Mobergille läheistä.[11]

Helsinkiin palattuaan Moberg toimi laulajana ja musiikinopettajana ja opiskeli Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun jatko-opistossa, jossa musiikkia

https://doi.org/10.21435/ha.154

ja musiikkipedagogiikkaa opetti Blomqvist.[12] Moberg lauloi Robert Kajanuksen johtamassa ja Selma Kajanuksen harjoittamassa Sinfoniakuorossa,[13] johon osallistui Helsingin Lauluyhdistyksen entisiä jäseniä.[14] Selma Kajanus ja Moberg olivat ystäviä, joilla oli yhteisiä kiinnostuksenkohteita, kuten esoteeriset liikkeet. Kummatkin pyrkivät edistämään naisten asemaa musiikkielämässä ja jakoivat elämänsä samasukupuolisen kumppanin kanssa. Moberg muutti heti Pietarista palattuaan Lotti Kochin[15] (1853–1927) luo. Pariskunta eli yhdessä 43 vuotta, Kochin kuolemaan saakka.[16]

Ilmeisesti Mobergille tuli laulamiseen liittyviä, fyysisiä ääniongelmia, mikä lienee ollut yksi syy siihen, että hän päätti kolmekymppisenä keskittyä säveltämiseen sekä orkesterin- ja kuoronjohtamiseen.[17] Hän opiskeli sävellystä ensin Richard Faltinin johdolla ja sitten Helsingin Orkesteriyhdistyksen (Filharmonisen Seuran) Käytännöllisessä Orkesterikoulussa Jean Sibeliuksen ohjauksessa.[18] Vielä nelikymppisenäkin Moberg hakeutui jatkokoulutukseen. Hän opiskeli neljä vuotta (1901–1905) Dresdenin kuninkaallisessa konservatoriossa sävellystä Felix Draeseken ja orkesterinjohtoa Hermann Kutzschbachin luokalla.[19] Mobergin orkesteriteoksia soitettiin konservatorion konserteissa ja arvioitiin sanomalehdissä. Päästötodistukseen Draeseke kirjoitti Mobergin olevan säveltäjänä poikkeuslahjakkuus, jonka sinfonia on täynnä omaperäisyyttä.[20]

Valmistuttuaan konservatoriosta Moberg piti sävellyskonsertin Yliopiston juhlasalissa Helsingissä 28.2.1906 Akademiska Sångföreningenin ja Helsingin Filharmonisen Seuran orkesterin avustuksella. Kapellimestarina hän toimi itse. Ohjelmassa oli sinfonia, a-molli-alkusoitto, *Maalaistanssi* sekä baritonille, mieskuorolle ja orkesterille sävelletty *Vaknen!* ("Herätkää!").[21] Uusi suomalainen sinfonia oli tapaus. Sitä olivat edeltäneet Erkki Melartinin 1. ja 2. sinfonia (1902 ja 1904), Jean Sibeliuksen 1. ja 2. sinfonia (1899 ja 1902) sekä Ernst Mielckin (1897), Betzy Holmbergin (1884), Ernst Fabritiuksen (1878) ja Axel Gabriel Ingeliuksen (1847) sinfoniat.[22] Helsingin Filharmonisen Seuran orkesteri soitti Robert Kajanuksen johdolla konserteissaan myös Mobergin orkesterisarjan *Auringonnousu* (1908) sekä sellolle ja orkesterille sävelletyn *Andanten* (1914).[23] Mobergin kirjeistä käy ilmi, että hän olisi halunnut säveltämisen ohella tehdä kapellimestarin työtä, mutta sitä oli naisen mahdoton saada.[24] Moberg johti sinfoniaorkesteria julkisessa konsertissa vain muutamia kertoja elämänsä aikana.

Vuodet 1906–1909 Moberg toimi Teosofisen sekakuoron johtajana.[25] Hän oli tuolloin näkyvä hahmo Suomen Teosofisen Seuran toiminnassa, kunnes lähti jälleen ulkomaille.[26] Vuodet 1910–1912 hän opiskeli musiikkipedagogiikkaa, vapaata improvisaatiota ja musiikkiliikuntaa säveltäjä ja musiikkipedagogi Émile Jaques-Dalcrozen instituutissa (*Bildungsanstalt für Musik und Rhythmus*) Helleraun puutarhakaupungissa Dresdenin lähellä sekä sen sivupisteessä Berliinissä.[27] Samalla hän kävi Rudolf Steinerin henkitieteellisillä luennoilla ja opiskeli steinerilaista eurytmiaa.[28] Sekä Jaques-Dalcrozen että Steinerin vaikutuksesta musiikin hahmottamisesta kehon liikkeiden avulla tuli luonnollinen osa Mobergin musiikillista ajattelua ja pedagogiikkaa.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Mobergin oli tarkoitus asettua Berliiniin, josta hän hankki asunnonkin,[29] mutta ensimmäisen maailmansodan sytyttyä hänen oli ulkomaalaisena pakko palata Suomeen. Moberg toi mukanaan dalcrozelaisen säveltapailun opettaen sitä Helsingin Musiikkiopistossa vuodet 1914–1916.[30] Dalcrozelaista musiikkiliikuntaa eli plastillista tanssia opistossa opetti samaan aikaan tanssitaiteilija Maggie Gripenberg (1881–1976),[31] Jaques-Dalcrozen instituutin kävijä hänkin. Moberg oli myös steinerilaisen eurytmian uranuurtajia Suomessa ja järjesti sen opetusta 1920-luvun alun Helsingissä.[32]

Vuonna 1916 Moberg aloitti kymmenvuotisen työurakkansa laulun- ja musiikinopettajana Helsingin ruotsinkielisessä pikkukouluseminaarissa eli alakansakoulun opettajien koulutuslaitoksessa (*Svenska småskoleseminariet i Helsingfors*). Samalla hän ohjasi opettajaharjoittelijoita ruotsinkielisen opettajaseminaarin normaalikoulussa sekä Helsingin kaupungin ylemmissä ruotsinkielisissä kansakouluissa.[33] Lisäksi hän antoi yksityistunteja musiikinteoriassa, soitinnuksessa, sävellyksessä, improvisaatiossa ja pianonsoitossa.[34] Päätyönään hän kuitenkin piti säveltämistä, vaikkei hänen sävellyksistään julkaistu kuin muutama yksin- ja kuorolaulu, yksi pianokappale sekä pedagoginen lastenlauluvihko. Hän voitti joitakin palkintoja Muntra Musikanter -kuoron sävellyskilpailuissa.[35]

Moberg toimi koko elämänsä sekä koti- että ulkomaisissa teosofisissa ja antroposofisissa verkostoissa. Steinerin vaikutuksesta hän keskittyi antroposofiaan liikkeen erkaantuessa kansainvälisen Teosofisen Seuran piiristä. Ensimmäisen polven antroposofina Moberg toimi monissa johtotehtävissä Suomen Antroposofisessa Seurassa.[36] Mobergin musiikillinen ajatusmaailma, niin säveltämiseen, musiikin harjoittamiseen kuin sen opettamiseenkin liittyvä filosofia sekä sävellysestetiikka, oli teosofian ja antroposofian läpäisemää. Musiikki näyttäytyi ikuisten elämäntotuuksien etsintänä ja porttina yliaistilliseen hengen valtakuntaan. Sävellysten aiheet liittyvät usein henkiseen kilvoitteluun ja yksilön henkiseen muodonmuutokseen.[37] Vapaussymboliikka on Mobergin tuotannossa keskeisellä sijalla. Aatteellisesti tärkeitä hänelle olivat myös suomenruotsalaisuus, kansansivistys sekä naisasialiike.

Monet Mobergin teokset ovat kadoksissa, kuten d-molli-sinfonia sekä orkesteriteokset *Meditaatio* ja *Kalevala-fantasia*. Joistakin teoksista on säilynyt erilaisia ja erinimisiä versioita tai luonnoksia. Suurin osa Mobergin tuotannosta on sävelletty orkesterille tai kuorolle tai niiden yhdistelmälle.[38] Erityisen mieltynyt hän oli kantaattimaisiin teoksiin. Laajin Mobergin teos on Siddhartha Gautaman eli Buddhan elämästä kertova ooppera *Asiens ljus* (”Aasian valo”), jonka hän sävelsi pääasiassa 1910-luvulla. Oopperaa ei koskaan esitetty kokonaisuudessaan, mutta osia kyllä. Moberg uudisti oopperaansa vielä 1940-luvulla.[39] *Asiens ljus* perustuu englantilaisen filosofin Edwin Arnoldin teokseen *The Light of Asia: The Great Renunciation* (1879; suom. *Aasian valo: runoelma Gautama Buddhan elämästä ja opista*[40]), jonka ruotsinnoksen (1888) pohjalta Moberg laati libreton yhdessä ystävänsä, teosofi Agnes Gluudin kanssa. Teos käsittelee Prinssi Siddharthan heräämistä maailman kärsimykseen.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Oopperaa luonnehtii värikäs sävelmaalailu ja valosymboliikka. Paikoin laulajien ja tanssijoiden tulee liikkua Steinerin eurytmisten kaavojen mukaan. Teos huipentuu kosmiseen nirvanaan. Mobergin oopperaa voi pitää teosofisena tai antroposofisena mysteerinäytelmänä, joka kuvaa totuuden etsijän vihkimystietä.[41]

Mobergin taloudellinen turva – ja mahdollisuus keskittyä säveltämiseen – pohjautui vuosikymmenten ajan hänen kumppaninsa Lotti Kochin varallisuuteen.[42] Pariskunta matkusteli runsaasti Euroopassa, teosofisissa ja antroposofisissa tapahtumissa sekä kylpylöissä terveyttä hoitamassa.[43] Ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin lakkauttamisen (1926) ja Kochin kuoleman (1927) jälkeen Mobergista huolehti hänen ystävänsä, opettaja ja antroposofi Thyra Albrecht, jonka luona hän asui loppuelämänsä.[44] Moberg sävelsi ahkerasti vanhuudessaankin ja puhui haastatteluissaan intohimoisesti antroposofiasta ja Steinerin merkityksestä elämälleen.[45] Hän kuoli kotonaan Etu-Töölössä 88-vuotiaana. Hänen läheisensä kuvasivat häntä eloisaksi, elämänmyönteiseksi ja sisäistä valoa säteileväksi persoonaksi sekä vaativaksi opettajaksi.[46]

Kiinnostus Ida Mobergin musiikkia kohtaan on kasvanut 2020-luvun taitteessa, mikä on johtanut orkesteriteosten nuottilaitosten toimittamiseen ja esityksiin sinfoniaorkesterien konserteissa Suomessa ja Ruotsissa.[47]

SV

Sävellyksiä

Näyttämöteoksia: ooppera *Asiens ljus* (Edwin Arnoldin teoksen pohjalta Ida Moberg & Agnes Gluud) (n. 1910-l./1947); musiikkia näytelmään *Regina von Emmeritz* (Zachris Topelius) (1919) [k].

Kuorolle/laulusolisteille ja orkesterille: *Tyrannens natt* tenorille/sopraanolle, mieskuorolle ja orkesterille (J. J. Wecksell) (n. 1900/1909); *Vaknen!* baritonille, mieskuorolle ja orkesterille (Viktor Rydberg) (1900); kantaatti (*Hymn*): *Se hur himlen ljusnar / Kas kuin taivas valkeneepi tuolla* (Nino Runeberg) (1907); *Kung David och herr Michael Scott* mieskuorolle, kahdelle laulajalle ja orkesterille (Nino Runeberg) (1910/1937); *Före striden* mieskuorolle ja orkesterille (Bertel Gripenberg) (1920); *Sankt Michael* (*Michaeli stämning*) sekakuorolle ja orkesterille (Manfred Kyber) (1922); *Hosianna!* sekakuorolle ja orkesterille (Gustav Fröding) (s.a.) (myös sekakuorolle ja pianolle) [osittain [k]]; *Legende* laulajalle, kuorolle ja orkesterille (Christian Morgenstern) (s.a.) (myös sellolle, kuorolle ja orkesterille) [k]; *Livskamp* mieskuorolle ja orkesterille (Jacob Tegengren) (s.a.) (vain pianopartituuri säilynyt). Sekakuorolle ja jousiorkesterille: *I min gungande båt* (Arvid Mörne) (1936) (myös mieskuorolle a cappella); *Munificentia – Amor Mortis – Amor Proximi* (Nino Runeberg) (1936); *Ex Deo nascitur* (sekakuorolle, jousiorkesterille ja uruille) (Nino Runeberg) (s.a.). Laulajalle ja orkesterille (Morgenstern) (s.a.) [k]: *O Christ*; *O Nacht*; *Vöglein*.

Orkesterille: alkusoitto a-molli (1902) [k]; *Barcarola* (1900-l. alku); *Landtlig dans / Maalaistanssi* (1905); sinfonia d-molli (1905) [k]; menuetti ja valssi (1908) [k]; orkesterisarja *Soluppgång / Auringonnousu* (*Tondikt I*) (1908): (1) *Soluppgång/Auringonnousu,* (2) *Preludi – Verksamhet/Toiminta,* (3) *Afton/Ilta,* (4) *Stillhet/Hiljaisuus/Rauha*; *Livets sång – De dödas vandring* (1909); *Julsång* (1910) [k]; balettikohtaus (*Andante*) oopperasta *Asiens ljus* (1913); miniatyyri (1920); *Johannesstämning* (*Tondikt III*) (1942); *Kalevala fantasi* (s.a.) [k]. Jousiorkesterille: teema ja muunnelmia F-duuri (1895) [k]; *Meditation* (s.a.) [k]; *Vaggsång / Kehtolaulu* oopperasta *Asiens ljus* (1913) [sama kuin *Soluppgång*-sarjan *Stillhet*].

https://doi.org/10.21435/ha.154

Soolosoittimelle ja orkesterille: *Andante* sellolle ja orkesterille (1913); romanssi viululle, sellolle ja jousiorkesterille (1923) [k]; viulukonsertto (*Tondikt II för violin och orkester)* (s.a.).

Sekakuorolle a cappella: *Psalm 57* (Raamattu) (1903); *Det skönaste landet* (Bertel Gripenberg) (1906) (myös mieskuorolle); *Modern vid vaggan* (Wilhelm von Braun [?]) (n. 1906); *Finland är fritt!* (tuntematon) (1918) (myös mieskuorolle); *Jag ville vakna* (Mörne) (1944) [k]; *Ave maris stella* (s.a.) (myös yksinlauluna) [k]; *Det är fullbordat* (Raamattu) (s.a.); *Mänska vakna!* (tuntematon) (s.a.); *Pois vieri* (tuntematon) (s.a.) [k]; *Psalm 31* (Raamattu) (s.a.) [k]; *Skymning* (Nino Runeberg) (s.a.) (myös yksinlauluna [k]); *Vad skall du älska?* (tuntematon) (s.a.) (myös yksinlauluna) [k]; *Vallarelåt* (Fröding) (s.a.); *Vår svenska stam* (Hjalmar Procopé) (s.a.). Kansanlaulusovituksia. Mieskuorolle a cappella: *Stjärnorna* (J.J. Wecksell) (1898); *Det skönaste landet* (Gripenberg) (1906) (myös sekakuorolle); *Skogsrån* (Fröding) (1907); *Finland är fritt!* (tuntematon) (1918) (myös sekakuorolle); *I min gungande båt* (Mörne) (1936) (myös sekakuorolle ja jousiorkesterille); *Wacht am Rhein / Reinin vartio / Vakten vid Rhen* (V.A. Koskenniemi) (1921) [k]. Naiskuorolle a cappella: *Barnens bön för Finland* (Rafael Hertzberg) (s.a.); *Gif oss en dryck* (tuntematon) (s.a.); *Glömd / Unhoitettu* (Aune Krohn) (s.a.); *Satt i sin sal Niords* (Otto Westphal [?]) (s.a.); *Var stark i Gud* (Topelius) (s.a.); *Vågen* (tuntematon) (s.a.). Kansanlaulusovituksia.

Kuorolle ja säestykselle: *Hosianna!* sekakuorolle ja pianolle (Fröding) (s.a.) (myös sekakuorolle ja orkesterille) [osittain [k]]; *Der Sonnerlicht* (Rudolf Steiner) sekakuorolle ja pianolle (s.a.) [k]; *Vårsol: Festkantat för Svenska småskoleseminariet* (Anna Maria Roos) naiskuorolle, harmonille ja pianolle nelikätisesti (1922) [k].

Yksinlauluja: *Min moder* (Topelius) (1885) [k]; *Skäret* (Mörne) (1905); *Jag ville vakna vid böljeslag* (Mörne) (1905) [k]; *Skymning* (Nino Runeberg) (1906) [k] (myös sekakuorolle); *Julsång* ("Julklockor kalla oss mänskor till bön") (Ida Moberg) (1910/1933); *Weihe Nacht* (Steiner) (1912) [k]; *Kristusbarnet* laululle, pianolle ja viululle (Signe Strömborg) (1921); *Julsång för de små* (1940) [k]; *Bön* ("Min skyddsängel mig ständigt följer") (1944); *Aftonsång* (tuntematon) (s.a.) [k]; *Ave maris stella* (kristillinen perinneteksti) (s.a.) (myös sekakuorolle) [k]; *Chitras saga* (oopperasta *Asiens ljus*) (s.a.) (myös pianolle); *Deutschland* (tuntematon) (s.a.) [k]; *Fern in leisen, dumpfen Schlägen* (Emanuel von Geibel) (s.a.) [k]; *Die Fußwaschung* (Morgenstern) (s.a.) [k]; *Hymn* (Steiner) (s.a.) [k]; *Den långa dagen* (J.L. Runeberg [?]) (s.a.) [k]; *Saul (qui Topelius)* (Morgenstern) (s.a.) [k]; *Solgångsljuset* (Mörne) (s.a., [k]); *Trommler – Das Traumlied von Olav Asteson* (Steiner) (s.a.) [k]; *Vad skall du älska?* (tuntematon) (s.a.) (myös sekakuorolle) [k]; *Wasserfall bei Nacht* (Morgenstern) (s.a.) [k]. Yksinlaulusovituksia: *Julpsalm av himmelshöjd* ["Enkeli taivaan"] sopraanolle, harmonille ja jousiorkesterille tai kahdelle viululle (tai viululle ja alttoviululle) (s.a.); *Lova Herren* (Joel Blomqvist) (s.a.) [k].

Barnens sångbok [18 laulua sekä 11 lauluharjoitusta 9-vuotiaiden lasten musiikin- ja laulunopetukseen] (teksti Ida Moberg, jollei toisin mainita) (1919/1931): (1–4) *Övning med fem toner,* (5) *Övning med sex toner och harmoniskt stöd,* (6–10) *Övning med skalans sju toner,* (11) *Skolan* (tuntematon), (12) *Stå stark!* (tuntematon), (13) *Granen,* (14) *Ängen,* (15) *Solen,* (16) *Gungan,* (17) *Vårsång* (tuntematon), (18) *Lilla fågeln,* (19) *Gretas docka,* (20) *Gångövning,* (21) *Kråkan,* (22) *Smedjan* (tuntematon), (23) *Morgonsång* (tuntematon), (24) *Övning: flere toner på en vokal;* (25) *Aftonbön* (tuntematon), (26) *Aftonklockan,* (27) *Kyrkklockan* [3-ääninen], (28) *I drömmens land,* (29) *Koral* [3-ääninen].

Pianolle: masurkka (1898); *Chitras saga* (oopperasta *Asiens Ljus*) (n. 1910) (myös yksinlauluna); marssi nro 1 (1924) [k]; *In memoriam* (1933) [k]; *Michaeli* (1935) [k]; fantasia (1938) [k]; *Utkast* (1946) [k]; *Barcarola* (s.a.) [k]; tanssi (s.a.) [k]; *Eurythmi* (s.a.) [k]; marssi nro 2 (s.a.) [k]; marssi nro 3 (s.a.) [k]; menuetit C-duuri, a-molli, F-duuri ja A-duuri [k]; *Studien* (s.a.) [k]; *Valse* (s.a.) [k]; *Viisi pedagogista pianokappaletta*: (1) *Anapest,* (2) *Gång,* (3) *Jambus,* (4) *Lilla åttan,* (5) *Stora åttan* (s.a.). Pianosovitus *Selmas tankar i våren* (Karl Collanin yksinlaulusta) (s.a.) [k].

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viululle tai viululle ja pianolle: fuugia (n. 1902) [k]; sonaatti (n. 1902) [k]; *2dre Juli 50 åringen vännen Thyra tillägnad* kahdelle viululle (1909) [k]; *Neljä pedagogista kappaletta viululle*: (1) *Eriks vaggsång*, (2) *Eriks vals*, (3) *Marcia* ja (4) *Mobacka dansen* (1939); *A moll treklang* (s.a.) [k]; *Andante–Gebet* (s.a.) [k]; elegia (s.a.) [k]; *Die Gnomen* (s.a.) [k]; *In memoriam* (s.a.) [k]; *Marcia bebådelse* (s.a.) [k]; melodiat nro 1–3 (s.a.) [k]; *Söndag* (s.a.) [k]; *Vårsång* kahdelle viululle ja pianolle (s.a.) [k].

Muu kamarimusiikki: jousikvartetto (n. 1903); preludi huilulle, viululle ja pianolle [sekä sellolle ad libitum] (1911); *Dankbarkeit-trio* viululle, sellolle ja pianolle (1943); trio viululle, sellolle ja pianolle; kansanlaulusovituksia huilulle/oboelle, viululle ja sellolle (s.a.). [k]

Viitteet

1 Ida Georgina Moberg. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Välimäki 2021. Paikoin elämäkerta mukailee yhdessä Juha Torvisen kanssa kirjoitettua laajempaa artikkelia; ks. Välimäki & Torvinen 2021.
2 Saari 1997. Mobergista ks. myös Klosse 1947; Moisala 1994, 209–212 & 2010.
3 Välimäki & Torvinen 2021; Holsti-Setälä 2016.
4 Moberg 1945, 227–228; Saari 1997, 14–17; vrt. Moisala 1994, 209.
5 SFH:n oppilasmatrikkeli 1863–1879, Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv, KA.
6 Ks. Ida Mobergin kirjeet Anna Blomqvistille, Anna Catharina Blomqvistin arkisto, KK.
7 Moberg 1945, 228.
8 SFH:n vuosikertomukset 1870–1877, Helsingin oppikoulujen vuosikertomukset, Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.
9 Ida Mobergin apuraha-anomusten liitteenä olevat todistukset ja todistuskopiot, Valtion matka-apurahoja saaneiden taiteilijoiden todistukset, Kirkollisasiaintoimituskunnan arkisto, KA; Ida Mobergin kirje Fredrik Cygnaeukselle 13./24.2.1880, Sekalaisten kirjeiden kokoelma, ÅA.
10 Mobergin kirje Cygnaeukselle 13./24.2.1880, ÅA.
11 *HBL* 15.2.1947.
12 SFH:n vuosikertomus 1882–1883, KA.
13 Esim. Moberg 1945, 228; Saari 1997, 27.
14 Siltanen 2019, 43.
15 Aurora Charlotta (Lotti) Koch. Koch oli Maria Charlotta Kochin (s. Salin, 1818–1882) ja tupakkatehtailija Wilhelm Martin Kochin (1818–1859) tytär ja Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun kasvatti. SFH:n oppilasmatrikkeli 1863–1879, KA. Ks. myös STS 1911, 11.
16 Saari 1997, 75.
17 Friberg 1906.
18 Ibid.; Moberg 1945, 228; kopio Jean Sibeliuksen 23.11.1904 kirjoittamasta todistuksesta Ida Mobergin opinnoista, todistuskopiot, Ida Mobergin arkisto, KK.
19 Kopio Dresdenin kuninkaallisen konservatorion päästötodistuksesta, todistuskopiot, Mobergin arkisto, KK; Dresdenin kuninkaallisen konservatorion vuosikertomukset 1902–1903, 60; 1903–1904, 60, 70; 1904–1905, 62, SLUB.
20 Kopio Dresdenin konservatorion päästötodistuksesta, KK.
21 Ida Mobergin sävellyskonsertin ohjelma 28.2.1906, Ida Mobergin henkilömappi, SM; *NP* 21.2.1906 ja 1.3.1906; *USr* 22.2.1906; *HBL* 25.2.1906 ja 3.3.1906; *HS* 2.3.1906; *Finsk Musikrevy* 5/1906, 100–101; *Finsk Tidskrift* 1.4.1906; *Säveletär* 4/1906; ks. myös Moisala 1994, 210.
22 Fredrik Pacius sävelsi sinfoniaksi (1850) nimeämänsä yksiosaisen teoksen, joka lienee tarkoitettu sinfonian ensimmäiseksi osaksi. Lorenz Achté sävelsi niin ikään yhden sinfonian osan. Lappalainen 2000.
23 Helsingin Filharmonisen Seuran käsiohjelma 5.1.1909, Helsingin Filharmonisen Seuran arkisto, HKA.
24 Mobergin kirjeet Blomqvistille 15.3.1911 ja 18.3.1912, KK; Ida Mobergin kirje Alma Wikeströmille 21.3.1908, SM.
25 STS VK 1908, 42; *Ruusu-risti* 1.8.1924; Mela 1956, 96.
26 STS VK 1910, 19.
27 Moberg 1945, 227; Mobergin kirje Blomqvistille 18.3.1912, KK. Dalcrozen instituutista ks. Laakkonen 2018.
28 Mobergin kirjeet Blomqvistille 10.10.1910, 15.2.1911, 18.3.1912 ja 10.7.1912, KK.
29 Per-Olof Moberg 2020; jäljennös asianajaja Ebenhard von Minckwitzin kirjeestä Sigurd Mobergille 25.9.1952, Ida Mobergin henkilöarkisto, KK; vrt. Saari 1997, 77–78, jonka mukaan Moberg osti talon Dresdenistä.
30 HMO:n vuosikertomukset ja opetuspäiväkirjat 1914–1916, SA/TA; Karvonen 1957, 165; Saari 1997, 78; Juntunen 2010, 18–19, 37; Holsti-Setälä 2015, 60.
31 Karvonen 1957, 165.
32 Esim. *US* 1.4.1923.
33 Ida Mobergin eläkehakemus 22.2.1926 ja sen liitteenä olevat työtodistukset, Ida Mobergin henkilöarkisto, KK.
34 Moberg 1945, 230; *Dagens Tidning* 29.9.1912; *US* 24.1.1947.
35 Esim. *NP* 12.5.1909.
36 Välimäki & Torvinen 2021, 202; Kahelin 1993; Boguslawski 2020, 160–161, alaviitteet 39 & 45; vrt. Moisala 1994, 211.
37 Tarkemmin Mobergin esoteerisesta sävellysfilosofiasta ks. Välimäki & Torvinen 2021.
38 Ida Mobergin musiikkikäsikirjoitukset, Ida Mobergin arkisto ja Muntra Musikanter -kuoron arkisto, KK; Ida Mobergin musiikkikäsikirjoitukset, SibAK; Ida Mobergin sävellyskäsikirjoitusten kopiot, MF; Ida Mobergin teosluettelo (1935), Ida Mobergin arkisto, KK.
39 Mobergin kirje Blomqvistille 18.3.1912, KK; *Asiens ljus* -oopperan käsikirjoitusaineisto, Ida Mobergin musiikkikäsikirjoitukset, SibAK.
40 Suomennos Jussi Snellman, 1951; Arnold 1888 [1879].
41 *Asiens ljus*, SibAK; Välimäki & Torvinen 2021, 197. Noin tunnin mittaisen oopperan partituurin on käsikirjoitusaineistojen pohjalta toimittanut Savon Soitannollisen Seuran puheenjohtaja Petteri Nieminen. Nieminen 2022.
42 Esim. Moberg 1945, 229.
43 Ida Mobergin kirjeet Anna Blomqvistille, KK.
44 Moberg 1945, 229.
45 *HBL* 15.2.1947.
46 Anonyymi muisteluesitelmä Ida Mobergista 21.10.1948 sekä Greta von Klossen esitelmä Suomen ruotsinkielisen Antroposofisen seuran kokouksessa 21.10.1948, Ida Mobergin arkisto, KK; Klosse 1948; Kahelin 1993; *US* 24.1.1947; *HBL* 15.2.1947.
47 Mobergin musiikkia ovat 2020-luvun taitteessa esittäneet esimerkiksi viulisti Mirka Malmi, kapellimestarit Johannes Gustavsson, Emilia Hoving, Pekka Kuusisto ja Satu Simola, Göteborgin sinfonikot, Helsingin kaupunginorkesteri, Savon Soitannollinen Seura, Wegelius kammarstråkar ja Collegium Musicum Turku.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin kaupunginarkisto
Helsingin Filharmonisen Seuran (Helsingin kaupunginorkesterin) arkisto: konserttiohjelmat
Kansallisarkisto
Kirkollisasiaintoimituskunnan arkisto: Diarioimattomat saapuneet asiakirjat: Valtion matka-apurahoja saaneiden taiteilijoiden todistuksia (1875–1908): Ida Moberg 216–220
Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1863–1879
Tuomiokapitulien kouluarkisto: Helsingin oppikoulujen vuosikertomukset: Helsingin [valtiollisen ruotsinkielisen] tyttökoulun vuosikertomukset 1866–1886
Kansalliskirjasto
Anna Catharina Blomqvistin arkisto: Ida Mobergin kirjeet Anna Blomqvistille
Ida Mobergin arkisto
anonyymin kirjoittajan puhe Suomen ruotsinkielisen Antroposofisen seuran kokouksessa 21.10.1948
Greta von Klossen esitelmä Suomen ruotsinkielisen Antroposofisen seuran kokouksessa 21.10.1948
jäljennös asianajaja Ebenhard von Minckwitzin kirjeestä Sigurd Mobergille 25.9.1952
sävellyskäsikirjoitukset
teosluettelo (1935)
todistuskopiot ja eläkehakemukset
Muntra Musikanter -kuoron arkisto: Ida Mobergin musiikkikäsikirjoitukset
Music Finland
Ida Mobergin musiikkikäsikirjoitusten kopiot
Sibelius-museo
Ida Mobergin henkilömappi: konserttiohjelmat
Ida Mobergin kirje Alma Wikeströmille
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston vuosikertomukset 1914–1915 ja 1915–1916
Helsingin Musiikkiopiston opetuspäiväkirjat 1914–1915 ja 1915–1916
Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto
Ida Mobergin musiikkikäsikirjoitukset
Åbo Akademin kirjasto
Sekalaisten kirjeiden kokoelma: Ida Mobergin kirje Fredrik Cygnaeukselle

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Arnold, Edwin 1888 [1879]: *Asiens ljus eller den stora försakelsen: Gautamas, buddhismensstiftares lif och lära*. Käänt. Victor Pfeiff. Stockholm: Bonnier.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Moberg, Ida 1945: Ida Moberg [omaelämäkerta]. Teoksessa *Suomen säveltäjiä puolentoista vuosisadan ajalta*. Toim. Sulho Ranta. Helsinki: WSOY. 227–230.

Moberg, Per-Olof 2020: Suullinen tiedonanto 8.6.2020.

Nieminen, Petteri 2022: Suullinen tiedonanto 25.11.2022.

Saksin maakuntakirjasto – Dresdenin valtiollisen ja yliopistokirjaston digitaalinen arkisto: Dresdenin kuninkaallisen konservatorion vuosikertomukset 1902–1905

STS 1911: Luettelo Suomen teosofisen seuran jäsenistä 1.9.1911. Helsinki: Sana. http://media.pekkaervast.net/tsrr_files/luettelo_suomen_teosofisen_seuran_jasenista_1.9.1911.pdf. Viitattu 10.12.2020.

STS VK = Suomen Teosofisen Seuran pöytäkirjat ja vuosikertomukset (Teosofiska Samfundets Finska Sektions årsmöte protokoll m.m.) 1908–1917: *Pekka Ervasti 1875–1934* [Pekka Ervastia, Suomen Teosofista Seuraa ja Ruusu-Ristiä koskeva verkkosivusto], http://www.pekkaervast.net/tsrr/#Teosofinen_Seura. Viitattu 10.12.2020.

Kirjallisuus

Boguslawski, Julia von 2020: Antroposofia. Teoksessa *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. Toim. Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen. Tampere: Vastapaino. 149–167.

Friberg, Maikki 1906: Nainen säveltäjänä. – *NÄ* 3 s. 41–42.

Holsti-Setälä, Helena 2016: *Ida Moberg (1859–1947): Aatteellisen naisen säveltäjäkuva*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016050411402. Viitattu 28.11.2021.

Juntunen, Marja-Leena 2010: Dalcroze-pedagogiikka. Teoksessa *Musiikkiliikunnan käsikirja 1: Musiikkia liikkuen*. Toim. Marja-Leena Juntunen, Soili Perkiö & Inkeri Simola-Isaksson. Helsinki: WSOY. 18–27.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kahelin, Monica 1993: Miniatyr porträtt av tre konstnärer som verkat inom Antroposofiska Sällskapet i Finland. – *Takoja: Antroposofinen kulttuurilehti* 21 (4) s. 59.

Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1959, Sibelius-Akatemia 1939–*. Helsinki: Otava.

Klosse, Greta von 1948: Ida Moberg, ensimmäinen suomalainen naissäveltäjä. – *Musiikki* 7 s. 83–84, 86.

Laakkonen, Johanna 2018: *Tanssia yli rajojen: Modernin tanssin transnationaaliset verkostot*. SKS:n toimituksia 1436. Helsinki: SKS.

Lappalainen, Seija 2000: Fabritius, Ernst. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006875. Viitattu 12.8.2021.

Mela, Aimo 1956: *Pekka Ervast: Kirjailija – teosofian tutkija – kristillinen mystikko*. Helsinki: Ruusu-Risti.

Moisala, Pirkko 1994: Suomen ja naapurimaiden naissäveltäjät. Teoksessa Pirkko Moisala & Riitta Valkeila: *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä. 187–206.

Moisala, Pirkko 2010: Moberg, Ida. Teoksessa *Lexikon Musik und Gender*. Toim. Annette Kreutziger-Herr & Melanie Unseld. Kassel: Bärenreiter. 366–367.

Saari, Ulla 1997: *Ida Moberg (1859–1947): Unohdettu säveltäjä*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma, HY.

Siltanen, Riikka 2019: Richard Faltin Helsingin yliopiston musiikinopettajana 1870–1896. – *Musiikki* 4 s. 13–53.

Välimäki, Susanna 2021: Moberg, Ida. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010166. Viitattu 21.4.2021.

Välimäki, Susanna & Juha Torvinen 2021: Musiikki salatietona: säveltäjä-antroposofi Ida Moberg ja henkinen kilvoittelu. Teoksessa *Uuden etsijät: Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen. Helsinki: Teos. 185–203, 282–285, 300–302.

Helsingin valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu jatko-opistoineen toimi vuodet 1844–1885 osoitteessa Aleksanterinkatu 6–8 (toinen rakennus vasemmalta), ennen kuin uusi rakennus valmistui osoitteeseen Bulevardi 18. Näiden seinien sisällä oli vilkas musiikkielämä.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Agnes Tschetschulin

Helsinki 24.2.1859[1]–
23.4.1942 Tukholma (Ruotsi)

Agnes Tschetschulin

Suosittujen viulukappeleidensa johdosta Agnes Tschetschulin[2] oli 1800-luvulla yksi eniten ulkomailla soitettuja suomalaissäveltäjiä. Suomen musiikin historiassa hänellä on erityisasema siksikin, että hän oli Helsingin Musiikkiopiston ensimmäinen sävellysoppilas, jonka sävellyksiä kuultiin opiston konserteissa. Tschetschulin loi kansainvälisen uran viuluvirtuoosina, viuluopettajana ja säveltäjänä, ja hän oli maailman ensimmäisen ammattimaisesti toimineen naisjousikvartetin perustajajäsen.

Agnes Tschetschulin syntyi Helsingissä edistysmieliseen ruotsinkieliseen suurkauppias- ja teollisuusperheeseen. Isosisko Maria (Lilli) Tschetschulin oli Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäinen julkisen ylioppilastutkinnon suorittanut nainen (1870).[3] Äiti Hilda Tschetschulin (s. Eckstein) oli vaurasta ruotsalais-suomalaista kauppiassukua. Hän harjoitti hyväntekeväisyyttä, piti kotonaan musiikillista salonkia ja toimi musiikkiyhdistyksissä edistämässä musiikkielämän institutionalisoitumista. Isä Feodor Tschetschulin oli kauppaneuvos, laivanvarustaja ja tiilitehtailija, jonka kauppiasvanhemmat olivat nuorina muuttaneet Venäjältä Suomeen. Isosisko Jenny (Eugénie) Tschetschulinista tuli laulun- ja pianonsoitonopettaja ja pikkusisko Mélanie Tschetschulinista kielten opettaja. Perheeseen kuului myös äidinäiti, kauppiaanleski Eva Eckstein.[4] Äidillä oli sukulaisia Ruotsissa, isä harjoitti liiketoimiaan Helsingin ohella Pietarissa, ja perhe matkusteli paljon.[5]

Tschetschulinit asuivat kivitalossa Fabianinkadun ja Pohjois-Esplanadin kulmassa.[6] Kesät (1855–1882) vietettiin Stansvikin kartanon tiluksilla Helsingin Laajasalossa, von Willebrandeilta vuokratussa ”keltaisessa talossa”, joka on edelleen olemassa. Perhe seurusteli lääkintöhallituksen pääjohtajan Knut Felix von Willebrandin, *Hufvudstadsbladetin* perustajan August Schaumanin ja senaattori Knut Furuhjelmin perheiden kanssa.[7] Musiikki, teatteri ja muut taiteet kuuluivat säätyläisten seurustelukulttuuriin, ja Agnesin erityiskyvyt herättivät huomiota. Hän sävelsi lapsena musiikkia seurapiiritapahtumiin ja soitti useita soittimia.[8] Lapsuuden seurapiireistä Agnesille jäi elämänmittaisia ystäviä, kuten eläinsuojelun uranuurtaja, kirjailija-säveltäjä Constance Ullner sekä toimittaja, urheiluvaikuttaja ja säveltäjä Reinhold Felix von Willebrand.

Isä kuoli Agnesin ollessa 12-vuotias (1871).[9] Sen jälkeen kuudesta naisesta koostunut perhe ilmeisesti muutti joksikin aikaa Berliiniin, missä tyttäret saivat monipuolisen koulutuksen musiikissa ja kielissä, ja isosisko Maria Tschetschulinilla oli

https://doi.org/10.21435/ha.154

merkittävä rooli pikkusiskojensa opettajana.[10] Ensimmäisen sävellyksensä Agnes Tschetschulin julkaisi 19-vuotiaana (1878). Nimikirjaimilla A. T. julkaistun pianokappaleen nimi on *Marsch tillegnad Finska Gardet vid dess återkomst från kriget 1877–78* eli *Suomen Kaartille omistettu marssi sen palatessa sodasta*.[11] Suomen Kaartin sekä Turun ja Oulun sotilassoittokunnat esittivät teoksen soittokuntaversiota paraateissa ja konserteissa 1800-luvun lopulla.[12] Sovitus on todennäköisesti Kaartin soittokunnan johtajan Adolf Leanderin.[13] Marssia kuultiin myös naisliikkeen tapahtumissa: pianisti Antonie Leontjeff soitti sen Naisasialiitto Unionin vuosijuhlassa vuonna 1900.[14]

Helsingin Musiikkiopistossa Tschetschulin aloitti opinnot sen perustamisvuonna 1882. Hänen viulun- ja yhtyesoiton opettajansa oli unkarilaissyntyinen Anton Sitt, ja pianonsoitossa häntä opettivat böömiläinen Karl Pohlig ja saksalais-amerikkalainen Ludwig Dingeldey. Sävellystä ja teoria-aineita Tschetschulinille opetti opiston johtaja Martin Wegelius.[15] Tschetschulin oli kuitenkin saanut erinomaisen musiikkikoulutuksen jo lapsena, esimerkiksi Helsingin Teatteriorkesterin konserttimestarin Gustaf Niemannin ja Suomen Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston musiikinopettajan Richard Faltinin johdolla.[16] Tschetschulin oli Helsingin Musiikkiopiston alkuvuosien tähtioppilas, joka esitti sen konserteissa niin viulu- kuin pianotaiturismia sekä omia sävellyksiään.[17] Hän soitti ammattilaisten kokoonpanoissa ja avusti taiteilijoiden konserteissa.[18] Laulunopettaja, oopperalaulaja Emilie Mechelinin musiikki-illassa 2.4.1884 laulamat kolme Tschetschulinin liediä ovat Helsingin Musiikkiopiston ensimmäiset julkisesti esitetyt oppilassävellykset.[19] Keväällä 1885 Tschetschulin oli neljän ensimmäisen opistosta valmistuneen joukossa.[20]

Tschetschulin jatkoi opintojaan Berliinin Kuninkaallisessa Musiikkikorkeakoulussa (*Königliche Hochschule für Musik*; nyk. Berliinin Taideyliopisto) vuodet 1885–1889 ollen koulun ensimmäinen suomalaisoppilas. Ensimmäisenä vuonna hänen viulunsoitonopettajansa oli Emanuel Wirth ja toisesta vuodesta alkaen yksi ajan tunnetuimpia viulunsoitonopettajia, koulun rehtori Joseph Joachim, joka opetti hänelle myös kamarimusiikkia.[21] Joachim piti Tschetschulinia poikkeuslahjakkuutena ja tuki oppilastaan koulun jälkeenkin.[22] Tschetschulinin sävellysopettajat olivat niin ikään tunnettuja pedagogeja: Heinrich von Herzogenberg ja Woldemar Bargiel,[23] joka nykyisin muistetaan Clara Schumannin velipuolena. Ensin mainittu taas oli säveltäjä-muusikko Elisabeth von Herzogenbergin (s. Stockhausen) puoliso.

Berliinissä Tschetschulin tutustui Joachimin ja Johannes Brahmsin lähipiiriin kuuluneeseen itävaltalaiseen viuluvirtuoosiin Marie Soldat-Roegeriin (1863–1955). Soldat-Roeger perusti vuonna 1887 jousikvartetin, jonka kakkosviulistina oli Tschetschulin. Alttoviulua soitti ranskalainen Gabriele Roy ja selloa englantilainen Lucy Campbell. Yhtyeen manageri oli sama kuin Joachim-kvartetilla ja Berliinin filharmonikoilla eli Hermann Wolffin konserttitoimisto. Kvartettia mainostettiin maailman ensimmäiseksi ammattimaiseksi naisjousikvartetiksi, mikä oli suuri uutinen sanomalehdissä ympäri maailman.[24] Naisilla ei tuolloin ollut pääsyä tavallisiin

https://doi.org/10.21435/ha.154

ammattiorkestereihin tai -yhtyeisiin. Jos Tschetschulin olisi jäänyt odottamaan Berliinin filharmonikoiden avautumista naisille, hän olisi joutunut odottamaan sata vuotta. Tschetschulin edusti niitä voimakastahtoisia 1800-luvun naisia, jotka kielteisestä ympäristöstä huolimatta loivat hienon musiikkiuran vaihtoehtoisia naisten verkostoja hyödyntäen.

Tschetschulin kiersi kvartetilla Saksaa pari vuotta ja esiintyi myös sooloesityksin.[25] Samaan aikaan Simrock-kustantamo alkoi julkaista hänen sävellyksiään. Monet ajan viulistit soittivat hänen viulukappaleitaan, kuten Marie Soldat-Roeger, Emily Shinner ja Johan Halvorsen.[26] Soldat-Roegerille omistetusta *Berceusesta* eli kehtolaulusta (1888) sekä unkarilaisvaikutteisesta *Alla Zingarescasta* (1890) tuli menestyskappaleita, joita sisällytettiin viulukokoelmiin ja mykkäelokuvasäestyksiin.[27] Gavotista (1900) hän sävelsi versiot sekä viululle ja orkesterille että viululle ja pianolle. Tyyliltään Tschetschulinin sävellykset edustavat kosmopoliittista myöhäis- ja uusromantiikkaa laulavine melodioineen, taiturillisine tehokeinoineen ja karaktäärikappaleisiin kuuluvine tunnelmatekijöineen. Tschetschulinin solistisen uran kohokohtiin kuuluivat konsertit Berliinin Lauluakatemian (*Sing-Akademie*) konserttitalossa sekä Englannin hovissa (1890).[28] Suomessa hän käväisi keväällä 1891 esiintymässä Yliopiston juhlasalissa Robert Kajanuksen johtaman Helsingin Orkesteriyhdistyksen avustuksella sekä toteuttamassa kiertueen pianisti-säveltäjä Ilmari Krohnin kanssa.[29]

Syksystä 1891 joulukuuhun 1904 Tschetschulin työskenteli viulunsoiton ja jousikvartettisoiton opettajana Cheltenham Ladies' Collegessa Englannissa.[30] Suffragettihenkisen tyttöjen eliittikoulun musiikinopetus oli konservatoriotasoista ja opettajat esiintyivät säännöllisesti. Tschetschulin konsertoi Englannissa maineikkaiden muusikoiden, kuten pianisti Olga Nerudan ja oopperalaulaja Emma Albanin, kanssa.[31] Hän myös sijaisti kakkosviulistia Iso-Britannian ensimmäisessä ammattimaisessa naisjousikvartetissa, jota johti Emily Shinner, Joachimin oppilas hänkin.[32]

Tschetschulin viihtyi hienoston suosimassa kylpylä- ja puutarhakaupungissa Cheltenhamissa. Opettajan ura ei kuitenkaan vaikuta olleen hänelle kutsumus vaan vaihtoehto liikaa terveyden päälle käyneelle kiertue-elämälle.[33] Opetettuaan Cheltenhamissa neljätoista vuotta hän sanoi itsensä irti ja asettui vapaaksi muusikoksi ja opettajaksi Lontooseen.[34] Hän matkusteli Euroopassa liikkuen muusikko-, taiteilija- ja älykkönaisten verkostoissa. Hänestä tuli Iso-Britannian kansalainen vuonna 1904,[35] ja hän eli kymmenisen vuotta yhdessä taiteiden ja tieteiden tukijan Emily Katherine March-Phillippsin kanssa, aina tämän kuolemaan saakka (1915).[36]

Ensimmäisen maailmansodan aikana Tschetschulin jäi Suomeen pitemmäksi aikaa (n. 1916–1919), koska hänellä oli sodasta johtuvia paluuvaikeuksia Iso-Britanniaan. Lopulta vuonna 1919 hän muutti Tukholmaan, missä hän opetti yksityisesti viulunsoittoa, yhtyesoittoa ja sävellystä.[37] Hänen viimeisiä julkaistuja sävellyksiään ovat isänmaallinen laulu *Vöyrin poikien marssi* (1919), hyväntuulisesti svengaavaa pianomarssi *Britain's Sons* (1921) sekä englantilaiselle viulistille Marie Hallille omistettu viulu-

https://doi.org/10.21435/ha.154

kappale *Puszta-Film* (1928).[38] Vielä vuonna 1924 Tschetschulin esiintyi Ruotsin radiossa.[39] Tschetschulin kuoli kotonaan Tukholman Östermalmilla keväällä 1942.[40] Hänet haudattiin samaan hautaan läheisensä, pianisti Thora Hwassin (1861–1918) kanssa.[41]

Agnes Tschetschulin oli 1900-luvun taitteessa kansainvälisen uran luonut viulisti ja säveltäjä, jonka liikkeitä Suomen lehdistö seurasi – aikana, jolloin naisten oikeudet ja sukupuolta koskevat käsitykset olivat murroksessa. Ajan muusikkonaisille oli tyypillistä hakeutuminen Euroopan metropoleihin, jotka tarjosivat heille laajemmat toimintamahdollisuudet. Naisen oli kuitenkin vaikea saada sävellyksiään julkaistuksi tai esitetyksi. Julkaistuksi päätyi vain murto-osa tuotannosta ja lähinnä myyvää kotimusiikkia, jota pidetiin naisille sopivana sävellysmuotona. Tschetschulininkin säveltuotannosta on saatavilla vain kourallinen aikoinaan julkaistuja nuotteja. Hän kuitenkin sävelsi viulu- ja pianomusiikin sekä yksinlaulujen ohella kuoro-, orkesteri- ja näytelmämusiikkia, mutta nämä teokset ovat – gavottia lukuun ottamatta – kadoksissa. Niistä on jäljellä maininnat kirjeissä, konserttiarvioissa ja muissa kirjoituksissa. Ajan sanomalehdissä mainitaan Tschetschulinin orkesteriteoksia ja orkesterilauluja esitetyn ainakin Cheltenhamissa ja Dresdenissä,[42] mutta tarkempaa tietoa teoksista ei ole. Kaikki sävellyskäsikirjoitukset ovat kadoksissa eikä henkilökohtaista kirjallista jäämistöä ole löytynyt; erityisesti Ruotsin arkistoissa olisi syytä tehdä vielä lisäetsintöjä. Mélanie Tschetschulinin kuolinpesästä vuonna 1952 Kansallismuseoon luovutetussa muutamia satoja esineitä sisältävässä harvinaislaatuisessa kokoelmassa on muun muassa 1800-luvun puolivälin tyttöjen vaatteita ja leikkitavaroita, ylellisyysesineitä sekä muotokuvia ja valokuvia. Kokoelmaan kuuluu muutamia kirjeitä ja asiakirjoja, kuten Agnes Tschetschulinin konserttiohjelmia ja painettuja nuotteja, mutta ei tämän sävellyskäsikirjoituksia.[43] Kuten usein säveltäjänaisen kohdalla, tiedot Tschetschulinin elämästä ja tuotannosta ovat aukkoisia eivätkä tee oikeutta hänen todelliselle sävellystyölleen.

SV

Sävellyksiä

Viululle ja pianolle: romanssi (1884) [k]; *Melodie* (1885) [k]; masurkka (1885) [k]; kehtolaulu (*Berceuse*) (1888); *Alla Zingaresca* (1890); gavotti (1906) (myös viululle ja orkesterille); *Puszta-Film* (1928). Viululle ja orkesterille: gavotti (1906) (myös viululle ja pianolle). Pianolle: poloneesi (1877) [k]; *Marsch tillegnad Finska Gardet vid dess återkomst från kriget* (1878) (myös soittokunnalle, sov. Adolf Leander [?]); *Valse gracieuse* (1897); *Stimmungsbild/Stämningsbild* (1919); *March dedicated to Britain's sons* (1921). Uruille: *Birth of Christ* (n. 1920) [k].

Yksinlauluja: *Du anar mångt och tvekar* (K. A. Tawaststjerna) (1884) [k]; *Bitte/Bön/Rukous/Prayer* (Nikolaus Lenau) (1884/1893); *Sturmesmythe* (Lenau) (1884) [k]; *Vöyrin poikien marssi / Vöra gossarnas marsch* (Immi Hellén) (1919). Teoksia orkesterille, lauluäänelle ja orkesterille sekä näytelmä- ja kuoromusiikkia [k].

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Helsingin ortodoksisen seurakunnan kirkonkirjoissa syntymäpäivä on 12.2.1859. Agnes Tschetschulinin virkatodistus 23.7.2021, Suomen ortodoksisen kirkon keskusrekisteri. Tämä on (vanhan) juliaanisen kalenterin mukainen päivämäärä, joten gregoriaanisen kalenterin mukainen syntymäpäivä on 24.2.1859.

2 Agnes (Agnia) Tschetschulin. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Välimäki 2021. Aiempia kirjoituksia Tschetschulinista ks. Klosse 1950; Moisala 1994, 209; Wenzel 2017 [2009]; Babbe 2013.

3 Maria Tschetschulinin opintokirja (Suomen Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto), Keisarin myöntämä opiskelulupa 2.5.1870, sekä todistukset opinnoista yliopisto-opintoja varten, Tschetschulin-sukuun liittyvä arkistoaineisto, Kansallismuseo; ks. myös Suomen Naisyhdistys 1896, 182; Väisänen & Mäkelä-Alitalo 2001.

4 Tschetschulinin virkatodistus; Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan rippikirja I 1856–1869: 564/550, KA; Hoffmann 2009; Suomen Naisyhdistys 1896, 182; *HBL* 16.12.1916 ja 19.12.1916.

5 Feodor Tschetschulinin kirjeet Hilda Tschetschulinille sekä Ekaterina Ippolitovna von Maydelin muistelmat Tschetschulinin perheestä, Tschetschulinin suvun aineisto, Columbian yliopiston kirjasto. Kiitos Tryggve Gestrinille tämän aineiston osoittamisesta.

6 Esim. Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan rippikirja I 1856–1869: 564/550, KA; *Adresskalender för Helsingfors stad* 1869; *HD* 28.12.1879.

7 Reinhold Felix von Willebrandin päiväkirjat 1880–1907 sekä Mélanie Tschetschulinin kirjeet Hans Fahlbeckille 1940-luvulta, Willebrandin sukuarkisto, SLS/KK.

8 Esim. O. P. Sturzen-Beckerin *Apråpåerna*-huvinäytelmän ohjelma Stansvikissa 21.7.1877, Reinhold Felix von Willebrandin kirjeet Hugo von Feilitzenille 1875–1878, sekä Mélanie Tschetschulinin kirjeet Hans Fahlbeckille, Willebrandin sukuarkisto, SLS/KK.

9 Feodor Tschetschulinin perukirja, Helsingin raastuvanoikeuden arkisto, KA; Hoffmann 2009.

10 *Veckans Krönika* 29.9.1917; Ekaterina Ippolitovna von Maydelin muistelmat: 8–9, Columbian yliopiston kirjasto; Mélanie Tschetschulinin kirjeet Hans Fahlbeckille, SLS/KK; Tschetschulinin perhettä koskevat lehtileikkeet, Tschetschulin-sukuun liittyvä arkistoaineisto, Kansallismuseo.

11 *HBL* 3.5.1878; *MB* 3.5.1878; *Åbo Posten* 4.5.1878; Agnes Tschetschulinin painetut nuottijulkaisut, KK.

12 *Oulun Ilmoituslehti* 23.4.1893, 28.4.1893 ja 8.10.1893; *Tampereen Uutiset* 2.5.1893; *Uleåborgsbladet* 6.5.1893 ja 10.10.1893; *HBL* 14.9.1895; Klosse 1950, 60; Moisala 1994, 209.

13 Kiitos Raine Ampujalle marssia koskevista keskusteluista ja Adolf Leanderiin viittaavien seikkojen tuomisesta tietoisuuteemme.

14 Antonie Leontjeffin kirje Erkki Melartinille 13.2.1900, Erkki Melartinin arkisto, KK.

15 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, SA/TA.

16 Suomen Naisyhdistys 1896, 182.

17 HMO:n opetuspäiväkirjat vuosilta 1882–1885, matrikkeli 1882–1884 [sis. myös Agnes Tschetschulinin päästötodistuksen], sekä konserttiohjelmat 1882–1884 ja 1884–1885, SA/TA; *HBL* 4.6.1883; *HD* 17.12.1883 ja 30.5.1884; Dahlström 1982, 55; Kuha 2017, 325–326.

18 Esim. HMO:n konserttiohjelmat 9.10.1883, 18.10.1884 ja 7.2.1885, SA/TA; *NP* 8.10.1882; *MB* 8.10.1884; *FAT* 10.10.1884; *HD* 18.10.1884; ks. myös Dahlström 1982, 350, 356–358.

19 HMO:n konserttiohjelma 2.4.1884, SA/TA; *MB* 3.4.1884 ja 4.4.1884.

20 Karvonen 1957, 47.

21 Agnes Tschetschulinin oppilaskortti sekä vuosikertomukset 1885–1889, Berliinin Kuninkaallisen Musiikkiakatemian arkisto, UdK.

22 Mélanie Tschetschulinin kirje Hans Fahlbeckille 22.7.1944, SLS/KK; Agnes Tschetschulinin kirjeet Joseph Joachimille 26.5.1891 ja VII/1891, Saksan valtion musiikintutkimuksen laitos.

23 Suomen Naisyhdistys 1896, 182; *AB* 30.10.1923.

24 Esim. *Monatsberichte über die Bewegung der Bevölkerung in Leipzig* 30.6.1887; *Nationaltidende* 3.7.1887; *Neue Zeitschrift für Musik* 6.7.1887; *MW* 7.7.1887 ja 23.8.1888; *Monthly Musical Record* 1887 (17/200); *Signale* 38/1887; Lahee 1899.

25 *MW* 23.8.1888, 13.12.1888, 10.1.1889, 17.1.1889 ja 28.3.1889; *Neue Zeitschrift für Musik* 16.5.1888, 2.1.1889, 23.1.1889 ja 20.2.1889; *Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung* 29.7.1887, 15.8.1888 ja 20.2.1889; *The Morning Post* 23.6.1890; Agnes Tschetschulinia koskevat lehtileikkeet, Tschetschulin-sukuun liittyvä arkistoaineisto, Kansallismuseo; Lahee 1899; Moisala 1994, 209.

26 *MW* 27.3.1890; *The Philadelphia Inquirer* 15.12.1894; *Western Daily Mercury* 8.4.1895; *London Daily Mail* 22.3.1897; *Musical News* (London) 8.5.1897 ja 5.6.1897; *Cheltenham Chronicle* 25.3.1899; *The Bransley Chronicle* 3.11.1906; *Dubuque Telegraph Herald* 14.3.1906; *Cremona* 7/1907; *Akershus Amtsidende* 11.10.1907; *Bedfordshire Mercury* 6.12.1907; *The Irish Times* 4.5.1908; *South Bucks Standard* 7.10.1910 ja 3.4.1913; *Ithaca Journal* 21.4.1915; *The Mansfield Reporter and Sutton Times* 19.11.1915; *The Boston Globe* 4.10.1927; Hoffmann 2017.

27 Esim. *Music and the Picture* 14/1915; Althaus 1905, 79; *The Musician* 17/1912; *The Music Review* 3–4/1893–1894.

28 *NP* 17.3.1890; *The Queen* 10.5.1890; *The Times* (London) 1.7.1890; *The Graphic* (London) 5.7.1890.

29 Agnes Tschetschulinin konserttiohjelmat, Agnes Tschetschulinin henkilömappi, SM; *Finland* 20.2.1891; *HBL* 20.2.1891; *Aura* 10.3.1891; *ÅU* 10.3.1891; Lappalainen 1994, 99–100.

30 Roberts 2019; opettajaluettelot 1895, 1897 ja 1904, Cheltenham Ladies' Collegen arkisto; Agnes Tschetschulinin kirje Joseph Joachimille VII/1891, Saksan valtion musiikintutkimuksen laitos; *The Cheltenham Ladies' College Magazine* 27/1893; Suomen Naisyhdistys 1896, 182.

31 *Morning Post* (London) 13.6.1890 ja 23.6.1890; *Clifton Society* 19.11.1891; *The Cheltenham Ladies' College Magazine* 25/1892; *Cheltenham Looker-on* 30.9.1893, 7.10.1893, 14.6.1894, 29.6.1895, 4.7.1896, 19.6.1897, 3.7.1897, 18.6.1898, 2.7.1898, 15.11.1902, 21.5.1904 ja 28.5.1904; *Cheshire Observer* 11.4.1896; *Gloucester Citizen* 4.7.1898; *Cloucestershire Echo* 18.11.1902, 28.5.1904 ja 8.11.1915; *Cheltenham Examiner* 25.5.1904.

32 *Musical News* (London) 25.12.1891; *The Birmingham Daily Post* 12.11. 1891, 3.12.1891, 15.12.1891 ja 18.12.1891; Hoffmann 2017.

33 Ks. Mélanie Tschetschulinin kirje Hans Fahlbeckille 22.7.1944, SLS/KK.

34 *HBL* 30.12.1904; *The Cheltenham Ladies' College Magazine* 51/1905, 83.

35 *The London Gazette* 2.8.1904; UK Naturalisation Certificates and Declarations, 1870–1916 (29.6.1904), Ancestry.com.

36 *The Cheltenham Ladies' College Magazine* 72/1915, 261–262.

37 Mélanie Tschetschulinin kirje Hans Fahlbeckille 2.2.1945, SLS/KK; *Svenska Dagbladet* 10.10.1922, 6.11.1923, 8.11.1923 ja 13.1.1925; *SP* 8.11.1923; *HBL* 12.11.1923.

38 Agnes Tschetschulinin painetut nuottijulkaisut, KK ja SM.

39 *Svenska Dagbladet* 11.11.1924.

40 Agnes Tschetschulinin perukirja, Tukholman kaupunginarkisto; *HBL* 28.4.1942 ja 8.5.1942; *Svenska Dagbladet* 26.4.1942 ja 27.4.1942.

41 Pohjoisen hautausmaan hautaluettelot, Tukholman kaupungin hautausmaahallinnon arkisto, RA.

42 *NP* 11.1.1890 ja 11.1.1910; *HBL* 28.1.1909 ja 12.1.1910; *Cheltenham Looker-on* 14.3.1914 ja 21.3.1914.

43 Tschetschulin-sukuun liittyvä arkistoaineisto sekä Tschetschulin-suvun kokoelman luettelo, Kansallismuseo.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Berliinin Taideyliopiston arkisto: Kuninkaallisen musiikkikorkeakoulun arkisto
- Agnes Tschetschulinin opiskelijakortti
- vuosikertomukset 1885–1889

Columbian yliopiston harvinaisten kirjojen ja käsikirjoitusten kirjasto
- Tschetschulinin suvun aineisto (Chechulin Family Papers)
  - Ekaterina von Maydelin muistelmat Tschetschulinien perheestä: ”Moi druzja i znakomye: Semja Tšetšulinyh” (”Ystäviäni ja tuttaviani: perhe Tschetschulin”)
  - Feodor Tschetschulinin kirjeet Hilda Tschetschulinille

Kansallisarkisto
- Helsingin raastuvanoikeuden arkisto: Feodor Tschetschulinin perukirja
- Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan arkisto: Rippikirja I 1856–1869

Kansalliskirjasto
- Erkki Melartinin arkisto: Antonie Leontjeffin kirjeet Erkki Melartinille

Kansalliskirjasto: Svenska Litteratursällskapet i Finland
- Willebrandin sukuarkisto
  - huvinäytelmän ohjelma Stansvikissa 21.7.1877
  - Mélanie Tschetschulinin kirjeet Hans Fahlbeckille
  - Reinhold Felix von Willebrandin kirjeet Hugo von Feilitzenille
  - Reinhold Felix von Willebrandin päiväkirjat

Kansallismuseo: historialliset kokoelmat
- Kokoelmakortisto: Tschetschulin-suvun kokoelman luettelo
- Tschetschulin-sukuun liittyvä arkistoaineisto
  - Agnes Tschetschulinia koskevat lehtileikkeet (koonnut Greta von Klosse)
  - Maria Tschetschulinin opintokirja (Suomen Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto), Keisarin myöntämä opiskelulupa 2.5.1870 sekä todistukset opinnoista yliopisto-opintoja varten
  - Tschetschulinin perhettä koskevat lehtileikkeet (koonnut Greta von Klosse)

Ruotsin Valtionarkisto
- Tukholman kaupungin hautausmaahallinnon arkisto 1886–1990: Pohjoisen hautausmaan hautaluettelot

Saksan valtion musiikintutkimuksen laitos
- Agnes Tschetschulinin kirjeet Joseph Joachimille

Sibelius-museo
- Agnes Tschetschulinin henkilömappi: konserttiohjelmat

Suomen ortodoksisen kirkon keskusrekisteri
- Agnes Tschetschulinin virkatodistus 23.7.2021

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
- Helsingin Musiikkiopiston konserttiohjelmat
- Helsingin Musiikkiopiston opetuspäiväkirjat
- Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1882–1884

Tukholman kaupunginarkisto
- Agnes Tschetschulinin perukirja

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Ancestry.com: UK, Naturalisation Certificates and Declarations, 1870–1916: Agnes Tschetschulin

British Newspaper Archive

British Periodicals

Cheltenham Ladies' Collegen arkisto
- koululehdet (*The Cheltenham Ladies' College Magazine*)
- opettajaluettelot (Prospectus)

Itävallan Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Roberts, Rachel 2019: Cheltenham Ladies Collegen arkistonhoitajan sähköpostitiedonanto 26.4.2019.

Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Saksin osavaltion ja yliopiston kirjaston digitaalinen arkisto

Sibelius-museo: Agnes Tschetschulinin painetut nuottijulkaisut

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kirjallisuus

Althaus, Basil 1905: *Selected Violin Solos and How to Play Them*. London: E. Shore.

Babbe, Annkatrin 2013: Agnes Tschetschulin. *Europäische Instrumentalistinnen des 18. und 19. Jahrhunderts*. Toim. Freia Hoffmann. Bremen: Sophie Drinker Institut. https://www.sophie-drinker-institut.de/tschetschulin-agnes. Viitattu 4.8.2020.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Hoffmann, Freia 2017: Shinner, Skinner, Emily verh. Liddell. *Europäische Instrumentalistinnen des 18. und 19. Jahrhunderts*. Toim. Freia Hoffmann. Bremen: Sophie Drinker Institut. https://www.sophie-drinker-institut.de/shinner-emily. Viitattu 4.8.2020.

Hoffmann, Kai 2009: Tschetschulin, Feodor. *Suomen talouselämän vaikuttajat* -verkkojulkaisu. Studia Biographica 8. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-tev-000112. Viitattu 4.8.2020.

Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1959, Sibelius-Akatemia 1939–*. Helsinki: Otava.

Klosse, Greta von 1950: Säveltäjänaiset Suomen kulttuuritekijöinä vuosisadan vaihteessa. – *Musiikki* 5–6 s. 60–61.

Kuha, Jukka 2017: *Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa: Toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969*. Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 27. Helsinki: HY, Musiikkitiede.

Lahee, Henry 1899: *Famous Violinists of Today and Yesterday*. Boston: Page Company.

Lappalainen, Seija 1994: *Tänä iltana Yliopiston juhlasalissa: Musiikin tähtihetkiä Helsingissä 1832–1971*. Helsinki: Yliopistopaino.

Moisala, Pirkko 1994: Suomen ja naapurimaiden naissäveltäjät. Teoksessa Pirkko Moisala & Riitta Valkeila: *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä. 187–206.

Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

Väisänen, Maija & Anneli Mäkelä-Alitalo 2001: Tschetschulin, Maria. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003668. Viitattu 4.8.2020.

Välimäki, Susanna 2021: Tschetschulin, Agnes. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-009090. Viitattu 4.8.2022.

Wenzel, Silke 2017 [2009]: Agnes Tschetschulin. *MUGI: Musikvermittlung und Genderforschung: Lexikon und multimediale Präsentationen*. Toim. Beatrix Borchard & Nina Noeske. Hamburg: Hochschule für Musik und Theater Hamburg. https://mugi.hfmt-hamburg.de/receive/mugi_person_00000833. Viitattu 4.8.2020.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Betzy Holmberg

Betzy Holmberg (Deis)

Düsseldorf (Preussi) 9.2.1860–
6.4.1900 Hampuri (Saksa)

Taustaltaan suomalais-norjalainen konserttimusiikin säveltäjä Betzy Holmberg[1] loi uransa Keski-Euroopassa. Säveltäjänä hän keskittyi orkesteri- ja kamarimusiikkiin, ja hänen sinfoniansa nro 1 (1884) sai myönteisen vastaanoton Saksassa ja Suomessa. Holmbergin musiikki on uusromanttista, ja sitä luonnehtivat kertovat teemat, myyttinen tunnelma ja kansallisromanttiset ainekset. Tyypillisiä ovat myös leikittelevät ja tanssilliset kuvastot sekä fantasia ja kauhuromantiikka.

Holmberg syntyi vuonna 1860 Reininmaalla, nykyisen Saksan Düsseldorfissa,[2] missä hänen taidemaalarivanhempansa asuivat ja työskentelivät. Hänen äitinsä oli norjalainen laatu- ja muotokuvamaalari Anna Holmberg (s. Glad) (1834–1909). Hänen isänsä oli suomalainen kuvataiteilija, romanttisista maisemamaalauksistaan tunnettu Werner Holmberg (1830–1860).[3] Isä kuoli tuberkuloosiin puoli vuotta Betzyn syntymän jälkeen.[4] Betzy kasvoi äitinsä ja äidin vanhempien – Marie Gladin (s. Trosdahl) ja kenraalimajuri Christian Gladin – huomassa Christianiassa (Oslossa), äidinisänsä valvomassa Akershusin sotilaslinnakkeessa.[5] Äiti oli jättänyt maalaamisen mennessään naimisiin mutta jatkoi sitä jäätyään leskeksi.[6] Betzy ja Anna Holmberg elivät taiteilijaelämänsä tiiviisti yhdessä. Äiti seurasi ainutta lastaan tämän opintomatkoille ja ilmeisesti asui tyttärensä kanssa koko tämän elämän ajan.[7] Betzy Holmberg ei koskaan asunut Suomessa, mutta mahdollisesti vieraili äitinsä tavoin isänsä kotimaassa sukulaistensa luona, isänsä muistonäyttelyissä tai teostensa konserttiesityksissä, joskaan tästä ei löydy lähteitä.

Säätyläiskulttuurin mukaisesti Betzy Holmberg sai korkeatasoista kotiopetusta musiikissa. Hän sävelsi ja kirjoitti runoja ja tarinoita lapsena. 14-vuotiaana hänet lähetettiin terveyssyistä pensionaattikouluun Hardanger-vuonon rannalle Bergenin alueelle. Hän palasi 16-vuotiaana takaisin Christianiaan. Seuraavana vuonna hän lähti äitinsä huostassa opiskelemaan sävellystä Kööpenhaminaan.[8] Siellä hän opiskeli sävellystä ja musiikinteoriaa Orla Rosenhoffin ja pianonsoittoa Otto Bendixin johdolla kolmen vuoden ajan.[9]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Betzy ja Anna Holmberg muuttivat lokakuussa 1880 Leipzigiin. Betzy Holmberg opiskeli Leipzigin konservatoriossa kaksi ja puoli vuotta (1880–1883), pääaineenaan musiikinteoria ja sävellys. Hänen sävellyksenopettajansa oli säveltäjä-kapellimestari Salomon Jadassohn, jonka aiempia oppilaita olivat olleet esimerkiksi Josefine Woldstedt, Edvard Grieg, Ferruccio Busoni ja Christian Sinding. Jadassohn opetti sävellyksen ohella harmoniaoppia ja kontrapunktia.[10] Hän oli Franz Lisztin oppilas ja johti Leipzigin synagogan kuoroa. Jadassohnille Holmberg omisti ensimmäisen sävellysjulkaisunsa, sarjan pianolle ja viululle a-molli (1881).[11] Holmberg opiskeli myös pianonsoittoa Jadassohnin sekä Carl Reinecken johdolla. Yhtyesoitossa häntä opettivat Henry Schradieck ja Reinecke, joka opetti lisäksi laulua.[12]

Leipzigin konservatorion konserteissa esitettiin ainakin seuraavat Holmbergin teokset, joista ilmestyi sanomalehtiarvioita: osia jousikvartetosta (1881), sarja pianolle ja viululle (1881), sarja pianolle (1882), kaksi preludia ja fuugaa pianolle (1882), serenadi jousiorkesterille (1882), muunnelmat sellolle ja pianolle (1883), pianosonaatti (1883) sekä osia orkesterisarjasta (1883).[13] Leipzigissa ilmestynyt *Musikalisches Wochenblatt* -lehti piti orkesterisarjan ilmaisua modernina ja harkittuna sekä aiheita kauniina. Neliosaisesta pianosarjastaan Holmberg palkittiin konservatorion Mozart-stipendillä 27.1.1882.[14] Holmberg esiintyi konservatorion konserteissa myös pianistina.[15]

Holmberg jätti konservatorion keväällä 1883 sanoen sen ehkäisevän hänen itsenäisyyttään säveltäjänä.[16] Samantyyppisistä syistä sen oli lopettanut viisi vuotta aiemmin brittiläinen säveltäjä Ethel Smyth.[17] Smythin tavoin Holmberg tähtäsi alusta alkaen määrätietoisesti säveltäjäksi – naiselle epäsopivaksi katsottuun ammattiin – sen sijaan, että olisi säveltänyt muun muusikkoutensa, kuten pianonsoiton, laulamisen tai opettajantyön sivussa. Säveltäminen oli Holmbergille ensisijainen musiikintekemisen muoto, ja hän saavuttikin mainetta konservatorion nuorena säveltäjälupauksena.

Kesän 1883 Holmberg vietti Norjassa ensimmäistä sinfoniaansa (op. 6) säveltäen. Hän viimeisteli sen talvella 1883–1884 Roomassa, missä hän majaili äitinsä kanssa.[18] 23–24-vuotias Holmberg vaikuttaa viihtyneen Rooman Skandinaavisen yhdistyksen[19] taiteilijapiireissä. Yhdistys – ja sen Piazza del Popolon läheisyydessä Palazzo Correassa Via dei Ponteficillä sijainnut huoneisto – oli tarkoitettu kokoontumistilaksi Roomassa asuville tai siellä vieraileville pohjoismaalaisille. Ennen kaikkea se toimi taiteilijoiden tapaamispaikkana.[20] Kirjailija Henrik Ibsenin tuella yhdistys oli vuonna 1882 avattu myös naisille – juuri ennen Betzy ja Anna Holmbergin saapumista Roomaan. Marraskuussa 1883 kirjautuneet Betzy ja Anna Holmberg kuuluivat yhdistyksen ensimmäisiin naisjäseniin.[21]

Samaan aikaan Roomassa asunut tanskalainen säveltäjä Niels Ravnkilde (1823–1890) kertoo päiväkirjassaan soittaneensa Skandinaavisen yhdistyksen illanvietoissa sekä Rooman Ruotsin-Norjan- ja Tanskan-konsulin juhlissa pianoa nelikätisesti

https://doi.org/10.21435/ha.154

Betzy Holmbergin kanssa.[22] Verkossa vapaasti olevassa *International Music Score Library Projectin* nuottikokoelmassa on nähtävillä kiinnostava kopio Holmbergin sävellysjulkaisusta *Kaksi kappaletta pianolle: Preludi ja fuuga sekä Scherzo* (1886). Siinä näkyy säveltäjän käsin kirjoittama tervehdys Roomassa toimineelle Ruotsin-Norjan- ja Tanskan-konsulille Christoffer Myhlenphortille ja tämän Marie-vaimolle. 7.4.1886 päivätyssä omistuksessa kiitetään monista mukavista yhdessä vietetyistä hetkistä.[23]

Ravnkilde kertoo Rooman-päiväkirjassaan Holmbergien vierailleen hänen luonaan ja hänen vierailleen Holmbergeilla. Hän kirjoittaa soittaneensa Betzy Holmbergin kanssa tämän sinfonian avausosan nelikätisenä pianosovituksena ja muutenkin tarkastelleensa tämän sävellyksiä.[24] Mahdollisesti Ravnkilde toimi Holmbergin mentorina. Sinfonia valmistui kokonaisuudessaan Roomassa keväällä 1884. Osia siitä esitettiin ainakin Saksan Sondershausenissa sekä Kööpenhaminassa syksyllä 1885.[25] Sinfonia tai sen osia esitettiin ilmeisesti samana vuonna myös Dresdenissä ja mahdollisesti muuallakin Saksassa sekä Tanskassa,[26] missä säveltäjä asui 1890-luvun taitteessa. Suomessa sinfonian Larghetto-osa kuultiin Turun Soitannollisen Seuran orkesterin konsertissa 31.3.1889 kapellimestari Karl Müller-Berghausin johdolla.[27] *Åbo Underrättelser* -lehdessä ilmestynyt arvio luonnehti teosta voimakkaaksi, selkeäksi, loogiseksi ja kauniiksi.[28]

Samaisen arvostelijan mukaan oli erityisen kiinnostavaa, että sinfonian säveltäjä voitiin laskea norjalaisuutensa ohella myös kotimaiseksi sinfonikoksi.[29] Suomessa Holmbergin edeltäjiä sinfonikkoina olikin lähinnä vain kaksi: Axel Gabriel Ingelius, joka sävelsi sinfoniansa vuonna 1847, sekä Ernst Fabritius, joka sävelsi omansa 1878 (Pacius tosin oli säveltänyt yhden sinfonian osan vuonna 1850 ja samaten Lorenz Achté 1870-luvulla).[30] Holmbergia (1884) seurasivat Ernst Mielckin (1897), Jean Sibeliuksen (1899 ja 1902), Erkki Melartinin (1902) ja Ida Mobergin (1905) sinfoniat. Holmbergin sinfonia on kuitenkin kadonnut, kuten lähes kaikki hänen teoksensa, emmekä edes tiedä, saiko sinfonia nro 1 jatkoa.[31] Holmbergin nykypäivään säilyneitä teoksia ovat vain muutamat kustannetut teokset: sarja pianolle ja viululle (1883), *Andante* pianolle ja viululle (1886) sekä *Kaksi kappaletta pianolle* (1886). Orkesteriteoksia esitettiin konserteissa Saksassa, Tanskassa ja Suomessa,[32] mutta niitä oli vaikeampi saada julkaistuksi, varsinkin naisen. Mitään Holmbergin sävellyskäsikirjoituksia tai henkilöhistoriallista jäämistöä ei ole toistaiseksi löytynyt. Pianolle ja viululle sävelletty *Andante* perustuu kuitenkin sinfonian yhteen osaan,[33] joten sen orkestrointi palauttaisi sinfoniakonsertteihin tärkeän palan suomalaista sinfoniahistoriaa.

Holmbergin teoksia ei ollut juuri kuultu Suomessa, mutta säveltäjän jousiorkesterisarja esitettiin Robert Kajanuksen johtamassa Helsingin Orkesteriyhdistyksen sinfoniakonsertissa 25.2.1886.[34] Tällöin *Helsingfors Dagbladetin* kriitikko Karl Fredrik Wasenius luonnehti Holmbergin teosta yhdistelmäksi suomalaista surumieltä ja norjalaista totisuutta.[35] *Nya Pressenin* kriitikko Karl Flodin kuuli siinä vaikutteita Edvard Griegin musiikista, suomalaisesta kansanlaulusta sekä ranskalaisesta väri-

https://doi.org/10.21435/ha.154

musiikista.[36] Sanomalehtien mukaan yleisö piti Holmbergin teoksesta.[37] Konsertista puhuttiin lehdissä jo ennakkoon, sillä nuori ja ”puoliksi kotimainen” säveltäjä oli tapaus.[38] Suomessa ajan sanomalehdet puhuivat Holmbergin sukupuolesta, ja hänet määriteltiin aina suuren kuvataiteilijan Werner Holmbergin tyttäreksi.[39] Toisaalta häntä kuvattiin ”soitannolliseksi neroksi”.[40] Norjassa Holmberg tunnettiin lähinnä kuuluisan kenraalimajurin, Akershusin linnoituksen komendantin Christian Gladin tyttärentyttärenä.[41]

1880-luvun loppupuolen Holmberg asui Kööpenhaminassa, mutta hänen uransa katkesi kuin seinään kolmekymmenvuotiaana, 1890-luvun taitteessa. Todennäköisesti syynä oli naimisiinmeno. Betzy ja Anna Holmberg muuttivat vuonna 1891 Kööpenhaminasta Hampuriin, ja seuraavana vuonna Betzy Holmberg avioitui Saksassa asuneen tanskalaiskauppiaan Heinrich Deisin kanssa.[42] Pari asui erillään jo seuraavana vuonna. Betzy Holmbergin äiti vaati Tanskaan häipyneeltä ex-vävyltään velkoja takaisin oikeusteitse, mutta mitä ilmeisimmin turhaan.[43] Betzy Holmbergin toiminnasta 1890-luvulla ei ole säilynyt dokumentteja. Hän kuoli Hampurissa 40-vuotiaana (1900), ja hänet haudattiin Hampurin Ohlsdorfin hautausmaalle.[44] Holmbergista kirjoitettiin Keski-Euroopan ja Suomen sanoma- ja musiikkilehdissä 1880-luvulla muttei enää 1890-luvulla. Ainut 1890-luvulta peräisin oleva sanomalehtitieto Holmbergista on hänen viulusarjansa esitys Kööpenhaminan Naisten näyttelyssä vuonna 1895.[45] Sitä seurasivat vain äidin allekirjoittama kuolinilmoitus ja muistokirjoitukset.[46]

SV

Sävellyksiä

Orkesterille: orkesterisarja (1883); sinfonia nro 1 (1884). [k] Jousiorkesterille: sarja (1882); serenadi (1882). [k] Pianolle: kaksi preludia ja fuugaa pianolle (1882) [k]; pianosonaatti (1882) [k]; sarja pianolle: (1) preludi ja fuuga, (2) *Andante* [k], (3) scherzo, (4) finaali [k] (1882); *Kaksi kappaletta pianolle*: (1) preludi ja fuuga [sama kuin sarja pianolle nro 1] sekä (2) scherzo [sama kuin sarja pianolle nro 3] (1882). Kamarimusiikkia: jousikvartetto (1881) [k]; sarja viululle ja pianolle a-molli (1880); muunnelmat sellolle ja pianolle (1882) [k]; *Andante* viululle ja pianolle Es-duuri (1884). Yksinlauluja [k].

Viitteet

1 Anna Betzy Deis s. Holmberg. Laajemmin Holmbergista säveltäjänä ks. Välimäki 2022. Myös sukututkija Lars Federley on tutkinut Holmbergin elämää. Federley 2023.

2 Betzy Holmbergin (Deis) asukasrekisterikortti, Hampurin vanhan alueen asukasrekisteri 1892–1925, Hampurin valtiollinen arkisto; Henkilö- ja sukututkimus Lyypekin hansakaupungissa ja entisessä Ratzeburgin ruhtinaskunnassa -sivusto: Betzy Holmberg (Deis); Leipzigin konservatorion oppilasrekisteri: Betzy Holmberg, LKA/HMT.

3 Ibid.; Reitala 1997; Wichstrøm 2013.

4 Reitala 1997; Pennonen 2017, 14.

5 Väestölaskenta 1865, 0301 Kristiania kjøpstad: 000/0012 (Akershus Fæstningen), Norjan kansallinen arkistolaitos; Aspelin 1890, 134, 195; Klosse 1950; *HBL* 24.9.1884; *ÅU* 16.3.1919. Oslo oli vuoteen 1877 saakka Christiania ja vuoteen 1924 saakka Kristiania.

6 *Åbo Posten* 18.3.1876; *ÅU* 16.3.1919; Anna Holmbergin kirje Eivind Isaachsen Willochille 25.10.1905, Norjan kansallisarkisto; Werner Holmbergin kirje Olof Henrik Holmbergille 19.12.1858 (kopio) sekä Eliel Aspelin-Haapkylän Werner Holmbergia koskeva muistikirja: 308, 418–419, 430, Eliel Aspelin-

https://doi.org/10.21435/ha.154

Haapkylän arkisto, SKS; ks. myös Konttinen 2010, 68.
7 Anna Holmbergin kirjeet, Kansallisgallerian arkisto; Leipzigin konservatorion oppilasrekisteri: Betzy Holmberg, LKA/HMT; *Finland* 24.2.1884.
8 *HBL* 24.9.1884; *HD* 25.9.1884; Aspelin 1890, iii; Suomen Naisyhdistys 1896, 78.
9 Tiedot ovat peräisin Leipzigin konservatorion asiakirjoista, joihin merkittiin oppilaiden aiemmat opinnot. Kirjautumiskirja: Betzy Holmberg sekä oppilasrekisteri: Betzy Holmberg, LKA/HMT.
10 Leipzigin konservatorion kirjautumiskirja, oppilasrekisteri, sekä Betzy Holmbergin opinto- ja päästötodistukset Leipzigin konservatoriosta 12.1.1882 ja 20.3.1883, LKA/HMT; Aspelin 1890, iii; ks. myös *HBL* 24.9.1884.
11 Betzy Holmbergin painetut nuottijulkaisut, KK.
12 Betzy Holmbergin opinto- ja päästötodistukset 12.1.1882 ja 20.3.1883, LKA/HMT.
13 *MW* 7.7.1881, 1.12.1881, 5.1.1882, 6.4.1882, 8.6.1882, 12.4.1883 ja 3.5.1883; *Neue Zeitschrift für Musik* 7.4.1882, 22.12.1882 ja 1.5.1883; *Leipziger Tageblatt und Anzeiger* 20.5.1882 ja 7.3.1883; *Signale* 35/1882: 547 ja 23/1883: 356; *Stockholms Dagblad* 10.5.1883; *Sydsvenska Dagbladet* 30.5.1883; *HBL* 24.9.1884; Leipzigin konservatorion tutkintokonsertin käsiohjelmat 2.7.1881, 17.5.1882 ja 24.4.1883, SLUB.
14 *Bergens Adressecontoirs Efterretninger* 9.3.1882; *Jyllandsposten* 23.6.1883.
15 *Neue Zeitschrift für Musik* 14.1.1881, 23.6.1882 ja 3.11.1882; *MW* 1.12.1881 ja 5.1.1882.
16 *HBL* 24.9.1884; Leipzigin konservatorion oppilasrekisteri: Betzy Holmberg, LKA/HMT; Aspelin 1890, iv.
17 Smyth 1987 [1919], 71–72.
18 *HBL* 24.9.1884; kirjautumiskirja 1881–1899, Circolo Scandinavo, Rooman skandinaavisen yhdistyksen arkisto.
19 *Circolo Scandinavo per Artisti e Scienziati*; ruotsiksi *Skandinaviska föreningen för konstnärer och vetenskapsmän.*
20 Suvikumpu 2009, 190–192.
21 Kirjautumiskirja 1881–1899, Rooman skandinaavisen yhdistyksen arkisto.
22 Ravnkilde 2013, 194–195, 205.
23 Betzy Holmberg: *Zwei Stücke (Praeludium mit Fuge_ Scherzo) für piano* (1886), IMSLP.
24 Ravnkilde 2013, 192, 197, 199, 201, 203.
25 *MW* 24.9.1885; *WN* 10.5.1900; Anna Holmbergin kirje Alexandra Frosterus-Såltinille 31.3.1885 ja B. O. Schaumanille 7.11.1885, Kansallisgallerian arkisto.
26 Aspelin 1890, iv; Suomen Naisyhdistys 1896, 78–79; *ÅT* 29.3.1889.
27 *ÅT* 29.3.1889 ja 31.1.1889; *ÅU* 29.3.1889 ja 1.4.1889; *Aura* 2.4.1889; *MW* 13.6.1889 ja 27.6.1889.
28 *ÅU* 1.4.1889.
29 Ibid.
30 Lappalainen 2000.
31 Lars Federley on etsinyt Holmbergin sinfoniaa. Federley 2023.
32 Esim. *Jyllandsposten* 23.6.1883; *Morgenbladet* 23.6.1883; *Kjobenhavns Adressecomptoirs Efterretninger* 23.6.1883.
33 Aspelin 1890, iv; Anna Holmbergin kirje B. O. Schaumanille 7.11.1885, Kansallisgallerian arkisto.
34 *HD* 23.2.1886 ja 26.2.1886; *Finland* 25.2.1886; *MW* 8.4.1886 ja 6.5.1886; Helsingin kaupunginorkesterin konsertit 1882–, Helsinki Region Infoshare.
35 *HD* 26.2.1886; vrt. myös *MW* 8.4.1886.
36 *NP* 25.2.1886.
37 *Finland* 28.2.1886; *NP* 9.5.1900.
38 *HD* 23.2.1886; *Finland* 24.2.1886.
39 Esim. *Finland* 24.2.1884; *HBL* 24.9.1884; *MB* 25.9.1884; *HD* 23.2.1886; *Aura* 4.2.1889.
40 *HBL* 24.9.1884.
41 Esim. *Bergens Adressecontoirs Efterretninger* 9.3.1882.
42 Betzy Holmbergin (Deis) avioliittotodistus (2789), Väestörekisteri 1876–1950: henkilörekisteri, Hampurin valtiollinen arkisto; Betzy Holmbergin (Deis) sekä Heinrich Deisin asukasrekisterikortit, Hampurin vanhan alueen asukasrekisteri 1892–1925, Hampurin valtiollinen arkisto; Henkilö- ja sukututkimus Lyypekin hansakaupungissa -sivusto: Betzy Holmberg (Deis), Johann Heinrich Ludvig Deis, sekä Anna Margaretha Glad Holmberg; Johann Heinrich Ludwig Deisiä ja Betzy Holmbergia koskevat tiedot, Federley-suvun sukututkimus-tietokanta.
43 *Berlingse Politiske og Avertissements-tidende* (Kööpenhamina) 28.3.1895.
44 Betzy Holmbergin (Deis) kuolintodistus (471, nro 288/1900), Väestörekisteri 1876–1950: kuolinrekisteri, Hampurin valtiollinen arkisto; Henkilö- ja sukututkimus Lyypekin hansakaupungissa -sivusto: Betzy Holmberg (Deis); *HBL* 10.5.1900; *NP* 9.5.1900.
45 *Dagbladet* (Kööpenhamina) 6.9.1895; *HBL* 11.9.1895.
46 *NP* 1.5.1900; *HBL* 10.5.1900; *Aftonposten* 30.4.1900; *NP* 9.5.1900; *USr* 10.5.1900; *WN* 10.5.1900.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Circolo Scandinavo: Rooman skandinaavisen yhdistyksen arkisto
Kirjautumiskirja 1881–1899
Hampurin valtiollinen arkisto
Hampurin vanhan alueen asukasrekisteri 1892–1925: Betzy Holmbergin (Deis) ja Johann Heinrich Deisin asukasrekisterikortit
Väestörekisteri 1876–1950
henkilörekisteri: Betzy Holmbergin (Deis) avioliittotodistus
kuolinrekisteri: Betzy Holmbergin (Deis) kuolintodistus
Kansallisgallerian arkisto
Taiteilijakirjekokoelma: Anna Holmbergin kirjeet Alexandra Frosterukselle (B. O. Schaumanin kopiot) sekä Berndt Otto Schaumanille sekä Eliel Aspelin-Haapkylälle (valokopiot)
Leipzigin Felix Mendelssohn -musiikki- ja teatteriyliopiston kirjasto/arkisto: Leipzigin konservatorion arkisto
kirjautumiskirja
opinto- ja päästötodistukset
oppilasrekisteri

https://doi.org/10.21435/ha.154

Norjan kansallinen arkistolaitos
Väestölaskenta 1865 for 0301 Kristiania kjøpstad
Norjan Kansalliskirjasto
Anna Holmbergin kirjeet Eivind Isaachsen Willochille
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto
Eliel Aspelin-Haapkylän arkisto: Werner Holmbergia koskeva muistikirja (sis. myös kirjekopioita)

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Aspelin [Aspelin-Haapkylä], Eliel 1890: *Werner Holmberg: Hans lefnad och verk*. Helsingfors: Otava.
Federley, Lars 2023: Sähköposti kirjoittajalle 17.3.2023.
Federley-suvun sukututkimus-tietokanta (ylläpitäjä Lars Federley): Johann Heinrich Ludwig Deisia ja Betzy Holmbergia koskevat tiedot, http://www.federley.com/families/FG03/FG03_281.HTM. Viitattu 11.11.2019.
Helsinki Region infoshare: Helsingin kaupunginorkesterin konsertit 1882–, tietoaineisto
Henkilö- ja sukututkimus Lyypekin hansakaupungissa ja entisessä Ratzeburgin ruhtinaskunnassa -sivusto / Personen- und Familienforschung in der Hansestadt Lübeck und dem ehemaligen Fürstentum Ratzeburg, http://www.pfhl.de [vanhentunut sivusto].
Anna Margaretha Glad Holmberg (kirkonkirjatietojen kooste)
Betzy Holmberg (Deis) (kirkonkirjatietojen kooste)
Johann Heinrich Ludvig Deis (kirkonkirjatietojen kooste)
International Music Score Library Project: Betzy Holmbergin painetut nuottijulkaisut
Itävallan Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Norjan Kansalliskirjaston sanomalehtiarkisto
Ravnkilde, Niels Theobald 2013: *Niels Ravnkildes dagbøger Bind 2: 1880–84*. Toim., selityksin varustanut ja johdannon kirjoittanut Steen Neergaard. København: Books on Demand.
Ruotsin kuninkaallisen kirjaston digitalisoidut sanomalehdet
Saksin maakuntakirjasto – Dresdenin valtiollisen ja yliopistokirjaston digitaalinen arkisto: Leipzigin Kuninkaallisen Musiikkikonservatorion tutkintokonserttien käsiohjelmat
Smyth, Ethel 1987 [1919]: *The memoirs of Ethel Smyth*. Toim. ja lyhentänyt Ronald Crichton. Harmondsworth: Viking.
Tanskan Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Kirjallisuus

Klosse, Greta von 1950: Säveltäjänaiset Suomen kulttuuritekijöinä vuosisadan vaihteessa. – *Musiikki* 5–6 s. 60–61.
Konttinen, Riitta 2010: *Naiset taiteen rajoilla: Naistaiteilijat Suomessa 1800-luvulla*. Helsinki: Tammi.
Lappalainen, Seija 2000: Fabritius, Ernst. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006875. Viitattu 12.8.2021.
Pennonen, Anne-Maria 2017: Werner Holmbergin jalanjäljissä Saksassa. Teoksessa Ville Lukkarinen & Anne-Maria Pennonen: *Werner Holmberg*. Hämeenlinna: Hämeenlinnan taidemuseo & Parvs. 8–49.
Reitala, Aimo 1997: Holmberg, Werner. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000494. Viitattu 8.3.2021.
Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.
Suvikumpu, Liisa 2009: *Kulttuurisia kohtaamisia: Suomalaiset kuvataiteilijat ja Rooma 1800-luvulla*. Yleisen historian väitöskirja. Helsinki: HY.
Välimäki, Susanna 2022: Composer Betzy Holmberg Deis (1860–1900): A feminist historical and biographical study. – *Studia Musicologica Norvegica* 48 (1) s. 18–37. https://doi.org/10.18261/smn.48.1.3.
Wichstrøm, Anne 2013: Anna Margareta Holmberg. *Norsk kunstlerleksikon på snl.no*. Verkkojulkaisu, https://nkl.snl.no/Anna_Margareta_Holmberg. Viitattu 14.4.2021. [Artikkeli julkaistu alun perin 1982–86.]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ellen Kolström

Vaasa 26.2.1860–
16.2.1940 Helsinki

Ellen Kolström

Ellen Kolström (s. Brander)[1] oli pianon- ja harmoninsoitonopettaja sekä säveltäjä. Nuorena hän toimi laulumusiikin ja eläintensuojelun parissa yhdessä pikkusiskonsa, eläintensuojelija ja muusikko Siri Branderin kanssa. Kolström antoi yksityisesti piano- ja harmonitunteja viidenkymmenen vuoden ajan sekä säesti kuoroja, laulajia ja muita muusikoita. Hän oli laulaja Alexandra Ahngerin (1859–1940) luottopianisti, ja kaksikko teki konserttimatkoja ulkomaille.[2] Sanomalehtitietojen mukaan Kolström julkaisi joitakin sävellyksiään,[3] mutta ne ovat kaikki kadoksissa. Hän oli naimisissa Frans Fridolf Kolströmin kanssa, joka palveli avioliiton alkuaikoina kapteenina Vaasan Tarkk'ampujapataljoonassa ja sittemmin everstinä Kuopion Tarkk'ampujapataljoonassa. Pariskunnalla oli kuusi lasta.[4] Ellen Kolströmin vanhemmat olivat Therese Brander (s. Lindebäck) ja kruununvouti, hovineuvos Viktor Brander.[5]

SV

Sävellyksiä

[k]

Viitteet

1 Signe Helena (Ellen) Kolström s. Brander.
2 Esim. *HBL* 17.2.1940; *Savo-Karjala* 27.2.1893.
3 *HBL* 17.2.1940.
4 Modeen, Modeen & Kankaanpää 1997.
5 Geni.com.

Lähteet

Tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Geni.com: Viktor Emil Wilhelm Brander. Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Viktor-Brander/6000000015641951662. Viitattu 14.3.2021.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Modeen, Gunnar, Tore Modeen & Matti J. Kankaanpää 1997: Suku Kolström – Kolamo – Hiilivirta – Viherkenttä. – *Genos* 68 s. 117–129, 143.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lilli Thuneberg

Hämeenlinna 1.8.1862–
8.1.1920 Helsinki

Lilli Thuneberg[1] loi laajan ja loisteliaan tuotannon lastenmusiikissa: lauluja, laulusarjoja, laululeikkejä ja näytelmämusiikkia. Hänen musiikkinsa oli omana aikanaan suosittua, ja useita hänen laulujaan löytyy nykyajankin laulukirjoista, kuten *Behåll din krona* (*Säilytä kruunus!*, Zachris Topelius), *En vårvintersaga* (*Kevättalven tarina*, Jeanna Oterdahl), *Kun pimenevät illat* (Elsa Beskow), *Det säkra beskärmet* (*Suojassa siipein / Turvissa taivaan*, Lina Sandell) ja *Kantareller* (*Herra ja Rouva Sieninen*, Oterdahl). Thuneberg sävelsi lastenmusiikin ohella hengellisiä lauluja, ja sekä hänen lastenlauluistaan että hengellisistä lauluistaan on tehty kuorosovituksia.[2] Säveltämisen ohella Thubenerg toimi yksityisesti pianonsoitonopettajana keskittyen vasta-alkavien lasten ohjaukseen.[3]

Lilli Thuneberg syntyi Hämeenlinnassa ruotsinkieliseen opettajaperheeseen sen ainoaksi lapseksi. Lillin ollessa kaksivuotias hänen äitinsä Fanny Thuneberg (s. Munsterhjelm, 1834–1864) kuoli keuhkotautiin, joten Lilli jäi kahdestaan isänsä, maisteri Ivar Thunebergin kanssa. Ranskan kieltä Hämeenlinnan ruotsinkielisessä kymnaasissa ja alkeisoppilaitoksessa opettanut isä piti kotonaan – ajan tavan mukaan – lukukausien aikana täysihoidossa koulupoikia, joiden keskuudessa Lilli kasvoi. Lillin ollessa kymmenvuotias perheeseen liittyi isän leskeksi jäänyt sisko Nathalia Gripenberg.[4] Tärkeä tuki perheelle oli myös isän toinen sisko, hengellisen musiikin säveltäjä Lilli Leinberg. Vuonna 1877 perhe muutti Turkuun,[5] missä isä toimi kielten opettajana Turun ruotsinkielisessä lyseossa, Navigaatiokoulussa, Kauppaoppilaitoksessa sekä yksityisesti.[6]

Ivar Thuneberg oli Suomen Nuorten Miesten Kristillisen Yhdistyksen tienraivaajia. Hän perusti Turun NMKY:n vuonna 1885 ja sen nuorisoyhdistyksen vuonna 1893 ja kehitti muutenkin nuorisotyötä.[7] Häntä on kuvattu taitavaksi, tunnontarkaksi ja ihmisystävälliseksi opettajaksi.[8] Nuorempana hän oli toiminut kotiopettajana aristokraattisissa piireissä, esimerkiksi kreivi Carl Gustaf Mannerheimin pojan Carl Robert Mannerheimin opettajana.[9] Ivarin ja Lillin suhdetta on kuvattu läheiseksi ja lämpimäksi.[10] Isän ja tyttären välistä kirjeenvaihtoa on useita tuhansia kirjeitä tallella Åbo Akademin kirjastossa.[11] Lillin naimisiinmenon jälkeen he kirjoittivat toisilleen päivittäin ja viettivät lomat yhdessä.[12] Lilli Thuneberg oli naimisissa serkkunsa Axel Thunebergin kanssa. Tämä oli isän isoveljen, Viipurin maalaiskunnassa Kintereenkosken paperitehtaan omistaneen teollisuusmiehen Achates Thunebergin poika ja insinööri, joka oli Rakkolanjoen kaakelitehtaan sekä sittemmin Lapilan kartanon ja tiilitehtaan johtaja.[13]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lastenmusiikin säveltäjänä Lilli Thuneberg oli tuottelias.[14] Monet hänen laulusarjojensa nuottilaitoksista ovat taidokkaasti kuvitettuja tavalla, joka tuo esiin laulujen sadunomaisen maailman ja soivan taikavoiman. Tämä pätee esimerkiksi hänen nuottikirjoihinsa, jotka perustuvat ruotsalaisen kirjailijan ja kuvittajan Elsa Beskowin (1874–1953) tarinoihin. Varakkaana ihmisenä Thuneberg pystyi julkaisemaan itse kuvataiteellisestikin lumoavat nuottikirjansa, joissa ei kuitenkaan mainita kuvittajien nimiä. Usein nuottikirjoja julkaistiin joulun alla.[15] Sanomalehtikritiikkien mukaan näitä nuotteja odotettiin joka joulu, koska Thunebergin uusimpien sävelmien helkyntä takasi kodin oikean joulutunnelman.[16]

Lilli Thuneberg

Thunebergin musiikkia esitettiin lapsille suunnatuissa konserteissa sekä hyväntekeväisyystapahtumissa,[17] ja niitä sisällytettiin koulujen laulukirjoihin. Thunebergin omakustanteiden ohella hänen musiikkiaan julkaisivat ainakin A. Apostol ja Fazer. Kaikki hänen oheisessa teosluettelossa mainitut laulunsa on julkaistu, monet useampien kustantajien toimesta ja eri laitoksina. Thunebergin lapsille ja lapsenmielisille tarkoitettujen laulusarjojen lähempi tarkastelu osoittaa, ettei kaikkia lauluja ole tarkoitettu lasten laulettavaksi.[18] Osa on pikemminkin yksinlauluja, jotka on naamioitu lastenmusiikin näköisiksi julkaisuiksi. Monien satuaiheisten laulujen tai laulusarjojen yleisö voi olla yhtä hyvin aikuisia kuin lapsia. Lapsille suunnatulla taidemusiikilla, kuten esimerkiksi musiikkisaduilla, onkin pitkät perinteet muun muassa venäläisessä musiikkikulttuurissa. Tämäntyyppisiä sävelhelmiä ovat esimerkiksi Thunebergin Beskowin tekstiin säveltämä laulu *Pyrola* eli *Talvikki* sekä ruotsalaisen kirjailijan Mathilda Langletin tekstiin sävelletty *Hvad två små fåglar kvittrade* eli *Miten kaksi lintua viserteli*.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Luonteenomaista Thunebergin lauluille ovat sulokkaat melodiat, kirkkaat soinnit ja säteilevä elämänilo. Usein miniatyyrisävellysten kuvakieli yllättää tunteen voimaperäisyydellään ja elämänfilosofisella syvyydellään. Tenhoavaan tyyliin kuuluvat yllättävät yksityiskohdat, kuten ohimenevät kromaattiset värit ja rytmiset kujeet. Lilli Thuneberg omisti kaikki lastenmusiikin laulusarjansa omalle tyttärelleen ja ainoalle lapselleen Anne-Marie Thunebergille (1903–1928); Lilli ja Axel adoptoivat Anne-Marien tämän ollessa viiden kuukauden ikäinen.[19] Lilli Thunebergin elämäkerrallista tietoa vasten hänen hellämielisen tuotantonsa voisi kuulla symbolisena yhteytenä omaan varhain menetettyyn äitiin. Thuneberg alkoi julkaista sävellyksiään vasta tultuaan itse äidiksi.

Yhdentoista hengellisen laulun kokoelmansa (1919) Thuneberg omisti isänsä muistolle. Sen tekstit ovat ruotsalaisen virsirunoilijan Lina Sandellin.[20] Yksinkertaisen kauniit laulut ilmentävät sydämen rauhaa ja henkevää sielukkuutta. Thuneberg julkaisi hengellisiä laulujaan myös hyväntekeväisyyslehdessä *De Värnlösas Jul* (*Hemmets för värnlösa barn i Grankulla jultidning*), jota julkaistiin ruotsinkielisen metodistiseurakunnan perustaman Kauniaisten lastenkodin hyväksi.[21]

Viimeiset vuotensa Thuneberg asui Helsingin Kruununhaassa, arkkitehti Oiva Kallion suunnittelemassa sadunomaisen koristeellista myöhäisjugendia edustavassa talossa Kirkkokatu 5:ssä.[22] Thuneberg kuoli 57-vuotiaana.[23] Hietaniemen hautausmaan vanhassa kappelissa pidetyssä siunaustilaisuudessa naiskuoro lauloi hänen sävellyksiään, kuten Sandellin tekstiin sävelletyn *Det säkra beskärmet*.[24] Naiskuoro lauloi Thunebergin musiikkia myös hautajaisia edeltävänä sunnuntaina Helsingin ruotsinkielisen metodistiseurakunnan jumalanpalveluksessa Emanuel-kirkossa.[25] Säveltäjä oli seurakunnan keskeisiä hahmoja, joten mahdollisesti Thunebergin musiikkia käytettiin seurakunnassa muissakin tilaisuuksissa.

Monet 1800-luvun ja 1900-luvun taitteen säveltäjänaiset sävelsivät lastenmusiikkia, koululauluja sekä hengellisiä lauluja. Tällöin säveltäjä ei varsinaisesti astunut naisilta kielletylle julkiselle alueelle vaan jäi ikään kuin kodin piiriin tai kodin ja julkisen välimaastoon. Lastenmusiikki oli naisten hallitsema alue, ja se voitaisiin nähdä säveltäjänaisten kukoistavaksi säveltämisen vaihtoehtokulttuuriksi.

SV

Sävellyksiä

Lastenlaulu- ja laululeikkisarjoja: *Melodier till Blommornas bok: 10 sånger för barn vid pianot / Säveliä Kukkaisten kirjaan: 10 laulua lapsille pianon säestyksellä* (Jeanna Oterdahl, suom. Jussi Snellman) (1907): (1) *En vårvintersaga / Kevättalven tarina,* (2) *Maskrosor / Voikukkia [Keltakukkia],* (3) *Kattfötternas visa / Kissankäpäläin laulu,* (4) *Visan om lilla Gull / Kultapojan laulu,* (5) *Prinsessan Nyponblom / Prinsessa Metsäruusu,* (6) *Blåklockorna / Sinikellot,* (7) *Biet / Mettiäinen,* (8) *Hos mor Malena / Mataleena muori,* (9) *Hasselbusken / Pähkinäpensas,* (10) *Kantareller / Herra ja rouva Sieninen*; *Barnsånger ur "Solhult"* (Jeanna Oterdahl) (1908): (1) *Första sippan,* (2) *Våran kisse,* (3) *Ro ro,* (4) *Sagans slott,* (5) *Arnes visa,* (6) *Bygga bo,* (7) *Rida*

https://doi.org/10.21435/ha.154

ranka, (8) *En vaggvisa (för dockan Blåöga),* (9) *När det lider mot jul,* (10) *Tomten på Solhult; Puttes äfventyr i blåbärskogen: lek med sång / Ollin mustikkamatka: laululeikki* (Elsa Beskowin mukaan täydentänyt ja muunnellut X, suom. Maija Konttinen) (1909/1925): (1) *Putte a blåbärs skogen / Olli mustikkametsässä,* (2) *N:o 3 "Kun sauvansa Ollihin kosketti tuo",* (3) *Blåbärsgossarnas visa / Mustikkapoikain laulu,* (4) *N:o 7 "Nytpä rattaille nostaa Ollin nuo",* (5) *Lingonflickornas visa / Puolukkatyttöjen laulu,* (6) *Gungvisan / Keinulaulu,* (7) *N:o 13 "Nyt ruohikossa me istukaamme",* (8) *Avskedsvisan för Putte; Melodier till S. Aspelins Småttingarnas svampbok / Sävelmiä S. Aspelinin Pienokaisten sienikirjaan* (Signe Aspelin) (1910): (1) *Karl Johanssvamp: Eller Pied de Boeuf,* (2) *Fingersvamp,* (3) *Smörsvamp,* (4) *Champignon,* (5) *Bläcksvamp,* (6) *Stinksvamp,* (7) *Fjällskivling,* (8) *Flugsvamp,* (9) *Äggsvamp,* (10) *Stenmurkla,* (11) *Blodriska,* (12) *Vitriska och Brosksvamp; Tio Barnsånger / Kymmenen lastenlaulua* (n. 1910); *Vårsånger I / Kevätlauluja I* (1911): (1) *Guds godhet / Jumalan hyvyys* (Topelius), (2) *Kungs Sol / Kuningas Aurinko* (Ester Edquist), (3) *Blomkinds Sånger I: Waggsång / Sinisukan lauluja I: Kehtolaulu* (Edquist),(4) *Blomkinds Sånger II: Vårsång / Sinisukan lauluja: Kevätlaulu* (Edquist), (5) *En liten visa om sparfven / Laulu varpuselle* (Mathilde Langlet), (6) *Kycklingarna / Kananpojat* (Hans Vilhelm Kaalundin mukaan), (7) *Vår / Kevät* (E. L-ll); *Vårsånger II / Kevätlauluja II* (1911): (1) *En liten Skyttevissa / Pienen pyssymiehen laulu* (Langhet), (2) *Hvad två små fåglar kvittrade / Miten kaksi lintua viserteli* (Langlet), (3) *Kan ni tänka? / Arvatkaahan* (Edquist), (4) *Tippe lill / Tipu kulta* (Topelius), (5) *En liten prinsessa / Pieni prinsessa* (Otendahl), (6) *Visan om höst och vinter / Syyslaulu* (Langlet); (7) *Behåll din krona! / Säilytä kruunusi!* (Topelius); *Fyra små barnsånger / Neljä pientä lastenlaulua* (1912): (1) *Körsbär* (Oterdahl), (2) *Tack snälla Jord* (Oterdahl), (3) *God Natt* (Oterdahl), (4) *Ögontröst* (Ottilia Adelborg); *Melodier till Tomtebobarnen / Tonttulan lapset* (Beskow, suom. Jussi Snelllman) (1913): 10 laulua; *Sångartävlan i Blomstertäppan (Ur Elsa Beskows Blomsterfesten i täppan) / Kukkakummulla* (Beskow, suom. Jussi Snellman (1915): (1) *Lilla Käringtands bekymmer / Kukkanen ja kimalainen,* (2) *Fru Pensé och flickorna Styvmorsblom / Rouva Pensé ja orvokkisiskot,* (3) *Fru Kastanjeblom och hennes söner / Kastanjan kukkaäiti poikineen,* (4) *Lilla fru Bondböna / Pikku papurouva,* (5) *Pyrola / Talvikki,* (6) *En liten Krukväxts saga / Ruukkutaimen tarina,* (7) *Ogräsets sång / Rikkaruohojen laulu,* (8) *Grodans sång / Sammakon laulu,* (9) *Dansen i blomstertäppan / Kukkien juhannus; Prinsarnas blomsteralfabet / Prinssien kukka-aakkoset* (Adelborg) (s.a.): (1) *Akleja,* (2) *Champignon,* (3) *Daggkåpa,* (4) *Flugsvamp,* (5) *Gullvifva,* (6) *Hvitsippa,* (7) *Iris,* (8) *Julros,* (9) *Käringtand,* (10) *Liljekonvalje,* (11) *Maskros,* (12) *Nyponblomma.* Muita lastenlauluja: *Blåklintens sång* (tuntematon) (s.a.); *Kun pimenevät illat* (Beskow) (s.a.); *Nu lider det mot Jul* (Oterdahl) (s.a.); *Segrans slott* (tuntematon) (s.a.); *Tomten på Solkul* (tuntematon) (s.a.).

Musiikkia lastennäytelmiin: *Marttanuket* (Aili Wessberg-Lindfors) (1919); *Kukkaisjuhla Martan puutarhassa* (Wessberg-Lindfors) (1919).

Hengellisiä ja muita lauluja: *Några melodier till sånger av L. S. / Muutamia sävelmiä L. S.:n sanoihin* (Lina Sandell, suom. Mikael Nyberg) (1919): (1) *Det är solsken / Mut onko sun syömessäs' päivä?,* (2) *Sen uppå fåglarna / Katselkaa taivaan lintuja,* (3) *Allt vad anda haver, love Herren / Kaikki Herraa kiittäkööt!,* (4) *Modersvingen / Äidin hoiva,* (5) *Det säkra beskärmet (Under Guds goda, skyddande vindar) / Suojassa siipein (Turvissa taivaan),* (6) *Mig och min börda / Mun kuormani,* (7) *En liten stund med Jesus / Hetkinen Jeesuksen seurassa,* (8) *Samla dem alla / Kokoo ne kaikki,* (9) *Bön att få tjäna herren / Kaipaus Jumalan työhön,* (10) *Vid dagens slut / Päivän päättyessä,* (11) *I kvällen / Illalla; Alfhilds sista visa* (tuntematon) (1913); *Vid början af ett nytt år* (Sandell) (1916); *Min sång skall bli om Jesus* (Sandell) (1919).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lilli Thuneberg sävelsi useita lapsille ja lapsenmielisille suunnattuja laulusarjoja. *Ollin mustikkamatka / Puttes äventyr i blåbärsskogen* on vuodelta 1909.

Viitteet

1 Edith Louise (Lovisa) (Lilli) Thuneberg s. Thuneberg.
2 Lilli Thunebergin painetut nuottijulkaisut, KK.
3 *HBL* 24.1.1915.
4 "Lefnadsteckningar af närmaste anförvandtar", Lilli Leinbergin käsikirjoitukset, Gertrud Wichmannin arkisto, KA; Hjelt 1923, 18–22; Bergholm 1901, 1306; *HT* 18.4.1864.
5 "Lefnadsteckningar", KA; Hjelt 1923, 22; Bergholm 1901, 1306.
6 *Finlands handelskalender* 1.1.1890.
7 *ÅU* 7.5.1886; Hjelt 1923, 7–8, 27–28, 42.
8 *ÅT* 17.1.1894; Hjelt 1923, 7–8.
9 "Krönika", Lilli Leinbergin käsikirjoitukset, Gertrud Wichmannin arkisto, KA; Hjelt 1923, 11–12. Liikemies Carl Robert Mannerheim oli marsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheimin isä.
10 Hjelt 1923, 19–20.
11 Ivar ja Lilli Thunebergin välinen kirjeenvaihto, Ivar Thunebergin ja Fanny Thunebergin kokoelma, ÅA.
12 Hjelt 1923, 22–23.
13 *Wiborgsbladet* 25.2.1890; Hjelt 1923, 22; Bergholm 1901, 1305.
14 Lilli Thunebergin painetut nuottijulkaisut sekä sävellyskäsikirjoitukset, SM.
15 *NP* 19.12.1907, 21.12.1907 ja 18.12.1911; *HBL* 18.12.1907, 13.12.1910, 18.12.1907, 17.12.1915 ja 20.12.1915; *Suomalainen Kansa* 17.12.1907 ja 20.12.1907.
16 *HBL* 20.12.1915 ja 10.1.1920.
17 Ester Niska-Forsmanin konsertin ohjelma 29.12.1907, Lilli Thunebergin henkilömappi, SM; *US* 3.1.1926; *HBL* 3.1.1926.
18 Vrt. *HBL* 18.12.1907.
19 "Krönika", KA.
20 *Några melodier till sånger av L. S. / Muutamia sävelmiä L. S.:n sanoihin*, Thunebergin painetut nuottijulkaisut, SM.
21 Esim. *De Värnlösas Jul* 1914–1917, 1919.
22 *Mot hemmet* 1.2.1919.
23 *HBL* 9.1.1920.
24 *Nya budbären* 1.2.1920.
25 *HBL* 11.1.1920. Eliel Saarisen suunnittelema kansallisromanttinen Emanuel-kirkko sijaitsi hotelli Tornin naapurikorttelissa (Yrjönkatu 19). Se purettiin vuonna 1939 liikehuoneiston tieltä.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
- Gertrud Wichmannin arkisto: Lilli Leinbergin käsikirjoitukset (1868–1914)
  - "Krönika"
  - "Levnadsteckningar af närmaste anförvandtar"

Sibelius-museo
- Lilli Thunebergin henkilömappi: konserttiohjelmat
- Lilli Thunebergin sävellyskäsikirjoitukset

Åbo Akademin kirjasto
- Ivar Thunebergin ja Fanny Thunebergin kokoelma: Lilli ja Ivar Thunebergin välinen kirjeenvaihto

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

De Värnlösas Jul -lehden numerot 1914–1917, 1919 [KK]
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Lilli Thunebergin painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Bergholm, Axel (toim.) 1901: *Sukukirja: Suomen aatelittomia sukuja II*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
Hjelt, Arthur 1923: *En ungdomens vän: Drag ur lektor Ivar Thunebergs levnad*. Helsingfors: Schildt.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Hanna Hällström

Hanna Hällström

Mikkeli 24.9.1864–12.1.1942 Mikkeli

Mikkelissä musiikkia harjoittavaan perheeseen syntynyt Hanna Hällström[1] suoritti musiikkiopintonsa Helsingin Musiikkiopistossa 1880–1890-luvulla. Hänen pääaineensa oli urkujensoitto, jossa hänen opettajansa oli Richard Faltin.[2] Myös sivuainettaan sävellystä Hällström opiskeli Faltinilla, ja kollegiaalinen yhteys opettajaan säilyi musiikkiopistoajan jälkeenkin.[3] Hällströmin todistukset kertovat erinomaisesta menestyksestä sävellysopinnoissa, jotka olivat urkurin käytännön työn kannalta oleellisia, ja niissä mainitaan hänen tuotantoonsa kuuluneen esimerkiksi urkupreludeja.[4] Sävellyksiä ei ole kuitenkaan löytynyt arkistoista.

Hällström työskenteli 1890-luvulla lyhyen aikaa Helsingin Musiikkiopistossa musiikinteorian ja pianonsoiton opettajana.[5] Mittavimman työuransa hän teki synnyinkaupungissaan Mikkelissä, missä hän toimi orkesteriyhdistyksen perustajajäsenenä, pianonsoiton ja musiikinteorian opettajana, paikallisen orkesterin urkuharmoninsoittajana, tyttökoulun musiikinopettajana, säestäjänä, kuoronjohtajana ja urkurina.[6] Kun Mikkelissä järjestettiin Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlat kesällä 1897, Hällström kuului tapahtumatoimikuntaan ja oli kilpailutuomariston ainoa naisjäsen.[7] Hän vaikutti paikallisessa kirkkovaltuustossa sekä eläinsuojeluliikkeessä.[8]

Urkurina Hällström sijaisti useita vuosia Mikkelin tuomiokirkossa, viimeisinä aikoinaan vieläpä palkatta. Kun kaupungin väliaikainen maa- ja kaupunkiseurakunnan lukkari-urkurin toimi sitten tuli vuonna 1903 avoimeksi, kirkkovaltuusto ei palkannut sijaisuutta pitkään hoitanutta Hällströmiä vaan Taneli Hurrin – vaikka Hällström oli seurakunnan suosiossa ja olisi suostunut hoitamaan toimea pienemmällä palkalla kuin valituksi tullut mies. Naiset eivät voineet saada vakinaista urkurinvirkaa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ennen vuotta 1908 eivätkä lukkarin eli kanttorin virkaa ennen vuotta 1963, mutta sijaisuuksia kyllä. Nimellisesti Hurrin valintaperusteena eli Hällströmin syrjäyttämisen syynä oli ”huoli kanttorin tehtävien hoidosta ja seurakuntalaisten laulutaidosta”. Todellisuudessa esteenä lienee ollut Hällströmin sukupuoli. Päätöksen jälkeen Hällström sai korvaukseksi kaikesta aiemmasta ilmaistyöstään 100 markan palkkion ja ”yleisen kiitoksen”.[9]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Perhetaustaltaan Hanna Hällström kuului molempien vanhempiensa puolelta Hällströmien lääkäri- ja apteekkarisukuun. Äiti Johanna Carolina Hällström tunnettiin pianistintaidoistaan, ja myös isä, piirilääkäri Herbert Hällström, harrasti musiikkia. Märtha-sisar kouluttautui Helsingin Musiikkiopistossa pianopedagogiksi, ja nämä kaksi naimatonta sisarusta asuttivat aikuisiällään suvun vanhaa taloa Mikkelin keskustassa.[10] Siellä vieraili ja lomaili sotienvälisenä aikana kirjailija ja yhteiskuntavaikuttaja Ester Ståhlberg (ent. Hällström), joka oli heille sukua ensimmäisen avioliittonsa kautta.[11] Siskokset elivät korkeaan ikään. Hanna Hällström menehtyi vuonna 1942, Märtha Hällström vuonna 1957.

NKK

Sävellyksiä

Urkupreludeja [k].

Viitteet

1 Hanna Hällström.
2 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; ks. myös Björkstrand 1999, 105; Dahlström 1982, 422; Ryynänen-Karjalainen 2002, 51; *MS* 5.3.1938.
3 Hanna Hällströmin kirje Richard Faltinille 21.5.1902, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK.
4 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; Björkstrand 1999, 136–140.
5 Björkstrand 1999, 139.
6 *Mikkeli* 2.9.1891, 11.1.1896, 3.5.1898 ja 27.5.1903; *Saimaa* 10.4.1894; *HBL* 30.5.1894; *MS* 30.3.1897, 16.6.1897, 28.10.1902, 10.1.1903, 7.11.1907, 16.4.1912, 29.6.1915, 4.12.1922, 22.9.1924, 22.9.1934 ja 5.3.1938; *Päivälehti* 12.6.1900; *Eläinten Ystävä* 1.8.1938; *Länsi-Savo* 13.1.1942.
7 *AL* 30.6.1897.
8 *MS* 15.5.1900, 14.5.1908, 14.9.1925 ja 2.6.1931; *US* 7.9.1906; *Savolainen* 4.2.1909; *Suur-Savo* 22.3.1912; *Mikkeli* 10.4.1913; *Länsi-Savo* 13.1.1942.
9 *Mikkeli* 27.5.1903; ks. myös Björkstrand 1999, 131–136; Ryynänen-Karjalainen 2002, 50–67.
10 Helasvuo 1993; Dahlström 1982, 422.
11 Esim. Ståhlberg 1985, 248 ja 1986, 151.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Friedrich Richard Faltinin arkisto: Hanna Hällströmin kirje Richard Faltinille
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1884–1889

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Ståhlberg, Ester 1985: *Kauniit, katkerat vuodet: Presidentin rouvan päiväkirja 1920–25*. Helsinki: WSOY.
Ståhlberg, Ester 1986: *Ester Ståhlbergin voittojen ja tappioiden vuodet: Päiväkirja 1926–1934*. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuus

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Helasvuo, Kaarlo 1993: *Hällström-suvun toimintaa Savossa*. Warkaus-seura ry. http://warkaus-seura.fi/hallstrom-suvuntoimintaasavossa. Viitattu 23.11.2021.
Ryynänen-Karjalainen, Lea 2002: *Sukupuolesta huolimatta: Naiskanttorit Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa*. SA, Kirkkomusiikin osasto. Helsinki: SA.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Dagmar von Schoultz

Dagmar von Schoultz (Colliander)

Vladimir (Venäjä) 28.11.1864–10.5.1928 Porvoo

Dagmar von Schoultz[1] syntyi Moskovan itäpuolella Vladimirin kaupungissa suomalais-ruotsalais-skotlantilais-saksalaiseen aatelissukuun. Hänen äitinsä oli naisasialiikkeessä vaikuttanut kääntäjä Mary von Schoultz (s. von Schoultz) ja isänsä insinööri ja valtiopäiväedustaja Karl von Schoultz.[2] Lapsuuttaan Dagmar von Schoultz vietti kotonaan Runolinnan hovissa Tienhaarassa Viipurin maalaiskunnassa sekä eri puolilla Venäjää insinööri-isänsä töiden perässä. Yläluokkaisista juuristaan huolimatta perhe oli poliittisesti liberaali.[3]

Koulusivistyksensä Dagmar von Schoultz sai valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa Haminassa (*Fruntimmersskolan i Fredrikshamn*), minkä lisäksi hän opiskeli pianonsoittoa sekä laulua luultavimmin yksityisesti.[4] Tyttökoulua johti tuolloin Schoultzin täti, pianisti Hulda von Schoultz (s. Segerström),[5] joten Dagmar lienee saanut korkeatasoista musiikinopetusta sekä koulutunneilla että niiden ulkopuolella. Dagmar von Schoultz haaveili ammattilaulajan urasta, mutta se ei ollut hänelle taloudellisesti mahdollista. Perhe ei myöskään pitänyt julkista esiintyvän taiteilijan uraa säätyläisnaiselle sopivana – siitäkin huolimatta, että Dagmar von Schoultzin isotäti Johanna von Schoultz (1813–1863) oli ollut Euroopan kuuluisimpia oopperatähtiä 1830-luvulla ja ensimmäinen suomalainen sopraano, joka loi huomattavan kansainvälisen uran.[6]

Dagmar von Schoultz avioitui vuonna 1893 upseeri ja taidemaalari Sigfrid Collianderin kanssa. Pariskunta asettui nykyisen Turkmenistanin alueelle Aşgabatiin (Ashabad), missä Collianderilla oli Venäjän armeijan palveluspaikkansa ja missä Dagmar von Schoultzin lapsuudenperhe oli muutenkin asunut. Aikaa varjostivat Dagmar von Schoultzin vanhempien (1892) sekä nuoren parin esikoisen menehtyminen koleraan.[7] Collianderin sotilasuran vuoksi perhe vietti liikkuvaa elämää muuttaen vuosisadan vaihteessa Pietariin, sieltä Helsinkiin, Viipuriin ja sittemmin takaisin Pietariin, silloiseen Petrogradiin.[8]

Poikansa Tito Collianderin omaelämäkerrallisista teoksista Dagmar von Schoultzista välittyy kuva kosmopoliitista, joka halveksui nurkkakuntaisuutta (*knutpatriotism*) ja viihtyi paremmin muualla Venäjän keisarikunnassa kuin Suomen suuriruhtinaskunnan ahdasmielisiksi kokemissaan seurapiireissä. Esimerkiksi vuonna

https://doi.org/10.21435/ha.154

1895 Schoultz kirjoitti veljelleen tuntevansa olonsa kotoisammaksi Aşgabatissa kuin Suomen kaupungeissa.[9] Perheen kotona puhuttiin niin sanotusti ”viipuria” tai ”pietaria” eli venäjän, suomen, ruotsin, saksan ja englannin sekoitusta.[10] Vaikka Schoultz oli skottilaisesta aatelistaustastaan ylpeä, hän oli poikansa mukaan yhteiskunnalliselta katsantokannaltaan pikemminkin edistysmielinen kuin vanhoillinen. Häntä kiinnostivat tolstoilaisuus sekä hengellisen parantamisen ajatukseen nojaava Kristillinen tiede -liike, ja Oulunkylässä asuessaan hän perusti paikkakunnalle Marttayhdistyksen haaraosaston.[11] Poikansa kertoman mukaan hän marssi syksyllä 1905 Suomen suurlakossa punalippujen alla ja osoitti mieltään yhteiskunnallisten uudistusten puolesta.[12]

Musiikki, erityisesti laulu, pianonsoitto ja säveltäminen, oli tärkeä osa Schoultzin elämää. Laulajana ja pianistina hän esiintyi perhepiirissä sekä puolijulkisissa iltamissa ja hyväntekeväisyystilaisuuksissa.[13] Säveltämistä hän harjoitti nuoresta saakka, mutta hänen ainoa säilynyt sävellyksensä on käsikirjoitus yksinlaulusta *Jag hade dig kär* (”Olit minulle rakas”, alkuperäinen runo *Du hade mig kär*). Ruotsalaisen runoilijan Verner von Heidenstamin sanoihin sävelletty laulu on päivätty Aşgabatissa tammikuussa 1892, ja sen säestyksen on täydentänyt prahalaissyntyinen kapellimestari ja käyrätorvitaiteilija Ferdinand Ferdinandovitš Eckert.[14] Ilmeisesti Schoultz sävelsi musiikkia myös omien lastensa laulettavaksi sekä improvisoi mielellään.[15]

Monien pietarinsuomalaisten perheiden tavoin Schoultz ja Colliander joutuivat Venäjän vallankumouksen, nälänhädän ja sisällissotien seurauksena taloudellisiin ja sosiaalisiin vaikeuksiin. Vallankumousvuosina Dagmar von Schoultz elätti perhettään varieteemuusikkona.[16] 1920-luvun alussa perhe onnistui pakenemaan Neuvosto-Venäjältä rajan yli Suomeen.[17] He asettuivat Porvooseen ja elivät vaatimattomissa olosuhteissa.[18]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlaulu *Jag hade dig kär* (Verner von Heidenstam) (1892). Muuta laulumusiikkia [k].

Viitteet

1 Dagmar Ilmatar Constance Colliander s. von Schoultz.
2 Ättartavlor 2021, 335–336.
3 Colliander 1978, 55–57.
4 Ibid. 68.
5 Suomen Naisyhdistys 1896, 153.
6 Colliander 1978, 119–120; Johanna von Schoultzista ks. Andersson 1942; Ränki 1958; Helistö 2006.
7 Colliander 1978, 28–29.
8 Ks. Colliander 1978.
9 Ibid. 94–97.
10 Ibid. 68–69.
11 *BB* 12.5.1928.
12 Colliander 1978, 72, 88, 93–94, 97, 128.
13 *HS* 1.3.1908; *HBL* 7.11.1912; *BB* 12.5.1928; ks. myös Colliander 1978, 74–75.
14 Dagmar von Schoultzin musiikkikäsikirjoitus, SM; Koch 2005, 392.
15 Colliander 1978, 118.
16 Ibid. 277–278.
17 Ibid. 325–330.
18 *BB* 12.5.1928; ks. myös Colliander 1967; Dagmar von Schoultzin kirje Örnulf Tigerstedtille 10.2.1924, Örnulf Tigerstedtin kokoelma, ÅA.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museon arkisto
Dagmar von Schoultzin musiikkikäsikirjoitus
Åbo Akademin kirjasto
Örnulf Tigerstedtin kokoelma: Dagmar von Schoultzin kirje Örnulf Tigerstedtille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Colliander, Tito 1967: *Vidare*. Helsingfors: Schildts.
Colliander, Tito 1978: *Bevarat, Gripen*. Helsingfors: Schildts.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Andersson, Otto 1942: *Suomen satakieli: Johanna von Schoultz*. Suom. Väinö Pesola. Turku: Silta.
Helistö, Paavo 2006: Schoultz, Johanna von. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004693. Viitattu 17.11.2022.
Koch, Klaus-Peter 2005: Deutsche Musiker in Sankt-Peterburg und Moskau. Teoksessa *Musik und Migration in Ostmitteleuropa*. Toim. Heike Müns. München: R. Oldenburg. 339–406.
Ränki, Raili 1958: Johanna von Schoultz. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 66–72.
Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.
Ättartavlor 2021: *Ättartavlor: för de i Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 4: Q–S*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Hulda Kronqvist Baer

Lohja 26.12.1864–31.12.1934 Turku

Hulda Kronqvist Baer

Pianisti ja laulaja Hulda Kronqvist Baer[1] kuuluu Helsingin Musiikkiopiston varhaisimpiin kasvatteihin. Hän syntyi vuonna 1864 Lohjan Virkkalassa Helena Kronqvistin (s. Kuorikoski) ja Virkkalan sahan omistajan, liikemies Jakob Kronqvistin perheeseen.[2] Keskiluokkaisen teollisuusperheen vesana Kronqvist Baer sai monipuolisen kasvatuksen.

Koulunsa Kronqvist Baer kävi Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa.[3] Pianonsoiton, laulun ja musiikinteorian opintonsa hän aloitti Helsingin Musiikkiopistossa sen perustamisvuonna 1882.[4] Vuonna 1884 hän suuntasi Sveitsiin opiskelemaan kieliä.[5] Suomeen palattuaan hän jatkoi opintojaan Musiikkiopistossa ja opiskeli nyt myös sävellystä Martin Wegeliuksen johdolla lukuvuoden 1888–1889.[6]

Avioliitto eläinlääkäri Hjalmar Baerin kanssa vuonna 1890 vei Hulda Kronqvist Baerin ensin Tanskaan, kunnes pariskunta asettui Hjalmarin läänineläinlääkärin työn takia pysyvämmin Etelä-Pohjanmaalle.[7] Perheeseen syntyi kaksi lasta. Avioliitto jäi lyhyeksi, sillä Hjalmar menehtyi lavantautiin joulukuussa 1893.[8] Miehensä kuoleman jälkeen Hulda Kronqvist Baer asettui ensin sukulaistensa luokse Lohjalle mutta matkusti vuosisadan vaihteessa täydentämään lauluopintojaan Dresdeniin ja Pariisiin.[9] Kotimaahan palattuaan hän elätti perhettään joitakin vuosia opettamalla Helsingissä laulua, pianonsoittoa ja ranskan kieltä.[10] Kronqvist Baer ei juurikaan esiintynyt julkisesti muusikkona lukuun ottamatta hyväntekeväisyys- ja seurapiiritapahtumia. Hän piti kuitenkin laulajana soolokonsertin Kajaanissa kesällä 1902.[11]

Kronqvist Baer muutti vuonna 1904 lastensa ja iäkkään äitinsä kanssa isänsä aikoinaan hankkimaan huvilaan Hankoon, missä hän jatkoi opetustoimintaansa sekä yksityisesti että Hangon yhteiskoulun laulunopettajana vuoteen 1920 saakka.[12] Hangossa hän vaikutti kulttuurielämässä johtaen paikallista konserttikannatus-

https://doi.org/10.21435/ha.154

yhdistystä ja sekakuoroa.[13] Viimeiset vuotensa hän vietti osittain tyttärensä luona Turussa, missä hän kuoli pian 70-vuotispäivänsä jälkeen.[14]

Kronqvist Baerin sävellystuotantoa ei ole tiettävästi säilynyt jälkipolville. Siihen on kuitenkin täyttynyt kuulua ainakin opiskeluajan harjoitustöitä sekä todennäköisesti iltamiin ja muihin tapahtumiin sävellettyä musiikkia.

NKK

Sävellyksiä

[k]

Viitteet

1 Hulda Augusta Sofie Baer s. Kronqvist.
2 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; *Österbottningen* 23.9.1919.
3 SFH:n oppilasmatrikkeli 1863–1879, Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv, KA; ks. myös *Hangö* 3.1.1935.
4 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; *HD* 1.6.1884; Dahlström 1982, 435.
5 *Folkvännen* 16.10.1884; *Hangö* 3.1.1935.
6 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA.
7 *ÅT* 28.8.1889; *Ekenäs Tidning* 13.12.1890; *FAT* 20.12.1893.
8 *US* 14.12.1893; Roos 1948, 191–195.
9 *HBL* 18.1.1898 ja 21.10.1900; *NP* 2.8.1899 ja 26.11.1899; *Hangö* 3.1.1935.
10 *HBL* 21.10.1900, 31.10.1901, 17.1.1902, 7.9.1902, 22.1.1903 ja 15.9.1903.
11 *HBL* 3.3.1902; *Kajaanin Lehti* 19.7.1902.
12 *Hangö* 6.9.1904 ja 3.1.1935; *Hangö-Bladet* 7.9.1909 ja 31.5.1913; *Hangö-Posten* 29.12.1914; *Hangö-Pressen* 30.5.1916; *ÅU* 31.5.1916; ks. myös *Österbottningen* 23.9.1919; Roos 1948, 191–195.
13 *Västra Finland* 10.12.1907; *Hangö* 5.11.1908, 26.2.1910, 14.3.1912, 13.6.1912, 26.11.1912 ja 1.4.1913; *NP* 9.11.1911; *Hangö-Bladet* 22.10.1912 ja 14.1.1913; *Hangö-Pressen* 7.12.1915.
14 *Hangö* 29.12.1934 ja 3.1.1935; ks. myös Hulda Kronqvist Baerin kirjeet Ivar ja Hilda Blåfieldille 11.1.1925 ja 12.5.1927, Emil Blåfieldin kokoelma, ÅA.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Svenska Flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1863–1879
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1884–1889
Åbo Akademin kirjasto
Emil Blåfieldin kokoelma: Hulda Kronqvist Baerin kirjeet Ivar ja Hilda Blåfieldille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Roos, Jeja 1948: *Till flydda tider 2: Bidrag till Hangös personhistoria*. Hangö: Hangö tryckeri.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Bertha Relander

Oulu 14.2.1866–
19.4.1942 Helsinki

Bertha Relander

Bertha Relander[1] syntyi Oulussa mutta kävi koulunsa Viipurissa. Hän suoritti seitsenvuotisen oppimäärän Viipurin ruotsinkielisessä tyttökoulussa Emma Peranderin johtajakaudella saaden päästötodistuksensa vuonna 1882.[2] Helsingin Musiikkiopistossa hän opiskeli vuosina 1883–1888 pianonsoittoa sekä laulua, teoria-aineita, yhtyesoittoa, säestystä ja kuoronjohtoa.[3] Tämän jälkeen hän opiskeli ulkomailla, esimerkiksi Berliinissä,[4] ja opetti Helsingin saksalaisessa tyttökoulussa sekä Musiikkiopiston alkeiskoulussa. Huomattavan osan työuraansa Relander teki musiikinopettajana Sortavalassa 1910–1920-luvulla. Hän työskenteli Sortavalan suomenkielisessä opettajaseminaarissa, kiertokouluseminaarissa, Sortavalan (yksityisessä) suomalaisessa tyttökoulussa[5] sekä Suomen kirkon sisälähetyksen lukkari- ja urkurikoulussa. Välillä hän kuitenkin toimi pianonsoitonopettajana ja kuoronjohtajana Jyväskylässä (1898–1906). Kuorojensa kanssa Relander osallistui Kansanvalistusseuran valtakunnallisille laulu- ja soittojuhlille, ja hän toimi niissä myös tuomarina. Viimeiset työvuotensa (1929–1935) hän opetti musiikkia Helsingin Suomalaisessa Tyttölyseossa/Tyttönormaalilyseossa.[6]

Sortavalassa Relander oli paikallisen musiikkielämän kantavia hahmoja. Hän sävelsi laulu- ja kuoromusiikkia, jota hänen oppilaansa esittivät kouluissa, isänmaallisissa juhlissa ja hyväntekeväisyystapahtumissa. Näistä mainittakoot yhteislaulut *Koululaisten laulu* ja *Tyttökoulun juhlalaulu*. Kun sisällissodan jälkeen kenraali Gustaf Mannerheim vieraili Sortavalassa, Relander sävelsi vierailua varten kantaatin, johon hän laati itse myös tekstin. Hän toimitti yksin sekä kollegoidensa kanssa laulukirjoja, kuoro-ohjelmistoa sekä musiikin oppikirjoja kouluja varten.[7] Jotkin näistä julkaisuista sisältävät hänen itsensä säveltämiä lauluja. Joitakin laulujaan Relander julkaisi lehdissä. Esimerkiksi *Jouluna* (Lempi Vihervaara) on julkaistu *Pääskynen*-lastenlehdessä vuonna 1933.[8]

Martta-liike, hyväntekeväisyys ja isänmaallinen toiminta olivat Relanderille tärkeitä asioita.[9] Jääkäriliike sai hänestä vankan tukijan. Hän osallistui sisällissotaan

https://doi.org/10.21435/ha.154

rintamantakaisessa työssä valkoisten joukkojen puolella ja järjesti kuoromusiikkia sankarihautajaisiin. Sisällissodan jälkeenkin Relander palveli maanpuolustusjoukkoihin liittyvissä huoltotöissä. Hän kuului Sortavalan sotilaskodin perustajiin sekä Lotta Svärd -järjestön varhaisiin jäseniin.[10] Niin ikään hän vaikutti suomalaista kulttuuria edistävässä Suomalaisessa Seurassa.[11]

Bertha Relanderin puoliso oli Sortavalan opettajaseminaarin johtaja ja kansanrunouden tutkija Oskar Relander,[12] ja heidän kuopuksensa oli jääkärieversti Ilmari Relander. Bertha Relanderin vanhemmat olivat Henriette Wiiger (s. Krook) ja kauppias Peter Wiiger; perhe muutti Oulusta Sortavalaan vuonna 1872 ja sittemmin Helsinkiin.[13]

SV

Sävellyksiä

Yhteis- ja koululauluja: *Betlehem* (Immi Hellén) (1932); *Heinäniityllä* (Hellén) (1932); *Jouluna* (Lempi Vihervaara) (1932); *Jouluilta salomailla* (Arvid Lydecken) (1932); *Jouluksi kotiin* (Aini Setälä) (1932); *Kiikulla* (tuntematon) (1932); *Me suojaamme sua!* (Hellén) (1932); *On meillä Jeesuslapsi* (Bertha Relander) (1932); *Pieni soittaja* (Aini Setälä) (1932); *Pikku paimen* (Antti Rytkönen) (1932); *Ratsastusretki keinuhevosella* (Janne-setä) (1932); *Suviaamu* (tuntematon) (1932); *Koululaisten laulu* (tuntematon) (s.a.); *Tulet tuikkivi taas* (tuntematon) (s.a.); *Tyttökoulun juhlalaulu* (tuntematon) (s.a.).

Lapsikuorolle: *Mirri Hyrrä Mirrin poika* (Arvid Lydecken) (1936); *Purjeeni valkea väikkyy* (Hellén) (1936); *Herra, sun armos* (tuntematon) (1936). Muita kuoro- ja yksinlauluja, kansanlaulu- ja kuorosovituksia.

Viitteet

1 Bertha Relander s. Wiiger.
2 Borenius 1937, 67; Härkönen ym. (toim.) 1940, 204; *Karjala* 14.2.1936; *MT* 2/1941.
3 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, SA/TA; Dahlström 1982, 484.
4 *MT* 2/1941.
5 Vuodesta 1882 alkaen Sortavalan yksityinen tyttökoulu, vuodesta 1904 alkaen Sortavalan suomalainen tyttökoulu.
6 Härkönen ym. (toim.) 1940, 186, 188, 204; *MT* 2/1941; *Laatokka* 23.4.1942; *Jaakkiman Sanomat* 22.6.1906.
7 *MT* 2/1941. Ks. esim. Backman-Pitkänen ym. (toim.) 1932–33; Keravuori ym. (toim.) 1936.
8 *Pääskynen* 1.12.1932.
9 *Laatokka* 23.4.1942.
10 *Lotta Svärd* 15.2.1936.
11 *SK* 22.8.1942.
12 *Lotta Svärd* 15.2.1936.
13 HMO:n oppilasmatrikkeli 1882–1884, SA/TA.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1882–1884

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Backman-Pitkänen, Iris, Aino Nurmio, Inkeri Keravuori & Bertha Relander (toim.) 1932–1933: *Lauluiloa Nuorisolle I–III*. Helsinki: Otava.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Keravuori, Inkeri, Aino Nurmio, Iris Pitkänen & Bertha Relander (toim.) 1936: *Lauluiloa Nuorisolle IV*. Helsinki: Otava.

Kirjallisuus

Borenius, Ingrid 1937: *Flickskolan i Wiborg 1788–1937: Några anteckningar om nordens äldsta offentliga flickskola*. Wiborg: Östra Finlands tryckeri.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Härkönen, Iivo, K. H. Pankakoski & Väinö Seppä (toim.) 1940: *Sortavalan Seminaari 1880–1940: Muistojulkaisu*. Helsinki: Valistus.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Alexandra Armfelt Železnova

Turku 16.9.1866–6.3.1933 Leningrad (Neuvostoliitto)

Alexandra Armfelt Železnova

Pietarinsuomalainen säveltäjä Alexandra Armfelt Železnova[1] syntyi 1860-luvulla Turussa pietarinsaksalaisen Alexandrine Armfeltin (s. von Bilderling) ja (Mauritz) Vladimir Armfeltin perheeseen.[2] Isän virkavelvollisuuksien vuoksi perhe asui vakituisesti Pietarhovissa ja Pietarissa, missä tytärkin sai kasvatuksensa ja koulutuksensa.[3] Armfelt Železnovan luokkataustа mahdollisti korkeatasoiset taiteelliset opinnot, vaikka ammattisäveltäjyys ja esiintyvä taiteilijuus eivät olleet nuorelle aatelisnaiselle suositeltavia elämänvalintoja. Musiikista tuli hänen elämänuransa.

Sukutaustaltaan Armfelt Železnova kuului virkamieseliittiin: perheen äiti Alexandrine Armfelt kuului baltiansaksalaiseen aateliin, ja isoisoisä oli Suomen kenraalikuvernööri Gustaf Mauritz Armfelt. Vladimir-isällä oli todellisen valtioneuvoksen arvo, ja hän toimi virkamiehenä ja valtiopäiväedustajana.[4] Perheen korkeasta asemasta kertoo sekin, että Armfelt Železnova sai leskikeisarinnan hovineidin arvonimen, joka myös hänen äidillään oli.[5] Kotisivistyksensä tuloksena Armfelt Železnova puhui ranskan, saksan, ruotsin ja venäjän ohella myös suomea ja puolaa. Armfelt Železnovan äiti oli taitava pianisti ja Alexander-veli opiskeli 1880-luvulla sellonsoittoa Helsingin Musiikkiopistossa, joten kotona musisoitiin päivittäin.[6] Lisäksi Armfelt Železnova harjoitti piirtämistä ja runoilua.[7]

Armfelt Železnovan tyttärenpojan Vsevolod Rukopolevin mukaan Armfelt Železnova alkoi sommitella melodioita viisivuotiaana. Varsinaisen säveltäjäkoulutuksensa hän sai Pietarin konservatorion opettajien Beniamino Cesin ja Franz Czernyn johdolla.[8] Ilmeisesti opetus tapahtui yksityisesti, sillä ylhäisönaiselle ei ollut soveliasta hankkia ammatillista musiikkikoulutusta; Armfelt Železnovasta ei löydy tietoja konservatorion arkistoluetteloista tai tietokannoista.[9] On myös mahdollista, että hän opiskeli musiikkia jossakin kaupungin korkeatasoisista tyttökouluista. Nuorelle säveltäjälupaukselle avautui kuitenkin tie Venäjän keisarikunnan pääkaupungin älymystöpiireihin. Armfelt Železnova toimi 1890-luvun alussa Pietarin musiikkielämässä säveltäjä Nikolai Rimski-Korsakovin ja säveltäjä-pianisti Mili Balakirevin vaikutuspiirissä; jälkimmäiset kuuluivat ”viiden ryhmäksi” (ven. *Mogutšaja kutška*)

https://doi.org/10.21435/ha.154

kutsuttuun, venäläisen musiikin omintakeisuutta vaalineeseen koulukuntaan.[10] Armfelt Železnova omisti myöhemmin Balakireville ainakin yhden teoksistaan, romanssin *Siren raspustilas u dveri tvojei* (”Sireeni kukki ovesi vieressä”).[11] Aikuisiällään hän otti tiettävästi yksityistunteja säveltäjä, pianisti ja kapellimestari Anton Rubinšteinilta.[12]

1890-luvulla Armfelt Železnova alkoi julkaista omia teoksiaan, jotka olivat pääasiassa venäläistä romanssityyppiä edustavia lauluja. Suvussa säilynyt anekdootti kuvaa julkaisutoiminnan alkua seuraavasti:

> Kesällä 1893 Armfeltien perhe asui tavalliseen tapaan Pietarhovissa. Musiikkikustantaja Jorgensson, joka oli juuri saapunut Moskovasta, oli vieraiden joukossa. Alexandra istuutui flyygelin ääreen ja soitti jotakin mielisäveltäjältään Chopinilta. Chopinin jälkeen Alexandra piti tauon ja jatkoi uudella sävelmällä. Chopinin musiikista suuresti vaikuttunut Jorgensson elpyi ja kysyi: ”En tunnista tätä kappaletta. Kuka sen on säveltänyt?” Alexandran oli pakko paljastaa olevansa sen tekijä. Jorgensson piti sävelmästä ja pyysi Alexandraa soittamaan sen uudelleen. Musiikkikustantaja pyysi, että käsikirjoitus luovutettaisiin hänelle heti, ja lupasi julkaista sen kustantamossaan Moskovassa. Jorgensson piti lupauksensa. Alexandran kappale julkaistiin vuonna 1894. Kyseessä oli nuoren säveltäjän ensimmäinen painettu teos […], Etydi, op. 1.[13]

Sittemmin Armfelt Železnova siirtyi Julius Heinrich Zimmermanin musiikkikustantamon listoille. Sukutarina kertoo, että suosittelijana toimi tuolloin Balakirev.[14]

Alexandra Armfelt Železnova avioitui 1890-luvun puolivälissä uralilaiseen kasakkasukuun kuuluneen venäläisen upseerin Vladimir Feofilaktovitš Železnovin kanssa.[15] Tiedot tarkasta avioitumisvuodesta ovat vaihtelevia; pariskunta erosi vuonna 1912.[16] Aviomieskin oli kiinnostunut taiteista ja tieteistä, kuten arkeologiasta. Lisäksi hän oli kiinnostunut venäläisestä kansanmusiikista sekä kotiseutututkimuksesta ja soitti perinnesoittimia.[17] Pariskunta keräsi yhdessä Uralin seudun kasakkalauluja, jotka Armfelt Železnovan luottokustantamo Zimmermann julkaisi toimitettuna kokoelmana vuonna 1899 (*Pesni uralskih kazakov*, ”Uralilaisten kasakoiden lauluja”). Avioliitto ja kasvava lapsikatras eivät vaikuta hidastaneen Armfelt Železnovan työtahtia.

Kuten kaikkien pietarilaisten myös Železnovien perheen elämä mullistui ensimmäisen maailmansodan, Venäjän vallankumousten ja sisällissodan (1917–1922) myötä. Tiettävästi Alexandra Armfelt Železnova menetti näissä tapahtumissa entisen aviomiehensä ja kolme poikaansa. Yläluokkaistaustaisena valkoupseerin vaimona hän oli bolševikkihallinnon silmissä vaikeassa asemassa. Monien muiden naispuolisten kollegoidensa tapaan Armfelt Železnova kykeni kuitenkin elättämään itsensä ja tyttärensä läpi ensimmäisen maailmansodan, Venäjän sisällissodan ja sotienvälisen ajan elokuvapianistina sekä pianonsoitonopettajana.[18]

Useat Armfelt Železnovan sukulaiset pääsivät pakenemaan läntiseen Eurooppaan sisällissodan aikana ja myöhemmin 1920-luvulla. Tukalasta poliittisesta tilanteesta ja toimeentulon niukkuudesta huolimatta Armfelt Železnova ei koskaan muuttanut maasta. Hän pysyi Pietarissa, missä hän menehtyi vuonna 1933.[19]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Säveltäjänä Armfelt Železnova tunnetaan venäläisen romanssiperinteen jatkajana. Hän sävelsi monesti lauluja omiin venäjänkielisiin teksteihinsä. Lisäksi hän käytti lauluissaan aikalaisrunoilijoiden, kuten Afanasi Afanasijevitš Fetin ja suuriruhtinas Konstantin Konstantinovitšin, runoja.[20] Armfelt Železnovan täysromanttisessa tyylissä kuulee vaikutteita hänen aikalaisverkostostaan sekä lempisäveltäjältään Frédéric Chopinilta. Meidän päiviimme säilyneisiin teoksiin kuuluu pääasiassa yksinlauluja, karaktääri- ja kamarimusiikkikappaleita sekä melodraamoja. Armfelt Železnovan tyttärenpojan mukaan säveltäjä oli kiinnostunut myös lasten- ja pedagogisesta musiikista, jota hänen tuotantoonsa niin ikään kuuluu. Säveltäjän teoksista on kuitenkin säilynyt suvun hallussa vain murto-osa, sillä moni käsikirjoitus katosi Leningradin piirityksessä.[21] Osa Armfelt Železnovan painetuista sävellyksistä löytyy Venäjän kansalliskirjastosta.

Alexandra Armfelt Železnovan teoksia on sekä esitetty että etsitty järjestelmällisesti 1960-luvulta lähtien. Erityisesti säveltäjän tytär Ksenia Osetškina ja tyttärenpoika Vsevolod Rukopolev ovat tuoneet hänen tuotantoaan esille.[22] He ovat julkaisseet Armfelt Železnovan käsikirjoituksia sekä olleet mukana järjestämässä konsertteja Pietarissa.[23]

Kuten Tukholmassa vaikuttanut Laura Netzel myös Pietarissa elänyt Alexandra Armfelt Železnova on kotikaupungissaan tunnetumpi kuin Suomessa. Romansseihin ja venäläiseen kansanmusiikkiin erikoistunut pietarinsuomalainen kosmopoliitti ja kreivitär ei ole sopinut Suomen kansallisaatteelliseen musiikinhistoriankirjoitukseen, joka korostaa niin sanottuja sortokausia ja suomalaiskansallista heräämistä. Ehkä tilanne olisi toinen, jos Armfelt Železnova olisi omaksunut fennomaanisen elämänkatsomuksen esimerkiksi suomalaistuneen pietarilaisälykkö Elisabeth Järnefeltin tapaan – tai sitten ei. Armfelt Železnovan kohdalla neuvostojärjestelmä ja rajojen sulkeutuminen vauhdittivat entisestään säveltäjän painumista musiikinhistorian reunamille.

NKK

Sävellyksiä[24]

Yksinlauluja: *Romansseja*: (1) *Siren raspustilas u dveri tvojei* (suuriruhtinas Konstantin Konstantinovitš), (2) *Pomniš vetšer* (Korneli Adrianovitš Dvoržitski), (3) *Kak bezumnyi eštšo do sih por* (tuntematon), (4) *Rutši slivajutsja s rekoju* (Percy Bysshe Shelley), (5) *Ja by tebja potselovala* (Apollon Nikolajevitš Maikov), (6) *I more, i solntse, i volny* (G. Mokrinski), (7) *Ljubi menja* (Alexandra Armfelt Železnova), (8) *Zvezdy* (Afanasi Afanasijevitš Fet); *Notš* (Fet) [k].

Melodraamoja (lausujalle ja pianolle): *Aseeton mielipuoli ei nuku* [julkaisukieli tuntematon] (tuntematon) (n. 1914–1918); *Sotilas* [julkaisukieli tuntematon] (tuntematon) (n. 1914–1918).

Pianolle: etydi op. 1 (1894); *Barcarola* (s.a.); konserttifantasia (s.a.); *Lasten valssi* (s.a.); *Mazourka melancolique* [sic] (s.a.); *Petite étude* (s.a.); *Petite mazourka* (s.a.); *Piilosleikki* (s.a.). Kamarimusiikkia: elegia sellolle ja pianolle (s.a.); sanaton laulu viululle ja pianolle (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Alexandra (Alexandrine) Vladimirovna Železnova s. Armfelt. Armfelt Železnovaa on aiemmin tutkinut hänen tyttärenpoikansa Vsevolod Rukopolev yhteistyössä Eva Öhrströmin kanssa; Rukopolev 1993. Aiemmasta tutkimuksesta ks. myös Koivisto-Kaasik 2022.
2 *Finlands adelskalender* 1890, 30–31; 1897, 25–26; 1900, 28–29; 1906, 32–33; 1912, 34–35; 1917, 36–37; 1923, 26–27; 1926, 27–28; 1929, 24; 1932, 24. Säveltäjän tyttärenpojan Rukopolevin mukaan Armfelt Železnova syntyi Pietarissa syyskuussa 1870, mutta alkuperäislähteiden mukaan hän syntyi Turussa 1866.
3 Ks. *Finlands adelskalender* 1890, 30–31; Rukopolev 1993, 67–68.
4 Ättartavlor 2017, 141.
5 Esim. *Finlands adelskalender* 1897, 26.
6 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA.
7 Rukopolev 1993, 67.
8 Ibid. 68.
9 Pietarin konservatorion historiallinen opiskelijoiden ja opettajien tietokanta; Pietarin konservatorion arkistoluettelo, TsGIA.
10 Rukopolev 1993, 69.
11 Alexandra Armfelt Železnovan painetut nuottijulkaisut, Venäjän kansalliskirjasto.
12 Rukopolev 1993, 68.
13 Ibid. Jorgensson viitannee tässä tunnettuun Venäjän keisarikunnassa vaikuttaneeseen virolaissyntyiseen musiikkikustantajaan Peeter (Pjotr) Jurgensoniin.
14 Ibid. 69.
15 Ibid. 70.
16 Esim. *Finlands adelskalender* 1897, 26 & 1917, 36–37.
17 Rukopolev 1993, 69–70.
18 Ibid. 71–74; ks. myös Longfeld 2015.
19 Rukopolev 1993, 73–75.
20 Armfelt Železnovan painetut nuottijulkaisut, Venäjän kansalliskirjasto; ks. myös Rukopolev 1993, 70.
21 Rukopolev 1993 75. Vsevolod Rukopolev on koonnut luettelon Armfelt Železnovan teoksista; ks. Rukopolev 1993, 77–78. Armfelt Železnovan sävellystoiminnasta voi paljastua uusia tietoja tulevaisuudessa, mikäli Venäjällä sijaitsevien aineistojen käytöstä tulee jälleen mahdollista.
22 Esim. Zimzare 2008.
23 Rukopolev 1993, 76. Helsingin Musiikkitalossa Armfelt Železnovan teoksia kuultiin vuonna 2015 sopraano Aleksandra Huhtala-Labzounovin ja pianisti Tatjana Vainsteinin konsertissa. Granberg 2015; Huhtala-Labzounov & Vainstein 2015.
24 Luettelo perustuu Vsevolod Rukopolevin laatimaan teosluetteloon; Rukopolev 1993. On toistaiseksi epäselvää, mitkä käsikirjoitukset ovat mahdollisesti säilyneet suvun hallussa ja mitkä kadonneet vuosien varrella. Armfelt Železnovan perikuntaa on tuloksetta yritetty tavoittaa hankkeen aikana, ja yhteydet Venäjälle ovat olleet katkolla pandemian sekä Venäjän Ukrainan-hyökkäyssodan vuoksi.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1884–1889

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja audiovisuaalinen aineisto

Finlands adelskalender 1890, 1897, 1900, 1906, 1912, 1917, 1923, 1926, 1929, 1932

Huhtala-Labzounov, Alexandra & Tatjana Vainstein 2015: Alexandra Armfelt Železnovan sävellysten esitys- ja harjoitustallenteet. Alexandra Huhtala-Labzounov, laulu ja Tatjana Vainstein, Musiikkitalo, Helsinki 2015. https://www.youtube.com/watch?v=Wjas6JfyHzI, https://www.youtube.com/watch?v=TnwnI8q6-hI ja https://www.youtube.com/watch?v=Z-YnQ7N7bbo [vanhentunut sivu]. Viitattu 2.11.2020.

Pietarin historiallinen valtion keskusarkisto: Pietarin konservatorion arkistoluettelo (fondi 361, luettelo 2), https://spbarchives.ru/infres/-/archive/cgia/361. Viitattu 2.11.2020.

Pietarin konservatorion historiallinen opiskelija- ja opettajatietokanta

Venäjän kansalliskirjasto: Alexandra Armfelt Železnovan painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Granberg, Jan 2015: Vem var grevinnan Alexandrine Armfelt? – *HBL* 29.3.2015. [SM]

Koivisto-Kaasik, Nuppu 2022: Salons, Conservatoires, Restaurant Orchestras: Women Musicians and Cultural Institutions in Late Nineteenth-Century Europe. Teoksessa *Institutionalization in Music History*. Toim. Saijaleena Rantanen & Derek B. Scott. Helsinki: SA. 211–230.

Longfeld, Helena 2015: Alexandrin Armfelt-Železnova: Švedskaja aristokratka iz Turku i blistatelnaja russkaja ženštšina-kompozitor. – *Spektr* 3/2015 s. 5.

Rukopolev, Vsevolod 1993: Alexandra Železnova-Armfelt – rysk tonsättarinna med rötter i Sverige. Toim. Eva Öhrström. – *Svensk Tidning för Musikforskning* 1/1993 s. 63–83. [Sisältää teosluettelon ja Armfelt Železnovan romanssin *Pomniš vetšer* nuotin.]

Zimzare, Inga 2008: Rukopisi ne gorjat. *Moskvitška* 30.11.2008, http://www.moscvichka.ru/article/2008_30/11.html [vanhentunut sivusto]. Viitattu 1.11.2021.

Ättartavlor 2017: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 1: A–D*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Siri Brander

Vaasa 12.12.1866–22.9.1934 Helsinki

Siri Brander

Vaasassa Therese Branderin (s. Lindebäck) ja kruununvouti, hovineuvos Viktor Branderin virkamiesperheeseen syntynyt Siri Brander[1] sai monien säätyläistyttärien tavoin korkeatasoista opetusta musiikissa, vaikka opettajista ja opetuksen sisällöstä ei ole saatavilla tarkempia tietoja. Joka tapauksessa Siri Branderista tuli pianisti, harmonin ja konserttisitran soittaja, pianonsoiton ja musiikinteorian opettaja sekä säveltäjä.[2] Pianonsoiton opettajana hän toimi muun muassa Josef Binnemannin Soitinkoulussa Helsingissä.[3] Vaasan Soitannollisen Seuran tapahtumissa ja seurapiireissä Brander johti nuorena kuoroa ja orkesteria.[4] Perheen vanhemmat suosivat lastensa kasvatuksessa musiikkia ja muita taiteita; isosiskosta Ellen Kolströmistäkin tuli piano- ja harmonitunteja antanut musiikinopettaja ja säveltäjä.[5]

Siri Branderin ainut säilynyt sävellys on elegia (*Elegie*), jonka hän sävelsi alun perin pianolle. Vaasassa tuolloin vaikuttanut kapellimestari ja viulisti, sittemmin Haminan Kadettikoulun musiikinopettaja A. E. Westerlind[6] sovitti teoksesta jousiorkesteriversion, joka kantaesitettiin Vaasassa Westerlindin johtamassa konsertissa 6.3.1894.[7] Helsingin Orkesteriyhdistys esitti sen helppotajuisessa konsertissaan Helsingin Seurahuoneella 14.4.1894.[8] Jousiorkesteriversio kuultiin myös Apostolin orkesterin soittamana Eläinten Ystävien (*Föreningen Djurvännerna*) matineassa Helsingin Palokunnantalolla 26.12.1911.[9]

Siri Brander teki elämäntyönsä kahdella alueella: musiikissa ja eläintensuojelussa. Hän työskenteli niin ikään säveltämistä harrastaneen eläinsuojelun uranuurtajan Constance Ullnerin kanssa vuosikymmeniä eläinten hyväksi. Monissa eläinsuojeluun liittyvissä tapahtumissa ja juhlissa Brander ja Ullner esiintyivät esitelmöimisen ohella muusikoina. He pyrkivät herättämään suuren yleisön ja lasten myötätunnon eläimiä kohtaan sekä valistuksellisen tiedonvälityksen että musiikin, runouden ja satujen avulla.[10] Brander oli vastuutehtävissä eläinsuojeluyhdistys Maj Föreningenissä, Eläinten Ystävissä, Suomen Eläinsuojeluyhdistyksessä, Helsingin Eläinsuojeluyhdistyksessä, Rautateiden Eläinsuojeluyhdistyksessä, Suomen Yhdistyneiden Eläinsuojeluyhdistysten Keskusliitossa sekä useissa kansainvälisissä eläinsuojelualan järjestöissä.[11] Hän kirjoitti tietoartikkeleita, runoja ja kertomuksia sekä toimitti julkaisuja.[12] Niin ikään hän toimi naisasialiikkeessä.[13] Monia kieliä hallinnutta Branderia pidettiin

https://doi.org/10.21435/ha.154

valloittavana puhujana ja taitavana kirjoittajana.[14] Kulttuurivaikuttaja Elisabeth Järnefelt kuvasi nuoren Branderin ihmiseksi, joka ”elää sielullaan eikä maneereillaan” ja ”joka todellakin on aivan riippumaton siitä ’mitä ihmiset sanovat’”.[15]

Branderin elegia on *belle époque* -tyylinen tunnelmakappale. Laulavat melodiat, tyylitelty soinnutus ja jousiorkesteriversiossa myös jousten hehku korostavat kaihomielisyyttä. Teoksen voi kuulla myötätunnon kuvauksena. Tässä mielessä sen voisi liittää Branderin eläinsuojelutyöhön, joka perustui armeliaisuudelle, oikeudentajulle ja yhteyden kokemiselle kaikkea kanssaolevaa, eläimiä ja luontoa kohtaan. Branderin elegian käsikirjoitus sekä Westerlindin laatima jousiorkesteriversio ovat säilyneet Helsingin kaupunginorkesterin nuotistossa, ja teos on palannut orkesterien ohjelmistoihin.[16] Muista Branderin musiikkikäsikirjoituksista ei ole tietoa.

SV

Sävellyksiä

Elegia pianolle (n. 1894) (myös jousiorkesterille, sov. A. E. Westerlind).

Viitteet

1 Siri Gabriella Sofia Brander. Geni.com; *Eläinten ystävä* 1.9.1934; Kotivuori 2005.
2 *NP* 4.12.1911; *HBL* 15.11.1912, 28.1.1914, 2.4.1915, 14.12.1916, 18.10.1918 ja 23.9.1934; *ÅU* 31.3.1913; *Pohjalainen* 11.1.1896.
3 *USr* 27.8.1916.
4 Forselles 1934, 427.
5 *HBL* 17.2.1940.
6 *Vaasan-opas: tietoja ja osotteita vieraille ja matkustavaisille* 1894, 38; *Säveletär* 31.1.1911. A. E. Westerlindin tytär oli laulaja Sigrid Westerlind.
7 *VBL* 6.3.1894.
8 *USr* 14.4.1894.
9 *HS* 22.12.1911.
10 Lindman 1926; Forselles 1934.
11 Westermarck 1935, 5; Forselles 1934; *USr* 4.6.1912; *HBL* 19.4.1912, 14.12.1916 ja 18.10.1918; *IL* 13.4.1926; *Eläinten ystävä* 1.9.1934.
12 Esim. *Eläinsuojelus: Suomen eläinsuojelusyhdistysten aikakauskirja* 1.1.1919; *Lilla djurvännen* 1.1.1920; *ÅU* 1.12.1924.
13 *Wasa Tidning* 29.1.1895.
14 *Eläinten ystävä* 1.9.1934; Forselles 1934.
15 Ks. Koivulehto 1987, 68.
16 Siri Branderin ja A. E. Westerlindin musiikkikäsikirjoitukset, Helsingin kaupunginorkesterin nuotisto. Orkesterin nuotistossa työskennellyt musiikkitieteilijä Gabriel Korhonen toi sävellyksen esille vuonna 2021 osana orkesterin HUOM-hanketta.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin kaupunginorkesterin nuotisto
A. E. Westerlindin musiikkikäsikirjoitus (Branderin elegian orkesterisovitus)
Siri Branderin musiikkikäsikirjoitus (elegian pianoversio)

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Geni.com: Viktor Emil Wilhelm Brander. Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Viktor-Brander/6000000015641951662. Viitattu 14.3.2021.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kotivuori, Yrjö 2005: Viktor Emil Wilhelm Brander. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu, https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=16534. Viitattu 22.5.2019.

Kirjallisuus

Forselles, Birger af 1934: Siri Brander in memoriam. – *Astra* 1.10.1934 s. 426–427.
Koivulehto, Marja-Liisa 1987: *Maikki Järnefelt-Palmgren: Laulajattaren elämä*. Helsinki: WSOY.
Lindman, Volmar 1926: Constance Ullner. – *Pieni eläinystävä* 1 s. 1.
Westermarck, Helena 1935: Förord. Teoksessa Siri Brander & Andrée Krogius: *Boken om Constance Ullner*. Helsingfors: Finlands Förenade Djurskyddsföreningars Centralförbund. 5–6.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Fanny Stenroth

Valkeala 25.7.1867–17.4.1953 Heinola

Fanny Stenroth

Voimistelunopettaja Fanny Stenroth[1] oli naisvoimistelun ja liikuntakasvatuksen edelläkulkija sekä hengellisen musiikin ja laululeikkien säveltäjä. Hänen tunnetuin laulunsa lienee marssin tapaan etenevä molliveisu *Ristisi juurella* ("Sinun ristisi juurella, Jeesus, olen rauhan löytänyt"). Se on sävelletty suomalaisen runoilijan ja Helsingin sokeainkoulun opettajan Kaarina Vaherin (ent. Lönn) runoon.[2] Muita Stenrothin laulusävellyksissään suosimia hengellisiä runoilijoita ovat Aune Krohn, Hilja Haahti, Ester Heiskanen, Aino Jauhiainen sekä säveltäjän ystävä Marja Salmela.[3]

Stenrothin äiti oli aatemaailmaltaan herännäinen alkeis- ja pyhäkoulun opettaja Adele Stenroth (s. Colliander)[4] ja isä oli pappi Karl Gustaf Stenroth. Perheessä oli viisi lasta, joista Fanny oli toiseksi nuorin. Isä kuoli Fannyn ollessa kolmevuotias.[5] Äiti ja lapset muuttivat vuonna 1875 Hämeenlinnaan, missä Fanny kävi koulunsa valmistuen Hämeenlinnan suomalaisesta tyttökoulusta vuonna 1884. Aikajärjestyksessä esitellyistä tutkimuskohteistamme kaksikielinen Fanny Stenroth on ensimmäinen suomenkielisen tyttökoulun käynyt säveltäjänainen. Yksi hänen innostavista opettajistaan Hämeenlinnan koulussa oli saksanopettaja, säveltäjä Emil Genetz.[6] Stenrothin perheessä laulettiin hengellisiä lauluja äidin säestäessä harmonilla; paljon laulettiin ruotsalaista vapaaherätyksellistä *Pilgrimssånger*-kokoelmaa.[7] Naapurustossa asui Maria Sibeliuksen perhe, jonka kanssa seurusteltiin. Perheen lapset Linda, Janne (Jean) ja Christian harrastivat musiikkia Stenrothin perheen tavoin. Fanny Stenroth kertoo muistelmissaan leikeistään Sibeliuksen perheen lasten kanssa,[8] ja Kansallisarkiston Stenroth-suvun kokoelmassa on muutama Jean Sibeliuksen kirje Fanny Stenrothille.[9] Stenroth kävi nuorena pianotunneilla, ja sittemmin hänestä tuli konserttisitran soittaja.[10]

Syksyllä 1884 Stenroth hakeutui Helsinkiin opiskellakseen opettajaksi jatko-opistossa, mutta omien sanojensa mukaan hermosairaus teki hänen opiskelustaan vaikeaa, jollei mahdotonta. Hän pääsi Suomen ensimmäisen naispuolisen lääkärin Rosina Heikelin (1842–1929) hoidettavaksi. Stenrothin mukaan Heikel oli hänen siihen asti kohtaamistaan lääkäreistä ainoa, joka ymmärsi, että sairaus saattoi liittyä yhtä aikaa sekä mieleen että kehoon. Kokemus oli Stenrothille niin vahva, että se ohjasi hänet omistamaan elämänsä voimistelulle, liikuntakasvatukselle ja terveysopille.[11] Hän koulutti voimistelunopettajaksi Georg ja Mathilda Aspin voimisteluopistosta (1886), minkä jälkeen hän suoritti vielä lääkintävoimistelun ja

https://doi.org/10.21435/ha.154

terveystiedon opintoja sekä liikunta- ja musiikkikasvatuksellisia kursseja, muun muassa Ruotsissa.[12] Myös osallistuminen Elin ”Mamma” Kallion johtamaan naisvoimisteluseuraan (*Gymnastikföreningen för fruntimmer i Helsingfors*) oli uranvalinnan kannalta ratkaisevaa. Lisäksi Stenroth suoritti veisto-opettajan opinnot Vera Hjeltin opetuksessa ja toimi sittemmin tämän apuopettajana.[13] Stenroth uurasti voimistelunopettajana Hämeenlinnan yksityisessä suomalaisessa tyttökoulussa (1886–1888) ja Jyväskylän valtiollisessa suomalaisessa tyttökoulussa ja kuuromykkäkoulussa (1888–1902) sekä voimistelun ja terveysopin – välillä myös maantiedon – opettajana Heinolan opettajaseminaarissa (1902–1934).[14] Hän teki useita liikuntapedagogisia oppikirjoja, joista hän sai kouluhallitukselta tekijäpalkkioita.[15]

Stenrothin sukuarkistossa Kansallisarkiston Jyväskylän toimipisteessä on Fanny Stenrothin aineistoja, kuten valokuvia varhaisesta naisvoimistelusta ja opettajaseminaareista sekä Stenrothin vuonna 1950 valmistuneiden muistelmien käsikirjoitus,[16] jonka Stenrothin sukuseura on julkaissut verkossa.[17] Arkistoon sisältyy myös voimistelun- ja tanssinopettaja Helvi Salmisen merkkiteos *Soita sinä, me voimistelemme: Voimistelutehtäviä säestyksin*, jonka musiikit on säveltänyt Onni Karte. Teos on ollut kovassa käytössä ja täynnä Stenrothin merkintöjä.[18]

Opiskeluaikoinaan Stenroth sai vapaakirkollisen herätyksen asuessaan Helsingin Kruununhaassa Mia Sahlbergin johtaman yksityisen tyttökoulun tiloissa. Koulussa pidettiin vapaakirkollisia kokouksia, joissa Stenroth tutustui saksalaiseen evankelistaan Friedrich Wilhelm Baedekeriin.[19] Hengellisen musiikin säveltäjän Lilli Leinbergin avulla Stenroth tutustui Tukholmassa virsirunoilija Lina Sandelliin sekä uskonnollisia ja tasa-arvokysymyksiä romaaneissaan käsitelleeseen kirjailijaan Runa (Elisabeth) Beskowiin.[20] Nämä hengellis-taiteelliset piirit varmaankin ruokkivat Stenrothin luovuutta hengellisen musiikin säveltäjänä. Yli satasivuisissa muistelmissaan hän ei kuitenkaan puhu sävellystyöstään yhtään mitään. Tällainen vaikeneminen oli tyypillistä ajan säveltäjänaisille – esimerkiksi Lilli Leinberg ja Elli Lönnroth tekivät samoin. Stenroth kertoo kuitenkin säestäneensä usein laulua hengellisissä tilaisuuksissa konserttisitrallaan sekä laulaneensa ja soittaneensa muun muassa vankiloissa.[21]

Todennäköisesti Stenroth sävelsi hengellisiä lauluja läpi koko elämänsä ja esitti niitä hengellisissä ja hyväntekeväisyystapahtumissa. Vasta ollessaan eläkkeellä, hieman yli 70-vuotiaana, hän julkaisi laulujaan. Kahdenkymmenen laulun kokoelma *Hengellisiä sävelmiä: Sekakuoroja ja yksiäänistä laulua varten* ilmestyi vuonna 1939. Vuotta ennen säveltäjän kuolemaa ilmestyi neljäntoista laulun kokoelma *Kotipolulla: Hengellisiä sävelmiä* (1952).[22] Monet laulunsa Stenroth ajatteli yksiäänisiksi lauluiksi, joita säestetään kitaroilla. Nuottikirjoissa onkin osaan lauluista merkitty modernit sointumerkit: kitarakuorot olivat muotia vapaakirkollisissa musiikkipiireissä. Stenrothin laulukirjojen moniääniset kuorolaulut ovat muiden säveltäjien, kuten Helvi Leiviskän, Martti Helan ja Ilmari Krohnin, sovittamia. Leiviskälle kirjoittamissaan kirjeissä Stenroth valittaa olevansa musiikinteoriassa oppimaton, vaikka

https://doi.org/10.21435/ha.154

toisaalta kirjeet sisältävät sujuvaa nuottikirjoitusta. Kirjeet käsittelevät sävellyksiä, joihin hän pyysi Leiviskältä sovitusapua.[23] Stenroth lähetti molemmat laulukokoelmansa tuoreeltaan lapsuudenystävälleen Jean Sibeliukselle.[24] Sibeliuksen kirjeistä Stenrothille käy ilmi, että tällä oli tapana improvisoida pianolla[25] ja että jälkimmäisen kokoelman lauluteksti, jonka tekijäksi on merkitty "Ujo", lienee säveltäjä itse.[26]

Stenroth oli Heinolan vapaakirkollisen piirin keskushahmoja, ja hän toimi urheilu- ja voimisteluseuroissa, Nuorten Naisten Kristillisessä Yhdistyksessä, Mannerheimin Lastensuojeluliitossa, Heinolan kaupungin terveyshuoltolautakunnassa sekä partioliikkeessä. Sävellystensä ohella hän julkaisi voimistelu- ja leikkikirjoja sekä satunäytelmäkokoelman *Joulutiukunen* (1937). Ansioistaan hän sai monia tunnustuksia.[27] Stenrothin elämänkumppani oli kansakoulunopettaja ja eläinsuojeluaktivisti Lydia Allas (1878–1938),[28] joka valokuvien perusteella soitti kitaraa.[29]

SV

Sävellyksiä

Hengellisiä yksin-, yhteis- ja kuorolauluja: *Hengellisiä sävelmiä: Sekakuoroja ja yksiäänistä laulua varten* (1939): (1) *Jeesuksen kiitosta lauluni soi* (S. L.) (sov. P. H.), (2) *Jo riennä* (S. L.) (sov. A. Räikkönen), (3) *Kolkutat* (Aune Krohn) (sov. P. H.), (4) *Joulurauha* (S. L.) (sov. Martti Hela), (5) *Uudenvuoden kellot* (A-o J.) (sov. P. H.), (6) *Rukous* (M. S.) (sov. P. H.), (7) *Sunnuntaiaamu* (Hilja Haahti) (sov. P. H.), (8) *Iltakellot lauantain* (Jouko Sarkama) (sov. P. H.), (9) *Taivastie* (Sarkama) (sov. P. H.), (10) *Tuskan hetket* (tuntematon) (sov. Oskari Metsola), (11) *Taistoista kiitä* (Marja Salmela) (sov. Metsola), (12) *Oon köyhä* (A-o J.) (sov. P. H.), (13) *Uskon siivin* (tuntematon) (sov. P. H.), (14) *Lunastetun laulu* (tuntematon) (sov. P. H.), (15) *Oi Mestari ristisi juureen* (A. L.) (sov. P. H.), (16) *Ristisi juurella* (Kaarina Vaher) (sov. P. H.), (17) *Ristin luona vuotaa rauha* (Ester Heiskanen) (sov. P. H.), (18) *Vartija, kuin kuluu aika* (tuntematon) (sov. Metsola), (19) *Uusi nimi* (tuntematon) (sov. Metsola), (20) *Jää luokseni* (tuntematon) (sov. Metsola); *Kotipolulla: Hengellisiä sävelmiä* (1952): (1) *Mestarini* (Aune Krohn) (sov. Martti Hela), (2) *Ristin juurella* (Vappu Grönholm) (sov. L. Härkönen), (3) *Mi usko on?* (M. Sirkkola) (sov. Helvi Leiviskä), (4) *Helkkykää joulukellot* (Fanny Stenroth [?]) (sov. Oiva Kumpunen), (5) *Pääsiäislaulu* (Aino Jauhiainen) (sov. Leiviskä), (6) *Herra riisuu lastansa* (Aune Krohn) (sov. Leiviskä), (7) *Auttajani* (Ujo [Stenroth?]) (sov. L. Härkönen), (8) *Ristinsä juureen vaivun* (Niilo Liukkonen (sov. Leiviskä), (9) *Herran edessä* (Niilo Tuomenoksa) (sov. Oiva Kumpunen), (10) *Joulurukous* (Mirjami Lähteenkorva) (sov. Ilmari Krohn), (11) *Me laulamme* (tuntematon, suom. M. Sirkkola), (12) *Suojattuna* (tuntematon, suom. Haahti) (sov. Ilmari Krohn), (13) *Vapautetun laulu* (Niilo Tuomenoksa) (sov. Leiviskä), (14) *Kuuntele ääntä joulun kellojen* (M. Sirkkola) (sov. Taneli Kuusisto); *Sa miksi viivyt?* (Vilho Rantanen, sov. A. Räikkönen) (s.a.); *Sua kiitän äiti* (Haahti) (kuorolle sov. Ilmari Krohn) (s.a.).

Laululeikkejä (toimitettuja kokoelmia, jotka sisältävät myös Stenrothin sävellyksiä): *Laululeikkejä lapsille ja nuorille I* (1924): sis. mm. *Lapselle* (Aleksi Päivärinta, sov. Martti Hela); *Laululeikkejä II: vuorokeskusteluja lapsille ja nuorille* (1924): sis. mm. *Tonttujen joulukarkelo* (Hanna Kankainen, sov. Martti Hela); *Laululeikkejä lapsille ja nuorille: Valikoima entisiä ja uusia* (1930); *Koulujuhlien ohjelmistoa I–III*. Joululauluja: *Tonttujen ratsastusretki* (tuntematon) (s.a.); *Aattoiltana* (L. Brantin) (s.a.); *Jouluna* (Martti Hela) (s.a.); *Joulupukki* (Aliina Pennanen) (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Fanny Karolina Johanna Stenroth. Stenrothista voimistelunopettajana ks. Päivänsalo 1945.
2 *Suomen Viikkolehti* 28.11.1940 ja 16.7.1942; *Itä-Häme* 21.4.1953.
3 Fanny Stenrothin painetut nuottijulkaisut, SM.
4 Adelaide (Adele) Carolina Rosalie Stenroth (s. Colliander).
5 Stenroth 2019 [1950], 9–12, 38.
6 Ibid. 30, 49–51, 56; SVO 1959, 234; *Kisakenttä* 1.5.1927.
7 Stenroth 2019 [1950], 40–42.
8 Ibid. 33–34; muistelmat (käsikirjoitus), Fanny Stenrothin asiakirjat, Stenroth-suvun arkisto, KA/JT.
9 Jean Sibeliuksen kirjeet Fanny Stenrothille 28.12.1928, 18.11.1940 ja 24.9.1952, Fanny Stenrothin asiakirjat, Stenroth-suvun arkisto, KA/JT.
10 Stenroth 2019 [1950], 43, 76.
11 Ibid. 57–58.
12 Opintotodistukset ja ansioluettelot, Fanny Stenrothin asiakirjat, Stenroth-suvun arkisto, KA/JT; *Kisakenttä* 1.5.1927; Stenroth 2019 [1950], 59–60, 63, 74–75; SVO 1959, 224.
13 Opintotodistukset ja ansioluettelot, KA/JT; Stenroth 2019 [1950], 60–62, 74.
14 Työtodistukset ja ansioluettelot, Fanny Stenrothin asiakirjat, Stenroth-suvun arkisto, KA/JT; *Kisakenttä* 1.5.1927; Stenroth 2019 [1950], 64, 67, 77; Päivänsalo 1945; SVO 1959, 224.
15 Kouluhallituksen kirjeet Fanny Stenrothille, Fanny Stenrothin asiakirjat, Stenroth-suvun arkisto, KA/JT.
16 Valokuvat ja muistelmat, Fanny Stenrothin asiakirjat, Stenrothin sukuarkisto, KA/JT.
17 Stenroth 2019 [1950].
18 Helvi Salminen & Onni Karte: *Soita sinä, me voimistelemme: Voimistelutehtäviä säestyksin* (Helsinki: Otava, 1933), Fanny Stenrothin omistama kappale, Fanny Stenrothin asiakirjat, Stenrothin sukuarkisto, KA/JT.
19 Stenroth 2019 [1950], 60–62; *Nuorten todistus* 1.2.1940; Hämelin & Rautamäki 2001, 90.
20 Stenroth 2019 [1950], 72.
21 Ibid.
22 *Nuorten todistus* 1.2.1940; Stenrothin painetut nuottijulkaisut, SM.
23 Fanny Stenrothin kirjeet Helvi Leiviskälle, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
24 Sibeliuksen kirjeet Stenrothille 18.12.1940 ja 24.9.1952, KA/JT.
25 Sibeliuksen kirje Stenrothille 28.12.1928, KA/JT.
26 Sibeliuksen kirje Stenrothille 24.9.1952, KA/JT.
27 Fanny Stenrothin painetut nuottijulkaisut (laululeikkikirjat), SibAK; *Itä-Häme* 23.10.1956; ks. myös Hämelin & Rautamäki 2001, 90; SVO 1959, 224.
28 Stenroth 2019 [1950], 116.
29 Valokuvat, KA/JT.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkiston Jyväskylän toimipiste
Stenroth-suvun arkisto: Fanny Stenrothin asiakirjat
Helvi Salminen & Onni Karte: *Soita sinä, me voimistelemme: Voimistelutehtäviä säestyksin* (Helsinki: Otava, 1933; Fanny Stenrothin omistama kappale)
Jean Sibeliuksen kirjeet Fanny Stenrothille
kouluhallituksen kirjeet Fanny Stenrothille
muistelmat
opintotodistukset ja ansioluettelot
valokuvat
Kansalliskirjasto
Helvi Leiviskän arkisto: Fanny Stenrothin kirjeet Helvi Leiviskälle

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Sibelius-museo: Fanny Stenrothin painetut nuottijulkaisut

Stenroth, Fanny 2019 [1950]: *Muistelmieni kätköistä, 1867–1953*. Toimittaneet Marjatta Salonen & Theo von Bell. Stenroth sukuseura ry. https://www.stenrothsukuseura.fi/wp-content/uploads/2021/11/Fanny-Stenroth-Muistelmieni-katkoista-2ver.pdf. Viitattu 24.10.2021.

Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto: Fanny Stenrothin painetut nuottijulkaisut (laululeikkikirjat)

Kirjallisuus

Hämelin, Eila & Vappu Rautamäki 2001: *Tienraivaajat: Vapaakirkon naiset ilosanoman viejinä*. Hämeenlinna: Päivä Oy.

Päivänsalo, Rea 1945: *Fanny Stenrothin elämä ja elontyö*. Helsinki: Voimistelulaitos, HY.

SVO 1959: *Suomen voimistelunopettajat 1883–1959 / Finlands gymnastiklärare 1883–1959*. Lahti: Suomen Voimistelunopettajaliitto.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Edit Polón

Helsinki 7.5.1869–12.3.1915 Helsinki

Edit Polón (s. Ahnger)[1] oli laulumusiikin ja lastenlaulujen säveltäjä sekä kirjailija ja kääntäjä. Tunnetuin Polónin sävellys on hänen omaan tekstiinsä laatima yksinlaulu *Gamla mor Sanna / Vanha Sanna*, jota sopraano Alma Kuula aikoinaan esitti.[2] Westerlund julkaisi laulun vuonna 1914, ja se on julkaistu myöhemminkin lauluvihossa *Kokoelma yksinlauluja III* (1967, myös nimellä *Yksinlauluja nuorisolle III*).[3]

Lastenlaulujaan Polón julkaisi vuonna 1911 *Tripp, Trapp, Trull* -vihkona. Laulujen sanoituksissa kuuluvat vaikutteet säveltäjän omasta perhe-elämästä, lapsista ja kesänvietosta Porvoon saaristossa. Ennen oman lastenlauluvihkonsa julkaisua Polón oli työskennellyt ruotsalaisen säveltäjän Alice Tegnérin lastenlaulujen parissa, joita hän käänsi ja mukaili suomeksi. Polón ihaili Tegnériä lastenmusiikin säveltäjänä ja musiikkikasvattajana. Kaiken kaikkiaan hän käänsi ja mukaili lähes sata Tegnérin laulua suomeksi. Monet niistä olivat ensimmäisiä suomennoksia sittemmin tunnetuiksi tulleista lauluista, kuten esimerkiksi *Mää mää lampaani* ja *Körö körö kirkkoon*. Fazer julkaisi nämä Polónin suomentamat laulut viitenä *Laula Äiti kanssamme* -vihkona (1901–1912), joista osan Polón toimitti anonyymisti ja osan nimimerkillä E. P.[4]

Vuonna 1914 Polón julkaisi valokuvin ja piirroksin varustetun lastenkirjan *Tre pojkar* (suom. *Kolme poikaa*), joka perustuu hänen omien lastensa elämään, leikkeihin ja kesäseikkailuihin. Edit Polónin lähisukulaisista löytyi monia kirjallisia ja musiikillisia esikuvia. Hänen äitinsä oli kirjailija Mina Ahnger (s. Nyberg).[5] Isä oli varatuomari ja protokollasihteeri Berndt Ahnger,[6] joka muistetaan Joasin roolistaan Aleksis Kiven *Lea*-näytelmän kantaesityksessä;[7] Edit-tytär oli syntynyt kolme päivää aiemmin. Vanhemmat olivat serkuksia ja kaksikielistyneitä fennomaaneja, ja molemmat kuuluivat Suomalaisen Oopperan esiintyjiin.[8] Äiti lauloi myös Richard Faltinin johtamassa Helsingin Lauluyhdistyksessä.[9] Yksi äidin siskoista oli pianotaiteilija ja suomalaisen pianopedagogiikan uranuurtaja Jetta (Henriette) Nyberg (1830–1911), joka todennäköisesti oli Edit Polóninkin varhainen piano-opettaja. Isän yksi sisko taas oli oopperalaulaja ja laulupedagogi Alexandra Ahnger. Suvussa oli runsaasti taiteiden, tieteiden ja kristinuskon harjoittajia mutta myös sotilaallista perintöä.[10] Kummankin vanhemman äidinisä oli Suomen sodassa taistellut eversti Otto Henrik von Fieandt, joka esiintyy J. L. Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinoissa* (*Fänrik Ståls sägner*).[11]

Edit Polón kävi Helsingin Suomalaista Tyttökoulua vuodet 1878–1885. Vaikka sairastelu vaikeutti koulunkäyntiä, hän sai päästötodistuksen vuonna 1885.[12] Sittemmin hän opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa (1887–1890). Pääaineessaan laulussa hänen opettajansa oli Abraham Ojanperä ja sivuaineessaan pianonsoitossa Martin Wegelius.[13] Polón oli lähdössä jatkamaan lauluopintojaan Wieniin ooppera-

https://doi.org/10.21435/ha.154

Edit Polón

tähti Pauline Luccan ohjaukseen, mutta suunnitelma raukesi ilmeisesti perhetragediaan. Polónin äiti ja veli kuolivat myrkytysonnettomuudessa, isä menehtyi heti perään ja hän itse joutui hermoromahduksen vuoksi hoidettavaksi Diakonissalaitokselle. Sanomalehtiartikkeleiden mukaan onnettomuuksien sarja sai Polónin luopumaan Wienin-aikeistaan.[14] Toinen syy lienee ollut avioliitto.[15] Sen hän solmi vuonna 1891 nuorsuomalaisen varatuomarin Eduard Polónin kanssa, joka työskenteli asianajajana sekä senaatin virkamiehenä. Sittemmin Eduard Polón perusti Nokialle kumitehtaan ja menestyi teollisuusjohtajana. Hän oli myös venäläisvastaisen, Kagaaliksi kutsutun vastarintajärjestön jäsen. Avioliitosta syntyi kuusi lasta, ja lisäksi perheessä oli neljä Eduard Polónin veljeltä orvoksi jäänyttä kasvattilasta sekä yksi adoptiolapsi.[16] Perheen esikoisesta, Eino Polónista tuli jääkärieversti.[17]

Musiikki ja kristillinen usko värittivät Edit Polónin elämää. Hän esiintyi Nuorten Miesten Kristillisen Yhdistyksen kuorokonserteissa solistina ja kävi vankiloissa laulamassa naisvangeille. Hän osallistui kristillisen naisjärjestön Valkonauhaliiton yhteiskunnalliseen toimintaan ja musisoi sen piirissä.[18] Hän esiintyi laulajana myös naisasialiikkeen tapahtumissa ja lauloi esimerkiksi samassa kvartetissa säveltäjä Lilli Leinbergin kanssa.[19] Polón oli nuoruudestaan saakka sairas ja haki hoitoja lääkäreiltä, parantoloista ja kylpylöistä ulkomailta ja kotimaasta. Perheeseen kuului myöhemmin sairaanhoitaja Agda Wahlqvist, joka hoiti lopulta myös taloutta ja lapsia. Kirjailija-säveltäjä Edit Polón kuoli kotonaan Helsingin Korkeavuorenkadulla 45-vuotiaana vuonna 1915.[20] Avioliiton tai muun ahtaan sosiaalisen asemansa takia oman elämänsä päätäntövallasta ja taiteilijaurasta luopumaan joutuneiden säveltäjänaisten kohdalla krooniset hermo- ja muut sairaudet, voimakas uskonnollisuus ja varhaiset kuolemat eivät olleet harvinaisia.

Arkkitehti ja kirjailija Salme Setälä on kirjoittanut Edit Polónista elämäkerran.[21] Setälä oli Edit Polónin serkun, kirjailija Helmi Krohnin tytär, ja hänellä oli lähteinään Polónin kahden lapsen, Eino Polónin ja Minni Mullerin (s. Polón) suulliset ja kirjalliset muistelukset, Edit Polónin päiväkirjat kolmenkymmenen vuoden ajalta sekä Polónin julkaisematon runokokoelma.[22] Näiden lähteiden nykysijainnista ei ole tietoa, mutta elämäkerta löytyy Kansalliskirjastosta.

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Lastenlauluja: *Tripp, Trapp, Trull: små visor för hem och skola / Pieniä koti- ja koululauluja* (1911): (1) *Tripp, Trapp, Trull* (Edit Polón), (2) *Hästarne / Ratsut* (Polón), (3) *Kisses vaggvisa / Kymmenvuotisen "Pi:n" kehtolaulu kissalle* (Pi), (4) *Snipp, Snapp, Snorum / Mustat kynnet* (Polón), (5) *Hjärteband / Sydämenside* (Polón), (6) *Moppe / Halli* (Pi), (7) *"Vackra Tärna" / "Marja kulta"* (Polón), (8) *Solsken / Päivänpaiste* (Pi), (9) *Minnis missöde / Kuinka Minnille kävi* (Polón), (10) *Hjälpa solen / Auringon apumies* (Polón), (11) *Tauno* (Polón), (12) *Elnas och Doris pärlband / Helminauhat* (Polón), (13) *Barnens afton klockor / Lasten iltakellot* (Polón).

Yksinlauluja: *Tre sånger / Kolme laulua* (n. 1914): (1) *Gamla mor Sanna / Vanha Sanna* (Edit Polón), (2) *Hemåt / Kotia kohti* (A. S-g., suom. Polón), (3) *Mors minne / Äidin muisto* (tuntematon, suom. Polón); *Kertomus* (s.a.) (tuntematon).

Viitteet

1 Edit (Dita) Maria Ottilia Polón s. Ahnger.
2 *HBL* 2.11.1918; Edit Polónin painetut nuottijulkaisut, SM; Edit Polónin musiikkikäsikirjoitukset, KK.
3 Edit Polónin painetut nuottijulkaisut, SM.
4 Edit Polónin painetut nuottijulkaisut, KK ja SM.
5 Ulrika Wilhelmina (Mina) Ahnger s. Nyberg. Bergholm 1901, 1037; Setälä 1972, 6; HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA.
6 Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899; Setälä 1972, 6.
7 Esim. Setälä 1972, 7.
8 Ibid. 9.
9 Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot, kuorotoimintaan liittyvät asiakirjat, Friedrich Richard Faltinin arkisto, KK.
10 Esim. Berg 1966, 23–25.
11 Ibid. 22–23.
12 Itkonen & Tuulio 1959, 220; *Valkonauha* 1.4.1915; Setälä 1972, 5.
13 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; Dahlström 1982, 402.
14 *Valkonauha* 1.4.1915; Rosenqvist 1915, 27; *Kotimaa* 17.11.1933; Setälä 1972, 5, 20.
15 Vrt. Setälä 1972, 5; Berg 1966, 28.
16 *NÄ* 27.3.1915; Setälä 1972, 5, 26; Jalonen 2008, 16–17, 21; Itkonen & Tuulio 1959, 220.
17 Jalonen 2008, Edit Polónista erit. 10, 14–20, 23, 25.
18 *Valkonauha* 1.4.1915; Rosenqvist 1915; *HS* 29.12.1910.
19 *USr* 27.10.1893; *Päivälehti* 17.2.1892.
20 Berg 1966, 33–34; *Valkonauha* 1.4.1915.
21 Setälä 1972.
22 Ibid. 40, 5.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Friedrich Richard Faltinin arkisto: kuorotoimintaan liittyvät asiakirjat: Helsingin Lauluyhdistyksen jäsenluettelot
Musiikki-Fazerin kokoelma: Edit Polónin musiikkikäsikirjoitukset
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1884–1889

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Edit Polónin painetut nuottijulkaisut
Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Ahnger, Berndt Johan. Koonnut Veli-Matti Autio. Helsinki: HY. https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=17866. Viitattu 24.10.2021.

Kirjallisuus

Berg, Eero A. 1966: *Eduard Polón aikansa valinkauhassa*. Helsinki: Suomen Kumitehdas Osakeyhtiö.
Bergholm, Axel (toim.) 1901: *Sukukirja: Suomen aatelittomia sukuja II*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Itkonen, Kerttu & Tyyni Tuulio 1959: *Tyttönormaalilyseon matrikkeli I–II: 1869–1919*. Helsinki: HESTEO.
Jalonen, Jussi 2008: *Haavoitettu ritari: Jääkärieversti, Mannerheim-ristin ritari Berndt Eino Edvard Polónin elämä*. Tampere: Apali.
Rosenqvist, Irene 1915: Edit Polón. – *Hvita Bandet* 4 s. 26–32.
Setälä, Salme 1972: *Edit Polón 1869–1915 päiväkirjansa valossa*. Espoo: Esperanto-säätiö. [KK]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Aina Korhonen

Savonlinna 8.8.1869–30.11.1943 Helsinki

Aina Korhonen[1] syntyi Savonlinnassa viipurilaistaustaisen Emilie Korhosen (s. Renvald) ja Kiteen kihlakunnantuomari Matias Korhosen perheeseen.[2] Musiikki oli epäilemättä kuulunut Emilie-äidin kasvatukseen. Todennäköisesti Aina Korhonen sai ensiopetuksensa häneltä tai äidinäidiltään Sofia Renvaldilta (s. Osinskaja), joka nuorena leskenä elätti perhettään opettamalla yksityisesti musiikkia ja majoittamalla koululaisia.[3] Ainan isä toimi paikallispolitiikassa ja ajoi Savonlinnaan kirjapainon perustamista.[4] Sivistysperheen tyttärenä Korhonen sai monipuolisen kasvatuksen, ja hän kävi esimerkiksi Helsingin valtiollista ruotsinkielistä tyttökoulua vuodet 1884–1885.[5]

Korhonen aloitti opintonsa Helsingin Musiikkiopistossa vuonna 1885, joten hän kuuluu opiston alkuvuosien opiskelijoihin. Hän opiskeli musiikin teoria-aineita, pianonsoittoa ja laulua opettajinaan Martin Wegelius, Heinrich Wefing ja Abraham Ojanperä. Todistusten mukaan hän menestyi opinnoissaan erinomaisesti, etenkin pianonsoitossa ja teoria-aineissa.[6] Korhosen kanssa samassa savolaisten ja karjalaisten opiskelijoiden suosimassa kortteerissa näihin aikoihin asunut, Helsingissä taideteollisuutta sekä pikakirjoitusta opiskellut Anna Bamford (s. Mustonen) muistelee Korhosen soittaneen pianoa kaikkina kellonaikoina ja opiskelleen ahkerasti yhdessä toverinsa, laulaja Rosina Tengénin kanssa.[7] Kun joensuulainen laulajanalku Maikki Järnefelt-Palmgren (s. Pakarinen) muutti teini-ikäisenä Helsinkiin, Korhonen piti hänestä äidillistä huolta ja lainasi hänelle nuotteja omasta kirjastostaan.[8]

Korhosen opinnot keskeytyivät kevätlukukaudella 1888, luultavasti perhesyistä. Hänen isänsä oli sairastanut pitkään, ja molemmat vanhemmat sekä äidinäiti menehtyivät 1880-luvun lopulla.[9] Korhosen ainoa sisar Ellen (Lilli) Korhonen oli menehtynyt jo aiemmin, kymmenvuotiaana (1878).[10] Aina Korhonen sai isänsä kuoltua valtioneläkettä.[11] Vanhempiensa kuoltua hän asettui joksikin aikaa asumaan enonsa, kenraaliluutnantti Konstantin Renvaldin talouteen Helsinkiin.[12] 1890-luvulle tultaessa hän siirtyi ulkomaille ja oleskeli opiskelutoverinsa Ellen Renvaldin (s. Litheniuksen) kanssa muun muassa Pariisissa.[13] Ellen Renvald oli säveltäjä Sofie Litheniuksen veljentytär, joka oli opiskellut Helsingin Musiikkiopistossa yhtä aikaa Korhosen kanssa. Vuonna 1894 Ellen Renvald avioitui Korhosen enon Konstantin Renvaldin kanssa.[14]

Korhonen jatkoi musiikkiopintojaan Münchenissä itävaltalaisen säveltäjän ja pedagogin Ludwig Thuillen (1861–1907) johdolla, mutta tarkat opintovuodet eivät ole tiedossa.[15] Moni säveltäjä, kuten esimerkiksi yhdysvaltalainen Mabel Daniels, hakeutui opiskelemaan värikylläisestä soinnutuksestaan, tyylikkäästä orkestraatiostaan ja hienostuneesta melodiikastaan tunnetulle Thuillelle, joka oli niin sanotun Münchenin

https://doi.org/10.21435/ha.154

Aina Korhonen

koulukunnan keskeinen säveltäjä.[16] Helsingin Musiikkiopiston teorian ja sävellyksen opiskelijoille Thuille oli tuttu soinnutustunneilla käytetystä oppikirjastaan.[17] Ilmeisesti Korhonen opiskeli Thuillen johdolla yksityisesti, sillä hänen nimeään ei löydy Münchenin konservatorion opiskelijalistoista.[18] Sävellys- ja kontrapunktiluokille naisten oli vaikea päästä konservatorioissa, ja vanhoillisessa Münchenin konservatoriossa se saattoi olla mahdotonta ennen vuosisadan vaihdetta.[19]

Suomen musiikkielämässä ja lehdistössä Aina Korhosen ura ei ollut esillä.[20] Hänen *Huvinäytelmäalkusoittonsa* (*Lustspielouvertüre*) esitettiin kuitenkin Helsingin Filharmonisen Seuran orkesterin populaarikonsertissa Robert Kajanuksen johdolla marraskuussa 1910.[21] Vastaanotto oli suhteellisen myötämielinen, ja arvostelijat kiittivät soitinnusta.[22] Mahdollisesti teos on Korhosen Münchenin-kaudelta; Thuillella oli tapana teettää opiskelijoiden lopputöinä alkusoittoja.[23] Teoksen käsin kirjoitettu partituuri Suomen kantaesityksessä käytettyine äänilehtineen on säilynyt Helsingin Naisorkesterin nuotistossa Sulasolin arkistossa.[24]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sotienvälisenä aikana Korhonen vaikuttaa matkustelleen Keski-Euroopan ohella Italiassa.[25] Tietoja Korhosen elämästä ja tuotannosta on vähän saatavilla. Alkusoiton ohella hän sävelsi ainakin yksinlauluja ja kuoromusiikkia. Julkaistuihin teoksiin kuuluu kaksi tiivistunnelmaista, voimakkaan draaman kaaren luovaa yksinlaulua, jotka berliiniläinen kustantamo Ries & Erler painatti 1900-luvun alussa ja jotka niin ikään ovat säilyneet Naisorkesterin nuotistossa.[26] Sibelius-museosta löytyy käsikirjoituksena säilynyt mieskuoroteos *Fjerne toner* (”Kaukaisia säveliä”) runoilija Holger Drachmannin tanskankieliseen tekstiin. Myöhäisromanttinen sävellys sisältää kromaattisten käänteiden luomia tunnepitoisia jännitteitä.[27] Korhonen kuului Richard Wagnerin ihailijoihin ja vieraili muiden suomalaisten wagneriaanien kanssa Bayreuthin musiikkijuhlilla vuonna 1899.[28]

Aina Korhonen kuoli Suomessa 74-vuotiaana vuonna 1943.[29] Hänet on haudattu Helsingin Hietaniemeen enonsa Konstantin Renvaldin ja ystävänsä Ellen Renvaldin sukuhautaan.

NKK

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Kaksi yksinlaulua* (s.a.): (1) *Traumland* (”Das Leben ist wie ein Frühlingsnacht”) (Paul Gutmann), (2) *Den Lenz lass kommen* (”Lad vaaren komme”) (J. P. Jacobsen). Mieskuorolle: *Fjerne toner* (Holger Drachmann) (s.a.). Orkesterille: *Lustspielouvertüre / Huvinäytelmäalkusoitto* (1910).

Viitteet

1 Aina Elisabeth Korhonen. Kiitos tutkimusavusta Bamfordin sukua tutkineelle Sirpa Sulopuistolle sekä Dennis Bamfordille.
2 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; Matias Korhosen perukirja, Helsingin raastuvanoikeuden arkisto, KA; *HD* 2.2.1866; *NP* 17.4.1889; *Kajaani* 28.4.1934; *Genos* 1/1949.
3 Ks. esim. *Wiborgs Tidning* 4.1.1865.
4 *Savonlinna* 25.4.1889; *Savonmaa* 14.3.1925 ja 1.8.1939; *Itä-Savo* 5.9.1929.
5 SFH:n oppilasmatrikkeli 1879–1894, Svenska Flicklyceet i Helsingfors -arkiv, KA.
6 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; *HD* 31.5.1888; Dahlström 1982, 433.
7 Bamford 2022, 73.
8 Koivulehto 1987, 34.
9 Esim. *SVL* 20.6.1871, 4.6.1872 ja 11.3.1873; *NP* 18.1.1887; *HD* 12.10.1887; *Finland* 14.2.1888; *Östra Finland* 17.4.1889.
10 *MB* 18.3.1878; Savonlinnan seurakunnan lastenkirja 1840–1880, KA.
11 *AT* 12.6.1889.
12 Uudenmaan läänin henkikirjat 1888–1920, KA; *Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors 1889–1915; Adress- och yrkeskalender för Helsingfors jämte förorter 1898–1933; Helsingin ja ympäristön osote- ja ammattikalenteri* 1909–1936; *Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri* 1909–1928.
13 *NP* 12.6.1892.
14 HMO:n oppilasmatrikkeli 1884–1889, SA/TA; Hornborg & Lundén Cronström 1961, 153; Suomalaiset kenraalit ja amiraalit 2006.
15 Esim. *Kaleva* 3.2.1903; *Valvoja* 1.3.1917.
16 Daniels 1905; vrt. Lundevall 1979.
17 Louis & Thuille 1910; Dahlström 1982, 97, 131.
18 Münchenin konservatorion vuosikertomukset 1890–1907, Münchenin konservatorion arkisto.
19 Daniels 1905, 41.
20 Poikkeuksena tästä Heikki Klemetti mainitsee hänet artikkelissaan suomalaisista säveltäjä- ja muusikkonaisista; ks. *Valvoja* 3–4/1917.
21 Esim. *HS* 1.11.1910.
22 *HBL* 2.11.1910; *NP* 2.11.1910; *US* 2.11.1910.
23 Daniels 1905, 144, 271.
24 Aina Korhosen musiikkikäsikirjoitus, Helsingin Naisorkesterin nuotisto, Sulasolin arkisto.
25 Aina Korhosen kirje Liisi Karttuselle 3.10.1928, Liisi Karttusen arkisto, KA.
26 Aina Korhosen painettu yksinlaulujulkaisu *Zwei Lieder für eine Singstimme mit Klavierbegleitung*, Helsingin Naisorkesterin nuotisto, Sulasolin arkisto; HHM 1909, 405.
27 Käsikirjoituksessa ei ole vuosilukua eikä päivämäärää, mutta lyijykynämerkinnän perusteella se on valmistunut Berliinissä. Aina Korhosen musiikkikäsikirjoitus, SM.
28 Salmi 1998, 21; ks. myös Salmi 2005, 213 ja 233. Kiitos Anne Kauppalalle tästä tiedosta.
29 *HBL* 2.12.1943; Aina Korhosen perukirja, Helsingin raastuvanoikeuden arkisto, KA.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Aina Korhosen *Huvinäytelmäalkusoitto* esitettiin Helsingin Filharmonisen Seuran populaarikonsertissa Robert Kajanuksen johdolla tästä partituurista 1.11.1910 Helsingin Seurahuoneella.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
- Helsingin raastuvanoikeuden arkisto
  - Aina Korhosen perukirja
  - Matias Korhosen perukirja
- Liisi Karttusen arkisto: Aina Korhosen kirje Liisi Karttuselle
- Savonlinnan seurakunnan arkisto: Lastenkirja 1840–1880
- Svenska Flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1879–1894
- Uudenmaan läänin henkikirjat 1888–1920

Münchenin konservatorion arkisto
- Vuosikertomukset 1890–1907

Sibelius-museo
- Aina Korhosen musiikkikäsikirjoitus

Suomen Laulajain ja Soittajain liiton arkisto
- Helsingin Naisorkesterin nuotisto: Aina Korhosen musiikkikäsikirjoitus

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
- Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1884–1889

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Bamford, Anna 2022: *Annan albumi: Kauppaneuvos Mustosen tyttären tarina*. Suom. ja toim. Sirpa Sulopuisto. Joensuu: Sirpan Tarinapuisto.

Daniels, Mabel 1905: *An American Girl in Munich*. Boston: Little, Brown & Company.

HHM 1909: *Hofmeisters Handbuch der Musikliteratur* 14 (1).

Hornborg, Harald & Ingegerd Lundén Cronström 1961: *Viborgs gymnasium 1805–1842: Biografisk matrikel*. Helsingfors: SLS.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Suomen Laulajain ja Soittajain liiton arkisto: Aina Korhosen painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Koivulehto, Marja-Liisa 1987: *Maikki Järnefelt-Palmgren: Laulajattaren elämä*. Porvoo: WSOY.

Louis, Rudolf & Ludwig Thuille 1910: *Harmonielehre*. Stuttgart: Carl Grüninger.

Lundevall, Anders 1979: Thuille, Ludwig. *Otavan iso musiikkitietosanakirja 5: Raphael – Öttingen*. Toim. Tuula Kaurinkoski ym. Helsinki: Otava. 458.

Salmi, Hannu 1998: Salonkikonsertteja ja yhdistystoimintaa: 1800-luvun suomalaisen Wagner-reseption luonnostelua Riian Tannhäuser-vierailusta Wagnerföreningeniin. – *Wagneriaani: Suomen Wagner-seuran julkaisu* 12 s. 14–21.

Salmi, Hannu 2005: *Wagner and Wagnerism in nineteenth-century Sweden, Finland and the Baltic provinces: Reception, enthusiasm, cult*. Rochester, NY: University of New York.

Suomalaiset kenraalit ja amiraalit 2006: Renvald, Konstantin Aristides. *Suomalaiset kenraalit ja amiraalit Venäjän sotavoimissa 1809–1917* -verkkojulkaisu. Studia Biographica 7. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-ken-000339. Viitattu 20.4.2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elin Krank

Viitasaari 16.1.1870–9.7.1949 Helsinki

Laulunopettaja ja säveltäjä Elin Krank[1] kuuluu Turun valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun säveltävien musiikinopettajien jatkumoon yhdessä Sigrid Ilmonin ja Greta Dahlströmin kanssa. Elin Krank syntyi Viitasaarella, keskellä Suomea, Julia Katarina Krankin (s. Forsén) ja lääninmaanmittari Karl Jakob Krankin perheeseen. Hän kävi ensin Jyväskylässä suomenkielisen tyttökoulun ja opettajaseminaarin. Sitten 1890-luvun alussa hän opiskeli Helsingissä yksinlaulua Alexandra Ahngerin johdolla sekä musiikinteoriaa ja sävellystä Richard Faltinin johdolla. Faltinille hän suoritti musiikinteorian tutkinnon.[2] Laulunopettajan tutkinnon Krank saattoi päätökseen Helsingin Suomenkielisen Tyttökoulun jatko-opistosta vuonna 1892.[3] Käytännölliset näytteet laulunopettajan virkoja varten hän suoritti Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa vuonna 1905.[4]

Krank lisäkouluttautui ja pätevöitti itseään musiikinopettajana koko työuransa ajan, ja hän ehti opettaa musiikkia monissa kouluissa Helsingissä, Raumalla ja Porissa, ennen kuin muutti Turkuun vuonna 1898. Turussa hän työskenteli Turun suomalaisen tyttökoulun (myöh. tyttölyseon) sekä Turun ruotsinkielisen valtiollisen tyttökoulun pitkäaikaisena laulunopettajana. Eläkkeelle hän jäi vuonna 1937.[5] Laulussa, äänenmuodostuksessa ja pianonsoitossa hän antoi yksityistunteja eläkkeelle jäämisen jälkeenkin.[6] Krankin lauluoppilaisiin kuului esimerkiksi operettiprimadonna, sopraano ja näyttelijä Ritva Aro.[7]

Krank sävelsi yksin-, yhteis- ja lastenlauluja, melodraamoja, kuoromusiikkia sekä voimistelumusiikkia.[8] Hän esiintyi konserteissa, iltamissa ja muissa tilaisuuksissa alttolaulajana, säestävänä pianistina ja kuoronjohtajana. Hänet tunnettiin myös sykähdyttävänä improvisoijana. Omista sävellyksistään hän esitti eniten lausujalle ja pianolle sävellettyä melodraamaansa *Vapautettu kuningatar*, yhdessä lausuntataiteilija, kansakoulunopettaja ja teatterinjohtaja Onni Savolan kanssa.[9] Melodraaman Krank sävelsi myös Suomalaisen Naisliiton kesäkokoukseen 1929.[10] Niin ikään hän teki hengellisiä lauluja ja virsisovituksia[11] sekä musiikkia Turun ruotsinkielisen valtiollisen tyttökoulun tapahtumiin. Monista lauluistaan hän laati sekä yhteis-, yksinlaulu- että kuoroversioita.[12] Krankin tunnetuimpiin sävellyksiin kuuluu 1930–1940-luvulla radiossa usein soinut, runoilija ja opettaja Irene Mendelinin sanoihin sävelletty yhteislaulu *Varsinais-Suomi*, josta on tehty myös kuorosovituksia.[13] Se kertoo merien huuhtomasta maasta, jossa urhoolliset ihmiset ja myyttiset tarinat elävät.

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elin Krank

Sävellyksiä

Yksin- ja hengellisiä lauluja: *Joulurukous* ("Loista kirkas joulun tähti") (Kaarina Vaher) (1924); *Pingstpsalm* (M. Sonne, S. Vänninen, W. Wänninen & Elin Krank) (1928); *Riemuitkaa Herralle kaikki maa* (Raamatusta psalmi 100) (1937); *Laulun siivin* (Lauri Pohjanpää) (1943); *Bön för Finland / Rukous Suomen puolesta* (Ragnar Åhlgren, suom. H-kynä) (1944); *Din broder* (Daniel Wickberg) (s.a.); *Ei, hetken helyjä* (Irene Mendelin) (s.a.); *Ei tunne lapsi laulava* (Jalmari Törmä) (s.a.); *En bruten blomma* (tuntematon) (s.a.); *Han kommer* (Aina Lagus) (s.a.); *Hehkuva henki* (Hilja Haahti) (s.a.) (myös kuorolle); *Huokaus* (Lyydia Paavola) (s.a.); *Jouluaattona* (Mendelin) (s.a.); *Juldagen* (Beda Nyberg) (s.a.); *Jumalassa onni tyyntynyt* (tuntematon) (s.a.); *Kirkkauteen* (Törmä) (s.a.); *Kuki aina kuin ruusunen* (tuntematon) (s.a.); *Kylväjä* (tuntematon) (s.a.); *Lemmenkukka* (Törmä) (s.a.); *Maan lapset ja aurinko* (*Aurinkolaulu*) (tuntematon) (s.a.) (myös kuorolle); *Meditation* (tuntematon) (s.a.); *Minä korpehen kauaksi muutan* (tuntematon) (s.a.); *Ottos Julafton* (J. J. Wecksell) (s.a.); *Påskliljor / Pääsiäisliljat* (Esther Forssén) (s.a.); *Vanha mylly* (tuntematon) (s.a.); *Våren / Kevät* (Nyberg) (s.a.); *Äidille* (tuntematon) (s.a.).

Melodraamoja (lausujalle ja pianolle): *Vapautettu kuningatar* (Paavo Cajander) (1906); *Melodraama Suomalaisen Naisliiton kesäjuhlaan* (Anna Honkavaara) (1929); *Drömmar i Hades* (Gustav Fröding) (s.a.).

Naiskuorolle: kantaatti *Elämän laulu* (Ida Bastman) (1936); *Ack när i ungdoms åren* (tuntematon) (s.a); *Hehkuva henki* (Hilja Haahti) (s.a.) (myös yksinlauluna); *Maan lapset ja aurinko* (*Aurinkolaulu*) (tuntematon) (myös yksinlauluna); *Muuttolinnut syksyllä* (Alina Pennanen) (s.a.). Sovituksia.

Yhteislauluja: *Varsinais-Suomi / Egentliga Finland* (Irene Mendelin, ruots. Ruth Kallio) (1934); *Den stilla världen (till Borgå Dövstumskolans 100* års *jubileum)* (Kaj Lindgren) (1946); *Ensam jag sitter vid harden* (tuntematon) (s.a.).

Lasten- ja koululauluja: *Kankaan kaikuja: Lasten lauluja säestyksineen* (1937): (1) *Muuttolinnut syksyllä* (Aliina Pennanen), (2) *Varpunen ja hevonen* (Zachris Topelius), (3) *Jyvä pieni varpuselle* (Eemeli Etelälahden mukaan Elin Krank), (4) *Hiihtämässä* (Irja Puhakka), (5) *Sinivuokko* (Immi Hellén), (6) *Kangasvuokko* (Annikki Virvatuli), (7) *Marja-Maija* (Antti Rytkönen), (8) *Pienoisen iltamietteitä* (Lyydi Paavola), (9) *Kehtolaulu* (Antti Rytkönen); *I tornet* (tuntematon) (s.a.); *Joululeikki* (tuntematon) (s.a.); *Peltomies* (tuntematon) (s.a.); *Riddarens sång* (tuntematon) (s.a.); *Skomakarens visa* (tuntematon) (s.a.); *Smedens visa* (tuntematon) (s.a.); *Tonttulan joulupuuro-tanssi* (tuntematon) (s.a.); *Tärnornas sång* (tuntematon) (s.a.); *Uinu vaan* (ranskasta suom. I. B.) (s.a.); *Älvornas dans* (tuntematon) (s.a.).

Pianolle/harmonille: *Till Alices minne* (1921); surumarssi (1924); *Marssi Palästralle* (nyk. ÅKG Palästra) (1928); *Sorgmarsch vid Vivi* (1933); *Lyydille* (1938); *Surumarssi Olga Lemburgin muistolle* (1940); *Kesämuistelma Forssasta* (s.a.); marssi (tempo di marcia) (s.a.); *Marssi 1917–18* (s.a.); *Marssi S. Kohlerille* (s.a.); *Retkeilymarssi* (s.a.); *Rukous* (s.a.). Voimistelumusiikkia ja kansanlaulusovituksia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Anna Elin Johanna Krank. Kiitos Kaj Ahlsvedille Elin Krankia koskevista tiedoista ja aineistoista.
2 Forslin 1944, 80; *Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland* 1.1.1892; *US* 16.1.1930 ja 16.1.1945; *HBL* 14.7.1949. Jyväskylän seminaarin matrikkelista Elin Krank puuttuu; siellä on vain hänen kuoronjohtajana kunnostautunut isosiskonsa Helmi Krank. Mikkola ym. (toim.) 1937, 423.
3 *Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland* 1.1.1892; *US* 16.1.1930 ja 16.1.1945.
4 *USr* 7.12.1905; arkistonhoitajien muistiinpanot, Elin Krankin henkilömappi, SM.
5 Forslin 1944, 80; Svenska Fruntimmersskolan 1944, 192; arkistonhoitajien muistiinpanot, SM; TTL 1957, 37; *Satakunta* 30.12.1899; *HS* 26.8.1909; *US* 21.8.1921 ja 16.1.1930.
6 *ÅU* 23.9.1898, 18.1.1900, 21.1.1900, 12.9.1937, 9.10.1938 ja 11.10.1942; *US* 16.1.1930; *TS* 12.9.1937.
7 *Eeva* 1.4.1934.
8 Elin Krankin painetut nuottijulkaisut, musiikkikäsikirjoitukset ja nuottimonisteet, SM.
9 Forslin 1944, 80; *Rauman lehti* 2.12.1893; *US* 21.4.1901; *Länsisuomen Työmies* 14.10.1905; *Hämeen Sanomat* 28.9.1906; *Hämetär* 29.9.1906; *HS* 2.11.1906; *USr* 4.11.1906; *Lahden lehti* 28.2.1908; *UuA* 16.2.1907, 4.6.1907, 15.3.1913 ja 9.11.1929; *TS* 20.11.1908, 21.3.1911 ja 4.2.1912; *ÅU* 19.4.1913 ja 21.4.1913; *Varsinais-Suomi* 27.2.1937.
10 *TS* 19.6.1929.
11 *ÅU* 12.10.1933.
12 Krankin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
13 Esim. *TS* 14.4.1934; *Maaseudun Tulevaisuus* 20.3.1941; *US* 22.3.1941; *Radiokuuntelija* 26.3.1944.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Elin Krankin henkilömappi: arkistonhoitajien muistiinpanot
Elin Krankin musiikkikäsikirjoitukset ja nuottimonisteet

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Sibelius-museo: Elin Krankin painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Forslin, Alfhild 1944: Sångundervisningen. Ks. Svenska Fruntimmersskolan 1944. 76–81.
Mikkola, J. M., Artturi Leinonen & Sulo Heikola (toim.) 1937: *Jyväskylän seminaari 1863–1937: Muistojulkaisu*. Helsinki: Valistus.
Svenska Fruntimmersskolan 1944: *Svenska Fruntimmersskolan / Svenska Flickskolan i Åbo 1844–1944: Minnesskrift*. Åbo: Åbo Tidnings och tryckeri aktiebolag.
TTL 1957: *Turun tyttölyseo (Turun Suomalainen Tyttökoulu) 1882–1927*. Koulun 75-vuotisen toiminnan muistoksi julkaisseet entiset oppilaat. Turku.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Edith Sohlström

Pori 23.7.1870–24.8.1934 Pori

Porilaissyntyinen säveltäjä, kirjailija ja voimistelunopettaja Edith Sohlström[1] muistetaan pianolle säveltämästään elegiasta, josta on tehty monenlaisia versioita eri kokoonpanoille. Varsinaisen virkauransa hän teki voimistelun lehtorina kehittäen suomalaista naisvoimistelua ja musiikkiliikuntaa.[2]

Edith Sohlström syntyi Porissa vuonna 1870 Maria Sohlströmin (s. Lindqvist) ja kauppaneuvos Gustaf Sohlströmin perheeseen ja vaikutti kaupungissa koko elämänsä ajan.[3] Valmistuttuaan Porin ruotsinkielisestä tyttökoulusta (1888) ja kouluttauduttuaan voimistelunopettajaksi hän työskenteli opettajan virassa yli neljäkymmentä vuotta Porin suomen- ja ruotsinkielisissä kouluissa.[4] Hän lisäkouluttautui pitkin uraansa terveysopissa ja lääkintävoimistelussa sekä liikunta- ja musiikkikasvatuksessa ja teki niihin liittyviä opintomatkoja Pohjoismaissa.[5]

Vuonna 1893 Sohlström perusti yhdessä Hilja Lucanderin kanssa Poriin naisvoimisteluseuran (*Björneborgs kvinnliga gymnastikförening*), joka menestyi valtakunnallisissa urheilujuhlissa.[6] Opettajantyönsä ohella hän toimi hierojana ja fysioterapeuttina, pianoliikkeiden edustajana, kuoronjohtajana sekä kulttuuri- ja urheiluyhdistyksissä aina Porin konserttikannatusyhdistyksestä luistelukerhoon.[7] Politiikka ja yhteiskunnalliset kysymykset kiinnostivat Sohlströmiä, ja hän osallistui Porin perustuslaillisten naisten sekä Ruotsalaisen kansanpuolueen kokouksiin.[8] Vuonna 1914 Sohlström perusti Poriin musiikki- ja voimisteluleikkikoulun.[9] Hän toimi myös *Tidning för musik* -lehden Porin-kirjeenvaihtajana.[10]

Sohlströmin ensimmäinen sävellysjulkaisu oli pianolle sävelletty elegia (1900), josta tuli välittömästi suosittu.[11] Sen julkaisi Fazer & Westerlund, ja siitä on sittemmin laadittu erilaisille kamarimusiikkikokoonpanoille ja orkestereille sovituksia, joita on myös levytetty.[12] Sohlströmin tiedetään säveltäneen enemmänkin musiikkia, mutta melkein kaikki hänen teoksensa ovat kadoksissa.[13] Hän esitti Porissa 1900-luvun alussa esimerkiksi luuttu- ja mandoliinisäestyksellisiä laulujaan.[14] Niitä ei kuitenkaan koskaan julkaistu, eikä säveltäjän musiikkikäsikirjoituksia vaikuttaisi päätyneen julkisiin arkistoihin.

Sotienvälisenä aikana Sohlström keskittyi liikuntamusiikin suunnitteluun ja ohjaukseen laulujen ja laululeikkien avulla. Partiolaisten keskuudessa muodostui suosituksi vuonna 1932 useissa urheilulehdissä julkaistu toiminnallinen laulu *När flaggan går ner* (”Lipun laskiessa”), jonka sävel ja sanat ovat Sohlströmin.[15] *Gymnastikföreningen i Helsingforsille* (Helsingin ruotsinkieliselle voimisteluyhdistykselle) hän sävelsi marssin.[16]

Sohlström oli myös kirjailija. Hän kirjoitti lasten- ja nuortenromaaneja, seikkailukirjoja, satuja ja kertomuksia salanimillä ”Vivan Holme” ja ”Britto”; jälkimmäisellä

https://doi.org/10.21435/ha.154

Edith Sohlström

nimellä Sohlström tunnettiin voimistelupiireissä.[17] Vuosina 1916–1921 syntyivät kirjat *Lill-Brita och hennes bröder* ("Pikku-Riitta ja hänen veljensä", 1916), *Hejan Stjärna* (1917), *Falkenbergska bolaget* ("Falkenbergin kortteeri", 1918), *Ur sagovärld och verklighet I–II* ("Satumaailmasta ja todellisuudesta I–II", 1919), *Trollhedens saga och andra sagor* ("Peikkonummen tarina ja muita satuja", 1921) ja *Framtidsdrömmar: flickroman* ("Tulevaisuuden unelmia: tyttöromaani", 1921).[18] Lisäksi hän kirjoitti liikuntaan liittyviä tietokirjoja ja julkaisi lehdissä esseitä, kolumneja ja tutkielmia monenlaisista aiheista.[19] Eläinten oikeudet olivat Sohlströmin sydäntä lähellä, ja *Eläinsuojelu*-lehdessä julkaistiin postuumisti hänen kertomuksensa Halli-koirasta ja Kräpsy-kissasta.[20]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Musiikki kuului Sohlströmin lapsuudenkodin harrasteisiin. Hänen veljestään Gösta Sohlströmistä tuli kuoronjohtaja ja säveltäjä. Sisarukset työskentelivät jonkin verran yhdessäkin; Gösta esimerkiksi sävelsi musiikin Edithin kirjoittamaan satunäytelmään *Prinsessan Blåöga* (”Prinsessa Sinisilmä”).[21]

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: elegia (1900) (myös muiden säveltäjien laatimina sovituksina eri kokoonpanoille, mm. Martti Partasen sovitus puhallinorkesterille ja Jorma Panulan sovitus sinfoniaorkesterille). Uruille: *Månsken* (1921) [k].

Lauluäänelle ja luutulle [k]: *Ett löfte* (tuntematon, käännetty tanskasta) (n. 1906); *Flickan me parapiye* (tuntematon) (n. 1906); *Förgät mig ej* (tuntematon, käännetty tanskasta) (n. 1906); *Handklaverstrall* (Gustaf Fröding [?]) (n. 1906); *Näktergalen* (Bertel Gripenberg) (n. 1906); *Ä du mä på dä* (Fröding [?]) (n. 1906); *En gammal hushållerskas bekymmer*, potpuri kahdestakymmenestäkolmesta melodiasta (Fredrik August Dahlgren) (n. 1910); *Jag tycker om att i lunden gå* (tuntematon) (n. 1910); *Olle och Fina* (tuntematon) (n. 1910).

Yhteislauluja: *Brittos marsch* (1914); *När flaggan går ner / Lipun laskiessa* (Edith Sohlström) (1932); *Helsingfors Gymnastikföreningens Marsch* (s.a.) [k]. Laululeikki *Tonttutanssi* (Sohlström) (1932).

Viitteet

1 (Britto) Edith Armida Sohlström. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Koivisto-Kaasik 2022.
2 Esim. *Nordisk kvinnogymnastik* 5/1934; ks. myös *BT* 23.7.1920; *Suomen Nainen* 14.8.1920; *Kisakenttä* 6–7/1920 ja 15/1934; *Satakunnan Kansa* 23.7.1930, 25.8.1934 ja 30.8.1934; lehtileikkeet, Edith Sohlströmin henkilömappi, SM.
3 Hiski 6160670; *BT* 24.8.1934.
4 Opettajamatrikkelit 1911–1934, Porin tyttölyseon arkisto, KA/TT; SVO 1959, 220; ks. myös Edith Sohlströmin kirje Anni Collanille 31.8.1932, Anni Collanin arkisto, UA.
5 Opettajamatrikkelit 1911–1934, Porin tyttölyseon arkisto, KA/TT; Vuosikertomus 1899–1900, Porin naisvoimisteluseuran arkisto, Satakunta Arkisto; SVO 1959, 220; *Satakunta* 8.7.1893; *BT* 1.11.1900, 25.9.1906, 19.4.1907, 31.8.1909, 23.1.1914, 31.3.1914, 21.5.1915, 1.2.1916 ja 27.12.1921; *Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland* 1/1907; *SSD* 12.10.1912; *Kisakenttä* 2/1916, 10/1916 ja 6/1930; *HBL* 28.5.1921; *Astra* 15.8.1922; *Satakunnan Kansa* 3.6.1930.
6 Lehtileikkeet, kokouspöytäkirjat ja vuosikertomukset, Porin naisvoimisteluseuran arkisto, Satakunta Arkisto; *US* 23.10.1896; *HBL* 4.6.1901; *BT* 1.10.1918, 25.4.1933 ja 28.4.1933; *F. F. F.* 1.11.1918; *Kisakenttä* 3/1926, 4/1936; ks. myös *BT* 9.10.1917; *Laatokka* 28.5.1927.
7 Kokouspöytäkirjat, Porin konserttikannatusyhdistyksen arkisto, Satakunta Arkisto; *BT* 28.3.1888, 18.3.1896, 16.9.1896, 17.12.1896, 20.3.1897, 20.10.1897, 18.4.1901, 24.7.1902, 7.6.1904, 2.11.1906, 5.1.1909, 15.2.1910 ja 1.2.1927; *Lounas* 24.1.1890; *Frisk Bris* 1.5.1907, 12.9.1911, 30.4.1912, 19.5.1916, 1.5.1917, 21.9.1917, 24.10.1919 ja 11.5.1928; *ÅU* 17.3.1908; *Suomen Urheilulehti* 1.4.1909; *Satakunnan Sanomat* 19.2.1913; *AL* 15.5.1914; *SP* 5.6.1926; *Satakunnan Kansa* 28.1.1928; *Arkadia-Töölö* 11.9.1929.
8 *Satakunta* 12.9.1899; *VBL* 17.5.1906; *ÅU* 6.12.1907; *BT* 13.2.1920.
9 *BT* 16.1.1914.
10 Edith Sohlströmin kirjeet Otto Anderssonille, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA. Sohlströmin persoonasta sekä monipuolisesta asiantuntijuudesta urheilun ja pedagogiikan aloilla antaa hyvän kuvan hänen kirjeenvaihtonsa Edith Augusta Sarénin kanssa, Levonius–Sarén-kokoelma, ÅA.
11 Esim. *ÅU* 16.1.1900; Moisala 1994, 213.
12 Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
13 Esim. *Österbottniska Posten* 31.7.1914.
14 *BT* 22.11.1902, 6.4.1906, 10.4.1906, 22.2.1907 ja 25.11.1910; lehtileikkeet, Porin naisvoimisteluseuran arkisto, Satakunta Arkisto.
15 Esim. *Nordisk kvinnogymnastik* 1.10.1932; *Scoutposten* 1.5.1933; Edith Sohlströmin painetut nuottijulkaisut, SM.
16 Ahlsved 2020.
17 Esim. lehtileikkeet, Porin naisvoimisteluseuran arkisto, Satakunta Arkisto.
18 Sohlströmin kirjailijanurasta ks. myös Sohlströmin kirjeenvaihto Schildts-kustantamon kanssa, Schildtin kustantamon kokoelma, ÅA.
19 Esim. *Tidskrift för folkskolan* 1.5.1910; *BT* 25.10.1918, 6.7.1920, 23.12.1921, 7.6.1927, 2.9.1927 ja 9.9.1927; *Nya Tidningen* 18.7.1925; *Satakunnan Kansa* 5.6.1927; *Hangö* 15.6.1929; *US* 3.3.1940.
20 *Eläinten ystävä* 1/1937.
21 *HBL* 9.4.1932.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkiston Turun toimipiste
- Porin tyttölyseon arkisto: Opettajamatrikkelit 1911–1934

Satakunta Arkisto
- Porin konserttikannatusyhdistyksen arkisto: kokouspöytäkirjat
- Porin naisvoimisteluseuran arkisto
  - kokouspöytäkirjat
  - lehtileikkeet
  - vuosikertomukset

Sibelius-museo
- Edith Sohlströmin henkilömappi: lehtileikkeet

Urheiluarkisto
- Anni Collanin arkisto: Edith Sohlströmin kirje Anni Collanille

Åbo Akademin kirjasto
- Levonius–Sarén-kokoelma: Edith Sohlströmin kirjeet Edith Augusta Sarénille
- Otto Anderssonin kokoelma: Edith Sohlströmin kirjeet Otto Anderssonille
- Schildtin kustantamon (Schildts förlagsaktiebolag) kokoelma
  - Edith Sohlströmin kirjeet Schildtin kustantamolle
  - Schildtin kustantamon kirjeet Edith Sohlströmille

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Ahlsved, Kaj 2020: Sähköpostitiedonanto 18.2.2020.

Hiski 6160670: Pori – Björneborg: Kastetut: 23.7.1870: Edit Armida Sohlström. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t6160670. Viitattu 31.10.2021.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Sibelius-museo: Edith Sohlströmin painetut nuottijulkaisut

Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Koivisto-Kaasik, Nuppu 2022: Sohlström, Edith. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010171. Viitattu 24.8.2022.

Moisala, Pirkko 1994: Suomalaisen naissäveltäjyyden historia. Teoksessa Pirkko Moisala & Riitta Valkeila: *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä. 207–236.

SVO 1959: *Suomen voimistelunopettajat 1883–1959 / Finlands gymnastiklärare 1883–1959*. Lahti: Suomen Voimistelunopettajaliitto.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Märtha Ramsay

Kaarina 2.8.1870–15.4.1933 Helsinki

Kreivitär Märtha Ramsay[1] oli kotoisin Rauhalinnan kartanosta Turun läheltä. Hänen äitinsä oli Pietarin yläluokkaisimman tyttökoulun Smolnan käynyt Eugenie Armfelt (s. Palmfelt) ja isänsä taidemesenaattina tunnettu teollisuusmies, kreivi Carl Magnus Mauritz Armfelt.[2] Märtha Ramsay kävi Turun valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun vuosina 1880–1886, jolloin sen johtajana oli Wilhelmina Gripenberg.[3] Ramsay omisti huomattavan osan elämästään musiikille, mutta tarkempia tietoja hänen musiikkiopinnoistaan ei ole. Nuorena hän toimi Turun Soitannollisessa Seurassa ja esiintyi sen konserteissa mezzosopraano-laulajana.[4] Lähipiirissä hän esitti omia laulusävellyksiään itseään pianolla säestäen.[5] Ainakin kaksi Ramsayn yksinlaulua on julkaistu vuonna 1916 Hans Aufrichtigin sovittamina: *Var välsignad* (”Ole siunattu”) ja *Du är min tröst* (”Olet lohdutukseni”).[6] Ilmeisesti tekstitkin ovat säveltäjän.

Märtha Ramsay avioitui vuonna 1895 maanviljelysneuvos William Ramsayn kanssa. Heidän perustamansa perhe asutti Helsingin maalaiskunnassa, nykyisessä Vantaan Hakunilassa sijaitsevaa Nissbackan kartanoa.[7] Nykyään kartanon puistossa voi vierailla tutustumassa kuvanveistäjä Laila Pullisen (Pullinen-Ramsayn) veistoksiin; Pullinen on Märtha Ramsayn pojanpojan puoliso. Märtha Ramsay kuoli kartanossaan 62-vuotiaana.[8] Hautajaisissa soitettiin vainajan säveltämää laulumusiikkia, jonka tarkemmasta sisällöstä ei ole tietoa.[9]

Oman aikamme näkökulmasta tuntuu erikoiselta, että perusteellisen musiikillisen opin saaneet ja seurapiirimuusikoina arvostetut säveltäjänaiset pyysivät tai olivat pakotettuja ottamaan sävellysjulkaisuihinsa sovitukset miessäveltäjiltä. On mahdollista, että naiset eivät edes pyrkineet julkaisemaan laulujaan vaan miessovittaja oli aloitteentekijä. Luultavasti Minna von Knorringin tavoin Märtha Ramsay ei säätyyn ja sukupuoleen liittyvien sosiaalisten paineiden takia voinut julkaista laulujaan kokonaan omissa nimissään, vaan tarvitsi mukaan miessäveltäjän lieventämään itsensä ja sävellyskykyjensä ”sopimatonta” julkista esittelyä. Sävellyksen julkaiseminen kokonaan omin avuin olisi kyseenalaistanut aatelisnaisen aseman. Hienon aatelisrouvan tuli olla oikealla tavalla vaatimaton[10] eikä ”ylpeillä” henkiseen työhön vertautuvalla säveltämisellä. Niinpä aatelisnaisten – kuten myös muiden konservatiivisten säätyläisten ja esimerkiksi papinrouvien – tuli vähätellä sävellystaitojaan ja julkaisuhalujaan jättämällä julkaistavan laulun säestys miehen laadittavaksi tai ylöskirjoitettavaksi silloinkin, kun oli itse säveltänyt koko laulun säestyksineen ja sellaisena sitä esittänytkin seurapiireissä. Nainen saattoi siis laulaa ja soittaa sävellyksiään muiden viihdytykseksi, mutta kynään ja nuottipaperiin tarttuminen oli

https://doi.org/10.21435/ha.154

Märtha Ramsay

pitkään kirjaimellisesti säädytöntä. Muita tapoja naisvaatimattomuuden toteuttamiseksi oli julkaista sävellyksensä nimettömästi tai salanimellä, kuten teki Laura Netzel,[11] tai olla kokonaan julkaisematta. Niin ikään nainen saattoi antaa muiden ymmärtää, että hänen säveltämisensä oli pelkkää improvisaatiota, joka syntyi kuten oppimattoman luonnonlapsen tahaton laulelu ilman älyllistä ponnistelua tai luovan työn rasitusta. Ramsaynkin nuottijulkaisuun on tässä hengessä merkitty: ”säveltänyt kreivitär Märtha Ramsay, muistiinmerkinnyt ja sovittanut Hans Aufrichtig”.[12] Luultavasti sovitus kuitenkin noudattaa Ramsayn omaa alkuperäistä sävellystä.

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Kaksi yksinlaulua (Märtha Ramsay [?]), sov. Hans Aufrichtig (1915): (1) *Var välsignad*; (2) *Du är min tröst*. Muuta laulumusiikkia [k].

Viitteet

1 Märtha (Märta) Eugenie Ramsay s. Armfelt.
2 Kaarinan seurakunnan syntyneet 1848–1879: 165/84, KA; Ättartavlor 2017, 147–148; *ÅU* 16.3.1913; Morand-Löfving 2017, 211–212.
3 Fontell (toim.) 1966, 92.
4 *Aura* 18.12.1894 ja 19.2.1894; *HBL* 21.4.1933; *HJ* 29.4.1933.
5 *HJ* 29.4.1933.
6 Märtha Ramsayn painetut nuottijulkaisut, KK ja SibAK.
7 Ättartavlor 2017, 148; *Nyland* 20.4.1933; *HBL* 21.4.1933; Henttinen 2010.
8 *HBL* 19.4.1933.
9 *HBL* 21.4.1933; *HJ* 29.4.1933.
10 Vrt. Citron 1993, 109–110.
11 Ks. Netzelin elämäkerta.
12 Märtha Ramsayn painetut nuottijulkaisut, KK.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Kaarinan seurakunnan arkisto: Syntyneet 1848–1879

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Citron, Marcia J. 1993: *Gender and the Musical Canon*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fontell, Ester (toim.) 1966: *Svenska fruntimmersskolan, Svenska flickskolan i Åbo 1844–1955: Elevmatrikel*. Åbo: Föreningen för Svenska flickskolan i Åbo.

Henttinen, Annastiina 2010: Ramsay, William. *Suomen talouselämän vaikuttajat* -verkkojulkaisu. Studia Biographica 8. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-tev-000303. Viitattu 15.10.2022.

Morand-Löfving, Elisabeth 2017: *Kejserlig uppfostran: Finländska flickors skolgång vid Smolna-institutet i S:t Petersburg*. 2. paranneltu painos. Helsingfors: omakustanne.

Ättartavlor 2017: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 1: A–D*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Jenny Elfving

Jenny Elfving

Vaasa 31.3.1871–8.10.1950 Helsinki

Jenny Elfvingin[1] jälkimaine liittyy suomalaiseen maisemasuunnitteluun, puutarhakoulutukseen ja -taiteeseen sekä Järvenlinnan puutarhaoppilaitoksen perustamiseen ja pitkäaikaiseen johtamiseen.[2] Hän toimi kuitenkin myös muilla taiteellisilla ja yhteiskunnallisilla alueilla ottaen esimerkiksi kirjoituksillaan kantaa päivänpoliittisiin kysymyksiin ja naisten oikeuksiin. Hän sävelsi lauluja ja pianoteoksia sekä toimitti laulukokoelmia.

Elfving syntyi pohjalaiseen sivistyneistösukuun, Jenny Sofia Elfvingin (s. Nyman) ja Vaasan pormestarin Karl Elfvingin perheeseen. Jenny Elfvingin ollessa viisivuotias hänen isänsä menehtyi (1876), minkä vuoksi hänen leskiäitinsä muutti seitsenpäisine lapsikatraineen Ouluun.[3] Äiti oli musikaalinen ja harras kristitty, mikä näkyi kotikasvatuksessa. Sunnuntain jumalanpalveluksissa veisattiin antaumuksella, mutta maallisiin huvituksiin ei tyttärillä ollut lupaa osallistua.[4]

Nuorena Jenny Elfving haaveili pianistin tai laulajan urasta ja tähtäsi opiskelemaan Helsingin Musiikkiopistoon. Isän kuoleman jälkeen perheen toimeentulo oli kuitenkin niukkaa, ja perhe vastusti Elfvingin pyrkimystä ammatillisiin musiikkiopintoihin.[5] Suunnitelma ylioppilastutkinnostakin kariutui taloudellisiin esteisiin. Sen sijaan Elfving suoritti sukulaistensa kehotuksesta konttorityöhön soveltuvan tutkinnon Turun ruotsinkielisessä kauppaopistossa. Valmistuttuaan hän sai paikan Suomen hammaslääketieteen uranuurtajan ja suomenmielisen toimijan Matti Äyräpään vastaanotolta Helsingistä.[6] Vaikka Elfving muisteli sittemmin tätä aikaa yksitoikkoiseksi ja ahdistavaksi, hän kuitenkin tempautui silloin mukaan 1890-luvun yhteiskunnalliseen liikehdintään ja naisasialiikkeeseen. Hän vaikutti Suomen Naisyhdistyksessä ja sittemmin Naisasialiitto Unionissa.[7]

Työskenneltyään muutamia vuosia toimistotyössä Elfving suuntasi kokonaan toiselle alalle, puutarhanhoitoon. Hän opiskeli ensin Paimion emäntäkoulussa ja työskenteli sittemmin Sippolan puutarhakoulussa musiikki- ja Martta-aktiivi Alma Forsténin sekä tämän puolison, Lennart Forsténin rinnalla.[8] Elfving toimi Sippolan puutarhakoulun johdossa lähes kymmenen vuoden ajan, kunnes hänelle tarjoutui mahdollisuus perustaa oma oppilaitos Karjalankannakselle Antrean Järvenlinnaan. Sen edistykselliseen opinto-ohjelmaan kuului puutarhan- ja kanojenhoitoa,

https://doi.org/10.21435/ha.154

maisemasuunnittelua, yleissivistäviä teoreettisia oppiaineita sekä kasvisruoan valmistamista, kuten Elfvingin toimintaa puutarha-alalla ja maisemasuunnittelijana tutkinut taidehistorioitsija Julia Donner on tuonut esille.[9]

Elfving haki uusia vaikutteita Ruotsiin, Tanskaan ja Saksaan suuntautuneilta opintomatkoilta.[10] 1910- ja 1920-luvuilla hän julkaisi merkittäviä puutarhasuunnittelun ja puutarhanhoidon oppaita.[11] Järvenlinnan puutarhakoulu tuli tunnetuksi etenkin uudenaikaisuudestaan. Elfving toteutti siellä monenlaisia viljelykokeiluja, ja laitoksen opiskelijat pukeutuivat puutarhatöissä housupukuun, mitä pidettiin ennenkuulumattomana jopa naisasiapiireissä.[12] Vuonna 1907 Elfving nimitettiin kotitalouden opetuksen järjestämistä koskevan valtiollisen komitean asiantuntijajäseneksi.[13]

Taloudelliset vaikeudet vaivasivat Järvenlinnan puutarhakoulua, ja se lakkautettiin vuonna 1917, kun maanomistaja ei enää suostunut uusimaan sen vuokrasopimusta.[14] Koulun lakkauttaminen oli Elfvingille vaikea henkilökohtainen, ammatillinen ja taloudellinen vastoinkäyminen.[15] Hän siirtyi 1920-luvun vaihteessa joksikin aikaa Kangasalan kotitalouskoulun johtotehtäviin, mutta vaikutti sittemmin Terijoella pitäen yksityisiä kotitalous- ja puutarhakursseja sekä kesätäysihoitolaa.[16]

Musiikki kulki mukana Elfvingin elämäntyössä. Hänen johtamissaan kouluissa harrastettiin kuorolaulua, ja hän esiintyi oppilaitosten tapahtumissa pianistina ja kuoronjohtajana.[17] Järvenlinnan-vuosinaan Elfving otti Viipurissa pianotunteja säveltäjä, pianisti ja kapellimestari Ewald Niegischiltä.[18] Julkisen säveltäjänuransa Elfving aloitti vasta viidenkymmenen korvilla vuonna 1919, jolloin hänen kotiseuturakkautta ilmentävä sävellyksensä *Kymmenen virran maa* valittiin Kajaanin suojeluskunnan tunnusmarssiksi.[19] Saman A. V. Koskimiehen laatiman Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan maakuntalaulun tekstin (”Maa ponteva Pohjolan äärillä on”) olivat jo aiemmin säveltäneet Oskar Merikanto (1906) ja Leevi Madetoja (1913). Elfvingin vuonna 1927 toimittamassa *Maakuntalaulut*-nuottikokoelmassa onkin julkaistu sekä hänen omansa että Merikannon tunnetumpi versio.[20] Elfvingin versiolle on leimallista tarmokas, sotilasmarssimainen tunnelma.

Omien sanojensa mukaan Elfving sai kipinän säveltämiseen kuulonsa heikennyttyä ja laulamisen vaikeuduttua 1910-luvun kuluessa.[21] Siitä muodostui hänelle tärkeä ilmaisukanava. ”En voi sille mitään, että sävellän kun tulee mieleen. Ei sille mitään mahda”, kirjoitti Elfving säveltäjä Taneli Kuusistolle vuonna 1947.[22] Elfving otti musiikinteorian tunteja säveltäjä Toivo Kuulalta ja kysyi säveltämisessä neuvoja säveltäjä Helvi Leiviskältä.[23] Elfvingin Leiviskälle kirjoittamat kirjeet ovat usein humoristisia ja ironisia; säveltäjyys, naiseus, naimattomuus ja vanheneminen ovat piikikkään vitsailun aiheena.[24]

Fazer & Westerlund -kustantamo julkaisi vuonna 1923 kolme Elfvingin pianoteosta: preludin, *Kymmenen virran maa* -laulun pianosovituksen sekä muunnelmateoksen *Vaggsång för Märtha* (*Kehtolaulu Märthalle*).[25] Elfving jatkoi säveltämistä ainakin 1940-luvulle asti keskittyen laulumusiikkiin. Hänen tuotantoonsa kuuluu

https://doi.org/10.21435/ha.154

etenkin hengellistä ja isänmaallista musiikkia sekä puutarhanhoitoon viittaavia teoksia. Donnerin mukaan Elfving laati koulujensa käyttöön pedagogista musiikkia, kuten *Purjosipulipolskan* Järvenlinnan puutarhakoulun oppilaille.[26] Valssin *Tulin minä pihalle porkkanamaalle* Elfving sävelsi talvisodan jälkeisenä, vaikeana ja kuivana kesänä, ensimmäisten sateiden riemastuttamana.[27] Elfvingin säveltäjänuraan sisältyi kuitenkin turhautumista: hänen oli vaikeaa saada teoksiaan enää 1920-luvun jälkeen julkaistua tai konserttiohjelmiin.[28]

Elfving kokosi ja toimitti nuottikokoelmia. Yhdessä säveltäjä Ilmari Hannikaisen kanssa hän julkaisi jo edellä mainitun maakuntalaulujen kokoelman helppoina pianosovituksina. 1920-luvun alussa Elfving toimitti nuottipainatteen Oulun seudulta kotoisin olevasta perinnenäytelmästä *Tiernapojat* (*Tähtipojat*).[29] Kuten Heikki Laitinen on selvittänyt, Elfvingin *Tiernapojat*-versio julkaistiin alun perin Elfvingin ja kirjailija Arvid Lydeckenin yhdessä toimittamassa *Koivu ja tähti* -julkaisussa, joka sisälsi lapsille suunnattuja leikkejä ja pienoisnäytelmiä.[30] 1920-luvun lopulta alkaen Elfving suunnitteli laajaa kokoelmaa eurooppalaisista kansallislauluista, mutta hanke jäi kesken.[31] Hän ehti kuitenkin esitelmöidä aiheesta radiossa ja järjestää tammikuussa 1935 matinean, jossa kokoelmaan suunniteltuja lauluja esittivät muiden muassa laulaja-säveltäjät Ann-Mari Jägerskiöld ja Ina von Pfaler. Lehdistön huomion kuitenkin herätti se, että matineassa esitettiin natsi-Saksan *Horst Wessel* -laulu, joskin sen suomennosta oli muokattu alkutekstiä ”vähemmän veriseksi”. [32] Musiikin ohella kaksikielinen Elfving julkaisi sisarensa, kirjailija ja opettaja – ja presidentinpuoliso – Ester Ståhlbergin tapaan runoja, esseitä ja aforismeja niin suomen- kuin ruotsinkielisissä aikakauslehdissä sekä kirjoitti kuvaelmia ja näytelmiä hyväntekeväisyys- ja iltamatilaisuuksiin.[33]

Elfving osallistui nuoruudestaan saakka julkiseen poliittiseen keskusteluun, etenkin nuorsuomalaisen naisasialiikkeen piirissä, ja hän oli *Naisten ääni* -lehden varhaisia avustajia. Hän pyrki parantamaan naimattomien naisten yhteiskunnallista asemaa ja naisten koulutusmahdollisuuksia sekä nostamaan kotitalouden ja puutarhanhoidon arvostusta.[34] Martta-liikekin oli hänen toimintakenttiään.[35] Elfving otti 1920–1930-luvulla suurissa päivälehdissä kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin aina Suomen valtiomuodosta suomen ruotsinkielisten asemaan.[36] Sotienvälisenä aikana Elfving kuului arvomaailmaltaan konservatiiviseen oikeistoon osoittaen kiinnostusta myös äärioikeistolaisiin liikkeisiin. 1930-luvun vaihteessa hän lukeutui Lapuan liikkeen kannattajiin.[37] 1930-luvulla hän toimi myös suomen kielen aikuisopettajana.[38]

Jenny Elfving menehtyi Helsingissä korkeassa iässä lokakuussa 1950.[39] Viimeisiä vuosia varjostivat terveysongelmat. Hän olisi halunnut vielä vanhoilla päivillään julkaista romaanin sekä salanimellä ”J. M. Chore” kaksikielisen runokokoelman, mutta kustantajat eivät hyväksyneet niitä julkaisuohjelmiinsa.[40] Läheiset kuvasivat Elfvingiä energiseksi, monilahjakkaaksi ja peräänantamattomaksi oman tien kulkijaksi sekä voimakkaaksi persoonallisuudeksi.[41]

NKK

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Yksin- ja yhteislauluja: *Purjosipulipolska* (Jenny Elfving) (n. 1920-l.) [k]; *Kymmenen virran maa* (A. V. Koskimies) (1919); *Rukous* (Kirsti Hankajärvi) (1936); *Suomen hätä* (tuntematon) (1940) [k]; *Tulin minä pihalle porkkanamaalle* (Elfving) (1940) [k]; *Arjessa rukoileva* (Hankajärvi) (1945); *Maaliskuun ilta* (Hankajärvi) (1950); *Det är så stilla* (tuntematon) (s.a.) [k]; *Puutarhalaulu* (tuntematon) (s.a.) [k]; *Sorgen som ler* (Nils Bolander) (s.a.) [k].

Pianolle: *Fantasia* (1917) [k]: (1) *Yksinäisyys*, (2) *Kalastajaveneessä*, (3) *Me rakennamme majan*, (4) *Suloinen onni*, (5) *Ylva*; preludi (1923); *Vaggsång för Martha* (1923).

Viitteet

1 Jenny Maria Elfving. Elfving käytti välillä erilaisia yhdistelmä- ja taiteilijanimiä, kuten Erlevi-Elfving ja Elfving-Oulasvuo. Hänen äidistään käytetään tässä artikkelissa selvyyden vuoksi nimeä "Jenny Sofia Elfving".
2 Elfvingiä on puutarha-alan vaikuttajana tutkinut Julia Donner; Donner 2015. Ks. myös Ruoff 2003.
3 Donner 2015, 42.
4 Ståhlberg 1985, 57.
5 Jenny Sofia Elfvingin kirje Jenny Elfvingille [s.d.], Ester Ståhlbergin arkisto, KA; Jenny Elfvingin kirje Helvi Leiviskälle 14.4.1939, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
6 Donner 2015, 38.
7 *Puutarha* 12/1917; *NÄ* 20–21/1927; Jenny Elfvingin kirje Jenny Sofia Elfvingille 6.2.1896, KA.
8 Esim. *US* 20.8.1948; Nils Grotenfeltin kirje Jenny Elfvingille 22.8.1896, Ester Ståhlbergin arkisto, KA. Koulusta on vuodesta 1907 lähtien käytetty nimeä Reitkallin puutarhakoulu. Alma Forsténista ks. Ollila 2004; *Haminan Lehti* 2.4.1931.
9 Donner 2015, 129–144; ks. myös esim. *Finska trädgårdsodlaren* 1910; *Emäntälehti* 4/1931; *Kotipuutarha* 3/1931.
10 Esim. *Viborgsbladet* 5.3.1901; *Puutarha* 5/1902; *NP* 31.1.1907; Jenny Elfvingin kirje Jenny Sofia Elfvingille 2.1.1907, KA.
11 Ks. Donner 2015.
12 Ruoff 2003; Donner 2015, 129–144.
13 *Suomen Nainen* 18/1914.
14 Donner 2015, 132.
15 Ester Ståhlbergin kirje Jenny Elfvingille 10.9.1921, Ester Ståhlbergin arkisto, KA; Ruoff 2003; Donner 2015, 39.
16 Esim. *NÄ* 8/1931; Jenny Elfvingin kirje Jenny Sofia Elfvingille 19.5.1932, KA.
17 Ibid.; *Kangasalan Sanomat* 23.9.1922; ks. Jenny Elfvingin kirje Jenny Sofia Elfvingille 21.3.1911, KA.
18 Jenny Elfvingin kirje Jenny Sofia Elfvingille 1.12.[s.a.], KA; vrt. Donner 2015, 141.
19 *AL* 27.11.1919; Elfvingin kotiseuturakkaudesta ks. Jenny Elfvingin kirje Ester Ståhlbergille [s.d.], KA.
20 Jenny Elfvingin painetut nuottijulkaisut, KK.
21 Jenny Elfvingin kirje Toivo Kuulalle 28.8.1917, Toivo Kuulan arkisto, KK.
22 Jenny Elfvingin kirje Taneli Kuusistolle 15.9.1947, Taneli Kuusiston arkisto, KK.
23 Ibid.; Jenny Elfvingin kirje Helvi Leiviskälle 14.4.1939, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
24 Jenny Elfvingin kirjeet Helvi Leiviskälle, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
25 Jenny Elfvingin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, KK ja SM; *HS* 13.11.1923.
26 Donner 2015, 140.
27 Jenny Elfvingin kirje Taneli Kuusistolle 14.11.1947, Taneli Kuusiston arkisto, KK; Jenny Elfvingin kirje Einari Marvialle 27.8.1948, Einari Marvian arkisto, KK. Vrt. Donner 2015, 140.
28 Jenny Elfvingin kirje Helvi Leiviskälle 20.12.1940, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
29 *Orimattilan Uutiset* 13.12.1923.
30 Elfving & Lydecken 1923; Laitinen 2018.
31 Jenny Elfvingin kirje Robert Kajanukselle 21.10.1926, KK; Jenny Elfvingin kansallislaulukokoelmaan liittyvät aineistot, Ester Ståhlbergin arkisto, KA.
32 *HS* 22.12.1929 ja 14.1.1935.
33 *Kotka Nyheter* 19.12.1905; *NÄ* 4/1906; *Hangö* 26.5.1925; *Aamu* 2/1928; *Astra* 3/1935. Ester Ståhlbergista ks. esim. Korppi-Tommola 2000; Hentilä & Hentilä 2022.
34 Esim. *Valvoja* 3–4/1917; *NÄ* 22–23/1923 ja 10/1925; *Ihminen* 7/1924.
35 *Puutarha* 9/1902; *Kymen Keskilaakso* 27.8.1937.
36 Esim. *Uusi Päivä* 6.7.1918; *HBL* 20.4.1933; *HS* 27.10.1933.
37 *Panu* 1.1.1925; *Vaasa* 12.7.1930; *Karjala* 10.8.1930; *Kannaksen Lehti* 13.10.1931.
38 *HBL* 23.9.1934.
39 Ruoff 2003.
40 Jenny Elfvingin kirje Schildtin kustantamolle 19.6.1950, Schildtin kustantamon kokoelma, ÅA; Jenny Elfvingin kirje Helvi Leiviskälle 20.12.1940, KK.
41 Ks. esim. Donner 2015, 11.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Ester Ståhlbergin arkisto
    Ester Ståhlbergin kirjeet Jenny Elfvingille
    Jenny Elfvingin kansallislaulukokoelman suunnitelmat ja paperit
    Jenny Elfvingin kirjeet Ester Ståhlbergille
    Jenny Elfvingin kirjeet Jenny Sofia Elfvingille
    Jenny Sofia Elfvingin kirjeet Jenny Elfvingille
    Nils Grotenfeltin kirje Jenny Elfvingille
Kansalliskirjasto
  Einari Marvian arkisto: Jenny Elfvingin kirjeet Einari Marvialle
  Helvi Leiviskän arkisto: Jenny Elfvingin kirjeet Helvi Leiviskälle
  Jenny Elfvingin musiikkikäsikirjoitukset
  Robert Kajanuksen arkisto: Jenny Elfvingin kirje Robert Kajanukselle
  Taneli Kuusiston arkisto: Jenny Elfvingin kirjeet Taneli Kuusistolle
  Toivo Kuulan arkisto: Jenny Elfvingin kirjeet Toivo Kuulalle
Sibelius-museo
  Jenny Elfvingin musiikkikäsikirjoitukset
Åbo Akademin kirjasto
  Schildtin kustantamon (Schildts förlagsaktiebolag) kokoelma: Jenny Elfvingin kirjeet Schildtin kustantamolle

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Elfving, Jenny & Arvid Lydecken (toim.) 1923: *Koivu ja tähti sekä muuta jouluohjelmistoa*. Helsinki: Otava.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Jenny Elfvingin painetut nuottijulkaisut
Ståhlberg, Ester 1985: *Kauniit, katkerat vuodet: Presidentin rouvan päiväkirja 1920–25*. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuus

Donner, Julia 2015: *Kasvitarhasta puutarhakotiin: Naiset kotipuutarhan tekijöinä Suomessa 1870–1930*. Taidehistorian väitöskirja. Helsinki: HY.

Hentilä, Marjaliisa & Seppo Hentilä 2022: *Tasavallan ensimmäiset: Presidenttipari Ester ja Kaarlo Juho Ståhlberg 1919–1925*. Helsinki: Siltala.

Korppi-Tommola, Aura 2000: Ståhlberg, Ester. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008087. Viitattu 25.10.2021.

Laitinen, Heikki 2018: Apollo ja Dafne Betlehemissä. *Kalevalaseuran blogi* 19.12.2018. https://kalevalaseura.fi/2018/12/19/laitinen-apollo-ja-dafne-betlehemissa/. Viitattu 25.10.2021.

Ollila, Anne 2004: Forstén, Alma. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004641. Viitattu 24.11.2022.

Ruoff, Eeva 2003: Elfving, Jenny. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005001. Viitattu 25.10.2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Aina Kynberg

Tukholma (Ruotsi) 5.5.1871–
29.11.1931 Helsinki

Aina Kynberg

Aina Kynbergin[1] pedagoginen ja musiikillinen toiminta keskittyi näkövammaisten opettajan työhön. Turussa käymänsä Heurlinin yksityisen ruotsinkielisen tyttökoulun jälkeen hän opiskeli Tammisaaren ruotsinkielisessä opettajaseminaarissa (1891–1895).[2] Sokeainkoulun opettajan työhön hän erikoistui Kuopiossa.[3] Suoritettuaan siinä pätevyystutkinnon (1899) hänet palkattiin Helsingin sokeainkouluun, jossa hän teki uran tuntiopettajana, voimistelun apulaisopettajana (1904–1918) ja asuntolanjohtajana (1900–1903).[4] Kynbergin pedagogista erikoisalaa olivat laululeikit.[5] Hän toimitti ja painatti tekstejä pistekirjoituksella,[6] ja 1910-luvun taitteessa hän johti Suomen Sokeain Liiton (nyk. Näkövammaisten liitto) kuoroa.[7] Kynberg kuului musiikillisen pistekirjoituksen eli Braille-nuottikirjoituksen harvoihin osaajiin, minkä takia hän avusti Helsingin sokeainkoulun musiikinopetuksessa vielä eläkkeelle jäämisensä (1929) jälkeenkin.[8]

Aineistoluetteloiden mukaan Kynbergin pianoteos *Capriccio* on säilynyt Sibelius-museon arkistossa, mutta se oli tämän kirjoittamishetkellä kadoksissa.[9] Tarkempia tietoja tai kuvauksia Kynbergin sävellyksistä ei ole löytynyt, mutta oletettavasti ainakin osa hänen sävellystoiminnastaan kohdistui näkövammaisten koulun tarpeisiin ja laululeikkeihin. Kynbergin tiedetäänkin omistaneen Sofie Litheniuksen laulu- ja laululeikkikokoelmia.[10] Lisätietoja sävellyksistä voisi löytyä Kynbergin laajasta kirjeenvaihdosta, jota on säilynyt Åbo Akademin kirjaston kokoelmissa. Hänen kerrotaan esimerkiksi sanelleen nuotteja koulun pianon- ja urkujensoiton opettajalle, mikä saattaisi viitata sävellystyöhön.[11] Kirjeenvaihtonsa perusteella Kynbergin mielisäveltäjiin kuului ainakin Jean Sibelius.[12]

Kynbergin perhetausta oli kaupunkilaisporvaristossa, ja lapsuutensa hän vietti lähinnä vanhempiensa synnyinkaupungissa Turussa, minne perhe asettui Tukholman jälkeen.[13] Kynbergin näkövammaisten opettamiseen ja musiikkiin liittyvä kutsumus juontunee jo lapsuudenkodista. Hänen äitinsä Alma Kynberg (s. Alléen) oli Turun musiikkielämässä ja sosiaalipolitiikassa vaikuttanut hahmo, joka järjesti hyväntekeväisyystapahtumia ja musiikillisia illanviettoja sekä toimi luottamustehtävissä kaupungin köyhäinhoidossa ja Turun Soitannollisessa Seurassa.[14] Äitinsä

https://doi.org/10.21435/ha.154

tavoin Aina Kynberg osallistui 1890-luvun alun Turussa hyväntekeväisyystapahtumien järjestämiseen, minkä lisäksi häntä kiinnosti esoteria.[15] Musiikin alkeisopetuksen Kynberg lienee saanut ajan tavan mukaisesti äidiltään. Koko perhe harrasti musiikkia: äiti ja perheen kolme tytärtä harjoittivat laulua, kitaran- ja pianonsoittoa, ja lääkäri-isä Karl Konstantin Kynberg soitti viulua.[16] Kesänviettoon kuului eritoten kuorolaulu.[17] Turun musiikkipiireissä perhe tutustui kaupungissa vierailleisiin muusikkokuuluisuuksiin. Turussa syksyllä 1887 konsertoinut norjalainen pianisti-säveltäjä Agathe Backer Grøndahl lahjoitti Alma Kynbergille muistoksi valokuvansa.[18]

Helsingin sokeainkoulu perusti Aina Kynbergin kuoleman jälkeen tämän nimeä kantavan stipendirahaston musiikissa kunnostautuneiden oppilaiden hyväksi.[19]

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: *Capriccio* [k].

Viitteet

1 Aina Kynberg.
2 Opiskelijamatrikkeli 1871–1918, Tammisaaren opettajaseminaarin arkisto, KA/HT.
3 *Västra Nyland* 25.8.1893; *Aftonposten* 19.6.1897; *Suomen aistivialliskoulujen lehti* 6–7/1929.
4 *NP* 12.11.1899; *Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri* 1920; *Suomen aistivialliskoulujen lehti* 6–7/1929; *Kuuromykkäin- ja sokeainkoulu* 1–2/1932; ks. myös Tšokkinen 1984, 55, 252–254.
5 *Kuuromykkäin- ja sokeainkoulu* 1–2/1932.
6 Ibid.
7 *HS* 3.6.1909.
8 *Suomen aistivialliskoulujen lehti* 6–7/1929. Braille-nuottikirjoituksesta ja musiikinopetuksesta 1900-luvun alun sokeainkouluissa ks. Tšokkinen 1984, 165–168.
9 Linjama-Mannermaa 2022.
10 Sofie Litheniuksen painetut nuottijulkaisut, SM.
11 *Kuuromykkäin- ja sokeainkoulu* 1–2/1932.
12 Aina Kynbergin kirjeet Tor Carpelanille 29.12.1905 ja 6.7.1921, Tor Carpelanin kokoelma, ÅA.
13 *ÅU* 1.12.1931.
14 *ÅU* 26.1.1925.
15 Esim. *ÅT* 22.11.1892; Aina Kynbergin kirje Anna Bäckströmille 19.10.1906, Anna Bäckströmin kokoelma, ÅA.
16 *Kuuromykkäin- ja sokeainkoulu* 1–2/1932. Ks. myös Aina Kynbergin kirje Tor Carpelanille 30.12.1904, Tor Carpelanin kokoelma, ÅA.
17 Aina Kynbergin kirjeet Tor Carpelanille 8.7.1907 ja 6.7.1921, Tor Carpelanin kokoelma, ÅA.
18 Valokuva on säilynyt Sibelius-museon kokoelmissa. Backer Grøndahlin vierailusta Turussa ks. esim. *ÅT* 11.11.1887.
19 *HBL* 12.3.1932.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipiste
Tammisaaren ruotsinkielisen opettajaseminaarin arkisto: Opiskelijamatrikkeli 1871–1918
Sibelius-museo
Agathe Backer Grøndahlin valokuva
Åbo Akademin kirjasto
Anna Bäckströmin kokoelma: Aina Kynbergin kirjeet Anna Bäckströmille
Tor Carpelanin kokoelma: Aina Kynbergin kirjeet Tor Carpelanille

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Linjama-Mannermaa, Sanna 2022: Sähköpostitiedonanto 16.8.2022.
Sibelius-museo: Sofie Litheniuksen painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Tšokkinen, Anja 1984: *Suomen sokeainkoulut ja niiden oppilaat vuosina 1865–1917*. Suomen historian väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Olga Sirelius

Pietari (Venäjä) 24.11.1872–
13.7.1933 Helsinki

Olga Sirelius

Muistelo (*Réminiscence*), *Harhakuva* (*Illusion*) ja *Vastus* (*Impédance*) ovat ainoat Olga Sireliukselta[1] säilyneet sävellykset. Vuonna 1923 julkaistut pianovalssit ovat tallella Kansalliskirjaston kokoelmassa.[2] Niiden tyyli henkii keskieurooppalaista salonkimusiikin perinnettä ja tuo mieleen *fin de sièclen* taiteelle tyypillisen nostalgisen tunnesisällön.

Olga Sirelius oli syntyjään Pietarista, ja hänen puolisonsa oli vuodesta 1896 alkaen suomalainen kenraalimajuri Leo Sirelius. Miehen työtehtävien vuoksi perhe asui 1900-luvun alussa muun muassa Vaasassa, Mikkelissä ja Viipurissa. Olga Sireliuksen isä oli venäläinen kollegineuvos Andrei Andrejevitš Sorokin, mutta hänen äidistään ei ole toistaiseksi löydetty tietoja.[3] Sävellystoimintansa ohella Sirelius konsertoi pianistina ja säestäjänä.[4] Ensimmäisen maailmansodan aikaan hän vaikutti Mikkelin seudun Punaisen Ristin hallituksessa.[5]

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: *Kolme valssia pianolle* (1923): (1) *Réminiscence*, (2) *Illusion*, (3) *Impédance*; *Italiano* (1924) [k].

Viitteet

1 Olga Andrejevna Sirelius s. Sorokina.
2 Olga Sireliuksen painetut nuottijulkaisut, KK; ks. myös *IL* 29.3.1923; *US* 29.3.1923; *HBL* 1.4.1923; *Västra Nyland* 18.10.1924.
3 Suomalaiset kenraalit ja amiraalit 2006.
4 Esim. *Västra Nyland* 18.10.1924.
5 Ks. esim. *MS* 24.9.1914, 20.4.1915, 24.12.1915 ja 21.10.1916.

Lähteet

Tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Suomalaiset kenraalit ja amiraalit 2006: Sirelius, Leo Aristides. *Suomalaiset kenraalit ja amiraalit Venäjän sotavoimissa 1809–1917* -verkkojulkaisu. Studia Biographica 7. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-ken-000392. Viitattu 28.10.2020.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Hanna Hagbom

Tammisaari 19.11.1873–2.3.1953 Helsinki

Kansakoulunopettaja Hanna Hagbomin[1] sävellyksissä kuuluu kansanvalistajan estetiikka: laulujen tuli olla kaikenlaisten ihmisten laulettavissa. Juuri sellainen on saaristoromanttinen ja kansanlaulumainen *Båklandets vackra Maja* (suom. *Seiskarin kaunis Siiri*).[2] Sävel on yksinkertainen ja kuulijaa puhutteleva, kuten ovat sen katkeransuloiset, suorat sanatkin. Kuulijan on helppo sijoittaa leppeästi aaltoilevaan lauluun oma sielunsaaristonsa. Hagbom sävelsi *Båklandets vackra Maja* -laulun ystävänsä, suomenruotsalaisen runoilijan Arvid Mörnen tekstiin (1899) varsin tuoreeltaan vuonna 1906. Sävellyksestä tuli suosittu ensin ylioppilaiden ja pian kaikenlaisten kansankerrosten piirissä. Edelleenkin se kuuluu merihenkisten laulujen ydinohjelmistoon. Suomeksi laulun mukaili H. J. Nortamo vuonna 1926, ja gramofonille laulu päätyi ensi kerran samana vuonna Teddy Björkmanin laulamana. Laulu on alun perin sävelletty 12/8-tahtilajiin, vaikka se on useimmiten sovitettu 3/4-tahdissa kulkevaksi merimiesvalssiksi.[3]

Mörne toimi 1900-luvun alussa johtajana Keski-Uudenmaan kansanopistossa, jossa Hagbom opetti laulua. Hagbomin muistelmien mukaan Mörne pyysi häntä säveltämään jonkun runoistaan, jolloin hän valitsi *Båklandets vackra Majan*.[4] Hagbom on säveltänyt muitakin Mörnen runoja, jotka kuvaavat uusmaalaista saaristoa ja samalla venäläistämiskausien poliittisia tunnelmia.[5] Isänmaallisen Hagbomin nuoruuden lähipiiriin kuului poliittisia aktivisteja, kuten sittemmin Suomen kenraalikuvernöörin Nikolai Bobrikovin murhannut Eugen Schauman, jonka kanssa hän soitti kamarimusiikkia; Hagbom soitti pianoa ja Schauman viulua.[6]

Hagbom on muistellut erikoista lapsuuttaan kirjoituksissaan. Hän oli ensimmäinen koevauva Tammisaaren ruotsinkielisen opettajaseminaarin yhteyteen perustetussa seimessä, jonka hoidokkien avulla seminaarin opiskelijat harjoittelivat lasten hoitamista ja kasvattamista. Hagbom asui yhdeksän kuukauden iästä alkaen seminaarissa, joutuen siten eroon yksinhuoltajaäidistään ja sisaruksistaan ja ollen tekemisissä lähinnä opettajien ja opettajaoppilaiden kanssa. Köyhälle perheelle tämä oli taloudellinen ratkaisu.[7] Lahjakkaasta lapsesta tuli seminaarin johtajan Evelina af Enehjelmin (1836–1919) kasvatti ja normaalikoulun käytyään seminaarin opiskelija (1891–1895).[8] Musiikki oli keskeinen osa seminaarin toimintaa, ja Hagbom sai siinä harjoitusta lapsesta asti.[9]

Hanna Hagbomin äiti Josefa Hagbom (s. Degerholm) oli syntyjään Tammisaaresta mutta lähti vuonna 1903 siirtolaiseksi Yhdysvaltoihin, missä hän kuoli. Isä, merimies Edvard Hagbom kuoli Australiassa, ilmeisesti vuonna 1894. Kirkonkirjaan Hanna on kuitenkin merkitty äitinsä avioliiton ulkopuoliseksi lapseksi. Pitkään erillään asuneet vanhemmat erosivat virallisesti vuonna 1883 ja menivät tahoillaan uusin naimisiin.[10]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Hanna Hagbom (vasemmalla) ja hänen läheinen ystävänsä ja työtoverinsa, kansakoulunopettaja Anna Schulman.

Valmistuttuaan seminaarista Hagbom aloitti työn kansakoulunopettajana Espoon saaristossa.[11] Opetuksessaan hän panosti erityisesti lauluun, soittoon ja ylipäätään musiikkiin. Hänen pitkäaikaisin työpaikkansa oli Sipoon Östersundomin koulu (1901–1925), josta hän jäi lopulta kuulon huonontumisen takia sairauseläkkeelle.[12] Östersundomissa Hagbom toimi myös kappelin vapaaehtoisena urkurina.[13]

Opettaminen ja yhtenäisen koulutuksen kehittäminen olivat Hagbomin intohimoja. Hän oli suomenruotsalaiseen kansanperinteeseen, kansanvalistukseen ja naisasiaan paneutunut kulttuuritoimija, järjestöihminen ja yhteiskunnallinen keskustelija. Hän pakinoi radiossa ja oli suosittu esitelmöitsijä ja kirjoittaja; useimmiten hänen aiheensa liittyivät suomenruotsalaiseen kansanmusiikkiin ja kansanperinteeseen, jota hän myös keräsi. Hagbom toimi suomenruotsalaista perinnekulttuuria vaalivan Brage-yhdistyksen musiikkilautakunnassa, Ruotsalaisen kansanpuolueen naisjärjestössä (*Svenska Kvinnoförbundet*), Marttaliitossa, Lotta Svärd -järjestössä sekä Opettajayhdistyksessä.[14] Hagbom perusti lasten- ja kansankuoroja, joita hän vei esiintymään laulujuhlille ympäri Suomea, ja hän esiintyi kuoronjohtajuuden ohella laulajana ja pianistina.[15] Laulajana hän esitti myös omia sävellyksiään.[16]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Yksin- ja yhteislauluja: *Båklandets vackra Maja (Sjömansvisa) | Seiskarin kaunis Siiri* (Arvid Mörne, suom. H. J. Nortamo [1926]) (1906); *I min gungande båt* (*Sjömansvisa*) (Mörne) (1915); *Jag minns de röda fjädrar* (Mörne) (s.a.); *När det lugnar över sunden* (Mörne) (s.a.); *En sommarvisa* näytelmästä *En sommardag i gamla Vasa* (Petrus Nordman) (s.a.). Kupletteja ja kansanmusiikkisovituksia.

Viitteet

1 Johanna (Hanna) Maria Hagbom.
2 Laulu on suomennettu myös nimillä *Majakkasaaren Maija* ja *Saarennon Maija sorja*.
3 Gadd 1996.
4 Hagbom 1947; Gadd 1996.
5 Hanna Hagbomin musiikkikäsikirjoitukset, SM ja KK.
6 Hagbom 1939.
7 Hagbom 1948; E. N. 1953, 121.
8 Hagbom 1948; E. N. 1953, 121; Opiskelijamatrikkeli 1871–1918, Tammisaaren opettajaseminaarin arkisto, KA/HT; Ekenäs Seminarium 1946, 83.
9 Hagbom 1948; E. N. 1953, 121.
10 Hanna Hagbomin perukirja, liitteenä oleva sukuselvitys, Helsingin raastuvanoikeuden arkisto, KA.
11 *Aftonposten* 19.8.1896.
12 E. N. 1953, 122; Ekenäs Seminarium 1946, 83.
13 *NP* 18.11.1948.
14 E. N. 1953, 122; Forslin 1975–1976; *Nyland* 17.11.1923; ks. myös Hanna Hagbomin esitelmät, SLS/KK.
15 E. N. 1953, 122; *NP* 13.7.1897, 26.8.1907 ja 11.3.1908; *Wiborgsbladet* 14.6.1898; *Veckobladet* 16.3.1904 ja 29.6.1904; *Helsingfors-Posten* 18.6.1904 ja 22.10.1904; *Ungdomen* 1.11.1904 ja 1.6.1907; *HBL* 4.7.1907, 10.2.1910, 21.5.1912, 16.11.1915 ja 20.6.1920; *Svenska Finland* 2.5.1914; *Lördagens Kronika* 19.3.1921; *Nyland* 2.9.1924 ja 27.10.1928.
16 Esim. *Ungdomen* 1.11.1904.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Helsingin raastuvanoikeuden arkisto: Hanna Hagbomin perukirja
Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipiste
Tammisaaren ruotsinkielisen opettajaseminaarin arkisto: Opiskelijamatrikkeli 1871–1918
Kansalliskirjasto
Zina Trouppin kokoelma: Hanna Hagbomin musiikkikäsikirjoitukset
Kansalliskirjasto: Svenska litteratursällskapet i Finland
Hanna Hagbomin esitelmät
Sibelius-museo
Hanna Hagbomin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Ekenäs Seminarium 1946: *Ekenäs seminarium 1871–1946: Minnesskrift och matrikel utgiven i anledning av 75-årsdagen den 12 oktober 1946*. Ekenäs: Ekenäs Seminarium.
Hagbom, Hanna 1939: Eugen Schauman. Några minnen. – *Jul-Lottan* 1939 s. 26–27.
Hagbom, Hanna 1947: Huru "Båklandets vackra Maja" kom till. – *Svenska folkskolans vänners kalender* 1947 s. 63–64.
Hagbom, Hanna 1948: Barndom i barnkrubba. Teoksessa *Barndomshemmet i våra minnen: Nitton finlandssvenskar berättar om sin barndom*. Toim. Gunnar Mårtenson. Helsingfors: Holger Schilts förlag. 51–61.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

E. N. 1953: Hanna Hagbom [muistokirjoitus]. – *Svenska folkskolans vänners kalender* 1953 s. 121–122.
Forslin, Alfhild 1975–1976: Insamling av folkmelodier i Svenskfinland. – *Budkavlen* 54–55 s. 52–65.
Gadd, Kirsti 1996: Suomalaisen populaarimusiikin kolme naisklassikkoa. – *Musiikin suunta* 3 s. 48–55.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ingrid Rancken

Helsinki 27.2.1874–
19.2.1945 Helsinki

Ingrid Rancken

Ingrid Rancken[1] oli lastentarhanopettaja ja lastenmusiikin säveltäjä. Hän julkaisi ainakin kolme lasten laulu- ja leikkikokoelmaa, joiden laulut hän sekä sävelsi että sanoitti: *Lauluja ja leikkejä lapsille I–III / Sånger och lekar för barn I–III* (1938–1939).[2] Radiossa näitä lauluja esittivät sopraano Jennie von Thillot ja pianisti Gerda Weneskoski.[3] Oopperalaulaja ja -ohjaaja Jennie von Thillot oli Ingrid Ranckenin siskon Aina Thillot'n (s. Ranckén, myöh. Heine) tytär.[4]

Koulunkäyntinsä Ingrid Rancken aloitti vuonna 1883 Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa, josta hän sai päästötodistuksen vuonna 1892. Lastentarhanopettajaksi hän valmistui vuonna 1899.[5] Rancken työskenteli vuodet 1899–1912 lastentarhanopettajana Helsingin Sörnäisissä sijainneessa kansanlastentarhassa eli Ebeneserkodissa, joka sijaitsi vuodesta 1908 alkaen arkkitehti Wivi Lönnin piirtämässä uudessa Ebeneser-talossa. Talossa toimi pitkään Suomen ainoa lastentarhanopettajia kouluttava seminaari, ja Rancken toimi silläkin opettajana. Vuodet 1912–1918 Rancken työskenteli lastentarhanopettajana Hämeenlinnassa, minkä jälkeen hän muutti Turkuun.[6]

Ingrid Ranckenin äiti oli Tukholman kuninkaallisessa teatterissa oopperalaulajana ennen avioliittoaan toiminut suomalaistaiteilija Charlotte Ekman Ranckén. Suomessa hän esiintyi muun muassa Turun uudistetun teatteritalon (nyk. Åbo Svenska Teater) avajaisnäytännössä 16.3.1866. Charlotte-äiti avioitui vuonna 1868 ja kuoli vuonna 1876, Ingrid-tyttären ollessa vain kaksi ja puoli vuotta vanha.[7] Vanhemmat olivat serkuksia. Ingrid Ranckenin isä oli senaatin ylikielenkääntäjä ja upseeri Wilhelm Ranckén.[8] Isä meni uusiin naimisiin vuonna 1879, jolloin Ingrid Rancken sai äitipuolekseen Gerda Ranckénin (s. Brakel).[9] Suvussa oli useita taiteilijanaisia. Charlotta-äidin täti – eli Ingrid Ranckenin isotäti (äidinisän sisko) – oli säveltäjä-kirjailija Carolina Gadolin (s. Ekman).[10]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Lastenlauluja ja laululeikkejä (Ingrid Rancken): *Lauluja ja leikkejä lapsille / Sånger och lekar för barn I–III* (1938–1939): (1) *Ylistys,* (2) *Joululaulu,* (3) *Joulukynttilä,* (4) *Kehtolaulu,* (5) *Vaava herää,* (6) *På mammas ärende,* (7) *Meidän Ressu,* (8) *Varsani,* (9) *Lampaani,* (10) *Paimenpojan laulu,* (11) *Räätäli,* (12) *Skräddaren,* (13) *Pyykin pesu,* (14) *On kirkas kaunis sää,* (15) *Kesä saapui,* (16) *Syksyllä,* (17) *Aallot,* (18) *Hyvästi pääsky!,* (19) *Sataa,* (20) *Lumihiutaleet,* (21) *Takan ääressä,* (22) *Stararna,* (23) *Kottaraiset*; *Orava* (1958); *Postiauto* (s.a.); *Seppeleensitojat* (*Kaunokin ja sinikellon*) (s.a.).

Viitteet

1 Ingrid Sofia Rancken (Ranckén).
2 Ingrid Ranckenin painetut nuottijulkaisut, KK.
3 *AL* 22.9.1943.
4 Wilhelm Ranckénin perukirja, Helsingin raastuvanoikeuden arkisto, KA.
5 Itkonen & Tuulio 1959, 243.
6 Kekäläinen & Valli 1992, 16, 123–124.
7 Svanberg 1917–1918, 202–203.
8 Wilhelm Ranckénin perukirja, KA. Charlotte Ekman Ranckénin opinnoista löytyy tietoa suvun kirjeistä. Hän opiskeli laulua Isidor Dannströmin johdolla, ja hänen pianonsoitonopettajansa oli Antoinette Rotkirch, jolle säveltäjä-pianisti Fanny Mannsén omisti teoksensa *Adieu* [A-duuri]. Fredrik Ekmanin kirjeet Carolina Gadolinille 12.3.1846 ja 28.1.1865, Gadolin–Hällström-suvun kokoelma, KK.
9 Itkonen & Tuulio 1959, 243.
10 Laulusäveltäjä Ida Wallenius Rancken oli Ingrid Ranckenin isän serkun puoliso.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Helsingin raastuvanoikeuden arkisto: Wilhelm Ranckénin perukirja
Kansalliskirjasto
Gadolin–Hällström-suvun kokoelma: Fredrik Ekmanin kirjeet Carolina Gadolinille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Itkonen, Kerttu & Tyyni Tuulio 1959: *Tyttönormaalilyseon matrikkeli I–II: 1869–1919*. Helsinki: HESTEO.
Kekäläinen, Anita & Siiri Valli 1992: *Ebeneserhemmets barnträdgårdsseminarium: Matrikel över barnträdgårdslärare 1892–1977 / Ebeneserkodin lastentarhaseminaari, Ebeneserkodin lastentarhaseminaarin Jyväskylän osasto: Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977*. Helsinki: Ebeneser-säätiö.
Svanberg, Johannes 1917–1918: *Kungl. teatrarne under ett halft sekel 1860–1910. Personalhistoriska anteckningar, I–II.* Stockholm: Nordisk familjebok.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Alice Hornborg-Helsingius

Mikkeli 12.8.1875–28.7.1962 Helsinki

Alice Hornborg-Helsingius

Alice Hornborg-Helsingius[1] oli pianonsoiton ja musiikinteorian opettaja sekä säveltäjä. Hän opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa vuosina 1891–1903. Pianonsoittoa hän opiskeli Ingeborg Hymanderin, Henryk Melcer-Szczawińskin, Karl Ekmanin ja Walter Petzetin ohjauksessa ja pianopedagogiikkaa Hymanderin ja Martin Wegeliuksen johdolla. Sävellyksessä ja teoria-aineissa häntä opetti Wegelius. Lisäksi hänen opinto-ohjelmaansa kuului yhtyesoittoa.[2] Opiskeluaikanaan Hornborg-Helsingius toimi samalla opiston alkeiskoulun pianonsoiton opettajaharjoittelijana (1895–1898)[3] sekä yksityistunteja antavana pianonsoitonopettajana.[4]

Vuonna 1904 Hornborg-Helsingius julkaisi kaksi yksinlaulua (op. 1),[5] joiden tyyli myötäilee symbolistista myöhäis- ja uusromantiikkaa. *Maj* ("Toukokuu") on sävelletty ruotsalaisen runoilijan Oscar Levertinin runoon (1894). Laulu kuvaa toukokuista lupausta roihuun syttyvästä kevätillasta eli rakkaudesta. Intohimon kuvaus rakentuu eteenpäin ajavasta säestysrytmistä, laajenevista soinnuista, dynamiikan vaihtelusta sekä aistikkaasti kääntyilevästä melodiasta.[6] Laulun kantaesitti Karin Arvidsson-Rydman pianisti Karl Ekmanin säestyksellä Helsingin Musiikkiopiston oppilasnäytteessä toukokuussa 1902.[7] Toinen laulu, *En blomma* ("Kukka"), on sävelletty toisen ruotsalaisen runoilijan, Viktor Rydbergin tekstiin. Arvoituksellinen runo kertoo kukasta, joka kasvaa hautaristin juurella, jota kyyneleet ravitsevat ja jonka tuoksu muistuttaa menetetystä rakastetusta. Runon kukan voi ajatella symboloivan taideteosta. Symbolistisen ja ylipäätään esoteerisen taidekäsityksen näkökulmasta luovuuden alkuperä on hämärässä tilassa elämän ja kuoleman, onnen ja murheen rajamailla, ja taiteen avulla näitä rajoja voidaan ylittää. Mietiskelevä laulu saa keskivaiheilla taianomaisia sävyjä impressionistisesta soinnuttelusta ja soinnillisesta valohämystä.[8] Näitä kahta yksinlaulua lukuun ottamatta kaikki muut Hornborg-Helsingiuksen sävellykset ovat kadoksissa.

1910-luvun taitteessa Hornborg-Helsingius toimi joitakin vuosia musiikinopettajana Savonlinnassa (n. 1905–1913). Hän oli Savonlinnan Musiikkiyhdistyksen kantavia voimia ja kehitti paikallista musiikkielämää. Musiikinopettajana hän askaroi muillakin paikkakunnilla kunnes muutti vuonna 1915 jälleen Helsinkiin.[9] Sittemmin Hornborg-Helsingius työskenteli pianonsoitonopettajana Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa (1919–1922 ja 1926–1932).[10] Hän antoi myös yksityisopetusta, esiintyi lied-pianistina ja osallistui musiikkikulttuurin kehittämishankkeisiin.[11]

https://doi.org/10.21435/ha.154

53-vuotiaana hän avioitui varastonhoitaja Artur Helsingiuksen kanssa, minkä jälkeen hän asui välillä Porvoossa (1929–1936).[12]

Hornborg-Helsingiuksen lapsuudenperhe oli koulutuspoliittisesti edistysmielinen. Hänen äitinsä Hilda Hornborg (s. Thomé) kuului turkulaistaustaiseen sivistysporvaristoon, ja hänen isänsä oli Porvoon piispa, valtiopäivämies Anders Hornborg. Isosisko Signe Hornborg (1862–1916) oli Suomen ensimmäinen koulutettu ja ammattimaisesti toiminut arkkitehtinainen.[13] Perhe asui Hornborg-Helsingiuksen syntymän aikoihin Suomen suurimmassa puupappilassa, 500 neliömetriä käsittävässä päärakennuksessa Mikkelin Kenkäveronniemessä. Hornborg-Helsingiuksen mahdollisesta jäämistöstä tai musiikkikäsikirjoitusaineistoista ei ole tietoa.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Kaksi laulua* op. 1 (1900): (1) *Maj* (Oscar Levertin), (2) *En blomma* (Viktor Rydberg).

Viitteet

1 Hilda Alice Abigail Hornborg-Helsingius s. Hornborg.
2 HMO:n oppilasmatrikkeli 1889–1895 sekä oppilasnäytteiden konserttiohjelmat 21.5.1896, 9.3.1898 ja 27.5.1898, SA/TA.
3 Karvonen 1957, 301; Kuha 2017, 368.
4 *Aftonposten* 7.9.1900; *HBL* 6.8.1898, 8.9.1901 ja 13.1.1904.
5 Alice Hornborg-Helsingiuksen painetut nuottijulkaisut, KK; *HBL* 23.1.1904; *Päivälehti* 22.1.1904 ja 24.1.1904; *Helsingfors-Posten* 23.1.1904
6 Välimäki 2023 (tulossa).
7 HMO:n oppilasnäytteen konserttiohjelma 30.5.1902, SA/TA; *HBL* 31.5.1902; *Euterpe* 7.6.1902.
8 Välimäki 2023 (tulossa).
9 *Keski-Savo* 9.9.1905, 8.9.1906, 3.9.1907, 12.2.1907 ja 5.9.1911; *Savolainen* 4.12.1907 ja 13.9.1910; *USr* 15.9.1910; *Savonmaa* 3.4.1928; Alice Hornborgin kirje Otto Anderssonille 15.3.1907, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA; Alice Hornborg-Helsingiuksen virkatodistus 15.12.2020, HELSK.
10 Dahlström 1982, 334.
11 *HBL* 29.9.1914, 10.9.1918 ja 21.9.1924; *HS* 2.9.1926, 11.9.1927 ja 20.1.1928; *Uusimaa* 3.10.1927, 1.9.1930 ja 8.9.1934; *BB* 4.9.1923 ja 6.9.1928; *US* 16.9.1945.
12 Hornborg-Helsingiuksen virkatodistus; *HBL* 31.10.1928 ja 5.1.1929; *Uusimaa* 4.1.1929; *BB* 16.3.1946.
13 Hornborg-Helsingiuksen virkatodistus; Tyynilä 2007.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
  Alice Hornborg-Helsingiuksen virkatodistus 15.12.2020
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
  Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1889–1895
  Helsingin Musiikkiopiston konserttiohjelmat 1882–1903
Åbo Akademin arkisto
  Otto Anderssonin kokoelma: Alice Hornborgin kirjeet Otto Anderssonille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1939, Sibelius-Akatemia 1939–*. Helsinki: Otava.

Kuha, Jukka 2017: *Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa: Toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969*. Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 27. Helsinki: HY, Musiikkitiede.

Tyynilä, Markku 2007: Hornborg, Anders Johan. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006064. Viitattu 8.3.2021.

Välimäki, Susanna 2023 (tulossa): [Teosesittelyt Alice Hornborg-Helsingiuksen yksinlauluista op. 1.] Teoksessa *Öinen madonna: Suomalaisten naisten säveltämiä yksinlauluja 1840-luvulta 1940-luvulle*. Toim. Susanna Välimäki, Nuppu Koivisto-Kaasik & Timo Virtanen. Sävelten tyttäret vol. 2. Helsinki: Fennica Gehrman.

https://doi.org/10.21435/ha.154

L. Onerva

Helsinki 28.4.1882–1.3.1972 Helsinki

L. Onerva

L. Onerva eli Hilja Onerva Lehtinen[1] tunnetaan paremmin kirjailijana, kriitikkona ja kääntäjänä kuin säveltäjänä. Onerva oli kuitenkin kiinnostunut eri taiteista sekä tieteistä ja ehti kirjallisen tuotantonsa ohella tehdä kuvataidetta ja säveltää.[2] Hän oli elämänsä aikana tekemisissä monen taiteilija- ja muusikkonaisen kanssa. Säveltäjä ja kapellimestari Heidi Sundblad-Halme sävelsi Onervan runoihin *Tellervon lauluja* -sarjan mezzosopraanolle ja orkesterille (1953)[3] ja Helvi Leiviskä kuoroteoksen *Syksy* (1933).[4] Säveltäjä ja harpisti Lilly Kajanus-Blenner kuului Onervan nuoruudenystäviin. Taiteilijat tutustuivat opiskeluaikoinaan Pariisissa vuonna 1904, ja Onerva käytti ilmeisesti Kajanus-Blennerin hahmoa virikkeenä novelliinsa *Raina* (kokoelmassa *Nousukkaita*, 1911).[5]

Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun ja sen jatko-opiston opettajat, kuten naisasianainen Hilda Käkikoski, rohkaisivat Onervaa kehittämään lahjojaan teatterin, kuvataiteiden ja musiikin alalla.[6] Onerva kuului Suomen naispuolisten ylioppilaiden varhaiseen sukupolveen, ja kirjoitettuaan ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta Yhteiskoulusta (1901) hän aloitti opinnot Suomen Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa, haettuaan ensin senaatilta erivapautuksen sukupuolestaan, kuten lainsäädäntö vaati. Yliopistossa Onerva keskittyi taidehistoriaan, kirjallisuuteen ja ranskan kieleen, mutta opiskeli myös musiikkitiedettä.[7] Erikoisaiheeseensa rokokoon maalaustaiteeseen hän syventyi myöhemmin Ranskaan, Saksaan ja Italiaan suuntautuneilla matkoillaan.[8] Aikajärjestyksessä esitellyistä tutkimuskohteistamme Onerva on ensimmäinen ylioppilastutkinnon suorittanut ja yliopistossa (virallisesti) opiskellut säveltäjänainen.

Runoilijana ja kirjailijana Onerva nousi esiin 1900-luvun alkuvuosina, jolloin hänen modernia ja vapaamielistä naista kuvannut romaaninsa *Mirdja* (1908) kohautti aikakauden vanhoillista älymystöä. Musiikki on romaanissa tärkeällä sijalla, aina tekstin musiikillisesta rakenteesta ja kielestä henkilöhahmojen musisoinnin ja musiikillisen kokemuksen kuvauksiin sekä sävellyksiä koskeviin viittauksiin, kuten kirjallisuudentutkija Viola Parente-Čapkova on tuonut esiin.[9] Onerva musisoi nuoresta pitäen säestäen musiikkimiehenä tunnetun ja säveltämistä harjoittaneen isänsä viulunsoittoa.[10] Lisäksi hän opiskeli laulua yksityisesti ooppera- ja konsertti-

https://doi.org/10.21435/ha.154

laulaja Alexandra Ahngerin johdolla ja lauloi Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun jatko-opiston kuorossa.[11] Kuten aiempi tutkimus on osoittanut, Onerva osallistui ensimmäisenä yliopistovuotenaan (1901–1902) menestyksekkäästi Ilmari Krohnin musiikkitieteen luennoille sekä Robert Kajanuksen musiikinteorian opetukseen. Molemmilla hän ilmeisesti opiskeli myös sävellystä.[12] Sävellyksiään hän omisti opettajilleen ja läheisilleen, kuten jatko-opiston ranskanopettaja Hanna Andersinille. Onerva harkitsi ammattisäveltäjäksi ryhtymistä, mutta luopui ajatuksesta omien sanojensa mukaan ainakin osin taloudellisista syistä.[13]

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa sekä Suomen Säveltäjät ry:n arkistossa Kansalliskirjastossa säilyneiden sävellyskäsikirjoitusten perusteella Onervan säveltuotanto käsittää lähinnä yksinlauluja ja kuoroteoksia, joiden tekstit ovat osin Onervan omia. Lauluja Onerva sävelsi myös pitkäaikaisen kumppaninsa Eino Leinon runoihin. Osa Onervan säilyneistä sävellyksistä on keskeneräisiä luonnoksia, ja aineiston yhtenäisyyden perusteella sävellyskäsikirjoitukset vaikuttaisivat olevan perua hänen opiskeluajoiltaan 1900-luvun alusta, joskin niistä puuttuvat päiväykset.[14] Kustannettavaksi päätyi ainoastaan yksi yhteislaulu, *Isänmaalle*, jonka tekstin Onerva julkaisi sisällissodan jälkimainingeissa ja joka löytyy vuoden 1918 *Kansanopiston laulukirjasta*.[15]

L. Onervan vanhemmat olivat Serafina Lehtinen (s. Sarholm) ja sahaisännöitsijä Johan Lehtinen.[16] Onerva oli nuorena naimisissa lyhyen aikaa metsänhoitaja Wäinö Strengin kanssa. Säveltäjä Leevi Madetojan kanssa hän oli naimisissa kolmekymmentä vuotta.[17] Lähes 90-vuotiaaksi elänyt Onerva pysyi tuotteliaana kirjailijana koko elämänsä. Hänen myöhempiä vuosiaan vaikeuttivat sairaudet sekä henkilökohtaisen elämän onnettomuudet.[18]

NKK

Sävellyksiä

Yksin- ja yhteislauluja (n. 1900-l. alku): *Aaltoselle* (L. Onerva); *Ballaadi* (Onerva); *Dig har jag älskat* (Onerva); *Isänmaalle* (myös naiskuorolle) (Onerva); *Kuin taivaan hohtoholvikko* (Onerva); *Margareetta-laulu I* (Ilmari Kianto); *Mustalaistytön laulu* (Onerva); *Pappani pellolla* (Onerva); *Pellavan kitkijä* (lauluäänelle, viululle ja pianolle) (Otto Manninen); *Ripsien raossa* (Larin Kyösti); *Soutajan laulu Kesäyön kantaatista* (Onerva); *Yrttitarhassa* (Larin Kyösti); *Yön tullen* (Onerva).

Naiskuorolle (n. 1900-l. alku): *Aatokseni* (Onerva); *Isänmaalle* (myös yksinlauluna) (Onerva); *Keijujen laulu Kesäyön kantaatista* (Onerva [?]); *Lapseni nukkuu* (J. H. Erkko); *Minä näin* (Onerva); *Neula* (Erkko); *Porraspuulla* (Eino Leino); *Yön tullen* (Onerva [?]). Sekakuorolle (n. 1900-l. alku): *Hautaushymni* (Leino); *Hymni tulelle* (Leino); *Unta ja todellisuutta* (Leino).

Pianolle (n. 1900-l. alku): impromptu; *Tunnelmakuva*; valssi. Viululle ja pianolle (n. 1900-l. alku): *Contemplation*; impromptu *Keijujen karkelosta* (*Kesäyön kantaatista*); *Indifférence*.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Hilja Onerva Lehtinen, avionimet Streng (1905–1908) ja Madetoja (1913–1972), s. Lehtinen. Onervan elämäkerrallisesta tutkimuksesta ks. esim. Kortelainen 2006; Nieminen 1982. Kuoronjohtaja Julia Lainema on käsitellyt Onervan sävellystuotantoa opinnäytteessään; Lainema 2022.
2 L. Onervan musiikkikäsikirjoitukset, L. Onervan arkisto, SKS; Onervan piirroksista ja maalauksista ks. Arell ym. (toim.) 2004; Kortelainen 2006.
3 Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset, Yleisradion arkisto, KK sekä Helsingin Naisorkesterin nuotisto, Sulasolin arkisto.
4 Backman-Pitkänen ym. 1932–1933.
5 Lilly Kajanus-Blennerin kirjeet L. Onervalle, L. Onervan arkisto, SKS; Onerva 2012 [1911].
6 Kortelainen 2006, 16–19; Nevala 1989, 288.
7 Nevala 1989, 289; Historiallis-kielitieteellisen osaston matrikkeli 1898–1905 ja Yliopiston ohjelmat 1895–1905, HY:n arkisto ja kirjaamo. Onervan yliopisto-opinnoista ja taidehistorian tutkimuksesta ks. Kortelainen 2006.
8 Esim. Kortelainen 2006, 130–161.
9 Parente-Čapkova 2018; Onerva 2002 [1908].
10 Nieminen 1982, 14–16; Lainema 2022, 6; Ahonen, Haavio & Mikkonen 1943, 270.
11 Kortelainen 2006, 18.
12 Ibid. 31; Nieminen 1982, 15; Historiallis-kielitieteellisen osaston matrikkeli 1898–1905 ja Yliopiston ohjelmat 1895–1905, HY:n arkisto ja kirjaamo. Ks. myös Lainema 2022, 7; L. Onervan musiikkikäsikirjoitukset, Suomen Säveltäjät ry:n arkisto, KK.
13 Kortelainen 2006, 25, 472; Lainema 2022, 8; ks. myös Ahonen ym. 1943, 270.
14 L. Onervan musiikkikäsikirjoitukset, SKS; L. Onervan musiikkikäsikirjoitukset, Suomen Säveltäjät ry:n arkisto, KK; Ahonen ym. 1943, 270.
15 Kansanopiston laulukirja 1918, 265 (laulu nro 212). Sopraano Aulikki Eerola on esittänyt ja äänittänyt muutamia Onervan lauluja 2000-luvun alussa. Esim. lehtileikkeet, L. Onervan henkilömappi, SM.
16 Esim. Kortelainen 2006, 10; Sainio 2001.
17 Esim. Sainio 2001.
18 Ibid.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin yliopiston arkisto ja kirjaamo
  Historiallis-kielitieteellisen osaston matrikkeli (1898–1905)
  Yliopiston ohjelmat (1895–1905)
Kansalliskirjasto
  Suomen Säveltäjät ry:n arkisto: L. Onervan musiikkikäsikirjoitukset
  Yleisradion arkisto: Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset
Sibelius-museo
  L. Onervan henkilömappi: lehtileikkeet
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto
  L. Onervan arkisto
    L. Onervan musiikkikäsikirjoitukset
    Lilly Kajanus-Blennerin kirjeet L. Onervalle
Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton arkisto
  Helsingin Naisorkesterin nuotisto: Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Backman-Pitkänen, Iris, Aino Nurmio, Inkeri Keravuori & Bertha Relander (toim.) 1932–1933: *Lauluiloa Nuorisolle I–III*. Helsinki: Otava.

Kansanopiston laulukirja 1918: *Kansanopiston laulukirja: Nuottipainos*. Neljäs uudistettu ja lisätty laitos. Helsinki: Kansanvalistusseura. [SM]

Onerva, L. 2002 [1908]: *Mirdja*. Helsinki: SKS.

Onerva, L. 2012 [1911]: *Nousukkaita: Luonnekuvia*. Helsinki: SKS.

Kirjallisuus

Ahonen, Albin, Martti Haavio & V. I. Mikkonen 1943: *Aleksis Kivestä Saima Harmajaan: Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. Porvoo: WSOY.

Arell, Berndt ym. 2004: *L. Onerva: Valvottu yö: Runoilijan maalauksia pimeydestä valoon*. Jyväskylä: Minerva.

Kortelainen, Anna 2006: *Naisen tie: L. Onervan kapina*. Helsinki: Otava.

Lainema, Julia 2022: *Kuoromusiikkia vuosisatojen taitteesta: Katsaus suomalaisten säveltäjien L. Onervan ja Greta Dahlströmin elämään ja tuotantoon*. Musiikin johtamisen koulutusohjelman tutkielma, Taideyliopiston SA.

Nevala, Maria-Liisa 1989: Särjetyt jumalat – L. Onerva. Teoksessa *"Sain roolin johon en mahdu": Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala & Suvi Ahola. Helsinki: Otava. 287–294.

Nieminen, Reetta 1982: *Elämän punainen päivä: L. Onerva 1882–1926*. Helsinki: SKS.

Parente-Čapkova, Viola 2019: Musiikillinen mimesis symbolistis-dekadentissa kirjallisuudessa: L. Onervan Mirdjan sekasoinnut. Teoksessa *Musiikin ja kirjallisuuden leikkauspintoja*. Toim. Siru Kainulainen, Liisa Steinby & Susanna Välimäki. Helsinki: SKS. 137–168.

Sainio, Venla 2001: Onerva, L. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004599. Viitattu 26.11.2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ina von Pfaler

Viipuri 17.5.1882–3.8.1943 Helsinki

Viipurissa syntynyt Ina von Pfaler[1] oli sopraano ja musiikinopettaja.[2] Hän kävi koulunsa Viipurin ruotsinkielisessä tyttökoulussa, jossa hänen laulunopettajansa oli kaupungin musiikkielämän keskeinen hahmo Anna Forstén. Pfalerin luokkatovereita olivat muun muassa oopperalaulaja Ester Niska-Forsman ja konserttipianisti Dagmar Wahl-Benzinger.[3] Koulun jälkeen Pfaler opiskeli laulua ja laulupedagogiikkaa Berliinissä (1904–1908), missä hänen opettajansa oli Etelka Gerster, sekä Pariisissa (1911), Tukholmassa (1919) ja Italiassa. Laulajana hän esiintyi konserteissa, Suomalaisessa Oopperassa sekä eri maiden radioissa. 1920-luvun loppupuolelta alkaen hän keskittyi konsertoinnin sijaan opettamiseen ja musiikkikasvatuksen kehitystyöhön. Ruotsalaisen säveltäjän ja musiikinopettajan Alice Tegnérin työ lasten ja nuorison musiikkikulttuurin kehittäjänä oli Pfalerille merkittävä innoittaja, kuten monelle pedagogista ja muuta musiikkia säveltäneelle naiselle. 1930-luvulla Pfaler järjesti yhdessä kapellimestari Georg Schnéevoigtin kanssa Helsingin kaupunginorkesterin suosittuja koululaiskonsertteja.[4]

Laulunopettajana Pfaler työskenteli vuodet 1915–1927 Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa,[5] jossa hän opetti myös säveltapailua ja musiikin teoria-aineita. Pisimmän työuransa hän teki musiikinopettajana Helsingin ruotsinkielisissä kansakouluissa, joissa hän toimi vuodesta 1924 alkaen. Pfaler johti kuoroja ja julkaisi säveltapailun oppikirjoja sekä vaikutti musiikinopettajien järjestöissä. Suomen Musiikkipedagogisessa Liitossa (vuodesta 1937 Suomen Musiikinopettajain Liitto, SMOL) hän palveli pitkään hallituksen jäsenenä ja Laulunopettajainosaston puheenjohtajana.[6] Pfaler osallistui pohjoismaisiin laulunopettajien tapaamisiin ja yhteistyöverkostoihin.[7]

Säveltäjänä Pfaler laati ainakin yksinlauluja, joita hän sisällytti omaan konserttiohjelmistoonsa. Suomenruotsalaisen runoilija-lääkärin Ernst Viktor Knapen tekstiin sävelletty *Min tanke är trött* (*Mun uupui jo aatos*) kuului Pfalerin ohjelmistoon jo 1910-luvulla,[8] vaikka se julkaistiin vasta vuonna 1924.[9] Sen tekstissä ihmisen masentunut mieli vertautuu pimeään ja kylmään talveen. Raskaassa b-mollissa etenevä laulu on vaikuttava melankolian kuvaus alati tyhjyyteen kilpistyvine säkeineen. Pfalerilta ei ole jäänyt kirjallista jäämistöä julkiseen arkistoon, joten saatavilla on vain tämä yksi kustannettu laulu. Musiikin ohella Pfaler kirjoitti runoja ja laulutekstejä.

Ina von Pfalerin vanhemmat olivat Viipurin Ala-Sommeessa sijainnutta Horttanan kartanoa asuttaneet Olga von Pfaler (s. Alfthan) ja pankinjohtaja August von Pfaler.[10]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ina von Pfaler

Sävellyksiä

Yksinlaulu *Min tanke är trött / Mun uupui jo aatos* (Ernst V. Knape, suom. Ilta Koskimies) (1910-l.).

Viitteet

1 Ina von Pfaler.
2 *HS* 5.8.1943; Aikalaiskirja 1934, 513.
3 Borenius 1937, 84; *Wiipurin Sanomat* 1.6.1899 ja 4.1.1926; *Karjala* 19.10.1921; vrt. *WN* 26.2.1909.
4 *AL* 5.8.1943; *Länsi-Savo* 7.8.1943; *Tidskrift för folkskolan* 10.5.1942 ja 30.8.1943; *MT* 1.9.1943; Aikalaiskirja 1920, 352 & 1934, 513.
5 Karvonen 1957, 285; Dahlström 1982, 339.
6 Aikalaiskirja 1934, 513; *AL* 5.8.1943; *Länsi-Savo* 7.8.1943; *Tidskrift för folkskolan* 10.5.1942 ja 30.8.1943; *MT* 1.9.1943.
7 *MT* 1.11.1933.
8 Esim. *USr* 13.3.1915; *Dagens Press* 17.3.1915; *HBL* 17.3.1915 ja 6.11.1924; *HS* 17.10.1915 ja 19.2.1924; *IL* 5.11.1924; *Östra Nyland* 3.8.1927.
9 *Ilkka* 9.9.1924; *HBL* 11.10.1924; Ina von Pfalerin painetut nuottijulkaisut ja musiikkikäsikirjoitukset, KK.
10 Aikalaiskirja 1934, 513.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Fazerin kokoelma: Ina von Pfalerin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Aikalaiskirja 1920: *Aikalaiskirja: Henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö.

Aikalaiskirja 1934: *Aikalaiskirja: Henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Otava.

Borenius, Ingrid 1937: *Flickskolan i Wiborg 1788–1937: Några anteckningar om nordens äldsta offentliga flickskola*. Wiborg: Östra Finlands tryckeri.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1939, Sibelius-Akatemia 1939–*. Helsinki: Otava.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lullu Woldstedt-Buch

Pietari (Venäjä) 4.1.1883–
Helsinki 7.1.1965

Lullu Woldstedt-Buch[1] oli kirjailija ja säveltäjä sekä lasten ja nuorten teatteritoiminnan ja musiikkiteatterin kehittäjä. Säveltäjänä hän keskittyi yksinlauluihin, näyttämö- ja lastenmusiikkiin.[2]

Woldstedt-Buchin äiti oli opettaja ja pianisti Aina Woldstedt (s. Tavaststjerna), joka oli nuorena toiminut laulaja Ida Basilierin säestäjänä. Woldstedt-Buchin isä Fredrik Wilhelm Woldstedt oli laulaja-säveltäjä Josefine Woldstedtin isoveli ja Pietarin tiedeakatemian eläinmuseon konservaattori.[3] Pietarissa syntynyt Woldstedt-Buch oli perheensä ainut lapsi. Kun hän oli puolitoistavuotias, hänen 37-vuotias isänsä teki itsemurhan.[4] Tämän jälkeen äiti muutti pienen tyttärensä kanssa Helsinkiin.[5] Aina-äiti oli ennen avioliittoaan vuonna 1873 perustanut isosiskonsa Hilja Tavaststjernan kanssa Hämeenlinnaan tyttökoulun, johtanut sitä useita vuosia ja opettanut ruotsia ja historiaa. Koulu oli vuonna 1879 siirretty Helsinkiin, missä se toimi Hilja-siskon johdolla Helsingin ruotsinkielisenä yksityisenä tyttökouluna (*Privata Svenska Fruntimmersskolan i Helsingfors*) aina vuoteen 1900 asti. Aina Woldstedtin jäätyä leskeksi siskokset perustivat Rikhardinkadulla sijainneen koulun yhteyteen pensionaatin eli sisäoppilaitoksen, joka aloitti toimintansa syksyllä 1885, Aina Woldstedtin toimiessa sen johtajana.[6]

Pensionaatissa asui 10–12 koulutyttöä. Siellä puhuttiin ranskaa ja saksaa, ja oppilaiden käytössä oli flyygeli. Sanomalehtimainoksissa koulun ilmapiirin painotettiin olevan ”iloinen, välitön ja kotoisa eikä luostarimainen”.[7] Tällaisessa pensionaattiympäristössä, opettajasiskosten muodostamassa perheessä Lullu Woldstedt-Buch kasvoi. Hän oli äitinsä ja tätinsä koulussa itsekin oppilaana. Äiti työskenteli koulussa vuoteen 1900 asti, jolloin siskokset lakkauttivat sen.[8] Lullu oli tällöin 17-vuotias. Sanomalehtitietojen mukaan äiti jatkoi työuraansa Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion kanslistina 79-vuotiaaksi asti (1929);[9] oppilaitoksen historiikit eivät kuitenkaan mainitse häntä.[10] Hilja-täti kirjoitti opettajantyön ohella satuja ja lastennäytelmiä.[11] Toinenkin Woldstedt-Buchin äidin sisko, Julia Stadius (s. Tavaststjerna), oli runoilija ja lastenkirjailija, ja sittemmin Woldstedt-Buch sävelsi joitakin laulujaan tämän teksteihin.

Lullu Woldstedt-Buch ei opiskellut Helsingin Musiikkiopistossa vaan Helsingin Käytännöllisessä Orkesterikoulussa (1893–1901), pääaineenaan viulunsoitto.[12] Mahdollisesti hän opiskeli siellä myös musiikinteoriaa ja sävellystä. Opintojensa ohella hän antoi viulunsoitossa yksityistunteja aloittelijoille.[13] Viulunsoiton sekä ranskan kielen opintojaan Woldstedt-Buch täydensi Sveitsin Lausannessa.[14] Laulua

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lullu Woldstedt-Buch

hän opiskeli Helsingin ohella Pietarissa, opettajanaan Pauline Baltscheffsky-Grönlund.[15] Vuonna 1907 Woldstedt-Buch suoritti laulunopettajatutkinnon,[16] ja 1910-luvun alussa hän esiintyi konsertoivana sopraanona.[17] Laulua Woldstedt-Buch opetti tyttö- ja kansakouluissa, ruotsinkielisessä pikkukouluseminaarissa[18] sekä yksityisesti. Hän piti julkisia oppilasnäytteitä ilmoittaen niistä sanomalehdissä.[19] 1930-luvun taitteesta alkaen Woldstedt-Buch alkoi opettaa myös säveltapailua, äänenhuoltoa, puhetekniikkaa, lausuntaa sekä näyttelijöille roolin valmistamista. Laulunopiskelijoita ja kuorolaulajia varten hän kehitti musiikin rytmistä ja ajallista hahmottamista kehittäviä ”tahtiharjoituksia”.[20]

Tunnetuimman työnsä Woldstedt-Buch teki kirjailijana. Hänen romaanejaan ovat esimerkiksi *En drömmare* (”Uneksija”, 1910) ja *Havets folk* (”Meren kansaa”, 1912) sekä salanimellä Nils Borgberg[21] julkaistu *En vårsommarnatt* (”Kevätkesän yö”, 1937). Helmikuun manifestin ja sisällissodan välille sijoittuvaa historiallista romaaniaan *Landet som är vårt* (”Maa joka on meidän”, 1938) Woldstedt-Buch luki radiossa keväällä 1939.[22] Hänen näytelmistään mainittakoon Helsingin Svenska Teaternissa vuonna 1920 kantaesityksensä saanut *Den nya dagen* (”Uusi päivä”). Woldstedt-Buch kirjoitti myös novelleja ja muita kertomuksia, kuunnelmia, lastenkirjallisuutta, esseistiikkaa ja journalistiikkaa.[23] Kulttuurikritiikkiä kirjoittavana kirjeenvaihtajana hän toimi *Dagens Pressissä* ja *Hufvudstadsbladetissa*. *Tidning för Musik* -lehden toimitussihteerinä hän työskenteli vuodet 1913–1916, jolloin hän julkaisi lehdessä useita omia kirjoituksiaan.[24]

Woldstedt-Buchin ensimmäinen sävellysjulkaisu lienee *Julgranen*-lehdessä 1.12.1908 ilmestynyt yksinlaulu *Sven och Ingemo*, jonka tekstin hän laati luultavasti itse. Vuonna 1928 Woldstedt-Buch julkaisi kuuden lastenlaulun sarjan *Påsktrollets visor / Pääsiäispeikon seikkailut*.[25] Se perustuu Woldstedt-Buchin kirjoittamaan ja ohjaamaan, samannimiseen lastennäytelmään, jossa laulu ja tanssi ovat merkittävässä roolissa.[26] Laulut ovat puhuttelevia ja helppoja laulaa. Nuottikirjan kuvituksen teki Woldstedt-Buchin puoliso, kasvitieteilijä Hans Buch (1883–1964);[27] pariskunta oli avioitunut vuonna 1913.[28] Woldstedt-Buch kehitti lasten- ja nuortenteatteria, jonka hän näki tärkeäksi keinoksi herättää lasten ja nuorison kiintymys teatteriin ja taiteeseen.[29] Tätä varten hän perusti vuonna 1927 *Skolteatern*-ryhmän (”Kouluteatteri”), joka toimi muutaman vuoden. Se esitti Woldstedt-Buchin kirjoittamien näytelmien

https://doi.org/10.21435/ha.154

ja musiikkinäytelmien lisäksi hänen lastenlaulujaan konserttimuodossa. Niin ikään Woldstedt-Buch veti Fylgian-nimistä nuorten teatterikerhoa (1929–1930).[30] Hän järjesti oppilaidensa kanssa lapsille ja koululaisille suunnattuja konsertteja, laulunäytelmä- ja pantomiimiesityksiä.[31]

SV

Sävellyksiä

Näytelmämusiikkia [vain pianopartituurit säilyneet]: musiikkia satunäytelmään *Rulle och månprinsessan / Olli ja kuunprinsessa* (Lullu Woldstedt-Buch, suom. Ingemo Stadius) (1963): (1) *Menuetto* (laulu), (2) *John Blunds visa / Nukku-Matin laulu* (laulu), (3) *Menuetto parodica*, (4) *Pierrots friardans / Pierrot'n kosintatanssi*, (5) *Pierrots och Rulles canon / Pierrot'n ja Ollin kaanon-laulu* (laulu), (6) *Jetta söker sin docka Pierrot / Jetan laulu* (laulu), (7) *Pierrots visa / Pierrot'n laulu* (laulu), (8) *Bröllopsmarschen / Häämarssi*, (9) *Grotesco: Deimoksen ja Phoboksen tanssi*, (10) *Himlakropparnas mazurka / Taivaankappaleiden masurkka*, (11) *Venus, kometens och meteorens dans (tempo di valse) / Venuksen, komeettojen ja meteorien tanssi*; musiikkia satunäytelmään *En trollsaga* (*Vårtrollen; sagospel i tre akter med sång, dans och musik* [eri versioita]) (Woldstedt-Buch) (s.a.): (1) *På Blåkullaberg* (laulu), (2) *Trolldans* (tanssi), (3) *Stormvalsen* (tanssi), (4) *Brum, brum* (laulu ja tanssi), (5) *Jag är liten och dum / Jag ber om ursäkt du stora björn* (laulu), (6) *Avundsjukans källa* (laulu), (7) *Nymfens dans*, (8) *Karo* (laulu), (9) *I hönshuset / Nu tar jag ett skutt* (laulu), (10) *Kycklingsdansen* (tanssi), (11) *Kom hare lilla* (laulu ja tanssi), (12) *Regnvisan* (laulu), (13) *Sov gott / Bing bång* (laulu), (14) *En hjärtevisa / Ditt pickande hjärta* (laulu), (15) *Trollvisa* (laulu); musiikkia näytelmään *Gåtan* (Woldstedt-Buch) (s.a.), sis. mm. *Pans herdeflöjt* ja *Monus och Populus skrålvisa*; musiikkia näytelmään *Fosterbröderna: skådespel i akt med folkvisor och folkdans* (Woldstedt-Buch) (s.a.).

Yksin- ja lastenlauluja: *Sven och Ingemo* (Woldstedt-Buch) (1908); *Påsktrollets visor* (Woldstedt-Buch) (1928): (1) *På Blåkullabärget*, (2) *Karo*, (3) *I hönshuset*, (4) *Påskharen*, (5) *Trollvisa*, (6) *Påsktrollets avskedsvisa*; *Gigan* ("En gang i livets solfyllda vår") (Woldstedt-Buch) (s.a); *Prinsessans Visa / Das Lied der Prinzessin* (Julia Stadius) (s.a.); *En spel och dansvisa* ("Spela mig giga!") (Jacob Tegengren) (s.a.).

Pianolle: *Tomtarnas dans* (s.a.); muuta lastenmusiikkia.

Viitteet

1 Julia (Lullu) Olga Maria Woldstedt-Buch s. Woldstedt.

2 Lullu Woldstedt-Buchin musiikki- ja näytelmäkäsikirjoitukset sekä laulutekstit, Lullu Woldstedt-Buchin arkisto, SLS/KK; Lullu Woldstedt-Buchin painetut nuottijulkaisut, SM.

3 Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan henkikirjat 1881–1890: 457/799 sekä syntyneet 1875–1885: 159/141 (1883), RA; Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899; Lullu Woldstedt-Buchin muistiinpanot, sukututkimusaineisto, Woldstedt-suvun arkisto, KK. Aina Woldstedtista pianistina ks. *HS* 9.11.1939; *ÅU* 9.11.1939 ja 6.1.1940.

4 Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan kuolleet ja haudatut 1872–1890: 183/173, RA; *HD* 4.9.1884.

5 Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan henkikirjat 1881–1890: 457/799, RA.

6 *HD* 29.7.1885 ja 21.7.1886; *Finland* 6.3.1885 ja 7.3.1885; ks. myös Suomen Naisyhdistys 1896, 174–175.

7 *Tammerfors Aftonblad* 1.9.1885; *HBL* 9.11.1929.

8 Tällöin se muuttui Forsmanin ruotsinkieliseksi tyttökouluksi ja vuonna 1910 Helsingin uudeksi ruotsinkieliseksi tyttökouluksi (Nya svenska flickskolan i Helsingfors).

9 *HBL* 9.11.1939; *HS* 9.11.1939; *ÅU* 9.11.1939.

10 Karvonen 1957; Dahlström 1982. Kansliahenkilökunnan luettelot eivät ole välttämättä kattavia. On myös mahdollista, että Aina Woldstedt oli kanslistina vuonna 1922 perustetussa Helsingin Kansankonservatoriossa; sen matrikkelissa ei ole mainittu johtajan ja taloudenhoitajan ohella muita toimistohenkilöitä ennen vuotta 1942. Aro & Salmenhaara 1972, 136.

11 Suomen Naisyhdistys 1896, 175.

12 *BT* 2.11.1943.

https://doi.org/10.21435/ha.154

13 *HBL* 12.9.1905.
14 *FAT* 29.4.1905; *BT* 2.11.1943.
15 *BB* 24.3.1910.
16 *BT* 2.11.1943; *US* 3.1.1943.
17 *BB* 24.3.1910 ja 29.3.1910.
18 *HBL* 4.1.1943; *BT* 2.11.1943.
19 Esim. *HBL* 25.5.1924.
20 *HBL* 2.11.1913, 25.1.1927, 1.10.1928, 14.1.1937, 4.9.1938, 9.10.1945 ja 7.9.1947; *BT* 2.11.1943.
21 Ks. *Astra* 1.1.1938.
22 Esim. *HBL* 16.3.1939.
23 Lullu Woldstedt-Buchin kaunokirjalliset käsikirjoitukset, KK.
24 Esim. *BT* 2.11.1943; *HBL* 4.1.1943; *TM* 1.2.1915.
25 Lullu Woldstedt-Buchin painetut nuottijulkaisut, KK ja SM.
26 *HBL* 5.4.1928 ja 8.4.1928.
27 *Österbottniska Posten* 21.12.1929; *Nyland* 22.12.1928; *HBL* 17.10.1928 ja 13.11.1928; *Suomen kirjakauppalehti* 1.11.1928; *WN* 19.12.1928.
28 Aikalaiskirja 1934, 76–77; *HBL* 28.9.1913.
29 *HBL* 5.4.1928 ja 8.4.1928; *Allas Krönika* 20.10.1928.
30 *HBL* 10.3.1929, 26.3.1929 ja 4.1.1943; *US* 3.1.1943; *SP* 2.1.1943.
31 *HBL* 9.3.1924.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
  Woldstedt-suvun arkisto: Sukututkimusaineisto: Lullu Woldstedt-Buchin muistiinpanot
Kansalliskirjasto: Svenska litteratursällskapet i Finland arkiv
  Lullu Woldstedt-Buchin arkisto (1830–1940)
    laulutekstit
    musiikkikäsikirjoitukset
    muut kaunokirjalliset käsikirjoitukset
    näytelmäkäsikirjoitukset
Ruotsin Valtionarkisto
  Pietarin Pyhän Katariinan ruotsalaisen seurakunnan arkisto
    Henkikirjat 1881–1890
    Kuolleet ja haudatut 1872–1890
    Syntyneet 1875–1885

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Lullu Woldstedt-Buchin painetut nuottijulkaisut
Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Woldstedt, Fredrik Wilhelm. Koonnut Veli-Matti Autio. Helsinki: HY. https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=18288. Viitattu 4.6.2021.

Kirjallisuus

Aikalaiskirja 1934: *Aikalaiskirja: Henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Otava.
Aro, Mirja & Anja Salmenhaara (toim.) 1972: *Harrastajaopistosta konservatorioksi: Helsingin kansankonservatorio 1922–1926, Sivistysjärjestöjen kansankonservatorio 1926–1960, Helsingin kansankonservatorio 1960–1971, Helsingin konservatorio 1971–*. Helsinki: Helsingin Kansankonservatorion säätiö.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1939, Sibelius-Akatemia 1930–*. Helsinki: Otava.
Suomen Naisyhdistys 1896: *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Agaata Niskanen

Maaninka 21.11.1883–
12.10.1968 Siilinjärvi

Agaata Niskanen[1] syntyi Maaningan Pöljässä talollisten maanviljelijöiden Heta Niskasen (s. Rönkä) ja Paavo Niskasen perheeseen.[2] Hän opiskeli kansakoulunopettajaksi Heinolan seminaarissa (1903),[3] minkä jälkeen hän toimi opettajana useilla paikkakunnilla, kunnes sai vuonna 1920 pysyvän toimen Tervolasta. Silloin vielä valjastamattoman Kemijoen rannalla, Könkään kuulun lohipadon kohdalla sijainneessa Tervolan Peuran kansakoulussa hän opetti ja asui viitisentoista vuotta – ja sävelsi.[4] Maataloustöihin lapsuudenkodissaan oppinut Niskanen piti koululla lehmiä ja talouspuutarhaa.[5] Hän jäi eläkkeelle vuonna 1935, luultavasti sairauden takia,[6] ja muutti loppuelämäkseen lapsuutensa maisemiin Siilinjärvelle.[7]

Kansakoulunopettajana ja järjestöihmisenä Niskanen panosti musiikin opettamiseen. Vuonna 1925 hän julkaisi omakustanteena kokoelman *Kolmekymmentä yksiäänistä laulua*.[8] Niskanen mainosti sanomalehdessä näiden laulujensa ”soveltuvan mitä erilaisimpiin tilaisuuksiin ja mielentiloihin”.[9] Kokoelma sisältää hengellisiä ja aatteellisia lauluja sekä kansanlaulumaisia tunnelmakuvia ilman säestystä. Niissä painottuu synkähkö kansantaiteellisuus ja itsekseen laulelun ilo. Tervolan kunnanarkistossa on säilynyt Niskasen pedagogisia muistiinpanoja sisältävä vihko. Kaksitoista sivua pitkä ja yksityiskohtainen ohjeistus kuorolaulun johtamiseen perustuu Helsingin Musiikkiopiston rehtorin ja kuorolaulun opettajan Martin Wegeliuksen oppeihin ja kertoo, miten tärkeällä sijalla laulu oli Niskasen opetuksessa.[10] Niskanen kirjoitti tarinoita *Naisten ääni* -lehteen[11] ja oli kiinnostunut uusista teknologioista. Hän valokuvasi ja oli varhainen radioharrastaja, jolla oli radiolupa ja -vastaanotin jo vuonna 1924.[12]

SV

Sävellyksiä

Laulumusiikkia: *Kolmekymmentä yksiäänistä laulua* [säestyksettömät melodiat] (1925) (Agaata Niskanen): (1) *Rukous,* (2) *Opettajaliiton marssi,* (3) *Itken,* (4) *Syysiltana synnyin,* (5) *Vuokkonen,* (6) *Kohtalo,* (7) *Yksi on maailmassa* (sanat kansanlaulusta), (8) *Kantelo* (sanat mukaeltu), (9) *Nouse mun sieluni,* (10) *Mua kirkasta,* (11) *Kiitos äidille,* (12) *Kotipirtissä,* (13) *Laulu kodistani,* (14) *Toivonliiton tyttöjen marssi,* (15) *Kotini,* (16) *Kehtolaulu,* (17) *Sota-ajan laulu* (sanat mukaeltu), (18) *Elon polku,* (19) *Onnen hinta,* (20) *Purteni,* (21) *Orvokki,* (22) *Hiihtäjälapset,* (23) *Kiitoslaulu,* (24) *Majan rakentaja,* (25) *Lauantai-ilta,* (26) *Revontulet,* (27) *Leivonen,* (28) *Toivoton* (kansanlaulumukaelma), (29) *Onneton,* (30) *Haihtunut lempi* (sanat kansanlaulusta).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Agatha (Agaata) Niskanen.
2 Hiski 321236.
3 *Salmetar* 29.8.1903.
4 *Kansan ääni* 15.8.1908; *Opettajain lehti* 29.8.1919; *Liitto* 19.9.1920; *Pohjolan Sanomat* 29.6.1921; *HS* 23.11.1933; Alasaari 1975, 28, 30; Peura 2011, 123; Lampela 2011, 132.
5 Peura 2011, 124.
6 *Pohjois-Pohja* 14.9.1935.
7 Tervolan ev.-lut. seurakunnan sähköpostitiedonanto 11.7.2022; Kuopion ev.-lut. seurakuntayhtymän aluerekisterin sähköpostitiedonanto 12.7.2022.
8 Agaata Niskasen painetut nuottijulkaisut, KK.
9 *HS* 17.12.1925.
10 Agaata Niskasen muistivihko, Peuran kansakoulun arkisto, Tervolan kunnan arkisto. Niskasen arkistoaineistoihin liittyvästä tutkimusavusta kiitos Juha Torviselle.
11 *NÄ* 28.10.1916 ja 27.3.1920.
12 *Liitto* 10.5.1924; Peura 2011, 124.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Tervolan kunnan arkisto
Peuran kansakoulun arkisto: Agaata Niskasen muistivihko

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Hiski 321236: Maaninka: Kastetut: 21.11.1883: Agatha Niskanen. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t321236. Viitattu 11.7.2022.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Kuopion ev.-lut. seurakuntayhtymän aluerekisterin sähköpostitiedonanto 12.7.2022
Tervolan ev.-lut. seurakunnan sähköpostitiedonanto 11.7.2022

Kirjallisuus

Alasaari, Johan 1975: *Koulutusta 100 vuotta sitten ja myöhemmin: Tervolan koululaitoksen 100-vuotisjuhlajulkaisu*. Tervola: [Tervolan kunta].
Lampela, Martta 2011: Peuran kansakoulu vuosina 1898–1983. Teoksessa *Pätäkkäojasta Pisajokeen: Kuvia ja perinnettä Peuran kylältä*. Toim. Eemeli Hakököngäs. Tervola: Peuran kylähistoriapiiri. 125–160.
Peura, Yrjö 2011: Peuran punaiseksi maalattu kansakoulu. Teoksessa *Pätäkkäojasta Pisajokeen: Kuvia ja perinnettä Peuran kylältä*. Toim. Eemeli Hakököngäs. Tervola: Peuran kylähistoriapiiri. 123–125.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lilly Kajanus-Blenner

Lilly Kajanus-Blenner

Helsinki 11.8.1885–
6.6.1963 Helsinki

Lilly Kajanus-Blenner[1] kehitti uraauurtavalla tavalla suomalaista harpputaidetta säveltäjänä ja sovittajana, esiintyvänä muusikkona ja pedagogina. Hän loi harppuohjelmistoa säveltämällä uutta musiikkia ja sovittamalla klassikkoteoksia harpulle, harppuyhtyeille ja erilaisille kamarikokoonpanoille. Opettajana hän rakensi Suomeen pitkäjänteistä harppupedagogista kulttuuria. Musiikillisen työnsä ohella Kajanus-Blenner teki kuvataidetta ja osallistui vasemmistolaiseen kulttuuritoimintaan 1900-luvun alkupuolelta lähtien.[2]

Musiikkiopintonsa Kajanus-Blenner aloitti pianonsoitosta tätinsä, pianopedagogi Selma Kajanuksen johdolla. Hän kuitenkin erikoistui harpunsoittoon, jota hän opiskeli Helsingissä yksityisesti Mila Stolzin ohjauksessa sekä Pariisin ja Pietarin konservatorioissa Catherine Walter-Kühnen ja Marie Tassu-Spencerin johdolla.[3] Pietarissa Kajanus-Blennerin toinen pääaine oli sävellys ja musiikinteoria. Siinä häntä opettivat säveltäjät Vasili Kalafati, Aleksei Petrov ja Nikolai Sokolov.[4] Päätettyään opintonsa vuonna 1911 Kajanus-Blenner teki lukuisia konserttikiertueita Itä-Suomeen sekä työskenteli orkestereissa Mustanmeren rannalla Jaltalla, Krimin niemimaalla, ja Kaspianmeren rannalla Bakussa (nyk. Azerbaidžanissa).[5]

Kajanus-Blennerin äiti oli helsinkiläisen käsityönopettajan Blondine Bärlundin tytär Inez Kajanus (s. Bärlund, 1866–1888) ja isä kapellimestari ja säveltäjä Robert Kajanus.[6] Äiti kuoli Lillyn ollessa kaksivuotias.[7] Lapsuudenperheeseen kuului monta lasta ja äitipuoli, ensin laulaja Lilli Kurikka (Kajanus), sittemmin Helena Kajanus (s. Sahlberg). Peräti kolmesta perheen tyttärestä tuli harpputaiteilija. Heitä olivat Lillyn ohella hänen pikkusiskonsa Aino Kajanus-Mangström ja siskopuoli Elvi Kajanus. Velipuoli Kai Kajanus oli viulisti.[8] Kulttuuriperheen kasvattina Kajanus-Blenner tunsi Helsingin sivistyneistö- ja fennomaanipiirit lapsuudestaan saakka.[9] Hänen läheisiin ystäviinsä kuului runoilija ja säveltäjä L. Onerva.[10]

Ensimmäisen maailmansodan aikana Kajanus-Blenner loi lyhyen uran operettilaulajana ja harpistina Apollo-varieteeteatterissa Helsingin Eteläesplanadilla.[11] Työ oli tarpeen, sillä Kajanus-Blenner synnytti naimattomana naisena vuonna 1914 pojan, joka sai nimekseen Ariel Frans Cajus ja joka hänen oli elätettävä yksin. Pojan

https://doi.org/10.21435/ha.154

isä oli tiettävästi ukrainanjuutalainen sellisti Daniil Mogiljovskij, johon Kajanus-Blenner oli tutustunut Bakun-kiinnityksensä aikana.[12] Myös Ariel Blenner kouluttautui säveltäjäksi ja valmistui Sibelius-Akatemiasta vuonna 1950.[13]

Suomessa Kajanus-Blenner tuli sotienvälisenä aikana tunnetuksi suomalaisen harpunsoiton uranuurtajana ja Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion harpunsoitonopettajana.[14] Edistyneimpien oppilaidensa kanssa hän perusti 1920-luvulla Suomalaisen harppukvartetin, joka kiersi esiintymässä Suomessa ja Pohjoismaissa.[15] Avioiduttuaan vuonna 1915 liikemies ja tiilitehtailija Johannes Blennerin kanssa Kajanus-Blenner muutti Jokelan kartanoon Tuusulaan. Heidän kotinsa toimi taiteilijoiden, muusikoiden ja diplomaattien kohtaamispaikkana, jossa järjestettiin juhlia, opetusta ja musiikkitapahtumia.[16] Puolison kuolema ja talousvaikeudet pakottivat Kajanus-Blennerin muuttamaan 1930-luvulla takaisin Helsinkiin, missä hän eli kuolemaansa saakka.[17] Eläkepäivinään Kajanus-Blenner opetti yksityisesti pianonsoittoa.[18]

Yhteiskunnallisesti aktiivinen Kajanus-Blenner toimi Suomen Rauhanliitossa, Suomi–Neuvostoliitto-Seuran musiikkijaoston johtokunnassa sekä vasemmistolaisessa kirjailija- ja taiteilijayhdistys Kiilassa.[19] Suomalaisiin lehtiin hän kirjoitti artikkeleita neuvostoliittolaisesta taiteesta ja taiteilijoista.[20] Kajanus-Blenner pyrki tekemään neuvostoliittolaista harppumusiikkia tunnetuksi sotienjälkeisessä Suomessa, ja hän oli kirjeenvaihdossa säveltäjä Dmitri Kabalevskin sekä Moskovan konservatorion harpunsoiton professorin, ukrainalaissyntyisen harpisti-säveltäjä Ksenia Erdelin kanssa.[21] Vuonna 1949 Kajanus-Blenner matkusti Suomi–Neuvostoliitto-Seuran kulttuuridelegaation jäsenenä Moskovaan tutustumaan paikallisiin musiikkioppilaitoksiin.[22] Oman kertomansa mukaan hän vieraili maassa myös vuosina 1917 ja 1957.[23]

Kajanus-Blennerin säilyneet sävellykset koostuvat Suomen Harpistit ry:n hallussa olevista käsikirjoituksista, jotka painottuvat hänen varhaiseen uraansa 1900-luvun alkuun. Tuotanto sisältää useita teoksia sooloharpulle sekä kamarimusiikkia, jossa on usein mukana harppu. On mahdollista, että Kajanus-Blennerin säilyneet teokset edustavat vain osaa hänen kokonaistuotannostaan. Hänen sävellyksiään ei kustannettu hänen elinaikanaan eikä tiettävästi juurikaan esitetty julkisissa konserteissa. Kajanus-Blenner esitti kuitenkin itse harpputeoksiaan ainakin Itä-Suomen konserttikiertueellaan vuonna 1914, jolloin ohjelmaan sisältyivät hänen sooloharpputeoksensa *Cortège ancienne* (*Muinainen kulkue*) ja *Une phrase* (*Lause*) sekä kansanlaulusovitus *Yks', kaks', kolme, neljä, viis'*.[24] Luultavasti Kajanus-Blennerin teoksia esitettiin yksityisissä piireissä, kollegojen ja oppilaiden keskuudessa, ja todennäköisesti hän käytti sävellyksiään opetuksessaan. Monilla teoksilla on ranskankieliset nimet. Kajanus-Blenner oli frankofiili, ja hänen tuttavapiiriinsä lukeutui 1920-luvulla Ranskan Helsingin-suurlähettiläs Maurice de Coppet.[25]

Vaikka Lilly Kajanus-Blenner oli aikanaan tunnettu harpisti, musiikinhistoriallisessa kirjallisuudessa hän on esiintynyt lähinnä isäänsä koskevan muisteluaineiston

https://doi.org/10.21435/ha.154

lähteenä.[26] Suomen Harpistit ry:n ja harpisti Kirsi Kiviharjun aloitteesta Kajanus-Blennerin sävellykset sekä harppusovitukset ovat saaneet uutta huomiota 2000-luvulla.[27]

Muusikkoutensa ohella Kajanus-Blenner oli kuvataiteilija. Hän opiskeli nuorena Suomen Taideyhdistyksen Piirustuskoulussa Ateneumissa, ja hänen karikatyyrejään oli esillä Taideyhdistyksen näyttelyissä.[28] Kajanus-Blennerin akvarelleja, lyijykynäluonnoksia ja muita piirroksia löytyy Sibelius-museon kokoelmista.[29]

NKK

Sävellyksiä

Harpulle: masurkka (1903); scherzo (1903); *Berceuse* (1904); *Djäfla-dans* (1905); *Edelfelts död* (1905); *Chanson sans paroles* (1906); kaanon (1906); *Largo* (1906); *Une phrase* (1906); *Cortège ancienne* (n. 1907–1913); impromptu (s.a.); *Kyrk-klockorna* (s.a.); masurkka D-duuri (s.a.); preludi nro 1 (s.a.); sovituksia. Kamarimusiikkia: *Chanson triste* viululle ja harpulle (1904); *Stämning* viululle, urkuharmonille ja kahdelle harpulle (1906/1908); *Melodie (Adagio)* viululle ja pianolle (1908). Pianolle: etydi Fis-duuri (n. 1907–1913). Musiikkia näytelmään *Koulun ulkopuolella* (Kalervo Kajanus) (1909): (1) *Tyttöjen kuoro* lapsikuorolle (Lorenzo Medici), (2) yksinlaulu *Katso meren tyrskinää*, (3) marssi *Nuoruus sä kasva iloitse vain* lapsikuorolle, kahdelle viululle ja pianolle/harpulle.

Viitteet

1 Lilly Agnes Kajanus-Blenner s. Kajanus. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Koivisto-Kaasik 2021.
2 Kajanus-Blennerin elämää ja uraa on opinnäytteessään kartoittanut Essi Ellonen; Ellonen 1994. Ks. myös Koivisto-Kaasik 2022.
3 Kajanus-Blenner 1958, 463; Marie Tassu-Spencerin kirjoittama todistus Lilly Kajanus-Blenneristä (ruotsinnettu käsikirjoituskopio) 13.11.1904, Lilly Kajanus-Blennerin henkilömappi, SM; Pietarin konservatorion historiallinen oppilas- ja opettajatietokanta. Walter-Kühnestä ks. Grönke 2010a.
4 Kajanus-Blenner 1958, 463; ks. myös Aleksandr Glazunovin kirje Robert Kajanukselle 25.8.1908, Robert Kajanuksen arkisto, KK.
5 Kajanus-Blenner 1958; Ellonen 1994; Kajanus-Blennerin konserttiohjelmat, Kajanus-Blennerin henkilömappi, SM. Ks. myös Dobrowolski 2020, 65; Vainio 2002, 494–495.
6 *HS* 11.7.1908; Vainio 2002.
7 Vainio 2002, 187–188.
8 Ibid. 495–496, 498. 498.
9 Lehtileikkeet, Lilly Kajanus-Blennerin henkilömappi, SM; Ellonen 1994, 1–4.
10 Lilly Kajanus-Blennerin kirjeet L. Onervalle, L. Onervan arkisto, SKS.
11 Esim. *HBL* 9.10.1914; *Fyren* 27.11.1914; *Veckans Krönika* 22.5.1915.
12 Lehtileikkeet, Suomen Harpistit ry.
13 HK:n oppilasmatrikkeli 1930–1933, SA/TA; Dahlström 1982, 407; Ariel Blennerin musiikkikäsikirjoitukset, Suomen Harpistit ry.
14 HK:n vuosikertomukset 1932–1933, 1933–1934, SA/TA; Ellonen 1994. Ks. myös Kajanus-Blennerin oppilaan Kerttu Saarinen-Laineen kirje Kirsi Kiviharjulle [s.d.], Suomen Harpistit ry.
15 Ropponen 1993; Ellonen 1994, 10–15.
16 Ibid. Ks. myös Maurice de Coppet'n kirjeet Lilly Kajanus-Blennerille 17.1.1928, 24.2.1928, 18.3.1928, 7.4.1928, 12.8.1928, 2.11.1928 ja 22.12.1928, Lilly Kajanus-Blennerin arkisto, KK.
17 Ellonen 1994, 20–21; Kajanus-Blenner 1958, 468; Kajanus-Blennerin kirjekortti Hertta Kuusiselle 11.7.1957, Hertta Kuusisen arkisto, Kansan Arkisto; lehtileikkeet, SM.
18 Lehtileikkeet, Suomen Harpistit ry.
19 Esim. *Työkansan Sanomat* 20.2.1947 ja 18.5.1955; *Vapaa Sana* 10.11.1952; Musiikkijaosto 1947–83, Suomi-Neuvostoliitto-seuran arkisto, KA. Ks. myös Kajanus-Blennerin runokirje Hertta Kuusiselle vappuna 1954 sekä lehtileikkeet, Lilly Kajanus-Blennerin henkilömappi, Kansan Arkisto.
20 Lehtileikkeet, Suomen Harpistit ry.
21 Dmitri Kabalevskin kirjeet Lilly Kajanus-Blennerille 30.3.1945 ja 3.7.1945 sekä Ksenia Erdelin kirje Lilly Kajanus-Blennerille 24.5.1950, Lilly Kajanus-Blennerin arkisto, KK. Erdelistä ks. Grönke 2010b.
22 Musiikkijaosto 1947–83 sekä Kulttuurivaltuuskunnat, Suomi-Neuvostoliitto-seuran arkisto, KA; lehtileikkeet, SM ja Suomen Harpistit ry.
23 Kajanus-Blenner 1958, 466; ks. myös lehtileikkeet, Suomen Harpistit ry.
24 *Karjalan Sanomat* 20.1.1914; *Keski-Savo* 20.1.1914; *Karjalan Lehti* 23.1.1914; *Kotka Nyheter* 24.1.1914; *Kyminlaakso* 24.1.1914, 24.1.1914 ja 28.1.1914; *Haminan Sanomat* 27.1.1914; *Savotar* 28.1.1914, 1.2.1914; *Savo* 29.1.1914.
25 De Coppet'n kirjeet Kajanus-Blennerille, KK.
26 Esim. Vainio 2002, 494–497, 603–606.
27 Joitakin Kajanus-Blennerin sävellyksiä on esitetty Suomen Harpistit ry:n konsertissa Jokelassa, ja nuottigraafikko Kari Vehmanen on kirjoittanut niitä puhtaaksi. Esim. lehtileikkeet, Lilly Kajanus-Blennerin henkilömappi, SM.
28 Lehtileikkeet, Kajanus-Blennerin henkilömappi, SM; lehtileikkeet, Suomen Harpistit ry; *HS* 28.9.1909, 12.10.1909 ja 29.9.1910.
29 Piirrokset ja maalaukset, Kajanus-Blennerin henkilömappi, SM.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Harpisti-säveltäjä Kajanus-Blenner oli myös kuvataiteilija. Tässä hän on kuvannut opiskelijatoverinsa, laulaja ja laulupedagogi Suoma Rentolan (s. Konkola) Pariisissa pianon ääressä keväällä 1905.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
    Suomi-Neuvostoliitto-seuran arkisto
        Kulttuurivaltuuskunnat
        Musiikkijaosto 1947–83
Kansalliskirjasto
    Lilly Kajanus-Blennerin arkisto
        Dmitri Kabalevskin kirjeet Lilly Kajanus-Blennerille
        Ksenia Erdelin kirjeet Lilly Kajanus-Blennerille
        Maurice de Coppet'n kirjeet Lilly Kajanus-Blennerille
    Robert Kajanuksen arkisto: Aleksandr Glazunovin kirjeet Robert Kajanukselle
Kansan Arkisto
    Hertta Kuusisen arkisto: Lilly Kajanus-Blennerin kirjeet Hertta Kuusiselle
    Lilly Kajanus-Blennerin henkilömappi: lehtileikkeet
Sibelius-museo
    Lilly Kajanus-Blennerin henkilömappi
        konserttiohjelmat
        lehtileikkeet
        piirrokset ja maalaukset
        todistuskopio
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto
    L. Onervan arkisto: Lilly Kajanus-Blennerin kirjeet L. Onervalle
Suomen Harpistit ry. / Kirsi Kiviharjun hallussa
    Kerttu Saarinen-Laineen kirje Kirsi Kiviharjulle
    lehtileikkeet
    Lilly Kajanus-Blennerin ja Ariel Blennerin musiikkikäsikirjoitukset
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
    Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1930–1933
    Helsingin Konservatorion vuosikertomukset 1932–1933, 1933–1934

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kajanus-Blenner, Lilly 1958: Lilly Kajanus-Blenner. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 462–469.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Pietarin konservatorion historiallinen oppilas- ja opettajatietokanta

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Dobrowolski, Jan 2020: *Suomalainen Pietari musiikissa: Suomalaisia musiikin taitajia Pietarissa autonomian aikana 1809–1917*. Helsinki: Books on Demand.

Ellonen, Essi 1994: *Lilly Kajanus-Blenner: Suomalaisen harpunsoiton uranuurtaja*. Maisterintyö. Helsinki: SA.

Grönke, Kadja 2010a: Catherine Kühne. *Instrumentalistinnen-Lexikon*-verkkojulkaisu. Bremen: Sophie Drinker Institut. https://www.sophie-drinker-institut.de/kuehne-catherine. Viitattu 29.10.2020.

Grönke, Kadja 2010b: Xenia Alexandrowna Erdeli. *Instrumentalistinnen-Lexikon*-verkkojulkaisu. Bremen: Sophie Drinker Institut. https://www.sophie-drinker-institut.de/erdeli-xenia-alexandrowna. Viitattu 24.11.2022.

Koivisto-Kaasik, Nuppu 2021: Kajanus-Blenner, Lilly. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010159. Viitattu 23.8.2022.

Koivisto-Kaasik, Nuppu 2022: Pietarista Jaltalle, Tallinnasta Bakuun: Dagmar Parmas-Saarnio ja Lilly Kajanus-Blenner musiikinopiskelijoina 1900-luvun alun Venäjän keisarikunnassa. Artikkelikäsikirjoitus.

Ropponen, Pirkko 1993: Kun kartanossa helisi harppu. – *Tuusula-Seuran Aikakirja* 1993 s. 79–81. [SM]

Vainio, Matti 2002: *"Nouskaa aatteet!": Robert Kajanus: elämä ja taide*. Helsinki: WSOY.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maija Åkerman-Tudeer

Nahitševan (Venäjä)[1] *19.2.1886–*
25.9.1984 Helsinki

Maija Åkerman-Tudeer[2] oli laulaja ja kirjailija, joka sävelsi joitakin lauluja. Maija Åkerman-Tudeerin äiti oli puolalaista sukua oleva kieltenopettaja Nadežda (Nadja) Åkerman (s. Zeržut-Jurkevitš) (1862–1890). Hänen isänsä oli Rantasalmella syntynyt yli-insinööri, kapteeni Arnold Åkerman (1840–1889),[3] joka oli säveltäjä-pianisti Ingeborg von Bronsartin kasvattiveli; Arnoldin isä ja Ingeborgin äiti olivat sisaruksia. Maija Åkerman-Tudeer menetti molemmat vanhempansa pikkutyttönä. Tämän jälkeen hänen kasvattiäitinään toimi isän viipurilainen sisko Ida Melenius (s. Åkerman).[4]

Åkerman-Tudeer kävi koulua Viipurin ruotsinkielisessä tyttökoulussa, jossa hänen laulunopettajansa oli Anna Forstén.[5] Kirjoitettuaan ylioppilaaksi vuonna 1904[6] Åkerman-Tudeer aloitti lauluopinnot Helsingin Musiikkiopistossa Abraham Ojanperän johdolla.[7] Hän jatkoi opintojaan Pariisissa Edmond Duvernoyn ohjauksessa (1907–1910) sekä lapsuudenkaupungissaan Pietarissa Alma Fohströmin (1910–1911) ja Helsingissä Emmy Achtén johdolla. Åkerman-Tudeer esiintyi sekä konsertti- että oopperalaulajana 1920-luvun puoliväliin asti.[8] Vuonna 1912 hän avioitui ylikirjastonhoitaja Lauri Tudeerin kanssa, ja pariskunnalle syntyi neljä lasta.[9] Åkerman-Tudeer sävelsi 1920-luvun alussa J. L. Runebergin tekstiin marssilaulun *Lotta Svärd*,[10] joka painettiin jatkosodan aikana *Lotta Svärd* -lehdessä.[11] Sukututkija Katri Tulkki mainitsee Åkerman-Tudeerin säveltäneen yksinlaulun Heinrich Heinen tekstiin,[12] mutta lottalaulua lukuun ottamatta muita Åkerman-Tudeerin sävellyksiä ei vaikuta säilyneen meidän päiviimme. Hänen kaunokirjallisia teoksiaan sen sijaan löytyy kirjastoista.

SV

Sävellyksiä

Yksinlaulu *Es fällt ein Stern herunter* (Heinrich Heine) (n. 1919) [k]. Yhteislaulu *Lotta Svärd* (J. L. Runeberg, suom. Paavo Cajander) (1919).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maija Åkerman-Tudeer

Viitteet

1 Nykyisin Nahitševan, Azerbaidžan.
2 Maria (Maija) Åkerman-Tudeer s. Åkerman. Åkerman-Tudeerin elämää on sukututkimuksen näkökulmasta tarkastellut Katri Tulkki. Tulkki 2018.
3 Ylioppilasmatrikkeli 1903–1904: 29360; Tulkki 2018, 17, 75–78.
4 Tulkki 2018, 17, 75–78.
5 Borenius 1937, 86.
6 Ylioppilasmatrikkeli 1903–1904: 29360; Tulkki 2018, 18.
7 HMO:n oppilasmatrikkeli 1901–1905, SA/TA.
8 Tulkki 2018, 18–19, 33, 41, 63; *ÅU* 19.2.1946; *Dagens Press* 14.3.1917.
9 Ylioppilasmatrikkeli 1903–1904: 29360; *Dagens Tidning* 28.5.1912; Tulkki 2018, 14.
10 Törmälä 2017, 35–36; Tulkki 2018, 19, 65–68.
11 *Lotta Svärd* 1942, 252; ks. myös Forslin 1958, 216–217.
12 Tulkki 2018, 66–67.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1901–1905

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Törmälä, Jouko (toim.) 2017: *Lottalauluja*. Kouvola: Kouvolan seudun lottaperinneyhdistys.

Ylioppilasmatrikkeli 1903–1904: Koonnut Veli-Matti Autio. 2012. https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/15810627953800o/file/f7730d0f-cc5f-44ff-9425-1a207ad237da/ [pdf]. Viitattu 2.6.2021.

Kirjallisuus

Borenius, Ingrid 1937: *Flickskolan i Wiborg 1788–1937: Några anteckningar om nordens äldsta offentliga flickskola*. Wiborg: Östra Finlands tryckeri.

Forslin, Alfhild 1958: *Runeberg i musiken: Bibliografi med kommentarer och historisk översikt*. Helsingfors: SLS.

Tulkki, Katri 2018: Henkilökuvat; Taustaa. Teoksessa Katri Tulkki: *Sodan pitkä varjo: Lauri O. Th. Tudeer, Maija Åkerman-Tudeer ja Eva Tudeer: Kirjeenvaihto 1940–1943*. Helsinki: Books on Demand. 13–86.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Edith Holmström

Edith Holmström

Helsinki 6.9.1886–
18.5.1971 Porvoo

Lastenmusiikin säveltäjä, laulunopettaja ja varhaiskasvattaja Edith Holmström[1] teki pedagogisen ja musiikillisen työnsä yhdessä kollegansa Margit Hollméruksen kanssa. He tutustuivat toisiinsa luultavasti 1910-luvulla Helsingissä vähävaraisille pikkulapsille tarkoitetussa Sedmigradskyn koulussa, jossa molemmat toimivat johtotehtävissä.[2] Koulun lapset olivat lastentarhaikäisiä eli noin 2–7-vuotiaita, ja laululeikki oli keskeinen opetusmenetelmä. Vuodesta 1921 alkaen kaksikko julkaisi Fazerin kustantamina useita lastenlaulu- ja laululeikkikirjoja, kuten *Sinä ja minä* (*Du och jag*) ja *Kukkien juhannusjuhla* (*Blommornas midsommarfest*).[3] Näitä leikki-ikäisille lapsille suunnattuja nuottikirjoja pidettiin pedagogisesti edistyksellisinä,[4] ja joitakin niiden lauluista lapset laulavat edelleen.

Holmström opiskeli laulua yksityisesti Emmy Achtén johdolla ja täydensi laulupedagogiikan opintojaan Lyypekissä.[5] Laulunopettajaksi hän valmistui Helsingin ruotsinkielisestä jatko-opistosta vuonna 1909 ja toimi sittemmin laulunopettajana Ebeneserkodin lastentarhanopettajaseminaarissa (1920–1928).[6] Opettajantyönsä ohella Holmström toimi kuoronjohtajana. Hän johti Helsingin ruotsinkielisen Nuorten Miesten Kristillisen Yhdistyksen (seka)kuoroa. Hän herätti aluksi hämmennystä tässä naiselle epätyypillisessä tehtävässä mutta vakiinnutti nopeasti asemansa.[7] Lisäksi Holmström valmensi Diakonissalaitoksen kuoroa.[8]

Varhaiskasvatus muodosti Holmströmin ja Hollméruksen elämäntyön, ja he työskentelivät Sedmigradskyn koulun tunnettuuden puolesta. Kun koululle nimensä antaneen piirustuksenopettajan ja filantroopin Franz Sedmigradskyn syntymästä tuli kuluneeksi 150 vuotta (1933), kaksikko julkaisi hänestä elämäkerran, joka perustui mittavaan arkisto- ja haastattelutyöhön.[9] Holmströmin ja Hollméruksen aikana koulu laajeni huomattavasti ja sen yhteyteen perustettiin kesäsiirtola.[10] Sedmigradskyn koulu toimii tänäkin päivänä.[11]

Parin musiikillisessa yhteistyössä Holmströmillä oli päävastuu melodioiden ja sovitusten laatimisesta, Hollméruksella taas tekstipuolesta, mutta välillä roolit ristesivät. Useat heidän laulu- ja laululeikkikirjoistaan julkaistiin alun perin sekä

https://doi.org/10.21435/ha.154

ruotsiksi että suomeksi; suomentajana toimi opettaja-runoilija Immi Hellén. Osa heidän laululeikeistään on jäänyt elämään sukupolvelta toiselle lastenmusiikin kokoelmissa, kuten säveltäjä Tyyni Lepon toimittamissa laululeikkijulkaisuissa, sekä radioesityksissä.[12] Esimerkiksi mainittakoon työparin Pohjoismaisen lastentarhanopettajakongressin kunniaksi aikoinaan tekemä *Lippuleikki* (”Me tunnemme maan kaunihin”)[13], jonka melodia on Holmströmin käsialaa.

Edith Holmströmin vanhemmat olivat palvelija Amanda Holmström (s. Blomqvist) ja puuseppä, rakennusmestari Anders Holmström.[14] Hänellä oli kaksi sisarta, Ingrid ja Hildur Holmström.[15] Molemmat kouluttautuivat Edithin tapaan varhaiskasvatuksen alalle, ja Hildur Holmström teki uraauurtavaa työtä veiston- ja käsityönopettajana Ebeneserkodin lastentarhanopettajaseminaarissa.[16]

NKK

Sävellyksiä

Lastenlauluja ja laululeikkejä (julkaistu yhdessä Margit Hollméruksen kanssa; teksti Edith Holmström, jollei toisin mainita): *Du och jag / Sinä ja minä* (1921): *Gamla herrn* (Zachris Topelius / Margit Hollmérus), *Julklockorna, Olle och Lisa, Snickarvisa, Du och jag, Fjärillek, Fem små syskon, Tomtelek*; *Svalan: visor och lekar / Pääskynen: lauluja ja leikkejä* (1923): *Bön* (Hollmérus), *Hosianna* (Hollmérus), *Vaggvisa, Joppe, Lillpysens segelbåt, Svalboet, Julvisit, Ringdans II, Ringdans IV*; *Blommornas midsommarfest / Kukkien juhannusjuhla* (1929): *Påskpsalm, I lingonskogen* (Hollmérus), *Lille Sven-målaren, En visa om björnen* (Hollmérus), *Barnet mitt* (Topelius), *Blommornas midsommarfest, Trädgårdsmästarn* (Hollmérus), *Potatislandet* (Hollmérus), *Nisses kängor, Majas spårvagnsfärd, Flagg-lek*; *Leksaksbutiken: visor och lekar* (1937): *Morgonbön* (Bernhard Estlander), *Vårt sommarhem, Våra djur, Leksaksbutiken, Trafikkonstapeln* (Hollmérus), *Solen och blommorna, Mörka moln* (Hollmérus), *Milda stjärna*. Sovituksia.

Viitteet

1 Edith Elsa Eugenia Holmström. Edith Holmströmin virkatodistus 21.10.2022, Rannikon ja Ahvenanmaan keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko.
2 *Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri* 1914 ja 1916; *Adress- och yrkeskalender för Helsingfors jämte förorter* 1922, 1926, 1928, 1930, 1931 ja 1933; *Helsingin ja ympäristön osote- ja ammattikalenteri* 1924 ja 1938.
3 Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen painetut nuottijulkaisut, KK ja SM.
4 Esim. *HBL* 15.9.1921.
5 Lehtileikkeet, Edith Holmströmin henkilömappi, SM; *HBL* 6.9.1946.
6 Kekäläinen & Valli 1992, 126; *Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland* 8/1910.
7 Esim. *Vårtecken* 4/1942.
8 *HBL* 21.10.1921; *Betania* 5–6/1923.
9 Holmström 1933.
10 *HBL* 16.10.1933.
11 Sedmigradskyn koulun verkkosivut.
12 Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen musiikkikäsikirjoitukset, Musiikki Fazerin arkisto, KK; Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen painetut nuottijulkaisut, KK ja SM.
13 Esim. *Oriveden Sanomat* 31.5.2017.
14 Helsingin seurakuntien syntyneet ja kastetut 1856–1884, KA; *HBL* 20.10.1878 ja 13.11.1914.
15 *HS* 5.1.1958.
16 Esim. *Lapsi ja yhteiskunta* 5/1935; *Lastentarha* 1/1941; Kekäläinen & Valli 1992, 128; Ålander 1922, 213.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Helsingin seurakuntien arkisto: Syntyneet ja kastetut 1856–1884
Kansalliskirjasto
Musiikki Fazerin arkisto: Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen musiikkikäsikirjoitukset
Rannikon ja Ahvenanmaan keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Edith Holmströmin virkatodistus 21.10.2022
Sibelius-museo
Edith Holmströmin henkilömappi: lehtileikkeet

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Holmström, Edith 1933: *Franz Fredric Sedmigradsky (1783–1855) och hans skola*. Helsingfors: Sedmigradskys småbarnsskola.
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Sedmigradskyn koulun verkkosivut, https://sedmigradsky.fi/. Viitattu 22.11.2021.
Sibelius-museo: Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Kekäläinen, Anita & Siiri Valli 1992: *Ebeneserhemmets barnträdgårdsseminarium: Matrikel över barnträdgårdslärare 1892–1977 / Ebeneserkodin lastentarhaseminaari, Ebeneserkodin lastentarhaseminaarin Jyväskylän osasto: Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977*. Helsinki: Ebeneser-säätiö.
Ålander, Elisabeth 1922: *Ebeneserhemmet: återblick på Hanna Rothmans och Elisabeth Ålanders trettio-två-åriga verksamhet 1890–1922*. Helsingfors: Ebeneserhemmet.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lyyli Wartiovaara-Kallioniemi

Anjala 17.2.1887–13.1.1970 Helsinki

Lyyli Wartiovaara-Kallioniemi

Lyyli Wartiovaara-Kallioniemi[1] on säveltänyt suositun joululaulun *Tonttu* (*Tomten*, 1941). Välirauhan aikana syntyneen laulun tekstinä on ruotsalaisen Viktor Rydbergin syvämietteinen ja viisaustieteellinen runo, jonka on suomentanut Valter Juva. Wartiovaara-Kallioniemen sävelmää luonnehtii niin sanottu *siciliano*-aihe: kehtolaulumaisen rauhallisesti keinuva 6/8-poljento pisteellisine rytmikuvioineen. Se merkitsee vanhahtavaa, arvokasta ja juhlavaa tyyliä, jota on perinteisesti käytetty Jeesuksen syntymän kuvauksessa esimerkiksi joulukonsertoissa ja *Jouluyö juhlayö* -laulussa. Sillä haetaan rauhoittavaa vaikutelmaa ja tunnetta pysähtymisestä ihmeen äärelle. *Tonttu*-laulussa ihme on elämä itse, jonka eksistentiaalista outoutta luonnon luminen sopusointu tyynnyttää. Suositusta laulusta tehtiin jo 1940-luvulla monenlaisia julkaisuja. Esimerkiksi vuonna 1947 Förlag Helsingfors julkaisi siitä kuvataiteilija Martta Wendelinin kuvittaman sävelsatuvihon.[2]

Valtiopäivien ja eduskunnan pika- ja konekirjoittajana palvellut Wartiovaara-Kallioniemi toimi merkittävissä pikakirjoitustehtävissä,[3] julkaisi alan kirjallisuutta ja kirjoitti ylös muistelmakirjoja.[4] Jatkosodan alkupuolella hän julkaisi *Kuusi karjalaista kansanlaulua*.[5] Sanomalehtimainosten sekä kirjastoluetteloiden mukaan hän oli kirjoittanut ylös laulujen melodiat sekä sanat ja Kosti Vehanen oli sovittanut ne yksinlauluiksi.[6] Mainosten voi nähdä ilmentävän ajalle tyypillistä naisen pakotettua vaatimattomuutta musiikin tekijänä. Vastaavasti vuoden 1941 sanomalehtimainoksissa Wartiovaara-Kallioniemen ei sanottu säveltäneen *Tonttu*-laulua vaan ”laulaneen sävelen lapsilleen” ja Armas Maasalon tehneen siitä sovituksen.[7] Tällaiset sukupuolittavat selitykset, joilla naisen epäsopivaksi katsottu tekijyys hämärrettiin kodinhoidolliseksi toiminnaksi, olivat ajalle tyypillisiä.

Wartiovaara-Kallioniemi oli vuonna 1903 perustetun kristillisen taideyhdistyksen Kolmisoinnun jäsen.[8] Hän esiintyi nuoresta alkaen laulajana suomenmielisissä ja kristillisissä taidepiireissä,[9] joissa hänen tuttaviinsa kuuluivat kirjailija Aune Krohn sekä tämän velipuoli, säveltäjä ja pianisti Ilmari Krohn. Wartiovaara-Kallioniemi lauloi useissa kuoroissa ja oli Suomen Laulun perustajajäsen.[10] Hän

https://doi.org/10.21435/ha.154

kuului Suomalaiseen puolueeseen (sittemmin Kansalliseen Kokoomuspuolueeseen) toimien sen naisosastossa.[11]

Wartiovaara-Kallioniemen äiti oli Mirja Weckman (s. Colliander) ja isä lääninrovasti William Weckman.[12] Koulunsa Wartiovaara-Kallioniemi kävi Joensuussa.[13] Hän avioitui vuonna 1908 opettaja, valtiopäivien pikakirjoittaja ja opetusneuvos Kaarlo Kallioniemen kanssa.[14] Pariskunta sai seitsemän lasta. Yksi heistä oli pianisti Sole Kallioniemi-Haukilahti (aiemmin Kallioniemi-Garam, 1909–1995).[15] Sellistit Éva ja Károly Garam, viulisti Lajos Garam sekä iskelmälaulaja Marton Garam ovat Lyyli Wartiovaara-Kallioniemen tyttärenlapsia.

SV

Sävellyksiä

Joululaulu *Tonttu* (Viktor Rydberg, suom. Walter Juva) (1941). Yksinlaulusovituksia: *Kuusi karjalaista kansanlaulua* (sov. yhdessä Kosti Vehasen kanssa): (1) *Maa oli musta,* (2) *Kullannuppu,* (3) *Poikain polku,* (4) *Surussa,* (5) *Nirunarukengät,* (6) *Mökin poika.*

Viitteet

1 Eva Lyyli Johanna Wartiovaara-Kallioniemi s. Weckman; nimenmuutos Weckmanista Wartiovaaraksi vuonna 1907.
2 Lyyli Wartiovaara-Kallioniemen painetut nuottijulkaisut, SM.
3 *Helsingfors-Posten* 22.10.1904 ja 20.12.1905; *Pikakirjoituslehti* 1.4.1908; *Variantti* 1.10.1908; *Suomen Nainen* 21.7.1913 ja 16.2.1937.
4 *USr* 5.3.1905; *Hämeen Kansa* 2.11.1940; *Vapaussodan invaliidi* 1.1.1944; *US* 17.2.1937.
5 Ks. Kosti Vehasen painetut nuottijulkaisut, KK.
6 *US* 5.1.1942; ks. myös Kotimaiset nuottijulkaisut 1801–1976: Vehanen, Kosti op. 20, KK.
7 *HS* 16.2.1941; *US* 16.2.1941; Wartiovaara-Kallioniemen painetut nuottijulkaisut, SM.
8 *USr* 11.12.1910 ja 4.12.1913.
9 *Kotimaa* 12.12.1907, 19.2.1908 ja 13.3.1914; *USr* 12.12.1907, 15.3.1908, 29.3.1908, 6.5.1908, 12.12.1911, 4.2.1913, 21.7.1913 ja 28.4.1913; *HS* 23.2.1908, 8.3.1908, 5.2.1911, 25.3.1915, 23.9.1923, 1.5.1925, 8.5.1928, 1.2.1941 ja 10.8.1943; *Uudenkaupungin Sanomat* 11.8.1921, 10.8.1922, 19.8.1922, 29.8.1922 ja 18.8.1923; *Kuukauslehti* 1.11.1942 ja 1.2.1911; *IL* 3.3.1913 ja 21.7.1913; *TS* 18.08.1928.
10 *US* 17.2.1962.
11 *Lahti* 20.10.1912; *IL* 25.1.1922 ja 16.1.1924; *Suomen Nainen* 1.2.1922; *US* 11.2.1922 ja 8.10.1922.
12 Kuka kukin on 1954, 325.
13 *IS* 16.2.1937; *US* 17.2.1937.
14 Kuka kukin on 1954, 325.
15 HMO:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1922–1928

Tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjasto: Kotimaiset nuottijulkaisut 1801–1976 -kortisto
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Lyyli Wartiovaara-Kallioniemen painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Kuka kukin on 1954: *Kuka kukin on: (Aikalaiskirja): Henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Otava. 325.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ester Pehrman

Helsinki 22.7.1887–7.8.1968 Helsinki

Ester Pehrman

Ester Pehrman[1] syntyi vuonna 1887 Ilmajoelta kotoisin olleen piian Maria Pehrmanin (s. Ristimäki) ja Viktor Pehrmanin posteljooniperheen esikoiseksi.[2] Perheen kaikki kolme tytärtä koulutettiin: Ingrid Castrén (s. Pehrman) suoritti ylioppilastutkinnon, Karin Pehrman toimi kansakoulunopettajana ja kuoronjohtajana Karjaalla ja Ester Pehrmanista tuli konttoristi.[3] Niukkojen lähteiden valossa vaikuttaa siltä, että Ester Pehrman seurasi isänsä jalanjälkiä ansaiten elantonsa kirjanpitäjänä postin palveluksessa.[4]

Pehrmanin tiedetään opiskelleen musiikkia oopperalaulaja Astrid Wahlmanin johdolla, luultavimmin yksityisesti.[5] Pehrman toimi vuosikausia Ruotsalaisen kansanpuolueen naisjärjestöjen valtakunnallisen liiton hallinnossa ja esiintyi laulajana liiton tilaisuuksissa.[6] Pehrmanilta on säilynyt ainoastaan yksi sävellys: tunnelmakuva pianolle nimeltä *Choix librement* [sic] (*Vapaa valinta*). Käsikirjoitus on päivätty toukokuussa 1943, ja se on omistettu säveltäjän opettajalle Astrid Wahlmanille.[7]

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: *Choix librement* (1943).

Viitteet

1 Ester Sofia Pehrman.
2 Ester Pehrmanin virkatodistus 26.9.2022, HELSK; *Postimies* 11.6.1920.
3 *HS* 23.5.1909; Forsström 2000; *VBL* 24.1.1922; *Nyland* 10.9.1931.
4 *Postilainen* 15.1.1910; *HBL* 13.6.1930; Pehrmanin virkatodistus.
5 Ester Pehrmanin musiikkikäsikirjoitus, SM.
6 Esim. *HBL* 2.10.1934; *Helsingin ja ympäristön osote- ja ammattikalenteri* 1936.
7 Pehrmanin musiikkikäsikirjoitus, SM.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Ester Pehrmanin virkatodistus 26.9.2022
Sibelius-museo
Ester Pehrmanin musiikkikäsikirjoitus

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Forsström, Johanna 2000: Castrén, Urho. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001958. Viitattu 30.7.2022.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Iina Karttunen

Iina Karttunen

Kitee 31.7.1887–23.2.1967 Kitee

Armon kokemuksesta kertova laulu *Niin alhaalla ei kukaan kulje* on säveltäjä Iina Karttusen[1] tunnetuin sävellys. Karttusen hengelliset laulut soljuvat usein kolmijakoisesti ja pakottoman oloisesti kuin laulajaansa kannatellen, ja ne liittävät virsiperinteeseen laulelman tenhoa ja hienoista iskelmämäisyyttä. *Niin alhaalla ei kukaan kulje* (alun perin *Niin alhaalla kenkään kulje ei*) on sävelletty evankelista-kirjailija Martta Kaukomaan (1895–1992) *Suomen Viikkolehdessä* julkaisemaan runoon (1918),[2] ja se löytyy edelleen monista hengellisten laulujen kokoelmista ja kristillisten liikkeiden laulukirjoista. Suomen Lähetysseuran *Hengellisiä lauluja ja virsiä* -kokoelmasta se löytyy numerolla 175, ja kokoelmassa on neljä muutakin Karttusen sävellystä: *Lapset Jumalan, valvokaa!* (231), *Sinun tiesi on sittenkin parhain* (256), *Sinun johtohos antaudun* (269) ja *Oi Herra, suo mun levätä* (289).[3]

Iina Karttunen oli paitsi hengellisten laulujen säveltäjä myös vapaakirkollisen herätyksen ensimmäisen polven evankelista sekä maanviljelijä. Molemmat Iinan vanhemmat soittivat ja lauloivat.[4] Äiti Eva Karttunen (s. Telén) oli pappissukua ja ammatiltaan opettaja. Ennen naimisiinmenoaan äiti ehti toimia Kiteen kirkonkylän kansakoulun ensimmäisenä naispuolisena opettajana (1869–1870). Iinan isä oli Kiteen kappalainen Karl Karttunen, joka kuoli Iinan ollessa kahdeksanvuotias. Iina oli kahdeksanhenkisen sisarussarjan nuorin tytär. Hän sävelsi ja runoili sekä esitti laulujaan pienestä pitäen, saatuaan hengellisen herätyksen jo lapsuudessaan. Iina Karttunen suoritti oppikoulun tyttökoulussa mutta suuntautui sen jälkeen käytännön työhön perheen maatilalla Kiteen Niinikummussa, jonka tilanhoitaja hänestä tuli nuorella iällään. Muut sisarukset opiskelivat tieteentekijöiksi, opettajiksi ja virkamiehiksi.[5] Iina Karttusen isosisko, filosofian tohtori Liisi Karttunen (1880–1957) oli Suomen ensimmäisiä naispuolisia akateemisesti koulutettuja historioitsijoita ja ulkoministeriön työntekijöitä. Liisi Karttunen työskenteli pitkään Roomassa historiantutkijana, lähetystövirkailijana ja kulttuurikirjeenvaihtajana mutta muutti vanhuudenpäivikseen Iinan pitämälle kotitilalle.[6]

Iina Karttunen oli keskeinen henkilö Kiteen vapaaseurakunnan toiminnassa, seudun hengellisessä kulttuurielämässä ja hyväntekeväisyystyössä köyhien ja sairaiden parissa. Hänen maatilansa oli saarnojen ja seurojen pitopaikka. Hän toimi itsekin saarnaajana ja opetti Suomen Vapaakirkon Raamattu- ja evankelistakursseilla ja kansanopistoissa.[7] Sytyttävänä puhujana tunnettu Karttunen kirjoitti

https://doi.org/10.21435/ha.154

uskonnollisiin lehtiin esseitä, kertomuksia ja runoja.[8] Hengellisissä tilaisuuksissa hän esitti omia laulujaan, ja monet niistä levisivät nopeasti.[9] Hänen laulujaan julkaistiin esimerkiksi Suomen Vapaakirkon Musiikkiliiton julkaisemissa *Sävelsilta*-nimisissä lauluvihoissa.[10]

Laulujaan Karttunen tapasi säveltää pianon ääressä ja usein johonkin uuteen hengelliseen runoon.[11] Karttusen siskonpojan Veikko Palosuon muistelun mukaan virsisäveltäjä Mikael Nybergin johdolla musiikkia opiskellut Karttunen soitti pianoa, harmonia ja kitaraa.[12] Erityisesti kitara oli keskeinen herätyksen väline vapaakirkollisessa toiminnassa 1900-luvun alkupuolella. Palosuo kertoi tätinsä olleen erinomainen säestäjä ja transponoija ja kuvasi tämän sävellysprosessia vaivattomaksi. Karttunen kuului evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja osallistui vapaakirkolliseen herätysliikkeeseen; ehkäpä jälkimmäinen kuuluu hänen sävelmiensä tarttuvassa laulullisuudessa.[13] Karttusen uskonnollista ajattelua sekä jonkin verran taiteellistakin työtä valaisevat hänen kirjeensä Suomen Vapaakirkon keskeiselle hahmolle Tyyne-Liisa Salmensaarelle.[14] Niissä Karttunen mainitsee säveltäneensä lauluja muun muassa Larin-Kyöstin ja Ilmari Kiannon teksteihin, mutta laulujen säilymisestä ei ole tietoa.[15] Kiteen paikallisista arkistoista löytynee lisätietoa ja aineistoja ”Niinikummun isännästä” ja ”Karjalan kuulusta sävelmestarista”, kuten Karttusta kutsuttiin.[16]

SV

Sävellyksiä

Hengellisiä lauluja (s.a.): *Etsijän polku* (Vilho Rantanen); *Hengen kaipaus* (Hilja Lehtonen); *Hyvä paimen* (Tyyne Salokannel); *Illan rauha* (Tekla Renfors); *Jos ”Siimei kiroilijan”* (*Laulu kristityille*) (Vilho Rantanen); *Katoava – kestävä* (Karin Weckström); *Kuka mahtaisi kaivata kurjaa* (Antti Wirtanen); *Kun viedään kaikki pois* (Rantanen); *Käänny sielu synnin tieltä!* (Korpela); *Laulu Kristityille* (Rantanen); *Niin alhaalla kenkään ei kulje* (*Niin alhaalla ei kukaan kulje* / *Maan alimpiin paikkoihin*) (Martta Kaukomaa); *Oi Herra, suo mun levätä* (Mikael Nyberg); *Oi rukoile* (Simo Korpela); *Rukous* (Korpela); *Sinun tiesi on sittenkin parhain* (Rantanen); *Sinä kaipaatko täyteyttä Hengen* (Hilja Aaltonen); *Sun johtohos antaun, Herra* (Hilma Virtanen); *Valvokaa! / Lapset Jumalan, valvokaa!* (Renfors); *Yksi paimenen laumasta* (Salokannel).

Lastenlauluja (s.a.): *Heinäkuun helteessä* (Lauri Hannikainen); *Hietikkorannalla* (Tyyne Puhakka); *Illan tullen* (Arvid Lydecken); *Kevättalven laulu* (Ilmari Kianto); *Kehtolaulu* (Lydecken); *Koivulaulu* (Lydecken); *Kun illan varjot* (Max Oker-Blom); *Kun päivä paistaa* (Lydecken); *Kun pääskyset saapuvat* (Lydecken); *Lasten marssi* (Aili Nissinen); *Laulu kotikoskelle* (Lydecken). Muuta laulumusiikkia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Josefiina (Iina, Ina) Karttunen.
2 Ks. *Suomen Viikkolehti* 5.4.1928; *Herää valvomaan* 1.7.1930; *Nuorten todistus* 1.6.1932; Palosuo-Louhimies 1987; Hämelin & Rautamäki 2001, 318.
3 Lähetysseura 1953.
4 *Iina Karttunen – virsisäveltäjä Kiteeltä*, Yle radio 1, 19.12.1994, toim. Oke Jokinen, Yle Arkisto.
5 *Suomen Viikkolehti* 11.9.1930, 15.5.1930 ja 29.7.1937; *Nuorten todistus* 1.2.1934; *MS* 12.5.1934; *Karjalainen* 17.5.1934; *Karjalan maa* 31.7.1937; *Iina Karttunen – virsisäveltäjä Kiteeltä*, Yle Arkisto.
6 Liisi Karttusesta ks. Väisänen 2001; Garritzen 2011.
7 *Siunausta koteihin* 24.3.1921; *Suomen Viikkolehti* 31.1.1923, 23.12.1926, 1.3.1927, 10.5.1928, 7.9.1933 ja 2.11.1933; *Työkansa* 16.7.1931; *Joulu-aatto* 1.12.1934; *Herättäjä* 16.8.1940; *Laatokka* 10.8.1940.
8 Esim. *Suomen Viikkolehti* 27.11.1919, 15.7.1920, 26.5.1927 ja 4.12.1941; *Työkansa* 16.7.1931 ja 12.11.1931; *Lastu ja lanka* 1.1.1932; *Nuorten todistus* 6.6.1933; *Pohjois-Savo* 19.7.1934; *Varhaisnuoriso* 11–12/1941; *US* 23.7.1956.
9 Esim. *Hangö* 24.3.1927; *Nuorten todistus* 1.7.1927, 1.5.1933 ja 1.2.1934; *Suomen Viikkolehti* 23.6.1927, 11.9.1930 ja 22.1.1931; *Karjala* 26.8.1930; *Karjalainen* 7.11.1931.
10 Iina Karttusen painetut nuottijulkaisut, SM.
11 *Suomen Viikkolehti* 5.4.1928.
12 *Iina Karttunen – virsisäveltäjä Kiteeltä*, Yle Arkisto.
13 Ibid.; Hämelin & Rautamäki 2011, 89.
14 Iina Karttusen kirjeet Tyyne-Liisa Salmensaarelle, T. Salmensaaren kirjeenvaihto lähetyskentille ja kotimaahan 1931–1962, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
15 Karttusen kirje Salmensaarelle [s.d.], KA; vrt. myös Pajamo & Tuppurainen 2004, 345.
16 *Suomen Viikkolehti* 22.1.1931.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto

Suomen Vapaakirkon arkisto II: T. Salmensaaren kirjeenvaihto lähetyskentille ja kotimaahan 1931–1962: Iina Karttusen kirjeet Tyyne-Liisa Salmensaarelle

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Lähetysseura 1953: *Hengellisiä lauluja ja virsiä: Nuottipainos*. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

Sibelius-museo: Iina Karttusen painetut nuottijulkaisut

Yle Arkisto: *Iina Karttunen – virsisäveltäjä Kiteeltä*, Yle radio 1, 19.12.1994, toim. Oke Jokinen.

Kirjallisuus

Garritzen, Elise 2011: *Lähteiden lumoamat: Henry Biaudet, Liisi Karttunen ja suomalainen historiantutkimus Roomassa 1900-luvun alussa*. Bibliotheca Historica. Helsinki: SKS.

Hämelin, Eila & Vappu Rautamäki 2001: *Tienraivaajat: Vapaakirkon naiset ilosanoman viejinä*. Hämeenlinna: Päivä Oy.

Pajamo, Reijo & Erkki Tuppurainen 2004: *Suomen musiikin historia: Kirkkomusiikki*. Helsinki: WSOY.

Palosuo-Louhimies, Annikki 1987: Ina Karttunen 31.7.1887–31.7.1967. – *Koti-Karjala* 30.7.1987.

Väisänen, Maija 2001: Karttunen, Liisi. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005168. Viitattu 13.4.2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Greta Dahlström

Tyrvää 21.8.1887–23.3.1978 Turku

Greta Dahlströmin[1] orkesterille säveltämän kehtolaulun (*Vaggvisa*, n. 1930-luku) päätöstaitteessa lennähtää yllättäen ilmoille huilusoolo, joka liitää ja kujertaa muun kudoksen yllä vapaana kuin taivaan lintu. Lintu on perinteinen vertauskuva vapauden kaipuulle ja yläilmoihin kohoavalle hengelle. Feministisestä näkökulmasta tulkittuna teoksen linnunlennossa voi kuulla naisen säveltäjyyden, joka pääsee ulos hiljaisuuden vankilasta. Symboliikka tuntui erityisen puhuttelevalta, kun teos kuultiin Helsingin kaupunginorkesterin soittamana huhtikuussa 2022 HUOM-hankkeen[2] lukupäivässä. Helsingin kaupunginorkesteri ei ollut soittanut teosta koskaan aiemmin. Turun kaupunginorkesteri (nyk. Turun filharmoninen orkesteri) soitti sitä 1930–1940-luvulla itsenäisyyspäivinä ja koululaiskonserteissa,[3] mutta sen jälkeen teos oli lähinnä uinunut arkistossa. Vapaasta hengen lennosta viestivä huilupyrähdys löytyy toisestakin Dahlströmin sävellyksestä *Sångaren* ("Laulaja") sekakuorolle, jousiorkesterille ja soolohuilulle tai -viululle (1936).

Säveltäjyytensä ohella Greta Dahlström oli musiikinopettaja, kuoronjohtaja ja kansanmusiikin kerääjä. Kuten monet suomalaiset säveltäjät ja muusikot, myös Dahlström opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa (1903–1910) ja jo sitä ennen opiston alkeiskoulussa (1901–1903). Opistossa hänen sävellyksenopettajansa oli Armas Järnefelt, joka sävelsi oman symbolistisen ja sointiherkän orkesterikehtolaulunsa *Berceuse* vuonna 1904. Teoria-aineissa Dahlströmin opettajia olivat Järnefeltin ohella Erik Furuhjelm, Ilmari Krohn ja Martin Wegelius.[4] Sibelius-museon arkistossa on tallella vihkokaupalla Dahlströmin opiskeluajan kontrapunkti- ja soinnutusharjoituksia.[5] Pianonsoitossa häntä ohjasivat Sigrid Sundgren-Schnéevoigt, Karl Ekman ja Ingeborg Hymander, joka opetti myös pianopedagogiikkaa. Dahlström toimi itsekin opistossa musiikinteorian, säveltapailun ja pianonsoiton opettajana (1906–1917).[6]

Musiikkiopiston jälkeen Dahlström opetti musiikkia useissa ruotsinkielisissä kouluissa Helsingissä. Vuonna 1926 hän muutti Turkuun, missä hän työskenteli Turun ruotsinkielisen valtiollisen tyttökoulun laulunopettajana yli kolmekymmentä vuotta, ensin tuntiopettajana ja Elin Krankin eläköidyttyä (1937) vakituisena. Hän johti useita kuoroja, kuten Åbo Damköriä, ja sekä sävelsi että sovitti kuoroilleen musiikkia.[7] Säveltäjänä Dahlström keskittyi kuoromusiikkiin, yksinlauluihin ja jousisoitinmusiikkiin sekä kansanlaulujen sovittamiseen erilaisille kokoonpanoille aina yksinlauluista jousiorkesteriin. Orkesteri- ja kamarimusiikkia hän laati jonkin verran, esimerkiksi jousikvartetille sävelletyn muunnelmateoksen, joka soi 1940-luvulla radiossa.[8] Kuoroteoksistaan ja kansanmusiikkivaikutteisista sävellyksistään Dahlström sai palkintoja sävellyskilpailuissa. Mieltymys kansanmusiikkiin kuuluu hänen

https://doi.org/10.21435/ha.154

Greta Dahlström

sävellyksissään laulullisuutena, kansanomaisen karheana herkkyytenä tai hartautena sekä modaalisina sävyinä ja suljettuina muotoina. Kansanmusiikkiin perustuvalla jousiorkesteriteoksellaan *Folkvisa från Houtskär* (*Kansanlaulu Houtskarista*) Dahlström voitti suomenruotsalaista kansankulttuuria vaalivan Brage-yhdistyksen sävellyskilpailun vuonna 1936.[9] Suomenruotsalaisen kansanperinteen kerääjänä ja tutkijana Dahlström toimitti monia nuotti- ja laulukokoelmia, ja osa hänen keräämistään tai toimittamistaan kansansävelmistä päätyi hänen yksin- ja kuorolauluihinsa sekä soitinmusiikkiteoksiinsa.[10] Dahlström keräsi elämänsä aikana yli 3000 suomenruotsalaista kansansävelmää, ja mahdollisesti hän on kerännyt enemmän suomalaisia kansanlauluja kuin kukaan muu yksittäinen tutkija.[11] Tärkeimmät keruumatkansa hän teki kesinä 1922–1925, 1939 ja 1960–1961.[12]

Kansanlaulu Houtskarista perustuu laulun ”Och jungfrun hon gångar sig på högan berg” (”Ja neito hän kuljeksii korkealla vuorella”) toisintoon, jonka Dahlström tallensi muistivihkoonsa Houtskarin Sandössä 18.6.1924 Karolina Lindholmin laulamana.[13] Doorinen moodi antaa sävelmälle kohtalokkaan, vääjäämättömän sävyn. Balladi, joka tunnetaan myös nimellä *Oväntad bröllopsgäst* (”Odottamaton häävieras”), kertoo neidosta, joka lupautuu purrella saareen saapuvalle kreiville. Kreivi lähtee hoitamaan asioitaan mutta pyytää neitoa odottamaan. Neito ei kuitenkaan jaksa odottaa vuosikausia tai hänelle valehdellaan kreivin menehtyneen (tekstistä on erilaisia versioita). Hän menee naimisiin toisen miehen kanssa, mutta juuri hääpäivänä kreivi tuleekin takaisin. Tajutessaan neitonsa petoksen kreivi surmaa itsensä omalla miekallaan. Turun kaupunginorkesteri esitti *Kansanlaulua Houtskarista*, kuten myös Dahlströmin orkesterille säveltämää kehtolaulua ja marssia, konserteissaan 1930–1950-luvulla.[14] Säveltäjän esitetyimpiin teoksiin lukeutuu myös suomenruotsalaisen runoilijan Arvid Mörnen tekstiin sävelletty sekakuoroteos *Nu sprida de vita nätterna* (1940, ”Nyt aukeavat valkeat yöt”), joka sai toisen palkinnon *Finlands svenska sång- och musikförbundin* (FSSMF) neljännessä sävellyskilpailussa; ensimmäistä palkintoa ei jaettu. FSSMF:n kolmannessa sävelkilpailussa vuonna 1936 Dahlström sai niin ikään toisen palkinnon eikä ensimmäistä jaettu.[15] Hänen musiikkiaan kuultiin usein FSSMF:n ja *Svenska Folkskolans Vänner* -yhdistyksen (SFV) järjestämillä laulujuhlilla ja muissa tapahtumissa.[16] Usein kuultu on myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ruotsinkielisen virsikirjan numero 78a *Konung är du visst.*[17]

Dahlström oli järjestöaktiivi, joka toimi suomenruotsalaista musiikki- ja kulttuuriperintöä vaalivissa instituutioissa, kansainvälisissä kansanperinteen tutkimuksen piireissä sekä naisten asemaa säveltaiteessa edistävissä verkostoissa. Yhdessä

https://doi.org/10.21435/ha.154

säveltäjäkollegoidensa Helvi Leiviskän ja Heidi Sundblad-Halmeen kanssa Dahlström edusti Suomea ensimmäisessä kansainvälisessä naispuolisten säveltäjien kongressissa Baselissa syyskuussa 1950.[18]

Lapsuutensa Dahlström eli lääkäriperheessä Tyrväällä ja Tammisaaressa. Hänen ensimmäinen musiikinopettajansa oli oma äiti Sofia Stenbäck (s. Ramsay). Hänen isänsä oli piirilääkäri Otto Stenbäck. Greta Dahlström oli naimisissa historian professori Svante Dahlströmin kanssa, joka on kirjoittanut tekstit joihinkin Greta Dahlströmin sävellyksiin; musiikkitieteilijä Fabian Dahlström on heidän poikansa.[19]

SV

Sävellyksiä[20]

Sekakuorolle a cappella: *Sångaren* (Jarl Hemmer) (1936) (myös jousiorkesterin ja sooloviulun/huilun säestyksellä); *Kyrie* (kristillinen perinneteksti) (1939); *Nu sprida de vita nätterna* (Arvid Mörne) (1939); *Sommarpsalm* (”Vad glad, min själ”) (Arvid Mörne) (1939); *Staren är en marspoet* (Arvid Mörne) (1939); *Låt i skogen* (Arvid Mörne) (1947); *Prästkragen* [kemiöläiseen menuettisävelmään] (Svante Dahlström) (n. 1951); *Kamomill* (Svante Dahlström) (1952); *I natten / Yöllä* (J. Rainiksen mukaan Arvid Mörne, suom. Kyllikki Solanterä) (1956); *Rondeau* (”Du är min unga”) (Erik Blomberg) (1962); *Visa i dagningen* (Arvid Mörne) (1962); *Det hjälper inte sörja* (Arvid Mörne) (s.a.); *Du gröna skog* (Barbro Mörne) (s.a.); *Himlen är blå* (Ola Hansson) (s.a.); *Konung är du visst* (Gustav Jensen & Jacob Tegengren) (s.a.) (psalm 78a); *Moderspråket* (Oskar Levertin) (s.a.); *Stella* (Greta Dahlstöm [?]) (s.a.); *Sunnanland* (Svante Dahlström) (s.a.); *Tjugu år* (Jarl Hemmer) (s.a.); *Under häggarna* (Jarl Hemmer [?]) (s.a.); *Vaggvisa* (”Sov, sov, hjärtebarn / Månen hänger i trädets gren”) (Blomberg) (s.a.). Sovituksia, mm. *Och jungfrun gick sig på ängen grön* (1926).

Naiskuorolle a cappella: *Lärkan* (K. R. Malmström) (1948); *Sommarlandskap / Kesämaisema* (Greta Dahlström, suom. Solanterä) (1950) (myös pianosäestyksellä); *Som ett eko långt ifrån / Kuin kaukaa kaiku sois* (Johannes Cederlöf, suom. Kyllikki Solanterä) (1957); *Visa / Laulelma* (”Vandra, vandra”) (Blomberg, suom. Solanterä) (1959); *Avsked / Hyvästijättö* (Ingrid Nyström, suom. Solanterä) (s.a.); *Gråt inte flickor / Itkuun ei syytä* (William Shakespearen mukaan Erik Blomberg, suom. Solanterä) (s.a.); *En majvals / Kevätvalssi* (Ernst V. Knape, suom. Hilkka Norkamo) (s.a.) (myös pianon säestyksellä sekä yksinlauluna); *Vad solsken är för den svarta mull* (tuntematon) (s.a.). Sovituksia säveltäjän keräämistä kansanlauluista sekä muiden säveltäjien lauluista.

Kuorolle ja säestykselle: *Sångaren* sekakuorolle, soolohuilulle/viululle ja jousiorkesterille (Jarl Hemmer) (1936) (myös pianon ja viulun säestyksellä sekä sekakuorolle a cappella); *Vad solsken är för den svarta mull* naiskuorolle ja harmonille (N. F. S. Grundtvigin mukaan Greta Dalhström) (1948); *Sommarlandskap / Kesämaisema* naiskuorolle pianon säestyksellä (Greta Dahlström, suom. Solanterä) (myös a cappella) (1950); *På insjöfärden* sekakuorolle ja jousiorkesterille (Arvid Mörne) (1956); *En majvals / Kevätvalssi* (Ernst V. Knape, suom. Hilkka Norkamo) (1950) (myös a cappella sekä yksinlauluna). Sovituksia, mm. kansanlaulu *En sjöman seglar jorden rund* lapsikuorolle ja jousiorkesterille (s.a.).

Yksinlauluja: *Saaristotyttö* (tuntematon) (1937); *Idyll* [Selma Staffanin 70-vuotispäiväkantaatista] (Svante Dahlström) (1952); *Längtan* (tuntematon) [Selma Staffanin 70-vuotispäiväkantaatista] (1952); *I dina händers mjuka fågelbo* (Blomberg) (1956); *Vaggvisa* (”Dagen blir natt”) (Blomberg) (1956); *Dryckesvisa* (”Slå i ditt vin!”) (Svante Dahlström) (s.a.); *För alla vindar* (Viola Renvall) (s.a.); *Långsamt som kvällskyn* (K. A. Tavaststjerna) (s.a.); *En majvals* (Knape)

(myös naiskuorolle) (s.a.); *Jag ville binda tillsamman* (tuntematon, Svante Dahlströmin melodiaan) (s.a.); *Nattlig Madonna* (Edith Södergran) (s.a.); *Bön: När en gång min dag är slut* lauluäänelle, sellolle ja pianolle/uruille (Greta Dahlström) (s.a.) (myös duettona); *Phoibos* baritonille (Bertel Gripenberg) (s.a.); *Var än du fjärran är* (tuntematon) (s.a.); *Vassens visa* ("Vad viskar vassen") (Nino Runeberg) (s.a.); *Vill du jag ska än längre på dig vänta?* (tuntematon) (s.a.); Visa ("Ängsblomman bär jag") (Ingegerd Lundén) (s.a.); *Visa i december* (Greta Dahlström [?]) (s.a.); *En visa om tre flickor* (Knape) (s.a.); *Visa på havet* ("Det är ej havsbrisen") (tuntematon) (s.a.). Kansanlaulusovituksia, mm. *Vaggvisa från Iniö: Gossen hade en liten gullvagn* (1924).

Duettoja sopraanolle ja baritonille pianon säestyksellä: *Boxens framtidsplaner* (Aksel Törnudd) (1937); *Kaksi duettoa* (Svante Dahlström) (1943): (1) *Jungfrun i det gröna*, (2) *Brustna hjärtan*; *Ode till en blomsteräng* (Svante Dahlström) (1947); *Bön: När en gång min dag är slut* (Greta Dahlström) (s.a.) (myös lauluäänelle, sellolle ja pianolle/uruille). *Leikkijät* mezzosopraanolle ja tenorille pianon säestyksellä (Elina Vaara) (s.a.). *Ode till Blomsteräng / Oodi kukkaniitylle* sopraanolle ja altolle pianon säestyksellä (Svante Dahlström, suom. Erkki Ainamo) (1943); *Till min sparv* sopraanolle ja altolle pianon säestyksellä (J. L. Runeberg; K. Ekmanin keräämään melodiaan Paraisilta) (s.a.). *Gökvisa* kahdelle laulajalle tai kaksiääniselle kuorolle sekä nokkahuilulle (tuntematon) (s.a.).

Yhteislauluja: *Signalmarsch tillägnad Högsåra FBK* (Svante Dahlström) (1937); *Konung är du visst* (Gustav Jensen & Jacob Tegengren) (s.a.) (psalm 78a; myös mieskuorolle a cappella); *Soi, laulu Leijonain* (tuntematon) (s.a.); *Sommarpsalm* (Arvid Mörne) (s.a.) (myös sekakuorolle); *Var än du fjärna är* (tuntematon) (s.a.). Pedagogisia lastenlauluja: *Aftonvisa för Blacken* (tuntematon) (1922); *Ekorren* (Anna M. Roos) (1922); *Fågelungen* (tuntematon) (1922); *I knoppningstiden* (tuntematon) (1922); *Julnatten* (Daniel Fallström) (1922): *Lotsen* (Fallström) (1922); *Myran* (Roos) (1922).

Muuta laulumusiikkia: *Askungen* laulusolistille ja kuorolle pianon säestyksellä: (1) *Linda, linda ullegarn*, (2) *Vals: Och du är jag så inte*, (3) *Eländornas vals*, (4) *Slutsånger* (kolmeääniselle [nais?]kuorolle a cappella); *Kantaatti Alma Adolfssonille* naiskuorolle, sopraanosoololle ja [piano?]säestykselle (Svante Dahlström) (1954); *Selma Staffanin 70-vuotispäiväkantaatti* (tuntematon) (s.a.).

Orkesterille: kehtolaulu (n. 1935) (myös pianolle); marssi (n. 1930-l.). Jousiorkesterille: *Folkvisa från Houtskär* (1936); *Alla med* (s.a.); *Sommarvisa* (s.a.); kansanlaulusovituksia, mm. *Där växte upp en blomma: Visa från Nagu/Nötö* (s.a.); *Polska från Korpo/Jurmo* (s.a.); *Vaggvisa från Iniö* (s.a.).

Viululle ja pianolle: *Lento ma non troppo* (s.a.); *Lied ohne Worte* (s.a.); menuetti (Karinille) (s.a.). Kahdelle viululle ja pianolle: duetto (s.a.); *Vaggvisa för Karins dockor* (s.a.); kansanlaulusovituksia: (1) *Polska från Jurmo*, (2) *Där växte upp en lilja* (s.a.). Kahdelle viululle ja sellolle: *Tempo di valse* (s.a.). Viululle ja sellolle: kaksi kaanonia (s.a.). Viululle, sellolle ja pianolle: rondo (s.a.). Jousikvartetille: fughetta (s.a.); *Muunnelmia: Teema tranquillo, kaksitoista muunnelmaa ja fugato* (n. 1935). Pianolle: kehtolaulu (n. 1935) (myös orkesterille); marssi [c-molli] (1935) (myös pianolle nelikätisesti); *Tema "A(l)fred A(n)dersse(n)" med variationer* (1937); sonatiini (s.a.); teema ja muunnelmia (s.a.). Pianolle nelikätisesti: marssi [c-molli] (myös pianolle); kehtolaulu (myös orkesterille) (s.a.). Kansanlaulusovituksia eri soolosoittimille ja kamarikokoonpanoille.

Viitteet

1 Sofia Margareta (Greta) Dahlström s. Stenbäck. Säveltäjänä Dahlström käytti välillä nimeä Greta Stenbäck sekä nimimerkkiä SS. Sibelius-museossa on Dahlströmin sävellyskilpailuihin lähettämiä sävellyskäsikirjoituksia, jotka on signeerattu erilaisin nimimerkein. Greta Dahlströmin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, SM. Aiemmin Dahlströmistä on elämäkerta-artikkelin kirjoittanut Sanna Linjama-Mannermaa; Linjama-Mannermaa 2021. Julia Lainema on opinnäytteessään tarkastellut Dahlströmiä kuorosäveltäjänä; Lainema 2022.

2 HUOM 2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

3 Helander 2021; esitystietojen kortisto, Turun filharmonisen orkesterin arkisto/nuotisto.
4 HMO:n oppilasmatrikkeli 1901–1905, SA/TA; todistukset ja ansioluettelot, Greta Dahlströmin henkilömappi, SM.
5 Kontrapunktivihot, Greta Dahlströmin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
6 HMO:n oppilasmatrikkeli 1901–1905, SA/TA; Karvonen 1957, 276, 289; Linjama-Mannermaa 2021; todistukset ja ansioluettelot, SM.
7 Forslin 1944, 80–81; Svenska Fruntimmersskolan 1944, 191; Linjama-Mannermaa 2021; *ÅU* 3.9.1987; konserttiohjelmat sekä lehtileikkeet, Greta Dahlströmin henkilömappi, SM; ks. myös Dahlström 1937.
8 Dahlströmin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, SM; Greta Dahlströmin orkesteriteosten nuottimateriaalit, Turun filharmonisen orkesterin arkisto/nuotisto.
9 Lehtileikkeet, SM; Linjama-Mannermaa 2021.
10 Dahlströmin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, SM; *HBL* 21.8.1988; *VBL* 28.9.1988.
11 *ÅU* 3.9.1987; *VBL* 28.9.1988.
12 Forslin & Marvia 1981.
13 Nro 12, *Oväntad bröllopsgäst ("Och jungfrun hon gångar sig på högan berg…")*, Greta Dahlströmin keräämät kansanlaulut, Visor och spelmansmusik, Traditions- och språksamlingen, SLS. Dahlström kirjoitti samannimisiä balladeja ylös toistakymmentä, erilaisin sävelmin ja runomuunnelmin.
14 Helander 2021; esitystietojen kortisto, Turun filharmonisen orkesterin arkisto/nuotisto.
15 Dahlström 1983, 90–91. Tarkemmin teoksesta ks. Lainema 2022, 15–17.
16 Ks. esim. Mannil ym. (toim.) 1983.
17 Svensk psalmbok 1987 [1986], 131 (nro 78a).
18 Yhdistyksiin ja kongresseihin liittyvät ohjelmat ja lehtiset, Greta Dahlströmin henkilömappi, SM.
19 Linjama-Mannermaa 2021.
20 Luettelossa on käytetty hyväksi Sanna Linjama-Mannermaan laatimaa suppeampaa teosluetteloa; Linjama-Mannermaa 2021.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Greta Dahlströmin henkilömappi
ansioluettelot ja todistukset
konserttiohjelmat
lehtileikkeet
yhdistyksiin ja kongresseihin liittyvät ohjelmat ja lehtiset
Greta Dahlströmin musiikkikäsikirjoitukset
Svenska litteratursällskapet i Finland arkiv
Perinne- ja kielitieteelliset kokoelmat: laulut ja pelimannimusiikki: Greta Dahlströmin keräämät kansansävelmät
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1901–1905
Turun filharmonisen orkesterin arkisto/nuotisto
Greta Dahlströmin orkesteriteosten nuottimateriaalit (käsikirjoitukset)
Turun kaupunginorkesterin / filharmonisen orkesterin esitystietojen kortisto

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Dahlström, Greta 1937: *Tjugo sånger arrangerade för damkör*. Helsingfors: Westerlund.

Helander, Niina 2021: Sähköpostitiedonanto 19.11.2021.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Sibelius-museo: Greta Dahlströmin painetut nuottijulkaisut

Svensk psalmbok 1987 [1986]: *Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Antagen av kyrkomötet i februari 1986*. Helsingfors: Kyrkans centralfond.

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1983: Finlands svenska sång- och musikförbund i aktion. Ks. Mannil ym. (toim.) 1983. 51–174.

Forslin, Alfhild 1944: Sångundervisningen. Ks. Svenska Fruntimmersskolan 1944. 76–81.

Forslin, Alfhild & Einari Marvia 1980: Dahlström, Sofia Margareta (Greta). *Otavan iso musiikkitietosanakirja 1.* Toim. Tuula Karinkoski, Marjut Nieminen & Keijo Virtamo. 3. painos. Helsinki: Otava. 671.

HUOM 2021: HUOM – historian unohtamat orkesterimusiikit. Helsingin kaupunginorkesterin verkkosivut. https://helsinginkaupunginorkesteri.fi/fi/huom-historian-unohtamat-orkesterimusiikit. Viitattu 20.11.2022.

Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1939, Sibelius-Akatemia 1930–*. Helsinki: Otava.

Lainema, Julia 2022: *Kuoromusiikkia vuosisatojen taitteesta: Katsaus suomalaisten säveltäjien L. Onervan ja Greta Dahlströmin elämään ja tuotantoon*. Musiikin johtamisen koulutusohjelman tutkielma, Taideyliopiston SA.

Linjama-Mannermaa, Sanna 2021: Dahlström, Greta. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010155. Viitattu 2.5.2021.

Mannil, Ragnar, Fabian Dahlström, Paul Jansson, John Rosas & Helge Degerman (toim.) 1983: *Klinga visa, sjung fiol: Historik: Finlands svenska sång- och musikförbund 1929–1979*. Helsingfors: FSSMF.

Svenska Fruntimmersskolan 1944: *Svenska Fruntimmersskolan / Svenska Flickskolan i Åbo 1844–1944: Minnesskrift*. Åbo: Åbo Tidnings och tryckeri aktiebolag.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Frida Sergejeff

Pietari (Venäjä) 27.9.1887–19.9.1977 Helsinki

Frida Sergejeff[1] oli koloratuurisopraano ja laulunopettaja, joka sävelsi jonkin verran laulumusiikkia. Hän syntyi Pietarissa pietarinsaksalaiseen kauppias- ja taiteilijasukuun. Hänen isänsä oli valtioneuvos Paul Boeckel ja äitinsä Auguste Boeckel (s. Willewalde); äidinisä oli taistelu- ja hovimaalauksistaan kuulu taidemaalari, Keisarillisen Taideakatemian professori Bogdan Willewalde. Frida Sergejeffin lapsuuden perheessä äiti soitti pianoa ja lauloi ja kaikki lapset musisoivat. Sergejeff kävi Pietarissa Waldschmidtin yksityistä saksalaista pensionaattikoulua, ja kotona oli ranskalainen kotiopettaja. Esiteini-ikäisenä hän vietti terveytensä takia kaksi talvea Ranskassa ja Italiassa.[2] Sergejeffin laulunopettajia olivat Pjotr Tšaikovskin luottolaulajana tunnettu Aleksandra Panajeva-Kartsova, Pietarin konservatoriossa laulun pääopettajana toiminut Natalia Iretskaja, joka oli Henriette Nissen-Salomanin koulukunnan jatkaja, sekä koloratuurisopraano Adelaide von Skilondz, joka nykyään muistetaan Ilja Repinin maalaamista muotokuvista.[3]

Vuonna 1908 Frida Sergejeff meni naimisiin viipurilaisen kauppiaan ja konsulin Paul Sergejeffin kanssa. Avioliiton myötä hän asettui Viipuriin.[4] Saksaa, venäjää, englantia ja ranskaa puhunut Frida Sergejeff joutui näin opettelemaan myös ruotsin ja suomen.[5] Puolison estelyistä huolimatta hän jatkoi lauluopintojaan ja alkoi esiintyä vuodesta 1911 alkaen. Hän lauloi Viipurin oopperaesityksissä ja konsertoi 1910–1940-luvulla Suomen ohella ulkomailla. Hänen säestäjiään olivat esimerkiksi Kosti Vehanen, Nora Mielck, Andrej Rudnev ja George de Godzinsky. Sergejeff myös opetti laulua Viipurin Musiikkiopistossa aina sen perustamisvuodesta alkaen (1918–1935) sekä yksityisesti.[6] Vuonna 1936 Sergejeff muutti Helsinkiin, missä hän toimi laulunopettajana Svenska Teaternissa ja jatkoi yksityisopetuksen antamista. Hänen oppilaitaan olivat esimerkiksi näyttelijä-tanssija Eva Hemming ja chanson-laulaja Maynie Sirén sekä Vera, Maire ja Raija Valtonen eli lauluyhtye Harmony Sistersin jäsenet.[7]

Ennen sotia Sergejeffin lempinimeksi muodostui Viipurin satakieli, mutta sotien jälkeen häntä kutsuttiin myös Karjalan satakieleksi. Hänen lauluaan ja puhettaan sisältävän radio-ohjelman nimenä saattoi lehdessä lukea: ”Karjalan satakieli laulaa ja kertoo.”[8] Lempinimeen vaikutti Sergejeffin konserttien usein toistuva loistonumero, joka oli venäläisen säveltäjän Aleksandr Aljabjevin yksinlaulu *Satakieli* (*Solovei*).[9] Toinen toistuva loistonumero oli Mihail Steinbergin kansanlaulusovitus *Gaida troikka*. Sotien jälkeen Sergejeff oli vakioesiintyjä pääkaupunkiseudun Viipuri-aiheisissa juhlissa.[10] 1930–1960-luvulla Sergejeff lauloi usein radiossa, ja hänen loistokasta sopraanoääntään on tallella Yleisradion 1950-luvun pikalevyillä. Myös hänen musiikkiin ja kulttuurielämään liittyviä muisteluitaan ja haastatteluitaan löytyy Yle

https://doi.org/10.21435/ha.154

Frida Sergejeff

Arkiston radio-ohjelmista.[11] 1950-luvulla Sergejeff esiintyi Niilo Tarvajärven radio-ohjelmassa kahvia tarjoilevana ”rouva Fridana”.[12]

Sergejeffin sävellyksistä kustannettiin aikoinaan ainakin yksinlaulu *Wiegenlied* eli kehtolaulu, joka on sävelletty hänen veljensä, lääkäri-runoilija Carl Boeckelin tekstiin.[13] Laulu hyödyntää symbolistiseen tyyliin kansanlaulumaista karuutta ja myyttistä sointimaailma. Takapotkuinen syke tuo mieleen Jean Sibeliuksen. Sergejeff esitti kehtolaulua ja joitakin muitakin sävellyksiään omissa konserteissaan vuodesta 1912 alkaen.[14] Muutamia Sergejeffin lauluja esitettiin Leo Funtekin soitintamina orkesterilauluina.[15] Sergejeff harjoitti runoutta ja kirjoitti joihinkin lauluihinsa itse tekstitkin.[16] Hän kuului Viipurin teosofisiin ja antroposofisiin piireihin ja oli tekemisissä samanhenkisten muusikoiden, kuten Erkki Melartinin ja Leevi Madetojan, kanssa.[17] Frida Sergejeffin appiukon Feodor Sergejeffin perustama kauppahuone toimii edelleen Helsingissä nimellä Oy Sergejeff Ab ja mainostaa itseään Suomen vanhimpana teetalona.[18]

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Kolme laulua* (Carl Boeckel, suom. O. Siikaniemi) (1912): (1) *Espanjalainen serenadi*, (2) *Wiegenlied / Kehtolaulu / Tuutulaulu* ja (3) *Glaub nicht mein Lieb' / Älä usko minua ystävä; Poletela ptašetška / Ptašetška / Lintunen* (Frida Sergejeff [?]) (1929) (myös orkesterilauluna, sov. Leo Funtek).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Frida Henriette Therese Sergejeff (Sergejeva) s. Boeckel.
2 Parjanen 2009; Parjanen-Vättö 2017; *Karelens näktergal*, Yleisradio 3.10.1967 sekä *Frida Sergejeff intervjuas och sjunger*, Yleisradio 1.6.1960, Yle Arkisto; *Maaseudun tulevaisuus* 23.12.1969; *WN* 28.8.1907.
3 *Viipurin taidepakinoita* 1.1.1936; *SSD* 27.9.1962; *Karjala* 18.2.1936; Parjanen 2009; Parjanen-Vättö 2017.
4 Kuka kukin on 1978, 890; Talka 2009; *WN* 8.2.1908; *Viipurin taidepakinoita* 1.1.1936.
5 Parjanen-Vättö 2017; *Maaseudun tulevaisuus* 23.12.1969.
6 Rasilainen & Pullinen 1968, 87–88, 186; *Viipurin taidepakinoita* 1.1.1936; *Karjala* 18.2.1936.
7 Hemming 1991, 200–201; Parjanen-Vättö 2017; *US* 27.9.1967; *HS* 23.9.1936; lehtileikkeet, Frida Sergejeffin henkilömappi, SM; *Karelens näktergal*, Yle Arkisto.
8 *US* 3.11.1967; *HS* 23.9.1936.
9 Parjanen-Vättö 2017.
10 Lehtileikkeet, SM.
11 Fono.fi; Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
12 Salokangas 2007.
13 Frida Sergejeffin painetut nuottijulkaisut, SM; Frida Sergejeffin musiikkikäsikirjoitukset, KK; ks. myös *Viipurin taidepakinoita* 1.1.1936.
14 *WN* 29.2.1912 ja 11.12.1919; *Karjala* 29.4.1915, 30.4.1915, 3.10.1927, 23.12.1927 ja 28.1.1928; *Wiipuri* 30.4.1915; *HBL* 17.2.1945; *IS* 25.9.1936; Frida Sergejeffin konserttiohjelma 19.2.1936, Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat, Pienpainatekokoelma, KK.
15 Esim. *Karjala* 10.3.1929.
16 *Maaseudun tulevaisuus* 23.12.1969.
17 Boguslawski 2020, 170, 173–174; Parjanen-Vättö 2017; *Karelens näktergal*, Yle Arkisto; vrt. Frida Sergejeffin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, Erkki Melartinin arkisto, KK.
18 Oy Sergejeff Ab 2021.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Erkki Melartinin arkisto
muiden sävellyksiä: Frida Sergejeffin painetut nuottijulkaisut
muiden säveltäjien käsikirjoituksia: Frida Sergejeffin musiikkikäsikirjoitukset
Musiikki Fazerin arkisto: Frida Sergejeffin musiikkikäsikirjoitukset
Sibelius-museo
Frida Sergejeffin henkilömappi: lehtileikkeet

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Fono.fi
Hemming, Eva 1991: *Hymy nuoruudelle: Muistelmat*. Helsinki: Otava.
Kansalliskirjasto: Pienpainatekokoelma: Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Oy Sergejeff Ab 2021: Sergejeffin verkkosivut. https://sergejeff.fi/suomen-vanhin-teetalo/. Viitattu 30.4.2021.
Sibelius-museo: Frida Sergejeffin painetut nuottijulkaisut
Yle Arkisto
Frida Sergejeff intervjuas och sjunger, Yleisradio, 1.6.1960, toim. Anna-Marie Franck.
Karelens näktergal: Frida Sergejeff sjunger och berättar, Yleisradio, 3.10.1967, toim. Rolf Grönblom.
Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Boguslawski, Julia von 2020: Teosofinen ja antroposofinen liike Viipurissa. Teoksessa *Monumenteista tanssiaskeliin. Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944*. Toim. Anna Ripatti & Nuppu Koivisto. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 22. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. 149–186.

Kuka kukin on 1978: *Kuka kukin on: (Aikalaiskirja): Henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Otava.

Parjanen, Päivi 2009: Kolme tarinaa Viipurin teatteri- ja musiikkielämästä: Frida Sergejeff, Karjalan satakieli. – *Karjala* 7.5.2009 s. 6.

Parjanen-Vättö, Päivi 2017: Frida Sergejeff valloitti viipurilaiset äänellään. [Perustuu Christel Kaareskosken haastatteluun.] – *Karjala* 28.9.2017.

Rasilainen, Toivo & Erkki Pullinen 1968: *Viipurin Musiikkiopisto: Lahden Musiikkiopisto: 50 vuotta opetusta*. Lahti: Lahden musiikkiopisto.

Salokangas, Raimo 2007: Tarvajärvi, Niilo. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007500. Viitattu 29.4.2021.

Talka, Anu 2009: Sergejeff, Feodor. *Suomen talouselämän vaikuttajat* -verkkojulkaisu. Studia Biographica 8. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-tev-000174. Viitattu 27.4.2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Katri Wasama

Turku 22.10.1887–23.2.1976 Turku

Turkulaisen pianonsoitonopettajan Katri Wasaman[1] tiedetään säveltäneen musiikin Zachris Topeliuksen *Suojelusenkeli*-lastennäytelmään, jonka Turun Työväen Näyttämö esitti keväällä 1916.[2] Näytelmämusiikki on sittemmin kadonnut, ja Wasaman sävellystyöstä on muutenkin niukasti tietoja. Häneltä on ilmeisesti säilynyt vain Sibelius-museon kokoelmaan talletettu sottiisi puhallinyhtyeelle. Sibelius-museosta löytyy painettuna myös "K. Wasaman" säveltämä liturginen kuoroteos *Av jord är du kommen* ("Maasta sinä olet tullut"), mutta siitä ei ole toistaiseksi voitu päätellä, onko se Katri Wasaman vai hänen isänsä Karl Johan Wasaman tuotantoa.[3] Koska isä kuitenkin käytti kahta etunimeä (K. J. Wasama), on todennäköisempää, että sävellys on tyttären.

Katri Wasama syntyi Amanda Wasaman ja kapellimestari Karl Johan Wasaman perheeseen,[4] joka lienee ollut fennomaaninen, sillä perheen Wallenius-sukunimi vaihtui keväällä 1906, J. V. Snellmanin satavuotisjuhlallisuuksien yhteydessä, suomenkieliseksi Wasamaksi.[5] Perheessä harrastettiin taidetta ja kulttuuria, ja Wasaman sisar, sittemmin kirjastoamanuenssina toiminut Niini Sainio (s. Wasama) esiintyi nuoruudessaan lausuntataiteilijana.[6]

Wasama aloitti tammikuussa 1907 opinnot Helsingin Musiikkiopistossa, jossa hän opiskeli laulua, pianonsoittoa ja musiikinteoriaa Abraham Ojanperän, Aline Ahlforsin ja Nina Blomqvistin johdolla.[7] Wasaman tähtäimessä lienee ollut alusta alkaen pianopedagogin ammatti, jota hän pääsi kokeilemaan jo opiston alkeiskoulun opettajaharjoittelijana.[8] Vuodesta 1909 alkaen Wasama opetti pianonsoittoa yksityisesti Turussa.[9] Ennen Helsingin-opintojaankin Wasama esiintyi pianistina naisasiayhdistysten ja muiden seurojen iltamissa Turussa.[10] Tiedot Wasaman musiikkipedagogisesta toiminnasta päättyvät 1920-luvun alkuun.[11] 1920-luvun lopulla hän johti kirkkomuusikko Viljo Mikkolan soitinliikkeen Turun haarakonttoria ja kuului tämän vetämän Suomen Konserttitoimisto Oy:n hallitukseen.[12] Sittemmin hän työskenteli kartanpiirtäjänä ja liikkeenhoitajana ja asui jonkin aikaa Helsingissä.[13] Wasama harrasti esperantoa ja toimi Turun esperantoyhdistyksen sihteerinä 1910-luvun alussa.[14]

NKK

Sävellyksiä

Musiikkia näytelmään *Suojelusenkeli* (Zachris Topelius) (1916) [k]. Sottiisi puhallinyhtyeelle (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Katri Amanda Wasama (Vasama) s. Wallenius; nimenmuutos Wasamaksi vuonna 1906. Wasaman elämää ja perhetaustaa on selvittänyt Sanna Linjama-Mannermaa, jolle kiitos Wasamaa koskevista tiedoista ja aineistoista. Katri Wasamalla oli Turussa täyskaima, jonka sisko Liisa Wasama toimi pianonsoitonopettajana. Linjama-Mannermaa 2022; Geni.com.
2 *Sosialisti* 23.3.1916.
3 Katri Wasaman musiikkikäsikirjoitukset, SM.
4 HMO:n oppilasmatrikkeli 1905–1909, SA/TA; Geni.com; *TS* 17.10.1906.
5 *FAT* 12.5.1906.
6 Linjama-Mannermaa 2022; *ÅU* 17.11.1906.
7 HMO:n oppilasmatrikkeli 1905–1909, SA/TA; *TS* 17.10.1906; ks. myös Katri Wasaman kirjekortti Karl Johan Wasamalle 3.4.1909, Sanna Linjama-Mannermaan kotiarkisto.
8 HMO:n oppilasmatrikkeli 1905–1909, SA/TA; ks. myös *Suomalainen Kansa* 1.12.1909.
9 Esim. *UuA* 28.8.1909.
10 Esim. *Turun Lehti* 30.1.1906; *UuA* 1.12.1909; *TS* 14.12.1912.
11 Arkistonhoitajien muistiinpanot, Katri Wasaman henkilömappi, SM.
12 *Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri* 1928; *Suomen Kaupparekisteri* 12/1931.
13 Katri Wasaman virkatodistus 14.9.2022, Turun alueellinen keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko.
14 *TS* 12.10.1911; *Finna esperantisto* 1.5.1912.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sanna Linjama-Mannermaan kotiarkisto
Katri Wasaman kirjekortti Karl Johan Wasamalle
Sibelius-museo
Katri Wasaman henkilömappi: arkistonhoitajien muistiinpanot
Katri Wasaman musiikkikäsikirjoitukset
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1905–1909
Turun alueellinen keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Katri Wasaman virkatodistus 14.9.2022

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Geni.com: Katri Amanda Vasama (Wallenius). Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Katri-Amanda-Vasama/6000000187045090861. Viitattu 12.10.2022.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Linjama-Mannermaa, Sanna 2022: Sähköpostitiedonanto 15.9.2022.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sigrid Wrede-Mandelin

Raivola 4.12.1887–
11.7.1967 Helsinki

Sigrid Wrede-Mandelin

Runoilija ja säveltäjä Sigrid Wrede-Mandelin[1] syntyi Kivennavan Raivolassa Karjalankannaksella joulukuussa 1887 Sigrid Wreden (s. Schulman) ja vapaaherra Carl Ernst Wreden aatelisperheeseen.[2] Perheen äiti osallistui Pelastusarmeijan toimintaan, ja uskonnollinen elämänasenne vaikuttaisi periytyneen tyttärelle.[3] Musiikin harrastamisella oli suvussa pitkät perinteet: Sigrid Wrede-Mandelinin sukulaistätien tiedetään musisoineen spinetillä perhekartanossa Nastolan Arrajoella 1800-luvun alkupuolella,[4] ja hänen isänisänsä sisko oli pianisti ja säveltäjä Fredrika Wrede.

Wrede-Mandelin suoritti kouluopintonsa Hilja Tavaststjernan ja Aina Woldstedtin pitämässä Helsingin yksityisessä ruotsinkielisessä tyttökoulussa. Hän valmistui kieltenopettajaksi Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun jatkoluokilta ja täydensi lukujaan Genèven yliopistossa Sveitsissä.[5] Elämäntyönsä Sigrid Wrede-Mandelin teki varhaiskasvatuksen sekä kirjallisuuden parissa. Hän perusti vuonna 1912 ruotsinkielisen pikkulastenkoulun Töölönkadulle Helsinkiin ja toimi sen johdossa useita vuosia.[6] Esikoisrunokokoelma *Dikter* ilmestyi vuonna 1913, ja sitä seurasivat lukuisat runot ja kertomukset, joita julkaistiin niin erillisinä painoksina kuin aikakauslehdissä.[7] Wrede-Mandelinin runoja lausuttiin yhdistysiltamissa ja -tapahtumissa eri puolilla Suomea. Suomen ruotsinkielisen kirjailijayhdistyksen (*Finlands svenska författareförening*) jäseneksi Wrede-Mandelin hyväksyttiin vuonna 1919.[8] Sigrid Wrede-Mandelin avioitui vuonna 1916 kanslianeuvos Erik Mandelinin kanssa.[9] Pariskunta sai kaksi tytärtä mutta eli liiton viimeiset vuosikymmenet asumuserossa.[10]

Sigrid Wrede-Mandelin yhdisti säveltämisen kirjailijan työhönsä laatiessaan joihinkin teksteihinsä musiikit. Merkittävin näistä lienee aikanaan suosittu satunäytelmä *Lilla Pers julafton* (”Pikku-Pertun jouluaatto”) (1916), jonka hänen siskonsa, kirjailija Mary Wrede kuvitti.[11] Ainakin kaksi Wrede-Mandelinin omiin runoihinsa säveltämää yksinlaulua julkaistiin 1920–1930-luvun vaihteessa uskonnollisessa aikakauslehdessä: *Änglavakt* (”Enkelivartio”) ja *Längtan* (”Kaipuu”).[12] Wrede-Mandelinin luovan toiminnan kulmakiviä olivat niin musiikissa kuin kirjallisuudessakin vakavahenkinen kristillisyys, moraalinen pohdinta sekä satumaiset haavemaailmat.[13]

NKK

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Musiikkia satunäytelmään *Lilla Pers julafton* (Sigrid Wrede-Mandelin) (1916). Yksinlauluja: *Änglavakt* (Wrede-Mandelin) (1928); *Längtan* (Wrede-Mandelin) (1930).

Viitteet

1 Sigrid Eleonora Paulina Wrede-Mandelin s. Wrede.
2 Sigrid Wrede-Mandelinin virkatodistus 26.9.2022, HELSK; Ättartavlor 2022, 410; *VBL* 10.12.1887; *HBL* 21.7.1967.
3 Esim. *Helmiä syvyydestä* 3/1936.
4 *Astra* 16/1938.
5 Ättartavlor 2022, 410.
6 Esim. *HBL* 12.5.1912.
7 Esim. *HBL* 14.12.1913; *Stjärnljus* 1914; *Funtus* 1/1917.
8 *Åland* 7.2.1917; *HBL* 21.7.1967.
9 Wrede-Mandelinin virkatodistus.
10 Ibid.; Zilliacus 1992, 58. Mandelinien Mary-tyttärestä tuli toimittaja ja kirjailija, Sigrid Magdalenasta laulunopettaja. Mary avioitui kapellimestari Dean Dixonin kanssa; ks. *HBL* 16.1.1985.
11 Sigrid Wrede-Mandelinin painetut nuottijulkaisut, KK; ks. myös esim. *HBL* 9.12.1921.
12 *Pärlor ur djupet* 4/1928; *Hangö* 6.12.1930. Sibelius-museossa on Wrede-Mandelinin tekstiin sävelletty naiskuoroteos *Vid gränsen*, mutta käsialan perusteella on mahdollista, että sen on säveltänyt Wrede-Mandelinin sijasta pastori Karl Olander, jonka kynästä on lähtöisin myös kuorosävellys Wrede-Mandelinin *En helgedom* -runoon (1916). Sigrid Wrede-Mandelinin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
13 Esim. *HBL* 14.12.1913; *Nya Argus* 19/1932.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Sigrid Wrede-Mandelinin virkatodistus 26.9.2022
Sibelius-museo
Sigrid Wrede-Mandelinin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Zilliacus, Jutta 1992: *Rajanylityksiä*. Suom. Irmeli Järnefelt. Helsinki: Tammi.

Kirjallisuus

Ättartavlor 2022: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 5: T–Ö*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Karin Anderssén

Helsinki 28.1.1888–3.11.1980 Helsinki

Karin Anderssén[1] syntyi vuonna 1888 ahvenanmaalaistaustaiseen mutta helsinkiläistyneeseen sukuun, Anna Limnellin (s. Järnvall) ja Karl Limnellin monilapsiseen perheeseen.[2] Perheen isä oli yövahti ja työntekijä Töölön sokeritehtaalla. Hän omisti Töölössä Bergan alueen huvilan numero 14, jonka vuokratuloista perhe sai lisätienestejä.[3] Isä kuoli, kun Karin oli kuusivuotias.[4] Äiti jatkoi vuokratoimintaa myöhemmin Taipaleen huvilassa numero 5 B, jonka isännöinnin Karin-tytär sittemmin otti vastuulleen.[5]

Karin Anderssén opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa vuosina 1905–1908. Hänen pääaineensa oli yksinlaulu, jossa häntä opettivat oopperalaulajat Ettore Gandolfi ja Abraham Ojanperä. Opintoihin kuului myös lausuntaa Katri Raution, pianonsoittoa Aina Holmin sekä musiikinteoriaa Ilmari Krohnin ja Erik Furuhjelmin johdolla.[6] 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Anderssén tunnettiin konserttilaulajana.[7] Hän toimi pedagogina antaen yksityistunteja säveltapailussa ja yksinlaulussa[8] sekä tehden yhteistyötä Turun *Arbetets Vänner* -yhdistyksen kuoron kanssa.[9]

Karin Anderssénin ensimmäinen puoliso, konttoristi Harald Lindholm menehtyi vuonna 1915.[10] Karin Anderssén avioitui vuonna 1926 säveltäjä-urkuri Alfred Anderssénin kanssa ja asettui Turun seudulle.[11] Pariskunta järjesti kirkko- ja radiokonsertteja, joissa Karin Anderssén esiintyi usein soololaulajana esittäen miehensä teoksia – muttei kuitenkaan omiaan.[12] Hän sijaisti miestään urkupenkillä kirkollisissa toimituksissa.[13] Säveltäjänä Karin Anderssénin tuotanto painottuu vokaalimusiikkiin, ja moniin hänen laulumelodioihinsa hänen aviopuolisonsa sovitti säestykset.[14] Karin Anderssénilta on julkaistu yksi lastenlaulukokoelma, *Sånger för barn* ("Lauluja lapsille"), joka on sävelletty suomenruotsalaisen opettaja-kirjailija Viola Renvallin runoihin.[15] Sibelius-museossa on käsikirjoituksina säilynyt joitakin muita sävellyksiä. Joukossa on surumarssi uruille tai pianolle sekä säveltäjä, musiikkipedagogi ja kansanmusiikintutkija Greta Dahlströmille ja tämän puolisolle Svante Dahlströmille omistettu yksinlaulu *Hembygdens blomma* (suom. "Kotiseudun kukka"), joka on laadittu viimeksi mainitun sanoihin. Anderssén vaikuttaa olleen kiinnostunut Turun seudun kansanmusiikin keräämisestä.[16]

Toisen puolisonsa menehdyttyä vuonna 1940 Anderssén siirtyi työskentelemään 1920-luvun lopulla perustettuun Barnens by -lastenkotiin Porvooseen.[17] Eläkepäiviään hän vietti Helsingin Munkkiniemessä seurakunnan vanhainkodissa.[18]

NKK

Sävellyksiä

Lastenlaulukokoelma *Sånger för barn* (Viola Renvall) (1939): (1) *Jag sjunger om Tummelisa,* (2) *Älvalek,* (3) *Vem är det som gråter,* (4) *Nu skall Teddy sova,* (5) *Troll-Jan*. Yksinlauluja: *Hembygdens blomma* (Svante Dahlström) (1934); *Till min slarv* (J. L. Runeberg; melodia Paraisilta) (s.a.). Uruille/pianolle: surumarssi.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Karin Mathilda Anderssén s. Limnell, ent. Lindholm.
2 HMO:n oppilasmatrikkeli 1901–1905, SA/TA; ks. myös esim. *VBL* 13.6.1987.
3 *Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors* 1889–1892.
4 *HBL* 6.5.1894.
5 *Adress- och yrkeskalender för Helsingfors jämte förorter* 1904, 1907–1912; *ÅU* 6.12.1909.
6 HMO:n oppilasmatrikkeli 1901–1905, SA/TA.
7 Esim. *HBL* 18.11.1921.
8 Kvist 1986, xviii.
9 Karin Anderssénin oppilasnäytteen ohjelma 14.5.1930, Karin Anderssénin henkilömappi, SM; *HBL* 25.3.1930; *Västra Nyland* 7.3.1935; *Pargas Kungörelser* 13.4.1938.
10 Harald Edvin Leo Lindholmin perukirja, Helsingin raastuvanoikeuden arkisto, KA.
11 *Nyland* 10.4.1926.
12 Anderssénin konserttiohjelmat, SM; *IL* 26.1.1928; *HS* 13.5.1935.
13 Merkintä Anderssénin *Surumarssin* sävellyskäsikirjoituksessa, Karin Anderssénin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
14 Anderssénin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
15 Karin Anderssénin painetut nuottijulkaisut, SM; ks. myös Karin ja Alfred Anderssénin kirje Otto Anderssonille [s.d.]1940, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA.
16 Anderssénin musiikkikäsikirjoitukset, SM; *ÅU* 20.1.1929.
17 Karin Anderssénin kirje Otto Anderssonille 6.2.1942, ÅA.
18 Karin Anderssénin kirje Toni ja Joel Rundtille 7.8.1962, Joel Rundtin kokoelma, ÅA.

Karin Anderssén (vasemmalla) ja Greta Dahlström

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Helsingin raastuvanoikeuden arkisto: Harald Edvin Leo Lindholmin perukirja
Sibelius-museo
Karin Anderssénin henkilömappi: konserttien ja oppilasnäytteiden ohjelmat
Karin Anderssénin musiikkikäsikirjoitukset
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1901–1905
Åbo Akademin kirjasto
Joel Rundtin kokoelma: Karin Anderssénin kirjeet Toni ja Joel Rundtille
Otto Anderssonin kokoelma: Karin ja Alfred Anderssénin kirjeet Otto Anderssonille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Sibelius-museo: Karin Anderssénin painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Kvist, Barbro 1986: *Musikundervisning i Åbo från medeltiden till 1962*. Musiikkitieteen pro gradu -tutkielma. Meddelanden från Musikvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi 7. Åbo: Åbo Akademi.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elisabeth Mellenius

Moskova (Venäjä) 7.9.1888–
27.5.1977 Helsinki

Elisabeth Mellenius

Elisabeth Mellenius (s. Galli)[1] syntyi moskovalaiseen muusikkoperheeseen. Hänen äidistään ei ole toistaiseksi löytynyt tietoja, mutta hänen isänsä oli ilmeisesti pianisti-säveltäjä Anatoli Galli, joka ensin opiskeli ja sitten opetti Moskovan konservatoriossa.[2] Perheen ystävä- ja tuttavapiiriin lukeutuivat säveltäjä Pjotr Tšaikovski, joka omisti Melleniuksen isälle yhden pianoteoksistaan (*Danse caractéristique*, op. 72 nro 4), sekä säveltäjä-pianisti Nikolai Medtner.[3]

Elisabeth Mellenius seurasi isänsä jalanjälkiä ja opiskeli pianonsoittoa Moskovan konservatoriossa. Suomeen hän lienee siirtynyt pysyvästi viimeistään ensimmäisen maailmansodan jälkeen, oletettavasti merikapteeni Gustaf Mannelinin vaimona.[4] Uudessa kotimaassaan Mellenius konsertoi muun muassa kamarimusiikki-illoissa sekä radiossa, esimerkiksi sellisti Otto Wulffiuksen kanssa.[5] Hän osallistui emigranttitoimintaankin hyväntekeväisyyskonserttien muodossa.[6] Niin ikään hän työskenteli yksityisenä pianonsoitonopettajana Helsingissä.[7] Lukuvuoden 1918–1919 hän toimi pianonsoitonopettajana Helsingin Musiikkiopistossa.[8] Elisabeth Mellenius avioitui vuonna 1924 uudelleen hammaslääkäri Emil Melleniuksen kanssa.[9]

1930- ja 1940-luvulla Mellenius toimi voimistelumusiikin säveltäjänä ja sovittajana sekä naisvoimisteluesitysten säestäjänä.[10] Hän tuli tunnetuksi naisvoimistelun uranuurtajan Elli Björksténin voimistelunäytösten luottopianistina ja musiikin suunnittelijana.[11] Mellenius oli vuonna 1935 mukana Björksténin ja toisen merkittävän naisvoimistelutoimijan Astrid Schnittin ryhmien voimistelukiertueella Tanskassa. Läheisestä suhteesta Björksténiin kertoo sekin, että tämän hautajaisissa vuonna 1947 Mellenius esitti oman pianopreludinsa.[12] Melleniuksen sävellyksiä ei ole tiettävästi säilynyt julkisissa arkistoissa.

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: preludi (1947); musiikkia naisvoimistelunäytöksiin. [k]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Elisabeth Anatolijevna Mellenius s. Galli; käytti vuoteen 1924 saakka myös sukunimiä de Galli sekä de Galli-Mannelin. Arkisto- ja sanomalehtilähteitä yhdistelemällä sekä niiden kronologiaa seuraamalla on pääteltävissä, että kysymyksessä on sama henkilö. Melleniuksen mahdollisesta ensimmäisestä avioliitosta Gustaf Mannelinin kanssa ei ole löytynyt tarkempia tietoja. Kiitos Kaj Ahlsvedille Melleniuksen voimistelu-uraa koskevista tiedoista.

2 Moskovan P. I. Tšaikovski-konservatorion henkilötietokanta; Lotoš ym. 2007, 107.

3 Tchaikovsky Research -tietokanta; Martyn 1995, 5–6.

4 Esim. *HBL* 8.12.1918; *Helsingin ja ympäristön osote- ja ammattikalenteri* 1922.

5 *HBL* 8.12.1918; *HS* 26.2.1919; *Maaseudun Tulevaisuus* 2.2.1929 ja 30.3.1946; *Loviisan Sanomat* 19.2.1929.

6 Esim. *HBL* 25.11.1922.

7 Esim. *HBL* 9.10.1930.

8 HMO:n vuosikertomus 1918–1919, SA/TA; Dahlström 1982, 334.

9 Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899; Baschmakoff & Leinonen 2001, 460. Melleniusten luona asui 1920-luvulla myös Natalia de Galli -niminen henkilö, mahdollisesti Elisabeth Melleniuksen sisar. Luettelot venäläisten oleskeluluvista 1925–1928, Helsingin poliisilaitoksen passitoimiston I arkisto, KA.

10 *Nordisk kvinnogymnastik* 4/1939; *BB* 26.11.1949; Ahlsved 2021.

11 Meinander 1996, 68; Wichman 1965, 188–189; ks. myös Elisabeth Melleniuksen kirjeet Elli Björksténille 11.7.1935 ja 9.8.1935, Elli Björksténin kokoelma, ÅA.

12 Melleniuksen kirjeet Björksténille 11.7.1935 ja 9.8.1935, ÅA; Ahlsved 2021.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
 Helsingin poliisilaitoksen passitoimiston I arkisto: luettelot venäläisten oleskeluluvista
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
 Helsingin Musiikkiopiston vuosikertomus 1918–1919
Åbo Akademin kirjasto
 Elli Björksténin kokoelma: Elisabeth Melleniuksen kirjeet Elli Björksténille

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Ahlsved, Kaj 2021: Sähköpostitiedonanto 16.6.2021.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Moskovan Tšaikovski-konservatorion henkilötietokanta: Galli, Anatoli Ivanovitš

Tchaikovsky Research -tietokanta: Galli, Anatoly

Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Mellenius, Emil Waldemar. Koonnut Veli-Matti Autio. Helsinki: HY. https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=21789. Viitattu 2.6.2021.

Kirjallisuus

Baschmakoff, Natalia & Marja Leinonen 2001: *Russian life in Finland 1917–1939: A local and oral history*. Helsinki: Institute for Russian and East European Studies.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Lotoš, E. S. ym. 2007: *Moskovskaja konservatorija: ot istokov do naših dnei 1866–2006: biografitšeski entsiklopeditšeski slovar*. Moskva: Moskovan Tšaikovski-konservatorio.

Martyn, Barrie 1995: *Nicolas Medtner: His Life and His Music*. Aldershot: Scolar Press.

Meinander, Henrik 1996: *Lik martallen som rågfältet: Hundra år finlandssvensk gymnastik: Finlands svenska gymnastikförbund 1896–1996*. Ekenäs: Finlands Svenska Gymnastikförbund.

Wichmann, Gertrud 1965: *Elli Björkstén*. Helsingfors: Nordiskt förbund för kvinnogymnastik & Finlands Svenska Kvinnogymnastikförbund.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Helmi Valio

Helmi Valio

Helsinki 16.4.1889–26.3.1961 Helsinki

Helmi Valio[1] kuuluu niihin lukuisiin suomalaisiin säveltäjänaisiin, joilla oli kansakoulunopettajan tausta. Syntyjään helsinkiläinen Valio aloitti koulutiensä Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa ja suoritti opettajaopintoja sen jatko-opistossa. Opettajan pätevyyden hän sai Sortavalan opettajaseminaarista vuonna 1911. Valio teki uransa Helsingin suomenkielisissä kansakouluissa ja täydensi ammattitaitoaan opintomatkoilla Pohjoismaihin sekä Saksaan.[2]

Vuonna 1926 Valio julkaisi kansakoulujen käyttöön tarkoitetun kokoelman *Lasten laulelmia*.[3] Siihen sisältyy sekä Valion omia sävellyksiä ja sanoituksia että muiden säveltäjien lauluja. Jatkosodan aikana Valio julkaisi yksittäisiä lastenlauluja lasten- ja raittiuslehdissä sekä muiden opettajien ja muusikoiden toimittamissa koulu- ja lastenlaulukokoelmissa.[4]

Valio oli mukana kuorotoiminnassa ja kuului Kallion evankelis-luterilaisen nuorten kuoron varhaisiin johtajiin.[5] Valtakunnalliseen tietoisuuteen hän tuli johtaessaan Kallion suomenkielisen alakansakoulun kuoroa, joka esiintyi 1930-luvulla Yleisradion suosituilla lastentunneilla, joita Markus-setä (Markus Rautio) juonsi.[6] Valiota kiinnosti pedagoginen kehitystyö paitsi musiikinopetuksessa myös muilla kansakoulun opetusalueilla. Vuonna 1937 hän julkaisi uudenaikaisen "värillisen irtokirjaimiston": opetusvälineen, jonka tarkoitus oli helpottaa ja tehostaa aakkosten oppimista visuaalisin keinoin sekä tarjota samalla sisältöä askartelutunneille.[7]

Helmi Valion vanhemmat olivat Wilhelmina Pettersson (s. Remander) ja Kallion kansakoulun vahtimestari Filip Pettersson.[8] Valio vaihtoi sukunimensä vuoden 1906 Snellman-juhlallisuuksien yhteydessä.[9] Valio menehtyi 71-vuotiaana maaliskuussa 1961 kotikaupungissaan Helsingissä, ja hänet on haudattu Hietaniemen hautausmaalle.[10]

NKK

Sävellyksiä

Lasten- ja yhteislauluja: *Lasten laulelmia* (1926): *Kouluun* (Hilja Haahti), *Syksyllä* (Helmi Valio), *Koulumatka* (Maija Konttinen), *Kesäriemuja muistellessa I* (S. K.), *Kesäriemuja muistellessa II* (S. K.), *Lokakuulla* (I. M.), *Lehtien varistessa* (E. B.), *Kelkkamäessä* (Valio), *Talvilaulu* (Zachris Topelius), *Pihlajan marjoja* (suom. Konttinen), *Tuvan teko* (Immi Hellén), *Hiirien herkuttelu* (Konttinen), *Satu-unten kultamaille* (T. J. Syvänne), *Lukuvuotta alkaessa* (Hellén),

https://doi.org/10.21435/ha.154

Jeesus siunaa (Maria Joutsen), *Uudenvuoden rukous* (A. Kohonen); *Lasten isänmaan rukous* ("Ota Herra suojahas syntymämaa") (Topelius) (1929); *Koulumatka* (tuntematon) (1929); *Toivonjoukon talkoomarssi* (Hilja Vilkemaa) (1943); *Joulukuusella* (Konttinen) (1944); *Maijan ja Kallen joululeikki* (Martti Korpilahti) (1944).

Viitteet

1 Helmi Bertha Valio s. Pettersson; nimenmuutos Valioksi vuonna 1906.
2 Härkönen ym. 1940, 678; *Opettajain Lehti* 14.4.1939.
3 Helmi Valion painetut nuottijulkaisut, SM.
4 Esim. *Raittiuskasvatus* 9/1943; *Lastentarha* 5–6/1944.
5 *Kotimaa* 13.4.1934.
6 *Kansakoulun Lehti* 15.9.1935.
7 *Alakansakoulu* 31.8.1937.
8 Helsingin ja Uudenmaan läänin henkikirja 1900, KA; Vihdin seurakunnan syntyneet ja kastetut 1853–1868, KA; *Adress- och yrkeskalender för Helsingfors jämte förorter* 1899; *US* 30.4.1904 ja 3.5.1904.
9 *SVL* 12.5.1906.
10 *US* 5.4.1961; Hautahaku.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Helsingin ja Uudenmaan läänin henkikirja 1900
Vihdin seurakunnan arkisto: Syntyneet ja kastetut 1853–1868

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Hautahaku: Valio Helmi Bertha. Suomen ev.-lut. kirkko.
Härkönen, Iivo ym. (toim.) 1940: *Sortavalan seminaari 1880–1940: Muistojulkaisu*. Helsinki: Valistus.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Sibelius-museo: Helmi Valion painetut nuottijulkaisut

https://doi.org/10.21435/ha.154

Gertrud Ollus

Braunsberg (Saksa)[1] *10.5.1890–10.10.1951 Vöyri*

Gertrud Ollus[2] oli säveltäjä ja pianisti. Hän teki elämäntyönsä Viipurissa, Helsingissä ja Etelä-Pohjanmaalla, mutta hänen juurensa sijaitsivat Pohjois-Saksassa. Ollusin ura heijastaa kiintoisalla tavalla 1920- ja 1930-luvun suomalais-saksalaisia musiikkisuhteita.

Gertrud Ollusin äiti Adelaide Maraun (s. Lütkemüller) oli urkujenrakentaja Friedrich Hermann Lütkemüllerin tytär Saksan Wittstockista, Brandenburgin luoteisosasta.[3] Ollusin isä oli pormestari Wilhelm Maraun. Ollus syntyi silloisen Itä-Preussin Braunsbergissä,[4] mutta perhe muutti viimeistään 1910-luvun vaihteessa Berliiniin. Nuorena Ollus opiskeli pianonsoittoa Berliinissä perheystävän, professori Arthur Egidin johdolla ja elätti samalla itseään lukuaineiden yksityis- ja kouluopettajana kotikaupunginosassaan Schönebergissä.[5] Musiikkiopintojaan hän täydensi myöhemmin Suomessa, tiettävästi pianisti Elli Rängman-Björlinin oppilaana.[6] Ollusin nimi löytyy vuoden 1915 kevätlukukaudelta myös Helsingin Musiikkiopiston oppilaiden joukosta, mutta hän keskeytti opintonsa jo ennen kauden loppua.[7] Luultavasti syynä oli heikko terveys.

Suomeen nuoren muusikon toi avioliitto vöyriläissyntyisen insinöörin Johan Ollusin kanssa, joka oli Berliinissä opiskellessaan asunut alivuokralaisena Maraunin perheessä.[8] Pariskunta asettui sisällissodan jälkeen vuonna 1918 Viipuriin, missä Gertrud Ollus toimi Viipurin Musiikkiopiston pianonsoitonopettajana (1919–1923 ja 1926–1927).[9] Hän opetti 1920- ja 1930-luvulla pianonsoittoa myös yksityisesti Viipurissa ja Helsingissä.[10] Niin ikään hän esiintyi orkesterikonserttien solistina[11] ja antoi resitaaleja.[12] Syyslukukaudella 1933 Ollus sijaisti Ilmari Hannikaista Helsingin Konservatorion pianonsoitonopettajana.[13] Pianistin uraa rajoittivat pitkäaikainen käsivamma sekä heikko terveys, joita Ollus hoidatutti useina kesinä Hohemarkin sanatoriossa Frankfurt am Mainin lähettyvillä.[14]

Perheen kirjeenvaihdon perusteella vaikuttaa siltä, että Ollus sävelsi ainakin 1920-luvun vaihteesta alkaen.[15] Ensimmäiset maininnat hänen sävellystensä julkisista esityksistä ovat peräisin syyskuulta 1933. Tuolloin Ollusin edellisenä kesänä valmistunut kantaatti esitettiin Helsingin Saksalaisen koulun (*Deutsche Schule Helsinki*) uuden rakennuksen vihkiäistilaisuudessa Kampissa.[16] *Hindenburghaus*-niminen koulurakennus toimi samalla suomensaksalaisena kulttuurikeskuksena. Kantaattia säveltäessään Ollus oli oleskellut Saksassa ja osallistunut pianistitähti Wilhelm Kempffin mestarikurssille. Adolf Hitler oli hiljattain noussut valtaan, ja Ollus kertoi vaikutelmistaan suomalaismedialle varovaisen myönteiseen sävyyn: ”Olihan se tietysti minusta hiukan omituista nähdä niin monia ’ruskeapaitoja’ marssimassa pitkin katuja. Sellainen vaatii totuttelua. [– –] Jopa hänen [Hitlerin] vastustajiensa on myönnettävä,

https://doi.org/10.21435/ha.154

Gertrud Ollus

että hän haluaa vain parasta."[17] Toisaalta suvun perimätiedon mukaan Ollusien perheessä vierastettiin Hitlerin varauksetonta ihailua.[18] 1930-luvun alussa Ollus toimi Suomen sisällissodan saksalaisten veteraanien muistoa vaalivassa *Memoria liberatorum* -hankkeessa.[19]

Sävellysopintoihin Ollus paneutui 1930-luvulla suomalaisen säveltäjän ja kuoronjohtajan Bengt Carlsonin johdolla.[20] Vuosikymmenestä muodostui musiikillisesti vilkas. Huhtikuussa 1934 hän esitti pianoresitaalissaan säveltämänsä *Kolme tunnelmakuvaa*.[21] Varsinaisen ensikonserttinsa säveltäjänä hän piti marraskuussa 1937, minkä lisäksi hänen teoksiaan kuultiin radiossa 1930-luvun loppupuolella.[22] Esittäjänä oli usein säveltäjä itse. Ollusin sävellystuotanto koostuu valtaosin pianoteoksista, joista mainittakoot pianosonaatti d-molli sekä pianosarjat. Myös yksinlaulut olivat Ollusin suosima laji. Aikalaiskriitikot luonnehtivat Ollusin musiikkia romanttis-impressionistiseksi, ja siinä kuultiin Robert Schumannin ja Claude Debussyn vaikutteita.[23] Nuoruudessaan Ollus oli kuulunut Richard Wagnerin ja Richard Straussin ihailijoihin, joskin myös Schumannin, Johannes Brahmsin ja piano-opettaja Arthur Egidin pianoteokset olivat hänelle mieluista soitto-ohjelmistoa.[24] Tunnetuin Ollusin teoksista lienee sekakuorolaulu *Vörå vaggsång* (*Vöyriläinen kehtolaulu*), jota esitettiin 1930-luvulla Ahvenanmaan ja Pietarsaaren ruotsinkielisillä laulujuhlilla.[25]

Ollusin teoksia kiiteltiin niiden musikaalisesta otteesta.[26] Samalla miesvaltainen kriitikkokaarti väheksyi niitä toisten säveltäjien tyylejä mukailevina "sepitteinä" ja "naivin naisluonteen" näpertelynä; kritiikki uusinsi tavanomaista säveltäjänaisten sukupuolittavaa halveksintaa.[27] Myöskään nuottikustantajat eivät tarttuneet Ollusin sävellyksiin – lukuun ottamatta postuumisti julkaistua pianolle sävellettyä lastenmusiikkisikermää *Saippuakuplia*.[28] *Saippuakuplia* ja *Vöyriläinen kehtolaulu* ovat Ollusin ainoat säilyneet teokset. Julkisiin arkistoihin niitä ei ole enempää päätynyt, eikä *Vöyriläistä kehtolaulua* lukuun ottamatta sävellyskäsikirjoituksia ole tiettävästi säilynyt suvunkaan hallussa.[29]

Johan Ollus menehtyi pitkäaikaiseen syöpäsairauteen joulukuussa 1939,[30] minkä jälkeen Gertrud Ollus siirtyi hoitamaan edesmenneen puolisonsa vastuutoimia Kimon ruukin johtokunnassa ja muissa liikeasioissa.[31] Opetusta ja konsertointia hän jatkoi elämänsä loppuun saakka.[32]

NKK

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Pianolle: *Tre stämningsbilder / Kolme tunnelmakuvaa* (1934) [k]: (1) *Meditation / Meditatio*, (2) *Hvarför / Miksi*, (3) *Lekande barn / Leikkiviä lapsia*; sarja (1936) [k]: (1) *Hämärähetki*, (2) *Pieni kukka*, (3) *Leikkivät lapset*, (4) *Vuorella*, (5) *Metsän soitto*, (6) *Valoisa kesäyö*, (7) *Oli kerran*, (8) *Läpi yön*; *Capriccio* (1937) [k]; *Kesäkuvia*-sarja (1937) [k]: (1) *Vaalea kesäyö*, (2) *Metsän sävelmä*, (3) *Kukat niityllä*, (4) *Hämärä*, (5) *Kristallilahden tarina*; pianosonaatti d-molli (1937) [k]; *Lumottu puutarha*, satusarja pianolle (1937) [k]: (1) *Vanha suihkukaivo*, (2) *Salattu portti*, (3) *Kuutamossa*; *Pieni sarja vanhaan tyyliin* (1937) [k]; *Teema muunnelmineen* (1937) [k]; *Saippuakuplia / Såpbubblor* (1971).

Yksinlauluja: *Neljä saksankielistä yksinlaulua* (tuntematon): sis. mm. *Elfenlied* ja *Vöglein Schwermut* (1937); *Bara du går över markerna* (Bo Bergman) (1939); *Ödet* (tuntematon) (1939). [k]

Kuorolle: *Kantaatti Helsingin saksalaisen koulun vihkiäisjuhlaan* (tuntematon) (1933) [k]; *Vörå vaggsång / Vöyriläinen kehtolaulu* sekakuorolle (tuntematon) (1936).

Viitteet

1 Nykyisin Braniewo, Puola.
2 Gertrud Ollus s. Maraun. Kiitos Margareta Ehrmanille, joka antoi käyttöömme Ollusien perheen kirjeenvaihtoa, valokuvia ja muuta aineistoa sekä jakoi tietojaan. Ollusista on aiemmin julkaistu muutamaan sanomalehtiartikkeliin perustuva lyhyt teksti; ks. Moisala 1994, 213–214 ja 244.
3 Topp & Pape 1999, 25; Ehrman 1998.
4 HMO:n oppilasmatrikkeli 1912–1915, SA/TA.
5 Esim. Adelaide Lütkemüllerin kirje Gertrud Ollusille 18.9.1920 sekä Gertrud Ollusin kirjeet Johan Ollusille 29.6.1913, 3.10.1913, 16.10.1913, 10.11.1913 ja 28.11.1913, Ollusien perhearkisto.
6 Esim. *Karjala* 19.3.1932; *Suomen Musiikkilehti* 3/1934; *MT* 7/1937.
7 HMO:n oppilasmatrikkeli 1912–1915, SA/TA.
8 *VBL* 6.5.1913; Ehrman 1998; valokuvat, Ollusien perhearkisto.
9 Esim. *Maakansa* 26.8.1919; *Karjala* 7.9.1920, 22.9.1921, 11.9.1922 ja 2.9.1923; *Värme- och sanitetsteknikern* 1/1940; Rasilainen & Pullinen 1968, 185.
10 *Karjala* 5.10.1919 ja 13.10.1922; *HBL* 1.10.1933; *MT* 5/1939.
11 *Karjala* 12.1.1923, 28.1.1923, 19.3.1932 ja 11.10.1934; *HS* 14.5.1932, 2.3.1934 ja 11.3.1934; *SP* 17.5.1932.
12 *HBL* 4.9.1932, 8.3.1933, 10.3.1933, 28.3.1934, 3.4.1934 ja 5.4.1934; *SSD* 15.1.1933 ja 5.4.1934; *HS* 19.2.1933 ja 10.3.1933; *MT* 4/1933.
13 HK:n vuosikertomus 1933–1934, SA/TA; Dahlström 1982, 335.
14 Esim. *Karjala* 16.1.1923; *US* 10.3.1933; Gertrud Ollusin kirjeet Johan Ollusille 2.6.1928 ja 27.6.1928, Ollusien perhearkisto.
15 Esim. Adelaide Lütkemüllerin kirje Gertrud ja Johan Ollusille 10.10.1920, Ollusien perhearkisto; vrt. myös *Karjala* 19.3.1932.
16 *US* 25.9.1933; ks. myös Bonin 1981, 45–46. Ollusien Ilse-tytär kävi Helsingin saksalaista koulua vuosina 1932–1934. Ibid. 147.
17 *HJ* 30.9.1933.
18 Koivisto 2021, 54. Tieto on peräisin Margareta Ehrmanilta.
19 *US* 27.4.1933.
20 *MT* 7/1937.
21 *Suomen Musiikkilehti* 3/1934 ja 4/1934.
22 Esim. *US* 17.4.1936 ja 1.11.1937; *HS* 2.9.1937, 17.10.1937, 24.3.1939 ja 20.10.1939; *Suomen Musiikkilehti* 9/1937.
23 *HS* 5.4.1934; *SP* 5.4.1934; *Ajan Suunta* 2.11.1937; *IL* 2.11.1937.
24 Gertrud Ollusin kirjeet Johan Ollusille 26.3.1913, 17.6.1913, 1.9.1913, 28.9.1913 ja 19.10.1913, Ollusien perhearkisto.
25 *Budkavlen* 2/1936; *US* 13.3.1936; *BB* 16.2.1937 ja 20.5.1937; *HS* 26.2.1937 ja 23.6.1937; *Jakobdstads Tidning* 6.7.1937; *Åland* 12.10.1938, 4.5.1939, 15.6.1939 ja 23.6.1939.
26 Esim. *HS* 2.11.1937.
27 *IL* 2.11.1937; *SSD* 2.11.1937.
28 Gertrud Ollusin painettu nuottijulkaisu, KK.
29 Ehrman 2020.
30 *Kommunalbladet* 30.12.1939; *Värme- och sanitetsteknikern* 1/1940; ks. myös Johan Ollusin kirjeet Gertrud Ollusille 16.1.1939, 19.1.1939, 27.1.1939, 1.2.1939 ja 7.2.1939, Ollusien perhearkisto.
31 *HS* 16.2.1940; *Suomen kaupparekisteri* 1941, 1944; *Kauppalehden protestilista* 18.11.1941, 19.5.1942 ja 28.11.1944.
32 Esim. *Maaseudun Tulevaisuus* 9.1.1941; *Radiokuuntelija* 12.1.1941; *SSD* 20.3.1942 ja 3.1.1948; *AL* 21.3.1942; *HS* 23.3.1942; *Ad lucem* 1/1944; *US* 11.9.1948; vrt. Moisala & Valkeila 1994, 241.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Ollusien perhearkisto / Margareta Ehrmanin hallussa
Adelaide Lütkemüllerin kirjeet Gertrud ja Johan Ollusille
Gertrud Ollusin kirjeet Johan Ollusille
Johan Ollusin kirjeet Gertrud Ollusille
valokuvat Gertrud Ollusista ja perheenjäsenistä
Vörå vaggsång -sävellyskäsikirjoitus
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Konservatorion vuosikertomus 1933–1934
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1912–1915

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Bonin, Volker von 1981: *Deutsche Schule Helsinki 1881–1981*. Helsinki: Schulverein Pestalozzi.
Ehrman, Margareta 1998: En vöråbo världsmästare i ishockey. – *I Rågens Rike: Folkkulturella yttringar förr och nu* 18 s. 58.
Ehrman, Margareta 2020: Sähköpostitiedonanto 30.8.2020.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Koivisto, Nuppu 2021: Gertrud Ollus f. Maraun (1890–1951) – en mångsidig musikkosmopolit. Toim. ja käänt. Margareta Ehrman. – *I Rågens och Fjärdarnas Rike: Vörå årspublikation* 41 s. 52–54.
Moisala, Pirkko 1994: Suomalaisen naissäveltäjyyden historia. Teoksessa Pirkko Moisala & Riitta Valkeila: *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä. 207–236.
Rasilainen, Toivo & Erkki Pullinen 1968: *Viipurin Musiikkiopisto: Lahden Musiikkiopisto: 50 vuotta opetusta*. Lahti: Lahden musiikkiopisto.
Topp, Winfried & Uwe Pape 1999: *Norddeutsche Orgelbauer und ihre Werke: Friedrich Hermann Lütkemüller*. Berlin: Verlag Uwe Pape.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maiju Sirkiä

Kuopio 13.5.1890–3.8.1968 Helsinki

Maiju Sirkiä[1] oli Heinolan opettajaseminaarista valmistunut kansakoulunopettaja, joka vaikutti Viipurissa (1925–1940) ja sittemmin Helsingissä.[2] Hän sävelsi lapsille ja koululaisille tarkoitettua musiikkia. Laulujaan hän julkaisi lehdissä[3] sekä kahtena laulukokoelmana. Valistuksen kustantama *Lastenlauluja* (1949) sisältää kaksikymmentäyhdeksän laulua, jotka ovat Sirkiän säveltämiä ja säveltäjä Ahti Sonnisen pianolle tai harmonille sovittamia. Tekstit ovat eri runoilijoiden, joista mainittakoot Ester Ahokainen, Immi Hellén, Maija Konttinen, L. Onerva ja säveltäjä itse. *Lastenlauluja II* valmistui vuonna 1953, ja sen kolmekymmentäkuusi laulua on sovittanut säveltäjä Vilho Luolajan-Mikkola.[4] Sirkiän sävelmiä on kiitelty hyvin runoasuun mukautuviksi.[5] Niitä on käytetty kansakoulujen opetuksessa, koululaiskuorot ovat esittäneet niitä konserteissa[6] ja niitä löytyy edelleen lastenlaulukirjoista.

Sirkiän vanhemmat Sofia Hämäläinen (s. Snellman) ja Peter Hämäläinen olivat Nilsiässä asuneita talollisia maanviljelijöitä.[7] Äitinsä kuoltua Sirkiä sävelsi tämän muistolle laulun *Pyyntöjä* (1941) Anni Pakarisen tekstiin;[8] se on julkaistu sittemmin myös osana kokoelmaa *Lastenlauluja II*. Sirkiän puoliso oli kansakoulunopettaja Konsta Sirkiä.[9]

SV

Sävellyksiä

Lasten- ja koululauluja: *Lastenlauluja* pianon/harmonin säestyksellä (sov. Ahti Sonninen) (1949): (1) *Suomen lasten laulu* (Maija Konttinen), (2) *Toukokuun laulu* (Väinö Miettinen), (3) *Maamiehen kevätlaulu* (Antti Rytkönen), (4) *Kevätmietteitä* (Maiju Sirkiä), (5) *Äitien päivänä* (Alpo Vuolle), (6) *Suomen kevät* (Huugo Jalkanen), (7) *Pieni rukous* (Ester Ahokainen), (8) *Raittius voittoon* (K. S.), (9) *Nyt kesä on* (Aili Heikkala), (10) *Kotipiha* (V. A. Ojaniemi), (11) *Marjamatka* (J. S.), (12) *Mansikkatyttö* (Immi Hellén), (13) *Pojat ulapalla* (Maiju Sirkiä), (14) *Kissamäen vainiolla* (Arvid Lydecken), (15) *Lasten suvivirsi* (F. A. Paasikivi), (16) *Suvivirsi* (Väinö Havas), (17) *Syksyn laulu* (E. P-o), (18) *Syksyllä* (Alpo Vuolle), (19) *Luokse tähtitarhain* (K. Sirkiä), (20) *Lasten iltarukous* (Ester Ahokainen), (21) *Taivaan ikkunat* (Heikkala), (22) *Toivomuksia* (Heikkala), (23) *Tonttulaulu* ("Tässäpä nyt tonttuparvi", Ahokainen), (24) *Tonttulaulu* ("Pikku tontut, matkahan jo", Ahokainen), (25) *Piirileikki jouluna* (Konttinen), (26) *Joulukellot* (Kerttu Helme), (27) *Soikaa, soikaa joulunkellot* (Aleksi Nurminen), (28) *Joulun pyhä rauha* (Hellén), (29) *Lasten rukous* (Maiju Sirkiä). *Lastenlauluja II* pianon/harmonin säestyksellä (sov. Vilho Luolajan-Mikkola) (1953): (1) *Työn alkaessa* (Ahokainen), (2) *Turvassa* (Ahokainen), (3) *Pieni kotini* (E. A.), (4) *Satukuva* (Heikkala), (5) *Puolukkamailla* (Hellén), (6) *Killi* (Konttinen), (7) *Mummolaan* (Konttinen), (8) *Nouse jo, nuoriso* (K. Sirkiä),

https://doi.org/10.21435/ha.154

(9) *Nuori usko* (Rakel Jylhä), (10) *Me tahdomme taistohon uskaltaa* (K. Sirkiä), (11) *Laulu synnyinseudulle* (Anni Pakarinen), (12) *Tuutulaulu* (Annikki Kivi), (13) *Uinu, pilttini* (Anna-täti), (14) *Lintujen syyslaulu* (Hellén), (15) *Kouluhun, kouluhun* (Kivi), (16) *Joulutonttujen laulu* (A. V.), (17) *Joulumieli* (Aino Otalahti), (18) *Joulusanoma* (Maiju Sirkiä), (19) *Taas saavut, joulu* (Eino Kalpa), (20) *Koitti ilo suuri* (Saara Lehtonen), (21) *Rukous uuden vuoden alkaessa* (Vuolle), (22) *Talven tullessa* (K. Sirkiä), (23) *Hiihtoretki* (Aili Vesterinen), (24) *Kirkkautta kohti* (Konttinen), (25) *Hip, hei* (Maiju Sirkiä), (26) *Keinussa* (Kivi), (27) *Keväimet* (N. Mantere), (28) *Suurten aavain yli* (E. A.), (29) *Kevät* (Eemeli Porras), (30) *Äidille* (Konttinen), (31) *Äitini muistolle / Pyyntöjä* (Pakarinen), (32) *Siunaa, Herra, äidin työtä* (Vuolle), (33) *Suomen suvi* (K. Sirkiä), (34) *Sinikello* (Maija Meronen), (35) *Rukous* (Antero Kajanto), (36) *Raivaajien marssi* (Mikko Veijalainen); *Rauhan rukous* (Aini Setälä) (1939); *Paimentyttö orpo on* (A. M.) (1940); *Karjalan lapsille* (Mirjam Tuhkanen) (1940); *Hiihtäjän laulu* (Maiju Sirkiä [?]) (1941); *Illan Hämärtyessä* (Ahokainen) (1941); *Lapsen rukous* (Väinö Tanner) (1941); *Jeesus syntyi seimehen* (Ahokainen) (1942); *Uudenvuoden rukous* (Siiri Lameri) (1943); *Isänmaalle* (L. Onerva) (1944); *Lapsen iltarukous* (Ahokainen) (1944); *Kylvörukous* (Heikki Asunta) (s.a.).

Viitteet

1 Eeva Maria (Maiju) Sirkiä s. Hämäläinen.
2 *US* 7.8.1968 ja 21.6.1971; *Heinolan lehti* 9.6.1914; *Savon Sanomat* 12.6.1914; *Keski-Savo* 1.10.1914; *Ilkka* 27.9.1924; *Vaasa* 2.10.1924; *Opettajain Lehti* 26.6.1925.
3 Esim. *Koitto* 1.1.1941; *Laulun maa* 1.12.1940, 1.3.1941 ja 1.5.1941; *Alakansakoulu* 30.11.1939, 30.6.1940, 15.5.1941, 15.12.1942, 30.6.1943, 30.11.1943, 31.5.1944, 15.9.1944 ja 15.11.1944.
4 Maiju Sirkiän painetut nuottijulkaisut, KK ja SM; ks. myös *ESS* 27.11.1953.
5 *HS* 18.3.1950.
6 Esim. *US* 13.11.1954.
7 Kuopion maaseurakunnan syntyneet 1886–1890, KA; *Laulun maa* 1.5.1941.
8 *Laulun maa* 1.5.1941.
9 *Opettajain Lehti* 26.6.1925.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Kuopion maaseurakunnan arkisto: Syntyneet 1886–1890

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Maiju Sirkiän painetut nuottijulkaisut

https://doi.org/10.21435/ha.154

Harriet Thesleff (Dippel-Schmakoff)

Viipuri 11.10.1891–24.4.1965 Helsinki

Harriet Thesleff

Viipurilainen Harriet Thesleff[1] oli monilla kulttuurialoilla toiminut ”maalari ja maailmanmatkaaja”, kuten häntä sanomalehdessä aikoinaan luonnehdittiin.[2] Elinaikanaan hänet tunnettiin kuvataiteilijana sekä nukketeatterin uranuurtajana Suomessa. Hän teki myös joitakin sävellyksiä.

Kannakselaiseen Dippelin teollisuussukuun syntyneen Thesleffin lapsuudenkoti Viipurin keskustassa 1800-luvun lopulla tunnettiin kosmopoliittisena kulttuurikotina.[3] Perhe liikkui sivistyneistön seurapiireissä ja tuki taiteilijoita. Thesleffin äidistä Dagmar Dippelistä (s. von Alfthan) on olemassa Albert Edelfeltin maalaama muotokuva.[4] Kesiä perhe vietti ylemmän keskiluokan tyyliin keskieurooppalaisissa kylpyläkaupungeissa, kuten Itävalta-Unkarin Karlsbadissa (nyk. Tšekkiä).[5] Harriet-tytär oli lapsesta saakka kiinnostunut musiikista, kuvataiteista ja erityisesti valokuvauksesta, jota hän harrasti teini-ikäisenä.[6]

Harriet Thesleff avioitui 19-vuotiaana upseeri Wilhelm Thesleffin kanssa, josta sittemmin tuli Suomen ensimmäinen sotaministeri ja sisällissodan jälkeen saksalaisuussuuntausta kannattanut sotajoukkojen ylipäällikkö.[7] Harriet Thesleff toimi sisällissodassa rintamalla valkoisten joukkojen sairaanhoitajana, joskin työtä varjosti kenttäsairaalaolosuhteissa kehittynyt morfiiniriippuvuus.[8] Vuoden 1918 dramaattisiin tapahtumiin liittyy myös jääkäri Olof Laguksen salaperäinen surma Karjalankannaksella; Harriet Thesleffin on arveltu olleen osallisena ampumavälikohtauksessa. Thesleffin lapsenlapsenlapsi, näytelmäkirjailija ja teatteriohjaaja Milja Sarkola on kirjoittanut aiheesta näytelmän, ja siitä on julkaistu Martti Backmanin kirjoittama ”true crime” -tyyppinen spekulatiivinen romaani.[9]

Sisällissodan jälkimainingeissa pariskunta päätyi avioeroon, ja heidän tyttärensä Dagmar (Daggi, Dolly) Enckell (s. Thesleff) kasvoi pitkälti äidinäitinsä hoivissa Ranskan Nizzassa.[10] 1920-luvulla myös Harriet Thesleff asui pitkiä aikoja Ranskassa ja muualla Keski-Euroopassa keskittyen maalaamiseen. Vuonna 1923 Thesleff solmi toisen avioliiton itävaltalaisen paroni Anton von Guttenbergin kanssa, mutta pariskunta erosi kahden vuoden yhdessäolon jälkeen.[11] Syksystä 1927 alkaen Thesleffin

https://doi.org/10.21435/ha.154

töitä – erityisesti maisemia ja kaupunkikuvia – oli näytteillä Pariisissa, Helsingissä ja Viipurissa.[12] Suomessa Thesleffin teokset linkittyivät Pro Natura -taiteilijaryhmään, jonka yhtenä johtohahmona toimi Tulenkantajiin kuulunut ekspressionistinen taidemaalari Väinö Kunnas.[13] Sittemmin Thesleff osallistui venäläisten ja viipurilaisten taiteilijayhdistysten toimintaan.[14] Miesvaltainen kriitikkokunta suhtautui Thesleffin maalauksiin sukupuolittavan syrjivästi ja vähätellen. Esimerkiksi *Karjala*-lehden nimimerkki J. L. piti Thesleffin tuotantoa ”feminiinisen epätasaisena” ja *Uuden Suomen* kriitikko Onni Okkonen puhui hänestä ”naisekkaan kulturellina turistiseutujen kuvaajana”.[15]

Harriet Thesleff avioitui vuonna 1932 Venäjältä Viipuriin emigroituneen taidemaalarin, säveltäjän ja laulupedagogin Nikolai Schmakoffin kanssa.[16] Pariskunta työskenteli ja matkusteli yhdessä. He perehtyivät 1930-luvulla Etelä-Euroopassa nukketeatteriin ja tekivät sitä tunnetuksi Suomessa.[17] Toisen maailmansodan aikana pariskunta joutui pakenemaan Harmaidenveljestenkadulla sijainneesta Viipurinkodistaan, ja he asettuivat sittemmin Espooseen. Kannaksen-datšalta Hovinmaasta onnistuttiin kuitenkin pelastamaan mukaan piano.[18]

Säveltämiseen Thesleff syventyi ennen kaikkea 1910-luvulla, mahdollisesti nimenomaan 1910- ja 1920-luvun taitteessa eli ensimmäisen ja toisen avioliittonsa välissä. Musiikkikäsikirjoituksia Thesleffiltä ei ole tiettävästi säilynyt. Arkistoista löytyy vain yksi julkaistu, saksankielinen yksinlaulu *Der Wanderer* (”Vaeltaja”),[19] jonka on Pietarissa kustantanut P. I. Volkov, todennäköisesti 1910-luvun jälkipuolella. Teksti on säveltäjän. Laulun myöhäisromanttisen ja kiihkeän tunnelman voi ajatella kuvastavan ensimmäisen maailmansodan levottomia ja ahdistavia aikoja sekä toisaalta juurettomuuden ja maailmankansalaisuuden kokemusta. Harriet Thesleff oli ensimmäisen avioliittonsa kautta kaukaista sukua taidemaalari Ellen Thesleffille.[20]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlaulu *Der Wanderer* (Harriet Thesleff) (n. 1910-l.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Harriet Marie Thesleff s. Dippel, myöh. myös Dippel-Schmakoff.
2 *ESS* 24.2.1961.
3 *Astra* 7/1941.
4 Esim. Albert Edelfeltin kirje Alexandra Brandt Edelfeltille 13.5.1895, Albert Edelfeltin kirjekokoelman verkkoportaali, SLS.
5 *HS* 19.7.1910; ks. myös Harriet Thesleffin kirje Signe Gadolinille 21.7[?].1910, Gadolin-suvun kokoelma, ÅA.
6 Harriet Thesleffin kirjeet Birgitta Gadolinille 29.1.1905 ja 24.10.1905, Gadolin-suvun kokoelma, ÅA.
7 *Viipuri* 29.12.1910; Lemberg 2000.
8 Enckell 2018, 41–52.
9 Sarkola 2020; Backman 2016; ks. myös esim. Laari 2019; Korsberg 2021.
10 Dagmar Thesleffistä ks. Enckell 2018.
11 Enckell 2018, 77; ks. myös Koskinen 2016, 24; *HS* 12.9.1926.
12 *Karjala* 9.4.1927; *ÅU* 16.11.1927; *HBL* 25.11.1928.
13 Esim. *US* 12.2.1929.
14 *SP* 25.1.1930; *ÅU* 5.11.1948; Shenshin 2008, 100; venäläisestä taiteilijayhdistyksestä Suomessa ks. Baschmakoff & Leinonen 2001, 268.
15 *Karjala* 7.5.1932; Kallio 1985, 67.
16 *Viborgs Nyheter* 18.2.1932. Schmakoffista ks. myös Baschmakoff & Leinonen 2001, 466; Rasilainen & Pullinen 1968, 186.
17 *Astra* 7/1941.
18 Ibid.
19 Harriet Thesleffin painettu nuottijulkaisu, SM.
20 Harriet Thesleffistä ja Thesleff-suvusta tarkemmin ks. Enckell 2018.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Åbo Akademin kirjasto
Gadolin-suvun kokoelma: Harriet Thesleffin kirjeet Birgitta ja Signe Gadolinille (s. von Alfthan)

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Sibelius-museo: Harriet Thesleffin painettu nuottijulkaisu

Svenska litteratursällskapet i Finland: Albert Edelfeltin kirjekokoelman verkkoportaali, https://edelfelt.sls.fi, Albert Edelfeltin kirje Alexandra Brandt-Edelfeltille 13.5.1895. http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-3620-1403107532820.

Kirjallisuus

Backman, Martti 2016: *Harriet ja Olof: Rakkaus ja kuolema Viipurissa 1918*. Helsinki: Gummerus.

Baschmakoff, Natalia & Marja Leinonen 2001: *Russian life in Finland 1917–1939: A local and oral history*. Helsinki: Institute for Russian and East European Studies.

Enckell, Emelie 2018: *Generalens dotter: Dagmar Thesleff*. Helsingfors: Schildts & Söderströms.

Kallio, Raakel 1985: Naiset ja taidekritiikki: Naistaiteilijat Onni Okkosen taidekritiikin kohteina 1917–30. Teoksessa *Nainen, taide ja taidehistoria*. Toim. Pirkko Heiskanen & Raakel Kallio. Naistutkimusmonisteita 2. 55–70.

Korsberg, Hanna 2021: Taiteen ja todellisuuden kuvat: Milja Sarkolan Harriet. Esitelmä kollokviossa *Taiteen ja tutkimuksen monet kasvot: käsitteet, käytännöt ja rajankäynnit*. Helsingin yliopisto 15.10. 2021.

Koskinen, Lasse 2016: Kirvun huopatehtaan omistajan tytär maailman myrskyissä. – *Inkilä* 26 (Kirvun Inkilän juhannus 2016) s. 20–24.

Laari, Susanna 2019: Milja Sarkolan äidin isoäiti ajautui sodan aikana huumekoukkuun ja hylkäsi perheensä – kantoiko hän syyllisyyttä myös oudosta kuolemantapauksesta? – *HS* 10.2.2019.

Lemberg, Magnus 2000: Thesleff, Wilhelm. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000992. Viitattu 26.10.2021.

Rasilainen, Toivo & Erkki Pullinen 1968: *Viipurin Musiikkiopisto: Lahden Musiikkiopisto: 50 vuotta opetusta*. Lahti: Lahden musiikkiopisto.

Sarkola, Milja 2020: *Harriet: näytelmä*. Helsinki: Suomen Näytelmäkirjailijat ja Käsikirjoittajat.

Shenshin, Veronica 2008: *Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa*. Helsinki: HY.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Margit Hollmérus

Margit Hollmérus

Kristiinankaupunki 14.12.1891–18.7.1970 Helsinki

Margit Hollmérus[1] syntyi Kristiinankaupungissa Matilda Olivia Hollméruksen (s. Waenerberg) ja tullinhoitaja Hugo Alarik Hollméruksen porvoolaistaustaiseen kulttuuriperheeseen,[2] jossa harrastettiin kotiseutuaatetta ja musiikkia, erityisesti merimieslauluja ja Porvoon murretta.[3] Lähisukuun kuului kasvatusalan toimijoita: käly ja kaima Margit von Willebrand-Hollmérus oli lasten- ja nuortenkirjailija, ja veli Ragnar Hollmérus – joka niin ikään sävelsi – työskenteli Helsingin ruotsinkielisen normaalilyseon rehtorina.[4]

Koulusivistyksensä Hollmérus hankki Wilhelmina Nordströmin vuonna 1863 perustamassa Porvoon yksityisessä ruotsinkielisessä tyttökoulussa, minkä jälkeen hän suoritti Ebeneserkodin lastentarhanopettajaseminaarin Helsingissä.[5] Yhdessä kolleganssa ja työkumppaninsa Edith Holmströmin kanssa Hollmérus teki monta vuosikymmentä kestäneen opettajanuran (1914–1948) Sedmigradskyn koulussa Helsingissä.[6] He työskentelivät yhdessä laululeikkien ja pedagogisen musiikin parissa 1920-luvun alusta lähtien. Hollméruksen työ painottui enemmän teksteihin ja Holmströmin säveltämiseen, vaikka molemmat tekivät kumpaakin.[7] Hollméruksen säveltämä on muun muassa kaksikon suosituimpiin lauluihin kuuluva *Gubben och gumman* eli *Ukko ja mummo* ("On metsän kainalossa").[8]

Kaksikko osallistui monenlaiseen musiikilliseen ja yhdistystoimintaan. Hollmérus vaikutti Helsingin ruotsinkielisen lastentarhanopettajien yhdistyksen hallituksessa.[9] Hän viihtyi kesäisin Porvoon saaristossa Drömstugan-huvilallaan.[10] Mahdollisesti työkumppanit olivat myös elämänkumppaneita. Joka tapauksessa he tekivät poikkeuksellisen läheistä yhteistyötä koko ammatillisen uransa ajan.

NKK

Sävellyksiä

Lastenlauluja ja laululeikkejä (julkaistu yhdessä Edith Holmströmin kanssa; teksti Margit Hollmérus, jollei toisin mainita): *Du och jag / Sinä ja minä* (1921): *Marschparad, Små kurrar, Vår, Vinterfröjd, Vivekas visa, Skomakar Plugg, Pelles båt, Vilse, Gubben och gumman, I Lappland, Jullek*; *Svalan: visor och lekar / Pääskynen: lauluja ja leikkejä* (1923): *Svalan, Sotarlek, Luna, Småkossorna i hagen, Ringdans I, Ringdans III*; *Blommornas midsommarfest / Kukkien juhannusjuhla* (1929): *Skräddarlek, Fru Höna, Mössen, Namnsdagslek, Vad små fingrarna kan*; *Leksaksbutiken: visor och lekar* (1937): *Se, men inte röra, Snö, Olas marknadsresa, Vårt sommarhem* (Holmström), *Våra djur* (Holmström), *Leksaksbutiken* (Holmström), *Trafikkonstapeln, Solen och blommorna* (Holmström), *Ringblomman, Mörka moln, Julljusen*.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Margit Irene Hollmérus.
2 Margit Hollméruksen virkatodistus 18.10.2022, HELSK; Panelius 1966, 8.
3 Panelius 1966, 8.
4 *BB* 28.8.1982; Ragnar Hollméruksen painetut nuottijulkaisut, KK. Ragnar Hollméruksen sävellys lienee myös Margit Hollméruksen ja Edith Holmströmin *Du och jag* -laulukokoelmasta (1921) löytyvä, Margit Hollméruksen sanoittama *Vår på landet*.
5 *BB* 27.5.1909; *Dagens Tidning* 2.6.1912; Kekäläinen & Valli 1992, 144.
6 Ibid.; ks. myös Holmström 1933.
7 Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen musiikkikäsikirjoitukset, Musiikki Fazerin arkisto, KK; Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen painetut nuottijulkaisut, KK ja SM.
8 Esim. Antila & Jyränki (toim.) 1979.
9 *SP* 7.6.1929.
10 *Nyland* 15.11.1928; *BB* 28.8.1982.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Margit Hollméruksen virkatodistus 18.10.2022

Kansalliskirjasto
Musiikki Fazerin arkisto: Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Antila, Maija & Eva-Lisa Jyränki (toim.) 1979: *Tule leikkimään*. Helsinki: Fazer.

Holmström, Edith 1933: *Franz Fredric Sedmigradsky (1783–1855) och hans skola*. Helsingfors: Sedmigradskys småbarnsskola.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Sibelius-museo: Edith Holmströmin ja Margit Hollméruksen painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Kekäläinen, Anita & Siiri Valli 1992: *Ebeneserhemmets barnträdgårdsseminarium: Matrikel över barnträdgårdslärare 1892–1977 / Ebeneserkodin lastentarhaseminaari, Ebeneserkodin lastentarhaseminaarin Jyväskylän osasto: Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977*. Helsinki: Ebeneser-säätiö.

Panelius, Olav 1966: Ragnar Hollmerus: en levnadsteckning. – *Historiska och litteraturhistoriska studier* 41 s. 7–34.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Anne-Marie Mechelin

Helsinki 12.11.1892–
8.6.1929 Helsinki

Anne-Marie Mechelin[1] oli säveltäjä ja pianisti sekä pianonsoiton ja musiikin teoria-aineiden opettaja. Hän opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa vuosina 1910–1928. Opintojen pituus johtui ainakin osittain sairaudesta, jonka takia hän joutui pitämään opiskelustaan taukoja sekä keventämään lukujärjestystään. Aluksi hänen pääaineensa oli pianonsoitto mutta se vaihtui muutaman vuoden kuluttua sävellykseen, jota Mechelin opiskeli vuosikausia. Sävellyksessä ja vaativimmissa teoria-aineissa Mechelinin opettajat olivat säveltäjät Erik Furuhjelm ja Erkki Melartin. Pianonsoittoa hän opiskeli Ingeborg Hymanderin, Sigrid Sundgren-Schnéevoigtin ja Paul van Katwykin johdolla.[2]

Jo opiskeluaikanaan Mechelin toimi Musiikkiopistossa pianonsoiton alkeisopettajana. Musiikinteoriaa hän opetti vuodet 1919–1926. Hän on ainut nainen musiikinteorian vakituisena opettajana koko oppilaitoksessa sen ensimmäisten 75 vuoden aikana (1882–1957).[3] Varsinaisia teoria-aineita tuolloin olivat alkeisteoria I–II, kenraalibasso, soinnutus, kontrapunkti, soitinnus ja sävellys. Musiikinteorian apuopettajina ja sijaisina sen sijaan tänä aikana toimi viisi naista: Ingeborg Hymander, Olga Tavaststjerna, Hanna Hällström, Nina Blomqvist ja Greta Dahlström (s. Stenbäck), joista Tavaststjerna, Hällström ja Dahlström olivat säveltäjiä.[4] Niin oli myös vuonna 1957 vakituiseksi musiikinteorian lehtoriksi tullut Ruth Forsström Vaaranen.[5] Pianonsoitonopettajana Mechelin toimi paitsi Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa (1923–1929)[6] myös vuonna 1922 perustetussa Helsingin Kansankonservatoriossa (1925–1929) sekä yksityisesti.[7] Lisäksi hän esiintyi lied-pianistina.[8]

1920-luvulla Mechelin keskittyi pianonsoiton ja musiikinteorian opetuksensa ohessa säveltämiseen. Hän sävelsi ainakin pianokappaleita ja yksinlauluja, joita esitettiin Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion oppilasnäytteissä. Näytteissä hän soitti itse teoksensa *Kuusi pianokappaletta* sekä säesti laulunopettaja Erna von Weymarn-Peterseniä muutamien yksinlaulujensa kantaesityksessä. Yksinlaulujensa teksteissä Mechelin suosi nuoria modernisteja, kuten Edith Södergrania ja Elina Vaaraa.[9] Mechelin kuitenkin kuoli jo vuonna 1929, vain 36-vuotiaana, vaikean leikkauksen komplikaatioihin.[10] Mechelinin *Neljä yksinlaulua* kantaesitettiin vain puolitoista viikkoa ennen säveltäjän kuolemaa. Lehtikritiikit kiittelivät lauluopusta omaperäiseksi, välittömäksi ja voimaperäiseksi sekä tuskaiselta sävyltään koskettavaksi.[11] Myös edellisenä vuonna valmistunut kolmen liedin sarja luotaa kuolemanläheisyyden tuntoja; sarjaan kuuluu esimerkiksi *Väsymys*, jonka teksti

https://doi.org/10.21435/ha.154

on Tulenkantajat-kirjailijapiiriin kuuluneen runoilijan ja opettajan Aino Kajavan.[12] Yksikään Mechelinin yksinlaulu ei ole kuitenkaan saatavilla, sillä häneltä vaikuttaisi arkistoissa säilyneen pelkästään julkaistut teokset. Niihin lukeutuvat vain hänen viimeisenä elinvuotenaan postuumisti julkaistut kolme pianokappaletta: valssi, nokturni ja *Joulu-Gavotti*.[13] Muiden sävellysten säilymisestä ei ole tietoa.

Anne-Marie Mechelinin äiti oli vapaaherratar Lulli Mechelin.[14] Isä oli Muntra Musikanter -kuoron varhaisiin johtajiin lukeutuva varatuomari, kamarijunkkari ja valtiopäivämies Oscar Mechelin, joka sävelsi jonkin verran, aivan kuten tämänkin isä, senaattori Henrik Adolf Mechelin.[15] Anne-Marie oli perheen ainut lapsi. Isä kuoli keuhkotulehdukseen Anne-Marien ollessa seitsemänvuotias.[16] Äiti meni uusiin naimisiin Helsingin Svenska Teaternin johtajan Konni Wetzerin kanssa mutta erosi parin vuoden jälkeen. Anne-Marie Mechelinin isän serkkuja olivat laulaja Emilie Mechelin ja valtiopäivämies Leo Mechelin; naisasianainen Cely Mechelin oli Anne-Marie Mechelinin pikkuserkku.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Kolme yksinlaulua* (1923/1928): (1) *Väsymys* (Aino Kajava), (2) *Kalkki* (Lauri Viljanen), (3) *Prolog* (Ossian Nilsson); *Kaksi yksinlaulua* (1927): (1) *Rosen* (Edith Södergran), (2) *Hartaus* (Elina Vaara); *Neljä yksinlaulua* (1929): (1) *Syn* (Arvid Mörne), (2) *Sörjer du för kärleks skull* (Mörne), (3) *Lumikide kuutamossa* (V. E. Törmänen), (4) *Murheen loppu* (Törmänen). [k]

Pianolle: *Kuusi pianokappaletta* (1919) [k]: (1) *Impromptu*, (2) *Pastorale*, (3) *Dans*, (4) *Andantino*, (5) *Drömbild*, (6) intermezzo; *Joulu-Gavotti* (1929); nokturni (1929); valssi (1929).

Viitteet

1 Eva Anne-Marie Mechelin.
2 HMO:n oppilasmatrikkeli 1909–1912, SA/TA; ks. myös Dahlström 1982, 448; Karvonen 1957, 302, 328; *SSD* 28.5.1929; *US* 28.5.1929; *HBL* 9.6.1929; *USr* 16.12.1911.
3 Ks. Karvonen 1957, 276; Dahlström 1982, 326–328. Sijaisia, apuopettajia sekä alkeiskoulun ja säveltapailun opettajia ei ole tässä huomioitu.
4 Ks. esim. Karvonen 1957, 276.
5 Ks. Dahlström 1982, 328.
6 Dahlström 1982, 335; Karvonen 1959, 281, 287.
7 Aro & Salmenhaara (toim.) 1972, 139; *HBL* 13.1.1929; *Suomen Musiikkilehti* 1.3.1929.
8 Esim. *Uusimaa* 25.4.1927.
9 HMO:n oppilasmatrikkeli 1909–1912, SA/TA; *IL* 25.5.1928 ja 28.5.1929; *SSD* 25.5.1928 ja 28.5.1929.
10 *ÅU* 10.1.1930; *HBL* 13.6.1929; *SP* 11.6.1929.
11 *US* 28.5.1929; *SP* 28.5.1929.
12 *IL* 25.5.1928; *SSD* 25.5.1928; ks. myös *Tulenkantajat* 1.1.1925.
13 Anne-Marie Mechelinin painetut nuottijulkaisut, SM.
14 Eva Elisabeth (Lulli) Mechelin s. Silfverhjelm; HMO:n oppilasmatrikkeli 1909–1912, TA/SA; *HBL* 13.6.1929.
15 *HBL* 13.5.1929; Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899; Henrik Adolf Mechelinin arkiston kuvaus, KK.
16 *VBL* 15.8.1900.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1909–1912

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjasto: kuvausteksti Henrik Adolf Mechelinin arkistosta
Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehti- ja aikakauslehtiarkisto
Sibelius-museo: Anne-Marie Mechelinin painetut nuottijulkaisut
Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Mechelin, Oscar Johan. Koonnut Veli-Matti Autio. Helsinki: HY. https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=18984. Viitattu 25.4.2021.

Kirjallisuus

Aro, Mirja & Anja Salmenhaara (toim.) 1972: *Harrastajaopistosta konservatorioksi: Helsingin kansankonservatorio 1922–1926, Sivistysjärjestöjen kansankonservatorio 1926–1960, Helsingin kansankonservatorio 1960–1971, Helsingin konservatorio 1971–*. Helsinki: Helsingin Kansankonservatorion säätiö.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1939, Sibelius-Akatemia 1939–*. Helsinki: Otava.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sofia Bulitš-Starck tuntemattoman taiteilijan (nimimerkki R. T.) kuvaamana kesällä 1918. Guassi.

Sofia Bulitš-Starck

Pietari (Venäjä) 9.12.1892–19.6.1950 Helsinki

Laulaja-säveltäjä Sofia Bulitš-Starckin[1] juuret ovat pietarilaisessa sivistyneistössä, mutta hän teki taiteilijanuransa pääosin Suomessa. Bulitš-Starckin lapsuudenperhe kuului Pietarin keskiluokkaiseen, vapaamieliseen älymystöön, ja soitto ja laulu, taide ja kulttuuri olivat kodin jokapäiväistä elämää.[2] Bulitš-Starckin äiti oli Maria Platonovna Bulitš. Perheen isä Sergei Bulitš oli kielitieteen professori, joka sävelsi ja oli kiinnostunut suomalaisesta musiikkiperinteestä sekä naisten koulutuksesta.[3] Pikkusiskosta Vera Bulitšista tuli runoilija ja kirjailija.[4] Myös Sofia Bulitš-Starck runoili musiikillisen työnsä ohessa.

Laulun ammattiopinnot Bulitš-Starck aloitti vuonna 1914 Pietarin konservatoriossa.[5] Vallankumouksen ja sisällissotavuosien levottomuuksissa Bulitšien perhe emigroitui Karjalankannaksen Kuolemajärvelle ja sittemmin Helsinkiin. Raha oli tiukassa, perhe myi soittimiaan ja arvoesineitään, ja sisarukset tekivät opetustöitä.[6] Sekä muusikko Sofia Bulitš-Starck että kirjailija Vera Bulitš olivat merkittäviä hahmoja Suomen emigranttipiireissä.[7] He vaikuttivat uuden kotimaansa kulttuurielämässä ja etenkin venäjänkielistä kulttuuria edistävissä yhdistyksissä ja hankkeissa.[8] Heidän elämäänsä sisältyi suuria järkytyksiä: Bulitš-Starckin aviomies, vastavallankumouksellinen aktivisti Alexander Starck murhattiin bolševikkivallanpitäjien käskystä Pietarissa vuonna 1925.[9]

Laulusolistina Sofia Bulitš-Starck esiintyi vuodesta 1923 alkaen ja aina 1940-luvulle saakka niin omissa konserteissaan ja muissa tilaisuuksissa kuin Yleisradiossa.[10] Helsingin ohella hän esiintyi muun muassa Terijoella.[11] Sotienvälisenä aikana hän jatkoi lauluopintojaan Maria Kamenskajan, Maikki Järnefelt-Palmgrenin ja Greta Almqvistin johdolla.[12] Bulitš-Starckin ohjelmistoon kuului klassisromanttisen laulukirjallisuuden ohella venäläistä musiikkia sekä hänen isänsä säveltämiä venäjän- ja saksankielisiä liedejä.[13] Jonkin verran hän esitti ajan suomalaistakin

https://doi.org/10.21435/ha.154

musiikkia, kuten Selim Palmgrenin lauluja, ja Böömistä Suomeen emigroitunut säveltäjä-kapellimestari Hans Aufrichtig – kapellimestari ja säveltäjä Magda Aufrichtigin isä – omisti hänelle yhden sävellyksensä.[14]

Bulitš-Starckin omasta sävellystuotannosta on säilynyt muutama yksinlaulu 1940-luvun lopulta.[15] Niiden aiheet ovat neuvostomyönteisiä, ja käsikirjoitusten otsikot on koristeltu sirpein ja vasaroin. Laulujen tekstit säveltäjä on kirjoittanut itse, ja joidenkin sovituksissa on avustanut kapellimestari Pekka Akimov, joka sävelsi itsekin ainakin yhden Bulitš-Starckin runon.[16] Tyyliltään laulut ankkuroituvat sosialistiseen realismiin, ja säveltäjä omisti niitä muun muassa lokakuun vallankumouksen 30. juhlavuodelle sekä "generalissimus Stalinin 70-vuotissyntymäpäivälle". Bulitš-Starck esitti joitakin teoksiaan Venäläinen Kulttuuri-Demokraattinen Yhdistys Suomessa ry:n juhlissa Helsingissä 1940-luvun lopulla, joten ainakin osa lauluista lienee sävelletty juuri näitä tilaisuuksia varten.[17] Bulitš-Starckin nuotistosta löytyy myös sosialistista realismia edustaneiden neuvostosäveltäjien, kuten Tihon Hrennikovin, sävellyksiä. Tarkempi elämäkerrallinen, esimerkiksi perhekirjeenvaihtoon pohjautuva tutkimus voisi selvittää, miksi Bulitš-Starck sävelsi Neuvostoliittoa ihannoivia lauluja ja saattoiko niihin liittyä ironisia tai nostalgisia ulottuvuuksia. Miksi aikoinaan sosialistista vallankumousta paennut säveltäjä ylistäisi musiikissaan neuvostojärjestelmää tai bolševikkeja, jotka murhasivat hänen puolisonsa?[18]

Sofia Bulitš-Starckista ja Vera Bulitšista vaikutteita saaneet henkilöhahmot esiintyvät suomenvenäläisen kirjailijan Marina Wallmanin avainromaanissa *Gränden* (1983, suom. *Kuja*), joka kertoo venäläisestä emigranttiyhteisöstä sotienvälisessä Helsingissä.[19]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Pesnja o sovetskoi rodine* (Sofia Bulitš-Starck) (1947); *Na rodine mojei* (Bulitš-Starck) (1949); *Nad velikoi stranoi* (Bulitš-Starck) (1949); *Kogda nad svobodnoi sovetskoi stranoi* (Bulitš-Starck) (s.a.). Lisäksi yhdessä Pekka Akimovin kanssa tehty kansanlaulusovitus *Travuška* (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Sofia (Sofie) Sergejevna Bulitš-Starck s. Bulitš. Kiitokset Sofia Schulginille elämäkerran kommentoinnista.
2 Esim. *NP* 20.4.1906; *Tammerfors Nyheter* 11.2.1914.
3 *Pohjois-Suomi* 17.11.1905; *Säveletär* 1/1906; *NP* 15.12.1910; *HBL* 4.2.1911 ja 20.4.1921; Sergei Bulitšin musiikkikäsikirjoitukset, Sergei Bulitšin arkisto, KK.
4 Schulgin 2019a–b; Baschmakoff & Leinonen 2001, 227–239, 465.
5 Pietarin konservatorion arkiston arkistoluettelo, TsGIA; ks. myös Baschmakoff & Leinonen 2000, 465.
6 Ks. esim. *HBL* 17.1.1926; *Karjala* 31.10.1926, 4.9.1928 ja 22.5.1930; *Adress- och yrkeskalender för Helsingfors jämte förorter* 1928, 146.
7 Baschmakoff & Leinonen 2001, 227–239, 465; Schulgin 2019a–b.
8 Esim. *Žurnal sodružestva* 1/1926, 2/1936, 2/1937, 6/1937 ja 1–2/1938; *SP* 17.2.1928; *IL* 28.1.1929; *HBL* 3.4.1932; Joffe 2014, 34 ja 42.
9 Mainio 2015, 124; ks. myös Joffe 2014, 52–53.
10 *HS* 6.1.1923, 2.12.1923, 13.9.1929, 21.11.1938 ja 21.10.1945; *Suomen Nainen* 5/1924; *Valvoja-Aika* 5–6/1924; *US* 6.5.1928; *Yleisradio* 24.3.1929; *HBL* 23.11.1931, 13.4.1934, 17.3.1941 ja 17.1.1943; *SK* 28.1.1942. Ks. myös Sofia Bulitš-Starckin leikekirja, Sofia Bulitš-Starckin arkisto, KK.
11 *Žurnal sodružestva* 5/1937, 8–9/1937.
12 *HS* 2.12.1923; *Suomen Musiikkilehti* 1.5.1927; *US* 20.1.1939.
13 Ks. esim. *HS* 3.5.1931 ja 24.9.1932; *HBL* 17.3.1941; *Hyvinkään Sanomat* 8.6.1945.
14 Sofia Bulitš-Starckin nuotisto sekä konserttiohjelmat, Sergei Bulitšin arkisto, KK.
15 Bulitš-Starckin musiikkikäsikirjoitukset ja nuotisto, Sergei Bulitšin arkisto, KK
16 Bulitš-Starckin musiikkikäsikirjoitukset ja nuotisto, KK. Akimovista ks. Baschmakoff & Leinonen 2000, 315–318.
17 Bulitš-Starckin leikekirja, KK.
18 On myös mahdollista, että Neuvostoliiton suunnalta painostettiin Sofia Bulitš-Starckia hänen perhetaustansa takia. Neuvostoliiton valtakunnallisen kansainvälisten kulttuurisuhteiden liiton (VOKS) ja Valvontakomission Suomen-edustaja Sergei Nikolajevitš Istomin ja hänen vaimonsa Irina Iljinitšna Istomina kävivät ahkerasti Bulitš-Starckin konserteissa 1940-luvun lopulla. Ks. Bulitš-Starckin leikekirja, KK; Shenshin 2008, 67–68.
19 Wallman 1983.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
- Sergei Bulitšin arkisto
  - Sergei Bulitšin musiikkikäsikirjoitukset
  - Sofia Bulitš-Starckin konserttiohjelmat
  - Sofia Bulitš-Starckin musiikkikäsikirjoitukset
  - Sofia Bulitš-Starckin nuotisto
- Sofia Bulitš-Starckin arkisto
  - Sofia Bulitš-Starckin leikekirja

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Pietarin historiallinen valtion keskusarkisto: Pietarin konservatorion arkistoluettelo (fondi 361, luettelo 2), https://spbarchives.ru/infres/-/archive/cgia/361/2. Viitattu 2.11.2020.

Kirjallisuus

Baschmakoff, Natalia & Marja Leinonen 2001: *Russian life in Finland 1917–1939: A local and oral history*. Helsinki: Institute for Russian and East European Studies.

Joffe, Eleonora 2014: *Mannerheimin kuriiri: Kirill Pushkareffin arvoituksellinen elämä*. Helsinki: SKS.

Mainio, Aleksi 2015: *Näkymätön sota: Suomi vastavallankumouksellisen terrorismin ja vakoilun tukialueena 1918–1939*. Suomen historian väitöskirja. Helsinki: HY.

Schulgin, Ida Sofia 2019a: *"Kaukana kotoa kanssasi": Transnationaalisia näkökulmia emigranttikirjailija Vera Bulitšin tuotantoon ja toimintaan*. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen pro gradu -tutkielma, HY.

Schulgin, Ida Sofia 2019b: Emigranttikirjailija Vera Bulitšin runoudesta ja kulttuuritoimijuudesta sotien jälkeisessä Suomessa. – *Ajan kohina* 11 s. 16–25.

Shenshin, Veronica 2008: *Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa*. Helsinki: HY.

Wallman, Marina 1983: *Gränden*. Helsingfors: Schildt.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maj Granlund

Turku 26.2.1893–3.1.1985 Turku

Turkulainen pianonsoitonopettaja Maj Granlund[1] sävelsi ruotsinkielistä laulumusiikkia. Hän syntyi vuonna 1893 Hanna Lindblomin (s. Thomé) ja liikemies Arthur Lindblomin perheeseen. Pianistiksi ja laulajaksi hän koulutti ensin yksityisesti vaikutusvaltaisen turkulaisen pianopedagogin Alma Wikeströmin opissa, sitten ulkomailla ja myöhemmin vielä laulupedagogi Hanna Blomstedtin johdolla.[2] Sibelius-museossa on Granlundin sävellykseen, musiikinteoriaan ja kontrapunktiin liittyviä harjoitusvihkoja, mutta tarkempia tietoja hänen sävellysopinnoistaan ei ole.[3] Hän oli 1910- ja 1920-luvulla tuttu esiintyjä Turun seudulla seuranäytelmissä ja iltamissa, joissa hän usein myös säesti sisarensa, Helsingin Musiikkiopistossa opiskelleen Kate Björkin (s. Lindblom) viulunsoittoa ja lausuntaesityksiä.[4]

Päätoimisen ammattiuransa Granlund teki yksityisenä pianonsoitonopettajana Turussa.[5] Monen kollegansa tapaan hän edisti Turun alueen ruotsinkielistä kulttuuria toimimalla yhdistyksissä ja kuoroissa: hän oli *Svenska Bildningens Vänner* -kuoron pitkäaikainen laulaja sekä *Åbolands sång- och musikförbundin* (Turunmaan ruotsinkielisen laulu- ja musiikkiliiton) perustaja- ja hallituksen jäsen.[6] Kotiseuturakkaus Turun aluetta kohtaan oli Maj Granlundin ja hänen puolisonsa, säveltäjä ja kuoronjohtaja John Granlundin elämässä tärkeällä sijalla.[7] Maj Granlundin vuonna 1948 valmistunut runokokoelma *Till min stad* (”Kaupungilleni”) on rakkaudentunnustus kotikaupungille. Sen julkaisi musiikkitieteilijä Otto Anderssonin perustama kustannusyhtiö Bro, ja kuvituksen laati Maj Granlundin sisar Kate Björk.[8] Kirjailijakriitikko Bengt Holmqvist julkaisi kokoelmasta murska-arvion *Åbo Underrättelser* -lehdessä, mihin Granlund reagoi runomuotoisella vastineella.[9]

Granlundin Sibelius-museossa oleva sävellystuotanto koostuu kuoroteoksista ja muusta laulumusiikista. Teokset on sävelletty nimekkäiden suomenruotsalaisten runoilijoiden teksteihin. Käsikirjoitusten joukossa on myös pianoteosten ja yksinlaulujen luonnoksia.[10] Sävellyksiä ei tiettävästi ole esitetty julkisesti; poikkeuksen muodostaa kansanlaulusovitus *Jag gick mig ut i en aftonsstund* (”Menin ulos illanhetkeksi”), jonka Svenska Bildningens Vänner -kuoro lauloi konsertissaan maaliskuussa 1939.[11]

NKK

Sävellyksiä

Sekakuorolle (s.a.): *En fågel sjöng* (Joel Rundt); *En tankedikt* (Arvid Mörne); *Sommarängen* (Jacob Tegengren); *Tonen* (Tegengren). Yksin- ja yhteislauluja: *Hjärtats sommar* (Tegengren) (1935); *Smålottornas sång* (tuntematon) (s.a.). Duetto altolle ja sopraanolle pianon säestyksellä: *En fallande stjärna* (Ernst Viktor Knape) (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maj Granlund

Viitteet

1 Maj Kerstin Granlund s. Lindblom.
2 *Västra Finland* 22.7.1924; *ÅU* 26.5.1912 ja 28.5.1922; ks. myös Åhlen ym. 1953, 206.
3 Maj Granlundin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
4 Esim. *ÅU* 14.3.1915, 17.12.1916, 12.11.1917 ja 15.12.1918; Dahlström 1982, 443.
5 Arkistonhoitajien muistiinpanot, Maj ja John Granlundin henkilömappi, SM; ks. myös esim. *ÅU* 29.8.1926 ja 11.9.1932.
6 *HBL* 24.9.1922 ja 20.6.1946; *Annonsbladet för Kimito, Västanfjärd och Hitis* 16.7.1936.
7 Lehtileikkeet ja konserttiohjelmat, Maj ja John Granlundin henkilömappi, SM.
8 Granlund 1948.
9 *ÅU* 4.1.1949 ja 8.1.1949.
10 Maj Granlundin musiikkikäsikirjoitukset, SM.
11 *ÅU* 30.3.1939.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Maj Granlundin musiikkikäsikirjoitukset
Maj ja John Granlundin henkilömappi
arkistonhoitajien muistiinpanot
konserttiohjelmat
lehtileikkeet

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Granlund, Maj 1948: *Till min stad*. Åbo: Bro. [SM]
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Åhlen, Bengt ym. (toim.) 1953: *Svenskt författarlexikon 2: 1941–1950*. Tukholma: Rabén & Sjögren.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Margo (Margareta) Sederholm Moore (Zilliacus)

Helsinki 4.8.1893–
13.10.1990 Deale, Maryland (Yhdysvallat)

Margareta Zilliacus (s. Sederholm) eli Margo Sederholm Moore[1] loi uransa ensin ooppera- ja konserttilaulajana ja sitten säveltäjänä, kirjailijana ja musiikkiteatteritoimijana. Hän työskenteli myös laulunopettajana koko työikänsä. Uransa alkuvuosikymmeninä hänet tunnettiin Margareta Zilliacuksena, mutta 1940-luvulla hän otti käyttöön taiteilijanimen Margo Sederholm. Vuonna 1955 hän avioitui yhdysvaltalaisen William (Bill) E. Mooren kanssa,[2] minkä jälkeen hän käytti taiteellisessa toiminnassaan nimiä Margo Sederholm Moore ja Margo S. Moore.

Margo Sederholm Mooren äiti Anna Sederholm (s. von Christierson) kuului Lohjalla Kirkniemen kartanon omistaneeseen aateliin. Isä J. J. (Jakob Johannes) Sederholm oli geologi, joka lukeutuu maailman tunnetuimpien suomalaisten tiedemiesten joukkoon.[3] Vanhemmat olivat naisasialiikkeen, naisten koulutuksen ja äänioikeuden kannattajia,[4] joita suvussa oli muutenkin runsaasti. Margon isänäiti Maria Sederholm kuului samaan sisarusparveen laulaja-säveltäjä ja naisasianainen Anna Blomqvistin sekä Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun rehtori Elisabeth Blomqvistin kanssa, ja isän sisko Signe Sederholm oli Turun valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun rehtori. Lapsuutensa Helsingissä asunut Sederholm Moore kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1911 yksityisestä ruotsinkielisestä yhteiskoulusta (*Nya Svenska Samskolan*).[5] Hän opiskeli vuoden Helsingin Musiikkiopistossa (1915–1916), jossa hänen opettajansa laulussa oli Alexandra Ahnger ja pianonsoitossa Ilmari Hannikainen.[6] Tämän jälkeen hän suoritti musiikkiopintoja muutaman vuoden Tukholmassa.[7] 1920-luvun taitteessa hän otti laulutunteja Maikki Järnefelt-Palmgrenilta, Alma Fohströmiltä ja Heikki Klemetiltä.[8]

Sederholm Moore työskenteli 1920-luvun alkupuolella pari vuotta dramaattisena sopraanona Saksin Valtionoopperassa eli Dresdenin Semperoperassa sekä vieraili Darmstadtin ja Frankfurtin oopperoissa. Dresdenissä hänen menestyksiinsä kuului koloratuurirooli W. A. Mozartin *Taikahuilun* Yön kuningattarena. Uranluonti Saksassa kariutui terveysongelmiin, minkä takia hän palasi Suomeen.[9] Sederholm Moorella oli myöhemminkin urallaan vaikeuksia sekä äänensä että ”hermojensa” kanssa.[10] Mahdollisesti paluumuuttoon liittyivät myös perhesyyt. Sederholm Moore oli vuodet 1918–1935 naimisissa lukion luokkatoverinsa, jääkärieversti ja Sotakorkeakoulun johtaja Per Zilliacuksen kanssa, ja pariskunnalle syntyi kaksi poikaa 1920-luvun lopulla.[11] Vielä 1920-luvun puolessavälissä Sederholm Moore lauloi tähtirooleja Suomalaisessa Oopperassa,[12] mutta sittemmin hän esiintyi lähinnä konserttilaulajana

https://doi.org/10.21435/ha.154

Margo Sederholm Moore

sekä omissa musiikkiteatterihankkeissaan. Hän suosi erilaisia laulutyylejä ja -perinteitä, ja hänen konserttiohjelmansa sisälsivät liedien ja koloratuuriaarioiden ohella amerikkalaisia spirituaaleja, musikaalisävelmiä ja laulelmia.[13] Niin ikään ne sisälsivät naisten, kuten Agathe Backer Grøndahlin, säveltämiä lauluja.[14]

Säveltäjänä ja runoilijana Sederholm Moore alkoi esiintyä 1930-luvulla. Hänen säveltuotantonsa sisältää ennen kaikkea laulumusiikkia, kuten yksinlauluja ja näyttämöteoksia. Suurimman osan laulumusiikistaan hän laati omiin teksteihinsä, ja hän esitti laulusävellyksiään itse konserteissa ja radiossa.[15] Aikalaiskritiikkien mukaan hänen sävellyksiään luonnehtivat omaperäinen melodisuus ja puhuttelevuus, viihteellisyys, fantasiasta ammentaminen sekä huumori.[16] Sederholm Moore kutsui itse laulujaan laulelmiksi, ja niitä voisi verrata ranskalaiseen *chanson*-perinteeseen. Jotkin hänen yksinlaulunsa sovitti Hans Aufrichtig.[17] Lausujana Sederholm Moore esiintyi yhdessä esimerkiksi kirjailija Hagar Olssonin ja kirjailija-säveltäjä Lullu Woldstedt-Buchin kanssa.[18] Laulumusiikin, runouden ja musiikkiteatterin parissa Sederholm Moore teki elämänsä aikana jatkuvasti yhteistyötä toisten taiteilijanaisten kanssa, ja hän osallistui kansainvälisten naisjärjestöjen toimintaan,[19] kuten teki myös hänen siskonsa, Suomen paperitehtaitten yhdistyksen kirjeenvaihtaja ja nais-

https://doi.org/10.21435/ha.154

asianainen Vasthi Sederholm (1899–1991). Vasthi Sederholmin henkilöarkistossa Svenska Litteratursällskapetin arkistossa on talletettuna Margon, Vasthin ja muiden perheenjäsenten välinen laaja kirjeenvaihto.[20]

Sederholm Mooren ensimmäinen avioliitto päättyi eroon vuonna 1935.[21] Vuonna 1939 hän muutti lastensa kanssa Yhdysvaltoihin, ensin pariksi vuodeksi New Yorkiin ja sitten Washington DC:hen.[22] Hän vaihtoi taiteilijanimensä Columbia Concerts -konserttitoimiston toiveesta Margareta Zilliacuksesta Margo Sederholmiksi.[23] Sanomalehdistä sekä suvun kirjeenvaihdosta löytyy tietoja hänen konserteistaan ja sävellyksistään sekä musiikkiteatteriin ja laulupedagogiikkaan liittyvästä toiminnastaan Yhdysvalloissa 1940-luvulta alkaen.[24] Hän piti kuuden konsertin sarjan Washington DC:n The Phillips Memorial Galleryssa[25] ja sisällytti konserttiohjelmiinsa omia sävellyksiään.[26] Hän kuului Amerikkalaisten säveltäjien ja kapellimestarien kansalliseen yhdistykseen (*National Association for American composers and conductors*).[27] Toisen maailmansodan aikana hän esiintyi diplomaateille ja poliitikoille Yhdysvaltain kongressitalossa kiinnittäen huomiota Suomen tilanteeseen.[28] Kirjeenvaihdosta ilmenee, että toimeentulo muusikkona ja yksinhuoltajana oli vaikeaa, mutta silti hän viihtyi Yhdysvalloissa erinomaisesti, ja hänestä tuli Yhdysvaltain kansalainen.[29] Yhdysvalloista käsin hän vieraili joitakin kertoja Suomessa esiintyen konsertein sekä radiossa.[30]

Vuonna 1951 kantaesitettiin Washington DC:ssä Sederholm Mooren säveltämä lapsille suunnattu operetti *Thumbelina: The Elfin Girl* (”Peukalo-Liisa: haltijatyttö”). Sederholm Moore kirjoitti teoksen mukaillen vapaasti Hans Christian Andersenin satua *Peukalo-Liisa* (*Tommelise*, 1835). Musiikki on sävelletty laulajille, kuorolle ja kamariyhtyeelle, ja mukana on tanssia. Kantaesitys tuotettiin yhteistyössä Yhdysvaltojen vanhimman konservatorion, Baltimoressa sijaitsevan Johns Hopkins -yliopiston Peabody-instituutin sekä Washington DC:n American Universityn kanssa. Ohjaajana oli sittemmin tunnettu musiikkiteatterin tekijä Martha Wright.[31] Teosta esitettiin 1960-luvulla ainakin Annapolisissa, Baltimoressa ja Dealessa.[32] Joissakin esityksissä Sederholm Moore lauloi itse noidan roolin.[33] Teoksen libretto on säilynyt Kongressin kirjastossa,[34] mutta partituuria ei vaikuttaisi olevan saatavilla julkisista arkistoista, kuten ei muitakaan Sederholm Mooren sävellyksiä. Mahdollisesti niitä voisi löytyä jälkeläisiltä.

Avioiduttuaan Washington DC:n valtionhallinnosta eläköityneen William E. Mooren kanssa Margo Sederholm Moore muutti tämän tilalle meren rannalle Dealeen Marylandiin.[35] Hän perusti vuonna 1966 *The Independet Performers* -nimisen yhdistyksen, joka tuotti musiikkiteatteria ja järjesti esittävien taiteiden opetusta.[36] Annapolisin oopperassa hän vaikutti hallituksen jäsenenä.[37] Vanhuksena Sederholm Moore menetti näkökykynsä, ja leskeksi jäätyään hän asui hoitolaitoksessa. Sederholm Moore kuoli 97-vuotiaana.[38]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Yksinlauluja ja laulelmia (Margo Sederholm Moore) (s.a.): *Blått hav*; *Bytet*; *Ensamhet*; *Fara*; *Fjärilsvisa i dur*; *Fjärilsvisa i moll*; *Folkvisa*; *Frid*; *Försommarkväll*; *Förnyelse*; *Hjärtat*; *Hjärta med kors uti*; *Hopplöshetens disciplin*; *Juninatt*; *Lärka*; *Nuets salighet*; *Ny grönska*; *O hav, du ljuva mäktiga*; *Pingst*; *Sjömansvisa*; *Den skadskjutna; Smek min kind; Stjärnhimmel*; *Till det oförklarliga*; *Vaggvisa*; *Önskan*. [k] *Soluret* kahdelle naisäänelle ja pianolle (Sederholm Moore) (n. 1938) [k]. Lastenooppera *Thumbelina: The Elfin Girl* (H. C. Andersenin sadun pohjalta Sederholm Moore) (1951) [[k], vain libretto säilynyt]. Pianomusiikkia [k].

Viitteet

1 Margareta (Margo) Moore, ent. Zilliacus, s. Sederholm.
2 Margo Sederholm Mooren sähke Vasthi Sederholmille 25.7.1955, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK.
3 Autio 2006; Eklund, Korsman & Scheinin 2009; Ättartavlor 2017, 525.
4 Esim. lehtileike Margo Sederholm Mooren kirjeiden välissä (*The Evening Capital*, 1965), Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK; vrt. *HBL* 12.9.1945.
5 *HBL* 25.6.1981.
6 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA.
7 Margo Sederholm Mooren kirjeet Vasthi Sederholmille 5.12.1916 ja 5.3.1917, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK; ks. myös Tukholman suomalaisen seurakunnan seurakuntakirjat 1909–1926: 255, RA.
8 *HBL* 16.4.1920; *Karjalan Aamulehti* 4.3.1921; *US* 2.2.1922.
9 *SP* 23.6.1922; *HS* 26.6.1922 ja 11.3.1923; *HBL* 11.3.1923; *HJ* 12.9.1931; *US* 4.10.1952.
10 Mooren ja Sederholmin perheiden välinen kirjeenvaihto sekä kirjeiden joukossa oleva lääkärintodistus 14.5.1935, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK; lehtileikkeet, Margo Sederholm Mooren henkilömappi, SM.
11 SJE 1938, xxx; *HBL* 25.6.1981.
12 Encore: Margareta Zilliacus.
13 *HBL* 5.10.1952 ja 27.9.1953; *Valvoja-Aika* 1.5.1924; *Karjala* 3.2.1925; *HJ* 12.9.1931; *US* 4.10.1952.
14 Margo Sederholm Mooren [Margareta Zilliacus] konserttiohjelma 15.1.1920, Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat, Pienpainatekokoelma, KK.
15 Esim. *BB* 15.10.1938; *US* 5.3.1939 ja 17.3.1939; *HS* 15.10.1938 ja 15.3.1939; *ÅU* 26.5.1939; *Työväen Musiikkilehti* 1.10.1938; *HBL* 19.11.1969.
16 *HS* 6.10.1938; *HJ* 29.10.1938; lehtileikkeet, SM.
17 Lehtileikkeet, SM.
18 *HBL* 28.11.1938.
19 *HBL* 28.11.1938; Margo Sederholm Mooren kirje [isän siskolle] Signe Sederholmille 4.7.1945, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK.
20 Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK.
21 SJE 1938, 906.
22 Vasthi Sederholmin kirje Margo Sederholm Moorelle 10.1.1961 sekä Mooren ja Sederholmin perheiden välinen kirjeenvaihto, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK; *SSD* 30.9.1952; *US* 29.9.1952; *HBL* 19.11.1969.
23 Margo Sederholm Mooren kirje sukulaisille Suomeen 13.1.1946 sekä Maria Sederholmille 7.3.1946, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK.
24 Esim. *Evening Star* (Washington DC) 15.4.1946, 28.9.1947, 10.7.1949, 2.10.1949, 4.11.1950, 30.5.1954 ja 4.6.1954; Margo Sederholm Mooren ja William E. Mooren kirjeet Vasthi Sederholmille, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK; vrt. myös *HBL* 29.11.1950 ja *US* 4.10.1952.
25 Margo Sederholm Mooren kirjeet Vasthi Sederholmille sekä kirjekokoelmassa oleva The Phillips Galleryn konserttiohjelma 10.7.1949, SLS/KK.
26 Esim. *Evening Star* 29.9.1947; *The Capital* (Annapolis, ML) 11.10.1969; Margo Sederholm Mooren kirjeiden välissä oleva konserttiohjelma 7.10.1945, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK.
27 *Evening Star* 17.7.1951.
28 Margo Sederholm Mooren kirje Vasthi Sederholmille 10.12.1943, Anna Sederholmille 25.3.1940 ja Signe Sederholmille 4.7.1944, SLS/KK.
29 Ancestry.com: U.S., Social Security Applications and Claims Index, 1936–2007: Margo S. Moore, 21.8.1956; *HBL* 5.10.1952.
30 Esim. *HBL* 7.10.1952 ja 27.9.1953; *SSD* 7.10.1952; *US* 29.9.1952 ja 5.2.1953.
31 *Evening Star* 29.4.1951, 5.5.1951 ja 1.7.1951; ks. myös *The Evening Capital* (Annapolis, ML) 16.6.1966.
32 *The Maryland Gazette* (Annapolis, ML) 16.6.1966; *The Evening Capital* 16.6.1966 ja 22.6.1966; *The Capital* 11.10.1969; Margo ja William E. Mooren joulukirje sukulaisille Suomeen XI/1966, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK; lehtileikkeet, SM.
33 *The Evening Capital* 16.6.1966.
34 Margo Sederholm Moore: Thumbelina (The elfin girl), libretto (1967), Kongressin kirjasto.
35 Margo Sederholm Mooren kirje sukulaisille 26.–31.7.1955, muu perheen kirjeenvaihto sekä kirjeiden välissä oleva lehtileike *The Evening Capital* -lehdestä vuodelta 1965, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK; *The Evening Capital* 29.6.1957; *The Capital* 11.10.1969; *HBL* 19.11.1969.
36 Margo ja William E. Mooren joulukirje [s.d.]1966, SLS/KK.
37 Margo Sederholm Mooren kirje Vasthi Sederholmille 21.11.1983, Vasthi Sederholmin arkisto, SLS/KK.
38 Mooren ja Sederholmin perheiden välinen kirjeenvaihto, SLS/KK; My Heritage: United States Social Security Death Index: Margo S. Moore; PeopleLegacy.com: Margo Sederholm Moore.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto: Svenska Litteratursällskapet i Finland
Vasthi Sederholmin arkisto
Margo Sederholm Mooren (Margareta Zilliacus), William E. Mooren ja Patrick Mooren kirjeet Vasthi Sederholmille ja muille sukulaisille
Mooren ja Sederholmin perheiden välinen kirjeenvaihto
Vasthi Sederholmin kirjeet Margo Sederholm Moorelle
Ruotsin Valtionarkisto
Tukholman suomalaisen seurakunnan arkisto: Seurakuntakirjat 1909–1926
Sibelius-museo
Margo Sederholm Mooren (Margareta Zilliacus) henkilömappi: lehtileikkeet
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1915–1918

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Ancestry.com: U.S., Social Security Applications and Claims Index, 1936–2007
Encore: Suomen kansallisoopperan ja -baletin esitystietokanta
Kansalliskirjasto: Pienpainatekokoelma: Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kongressin kirjasto: Margo Sederholm Moore: Thumbelina (The elfin girl), libretto (1967)
Kongressin kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
My Heritage: United States Social Security Death Index
PeopleLegacy.com

Kirjallisuus

Autio, Veli-Matti 2006: Sederholm, Jakob Johannes. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003627. Viitattu 29.6.2022.

Eklund, Olav, Kalevi Korsman & Barbro Scheinin 2010: Jakob Johannes Sederholm. – *Lithos* 16 s. 203–208.

SJE 1938: *Suomen jääkärien elämäkerrasto*. Puolustusministeriön Sotahistoriallisen toimiston julkaisuja IV. Helsinki: WSOY.

Ättartavlor 2017: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 1: A–D*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Tyyne Salokannel

Laihia 23.11.1893–10.12.1945 Helsinki

Tyyne Salokanteleen[1] ura kuvastaa naisten merkittävää roolia vapaakirkollisissa liikkeissä sekä toisaalta vapaiden ja vaihtoehtoisten uskonnollisten liikkeiden merkitystä säveltäjänaisten toimintakenttänä. Säveltäjäkollegansa Iina Karttusen tapaan Salokannel sävelsi ja sanoitti seurakuntien ja hengellisten yhteisöjen tarpeisiin lauluja, joista monet omaksuttiin nopeasti käyttöön. Salokanteleen laulut *Voimahan suureen rakkautes*, *Tyyntykää, tyyntykää juurella ristin* sekä *Käden alla* kuuluvat edelleen Suomen Vapaakirkon hengelliseen musiikkiohjelmistoon, ja niistä löytyy useita äänitteitä.[2]

Etelä-Pohjanmaan Laihialla maanviljelijäperheeseen syntynyt Tyyne Salokannel kasvoi kristillisessä kodissa. Uskonnollisen herätyksen hän koki opiskeluaikanaan Jyväskylän opettajaseminaarissa, jossa hän oli aloittanut opintonsa vuonna 1912.[3] Kansakoulunopettajan työura käynnistyi kotipaikkakunnalla Laihialla sekä Mäntyharjulla, ja pedagogista osaamistaan Salokannel täydensi muissa Pohjoismaissa sekä Virossa.[4] Pitkäaikaisimmat virat löytyivät Kauhavalta Kosolan kansakoulusta (1919–1935) sekä Uudestakaupungista (1935–1939).[5] Viimeiset vuotensa Salokannel asui perheineen Päijät-Hämeen Kärkölän Järvelässä sekä Varsinais-Suomessa Karinaisten Kyrön kylässä.[6]

Sotienvälisen ajan Suomessa Salokannel kuului Suomen Vapaakirkon julkaiseman *Nuorten todistus* -lehden sanoin ”vapaakirkollisten naisrunoilijoiden valionimiin”.[7] Hänen kirjallista tuotantoaan, kuten pienoiskuvaelmia, runoja ja kertomuksia, julkaistiin raittius-, kansakoulu- ja kristillisissä lehdissä. Kirjoitusten aiheet olivat yleensä uskonnollisia tai lasten elämänpiiriin liittyviä;[8] jotkut runot kuvastavat aikakauden ahdasmielisiä ja rasistisia stereotypioita.[9] Salokanteleen sävellyksiä julkaistiin lehdissä sekä Suomen Vapaakirkon Musiikkiliiton julkaisemissa *Sävelsilta*-lauluvihoissa 1920-luvun puolivälistä alkaen.[10] Lisäksi niitä julkaistiin hengellisissä laulukirjoissa – Salokanteleen itsensä mukaan ajoittain virheellisinä tai ilman säveltäjän lupaa muunneltuina versioina.[11] Monet lauluistaan hän laati omiin runoihinsa. Salokanteleen tekstejä sävelsivät myös muut hengellisen musiikin säveltäjät, kuten Iina Karttunen. Salokanteleen oma soitin oli kitara, jolle hän yleensä laati hengellisten laulujensa säestykset.[12] Kauhavalla asuessaan Salokannel johti paikallisen Vapaakirkon kitarayhtyettä eli kitarakuoroa.[13]

Salokannel oli kiinnostunut käden taidoista sekä kotiseutu- ja kansanperinteestä. Hän laati kaksi kirjontaan liittyvää käsityökirjaa, jotka sisältävät erilaisia nimikointimalleja (*Nimeilymalleja* I ja II, 1926 ja 1930).[14] Kansakouluoppilaidensa avustuksella hän keräsi kotiseuduiltaan satoja sanontoja ja kansanviisauksia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.[15] Kotitalostaan hän toimitti Kansallismuseon kokoelmiin esineistöä, kuten puulautasia ja -kuppeja, ja Uudenkaupungin-vuosinaan hän järjesti uudelleen paikallismuseon naisten käsitöitä käsittelevät kokoelmat.[16]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Tyyne Salokannel

Salokanteleen elämänkatsomuksessa ja musiikissa nivoutuivat yhteen kristinusko, kansallismielinen isänmaallisuus sekä kotiseutu- ja raittiusaate. Näitä aatteita hän edisti monissa yhdistyksissä, kuten Etelä-Pohjanmaan piirilähetyksessä ja Uudenkaupungin raittiusyhdistys Kasvissa.[17] Salokannelta onkin luonteeltaan kuvattu ”jyrkäksi ja suorasanaiseksi pohjalaiseksi”, ja rehevä Etelä-Pohjanmaan murre kukoistaa myös hänen kirjeenvaihdossaan.[18] Salokanteleen aviopuoliso, asemapäällikkö Hugo Salokannel oli vaimonsa tapaan vakaumuksellinen kristitty ja raittiusliikeläinen. Pariskunnan kotona suhtauduttiin epäilevästi nuorison ajanvietteisiin, kuten elokuvissa ja julkisilla uimarannoilla käyntiin, mutta suosittiin eläinsuojelua ja kasvissyöntiä.[19] Uskonnollisen vakaumuksensa kautta Salokanteleet olivat kiinnostuneita esperantoharrastuksesta, jota pidettiin hyvänä väylänä edistää kansainvälistä lähetystyötä. Kielen kehittäjän L. L. Zamenhofin kirjoittaman *Esperantohymnin* suomennos (1937) on Tyyne Salokanteleen käsialaa.[20]

Kristillisyyden ja isänmaallisuuden teemat lävistävät Salokanteleen säveltuotannon. Hän itse kertoi saaneensa kimmokkeen runojen ja laulujen tekemiseen varhaisella opettajanurallaan kokemastaan yksinäisyydestä sekä toisaalta jumalallisen johdatuksen kokemuksesta.[21] Hänen hengellisten laulujensa juhlallisen hartaissa, mollivoittoisissa melodioissa voi aistia eteläpohjalaista herännäisyyttä, körttiläisperinteen ja Siionin virsien vaikutteita.[22] Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton talvisodan jälkimainingeissa järjestämässä sota-aiheisessa sävellyskilpailussa Salokanteleen teokset *Leijonan pojat* ja *Isänmaan rukous* saivat kunniamaininnan.[23] Samoihin aikoihin sanomalehdissä kiersi muitakin hänen laulujaan: surumielinen *Haudalla*, maakuntahenkeä uhkuva *Lakeuden laulu* sekä yhteiskunnalliseen ahkeruuteen kannustava *Työseuramarssi*. Kaikkiin näihin säveltäjä laati sekä sävelen että sanat.[24]

Salokanteleen musiikillinen ja kirjallinen toiminta jatkui viimeisiin elinvuosiin saakka. 1940-luvun alku oli monessa suhteessa hänelle vilkasta työskentelyaikaa. Hän sävelsi tuolloin muun muassa kantaatin, josta Arvo Laitinen laati kuorosovituksen ja jota ei ole löytynyt julkisista arkistoista.[25] Lisäksi Salokannel oli mukana uudistamassa Suomen Vapaakirkon *Harpunsäveliä*-laulukirjaa. Kun Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uuteen koraalivirsikirja- ja messusävelmäehdotukseen tarvittiin mielipiteitä vuonna 1943, Salokannel oli yksi niistä, joilta pyydettiin lausunto.[26] Salokanteleen viimeiseksi kirjalliseksi työksi jäänyt historiallinen nuortenromaani *Iloiset leipurit* julkaistiin hänen viimeisenä elinvuonnaan.[27]

NKK

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Yksin- ja yhteislauluja (Tyyne Salokannel): *Käden alla isän rakkaan* (1917); *Voimahan suurehen rakkautes* (1934) (myös mieskuorolle sov. Juhani Pohjanmies); *Ristin varjo* ("Tyyntykää, tyyntykää juurella ristin") (1936); *Haudalla* (1940); *Isänmaan rukous* (1940); *Lakeuden laulu* (1940); *Leijonan pojat* (1940) (myös Edvin Heimovallan pianosäestyksellä); *Työseuramarssi* (1940). Seka- tai mieskuorolle (Salokannel): *Rukous* (1924); *Voimahan suurehen rakkautes* (sov. Pohjanmies) (1934). Kantaatti [kokoonpanosta ei tarkempaa tietoa] (n. 1941) [k].

Viitteet

1 Tyyne Maria Salokannel s. Ihamäki.
2 Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
3 *Pohjalainen* 21.8.1912; *Suomen Viikkolehti* 18.11.1943; Mikkola ym. (toim.) 1937, 659.
4 *Suomen Viikkolehti* 18.11.1943; Mikkola ym. (toim.) 1937, 659.
5 Esim. *Ilkka* 7.5.1929; *TS* 9.5.1935; *UuA* 8.12.1939.
6 *ESS* 27.3.1942; Tyyne Salokanteleen kirje Tyyne-Liisa Salmensaarelle 28.7.1945, T. Salmensaaren kirjeenvaihto lähetyskentille ja kotimaahan 1931–1962, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
7 *Nuorten todistus* 1.5.1937.
8 Esim. *Nuorten todistus* 1.2.1927; *Raitis Rautatieläinen* 1.3.1938.
9 Esim. *Koitto* 16/1933.
10 Esim. *Nuorten todistus* 1.4.1924 ja 1.9.1929; ks. myös Salokanteleen kirje Salmensaarelle 20.2.1934, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
11 Salokanteleen kirjeet Salmensaarelle 3.3.1934 ja 28.12.1944, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
12 *Nuorten todistus* 1.6.1932; ks. myös *Suomen Viikkolehti* 19.11.1931.
13 Salokanteleen kirjeet Salmensaarelle 4.11.1931, 28.1.1933 ja 15.2.1933, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
14 *HS* 31.10.1926; *UuA* 21.12.1930.
15 Esim. *US* 2.12.1920; ks. myös Salokanteleen kirje Salmensaarelle 22.3.1936, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
16 *SSD* 15.1.1929; *Uudenkaupungin Sanomat* 13.3.1937; Finna.fi.
17 Esim. *Suomen Viikkolehti* 12.4.1934; *Uudenkaupungin Sanomat* 7.11.1936.
18 Hämelin & Rautamäki 2001, 320; Salokanteleen kirjeet Salmensaarelle, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
19 Kerminen 2021; *Uudenkaupungin Sanomat* 2.2.1937.
20 *Uudenkaupungin Sanomat* 11.2.1937; Zamenhof 1937.
21 *Nuorten todistus* 1.6.1932.
22 Teologisessa mielessä Salokannel tosin suhtautui körttiläisyyteen kriittisesti; ks. Salokanteleen kirjeet Salmensaarelle 28.1.1933 ja 18.5.1935, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
23 *HS* 9.6.1940; *Hämeen Sanomat* 29.6.1940; Tyyne Salokanteleen painetut nuottijulkaisut, SM.
24 Salokanteleen painetut nuottijulkaisut, SM; *Kotirintama* 4.4.1940, 9.5.1940 ja 1.6.1940; *Ilkka* 30.4.1940.
25 Esim. Salokannel 1943 & 1944; kantaatista ks. Salokanteleen kirjeet Salmensaarelle 15.2.1941, 21.4.1941 ja 12.1.1942, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
26 *Suomen Musiikkilehti* 1.9.1943. Pyytäjä oli eteläpohjalaissyntyinen kuoronjohtaja-säveltäjä Heikki Klemetti. Salokanteleen kirje Salmensaarelle 13.9.1943, Suomen Vapaakirkon arkisto II, KA.
27 Salokannel 1945.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto

Suomen Vapaakirkon arkisto II: T. Salmensaaren kirjeenvaihto lähetyskentille ja kotimaahan 1931–1962: Tyyne Salokanteleen kirjeet Tyyne-Liisa Salmensaarelle

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Finna.fi: Tyyne Ihamäen [Salokanteleen] Kansallismuseolle lahjoittamat esineet. Kansatieteen kokoelmat, Suomen Kansallismuseo.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Salokannel, Tyyne 1943: *Varjeluksen turvin*. Suomen opettajain raittiusliiton vuorokeskusteluja nro 49. Vammala: Suomen opettajain raittiusliitto.

Salokannel, Tyyne 1944: *Sateenkaari: Vuoropuheluja hengelliseen lastentyöhön*. Helsinki: Kuva ja sana.

Salokannel, Tyyne 1945: *Iloiset leipurit*. Helsinki: Kirjapaja.

Sibelius-museo: Tyyne Salokanteleen painetut nuottijulkaisut

Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Zamenhof, L. L. 1937: *Esperantohymni*. Suom. Tyyne Salokannel. Uusikaupunki: omakustanne. [KK]

Kirjallisuus

Hämelin, Eila & Vappu Rautamäki 2001: *Tienraivaajat: Vapaakirkon naiset ilosanoman viejinä*. Hämeenlinna: Päivä Oy.

Kerminen, Ritva 2021: Ritva Kermisen muistoja isästään [Hugo Salokanteleesta]. *Lounakirjailijat – Lounais-Hämeen kotiseutukirjailijat* -tietokanta. https://www.lounakirjailijat.net/lounakirjailijat/kirjailijat/?authorid=89&newstitle=Salokannel+Hugo+William. Viitattu 24.10.2021.

Mikkola, J. M., Artturi Leinonen & Sulo Rekola (toim.) 1937: *Jyväskylän seminaari 1863–1937: Muistojulkaisu*. Helsinki: Valistus.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sylvi Raitio Orola

Sylvi Raitio Orola

Sortavala 20.5.1894–
23.10.1955 Helsinki

Sylvi Raitio Orola[1] syntyi Sortavalassa musiikkia harjoittavaan opettajaperheeseen.[2] Hänestä tuli pianonsoitonopettaja ja säveltäjä. Isoveli Eino Raitiosta tuli viulisti ja kapellimestari, isoveli Väinö Raitiosta säveltäjä,[3] ja pikkusisko Aune Österberg (s. Raitio) harjoitti laulua. Muutkin sisarukset musisoivat, ja Sylvi ja Aune myös esiintyivät yhdessä.[4] Perheen äiti Elli (Elin) Raitio (s. Eriksson) oli pianisti ja pianonsoitonopettaja, ja isä Kosti Raitio työskenteli lehtorina Sortavalan, Pietarsaaren ja Jyväskylän opettajaseminaareissa, viimeksi mainitussa johtajana vuodesta 1900 alkaen. Suurimman osan lapsuudestaan Sylvi Raitio Orola asui Jyväskylässä.[5] Äiti lienee ollut hänen ensimmäinen musiikinopettajansa.[6] Suomenkielisen Jyväskylän tyttökoulun (1911) jälkeen Sylvi Raitio Orola opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa (1912) ja Porvoon naisopistossa (1915). Musiikkiopistossa häntä opettivat pianonsoitossa Ingeborg Hymander ja laulussa Axel von Kothen.[7]

Sylvi Raitio Orolan nuoruudessaan 1920-luvun alkuvuosina säveltämät liedit olivat aikanaan suosittuja.[8] Vielä 1930-luvulla niitä kuuli radiossa ja konserteissa, joissa niitä esittivät muiden muassa laulajat Olivia Gebhard, Lola Elg ja Elli Pihlaja.[9] Vuonna 1923 julkaistun *Neljä laulua* -nimisen opuksen avauslaulu, *Sirkan laulu*, edustaa hyvin Raitio Orolan omaperäistä tyyliä, jota luovat ilmeikkäät sointivärit, voimakas kuvallisuus, impressionistinen tunnelmointi, hienostuneet yksityiskohdat ja huumori.[10] Einari Vuorelan hauskassa runossa uninen heinäsirkka vetelee kaihoisaa veisuaan uunin takana ja kokee tavanomaisen taiteilijakohtalon jäädessään unohduksiin pimeään nurkkaan. Pysähtynyt soinnuttelu, nopeasti sulkeutuvat säekaaret ja harppumaiset murtosoinnut kuvaavat nukahtavaa bardia – sekä samalla kaiken elon jatkuvaa vaipumista historiaan.[11]

Vuonna 1927 Sylvi Raitio Orola meni naimisiin arkkitehti Urho Orolan (ent. Åberg) kanssa. Sittemmin hän keskittyi säveltämään lastenlauluja, joita on käytetty musiikinopetuksessa ja -harjoituksessa kaikilla kouluasteilla, lastentarhoissa ja kodeissa. Raitio Orola sävelsi lastenlaulujaan monien tunnettujen runoilijoiden teksteihin mutta myös itse kirjoittamiinsa sekä äitinsä ja isänsä laatimiin runoihin.[12]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Raitio Orolan lastenmusiikissa on arvostettu musiikillista kekseliäisyyttä ja kaunista soinnikkuutta sekä eläytymistä lapsen ajatus- ja tunnemaailmaan.[13] Tuotantoon kuuluu monia kissa-aiheisia sävelhelmiä, kuten runoilija Immi Hellénin klassikkotekstiin sävelletty *Valokuvaajassa,* sekä muita henkeviä ja hauskoja lauluja, kuten Antti Rytkösen tekstiin sävelletty *Itikoiden iltavirsi.* Toisin kuin säveltämistä yleensä lasten musiikin tekemistä pidettiin kyseisenä aikana naissukupuolelle sopivana ja hyväksyttävänä musiikin harjoittamisen alueena. Raitio Orola sekä moni muu hänen naispuolinen kolleganSa loi huomattavan tuotannon juuri tällä alueella. Osa tästä lastenmusiikista on tarkoitettu lasten laulettavaksi (esim. koululaulut) mutta osa aikuisten esittämäksi taiteeksi, joka on suunnattu sekä lapsille että lapsuuden sisäiseen taikamaailman elävän yhteyden säilyttäneille aikuisille.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Metsätieni* (tuntematon) (1922); *Neljä laulua* op. 1 (1923): (1) *Sirkan laulu / Syrsans sång* (Einari Vuorela, ruots. Nino Runeberg), (2) *Ein Röslein rot* (Robert Burns, saksannos), (3) *Salolla paimenessa / Vallarelåt på mon* (J. H. Erkko, ruots. Nino Runeberg), (4) *Paimenen laulu / Herdegossens visa* (P. J. Hannikainen, ruots. Nino Runeberg).

Lastenlauluja: *Lauluja lasten iloksi: 1. vihko* (1928): (1) *Pieni matkalainen* (Kosti Raitio), (2) *Valokuvaajassa* (Immi Hellén), (3) *Pikku juttu* (Alli Nissinen), (4) *Keinulaulu* (Larin-Kyösti), (5) *Mirrien marssi* (Sylvi Raitio Orola), (6) *Itikoiden iltavirsi* (Antti Rytkönen), (7) *Pikku Mirri* (Raitio Orola), (8) *Lasten laiva* (Elli Raitio), (9) *Koti* (Kosti Raitio), (10) *Jouluilta* (Raitio Orola); *Lauluja lasten iloksi: 2. vihko* (teksti Sylvi Raitio Orola, jollei toisin mainita) (1929): (1) *Aamurukous,* (2) *Nukku-Matti ja Uni-Jukka,* (3) *Me laulamme* (Paavo Cajander), (4) *Iltalaulu,* (5) *Perhosen laulu,* (6) *Iloinen Liisa,* (7) *Kesä,* (8) *Joulukirkkoon,* (9) *Pikku Hanna,* (10) *Koulu jo alkaa*; *Lauluja lasten iloksi: 3. vihko* (1930): (1) *Hiekkarannalla* (Aini Setälä), (2) *Pikku Leena* (Immi Hellén), (3) *Paras kukko* (M. K.), (4) *Helmikuun ilta* (Ilmari Kianto), (5) *Pikku Kaukon kehtolaulu* (Huugo Jalkanen), (6) *Mummolaan* (Aini Setälä), (7) *Pikku Inkerin laulu* (Ilmari Kianto), (8) *Joulu-ukko* (Raitio Orola), (9) *Laskiainen tullut on* (Juho Laine), (10) *Koulua me kuljemme* (Raitio Orola); *Nyt liitäös leikissä toukokuun* (Larin-Kyösti) (s.a.).

Viitteet

1 Sylvi Elisabeth Orola s. Raitio, ent. Åberg; nimenmuutos Åbergista Orolaksi vuonna 1939.
2 Sylvi Raitio Orolan virkatodistus 26.11.2020, HELSK; Sortavalan kaupunkiseurakunnan syntyneet ja kastetut 1891–1918, KA.
3 Ks. esim. Isolammi 2019.
4 *US* 5.12.1919; *NÄ* 2.4.1921; *IL* 22.4.1922.
5 Raitio Orolan virkatodistus; Sortavalan kaupunkiseurakunnan syntyneet ja kastetut 1891–1918, KA; Jyväskylän kaupunkiseurakunnan muuttaneet 1891–1896, KA; Isolammi 2019, 149–150.
6 Isolammi 2019, 150.
7 *Suomalainen* 31.5.1911; *Uusimaa* 20.8.1913; *Keski-Suomen Sanomat* 26.8.1913; *AL* 18.6.1915; *Uusimaa* 26.9.1917; HMO:n oppilasmatrikkeli 1909–1912, SA/TA; Dahlström 1982, 334.
8 Esim. *Keski-Suomalainen* 29.5.1924; *VBL* 29.1.1925; *Vaasa* 30.1.1925; *Sisä-Suomi* 18.11.1928.
9 Esim. *HS* 9.1.1932 ja 10.6.1933; *HBL* 14.1.1933; *AL* 19.5.1935; *Keskisuomalainen* 23.7.1935.
10 Sylvi Raitio Orolan painetut nuottijulkaisut, KK ja SM; Sylvi Raitio Orolan musiikkikäsikirjoitukset, Fazerin kokoelma sekä Väinö Raition musiikkikäsikirjoitukset, KK.
11 Välimäki 2023 (tulossa).
12 Raitio Orolan painetut nuottijulkaisut, KK ja SM.
13 *Sisä-Suomi* 18.11.1928 ja 20.11.1928.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Sylvi Raitio Orolan virkatodistus 26.11.2020
Kansallisarkisto
Jyväskylän kaupunkiseurakunnan arkisto: Muuttaneet 1891–1896
Sortavalan kaupunkiseurakunnan arkisto: Syntyneet ja kastetut 1891–1918
Kansalliskirjasto
Fazerin kokoelma: Sylvi Raition Orolan musiikkikäsikirjoitukset
Väinö Raition musiikkikäsikirjoitukset: Sylvi Raitio Orolan musiikkikäsikirjoitus
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1909–1912

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Sylvi Raitio Orolan painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Isolammi, Hanna 2019: *Väinö Raition orkesteriteosten modernismi ja sen vastaanotto 1920-luvun Helsingissä.* Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 28. Helsinki: HY.

Välimäki, Susanna 2023 (tulossa): [Teosesittely Sylvi Raitio Orolan *Sirkan laulusta*.] Teoksessa *Öinen madonna: Suomalaisten naisten säveltämiä yksinlauluja 1840-luvulta 1940-luvulle.* Toim. Susanna Välimäki, Nuppu Koivisto-Kaasik & Timo Virtanen. Sävelten tyttäret vol. 2. Helsinki: Fennica Gehrman.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Annie Fagerholm-Virkkunen

Moskova (Venäjä) 9.10.1895–7.7.1946 Helsinki

Annie Fagerholm-Virkkunen

Annie Fagerholm-Virkkunen[1] oli mezzosopraano, musiikkipedagogi ja lastenmusiikin säveltäjä. Hän syntyi ja asui lapsena Moskovassa. Kun hän oli nelivuotias, hänen Baltiasta kotoisin ollut äitinsä Alma Fagerholm (s. Sevón) menehtyi. Isä, insinööri Oscar Fagerholm,[2] meni muutaman vuoden päästä uusiin naimisiin Martha Fagerholmin (s. Eklund) kanssa. Monilapsinen perhe muutti Suomeen esikoisen Annien ollessa kymmenvuotias.[3] Fagerholm-Virkkunen kävi koulua Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa, josta hän sai päästötodistuksen vuonna 1912.[4] Sen jälkeen hän opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa kolme vuotta (1912–1915). Laulua hän harjoitti Alexandra Ahngerin johdolla ja pianonsoittoa Antonie Leontjeffin, Ingeborg Hymanderin sekä Ilmari Hannikaisen ohjauksessa.[5] Lauluopintojaan hän täydensi Signe Liljequistin ja Maikki Järnefelt-Palmgrenin yksityistunneilla[6] sekä mahdollisesti myös synnyinkaupunkinsa Moskovan konservatoriossa.[7]

Nuoruudessaan Fagerholm-Virkkunen esiintyi konsertti-, operetti- ja kabareelaulajana[8] mutta teki päätyönsä musiikinopettajana.[9] Hän johti 1940-luvun alussa Lappeenrantaan perustamaansa musiikkiopistoa[10] mutta työskenteli kuitenkin sotavuodet 1942–1944 musiikinteorian, pianonsoiton ja laulun opettajana Viipurin Musiikkiopistossa.[11] Sota-aikaan sisältyivät myös lottakuoron johtaminen sekä hyväntekeväisyyskonsertit, joissa hänen ohjelmistoonsa kuului laulaja- ja säveltäjäkollegan Edit Polónin yksinlaulu *Kotia kohti*.[12]

Säveltäjänä Fagerholm-Virkkunen tuotti lastenmusiikkia. Hän sävelsi suomalaisen lastenkirjailijan Ester Waltersin teksteihin Söderströmin vuonna 1918 julkaiseman kokoelman *Joulutontut ynnä muita laululeikkejä*.[13] Pedagoginen musiikkiteatterikappale *Käynti sointujen linnassa* (1942) käsittelee musiikin henkistä merkitystä ja tärkeää sijaa kasvatuksessa. Teos kantaesitettiin Lappeenrannan musiikkiopistossa toukokuussa 1942.[14]

Fagerholm-Virkkunen avioitui vuonna 1918 agronomi Magnus Aspelinin kanssa,[15] josta hän erosi joidenkin vuosien jälkeen.[16] Toinen, vuonna 1923 solmittu

https://doi.org/10.21435/ha.154

avioliitto jääkärieversti Väinö Virkkusen (ent. Snellman) kanssa[17] päättyi eroon vuonna 1945. Seuraavana vuonna Fagerholm-Virkkunen kuoli sydäninfarktiin kotonaan Helsingin Töölössä, 50-vuotiaana.[18] Mahdollisesti hänen säveltuotantoaan voisi löytyä yksityisistä perhearkistoista.

SV

Sävellyksiä

Lastenlauluja ja laululeikkejä: *Jultomtarna med flere sånglekar / Joulutontut ynnä muita laululeikkejä* (Ester Walters) (1918): (1) *Jultomtarna / Joulutontut,* (2) *Stjärnornas dans / Tähtien karkelo,* (3) *Olles skidfärd / Ollin hiihtomatka.* Pedagoginen musiikkinäytelmä *Käynti sointujen linnassa* (Annie Fagerholm-Virkkunen) (1942) [k].

Viitteet

1 Anna (Annie) Irene Fagerholm-Virkkunen s. Fagerholm, ent. Fagerholm-Aspelin, ent. Snellman.
2 Annie Fagerholm-Virkkusen virkatodistus 9.9.2022, HELSK; HMO:n oppilasmatrikkeli 1912–1915, SA/TA; *BT* 16.5.1958.
3 Fagerholm-Virkkusen virkatodistus.
4 SFH:n oppilasmatrikkeli 1906–1921, Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkisto, KA.
5 HMO:n oppilasmatrikkeli 1912–1915, SA/TA.
6 *Laatokka* 18.1.1923.
7 *FAT* 23.9.1916.
8 *TM* 1.1.1916; *Uusi Säveletär* 1.2.1917; *ÅU* 10.4.1917; *Dagens Press* 17.4.1917; *USr* 7.10.1917; *HS* 2.1.1918; *HBL* 12.3.1920 ja 2.12.1920; *Lördagens Julblad* 11.12.1920; *Laatokka* 2.1.1923.
9 *BT* 16.5.1958; *WN* 13.09.1923; *Kansan työ* 25.3.1944.
10 *Etelä-Savo* 8.3.1941 ja 27.1.1942; *Etelä-Saimaa* 7.5.1942 ja 20.8.1942.
11 Rasilainen & Pullinen 1968, 185–186.
12 *Etelä-Savo* 27.1.1942; *Etelä-Saimaa* 31.1.1942.
13 Annie Fagerholm-Virkkusen painetut nuottijulkaisut, KK.
14 *Etelä-Saimaa* 7.5.1942; *Etelä-Savo* 23.5.1942; *Kansan työ* 28.5.1942.
15 Fagerholm-Virkkusen virkatodistus.
16 *BT* 16.5.1958.
17 SJE 1938, 879; *Aero* 1.2.1923.
18 Annie Fagerholm-Virkkusen kuolintodistus, Kuolintodistusarkisto, KA. Kiitos Vilma Välimäelle lääketieteellisen terminologian tulkitsemisesta.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Annie Fagerholm-Virkkusen virkatodistus 9.9.2022
Kansallisarkisto
Kuolintodistusarkisto: Annie Fagerholm-Virkkusen kuolintodistus
Svenska flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1906–1921
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1912–1915

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Rasilainen, Toivo & Erkki Pullinen 1968: *Viipurin Musiikkiopisto: Lahden Musiikkiopisto: 50 vuotta opetusta.* Lahti: Lahden musiikkiopisto.
SJE 1938: *Suomen jääkärien elämäkerrasto.* Puolustusministeriön Sotahistoriallisen toimiston julkaisuja IV. Helsinki: WSOY.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kitty Fredén

Kotka 5.7.1896–3.6.1961 Helsinki

Kitty Fredén

Kitty Fredén[1] oli kapellimestari, säveltäjä, laulunopettaja ja kuoronjohtaja. Hän aloitti uransa 1920-luvulla laulajana sekä operetteihin ja laulunäytelmiin erikoistuneena kapellimestarina. Vuodet 1928–1935 hän toimi kapellimestarina Kotkan Näyttämöllä,[2] vuodet 1935–1936 Lahden teatterissa[3] ja syksystä 1936 alkaen Porin Teatterissa.[4] Hän ohjasi operetteja ja laulunäytelmiä sekä sävelsi ja sovitti musiikkia teatteriin, kuoroille ja lauluyhtyeille. Porin Teatterissa hänen työparejaan olivat esimerkiksi ohjaaja-näyttelijä Saara Ranin sekä operettiohjaaja Glory Leppänen, joka muistetaan myös oopperalaulaja ja -ohjaaja Aino Acktén tyttärenä.[5]

Säveltäjänä Fredén keskittyi teatteri- ja laulumusiikkiin. Hänen operettinsa *Päivä Porissa* kantaesitettiin Porin Teatterin voimin huhtikuussa 1937. Siihen sisältyivät tanssit *H-laivapoikain marssi*, *Kirjurinluodon tango* sekä *Puuvillatyttöjen ja konepoikain baletti*, joiden koreografiat suunnitteli Ester Lindgren.[6] Fredénin näytelmämusiikkeihin kuuluu esimerkiksi William Shakespearen *Othello* (1936).[7] Fredénin teatterisävellyksiä ei ole toistaiseksi löytynyt arkistoista. Hänen kaksi lastenlauluaan – *Lapin äiti laulaa* ja *Pirjon matka Höyhensaarelle* – sen sijaan löytyy 1930-luvun savikiekolta.[8] Jälkimmäinen on julkaistu myös laulukirjassa.[9] Antikvariaatista löytyi käsikirjoituksena laulu *Toiveuni*, jonka Fredén laati porilaisen opettaja-kirjailijan Kaarina Alavan tekstiin. Es-duurissa kulkeva vetävä valssi voisi hyvin olla peräisin jostakin teatterikappaleesta. Merkinnöistä päätellen käsikirjoitus on tullut Alavan haltuun vuonna 1943.[10]

Fredén opiskeli laulua Maikki Järnefelt-Palmgrenin ja Ida Ekmanin johdolla.[11] Hän opetti koko elämänsä itsekin laulua yksityisesti sekä Kotkan ja Porin kansankonservatorioissa.[12] Hän johti kuoroja – kuten Porin Naislaulajia – sekä työskenteli pianistina ja kamarimuusikkona.[13] Nuoruudessaan hän esiintyi laulajana ja näyttelijänä.[14] 1940-luvulla Fredén toimi Suomen Laulajain ja Soittajain liiton Satakunnan osaston hallituksessa.[15] Asuttuaan pari vuosikymmentä Porissa Fredén muutti vuonna 1953 Helsinkiin ja jatkoi laulu- ja pianotuntien antamista pääkaupunkiseudulla.[16]

Kitty Fredénin äiti Ida Lönnström oli vaatekauppias ja isä Conrad Lönnström Kotkan Konepajan perustajia.[17] Lehtitietojen mukaan Kitty Fredénin ensimmäinen aviomies olisi ollut Tšistopolista kotoisin ollut upseeri Dmitri Platonov,[18] mutta

https://doi.org/10.21435/ha.154

asialle ei ole löytynyt vahvistusta kirkonkirjoista. Heinäkuussa 1924 Kitty Fredén avioitui ruotsalaisen insinöörin Simon Fredénin (1880–1924) kanssa, mutta tämä kuoli vain kuukauden kuluttua häistä. Kitty Fredén eli loppuelämänsä leskenä. Hänellä oli yksi adoptiolapsi.[19]

SV

Sävellyksiä

Näyttämöteoksia: musiikkia näytelmään *Othello* (William Shakespeare) (1936); operetti *Päivä Porissa* (Aarne Salonen) (1937). [k] Laulumusiikkia: *Lapin äiti laulaa* (Aarne Salonen) (1930-l.); *Pirjon matka höyhensaarelle* (1930-l.); *Toiveuni* (Kaarina Alava) (1943); naiskuoroteos *Äidin tuutulaulu* (tuntematon) (s.a.).

Viitteet

1 Kerstin (Kitty) Zaida Elisa Fredén s. Lönnström.
2 *Kotka Nyheter* 2.10.1928; *Näyttämö* 1.1.1928 ja 1.10.1928; *Kymenlaakson Sanomat* 25.10.1928, 5.10.1929 ja 12.10.1929; *HS* 14.8.1929; *Etelä-Suomi* 5.10.1929; *Eteenpäin* 10.3.1930, 30.10.1931 ja 27.11.1934; *Maaseutu* 23.8.1930; *ESS* 12.3.1932 ja 13.12.1932; *Kouvolan Sanomat* 23.2.1933; *Naamio* 1.5.1934 ja 1.12.1935; *Lahti* 10.8.1935.
3 *Loviisan Sanomat* 16.8.1935; *ESS* 10.8.1935; *Lahti* 10.8.1935; *Lahden Teatteriuutisia* 1.1.1940.
4 *Satakunnan Kansa* 26.5.1936 ja 25.8.1936; *HS* 2.4.1937; *Månads-Revyn* 1.3.1941; *BT* 12.10.1945.
5 Esim. *Lalli* 3.9.1936; *Naamio* 1.12.1936, 25.4.1937, 1.9.1938, 1.2.1939 ja 5.6.1939; *Työväen Näyttämötaide* 1.9.1939; *Satakunnan Kansa* 8.11.1936, 12.12.1937, 17.8.1938, 2.11.1938, 19.2.1939 ja 27.9.1939; *HS* 22.12.1941; *BT* 17.9.1940, 17.1.1941, 25.11.1941 ja 12.1.1943.
6 *Satakunnan Kansa* 9.4.1937 ja 15.4.1937; *BT* 13.4.1937.
7 *Lalli* 26.9.1936 ja 6.10.1936.
8 Rytmi-pojat, Malmstén, Jurva, Pitkänen 1936.
9 Tynnilä 1936.
10 Kitty Fredénin musiikkikäsikirjoitus, Susanna Välimäen kotiarkisto.
11 *Etelä-Suomi* 14.5.1925; *Suomen Nainen* 31.12.1927.
12 *Etelä-Suomi* 29.9.1928; *BT* 9.5.1939, 13.9.1940, 13.5.1941, 28.5.1943, 11.10.1946 ja 18.3.1952; *ESS* 2.11.1935; *MT* 1.5.1941.
13 *SP* 4.11.1940; *Radiokuuntelija* 8.3.1942, 22.3.1942 ja 25.4.1943; *BT* 2.3.1945; *Tammerfors Aftonblad* 2.10.1947; *HS* 24.5.1949.
14 *Kotka Nyheter* 3.1.1920 ja 14.1.1928; *Etelä-Suomi* 14.5.1925 ja 19.5.1925; *Kouvolan Sanomat* 28.1.1928; *HS* 12.8.1928; *Kymenlaakson Sanomat* 28.3.1929; *TS* 18.8.1933.
15 *BT* 6.4.1948.
16 *BT* 18.3.1952; *SSD* 5.7.1956; Kitty Fredénin virkatodistus 8.9.2022, HELSK.
17 *Kotka Nyheter* 8.11.1913, 19.11.1921 ja 4.11.1944; Fredénin virkatodistus.
18 *Etelä-Suomi* 17.4.1917 ja 26.4.1917; *ÅU* 30.4.1917.
19 Fredénin virkatodistus; *HBL* 3.8.1924.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Kitty Fredénin virkatodistus 8.9.2022
Susanna Välimäen kotiarkisto
Kitty Frédenin musiikkikäsikirjoitus

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Rytmi-Pojat, Eugen Malmstén, Anna-Liisa Jurva ja Greta Pitkänen 1936: *Pirjon matka Höyhensaareen; Lapin äiti laulaa*. Äänilevy, Columbia DY64. [KK]
Tynnilä, Valto 1936: *Lasten lauluja, I vihko*. Helsinki: V. Tynnilä. [KK]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Carina Orasto-Loederer

Kuru 5.8.1896–1.10.1968 Wien (Itävalta)

Carina Orasto-Loederer

Amerikansuomalainen ooppera- ja liedlaulaja Carina Orasto-Loederer[1] – syntymänimeltään Martha Korpela – tuli aikoinaan New Yorkissa tunnetuksi Jean Sibeliuksen laulujen sekä muun suomalaisen musiikin esittäjänä.[2] Häneltä on säilynyt yksi oma sävellys, *Talvisodan sankarihaudalla* (*Vid vinterkrigets hjältegrav*) laululle ja sellolle, jonka hän sävelsi omaan tekstiinsä ja josta on säilynyt vain pianisti Väinö Mackeyn laatima pianosäestyksellinen versio.[3]

Kurussa Pirkanmaalla kauppiasperheeseen syntyneen Orasto-Loedererin äiti oli Augusta Korpela (s. Nisén) ja isä Antti Korpela.[4] Perheen kaikki lapset päätyivät taidealalle. Nuorena menehtynyt Sylvi oli pianisti, Paul viulisti ja kieltenopettaja, Leo kuvataiteilija ja Lauri näyttelijä.[5] Perhe muutti Helsinkiin 1900-luvun vaihteessa kauppaliikkeen mentyä konkurssiin.[6] Orasto-Loederer kirjoitti vuonna 1915 ylioppilaaksi Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun jatko-opistosta.[7] Viimeistään 1920-luvun alussa hän lähti harjoittamaan musiikkiopintoja Saksaan ja Itävaltaan, missä hän lienee tutustunut aviomieheensä, eksotisoivista Haiti-kuvauksistaan tunnettuun kuvataiteilijaan Richard Loedereriin.[8] Orasto-Loederer asettui vuonna 1926 New Yorkiin, mutta suoritti vielä 1930-luvun alussa lauluopintoja Wienissä.[9] Hän teki laulajanuransa Yhdysvalloissa ja Keski-Euroopassa esiintyen esimerkiksi Wagner-rooleissa Saksan oopperataloissa sekä konserttilavoilla 1930-luvun lopulla.[10] Suomessa käydessään Orasto-Loederer esiintyi radiossa, Suomalaisessa Oopperassa sekä Helsingin ja Turun kaupunginorkestereiden solistina.[11] Kotimaanvierailuillaan hän viihtyi musiikkitieteilijä Otto Anderssonin sekä pianotaiteilija Margaret Kilpisen ja säveltäjä Yrjö Kilpisen seurassa.[12] Yhdysvalloista käsin Orasto-Loederer avusti Åbo Akademin sekä Sibelius-museon varainkeruuta järjestämällä hyväntekeväisyyskonsertteja.[13] Musiikkiuransa ohella Orasto-Loederer julkaisi runoja ja lastenkirjan sekä teki käännöstöitä.[14] Hän esimerkiksi käänsi saksaksi Oskar Merikannon L. Onervan tekstiin säveltämän *Hyvästi*-yksinlaulun (op. 87 nro 3; *Leb' wohl*).[15]

Säveltäjänä Orasto-Loederer luonnehti itseään itseoppineeksi melodikoksi.[16] Loppuvuodesta 1939 syntyneen laulunsa *Talvisodan sankarihaudalla* hän laati Suomen hyväksi

https://doi.org/10.21435/ha.154

järjestettyä konserttia varten ja sellon säestyksellä esitettäväksi. Siihen laati myöhemmin pianosäestyksen toinen amerikansuomalainen muusikko Väinö Mackey, ja ruotsinnoksen teki säveltäjä itse. Orasto-Loederer yritti saada laulun pianosäestyksellisen version julkaistua Suomessa talvisodan syttymisen muistovuonna 1949, mutta hanke ei onnistunut.[17] Orasto-Loedererin muista mahdollisista sävellyksistä ei ole toistaiseksi tietoa.

Viimeiset vuotensa Orasto-Loederer eli Wienissä. Elämää vaikeuttivat taloushuolet sekä pitkäaikainen sairaus.[18] Hänen tuhkansa laskettiin sukuhautaan Kokkolaan, missä hänen Leo-veljensä oli perheineen asunut.[19]

NKK

Sävellyksiä

Lauluäänelle ja säestykselle: *Talvisodan sankarihaudalla / Vid vinterkrigets hjältegrav* (Carina Orasto-Loederer) laululle ja sellolle (1939) (myös laululle ja pianolle, sov. Väinö Mackey) [selloversio [k]].

Viitteet

1 Carina Orasto-Loederer s. Martha Katarina Korpela; käytti nuoruudessaan myös nimeä Martta (Martha) Orasto. Nimenmuutos Korpelasta Orastoksi vuonna 1920. *SVL* 23.7.1920.
2 Esim. Andersson 1955, 149–159; Myhrman 1972, 472–473.
3 Carina Orasto-Loedererin musiikkikäsikirjoitus, SM.
4 *HBL* 19.8.1941; *Österbottningen* 30.11.2001.
5 *Österbottningen* 26.6.1981 ja 30.11.2001.
6 *SVL* 17.7.1901.
7 SFH:n oppilasmatrikkeli 1906–1921, Svenska Flicklyceet i Helsingfors -arkiv, KA; *HBL* 26.9.1915.
8 Lehtileikkeet, Carina Orasto-Loedererin henkilömappi, SM.
9 Lehtileikkeet, SM; Carina Orasto-Loedererin kirje Otto Anderssonille 18.12.1949, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA.
10 Lehtileikkeet sekä käsiohjelmat, Carina Orasto-Loedererin henkilömappi, SM; *HBL* 2.9.1936.
11 Esim. *Sosialisti* 14.8.1928; *WN* 21.9.1935; *US* 30.9.1935; *HS* 7.10.1935; *HBL* 2.9.1936; *TS* 7.10.1956.
12 Kilpisistä ks. esim. Orasto-Loedererin kirjeet Anderssonille 27.7.1956 ja 1.10.1956, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA.
13 Esim. Otto Anderssonin kirjeet Carina Orasto-Loedererille 27.2.1950, 18.3.1955 ja 8.4.1956, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA.
14 Lehtileikkeet, SM; *The Finn-so news* 8.6.1939.
15 Kotimaiset nuottijulkaisut 1801–1976 -kortisto, KK.
16 Carina Orasto-Loedererin kirje Tor-Erik Lasseniukselle [s.d.1949], Carina Orasto-Loedererin henkilömappi, SM; Orasto-Loedererin kirje Anderssonille 3.4.1950, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA.
17 Orasto-Loedererin musiikkikäsikirjoitus sekä Orasto-Loedererin kirje Lasseniukselle [s.d.1949], SM; Orasto-Loedererin kirjeet Anderssonille 18.12.1949 ja 3.4.1950 sekä Anderssonin kirje Orasto-Loedererille 27.2.1950, ÅA.
18 Esim. Orasto-Loedererin kirje Anderssonille 12.9.1968, Otto Anderssonin kokoelma, ÅA.
19 *HBL* 30.10.1968.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
- Svenska Flicklyceet i Helsingfors -arkiv: Helsingin valtiollisen ruotsinkielisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli 1906–1921

Sibelius-museo
- Carina Orasto-Loedererin henkilömappi
  - Carina Orasto-Loedererin kirje Tor-Erik Lasseniukselle
  - lehtileikkeet ja käsiohjelmat
- Carina Orasto-Loedererin musiikkikäsikirjoitus

Åbo Akademin kirjasto
- Otto Anderssonin kokoelma
  - Carina Orasto-Loedererin kirjeet Otto Anderssonille
  - Otto Anderssonin kirjeet Carina Orasto-Loedererille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjasto: Kotimaiset nuottijulkaisut 1801–1976 -kortisto
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Andersson, Otto 1955: *Jean Sibelius i Amerika.* Åbo: Bro.
Myhrman, Anders 1972: *Finlandssvenskar i Amerika.* Helsingfors: SLS.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elisabeth von Tiesenhausen-Forstén

Tallinna (Viro) 9.9.1896–12.8.1963 Helsinki

Säveltäjä ja pianisti Elisabeth von Tiesenhausen-Forsténin[1] juuret ovat Virossa, mutta hän opiskeli Keski-Euroopassa ja asui suurimman osan elämästään Suomessa. Tiesenhausen-Forsténin elämä ja tuotanto muodostavat kiinnostavan näkymän baltialais-pohjoismaiseen musiikin historiaan.

Tiesenhausen-Forstén syntyi Tallinnassa vuonna 1896 Julia von Tiesenhausenin (s. Petraškevitš) ja upseeri Peter (Pjotr) von Tiesenhausenin perheeseen.[2] Sukutaustaltaan hän kuului yläluokkaan: von Tiesenhausenit lukeutuvat vanhimpiin baltiansaksalaisiin aatelissukuihin. Suvun esivanhemmat asettuivat Kuurinmaalle 1200-luvun ristiretkien yhteydessä.[3] Venäjän keisarikunnan aikana sukuun kuului merkittäviä virkamiehiä ja upseereja. Myös Elisabethin isä teki armeijauran, minkä takia perhe matkusti ja asui eri puolilla Venäjää. Perimätieto kertoo, että hän huolehti keisarin kultavarantojen kuljetuksista Siperiassa.[4]

Perheen äiti menehtyi varhain. Sen ja isän liikkuvan työn vuoksi nuori Elisabeth varttui pääasiallisesti tätinsä Elise (Lisinka) von Straelbornin kasvattina Sauen kartanossa, jota silloin kutsuttiin Friedrichshofin kartanoksi.[5] Tämä 1700-luvun lopulla rakennettu, Tallinnan lähellä sijaitseva kartano oli kuulu puutarhastaan ja uusklassisesta arkkitehtuuristaan. Siellä Tiesenhausen-Forstén sai todennäköisesti tyypillisen aatelisneidin kasvatuksen. Kotona epäilemättä puhuttiin niin saksaa kuin venäjää ja opiskeltiin musiikkia. Tiesenhausen-Forsténin pianistiset lahjat herättivät huomiota, ja hän pääsi opiskelemaan pianonsoittoa Sveitsin Berniin. Sveitsistä Tiesenhausen-Forstén haki oppia sittemmin säveltämiseenkin, joskin tällöin Luzernista. Opettajista ja opintojen sisällöstä ei ole saatavilla tarkempia tietoja.[6] Tiesenhausen-Forsténin lapsuudenkotia Sauen kartanoa on viime aikoina entisöity, ja Straelbornien perhehistoriaa on esitelty Viron yleisradiossa.[7]

Tiesenhausen-Forsténin yhteys Suomeen syntyi jo lapsuudessa. Virossa vuotta 1905 leimasivat poliittiset levottomuudet sekä talonpoikien ja työväestön kapinat, joita Elise von Straelborn ja hänen kasvattityttärensä pakenivat tuttavien luokse Suomen Poriin.[8] Lopullisesti Tiesenhausen-Forstén asettui Helsingin seudulle vuonna 1917 solmittuaan avioliiton konttoristi Karl Vilhelm Forsténin kanssa.[9] Venäjän vallankumous, sisällissodat sekä Viron itsenäistyminen vaikuttivat rajusti aatelisperheen kohtaloon: omaisuus, upseerinvirat ja kartanot menetettiin maanomistusuudistuksissa.[10] Tiesenhausen-Forsténin isä eli viimeiset vuotensa verrattain vaatimattomissa oloissa Kalamajan kaupunginosassa Tallinnassa.[11]

Monien muiden emigranttimuusikkonaisten tavoin Elisabeth von Tiesenhausen-Forstén työskenteli Suomessa yksityisenä pianonsoitonopettajana hankkien

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elisabeth von Tiesenhausen-Forstén

siten perheelleen elantoa.[12] Hän esiintyi pianistina muun muassa kansakouluaatteellisissa tapahtumissa sekä Kristillisen Rauhanyhdistyksen tilaisuuksissa.[13] Pianistista osaamistaan hän täydensi Helsingissä vaikutusvaltaisen pianopedagogin Selma Kajanuksen opissa.[14] Sukutieto kertoo, että Tiesenhausen-Forstén tähtäsi nuoruudessaan määrätietoisesti konserttipianistin uralle mutta joutui luopumaan siitä sydänsairautensa vuoksi.[15]

Lapsuudestaan saakka monikielisessä ympäristössä elänyt, sujuvasti saksan ja venäjän kielet hallinnut Tiesenhausen-Forstén opetteli Suomessa sekä ruotsin että suomen kielen, mikä mahdollisti lisäansioiden hankkimisen kääntäjänä. Käännöksiä hän teki muun muassa yhteiskuntavaikuttaja ja kirjailija, presidentinrouva Ester Ståhlbergin toimeksiannosta.[16] Älymystöyhteyksistä Helsingissä kertoo myös tuttavuus Söderströmin kustantajaperheen kanssa.[17]

Säveltämiselle Tiesenhausen-Forstén omistautui myöhemmällä iällään. Hänen Music Finlandin nuotistoon kopioina talletetut sävellyskäsikirjoituksensa ovat peräisin pääosin sotien jälkeiseltä ajalta, ja osa niistä on luonnosmaisia.[18] Yhtään hänen teostaan ei ole tiettävästi julkaistu. Hänen pianokonserttonsa (op. 5, c-molli) kantaesitettiin kuitenkin maaliskuussa 1959 Helsingin kaupunginorkesterin konsertissa. Solistina toimi tanskalaissyntyinen pianistitähti France Ellegaard ja kapellimestarina Tauno Hannikainen.[19] Miesvaltaisen kriitikkokaartin vastaanotto oli laimea.[20]

Tiesenhausen-Forsténin tuotantoon kuuluu pianokonserton ohella keskeneräiseksi jäänyt viulukonsertto, *Profeetta Daniel* -oratorio sekä orkesterilauluja. Muista orkesteriteoksista on jäljellä pääasiassa luonnoksia. Lisäksi Tiesenhausen-Forstén sävelsi pianoteoksia, yksinlauluja ja kuoromusiikkia. Osa lauluteosten teksteistä on

https://doi.org/10.21435/ha.154

säveltäjän itsensä kirjoittamia. Tämä pätee esimerkiksi orkesterilauluihin *Das Lied der Tränen* ("Kyynelten laulu") ja *Das Lied der Freude* ("Ilon laulu"). Pianotuotannosta voi nostaa esiin Frédéric Chopinin ja Aleksandr Skrjabinin tunnetuksi tekemän perinteen: eri sävellajeihin laadittujen pianoetydien kokoelman (op. 2). Etydejä on säilynyt kolmetoista kappaletta, joskin niiden järjestys on epäselvä. Tiesenhausen-Forsténin pianotuotantoon kuuluu niin ikään preludeja ja valsseja.[21] Kokonaisuudessaan Tiesenhausen-Forsténin tuotanto asettuu uusromanttiseen ja impressionistiseen sekä ekspressionistiseen tyylisuuntaukseen, jossa voi nähdä yhtymäkohtia Heidi Sundblad-Halmeen ja Helvi Leiviskän estetiikkaan.

Tarkasteltaessa Tiesenhausen-Forsténin ammatillista uraa huomiota kiinnittävät samankaltaisuudet muiden Pohjolassa vaikuttaneiden saksankielisten ja baltiansaksalaisten säveltäjänaisten kohtaloiden kanssa. Tiesenhausen-Forsténin tavoin Gertrud Ollus ja Ella Adajevskaja (s. von Schultz, 1846–1926) jäivät sukupuolensa takia mutta varmaankin myös kahden kulttuuripiirin kasvatteina jonkinlaisiksi väliinputoajiksi.[22] Ollusta tai Tiesenhausen-Forsténia ei ole huomioitu Suomen kansallisesti asennoituneessa musiikin historiankirjoituksessa. Baltiansaksalaisen ja yläluokkaisen taustan sekä Suomeen emigroitumisen vuoksi häntä ei tunneta myöskään virolaisessa musiikin historiankirjoituksessa tai kulttuurielämässä.[23] Toisin kuin virolaissäveltäjien Miina Härman ja Ester Mägin kohdalla Tiesenhausen-Forsténia ei mielletä virolaiskansalliseksi säveltäjäksi – sen enempää kuin suomalaiskansalliseksikaan. Tiettävästi Tiesenhausen-Forsténia ei ole myöskään tutkittu Virossa.[24]

Elisabeth von Tiesenhausen-Forstén menehtyi vuonna 1963 Espoon Leppävaarassa 66-vuotiaana – neljä vuotta pianokonserttonsa kantaesityksen jälkeen.[25]

NKK

Sävellyksiä[26]

Soolosoittimelle ja orkesterille: pianokonsertto c-molli op. 5 (1959); viulukonsertto op. 7 (s.a.) [osin [k]]. *Profeten Daniel / Profeetta Daniel* kolmelle laulusolistille, kuorolle ja orkesterille (Raamattu) (s.a.).

Lauluäänelle ja orkesterille: *Berceuse / Lullaby* (tuntematon) (s.a.); *Das Lied der Freude* (Elisabeth von Tiesenhausen-Forstén) (s.a.); *Das Lied der Tränen* op. 6 (Tiesenhausen-Forstén) (s.a.). Lauluäänelle ja pianolle/orkesterille (molemmat versiot): *Berceuse / Lullaby* (tuntematon) (s.a) [osin [k]].

Lauluäänelle ja pianolle: *Julljusen åter brinna* (Ellen Nervander) (1951); *Vadstena, du vackra stad* op. 3 nro 6 (tuntematon) (s.a.). Muuta laulumusiikkia: *Do you remember* sopraanolle, altolle ja pianolle (tuntematon) (s.a.); *Psalm* naiskuorolle tai neliääniselle sekakuorolle (tuntematon) (1950).

Pianolle: *Etydit* op. 2 (n. 1951): (1) g-molli (Vivace leggiero), (2) g-molli (Vivace con fuoco), (3) Des-duuri (Andante), (4) c-molli (Allegretto) (5) dis-molli (Allegro agitato / Allegro vivace), (6) C-duuri (Presto leggiero), [numero 7 puuttuu] (8) c-molli (Allegro), (9) c-molli, [numerot 10 ja 11 puuttuvat] (12) es-molli (Allegretto). Muita etydejä (s.a.): fis-molli (Allegro) (s.a.); f-molli (Tempo di valse); c-molli (Andante); es-molli (Allegro); preludeja (s.a.): c-molli op. 3, b-molli op. 3, c-molli op. 6; surumarssi op. 3 nro 1 (s.a.); valsseja (s.a.): *Valse Intermezzo*; *Valse lente* op. 3 nro 2; *Valse mignonne* op. 3 nro 3.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Elisabeth von Tiesenhausen-Forstén s. von Tiesenhausen. Kiitos Holger Kaasikille tutkimusavusta sekä Kari Laitiselle, joka saattoi tietoomme tämän säveltäjän. Tiesenhausen-Forsténin musiikkikäsikirjoitukset toimitti Music Finlandille vuonna 2010 hänen sukulaisensa Peter Gylfe.
2 Pyhän Olavin seurakunnan henkilörekisteri 1898–1928, 952, Tallinnan kaupunginarkisto.
3 Ks. esim. Tiesenhausen, Stammtafel, HerBalt-kokoelma, Viron kansallisarkisto.
4 Elisabeth von Tiesenhausen-Forsténin lyhyt elämäkerta, MF.
5 Stackelberg 1931, 404–405.
6 Tiesenhausen-Forsténin elämäkerta, MF.
7 Ks. Sauen kartano 2021; Viron yleisradio 2020a.
8 Tiesenhausen-Forsténin elämäkerta, MF; Virosta 1900-luvun alussa ks. Zetterberg 2007, 463–467.
9 *Dagens Press* 21.8.1917.
10 Maauudistuksesta ks. esim. Zetterberg 2007, 522–523.
11 Aadresslehed-tietokanta, Tallinnan kaupunginarkisto; ks. myös Tiesenhausen-Forsténin elämäkerta, MF.
12 Esim. *HBL* 30.8.1925, 11.9.1925, 23.9.1925 ja 20.1.1926.
13 *HBL* 7.2.1923, 12.4.1926, 7.5.1927, 10.5.1927, 27.12.1933, 18.3.1934, 6.11.1934, 7.11.1934, 25.11.1934 ja 26.11.1934; *SP* 12.4.1932; *Arbetarbladet* 27.12.1933; *Rauhaa kohti* 12.12.1934; *Nyland* 26.10.1936.
14 *HS* 30.10.1925.
15 Tiesenhausen-Forsténin elämäkerta, MF.
16 Ibid.; Ståhlberg 1987, 270.
17 Elisabeth von Tiesenhausen-Forsténin kirje Elsa Modeenille (s. Söderström) 20.8.1941, Werner Söderströmin kokoelma, ÅA.
18 Tiesenhausen-Forsténin musiikkikäsikirjoitusten kopiot, MF.
19 Esim. *SSD* 1.3.1959.
20 Esim. *SSD* 8.3.1959; *US* 8.3.1959.
21 Tiesenhausen-Forsténin musiikkikäsikirjoitusten kopiot, MF.
22 Adajevskajasta ks. Hüsken 2005.
23 Tiesenhausen-Forsténin sävellyskäsikirjoituksia tai muuta häneen liittyvää aineistoa ei ole säilynyt Viron teatteri- ja musiikkimuseon arkistossa. Kuljus 2022.
24 Viron musiikin historiankirjoituksesta ks. esim. Lippus 2015; vrt. myös Viron yleisradio 2020b [1998].
25 Tiesenhausen-Forsténin elämäkerta, MF.
26 Teosluettelon laatimisessa on hyödynnetty Jari Eskolan kokoamaa, Music Finlandin kokoelmissa säilyneiden Tiesenhausen-Forsténin sävellyskäsikirjoitusten luetteloa.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Music Finland
Elisabeth von Tiesenhausen-Forsténin musiikkikäsikirjoitusten kopiot
luettelo Elisabeth von Tiesenhausen-Forsténin sävellyskäsikirjoituksista
lyhyt elämäkertateksti Elisabeth von Tiesenhausen-Forsténista
Tallinnan kaupunginarkisto
Pyhän Olavin seurakunnan henkilörekisteri
Viron kansallisarkisto
HerBalt-kokoelma: Tiesenhausen, Stammtafel
Åbo Akademin kirjasto
Werner Söderströmin kokoelma: Elisabeth von Tiesenhausen-Forsténin kirje Elsa Söderströmille (s. Modeen)

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat, tiedonannot ja äänitteet

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kuljus, Ene 2022: Viron teatteri- ja musiikkimuseon arkistonhoitajan sähköpostitiedonanto 6.4.2022.
Ståhlberg, Ester 1987: *Ester Ståhlbergin sodan ja rauhan vuodet: Päiväkirja 1935–1947*. Helsinki: WSOY.
Tallinnan kaupunginarkiston osoitetietokanta Aadresslehed
Viron yleisradio 2020a: Need vanad armastuskirjad (”Nuo vanhat rakkauskirjeet”). Radio-ohjelma. Viron yleisradio / Eesti Rahvusringhääling (EER). https://vikerraadio.err.ee/1117913/need-vanad-armastuskirjad. Viitattu 5.11.2020.
Viron yleisradio 2020b [1998]: *Naisheliloojad läbi sajandite* (”Naissäveltäjät halki vuosisatojen”). Radio-ohjelmasarja. Viron yleisradio / Eesti Rahvusringhääling (ERR). https://arhiiv.err.ee/seeria/naisheliloojaid-labi-sajandite/muusika/69. Viitattu 9.11.2020.

Kirjallisuus

Hüsken, Renate 2005: *Ella Adaïewsky (1846–1926): Pianistin – Komponistin – Musikwissenschaftlerin*. Köln: Dohr.
Lippus, Urve 2015: Kui muusikalugu, siis missugune? – *Muusika* 5 s. 16–20.
Sauen kartano 2020: Sauen kartanon (Saue mõis) verkkosivut. http://sauemois.ee/. Viitattu 5.11.2020.
Stackelberg, Otto Magnus von 1931: *Genealogisches Handbuch der estländischen Ritterschaft I*. Görlitz: Die Verbänden des livländischen, estländischen und kurländischen Stammadeln.
Zetterberg, Seppo 2007: *Viron historia*. Helsinki: SKS.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Magda Aufrichtig

Vaasa 11.9.1896–23.5.1981 Helsinki

Magda Aufrichtig

Magda Aufrichtig[1] oli pianisti, laulaja, teatterikapellimestari, kuoronjohtaja ja musiikinopettaja.[2] Hänen äitinsä oli Tukholmassa syntynyt alttolaulaja Augusta Aufrichtig (s. Eriksson). Hänen isänsä oli Prahasta Suomeen vuonna 1893 muuttanut kapellimestari, kuoronjohtaja ja säveltäjä Hans Aufrichtig, joka toimi Magdan lapsuudessa kapellimestarina ja laulunopettajana Vaasassa ja sittemmin kapelli- ja kuoromestarina Suomalaisessa Oopperassa Helsingissä.[3] Nuoruudessaan, jo ennen varsinaisia musiikin ammattiopintojaan, Magda Aufrichtig työskenteli elokuvissa ja teatteriesityksissä pianistina ja johti musiikkiesityksiä Vaasan Työväen Teatterissa ja Kansanopistossa.[4] Hän esiintyi niin laulajana kuin pianistina isänsä johtamissa Vaasan Orkesteriyhdistyksen konserteissa, ja isä ja tytär esiintyivät muutenkin yhdessä, kuten välillä koko perhekin; perheen kaikista kuudesta lapsesta tuli vanhempien tavoin muusikkoja. Magda Aufrichtig esitti konserteissaan myös isänsä sävellyksiä.[5]

Vuonna 1915 Magda Aufrichtig muutti Helsinkiin opiskellakseen laulua Helsingin Musiikkiopistossa (1915–1916), jossa hänen laulunopettajansa oli Axel von Kothen.[6] Hän jatkoi opintojaan eri opettajilla Ruotsissa ja Saksassa sekä Suomalaisessa Oopperassa Helsingissä Hermann Guran johdolla.[7] Musiikinteoriaa ja sävellystä hän opiskeli ilmeisesti säveltäjä Leevi Madetojan johdolla.[8] Aufrichtig lauloi 1920-luvulla oopperoiden ja operettien sivurooleja Suomalaisessa Oopperassa, Helsingin Svenska Teaternissa, Kaivopuiston teatterissa (*Brunnhusteatern*) ynnä muissa tuotannoissa.[9]

Aufrichtig oli vuodet 1917–1924 naimisissa pirtun salakuljettajana muistetun seikkailijan Algot Niskan kanssa,[10] jonka sisarukset Ester Niska-Forsman, Adolf Niska ja Bror Niska olivat ooppera- ja operettilaulajia. Pariskunnalle syntyi tytär,[11] ja he asuivat joitakin vuosia Saksassa. Pariskunta erosi, ja Magda Aufrichtig muutti vuonna 1928 tyttärensä kanssa Poriin, missä hän vaikutti kaupungin musiikkielämässä. Paitsi laulajana ja pianistina hän toimi kapellimestarina Porin Teatterissa ja Porin Työväenyhdistyksen Teatterissa johtaen esimerkiksi operettinäytäntöjä.[12] Sittemmin hän opetti musiikkia kouluissa[13] sekä laulua ja pianonsoittoa Porin kansankonservatoriossa ja yksityisesti.[14] Porin ruotsinkielisessä seurakunnassa hän palveli kirkkomuusikkona, vapaaehtoisena kanttori-urkurina sekä kuoronjohtajana.[15] Eläkkeellä Aufrichtig muutti takaisin Helsinkiin.[16]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kansalliskirjastossa on säilynyt Aufrichtigin mieskuorolle säveltämä lyhyt ja juhlava koraali *Glädjens med Jerusalem: Jesaja 66:10* ("Iloitkaa Jerusalemin kanssa"). Hän osallistui sillä Muntra Musikanterin sävellyskilpailuun vuonna 1952.[17] Vaikkei Aufrichtigin muuta tuotantoa ole säilynyt arkistoissa, hän sävelsi todennäköisesti käyttömusiikkia hengellisiin tilaisuuksiin, teatteriin, koulujen tapahtumiin, opetustarpeisiin sekä voimistelu- ja tanssinäytöksiin.[18] On kiinnostavaa, että laulajana hänen ohjelmistoonsa kuului Cécile Chaminaden, Minna von Knorringin ynnä muiden säveltäjänaisten lauluja.[19] Muusikko Danny (Ilkka Lipsanen) on Magda Aufrichtigin tyttärenpoika.[20]

SV

Sävellyksiä

Mieskuorolle: *Glädjens med Jerusalem: Jesaja 66:10* (Raamattu) (1952).

Viitteet

1 Magda Johanna Aufrichtig, ent. Niska (avionimi 1917–1924), s. Aufrichtig.
2 Geni.com; *HBL* 8.6.1981.
3 Geni.com; Aikalaiskirja 1934, 46; Encore: Hans Aufrichtig.
4 *Vaasa* 3.10.1914; *Ilkka* 3.10.1914; *Pohjalainen* 4.1.1915; *Vapaa Sana* 18.11.1914; *VBL* 7.2.1914; *BT* 17.9.1946; Geni.com; Danny Story 2022; Nåls 2015, 41.
5 *Pohjalainen* 13.3.1914, 28.12.1914 ja 6.5.1915; *Vaasa* 9.5.1914; *VBL* 7.11.1914; *TM* 1.4.1914; *BT* 8.2.1938.
6 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA; Dahlström 1985, 405; *Satakunnan Kansa* 29.11.1936.
7 *Satakunnan Kansa* 29.11.1936; *IL* 5.5.1924.
8 Geni.com; Danny Story 2022.
9 *Fyren* 2.6.1915; *Lördag* 11.11.1916; *US* 27.1.1924; *IL* 3.3.1924; *BT* 17.9.1946 ja 11.9.1956.
10 Geni.com; Nåls 2015, 112.
11 Magda Ester Cecilia Yrjönen, s. Niska, ent. Regnell, ent. Lipsanen; käytti välillä myös äitinsä sukunimeä Aufrichtig. Esim. Dyhr Sylvin 1997, 84; Geni.com; Nåls 2015, 41.
12 *Satakunnan Kansa* 20.10.1929 ja 8.4.1930; *Uusi Aika* 22.10.1929; *BT* 13.8.1929, 10.12.1929, 5.11.1943, 18.4.1944, 28.11.1944 ja 11.9.1956; *HBL* 8.6.1981.
13 *HBL* 8.6.1981; *BT* 3.9.1943, 11.9.1956, 7.6.1963 ja 3.6.1964; *US* 11.1.1965.
14 *Satakunnan Kansa* 8.9.1935; *HBL* 8.6.1981; *MT* 1.5.1941; *BT* 23.5.1944
15 *BT* 14.11.1944, 1.12.1944, 6.2.1945, 17.9.1946, 12.11.1946 ja 30.12.1965; *HBL* 8.6.1981.
16 Geni.com.
17 Magda Aufrichtigin musiikkikäsikirjoitus, Muntra Musikanter -kuoron arkisto, KK.
18 Vrt. esim. *BT* 7.10.1932; *Satakunnan Kansa* 18.5.1932.
19 Esim. *SP* 22.12.1932; *VB* 6.9.1913.
20 Esim. Nåls 2015, 13; Heikkinen 2022; Danny Story 2022; *Kuhmolainen* 18.12.2018.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Muntra Musikanter -kuoron arkisto: Magda Aufrichtigin musiikkikäsikirjoitus
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1915–1918

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Danny Story 2022: [Dannyn sukutaustasta.] *Danny supertähti ja herrasmies* -verkkosivut. http://www.danny.fi/dannystory.phtml. Viitattu 20.11.2022.
Encore: Suomen kansallisoopperan ja -baletin esitystietokanta
Geni.com: Magda Johanna Niska (Aufrichtig). Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Magda-Aufrichtig/6000000007447533425. Viitattu 23.7.2022.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Aikalaiskirja 1934: *Aikalaiskirja: Henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Otava.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Dyhr Sylvin, Ingeborg 1997: Släkten Regnell. – *Genos* 2 s. 79–86.
Heikkinen, Antti 2022: *Danny: Koko show*. Helsinki: WSOY.
Nåls, Jan 2015: *Gränsfall: Algoth Niska: Fotbollsstjärnan – Smugglaren – Välgöraren*. Vasa: Svenska Folkskolans Vänner.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elina Kaire (Klausen)

Sortavala 3.3.1897–
23.8.1991 Helsinki

Elina Kaire

Karjalaistaustainen Elina Kaire[1] oli kulttuurialan sekatyöläinen, joka runoili ja sävelsi jonkin verran.[2] Hän sävelsi omiin teksteihinsä laulumusiikkia, jota 1930-luvun lopulla esittivät laulaja-säveltäjä-runoilija Margo Sederholm Moore (tuolloin nimellä Margareta Zilliacus) ja laulaja-lausuntataiteilija Tori Kernaala.[3] Kaire julkaisi runojaan ja laulujaan myös lehdissä.[4] Hänen musiikkiopinnoistaan ei ole tarkempaa tietoa, mutta säveltämisessä hän sai opastusta säveltäjä Helvi Leiviskältä, joka sovitti joidenkin hänen yksinlaulujensa piano-osuudet.[5]

Kaire otti osaa vuonna 1940 perustettuun, kansalaiskasvatus- ja yhteiskuntapalveluohjelmaa kehittäneen Naisten Työvalmiusliiton toimintaan,[6] ja hän kuului Suomen Itämaiseen Seuraan.[7] Hän tutustui virolaiseen kapellimestariin ja musiikinopettajaan Jaan Paul Klauseniin (1898–1979), ja he tekivät musiikkiin liittyvää yhteistyötä.[8] Toisen maailmansodan lopussa molemmat muuttivat Ruotsiin, missä he menivät naimisiin vuonna 1953.[9] Kaire asui Tukholman läänin saaristossa, Vaxholmissa ja Österåkerissa. Leskeksi jäänyt Kaire muutti vuonna 1986 takaisin Suomeen, missä hän kuoli 94-vuotiaana.[10] Kaire oli kotoisin Sortavalasta, missä hänen vanhempansa Eva Karvinen (s. Tervo) ja Pekka Karvinen toimivat kauppa-alalla[11] ja missä hän suoritti Sortavalan suomalaisen tyttökoulun (1913).[12]

Julkisista arkistoista on saatavilla kaksi Kairen laulua: vuoden 1952 olympialaisten suomalaisille kilpailijoille omistettu lyhyt marssilaulu *Sisukkaasti* sekä lapsikuorolle tarkoitettu yksiääninen laulu *Äitini silmät*, joka on aikoinaan julkaistu *Pääskysen joulukontti* -lehdessä.[13] Sanomalehtitietojen mukaan Kaire sävelsi 1940-luvulla *Drömfågeln*-nimistä oopperaa (”Unilintu”) omaan librettoonsa ja yhteistyössä Klausenin kanssa,[14] mutta sen tai muiden sävellysten valmistumisesta tai säilymisestä ei ole tietoa.

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja (Elina Kaire): *Keskimatkan mies* (1939); *Minä tahtoisin olla kuin kevät* (1939); *Sydämeni laulu* (1939); *Tallaa arkinen päivä* (1939); *Yö hiljainen* (1939); *Vierailla laineilla* (1940). [k] Yhteislaulu *Sisukkaasti* (Kaire) (1952). Lapsikuorolle: *Äitini silmät* (Kaire [?]) (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Siiri (Siri) Elin (Elina) Kaire-Klausen s. Karvinen, ent. Kaire; nimenmuutos Karvisesta Kaireksi vuonna 1942. Elina Kairen (Klausen) virkatodistus 12.9.2022, HELSK; *HS* 14.6.1942.
2 *Suomen Nainen* 1.1.1938; *SSD* 11.7.1943. Kirkonkirjoissa hänen ammattejaan ovat konttoristi, sihteeri ja filmikirjoittaja. Kairen virkatodistus.
3 *Ajan Suunta* 16.3.1939; *HBL* 5.3.1939, 15.3.1939 ja 17.3.1939; *HS* 15.3.1939.
4 Esim. *Lennättäjä* 1.6.1940; Elina Kairen irtonuotti *Pääskysen joulukontti* -lehdestä [s.d.], Musiikki Fazerin arkisto, KK.
5 *Ajan Suunta* 16.3.1939; *HBL* 17.3.1939; Elina Kairen kirje Helvi Leiviskälle 14.3.1939, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
6 *SSD* 11.7.1943.
7 *US* 22.2.1945.
8 *Hudiksvallstidningen* 6.2.1945, 31.3.1945 ja 14.3.1951; *Dagens Nyheter* 6.3.1951.
9 Jaan Paul Klausenin perukirja, Tukholman kaupunginarkisto; *Hudiksvallstidningen* 6.2.1945 ja 31.3.1945; *Svenska Dagbladet* 30.5.1979.
10 Tukholman kaupunginarkiston sähköpostitiedonanto 7.9.2022; Österåkerin seurakunnan sähköpostitiedonanto, Ruotsin [ev.-lut.] kirkko 7.9.2022; Elina Kairen (Klausen) elossaolotodistus 21.9.2022, Digi- ja väestötietovirasto, Helsinki; Kairen virkatodistus.
11 Kairen virkatodistus; Hiski 7490309; Sortavalan kaupunkiseurakunnan pää- ja rippikirja 1895–1899: 84, KA.
12 *Laatokka* 3.6.1913.
13 Elina Kairen irtonuotti, Musiikki Fazerin arkisto sekä Elina Kairen painetut nuottijulkaisut, KK.
14 *Hudiksvallstidningen* 6.2.1945 ja 31.3.1945.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Digi- ja väestötietovirasto
  Elina Kairen (Klausen) elossaolotodistus 21.9.2022
Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
  Elina Kairen (Klausen) virkatodistus 12.9.2022
Kansallisarkisto
  Sortavalan kaupunkiseurakunnan arkisto: Pää- ja rippikirja 1895–1899
Kansalliskirjasto
  Helvi Leiviskän arkisto: Elina Kairen kirje Helvi Leiviskälle 14.3.1939
  Musiikki Fazerin arkisto: Elina Kairen irtonuotti
Tukholman kaupunginarkisto
  Jaan Paul Klausenin perukirja

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Hiski 7490309: Sortavalan kaupunkisrk – Sordavala stadsförs: Kastetut: 3.3.1897: Siiri Elin Karvinen. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t7490309. Viitattu 11.8.2022.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
Tukholman kaupunginarkiston sähköpostitiedonanto 7.9.2022
Österåkerin seurakunnan sähköpostitiedonanto, Ruotsin [ev.-lut.] kirkko 7.9.2022

https://doi.org/10.21435/ha.154

Aura Lahonen

Ruovesi 10.3.1897–2.3.1981 Helsinki

Aura Lahonen

Aura Lahonen[1] kuuluu Suomen tunnetuimpiin voimistelumusiikin säveltäjiin, yhdessä Elsa Aron, Toini Jalosen, Sylvia Lehtoranta-Pietilän, Inkeri Simola-Isakssonin, Marja Tarastin ja Eine Töyryn kanssa. Kaikki nämä voimistelumusiikin säveltäjät olivat mukana luomassa musiikin avulla uutta voimistelun estetiikka ja liikekielen taiteellista kehitystä sekä poikkitaiteellista ja ihmisen henkistä kasvua painottavaa voimistelukulttuuria.[2]

Lahonen oli kotoisin Ruovedeltä, missä hänen vanhempansa Ida Lahonen (s. Häkkinen) ja Manu (Emanuel) Lahonen toimivat kauppiaina.[3] Helsingin Musiikkiopistossa Aura Lahonen opiskeli kahteen otteeseen. Vuosina 1916–1917 hän opiskeli pianonsoittoa, yksinlaulua ja urkujensoittoa. Vuosina 1924–1926 opinto-ohjelmassa olivat yksinlaulu, pianonsoitto, piano-, laulu- ja kuoropedagogiikka sekä musiikinteoria.[4] Väliin jääneitä vuosia hallitsi avioliitto. Mentyään naimisiin vuonna 1917 kauppias Lauri Lehtovaaran kanssa Lahonen lopetti musiikkiopintonsa. Pariskunta erosi vuonna 1924, jolloin Lahonen jatkoi opintojaan ja asettui pysyvästi Helsinkiin.[5]

Uransa alkuvaiheessa 1920–1930-luvulla Lahonen työskenteli Töölön yhteiskoulun laulunopettajana ja esiintyi oppilaittensa kanssa radiossa.[6] Samalla hän toimi voimistelunäytösten säestäjänä ja musiikkien tekijänä sekä musiikinopettajana Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton voimistelukursseilla Varalan urheiluopistossa, joka oli perustettu Tampereelle naisten liikuntakasvatuksen kehittämiskeskukseksi.[7] Lisäksi hän oli radion aamuvoimisteluohjelman pianisti[8] ja pianonsoiton yksityisopettaja.[9]

Lahonen sävelsi musiikkia satoihin voimistelu- ja tanssiesityksiin.[10] Hänen voimistelumusiikkinsa oli ajan tavan mukaan pääasiassa pianomusiikkia;[11] luultavasti käytäntö periytyi balettikouluista.[12] Hän sai tunnustusta suurten valtakunnallisten joukkoesitysten ja voimistelujuhlien näytösmusiikkien säveltäjänä ja toteuttajana. Esimerkiksi mainittakoon musiikin säveltäminen Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton ja Suomen Voimisteluliiton järjestämiin Voimistelun Suurkisoihin 18.6.1938.[13] Paikallisille voimisteluseuroille hän laati monenlaista musiikkia ja tunnusmarsseja. Hän työskenteli tiiviisti Helsingin Naisvoimistelijoiden pitkäaikaisen ohjaajan, naisten liikuntakasvatuksen uranuurtajan ja lääkärin Kaarina Karin (1888–1982) kanssa.[14] Voimistelumusiikin kritiikeissä kiiteltiin Lahosen musiikin kykyä ilmaista liikettä, tukea voimistelua ja helpottaa voimistelijoiden työtä.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Muutenkin se täytti voimistelullisuuden vaatimukset säestyksen selkeyden, rytmikkyyden ja liikevoimaisuuden osalta.[15]

Lahonen kehitti tanssi- ja voimistelumusiikin sävellyskulttuuria sekä käytännöllisellä että teoreettisella tasolla myös tanssija ja voimistelija Esteri Suontaan kanssa, jonka tanssi- ja liikuntakoulussa hän toimi pianistina useita vuosikymmeniä heti koulun perustamisesta alkaen.[16] Elävää pianomusiikkia käytettiin paitsi esityksissä myös koulun opetustunneilla, varsinkin tanssi-improvisaatioon liittyvissä harjoitteissa.[17] Lahonen ja Suontaa tekivät koulun ryhmien kanssa esiintymismatkoja ulkomaille.[18] He julkaisivat musiikin ja liikunnan suhteista yhteisartikkeleita, joissa he erittelivät Lahosen musiikkia liiketuntoisuuden näkökulmasta.[19] Lahonen piti koululla, radiossa sekä voimistelunopettajakursseilla aiheesta esitelmiä ja luentosarjoja[20] ja julkaisi voimistelumusiikkiaan *Kisakenttä*-lehdissä.[21] Yhdessä voimistelunopettajan, voimistelun kenttänäytösten suunnittelijan ja näytelmäkirjailijan Airi Koskimiehen (s. Heikinheimo) kanssa Lahonen julkaisi kokoelmateoksen *Leiki ja soita* (1954). Se sisältää pikkulasten pianosäestyksellisiä liikuntaleikkejä, sävelsatuja ja tansseja.[22] Lahonen laati musiikit myös Koskimiehen *Käsi kädessä* -voimistelukirjaan.[23] Lahosen voimistelumusiikin nuotteja löytyy Sibelius-museosta, Kansalliskirjastosta, Urheiluarkistosta ja Tampereen kaupunginarkistosta.[24] Lahosen musiikista löytyy myös äänitteitä.[25]

Voimistelumusiikin ohella Lahonen sävelsi yksin- ja yhteislauluja, kuorolauluja, pianomusiikkia sekä lasten tanssisatuja. Oopperalaulaja Ritva Auvinen esitti Lahosen yksinlauluja konserteissa ja radiossa 1970-luvulla.[26]

SV

Sävellyksiä

Pianomusiikkia voimisteluohjelmiin:[27] Tampereen Naisvoimistelijoiden esiintymisohjelma (1933); Tampereen Naisvoimistelijoiden esiintymisohjelma Turun juhliin (1934); Suomen voimisteluliiton XI yleisten voimistelujuhlien naisten yhteisvoimistelunäytöksen ohjelma (1934); sävelmiä naisvoimisteluseura Iskun näytöstä varten (1936); Suomen Naisten Liikuntaliiton (SNLL) tyttöjen ohjelma sekä yleinen voimisteluohjelma Suomen Voimistelun Suurkisoissa (1938); sävelmiä naisten urheilumerkki-voimisteluun (1944); Helsingin Naisvoimistelijoiden (HNV) vanneohjelma (1947); SNLL:n muokkausohjelma Piirikisoihin (1949); musiikki *Käsi kädessä* -voimistelukirjaan (Airi Koskimies) (1950); *Pujottelupolska* HNV:n reserviosastolle (1957); SVUL:n viikon näytösvoimisteluohjelma (1957); vanneohjelma Brysselin joukkueelle (Aino Numminen) (1958); kenttäohjelma ja lautasliikesarja Stuttgartin Gymnaestrada-tapahtumaan (Mirjam Viippola) (1961); naisten näytösohjelma Wienin Gymnaestrada-tapahtumaan (Kirsti Sirkkola) (1965); SNLL:n naisten valiovannevoimisteluohjelma Suurkisoihin (Aino Numminen) (1966); tyttöjen A-sarjan kilpailuohjelma (Numminen) (1968); vapaaliikeohjelma Varalan joukkueelle Nuorten Suurkisoihin (Sirkkola) (1971); hyppynuoraliikkeet (s.a.); heilahdusliikkeet voimistelujohtajille (s.a.); *Intiaanit* (Meri Arekki) (s.a.); sävelmiä tyttöjen urheilumerkkivoimisteluun (s.a.); vapaaliikeohjelma (Mirjami Syvänen) (s.a.). Muuta musiikkia naisvoimistelun kenttänäytöksiin ja suurjuhliin, voimistelu- ja tanssiryhmille.

Laulu- ja liikuntaleikkimusiikkia sekä sävel- ja tanssisatuja pianolle tai pianon säestyksellä: *Pikku-Matin marjamatka*: *Neljä kuvaelmaa* (Elsa Beskow) (1942); *Sokkosilla* ja *Yksinäinen*

https://doi.org/10.21435/ha.154

peikko (1950); *Leiki ja soita* (Aura Lahonen ja Airi Koskimies) (1954): (1) *Pieni marssi,* (2) *Juoksua,* (3) *Vuoroin käyntiä ja juoksua,* (4) *Laukkaa I–II,* (5) *Hyppyjä polvia nostaen,* (6) *Tanajuoksu,* (7) *Hyppyaskeleita,* (8) *Rytmiharjoituksia I–XIX,* (9) *Suutarilla,* (10) *Leikki,* (11) *Marjamatka,* (12) *Leikki,* (13) *Laiva,* (14) *Laivapojan tanssi,* (15) *Tuuli,* (16) *Tuulentyttöjen tanssi,* (17) *Lintu ja lapsi,* (18) *Kukkien tanssi,* (19) *Myllymatka,* (20) *Myllytanssi,* (21) *Joulukuusen haussa,* (22) *Tonttuleikki,* (23) *Tonttutanssi.*

Tunnusmarsseja ja -lauluja voimistelu- ja urheiluseuroille sekä järjestöille: *Säkenien marssi* (1935); *Varalan laulu* (Ainikki Kivi) (1937); *Suomen Partiotyttöliiton marssi* (1938); *Kisakallion marssi* (1953); *Annin masurkka* (omistettu Anni Collanille) (s.a.); *Marssilaulu Liisa Onkolle* (s.a.); *Ruoveden naisvoimistelijoiden marssi* (s.a.); *Varalan polska* (s.a.).

Yksin- ja yhteislauluja: *Betlehemin tähti* (P. J. Huuskonen) (s.a.); *Elä, rytmi* (Heikki Asunta) (s.a.); *Inkerin laulu* (tuntematon) (s.a.); *Kehtolaulu* (tuntematon) (s.a.). Naiskuorolle: *Partiotyttöjen marssi* (tuntematon) (1933); *Joulua odotellessa* ("Ei maailmassa muuta niin ihanata") (pianon säestyksellä, tuntematon) (1936).

Viitteet

1 Aura Kyllikki Lahonen, ent. Lehtovaara (avionimi 1917–1924), s. Lahonen.
2 1900-luvun taitteen ja alun naisvoimisteluliikkeestä musiikin näkökulmasta ks. Ahlsved 2023 (tulossa).
3 Aura Lahosen virkatodistus 14.6.2021, HELSK; HMO:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA.
4 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918 ja 1922–1928, SA/TA; Dahlström 1982, 438.
5 *HS* 19.9.1917; Lahosen virkatodistus; HMO:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA.
6 *HS* 15.5.1927; *US* 18.11.1937.
7 *AL* 14.8.1925; *Kisakenttä* 1.4.1926, 1.2.1927, 4.4.1928, 1.3.1930, 3.3.1931, 7.4.1932, 7.4.1933, 7.4.1934 ja 1.5.1939; *Tampereen Sanomat* 10.7.1928.
8 *Länsi-Savo* 10.9.1929; *Työläisnaisten urheilulehti* 1.10.1929.
9 *HS* 6.9.1925.
10 Esim. Sarje 2016, 57; Aura Lahosen voimistelumusiikit (nuottimonisteet), Voimistelumusiikin kokoelma, SM; Aura Lahosta koskevat tiedot, UA:n aineistotietokanta.
11 Vrt. Korell 2006, 12; Sarje 2011; Ahlsved 2023 (tulossa).
12 Korell 2006, 12.
13 Aura Lahosen voimistelumusiikkinuottien paikkaliput, Nuottikokoelman paikkaliput, Tanssimus-Voimistelumus, KK.
14 Esim. *Nordisk kvinnogymnastik* 1.5.1926; *AL* 6.3.1932; *Kisakenttä* 1.8.1927, 1.10.1927 ja 10.6.1934; *US* 3.12.1934; *HS* 26.9.1927.
15 *Kisakenttä* 1.6.1934; *HS* 5.10.1927; *US* 24.4.1960.
16 *Maakansa* 27.2.1931; *HS* 9.9.1932, 15.11.1931, 6.1.1938, 6.1.1939 ja 20.4.1942; *US* 1.3.1950, 14.4.1956 ja 9.9.1962; *Kisakenttä* 1.4.1936.
17 *HS* 6.1.1935.
18 Esim. *US* 8.4.1936.
19 Esim. *Kisakenttä* 1.11.1935; vrt. myös *Kisakenttä* 1.1.1938.
20 *HS* 15.11.1931 ja 7.11.1934; *Kisakenttä* 1.12.1933; *Lahti* 14.7.1934.
21 Esim. *Kisakenttä* 1.4.1935 ja 1.11.1935.
22 Aura Lahosen painetut nuottijulkaisut, SM.
23 Koskimies 1950.
24 Lahosen voimistelumusiikit, Voimistelumusiikin kokoelma sekä Lahosen painetut nuottijulkaisut, SM; Aura Lahosen voimistelumusiikit, Sylvia Lehtoranta-Pietilän arkisto, UA; Aura Lahosen painetut nuottijulkaisut, KK; Nuotit ja kenttäohjelmat, Varalan Urheiluopiston arkisto, TaKA.
25 Aura Lahosen voimistelumusiikin äänilevyt, KK.
26 Toini Jalonen: "Aura Lahonen 80 v.", Toini Jalosen arkisto, UA; *SK* 24.2.1978; *US* 19.11.1973.
27 Voimistelumusiikin kohdalla suluissa on mainittu voimistelukoreografian laatija, mikäli tieto on ollut saatavilla.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Aura Lahosen virkatodistus 14.6.2021
Sibelius-museo
Voimistelumusiikin kokoelma: Aura Lahosen voimistelumusiikit
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1915–1918 ja 1922–1928
Tampereen kaupunginarkisto
Varalan Urheiluopiston arkisto: Nuotit ja kenttäohjelmat
Urheiluarkisto
Sylvia Lehtoranta-Pietilän arkisto: muiden voimistelusäveltäjien nuotteja: Aura Lahonen
Toini Jalosen arkisto: kirjoitukset: "Aura Lahonen 80 v."

https://doi.org/10.21435/ha.154

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Kansalliskirjasto
  Aura Lahosen voimistelumusiikin äänilevyt
  Nuottikokoelman paikkaliput: Tanssimus[iikki]–Voimistelumus[iikki]: Aura Lahosen voimistelumusiikkinuottien paikkaliput

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Koskimies, Airi 1950: *Käsi kädessä – voimisteluohjelmia*. Helsinki: WSOY.

Sibelius-museo: Aura Lahosen painetut nuottijulkaisut

Urheiluarkiston aineistotietokanta: Aura Lahosta koskevat tiedot

Kirjallisuus

Ahlsved, Kaj 2023 (tulossa): ”Det ser ut som lek, men det är för fosterlandet”: Kvinnogymnastikrörelsen i musikalisk belysning (1876–1939). Teoksessa *Naiset, musiikki, tutkimus: Ennen ja nyt*. Toim. Päivi Järviö, Nuppu Koivisto-Kaasik, Saijaleena Rantanen & Anu Lampela. Helsinki: Taideyliopiston SA & Tutkimusyhdistys Suoni.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Korell, Taina 2006: *Naisvoimistelun säestäjää etsimässä: Kertomus voimistelun säestämisen maailmasta 1900-luvun alusta 2000-luvulle*. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston liikuntatieteiden laitos.

Sarje, Aino 2011: Suomalaisen naisvoimistelun kenttänäytösten tyylisuunnat. – *Liikunta & tiede* 48 (1) s. 63–69.

Sarje, Aino 2016: Jälleenrakennusajan naisvoimistelun joukkonäytökset. Teoksessa *Lastuja: Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja / Finlands idrottshistoriska förenings årsbok* 2016. Toim. Heikki Roiko-Jokela & Esa Sironen. Jyväskylä: Suomen urheiluhistoriallinen seura. 51–62.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kerstin Olander

Vaasa 24.7.1897–24.6.1973 Pori

Kerstin Olander[1] oli Ebeneserkodin lastentarhanopettajaseminaarista vuonna 1922 valmistunut lastentarhanopettaja. Hän toimi lastentarhoissa johtotehtävissä ja korosti musiikin merkitystä varhaiskasvatukselle.[2] Hän sävelsi lastenmusiikkia, kuten Werner Söderströmin vuonna 1937 julkaiseman kaksikielisen laululeikkikokoelman *Vuokko: Lauluja ja leikkejä lastentarhoille / Sippan: Sånger och lekar för barnträdgården.*[3] Myös laulujen sanat ja leikit ovat Olanderin käsialaa. Niin ikään Olander antoi pianotunteja.[4] Olanderin äiti oli Ida Olander (s. Häggblom) ja hänen isänsä oli rovasti Karl Olander,[5] joka harjoitti säveltämistä.[6] Kerstin Olander oli 1940-luvulla joitakin vuosia naimisissa kansakoulunopettaja Jooseppi Julius Lehmuksen kanssa.[7]

SV

Sävellyksiä

Lastenlauluja ja laululeikkejä: *Vuokko: lauluja ja leikkejä lastentarhoille / Sippan: Sånger och lekar för barnträdgården* (Kerstin Olander, suom. T. Heinäri ja H. H.) (1937): (1) *Vuokko / Sippan,* (2) *Keinulaulu / Gungvisa,* (3) *Marjassa / Plocka bär,* (4) *Liisan suru / Lisas sorg,* (5) *Isoveikko / Store bror,* (6) *Metsämaja / Skogskolan,* (7) *Soittoniekat / Musikanterna,* (8) *Syyslaulu / Höstvisa,* (9) *Ilta / Kväll,* (10) *Iltarukous / Aftonbön,* (11) *Kehtolaulu / Vaggvisa,* (12) *Talvilaulu / Vintervisa,* (13) *Keijutanssi / Älvdans,* (14) *Tonttuleikki / Tomtelek,* (15) *Kuutamomarssi / Månskensmarsch,* (16) *Tonttujen työlaulu / Tomtarnas arbetsvisa,* (17) *Kirkkomatka / Kyrkfärden,* (18) *Joululaulu / Julsång; Lumihiutaleet* (Olander) (1958).

Viitteet

1 Kerstin Maria Olander, ent. Lehmus (avionimi), s. Olander.
2 Kekäläinen & Valli 1922, 217; *Kotimaa* 2.6.1922; *SP* 22.9.1922; *HBL* 20.8.1933 ja 28.5.1973; *BT* 14.2.1947.
3 Kerstin Olanderin painetut nuottijulkaisut, KK; ks. myös esim. *UuA* 28.12.1937.
4 Esim. *BT* 3.9.1946.
5 Geni.com; Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899.
6 Ks. Sigrid Wrede-Mandelinin elämäkerta.
7 Geni.com.

Lähteet

Tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Geni.com: Kerstin Maria Olander. Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Kerstin-Olander/6000000002746274562. Viitattu 12.7.2022.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Olander, Karl Konstantin. Koonnut Veli-Matti Autio. Helsinki: HY. https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=21909. Viitattu 12.7.2022.

Kirjallisuus

Kekäläinen, Anita & Siiri Valli 1992: *Ebeneserhemmets barnträdgårdsseminarium: Matrikel över barnträdgårdslärare 1892–1977 / Ebeneserkodin lastentarhaseminaari, Ebeneserkodin lastentarhaseminaarin Jyväskylän osasto: Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977.* Helsinki: Ebeneser-säätiö.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ruth Forsström Vaaranen

Ruth Forsström Vaaranen

Helsinki 2.2.1899–23.9.1974 Helsinki

Ruth Forsström Vaaranen[1] opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa pitkään ja perusteellisesti vuodet 1916–1923, oltuaan jo sitä ennen useita vuosia opiston alkeiskoulussa. Pääaineessaan sävellyksessä ja sitä tukevissa teoria-aineissa hänen opettajansa oli Erkki Melartin ja pianonsoitossa Rosina Forstén ja Eino Lindholm. Viulunsoittoa hän harjoitti Carl Lindelöfin ja yksinlaulua Axel von Kothenin johdolla. Hän opiskeli myös lausuntaa, plastiikkaa ja Dalcroze-musiikkiliikuntaa sekä pianopedagogiikkaa ja säveltapailun pedagogiikkaa.[2] Opiskeluaikanaan hän toimi opistossa pianonsoiton opettajaharjoittelijana (1921–1924) ja opetti myös yksityisesti. Lisäksi hän suoritti Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun jatko-opistossa laulunopettajan tutkinnon (1919).[3] Hän oli itse saman koulun kasvatti.[4]

Opiskeluaikanaan Forsström Vaaranen ystävystyi säveltäjä Helvi Leiviskän kanssa, kuten Eila Tarasti tuo Leiviskä-elämäkerrassaan esille,[5] ja opiskelutovereiden kirjeenvaihtoa on tallella Kansalliskirjastossa.[6] Mahdollisesti he olivat tutustuneet jo Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa. Opiston oppilaskonserteissa kuultiin Forsström Vaarasen sävellyksiä, kuten pianoteokset preludi ja fuuga (1921) sekä fuuga d-molli (1922).[7] Valmistumisensa jälkeen Forsström Vaaranen aloitti säveltapailun, musiikinteorian ja pianonsoiton opettajana Viipurin Musiikkiopistossa. Hän oli opiston kantavia voimia yli kaksikymmentä vuotta (1924–1945).[8] Sotien jälkeen hän siirtyi musiikinteorian opettajaksi Sibelius-Akatemiaan, jossa hän työskenteli vuoteen 1968 asti, opettaen välillä myös pianonsoittoa.[9] Forsström Vaaranen vaikutti Suomen Musiikkipedagogisessa Liitossa ja sitä seuranneessa Suomen Musiikinopettajain Liitossa.[10]

Forsström Vaarasen puoliso oli pankinjohtaja Veikko Vaaranen, ja pariskunnalla oli viisi lasta.[11] Mahdollisesti säveltäminen loppui avioliittoon (1924), kuten Tarastin Leiviskä-elämäkerrassa tarkasteltu Leiviskän kirjeenvaihto tämän äidin ja Forsström Vaarasen kanssa tuntuu vihjaavan.[12] Tarkempi syventyminen Leiviskän henkilöarkistossa oleviin Forsström Vaarasen kirjeisiin ja muuhun aineistoon saattaisi valottaa asiaa lisää.[13] Ilmeisesti Forsström Vaarasen sävellyksiä ei koskaan julkaistu, eikä musiikkikäsikirjoituksia ole löytynyt julkisista arkistoista. Ainut poikkeus on Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjastossa Leiviskän käsikirjoituskokoelmassa oleva orkesterille ja sekakuorolle sävelletty *Ukko-Noa-variationit: Pilailu (lyydisessä sävellajissa)*. Kaksitoistasivuisen partituurin tekijöiksi on merkitty Leiviskä ja Forsström Vaaranen.[14]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ruth Forsström Vaarasen äiti oli Elsa Forsström (s. Löfström) ja isä henkikirjoittaja Jalmari Hainari (ent. Forsström).[15] Isän sisko oli musiikinopettaja ja säveltäjä Vendla Hainari.[16]

SV

Sävellyksiä

Pianolle: preludi ja fuuga (1921); fuuga d-molli (1922). [k] Sekakuorolle ja orkesterille: *Ukko-Noa -variationit: Pilailu (lyydisessä* sävellajissa) (yhdessä Helvi Leiviskän kanssa) (s.a.).

Viitteet

1 Ruth Kirsti Elisabet Vaaranen s. Forsström.
2 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA; ks. myös Dahlström 1982, 412; *HS* 2.2.1959; *SP* 19.5.1922 ja 20.5.1922.
3 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA; *HBL* 6.9.1923.
4 Itkonen & Tuulio 1959, 474–475.
5 Tarasti 2017, 52, 75, 95, 99, 101–102, 111–114, 122–123, 126, 129, 135–136.
6 Ruth Forsström Vaarasen kirjeet Helvi Leiviskälle, Helvi Leiviskän arkisto, KK. Joitakin Ruth Forsström Vaarasen kirjeitä on attribuoitu väärin nimelle Ruth Palmgren.
7 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA; *HS* 15.5.1921, 19.5.1922 ja 21.5.1922; *IL* 14.5.1921; *SP* 19.5.1922; *UuA* 3.6.1921; Tarasti 2017, 99.
8 Rasilainen & Pullinen 1968, 184–185, 86, 31; Itkonen & Tuulio 1959, 475; *HS* 2.2.1959; *MT* 1.11.1944; *Kansan Työ* 14.9.1939.
9 Dahlström 1982, 328, 336; *HS* 2.2.1959.
10 Esim. *Ajan Suunta* 10.1.1935.
11 Itkonen & Tuulio 1959, 475; *Maaseudun Tulevaisuus* 3.10.1944.
12 Ks. Tarasti 2017, 122–123.
13 Forsström Vaarasen kirjeet Leiviskälle, KK.
14 Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset, SibAK.
15 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA; ks. myös *Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift* 1.1.1939.
16 *AL* 23.12.1924; *TS* 28.6.1906.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Helvi Leiviskän henkilöarkisto: Ruth Forsström Vaarasen kirjeet Helvi Leiviskälle
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918
Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto
Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Itkonen, Kerttu & Tyyni Tuulio 1959: *Tyttönormaalilyseon matrikkeli I–II: 1869–1919*. Helsinki: HESTEO.
Rasilainen, Toivo & Erkki Pullinen 1968: *Viipurin Musiikkiopisto: Lahden Musiikkiopisto: 50 vuotta opetusta*. Lahti: Lahden musiikkiopisto.
Tarasti, Eila 2017: *"Nouse, ole kirkas": Helvi Leiviskän elämä ja teokset*. Acta Semiotica Fennica LII; Approaches to Musical Semiotics 25. Helsinki: Suomen Semiotiikan Seura & Kulttuuriperintöjen akatemia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Molly-Anne Sundgren

Pietari (Venäjä) 26.4.1899–26.5.1979 Pietarsaari

Pianisti-säveltäjä Molly-Anne Sundgrenin[1] elämä vei Venäjältä Viipurin ja Helsingin kautta Pietarsaareen. Hän syntyi ruotsalaisen Alma Sundgrenin (s. Brunfeldt) ja suomalaisen Rudolf Sundgrenin pietarilaiseen ravintoloitsijaperheeseen.[2] Isä oli nuoruudessaan tullut tunnetuksi yhtenä Suomen ensimmäisistä taitoluistelijoista.[3] Molly-Anne Sundgrenkin kuului nuorena pietarilaiseen luistelukerhoon ja esiintyi Suomessa äitipuolensa, taitoluistelija Hanny Dannat-Sundgrenin kanssa ensimmäisen maailmansodan aikaan.[4] Lähisukuun kuului tunnettuja kulttuuripersoonia, kuten pianotaiteilija Sigrid (Sissi) Sundgren-Schnéevoigt, joka oli Molly-Annen täti (isän pikkusisko).[5]

Vuosisadan vaihteessa Rudolf Sundgren työskenteli johtoportaassa pietarilaisessa loistoravintolassa Medvedissä (suom. ”Karhu”), jossa illasti suuriruhtinaita ja kuuluisuuksia.[6] Sundgrenit kuitenkin menettivät ravintolansa ja omaisuutensa juridisessa selkkauksessa.[7] Perhe siirsi yritystoimintansa Valkeasaareen ja Viipuriin ravintola Espilään sekä sittemmin jälleen Pietariin.[8] Sekä Rudolf-isä että Alma-äiti menehtyivät 1910-luvulla,[9] jolloin Molly-Anne ja perheen muut lapset muuttivat Helsinkiin.[10]

Koulusivistyksensä Molly-Anne Sundgren hankki muun muassa Viipurin ruotsinkielisestä tyttökoulusta (1910–1913).[11] Lapsuudenperheensä taloudellisten vaikeuksien vuoksi Sundgren ei voinut opiskella musiikkia pitkäjänteisesti ammatillisessa mielessä, vaikka olisi halunnut.[12] Sundgren aloitti pianotunnit seitsemänvuotiaana Viipurissa ja jatkoi niitä pari vuotta Pietarissa Borowskyn musiikkikoulussa.[13] Isän kuoltua musiikkiopinnot keskeytyivät pitkäksi ajaksi. Myöhemmin taloudellinen tilanne helpottui sen verran, että Sundgren pääsi lukuvuodeksi 1921–1922 virolaisen pianistikuuluisuuden Artur Lemban luokalle Helsingin Musiikkiopistoon.[14] Sittemmin häntä opetti ilmaiseksi Sissi-tädin opiskelutoveri, pianopedagogi Fanny Flodin-Gustavson (s. Flodin, ent. Flodin-Leclercq), ja ystävien avulla Sundgrenille järjestyi vuokrapiano.[15] 1910-luvun lopulla Sundgren työskenteli Fazerin soitinkaupassa Helsingissä kassanhoitajana ja juoksutyttönä, jonka toimenkuvaan kuului pianojen koesoittaminen asiakkaille.[16]

Pisimmän päivätyönsä Sundgren teki konttoristina ja pankkivirkailijana Helsingissä ja Pietarsaaressa, minne hän asettui vuonna 1936.[17] Samalla hän antoi pianotunteja ja oli Pietarsaaressa niin merkittävä hahmo, että häneen viitattiin ”musiikkiopistona”.[18] Sundgren esiintyi pianistina paikallisissa tilaisuuksissa ja alueradiossa[19] esittäen muun muassa omia sävellyksiään.[20] Ystävänsä, kuvanveistäjä Olof Ohlssonin avulla hän pyrki tekemään sävellystyötään tunnetuksi Tukholmassa ja musiikkikustantajien parissa.[21]

Sävellystyöhön Sundgren paneutui vasta sotienjälkeisenä aikana. Yhtenä vaikuttimena oli tapaturma, joka katkaisi pianonsoiton joksikin aikaa.[22] Sundgrenin säilyneeseen tuotantoon kuuluu pianosävellyksiä, yksinlauluja ja kuoromusiikkia.[23]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Molly-Anne Sundgren

Tiedetään myös, ettei hän kirjoittanut kaikkia pianoteoksiaan ylös nuottipaperille, vaikka ne olivat viimeisteltyjä sävellyksiä, jotka hän toteutti aina samalla tavalla. Sundgrenin tyyliä voi luonnehtia uusromanttiseksi ja impressionistiseksi. Tärkeitä innoittajia hänelle olivat lausuntaillat ja melodraamat, elokuvamusiikki sekä aistivaikutelmia kuvaava karaktäärimusiikki.[24] Sävellykset saattoivat syntyä tilanteiden, hetkien ja esineiden innoittamina, kuten humoreski *Kiiru* kiireisen konttoripäivän ja *Valse romantique* Sissi-tädiltä saadun rokokooaiheisen posliinikoristeen pohjalta.[25] Sundgren harjoitti valokuvausta ja magnetofoninauhoittamista, josta hän innostui niin kokonaisvaltaisesti, että vertasi sitä nikotiiniriippuvuuteen.[26]

Sundgrenin elämänkumppani oli pankkivirkailija Magnhild Gyllenbögel. Pari tunnettiin lempinimillä My ja Ma.[27] He pitivät yhtä aina Gyllenbögelin kuolemaan asti (1977). Sundgren menehtyi kaksi vuotta myöhemmin, pian 80-vuotispäivänsä jälkeen, ja hänet laskettiin samaan hautaan kumppaninsa kanssa.[28] Sundgrenin toiveen mukaisesti hänen muistokseen perustettiin rahasto tukemaan nuoria, vähävaraisia ja lupaavia muusikoita, jottei heidän tarvitsisi Sundgrenin tavoin haudata haaveitaan taloudellisen puutteen vuoksi.[29]

Joitakin Sundgrenin teoksia on julkaistu Ole Jakobssonin toimittamina.[30] Vuonna 1991 niitä esitettiin Sundgrenin elämäntyötä esitelleessä ja radioidussa tapahtumassa Pietarsaaressa.[31] Sundgrenin esineistöä ja papereita oli esillä vuonna 2007 Pietarsaaren museon paikallisia merkkinaisia käsittelevässä näyttelyssä, ja Sundgrenin Becker-flyygeli on kaupungin omistuksessa.[32]

NKK

Sävellyksiä[33]

Pianolle: häämarssi (omistettu Arla Österholmille [Klockarsille]) (1948); surumarssi (1949); *Havet*: fantasia c-molli (1949/1951) [osin [k]]; *Meditation* (1949/1951) [osin [k]]; *Fest-polonaise* (1951); *Hägring* (1951); humoreski (”Kiiru”) (1952) [osin [k]]; masurkka (1952); *Solitude* (1952); *Gryning* (n. 1959) [k]; *Hasta la vista* (s.a.) [k].

Yksinlauluja: *Havet spelar på spinetten* (Stefan Sylvander) (1946); *Vaggvisa* (Molly-Anne Sundgren [?]) (1947/1952); *Den lycklige* (Arvid Mörne) (1948); *Marsslut* (Mörne) (1948); *Silverstrimman* (Mörne) (1948); *Strandäng* (Mörne) (1948); *Visa i främmande land* (Mörne) (1948); *Tonen* (Jacob Tegengren) (1949/1952); *Vaxtavlan* (Tegengren) (1949/1951); *Höst i skolparken* (Magnhild Gyllenbögel) (1951); *Det var lärksång och glans över liden* (Tegengren) (1952); *Sagan om Rosalind* (Erik Axel Karlfeldt) (1952); *Strandastern* (Mörne) (1952); *Två glänsande sländor möttes* (Tegengren) (1952); *Ur hjärtats gåtbok* (Karlfeldt) (1952). Lasten/yhteislaulu *Scoutmarsch* (Karin Mandelstam) (1950/1952). Luonnoksia.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Molly-Anne Sundgren. Kiitos Kaj Ahlsvedille elämäkerran kommentoinnista.
2 Sundgren-suvun valokuvat, SM; lehtileikkeet, Molly-Anne Sundgrenin arkisto, Pietarsaaren museo; ks. myös *HBL* 28.6.1892. Ravintolatoiminnasta ks. myös *HBL* 28.5.1909; *WN* 12.10.1915.
3 Vettenniemi 2008, 201.
4 Jusupovin puiston pietarilaisen luisteluklubin jäsenkortti 1914–1915, Molly-Anne Sundgrenin arkisto, Pietarsaaren museo; *ESS* 13.2.1915. Hanny Dannat-Sundgrenista ks. *Karjala* 3.12.1912 sekä Sundgren-suvun valokuvat, SM.
5 Rahkonen 2000.
6 Esim. *WN* 12.10.1915; *Suomen hotelli- ja ravintolalehti* 2/1928.
7 Ibid.
8 *ÅU* 10.4.1913; *WN* 12.10.1915.
9 *WN* 7.5.1912 ja 12.10.1915.
10 Lehtileikkeet, Pietarsaaren museo.
11 Borenius 1937, 103.
12 *Jakobstads Tidning* 7.11.1979.
13 Lehtileikkeet, Pietarsaaren museo.
14 HMO:n oppilasmatrikkeli 1918–1922, SA/TA.
15 Lehtileikkeet, Pietarsaaren museo.
16 Ibid.; Molly-Anne Sundgrenin työtodistus 20.2.1917, Molly-Anne Sundgrenin arkisto, Pietarsaaren museo.
17 Esim. *Kontoristen* 3/1920; *Pedersöre-Jakobstads Tidning* 10.3.1936; ks. myös Molly-Anne Sundgrenin kirje Sigrid Sundgren-Schnéevoigtille 16.12.1947, Molly-Anne Sundgrenin henkilömappi, SM.
18 *Jakobstads Tidning* 7.11.1979; Sundgrenin kirje Sundgren-Schnéevoigtille 1.11.1942, SM.
19 *HS* 17.2.1932; *HBL* 14.10.1965; *Jakobstads Tidning* 5.3.1946 ja 24.10.1967.
20 *HBL* 2.2.1963 ja 14.10.1965; lehtileikkeet, Pietarsaaren museo.
21 Olof Ohlssonin kirjeet Molly-Anne Sundgrenille 29.9.1949, 3.12.1949 ja 6.4.1954 sekä lehtileikkeet, Molly-Anne Sundgrenin arkisto, Pietarsaaren museo.
22 Molly-Anne Sundgrenin kirje Alfhild Forslinille 4.10.1954, SM; Arla Klockarsin muistelma Molly-Anne Sundgrenista 18.4.1991, Molly-Anne Sundgrenin arkisto, Pietarsaaren museo.
23 Molly-Anne Sundgrenin musiikkikäsikirjoitukset, SM; Molly-Anne Sundgrenin musiikkikäsikirjoitukset sekä lehtileikkeet, Molly-Anne Sundgrenin arkisto, Pietarsaaren museo; Molly-Anne Sundgrenin painetut nuottijulkaisut, Pietarsaaren museo; Liimatta 2021, 27.
24 Esim. *Jakobstads Tidning* 5.3.1946; Sundgrenin kirje Forslinille 4.10.1954, SM; Arla Klockarsin muistelma Molly-Anne Sundgrenista 18.4.1991, Pietarsaaren museo.
25 Lehtileikkeet, Pietarsaaren museo.
26 Sundgren-suvun valokuvat, SM; Molly-Anne Sundgrenin kirje Alfhild Forslinille 19.12.1971, Molly-Anne Sundgrenin arkisto sekä näyttelyteksti ”Molly-Anne Sundgren – pianolärarinnan”, Pietarsaaren museo.
27 Esim. Molly-Anne Sundgrenin kirje Alfhild Forslinille 10.11.1969, SM.
28 *HBL* 8.11.1977; *Jakobstads Tidning* 8.11.1977 ja 30.5.1979; hautakiveen liittyvät asiakirjat, Molly-Anne Sundgrenin arkisto, Pietarsaaren museo.
29 *Jakobstads Tidning* 7.11.1979.
30 Sundgrenin painetut nuottijulkaisut, Pietarsaaren museo; ks. myös ”Molly-Anne Sundgren – pianolärarinnan”, Pietarsaaren museo.
31 *Jakobstads Tidning* 18.4.1991; Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
32 ”Molly-Anne Sundgren – pianolärarinnan”, Pietarsaaren museo.
33 Teosluettelo pohjautuu Ole Jakobssonin laatimaan listaan Pietarsaaren museossa olevista Molly-Anne Sundgrenin musiikkikäsikirjoituksista ja painetuista nuoteista; ks. Sundgrenin painetut nuottijulkaisut, Pietarsaaren museo.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Pietarsaaren museo
- Molly-Anne Sundgrenin arkisto
  - Arla Klockarsin (s. Österholm) muistelma Molly-Anne Sundgrenista 18.4.1991
  - hautakiveä koskevat asiakirjat
  - Jusupovin puiston pietarilaisen luisteluklubin jäsenkortti
  - lehtileikkeet
  - Molly-Anne Sundgrenin musiikkikäsikirjoitukset
  - Molly-Anne Sundgrenin työtodistus 20.2.1917
  - Olof Ohlssonin kirjeet Molly-Anne Sundgrenille
- ”Molly-Anne Sundgren – pianolärarinnan”, näyttelyteksti

Sibelius-museo
- Molly-Anne Sundgrenin henkilömappi: Molly-Anne Sundgrenin kirjeet Alfhild Forslinille ja Sigrid Sundgren-Schnéevoigtille
- Molly-Anne Sundgrenin musiikkikäsikirjoitukset
- Sundgren-suvun valokuvat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
- Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1918–1922

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Pietarsaaren museo: Molly-Anne Sundgrenin painetut nuottijulkaisut
Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Borenius, Ingrid 1937: *Flickskolan i Wiborg 1788–1937: Några anteckningar om nordens äldsta offentliga flickskola*. Wiborg: Östra Finlands tryckeri.

Liimatta, Suvi 2021: *”Ja orkesteri soi taiwaallisen puhtaasti”: Georg ja Sigrid Schnéevoigtin henkilöarkiston muodostuminen ja moniäänisyys 1800–1900-lukujen vaihteen musiikkikulttuurissa*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.

Rahkonen, Margit 2000: Sundgren-Schnéevoigt, Sigrid. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008553. Viitattu 30.7.2022.

Vettenniemi, Erkki 2008: *Suomalaisen urheilun synty: Ravisportti 1800-luvulla ja sen vaikutus ihmiskilpailuihin*. Helsinki: SKS.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Tyyni Leppo

Nummi 11.6.1900–
2.1.1985 Helsinki

Tyyni Leppo

Lastentarhanopettaja Tyyni Leppo[1] sävelsi lastenlauluja ja soitin- ja laululeikkejä lastentarhojen, alakoulujen ja kotien käyttöön. Fazerin kustantamana ilmestyi vuonna 1956 Lepon kokoelma *Sävelleikkejä / Lek i toner*, joka sisältää kolmetoista instrumentaalikappaletta leikkiohjeineen. Niiden piano-osuus on laadittu opettajan soitettavaksi, kun taas lapset soittavat vapaasti lyömä- ja muita soittimia sekä suorittavat liikuntaleikit.[2] Kuten monet lastenmusiikin säveltäjät, Leppokin pyrki musiikillaan kehittämään 5–10-vuotiaitten lasten sävelkorvaa, maailmasuhdetta ja mielikuvitusta sekä vahvistamaan musiikin kytköstä ilon ja elävyyden kokemukseen.[3]

Laululeikeistä Leppo toimitti kokoelmakirjat *Lasten laululeikkejä I–II* (1950 ja 1956). Ne sisältävät sekä hänen omia että muiden sävellyksiä (esim. Margit Hollmérus, Edith Holmström, Sofie Lithenius, Signe Maconi, Kerstin Olander, Ingrid Rancken, Sylvi Raitio Orola, Lilli Thuneberg ja Sirkka Valkola-Laine). Hän myös laati leikkejä muiden säveltäjien lastenlauluihin.[4]

Leppo kehitti pienten lasten musiikkikasvatusta ja luennoi musiikin merkityksestä lastentarhassa. Hänen mukaansa oli tärkeää herättää pienten lasten luovat kyvyt, kehittää heidän rytmi- ja laulukorvaansa sekä saada heidät ymmärtämään musiikkia liikkeen ja kuvataiteen keinoin.[5] Hän piti 1920-luvulla kollegansa Anna-Greta Carlströmin kanssa Töölön Yksityistä Suomalaista Lastentarhaa.[6] 1930-luvulla sekä sotien aikana hän työskenteli Savonlinnassa ja sen jälkeen Helsingin kaupungin lastentarhanopettajana muun muassa Tapiolan lastentarhassa Harjussa.[7] Vuodet 1947–1963 hän opetti Ebeneserkodin lastentarhanopettajaseminaarissa, josta hän oli itse aikoinaan valmistunut (1922).[8] *Lastentarha*-lehdessä Leppo toimi päätoimittajana ja muissa luottamustehtävissä.[9] Isänmaallisuus, Lotta Svärd -järjestö ja naisvoimistelu olivat tärkeällä sijalla Lepon elämässä, ja hän oli tunnettu pikkulottatyön johtaja ja kehittäjä.[10] Leppo sävelsi myös isänmaallisia, kansanmusiikin yksinkertaisuutta tavoittelevia yksinlauluja, joista säveltäjän omaan tekstiinsä laatiman *Rajaseudun laulun* on Fazer julkaissut (1950).[11]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Soitinleikkejä pianolle: *Sävelleikkejä* (1956): (1) *Niityllä / På ängen,* (2) *Marssi / Marsch,* (3) *Jänis / Haren,* (4) *Käkikello / Gökklockan,* (5) *Soittorasia / Speldosan,* (6) *Kirkkomatka / Kyrkfärden,* (7) *Lentokone / Flygmaskinen,* (8) *Kuusi ja lintu / Granen och fågeln,* (9) *Hyppely / Hopp,* (10) *Juna / Tåget,* (11) *Juoksu / Språng,* (12) *Marssi / Marsch,* (13) *Polkupyörä / Cykeln*. Lastenlauluja ja laululeikkejä: *Kevät on* (Tyyni Leppo) (1950); *Leikkitupa* (Immi Hellén) (1958); *Metsän joulu* (Leppo) (1958); *Junassa Mummolaan* (Maija Konttinen) (s.a.). Yksinlaulu *Rajaseudun laulu* (Leppo) (1950). Sovituksia.

Viitteet

1 Tyyni Juhontytär Leppo s. Ahlgrén; nimenmuutos Lepoksi Kalevalan Riemuvuonna 1935. Tyyni Lepon virkatodistus 8.9.2022, HELSK; *US* 12.5.1935.
2 Tyyni Lepon painetut nuottijulkaisut, KK ja SM; ks. myös *HBL* 15.12.1956; *US* 27.12.1956.
3 Vrt. Leppo 1956.
4 Lepon painetut nuottijulkaisut, KK ja SM.
5 *SSD* 11.6.1950; *US* 19.1.1985.
6 *US* 19.8.1923, 6.9.1925; *HBL* 2.9.1923, 11.1.1925 ja 13.1.1927.
7 Kekäläinen & Valli 1992, 191; *Savonmaa* 21.4.1934; *Itä-Savo* 31.5.1934 ja 21.6.1936; *HS* 4.1.1945; *Huoltaja* 1.5.1947.
8 Kekäläinen & Valli 1992, 191, 194–195, 216; *SSD* 11.6.1950; *US* 19.1.1985.
9 Kekäläinen & Valli 1992, 191; *Lastentarha* 1.1.1938, 1.1.1943 ja 1.1.1944.
10 Koskimies & Koskimies 1964, 296; *Savonmaa* 18.4.1939.
11 Lepon painetut nuottijulkaisut, KK.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Tyyni Lepon virkatodistus 8.9.2022

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Leppo, Tyyni 1956: Alkusanat. *Sävelleikkejä / Lek i toner*. Helsinki: Fazer.
Sibelius-museo: Tyyni Lepon painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Kekäläinen, Anita & Siiri Valli 1992: *Ebeneserhemmets barnträdgårdsseminarium: Matrikel över barnträdgårdslärare 1892–1977 / Ebeneserkodin lastentarhaseminaari, Ebeneserkodin lastentarhaseminaarin Jyväskylän osasto: Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977*. Helsinki: Ebeneser-säätiö.
Koskimies, Airi ja Rafael Koskimies 1964: *Suomen lotta: Katsaus lottajärjestön toimintaan*. Helsinki: Weilin & Göös.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Gertrud Alfthan
Helsinki 7.10.1900–15.4.1982 Helsinki

Laulaja ja säveltäjä Gertrud Alfthanin[1] musiikillista toimintaa sävyttivät uskonnollinen vakaumus ja aatteellinen elämä. Omana aikanaan hän tuli tunnetuksi lied-laulajana ja J. S. Bachin musiikin tulkitsijana sekä kristillis-siveellisen Oxford-liikkeen toimijana.

Alfthanin perhetausta oli 1900-luvun vaihteen helsinkiläisessä sivistyneistössä. Äiti Selma Alfthan (s. Tavaststjerna) oli Helsingin Musiikkiopistossa 1880-luvulla kouluttautunut pianisti. Täti (äidin sisarpuoli) oli urkutaiteilija, Helsingin Musiikkiopiston pitkäaikainen opettaja ja taloudenhoitaja Olga Tavaststjerna.[2] Isä oli vuorineuvos Anton Alfthan. Gertrud Alfthanin lapsuudenperheen kaikki neljä tytärtä jatkoivat äitinsä ja tätinsä jalanjäljissä ponnistaen Helsingin Musiikkiopistosta ammattimuusikoksi. Isosisko Margaret Kilpisestä tuli konserttipianisti, pikkusisko Gunnel von Hertzenistä pianopedagogi; myös isosisko Ethel Alfthan opiskeli Musiikkiopistossa.[3]

Gertrud Alfthan kävi oppikoulun Brobergin yksityisessä yhteiskoulussa (*Läroverket för gossar och flickor i Helsingfors*) ja luki itsensä ylioppilaaksi. Ammattiopintonsa hän aloitti pianon ja viulun soitosta mutta siirtyi 1920-luvulla laulumusiikin pariin.[4] Helsingin Musiikkiopistossa hän opiskeli laulua ja pianonsoittoa vuosina 1918–1924 muun muassa Axel von Kothenin, Wäinö Solan ja sisarensa Margaret Kilpisen johdolla.[5] Alfthan jatkoi opintojaan Berliinissä tenorilaulaja Franz Henri von Dulongin ohjauksessa osallistuen samalla pianopedagogi Rudolf Breithauptin opetukseen.[6] Käänteentekevimmäksi hän koki kuitenkin konserttilaulaja ja laulunopettaja Helge Lindbergiltä kesäisin saamansa laulutunnit Suomenlahden saaristossa.[7]

Julkisen esiintyvän taiteilijan uransa Gertrud Alfthan aloitti laulajana, Helsingin yliopiston juhlasalissa järjestämällään ensikonsertilla vuonna 1926.[8] Pianistina oli hänen sisarensa Gunnel von Hertzen. Alfthan työskenteli läpi taiteilijanuransa sisartensa kanssa. Samoin jo ensikonsertin ohjelmaansa hän sisällytti lankonsa, säveltäjä Yrjö Kilpisen yksinlauluja. Alfthan kantaesitti useissa konserteissaan Kilpisen teoksia, ja tämä omisti hänelle *Liten jungfru* -laulunsa.[9] Suopeita arvioita saaneen taiteilijan konsertointi jatkui Viipurissa, Tampereella ja Turussa.[10] Alfthan kuitenkin suuntasi uudestaan jatko-opiskelemaan ulkomaille, tällä kertaa Wieniin, suomalaisen oopperalaulajan ja laulupedagogin Filip Forsténin tunneille.[11] Hän kiinnostui modernista musiikkiliikunnasta ja suoritti diplomin Saksan Helleraussa Dalcroze-instituutin rytmivoimistelun kurssilla.[12] Kokonaisvaltainen, kehoperustainen ja yhteisöllisyyttä korostava taidefilosofia muodostui tärkeäksi osaksi Alfthanin muusikkoutta ja kristillistä maailmankatsomusta.[13] Sekä teknisessä että tulkinnallisessa mielessä Alfthan ihaili erityisesti Marian Andersonin lied-laulua.[14]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Keväällä 1928 Alfthan muutti viideksi vuodeksi Pariisiin. Taiteilijan osallistumisesta Montparnassen suomalaisiin ja skandinaavisiin boheemipiireihin todistaa ajan suositun älykköravintolan Le Dômen edustalla otettu ryhmävalokuva.[15] Ammatillisesti Alfthan piti hyödyllisenä Sorbonnen yliopiston kamarimusiikkikonserttisarjaa, jossa hän esiintyi laulajana ja jota varten hänen oli totuteltava harjoittelemaan nopealla aikataululla uutta ohjelmistoa itselleen tuntemattomilla kielillä, kuten unkariksi ja kreikaksi. Pariisissa Alfthan tutustui Igor Stravinskin ja Paul Hindemithin uudenaikaiseen tuotantoon.[16] Toisaalta hän toi Ranskassa esille sekä modernia että perinteistä suomalaista musiikkia – esimerkiksi esiintyessään solistina Sorbonnen amfiteatterisalissa Runebergin päivänä järjestetyssä suomalaisen musiikin konsertissa. Konsertti uusittiin ja lähetettiin myöhemmin Ranskan radiossa.[17]

Gertrud Alfthan

Kenties merkittävimpänä Pariisin-vuosiensa antina Alfthan piti sikäläistä ”Bachkuumetta” (*Bachfebern*), joka häneenkin tarttui.[18] Sen kimmokkeena oli Bach-tutkija, urkuri, lääkäri ja teologi Albert Schweitzer, jonka ajattelua Alfthan ihaili sekä uskonnollisessa että musiikillisessa mielessä ja jonka luona Elsassin Gunsbachissa hän vieraili vuonna 1936.[19] J. S. Bachin ja tämän poikien kantaateista tuli Robert Schumannin ja Kilpisen liedien ohella Alfthanin konserttiohjelmien vakioainesta. Hän esitti niitä useaan otteeseen barokkiyhtyeen säestyksellä, mikä oli Suomessa uutta.[20] Cembalistina näissä yhteyksissä toimi sisar Margaret Kilpinen. Sotien jälkeen Alfthan perusti Helsinkiin J. S. Bachin kantaattien ja muiden vokaaliteosten harjoittamiseen keskittyneen laulu- ja soitinensemblen nimeltä Bach-studio, jonka pohjalta sittemmin kehittyi J. S. Bach -kantaattiseuran alaisuudessa toiminut Studio Sebastian -kuoro.[21]

Pariisin-vuosinaan Alfthan tutustui säveltäjä Nadia Boulangerin johdolla opiskelleeseen alankomaalaiseen säveltäjä-urkuriin Jacques Beersiin, jonka kanssa hän avioitui keväällä 1929.[22] Liitto jäi lyhyeksi, ja Alfthan muutti takaisin Suomeen alkuvuodesta 1933. Boulangerin kanssa Alfthan oli tekemisissä myöhemminkin.[23] Konsertoinnin sekä laulu- ja voimistelutuntien antamisen rinnalla[24] Alfthanin

https://doi.org/10.21435/ha.154

kalenteri täyttyi näinä vuosina hengellisestä toiminnasta yhdysvaltalaislähtöisen Oxford-liikkeen parissa (sittemmin Moraalinen varustautuminen -järjestö). Liike korosti yksilöpainotteista teologiaa ja synnintuntoa. Alfthan esiintyi liikkeen tilaisuuksissa sekä muusikon että puhujan ominaisuudessa ja osallistui sen vuosikongresseihin eri puolilla Eurooppaa.[25] Toisen maailmansodan kynnyksellä, keväällä 1939, hän matkusti suomalaisen Oxford-valtuuskunnan osana New Yorkiin.[26] Kokemuksistaan ja vakaumuksestaan hän raportoi suomalaisissa lehdissä julkaistuissa matkakirjeissään ja muissa teksteissään sekä yksityiskirjeissään.[27]

Alfthan otti sotavuosina osaa varainkeruu- ja hyväntekeväisyystoimintaan sekä kotirintamalla että lähempänä tulilinjaa, muun muassa sotilaille järjestetyillä raamattupäivillä.[28] Hän teki yhteistyötä lausuntataiteilija Laina Kalmarin kanssa, jonka hengellisille kotimaan kirkkomusiikkikiertueille osallistui Alfthanin ohella säveltäjä-urkuri Martha Dahl-Salonen.[29] Vuonna 1942 Alfthan esiintyi Kalmarin seurueen Ruotsiin tekemällä Pro Carelia -konserttikiertueella, jonka tuotto luovutettiin Karjalankannaksen seurakunnille.[30]

1940-luvulta alkaen Alfthan omistautui konsertoinnin sijaan enemmän musiikinopetukseen sekä hengelliseen toimintaan raamattupiirien vetäjänä ja jumalanpalvelusten raamatunlukijana.[31] Hän kiinnostui suomalaisista herätysliikkeistä, kuten körttiläisyydestä ja lestadiolaisuudesta, sekä lasten musiikkiterapiasta.[32]

Sotienjälkeiseen aikaan ajoittuu Alfthanin julkaistu sävellystuotanto, johon kuuluu hengellisiä liikuntalauluja ja laululeikkejä, musiikkikuvaelmia ja voimistelumusiikkia. Hän sävelsi lauluja *Raamatun* sanoihin, hengellisen runoilijan Marja-Terttu Tolamon teksteihin sekä John Bunyanin klassikoksi muodostuneen romaanin *Kristityn vaelluksen* (1678) tekstiin. Hän laati äänisuunnittelun Aune Kämäräisen hengelliseen lyhytelokuvaan *Sirpale elämää* (1971) ja sovitti afrikkalais-amerikkalaisia spirituaaleja lasten laulettavaksi (1970); nykynäkökulmasta Alfthanin sovittama spirituaalikokoelma on ongelmallinen sen rasistisen kielen takia.[33]

Vanhuudenpäivinään Alfthan vaikutti Itä-Helsingissä, jonka maisemat olivat hänelle tuttuja Laajasalossa vietetyiltä lapsuuden huvilakesiltä.[34] Hengellistä ja musiikillista toimintaansa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä hän jatkoi viimeisiin elinvuosiinsa saakka johtaen vielä joulukuussa 1980 Jollaksen lapsikuoron esityksen Vuosaaren kirkossa.[35]

NKK

Sävellyksiä

Hengellisiä liikuntalauluja ja musiikkikuvaelmia: *Heittäkää kaikki murheenne: 18 liikuntalaulua Raamatun sanoihin* (Raamattu) (1971): (1) *Anokaa, niin teille annetaan,* (2) *Heittäkää kaikki murheenne,* (3) *Herra, pane minun suulleni vartija,* (4) *Tässä ei ole erotusta,* (5) *Ei tule apua idästä, ei lännestä,* (6) *Silloin muutan puhtaiksi kansain huulet,* (7) *Rakkaus ei koskaan häviä,* (8) *Eikö minun sanani ole niin kuin tuli,* (9) *Tiedä, että Jumalan hyvyys vetää sinua,* (10) *Katso, niin kuin savi,* (11) *Minä olen viinipuu,* (12) *Jaakobin heimo, tulkaa,* (13) *Katso, onneksi muuttui minulle katkera murhe,*

https://doi.org/10.21435/ha.154

(14) *Valvokaa ja rukoilkaa*, (15) *Lasten ja imeväisten suusta*, (16) *Sinun sanasi on jalkaini lamppu*, (17) *Kristuksen puolesta me siis olemme lähettiläinä*, (18) *Jeesus Kristus on sama*; *John Bunyanin Kristityn vaellus nuorten esittämänä: laulaen, liikkuen, lausuen* (1972): *Me vaellamme Herran, meidän Jumalamme nimessä* (Raamattu), *Meillä ei ole täällä pysyväistä kaupunkia* (Raamattu), *Kun palajat kaikkivaltiaan tykö* (Raamattu), *Menkää ahtaasta portista sisälle* (Raamattu), *Ellette käänny* (Raamattu), *Kun sinun sanasi avautuvat* (Raamattu), *Jumala oli Kristuksessa* (Raamattu), *Kaikessa ottakaa uskon kilpi* (Raamattu), *Minä* (Marja-Terttu Tolamo), *Jos joku tahtoo olla ensimmäinen* (Raamattu), *Sinä* (Raamattu), *Jos veli tai sisar on alaston* (Raamattu), *Ei ole tarkoitus* (Raamattu), *Äiti hiljainen* (Tolamo), *Ja ennen kaikkea tietäkää se* (Raamattu), *Lupausten avain* (Tolamo), *Herran nimi on vahva torni* (Raamattu), *Oi katso, portit aukeaa* (Tolamo); *Ihmisen pojalla on valta: Liikuntalauluja raamatun sanoihin / Din är makten: rörelsesånger till bibelord* (Raamattu) (1975): (1) *Ihmisen Pojalla on valta*, (2) *Hiljenny Herran edessä*, (3) *Olkaa Sanan tekijöitä*, (4) *Vahvistakaa hervonneet kädet*, (5) *Ne, jotka Herraa odottavat saavat uuden voiman*, (6) *Maa, maa, maa! Kuule Herran sana*, (7) *Maa on saastunut asukkaidensa alla*, (8) *Ihmisen Poika on tullut etsimään ja pelastamaan*, (9) *Sentähden pankaa pois kaikki saastaisuus*, (10) *Saastaisuuden hengen minä ajan maasta pois*, (11) *Jeesuksen Kristuksen veri voi puhdistaa meidät kaikesta synnistä*, (12) *Silloin minä muutan puhtaiksi kansain huulet*, (13) *Mutta Hänen lupauksensa mukaan me odotamme uusia taivaita*, (14a) *Alfa, beetta, gamma, deltta*, (14b) *Katso, minä tulen pian*, (14c) *Minä olen Alfa ja Omega*, (15) *Rahan himo on kaiken pahan juuri*, (16) *Sillä mitä se hyödyttää ihmistä*, (17) *Jos rikkautta karttuu, älkää siihen sydäntänne kiinnittäkö*, (18) *Sinun turvasi on ikiaikojen Jumala*, (19) *Mutta vanhurskasten pelastus tulee Herralta*, (20) *Antakaa lasten olla*, (21) *Vie venhe syvälle*, (22) *Hän yksinänsä levittää taivaan*, (23) *Herra on pystyttänyt istuimensa taivaisiin*, (24) *Yli suurten, voimallisten vetten pauhinan*; *Raamatussa tapahtuu, kolme musiikkikuvaelmaa* (1976): *I Mooses-lapsi kaisla-arkussa*: (1) *Oli Israel orjana Egyptissä* (Tolamo), (2) *Leeviläinen Amram Jookebedin löytää* (Tolamo), (3) *Se oli ihana lapsi* (Raamattu), (4) *Se päivä koittaa kuitenkin kun enää ei voi salata* (Tolamo), (5) *Hän laski arkun kaislikkoon Niilivirran rantaan* (Raamattu), (6) *Oi salaisuutta suurinta* (Tolamo), (7) *Oi Herra, auta, armahda* (Tolamo), (8) *Silloin Faraon tytär tuli alas peseytymään* (Raamattu), (9) *Näkee arkun kaislikossa* (Tolamo), (10) *Ja kun hän avasi sen, näki hän lapsen* (Raamattu), (11) *"Nouda toki!" Ja hän meni, nouti lapsen äidin* (Tolamo), (12) *Minun sydämeni riemuitsee Herrassa* (Raamattu); *II Laupias samarialainen*: (1) *Maa on täynnä laupeuttasi, Herra* (Raamattu), (2) *Lainoppinut saapuu luo Jeesuksen* (Tolamo), (3) *Mitä tehdä täytyykään että perisi elämän?* (Tolamo), (4) *Mitä laissa on kirjoitettuna?* (Raamattu), (5) *Rakasta Herraa, sinun Jumalaasi* (Raamattu), (6) *Oikein vastasit, tee se* (Raamattu), (7) *Kuka sitten on minun lähimmäiseni?* (Raamattu), (8) *Mies Jerusalemista käy nyt alas Jerikoon* (Tolamo), (9) *Mutta kun eräs samarialainen tuli hänen kohdalleen* (Raamattu), (10) *Ja hän meni hänen luoksensa ja sitoi hänen haavansa* (Raamattu), (11) *Välisoitto*, (12) *Sano kuka näytti olevan se lähimmäinen* (Tolamo), (13) *Mene, ja tee sinä samoin* (Raamattu), (14) *Hoivatkaa toinen toistanne* (Raamattu), (15) *Autuaita ovat laupiaat* (Raamattu); *III Lapsi on meille syntynyt* (joulukuvaelma): *Ilta on niin myöhäinen* (Tolamo), *Katso, katso Maria* (Tolamo), *Missä maja lämpöinen?* (Tolamo), *Keitä siellä? Mitä tahdotte?* (Tolamo), *Julma, paha maailma täyttää minut kauhulla* (Tolamo), *Maria, mun rakkaani rohkaise nyt mielesi* (Tolamo), *Minä ilmoitan teille suuren ilon* (Raamattu), *Kunnia jumalalle korkeuksissa* (Raamattu), *Lapsi on meille syntynyt* (Raamattu), *Tähti nousee Jaakobista* (Raamattu).

Viitteet

1 Gertrud Harriet Alfthan, ent. Beers (avionimi 1929–1933), s. Alfthan.

2 *Finland* 2.6.1888; Dahlström 1982, 324, 476.

3 HMO:n oppilasmatrikkelit 1912–1915, 1915–1918 ja 1922–1928, SA/TA; Karvonen 1957, 306; Dahlström 1982, 403. Margaret Kilpisestä ks. Rahkonen 2021; Gunnel von Hertzenistä ks. Lehtonen 2021. Mahdollisesti Gertrud Alfthanin musiikillisesta toiminnasta selviää tulevaisuudessa lisää tietoa hänen sisariaan ja perhettään koskevasta tutkimuksesta.

https://doi.org/10.21435/ha.154

4 Esim. *Nyländska avdelningens supplement till studentkatalogen* 1923, 23; *HBL* 1.10.1933 ja 15.10.1949.
5 HMO:n oppilasmatrikkeli 1918–1922, SA/TA; Karvonen 1957, 306.
6 Gertrud Alfthanin kirje Axel von Kothenille 14.4.1922 sekä lehtileikkeet, Gertrud Alfthanin henkilömappi, SM.
7 *HJ* 18.2.1933.
8 Gertrud Alfthanin konserttiohjelma 26.3.1926, Helsingin kaupunginmuseo; *SP* 18.3.1926.
9 Esim. Gertrud Alfthanin konserttiohjelmat, Helsingin kaupunginmuseo; *SSD* 14.3.1933.
10 *SP* 27.3.1926; *WN* 15.9.1926; *ÅU* 26.8.1927; *Tammerfors Aftonblad* 29.8.1927.
11 Esim. *BB* 27.10.1927.
12 *Våra Kvinnor* 19.2.1927; *HBL* 3.9.1933 ja 9.9.1934. Helleraun suomalaisista tanssinopiskelijoista ks. Laakkonen 2018.
13 *ÅU* 12.6.1935.
14 Gertrud Alfthanin kirje ja sähke Marian Andersonille 18.5.1949, Marian Andersonin kokoelma, Pennsylvanian yliopiston kirjasto.
15 *Naamio* 3–4/1932, 6; ks. myös *SK* 7.1.1933; *HBL* 27.12.1984.
16 *HJ* 18.2.1933; *HBL* 10.3.1933.
17 *HBL* 12.2.1929; *IL* 18.5.1929.
18 *HJ* 18.2.1933.
19 Ibid.; Gertrud Alfthanin kirjeet Rolf Lagerborgille 30.9.1934 ja 9.3.1936, Rolf Lagerborgin kokoelma, ÅA.
20 *HBL* 11.3.1934; *HS* 20.10.1934.
21 Esim. *ESS* 26.1.1957; *Länsi-Savo* 26.10.1989; ks. myös Gertrud Alfthanin kirjeet Karl-Erik Forssellille 7.1.1959 ja 31.1.1965, Karl-Erik Forssellin kokoelma, ÅA.
22 *Nyland* 23.8.1928; *HBL* 23.5.1929.
23 Ranskan kansalliskirjastossa on neljä Alfthanin Boulangerille kirjoittamaa kirjettä vuosilta 1931–1964. Ne ovat tekijänoikeussuojan alaisia, eikä niistä ollut mahdollista tilata digitaalisia kopioita tutkimuskäyttöön edes pandemia-aikana.
24 Esim. *HBL* 16.10.1935.
25 Esim. Gertrud Alfthanin kirjeet Rolf Lagerborgille 13.7.1934, 26.10.1936 ja 4.4[?].1952, Rolf Lagerborgin kokoelma, ÅA.
26 *BB* 23.3.1939; *The Finn-so news* 20.4.1939; Gertrud Alfthanin kirje Jarl Hemmerille 10.7.1939, Jarl Hemmerin kokoelma, ÅA.
27 Esim. *HS* 8.6.1935 ja 2.6.1937; *Astra* 1.6.1937; Gertrud Alfthanin kirje Rolf Lagerborgille 4.1.1937, Rolf Lagerborgin kokoelma, ÅA.
28 *Front och hembygd* 11–12/1943; *Mot hemmet* 6/1944. Sotamuseon arkistossa on säilynyt kaksi kuvaa vuoden 1943 kiertueelta. Ks. myös Gertrud Alfthanin kirje Toni Rundtille 20.7.1943, Joel Rundtin kokoelma, ÅA.
29 *SP* 11.9.1940; *SK* 27.9.1941.
30 *HS* 12.6.1942; *Lotta-Svärd* 1.8.1942.
31 Esim. *US* 19.9.1956 ja 27.10.1956.
32 Gertrud Alfthanin kirje Rolf Lagerborgille [s.a.] ja 20.1.195[?], Rolf Lagerborgin kokoelma, ÅA.
33 Gertrud Alfthanin painetut nuottijulkaisut, KK.
34 *HBL* 4.10.1981.
35 *US* 10.12.1980.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin kaupunginmuseo
Gertrud Alfthanin konserttiohjelmat
Pennsylvanian yliopiston kirjasto, Kislak Center
Marian Andersonin kokoelma: Gertrud Alfthanin kirje ja sähke Marian Andersonille
Sibelius-museo
Gertrud Alfthanin henkilömappi: lehtileikkeet
Gertrud Alfthanin kirje Axel von Kothenille
Sotamuseo
valokuvat Gertrud Alfthanista raamattukiertueella rintamalla (1943)
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkelit 1912–1915, 1915–1918, 1918–1922, 1922–1928
Åbo Akademin kirjasto
Jarl Hemmerin kokoelma: Gertrud Alfthanin kirje Jarl Hemmerille
Joel Rundtin kokoelma: Gertrud Alfthanin kirje Toni Rundtille
Karl-Erik Forssellin kokoelma: Gertrud Alfthanin kirjeet Karl-Erik Forssellille
Rolf Lagerborgin kokoelma: Gertrud Alfthanin kirjeet Rolf Lagerborgille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Karvonen, Arvi 1957: *Sibelius-Akatemia 75 vuotta: Helsingin Musiikkiopisto 1882–1924, Helsingin Konservatorio 1924–1939, Sibelius-Akatemia 1939–*. Helsinki: Otava.

Laakkonen, Johanna 2018: *Tanssia yli rajojen: Modernin tanssin transnationaaliset verkostot*. Helsinki: SKS.

Lehtonen, Jenna 2021: Tuntematon Matosaari. *HS* 29.5.2021. https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000007983894.html. Viitattu 2.11.2021.

Rahkonen, Margit 2021: Puolikas taiteilijaparista. Esitelmä *Naismuusikot Study Day* -verkkotapahtumassa. Taideyliopiston Sibelius-Akatemia ja tutkimusyhdistys Suoni ry 25.1.2021.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kerttu Aarre Backman

Vaasa 19.3.1901–12.10.1950 Seinäjoki

Pianisti-laulaja Kerttu Aarre Backman[1] vaikutti pääasiassa Pohjanmaalla. Hän syntyi keväällä 1901 kauppias Helena Aarteen (s. Yli-Kahma) ja vaakamestari[2] Johannes (Juho) Aarteen ilmajokelaislähtöiseen yrittäjäperheeseen. Äidillä oli perheen kotikaupungissa Vaasassa oma vaateliike, ja perheen keskiluokkainen asema mahdollisti tyttären koulunkäynnin Vaasan suomalaisessa tyttökoulussa.[3] Kerttu Aarre Backman esiintyi jo koululaisena pianistina iltamissa.[4]

Kerttu Aarre Backman aloitti syksyllä 1917 opinnot Helsingin Musiikkiopistossa pääaineenaan laulu, mutta hän suoritti samalla perusteellisia teoriaopintoja ja osallistui Heikki Klemetin sävellystunneille.[5] Kerttu Aarre Backmanin sävellyksiä ei ole arkistoista toistaiseksi löytynyt. Hän keskeytti opintonsa keväällä 1921 ja palasi synnyinkaupunkiinsa Vaasaan, missä hän elätti itsensä pianonsoiton ja musiikinteorian opettajana. Lauluopintojaan hän jatkoi yksityisesti Elsa Åströmin johdolla.[6] Kerttu Aarre Backmanin pianonsoittoa kuultiin iltamissa, arpajaisissa ja muissa tapahtumissa.[7] Hän toimi Vaasan Suomalaisen Naisklubin luottamustehtävissä useita vuosia.[8] Joulukuussa 1924 Aarre Backman avioitui prokuristi Reino Backmanin kanssa.[9] Kerttu Aarre Backman menehtyi vaikeaan sairauteen 49-vuotiaana Seinäjoen keskussairaalassa.[10]

NKK

Sävellyksiä

[k]

Viitteet

1 Kerttu Taina Marja Backman s. Aarre.
2 Vaakamestari viittaa kaupungin vaakahuoneella työskennelleeseen viranomaiseen, joka oli vastuussa kauppatavaran punnituksista ja kirjaamisista.
3 *Vaasa* 27.5.1916; *VBL* 9.6.1932; *Registertidning för varumärken* 1914; *Suomen kauppa- ja teollisuuskalenteri* 1910.
4 Esim. *Vaasa* 27.4.1915.
5 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA.
6 Esim. *Ilkka* 24.8.1922 ja 8.5.1924; *VBL* 24.8.1923, *Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland* 1–2/1922.
7 Esim. *Ilkka* 13.11.1923 ja 6.7.1931.
8 Esim. *Vaasa* 11.12.1923 ja 10.2.1927.
9 *Vaasa* 31.12.1924.
10 *HBL* 17.10.1950 ja 18.10.1950. Lapuan hiippakunnan aluekeskusrekisterin mukaan kuolinpaikka olisi ollut Vaasa, mutta olen tässä luottanut alkuperäislähteeseen. Lapuan hiippakunnan aluekeskusrekisterin sähköpostitiedonanto, Suomen ev.-lut. kirkko, 16.8.2022.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1915–1918

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Lapuan hiippakunnan aluekeskusrekisterin sähköpostitiedonanto, Suomen ev.-lut. kirkko, 16.8.2022

https://doi.org/10.21435/ha.154

Aili Auer

Pietari (Venäjä) 1.9.1901–
31.12.1979 Helsinki

Aili Auer ja Loretta Ilonappi

Aili Auerin[1] sävellystuotanto sisältää yksinlauluja, kuorolauluja ja kamarimusiikkia.[2] Joihinkin lauluihinsa hän kirjoitti itse tekstin. Hän käsikirjoitti televisio-ohjelmia lapsille ja ansaitsi elantoa konttorityössä ja hammashoitajana.[3] Arkistoissa säilyneiden kirjeittensä perusteella hän sävelsi läpi elämänsä.[4]

Pietarissa suomalaisperheeseen syntyneen Aili Auerin äiti oli Siiri Jäppinen (s. Nykänen) ja isä Kuopiosta kotoisin ollut veturinkuljettaja August Jäppinen.[5] Lapsuuden perheessä isä ja kolme veljeä soittivat viulua, kuten teki myös äidinisä.[6] Koulua Auer kävi Pietarin suomalaisessa yhteiskoulussa,[7] mutta hänen Pietarin-ajan musiikkiopinnoistaan ei ole tietoa. Perhe muutti isän työn perässä vuonna 1918 Pieksämäelle ja 1919 Jyväskylään.[8] Jyväskylässä Aili Auer opiskeli pianonsoittoa Ulla Blomqvistin ja laulua Armi Klemetin johdolla.[9] Hän avioitui vuonna 1925 kirjailija, toimittaja ja kääntäjä Eino Auerin (1898–1941) kanssa.[10] He asuivat 1930-luvun taitteessa jonkin aikaa Yhdysvalloissa.[11] Pari erosi vuonna 1932, ja seuraavana vuonna Aili Auer asettui Helsinkiin, loppuelämäkseen. Pariskunta avioitui uudestaan kymmenen päivää ennen talvisodan syttymistä. Eino Auer kaatui jatkosodan ensimmäisenä syksynä Kiestingissä.[12]

Aili Auer sävelsi 1920-luvulla yksinlauluja V. A. Koskenniemen, Maija Roosin sekä virolaisen runoilijan Anna Haavan teksteihin. 1940-luvulla hän sävelsi useita yksinlauluja Aila Meriluodon *Lasimaalaus*-kokoelman (1946) runoihin: *Onni*, *Tyttö*, *Kahlaajatyttö*, *Jälkeenpäin*, *Tyhjät kädet* ja *Iltamieliala*. Viululle ja pianolle Auer sävelsi kehtolaulun (1949), josta hän laati myös orkesteri- ja pianoversiot. Niin ikään hän sanoitti sen yksinlauluksi.[13] Meriluodon tekstit olivat Auerille tärkeitä, ja niihin säveltämistään lauluista hän puhuu kiintymyksellä kirjeissään ystävälleen säveltäjä, musiikintutkija ja Tampereen konservatorion rehtori Eero Nallinmaalle.[14] Meriluoto-laulut edustavat hyvin Auerin taiteellisia mieltymyksiä ja sävellystyyliä. Esimerkiksi *Tyhjät kädet* -laulussa runon minä pohtii, miten suhtautua kokemaansa vääryyteen ja miten elää väkivallan uhan alla: Onko parempi vetäytyä vai taistella raivoisasti? Laitanko tyhjät kädet pääni päälle suojaksi vai nostanko ne nyrkkiin kohti kiusaajaani? Uhmakas teksti, melodian puheenomaisuudet, vetävä rytmiikka ja kirpeät sointukäänteet tuovat sävellykseen yhteiskunnallisen ja filosofisen musiikkiteatterin sävyjä.[15]

Yrityksistään huolimatta Auer ei onnistunut eläessään julkaisemaan tai levyttämään sävellyksiään.[16] Niitä kuitenkin esitettiin konserteissa. Esimerkiksi Armi Klemetti sekä Helsingin Työväen Sekakuoro toivat Auerin musiikkia esille.[17] Auerin

https://doi.org/10.21435/ha.154

ystäväpiiriin kuului muusikkojen ohella kirjailijoita ja kuvataiteilijoita, jotka tukivat hänen sävellystyötään, kuten esimerkiksi kuvataiteilija Maijaliisa Pusa. Auer kirjoitti joitakin omaelämäkerrallisia romaanikäsikirjoituksia, mutta niitä ei kustannettu.[18]

Auer voi olla tuttu 1960-luvun lopulla lapsuuttaan eläneille hänen Yleisradiolle käsikirjoittamastaan televisiosarjasta *Ilonapin päiväkirja*. Auerin kanssa ohjelmassa esiintyi hänen kääpiövillakoiransa Loretta Ilonappi ja muita eläimiä sekä lapsia. Ohjelmassa myös kuultiin Auerin musiikkia.[19]

SV

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Ah, älä sä kysy* (Anna Haava) (1920); *Kesäyö tunturilla* (Maija Roos) (1920; myös sekakuorolle); *Vanha Laulu* (V. A. Koskenniemi) (1924); yksinlauluja Aila Meriluodon teksteihin: *Iltamieliala* (1948), *Jälkeenpäin* (1948), *Kahlaajatyttö* (1948), *Onni* (1948), *Tyttö* (1948) ja *Tyhjät kädet* (1949); kehtolaulu (Aili Auer) (1949; myös pianolle/viululle sekä orkesterille). Viululle tai viululle ja pianolle: kehtolaulu (1949); orkesteriversio *Kehtolaulu: isä soittaa pojalleen* (1964) (myös yksinlauluna). Musiikkia televisiosarjaan *Ilonapin päiväkirja* [k]. Kuoromusiikkia [k].

Viitteet

1 Aili Elina (Elin) Auer s. Jäppinen.
2 Aili Auerin musiikkikäsikirjoitusten kopiot, Eero Nallinmaan arkisto, KK; Auli Auerin musiikkikäsikirjoitukset, Teosto ry:n musiikkikäsikirjoituskokoelma, KK.
3 Aili Auerin virkatodistus 26.11.2020, HELSK; *Sisä-Suomi* 15.5.1925; *SSD* 14.12.1952.
4 Aili Auerin kirjeet Eero Nallinmaalle, Eero Nallinmaan arkisto, KK.
5 *Keski-Suomalainen* 13.5.1924; *Veturimies* 1.6.1924.
6 Aili Auerin kirje Eero Nallinmaalle 14.3.1977, Eero Nallinmaan arkisto, KK.
7 *US* 19.5.1958 ja 12.3.1962.
8 *Veturimies* 1.6.1924.
9 Aili Auerin kirjeet Eero Nallinmaalle 14.3.1977 ja 11.5.1977, Eero Nallinmaan arkisto, KK.
10 *Sisä-Suomi* 15.5.1925; *Keski-Suomalainen* 16.5.1925 ja 30.5.1925; Auerin virkatodistus.
11 Luettelo Kanadan Atlantin ja Tyynenmeren satamakaupunkeihin saapuneista ulkomaan kansalaisista 1904–1944: nro 3000080, Ancestry.com.
12 Auerin virkatodistus; Eino Hannes Auerin kantakortit, Kaatuneiden asiakirjat, KA; Launonen 1981, 27.
13 Auerin musiikkikäsikirjoitusten kopiot, KK.
14 Auerin kirjeet Nallinmaalle 14.3.1977 ja 11.5.1977, KK.
15 Välimäki 2023 (tulossa).
16 Vrt. Auerin kirjeet Nallinmaalle, KK.
17 Auerin kirjeet Nallinmaalle 14.3.1977 ja 11.5.1977, KK.
18 WSOY:n kirjeet Aili Auerille 28.2.1967 ja 10.5.1967 sekä Aili Auerin kirje WSOY:lle 10.4.1967, Aili ja Eino Auerin kirjeet, WSOY:n arkisto, KA.
19 Auerin kirjeet Nallinmaalle 14.3.1977 ja 11.5.1977, KK; RITVA-tietokanta sekä Niksulan TV, osa 38 (15.5.1969), KAVI; *Maaseudun Tulevaisuus* 17.9.1968, 5.10.1968, 31.10.1968 ja 14.12.1968; *Länsi-Savo* 19.4.1969 ja 15.5.1969.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Aili Auerin virkatodistus 26.11.2020
Kansallisarkisto
Kaatuneiden asiakirjat: Eino Hannes Auerin kantakortit
WSOY:n arkisto: kirjailijakirjeenvaihto: Aili ja Eino Auerin kirjeet
Kansalliskirjasto
Eero Nallinmaan arkisto
Aili Auerin kirjeet Eero Nallinmaalle
Aili Auerin musiikkikäsikirjoitusten kopiot
Teosto ry:n musiikkikäsikirjoituskokoelma: Aili Auerin musiikkikäsikirjoitukset

https://doi.org/10.21435/ha.154

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja audiovisuaalinen aineisto

Ancestry.com: Luettelo Kanadan Atlantin ja Tyynenmeren satamakaupunkeihin saapuneista ulkomaan kansalaisista (U.S., Index to Alien Arrivals at Canadian Atlantic and Pacific Seaports), 1904–1944. [Yhdysvaltain Kansallisarkiston arkistokokoelma Valikoituja matkustaja-, miehistö- ja lastiluetteloita (Selected Passenger and Crew Lists and Manifests).]

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti

Niksulan TV, osa 38: Ilonappi-koira kuulee tarinoita muista koiraroduista. Lähetetty 15.5.1969. TV-ohjelma, audiovisuaalinen tallenne.

RITVA-tietokanta, Radio- ja televisioarkisto

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Launonen, Hannu ym. 1981: *Suomen kirjailijat 1917–1944*. Helsinki: SKS.

Välimäki, Susanna 2023 (tulossa): [Teosesittely Aili Auerin yksinlaulusta *Tyhjät kädet*.] Teoksessa *Öinen madonna: Suomalaisten naisten säveltämiä yksinlauluja 1840-luvulta 1940-luvulle*. Toim. Susanna Välimäki, Nuppu Koivisto-Kaasik & Timo Virtanen. Sävelten tyttäret vol. 2. Helsinki: Fennica Gehrman.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Eva Järnefelt-Sajari

Eva Järnefelt-Sajari

Viipuri 7.11.1901–
5.4.1995 Helsinki

Näyttelijä, pianisti, säveltäjä ja soitonopettaja Eva Järnefelt-Sajari[1] syntyi vuonna 1901 kulttuurisukuun ja muusikkoperheeseen. Pohjois-Karjalasta kotoisin ollut äiti Maikki Järnefelt-Palmgren (s. Pakarinen) oli yksi 1900-luvun vaihteen kuuluisimmista suomalaisista laulajista. Isä oli säveltäjä ja kapellimestari Armas Järnefelt, joka työskenteli Suomen ohella Ruotsissa.[2] Isänäiti oli baltiansaksalais-pietarilaiseen Clodt von Jürgensburgin taiteilijasukuun kuulunut kulttuurivaikuttaja Elisabeth Järnefelt.[3]

Vanhemmat erosivat muutamia vuosia Eva-tyttären syntymän jälkeen, ja tämä vietti lapsuutensa isänsä luona Tukholmassa.[4] Eva Järnefelt-Sajarin mukaan perheeseen oli toivottu poikaa, ja hän muisteli olleensa lapsena isänsä kanssa metsästysretkillä käynyt poikatyttö. Isän kotona vaikutti tämän äidin ja sisarusten tolstoilaisuudesta kummunnut luonnon- ja käytännönläheisyys: tanssiaisiin ei ollut asiaa ennen kuin kaalimaa oli kasteltu.[5] Improvisaatio ja säveltäminen kiehtoivat Järnefelt-Sajaria lapsesta saakka. Hän soitteli leikki-ikäisenä pianolla omia melodioitaan ja riemuitsi erilaisten harmoniakulkujen löytämisestä.[6]

Järnefelt-Sajari hakeutui vanhempiensa jalanjäljissä musiikin ja teatterin pariin. Hän opiskeli 1920-luvun alussa Saksassa Stuttgartin konservatoriossa ja asui opiskeluaikoinaan samassa asunnossa serkkunsa, pianonsoittoa siellä opiskelleen Katarina Ilveksen (s. Sibelius) kanssa.[7] Tältä ajalta ovat voittopuolisesti peräisin Järnefelt-Sajarin säilyneet sävellykset.[8] Syyskaudella 1922 Järnefelt-Sajari oli jo palannut Suomeen ja saanut kiinnityksen Tampereen Teatterin näyttelijäksi.[9] Pääosin ulkomailla kasvaneelle Järnefelt-Sajarille suomen kieli tuotti ensin hankaluuksia.[10] Sittemmin häntä nähtiin muun muassa Kotkan Työväen Teatterissa ja Kotkan Näyttämöllä.[11]

Tunnetuimman työnsä Järnefelt-Sajari teki pianistina. Kotkan-vuosinaan hän säesti pianolla operetteja, ja Viipurin Näyttämön kesäkiertueilla hän johti trioa, johon kuuluivat hänen lisäkseen alttoviulisti-säveltäjä Lauri Saikkola ja sellisti Georg Wikberg.[12]

Avioiduttuaan näyttelijä Valter Tuomen kanssa kesällä 1926 Eva Järnefelt-Sajari vetäytyi hiljalleen esiintyvän taiteilijan uralta.[13] Vuosina 1933–1935 Järnefelt-Sajari opetti pianonsoittoa Viipurin Musiikkiopistossa.[14] Toinen avioliitto vuonna 1933 everstiluutnantti Arvi Sajarin (Sarin) kanssa vei hänet ennen pitkää Mikkeliin.[15]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Siellä asuessaan hän opetti yksityisesti pianonsoittoa ja kieliä, toimi kansanopistossa lausunnanopettajana ja esiintyi lausuntataiteilijana ja pianistina.[16] Hän opetti pianonsoittoa myös muutamalle Jääkäripataljoona 3:n soittokunnan jäsenelle.[17] Sotien jälkeen Järnefelt-Sajari siirtyi Turkuun ja sittemmin Helsinkiin ja jatkoi pianonsoiton- ja lausunnanopettajan uraansa, ensin yksityisesti, sittemmin Turun musiikkiopistossa, Munkkiniemen musiikkikoulussa ja Itä-Helsingin musiikkiopistossa.[18] Turussa asuessaan Järnefelt-Sajari improvisoi pianomusiikkia Turun naisvoimistelijoiden esityksiin sekä esiintyi radiossa lausujana.[19]

Eva Järnefelt-Sajarin sävellyskäsikirjoituksia on tallella Sibelius-museossa sekä suvun hallussa.[20] Tuotanto koostuu pääasiassa pianokappaleista sekä yksinlauluista saksankielisten runoilijoiden, ja etenkin Hermann Hessen teksteihin. Joukkoon kuuluu myös yksinlaulu V. A. Koskenniemen suosittuun *Rannalla*-runoon sekä pianotriolle sovitettu miniatyyri *Albumblatt II* (*Albuminlehti II*), joka on luultavasti peräisin Mikkelin-vuosilta.[21] Teoksia ei tiettävästi esitetty julkisesti säveltäjän elinaikana.[22]

NKK

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Der Ausgestossene* (Hermann Hesse) (1922); *Das Ziel* (Hesse) (1922); *Die Kindheit* (Hesse) (s.a.); *Der Morgen war von Dir erfüllt* (Christian Morgenstern) (s.a.); *Rannalla* (V. A. Koskenniemi) (s.a.); *Wende* (Hesse) (s.a.). Pianolle: *Barcarole* (1921); *Meinem lieben Vater gewidmet zum 14 August 1922* (1922); *Albumblatt* (s.a.). Viululle, sellolle ja pianolle: *Albumblatt II* (sovitus *Albumblatt*-pianoteoksesta) (1921).

Viitteet

1 Eva Anita Järnefelt-Sajari s. Järnefelt, ent. Tuomi. Kiitos Mikko Sajarille Eva Järnefelt-Sajaria koskevista aineistoista ja tiedoista.
2 Esim. Koivulehto 1987, 135–138; Salmi 2009, 75–76.
3 Sainio 2002; ks. myös esim. Järnefelt 1928; Häkli 1955.
4 *US* 14.8.1969; Åhlen 2009, 82–85.
5 *US* 14.8.1969.
6 Koivulehto 1987, 186, 192.
7 Sajari 2022; Koivulehto 1987, 260, 274.
8 *US* 14.8.1969; Eva Järnefelt-Sajarin musiikkikäsikirjoitukset, SM; Eva Järnefelt-Sajarin puhtaaksi piirretyt sävellykset, Fennica Gehrman / Jari Eskola.
9 *AL* 25.8.1922.
10 *US* 14.8.1969; arvosteluista ks. esim. *IL* 16.10.1922.
11 Esim. *Eteenpäin* 2.5.1923; *Kotka Nyheter* 23.9.1924.
12 *Etelä-Suomi* 8.12.1923; *Karjalan Maa* 27.5.1926.
13 *US* 1.6.1926.
14 Rasilainen & Pullinen 1968, 185.
15 *Karjala* 3.9.1933; *US* 16.5.1959.
16 Esim. *MS* 3.3.1936, 5.12.1936 ja 12.3.1936; *Länsi-Savo* 3.9.1936 ja 9.9.1937.
17 *MS* 11.2.1937.
18 *ÅU* 6.10.1946 ja 5.9.1948; *HS* 10.1.1965; *US* 14.8.1969; Sajari 2023.
19 Sajari 2023.
20 Eva Järnefelt-Sajarin poika Mikko Sajari luovutti taannoin suvun hallussa olevat sävellyskäsikirjoitukset Fennica Gehrmanille kopiointia ja puhtaaksipiirtoa varten. Meille niiden kopiot välitti Jari Eskola. Tästä kiitos molemmille.
21 Sajari 2023. Kyseessä on sovitus Järnefelt-Sajarin *Albumblatt*-pianoteoksesta.
22 Pianisti Janne Oksanen on vuonna 2021 levyttänyt Järnefelt-Sajarin kolme pianokappaletta. Fono.fi.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Fennica Gehrman / Jari Eskola
Eva Järnefelt-Sajarin puhtaaksikirjoitetut sävellykset (alkuperäiset Mikko Sajarin hallussa)
Sibelius-museo
Eva Järnefelt-Sajarin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Fono.fi
Järnefelt, Arvid 1928: *Vanhempieni romaani*. Helsinki: WSOY.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Sajari, Mikko 2022: Mikko Sajarin suullinen tiedonanto 20.4.2022.
Sajari, Mikko 2023: Mikko Sajarin sähköpostitiedonanto 6.2.2023.

Kirjallisuus

Häkli, Pekka 1955: *Arvid Järnefelt ja hänen lähimaailmansa*. Helsinki: WSOY.
Koivulehto, Marja-Liisa 1987: *Maikki Järnefelt-Palmgren: Laulajattaren elämä*. Helsinki: WSOY.
Rasilainen, Toivo & Erkki Pullinen 1968: *Viipurin Musiikkiopisto: Lahden Musiikkiopisto: 50 vuotta opetusta*. Lahti: Lahden musiikkiopisto.
Sainio, Venla 2002: Järnefelt, Elisabeth. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002822. Viitattu 25.10.2021.
Salmi, Hannu 2009: Nuoruusvuodet ja uran alkutaival (1869–1907). Teoksessa *Armas Järnefelt: Kahden maan mestari*. Toim. Hannu Salmi. Helsinki: SKS. 11–85.
Åhlen, Carl Gustaf 2009: Armas Järnefelt Ruotsissa. Teoksessa *Armas Järnefelt: Kahden maan mestari*. Toim. Hannu Salmi. Helsinki: SKS. 86–174.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ester Melander

Turku 24.12.1901–
11.12.2008 Turku

Ester Melander

Ebeneserkodin lastentarhanopettajaseminaarista vuonna 1922 valmistunut Ester Melander[1] teki elämäntyönsä Turussa lastentarhan opettajana, johtajana ja toiminnan kehittäjänä (1924–1962).[2] Melander sävelsi ja sepitti lastentarhojen käyttöön kaksi pianosäestyksellistä laululeikkikirjaa *Päivä paistaa: Lauluja ja leikkejä* (1952) ja *Laulu raikuu* (1964).[3] Hänen laulujaan julkaistiin myös lehdissä.[4] 106-vuotishaastattelussaan hän totesi: ”Olen soittanut pianoa kuusivuotiaasta alkaen, joten miksi en olisi oppinut myös säveltämään.”[5] Melanderin lauluja luonnehtivat sulokkaat sävelmät ja sävykkäät soinnutukset. Niitä löytyy monista nykyisinkin käytössä olevista lastentarhalaulujen kokoelmista.

Melanderin äiti oli Turun kansanlastentarhain johtokunnan jäsen Johanna (Hanna) Melander (s. Wigelius), joka oli käynyt Turussa Heurlinin yksityisen ruotsinkielisen tyttökoulun ja opiskellut kieliä Iso-Britanniassa. Isä Henrik Melander oli niin ikään kansanlastentarhain johtokunnan jäsen sekä Turun Suomalaisen Klassillisen Lyseon rehtori. Hän kuoli Esterin ollessa kolmivuotias.[6] Suvussa oli paljon pedagogeja ja oppineita.[7] Ester Melanderin sisko Toini Melander oli Turun ja Helsingin yliopistojen kirjastoissa pitkän uran tehnyt kirjahistorian tutkija.[8]

SV

Sävellyksiä

Lastenlauluja (pianon säestyksellä): *Päivä paistaa: Lauluja ja leikkejä* (teksti Ester Melander, jollei toisin mainita) (1952): (1) *Lapsen rukous,* (2) *Laulu äidille,* (3) *Mummola,* (4) *Kehtolaulu,* (5) *Meidän perhe,* (6) *Äiti leipoo* (Immi Hellén), (7) *Päivänpirtti,* (8) *Marssilaulu,* (9) *Polle,* (10) *Nokipoika,* (11) *Meripoika,* (12) *Piirileikki,* (13) *Seppien laulu,* (14) *Kauppapuodissa,* (15) *Lasten kengät,* (16) *Kevään enne,* (17) *Paistaos aurinko,* (18) *Kevätlaulu,* (19), *Kukkaset ikkunalaudalla,* (20) *Lapset pyykillä,* (21) *Liisan pesutupa* (tuntematon), (22) *Perhosleikki,* (23) *Metsän juhlat,* (24) *Käkikello,* (25) *Syksy saapuu,* (26) *Matin marjamatka,* (27) *Lapset suksilla,* (28) *Pakkaspoika ja tuulentyttö,* (29) *Varpunen pakkasella,* (30) *Mottimetsässä,* (31) *Tonttusaatto* (Lauri Pohjanpää), (32) *Piirileikki jouluna,* (33) *Joululaulu* (Aune Krohn), (34) *Tonttujen joulukiireet,* (35) *Iltalaulu,* (36) *Marssi* [instrumentaali]; *Laulu raikuu: Lauluja ja leikkejä lapsille* (Melander, ellei toisin mainita) (1964): (1) *Sirkkulan laulu,* (2) *Piirileikki Sirkkulassa,* (3) *Retkeilylaulu,* (4) *Iloinen laulu / En glad visa* (Arvid Lydecken), (5) *Kukkoleikki,* (6) *Nukkien tanssi,* (7) *Leikkikalukaupassa,* (8)

https://doi.org/10.21435/ha.154

Prinsessa Ruusunen, (9) *Oli kerran kukkaniitty*, (10) *Nukku-Matti*, (11) *Pääsiäisenä*, (12) *Kevätsointuja*, (13) *Kalaretki*, (14) *Lapinlaulu*, (15) *Joulua odotellessa*, (16) *Kotitonttu*, (17) *Tontturalli*, (18) *Mäenlasku*, (19) *Kellot kilpaa kilahtaa*, (20) *Lumihiutaleet*, (21) *Kiinan tytöt*, (22) *Talviretki*, (23) *Kuu ja tähdet*, (24) *Kesäsatu* [instrumentaali].

Viitteet

1 Ester Aune Melander.
2 Kekäläinen & Valli 1992, 216; Alaranta 2009, 32–33; *ÅU* 4.12.2004; *TS* 6.12.2007.
3 Ester Melanderin painetut nuottijulkaisut, KK.
4 Esim. *Lastentarha* 1.1.1940, 1.1.1942 ja 1.1.1943.
5 *TS* 6.12.2007.
6 Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899; *ÅU* 4.12.2004; Alaranta 2009, 24, 32.
7 *ÅU* 4.12.2004; Alaranta 2009, 24, 32.
8 *HS* 15.3.1969.

Lähteet

Tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Melander, Henrik. Koonnut Veli-Matti Autio. Helsinki: HY. https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=19646. Viitattu 25.10.2022.

Kirjallisuus

Alaranta, Irma 2009: Lastentarhan synty ja Turun ensimmäinen suomenkielinen lastentarha: Kallelankatu 3 110 vuotta. Turun kaupungin verkkosivut. https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/turun_ensimmainen_suomenkielinen_lastentarha.pdf. Viitattu 11.7.2022.
Kekäläinen, Anita & Siiri Valli 1992: *Ebeneserhemmets barnträdgårdsseminarium: Matrikel över barnträdgårdslärare 1892–1977 / Ebeneserkodin lastentarhaseminaari, Ebeneserkodin lastentarhaseminaarin Jyväskylän osasto: Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977*. Helsinki: Ebeneser-säätiö.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Ingemo Stadius

Pariisi (Ranska) 30.12.1901–26.10.1984 Helsinki

Ingemo Stadius

Ingemo Stadius[1] oli kouluradio-ohjelmia Yleisradiossa 1950–1960-luvulla toimittanut journalisti ja matkatoimistovirkailija, joka sävelsi hengellisiä ja lastenlauluja.[2] Stadiuksen lastenlauluja esittivät radiossa operettilaulaja ja näyttelijä Aagot Cannelin-Catani ja pianisti Gerda Weneskoski,[3] mutta lauluja ei ole saatavilla julkisissa arkistoissa. Arkistoista löytyy vain yksi Stadiuksen musiikkikäsikirjoitus, naiskuoroteos *Julpsalm* suomenruotsalaisen kirjailijan Barbro Mörnen tekstiin.[4]

Ingemo Stadiuksen äiti oli Hanna Stadius (s. Siegberg). Isä Hemming Stadius oli Helsingin Svenska Teaternin näyttelijä, joka teki myöhemmän uransa journalistina.[5] Suvussa oli useita kirjailijoita ja muusikoita. Isänäiti oli lastenkirjailija Julia Stadius (s. Tavaststjerna), jonka siskoista Hilja Tavaststjerna oli opettaja-lastenkirjailija ja Aina Woldstedt (s. Tavaststjerna) opettaja-pianisti. Jälkimmäinen oli lasten kulttuuriin keskittyneen kirjailija-säveltäjä Lullu Woldstedt-Buchin äiti ja laulaja-säveltäjä Josefine Woldstedtin käly. Ingemo Stadius laati isänsä serkun, Lullu Woldstedt-Buchin satunäytelmiin ja lauluihin suomenkielisiä tekstejä. Woldstedt-Buchin yksinlaulu *Sven och Ingemo* (1908) viitannee Ingemo Stadiukseen ja tämän isoveljeen Sven Stadiukseen.[6] Åbo Akademin kirjastossa on joitakin Ingemo Stadiuksen serkulleen Margit Cavoniukselle (s. Stadius) kirjoittamia kirjeitä, joissa hän ohimennen puhuu kuoronjohtamisestaan.[7]

SV

Sävellyksiä

Naiskuorolle: *Julpsalm* (”Nu nalkas julens helga tid)” (Barbro Mörne) (s.a.). Hengellisiä ja lastenlauluja [k].

Viitteet

1 Jeanne Ingemo Stadius.
2 *HBL* 27.2.1941, 16.9.1969, 2.12.1958 ja 11.11.1984; Ingemo Stadiuksen virkatodistus 8.9.2022, HELSK.
3 *HS* 27.2.1941.
4 Ingemo Stadiuksen musiikkikäsikirjoitus, KK.
5 Geni.com; Stadiuksen virkatodistus.
6 Ks. Lullu Woldstedt-Buchin elämäkerta.
7 Ingemo Stadiuksen kirjeet Margit Cavoniukselle (s. Stadius), Gösta Cavoniuksen kokoelma, ÅA. Kirjailija Märta Tikkanen on Margit Cavoniuksen tytär. Ks. Tikkanen 2010.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Ingemo Stadiuksen virkatodistus 8.9.2022
Kansalliskirjasto
Ingemo Stadiuksen musiikkikäsikirjoitus
Åbo Akademin kirjasto
Gösta Cavoniuksen kokoelma: Ingemo Stadiuksen kirjeet Margit Cavoniukselle (s. Stadius)

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Geni.com: Jeanne Ingemo Stadius. Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Jeanne-Ingemo-Stadius/6000000025375405008. Viitattu 23.7.2022.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Tikkanen, Märta 2010: *Emma & Uno: Visst var det kärlek*. Helsingfors: Söderströms.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Helvi Leiviskä

Helvi Leiviskä

Helsinki 25.5.1902–12.8.1982 Helsinki

Säveltäjä Helvi Leiviskä[1] keskittyi tuotannossaan orkesteriteoksiin ja laulumusiikkiin. Sinfonioita hän sävelsi viisi: sinfoniat nro 1–3 (1947, 1954 ja 1964/1971), *Sinfonia breviksen* (”Lyhyen sinfonian”, 1962/1972) sekä numeroimattoman sinfonian (1923). Orkesterille hän laati myös sarjoja ja muita teoksia. Omalle soittimelleen pianolle hän kirjoitti konserton ja soolomusiikkia. Piano on mukana kaikessa Leiviskän kamarimusiikissakin, jonka soitetuimpia edustajia ovat pianotrio, pianokvartetto sekä sonaatti viululle ja pianolle. Yksinlauluja Leiviskä laati sekä pianon että orkesterin säestyksellä. Monille järjestöille, erityisesti naisyhdistyksille, hän sävelsi tunnuslauluja ja juhlamusiikkia. Leiviskän tunnetuimpiin teoksiin kuuluu sinfoniaorkesterille sävelletty musiikki Nyrki Tapiovaaran ohjaamaan ja Juhani Ahon romaaniin perustuvaan *Juha*-elokuvaan (1937). Vähemmän tunnettua on hänen musiikkinsa saman tuotantoyhtiön Aho & Soldanin dokumentti- ja mainoselokuviin; Heikki Aho ja Björn Soldan olivat kirjailija Juhani Ahon poikia, joiden yhtiö tuotti myös *Juha*-elokuvan.[2] Leiviskän elämää ja musiikkia on tutkinut laajasti musiikkitieteilijä ja pianisti Eila Tarasti,[3] joka on saattanut mittavan Leiviskää koskevan arkistoaineiston Kansalliskirjastoon, mukaan luettuna musiikkikäsikirjoituksia.[4] Tarastin kirjoittama elämäkertatutkimus *Nouse, ole kirkas: Helvi Leiviskän elämä ja teokset* perustuu valtaosin tälle arkistoaineistolle,[5] jota Tarasti tuo kirjassaan esille runsain valokuvin ja lainauksin. Tarastin ohella Leiviskää ovat tutkineet Pirkko Moisala ja Seija Lappalainen.[6]

Helvi Leiviskän lapsuudenperheessä oli seitsemän lasta, joista hän oli vanhin. Monista sisaruksista tuli taiteilijoita. Ilta Leiviskä (1907–1977) loi uran tanssitaiteilijana, mutta hän oli opiskellut myös musiikkia ja kokeillut säveltämistäkin. Anelma Leiviskä (1910–1986) oli taidemaalari. Sisarussarjan kuopuksesta Aulis Leiviskästä (1918–1944) tuli Helvin tavoin säveltäjä, mutta hän kuoli jatkosodassa 26-vuotiaana.[7] Helvin Oulussa syntynyt äiti Elina (Elli, Elin) Leiviskä (s. Sjögren) harjoitti musiikkia ja mahdollisesti säveltämistäkin sekä kuvataiteita ja runoutta. Tämän veli oli sisällissodassa kuollut runoilija Juhani Siljo, jonka teksteihin Helvi laati kolme yksinlaulua. Helvin isä, pastori Hannes (Johannes) Leiviskä oli kotoisin Pohjois-Pohjanmaalta,

https://doi.org/10.21435/ha.154

toiminut siirtolaispappina Yhdysvalloissa ja sittemmin kappalaisena Helsingissä, ja hänkin harjoitti taiteita.[8] Säveltäjän sukutaustassa vaikuttivat siten hengellisyys ja herätysliikkeet sekä taiteelliset ja tieteelliset kiinnostukset.

Sukutaustan vaikutteiden voi katsoa sulautuneen yhteen Helvi Leiviskän teosofisessa sävellysfilosofiassa. Kuten monet ajan esoteeriset taiteilijat, hänkin mielsi olevansa taiteilijana henkinen kilvoittelija, ”totuuden etsijä”.[9] Teosofiselle säveltäjälle musiikki näyttäytyi syvähenkisen elämän muodoksi, jonka avulla saattoi lähestyä elämän ja kuoleman perusarvoitusta, kasvattaa oman minuuden tuntemusta sekä ymmärtää henkisyyden ja siihen liittyvien ”ikuisuuskysymysten” merkitystä eettiselle, hyvälle elämälle. Esoteerisissa piireissä oltiin sukupuoliselle tasa-arvolle sekä naisten toimijuudelle ja johtajuudelle yleensä avoimempia kuin valtavirran hengellisissä tai taiteellisissa instituutioissa. Monet 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa syntyneet säveltäjänaiset löysivät ammatillisen yhteisönsä teosofisista piireistä aikana, jolloin heitä vähäteltiin miesten hallitsemissa musiikki-instituutioissa ja valtionkirkossa.[10] Kuten säveltäjä Ida Moberg ja monet muut suomalaiset teosofitaiteilijat, Leiviskä oli kristillinen mystikko, jolle maailman eri uskontojen muinaiset viisaudet ilmensivät pohjimmiltaan yhtä ja samaa ”salatietoa”.[11]

Leiviskä opiskeli lapsena pianonsoittoa yksityisesti ja aloitti säveltämisen teiniiässä.[12] Helsingin Suomalaisesta Tyttökoulusta hän sai päästötodistuksen sotakeväänä 1918,[13] jolloin hänen isänsä kuoli. Samana keväänä 16-vuotias muusikonalku oli hyväksytty varsinaiseksi opiskelijaksi Helsingin Musiikkiopistoon, mutta hän anoi lykkäystä ja aloitti opintonsa vasta seuraavana vuonna 1919.[14] Hän oli kuitenkin käynyt piano- ja teoriatunneilla Musiikkiopistossa jo vuodesta 1915 alkaen sen alkeiskoulussa. Musiikkiopistossa hänen pitkäaikaisimmat opettajansa olivat Ingeborg Hymander pianonsoitossa ja pianopedagogiikassa sekä opiston rehtori Erkki Melartin sävellyksessä ja siihen liittyvissä teoria-aineissa ja yhtyesoitossa. Leiviskä opiskeli myös Dalcroze-musiikkiliikuntaa Maggie Gripenbergin johdolla.[15] Melartin oli teosofi, ja mahdollisesti juuri hänen esimerkkinsä vei Leiviskän Suomen Ruusu-Risti -yhdistykseen vuonna 1927.[16] Melartin suhtautui ennakkoluulottomasti naispuolisiin sävellyksenopiskelijoihin.[17] Melartinin kuoltua timanttikoristeinen safiirisormus, jonka hän testamentissaan määräsi luovutettavaksi ”naispuoliselle säveltaiteilijalle, joka aikanaan luovuttaisi sen edelleen sopivaksi katsomalleen henkilölle”, periytyi mezzosopraano ja laulunopettaja Alexandra Ahngerin kautta Leiviskälle. Leiviskälle se lienee merkinnyt velvoitetta pysyä uskollisena taiteen henkiselle sisällölle sekä voimaa jatkaa uralla eteenpäin; sormuksen pyöreys on ikuisuuden vertauskuva. Leiviskä luovutti sormuksen vuonna 1981 pianotaiteilija Liisa Pohjolalle, joka luovutti sen vuonna 2010 pianotaiteilija Tuija Hakkilalle.[18]

Leiviskän sävellyksiä esitettiin Helsingin Musiikkiopiston oppilasnäytteissä vuodesta 1921 alkaen.[19] Vuonna 1923 oppilasorkesteri esitti Melartinin johdolla Leiviskän numeroimattoman sinfonian toisen osan.[20] Se oli ensimmäinen sinfonia Helsingin

https://doi.org/10.21435/ha.154

Musiikkiopiston oppilasnäytteiden historiassa.[21] Vuonna 1924 Helsingin Musiikkiopiston nimi vaihtui Helsingin Konservatorioksi, josta Leiviskä valmistui vuonna 1927 sävellys pääaineenaan. Tämän jälkeen hän jatko-opiskeli sävellystä Wienissä kontrapunktiharjoituksistaan kuuluisan tšekkiläisen säveltäjän Arthur Willnerin johdolla (1928–1929).[22] Sieltä palattuaan hän vielä jatkoi opintojaan niin ikään teosofisen säveltäjän Leevi Madetojan yksityistunneilla.[23] Ilmeisesti vielä sotien jälkeenkin Leiviskä täydensi soitinnusopintojaan Einar Englundin ohjauksessa.[24]

1930–1940-luvuilla Leiviskän orkesterimusiikkia, kuten *Kansantanssisarjaa* ja muita orkesterisarjoja sekä orkesterilauluja, esittivät Helsingin kaupunginorkesteri, Radio-orkesteri, Viipurin Musiikin Ystäväin orkesteri ja Helsingin Naisorkesteri.[25] Leiviskän orkesteri- ja kamarimusiikkia kuultiin 1930-luvulta alkaen suhteellisen säännöllisesti radiossa, aina 1980-luvulle saakka.[26]

Sävellyskonsertteja Leiviskä piti kolme. Ensimmäisessä (1935) esitettiin pianokonsertto, *Kolmoisfuuga suurelle orkesterille,* sarja orkesterille nro 1 sekä *Neljä orkesterilaulua*. Esiintyjinä olivat Helsingin kaupunginorkesteri, kapellimestari Toivo Haapanen, pianisti Ernst Linko ja alttolaulaja Bertta Sipilä.[27] Konsertti radioitiin, ja sen väliajalla kuultiin säveltäjä Väinö Pesolan esitelmä Leiviskästä ja ”muista naissäveltäjistä”.[28] Toinen sävellyskonsertti (1945) koostui kamarimusiikista, kuten pianokvartetosta ja viulusonaatista, ja osa siitäkin radioitiin.[29] Kolmannessa sävellyskonsertissa (1948) kuultiin Eino Leinon *Helkavirsiin* perustuva, sekakuorolle ja orkesterille sävelletty *Pimeän peikko*, orkesterilauluja sekä sinfonia nro 1 (B-duuri), joka radioitiin.[30] Kuten Tarasti on tuonut esiin, *Pimeän peikko* kuului Leiviskän omiin lempisävellyksiin ja tämä liitti sen itselleen tärkeään pohjoiseen elinpiiriin, Lappiin.[31]

Leiviskä toimi hengellisissä, taidealan ja naisasialiikkeen järjestöissä ja esiintyi niiden tapahtumissa säveltäjänä ja pianistina. Hän vaikutti 1920-luvun alussa Kristillisen Taideseuran tapahtumissa[32] ja 1930–1940-luvulla kirjallisuusyhdistys Nuoren Voiman Liitossa,[33] jonka lippulaulu *Excelsior* (”Korkeammalle”, 1934) on hänen säveltämänsä.[34] Leiviskä myös säesti laulajia, kuten Alma Kuulaa.[35] Tärkeimmäksi yhteisöksi Leiviskälle kuitenkin muodostui Ruusu-Risti, johon hän liittyi samana vuonna kuin Nuoren Voiman Liittoonkin.[36] Tarasti käsittelee tutkimuksessaan ruusuristiläisyyden merkitystä Leiviskän elämässä. Se vaikuttaa läpäisseen kaikki Leiviskän elämän alueet, kuten elämänkatsomuksen, sävellysfilosofian, musiikillisen ja muun toiminnan sekä henkilöverkostot.[37] Leiviskän arkistossa Kansalliskirjastossa on rutkasti ruusuristiläisyyteen liittyvää aineistoa aina yhdistyksen virallisista dokumenteista Leiviskän elämänfilosofisiin kirjoituksiin, muistiinpanoihin ja kirjeenvaihtoon.[38]

Ruusu-Ristin kokouksissa ja juhlissa Leiviskä ja hänen kollegansa, säveltäjä ja urkutaiteilija Juhani Pohjanmies toimivat vakituisina muusikoina 1920-luvun lopulta alkaen.[39] Musiikki on ollut ruusuristiläisyydessä – kuten yleensäkin esoteerisissa liikkeissä – tärkeä keino ilmentää henkisen maailman olemassaoloa ja ikään kuin virittää mielet korkeamman todellisuuden tavoitteluun. Leiviskä kulki seuran perustajan

https://doi.org/10.21435/ha.154

Pekka Ervastin mukana tämän luentomatkoilla tehostaen musiikilla luentojen sisältöjä.[40] Jotkin Leiviskän sävellykset, kuten yksinlaulu *Jalan jälki jok' ainoa* ja kuorolaulu *Terve kuu kumottamasta,* saivat kantaesityksensä Ruusu-Ristin tapahtumassa. Aika ajoin Leiviskä johti yhdistyksen kuoroa.[41] Ruusu-Ristin taiteilija-teosofit tarjosivat Leiviskälle samanhenkisen kollegapiirin, johon kuuluivat Pohjanmiehen ja Melartinin ohella oopperalaulaja Annikki Uimonen, lausuntataiteilija ja muusikko Piippa Heliö-Angervo, laulaja Ture Ara, säveltäjä Ahti Karjalainen sekä Leiviskän siskot. 1940-luvulta alkaen Helvi Leiviskä esiintyi yhdistyksen tapahtumissa yhä useammin muusikkouden ohella esitelmöijänä puhuen totuuden etsimisestä sekä taiteen ja uskonnon suhteesta. Aikakauslehtiin hän kirjoitti näistä kysymyksistä esseitä.[42]

Myös naisasialiike tarjosi Leiviskälle toimintakentän. Hän sai suurta huomiota Suomen Naisyhdistyksen, Suomalaisen Naisliiton ynnä muiden naisjärjestöjen tapahtumissa säveltäjänä ja pianistina sekä esikuvallisena naisena, joka loi uran miesvaltaisella ammattikentällä. Näissä tapahtumissa Leiviskä käytti pianistinakin toimiessaan itsestään ammatillista määrettä "säveltäjä". Suomen Naisyhdistyksen 50-vuotisjuhlassa vuonna 1934 hänelle luovutettiin rahapalkinto, joka oli tarkoitettu "naiselle, joka tavalla tai toisella opinnoissaan tai työssään aukoo uusia uria naisille".[43] Leiviskä oli suosittu esiintyjä naisyhdistysten juhlissa, ja hänen sävellyksiään kuultiin esimerkiksi Suomalaisen Naisliiton vuosikokouksissa.[44] Vuonna 1933 hänen sävellyksiään oli esillä Kansainvälisessä Naisten Kongressissa Chicagossa suomalaisten kirjailijanaisten työnäytteiden ohessa.[45] Leiviskä kuului naisten Torstaikerhoon[46] ja kansainväliseen Zonta-järjestöön,[47] joka edistää sukupuolten tasa-arvoa ja naisten ja tyttöjen koulutusta sekä ehkäisee heihin kohdistuvaa väkivaltaa. Leiviskä sävelsi ja sovitti tunnus- ja juhlamusiikkia Marttaliiton 50-vuotisjuhliin, Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun/Tyttölyseon eli Tyttönormaalilyseon 100-vuotisjuhlaan sekä Suomalaiselle Partiotyttöliitolle.[48]

Leiviskä kuului todennäköisesti alusta alkaen säveltäjäkollegansa Heidi Sundblad-Halmeen vuonna 1938 perustaman Helsingin Naisorkesterin kannatusyhdistykseen. Hän toimi useita vuosikymmeniä sen musiikkiasiantuntijana ja kaksikymmentä vuotta johtokunnan puheenjohtajana (1959–1979).[49] Hän sävelsi Naisorkesterille ainakin yhden teoksen, *Sanattoman laulun,* ja ilmeisesti omisti sille myös intermezzonsa nro 2.[50] Järjestöihmisenä Leiviskä kuului Suomen Säveltaiteilijain Liittoon, Suomen Säveltäjiin, Suomen Tekijänoikeustoimisto Teostoon sekä Suomen Elokuvasäveltäjiin.[51]

Toimeentulonsa Leiviskä keräsi 1920–1930-luvulla opettamalla pianonsoittoa ja musiikinteoriaa.[52] Yksityistuntien antamisen ohella hän opetti pianonsoittoa Helsingin väliaikaisessa ylioppilasseminaarissa (1924–1927) sekä Helsingin (Sivistysjärjestöjen) kansankonservatoriossa (1929–1938).[53] Monina aikoina hän kantoi taloudellista vastuuta perheestään, johon kuuluivat nuoremmat sisarukset ja sairasteleva äiti.[54] Vuonna 1933 Leiviskä aloitti kolmekymmentäviisi vuotta kestäneen työuransa kirjaston- ja nuotistonhoitajana Helsingin Konservatorion eli Sibelius-Akatemian kirjastossa.[55] 1960-luvun taitteessa hän avusti musiikkikriitikkona *Ilta-Sanomia*.[56]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Apurahat olivat Leiviskälle merkittävä tuki koko elämän ajan,[57] ja taiteilijaeläke hänelle myönnettiin vuonna 1971.[58]

Tyylillisesti Leiviskän teokset ammentavat myöhäisromantiikasta, symbolismista, impressionismista ja ekspressionismista sekä uusklassismista. Ennen kaikkea ne hyödyntävät hengellisen ja mystisen musiikin perinteen sekä esoteeristen taidesuuntausten keinovaroja. Mobergin tuotannon tavoin Leiviskän teokset hahmottuvat usein etsintäkertomuksiksi. Ne rakentuvat rajusti ”etsivistä”, yhä ylemmäs ja salaperäisempiin sokkeloihin hakeutuvista aiheista. Välillä musiikki pysähtyy koraaliin tai sfäärien harmoniaa ilmentävään ainekseen, jotka ovat perinteisiä tapoja viitata jumalallisuuteen ja kaiken olevaisen perimmäiseen ”alkuvoimaan”. Katoavaisuuden kuvasto on runsasta, kuten myös tyhjyydet ja tauot, joihin musiikin virta välillä katkeaa, kuin ylivoimaisen tehtävän edessä kilpistyen. Tämä on tyypillistä sekä Leiviskän sinfonioille että kamarimusiikille. Esimerkiksi pianotrion (1924) ensimmäinen osa (*Allegro con fuoco*) alkaa kaikkien kolmen soittimen – pianon, viulun ja sellon – yksiäänisesti soittamalla, vahvalla ja tummalla ”etsintäteemalla”, jossa on Leiviskälle tyypillinen, kysymyksenomainen pisteellinen rytmi.[59] Puolisävelaskelin alas viettävät aiheet taas muistuttavat barokkimusiikin kärsimystä ja kipua kuvaavia ”vaikeita askeleita” (*passi duriusculi*). Teema huipentuu hysteerisiin väristelyihin ja niiden jälkeiseen tyhjyyteen. Myöhemmin teema muuntuu lähes pakkomielteisen tuntuiseksi toistokuvioksi, ”mantraksi”.

Tarastin tutkimuksesta ilmenee, miten Leiviskä tapasi puhua haastatteluissaan, esseissään, esitelmissään ja kirjeissään ”ikuisuudesta kotoisin olevasta elämänvoimasta” ja siihen liittyvästä ”ikuisuuden musiikista”.[60] Leiviskän ajatus ikuisuuden musiikista muistuttaa kirjailija Hermann Hessen teosofiavaikutteisten romaanien tematiikkaa (esim. *Siddhartha, Arosusi* ja *Lasihelmipeli*).[61] Niissä tieteentekijä tai taiteilija taistelee sisäisesti uuvuksiin asti vapautuakseen itsekkyydestä ja ulkoisista opeista. Tavoittelemalla suoraa yhteyttä ”olemisen ytimeen” syvähenkinen totuudenetsijä löytää ”korkeamman minuuden” ja sopusoinnun itsensä kanssa. Leiviskän teosten voisi tulkita heijastelevan tämänkaltaista ”musiikillista meditaatiota” tai ”psykoanalyysia” etsimisen kuvastollaan ja pitkäjännitteisillä muodoillaan.

Edellä mainittu pätee myös Leiviskän soitetuimpaan sinfoniaan eli sinfoniaan nro 3 (1964/1971). Leiviskän kollega Heikki Aaltoila kuvaili sitä lehtiarviossaan näin: ”Kirkas astraalisuus tietyssä sävelmaisemassa suoritti tyyntä ja vakaata julistustehtäväänsä matemaattisen järjestelmän lujuuteen pitäytyen.”[62] Sinfonia esitettiin radiossa syksyllä 1974, mutta sen ensimmäinen konserttiesitys oli Helsingin kaupunginorkesterin konsertissa 18.10.1976.[63] Sinfonia soi Leiviskästä tehdyssä dokumenttielokuvassa *Fuga pastoralis: Muotokuva säveltäjä Helvi Leiviskästä*, jonka yläotsikko juontuu teoksen toisesta osasta. Dokumentti esitettiin ensi kerran Yleisradion TV2-kanavalla säveltäjän 77-vuotispäivänä 25.5.1979.[64] Se uusittiin 14.8.1980 sekä Leiviskän kuoleman jälkeen 15.10.1980.[65] Dokumentti korostaa pohjoisen luonnon merkitystä Leiviskälle. Symbolistisille ja teosofisille taiteilijoille luonto

https://doi.org/10.21435/ha.154

merkitsee porttia toiseen todellisuuteen, hengen valtakuntaan. Tällaista – kalevalaisuuteenkin viittaavaa – luonnonmystiikkaa voi löytää varsinkin Leiviskän karuista, kansanlaulumaisista ja luonnonmyyttisistä sivuteemoista.

Leiviskästä tehtiin näyttäviä lehtijuttuja ja haastatteluja sanoma- ja aikakauslehtiin 1930-luvulta alkaen, ja hän sai tunnustuspalkintoja.[66] Etenkin sotien jälkeen Leiviskä esiintyi säännöllisesti mediassa mutta muut säveltäjänaiset eivät. Leiviskää voisikin pitää säveltäjänaisten ”Sibeliuksena” siinä mielessä, miten paljon tilaa suotiin hänelle muttei muille säveltäjänaisille.[67] Häntä kutsuttiin jatkuvasti – virheellisesti ja harhaanjohtavasti – ”ensimmäiseksi” tai ”ainoaksi” suomalaiseksi naispuoliseksi säveltäjäksi. Vaikuttaa siltä, etteivät musiikkielämä ja media olleet Leiviskän aikana valmiita avaamaan musiikkikulttuuria säveltäjänaisille, vaan ne kestivät vain yhden epänormaaliksi määritellyn säveltäjän: ”naissinfonikon”, joka yhtenä poikkeuksena ei voinut murtaa sukupuolittuneita valtarakenteita vaan tuli pikemminkin niitä vahvistaneeksi. Leiviskä oli ensimmäinen naispuolinen jäsen liittyessään Suomen Säveltäjiin vuonna 1945 ja yhdistyksen ainut naispuolinen jäsen seuraavat kolmekymmentäviisi vuotta; vuonna 1980 yhdistykseen liittyivät Anneli Arho ja Kaija Saariaho.[68] On epäselvää, miksei yhdistykseen hakeutunut enempää naisia (esim. Dahlström, Mäkinen, Tiesenhausen-Forstén) tai miksei heitä (esim. Sundblad-Halmea) päästetty jäseniksi. Pitkään yhdistykseen saattoi liittyvä vain toisten jäsenten suosituksesta ja johtokunnan yksimielisesti puoltamana,[69] eikä yhdistyksen ilmapiirikään liene ollut naisille houkutteleva.

Mediassa Leiviskä joutui jatkuvasti vastaamaan sukupuolta koskeviin kysymyksiin, ja konserttikritiikeissä käsiteltiin aina hänen naiseuttaan, kuten Leiviskän lehdistövastaanottoa tutkinut Moisala huomauttaa.[70] Leiviskän odotettiin sinfonioidenkin jälkeen säveltävän ”somia lastenlauluja”, koska tämän lajityypin katsottiin parhaiten sopivan säveltävälle naiselle.[71] Leiviskä osallistui 1970-luvulta alkaen useisiin naisia ja säveltämistä koskeviin keskustelutilaisuuksiin. Kun Naisasialiitto Unioni järjesti 7.10.1978 keskustelutilaisuuden *Nainen miesten musiikinhistoriassa ja tämän päivän musiikkielämässä*, alustajina olivat Leiviskän ohella sävellyksenopiskelija Kaija Saariaho ja toimittaja Anu Karlsson.[72] Samaten Leiviskä esiintyi muusikko ja tv-ohjaaja Anki Lindqvistin tuottamassa musiikkimaailman sukupuolittuneisuutta käsittelevässä televisiodokumentissa *Ja, se kvinnor!* (”Kyllä, katso naisia!”, 1980) nuorempien kollegoidensa Pirjo Bergströmin ja Carita Holmströmin rinnalla.[73] Samanlaisia keskusteluja on käyty 2000-luvullakin. Sukupuolen kannalta kiinnostavaa on sekin, että Leiviskä eli suurimman osan elämästään siskoista koostuvassa naisperheessä, ja naisjärjestöt ja -verkostot olivat hänelle tärkeitä. Kansalliskirjastossa oleva Leiviskän kirjeenvaihto tuo myös ilmi, että säveltäjällä oli naispuolisia ihailijoita ja merkittäviä kiintymyssuhteita naisiin.[74] Lisäksi monelle säveltäjänaiselle hän oli tärkeä ja suuresti ihannoitu esikuva, jolta kysyttiin säveltämiseen neuvoa ja jolle tilitettiin säveltävän naisen vaikeuksista.[75]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Leiviskän ensimmäinen nuottijulkaisu oli *Pieniä pianokappaleita lapsille* (1929);[76] monet muutkin säveltäjänaiset saivat julkaistua ensin tai ainoastaan pedagogista lastenmusiikkia. Joitakin Leiviskän yksin-, kuoro-, koulu- ja lastenlauluja, pianoteoksia ja pikkukappaleita julkaistiin lehdissä,[77] erillisinä nuotteina ja kokoelmien osina.[78] Laulukirjoista löytyy Leiviskän laatimia kuorosovituksia toisten säveltäjänaisten lauluista. Leiviskän orkesteri- tai kamarimusiikkia ei kustannettu hänen elinaikanaan. Ennen 2020-lukua sitä esitettiin lähinnä käsikirjoitusten kopioista, ja levytyksiä on ollut niukasti. Eila Tarasti on 1990-luvulta asti edistänyt tutkimuksillaan Leiviskän musiikin tunnetuksi tulemista,[79] ja 2020-luvun taitteesta alkaen se on alkanut soida konserteissa uudessa laajuudessa. Suurin osa Leiviskän musiikkikäsikirjoituksista on Kansalliskirjastossa ja Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjastossa.[80]

SV

Sävellyksiä[81]

Orkesterille: sinfonia [numeroimaton] (1923); *Variaatioita ja finaali* op. 2 (1928); *Kansantanssisarja* (*Tanhumusiikkia*) op. 4 (1929/1954/1972): (1) *Vedä verkaa, kudo sarkaa,* (2) *Tammerkosken sillalla,* (3) *Kalliolle kukkulalle,* (4) *Koiviston polska*; orkesterisarja nro 1 pienelle orkesterille op. 8 (1933): I *Tanssi,* II *Meditatio,* III *Kulkue*; *Kolmoisfuuga* op. 10 (1935); orkesterisarja nro 2 op. 11 *Juha*-elokuvan musiikkiaiheista (1936/1938): (1) *Kevään tulo,* (2) *Humoreski,* (3) *Kehtolaulu,* (4) *Epilogi*; intermezzo nro 1 pienelle orkesterille op. 16/1 (1943); intermezzo nro 2 pienelle orkesterille G-duuri op. 16/2 (1945); sinfonia nro 1 B-duuri op. 23 (1947); sinfonia nro 2 d-molli op. 27 (1954); *Sinfonia brevis* op. 30 (1962/1972); sinfonia nro 3 op. 31 (1964/1971); *Impromptu energico* op. 24 (1948); *Sanaton laulu* kamariorkesterille op. 26 (n. 1950-l.). Soolosoittimelle ja orkesterille: pianokonsertto d-molli op. 7 (1935/1976).

Kuorolle/laulusolisteille ja orkesterille: *Pimeän peikko* sekakuorolle ja orkesterille op. 15 (Eino Leino) (1942); kantaatti *Mennyt manner* orkesterille, kuorolle ja laulusolisteille op. 28 (Leino) (1957). Lauluäänelle ja orkesterille: *Neljä orkesterilaulua* mezzosopraanolle op. 6 (1932/1946): (1) *Metsäruusu* (Otto Manninen), (2) *Aallon laulua* (Juhani Siljo), (3) *Vangittu kotka* (Lauri Pohjanpää), (4) *Tähtien laulu* (Pohjanpää); *Psalmi aamusta* op. 9 (Raymond Ellsworth Larsonia mukaillen Uuno Kailas) (1935) (myös yksin- ja kuorolauluna); *Lapsifantasioja* sopraanolle ja orkesterille op. 12 (Kailas) (1937/1972): (1) *Mäenlaskua,* (2) *Sanat,* (3) *Tyhmät ja viisaat* (myös yksinlauluna).

Elokuvamusiikkia: draamaelokuva *Juha* (ohj. Nyrki Tapiovaara) (1935); lyhytelokuvat *Vauhdin merkki* (Shellin mainoselokuva, ohj. K. Wilen & Björn Soldan, tuotanto Aho & Soldan) (1936); *Uuden Sammon rakentajat* (Suomen teollisuuden ja maatalouden esittelyelokuva, tuotanto Aho & Soldan) (1937); *Rautahepo* (maatalousdokumentti, tuotanto Aho & Soldan) (1939). Musiikkia näytelmään *Hämähäkki* (Akseli Tola) (1937); musiikkia kuvaelmaan *Kaksi äitiä* (Carl af Ugglas) (1950).

Lauluäänelle ja pianolle: *Aallon laulua* (Juhani Siljo) (1921/1936) (sov. orkesterilaulusta); *Hyökyaalto* (V. A. Koskenniemi) (1921); *Kohtalon laulu* (Werneri Lindgren) (1921); *Meren pisar* (Siljo) (1921); *Sytytä tähdet* (Lauri Pohjanpää) (1921); *Aamuun yöstä* (Akseli Tolvanen) (1928); *Jalan jälki jok' ainoa* op. 17/1 (Siljo) (1920-l.) (myös lauluäänelle ja uruille sekä

https://doi.org/10.21435/ha.154

kuorolle); *Aamun yöstä* (Akseli Tolvanen) (1928); *Nouse, ole kirkas!* op. 17/2 (Raamattu) (n. 1931); *Psalmi aamusta* op. 9 (Raymond Ellsworth Larsonia mukaillen Uuno Kailas) (1935) (myös orkesterilauluna sekä kuorolle); *Lapsifantasioja* op. 12 (Kailas) (1937/1972): (1) *Mäenlaskua,* (2) *Sanat,* (3) *Tyhmät ja viisaat* (myös orkesterilauluina); *Sydän* I ("Miss' olet ollut sydämein") op. 13/1 (V. A. Koskenniemi) (n. 1941); *Sydän* II ("Nuku taistosta kuumeisesta") op. 13/2 (V. A. Koskenniemi) (n. 1941); *Kaipaus* op. 18/1 (Lauri Pohjanpää) (n. 1946); *Katu* op. 33/1 (Lea Pohjanpalo) (1971); *Liekki* op. 34/2 (Saimi Puusniekka) (1970-l. alku); *Runolintuni* op. 34/1 (Raili Kahilainen) (1970-l. alku); *Auringon maja* op. 22/1 (Väinö Siikaniemi) (s.a.); *Hatara sydän* op. 18/2 (Eino Leino) (s.a.) [k]; *Kevätmyrsky* op. 18/3 (mahd. Leino) (s.a.) [k]; *Luomisen henki* op. 22/2 (Aino Kallas) (s.a.); *Psalmi 40* ("Hartaasti minä odotin herraa") op. 22/3 (Raamattu) (s.a.). *Angelus domini* kahdelle lauluäänelle ja pianolle op. 29 (Helvi Juvonen) (n. 1950) (myös kuorolle). Melodraamoja: *Hän tulee* lauluäänelle ja pianolle (Ida Tähtinen) (1932).

Yhteislauluja: *Excelsior: Nuoren Voiman Liiton lippulaulu* (Kailas) (1934); *Kuin juhlaa on retki hiihtäjäin* (Hellén) (n. 1936); *Laineet* (Pohjanpää) (n. 1936); *Me suojaamme sua!* (Hellén) (n. 1936); *Pepen merimatka* (Arvid Lydecken) (n. 1936); *Rukous Suurelle Hengelle: Suomen Partiotyttöliiton laulu* (amerikkal. alkuperäiskansanlaulu) (1937); *Maatalousnaisen laulu* (Oke Peltonen) (1947) (myös nais- ja sekakuorolle); *Tytöt portaissa: Tyttönormaalilyseon laulu* (Aale Tynni) (1952); *Hän, Mestari, noussut on* (Hellén) (1963); *Pirteitten marssi partiolippukunta Hämeenlinnan Pirteille* (Kerttu Böök) (1967).

Kuorolle a cappella: Lapsikuorolle: *Jouluyö* (Hellén) (n. 1932); *Kehtolaulu* (Antti Rytkönen) (n. 1932) (myös sekakuorolle); *Syksy* (L. Onerva) (n. 1933); *Joulu* (Rytkönen) (1936). Naiskuorolle: *Maatalousnaisen laulu* (Oke Peltonen) (1947) (myös yksinlauluna sekä sekakuorolle); *Soikohon laulumme* (Marttaliitolle) (Adéle Rajakoski) (1955). Sekakuorolle: *Terve kuu kumottamasta* (Kalevala) (1935); *Isänmaan lipulle* (Kailas) (s.a.). *Autio saari* mieskuorolle (Lauri Pohjanpää) (s.a.). Kuorolle ja säestykselle: *Litania* ("Kristus, Jumalan poikaa, ohjaa minua") kuorolle ja uruille (tai pianolle) op. 20 (Matteuksen evankeliumin mukaan Aino Eloniemi [Silfstén]) (1937); *Kouluvuodet: pienoiskantaatti Helsingin Tyttönormaalilyseon 100-vuotisjuhlaan* kuorolle ja pianolle op. 32 (Aale Tynni) (1970): (1) *Tytöt portaissa,* (2) *Kello,* (3) *Pöllö*; *Psalmi aamusta* kuorolle ja pianolle (s.a.) (myös yksinlauluna). Melodraama *Ajan virralla* puhekuorolle ja pianolle (Otto Manninen) (1936). Kuorosovituksia.

Kamarimusiikkia: pianotrio (1924); pianokvartetto A-duuri op. 1 (1926/1935); impromptu viululle ja pianolle (1928); preludi viululle ja pianolle (1933); *Meditatio* viululle, sellolle ja pianolle (sov. orkesterisarjasta nro 1) (1933); viulusonaatti g-molli op. 21 (1945); *Cantabile* sellolle ja pianolle (1937).

Pianolle: *Viisi impromptua*: (1) *Kevätiloa* (1918), (2) *Impromptu* (1919), (3) *Joululaulu* (1920), (4) *Meren rannalta* I (1920), (5) *Meren rannalta* II (1920); sonatiini f-molli (1920); *Syksy: kolme preludia pianolle* (1923): (1) *Sortuva,* (2) *Meren kehtolaulu,* (3) *Halla (Pettymys)*; fuuga (1926); preludi ja fuuga (1927); *Suite antique / Sarja vanhaan tyyliin op. 3 (1928):* (1) Prélude, (2) *Gavotte – Musette,* (3) *Sarabande,* (4) *Gigue; Pianovariaatiot* (1929); *Pieniä pianokappaleita lapsille / Lasten kappaleita pianolle* op. 5 (1929): (1) *Aamukaste ruohikossa,* (2) *Ulpukka,* (3) *Talkootanssit,* (4) *Västäräkki,* (5) *Metsäpolkua hämärissä,* (6) *Hyvää yötä*; *Capricietta* (1932); *Tanssi* ja *Meditation* (pianosovituksia orkesterisarjasta nro 1) (1934); sonatiini F-duuri op. 14 (1939); fantasia nro 1 d-molli (1943); fantasia nro 2 C-duuri (luonnos) (1944); *Canto intima* op. 25/1 (1962); *Capriccio* op. 25/2 (1963); *Con fuoco* 25/3 (1963); *Allegro ma non troppo* (s.a.); sonaatti (s.a.); *Suvivirsi-muunnelmat* (s.a.). Kansanlaulusovituksia, mm. *Kesäilta* (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Helvi Lemmikki Leiviskä.
2 Lyhytelokuvat *Rautahepo*, *Uuden Sammon rakentajat* ja *Vauhdin merkki*, KAVI.
3 Esim. Tarasti 2017.
4 Helvi Leiviskän arkisto, KK.
5 Tarasti 2017.
6 Moisala 1994a, 249–255 & 1994b; Lappalainen 2007; ks. myös Kilpeläinen 1969; Salmenhaara 1994 & 1996, 470–474.
7 Tarasti 2017, 1–2, 5; Lappalainen 2007; Leiviskä 1945, 631; *Ajan Suunta* 7.8.1944. Tarkemmin Helvi Leiviskän sisaruksista ks. Tarasti 2017, 255–282, 318–353.
8 Tarasti 2017, 1–4, 131; Lappalainen 2007; Suomen papisto 2018.
9 Esim. esitelmäkonsepti "Totuudenetsijä ennen ja nyt" (1960), esitelmät, puheet ja kirjoitukset sekä omaa säveltäjäntyötä koskevat muistiinpanot ja kirjoitukset, Helvi Leiviskän arkisto, KK; Leiviskä 1945; *Suomen Nainen* 1.12.1932; *SK* 20.2.1943; *Hokki* 3/1976. Vrt. Mahlamäki & Kokkinen (toim.) 2020; Välimäki & Torvinen 2021; Tarasti 2017, 204–205, 306, 476.
10 Välimäki & Torvinen 2021, 188; vrt. Kaartinen & Leskelä-Kärki, 2020.
11 Vrt. Leiviskä 1945, 631–634.
12 Tarasti 2017, 7, 51; ks. myös Leiviskä 1945, 632; *Karjala* 16.3.1931; *Ikkuna: Ilmarisen lehti* 3.1.1941.
13 Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun päästötodistus 22.5.1918, Helvi Leiviskän arkisto, KK; Itkonen & Tuulio 1959, 492.
14 Leiviskä 1945, 632–633; Tarasti 2017, 5–6; Lappalainen 2007.
15 HMO:n oppilasmatrikkeli 1918–1922, SA/TA; HMO:n kunniakirja 9.1.1928 ja lukukausitodistukset 1915–1927, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
16 Ruusu-Ristin jäsenpyyntö 30.3.1927, Helvi Leiviskän arkisto, KK; Tarasti 2017, 129, 136. Tarasti ajoittaa jäsenyyden vuodelle 1926.
17 Esim. Ranta-Meyer 2008; vrt. myös Moisala 1994b, 216.
18 Puhe Erkki Melartinin sormuksen luovutustilaisuudessa, Helvi Leiviskän arkisto, KK; *US* 17.11.1981; OKM 2010; Tarasti 2017, 383, 395.
19 HMO:n lukukausitodistukset, Helvi Leiviskän arkisto, KK; *IL* 18.5.1921, 19.5.1921, 20.5.1922, 1.4.1924 ja 28.5.1927; *US* 18.5.1921; *HBL* 19.5.1921 ja 14.5.1923; *HS* 29.5.1925 ja 26.5.1926.
20 *HBL* 14.5.1923; Tarasti 2017, 110.
21 *IL* 14.5.1923.
22 HMO:n kunniakirja sekä Arthur Willnerin kirjoittamat opintotodistukset, Helvi Leiviskän arkisto, KK; Leiviskä 1945, 631, 634; Moisala 1994b, 216; Salmenhaara 1996, 470–471; Tarasti 2017, 142–143; *Suomen Nainen* 1.12.1932; *HS* 20.11.1935.
23 Leevi Madetojan kirjoittama opintotodistus 20.1.1934, Helvi Leiviskän arkisto, KK; Leiviskä 1945, 635; *HS* 20.11.1935; Salmenhaara 1996, 471; Tarasti 2017, 230.
24 Esitelmä Zontan pikkujoulussa 1981, esitelmät, puheet ja kirjoitukset, Helvi Leiviskän arkisto, KK; Tarasti 2017, 375–377, 467; *ESS* 27.8.1982.
25 Esim. *HS* 19.1.1931, 9.1.1942, 12.1.1942 ja 5.11.1945; *US* 21.3.1945, 12.3.1946; *Karjala* 16.3.1931; *HBL* 2.9.1949; vrt. myös *US* 24.3.1956 ja 18.9.1972.
26 Esim. *HS* 22.10.1932, 21.4.1934, 23.7.1941 ja 3.12.1941; *Ajan Suunta* 7.4.1939; *Radiokuuntelija* 10.4.1939; *US* 14.4.1939, 23.5.1947, 18.3.1948, 11.6.1952, 7.5.1959, 17.8.1962, 21.8.1970, 17.5.1974, 1.11.1974, 19.11.1976, 1.4.1977, 18.12.1977 ja 1.2.1984; *HBL* 10.3.1946 ja 6.2.1948; *SSD* 27.1.1946, 19.4.1948, 29.12.1950, 6.4.1955, 8.7.1955, 14.12.1963 ja 22.5.1964; *Laatokka* 3.11.1950; *Työkansan Sanomat* 8.7.1955; *SK* 24.2.1978, 23.3.1979, 10.6.1983, 15.7.1983, 29.11.1985, 23.8.1986 ja 28.8.1987; *Apu* 14.3.1980, 13.8.1982 ja 21.3.1986; vrt. myös *ESS* 14.5.1998, 6.10.2000, 27.10.2000, 23.6.2003 ja 6.12.2006. Ks. myös lehtileikkeet, Helvi Leiviskän henkilömappi, SM.
27 Sävellyskonsertin ohjelma 22.11.1935, Helvi Leiviskän arkisto, KK; *MT* 1.11.1935. Tarkemmin sävellyskonsertista ja sen reseptiosta ks. Tarasti 2017, 15, 228, 230–236.
28 Esim. *US* 15.11.1935.
29 Sävellyskonsertin ohjelma 7.11.1945, Helvi Leiviskän arkisto, KK; *HS* 6.11.1945, 7.11.1945 ja 8.11.1945. Tarkemmin sävellyskonsertista ja sen reseptiosta ks. Tarasti 2017, 16, 283–289.
30 Sävellyskonsertin ohjelma 18.3.1948, Helvi Leiviskän arkisto, KK; *US* 18.3.1848 ja 19.3.1948. Tarkemmin sävellyskonsertista ja sen reseptiosta ks. Tarasti 2017, 16, 298–301.
31 Tarasti 2017, 395; esitelmä Zontan pikkujoulussa 1981, KK.
32 *US* 15.10.1919, 21.3.1920, 26.10.1920, 30.11.1920, 17.4.1921, 27.9.1921, 30.9.1921, 12.2.1922, 28.5.1922, 1.11.1924, 1.11.1925 ja 15.10.1955; *Kotimaa* 30.11.1920, 2.6.1922, 28.2.1936 ja 24.3.1937; *HS* 9.10.1925.
33 *Ylioppilaslehti* 3.2.1934; *Nuori Voima* 20.1.1935, 20.2.1935, 20.10.1935 ja 5.5.1943; *IS* 7.1.1937; *Nuoren Voiman Liitto* 1.1.1938; *HS* 1.1.1938, 20.2.1938 ja 3.4.1945; *HBL* 3.2.1941.
34 *Nuori Voima* 1.12.1934; *HS* 14.12.1934.
35 *BT* 11.11.1924; *Pohjolan Sanomat* 5.7.1928; *Ruovesi* 11.6.1930; *Karjala* 21.11.1931; *US* 11.3.1932; *Kotimaa* 29.9.1939.
36 Nuoren Voiman Liiton jäsenkirja (1927) sekä Ruusu-Ristin jäsenpyyntö 30.3.1927, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
37 Tarasti 2017, passim, erit. 11, 139, 495–501.
38 Esim. Ruusu-Ristiin liittyvät muistiinpanot sekä Ruusu-Ristin tapahtumien kutsut ja ohjelmat, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
39 Esim. *Ruusu-Risti* 1.1.1928, 1.7.1929, 1.1.1930, 1.9.1931, 1.1.1932, 1.1.1933, 1.5.1934, 1.1.1935, 1.3.1936, 1.2.1937, 1.3.1938, 1.1.1939, 29.9.1940, 1.1.1942, 1.4.1943 ja 1.11.1944; *HS* 25.3.1932, 30.3.1934, 19.4.1935, 24.10.1937, 15.4.1938 ja 18.11.1945; *HBL* 19.4.1946; *US* 23.3.1947, 27.1.1952, 30.3.1956, 27.3.1964, 7.2.1971, 6.2.1977 ja 6.5.1979; *SSD* 27.3.1959; Ruusu-Ristin tapahtumien kutsut ja ohjelmat, KK; konserttiohjelmat, Helvi Leiviskän henkilömappi, SM.
40 Esim. *Savo* 17.5.1930; *TS* 22.3.1931; *Keski-Suomalainen* 6.8.1932, 9.8.1932 ja 30.7.1933; *Länsi-Uusimaa* 13.1.1933; *Kansan Lehti* 21.1.1933.
41 *Ruusu-Risti* 1.4.1932, 1.3.1935 ja 1.5.1938; Ruusu-Ristin tapahtumien kutsut ja ohjelmat, KK.
42 Esim. *NÄ* 1.1.1941; *Ruusu-Risti* 1.1.1941 ja 1.3.1941; *Opintotoveri* 1.1.1942; *SK* 7.2.1942 ja 6.7.1942; *MT* 3.3.1941, 1.12.1942, 4.4.1943 ja 9–10/1946; Ruusu-Ristin tapahtumien kutsut ja ohjelmat, omaa säveltäjäntyötä koskevat muistiinpanot ja kirjoitukset, artikkelit, sekä esitelmät, puheet ja kirjoitukset, Helvi Leiviskän arkisto, KK; vrt. Tarasti 2017, 139, 306, 494.
43 *US* 8.2.1934 ja 21.2.1934; *HS* 13.2.1934; *Suomen Nainen* 1.3.1934.
44 Esim. *NÄ* 15.2.1931, 15.3.1935 ja 1.4.1935.
45 *US* 13.5.1933; *HS* 28.3.1934; *Nuori Voima* 20.5.1934.
46 *Hopeapeili* 1.3.1945.
47 Zonta-järjestön asiakirjat 1958–1981, Helvi Leiviskän arkisto, KK; Lappalainen 2007.
48 *US* 13.6.1949 ja 11.5.1952; *SK* 21.4.1956.
49 Helsingin Naisorkesterin jäsenkortti nro 20 (1940), Helvi Leiviskän arkisto, KK; jäsenluettelot 1947–1948 sekä luettelot johtokunnan jäsenistä, Helsingin Naisorkesterin arkisto, HKA; ks. myös *US* 15.2.1956, 28.2.1957, 25.2.1959, 2.3.1961, 29.2.1964 ja 19.3.1980.
50 Sävellysluettelo 1970–1980 [käsinkirjoitettu], Helvi Leiviskän arkisto, KK (valokuva luettelosta ks. Tarasti

https://doi.org/10.21435/ha.154

2017, kuvaliite s. 18–19 välissä); intermezzo nro 2:n käsinkirjoitettu partituuri ja äänilehdet, Helsingin Naisorkesterin nuotisto, Sulasolin arkisto.

51 Suomen Säveltaiteilijoiden Liiton jäsenmaksukuitit, Suomen Säveltäjien jäsenkirjeet, Teoston asiakkuussopimukset, sekä Suomen Elokuvasäveltäjien jäsenkortti nro 28 (1955), Helvi Leiviskän arkisto, KK; ks. myös Lappalainen 2007; Tarasti 2017, 199; *MT* 1.5.1941; *SK* 9.12.1944; *SSD* 27.5.1948; *US* 1.3.1950 ja 2.1.1966. Suomen Elokuvasäveltäjät on myöhemmin toiminut nimillä Elokuva- ja Viihdesäveltäjät, Säveltäjät ja Sanoittajat Elvis sekä Suomen Musiikintekijät.

52 *US* 3.9.1922, 1.9.1927 ja 8.9.1929; *HS* 4.9.1923, 2.9.1924, 1.2.1925, 7.9.1930 ja 9.9.1934; Tarasti 2017, 7, 137.

53 Salmenhaara 1994, 243; Lappalainen 2007; Aro & Salmenhaara (toim.) 1972, 139; *HS* 25.9.1925, 22.9.1926, 8.9.1929, 11.1.1931, 10.1.1932, 15.1.1933, 21.1.1934, 3.9.1936 ja 9.1.1938; *US* 13.1.1935; *HBL* 12.1.1930; *ESS* 27.8.1982.

54 Tarasti 2017, 7, 67; ks. myös *Suomen Nainen* 1.12.1932.

55 Dahlström 1982, 325; Lappalainen 2007; Tarasti 2017, 18.

56 Tarasti 2017, 354–355; Lappalainen 2007; Salmenhaara 1994, 243.

57 *HBL* 8.12.1923 ja 8.12.1945; *Karjalainen* 15.8.1925; *HS* 24.4.1927, 7.11.1927, 1.6.1928, 26.3.1929, 23.5.1929, 14.5.1930, 21.2.1934, 18.4.1935, 15.4.1936 ja 11.5.1938; *US* 20.3.1928, 9.12.1948, 7.11.1953, 17.4.1955 ja 12.12.1972; *SSD* 12.12.1962.

58 *ESS* 8.6.1971.

59 Vrt. Tarasti 2017, 447.

60 Esim. Tarasti 2017, 180–181, 231, 495, 500; ks. myös Leiviskä 1945, 631; *NÄ* 15.11.1935; *Karjala* 16.3.1931; *Ruusu-Risti* 1.11.1935; *SK* 7.2.1942.

61 *Siddhartha* 1922, suom. 1966; *Der Steppenwolf* 1927, suom. 1952; *Das Glasperlenspiel* 1943, suom. 1972.

62 *US* 20.10.1976; ks. myös Tarasti 2017, 498.

63 *US* 1.11.1974 ja 20.10.1976.

64 *SK* 18.5.1979; *Fuga Pastoralis / Säveltäjämuotokuva: Helvi Leiviskä*, televisiodokumenttielokuva (1978), Yle Elävä Arkisto.

65 *Apu* 15.8.1980.

66 *US* 2.11.1973.

67 Ajatuksen esitti Timo Virtanen, mistä hänelle kiitos; vrt. myös Moisala 1994b, 214.

68 Salmenhaara 1995, 289, 291. Seuraavat naiset olivat Ann-Elise Hannikainen (1986) ja Jovanka Trbojevic (1994). Ibid. 69, 291–292.

69 Ibid. 74–76.

70 Moisala 1994a, 249–255 & 1994b, 214, 220–221.

71 Eskola & Haavio-Mannila 1985, 41.

72 *US* 6.10.1978.

73 *HBL* 19.2.1980.

74 Ks. Alma Keinäsen/Kettusen, Eeva Lehtisalon, Gerda Lindgrenin sekä Wera Melnikoffin kirjeet Helvi Leiviskälle, Helvi Leiviskän arkisto, KK.

75 Ks. Jenny Elfvingin, Ruth Forsström Vaarasen, Maija Korkeakoski-Hauptin ja Fanny Stenrothin kirjeet Helvi Leiviskälle, Helvi Leiviskän arkisto, KK.

76 *HS* 8.9.1929.

77 *Nuori Voima* 1.12.1934.

78 *HBL* 23.12.1948; Helvi Leiviskän painetut nuottijulkaisut, SM.

79 Vrt. *ESS* 26.5.2002.

80 Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset, Helvi Leiviskän ja Yleisradion arkistot sekä Musiikki-Fazerin, Sulasolin ja Ville Sirviön kokoelmat, KK; Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset, SibAK. Ks. myös kopiot Helvi Leiviskän sävellyskäsikirjoituksista, MF.

81 Arkistoaineiston ohella teosluettelossa on käytetty hyväksi seuraavia lähteitä: Tarasti 2017; Poroila 2018; Lappalainen 2007; Salmenhaara 1994; sekä MF 2021.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin kaupunginarkisto
- Helsingin Naisorkesterin arkisto: jäsenluettelot 1947–1948 sekä luettelot johtokunnan jäsenistä 1952–1988

Kansalliskirjasto
- Helvi Leiviskän arkisto: biographica ja kirjeet
  - artikkelit
  - esitelmät, puheet ja kirjoitukset (mm. esitelmä ”Totuudenetsijä ennen ja nyt” [1960], puheet Erkki Melartinin sormuksen luovutustilaisuudessa sekä Zontan pikkujouluissa)
  - jäsenkirjat ja -paperit: Helsingin Naisorkesterin jäsenkortti nro 20 (1940); Nuoren Voiman Liiton jäsenkirja (1927); Ruusu-Ristin jäsenpyyntö 30.3.1927; Suomen Elokuvasäveltäjien jäsenkortti nro 28 (1955); Suomen Säveltaiteilijoiden Liiton jäsenmaksukuitit; Suomen Säveltäjien jäsenkirjeet; Teoston asiakkuussopimukset; Zonta-järjestön asiakirjat 1958–1981
  - kirjeet: Alma Keinäsen/Kettusen, Eeva Lehtisalon, Fanny Stenrothin, Gerda Lindgrenin, Jenny Elfvingin, Maija Korkeakoski-Hauptin, Ruth Forsström Vaarasen ja Wera Melnikoffin kirjeet Helvi Leiviskälle
  - konserttiohjelmat
  - omaa säveltäjäntyötä koskevat muistiinpanot ja kirjoitukset
  - Ruusu-Ristiin liittyvät asiakirjat: muistiinpanot, tapahtumien kutsut ja ohjelmat
  - sävellysluettelo 1970–1980
  - todistukset: Arthur Willnerin ja Leevi Madetojan kirjoittamat opintotodistukset, Helsingin Musiikkiopiston todistukset ja kunniakirja, koulutodistukset
- Helvi Leiviskän arkisto: musiikkikäsikirjoitukset
- Musiikki-Fazerin kokoelma: Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset
- Sulasolin kokoelma: Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset
- Ville Sirviön kokoelma: Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset
- Yleisradion arkisto: Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset

Music Finland
- kopiot Helvi Leiviskän sävellyskäsikirjoituksista

Sibelius-museo
- Helvi Leiviskän henkilömappi
  - konserttiohjelmat
  - lehtileikkeet

https://doi.org/10.21435/ha.154

Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton arkisto
Helsingin Naisorkesterin nuotisto: Helvi Leiviskän Intermezzo nro 2, käsinkirjoitettu partituuri ja äänilehdet
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1918–1922
Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto
Helvi Leiviskän musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja audiovisuaalinen aineisto

Fuga Pastoralis / Säveltäjämuotokuva: Helvi Leiviskä. Televisiodokumenttielokuva, Yleisradio, 1978. Yle Elävä Arkisto.
Kansallinen audiovisuaalinen instituutti: lyhytelokuvat *Rautahepo, Uuden Sammon rakentajat* ja *Vauhdin merkki*
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Leiviskä, Helvi 1945: Helvi Leiviskä. Teoksessa *Suomen säveltäjiä*. Toim. Sulho Ranta. Helsinki: WSOY. 631–636.
Music Finland 2021: Helvi Leiviskän teokset Composers and repertoire -sivustolla, https://core.musicfinland.fi/composers/helvi-leiviska. Viitattu 7.6.2021.
OKM 2010: Liisa Pohjolalle säveltaiteen valtionpalkinto. Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 2.11.2010. https://okm.fi/-/liisa-pohjolalle-saveltaiteen-valtionpalkinto. Viitattu 18.3.2023.
Sibelius-museo: Helvi Leiviskän painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Aro, Mirja & Anja Salmenhaara (toim.) 1972: *Harrastajaopistosta konservatorioksi: Helsingin kansankonservatorio 1922–1926, Sivistysjärjestöjen kansankonservatorio 1926–1960, Helsingin kansankonservatorio 1960–1971, Helsingin konservatorio 1971–*. Helsinki: Helsingin Kansankonservatorion säätiö.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Eskola, Katarina & Elina Haavio-Mannila 1985: Kvinnorna i skapande kulturarbete. Teoksessa *Kvinnoforskning i humanistiska vetenskaper: Rapport från det svensk-finländska seminariet på Hanaholmens kulturcentrum, den 5 och 6 november 1983*. Toim. Myrika Ekbom. Naistutkimusmonisteita 3. 38–54.

Itkonen, Kerttu & Tyyni Tuulio 1959: *Tyttönormaalilyseon matrikkeli I–II: 1869–1919*. Helsinki: HESTEO.

Kaartinen, Marjo & Maarit Leskelä-Kärki 2020: Spiritualismi: Ks. Mahlamäki & Kokkonen 2020. 53–70.

Kilpeläinen, Martti 1969: Helvi Leiviskän Sinfonia brevis op. 30. Musiikkitieteen proseminaarityö. HY:n kirjasto, Kaisa-talo.

Lappalainen, Seija 2007: Leiviskä, Helvi. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008834. Viitattu 20.4.2020.

Mahlamäki, Tiina & Nina Kokkinen (toim.) 2020: *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Moisala, Pirkko 1994a: Musiikki sukupuolen kautta tulkittuna – esimerkkejä sukupuolistavasta musiikintutkimuksesta. – *Musiikki* 3 s. 241–277.

Moisala, Pirkko 1994b: Helvi Leiviskä – sinfonikko ja mystikko. Teoksessa Pirkko Moisala & Riitta Valkeila: *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä. 214–221.

Poroila, Heikki 2018: Helvi Leiviskän piirissä – Heikki Poroilan kirja-arvio ja teoslistaus. *Musiikki kuuluu kaikille: Musiikkikirjastolaisten blogi*. https://musiikkikuuluukaikille.musiikkikirjastot.fi/tag/helvi-leiviska/. Viitattu 6.6.2021.

Ranta-Meyer, Tuire 2008: *Nulla dies sine linea: Avauksia Erkki Melartinin vaikutteisiin, verkostoihin ja vastaanottoon henkilö- ja reseptiohistoriallisena tutkimuksena*. Jyväskylä Studies in Humanities. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3260-2. Viitattu 19.6.2021.

Salmenhaara, Erkki 1994: Helvi Leiviskä. Teoksessa Mikko Heiniö, Pekka Jalkanen, Seija Lappalainen ja Erkki Salmenhaara: *Suomalaisia säveltäjiä*. Helsinki: Otava. 242–244.

Salmenhaara, Erkki 1995: *Säveltäjänä Suomessa: Suomen Säveltäjät 50 vuotta*. Helsinki: Suomen Säveltäjät.

Salmenhaara, Erkki 1996: *Suomen musiikin historia 3: Uuden musiikin kynnyksellä, 1907–1958*. Helsinki: WSOY.

Suomen papisto 2018: Leiviskä, Johannes. *Suomen papisto 1800–1920* -verkkojulkaisu. Helsinki: SKS. https://kansallisbiografia.fi/papisto/henkilo/1375. Viitattu 6.6.2021.

Tarasti, Eila 2017: *"Nouse, ole kirkas": Helvi Leiviskän elämä ja teokset*. Acta Semiotica Fennica LII; Approaches to Musical Semiotics 25. Helsinki: Suomen Semiotiikan Seura & Kulttuuriperintöjen akatemia.

Välimäki, Susanna & Juha Torvinen 2021: Musiikki salatietona: Säveltäjä-antroposofi Ida Moberg ja henkinen kilvoittelu. Teoksessa *Uuden etsijät: Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria, 1880–1930*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen. Helsinki: Teos. 185–203, 300–302.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kaarina Heinivaho

Messukylä 20.6.1902–2.11.1961 Tampere

Kaarina Heinivaho

Jyväskylän opettajaseminaarista valmistunut kansakoulunopettaja Kaarina Heinivaho[1] teki elämäntyönsä Tampereen Messukylän Kirkonkylän kansakoulussa.[2] Heinivahon äiti Fanny Halme (s. Nyman, ent. Patanen) toimi opettajana samassa koulussa, johon Heinivaho tuli hänen seuraajakseen vuonna 1923.[3] Heinivahon isä Paavo Halme (ent. Patanen) palveli samassa koulussa johtajaopettajana ja oli tyttärensä tavoin musiikkitoimija, kuoronjohtaja ja kuoromusiikin säveltäjä.[4] Tampereen tyttökoulun jälkeen Kaarina Heinivaho opiskeli Jyväskylän seminaarissa, josta hän valmistui vuonna 1923.[5] Musiikkia hän opiskeli muun muassa seminaariaikanaan, ja hänen pitkäaikainen pianonsoitonopettajansa oli Martti Similä.[6] Heinivaho sävelsi ja sovitti kuoromusiikkia. Esimerkiksi Suomen Työväen Musiikkiliitto on kustantanut Heinivahon J. H. Erkon tekstiin laatiman sekakuorolaulun *Nyt ja sitten* ("Astele armas pienoinen äitisi ohjaa lastaan").[7] Heinivaho toimi Hämeen Nuorisoseurojen Liiton musiikinjohtajana, esiintyi pianistina, säestäjänä, kanteleensoittajana ja kuoronjohtajana sekä antoi pianotunteja ja valmensi kansantanssia.[8] Kaarina Heinivahon puoliso, majuri Aarne Heinivaho menehtyi rintamalla jatkosodassa. Pariskunta sai kolme lasta.[9] Kaarina Heinivaho kuoli 1960-luvun alussa 59-vuotiaana.[10]

Kaarina Heinivahon suvussa on monia muusikoita. Kaarina Heinivahon poika on iskelmälaulaja, muusikko ja televisio-ohjaaja Matti Heinivaho (s. 1936), ja hänen enonsa oli Puolustusvoimien ylikapellimestari Lauri Näre (1877–1959).[11]

SV

Sävellyksiä

Sekakuorolle: *Nyt ja sitten* (J. H. Erkko) (1952). Muuta kuoromusiikkia [k].

Viitteet

1 Veera Kaarina Heinivaho s. Halme.
2 Sinisalo 1956, 105; *Keskisuomalainen* 9.6.1923; *Maaseudun Sanomat* 13.7.1923; *HS* 8.11.1961.
3 *AL* 9.1.1927; Mikkola ym. (toim.) 1937, 281–282.
4 Jaakkola 2011, 34–35; *US* 25.4.1964.
5 Mikkola ym. (toim.) 1937, 281–282.
6 *HS* 8.11.1961.
7 Kaarina Heinivahon painetut nuottijulkaisut, KK.
8 *AL* 18.2.1925 ja 7.9.1926; *Keskisuomalainen* 27.11.1921; *HS* 6.5.1952 ja 8.11.1961; Sinisalo 1956, 106.
9 Sinisalo 1956, 106; *Pohjois-Hämeen Vartio* 1.1.1943; Mikkola ym. (toim.) 1937, 281–282; *HS* 3.7.1929.
10 *US* 4.11.1961.
11 Tarja Heinivaho 2023; Tiina Heinivaho 2023.

Lähteet

Tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Heinivaho, Tarja 2023: Sähköpostit kirjoittajille 7.3.2023.
Heinivaho, Tiina 2023: Sähköpostit kirjoittajille 4.3.2023.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Jaakkola, Maarit 2011: Mieleltään messukyläläinen. [Musiikkineuvos Matti Heinivahon haastattelu.] Teoksessa *Ei Melu tyhjästä syntynyt: Messukylän yhteiskoulu 50 vuotta*. Toim. Maarit Jaakkola. Tampere: Messukylän lukio. 34–37.
Mikkola, J. M., Artturi Leinonen & Sulo Rekola (toim.) 1937: *Jyväskylän seminaari 1863–1937: Muistojulkaisu*. Helsinki: Valistus.
Sinisalo, Uuno 1956: Kuorolaulua, kanteleensoittoa, kansantanhuja. Paavo Halmeen monipuolinen kulttuurityö Messukylässä ja Tampereella ja hänen musikaalinen perheensä. – *Tammerkoski* 4 s. 104–106.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Brita von Troil

Brita von Troil

Kymi 20.8.1902–13.2.1990 Helsinki

Syntyjään kymenlaaksolainen Brita von Troil (s. von Haartman)[1] kuuluu Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion kasvatteihin. Siellä hän opiskeli vuodesta 1917 alkaen sävellystä ja musiikinteoriaa Erik Furuhjelmin, laulua Alexandra Ahngerin sekä pianonsoittoa Ingeborg Hymanderin johdolla. Ilmeisesti avioituminen tehtaanjohtaja Knut von Troilin kanssa keskeytti opinnot 1920-luvun vaihteessa, ja Troil sai lopulta päästötodistuksensa huhtikuussa 1926.[2]

Brita von Troilin lapsuudenperhe oli musikaalista väkeä, ja isosisko Greta von Haartmanista tuli Suomalaisessa Oopperassa uran luonut mezzosopraano.[3] Vanhemmat olivat Annie von Haartman (s. Kyander) ja Georg von Haartman.[4] Perhe muutti insinööri-isän työn perässä Kotkan läheltä Helsinkiin, Pietariin ja Ouluun.[5] Brita von Troil kävi koulunsa Helsingin uudessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa, josta hän valmistui vuonna 1917.[6] Naimisiinmenonsa jälkeen Troil asettui Kymin ruukin alueelle Kuusankoskelle, missä hänen puolisonsa työskenteli Kymi-yhtiön varatoimitusjohtajana. Hänen päivänsä täyttyivät tehdasalueen hyväntekeväisyys- ja yhdistystyöstä sekä kotitalouden vetovastuusta.[7] Troil vaikutti Lotta Svärd -järjestössä, johon hän kuului vuodesta 1921 alkaen.[8]

Säilyneistä teoksista päätellen Troil sävelsi lähinnä pianomusiikkia, jota luonnehtivat impressionistiset sävyt sekä linjakas kudos. Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjaston käsikirjoituskokoelmassa säilyneet sävellykset ovat peräisin 1930–1950-luvulta, mutta Troilin tiedetään säveltäneen ainakin opiskeluajoistaan lähtien.[9] Käsikirjoitusten joukosta löytyy lyhyitä, aforistisia pianoteoksia, kuten kaksi preludia, japanilaisten runojen innoittamia kappaleita sekä pianisti ja musiikkitieteilijä Erik Tawaststjernalle omistettu sonaatti.[10] Yksinlaulu *Vågornas vals* (”Aaltojen valssi”) on laadittu perhetuttava Ernst Biesen tekstiin.[11]

Brita von Troilin sävellyksiä ei ole tiettävästi julkaistu. Niitä ei myöskään juurikaan soitettu perhepiirin ulkopuolella. Poikkeuksen muodostavat yksinlaulut *Solens klocka*, *Snöfallsnatt* ja *Blommor och snö*, jotka säveltäjän sisko, sopraano Greta von Haartman esitti radiokonsertissa vuonna 1933.[12] Troilin pianosonaatti nro 2 on säilynyt vain pikalevylle tehtynä äänitteenä, jolla hän soittaa ilmeisesti itse.[13] Pianistina Troil esiintyi yksityisissä ja hyväntekeväisyystilaisuuksissa, mutta hän ei luonut ammattimaista esiintyvän taiteilijan tai opettajan uraa.[14]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Suvun hallussa on säilynyt Troilin talvi- ja jatkosodan aikana kirjoittama päiväkirja, jonka hänen poikansa Sten von Troil on toimittanut ja julkaissut valikoituina otteina otsikolla *Bolsjevikerna kommer!*[15]

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: *Klockboj* (1935); *Meditation* (1935); poloneesi f-molli (1942) [k]; *Musik till japansk dikt I: Blommor och snö* (1953); *Musik till japansk dikt II: Kärlek* (1953); *Skogsrået dansar: improvisation* (1953); *La danse capricieuse* (1954); preludi a-molli (1954); preludi b-molli (1954); pianosonaatti nro 1 (1954); pianosonaatti nro 2 (ennen 1960). Yksinlauluja: *Solens klocka* (tuntematon) (1933) [k]; *Snöfallsnatt* (tuntematon) (1933) [k]; *Blommor och snö* (Akahito) [säilynyt vain soolopianoversiona] (1933); *Vågornas vals* (Ernst Biese) (s.a.).

Viitteet

1 Brita Fredrika von Troil s. von Haartman.
2 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA; ks. myös *ÅU* 28.11.1920; *HS* 29.5.1925.
3 Hillila & Blanchard Hong 1997, 109.
4 Ättartavlor 2018, 536–537; Luukkonen 1958, 529.
5 Troil 2010 [1939–1944], 76.
6 Ättartavlor 2018, 537.
7 Troil 2010 [1939–1944].
8 Ibid. 14 ja 32.
9 HMO:n oppilasmatrikkeli 1915–1918, SA/TA.
10 Brita von Troilin musiikkikäsikirjoitukset, SibAK.
11 Brita von Troilin musiikkikäsikirjoitukset, SM. Bieseistä ks. Troil 2010 [1939–1944], personförteckning, 204.
12 *AL* 22.10.1933.
13 Pikalevyäänite Brita von Troilin pianosonaatista nro 2, Suomen Äänitearkiston arkisto, Musiikkiarkisto.
14 Esim. Troil 2010 [1939–1944], 279.
15 Troil 2010 [1939–1944]. Kirja on myös suomennettu.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Musiikkiarkisto
Suomen Äänitearkiston arkisto: pikalevyäänite Brita von Troilin pianosonaatista nro 2 (Äänitoisto, 433___S-1-2___339X1)
Sibelius-museo
Brita von Troilin musiikkikäsikirjoitukset
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1915–1918
Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto
Brita von Troilin musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Troil, Brita von 2010 [1939–1944]: *Bolsjevikerna kommer! Livet på en bruksort under andra världskriget*. Vichtis: Sahlgrens förlag.

Kirjallisuus

Hillila, Ruth-Ester & Barbara Blanchard Hong 1997: Haartman, Greta von. Teoksessa Ruth-Ester Hillila & Barbara Blanchard Hong: *Historical Dictionary of the Music and Musicians in Finland*. Lontoo: Greenwood Press. 109.
Luukkonen, Annaliisa 1958: Greta von Haartman. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia: Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 524–529.
Ättartavlor 2018: *Ättartavlor: för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna 2: E–H*. Koonnut Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Suomen Ritarihuone.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Helvi Mäkinen

Helvi Mäkinen

Tampere 24.10.1902–
27.2.1988 Tampere

Säveltäjä, kapellimestari ja pianotaiteilija Helvi Mäkinen[1] tunnetaan säveltämästään tangoklassikosta *Kotkan ruusu* (1941). Laulu on peräisin Mäkisen säveltämästä koko illan revyystä *Kotkan lauluja,* joka kantaesitettiin Kotkan maakuntateatterissa. Laulusta tuli sittemmin suosittu iskelmä. Mäkinen sävelsi musiikkia useisiin kymmeniin näytelmiin, revyihin, lauluhupailuihin ja radiokuunnelmiin. Suurin osa niistä syntyi hänen työskennellessään yli kaksikymmentä vuotta (1936–1957) Tampereen Työväen Teatterin kapellimestarina.[2] Mäkistä on lehdistössä luonnehdittu Suomen ensimmäiseksi naiseksi teatterin ylikapellimestarina,[3] mutta teattereissa toimi 1920–1940-luvulla muitakin kapellimestarinaisia, kuten Magda Aufrichtig, Kitty Fredén ja Asta Asikainen.

Helvi Mäkisen vanhemmat olivat Suoma Mäkilaurila (s. Helin, ent. Mäkinen) ja kauppahallin kauppias Frans Mäkilaurila (ent. Mäkinen).[4] Lapsuudenperheessä harrastettiin innokkaasti teatteria.[5] Kirjoitettuaan ylioppilaaksi Tampereen suomalaisesta yhteiskoulusta (1920) Mäkinen aloitti vuonna 1922 lääketieteen opinnot Helsingin yliopistossa[6] mutta jätti ne kesken keskittyäkseen musiikkiin.[7] Helsingin Konservatoriossa hän opiskeli vuodet 1924–1927. Pääaineessaan pianonsoitossa hänen opettajansa oli Eino Lindholm, yksinlaulussa Erna von Weymarn-Petersen, urkujensoitossa John Sundberg, viulunsoitossa Carl Lindelöf ja yhtyesoitossa Eino Raitio. Teoreettisissa aineissa häntä opettivat Arvo Laitinen, Otto Kotilainen ja Erkki Melartin. Pianopedagogiikassa häntä ohjasi Ingeborg Hymander, laulupedagogiikassa Armas Maasalo ja kuoropedagogiikassa Lauri Ikonen.[8] Mäkinen opiskeli sittemmin pianonsoittoa vielä yksityisesti Ilmari Hannikaisen ja Ernst Lingon johdolla.[9]

Ennen pitkäaikaista toimeaan Tampereen Työväen Teatterissa Mäkinen toimi kapellimestarina Tampereen teatterissa vuodet 1927–1929.[10] Tämä työ tyssäsi kuitenkin Mäkisen avioliittoon (1929–1935) liikemies Vilho Sjöblomin kanssa.[11] Naimisissa ollessaan Mäkinen jatkoi jonkin verran muusikontöitä pianotaiteilijana, orkeste-

https://doi.org/10.21435/ha.154

rien solistina ja resitaalien antajana.[12] Avioeron jälkeen hän palasi kokopäiväiseen teatterikapellimestarin työhön.

Tampereen Työväen Teatterissa Mäkinen sävelsi musiikkia kaikenlaisiin teatteriesityksiin, niin historiallisiin kuin moderneihin draamoihin, viihteellisiin hupailuihin ja kokeellisiin tuotantoihin sekä lasten- ja satunäytelmiin. Hän sävelsi muutamia koko illan revyitä tai laulunäytelmiä.[13] Suosituin niistä oli *Kotkan lauluja*, joka kuvaa Kotkan historiaa aina Ruotsinsalmen meritaisteluista talvisotaan asti. Se sisältää *Kotkan Ruusun* ohella parikymmentä muuta musiikkinumeroa: lauluja, tansseja ja välisoittoja.[14] Menestyksekäs oli niin ikään Yrjö Hämäläisen tekstiin sävelletty *Eläköön Tampere*, jota esitettiin keväällä 1940 loppuunmyydyille katsomoille ja joka otettiin uudestaan ohjelmistoon sotatalvena 1942.[15] Työväen Arkistossa on säilynyt *Eläköön Tampere* -laulunäytelmän täydellinen pianopartituuri, joka sisältää kaksikymmentäyksi musiikkikohtausta sekä alkusoiton. Mäkinen on itse kirjoittanut partituurin Joensuun Työväen Näyttämön esityksiä varten. Mukana on Mäkisen Joensuun Työväen Näyttämön kapellimestarille kirjoittama kirje, jossa hän kertoo alkuperäisen soitinkokoonpanon Tampereen tuotannossa olleen – ilmeisesti pianon ohella – kaksi viulua, sello ja klarinetti (tai alttosaksofoni); Mäkinen kirjoittaa lähettävänsä äänilehdet erikseen, mutta niitä ei ole arkistossa.[16]

Eino Salmelaisen ohjauksiin laaditut musiikit toivat Mäkiselle mainetta uudenaikaisena teatterisäveltäjänä, joka loi vaikuttavia laulu- ja kuorokohtauksia, draamaa syventäviä alku- ja välisoittoja, vetävää tanssimusiikkia sekä elokuvamaista sävelmaalailua ja tehostemaista äänimaailmaa. Esimerkeiksi mainittakoot Mäkisen musiikit Leo Tolstoin *Elävään ruumiiseen*; Gaston Batyn *Raskolnikoviin*, joka perustuu Fjodor Dostojevskin *Rikokseen ja rangaistukseen*; sekä Max Zweigin *Varsovan ghettoon*, joka oli ensimmäisiä holokaustia käsitteleviä teatterituotantoja Suomessa (1949). *Varsovan ghettoon* sisältyi Mäkisen kuorolle, lausujalle ja yhtyeelle säveltämä *Prologi*, jonka teksti ammentaa Zweigin ohella T. S. Eliotin runoelmasta *Autiomaa* ja jonka nuotti on tallella Teatteriarkistossa. Anarkistisen ilottelevaan lastennäytelmään *Peppi Pitkätossu* (Astrid Lindgren) Mäkinen sävelsi lyömäsoitinvoittoisen musiikin (1955). Moniin tuotantoihin Mäkinen sekä sävelsi alkuperäismusiikkia että uudelleensovitti valmista musiikkia. Shakespearen *Romeossa ja Juliassa* (1946) hän yhdisteli vanhaan tyyliin säveltämäänsä musiikkia sovituksiinsa renessanssi- ja rokokoomusiikista aina Palestrinasta Lassoon ja Ockeghemista Rousseauhon.[17] Joistakin Tampereen Työväen Teatterin tuotannoista tehtiin Yleisradiolle kuunnelmaversio, ja pari Mäkisen säveltämää kuunnelmaa on äänitallenteena Ylen Arkistossa.[18]

Useimmiten Mäkisen teatterimusiikki on sävelletty pienelle yhtyeelle (esim. viulu, sello, piano, klarinetti tai trumpetti sekä mahdolliset laulajat). Musiikillisesti painokkaammissa tuotannoissa Tampereen Työväen Teatteri käytti Tampereen kaupunginorkesterin jäsenistä muodostettua 15–20-henkistä orkesteria.[19] Kapellimestaria lukuun ottamatta kaikki muusikot olivat miehiä. Mäkinen muisteli eläkkeellä,

https://doi.org/10.21435/ha.154

ettei aina ollut helppo saada muusikkoja uskomaan kapellimestarinaista, minkä takia hän kehitti erittäin ”tiukan” imagon.[20]

Mäkisen teatterikapellimestarin työ tarkoitti teatterin koko musiikkipuolen hoitamista: musiikin suunnittelua, säveltämistä, sovittamista, harjoittamista ja esittämistä sekä laulutekstien suomentamista. Lisäksi siihen kuului nuottiaineistojen hankkiminen, Teosto-maksuista huolehtiminen ja muu musiikkihallinto. Teatterimusiikki oli tuohon aikaan aina elävää. Mäkinen oli multi-instrumentalisti, joka johtamisensa ohella soitti näytännöissä muun muassa pianoa, harmonikkaa ja viulua. Hänen pitkäaikaisia työtovereitaan Tampereen Työväen Teatterissa olivat Salmelaisen ohella ohjaajat Kosti Elo ja Edvin Laine sekä näyttelijä Elna Hellman.[21] Tärkeä kollega oli Helsingin Kansallisteatterissa toiminut säveltäjä-kapellimestari Heikki Aaltoila.[22] Mäkinen sävelsi runsaasti musiikkia myös lausuntataiteilija, puheilmaisun opettaja ja ohjaaja Klaara Näre-Keskisen ohjauksiin.[23] Mäkinen ja Näre-Keskinen olivat läheisiä yksityiselämässään ja todennäköisesti elämänkumppaneita 1940-luvulta alkaen.[24]

Tampereen Työväen Teatterissa Mäkinen johti monia operettiklassikoita, ja jatkosodan aikana niitä toteutettiin rintamakiertueilla.[25] Hän johti myös joitakin Tampereen kaupunginorkesterin konsertteja ja Tampereen oopperan näytäntöjä.[26] Mäkinen laati Yleisradion Tampereen alueradioon musiikkiohjelmia sekä käsikirjoitti ja ohjasi musiikkipitoisia kuunnelmia ja lauluhupailuja aina 1930-luvun lopulta 1950-luvulle.[27] 1960-luvulla hän toimi pianonsoiton opettajana Tampereen musiikkiopistossa (nyk. Pirkanmaan Musiikkiopisto) ja 1950–1970-luvulla musiikkikriitikkona *Aamulehdessä* ja *Kansan Lehdessä*. Lisäksi hän työskenteli konserttisäestäjänä ja kuoronjohtajana.[28]

Lehtihaastattelujen perusteella Mäkinen piti sävellystuotantoaan käyttömusiikkina eikä ilmeisesti yrittänyt saada sitä kustannetuksi tai levytetyksi.[29] Laajamuotoisimmistakaan näyttämömusiikeistaan hän ei laatinut orkesteri- tai laulusarjoja eikä julkaissut nuottilaitoksina edes säveltämiään laulu- ja kuoronumeroita. Tämä on harmillista, sillä arkistoissa on säilynyt vain osa Mäkisen musiikkikäsikirjoituksista, ja nekin ovat epäjärjestyksessä ja puutteellisia. Teatterimuseossa Tampereen Työväen Teatterin kokoelman nuottimapeista saa kuitenkin käsityksen Mäkisen sävellys- ja sovitustyön monipuolisuudesta ja kiivastahtisuudesta. Mäkisen luonnehdinta edeltäjästään, teatterisäveltäjä ja -kapellimestari Eino Kaupista (1906–1930) päti yhtä lailla häneen itseensä: ”Teatterissa joutuu säveltämään hyvin paljon näyttämömusiikkia puhenäytelmiin, taustamusiikkia, lauluja ja tansseja, toitotuksia, marsseja, merkkifanfaareja yms. Vieläpä kokonaisia operetteja, runsasmusiikkisia laulunäytelmiä ym.”[30] Haastatteluissaan Mäkinen kuvaili teatterikapellimestarin työtään antoisaksi sekä kiireiseksi, kuluttavaksi ja terveyden päälle käyväksi.[31] Mäkinen jäi sydänsairauden takia sairauseläkkeelle vuonna 1958.[32] Valtion taiteilijaeläke hänelle myönnettiin vuonna 1970.[33]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Laulunäytelmiä ja revyitä: *Eläköön Tampere* (Yrjö Hämäläinen) (1940) [pianopartituuri säilynyt]; *Rengasmatka* (Hämäläinen) (1941) [k]; *Kotkan lauluja* (Leo Anttila) (1941) [yksittäisiä lauluja, kuten *Kotkan ruusu* ja *Kymenlaakson laulu*, säilynyt, muuten [k]]; *Onnen kuplia* (Anttila) (1944) [k].

Näytelmämusiikkia [monista säilynyt vain katkelmia]: *Profeetta* (Artturi Leinonen) (1937); *Viisauden jyvä* (Raul Roine) (1938); *Elävä ruumis* (Leo Tolstoi) (1938); *Neropatti* (Toivo Kauppinen) (1939) [k]; *Petturi* (Cäsar von Arx) (1939); *Don Carlos* (Friedrich von Schiller) (1943) [k]; *Työmiehen vaimo* (Minna Canth) (1944); *Raskolnikov* [Rikos ja rangaistus] (Feodor Dostojevski & Gaston Baty) (1945); *Ukonilma* (A. N. Ostrovski) (1945); *Romeo ja Julia* (William Shakespeare) (1946); *Kunniallinen portto* (Jean-Paul Sartre) (1948) [k]; *Miten haluatte* (Shakespeare) (1948) [k]; *Varsovan ghetto* (Max Zweig) (1949); *Aavesonaatti* (August Strindberg) (1951); *Ihmissusi* (August Kitzberg) (1951); *Hyvä maa* (Pearl S. Buck) (1952); *Portto ja pyhimys* (Marcel Aymé) (1952); *Kirsikkapuisto* (Anton Tšehov) (1954); *Barbara Peloton* (Bertolt Brecht) (1955) [k]; *Kultainen portti* (David Stefánsson) (1956). Musiikkia satu- ja lastennäytelmiin: *Jöröjukan seikkailut* (Laura Soinne) (1941); *Punahilkka* (Setä Axel) (1947) [k]; *Adalminan helmi* (Zachris Topelius) (1952); *Tuhkimo* (Topelius) (1952); *Peppi Pitkätossu* (Astrid Lindgrenin pohjalta dram. Kalervo Nissilä) (1955). Musiikkia kuunnelmiin [usein alun perin näytelmään]; *Antigone* (Jean Anouilh) (1954) [k]; *Barbara Peloton: Kronikka 30-vuotisen sodan ajoilta* (Bertol Brecht) (1955) [k].

Sekakuorolle: *Prologi* näytelmästä *Varsovan ghetto* (Zweig & T. S. Eliot) (1949); *Vankien laulu* (”Täällä me istumme”) näytelmästä *Me kunnialliset ihmiset* (Artturi Leinonen) (1950); *Iltarusko* (pianon säestyksellä) (tuntematon) (s.a.). Muuta kuoro- ja näyttämömusiikkia [k] sekä sovituksia.

Viitteet

1 Helvi Aallotar Mäkinen, ent. Sjöblom (avionimi 1929–1935), s. Mäkinen. Helvi Mäkisen virkatodistus 30.9.2022, Tampereen seurakuntayhtymän aluekeskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko. Kiitos Seela Sellalle Helvi Mäkistä ja Klaara Näre-Keskistä koskevasta keskustelusta.
2 Lyhyt elämäkerta (arkistokuvaus), Tampereen Työväen Teatterin välikirjat, sekä lehtileikkeet, Helvi Mäkisen arkisto, TaKA; *Anna* 11.11.1975; *ESS* 2.3.1988; Jalkanen 1994; Gadd 1996, 50–52.
3 Lehtileikkeet, TaKA.
4 Mäkisen virkatodistus. Vanhemmat muuttivat sukunimensä vuonna 1934.
5 Helvi Mäkisen valokuvat, Tampereen varhaisen teatterihistorian valokuvat, sekä lehtileikkeet, Helvi Mäkisen arkisto, TaKA; *IS* 2.2.1972.
6 HY:n nimikirja (1922), HY:n arkisto ja kirjaamo; HY:n arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 24.8.2022.
7 Lehtileikkeet, TaKA; *IS* 2.2.1972; *US* 24.10.1962; *HS* 1.3.1988.
8 HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA; HMO/HK:n päästötodistuksen jäljennös (1927), Helvi Mäkisen arkisto, TaKA; Dalhström 1982, 451.
9 Ilmari Hannikaisen kirjoittaman opintotodistuksen jäljennös 23.3.1938, Helvi Mäkisen arkisto, TaKA; Jalkanen 1994.
10 Lyhyt elämäkerta sekä Eino Salmelaisen kirjoittaman työtodistuksen jäljennös, Helvi Mäkisen arkisto, TaKA; *US* 15.10.1929.
11 *Anna* 11.11.1975; lehtileikkeet, TaKA; Mäkisen virkatodistus.
12 *Tampereen Sanomat* 23.1.1930; *Kansan Lehti* 29.3.1931; *AL* 9.11.1933; *US* 26.10.1935; lehtileikkeet, TaKA.
13 Helvi Mäkisen musiikkikäsikirjoitukset, Tampereen Työväen Teatterin kokoelma, Teatterimuseon arkisto; lehtileikkeet, TaKA; Tampereen Työväen Teatterin lehtileikkeet, Työväen Arkisto.
14 *Tammerkosken Joulu* 1971; lehtileikkeet, TaKA
15 Rajala 1995, 285, 746–747.
16 Helvi Mäkinen: *Eläköön Tampere*, laulunäytelmän pianopartituuri sekä Helvi Mäkisen kirje Joensuun Työväen Näyttämön kapellimestarille [s.d.], Joensuun Työväen Näyttämön arkisto, Työväen Arkisto.
17 Mäkisen musiikkikäsikirjoitukset, Teatterimuseon arkisto; lehtileikkeet, TaKA; ks. myös Rajala 1995, 267, 350, 499.
18 Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
19 Lehtileikkeet, TaKA; Rajala 1995, 444, 479, 499, 545.
20 Lehtileikkeet, TaKA; lehtileikkeet, Helvi Mäkisen henkilömappi, SM.
21 Lehtileikkeet, TaKA ja SM; Mäkisen musiikkikäsikirjoitukset sekä Helvi Mäkisen kirjeenvaihto, Teatterimuseon arkisto.
22 Heikki Aaltoilan kirjeet Helvi Mäkiselle, Helvi Mäkisen arkisto, TaKA; Heikki Aaltoilan kirjeet Helvi Mäkiselle, Teatterimuseon arkisto.
23 Helvi Mäkisen muistiinpanot ja musiikkilistat, Helvi Mäkisen arkisto, TaKA.
24 Helvi Mäkisen valokuvat sekä kirjeenvaihto, Helvi

https://doi.org/10.21435/ha.154

Mäkisen arkisto, TaKA; vrt. myös *Tammerkoski* 12/1952; lehtileikkeet, SM.
25 Lehtileikkeet, TaKA; Rajala 1995, 241–242, 275, 309, 322, 346–347, 388, 395, 444, 479, 555.
26 Lyhyt elämäkerta sekä lehtileikkeet, TaKA; *ESS* 2.3.1988; Jalkanen 1994; Rajala 1995, 475, 482.
27 Käsikirjoitukset radiokuunnelmiin, Helvi Mäkisen arkisto, TaKA.
28 Musiikkiarvostelut (lehtileikkeet) ja arvostelijantyötä koskevat muistiinpanot, oppilaslistat, sekä lehtileikkeet, Helvi Mäkisen arkisto, TaKA; *ESS* 2.3.1988; Jalkanen 1994.
29 Esim. *Anna* 11.11.1975; lehtileikkeet, TaKA; vrt. myös *HS* 1.3.1988.
30 Mäkinen 1961, 180.
31 Lehtileikkeet, TaKA; vrt. Rajala 1995, 500.
32 *Anna* 11.11.1975; Rajala 1995, 577, 603.
33 *ESS* 2.3.1988.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin yliopiston arkisto ja kirjaamo
  Nimikirja (1922)
Sibelius-museo
  Helvi Mäkisen henkilömappi: lehtileikkeet
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
  Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion oppilasmatrikkeli 1922–1928
Tampereen kaupunginmuseo
  Helvi Mäkisen arkisto
    kirjeenvaihto (sis. mm. Heikki Aaltoilan kirjeet Helvi Mäkiselle)
    käsikirjoitukset radiokuunnelmiin
    lehtileikkeet
    lyhyt elämäkerta (arkistokuvaus)
    muistiinpanot ja musiikkilistat
    musiikkiarvostelut (lehtileikkeet) ja arvostelijantyötä koskevat muistiinpanot
    oppilaslistat
    todistusjäljennökset ja muut henkilökohtaiset asiakirjat: Eino Salmelaisen kirjoittaman työtodistuksen jäljennös; Ilmari Hannikaisen kirjoittaman opintotodistuksen jäljennös; Helsingin Musiikkiopiston päästötodistuksen jäljennös (1927); Tampereen Työväen Teatterin välikirjat
    valokuvat: Helvi Mäkisen valokuvat; Tampereen varhaisen teatterihistorian valokuvat
Tampereen seurakuntayhtymän aluekeskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
  Helvi Mäkisen virkatodistus 30.9.2022
Teatterimuseon arkisto
  Tampereen Työväen Teatterin arkisto
    Helvi Mäkisen kirjeenvaihto
    Helvi Mäkisen musiikkikäsikirjoitukset
Työväen Arkisto
  Joensuun Työväen Näyttämö
    Helvi Mäkinen: Eläköön Tampere, laulunäytelmän pianopartituuri
    Helvi Mäkisen kirje Joensuun Työväen Näyttämön kapellimestarille [s.d.]
  Tampereen Työväen Teatteri: lehtileikkeitä 1913–1955

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Helsingin yliopiston arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 24.8.2022
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Mäkinen, Helvi 1961: Emil Kaupin näyttämömusiikki. – *Työväen Musiikkilehti* (joulunumero) s. 180–183.
Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Gadd, Kirsti 1996: Suomalaisen populaarimusiikin kolme naisklassikkoa. – *Musiikin suunta* 3 s. 48–55.
Jalkanen, Pekka 1994: Mäkinen, Helvi. Teoksessa Mikko Heiniö, Pekka Jalkanen, Seija Lappalainen & Erkki Salmenhaara: *Suomalaisia säveltäjiä*. Helsinki: Otava. 559.
Rajala, Panu 1995: *Titaanien teatteri: Tampereen Työväen Teatteri 1918–1964*. Tampere: TTT.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Heidi Sundblad-Halme

Pietarsaari 25.9.1903–30.4.1973 Helsinki

Heidi Sundblad-Halme

Säveltäjä ja kapellimestari Heidi Sundblad-Halme[1] syntyi Pietarsaaressa vuonna 1903 Anni Sundbladin (s. Rönning) ja lukkari-urkuri Henrik Sundbladin perheeseen.[2] Pohjalaistaustastaan huolimatta Sundblad-Halme vietti suurimman osan nuoruudestaan Porvoossa, minne perhe muutti isän työn perässä.[3] Äidin menehdyttyä vuonna 1912 isä ja tytär jäivät ensin kaksin, kunnes isä avioitui uudelleen vuonna 1914 kansakoulunopettaja Naema Grönholmin kanssa.[4]

Lapsena Sundblad-Halme kävi pianotunneilla Anna Byström-Sternvallin luona.[5] Sittemmin hän opiskeli pianonsoittoa tiettävästi Ilmari Hannikaisen ja Karl Ekmanin johdolla.[6] Isänsä avulla hän pääsi lapsena tutustumaan kirkkourkuihin ja kosketinsoitinten maailmaan. Tarina kertoo, että Sundblad-Halme sijaisti isäänsä urkupenkillä jo 12-vuotiaana.[7] Vaikka Sundbladin suvussa oli pitkät perinteet muusikon ammatissa,[8] perhe toivoi tyttärelle vakaampaa elinkeinoa. Niinpä Sundblad-Halme hankki tyttökoulusivistyksen, valmistui Porvoon naisopistosta (1922) ja kävi ylimääräisenä oppilaana Uudenkaarlepyyn ruotsinkielisen (mies)opettajaseminaarin kouluttautuen kansakoulun-, musiikin- ja kuurojen opettajaksi.[9] Seminaarissa opetti musiikkia Maria Castrén (1871–1969), joka oli ensimmäinen nainen Suomessa päätoimisena urkurina (vuodesta 1905 alkaen), mitä varten hänen piti anoa senaatilta vapautus sukupuolestaan, sekä päätoimisena musiikin lehtorina.[10] Viittomakielisten opetusta Sundblad-Halme opiskeli myös Ruotsissa Lundissa ja Tukholmassa.[11]

Leipänsä Sundblad-Halme ansaitsi aluksi pianonsoitonopettajana Porvoossa. Hän antoi yksityistunteja[12] mutta perusti 1920-luvun lopulla oman pianokoulunsa.[13] Koulun matineoita mainostettiin ja niitä selostettiin paikallislehdissä.[14] Sundblad-Halme esiintyi pianistina ja urkurina hyväntekeväisyys- ja hengellisissä tilaisuuksissa sekä vaikutti paikallisessa konserttikannatusyhdistyksessä.[15] Vuonna 1930 hän avioitui asianajaja Helge Halmeen kanssa; pariskunta erosi vuonna 1956.[16]

Sävellysopintonsa Sundblad-Halme aloitti Helsingin Konservatoriossa vuonna 1928, Erkki Melartinin ja Sulho Rannan ohjauksessa. Konservatorion näytteissä kuultiin Sundblad-Halmeelta yksinlaulu *Kehtolaulu* (*Vaggvisa*, 1932), sarja pianolle (1933) sekä kaksi osaa sonaatista sellolle ja pianolle a-molli (1934).[17] Kuusivuotisten opintojensa jälkeenkin hän jatkoi sävellys- ja orkesterinjohtotuntien ottamista Erkki Melartinilta, Leo Funtekilta ja Väinö Raitiolta sekä tšekkiläiseltä säveltäjältä Arthur Willneriltä.[18]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kapellimestarin taitojaan Sundblad-Halme täydensi vuonna 1938 Clemens Kraussin tunneilla Berliinissä sekä myöhemmin Dean Dixonin johdolla Ruotsissa.[19]

Sundblad-Halmeen sävellyksiä, lastenlauluja ja sovituksia kuultiin hänen pianokoulunsa oppilasnäytteissä Porvoossa. Esimerkiksi huhtikuussa 1933 kuultiin hänen pianoteoksensa *Danse drolatique* (*Hauska tanssi*), menuetti, elegia ja *Morceau patétique* (*Pateettinen kappale*) sekä Homeros-aiheinen melodraama *Filoktetes på Lemnos* (*Filoktetes Lemnos-saarella*), joka on sävelletty Sigfrid Lindströmin samannimiseen runoon. Joistakin Sundblad-Halmeen orkesterisävellyksistä kuultiin ensin pianoversiot näissä matineoissa eli ilmeisesti hän soitinsi pianoteoksiaan myöhemmin tai sävelsi orkesteriteoksistaan ensin tai lisäksi pianoversiot.[20] Sundblad-Halme oli jo nuorena kiinnostunut naisten sävellyksistä,[21] ja esimerkiksi vuosina 1929 ja 1930 hän esitti Elfrida Andréen *Saul och David* -melodraaman yhdessä laulunopettaja Sylvia Snellman-Wirénin kanssa Marttayhdistyksen tilaisuudessa.[22]

1930-luvulla Sundblad-Halme vaikutti Tulenkantajien ja vasemmistoälymystön piireissä, yhdessä vapaa-ajattelijapuolisonsa kanssa, ja pariskunta julkaisi sanomalehdissä matkaselostuksia Baltiasta ja Leningradista.[23] Sundblad-Halme teki taiteellista yhteistyötä muiden taiteilijanaisten, kuten tanssija Sage Gundborg-Heilbutin kanssa, jonka näytäntöihin hän sävelsi ja sovitti musiikkia.[24] Ensimmäisen varsinaisen sävellyskonserttinsa Sundblad-Halme piti Helsingissä vuonna 1938.[25] Säveltäjän impressionistiselle tyylille ei mieskriitikkojen kaarti juurikaan osoittanut ymmärrystä.[26] Hieman suopeammin suhtautui vain *Hufvudstadsbladetin* kriitikko N. P. (mahdollisesti Nikolai van Gilse van der Pals),[27] joka kirjoitti myönteisesti myös toisen impressionistis-ekspressionistisen säveltäjän, Sundblad-Halmeen opettajan Väinö Raition musiikista.[28]

Sotienvälisen ajan Suomessa säveltäjä-kapellimestarin uranvalinta oli naiselle rohkea – etenkin jos vielä sävelsi orkesteriteoksia. Sundblad-Halme johti joitakin omia teoksiaan Helsingin kaupunginorkesterin konserteissa vuosina 1935 ja 1936.[29] Kokonaista omaa Helsingin kaupunginorkesterin konserttia Sundblad-Halmeen ei kuitenkaan annettu johtaa, vaan eräänkin sovitun konsertin toteutuminen estettiin viime hetkellä. Sundblad-Halme on itse kertonut, että hänet kutsuttiin vain pari päivää ennen sovittua konserttia intendentin kansliaan, jossa hänelle ilmoitettiin, että konsertti on peruttu kapellimestarin sukupuoleen liittyvistä periaatesyistä.[30] Selvästi konsertti olisi horjuttanut liikaa miesten ylivaltaa orkesterikentällä.

Sundblad-Halmeen mukaan Helsingin kaupunginorkesterin kapellimestari Georg Schnéevoigt oli – Sundblad-Halmeen kyvyistä vaikuttuneena mutta toisaalta sukupuolieriyttämisen mukaisesti – ehdottanut hänelle naisista koostuvan orkesterin perustamista jo vuonna 1935.[31] Sukupuolierottelu oli 1930-luvun sinfoniaorkestereissa vahva, eikä naispuolisia muusikoita juurikaan päästetty orkestereihin kapellimestareista puhumattakaan. Niinpä helmikuussa 1938 Sundblad-Halme perusti joidenkin ystäviensä ja kollegoidensa kanssa rekisteröidyn yhdistyksen Helsingin Naisorkesteri – Helsingfors Damorkester.[32] Noin kolmikymmenhenkinen ja jousipainotteinen

https://doi.org/10.21435/ha.154

orkesteri koostui ammatti- ja harrastelijamuusikoista, ja sen solisteina esiintyi sellisti Kirsti Gallén-Kallelan ja harpisti Elvi Kajanuksen kaltaisia tunnettuja muusikoita.[33] Kirsti Gallén-Kallela suunnitteli orkesterille myös rintamerkin ja esiintymisasun.[34] Orkesteri konsertoi Suomessa ja Pohjoismaissa.[35] Useiden vuosikymmenien aikana sitä kuultiin muun muassa hyväntekeväisyystapahtumissa sekä naisasialiikkeen tilaisuuksissa.[36] Esimerkiksi heti perustamisensa jälkeen se esiintyi Suomalaisen Naisliiton luentopäivillä.[37] Sota-aikana orkesteri ja sen pienkokoonpanot viihdyttivät rintamalla.[38] Orkesteri esiintyi usein radiossa ja 1960-luvun alussa myös televisiossa.[39]

Helsingin Naisorkesterin ohjelmiston pääpaino oli kamarikokoonpanolle soveltuvassa barokkimusiikissa sekä uudessa suomalaisessa musiikissa, jota Sundblad-Halmeen omat orkesteriteokset edustivat. Orkesteri soitti sekä perinteistä ohjelmistoa että toi esille naisten teoksia ja järjesti muun muassa ”wieniläisiä” sekä ”unkarilaisia” teemakonsertteja. Sen 10-vuotisjuhlakonsertin ohjelmaan sisältyi kuusi pohjoismaista säveltäjänaista: Svea Welander Ruotsista, Agathe Backer Grøndahl Norjasta, Benna Moe Tanskasta sekä Helvi Leiviskä, Ida Moberg ja Sundblad-Halme Suomesta.[40] Sundblad-Halme sovitti orkesterille monenlaista ohjelmistoa ja johti sen konsertit aina vuoteen 1968 saakka.[41] Orkesteri kokosi yhteen laajasti musiikin, taiteiden ja kulttuurialan toimijoita ja tukijoita. Sen kannatusyhdistykseen kuului useita satoja ihmisiä, joista esimerkeiksi mainittakoot säveltäjä Elsa Aro, oopperalaulaja Elna Eliasson, näyttelijä Ansa Ikonen, pianisti ja kotirouva Katarina Ilves (s. Sibelius), harpisti-säveltäjä Lilly Kajanus-Blenner, pianotaiteilija Margaret Kilpinen, säveltäjä Helvi Leiviskä, oopperalaulaja Lahja Linko, säveltäjä Ida Moberg, hammaslääkäri ja uuden musiikin tukija Hildur Raitio ja kansanedustaja Miina Sillanpää. Johtokunnan puheenjohtajana Sundblad-Halmetta seurasi Helvi Leiviskä, jonka pitkä kausi kesti vuodet 1959–1979. Orkesteri toimi 1980-luvun lopulle saakka.[42]

Sundblad-Halmeen musiikille on luonteenomaista koloristisuus ja tanssillisuus. Säveltäjä itse mainitsi esikuvikseen Pjotr Tšaikovskin, Aleksandr Skrjabinin ja Maurice Ravelin.[43] Monien Sundblad-Halmeen sävellysten nimet ja kuvastot henkivät 1900-luvun taitteen esoteerisia vaikutteita, kiinnostusta orientalismiin, muinaisiin myytteihin, musiikin, näyttämötaiteen ja tanssin leikkauspintoihin ja taiteidenvälisyyteen. Esimerkiksi koloratuurisopraanolle ja orkesterille sävelletty *Pan*-sarja (1948/1951) viittaa antiikin myyttiin musiikin synnystä, ja hindulaisuuden jumalan mukaan nimetty orkesteriteos *Vishnu* (1937)[44] lienee alun perin laadittu pianomusiikiksi Sage Gundborg-Heilbutin tanssiesitykseen.[45] Sundblad-Halmeen keskeisiin orkesteriteoksiin kuuluvat myös *Au théâtre des marionnettes* (*Nukketeatterissa*, 1934), *Suomalainen rapsodia* eli *Rapsodia vanhoista suomenruotsalaisista kansanaiheista Pohjanmaalta* (op. 24, 1932) sekä puolituntinen baletti *Lumottu vyö*, joka kantaesitettiin Suomalaisessa Oopperassa keväällä 1939. Modernia sointimaailmaa ja liikekieltä sisältävän baletin koreografian suunnitteli balettimestari Alexander Saxelin.[46] Sundblad-Halme sävelsi myös melodraamoja ja kantaatteja, kamari- ja lastenmusiikkia sekä yksinlauluja niin

https://doi.org/10.21435/ha.154

orkesterin kuin pianon säestyksellä.[47] Sundblad-Halmeen yksinlaulut sekä laulajalle ja pianolle laaditut kansanlaulusovitukset olivat suosittua konserttiohjelmistoa, ja niitä kustannettiin.[48] Joitakin hänen sovituksiaan ja joululaulujaan äänitettiin kaupallisille levyille. Helsingin Naisorkesterin vuonna 1958 pidetystä 20-vuotisjuhlakonsertista löytyy Ylen arkistosta radio-ohjelman tallenne, jossa orkesteri soittaa säveltäjän johdolla *Pan*-sarjan Kaija Weckströmin laulaessa sopraanosolistina.[49]

Työssään Sundblad-Halme pyrki edistämään modernia musiikkia ja sen taiteidenvälistä estetiikkaa, naisten asemaa musiikkikulttuurissa sekä lasten ja nuorten soitonopetusta ja uudistusmielistä musiikkikasvatusta. Asetuttuaan pysyvästi Helsinkiin hän opetti pianonsoittoa ja musiikinteoriaa oopperalaulaja Elbe Nissisen johtamassa musiikin alkeisopistossa sekä yksityisesti.[50] Sundblad-Halme järjesti lasten- ja nuortenkonsertteja[51] ja laati pianon- ja viulunsoiton oppaita.[52] Vuonna 1952 hän perusti Helsinkiin musiikkileikkikoulun, jonka uudenaikaisia menetelmiä esiteltiin *Suomen Kuvalehdessä*.[53] 1950-luvun loppupuolelta lähtien hän toimi pianonsoitonopettajana myös Helsingin ruotsinkielisessä työväenopistossa[54] sekä Helsingin/Sivistysjärjestöjen kansankonservatoriossa.[55] Sundblad-Halme piti radiossa musiikkiesitelmiä ja kirjoitti kuunnelmia.[56] Muutamien radioesitelmien käsikirjoitukset ovat säilyneet Helsingin kaupunginarkistossa.[57] Radiossa hän esiintyi myös Helsingin Naisorkesteria johtavana kapellimestarina sekä pianistina. Lisäksi hän konsertoi urkurina ja laulajana.[58] Sundblad-Halme esiintyi mielellään poliittisissa kulttuuritapahtumissa ja osallistui naisliikkeen ohella rauhanaatteellisten yhdistysten toimintaan.[59] Musiikin ohella Sundblad-Halme harjoitti kuvataiteita, ja hänen taideteoksiaan on säilynyt suvun hallussa.

Säveltäjänä ja orkesterinjohtajana työskentely ei ollut Sundblad-Halmeelle helppoa. Sekä häneen että Helsingin Naisorkesteriin kohdistui sukupuoleen perustuvaa syrjintää, vähättelyä ja kiusantekoa. Säveltäjäkollega Helvi Leiviskä totesi Sundblad-Halmeen jääneen syyttä sivuun Suomen (valtavirran) musiikkielämässä. Hänen mukaansa Sundblad-Halmetta ei hyväksytty Suomen Säveltäjät ry:n jäseneksi yhdistyksen perustamisvuonna 1945.[60] Hyväksyminen olisi edellyttänyt johtokunnan yksimielistä puoltoa.[61] Naisvihamielisestä ilmapiiristä käy esimerkiksi säveltäjä ja kuoronjohtaja Väinö Pesolan päiväkirjamerkintä lokakuulta 1938:

> Se suuri höpö ja ylitarmokas naissäveltäjä Heidi Sundblad-Halme on saanut [Helsingin kaupunginorkesterin intendentin Ernst] Pingoudin lupaamaan itselleen kaupunginorkesterin johdettavaksi jossakin kansankonsertissa. Solistina pitäisi olla tyhmeliini Elna Eliassonin, entisen K.K:n [Kilven kuoron] jäsenen. Hän soitti minulle ja pyysi konsertissa esitettäväksi Tuulikanteleen. Hän kävi täällä ottamassa orkesterinuotit mutta tuo vastenmielinen daami ei olekaan vielä saanut johtaa. Toivottavasti ei saakaan. Esim. [Sulho] Rannan, tuon pohjalaisnaisen opettajan, lausunnot jukuripäisestä ja suuruudenhullusta tuomarinrouvasta ovat aivan musertavat. Säveltäjänä on hän toistaiseksi heikko, mitä lie johtajana?[62]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Tämänkaltaisessa ilmapiirissä naispuoliset säveltäjät, kapellimestarit ja muut muusikot joutuivat työskentelemään pitkään 1900-luvulla, eivätkä nämä vaikeudet ole vieraita nykypäivänkään muusikkonaisille. Sundblad-Halme totesi pitkän uransa loppupuolella, että olisi mieluummin ollut mies, jotta olisi välttynyt ammatilliselta syrjinnältä ja kiusanteolta, kuten nimettömiltä häirikköpuheluilta.[63] Sundblad-Halme kuitenkin jatkoi sävellys- ja kapellimestarintyötään lähes kuolemaansa saakka.[64] Lasikatoista ja vastustajistaan huolimatta hän onnistui luomaan vaikuttavan musiikkiuran ja säveltuotannon sekä vaihtoehtoisen musiikillisen toimintapiirin 1900-luvun alkupuolen Suomessa.

Heidi Sundblad-Halmeen sävellyskäsikirjoituksia löytyy Sibelius-museosta, Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjastosta, Kansalliskirjastosta, suvun hallusta sekä Sulasolin varastoarkistoon sisältyvästä Helsingin Naisorkesterin nuotistosta, joka on tarkoitus luovuttaa Kansalliskirjastoon. Sundblad-Halmeen sävellystuotantoon on kohdistettu uutta kiinnostusta 2020-luvulla.[65]

Sundblad-Halme työsti monista teoksistaan useita eri versioita eri aikoina, eri tarkoituksiin ja eri kokoonpanoille, ja hän opusnumeroi joitakin teoksiaan uudelleen.[66] Monista teoksista on olemassa sekä piano- että orkesteriversiot, ja sama pätee yksinlauluihin. Teosluetteloon on sisällytetty säveltäjän opusluetteloiden mukaisesti kansanlaulusovitukset muttei muita sovituksia, joita löytyy runsaasti perhearkistosta ja Helsingin Naisorkesterin nuotistosta.

NKK

Sävellyksiä

Orkesterille: *Rapsodia vanhoista suomenruotsalaisista kansanaiheista Pohjanmaalta* op. 24 (1932); *Au théâtre des marionnettes / Nukketeatterissa* op. 16 (1934): (1) *Danse burlesque* (myös pianolle), (2) *Jongleur,* (3) *Scène d'amour,* (4) *Danse fantastique* (myös pianolle); sarja op. 11 (osin *Lumottu vyö* -baletista) (n. 1937): (1) *Faunien kulkue / Cortège des faunes,* (2) *Panin iltasoitto / Flûte du Pan,* (3) *Faunien tanssi / Danse des Faunes* (myös pianolle nimellä *Danse drolatique*); *Vishnu: österländsk fantasi för orkester* op. 13 (1937) (myös pianolle); *Unkarilainen fantasia "Stjärnhimlen"* op. 30 (n. 1938); sarja baletista *Lumottu vyö* (n. 1939) [osin [k]]; *Tango elegiaco* (baletista *Lumottu vyö*) (n. 1939); *Rondo capriccio* op. 31 (1940) [osin [k]]; *Prelude (festivo) & Fuga* op. 32 (1941) [k]; *Intrada* op. 44 [k]; nokturni nro 1 (s.a.) [osin [k]]; *Menuet précieux för liten orkester* op. 4 nro 2 (s.a.) (myös pianolle); *Sydänsuvi / Högsommar* op. 37 (s.a.) [osin [k]]. Sovituksia.

Jousiorkesterille: elegia op. 4 nro 3 (n. 1933) (myös pianolle/jousikvartetille); sarja kansanlauluja op. 6 (1931): (1) *Karelsk folkvisa / Karjalainen kansanlaulu,* (2) *Ringdans från Karelen / Piiritanssi Karjalasta,* (3) *Marknadspojkens sång / Markkinapojan laulu;* sarja kansanlauluja op. 7 (s.a.): (1) *Taklax potpourri,* (2) *Skomakarn / Pliggpolkka,* (3) *Polonäs från Pedersöre,* (4) *Pohjanmaalainen potpurri,* (5) *Finsk folkvisa,* (6) *Suomalaisia säveliä* (laulu ad libitum); sarja op. 18 (s.a.) [k]; *De fyra temperamenten* op. 38 (s.a.): (1) *Flegmatiskt,* (2) *Sangviniskt,* (3) *Melankoliskt,* (4) *Koleriskt. Angelus* (*Joulun enkeli / Julens engel*) huilulle, uruille ja jousiorkesterille (1958).

Näyttämömusiikkia: baletti *Lumottu vyö* (1939); satunäytelmä *Viisauden jyvä* (Raul Roine) (1938); joulunäytelmä *För en underbar stjärnas skull* op. 39 (Nils Bolander) (n. 1951); satunäytelmä *Nalle och Lisa* (Heidi Sundblad-Halme) (1954); joulunäytelmä *Julspelet för skolor* op. 43 [k].

Lauluäänelle ja orkesterille: *Pan* op. 35 (Osvald Sirén [?]) (1948/1951): (1) *Pan und die Hirten / Pan ja paimenet,* (2) *Die Hummeln / Kimalaiset,* (3) *Pan spielt / Pan soittaa,* (4) *Die Lerche*

https://doi.org/10.21435/ha.154

singt / Leivo laulaa; Tellervon lauluja (Tellervo, Tapion tytär) op. 40 (L. Onerva) (1953): versio 1: (1) *Aamu,* (2) *Päivä,* (3) *Hämärä,* (4) *Yötuuli* / versio 2: (1) *Aamunsarastus,* (2) *Keväisessä metsässä,* (3) *Tellervon kehtolaulu,* (4) *Sydän ja kaiku,* (5) *Tuohitorvi*.

Lauluäänelle ja orkesterille/pianolle (kaikista molemmat versiot): laulusarja op. 15 (1934): (1) *Lintu synkkämieli* (Christian Morgenstern) [orkesteriversio [k]] (myös sekakuorolle), (2) *Mot natt* (Paul Lundh) [orkesteriversio osin [k]], (3) *Rosor* (Edith Södergran) [orkesteriversio [k]], (4) *Landet som icke är* (Södergran) (myös lausujalle ja pianolle = op. 18), (5) *Sången på berget / Laulu vuorella* (Södergran), (6) *Nätet / Verkko* (Södergran); laulusarja op. 17 (Södergran) (s.a.): (1) *I mörkret,* (2) *I féernas hängmatta,* (3) *Nocturne,* (4) *Skogssjön*; *Vid dammen / Lammella* op. 19 (Bertel Gripenberg) (1936); *Zigenerskan* op. 20 nro 1 (Södergran) (s.a.) [alun perin op. 15 nro 7]; yksinlauluja op. 22 (n. 1938): *Kukkain häät* (Einari Vuorela), *Midsommardans / Juhannustanssi* (V.-M. Fokke); *Keltainen nocturno / Gul nocturn* op. 25 nro 1 (Katri Vala) (n. 1941); [*Fornnordisk*] *Ballad* ("Jutta kommer till Folkungarna") op. 33 (Verner von Heidenstam) (n. 1946); kansanlaulusovituksia op. 27 (n. 1940–1944) [orkesteriversio [k]): (1) *Soutelin, soutelin (Karjalainen kansanlaulu),* (2) *Muistatkos,* (3) *Mansikka,* (4) *Odottava,* (5) *Polska*; kansanlaulusovituksia op. 28[67] (n. 1940): (1) *Tule illalla / Kom till mig i kväll,* (2) *Älä koskaan poikia usko / Aldrig skall man på gossarna lita,* (3) *Hän kätensä mulle antoi / Han handen åt mig räckte,* (4) *Harakatkin nauraa / Skatorna de skratta.*

Lauluäänelle ja pianolle: yksinlauluja op. 1 (n. 1932–1935): (1) *Vaggvisa / Kehtolaulu* ("Korpen sitter på kyrkoport" / "Korppi kirkon portilla") (Ernst Viktor Knape), (2) *Majnatt / Toukokuun yö* (Ruth Hannula), (3) *Laulu suvelle* (Ilmari Pimiä); *Flyg du min dröm / Lennä, oi aatos* op. 19 nro 1 (Bertel Gripenberg) (n. 1935); *Kaihoni* (tuntematon) (n. 1937) [k]; *Keväälle* (Vuorela) (1946); *Regn / Sade* (Karin Mandelstam) (n. 1949); yksinlauluja op. 22 (n. 1949): *I jungfru Marie örtagård* (Viola Renvall), *Min höga visa* (Karin Hofman); *Marssilaulu* (E. Etelä) (1962); *Det kvittrar och sjunger / Nyt pilvessä leikkii* op. 25 nro 2 (Knape) (s.a.); *Valssi hämärtyessä* (Etelä) (s.a.); yksinlauluja op. 20 (s.a.): *Välj ej min väg* (Gripenberg), *Canzonetta* (Lundh); yksinlauluja op. 24 (s.a.): (1) *Toveriseuran marssi* (Arvo Turtiainen), (2) [ei tarkempaa tietoa], (3) *Nyt on juhannus,* (4) *Neapolitansk serenad* [k]; yksinlauluja Greta Langenskjöldin teksteihin op. 37: *Minns du* [muut laulut [k]]; kansanlaulusovituksia *Fyra karelska folkvisor* op. 12 (s.a.): (1) [k], (2) *Tanssilaulu,* (3) *Musta lintu,* (4) [k]. *Chanson d'amour* sopraanolle ja tenorille (tuntematon) (s.a.).

Melodraamoja (lausujalle ja pianolle): melodraamoja op. 9 (n. 1932–1937): (1) *Melancholia* (Jacob Tegengren), (2) *Fragment av en stämning* (Södergran), (3) *Regn* (Anna Ekelöf); *Filoktetes på Lemnos / Filoktetes Lemnos-saarella* op. 2 (Sigfrid Lindström) (1933); *Landet som icke är* op. 18 nro 1 (myös laululle ja pianolle) (Södergran) (1934); *Fornnordisk ballad* (*Jutta kommer till Folkungarna*) op. 34 (Heidenstam) (1944) (myös lausujalle ja orkesterille).

Kuorolle a cappella: kuoroteoksia op. 26 (n. 1952): (1) *Lintu synkkämieli* sekakuorolle (Morgenstern) (s.a.) (myös yksinlauluna pianon/orkesterin säestyksellä), (2) *Bjällrorna* mieskuorolle (Tegengren), (3) *Kukkiva maa* mieskuorolle [osin [k]], (4) *Berceuse* (*Imitation efter en svensk folkvisa "Vågen, vågen sakta slår"*) sekakuorolle, (5) *Magdalena* (sovitus porvoolaisesta kansanlaulusta) sekakuorolle ja sopraanolle [osin [k]]. *Naisten laulut* naiskuorolle ja solisteille op. 41 (Valma Kivitie) (s.a.): (1) *Herääminen,* (2) *Häälaulu,* (3) *Kehtolaulu,* (4) *Elämän taistelu,* (5) *Muistot* [osin [k]]. Mieskuorosovituksia: *Folkvisan från Pargas* (s.a.); *Folkvisa från Jeppo* (pohjanmaalainen kansanlaulu) (s.a.) [osin [k]].

Kuorolle ja säestykselle: joulukantaatti *Kring krubbans barn* lapsikuorolle ja pianolle (Greta Langenskjöld) (1933); kantaatti *Stort livet är* naiskuorolle ja pianolle/orkesterille (Langenskjöld) (1956); *Kevätkantaatti koulukuoroja varten / Vårkantat för skolkörer* lapsikuorolle ja pianolle op. 8 (Jarl Hemmer) (s.a.); kantaatti *Solskens människor* mezzosopraanolle, kuorolle ja orkesterille (Langenskjöld) (s.a.) [osin [k]].

Lasten-, koulu- ja yhteislauluja: *Jul-canon* (Elis Erlandsson) (s.a.); *Åtta trestämmiga julsånger för lärdomsskolor / Kahdeksan kolmiäänistä joululaulua oppikouluja varten* op. 5 (1933):

https://doi.org/10.21435/ha.154

(1) *Julbön / Joulurukous* (Gripenberg), (2) *God Jul / Jouluna* (Margit Cavonius), (3) *De vise männen / Itämaiden viisaat* (Langenskjöld), (4) *Julsnö / Joululumi* (Hjalmar Procopé), (5) *Änglarnas ögon / Enkelten silmät* (Maria Olofsson), (6) *Vita jul, helga jul / Valkoinen, pyhä joulu* (Joel Rundt), (7) *Psalm / Virsi* (Barbro Mörne), (8) *Marias vaggvisa* (Hjalmar Gullberg); lasten- ja joululauluja op. 10 (s.a.): (1) *Jouluhämärä* (Alf Brågskytt), (2) *Pikku Liisa* (tuntematon) [osin [k], mahdollisesti sama kuin *Lill-Lisa sjunger för sin docka*], (3) *Kehtolaulu / Putifnaskens vaggvisa* (tuntematon) [k], (4) *Radiolaulu* (tuntematon) [k]. Pedagogisia teoksia pianolle: *Pikku Lusia / Lilla Lucia* (E. Standertskjöld), *Joulukaanon / Julcanon* (Sundblad-Halme), *Tontut / Tomtarna* (Sundblad-Halme).

Pianolle:[68] *Aftonstämning / Iltahämärä* (n. 1927) [k]; *Ilta Unelma* (n. 1927) [k]; *Nalle tanssii* (n. 1927) [k]; *Ol' kaunis kesäilta* (n. 1927) [k]; *Pieni merimies* (n. 1927) [k]; sarja op. 4 (n. 1933): (1) preludi, (2) menuetti (myös orkesterille), (3) elegia (myös jousiorkesterille/jousikvartetille), (4) *Danse drolatique* (= *Koboldtanz* baletista *Lumottu vyö* / orkesterisarja op. 11 nro 3), (5) *Sarkasm*, (6) *Tango de concert* [osin [k]], (7) valssi [k]; *Nukketeatterissa* op. 16 (n. 1934): (1) *Valse burlesque*, (2) *Jongleur*, (3) *Crépuscule*, (4) *Fantastisk marionettdans* (myös orkesterille); scherzo (1935) [k]; humoreski (1937) [k]; kappaleita *Lumottu vyö* -baletista op. 21 (1937): (1) *Tango elegiaco*, (2) *Valse mondaine*; intermezzo (1938) [k]; *Rondo capriccio* (1940) [k]; *Kesäkuvia*-sarja (1940) [k]: (1) *Kuutamo*, (2) tango, (3) venelaulu, (4) intermezzo, (5) elegia, (6) legenda; *Diana*-sarja op. 36 (1950): (1) *På Dianas stigar* [osin [k]], (2) *Månen och skogssjön / Kuu ja metsälampi*, (3) *Villebrådet* [k], (4) *Diana frågar vinden* [k]; *El jaleo de Xeres* (s.a.) [k]; impromptu (s.a.) [k]; *Morceau patetique* (s.a.) [k]; pianokappaleita op. 3 (s.a.): (1) *Poème* (*Morceau dramatique*), (2) nokturni, (3) *Legende* (*Consolation*), (4) muunnelma suomalaisesta kansanlaulusta [k]; *Sensualité / Intohimo* (s.a.) [k].

Jousikvartetille: elegia op. 4 nro 3 (n. 1933) (myös jousiorkesterille/pianolle); jousikvartetto g-molli op. 28 [k]. Muu kamarimusiikki: sonaatti sellolle ja pianolle a-molli op. 23/14 (1934/1938) [kaksi eri versiota]: (1) *Maestoso, appassionato*, (2) *Grave* (*Chanson triste*) [= op. 9 nro 1], (3) Scherzo-finale (*Allegro con spirito*) / Rondo (*Allegro vivace e giocoso*); kansanlaulusovitus *Ainoa olen talon tyttö* viululle, sellolle ja pianolle.

Viitteet

1 Heidi Gabriella Wilhelmina Sundblad-Halme s. Sundblad. Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Koivisto-Kaasik 2021. Aiempaa tutkimusta ks. Määttänen Boynton 1988; Moisala 1994, 222–224, 244–245. Kiitos Laura Nordströmille ja muille Sundblad-Halmeen sukulaisille mahdollisuudesta tutustua säveltäjää koskeviin aineistoihin perhearkistossa.

2 Hiski 5971983.

3 *Jakobstad* 25.11.1911; ks. myös *Uusimaa* 4.11.1923.

4 *BB* 27.6.1912; *Pohjalainen* 3.11.1914.

5 *Astra* 7/1946.

6 *BB* 23.4.1927.

7 Lehtileikkeet, Heidi Sundblad-Halmeen henkilömappi, SM; Määttänen Boynton 1988, 40.

8 *HBL* 15.4.1924.

9 Heidi Sundblad-Halmeen elämäkerrat sekä ansioluettelot, Helsingin Naisorkesterin arkisto, HKA; *Uusimaa* 31.5.1922; *BB* 14.7.1923; *Astra* 1.2.1938; Määttänen Boynton 1988, 40; Bergholm 1964, 130.

10 Björkstrand 1999, 140–143, 150–158, 160, 166; Torvinen 2021.

11 Cavonius (toim.) 1984, 249–250.

12 Esim. *Uusimaa* 1.9.1924, 5.9.1927 ja 2.9.1929; *HJ* 27.5.1933.

13 Sundblad-Halmeen musiikkikoulun oppilasnäytteiden ohjelmat 1927–1933, Sundblad-Halmeen henkilömappi, SM; Heidi Sundblad-Halmeen leikekirjat 1930–1950-luvulta, Heidi Sundblad-Halmeen perhearkisto.

14 Esim. *BB* 23.4.1927, 27.4.1929, 8.4.1930 ja 6.5.1930; *Uusimaa* 27.4.1928.

15 *BB* 12.7.1923, 22.7.1924, 31.10.1925, 24.11.1925, 15.6.1926, 16.11.1926, 5.4.1927, 7.4.1927, 3.5.1927, 17.5.1927 ja 6.11.1928; *Uusimaa* 11.12.1925 ja 29.10.1928; *Tidskrift för dövstumma* 3/1926; *Östra Nyland* 27.7.1927.

16 *US* 23.6.1929; *Uusimaa* 21.5.1930; *HBL* 15.6.1930; kopio pariskunnan avioehdosta, Heidi Sundblad-Halmetta koskevia asiakirjoja, Helsingin Naisorkesterin arkisto, HKA.

17 HK:n sisäänkirjautuneiden oppilaiden lista 1928 sekä oppilasmatrikkeli 1930–1933, SA/TA; Dahlström 1982, 473.

18 *HJ* 27.5.1933; *Astra* 1.2.1938; Sundblad-Halmeen leikekirjat, Sundblad-Halmeen perhearkisto; Määttänen Boynton 1988, 41.

19 Esim. *Astra* 1.9.1938; Sundblad-Halmeen leikekirjat, Sundblad-Halmeen perhearkisto.

20 Sundblad-Halmeen musiikkikoulun oppilasnäytteiden ohjelmat 1927–1933, SM.

21 *AL* 25.1.1931; *HBL* 22.4.1934.

22 *BB* 23.2.1929 ja 18.2.1930.

23 Saarenheimo 1984, 179–180; ks. myös *Allas Krönika* 5.8.1933; *Västra Nyland* 29.11.1934; *Kirjallisuuslehti* 31.10.1935; *Astra* 7/1946, 8/1946 ja 2/1957.

24 Esim. *Astra* 1.2.1937; *HS* 17.2.1937 ja 19.2.1937; *Uudenmaan Sanomat* 11.3.1937; *BB* 16.3.1937; *Fama* 15.6.1937.

25 Esim. *Astra* 1.2.1938; *MT* 1.2.1938; *HJ* 19.2.1938; *US* 20.2.1938; *HS* 10.3.1938; *US* 11.3.1938.

https://doi.org/10.21435/ha.154

26 Ks. esim. *Suomen Musiikkilehti* 3/1938; *HS* 11.3.1938; *IS* 11.3.1938; *SSD* 11.3.1938; *Ajan Suunta* 13.3.1938; *Karjala* 20.3.1938; *Fama* 30.4.1938.
27 Lehtileikkeet, SM; vrt. Isolammi 2019a, 195–196.
28 Isolammi 2019a, 195–196.
29 Helsingin kaupunginorkesterin konsertit 1882–, Helsinki Region Infoshare; *US* 28.5.1935; *SSD* 13.1.1936.
30 "Kvinnliga musikers utkomst [och] möjligheter i vårt land", Heidi Sundblad-Halmeen esitelmä Naisasialiitto Unionin tilaisuudessa 26.12.1946, Heidi Sundblad-Halmeen perhearkisto. Mahdollisesti kysymys on syksystä 1938; vrt. Väinö Pesolan jäljempänä lainattu päiväkirjamerkintä.
31 Ibid.; *HJ* 19.2.1938; *Toveritar* 1.4.1938; Määttänen Boynton 1988, 4; Björkstrand 1999, 274–275.
32 Esim. *Suomen Nainen* 1.2.1938; *Viipurin taidepakinoita* 1.2.1938; *US* 8.2.1938, 26.1.1958 ja 22.4.1961; *HS* 3.5.1938; *MT* 1.2.1939; *Fama* 15.3.1939; *Aseveli* 29.4.1943; *Astra* 1.8.1944.
33 Ks. esim. Helsingin Naisorkesterin leikekirja, Kerttu Valkosen kotiarkisto; *US* 8.9.1942.
34 Ks. Gallén-Kallela 1997, 395.
35 Lehtileikkeet, SM. Kiertueista ks. esim. *US* 13.4.1950, 5.5.1950, 21.11.1951, 6.3.1955, 7.6.1955, 15.6.1955, 21.5.1958, 25.4.1964 ja 27.4.1966; *SSD* 22.9.1953.
36 Esim. *SSD* 4.12.1948; *US* 28.10.1970.
37 *NÄ* 15.4.1938.
38 Esim. *Maaseudun Tulevaisuus* 3.6.1939; *SSD* 21.4.1940; *AL* 10.8.1940; *US* 18.1.1941 ja 7.2.1943; *HS* 12.2.1943; *Månads-revyn* 6/1944; *US* 10.9.1944; *Fältvakten* 1.12.1944.
39 Esim. *SSD* 24.4.1964. Orkesterin toiminnasta tarkemmin ks. Helsingin Naisorkesterin arkisto, HKA; Kerttu Valkosen kotiarkisto; Sundblad-Halmeen leikekirjat, Sundblad-Halmeen perhearkisto; Määttänen-Boynton 1988.
40 Leikekirja, Kerttu Valkosen kotiarkisto; *US* 6.2.1948; Määttänen Boynton 1988, 18. Ks. myös Svea Welanderin kirje Heidi Sundblad-Halmeelle 26.11.1946, Heidi Sundblad-Halmeen perhearkisto.
41 Lehtileikkeet, SM.
42 Naisorkesterin kannatusyhdistyksen asiakirjat, Helsingin Naisorkesterin arkisto, HKA.
43 *HJ* 27.5.1933.
44 Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset, Yleisradion kokoelma, KK. Sundblad-Halme suunnitteli ilmeisesti laajempaa Vishnu-aiheista orkesteriteosta, mutta se jäi luonnosasteelle. Ks. Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset, Helsingin Naisorkesterin nuotisto, Sulasolin arkisto.
45 Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset, Sulasolin arkisto; *Astra* 1.2.1937; *HS* 17.2.1937 ja 20.3.1937; *Uudenmaan Sanomat* 11.3.1937.
46 *Lumotun vyön* ohjelmalehtinen, SM; *Astra* 1.2.1938; *Viipurin taidepakinoita* 1.2.1938; *Fama* 5.3.1938; *US* 1.1.1939; *IS* 6.3.1939 ja 9.3.1939; *SSD* 9.3.1939; *Fama* 15.3.1939.
47 Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, Heidi Sundblad-Halmeen perhearkisto; SM; Yleisradion ja Fazerin kokoelmat, KK; Sulasolin arkisto; ja SibAK. Teoksista ks. myös Heidi Sundblad-Halmeen ansioluettelot, HKA; Määttänen Boynton 1988, 46; Virtamo 1979. Melodraamoista ks. myös Heidi Sundblad-Halmeen kirje Jacob Tegengrenille 30.12.1937, Jacob Tegengrenin kokoelma, ÅA.
48 Vrt. Moisala 1994, 224.
49 Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.
50 *Suomen Musiikkilehti* 1/1934; *Kyrkomusik* 1.9.1938.
51 Esim. *HS* 10.10.1945; *SSD* 2.2.1941.
52 Heidi Sundblad-Halmeen painetut nuottijulkaisut, SM ja KK.
53 *SK* 2.2.1952; ks. myös *US* 6.1.1952, 7.9.1952, 11.1.1953, 13.9.1953, 17.1.1954, 16.1.1955 ja 5.9.1955.
54 Sundblad-Halmeen ansioluettelot, HKA.
55 Lehtileikkeet, SM; Aro & Salmenhaara 1972, 140.
56 *HS* 9.9.1933; *Raahen seutu* 13.3.1934; *US* 5.1.1946, 29.10.1949, 23.12.1951 ja 19.8.1960; *Maaseudun Tulevaisuus* 15.11.1947; *ESS* 6.6.1953.
57 Heidi Sundblad-Halmeen radioesitelmien käsikirjoitukset, Helsingin Naisorkesterin arkisto, HKA.
58 Esim. *ESS* 21.5.1949.
59 Esim. *Frid på jorden* 1/1935; *SSD* 19.1.1936, 26.4.1945, 24.11.1946 ja 22.2.1959; *US* 3.4.1938, 9.6.1954, 16.9.1956, 2.6.1960, 13.4.1961 ja 23.5.1971; *Hyvinkään Sanomat* 22.4.1938; *Kirjatyö* 15.1.1939; *Työkansan Sanomat* 5.10.1948; *Vapaa Sana* 5.10.1949 ja 28.11.1951.
60 Ks. Saariaho 1978, 18.
61 Salmenhaara 1995, 74–76.
62 Vuoden 1938 toukokuusta alkava päiväkirja, Väinö Pesolan henkilöarkisto, KK. Kiitos Hanna Isolammille lainauksen tuomisesta tietoomme. Isolammi 2019b. Myöhemmin – samoin kuin julkisesti – Pesola kirjoitti Sundblad-Halmeesta asiallisempaan sävyyn. Ks. esim. *SSD* 25.9.1953.
63 Lehtileikkeet, SM; Sundblad-Halmeen leikekirjat, Sundblad-Halmeen perhearkisto; ks. myös *Toveritar* 1.4.1938.
64 Lehtileikkeet, SM.
65 Sundblad-Halmeen pianoteoksia ja yksinlauluja ovat 2020-luvulla esittäneet pianistit Jenna Ristilä ja Kirill Kozlovski sekä sopraanot Milla Mäkinen ja Olga Heikkilä.
66 Opusluettelot, Helsingin Naisorkesterin nuotisto, Sulasolin arkisto ja Sundblad-Halmeen perhearkisto.
67 Säveltäjän omassa opusluettelossa kansanlaulusovitukset on merkitty opukseen 25. Tässä teosluettelossa opusnumeroinnissa on ensisijaisesti noudatettu alkuperäisten musiikkikäsikirjoitusten opusnumeroita säveltäjän omien opusluetteloiden sijaan.
68 Säveltäjän omien opusluetteloiden numeroinnit poikkeavat toisistaan piano-opusten 3 ja 4 kohdalla. Sundblad-Halmen opusluettelot, Sulasolin arkisto ja Sundblad-Halmeen perhearkisto.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Heidi Sundblad-Halmeen perhearkisto
- Heidi Sundblad-Halmeen leikekirjat 1930–1950-luvulta
- Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset
- Heidi Sundblad-Halmeen opusluettelot
- "Kvinnliga musikers utkomst [och] möjligheter i vårt land", Heidi Sundblad-Halmeen esitelmä Naisasialiitto Unionin tilaisuudessa 26.12.1946
- Svea Welanderin kirje Heidi Sundblad-Halmeelle

Helsingin kaupunginarkisto
- Helsingin Naisorkesterin arkisto
  - Heidi Sundblad-Halmetta koskevat asiakirjat: ansioluettelot, elämäkerrat, kopio avioehdosta, radioesitelmien käsikirjoitukset
  - Helsingin Naisorkesteria koskevat asiakirjat: Helsingin Naisorkesterin kannatusyhdistyksen asiakirjat

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kansalliskirjasto
Musiikki-Fazerin kokoelma: Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset
Väinö Pesolan arkisto: päiväkirja keväältä 1938
Yleisradion kokoelma: Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset
Kerttu Valkosen kotiarkisto
Helsingin Naisorkesterin leikekirja
Sibelius-museo
Heidi Sundblad-Halmeen henkilömappi
lehtileikkeet
Lumotun vyön ohjelmalehtinen
Sundblad-Halmeen musiikkikoulun oppilasnäytteiden ohjelmat
Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset
Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton arkisto: Helsingin Naisorkesterin nuotisto
Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset
Heidi Sundblad-Halmeen opusluettelot
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1930–1933
Helsingin Konservatorioon sisäänkirjoittautuneiden oppilaiden listat 1927–1928
Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto
Heidi Sundblad-Halmeen musiikkikäsikirjoitukset
Åbo Akademin kirjasto
Jacob Tegengrenin kokoelma: Heidi Sundblad-Halmeen kirje Jacob Tegengrenille

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Gallén-Kallela, Kirsti 1997: *Suuren isän varjossa: Kirsti Gallén-Kallelan elämä*. Toim. Kaari Raivio. Helsinki: Otava.
Helsinki Region Infoshare: Helsingin kaupunginorkesterin konsertit 1882–, tietoaineisto
Hiski 5971983: Pietarsaari – Jakobstad: Kastetut: 13.9.1903: Heidi Gabriella Wilhelmina Sundblad. https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi+t5971983. Viitattu 5.11.2020.
Isolammi, Hanna 2019b: Sähköposti kirjoittajille 29.8.2019.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Heidi Sundblad-Halmeen painetut nuottijulkaisut
Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton arkisto: Heidi Sundblad-Halmeen painetut nuottijulkaisut
Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Aro, Mirja & Anja Salmenhaara (toim.) 1972: *Harrastajaopistosta konservatorioksi: Helsingin kansankonservatorio 1922–1926, Sivistysjärjestöjen kansankonservatorio 1926–1960, Helsingin kansankonservatorio 1960–1971, Helsingin konservatorio 1971–*. Helsinki: Helsingin Kansankonservatorion säätiö.
Bergholm, Hannele (toim.) 1964: *Porvoon naisopisto: Institutet för unga flickor i Borgå / Porvoon naisopisto ja tyttölukio 1912–1930–1962*. Tampere.
Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
Cavonius, Gösta (toim.) 1984: *Nykarleby seminarium: Matrikel 1873–1971*. Helsingfors: Svenska folkskolans vänner.
Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. SA:n julkaisuja 1. Suom. Rauno Ekholm. Helsinki: SA.
Isolammi, Hanna 2019a: *Väinö Raition orkesteriteosten modernismi ja sen vastaanotto 1920-luvun Helsingissä*. Studia musicologica Universitatis Helsingiensis 28. Helsinki: HY.
Koivisto-Kaasik, Nuppu 2021: Sundblad-Halme, Heidi. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010169. Viitattu 24.8.2022.
Moisala, Pirkko 1994: Suomen ja naapurimaiden naissäveltäjät. Teoksessa Pirkko Moisala & Riitta Valkeila: *Musiikin toinen sukupuoli: Naissäveltäjiä keskiajalta nykyaikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä. 187–206.
Määttänen Boynton, Elisa 1988: *Helsingin naisorkesterin viisi vuosikymmentä 1938–1988*. Helsinki: Helsingin Naisorkesteri.
Saarenheimo, Kerttu 1984: *Katri Vala: Aikansa kapinallinen*. Porvoo: WSOY.
Saariaho, Kaija 1978: Me naiset. – *Rondo* 16:2 s. 18–20.
Salmenhaara, Erkki 1995: *Säveltäjänä Suomessa: Suomen Säveltäjät 50 vuotta*. Helsinki: Suomen Säveltäjät.
Torvinen, Juha 2021: Maria Castrén Erik Bergmanin opettajana ja esikuvana. Esitelmä *Naismuusikot Study day* -tapahtumassa. Taideyliopiston Sibelius-Akatemia ja tutkimusyhdistys Suoni ry 25.1.2021.
Virtamo, Keijo 1979: Sundblad-Halme, Heidi Gabriella Wihelmina. Teoksessa *Otavan iso musiikkitietosanakirja 5: Raphael – Öttingen*. Toim. Tuula Kaurinkoski ym. Helsinki: Otava. 353.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Toini Jalonen

Viipuri 8.6.1904–8.6.2006 Helsinki

Viipurissa syntynyt Toini Jalonen[1] oli voimistelumusiikin säveltäjä ja säestäjä sekä musiikinopettaja. Kirjoitettuaan ylioppilaaksi Hämeenlinnan Suomalaisesta Yhteiskoulusta vuonna 1924[2] hän lähti opiskelemaan laulua, pianonsoittoa ja musiikinteoriaa Viipurin Musiikkiopistoon (1927–1929). Siellä hänen tärkeimmät opettajansa olivat Elsa Norring-Clever, Sally Westerdahl ja Väinö Raitio. Jalonen jatkoi opintojaan Helsingin Konservatoriossa (1929–1930), jossa hänen opinto-ohjelmaansa kuului edellä mainittujen aineiden lisäksi laulu-, piano- ja kuoropedagogiikkaa sekä lausuntaa. Laulunopettajan pätevyyden hän sai vuonna 1930.[3] Vuodet 1930–1937 Jalonen toimi Viipurin Musiikkiopistossa alkeisteorian ja säveltapailun opettajana.[4]

Satakaksivuotiaaksi elänyt Jalonen urakoi voimistelumusiikin säveltäjänä ja säestäjänä seitsemän vuosikymmenen ajan laatien musiikin lukuisiin esitys- ja kenttävoimisteluohjelmiin, kuten esimerkiksi Suomen Suurkisojen (1947), vuoden 1952 olympialaisten ja Helsingin 400-vuotisjuhlan (1950) liikuntanäytöksiin.[5] Hän työskenteli maineikkaiden voimistelukoreografien, kuten Kirsti Kempin, Maija Varmaalan, Merja Ketolaisen ja Carita Åströmin, kanssa[6] ja opetti säestystä Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton (SNLL) kursseilla.[7] Musiikin ja liikunnan suhteista, voimistelumusiikista, modernista tanssista ja monista muista aiheista hän kirjoitti suuren määrän artikkeleita eri lehtiin sekä yhdessä Kempin kanssa kirjasen *Rytmiikan aakkosia* (1946).[8]

Muistellessaan vanhuudessaan uraansa Jalonen korosti improvisaation merkitystä voimistelumusiikkikulttuurissa ja mainitsi Aura Lahosen olleen hänelle tärkeä säveltäjäesikuva.[9] Voimistelumusiikkia koskevissa kirjoituksissaan Jalonen toi esille, miten musiikki valtasi voimistelusalit 1920-luvulla ja miten 1930-luvun alusta alkaen kehittyi erityinen voimistelumusiikin sävellyskulttuuri, jossa musiikkia sävellettiin alusta alkaen sopimaan määrättyihin liikkeisiin. Jalosen mukaan voimistelumusiikin säveltämisessä suomalainen naisvoimistelukulttuuri oli edelläkävijä, josta muut Pohjoismaat ottivat mallia.[10] Jalosen sävellyksiä on saatavilla painettuina nuotteina ja käsikirjoituksina sekä äänitteinä Urheiluarkistosta, Kansalliskirjastosta ja Tampereen kaupunginarkiston Varalan Urheiluopiston arkistosta.[11] Taiteilijaeläke säveltäjä Jaloselle myönnettiin vuonna 1976.[12] Jalosen vanhemmat olivat Ebba Alatalo (s. Salminen) ja nimismies Santeri Alatalo. Hänen puolisonsa oli vuodesta 1937 alkaen Antti Jalonen.[13]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Toini Jalonen säestää kenttäohjelmaa SVUL 75 -suurkisoissa Helsingin Olympiastadionilla 8.6.1975.

Sävellyksiä

Pianomusiikkia voimistelu-, tanssi- ja liikuntaesityksiin: *Pessin ja Illusian tanssi: tanssi kahdelle pikkutytölle* (Kirsti Kemppi) (1940); vanneohjelma (Maija Varmaala) (1945); marssi lautasohjelmaa varten (Mirjami Syvänen) (1945); keilaohjelma (Varmaala) (1947); Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton (SNNL) nuorisovoimisteluohjelma suurjuhlille (Syvänen) (1947); SNLL:n naisten piiriohjelma (Une Melkko) (1948); miesjoukkueen voimisteluohjelma (Esko Numminen) (1949); *Tamburiinietydi* (Kaarina Kuoppamäki-Mansikkala) (1940-l.); *Vuoristolaistanssi* (Varmaala) (1940-l.); Helsingin 400-vuotisjuhlan liikuntanäytökset (1950); *Kapulasommitelma* (Varmaala) (1950); taidetanssimusiikkisarja: *Tamburiiniharjoitelma, Nukkekaupassa, Pienet leipurit* ja *Harjoitelma* (1950); Työväen Urheiluliiton (TUL) piirijuhlien naisten ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1951); vanneohjelma Kuopion kesäkisoihin (Melkko) (1951); keilaohjelma TUL:n tyttöjen mestaruuskilpailuun (Helvi Ahtio) (1952); fanfaari (Varmaala) (1955); naisten valio-ohjelma Suomen Valtakunnan Urheiluliiton (SVUL) Suurkisoihin (Raija Riikkala) (1956); rytmisommitelma (Riikkala & Piri Salo) (1957); *Satu metsässä* (Elma Pyykönen) (1957); nuoriso-ohjelma Porin kisoihin (Riikkala) (1959); *Kulit* (Varmaala) (1950-l.); *Tytöt markkinoilla: leikillinen tanssi* (Kemppi & Syvänen) (1950-l.); TUL:n v. 1961 liittopäivien valiovoimistelijain keilaohjelma (Helvi Oittinen) (1961); tyttöjen voimisteluohjelma (Pirkko Vilppunen) (1962); vanneohjelma (Aino Numminen) (1964); tyttöjen kenttäohjelma SVUL:n Suurkisoihin (Vilppunen) (1966); pallo-ohjelma (Maija Ketolainen) (1968); naisten Gymnaestrada-tapahtuman Baselin ohjelma (Vilppunen) ja yleisohjelma (1969); keilaohjelma Nuorten Suurkisoihin Tampereelle (Vilppunen) (1971); SNLL:n yli 15-vuotiaiden kilpailuohjelma (Liisa Kimanen) (1973); *Humpahtaen* (Kerttu Riikonen) (1974); *Kaanon* (Varmaala) (s.a.); Kuopion kesäkisojen vanneohjelma (Melkko) (1951); *Matin ja Maijan valssi* (Varmaala) (s.a.); näytösohjelma naisvoimistelupäiville (Syvänen) (s.a.); *Pieni masurkka* (s.a.); *Tangon rytmissä* (Mirjam Viippola) (s.a.); tyttöjen vanneohjelma (Pyykönen) (s.a.).

Musiikkia dokumentaarisiin lyhytelokuviin: *Varala – naisten paratiisi* (ohj. Aimo Jäderholm, 1947); *Liikunnan kauneutta – rytmin iloa* (ohj. Anita Serlachius, 1956).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Ebba Mirjam Toini Elisabeth Jalonen s. Alatalo.
2 Ylioppilastutkintotodistus, Toini Jalosen arkisto, UA.
3 Viipurin Musiikkiopiston ja Helsingin Konservatorion lukukausitodistukset, Toini Jalosen arkisto, UA; HK:n oppilasmatrikkeli 1928–1930, SA/TA; ks. myös Vilenius 2006; Dahlström 1982.
4 Työtodistukset sekä ote Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton (SNLL) 80-vuotishistoriasta, Toini Jalosen arkisto, UA; ks. myös *Karjala* 7.9.1930.
5 Sävellykset ja nuotit sekä ote SNLL:n 80-vuotishistoriasta, Toini Jalosen arkisto, UA.
6 *Toini Jalonen haastateltavana*, Yle radio 1, 19.2.1986, Yle Arkisto.
7 Vilenius 2006; ote SNLL:n 80-vuotishistoriasta, UA.
8 Kirjoitukset ja artikkelit, Toini Jalosen arkisto, UA; Jalonen & Kemppi 1946.
9 *Toini Jalonen haastateltavana*, Yle Arkisto; Korell 2006, 32, 43, 49–50.
10 Leikekirja: ”Miten voimistelumusiikki syntyy”, kirjoitukset ja artikkelit, Toini Jalosen arkisto, UA.
11 Sävellykset ja nuotit, Toini Jalosen arkisto, UA; Toini Jalosen nuotit, Sylvia Lehtoranta-Pietilän arkisto, UA ja TUL:n arkisto, UA; Toini Jalosen painetut nuottijulkaisut sekä liikuntamusiikkiäänitteet, KK; Nuotit ja kenttäohjelmat, Varalan Urheiluopiston arkisto, TaKA.
12 *HS* 24.6.1976.
13 Virkatodistus 11.9.1935, Toini Jalosen arkisto, UA; HK:n oppilasmatrikkeli 1928–1930, SA/TA; *US* 8.9.1970; *HS* 10.1.1937; *IS* 22.11.1971.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
  Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1928–1930
Tampereen kaupunginarkisto
  Varalan Urheiluopiston arkisto: Nuotit ja kenttäohjelmat
Urheiluarkisto
  Suomen Työväen Urheiluliiton arkisto: TUL:n voimisteluohjelmat ja nuotit: naisten voimistelu- ja tanssiohjelmat tekijöittäin
  Sylvia Lehtoranta-Pietilän arkisto: muiden voimistelusäveltäjien nuotteja: Toini Jalonen
  Toini Jalosen arkisto
    biografinen aineisto: ote Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton (SNLL) 80-vuotishistoriasta; työtodistukset; Viipurin Musiikkiopiston ja Helsingin Konservatorion lukukausitodistukset; virkatodistus 11.9.1935; ylioppilastutkintotodistus
    kirjoitukset ja artikkelit (mm. ”Miten voimistelumusiikki syntyy” [leikekirja])
    sävellykset ja nuotit

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Jalonen, Toini & Kirsti Kemppi 1946: *Rytmiikan aakkosia*. Turku: Aura. [UA]
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut sekä äänitteet
Yle Arkisto: *Toini Jalonen haastateltavana*, Yle radio 1, 19.2.1986, toimittajana Hilla Blomberg. 14 min.

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Korell, Taina 2006: *Naisvoimistelun säestäjää etsimässä: Kertomus voimistelun säestämisen maailmasta 1900-luvun alusta 2000-luvulle*. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston liikuntatieteiden laitos.
Vilenius, Pirjo-Liisa 2006: Toini Jalonen [muistokirjoitus]. – *HS* 8.6.2006.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Emmi Kurki-Suonio (Krohn)

Helsinki 19.2.1905–16.3.1986 Helsinki

Emmi Kurki-Suonio

Viulisti, pedagogi ja kristillinen seurakuntatoimija Emmi Kurki-Suonio[1] syntyi Helsingissä Krohnien kulttuuri- ja fennomaanisukuun. Pietarinsaksalaistaustainen äiti, pianonsoittotaidoistaan tunnettu Emilie (Emmi) Krohn (s. von Dittmann), kuoli lapsivuoteeseen.[2] Emmi-tytär varttui isänsä, säveltäjä ja musiikkitieteilijä Ilmari Krohnin sekä tämän toisen vaimon, kirjailija Hilja Haahdin kasvattamana.[3] Perhepiiristä löytyi monia taiteiden ja kulttuurin alalla menestyneitä naisia: esimerkiksi kirjailijat Aino Kallas, Aune Krohn ja Helmi Setälä olivat Emmi Kurki-Suonion tätejä.[4]

Sivistyneistöperheen kasvattina Kurki-Suonio sai perusteellisen koulutuksen sekä akateemisesti että musiikissa. Lapsuuden arkeen kuuluivat perheen virsituokiot ja kotikonsertit, joissa Kurki-Suonion pääsoittimeksi valikoitui viulu, jonka laulavaan ääneen hän oli mieltynyt.[5] Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa Kurki-Suonio opiskeli pitkään (1914–1933). Hän aloitti lapsena alkeisopistossa, valmistui viulunsoitonopettajaksi vuonna 1927 ja täydensi opintojaan vielä 1940-luvulla Tatjana von Rippasin yksityisoppilaana.[6] Kurki-Suonion pääaine oli viulunsoitto, mutta hän opiskeli myös sävellystä ja musiikinteoriaa saaden opettajaltaan Erkki Melartinilta erinomaisia arvosanoja.[7] Kurki-Suonion tiedetään harjoittaneen sävellystä myöhemminkin 1930-luvulla – mahdollisesti isänsä opastuksella – mutta hänen sävellyksiään ei vaikuta säilyneen julkisissa arkistoissa.[8] Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston Krohnin perhettä koskevat aineistot, kuten kirjeenvaihdot, voisivat tuoda asiaan lisävalaistusta.

Ylioppilaaksi Kurki-Suonio kirjoitti Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun jatko-opistosta keväällä 1924.[9] Helsingin yliopistossa hän opiskeli filosofian maisteriksi (1936) pääaineinaan musiikkitiede ja englantilainen filologia sekä sivuaineinaan germaaninen ja romaaninen filologia.[10] Englannin kieltä ja kirjallisuutta ihaillut Kurki-Suonio teki opintomatkoja Britanniaan, Viroon, Norjaan sekä Saksaan.[11] Lisäksi Kurki-Suonio suoritti Yliopistossa kasvatusopin tutkinnon (1938) sekä valmistui Heinolan opettajaseminaarista laulunopettajaksi (1941) ja kansakoulunopettajaksi (1946).[12]

Pääasiallisen elämäntyönsä Kurki-Suonio teki pedagogina. Hän opetti viulunsoittoa niin Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa (1927–1942) kuin yksityisesti kotonaan Töölön Temppelikadulla. Lasten ohella hänen oppilainaan oli sotasokeita.[13] Kurki-Suonio palveli tuntiopettajana entisessä opinahjossaan Helsingin Tyttönormaalilyseossa sekä luokanopettajana Pakilan kansakoulussa ja Helsingin apukoulussa, antoi koululaisille englannin ja ranskan yksityistunteja sekä luennoi

https://doi.org/10.21435/ha.154

Hämeenlinnan kansanopistossa musiikinteoriasta.[14] Elämään mahtui hengellistä yhdistys- ja hyväntekeväisyystoimintaa sekä lähetystyötä. Kurki-Suonion kerrotaan olleen erityisen toimelias varainkeruussa urkuharmonien hankkimiseksi Ambomaalle.[15] Esiintyvän taiteilijan työtä Kurki-Suonio teki kirkkokonserteissa ja muissa hengellisissä tilaisuuksissa, ja myöhemmällä iällään hän suomensi lähetysaiheista kirjallisuutta.[16] Kansallismielinen ja porvarillis-kristillinen elämänkatsomus oli perua kotipiiristä. Kurki-Suonion äiti oli kotoisin irwingiläiseen eli Britanniasta lähtöisin olleeseen katolis-apostoliseen liikkeeseen taipuvaisesta teologiperheestä,[17] ja äitipuoli Hilja Haahti oli Kristillisen Taideseuran perustaja.[18] Ilmari-isä oli kirkkomuusikko ja vakaumuksellinen kristitty, jonka hengellisiä sävellyksiä Kurki-Suonio toimitti 1970-luvulla.[19]

NKK

Sävellyksiä

[k]

Viitteet

1 Emmi Helmi Alide Kurki-Suonio s. Krohn. Krohn suomensi useiden sukulaistensa tavoin nimensä Kurki-Suonioksi vuonna 1928. *Karjala* 6.12.1928.
2 *US* 22.3.1905; Autio 2002; ks. myös Krohn 1951, 93.
3 Autio 2002; Huhtala 2001.
4 Näistä kirjailijoista ks. Leskelä-Kärki 2006.
5 Krohn 1951, 77; Kurki-Suonio 1960.
6 Emmi Kurki-Suonion päiväkirja 1944–1976, Emmi Kurki-Suonion arkisto, SKS.
7 HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA.
8 Emmi Kurki-Suonion kirje Ilmari Krohnille 8.7.1935, SKS.
9 Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun jatko-opiston matrikkeli 1906–1944, Helsingin tyttölukion arkisto, KA. Ks. myös *US* 1.6.1924.
10 HY:n arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 1.9.2022; Emmi Kurki-Suonion tutkintotodistus (1935), HY:n arkisto ja kirjaamo; *US* 14.3.1986.
11 Emmi Kurki-Suonion kirjeet Ilmari Krohnille [ja Hilja Haahdille], Ilmari Krohnin arkisto, SKS; Itkonen & Tuulio 1959, 520–521.
12 HY:n arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 1.9.2022; *US* 14.3.1986.
13 HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA; Krohn 1951, 77; Kurki-Suonion päiväkirja 1944–1976, SKS; ks. myös esim. *Suomen Musiikkilehti* 1.9.1927.
14 *Häme* 9.9.1936; *Hämeen Sanomat* 9.9.1937; *US* 30.3.1940 ja 14.3.1986; Emmi Kurki-Suonion kirjeet Ilmari Krohnille [ja Hilja Haahdille], SKS; Itkonen & Tuulio 1959, 520–521.
15 *US* 19.2.1965.
16 Esim. *HS* 5.1.1926; *Kotimaa* 26.4.1932; *US* 17.1.1953. Käännöksistä ks. Henry 1979.
17 *Aamulehti* 23.3.1905.
18 Huhtala 2001.
19 *US* 24.3.1971.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin yliopiston arkisto ja kirjaamo
 Emmi Kurki-Suonion tutkintotodistus (1935)
Kansallisarkisto
 Helsingin Tyttölukion arkisto: Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun jatko-opiston matrikkeli 1906–1944
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto
 Emmi Kurki-Suonion arkisto: Emmi Kurki-Suonion päiväkirja 1944–1976
 Ilmari Krohnin arkisto: Emmi Kurki-Suonion kirjeet Ilmari Krohnille [ja Hilja Haahdille]
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
 Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion oppilasmatrikkeli 1922–1928

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Helsingin yliopiston arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 1.9.2022
Henry, veli 1979: *Muslimit ja evankeliumi: Islamista Golgatalle*. Hämeenlinna: Päivä.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Krohn, Ilmari 1951: *Sävelmuistoja elämäni varrelta*. Helsinki: WSOY.
Kurki-Suonio, Emmi 1960: Tyttären entismuistoja rakkaasta isästään. – *Kirkko ja musiikki* 4 s. 7.

Kirjallisuus

Autio, Veli-Matti 2002: Krohn, Ilmari. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001494. Viitattu 30.7.2022.
Huhtala, Liisi 2001: Haahti, Hilja. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004966. Viitattu 30.7.2022.
Itkonen, Kerttu & Tyyni Tuulio 1959: *Tyttönormaalilyseon matrikkeli I–II: 1869–1919*. Helsinki: HESTEO.
Leskelä-Kärki, Maarit 2006: *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Helsinki: Suomen Naistutkimuksen Seura.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kerttu Wanne

Turku 26.7.1905–16.4.1963 Raisio

Kerttu Wanne

Kerttu Wanne[1] teki kansainvälisen uran viulutaiteilijana mutta hän myös sävelsi ja sovitti viulumusiikkia. Niin ikään hän oli runoja, aforismeja ja esseitä julkaissut kirjailija.

Turussa syntynyt Wanne oli pelimannisukua. Hänen äitinsä Irene Vanne (s. Löflund) työskenteli perheen hedelmäkaupassa Turun kauppahallissa. Isä Konstantin Vanne (ent. Henriksson) oli varakas tukkukauppias, joka viihdytti kauppahallin työntekijöitä viulunsoitollaan.[2] Vanhemmat erosivat vuonna 1924, riideltyään oikeutta myöten erityislahjakkaan muusikkolapsensa kasvatuksesta ja elinkustannuksista.[3] Perheen kolmesta tyttärestä Kerttu oli nuorin.[4]

Kerttu Wanteen lapsuuden opettajia olivat Turun Soitannollisen Seuran orkesterin konserttimestari Abraham Katzmann ja kapellimestari Willy Olsen sekä Berliinissä opiskellut viulupedagogi Anna Tigerstedt (1860–1946).[5] Wanne esiintyi viulistina taajaan jo koululaisena.[6] Koulunkäynti Turun Suomalaisessa Yhteiskoulussa päättyi keskikouluun.[7] Syksyllä 1921 eli 16-vuotiaana Wanne aloitti kaksivuotiset opintonsa Helsingin Musiikkiopistossa, jossa hänen opettajansa viulunsoitossa ja kamarimusiikissa oli Leo Funtek. Hänen muita opettajiaan olivat Aina Holm (pianonsoitto) ja Ina von Pfaler (laulu).[8] Hän konsertoi opiskeluaikanaan runsaasti,[9] mutta piti virallisen ensikonserttinsa vasta tammikuussa 1923.[10] Musiikkiopiston jälkeen Wanne jatkoi viulunsoiton opintojaan Berliinissä saksalaisen viulupedagogin Max Grünbergin johdolla (1923–1926) sekä Pariisissa ranskalaisen viuluperinteen keskeisen edustajan Léon Nauwinckin opissa (1926).[11] Samalla hän aloitti konsertointinsa Keski-Euroopassa.[12]

Vasta perustetusta Turun kaupunginorkesterista tarjottiin vuonna 1927 Wanteelle konserttimestarin paikkaa, minkä vuoksi hän palasi Turkuun.[13] Tuolloin 22-vuotias Wanne oli ensimmäinen nainen konserttimestarina suomalaisessa sinfoniaorkesterissa – ja ensimmäisiä myös Euroopassa.[14] 29-henkisessä orkesterissa oli hänen lisäkseen vain yksi toinen nainen, harpputaiteilija Elvi Kajanus.[15] Wanne lopetti toimen heti ensimmäisen – loisteliaan mutta työteliään – kautensa jälkeen ja lähti takaisin Pariisiin. Siellä hän jatkoi opintojaan jousitekniikastaan kuuluisan ranskalaisen viulupedagogin ja esoteerikon Lucien Capet'n sekä Capet-jousikvartetin kakkosviulistin Maurice Hewittin johdolla.[16] Wanne asettui Pariisiin useiksi

https://doi.org/10.21435/ha.154

vuosiksi.[17] Vuonna 1930 hän teki sopimuksen konserttitoimisto Géza de Koosin kanssa ja aloitti monien vuosien Euroopan-kiertueet.[18]

Wanne soitti Euroopan eri maissa sinfoniaorkesterien solistina sekä viulu-pianoduossa elämänkumppaninsa, turkulaisen pianistin ja pianopedagogin Astrid Joutsenon (1899–1962) kanssa.[19] Tämä oli opiskellut Suomessa Elli Rängman-Björlinin, Berliinissä Emil von Sauerin ja Pariisissa Alfred Cortot'n johdolla.[20] Wanteen konserteista raportoitiin suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä 1920-luvun lopulta alkaen, ja usein jutuissa lainattiin ulkomaisten lehtien arvioita. Wanteesta tehtiin näyttäviä henkilöjuttuja ja haastatteluja; hän oli suuren maailman tähti, joka esiintyi viulunsa kanssa lehtien kansikuvissa.[21] Wanne esiintyi myös eri maiden radioissa.[22]

Sodan uhka sai Wanteen muuttamaan 1930-luvun lopulla takaisin Suomeen.[23] Hän teki useita Yhdysvaltojen-kiertueita 1930–1940-luvulla painottaen amerikansuomalaisten asuttamia seutuja.[24] Arvo Tammisen ohjaamassa, amerikansuomalaisia esittelevässä dokumenttielokuvassa *Sydämeni laulu* (1948) nähdään lopuksi juuri Wanne ja Joutseno esittämässä Sibeliuksen *Sydämeni laulua* viulu-pianosovituksena.[25]

Wanteen ohjelmisto perustui klassiseen ja virtuoosiseen keskieurooppalaiseen viulukirjallisuuteen, mukaan luettuna huomattava määrä ranskalaista musiikkia. Samalla hän soitti runsaasti suomalaista musiikkia tehden sitä maailmalla tunnetuksi. Hän soitti mielellään suomalaisia kansanlauluja, joko omina tai muiden säveltäjien laatimina sovituksina. Wanne sovitti itse viululle ja pianolle ainakin laulut *En voi sua unhoittaa poies, Suomalainen kansantanssi, Yksi ruusu on kasvanut laaksossa* ja *Suomalainen polkka.*[26] Toisen maailmansodan ja kylmän sodan aikana Wanteen konserttitoiminnassa oli musiikkidiplomaattisia ulottuvuuksia, ja hän konsertoi tavanomaisen konsertti- ja kulttuurielämän käytäntöjen ohella valtiollisissa ja diplomaattisissa tapahtumissa sekä kansainvälisen politiikan ja lähetystöjen seurapiireissä.[27]

Vuosina 1940–1945 Wanne soitti Suomessa viitisenkymmentä Suomen Punaisen Ristin hyväntekeväisyyskonserttia keräten huomattavan määrän varoja sotaorvoille, invalideille ja muille hädänalaisille.[28] Hän jatkoi erilaisten hyväntekeväisyyskonserttien pitämistä sotien jälkeenkin. Hän konsertoi Yhdysvalloissa ja Kanadassa vuonna 1948 osana Help Finland -järjestön kampanjaa.[29] Wanne teki sivistystyötä runsaine koulukonsertteineen ja kiertämällä Suomea mahdollisimman laajasti sekä soittamalla sairaaloissa.[30] Suomen-kiertueillaan hän saattoi soittaa saman päivän aikana parikin konserttia.

Kerttu Wanteen ensimmäinen julkaistu sävellys oli viululle ja pianolle sävelletty *Volatiles* eli *Lintuja* tai *Haihtuvia* (1931), jonka ranskalainen kustantaja Max Eschig julkaisi vuonna 1934. Se on omistettu Wanteen suuresti ihaileman opettajan Lucien Capet'n (1873–1928) muistolle.[31] Teos on nopeassa tempossa soitettava ikiliikkuja-aiheinen konserttietydi, joka sisältää asteikkoja, murtosointuja, kromaattisia värejä ja äkillisiä sävymuutoksia. Humoristisen teoksen varhaisempia nimiä olivat *Bourasque*

https://doi.org/10.21435/ha.154

eli *Vihuri*[32] sekä *L'impression* eli *Vaikutelma*.[33] Wanne ja Joutseno esittivät teosta – kuten muitakin Wanteen viulukappaleita ja -sovituksia – konserteissa ja radiossa,[34] ja he levyttivät sen levylle *Kerttu Wanne: Turkulaisia viulusävellyksiä*.[35] Joutseno esitti joitakin Wanteen pianokappaleita konserteissa ja radiossa, mutta ne ovat kadonneet.[36] Wanne sävelsi myös ainakin yksinlauluja sekä isänmaallisia yhteislauluja.[37] Sotatalvena 1940 hän sai kunniamaininnan Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton Helsingin piirin sävellyskilpailussa isänmaallisesta yhteislaulustaan *Vartiokansan laulu*.[38] Wanteen Juhani Merenmaan tekstiin säveltämä yksinlaulu *Kissankello* (*Blåklockan*) on julkaistu Fazerin lauluvihossa *Kokoelma yksinlauluja IV* (1960).[39]

1940-luvulta alkaen Wanne sai julkisuutta kirjailijana. Hänen kirjallisia teoksiaan ovat aforismikokoelmat *Ilman naamiota* (1943), *Riitaa sovussa* (1947) ja *Pienellä rakkaudella on suuri ääni* (1953), runokokoelma *Liekki ja varjo* (1946) sekä esseekokoelma *Taiteilija noidankehässä* (1959). Sanomalehtiin hän kirjoitti matkakirjeitä ja muita kirjoituksia. Wanne oli vuonna 1959 perustetun Turun Kirjailijayhdistyksen perustajajäsen.[40] Yleisradion kuuntelijoille Wanne oli tuttu sekä taajaan radioaalloilla esiintyvänä viulistina että kirjailijana, jonka aforismeja luettiin päivän mietelauseina. Yleisradion äänilevystöstä sekä eri arkistoista löytyy yhteensä noin kolmekymmentä musiikkitallennetta, joilla Wanne esiintyy viulistina.[41] Ne ovat lähinnä muutaman minuutin karaktäärikappaleita sekä kansanlaulusovituksia Suomessa ja Yhdysvalloissa 1930–1950-luvulla tehdyillä savikiekoilla ja vinyylilevyillä. Kansalliskirjaston verkkosivuilla voi kuunnella Wanteen ja Joutsenon vuonna 1935 tekemän koelevyn Gabriel Faurén *Berceuse*-kappaleesta.[42]

Suurimman osan konserteistaan ja kiertueistaan Wanne teki Joutsenon kanssa. 1940–1950-luvuilla Wannetta koskevien aikakauslehtijuttujen keskiössä olikin usein taiteilijaduo Wanne–Joutseno. Lehdissä esiteltiin taiteilijoiden yhteistä kotia ja kesämökkielämää Rymättylän saaristossa Kuivakarin saarella sekä kiertuematkoja ja kokemuksia suuresta maailmasta.[43] Wanne rakennutti 1950-luvun alussa Raisioon "Kolmioksi" kutsumansa ja flyygelin muotoa mukailevan talvihuvilan, jonka suunnitteli arkkitehti Aarne Ehojoki. Siihen kuului 200 hengen konserttisali.[44] Tässä "Kolmion Studiossa" esiintyi 1950-luvulla Wanteen ja Joutsenon ohella monia taiteilijoita aina Ella Erosesta Einojuhani Rautavaaraan.[45] Talo on nykyään yksityisomistuksessa.

Kerttu Wanne teki itsemurhan talvihuvilallaan Raisiossa 57-vuotiaana.[46] Hänen elämänkumppaninsa Astrid Joutseno oli kuollut kahdeksan kuukautta aiemmin pitkällisen sairauden murtamana.[47] Wanteen ja Joutsenon vuonna 1939 laatiman keskinäisen testamentin mukaisesti pääosa Wanteen huomattavasta omaisuudesta lahjoitettiin Suomen Kulttuurirahastolle. Kerttu Wanteen työ suomalaisen viulutaiteen edistämiseksi jatkuu tänäkin päivänä nimikkorahastosta jaettavina apurahoina.[48]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Viululle ja pianolle: *Volatiles* (1931); *Souvenir* (1944); kansanlaulusovitukset *En voi sua unhoittaa poies* (1931), *Suomalainen kansantanssi* (s.a.), *Suomalainen polkka* (s.a.) (myös orkesterille, sov. "A. P."), *Yksi ruusu on kasvanut laaksossa* (s.a.). Yksinlauluja: *Kissankello* (Martti Merenmaa) (1940); *Huuhkaja* (V. A. Koskenniemi) (s.a.); *Iltataivas* (Ludvig Holstein, suom. L. Onerva) (s.a.); *Melankolia* (L. Onerva) (s.a.) [ei säestystä]. Yhteislaulu *Vartiokansan laulu* (Kerttu Wanne) (1940) (myös mieskuorolle a cappella sekä orkesterille). Pianolle: *Berceuse* (1923); *Improvisation* (1942) [k].

Viitteet

1 Kerttu Wanne (Vanne). Varhaisempi versio elämäkerrasta ks. Välimäki 2021.
2 *TS* 19.6.2011; *UuA* 13.1.1928; *AL* 27.6.1943.
3 *Turunmaa* 2.9.1925; Kerttu Wanteen virkatodistus 23.9.2020, Turun alueellinen keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko.
4 Wanteen virkatodistus.
5 Wanne 1958, 740–741, 745; Kerttu Wanne: muistelmateksti Turun orkesterikulttuurista, Kerttu Wanteen arkisto, SM.
6 *TS* 18.5.1918 ja 12.1.1921; *Ole valmis! Suomen partiolaisten aikakauslehti* 2/1919; *UuA* 30.9.1919 ja 4.5.1921; *Sosialisti* 3.12.1920; *ÅU* 6.1.1921; *Ajatar: Suomen koulunuorisoliiton äänenkannattaja* 25.2.1921; muistelmateksti, SM.
7 Wanne 1958, 741, 745.
8 HMO:n oppilasmatrikkeli 1918–1922, SA/TA; HMO:n lukukausitodistukset 1921–1922, Kerttu Wanteen arkisto, SM; Wanne 1958, 741, 745.
9 Esim. *TS* 5.1.1922; *UuA* 8.1.1922, 27.5.1922 ja 8.6.1922; *IL* 26.5.1922; *Naantalin Lehti* 9.6.1922; *US* 15.6.1922, *Punkalaitumen Sanomat* 16.6.1922, *Salon Seudun Kunnallislehti* 20.6.1922.
10 *UuA* 10.1.1923 ja 11.1.1923.
11 Wanne 1958, 741, 745; *ÅU* 29.9.1923; *HS* 30.9.1923.
12 Esim. *TS* 19.2.1924; *US* 25.3.1924; *Signale für die musikalische Welt* 10/1925 ja 12/1925; *Excelsior* 12.3.1930; *Le Semaine à Paris* 21.3.1930; *The Chicago Tribune and the Daily News* 7.9.1930.
13 Wanne 1958, 741, 745.
14 *AL* 27.6.1943; Korhonen 2015, 280–281.
15 Korhonen 2015, 280.
16 Wanne 1958, 741, 745; vrt. myös Wanne 1931.
17 Wanne 1958, 742.
18 *Musici der concertdirectie dr. G. von Goos n.v. Den Haag* -albumit 1931–1932 ja 1932–1933 ja muut konserttiohjelmat sekä konserttisopimukset sekä leikekirjat, Kerttu Wanteen arkisto, SM; *Allgemeine Musikzeitung* 41/1931; *TS* 8.7.1934; *Signale für die musikalische Welt* 9/1931, 12/1931, 49/1936 ja 40/1938; *Le Journal* 9.2.1931; *Le Figaro* 9.2.1931; *L'Oeuvre* 13.2.1931; *L'intransigeant* 16.2.1931; *Candide* 12.3.1931; *Le Ménestrel: journal de musique* 13.3.1931 ja 27.5.1938.
19 Konserttiohjelmat sekä leikekirjat, Kerttu Wanteen arkisto, SM; vrt. myös Swan 2019.
20 *Kaiku* 9.10.1923; *UuA* 25.8.1932; *Lapin Kansa* 14.3.2018.
21 Leikekirjat sekä lehtileikkeet, Kerttu Wanteen arkisto, SM; *UuA* 22.10.1932; *SK* 15/1939.
22 Leikekirjat, kirjeet, sekä konsertti- ja radiointisopimukset, Kerttu Wanteen arkisto, SM; *Radio Wien* 12.4.1935, 29.11.1936 ja 4.3.1938.
23 Wanne 1958, 743.
24 Konserttiohjelmat, lehtileikkeet, sekä leikekirjat, Kerttu Wanteen arkisto, SM; *UuA* 15.12.1946, 23.12.1946, 19.1.1947, 9.2.1947 ja 28.4.1949; *TS* 28.4.1949.
25 *Sydämeni laulu*, 1948. Sibeliuksen sävellyksen sovitus on Erkki Melartinin.
26 Konserttiohjelmat, lehtileikkeet, sekä leikekirjat, SM.
27 Kirjeet, konserttiohjelmat, lehtileikkeet, sekä leikekirjat, SM; vrt. *UuA* 28.3.1924; *Raivaaja* 6.5.1939; *AL* 27.6.1943; *HS* 8.12.1957.
28 *UuA* 29.11.1940; *Hopeapeili* IV/1941; konserttiohjelmat, lehtileikkeet, sekä leikekirjat, SM.
29 *UuA* 6.4.1947; *Dulute News Tribune* 30.3.1948; *The Ballard News* 20.5.1948; konserttiohjelmat, lehtileikkeet sekä leikekirjat, SM.
30 Konserttiohjelmat, lehtileikkeet, sekä leikekirjat, SM; *Pohjolan Työ* 20.9.1938.
31 Vrt. Wanne 1931; *AL* 27.6.1943.
32 *UuA* 25.8.1932.
33 *Volatiles*-teoksen käsikirjoitus, Kerttu Wanteen musiikkikäsikirjoitukset, SM.
34 Esim. *Svenska Dagbladet* 17.4.1935 ja 7.3.1938; *Demokraten* (Århus) 12.4.1935; Kerttu Wanteen konserttiohjelmat 1943–1944, Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat, Pienpainatekokoelma, KK.
35 Wanne [s.a.] [SM].
36 *IL* 17.11.1937; ks. myös Sonja Hahnin konserttiohjelma 9.11.1942, Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat, Pienpainatekokoelma, KK.
37 Kerttu Wanteen musiikkikäsikirjoitukset sekä painetut nuottijulkaisut, SM.
38 Irtonuotti, Kerttu Wanteen arkisto, SM.
39 Kerttu Wanteen painetut nuottijulkaisut, KK.
40 *UuA* 2.3.1959; *US* 2.3.1959.
41 Esim. Fono.fi; Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto; Kerttu Wanteen äänitteet, KK ja SM.
42 Wanne & Joutseno 1935.
43 Esim. *TS* 8.7.1934, *Kansan Kuvalehti* 18/1952; *Taiteen maailma* 10/1947; *Keski-Suomalainen* 1.10.1945; *Sisä-Suomi* 30.9.1945; *SK* 21.12.1957; *Mitä nyt* 18/1945; vrt. Wanne 1958, 744.
44 *UuA* 13.5.1952; *ÅU* 26.4.1954; Wanne 1958, 744–745.
45 *ÅU* 13.12.1952; *UuA* 7.5.1954.
46 Kerttu Wanteen kuolintodistus 23.4.1963, Kuolintodistusarkisto, KA.
47 Astrid Joutsenon kuolintodistus 2.8.1962, Kuolintodistusarkisto, KA; *US* 31.7.1962 ja 4.8.1962.
48 Teittinen 2020.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Kuolintodistusarkisto
Astrid Joutsenon kuolintodistus
Kerttu Wanteen kuolintodistus
Sibelius-museo
Kerttu Wanteen arkisto
kirjeet
konsertti- ja radiointisopimukset
konserttiohjelmat
lehtileikkeet
leikekirjat
muistelmateksti Turun orkesterikulttuurista
todistukset: Helsingin Musiikkiopiston lukukausitodistukset 1921–1922
Kerttu Wanteen musiikkikäsikirjoitukset ja nuotit
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1918–1922
Turun alueellinen keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Kerttu Wanteen virkatodistus 23.9.2020

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat, äänitteet ja audiovisuaalinen aineisto

Fono.fi
Itävallan Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto
Kansalliskirjasto
Kerttu Wanteen painetut nuottijulkaisut
Pienpainatekokoelma: Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat
Äänitekokoelma
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kongressin kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
Ranskan kansalliskirjaston digitaalisen kirjaston sanomalehdet
Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
Sibelius-museo: Kerttu Wanteen painetut nuottijulkaisut ja äänitteet
Sydämeni laulu 1948. Dokumenttielokuva. Yle Areena. https://areena.yle.fi/1-98814. Viitattu 8.8.2022.
Tanskan Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto
Wanne, Kerttu 1931: Lucien Capet: Suuren ranskalaisen viuluniekan muistolle. – *US* 8.2.1931.
Wanne, Kerttu 1958: Kerttu Wanne. Teoksessa *Suomalaisia musiikin taitajia: Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer. 740–745.
Wanne, Kerttu [s.a.]: *Turkulaisia viulusävellyksiä*. EP-levy. KW-EP-8-A. [SM]
Wanne, Kerttu & Astrid Joutseno 1935: Gabriel Fauré: *Berceuse*. Koelevy. *Raita – musiikkia vanhoilta äänilevyiltä*. https://www.doria.fi/handle/10024/72174. [KK]
Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Korhonen, Kimmo 2015: *Sävelten aika: Turun Soitannollinen Seura ja Turun filharmoninen orkesteri 1790–2015*. Helsinki: Siltala.
Swan, Astrid 2019: *Viimeinen kirjani: Kirjoituksia elämästä*. Helsinki: Nemo.
Teittinen, Heli 2020: Kerttu Wanteen rahasto – Suomen Kulttuurirahaston nimikkorahastoesite. https://apurahat.skr.fi/nimikkorahastot/nimikkorahastoesite?numero=289160. Viitattu 21.9.2020.
Välimäki, Susanna 2021: Wanne, Kerttu. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-010170. Viitattu 8.8.2022.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Marja Tarasti

Marja Tarasti

Mikkeli 25.3.1906–20.1.1986 Helsinki

Marja Tarasti[1] oli voimistelumusiikin uranuurtajia ja kehittäjiä, mihin hänellä oli erinomainen tausta sekä voimistelunopettajana että pianistina. Mikkelin tyttökoulussa suoritetun ylioppilastutkinnon (1926) jälkeen Tarasti valmistui kansakoulunopettajaksi (1927) ja kouluttautui Helsingin yliopistossa vuosina 1927–1930 voimistelunopettajaksi ja lääkintävoimistelijaksi.[2] Modernia naisvoimistelua hän opiskeli myös Englannin Canterburyssa.[3] Pianonsoittoa Tarasti opiskeli Martti Paavolan johdolla Helsingin Konservatoriossa vuodet 1929–1932.[4]

Voimistelun säestäjänä elämäntyönsä tehnyt Tarasti sävelsi voimistelumusiikkia 1930-luvulta alkaen ja aina 1970-luvulle. Hän kehitti naisvoimistelun musiikillista, rytmistä ja tanssinomaista tyyliä sekä loi naisvoimistelun musiikkikäytäntöjä. Hän työskenteli monien naisvoimistelun ammattilaisten, instituutioiden ja seurojen kanssa säveltäen näytös- ja kilpailumusiikkia voimistelunäytöksiin ja urheilutapahtumiin sekä voimistelujoukkueiden ulkomaankiertueille, toimien näissä usein myös musiikin toteuttajana.[5] Hän sävelsi musiikin muun muassa naisten vapaaliikeohjelmaan Helsingin olympialaisiin (1952).[6]

Näkyvimmän kehitystyönsä Tarasti teki opetusneuvos Hilma Jalkasen (1889–1964) kanssa naisvoimistelun parissa. Jalkanen oli kansainvälisesti tunnettu naisvoimistelun kehittäjä, joka toimi Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen eli "Jumpan" johtavana liikunnanopettajana vuodet 1938–1958.[7] Tarasti toimi laitoksessa säestäjänä vuodet 1942–1972.[8] Yliopiston naisvoimistelijoiden valiojoukkueen mukana Tarasti teki useita ulkomaankiertueita voimisteluohjelmien musiikin laatijana ja säestäjänä. Hän oli mukana esimerkiksi joukkueen kolmella Pohjois-Amerikanmatkalla.[9]

Tarasti loi musiikillisen vastineen Jalkasen uushumanistiselle voimistelutyylille, joka haki vaikutteensa 1920-luvun moderneista musiikkiliikunnan suuntauksista ja vapaasta (taide)tanssista. Tälle "uudelle naisvoimistelulle" oli keskeistä antiikin ajattelusta ammentava näkemys mielen ja kehon erottamattomasta sopusoinnusta sekä voimistelun luonnollisuudesta, esteettisyydestä ja terveellisyydestä. Pakkojännitykseen ja armeijamaiseen komenteluun perustuvan massavoimistelun sijaan taide-

https://doi.org/10.21435/ha.154

voimistelu painotti luovuutta, yksilön elämänilmausta sekä rentouden ja jännityksen vaihtelua liikevoimaisessa suorittamisessa.[10] Musiikin tuli ilmentää samoja arvoja: liikkuvaa ilmaisua, joka rakentui jännityksen ja rentoutumisen vuorottelulle.[11] Tarastin voimistelumusiikkia luonnehtivat luonnollinen virtaavuus, rytminen selkeys ja iskevyys, nopeasti vaihtelevat karaktäärit sekä uusklassistinen tanssillisuus.

Tarasti julkaisi kirjoituksia voimistelumusiikista. Hänen mukaansa voimistelumusiikin tuli käynnistää kehon liikeherätteet ja tuoda esille liikkeiden luonteet. Hyvä voimistelumusiikki lisää voimistelijan suorituskykyä sekä liikunnan iloa.[12] Joitakin Tarastin voimistelumusiikin sävellyksiä on säilynyt painettuina nuotteina ja käsikirjoituksina.[13] Tarastin harjoittamaan voimistelumusiikkiin kuului kuitenkin oleellisesti improvisointi, joten säilyneet nuotit eivät tee oikeutta voimistelumusiikin hetkeen kiinnittyvälle ja ainutkertaiselle luonteelle.[14] Liikuntatunneilla Tarasti yleensä improvisoi, mutta näytösohjelmat edellyttivät perinteistä sävellystyötä.[15] Hänen voimistelumusiikistaan löytyy myös äänitteitä.[16]

Marja Tarastin puoliso oli kansliapäällikkö, varatuomari Aarne Tarasti. Heidän neljästä pojastaan nuorin on musiikkitieteen professori ja semiootikko Eero Tarasti. Marja Tarastin vanhemmat olivat laulun- ja piirustuksenopettaja Anna Sahlstén (s. Hammar) ja latinan lehtori, rehtori Petter August Sahlstén.[17] Marja Tarastin isän sisko, taidemaalari Alma Sahlstén, oli opiskellut naisvoimistelua Tukholmassa ja oli yksi Tarastin ammatillisia innoittajia.[18]

SV

Sävellyksiä

Pianomusiikkia voimistelu- ja liikuntaohjelmiin: Suomen Naisten Liikuntaliiton (SNLL) suurjuhlien valiovoimisteluohjelma (Elna Kopponen) (1947); SNLL:n kesäkisojen vapaaliikeohjelma (1951); Helsingin v. 1952 olympialaisten naisten vapaaliikeohjelma (Kopponen & Une Melkko) (1952); Wilskman-juhlan keilaohjelma (Raija Riikkala) (1954); Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton (SVUL) Suurkisojen naisten yleisohjelma (Melkko & Tellervo Perittilä) (1956); v. 1963 voimistelupäivien naisten joukkuevapaaliikeohjelma (1963); Suomen naisvoimistelijain Wienin Gymnaestrada-juhlien yhteisnäytösohjelma (1965); liikuntakuvaelma *Leikki, työ ja urheilu* (Kopponen) (s.a.). Muuta voimistelumusiikkia.

Viitteet

1 Marianna (Marja) Tarasti s. Sahlstén, ent. Saijonmaa. Kiitos Eero Tarastille Marja Tarastia koskevista aineistoista ja tiedoista.

2 HY:n arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 24.8.2022; Voimistelulaitoksen opiskelijamatrikkeli, HY:n arkisto ja kirjaamo; SLL 1974, 253; SVO 1959, 237–238; Kopponen 1986; Elna Kopponen: "Marja Tarasti", Eero Tarastin arkisto; *MS* 14.9.1927 ja 5.6.1930.

3 Tarasti 2021a, 20 & 2021b–c.

4 HK:n oppilasmatrikkeli 1928–1930, SA/TA; Dahlström 1982, 468; Tarasti 2021a, 20, 37.

5 Esim. *HS* 3.9.1933; *Hämeen Kansa* 21.6.1934; *SSD* 1.4.1936; *Työläisnaisten Urheilulehti* 1.1.1937; *US* 16.11.1953, 18.2.1957, 25.3.1957, 6.7.1965, 15.5.1966, 4.8.1969 ja 9.2.1972; *ESS* 23.9.1956; Marja Tarastin leikekirja, Eero Tarastin arkisto.

6 Marja Tarastin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, Eero Tarastin arkisto.

7 Sarje 2011, 50; Tarasti 2021a, 37; *ESS* 23.9.1956; ks. myös Jalkanen 1967.

https://doi.org/10.21435/ha.154

8 Nimikirjanote: Marja Tarasti, HY:n arkisto ja kirjaamo; Kopponen: ”Marja Tarasti”, Eero Tarastin arkisto.
9 Kopponen: ”Marja Tarasti” sekä Marja Tarastin leikekirja, Eero Tarastin arkisto; *US* 16.9.1956, 14.5.1964, 6.7.1965 ja 5.12.1967; *SK* 22.9.1956; *Länsi-Savo* 15.8.1956; Tarasti 2021a, 38.
10 Vrt. Sarje 2011; Tarasti 2021a, 37.
11 Vrt. Laine 2000.
12 Esim. *Kisakenttä* 1.1.1932.
13 Marja Tarastin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut, Eero Tarastin arkisto; Marja Tarastin voimistelumusiikkinuotit, TUL:n arkisto, UA.
14 Kopponen: ”Marja Tarasti”, Eero Tarastin arkisto; Tarasti 2021a, 37 & 2021b–c.
15 Kopponen: ”Marja Tarasti”, Eero Tarastin arkisto.
16 Marja Tarastin voimistelumusiikin äänitteet, Eero Tarastin arkisto; Marja Tarasti: Suomen Suurkisat 1956, naisten yleisohjelman musiikki, äänitekokoelma, KK.
17 Mantere 2021; Tarasti 2021a, 20–24; Seppinen 2007; Kopponen: ”Marja Tarasti”, Eero Tarastin arkisto.
18 Tarasti 2021b–c; Kopponen: ”Marja Tarasti”, Eero Tarastin arkisto.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Eero Tarastin kotiarkisto
Elna Kopponen: ”Marja Tarasti” (muistokirjoituksen käsikirjoitus)
Marja Tarastin leikekirja
Marja Tarastin musiikkikäsikirjoitukset ja painetut nuottijulkaisut
Marja Tarastin voimistelumusiikin äänitteet
Helsingin yliopiston arkisto ja kirjaamo
Nimikirjanote: Marja Tarasti
Voimistelulaitoksen opiskelijamatrikkeli
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1928–1930
Urheiluarkisto
Suomen Työväen Urheiluliiton arkisto: Naisten voimistelu- ja tanssiohjelmia tekijöittäin: Marja Tarastin voimistelumusiikkinuotit

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat, tiedonannot ja äänitteet

Helsingin yliopiston arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 24.8.2022
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston äänitekokoelma
Tarasti, Eero 2021b: Sähköposti kirjoittajalle 14.6.2021.
Tarasti, Eero 2021c: Sähköposti kirjoittajalle 18.6.2021.

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Jalkanen, Hilma 1967: *Voimistelujärjestelmä*. Toim. Pirkko Vilppunen. Helsinki: Weilin & Göös.
Kopponen, Elna 1986: Marja Tarasti in memoriam. – *Kisakenttä* 76 (3) s. 115.
Laine, Leena 2000: Jalkanen, Hilma. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007476. Viitattu 26.10.2021.
Mantere, Markus 2021: Tarasti, Eero. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001527. Viitattu 26.10.2021.
Sarje, Aino 2011: Hilma Jalkanen suomalaisen naisvoimistelun kehittäjänä. Teoksessa *Nainen housuissa. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2011*. Toim. H. Roiko-Jokela & E. Sironen. Helsinki: Suomen Urheiluhistoriallinen Seura. 37–56.
Seppinen, Ilkka 2007: Tarasti, Aarne. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001781. Viitattu 2.3.2023.
SLL 1974: *Suomen liikunnanopettajat / Finlands gymnastiklärare: 1973*. Lahti: Suomen Liikunnanopettajain Liitto.
SVO 1959: *Suomen voimistelunopettajat 1883–1959 / Finlands gymnastiklärare 1883–1959*. Lahti: Suomen Voimistelunopettajaliitto.
Tarasti, Eero 2021a: *Moi ja soi: Muistelmat*. Helsinki: Teos.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Helvi Mäntyvaara

Hauho 26.4.1906–13.4.1997 Tampere

Helvi Mäntyvaara

Filosofian maisteri Helvi Mäntyvaara[1] oli opettaja ja kirjailija sekä hengellisen ja isänmaallisen musiikin säveltäjä.[2] Hän toimi musiikinopettajana ja johtajana Lahden, Otavan (Mikkeli) ja Pohjois-Savon kansanopistoissa 1930-luvulla.[3] Hän johti kansanopistojen ja nuorisoseurojen kuoroja sekä esiintyi pianistina, urkurina ja laulajana. Musiikinopettajana hän työskenteli myös kouluissa.[4]

Kirjoitettuaan ylioppilaaksi Hämeenlinnan yhteiskoulusta (1925) Mäntyvaara opiskeli Helsingin yliopistossa vuodet 1925–1929. Hän opiskeli ensin teologiaa mutta vaihtoi pian pääaineekseen teoreettisen filosofian. Hänen sivuaineitaan olivat musiikkitiede, jota hänelle opetti muiden muassa kansanmusiikin tutkija ja säveltäjä Ilmari Krohn, Suomen ja Skandinavian historia sekä taidehistoria. Lisäksi hän suoritti kasvatusopin tutkinnon vuonna 1931.[5] Yksityisesti Mäntyvaara opiskeli laulua oopperalaulaja Antonietta Toinin ja pianonsoittoa pianisti-kirjailija Aino Kurki-Suonion ohjauksessa.[6] Yliopistoaikanaan Mäntyvaara osallistui Hämäläis-Osakunnan kansatieteellisiin retkiin keräten Hämeestä kansansävelmiä.[7] Hän laati keräämiensä sävelmien perusteella *Neljätoista kansanlaulusovitusta pianolle* (1928), joita hän esitti kotiseutu- ja kansanopistoaatteisiin liittyvissä tilaisuuksissa.[8]

Pianomusiikin ohella Mäntyvaara sävelsi kotiseutuaiheista ja hengellistä kuoromusiikkia sekä yhteislauluja, joista suuri osa syntyi kansanopistojen, kuorojen ja aatteellisten yhdistysten tarpeisiin.[9] Esimerkiksi *Hauholle* ja *Laulu Haapavedelle* kuuluvat paikalliskuorojen ohjelmistoihin edelleen. *Laulu Ainalilta* ylistää Haapavedellä sijaitsevaa lintujärveä.[10] Mäntyvaaran omaan runoonsa säveltämä *Kalvolan kaunis Madonna* viittaa alun perin Kalvolan kirkossa sijainneeseen mutta nykyään Kansallismuseossa olevaan keskiaikaiseen veistokseen.[11] Pohjoismaista Kansanopistokonferenssia varten syntyi lasten pienoisooppera *Keisari ja satakieli* (1936).[12] Tunnetuin Mäntyvaaran lauluista lienee kuorolaulu *Marian kehtolaulu Egyptissä*, joka on sävelletty opettaja-runoilija Mirjami Lähteenkorvan tekstiin.

Mäntyvaara kirjoitti lehtiin artikkeleita kansanopistoaatteesta, kotiseututyöstä, musiikista sekä yhteislaulun merkityksestä nuorison elämänkatsomuksellisessa kasvatustyössä.[13] Hän avusti useita lehtiä, kuten *Kansanopistoa*, *Musiikkitietoa* ja *Savon Miekkaa*.[14] *Aamulehteen* hän kirjoitti parikymmentä vuotta pakinoita nimimerkillä

https://doi.org/10.21435/ha.154

Teresia.[15] Lisäksi Mäntyvaara kirjoitti paikallishistoriaa käsitteleviä julkaisuja sekä päiväkirjoihinsa perustuvia muistelmia, joissa hän kertoo elämästään papinrouvana Savossa, Satakunnassa, Hämeessä ja Pohjanmaalla sekä vanhainkodin asukkaana Tampereella.[16] Musiikin, kansanopistoaatteen ja kotiseututyön ohella Mäntyvaaran sydäntä lähellä olivat setlementtityö, suojeluskunta- ja lottatoiminta.[17] Mäntyvaara kuului Mikkelin Kristillisen Taideseuran perustajajäseniin,[18] ja hän harjoitti kuvataidetta.[19]

Helvi Mäntyvaaran vanhemmat Ida Mikkola (s. Koivisto) ja Heikki Mikkola olivat maanviljelijöitä.[20] Lapsuuden kodissa harjoitettiin musiikkia, ja myös isoveli, Hätilän kartanoa isänsä jälkeen asuttanut maanviljelijä ja kansanedustaja Kaarlo Mikkola sävelsi.[21] Helvi Mäntyvaara avioitui vuonna 1938 pappi, sittemmin kirkkoherra ja rovasti Keijo Mäntyvaaran kanssa.[22]

Helvi Mäntyvaaran ensimmäinen sävellys oli 10–11-vuotiaana sepitetty laulumelodia *Luonnon säveliä*, josta hän laati myöhemmin yksinlaulun pianon säestyksellä.[23] Säveltäjän pojan Ilkka Mäntyvaaran mukaan noin kahdeksankymmentä Helvi Mäntyvaaran sävellystä on säilynyt yksityisessä perhearkistossa.[24] Muutama sävellys on saatavilla julkaistuna tai julkisista arkistoista.[25]

SV

Sävellyksiä

Sekakuorolle: *Laulu Haapavedelle* (Jaakko Ritola) (1954); *Hauholle* (Kyösti Kimpari) (1955); *Laulu Ainalilta* (Arvo Kippola) (1956); *Kotikirkko* (Helvi Mäntyvaara) (s.a.); *Kyynelhelmet* (Maria Siirtonen) (s.a.); *Marian kehtolaulu Egyptissä* (”Nuku pyhä lapsukainen”) (Mirjami Lähteenkorva) (s.a.); *Tuula Raakelin virsi* (O. Talasmo) (s.a.).

Hengellisiä ja yksinlauluja: *Kalvolan kaunis Madonna* (Mäntyvaara) (1971); *Kolme laulua Raamatun sanoihin* (Raamattu) (s.a.); *Kuu* (Elina Vaara) (s.a.); *Luonnonsäveliä* (Mäntyvaara) (s.a.); *Siivet* (Lähteenkorva) (s.a.); *Tähtikatto-kirkkoni* (Mäntyvaara) (s.a.); *Unnukka* (Toini Marjola) (s.a.). Yhteislaulu *Partiolippukunta Mikkelin Muurahaisten laulu* (Marja-Terttu Tolamo) (1934).

Pianolle: *Neljätoista kansanlaulusovitusta* (1928); *Syyslaulu* (s.a.). Lasten pienoisooppera *Keisari ja satakieli* (H. C. Andersenin mukaan Helvi Mäntyvaara) (1936).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Helvi Margareetta (Margareta) Mäntyvaara s. Mikkola. Kiitos Tuiki Latvalalle, joka antoi käyttöömme puhtaaksikirjoittamiaan versioita Mäntyvaaran sävellyksistä.
2 Toimijakuvaus Helvi Mäntyvaarasta, Helvi Mäntyvaaran arkisto, KA.
3 Esim. *HS* 11.8.1932; *MS* 6.9.1938; *US* 5.11.1962.
4 *Soisalon Seutu* 14.6.2016; *Lahti* 12.10.1935; "Muisteloita eräistä sananpalvelijoista, joita kohtasin vaellukseni varrella", 26, Helvi Mäntyvaaran arkisto, KA.
5 HY:n arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 24.8.2022. Ks. myös "Muisteloita", 15, KA; *HS* 10.10.1990; *AL* 12.1.2019; *Hämeen Sanomat* 10.4.2019.
6 "Muisteloita", 11, 26, KA.
7 *Hämeen Sanomat* 7.7.1928.
8 *HBL* 19.10.1928; *Ylioppilaslehti* 23.11.1929; *Kansanopistokaikuja* 1.4.1932; *Nuorisoseuratyö* 1.1.1937.
9 Helvi Mäntyvaaran musiikkikäsikirjoitukset, KK; Helvi Mäntyvaaran puhtaaksikirjoitetut sävellykset (Tuiki Latvalan hallussa); "Muisteloita": liitteet (musiikkikäsikirjoitukset), KA.
10 *Itä-Häme* 24.4.1956.
11 "Muisteloita": liitteet (musiikkikäsikirjoitukset), KA.
12 *Nyland* 29.8.1936.
13 Esim. *MT* 1.11.1938; *Kansanopisto* 1.1.1939; *Kotimaa* 24.10.1939.
14 Esim. *MT* 1.3.1943 ja 1.1.1944; *Savon Miekka* 1.5.1945.
15 *HS* 11.8.1932; *AL* 12.1.2019; toimijakuvaus Helmi Mäntyvaarasta, KA.
16 Esim. Mäntyvaara 1990 & 1993.
17 *Warkauden Lehti* 2.2.1939; *Savon Miekka* 1.5.1945.
18 *Länsi-Savo* 19.4.1953.
19 *Kotimaa* 16.5.1997.
20 Geni.com.
21 *Hämeen Sanomat* 7.6.1940.
22 *Sisä-Suomi* 23.4.1938; *Kansanopistokaikuja* 1.7.1938.
23 Mäntyvaaran puhtaaksikirjoitetut sävellykset.
24 *AL* 12.1.2019.
25 Mäntyvaaran musiikkikäsikirjoitukset, KK; "Muisteloita": liitteet (musiikkikäsikirjoitukset), KA; ks. myös Mäntyvaara 1955; Pohjois-Pohjanmaan liitto 1997, 10–11. Mäntyvaaran tuotantoa ovat tehneet tunnetuksi Tampereen tuomiokirkon urkuri Matti Hannula ja muusikko Juha Repo. Tampereen seurakunnat 2019; *AL* 12.1.2019; *Hämeen Sanomat* 10.4.2019.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helvi Mäntyvaaran puhtaaksikirjoitetut sävellykset / Tuiki Latvalan hallussa
Kansallisarkisto
Helvi Mäntyvaaran arkisto
käsikirjoitus: "Muisteloita eräistä sananpalvelijoista, joita kohtasin vaellukseni varrella" (sis. nuottiliitteen) (1991)
toimijakuvaus (arkistokuvaus) Helvi Mäntyvaarasta
Kansalliskirjasto
Helvi Mäntyvaaran musiikkikäsikirjoitukset

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Geni.com: Helvi Margareta Mäntyvaara. Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Helvi-Margareta-M%C3%A4ntyvaara/6000000114281670921. Viitattu 21.11.2022.
Helsingin yliopiston arkiston ja kirjaamon sähköpostitiedonanto 24.8.2022
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Mäntyvaara, Helvi 1955. Laulu Haapavedelle [nuotti]. – *Kirkko ja musiikki* 3 s. 40.
Mäntyvaara, Helvi 1990: *Asukkaana vanhainkodissa*. Helsinki: Vanhustyön Keskusliitto.
Mäntyvaara, Helvi 1993: *Kokemuksia, muistoja ja mietteitä*. Helsinki: Vanhustyön Keskusliitto.
Pohjois-Pohjanmaan liitto 1997: *Pohjois-Pohjanmaan kotiseutulaulut*. Ylivieska: Pohjois-Pohjanmaan liitto.

Kirjallisuus

Tampereen seurakunnat 2019: Matti Hannulan ja Helvi Mäntyvaaran muistokonsertti Tuomiokirkossa 13.1. Tampereen seurakuntien uutinen 11.1.2019. https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/uutiset_ja_media/uutiset_2019/matti_hannulan_ja_helvi_mantyvaara_muistokonsertti_tuomiokirkossa_13.1..44483.news#70b61329. Viitattu 22.7.2022.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sirkka Valkola-Laine

Helsinki 31.5.1906–27.3.2002 Helsinki

Useat sukupolvet Suomessa osaavat Sirkka Valkola-Laineen[1] säveltämiä ja sanoittamia lastenlauluja, kuten kappaleet *Raparperin alla* (”Äidin kasvimaalla”) ja *Kissanpoikien saunamatka* (”Kolme pientä kissanpoikaa Nippe, Nappe, Nöpötin”). Sittemmin klassikoiksi muodostuneita lastenlauluja Valkola-Laine sävelsi myös muiden teksteihin, joista mainittakoon vaikkapa Aila Nissisen tekstiin sävelletty *Myyrälaulu* (”Kas myyrä Matikainen hän pientareella tuolla tallustaa”). Valkola-Laine on yksi modernin suomalaisen varhaismusiikkikasvatuksen uranuurtajia ja musiikkileikkikoulun kehittäjiä sekä huomattavan tuotannon lastenlaulujen parissa luonut säveltäjä.

Maikki (Riitta) Valkolan (s. Tihverä) ja insinööri Väinö Valkolan perheeseen syntynyt Valkola-Laine opiskeli pianonsoittoa Gerda ja Ilmari Weneskosken johdolla vuosina 1915–1920 näiden perustamassa Tampereen Musiikkikoulussa. Ylioppilaaksi Valkola-Laine kirjoitti Helsingin Uudesta Yhteiskoulusta vuonna 1926.[2] Avioliiton insinööri Tauno Laineen kanssa hän solmi syyskuussa 1934.[3]

Tiedot Valkola-Laineen elämästä ja musiikkitoiminnasta ennen 1940-luvun loppua ovat vähäiset. Hän alkoi 1950-luvun taitteessa tulla tunnetuksi säveltäjänä, ensin naisen intohimoa suorasanaisesti kuvaavan ja feministiseksi klassikoksi muodostuneen *Mä olen nainen* -tangon säveltäjä-sanoittajana (nimellä L. Sirkka).[4] Suositun iskelmän levytti ensin Metro-tytöt-lauluyhtyeen johtajana tunnettu Hertta Louhivuori (s. Väkeväinen) (1948) ja sittemmin Vera Telenius ja Ritva Oksanen. Kun Valkola-Laine nousi myöhemmin kansalliseen kuuluisuuteen musiikkikasvattajana ja lastenmusiikin säveltäjänä, hänen taustansa rohkeaksi mielletyn tangon tekijänä herätti lehdistössä ihmetystä.[5]

Tangoa seurasi saman vuoden joulumarkkinoille julkaistu lastenlaulukokoelma *Punahilkka ja muita lastenlauluja*.[6] 1950-luvun kuluessa Valkola-Laine loi nimeä musiikkikasvattajana ja säveltäjänä Yleisradion *Lastentunti*-ohjelmassa sekä Nuoren Voiman Liitossa.[7] Hänen laulujaan julkaistiin lastenlaulukokoelmissa, ja niitä esitettiin lapsille suunnatuissa konserteissa, kuten esimerkiksi Valkola-Laineen järjestämässä lasten juhlakonsertissa Helsingin Suomalaisessa Yhteiskoulussa Nervanderinkadulla vuonna 1957.[8] Seuraavan laululeikkejä sisältävän nuottikirjansa *Lapset juhlivat* säveltäjä julkaisi vuonna 1958. Se kokosi yhteen tekijänaisia eri taiteen aloilta: Valkola-Laine käytti useissa lauluissaan runoilija Kirsi Kunnaksen tekstiä, ja kuvituksen laati kuvataiteilija ja kuvataidekasvattaja Kylli Koski, joka oli televisiossa satuja piirtänyt ”Kylli-täti”.[9]

Valkola-Laine perusti vuonna 1958 Helsinkiin oman musiikkileikkikoulunsa.[10] Kouluun viitataan usein Suomen ensimmäisenä musiikkileikkikouluna,[11] mutta Heidi Sundblad-Halme oli jo kuusi vuotta aiemmin kokeillut vastaavaa, joskaan ei yhtä pitkäjänteisellä menestyksellä.[12] Voidaan myös huomioida, että Edith Sohlström perusti

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sirkka Valkola-Laine

Poriin musiikillis-liikunnallisen lastentarhan 1910-luvun puolivälissä,[13] ja että musiikkileikkikoulutyyppistä toimintaa kehittivät monet säveltäjänaiset 1900-luvun taitteesta alkaen esimerkiksi Helsingissä Ebeneser-lastentarhassa ja Sedmigradskyn koulussa. Valkola-Laineen musiikkileikkikoulu saavutti kuitenkin suuren suosion, ja siitä on säilynyt elokuvamateriaalia vuoden 1960 *Finlandia-katsauksen* (nro 466) osana.[14] 1960-luvun loppupuolelle tultaessa koululla oli oma jousiorkesteri, jota Valkola-Laine johti.[15] Koulussa suosittiin orffilaista musiikki- ja liikuntapedagogiikkaa. Tätä säveltäjä ja musiikkipedagogi Carl Orffin nimeä kantavaa monitaiteista ja lapsilähtöistä kasvatusajattelua kehittivät esimerkiksi sellaiset keskieurooppalaiset muusikko- ja taiteilijanaiset kuin Dorothee Günther, Gunild Keetman ja Gertrud Orff-Willert 1920-luvulta lähtien.[16] Valkola-Laine oli kiinnostunut uusista taidekasvatuksen suuntauksista ja eri taiteen aloista ja edisti Suomessa esimerkiksi nukketeatterikulttuuria.[17]

Samoihin aikoihin leikkikoulun kanssa sai alkunsa Valkola-Laineen johtama lapsikuoro Satulaulajat.[18] Alakouluikäisistä koostunut kuoro esiintyi usein radiossa laulaen niin Valkola-Laineen sävellyksiä kuin klassisen musiikin perinteisiä teoksia, kuten W. A. Mozartin ja Ludwig van Beethovenin lauluja.[19]

Valkola-Laineen lastenlaulukokoelmista otettiin useita painoksia. Hän julkaisi 1960- ja 1970-luvulla myös kokoelmia, jotka sisälsivät osin hänen aiempaa tuotantoaan ja osin uusia kappaleita. Suurin osa Valkola-Laineen lauluista on suunnattu leikki- ja alakouluikäisten lasten kotikäyttöön yksinkertaistettuine säestyksineen ja laululeikkiohjeineen. Joukosta löytyy myös konserttiesityksiin tarkoitettuja sävellyksiä, kuten kuorolaulu *Suomen lipulle*.[20] Valkola-Laineen lastenoopperaa *Kielotyttö* esittivät hänen musiikkileikkikoulunsa oppilaat 1960-luvun lopulla Linnanmäellä sekä musiikkileikkikoulun 10-vuotisjuhlassa.[21] Keväisen luonnon heräämistä kuvaava teos pohjautuu virolaisen August Kitzbergin kirjoittamaan samannimiseen satuun (viroksi *Piibelehe neitsi*), josta tuli Suomessakin suosittu Martti Haavion suomennoksena sekä näytelmäsovituksena.[22]

Sirkka Valkola-Laineen säveltuotanto jatkoi suomalaisen lastenmusiikin kukoistavaa sävellyskulttuuria varhaisten uranuurtajien, kuten Sofie Litheniuksen, Ellen Nervanderin ja Lilli Thunebergin, jalanjäljissä. Laulujen aiheet liittyvät luontoon,

https://doi.org/10.21435/ha.154

kotipiiriin, uskontoon ja isänmaahan. 1940- ja 1950-luvulla julkaistuissa lauluissa kuvastuvat aikakauden heteronormatiiviset sukupuoli- ja kasvatuskäsitykset sekä keskiluokkaiset ydinperheihanteet, mistä esimerkiksi mainittakoon laulu *Äiti leipoo* (kokoelmassa *Punahilkka ja muita lastenlauluja*).[23] Toisaalta Valkola-Laine pyrki tavoittamaan lauluillaan lapsille itselleen ajankohtaisia asioita, mistä yksi esimerkki on *Motskarilaulu*; ajan sukupuolikäsitysten mukaisesti säveltäjä kertoo laulukokoelmansa esipuheessa suunnanneensa laulun pojille.[24] Ehkä parhaiten Valkola-Laineen tuotannosta ovat aikaa kestäneet aina ajankohtaiset ja useita sukupolvia ihastuttaneet eläinaiheiset laulut, kuten Hilja Haahden runoon sävelletty *Oravasatu* (”Olipa pikkuinen oravanpoika”). Niitä on levytetty[25] sekä julkaistu lukuisissa toivelaulukirjoissa, koulun musiikinkirjoissa ynnä muissa kokoomateoksissa aina tähän päivään saakka.

NKK

Sävellyksiä

Lastenlauluja pianon säestyksellä: *Punahilkka ja muita lastenlauluja* (Sirkka Valkola-Laine) (1948): (1) *Heikin vesivärit,* (2) *Raparperin alla,* (3) *Tuutulaulu,* (4) *Kukko-Malli kuopus,* (5) *Västäräkit,* (6) *Äiti leipoo korvapuusteja,* (7) *Mansikka,* (8) *Kultakotelo,* (9) *Ankanpojan matka,* (10) *Äidin pieni mestari,* (11) *No nyt on joulu tullut!,* (12) *Punahilkka*; *Peppe ja Jeppe* (Valkola-Laine [?]) (n. 1948); *Kaivaja-Tönkkäri* (Valkola-Laine [?]) (n. 1948); *Hirveä lintu* (Valkola-Laine [?]) (n. 1948); *Marjatan puuhat* (Valkola-Laine [?]) (n. 1948]); *Lapset juhlivat I* (1958): (1) *Kotikulta* (Osmo Orjanheimo), (2) *Joppe matkustaa* (Kirsi Kunnas), (3) *Elli, velli ja karamelli* (Valkola-Laine), (4) *Musta Kikujuu* (Kunnas), (5) *Toko* (Maija Konttinen), (6) *Marjukan karitsa* (Kunnas), (7) *Kun kissa on poissa* (Valkola-Laine), (8) *Oravasatu* (Hilja Haahti), (9) *Neiti Muttunen* (Kunnas), (10) *Salli ja siili* (Valkola-Laine), (11) *Kissanpoikien käsineet* (Kunnas), (12) *Lokki* (Kunnas), (13) *Syyslehtien tanssi* (Valkola-Laine), (14) *Tuulen tuutulaulu* (Kunnas), (15) *Tämä pieni possu* (Kunnas), (16) *Tonttutanssi* (Valkola-Laine), (17) *Harmaa Hessu* (Kunnas), (18) *Talviilta* (Einari Vuorela), (19) *Auringon nousu* (F. E. Sillanpää) (20) *Niityllä* (Orjanheimo), (21) *Kenkätalon eukko* (Valkola-Laine), (22) *Motskarilaulu* (Valkola-Laine), (23) *Heinäsirkan kilpaajot* (Valkola-Laine), (24) *Suomen lipulle* (Valkola-Laine) (lapsikuorolle pianon säestyksellä), (25) *Pimpula pampula* (Kunnas); *Lapset juhlivat II* (1965): *Aamurukous* (Valkola-Laine), *Myyrälaulu* (Aila Nissinen), *Rusakkolaulu* (Nissinen) (myös lapsikuorolle ja pianolle), *Syksy myyrä Matikaisen puutarhassa* (Nissinen), *Haitula* (Kunnas), *Haitula ja nappi* (Kunnas), *Haitulan hattu* (Kunnas), *Muusa ja Ruusa* (Kunnas), *Tiina tillikka* (Kunnas), *Kissimirri, kissimirri* (Kunnas), *Kissankello kilkkaa* (Kunnas), *Pieni tytön lillukka* (Kunnas), *Keinuhevonen* (Kunnas), *Eukon patenttilääke* (Kunnas) (myös lapsikuorolle), *Tiitiäisen tuutulaulu* (Kunnas), *Pikkuminnan uniloru* (Sakari Räsänen), *Kisu ja Vasu* (Valkola-Laine), *Lasten laulu koulumatkalla* (Zachris Topelius), *Kananpojat* (Martti Haavio), *Kun meille tuotiin kissanpoika* (Valkola-Laine), *Emoa odotellessa* (Valkola-Laine), *Saunatiellä* (Aune Laaksi), *Jeesuslapsi kodissaan* (Ester Ahokainen), *Savileivät* (Ahokainen), *Kadonnut karitsa* (Ahokainen), *Tonttuvekkuli* (Ahokainen), *Tulkaa lapset laulamaan* (Ahokainen), *Lapsen joulurukous* (Hilkka Luoma), *Tule, joulu* (Ahokainen), *Vihreällä oksalle* [instrumentaali]; *Pilvileikki ja muita lastenlauluja* (1975), aiemmin julkaistujen lisäksi: *Kissanpoikien saunamatka* (Valkola-Laine), *Tili-pikkuinen ja Trau-takkunen* (Valkola-Laine), *Koira ja pallo* (Valkola-Laine), *Pikku-Minnan yö* (Sakari Räsänen), *Pikku-Minnan marjat* (Räsänen), *Pilvileikki* (Aini Setälä), *Korvatunturin pajassa* (Valkola-Laine), *Lasten joululaulu* (Eino Sormunen); *Aa, aa, vauvaa* (tuntematon) (s.a.); *Kaisan kukkaro* (tuntematon) (s.a.).

Lapsikuorolle a cappella: *Lapset juhlivat II* (1965): *Kaniinin päivälliset* (Valkola-Laine), *Joulun odotus* (Ahokainen), *Eukon patenttilääke* (Kunnas) (myös laululle ja pianolle). Lapsikuorolle ja pianolle: *Lapset juhlivat II* (1965): *Rusakkolaulu* (Nissinen) (myös laululle ja

https://doi.org/10.21435/ha.154

pianolle), *Paimenpoika* (Kunnas), *Siilin kuutamo* (Kunnas), *Äitien päivänä* (Valkola-Laine), *Siipirikko* (Ahokainen), *Pieni Jeesuslapsonen* (Valkola-Laine).

Lastenooppera *Kielotyttö* (August Kitzbergin [suom. Martti Haavio] mukaan Valkola-Laine) (1966). Yksinlauluja/iskelmiä: *Mä olen nainen* -tango (Valkola-Laine) (1948).

Viitteet

1 Aune Sirkka Valkola-Laine s. Valkola.
2 Auvinen 2012; *AL* 16.12.1919; *HS* 30.5.1926; *Lopen Lehti* 13.7.2016; Kianto-Wichmann 1979. Mervi Kianto-Wichmannin mukaan Valkola-Laine opiskeli pianonsoittoa myös Helsingin Musiikkiopistossa Eino Lindholmin johdolla 1920-luvulla, mutta emme ole onnistuneet löytämään tiedolle vahvistusta.
3 *HS* 11.9.1934.
4 Sirkka Valkola-Laineen painetut nuottijulkaisut, KK.
5 *US* 3.11.1976.
6 Sirkka Valkola-Laineen painetut nuottijulkaisut, SM; *US* 19.12.1948.
7 Esim. *SSD* 30.3.1952; *US* 2.1.1954 ja 16.1.1959.
8 *SSD* 10.3.1957; *US* 25.3.1957.
9 Valkola-Laineen painetut nuottijulkaisut, SM.
10 Lehtileikkeet, Sirkka Valkola-Laineen henkilömappi, SM; Kianto-Wichmann 1979.
11 Esim. Marjanen 2005, 25. Käsitystä on korjannut muun muassa Jukka Kuha. Kuha 2017, 554.
12 Ks. Sundblad-Halmeen elämäkerta.
13 Ks. Sohlströmin elämäkerta.
14 KAVI.
15 *US* 6.1.1968; Kianto-Wichmann 1979.
16 Kalcher 2022. Valkola-Laineen musiikkikasvatusperiaatteista ks. Marjanen 2009, 389; Ollaranta & Simojoki 1989, 160.
17 Lehtileikkeet, SM; ks. myös esim. *Kansan Uutiset* 28.8.1963; *ESS* 28.2.1964.
18 Esim. *SSD* 28.5.1958; *ESS* 31.12.1959; Kianto-Wichmann 1979.
19 Lehtileikkeet, SM.
20 Valkola-Laineen painetut nuottijulkaisut, KK ja SM; Sirkka Valkola-Laineen musiikkikäsikirjoitukset, Musiikki Fazerin arkisto, KK; Sirkka Valkola-Laineen musiikkikäsikirjoitus *Lastenlauluja* (1956), Susanna Välimäen kotiarkisto.
21 *US* 18.5.1966 ja 25.4.1968. Oopperan partituuria ei ole löytynyt julkisista arkistokokoelmista.
22 Kitzberg 1944; ks. esim. *Johtajapolku* 1.8.1943.
23 Valkola-Laineen painetut nuottijulkaisut, SM.
24 Valkola-Laineen esipuhe kokoelmaan *Lapset juhlivat I*, Valkola-Laineen painetut nuottijulkaisut, SM.
25 Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro, Yle Arkisto.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Musiikki Fazerin arkisto: Sirkka Valkola-Laineen musiikkikäsikirjoitukset
Sibelius-museo
Sirkka Valkola-Laineen henkilömappi: lehtileikkeet
Susanna Välimäen kotiarkisto
Sirkka Valkola-Laineen musiikkikäsikirjoitus

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja audiovisuaalinen aineisto

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti: *Finlandia-katsaus* nro 466 (1960)
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Kitzberg, August 1944 [1903]: *Kielotyttö*. Suom. Martti Haavio. Porvoo: WSOY.
Sibelius-museo: Sirkka Valkola-Laineen painetut nuottijulkaisut
Yle Arkisto: Yleisradion digitaalinen medianhallintajärjestelmä Metro

Kirjallisuus

Auvinen, Sakari 2012: Valkola, Väinö. *Suomen talouselämän vaikuttajat* -verkkojulkaisu. Studia Biographica 8. Helsinki: SKS. https://kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/henkilo/445. Viitattu 23.3.2023.
Kalcher, Anna Maria 2022: Bedeutende und spezifische Beiträge: Frauen als wichtige Impulsgeberinnen der "Elementaren Musikübung". Teoksessa *Das Lehren lernen: Instrumentalpädagogik auf dem Weg ins 20. Jahrhundert*. Toim. Freia Hoffmann & Ivo I. Berg. Mainz: Schott. 155–168.
Kianto-Wichmann, Mervi 1979: Valkola-Laine, Aune Sirkka. Teoksessa *Otavan iso musiikkitietosanakirja 5: Raphael – Öttingen*. Toim. Tuula Kaurinkoski ym. Helsinki: Otava. 562.
Kuha, Jukka 2017: *Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa: Toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969*. Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 27. Helsinki: HY, Musiikkitiede.
Marjanen, Kaarina 2005: *Musiikkileikkikoulun opettaja, varhaisiän musiikkikasvatuksen ekspertti: Työelämä haasteena koulutukselle*. Musiikkikasvatuksen lisensiaatintutkielma, Jyväskylän yliopisto.
Marjanen, Kaarina 2009: Musiikkisuunnittelu varhaisiän musiikinopetuksen näkökulmasta. Teoksessa *Musiikkikasvatus: Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Toim. Jukka Louhivuori, Pirkko Paananen & Lauri Väkevä. Helsinki: FiSME. 385–405.
Ollaranta, Ritva & Maija Simojoki 1989: *Laulan lasten lailla: Musiikin varhaiskasvatuksen opas*. Helsinki: Otava.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maija Hellqvist-Väänänen

Lahti 29.12.1906–31.7.1985 Helsinki

Maija Hellqvist-Väänänen[1] oli laulun- ja musiikinopettaja sekä lastenmusiikin ja kuoromusiikin säveltäjä. Kirjoitettuaan ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta Tyttölyseosta (1924)[2] hän opiskeli Helsingin Konservatoriossa vuosina 1924–1928, pääaineenaan pianonsoitto ja muina aineinaan yksinlaulu, Dalcroze-musiikkiliikunta sekä piano-, laulu- ja kuoropedagogiikka.[3] Hän työskenteli kouluissa laulun- ja musiikinopettajana sekä johti kuoroja. Pitkäaikaisin työpaikka hänellä oli omassa entisessä opinahjossaan, Helsingin Suomalaisessa Tyttölyseossa/Tyttönormaalilyseossa, jossa hän opetti yli kolmekymmentä vuotta (1931–1964).[4] Siellä hänen edistykselliseen opetusvälineistöönsä kuuluivat jo 1950-luvulla rytmisoittimet ja gramofoni.[5]

Musiikkipedagogiikkaa Hellqvist-Väänänen kehitti vaikuttamalla Suomen laulunopettajain yhdistyksessä (myöh. Koulujen musiikinopettajat ry) ja Suomen Musiikinopettajain Liitossa sekä alan kansainvälisissä tapahtumissa. Hän esitelmöi Tyttönormaalilyseota varten laatimastaan yhdeksänvuotisesta musiikin opetussuunnitelmasta; tyttökouluissa musiikki oli kaikille pakollinen oppiaine jokaisella luokka-asteella.[6] Yhdessä kollegoidensa kanssa Hellqvist-Väänänen toimitti koululaulukirjoja.[7] Lisäksi hän toimitti kuoromusiikin kokoelmia, joista jotkut sisältävät hänen omia sävellyksiään.[8]

Hellqvist-Väänänen oli vuodet 1948–1960 naimisissa musiikinopettaja Jorma Väänäsen kanssa.[9] Hellqvist-Väänäsen äiti oli Selma Hellqvist (s. Myrberg). Hänen isänsä Lars Hellqvist kuoli hänen ollessaan kymmenen vanha.[10] Vanhemmilla oli kauppa ja teknisen alan liikeyritys Lahdessa.[11]

SV

Sävellyksiä

Koululaulu *Hyvää yötä* (Antti Rytkönen) (1932). Muuta lastenmusiikkia, koulu-, yhteis- ja kuorolauluja.

Viitteet

1 Maija Margareta Hellqvist-Väänänen s. Hellqvist.
2 Palosuo ym. 1970, 186.
3 HMO:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA; ks. myös Dahlström 1982, 418.
4 Palosuo ym. 1970, 186; Kuka kukin on 1954, 204; *US* 13.5.1953.
5 Hellqvist-Väänänen 1955.
6 Sidoroff 2008, 93.
7 Kuka kukin on 1954, 204; ks. esim. Hellqvist-Väänänen, Keravuori & Relander 1938.
8 Esim. Backman-Pitkänen ym. 1932–1936.
9 Palosuo ym. 1970, 186; Kuka kukin on 1954, 204.
10 HMO:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA.
11 *Lahden Lehti* 30.9.1903 ja 22.11.1907; *Registertidning för varumärken* 1.1.1913.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maija Hellqvist-Väänänen (takana oikealla) Suomen laulunopettajain yhdistyksen 40-vuotisjuhlaillallisella ravintola Adlonissa Helsingissä. Takana vasemmalta: Sylvia von Pfaler, Enni Hakkarainen, Bertta Sipilä ja Kerttu Kuosmanen. Edessä vasemmalta: Rakel Suominen, Matti Juvonen ja Inkeri Keravuori.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston oppilasmatrikkeli 1922–1928

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Backman-Pitkänen, Iris, Aino Nurmio, Inkeri Keravuori & Bertha Relander (toim.) 1932–1936: *Lauluiloa nuorisolle*. Helsinki: Otava.

Hellqvist-Väänänen, Maija 1955: Tyttölyseon musiikinopetuksen järjestelystä. – *Suomen Laulunopettajain Yhdistyksen Vuosikirja* 1955 s. 20–26.

Hellqvist-Väänänen, Maija, Inkeri Keravuori & Bertha Relander 1938: *Opi laulamaan: Laulukirja oppikouluja varten*. Helsinki: Otava.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Kuka kukin on 1954: *Kuka kukin on: (Aikalaiskirja): Henkilötietoja nykypolven suomalaisista*. Helsinki: Otava.

Palosuo, Maini, Terhi Tammilehto & Kerttu Itkonen 1970: *Tyttönormaalilyseon matrikkeli III–IV, 1919–1969*. Helsinki: HESTEO.

Sidoroff, Tuomas 2008: *Laulunopetuksesta musiikinopetukseksi: Suomen koulujen musiikkikasvatuksen murrosvaihe aikalaisten kirjoituksissa 1952–1973*. Musiikkikasvatuksen opinnäyte. Helsinki: SA.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Elma Finne

Kruunupyy 5.5.1907–17.12.1977 Helsinki

Elma Finne[1] lukeutuu hengellisen musiikin ja kirjallisuuden tekijöihin. Alun perin laulajaksi kouluttautunut Finne tunnettiin elinaikanaan kuoronjohtajana, runoilijana ja ruotsinkielisen *Kyrkans ungdom* -herätysjärjestön aktiivina. Hän oli myös laulumusiikin säveltäjä.

Finne syntyi vuonna 1907 Pohjanmaalla ruotsinkieliseen opettajaperheeseen, jossa harrastettiin raittiusaatetta. Hänen vanhempansa olivat Hilda Ingo (s. Klockars) ja Herman Ingo.[2] Elma Finne esiintyi pienestä pitäen laulajana paikallisissa tilaisuuksissa, kuten Marttayhdistyksen iltamissa ja kansanjuhlilla.[3] Lapsuus- ja nuoruusvuosia varjostivat usean sisaruksen kuolema keuhkosairauteen, josta Finne itsekin kärsi aikuisiällään.[4]

Nuorena Elma Finne suunnitteli laulajanuraa, mutta avioiduttuaan pastori Fingal Finnen kanssa ja tultuaan raskaaksi hän suuntasi musiikilliset pyrintönsä kirkon piiriin ja yhdistystoimintaan.[5] Muusikkona ja musiikkiorganisaattorina hän vaikutti niiden paikkakuntien musiikkielämään, joissa pariskunta 1930-luvulta eteenpäin toimi, esimerkiksi Kemiössä, Kaskisissa ja Dragsfjärdissä.[6] Elma Finne esiintyi laulajana kirkollisissa tilaisuuksissa sekä johti perustamiaan naiskuoroja, sävelsi, opetti musiikkia ja toimi välillä kanttorin sijaisenakin.[7] Finnen johdolla Kaskisen naiskuoro teki vierailumatkan Ruotsin Grännaan vuonna 1948.[8]

Musiikkitoimintansa ja seurakuntatyönsä ohella Finne toimi *Kyrkans ungdom* -järjestön ja raittiusyhdistysten hallituksissa.[9] Hän julkaisi lehdissä nuorille ja lapsille tarkoitettuja novelleja.[10] Myöhemmällä iällä häneltä ilmestyi kaksi runokokoelmaa, *Nära jord och himmel* (”Maan ja taivaan lähellä”, 1970) sekä *Tillförsikt* (”Luottamus”, 1973). Samoihin aikoihin hän toimitti nuorena kuolleen sisarensa Erna Ingon (1901–1921) päiväkirjat.[11] Elma Finnen aforistisia runoja on julkaistu myös postuumisti pohjalaisissa sanomalehdissä.[12]

Finne kantoi vastuun perheensä taloudenpidosta ja lastenkasvatuksesta, kuten yleensäkin keskiluokkaisten naisten odotettiin tekevän 1900-luvun alkupuolen Suomessa. Rovastin rouvana hänen oli järjestettävä edustuspäivällisiä ja kestittävä kiertäviä saarnaajia,[13] ja hänen oletettiin näyttävän seurakunnan naisille moraalista esimerkkiä. Tehtävä oli raskas, ja Finne koki usein joutuneensa seurakuntalaisten silmätikuksi. Esimerkiksi hänen värikkäät leninkinsä herättivät paheksuntaa niissä, joiden mielestä ainoa sallittu vaateväri papin puolisolle oli musta.[14] Kaikki seurakuntalaiset eivät myöskään jakaneet Finnejen myönteistä suhtautumista ekumeniaan ja naispappeuteen.[15]

Säveltäminen oli Elma Finnen arjessa läsnä, etenkin 1930–1960-luvulla. Hänen yksinlauluissaan ja kuoroteoksissaan kuuluvat kristilliset aiheet sekä protestanttisen

https://doi.org/10.21435/ha.154

kirkkomusiikin ja virsiperinteen vaikutteet. Finne esitti omia teoksiaan laulusolistin ja kuoronjohtajan ominaisuudessa konserteissa ja alueradiossa.[16] Hänen tunnetuin kuoroteoksensa *Vårpsalm* (”Kevätvirsi”) kantaesitettiin Kaskisissa kuoronjohtokurssilla, jolle hän osallistui säveltäjä Bengt Carlsonin oppilaana.[17]

Elma Finne

Henkilökohtainen jumalasuhde on Finnen runo- ja säveltuotannon ydinteema. Tästä esimerkiksi käy Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ruotsinkieliseen virsikirjaan sittemmin päätynyt virsi *Sången om Kristus* (”Laulu Kristuksesta”, virsi 311). Sigurd Norrgårdin tekstiin sävellettyä laulua luonnehtivat valoisat ja harkitun yksinkertaiset melodiakulut.[18] Finnen säveltämä on myös Turun Marttayhdistyksen tunnushymni vuodelta 1961.[19] Monet muut säveltäjät, esimerkiksi musiikkitieteilijänäkin tunnettu kuoronjohtaja John Rosas sekä Sulo Salonen, ovat laatineet sovituksia Finnen hengellisistä sävellyksistä.[20]

Elma Finne vaikutti seurakunta- ja kirkollisissa piireissä koko elämänsä.[21] Hän menehtyi vaikeaan sairauteen joulukuussa 1977.[22] Hänen taiteellinen tuotantonsa elää edelleen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä.

NKK

Sävellyksiä

Naiskuorolle: *Du skänkte oss o Gud ett fosterland* (Jacob Tegengren) (1945) [k]; *Min barndoms kyrka* (Max Oterdahl) (sov. John Rosas) (1949); *Solnedgång över sundet* (tuntematon) (1950); *Martha-sång* (Turun Marttayhdistyksen tunnuslaulu, sov. John Rosas) (Viola Renvall) (1961) (myös yhteislauluna). Sekakuorolle: *Vårpsalm* (Jarl Hemmer) (1949); *Där stiger en mås* (Nino Runeberg) (s.a.); *Motto för F. S. N.* [Finlandssvenska Nykterhetsföreningen] (tuntematon) (sov. Sulo Salonen) (s.a.).

Yksin-, yhteis- ja hengellisiä lauluja pianon tai urkujen säestyksellä: *Din boning, Herre, är ett ljuvligt hem* (Jacob Tegengren) (1947[?]) [k]; *Sången om Kristus* (Sigurd Norrgård), Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ruotsinkielisen virsikirjan [1986] virsi 311 (1955); *Martha-sång* (Turun Marttayhdistyksen tunnuslaulu) (Renvall) (1961) (myös naiskuorolle); *Förtröstan* (Greta Langensköld) (sov. Salonen) (s.a.); *Han var sargad för våra överträdelsers skull* (Raamattu) (sov. Salonen) (s.a.); *Herren är min herde* (Raamattu) (sov. Salonen) (s.a.); *Pärlan* (John Wiking) (sov. Salonen) (s.a.); *Mitt barndomshem* (Elma Finne) (s.a.); *Vad har han gjort?* (Tyko Hedlund) (sov. Salonen) (s.a.).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Elma Maria Finne s. Ingo.
2 *VBL* 8.6.1944 ja 24.10.1944.
3 Esim. *Vasa-Posten* 10.1.1920 ja 15.7.1924.
4 Isaksson 2008, 7.
5 Ibid.; Elma Finnen kirje Max von Bonsdorffille 4.3.1946, Max von Bonsdorffin kokoelma, ÅA.
6 Esim. Fingal Finnen kirje Karl-Erik Forssellille 20.3.1969, Karl-Erik Forssellin kokoelma, ÅA.
7 *Annonsblad för Kimito, Dragsfjärd, Västanfjärd och Hitis* 9.6.1932 ja 22.7.1948; *HBL* 2.6.1943 ja 1.12.1949; *Kaskö Tidning* 5.3.1941, 30.6.1943 ja 22.12.1943.
8 *HBL* 3.8.1948.
9 Esim. *Kyrkans ungdom* 1.6.1931 ja 1.4.1934; *Syd-Österbotten* 14.3.1944; *ÅU* 7.7.1947; Elma Finnen kirje Karl-Erik Forssellille 3.2.1967, ÅA.
10 *VBL* 18.11.1945.
11 Ks. Finne 1970 & 1973; Ingo 1976.
12 Esim. *Jakobstads Tidning* 21.5.1988.
13 Isaksson 2008, 22, 31–32.
14 Ibid. 34–35.
15 Ibid. 32.
16 Esim. *VBL* 24.1.1942.
17 *HBL* 28.6.1949.
18 Psalmbok 2021 [1986], virsi 311. Ks. myös Björkstrand 1999, 175.
19 Elma Finnen musiikkikäsikirjoitukset sekä painetut nuottijulkaisut, SM.
20 Finnen musiikkikäsikirjoitukset sekä John Rosasin ja Elma Finnen kirjeenvaihto 1961–1962, SM.
21 Lehtileikkeet, Elma Finnen henkilömappi, SM.
22 Isaksson 2008, 42–43.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Elma Finnen henkilömappi: lehtileikkeet
Elma Finnen musiikkikäsikirjoitukset
John Rosasin ja Elma Finnen kirjeenvaihto
Åbo Akademin kirjasto
Karl-Erik Forssellin kokoelma: Fingal Finnen ja Elma Finnen kirjeet Karl-Erik Forssellille
Max von Bonsdorffin kokoelma: Elma Finnen kirje Max von Bonsdorffille

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Finne, Elma 1970: *Nära jord och himmel*. Helsinki: Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland.
Finne, Elma 1973: *Tillförsikt*. Helsinki: Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland.
Ingo, Erna 1976: *Ung längtan*. Toim. Elma Finne. Vaasa: Vasa Församlingsförbundets Förlag.
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Psalmbok 2021 [1986]: *Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland svenska psalmbok / Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ruotsinkielinen virsikirja*. Verkkojulkaisu, https://psalmbok.fi/.
Sibelius-museo: Elma Finnen painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
Isaksson, Synnöve 2008: *Klirr av kristaller*. Muistelmat. Vasa: omakustanne. [SM]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Helvi Isosomppi

Helsinki 7.6.1907–3.5.1947 Kokkola

Lydia Isosompin (s. Räisäsen) ja konemestari Johan Isosompin perheeseen syntynyt Helvi Isosomppi[1] teki uransa musiikkipedagogina. Hän opiskeli vuodet 1929–1933 Helsingin Konservatoriossa viulun- ja pianonsoittoa, musiikinteoriaa sekä sävellystä, jossa häntä ohjasivat Leevi Madetoja ja Erkki Melartin.[2] Isosomppi hankki koulusivistyksensä Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa ja elätti itsensä opetustöillä samalla kun hän teki musiikkipedagogista tutkimusta.[3] Hän julkaisi musiikki-, laulu- ja liikuntakasvatusta käsitteleviä artikkeleita kasvatusalan lehdissä; musiikki ja liikunta olivat hänen mukaansa avainasemassa lasten moraalisessa kehityksessä isänmaallisiksi kansalaisiksi.[4] Kirjoituksissa näkyvät Isosompin ja monen hänen aikalaisensa rasistiset käsitykset esimerkiksi saamelaisten kulttuurielämästä.[5]

Näkemys siitä, että lapsen tunne-elämää tuli jalostaa isänmaallisesti kohottavan musiikin avulla, hallitsi Isosompin sävellystyötä. Hänen lapsille suuntaamiaan sävellyksiä julkaistiin 1930-luvulla *Alakansakoulu*-lehdessä.[6] Joihinkin on merkitty mukaan vain melodia ja sanat, toisissa on yksinkertainen pianosäestys. Koruttomien laulujen sisällöt vaihtelevat herkistä reipashenkisiin ja luontoaiheista uskonnolliseen hartauteen. Osaan lauluistaan Isosomppi laati tekstitkin itse. Muusikkonaisten verkostot lienevät olleet tärkeitä Isosompille, ja hän oli vuonna 1938 perustetun Helsingin Naisorkesterin ensimmäinen rahastonhoitaja.[7]

Ilmeisesti Isosompin ura osoittautui karikkoiseksi ja hänellä oli talousvaikeuksia. Hän työskenteli kirjanpitäjänä ja perusti 1930-luvulla Helsinkiin yksityisen kieli- ja matematiikkakoulun, mutta ensimmäisen toimintavuoden jälkeen hänet pidätettiin petoksesta.[8] 1940-luvun vaihteessa Isosomppi siirtyi Ouluun, missä hän tutki paikallisen musiikkielämän historiaa. Hän esitelmöi aiheesta radiossa ja julkaisi *Kalevassa* laajan artikkelin Toivo Kuulan Oulun-vuosista.[9] Isosomppi kuoli Kokkolassa 39-vuotiaana sydänlihaksen sairauteen.[10]

NKK

Sävellyksiä

Lasten- ja koululauluja: *Kehtolaulu* (Larin-Kyösti) (1934); *Kultasauva* (Otto Manninen) (1934); *Kevätlaulu* (Helvi Isosomppi) (1935); *Syksylaulu* (Isosomppi) (1936); *Joululaulu* (Isosomppi) (1938); *Laulu jäniksestä* (Isosomppi) (1938); *Hei sukset ja kelkat* (Alfred Saukkonen) (1939); *Herra myötä* (norjankielisestä tekstistä suom. Irene Mendelin) (1939); *Kevään tulo* (Saukkonen) (1939); *Pohjola ja talvi* (Saukkonen) (1939); *Sateen jälkeen* (Sulo Tanninen) (1939).

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Helvi Lyyli Isosomppi. Helvi Isosompin virkatodistus 18.10.2022, HELSK. Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun matrikkelin mukaan Isosomppi avioitui vuonna 1924 Arthur Emil Borgströmin kanssa mutta erosi pian. Itkonen & Tuulio 1959, 544. Sanomalehti-ilmoituksissa Borgströmin morsiameksi mainitaan kuitenkin ”Aino Somppi”. Esim. *HBL* 25.3.1924. Tietoa avioliitosta ei löydy Isosompin kuolin- ja virkatodistuksista. Todennäköisesti matrikkelissa on virhe.
2 HK:n oppilasmatrikkeli 1928–1930, TA/SA.
3 Esim. *Kasvatus ja koulu* 5/1936; Itkonen & Tuulio 1959, 544.
4 Esim. *Opettajain lehti* 8/1936.
5 *Opettajain lehti* 22/1937.
6 Isosompin sävellyksiä ilmestyi lehden vuosikerroissa 1934–1936, 1938 ja 1939.
7 *US* 8.2.1938.
8 *Kauppalehti* 24.3.1939; ks. myös Helvi Isosompin kuolintodistus, Kuolintodistusarkisto, KA.
9 *Kaiku* 21.11.1940; *Kaleva* 24.12.1941; *Maaseudun Tulevaisuus* 15.1.1942.
10 Helvi Isosompin kuolintodistus, KA. Kiitos Vilma Välimäelle kuolintodistuksen lääketieteellisen käsitteistön tulkitsemisesta.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen ev.-lut. kirkko
Helvi Isosompin virkatodistus 18.10.2022
Kansallisarkisto
Kuolintodistusarkisto: Helvi Isosompin kuolintodistus
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1928–1930

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Itkonen, Kerttu & Tyyni Tuulio 1959: *Tyttönormaalilyseon matrikkeli I–II: 1869–1919*. Helsinki: HESTEO.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maija Korhonen Ström

Lapinlahti 17.4.1908–13.11.2000 Lahti

Director musices Maija Korhonen Ström[1] oli musiikinopettaja, kuoronjohtaja ja lastenmusiikin säveltäjä. Hän valmistui keväällä 1928 kanttoriurkuriksi Turun kirkkomusiikkiopistosta, jossa hän opiskeli koulua johtaneen Oscar Pahlmanin johdolla.[2] Helsingin Konservatoriota hän kävi kahteen otteeseen (1928–1929 ja 1933–1936). Siellä hänen opettajiaan olivat pianonsoitossa Ernst Linko sekä laulussa Lahja Linko, Ingeborg Funtek ja Väinö Lehtinen. Laulunopettajaksi Korhonen Ström valmistui vuonna 1929 ja diplomilaulajaksi 1936. Lisäksi hän opiskeli piano- ja kuoropedagogiikkaa.[3]

Korhonen Ström toimi musiikinopettajana muun muassa Turun suomalaisessa tyttökoulussa eli Turun tyttölyseossa, Turun Suomalaisessa Klassillisessa Lyseossa, Pohjois-Savon Kansanopistossa sekä viimeiseksi vuodet 1949–1968 Lahden kaupungin kansakouluissa.[4] Suomen Musiikkipedagogien/Musiikinopettajain Liiton Turun osastossa hän vaikutti 1930-luvulla yhdessä Alma Wikeströmin, Astrid Joutsenon, Karin Anderssénin ynnä muiden tunnettujen turkulaispedagogien kanssa.[5] Hän perusti ja johti lapsikuoroja ja -orkestereita. Turkuun hän perusti vuonna 1946 Turun Työväen Lapsikuoron, jonka esiintymiskokoonpanossa lauloi hänen aikanaan 70–100 lasta.[6] Hänen uraauurtava toimintansa Lahden kouluissa ja Lahden kaupungin lapsikuoron johtajana loi pohjan Lahden musiikkiluokkien syntymiselle.[7] Hän sävelsi musiikkia kuoroilleen sekä lasten- ja nuortentapahtumiin.[8] Yksi uran kohokohtia lienee ollut tuhatpäisen kuoron johtaminen Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton laulujuhlilla vuonna 1951.[9] Niin ikään Korhonen Ström sävelsi voimistelumusiikkia.[10]

Radiossakin Korhonen Ström toteutti musiikkikasvatusta. Sen lisäksi, että hän esiintyi radiossa laulajana ja pianistina, hänen johtamiaan koululaiskonsertteja radioitiin 1940-luvulla ja hän työskenteli Markus-sedän *Lastentuntien* tuotannossa 1950-luvulla. Hän jäi eläkkeelle vuonna 1968 mutta jatkoi soittotuntien antamista ja säveltämistä.[11] Korhonen Ström eli 92-vuotiaaksi. Hänen entiset oppilaansa ovat kuvanneet häntä karismaattiseksi opettajaksi, joka vaikutti monen muusikon uranvalintaan.[12] Hänen sävellyksiään ei ole juuri löytynyt musiikkiarkistoista, mutta niitä voisi löytyä koulujen ja kaupunkien arkistoista sekä suvun hallusta. *Turun Työväen Lapsikuoron Marssin* orkesteriversio on tallella Turun filharmonisen orkesterin nuotistossa.[13]

Maija Korhonen Strömin vanhemmat olivat Maria Korhonen (s. Leskinen) ja maanviljelijä-talonmies Matti Korhonen.[14] Korhonen Strömin puoliso oli kansakoulunopettaja Uuno Ström, johon hän tutustui jatkosodan aikana toimiessaan kanttiinilottana Kuokkalassa Karjalankannaksella.[15] Uuno Ström oli sodan aikana suomalaisten vapaaehtoisissa SS-joukoissa,[16] Maija Korhonen Ström oli lottakomennuksella Kannaksen ohella Ahvenanmaalla.[17]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Lapsi- ja nuorisokuoromusiikkia: *Aleksis Kivi* (Eino Leino) (1934) [k]; *Tule, joulu, ja rauhaa anna* (tuntematon) (1941) [k]; *Lapsikuoron marssi* (tuntematon) (s.a.) [k]; *Kevätlinnut* (tuntematon) (s.a.) [k]; marssi (tuntematon) (s.a.) [k]; *Satu* (Anna-Liisa Korhonen) (s.a.) [k]; *Turun Työväen Lapsikuoron Marssi* (Arvo Suominen) (1947) (myös orkesterin säestyksellä). Muuta kuoro- ja laulumusiikkia [k].

Pianomusiikkia voimisteluohjelmiin ja -seuroille: Turun Toverien Naisvoimistelijain juhlanäytös (Irma Rannikko) (1935) [k]; *Auringonnousu* Turun Naisvoimistelijoille (1938) [k]. Pianolle: *Turun Klassillisen Lyseon Marssi* (n. 1944).

Viitteet

1 Maria (Maija) Ström s. Korhonen.
2 TKL 1954, 110; *UuA* 24.5.1928; *ESS* 16.4.1993 ja 21.11.2000.
3 HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA; ks. myös Dahlström 1982, 433; TKL 1954, 110; *HS* 28.5.1929; *HBL* 28.5.1929; *UuA* 6.9.1929; *TS* 4.11.1936; *ES* 21.11.2000.
4 TKL 1954, 110; TTL 1957, 36; *ESS* 21.11.2000.
5 *UuA* 7.4.1936.
6 Turun Työväen Lapsikuoroa koskevat lehtileikkeet, Turun Työväenyhdistyksen lapsi- ja nuorisokuoron arkisto, Työväen Arkisto; *ESS* 21.11.2000; *Työväen Musiikkilehti* 3/1956.
7 *ESS* 14.3.1955, 4.5.1962 ja 21.11.2000; *Radiokuuntelija* 30.1.1944.
8 *ESS* 21.11.2000; *TS* 10.10.1934; *Itä-Häme* 24.5.1953; *ESS* 19.3.1953.
9 *ESS* 21.11.2000.
10 *Kansan Lehti* 26.4.1935.
11 *Maaseudun Tulevaisuus* 23.1.1941; *Radiokuuntelija* 23.11.1941 ja 30.1.1944; *SSD* 27.12.1941; *ESS* 21.11.2000.
12 *TS* 6.12.2004; *ESS* 21.11.2000.
13 Nuottikortisto (1939) sekä Maija Korhonen Strömin orkesteriteoksen nuottimateriaali, Turun filharmonisen orkesterin arkisto/nuotisto.
14 TKL 1954, 109–110; HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA.
15 *US* 1.6.1944; *Sorsa* 1.8.1944; *ESS* 21.11.2000.
16 Uuno Strömin kirje Mauno Jokipiille 18.1.1960, lehtileikkeet ja yksityiset luovutukset, Mauno Jokipiin tutkimusarkisto, KA.
17 TKL 1954, 110.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
Mauno Jokipiin tutkimusarkisto: lehtileikkeet ja yksityiset luovutukset: Uuno Strömin kirje Mauno Jokipiille 18.1.1960
Taideyliopiston kirjasto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion oppilasmatrikkeli 1922–1928
Turun filharmonisen seuran arkisto/nuotisto
Maija Korhonen Strömin orkesteriteoksen nuottimateriaali (käsikirjoitus)
Nuottikortisto (1939)
Työväen Arkisto
Turun työväenyhdistyksen lapsi- ja nuorisokuoron arkisto: Turun Työväen Lapsikuoroa koskevat lehtileikkeet

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
TKL 1954: *Turun klassillinen lyseo 1879–1954*. Julkaisivat entiset oppilaat. Turku.
TTL 1957: *Turun tyttölyseo (Turun suomalainen tyttökoulu) 1882–1957*. Koulun 75-vuotisen toiminnan muistoksi julkaisseet entiset oppilaat. Turku.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Rakel Levin

Viipuri 26.7.1908–7.7.1990 Tampere

Rakel Levin[1] oli konserttipianisti, pianopedagogi ja näyttämömusiikin säveltäjä, joka loi musiikkia tanssi- ja voimisteluesityksiin sekä teatteriin. Hänen sävellystyönsä kytkeytyi taidetanssin ja vapaan tanssin uranuurtajan, tanssinopettaja Ester Naparstokin (1896–1986) Tampereelle perustamaan liikuntakouluun sekä Naparstok-tanssiryhmän toimintaan. Levin toimi liikuntakoulun pianistina ja sävelsi musiikkia Naparstokin koreografioihin, joihin lukeutui monenlaisia ohjelmia sekä kokoillan baletteja ja tanssinäytäntöjä.[2] Kaikkiaan hän sävelsi musiikin kuuteenkymmeneen Naparstokin taidetanssiesitykseen.[3]

Pianistit Kristiina Junttu ja Peter Lönnqvist ovat tutkineet Rakel Leviniä pianistina ja pedagogina ja tuoneet esille myös tämän toiminnan säveltäjänä.[4] Levin ammensi vaikutteita eri musiikin lajeista ja olikin nuorena elättänyt itseään soittamalla tanssiyhtyeissä.[5] Levinin musiikkia on luonnehdittu värikkääksi, kauniiksi ja rytmisesti eläväksi. Hänen säveltämiään Naparstok-koreografioita nähtiin Suomen ohella ulkomailla. Esimerkiksi *Kolmannen luokan odotussali* esitettiin Tukholman kansainvälisessä taidetanssikilpailussa ja *Noitien sapatti* Kööpenhaminan balettikilpailussa.[6] Levin sävelsi musiikin myös viiteen Tampereen Työväen Teatterin tuotantoon, kuten Esti Heiniön näytelmään *Iloinen maaltapako* sekä Jean Anouilh'n balettikomediaan *Varkaiden tanssiaiset*.[7] Vuonna 1989 tehdyssä haastattelussa Levin sanoi kaikkien sävellystensä tuhoutuneen aikoinaan Naparstokin talon tulipalossa. Asiaa pahoittelevalle haastattelijalle hän totesi: ”[k]un on niin paljon menettänyt, kotinsa Viipurissa ja kaikki, niin tuntuu ettei se niin paha ole… kunhan saamme elää…”[8]

Rakel Levinin äiti oli Viipurissa syntynyt Ester Steinbock (s. Rosenberg) ja isä Valko-Venäjällä syntynyt liikemies Ruben Meyer Steinbock.[9] Rakel Levin opiskeli pianonsoittoa useilla pedagogeilla Viipurin Musiikkiopistossa sekä Leipzigissa ja Berliinissä kuin myös mestarikursseilla. Esimerkiksi Leipzigissa hän oli vaikutusvaltaisen opettajan Robert Teichmüllerin oppilaana.[10] Talvisodan myötä perhe siirtyi Viipurista Tampereelle. Monipuolisena pianistina Levin esiintyi niin sinfoniaorkestereiden solistina kuin muotinäytöksien säestäjänä. Lähes nelikymmenvuotisen uransa pianonsoitonopettajana hän teki Tampereen musiikkiopistossa/konservatoriossa (1943–1981). Hänelle myönnettiin valtion taiteilijaeläke vuonna 1982.[11] Rakel Levinin puoliso oli vaatealan kauppias Jack (Jakob) Levin.[12] Rakel Levin kuului soroptimisteihin,[13] joka on tyttöjen ja naisten oikeuksia vapaaehtoisen palvelutyön pohjalta edistävä kansainvälinen järjestö.

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Rakel Levin

Sävellyksiä

Pianomusiikkia Ester Naparstokin tanssikoreografioihin: *Vanne-etydi* (1943); *Oli kerran neljä menninkäistä* (1944); *Kolmannen luokan odotussali* (1945); *Juhlava marssi* (1946); *Sommarsagan* (1946); *Valpurin yö / Noitien sapatti, I osa* (1947); *Siivousrapsodia* (1948); *Veijaritanssi* (1950); *Ratsastus* (1950); *Diana* (1952); *Haaste* (1952). [k] Näytelmämusiikkia [lähinnä tanssimusiikkia teatteriesityksiin]: *Iloinen maaltapako* (Esti Heiniö) (1949); *Varkaiden tanssiaiset* (Jean Anouilh) (1949); *Me kunnialliset ihmiset* (Artturi Leinonen) (s.a.). [k]

Viitteet

1 Rakel Levin s. Steinbock.
2 Esim. *SSD* 5.11.1946 ja 19.4.1948; *US* 7.11.1946, 7.5.1949 ja 12.4.1950; *HBL* 4.7.1950; *HS* 18.5.1950 ja 14.6.1952; Junttu & Lönnqvist 2014, 26, 31; Kokkonen & Vuorikoski 2017.
3 OIM 1978, 53.
4 Esim. Junttu & Lönnqvist 2014. Annette Kokkonen teki vuonna 1989 Rakel Levinistä haastattelun, jonka Junttu ja Lönnqvist ovat kirjoittaneet auki ja julkaisseet. Ibid.
5 Junttu & Lönnqvist 2014, 24.
6 *Arbetarbladet* 13.11.1946; *Tammerfors Aftonblad* 19.3.1948; *US* 1.3.1950; Junttu & Lönnqvist 2014, 31.
7 *HS* 9.11.1949; *SSD* 9.4.1949; OIM 1978, 53; Junttu & Lönnqvist 2014, 18, 31.
8 Ks. Junttu & Lönnqvist 2014, 31.
9 Geni.com.
10 Junttu & Lönnqvist 2014, 17–21.
11 *AL* 6.1.1944; *US* 7.7.1963; *ESS* 16.7.1982; *HBL* 2.12.1994; konserttiohjelmat sekä lehtileikkeet, Rakel Levinin henkilömappi, SM.
12 Geni.com; *Karjala* 29.10.1930.
13 Junttu & Lönnqvist 2014, 17, 33.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Rakel Levinin henkilömappi
konserttiohjelmat
lehtileikkeet

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Geni.com: Rakel Levin (Steinbock). Sukututkimussivusto, https://www.geni.com/people/Rakel-Levin/6000000003421124233. Viitattu 12.7.2022.

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto

Kirjallisuus

Junttu, Kristiina & Peter Lönnqvist 2014: Kulttuurilähettiläänä työläiskaupungissa: Pianisti ja pedagogi Rakel Levin. – *Pianisti* 2014 s. 16–34.

Kokkonen, Annette & Anna-Riitta Vuorikoski 2017: Rakel Levin – pianisti, opettaja, säveltäjä. *Naisten Ääni* -verkkosivusto. https://www.naistenaani.fi/rakel-levin-pianisti-opettaja-saveltaja. Viitattu 12.7.2022.

OIM 1978: Levin, Rakel. Teoksessa *Otavan iso musiikkitietosanakirja* 4. Toim. Tuula Kaurinkoski, Eija Leskinen, Marjut Nieminen & Keijo Virtamo. Helsinki: Otava. 53.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maili Välisalo

Ruokolahti 8.11.1908–
31.8.1993 Ruokolahti

Vuonna 1908 syntynyt Maili Välisalo (ent. Wright)[1] oli kotoisin Etelä-Karjalan Ruokolahdelta, missä hänen äitinsä Rauha Välisalo (s. Karvinen) vaikutti Lotta Svärd -järjestössä ja sittemmin Kansallisessa Kokoomuspuolueessa.[2] Perheen isällä Onni Välisalolla oli kauppaliike Imatran Vuoksenniskassa.[3] Perheessä harjoitettiin suomalaisuusaatetta, ja alkuperäinen Wright-nimi vaihtui Välisaloksi *Kalevalan* satavuotisjuhlien yhteydessä (1935).[4]

Maili Välisalo lienee aloittanut musiikkiopintonsa laulutaidostaan tunnetun äitinsä ohjauksessa.[5] 1930-luvun alkuun mennessä Välisalo oli siirtynyt opiskelemaan viulisti ja kapellimestari Boris Sirpon johtamaan Viipurin Musiikkiopistoon, jossa hän opiskeli kamarimusiikkia sekä mahdollisesti myös sävellystä Andrej Rudnevin ja pianonsoittoa Sally Westerdahlin johdolla.[6] Samaan aikaan opistossa suoritti sävellysopintojaan Välisaloa kuusi vuotta nuorempi Greta Rantama (ent. Ruminski). Sekä Välisalo että Rantama jatkoivat opintojaan Helsingin Konservatoriossa eli Sibelius-Akatemiassa. Siellä Välisalo opiskeli vuosina 1932–1939 pianonsoittoa Ernst Lingon, laulua Lahja Lingon ja teoria-aineita sekä sävellystä Sulho Rannan ja Erkki Melartinin johdolla.[7] Musiikin ohella Välisalo harjoitti lausuntaa.[8] Kotipaikkakunnallaan Ruokolahdella Välisalo tulikin 1930-luvulla tunnetuksi nimenomaan lausuntataiteilijana.[9]

Välisalon sävellystoiminnasta löytyy jälkiä lähinnä opiskeluajoilta 1930-luvulta. Hänen ainoa säilynyt teoksensa, lempeästi keinahteleva pianokappale *Canzonetta*, on peräisin vuodelta 1932 ja omistettu Rudneville.[10] Kaikki muut teokset ovat kadoksissa. Viipurin Musiikkiopiston julkisissa näytteissä esitettiin neljä Välisalon yksinlaulua (1930 ja 1932).[11] Helsingin Konservatorion näytteissä kuultiin yksinlaulu *Jäähileet* (1934) sekä jousikvartetille sävelletty f-molli-fuuga (1936).[12] Teosten lehdistövastaanotto oli pääosin myönteinen, ja Välisaloa pidettiin lupaavana säveltäjänalkuna. Mieskriitikoiden sanoissa kuului silti aikakauden sukupuolittunut asenne. Välisalon teoksista käytettiin esimerkiksi luonnehdintoja ”pikkulaulelma”, ”vaatimaton soma tunnelmapalanen” ja ”pieni sepite”.[13] Tällaisia kuvauksia ei käytetty miessäveltäjien kohdalla.

Sota-aikana Välisalo toimi lottana ja johti Ruokolahdella lottakuoroa.[14] Vuonna 1943 hän sai laulunopettajanviran Ruokolahden kansakoulusta.[15] Tietoja Välisalon myöhemmistä vaiheista ei toistaiseksi ole löytynyt, joskin hän vaikuttaa jääneen Ruokolahdelle kuolemaansa saakka.[16]

NKK

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sävellyksiä

Yksinlauluja: *Kaksi yksinlaulua* (tuntematon) (1930); *Sininen hämärä* (tuntematon) (1932); *Kirkkotieni* (tuntematon) (1932); *Jäähileet* (tuntematon) (1934). [k] Pianolle: *Canzonetta* (1932). Jousikvartetille: fuuga (1936) [k].

Viitteet

1 Lemmitty Maili Mirjam Välisalo, ent. Wright; nimenmuutos Välisaloksi vuonna 1935.
2 *Kannaksen Vartio* 1.5.1936; *Ruokolahtelainen* 16.11.2017.
3 *Kauppias* 1.12.1942; *US* 23.11.1962.
4 *Karjala* 12.5.1935.
5 Esim. *Ylä-Vuoksi* 11.8.1928.
6 Rasilainen & Pullinen 1968, 75.
7 HK:n oppilasmatrikkeli 1933–1938, SA/TA; Dahlström 1982, 486; Ranta-Meyer 2009, 25.
8 Esim. *Ylä-Vuoksi* 11.8.1928.
9 Esim. *Ylä-Vuoksi* 30.7.1935 ja 24.7.1937.
10 Maili Välisalon musiikkikäsikirjoitus, SM.
11 *Karjala* 15.5.1930 ja 20.5.1932.
12 *HS* 27.5.1934 ja 25.5.1936.
13 *Maakansa* 20.5.1932; *HS* 27.5.1934; *US* 27.5.1934.
14 Esim. *Kirkkomusiikkilehti* 1.6.1942; *Etelä-Saimaa* 31.10.1942.
15 *Etelä-Saimaa* 2.2.1943.
16 Ruokolahden ev.-lut. seurakunnan kirkkoherranviraston puhelintiedonanto 29.11.2021.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Maili Välisalon musiikkikäsikirjoitus
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1933–1938

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Ruokolahden ev.-lut. seurakunnan kirkkoherranviraston puhelintiedonanto 29.11.2021

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Ranta-Meyer, Tuire 2009: Säveltäjä Erkki Melartin pedagogina. – *Musiikkikasvatus* 12 (1) s. 7–26.
Rasilainen, Toivo & Erkki Pullinen 1968: *Viipurin Musiikkiopisto: Lahden Musiikkiopisto: 50 vuotta opetusta*. Lahti: Lahden musiikkiopisto.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Helmi Lehtonen

Siikajoki 8.5.1909–17.8.1990 Helsinki

Helmi Lehtonen[1] oli kansakoulun- ja musiikinopettaja.[2] Musiikki oli hänen kiinnostuksenkohteensa jo Raahen opettajaseminaarissa, jossa hän johti seminaariopiskelijoiden kuoroa.[3] Seminaarista hän valmistui keväällä 1933.[4] Opettajantöidensä lomassa hän jatkoi opintoja Sibelius-Akatemiassa opiskellen pianonsoittoa Alice Furuhjelmin ja yksinlaulua Mauno Tammisen johdolla vuodet 1942–1946. Lisäksi hän opiskeli laulu- ja kuoropedagogiikkaa.[5]

Lehtosen sävellyksistä tunnetaan vain pienoisooppera *Topsa-Tonttu tohtorissa* (n. 1961),[6] jota on esitetty kouluissa ja lastentapahtumissa ja esitetään edelleen.[7] Se on lasten esitettäväksi tarkoitettu lyhyt musiikkinäytelmä, jonka Lehtonen sävelsi yhdessä kuoronjohtaja Urpo Jokisen kanssa ja johon hän myös kirjoitti tekstin. Topsa-tontun, tonttutohtorin ja apusisaren lisäksi rooleissa on joukko tonttuja sekä kuoro. Laulua säestää pianon, kahden viulun, sellon ja lyömäsoittimien muodostama pienyhtye.

Lehtosen vanhemmat olivat Anni Kivimäki (s. Tyyskä) ja kauppias Heikki Kivimäki,[8] ja hänen puolisonsa oli vuodesta 1940 alkaen everstiluutnantti Usko Lehtonen (1905–1973).[9]

SV

Sävellyksiä

Lasten pienoisooppera *Topsa-Tonttu tohtorissa* pienen yhtyeen säestyksellä, sävelletty yhdessä Urpo Jokisen kanssa (n. 1961).

Viitteet

1 Helmi Marita Helena Lehtonen s. Kivimäki. Helmi Lehtonen -nimisiä musisoivia opettajia on ollut useita. Emme ole kyenneet täysin varmistamaan, olemmeko päätelleet *Topsa-Tonttu tohtorissa* -teoksen säveltäjän henkilöllisyyden oikein.
2 *US* 23.8.1990; *Karjalan Maa* 1.7.1933; *Maaseutu* 20.5.1939.
3 *Raahen Seutu* 21.3.1933; *Kaiku* 11.6.1933.
4 Helle 1936: lukuvuosi 1932–1933, 38; *Kaiku* 11.6.1933; *Opettajain lehti* 16.6.1933; vrt. myös *US* 21.3.1931; *Raahen Seutu* 21.3.1933.
5 HK:n oppilasmatrikkeli 1939–1943, SA/TA.
6 Helmi Lehtosen painettu nuottijulkaisu sekä Urpo Jokisen [ja Helmi Lehtosen] musiikkikäsikirjoitus, KK.
7 Kaarisilta 2018; Paananen 2022.
8 HK:n oppilasmatrikkeli 1939–1943, SA/TA.
9 *Kymen Lehti* 22.08.1940; *HS* 5.9.1940.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansalliskirjasto
Urpo Jokisen [ja Helmi Lehtosen] musiikkikäsikirjoitus: Pienoisooppera *Topsa-Tonttu tohtorissa*
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1939–1943

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Helle, Väinö 1936: *Raahen seminaari 1921–1936*. [Raahe: Raahen seminaari.]
Kaarisilta 2018: Yritys Hyvä 2018. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden taide- ja toimintakeskus Kaarisillan verkkosivut. https://www.kaarisilta.fi/yritys-hyva-2018/. Viitattu 13.7.2022.
Paananen, Vellamo 2022: Mll:n perhejuhla 1975. *DIGI – Yleisten kirjastojen digitoimaa aineistoa*, https://digi.kirjastot.fi/items/show/128156. Viitattu 13.7.2022.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Maija Korkeakoski-Haupt

Maija Korkeakoski-Haupt

Helsinki 26.7.1909–
22.9.1983 Nacka (Ruotsi)

Pianisti ja säveltäjä Maija Korkeakoski-Hauptin[1] ura sisältää monia piirteitä, jotka ovat tyypillisiä sotien välisessä Suomessa sävellystä opiskelleille naisille. Hän lähti muusikon uralle äitinsä jalanjäljissä, opiskeli sävellystä Erkki Melartinin ohjauksessa ja joutui avioliiton myötä tasapainottelemaan taiteellisten pyrkimystensä ja perhe-elämään liittyvien sukupuolittuneiden odotusten välillä.

Korkeakoski-Haupt syntyi Helsingissä laulupedagogi ja kuoronjohtaja Signe Korkeakosken (s. Drake) ja kamreeri Hugo Korkeakosken (ent. Högström) perheeseen.[2] Äiti oli valmistunut opettajaksi Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun jatkoopistosta vuotta ennen tyttärensä syntymää (1908). Tämän jälkeen äiti täydensi opintojaan Helsingin Musiikkiopistossa (1911–1912 ja 1916–1917), työskenteli Helsingin sokeainkoulussa (1908–1913), esiintyi laulajana hengellisissä tilaisuuksissa ja johti kuoroja.[3] Perheen isä kuoli Maijan lapsuudessa (1915). Jäätyään leskeksi ja kolmen lapsen yksinhuoltajaksi äiti vaihtoi alaa ja hankki toimen vakuutusyhtiö Pohjolasta.[4]

Äitiään seuraten Maija Korkeakoski-Haupt hakeutui Helsingin Konservatorioon vuosiksi 1929–1933. Hän opiskeli pianonsoittoa ja pianopedagogiikkaa opettajinaan Ingeborg Hymander ja Elli Rängman-Björlin. Opintoihin kuului niin ikään sävellystä ja musiikinteoriaa sekä viulunsoittoa ja lausuntaa. Sävellystä Korkeakoski-Haupt opiskeli konservatorion rehtorin, säveltäjä Erkki Melartinin johdolla.[5] Hänen teoksiaan esitettiin konservatorion konserteissa 1930-luvun alussa. Pianosonaatista nro 1 Maire Halava kantaesitti kaksi osaa oppilasnäytteessä keväällä 1931.[6] Kaikki kolme osaa Korkeakoski-Haupt soitti itse radiossa saman vuoden syksyllä.[7] Hän esiintyi muutenkin radiossa pianistina sekä yksin että Helsingin kaupunginorkesterin solistina.[8] Vuonna 1933 Korkeakoski-Haupt suoritti pianodiplomin, ja seuraavana vuonna hän avioitui Leo Hauptin kanssa.[9] Ensikonserttinsa pianistina Korkeakoski-Haupt piti Helsingissä syksyllä 1936.[10] Musiikkiuransa ohella hän kirjoitti ylioppilaaksi ja opiskeli vuosina 1928–1933 Helsingin yliopistossa musiikkitiedettä Ilmari Krohnin ja Toivo Haapasen johdolla sekä myös kirjallisuutta ja filosofiaa.[11] Kristillinen usko oli Korkeakoski-Hauptille tärkeä asia, ja hän esiintyi opiskeluaikoinaan kristillisissä ylioppilasyhdistyksissä.[12] Myöhemmällä urallaan hän teki esiintyvänä taiteilijana yhteistyötä Helsingin Naisorkesterin kanssa.[13]

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sotien jälkeen Korkeakoski-Haupt muutti perheineen pysyvästi Ruotsiin,[14] missä hän jatkoi esiintyvän taiteilijan uraansa, mutta vieraili Helsingissä ajoittain.[15] Suomalaisista kollegoista läheiseksi ystäväksi ja esikuvaksi jäi Helvi Leiviskä, johon Korkeakoski-Haupt piti yhteyttä viimeisiin vuosiinsa saakka.[16] Sävellystyö jatkui Ruotsissa muun muassa pianokonserton parissa, joskin sitä hidastivat kulttuurin sukupuolittuneet käsitykset, normit ja odotukset sekä niistä johtuva ajan puute ja omien kykyjen epäily: Korkeakoski-Hauptin oletettiin naisena vastaavan kodin- ja lastenhoidosta, minkä lisäksi hän koki epävarmuutta kontrapunktitaidoistaan.[17] Kuitenkin vasta vaikea halvaus 1970-luvun alussa näyttää katkaisseen luomistyön.[18]

Kaikki Korkeakoski-Hauptin sävellykset aina piano- ja viulusonaatteja myöten ovat kadoksissa paitsi Kansalliskirjastossa käsikirjoituksena säilynyt naiskuoroteos *Vår skola och vi* (”Koulumme ja me”). Se on sävelletty Helsingin uuden ruotsinkielisen tyttökoulun (*Nya Svenska Flickskolan i Helsingfors*) 50-vuotisjuhlaan vuonna 1951.[19] Koululla tosin oli pidempikin perinne, sillä sitä voidaan pitää jatkona Aina Woldstedtin ja Hilja Tavaststjernan perustamalle Helsingin yksityiselle ruotsinkieliselle tyttökoululle. Kuoroteoksen sanat laati suomenruotsalainen runoilija ja ruotsinkielisen radioteatterin johtaja Karin Mandelstam.

NKK

Sävellyksiä

Pianolle: sonaatti nro 1 (1931); rapsodia (1932); kaksiääninen inventio (1951); sonaatti nro 2 (n. 1950-l.). [k] Viululle ja pianolle: sonaatti E-duuri (1933) [k]. Pianokonsertto (1950-l.) [[k], mahdollisesti keskeneräinen]. Naiskuorolle: *Vår skola och vi* (Karin Mandelstam) (1951). Yksinlauluja Edith Södergranin, Karin Boyen ja Hjalmar Gullbergin teksteihin [k].

Viitteet

1 Maija Liisa Korkeakoski-Haupt s. Korkeakoski.
2 HMO/HK:n matrikkeli 1922–1928, SA/TA; Dahlström 1982, 434.
3 Dahlström 1982, 434; Tšokkinen 1984, 253; *Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland* 5–6/1908; *Suomalainen Kansa* 22.5.1908 ja 25.9.1908; *HS* 16.2.1912; *Suomen Lähetyssanomia* 7/1914.
4 *HBL* 2.11.1915; *US* 20.10.1940.
5 HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA; *Suomenmaa* 17.8.1932; Ranta-Meyer 2009, 25 & 2015, 102–103.
6 *HS* 22.5.1931; *SSD* 22.5.1931; *US* 22.5.1931.
7 *HS* 31.10.1931; *Yleisradio* 17.11.1931.
8 Esim. *SSD* 6.10.1935; *HS* 25.3.1937; *US* 10.12.1937, 17.4.1941 ja 23.5.1951; *ESS* 10.10.1943.
9 HMO/HK:n matrikkeli 1922–1928, SA/TA; Dahlström 1982, 434; *IS* 6.8.1934.
10 Esim. *Ylioppilaslehti* 24.10.1936; *SSD* 4.11.1936.
11 Nimikirjanote: Maija Korkeakoski-Haupt, HY:n arkisto ja kirjaamo; ks. myös *Ylioppilaslehti* 9.2.1929; *HS* 6.6.1929; *US* 21.3.1931.
12 *HS* 7.10.1928 ja 8.2.1930; *Ylioppilaslehti* 23.2.1929; *Tulenkantajat* 3.10.1929, 3.11.1929 ja 3.2.1930; *Kotimaa* 6.5.1930.
13 Esim. *Hopeapeili* 1.4.1938.
14 Esim. *Dagens Nyheter* 6.3.1960.
15 Maija Korkeakoski-Hauptin kirjeet Helvi Leiviskälle 17.2.1951 ja 5.1.1952, Helvi Leiviskän arkisto, KK; ks. myös *SSD* 1.6.1945.
16 Esim. Korkeakoski-Hauptin kirje Leiviskälle 28.6.1982, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
17 Esim. Korkeakoski-Hauptin kirjeet Leiviskälle 17.2.1951 ja 23.4.1951, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
18 Korkeakoski-Hauptin kirje Leiviskälle 4.7.1979, Helvi Leiviskän arkisto, KK.
19 Maija Korkeakoski-Hauptin musiikkikäsikirjoitus, KK; Korkeakoski-Hauptin kirje Leiviskälle 17.2.1951, KK. Koulu oli alun perin perustettu jo vuonna 1879, mutta tasavuosijuhla laskettiin tässä tapauksessa sen siirtymisestä Helena Forsmanin johdettavaksi vuonna 1900.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Helsingin yliopiston arkisto ja kirjaamo
Nimikirjanote: Maija Korkeakoski-Haupt
Kansalliskirjasto
Helvi Leiviskän arkisto: Maija Korkeakoski-Hauptin kirjeet Helvi Leiviskälle
Maija Korkeakoski-Hauptin musiikkikäsikirjoitus
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1922–1928

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tietokannat

Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Ranta-Meyer, Tuire 2009: Säveltäjä Erkki Melartin pedagogina. – *Musiikkikasvatus* 12 (1) s. 7–26.
Ranta-Meyer, Tuire 2015: Erkki Melartin modernistisukupolven sävellyksenopettajana. Teoksessa *"Ijäisen nuoruuden" musiikkia: Kirjoituksia 1920-luvun modernismista*. Toim. Matti Huttunen & Annikka Konttori-Gustafsson. DocMus-tohtorikoulun julkaisuja 7. Helsinki: Taideyliopiston SA. 93–110.
Tšokkinen, Anja 1984: *Suomen sokeainkoulut ja niiden oppilaat vuosina 1865–1917*. Suomen historian väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Martha Dahl-Salonen

Raahe 27.7.1909–
10.5.1987 Järvenpää

Martha Dahl-Salonen

Martha Dahl-Salonen[1] oli yksi tasa-arvon edelläkävijöistä Suomen kirkkomusiikin kentällä. Vaikka kanttorin ja kanttori-urkurin vakituiset tehtävät avattiin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa naisille virallisesti vasta vuonna 1963,[2] Dahl-Salonen ehti toimia jo sitä ennen vuosikausia urkurina ja kanttorin sijaisena. Diplomiurkuriksi hän oli valmistunut Helsingin Konservatoriosta vuonna 1938.[3] Vakinaisina urkureina naiset saivat toimia vuonna 1908 uudistetun kirkkolain myötä,[4] mutta käytännössä heitä oli alalla jo aiemmin: sijaistavina, ”ylimääräisinä” ja ”vapaaehtoisina” urkureina. Sama pätee kanttorien ja kanttori-urkurien tehtäviin ennen vuotta 1963; näin myös Dahl-Salosen kohdalla. Urkurin ja kanttorin töiden ohella Dahl-Salonen sävelsi, esiintyi viulistina ja pianistina sekä opetti musiikkia.[5]

Dahl-Salonen syntyi Pohjois-Pohjanmaalla Raahessa Vilhelmiina Dahlin (s. Korhonen) ja Johan Dahlin perheeseen.[6] Perheen äiti ansaitsi elantoa yleisen saunan pitäjänä. Isä oli koulutukseltaan kivityömies mutta toimi sittemmin vakuutusyhtiö Kalevan tarkastajana.[7] Perhe asui Raahen ohella Oulussa.[8] Vanhemmat olivat avioituneet Helsingissä, jossa tytärkin suuren osan elämäänsä eli.[9] Musiikin ammattiopintoja Dahl-Salonen suoritti ensin Helsingin kirkkomusiikkiopistossa, josta hän valmistui vuonna 1928.[10] Helsingin Konservatoriossa hänen urkujensoiton opettajansa oli Elis Mårtenson, joka toimi Helsingin eteläisen ruotsinkielisen seurakunnan urkurina ensin Johanneksen, sitten Agricolan kirkossa.[11] Dahl-Salonen sävelsi jo opiskeluaikanaan muttei ollut konservatorion sävellysluokalla. Hän opiskeli silti musiikinteoriaa perusteellisesti Leevi Madetojan ja Erkki Melartinin oppilaana.[12] Lisäksi hän opiskeli konservatoriossa viulunsoittoa ja itsenäisesti alttoviulun- sekä sellonsoittoa.[13]

Ensikonserttinsa urkurina Dahl-Salonen järjesti vuonna 1939 Agricolan kirkossa Helsingissä.[14] Konsertissa avustivat viulisti Heidi Lilius sekä säveltäjä-kapellimestari Heidi Sundblad-Halmeen johtama Helsingin Naisorkesteri, joka oli vastikään perustettu.[15] Dahl-Salonen kuului orkesterin perustajajäseniin ja osallistui sen toimintaan ensiviulistina.[16]

Kristillinen vakaumus määritti Dahl-Salosen elämää, ja hän esiintyi 1930-luvun jälkipuoliskolta lähtien evankelis-luterilaisen kirkon ja hengellisten järjestöjen tapahtumissa, kuten Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen tilaisuuksissa ja Kristillisillä taidepäivillä.[17] Urkurina hän soitti usein Helsingin eteläisen ruotsin-

https://doi.org/10.21435/ha.154

kielisen seurakunnan tilaisuuksissa opettajaansa Mårtensonia sijaistaen.[18] Sota-aikaan Dahl-Salonen osallistui Lotta Svärd -järjestön toimintaan sekä hyväntekeväisyyskonsertteihin sotainvalidien ja inkeriläisten lasten hyväksi.[19] Hän oli vuosina 1940–1942 mukana lausuntataiteilija Laina Kalmarin järjestämillä hengellisillä kotimaan taidekiertueilla, joille osallistui myös laulaja-säveltäjä Gertrud Alfthan.[20]

Dahl-Salonen haki urkurinvirkoja Töölön ja Kallion seurakunnista sota-aikana, mutta tuloksetta; epäilemättä sukupuoli oli este.[21] Dahl-Salonen sai kuitenkin vuonna 1945 kanttori-urkurin sijaisuuden Kulosaaren seurakunnasta ja jatkoi toimessa aina vuoteen 1963 asti, minkä jälkeen hän työskenteli Meilahden seurakunnassa ylimääräisenä kanttori-urkurina.[22] Kirkollisten toimiensa ohella hän johti vuonna 1957 perustettua Hyvinkään musiikkiopistoa, opetti siellä pianon-, viulun- ja alttoviulunsoittoa, teoria-aineita ja laulua sekä esiintyi kirkkokonserteissa.[23] Dahl-Salonen oli avioitunut vuonna 1947 maanviljelijä Erkki Salosen kanssa. Eläkepäiviään Dahl-Salonen vietti Järvenpäässä, luultavasti kesämökillään Jampan alueella, ja hänet on haudattu Järvenpäähän.[24]

Dahl-Salonen sävelsi urkuteoksia, kamarimusiikkia, pedagogisia teoksia sekä lauluja.[25] Fantasia g-molli uruille on päivätty opiskeluaikana vuonna 1926, mutta muut säilyneet teokset painottuvat 1930–1940-luvulle.[26] Dahl-Salosen tiedetään silti jatkaneen sävellystyötään myös myöhemmällä iällään ja lähettäneen teoksiaan amerikkalaisiin sävellyskilpailuihin.[27] Hänen sävellyksiään ei ilmeisesti esitetty julkisesti ennen 1950-lukua, jolloin niitä kuultiin sekä Dahl-Salosen omissa konserteissa että Hyvinkään musiikkiopiston oppilasnäytteissä.[28] Kuitenkin kolme hänen urkuteostaan – fantasia, *Iltalaulu* ja *Grave* – julkaistiin 1930-luvun lopulla nuottikokoelmana nimellä *Urkumusiikkia* (alkuper. *Urku musiikkia*). Käsikirjoituksena Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjaston kokoelmissa on säilynyt Dahl-Salosen opettajalleen Mårtensonille omistama *Juhlapreludi ja fuuga* (1940).[29] Bertel Gripenbergin *Soturi*-runoon sävelletty yhteislaulu puolestaan julkaistiin *Lotta-Svärd*-lehdessä jatkosodan alettua.[30] Urkutaiteilija Ville Urponen on tutkinut Dahl-Salosen urkusävellyksiä ja tehnyt niistä Yleisradiolle kantanauhoja.[31]

NKK

Sävellyksiä

Uruille: fantasia g-molli (1926); *Grave: Kiirastorstai* (1934); *Iltalaulu* (1936); *Juhlapreludi ja fuuga* (1940). Pianolle: *Esiin nousevan auringon ja linnun vuoropuhelu* (n. 1950-l.) [k]. Yhteislaulu *Soturi* (Bertel Gripenberg) (1941). Yksinlauluja: *Solbärgning* (Prinssi Wilhelm) (1946); *Daavidin psalmi 13* (Raamattu) (n. 1950-l.) [k]; *Daavidin psalmi 108* (Raamattu) (n. 1950-l.) [k]; *Kellot soivat* (tuntematon) (n. 1950-l.) [k]. Jousiyhtyeelle: *Hymni* (n. 1958) [k].

https://doi.org/10.21435/ha.154

Viitteet

1 Martha (Martta) Nina Dahl-Salonen s. Dahl.
2 Björkstrand 1999, 155, 158, 160, 166; Kuha 2017, 274, 370.
3 HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA; Dahlström 1982, 431.
4 Björkstrand 1999, 155, 158, 160, 166; Kuha 2017, 274, 370.
5 Esim. *HBL* 28.5.1935; *HS* 25.5.1937.
6 HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA; *NP* 9.4.1907 ja 22.4.1907.
7 Esim. *NP* 9.4.1907; *Raahe* 21.4.1909; *Raahen Sanomat* 22.4.1909 ja 26.10.1909; *Kaleva* 1–2/1925.
8 *Raahen Sanomat* 27.9.1910; *Kaiku* 1.3.1911.
9 *NP* 9.4.1907 ja 22.4.1907.
10 Ryynänen-Karjalainen 2002, 201.
11 HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA; *HBL* 20.5.1928; *HS* 9.12.1938; Björkstrand 1999, 169; ks. myös Dahlström 1982, 408.
12 HMO/HK:n oppilasmatrikkeli 1922–1928, SA/TA.
13 Esim. *HBL* 28.5.1935; *HS* 25.5.1937; Lavaste 1987, 28–29 ja 70–73.
14 Lehtileikkeet, Martha Dahl-Salosen henkilömappi, SM; *HBL* 16.4.1939.
15 Esim. *Kotimaa* 21.4.1939.
16 *US* 8.2.1938.
17 Esim. *Kotimaa* 3.2.1939; *HBL* 9.5.1945; *US* 26.3.1946.
18 Esim. *HBL* 7.5.1938; *HS* 15.9.1939; *SSD* 28.7.1959.
19 *HS* 6.10.1940 ja 4.4.1943; *SSD* 21.11.1941.
20 *SP* 11.9.1940 ja 30.8.1941; *HBL* 30.8.1941; *Lotta-Svärd* 1.8.1942.
21 *Kirkkomusiikkilehti* 1.5.1943; *AL* 7.3.1945.
22 Esim. *US* 7.11.1953; Kohonen ym. 1963, 577; Arhinmäki ym. 1974, 606.
23 *Itä-Häme* 24.4.1956 ja 3.5.1956; *US* 10.6.1959; *SSD* 28.7.1959. Dahl-Salonen hoiti Hyvinkään musiikkiopiston tehtäviään vuosina 1957–1963 osittain palkkiotta. Ks. Lavaste 1987, 18, 20, 27 ja 70–73.
24 Lehtileikkeet, SM; *SSD* 28.7.1959; Järvenpään ev.-lut. seurakunnan puhelintiedonanto 19.11.2021.
25 Martha Dahl-Salosen musiikkikäsikirjoitukset, SM ja SibAK; Martha Dahl-Salosen painetut nuottijulkaisut, KK sekä SM; *US* 10.6.1959; Katariina Saran ja Martha Dahl-Salosen konserttiohjelma [s.d.], Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat, Pienpainatekokoelma, KK; Lavaste 1987, 30.
26 Dahl-Salosen painetut nuottijulkaisut, KK sekä SM; Urponen 2020 [2010], 120.
27 *SSD* 28.7.1959.
28 *Itä-Häme* 24.4.1956 ja 3.5.1956; *US* 10.6.1959; Katariina Saran ja Martha Dahl-Salosen konserttiohjelma [s.d.], KK; Lavaste 1987, 30.
29 Martha Dahl-Salosen musiikkikäsikirjoitus, SibAK; Urponen 2020 [2010], 120.
30 *Lotta-Svärd* 30.6.1941.
31 Urponen 2020 [2010], 120; Fono.fi.

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Sibelius-museo
Martha Dahl-Salosen henkilömappi: lehtileikkeet
Martha Dahl-Salosen musiikkikäsikirjoitukset
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston / Konservatorion oppilasmatrikkeli 1922–1928
Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto
Martha Dahl-Salosen musiikkikäsikirjoitus

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja tiedonannot

Fono.fi
Järvenpään ev.-lut. seurakunnan puhelintiedonanto 19.11.2021
Kansalliskirjasto: Pienpainatekokoelma: Konserttiohjelmat –1972: yksityiset konsertinantajat
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Sibelius-museo: Martha Dahl-Salosen painetut nuottijulkaisut

Kirjallisuus

Arhinmäki, Erkki ym. 1974: *Suomen teologit ja kirkkomuusikot*. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto.

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939*. Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA

Kohonen, Yrjö ym. 1963: *Suomen Evankelis-Luterilaisen kirkon matrikkeli 1: Henkilömatrikkeli*. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto.

Kuha, Jukka 2017: *Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa: Toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969*. Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 27. Helsinki: HY, Musiikkitiede.

Lavaste, Anna-Elina 1987: *Hyvinkään musiikkiopiston kolme vuosikymmentä 1957–1987*. Hyvinkää: Hyvinkään musiikkiopisto.

Ryynänen-Karjalainen, Lea 2002: *Sukupuolesta huolimatta: Naiskanttorit Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Opinnäyte, Kirkkomusiikin osasto. Helsinki: SA.

Urponen, Ville 2020 [2010]: *Intomielisen nuoruuden vääjäämätöntä voimaa: Suomalainen urkumusiikki toiseen maailmansotaan asti*. Opinnäyte, Kirkkomusiikin osasto. Helsinki: SA.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sylvia Lehtoranta-Pietilä

Helsinki 2.9.1909–
27.6.2010 Helsinki

Satavuotiaaksi eläneen Sylvia Lehtoranta-Pietilän[1] täysipäiväinen työ voimistelumusiikin säveltäjänä ja säestäjänä kattaa viisi vuosikymmentä. Useissa liikuntakouluissa, urheiluopistoissa ja -järjestöissä säestäjänä toiminut Lehtoranta-Pietilä sävelsi musiikin lukuisiin voimistelu-, tanssi- ja liikuntaohjelmiin. Hän laati musiikit useisiin kymmeniin Työväen Urheiluliiton (TUL) juhlien kenttä- ja näytösohjelmiin sekä vuoden 1952 Helsingin olympialaisten miesten voimisteluohjelmaan ja naisten pallo-ohjelmaan.[2] Kilpaohjelmien musiikkia hän sävelsi muun muassa Helsingin Työväen Naisvoimistelijoille, Elannon Iskulle ja Helsingin Kotkille, ja hän oli ensimmäisiä rytmisen kilpavoimistelun musiikin säveltäjiä Suomessa. Säestäjänä hän toimi ainakin Sari Jankelowin, Elna Kopposen, Helvi Salmisen, Esteri Suontaan ja Maija Varmaalan liikuntakouluissa. Säestäjänä sekä musiikin ja äänenkäytön opettajana hän työskenteli Pajulahden Urheiluopistolla ja Raaseporin Kisakeskuksessa, joissa koulutettiin TUL:n voimistelunohjaajia. 1960–1970-luvulla hän toimi Työväen Urheiluseurojen Keskusliitossa (TUK) voimistelun kenttä-, näytös- ja kilpailumusiikkien säveltäjänä.[3] Aina 1930-luvulta 1970-luvulle Lehtoranta-Pietilän voi sanoa olleen TUL:n huomattavin voimistelumusiikin säveltäjä ja säestäjä.

Koko elämänsä Helsingissä asuneen Sylvia Lehtoranta-Pietilän vanhemmat olivat Hilma Lehtoranta (s. Andersson) ja muurari Vihtori Lehtoranta.[4] Hänen puolisonsa oli Kaarlo Olavi Pietilä.[5] Lehtoranta-Pietilä kirjoitti ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta Tyttölyseosta (1926), minkä jälkeen hän opiskeli sen jatko-opistossa puoli vuotta[6] kunnes siirtyi Helsingin Konservatorioon. Siellä hän opiskeli vuodet 1927–1936, ensin laulua ja pianonsoittoa, sitten musiikinteoriaa sekä piano-, laulu- ja kuoropedagogiikkaa, valmistuen lopulta musiikin- ja laulunopettajaksi. Hänen opinto-ohjelmaansa kuului myös Dalcroze-menetelmän mukaista musiikkiliikuntaa sekä oopperakoulutusta ja näyttämöplastiikkaa.[7]

Urheiluarkistosta löytyy runsaasti Lehtoranta-Pietilän pianolle säveltämää voimistelu-, tanssi- ja liikuntamusiikkia käsikirjoituksina, monisteina ja TUL:n kustantamina painettuina nuotteina. Nuottimappien mukana ei ole teosluetteloa, mutta osassa sävellyskäsikirjoituksia on opusnumerot, joiden mukaan hän sävelsi yli 200 opusta.[8] Jonkin verran Lehtoranta-Pietilän sävellyksiä löytyy Kansalliskirjastosta ja Sibelius-museosta.[9] Lehtoranta-Pietilän voimistelumusiikkia löytyy myös äänilevyiltä Kansalliskirjastosta[10] sekä parilta C-kasetilta Urheiluarkistosta.[11]

SV

https://doi.org/10.21435/ha.154

Sylvia Lehtoranta-Pietilä

Sävellyksiä

Pianomusiikkia voimistelu-, tanssi- ja liikuntaohjelmiin:

Työväen Urheiluliiton (TUL) piirijuhlien voimistelumusiikit: naisten voimisteluohjelma (1935); nuorten voimisteluohjelma (1936); nuorten ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1937); miesten, naisten ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1938); naisten, nuorten ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1939); miesten, naisten ja nuorten voimisteluohjelmat (1940); miesten (Yrjö Ahtio), naisten ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1942); naisten ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1944); miesten, naisten, poikien ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1945); tyttöjen voimisteluohjelma (1947); miesten (Esko Numminen), naisten, poikien ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1948); miesten ja poikien voimisteluohjelmat (1951); naisten (Liisa Mustonen) ja poikien (Kalervo Tuominen) voimisteluohjelmat (1953); naisten (Anni Kivistö) ja tyttöjen (Piri Salo) voimisteluohjelmat (1955); naisten ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1956); naisten (Orvokki Hiltunen) ja ikinuorten voimisteluohjelmat (Taimi Hirvonen) (1960).

TUL:n liittojuhlien voimistelumusiikit: poikien ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1946); naisten voimisteluohjelma *Lapsi, Työ, Huolet, Ilot, Liittoäiti* (Hirvonen) sekä miesten (Esko Numminen), poikien (Kalervo Tuominen) ja tyttöjen voimisteluohjelmat (1954); ikinuorten karkelo ja naisten valio-ohjelma (Kirsti Nieminen & Terttu Suni) (1956); liikuntanäytös *Meri* (Eevi Kaasinen), miesten (Åke Suomi) ja valiotyttöjen voimisteluohjelmat [tyttöjen kilpailuohjelma] (Kaasinen) (1959); ikinuorten (Liisa Ruohonen) ja isojen tyttöjen voimisteluohjelmat (Kaasinen) sekä tyttöjen voimisteluohjelma *Tyttö ja nukke* (Elma Pyykönen) ja vanneohjelma (Salo) (1961); liikuntanäytös *Kone, kiire, ihminen* (Kaasinen), naisten massaohjelma (Salo), tyttöjen satuohjelma (Hiltunen) sekä ikinuorten (Pyykönen), isojen tyttöjen (Elli Särkkä), poikien (Kalevi Ruusunen) ja valiovoimistelijain (Rauni Koskinen) voimisteluohjelmat (1963); valiovoimistelijain ohjelma *Suomen lippu* (Särkkä), naisten (Salo), pikkutyttöjen (Vappu Mäkelä) ja ikinuorten (Eila Hautanen) voimisteluohjelmat sekä naisten valio-ohjelma (Nieminen & Suni) (1966); ikinuorten (Kirsti Karlsson), isojen tyttöjen (Naimi Virtanen), naisten (Sinikka Harjula) ja pikkutyttöjen (Salo) voimisteluohjelmat, valiotyttöjen vanneohjelma (Kaasinen) sekä miesten (Ruusunen) ja poikien (Ruusunen) voimisteluohjelmat (1969); isojen tyttöjen voimisteluohjelma (Aila Lagerström & Marja Paven) ja naisten keilavoimisteluohjelma (Hirvonen) (1970); ikinuorten (Salo), naisten (Virtanen), pikkutyttöjen ja valionaisten (Rauni Koskinen) voimisteluohjelmat sekä tyttöjen pallo-ohjelma (Virtanen) (1972); äiti–lapsi-voimisteluohjelma (Kaasinen) (1976); aikuinen–lapsi-ohjelma (Kaasinen) (1979).

TUL:n kilpailu- ja näytösmusiikit sekä seurojen voimistelumusiikit: vannevoimistelu (1937); ohjelma Ponnistukselle (1937); vanneohjelma Hämeenlinnaan (1938); miesten näytösohjelma (1939); Yrityksen voimisteluohjelma (1939); tamburiinisommitelma (1939); pieni vanneohjelma (Rissanen) (1940); rytmisommitelma (1944); Ruotsin joukkueen ohjelma (Elna Kopponen) (1945); *Marssi Kuopioon* (1946); tamburiinisommitelma

https://doi.org/10.21435/ha.154

Helsingin Työväen Naisvoimistelijoille (HTNV) (Maija Varmaala) (1947); Tarmon Ruotsin-matkan ohjelma (1947); keilavoimisteluohjelma (Hirvonen) (1947); HTNV:n kilpailuohjelma (Hirvonen) (1947); näytösohjelma keskitason voimistelijalle (Aino Numminen) (1948); tyttöjen näytösohjelma (Aino Vansén) (1948); naisten esitysohjelma Pietarsaaren Innolle (Hirvonen) (1949); Päivän nuorten liittojoukkueohjelma (1948); pallo-ohjelma varhaisnuorisolle (Maila Ruokolainen) (1949); Tarmon kilpailuohjelma (1949); HTNV:n kilpailuohjelma (1949); Poikain taitovoimistelupäivien kilpailuohjelma (Esko Numminen & Toivo Määttä) (1949); Iskun kilpailuohjelma (1949); välinevoimisteluohjelma naisille (1949); tyttöjen kilpailuohjelma 1950 (Hirvonen) (1949); poikien näytösohjelma (Pentti Anttila) (1950); HTNV:n kilpailuohjelma (Hirvonen) (1950); TUL:n miesten joukkuevoimistelumestaruuskilpailujen ohjelma (Numminen) (1953); voimisteluohjelma (Helvi Ahtio & Helvi Puukko); Tarmon tyttöjen vannevoimistelu (Ahtio) (1954); naisten keilavoimisteluohjelma (Carita Åström) (1954); vanneohjelma (Åström) (1954); rytmiharjoitelmia (Varmaala) (1954); rytmiharjoitelma kapuloille (1955); naisten voimistelun B-sarjan kilpailuohjelmat 1955 (Hirvonen), 1956 (Kaasinen) ja 1957 (Kivistö); Jyväskylän ohjelma (Särkkä) (1955); *Kissajuttu* (Särkkä) (1955); voimisteluohjelma (Särkkä) (1955); pallo-ohjelma Jyväskylään (Särkkä) (1955); voimisteluohjelma *Yksilön kapina* (Särkkä) (1955); voimisteluohjelma *Masurkka* (Särkkä) (1955); Tarmon rytmisarjoja (Varmaala) (1956); rytmisarjoja Helsingin piirille (Varmaala) (1956); TUL:n naisten voimistelun C-sarjan kilpailuohjelma (Aino Huhtala) (1957); Iskun ohjelma (1956); Tarmon kilpailuohjelma (1956); naisten B-sarjan esiintymisvoimisteluohjelma (1956); TUL:n tyttöjen kilpailuohjelma (1957); TUL:n voimisteluohjelma *Non stop* (1957); Kotkien kilpailuohjelma (Kaasinen) (1958); kilpailuohjelma (1958); naisten kilpailuohjelma (Salo) (1958); Kaarina Valtosen permantoliikkeet (1958); keilavoimisteluohjelma (Hirvonen) (1959); tyttöjen kilpailuohjelma 1959 (Pirkko Mäkelä) (1958); naisten voimisteluohjelma (Karlsson) (1959); keilaohjelma (Åström) (1960); näytösvoimisteluohjelma (Åström) (1960); Helsingin Kotkien voimisteluohjelma *Huivi* (Kaasinen) (1961); ikinuorten (Salo) ja naisten (Salo) voimisteluohjelmat sekä tyttöjen rytmisarjoja (Kanerva) Iskun 40-vuotisjuhlaan (1961); Turun Visat – naisten esiintymisohjelma (Hirvonen) (1961); kapulaharjoitelma Iskun 40-vuotisjuhlaan (Salo) (1961); Iskun tyttöjen pallo-ohjelma (1962); Ruotsin joukkueen voimisteluohjelma (Thua Heikkinen) (1962); TUL:n tyttöjen kilpailuohjelma (Terttu Suni) (1962); Työväen Urheiluseurojen Keskusliiton (TUK) naisten valiovoimistelijoiden vanneohjelma (Kanerva) (1963); Kotkan Kisailijoiden voimisteluohjelma (Hirvonen) (1963); voimisteluohjelma (Raija Riikkala) (1964); Kotkien keilaohjelma kilpailuun (Kaasinen) (1964); TUL:n joukkuevoimistelukilpailujen naisten pakollinen ohjelma (Hirvonen) (1965); TUL:n naisten voimistelun B-sarjan kilpailuohjelma (Anja Harko) (1966); Tarmon kilpailuohjelma (Varmaala) (1966); TUL:n tyttöjen kilpailuohjelma (Koskinen) (1967); Kotkien vanneohjelma kilpailuihin (Kaasinen) (1967); Turun Pyrkivän kilpailuohjelmat 1967 ja 1968 (Tuula Haapalehto); TUL:n keilaohjelma (Kaasinen) (1968); voimisteluohjelma *Kissamaista* pikkutytöille (Särkkä) (1967); Kotkien isojen tyttöjen ja naisten kilpailuohjelmat (Kaasinen) (1968); tyttöjen pakolliset liikkeet TUL:n voimistelukilpailussa (1968); Kotkien tyttöjen kilpailuohjelma (1969); lautasohjelma (Saga Keveri) (1969); tyttöjen A-sarjan pakollinen kilpailuohjelma (Sirpa Kohvakka & Liisa Lahtivirta) (1970); Kotkien tyttöjen kilpailuohjelma (1970); Jyväskylän Tanssi- ja Naisvoimisteluseuran (JTNV) valio-ohjelma ja ikinuorten ohjelma (1970); isojen tyttöjen voimisteluohjelma (Terttu Alhonen) (1970); Viippolan ohjelma (1971); Kotkien ikinuorten ja tyttöjen kilpailuohjelmat (Kaasinen) (1971); tyttöjen pakollinen kilpailuohjelma (Kaasinen) (1971); naisten voimisteluohjelma (Anneli

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kiiskinen) (1972); vanneohjelma (Terttu Nenonen) (1972); pikkutyttöjen voimisteluohjelma (Lea Valtonen) (1972); TUK:n naisten A-sarjan pakollinen ohjelma (Kanerva) (1972); TUK – TUL Tampereella 4.6.1972, valiovoimistelijoiden esiintymisohjelma (Hirvonen) (1972); Kotkien naisten kilpailuohjelma (1973); naisten ohjelma (Särkkä) (1973); Kotkan Kisailijoiden kilpailuohjelma (Hirvonen) (1973); Iskun isojen tyttöjen ja naisten kilpailuohjelmat (Kaasinen) (1973); pikkutyttöjen voimisteluohjelma (Alhonen) (1973); isojen tyttöjen voimisteluohjelma (Pirjo Tuominen) (1973); naisten voimisteluohjelma (Tuula Segercrantz) (1973); Kotkien isojen tyttöjen (Kaasinen) ja pikkutyttöjen (Anja Savolainen) ohjelma sekä teinityttöjen vanneohjelma (Kaasinen) (1974); Kotkien pikkutyttöjen ohjelma ja naisten pallo-ohjelma (Kaasinen) (1975); kansakoulun tyttöjen kilpailuohjelma (Kaasinen) (1975); Tšekkoslovakian-joukkueen voimisteluohjelma (Kaasinen) (1975); TUL Kuntonaisten ohjelma (Kerttu Riikonen) (1976); Kotkien moderni keilaohjelma (Kaasinen) (1976); Iskun moderni jumppaohjelma (1976); Kotkien naisten pallo-ohjelma kilpailuun (1977); Kotkien naisten kilpailuohjelma *Vesilinnut* (Kaasinen) (1978); Kotkien teinien kilpailuohjelma (Savolainen) (1978); pikkutyttöjen hyppynaruohjelma (Kaasinen) (s.a.); rytmisarjoja Elannon 50-vuotisjuhliin (Varmaala) (s.a.); lautasvoimisteluohjelma (Varmaala) (s.a.).

Muuta voimistelumusiikkia: TUL:n 20-vuotisjuhlan liikuntakuvaelma (1938/1939); TUL:n 25-vuotisjuhlan näytösohjelma (Varmaala) (1944); TUL:n miesten olympiaohjelma (Esko Numminen) (1952); liikuntakuvaelma SAK:n 50-vuotisjuhlaan *Työtä – Taistelua* (Varmaala) (1957); TUK:n retkeilypäivien naisten voimisteluohjelma (Keveri) (1961); *Tervehdys Tovereille*, Sosialidemokraattisten Naisten Keskusliiton Retkeilypäivien voimisteluohjelma (1962); Sosialidemokraattisen Puolueen Naisyhdistyksen voimisteluesitysohjelma (Hirvonen) (1963); TUK:n urheilu- ja retkeilypäivien naisten (Hirvonen) ja poikien (Kalervo Tuominen) voimisteluohjelmat (1963); TUL:n v. 1965 Aluejuhlien naisten (Hirvonen) ja tyttöjen (Kivistö) kenttävoimisteluohjelmat (1965); TUK:n III liittokisojen isojen tyttöjen voimisteluohjelma (Keveri) (1967); TUK:n Helsingin piirin voimisteluohjelma *Viidakon rytmejä* (Varmaala) (1969).

Viitteet

1 Lahja Sylvia Lehtoranta-Pietilä s. Lehtoranta.
2 Kaasinen 2010; *SSD* 11.1.1947 ja 28.6.1954; *US* 1.8.1952.
3 Eevi Kaasinen: "Sylvia Lehtoranta-Pietilä – musiikin taitaja", muistiinpanoja Lehtoranta-Pietilän työpaikoista, todistuksia ja suosituksia eläkehakemusta varten (1977), voimisteluohjelmien sävellysten nuotit 1935–1979 ja 1946–1963, sekä sävellykset näytös- ja kilpailuohjelmiin 1957–1978, Sylvia Lehtoranta-Pietilän arkisto, UA.
4 HK:n oppilasmatrikkeli 1928–1920, SA/TA.
5 *IS* 19.7.1946; *US* 25.10.1987.
6 Helsingin Suomalaisen Tyttölyseon jatkoluokkien oppilasmatrikkeli 1906–1944, Helsingin tyttölukion arkisto, KA.
7 HK:n oppilasmatrikkeli 1928–1930, SA/TA; ks. myös Dahlström 1982, 441.
8 Voimisteluohjelmien sävellysten nuotit sekä sävellykset näytös- ja kilpailuohjelmiin, Lehtoranta-Pietilän arkisto, UA; TUL:n voimisteluohjelmat ja nuotit, Suomen Työväen Urheiluliiton arkisto, UA; ks. myös Urheiluarkisto 2021.
9 Nuottikokoelman paikkaliput: Tanssimus[iikki]–Voimistelumus[iikki] -kortisto, KK; Sylvia Lehtorannan voimistelumusiikki, Voimistelumusiikin kokoelma, SM.
10 Sylvia Lehtoranta-Pietilän voimistelumusiikin äänitteet, KK.
11 Sylvia Lehtoranta-Pietilän voimistelumusiikin äänitteet, Lehtoranta-Pietilän arkisto, UA.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Kansallisarkisto
  Helsingin tyttölukion arkisto: Helsingin Suomalaisen Tyttölyseon jatkoluokkien oppilasmatrikkeli 1906–1944
Kansalliskirjasto
  Nuottikokoelman paikkaliput: Tanssimus[iikki]–Voimistelumus[iikki] -kortisto
Sibelius-museo
  Voimistelumusiikin kokoelma: Sylvia Lehtorannan voimistelumusiikki (monisteet)
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
  Helsingin Konservatorion oppilasmatrikkeli 1928–1930
Urheiluarkisto
  Suomen Työväen Urheiluliiton arkisto: TUL:n voimisteluohjelmat ja nuotit: naisten voimistelu- ja tanssiohjelmat tekijöittäin
  Sylvia Lehtoranta-Pietilän arkisto
    biografinen aineisto: Eevi Kaasinen: ”Sylvia Lehtoranta-Pietilä – musiikin taitaja” (s.a.); muistiinpanoja Lehtoranta-Pietilän työpaikoista; todistuksia ja suosituksia eläkehakemusta varten (1977)
    sävellyksiä näytös- ja kilpailuohjelmiin 1957–1978
    voimistelumusiikin äänitteet
    voimisteluohjelmien sävellysten nuotit 1935–1979 ja 1946–1963

Muu tutkimusaineisto: painetut, tietokannat ja äänitteet

Kansalliskirjasto: Sylvia Lehtoranta-Pietilän voimistelumusiikin äänitteet
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto
Urheiluarkisto 2021: Sylvia Lehtoranta-Pietilän arkiston sisältökuvaus. http://yksa.fi/100340/152414164905900. Viitattu 26.10.2021.

Kirjallisuus

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.
Kaasinen, Eevi 2010: Musiikinopettaja Sylvia Lehtoranta-Pietilä [muistokirjoitus]. – *HS* 7.8.2010.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Yhteenveto

Suomen musiikin historiaa uusin korvin ja avoimin mielin

"En kaihda mitään työtä [– –] – leivon, pyykkään, vaatetan, ompelen, siivoan – teen kaikkea, mitä tarvitaan ruoanlaitossa – näiden välillä teen polttopiirroksia, maalaan, laulan ja sävellän ja musisoin."

Ida Wallenius Rancken[1]

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu sataakahtakymmentäkuutta vuosien 1780–1909 välillä syntynyttä ja säveltämistä harjoittanutta suomalaissyntyistä, suomalaistaustaista tai historiallisen Suomen alueella elänyttä naista. Laajaan arkistotutkimukseen perustuvat pienoiselämäkerrat tarjoavat sekä kokonaiskuvan että yksityiskohtaista tietoa aiemmin lähes tutkimattomasta alueesta. Esittelimme jo johdannossa elämäkerroista tulkitsemamme yleiset tutkimustulokset ja päätelmät, joihin nyt palaamme yhteenvedon ja lisäpohdintojen muodossa.

Jokainen elämäkerta vastaa omalla tavallaan tutkimuksen pääkysymykseen siitä, onko Suomen musiikin historiasta löydettävissä säveltäviä naisia, keitä he olivat ja mitä voimme heistä tietää. Emme ole etsineet "suurmiehiä" vastaavia "suurnaisia", koska kiinnostuksemme ei ole ollut poikkeusihmisten ylistämisessä vaan säveltämisessä ihmisen itseilmaisun luonnollisena muotona sekä osana muusikkouden laajempaa käsittämistä ja taiteiden harjoittamisen kulttuuria. Säveltäminen oli Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella naisten parissa yleisempää, kuin mitä aiempi historiantutkimus, Suomen säveltaiteen kokonaisesitykset sekä taidemusiikin miesvetoinen valtakulttuuri ovat antaneet ymmärtää. Tämä pätee niin valtavirran musiikkikulttuuriin ja sen instituutioihin kuin muusikkonaisten vaihtoehtoisiin toimintaympäristöihin, kuten tyttökouluihin ja niiden jatko-opistoihin, kansakoulunopettaja- ja lastentarhanopettajaseminaareihin, aatteellisiin yhdistyksiin ja sosiaalipoliittiseen hyväntekeväisyyteen sekä koti- ja seurapiirimusisointiin. Pitkällä 1800-luvulla syntyneitä suomalaisia säveltäjänaisia löytyy kartoittamiemme arkistoaineistojen pohjalta toista sataa, emmekä yhden rajallisen tutkimushankkeen puitteissa ole voineet jäljittää heitä kaikkia. Tutkimus osoittaa, että on sekä mahdollista että tiedollisesti antoisaa tarkastella säveltämisen historiaa, siihen liittyviä toimijoita, instituutioita, verkostoja, käytäntöjä ja ohjelmistoja Suomessa – aivan kuten muissakin Euroopan maissa ja maailmassa – naisten näkökulmasta.

Naiset ovat luoneet säveltaidetta moninaisin tavoin, ja säveltäjä- ja muusikkonaiset ovat olleet rakentamassa Suomen musiikkielämää sen eri toiminta-aloilla. Osittain naisten musiikkitoiminta on ollut samankaltaista kuin miesten, mutta

https://doi.org/10.21435/ha.154

yhteiskunnan sukupuolijärjestelmän ja kulttuurin sukupuolistavien käytäntöjen takia se on ollut osittain oleellisesti myös erilaista. Naisten säveltämistä rajoittivat ja muokkasivat monet sukupuolittuneet yhteiskunnalliset ja kulttuuriset säännöt, normit ja käytännöt. Tämä ehkäisi naisia hakeutumasta säveltäjän julkiseen rooliin ja katkaisi monia uria alkuunsa. Toisaalta se loi vaihtoehtoisia säveltäjyyden malleja valtavirran miehisten mallien oheen, etenkin laulu-, piano-, seurapiiri-, salonki-, voimistelu-, taidetanssi-, lasten- ja pedagogisen musiikin sekä yhteiskunnalliseen järjestötoimintaan ja hyväntekeväisyyteen liittyvän musiikin aloilla. Tässä mielessä säveltämisen historian tarkastelu naisten näkökulmasta muuttaa käsitystämme siitä, mitä kaikkea niin sanotun taidemusiikin säveltäminen on voinut pitää sisällään ja minkälaisesta toiminnasta säveltäjyys on voinut rakentua. Jotkut naiset toimivat sekä valtavirran että vaihtoehtoisen säveltäjäkulttuurin piirissä.

Luovuuden monet reitit ja ylirajaisuus

Varhain katkenneet säveltäjänurat ovat silmäänpistävän tavallisia säveltäjänaisten keskuudessa. Monen opiskelu tai ura päättyi naimisiinmenoon; jotkut taas vaihtoivat tällöin sävellysgenreä konserttimusiikista lastenmusiikkiin tai säveltämisestä laulun, soiton ja musiikinteorian opettamiseen. Usein ammatillisen uran muusikkona tai pedagogina luonut nainen sävelsi nuorena mutta jätti sen sittemmin – todennäköisesti sukupuolittuneiden esteiden ja tähän liittyvän tukirakenteiden puutteen takia. Silti he olivat usein mukana sekä naisten keskinäisten että valtakulttuurin musiikillisten instituutioiden perustamisessa, kehittämisessä ja ylläpidossa, vaikka eivät jälkimmäisissä voineet saada arvostetuimpia ja näkyvimpiä asemia, jotka olivat varatut miehille, ja vaikkei heidän ansioitaan ole tavattu huomioida musiikin historiankirjoituksessa.

Naisille oli tyypillistä etsiä luovuuden reittejä siirtymällä musiikin harjoittamisen yhdestä muodosta toiseen tai taiteen lajista toiseen. Moni vaihtoi säveltämisen soittamiseen tai kirjoittamiseen luultavasti siksi, että se tarjosi vähemmän karikkoisen urapolun. Luovuuden ja itseilmaisun paine saattoi olla naiselle tärkeämpää kuin se, missä taiteen lajissa itseään ilmaista. Joidenkin säveltäjänaisten ammatilliset elämät olivat mutkittelevia ja monitahoisia. Esimerkiksi Ina Lange esiintyi nuoruudessaan säveltäjänä, kuoronjohtajana ja konserttipianistina mutta naimisiin mentyään pääasiassa aviopuolisonsa säestäjänä ja pianonsoitonopettajana. Pian hän kuitenkin alkoi kaunokirjailijaksi ja myöhemmin – jo erottuaan – musiikintutkijaksi, luennoitsijaksi ja tietokirjailijaksi; se, ettei hänen sukupolvensa nainen voinut saada yliopistokoulutusta, ei estänyt häntä tekemästä tutkimusta.

Monien säveltävien naisten taustoja luonnehtivat pitkät musiikkiopinnot ja taidepainotteinen sivistys, eikä erikoistaitoja vaativa säveltäminen tyypillisesti ollut mahdollista kuin (tavalla tai toisella) koulutetuille naisille. Musiikki kuului 1800-luvulla säätyläistyttöjen kasvatukseen, ja heille oli usein mahdollista jatkaa musiikkiopintoja koulunkäynnin jälkeenkin, mikäli eivät heti avioituneet. Etenkin

https://doi.org/10.21435/ha.154

1800-luvun puolella säveltäjänaiset olivat useimmiten säätyläisperheen kotiopetuksen tai tyttökoulusivistyksen saaneita kaupunkilaisia keski- ja yläluokan naisia. Tämä tarkoittaa sitä, että he olivat ensikieleltään pääsääntöisesti ruotsinkielisiä, ja yleensä he hallitsivat monia muitakin kieliä. Osa puhui ensikielenään saksaa tai venäjää, ja monella oli Ruotsin, Baltian, Saksan tai Venäjän suunnilta juontuva monikulttuurinen sukutausta. Varsinkin 1900-luvun taitteesta alkaen heidän rinnalleen nousivat sekä kaupungeista että maaseudulta ponnistaneet ruotsin- ja suomenkieliset kansakoulunopettajat, jolloin suomenkielisten säveltäjänaisten määrä kasvoi. Tällä tavalla säveltäjänaisten kulttuuri heijastaa Suomen pitkän linjan poliittisia ja yhteiskunnallisia murroksia, kuten kansalaisyhteiskunnan sekä itsensä elättävien ”virkanaisten” ammattiryhmän syntyä ja keskiluokan nousua.[2]

Arvioimme, että tutkimuksen kohdehenkilöistä noin 70 prosenttia eli suurin osa puhui ensikielenään ruotsia. Näistä ruotsinkielisistä noin viidesosa oli kuitenkin tasavertaisen kaksikielinen ruotsin ja suomen suhteen ja 4–6 prosenttia ruotsin ja saksan suhteen (näistä henkilöistä emme ole voineet päätellä yhtä ensikieltä). Yhteensä noin 5 prosenttia kohdehenkilöistä puhui ensikielenään saksaa tai venäjää. Suomea ensikielenään puhui kohdehenkilöistä 25 prosenttia, mutta luku nousee huomattavasti, jos otamme mukaan ruotsin ja suomen suhteen tasavertaisen kaksikielisiksi arvioidut henkilöt. Pieni osa ruotsinkielisistä säveltäjänaisista oli suomenmielisiä, ja he suomenkielistivät itseään enemmän tai vähemmän. Nämä arviot, jaottelut ja numerot eivät ole yksiselitteisiä, mutta ne kertovat yleisistä suuntaviivoista. Ajallisesta näkökulmasta katsottuna 1860-luku edustaa tutkimuksessamme murroskautta, jolloin ruotsin kielen hallitsemaan säveltäjänaisjoukkoon syntyy ensimmäinen ruotsin ja suomen kielen suhteen kaksikielinen säveltäjä- ja opettajasukupolvi. Nämä 1860-luvulla syntyneet ja kahdella kielellä toimineet säveltäjänaiset aloittivat useimmiten opettamiseen liittyvän työuransa 1880–1890-luvulla. Ensimmäiset ensikieleltään selkeästi tai pelkästään suomenkieliset säveltäjänaiset taas syntyivät 1880-luvulla. Näin ollen suomenkielisten suhteellinen osuus säveltäjänaisten joukossa kasvaa merkittävästi 1900-luvulle tultaessa ja siitä eteenpäin.

Säveltäjänaisten tarinat ilmentävät eri tavoin Suomen musiikin historian ylirajaisuutta ja kosmopoliittisuutta. Kuten nykyäänkin, myös 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa kunnianhimoiset muusikot hakeutuivat eurooppalaisiin suurkaupunkeihin tunnettujen opettajien oppiin, konsertoimaan ja muihin muusikontöihin, ja saattoivat jäädä sille tielleen. Naisia näihin metropoleihin vetivät ainakin vapauden tunne ja laajemmat koulutus- ja työmahdollisuudet. Suomen kulttuuripiirit olivat ahtaita, mutta esimerkiksi Pietarissa, Berliinissä, Dresdenissä, Tukholmassa, Pariisissa, Lontoossa tai Yhdysvalloissa muusikkonainen saattoi toteuttaa itseään monipuolisemmin, koska musiikkioppilaitosten tarjonta, työmarkkinat, naisten vaihtoehtoiset musiikkipiirit sekä (ala)kulttuurit ja esimerkiksi queerin elämän mahdollisuudet olivat toista luokkaa. Tutkimuksen kohdehenkilöistä 40 prosenttia syntyi, asui

https://doi.org/10.21435/ha.154

jossakin elämänsä vaiheessa tai loi uraansa useiden vuosien ajan Suomen ulkopuolella.[3] Noin 15 prosenttia kohdehenkilöistä syntyi Suomen ulkopuolella, heistä suurin osa Pietarissa. Yli 10 prosenttia muutti Suomesta ulkomaille jääden sinne loppuelämäkseen; tämä muuttoilmiö painottuu 1800-luvulle, ja muusikon ammattiuraan panostaneiden kohdalla prosentti on huomattavasti suurempi. Kansallisen historiankirjoituksen kaanoneissa kosmopoliittiset säveltäjä- ja muusikkonaiset ovat jääneet kaksinkertaisiksi väliinputoajiksi, sillä heitä ole useinkaan luettu minkään maan historiaan kuuluviksi – sen ohella, että heidät on ohitettu sukupuolensa vuoksi. Tämänkin vuoksi pyrimme omassa tutkimuksessamme inklusiivisuuteen. Tiukat kansalliset lokeroinnit eivät vastaa historiallista todellisuutta, jossa useiden säveltäjien toimintakenttä oli monikansallinen, -kielinen ja -kulttuurinen.

Tyttökoulut olivat 1800-luvulla keskeisiä naisten musiikillisen koulutuksen näyttämöitä. Moni säveltäjänainen sai ainakin osittain koulutuksensa tyttökouluissa, jotka tarjosivat naisille myös työpaikkoja. Lisäksi tyttökouluissa ystävystyttiin ja verkostoiduttiin niin ammatillisessa kuin yksityisessäkin mielessä. Ennen konservatoriojärjestelmän laajentumista ja vakiintumista korkeatasoisin ja pitkäjänteisin musiikinopetus – erityisesti laulun ja pianonsoiton opetus – oli 1800-luvun Suomessa keskittynyt huomattavissa määrin tyttökouluihin. Konservatorioiden leviämisen jälkeenkin tyttökouluissa vaalittiin musiikinopetusta. Musiikillisesti korkeatasoista opetusta antoivat Suomessa muun muassa Helsingin, Turun ja Viipurin valtiolliset ruotsinkieliset tyttökoulut sekä sittemmin Helsingin Suomalainen Tyttökoulu. Autonomian aikana huippukoulutusta musiikissa tarjosivat Venäjän tyttökoulut. Lisäksi joissakin – usein naisten perustamissa – musiikkikouluissa, kuten Jetta Nybergin musiikkikoulussa (1859–1862), saattoi saada korkeatasoista opetusta.[4]

Etenkin ennen Helsingin Musiikkiopiston perustamista merkittävä osa säveltäjänaisista hankki ammattitason musiikkikoulutuksensa ulkomailta, kuten Leipzigin, Pietarin ja Pariisin konservatoriosta, muista ulkomaisista musiikkikouluista, musiikinopetuksestaan kuuluisista ulkomaisista tyttökouluista ja tunnettujen opettajien yksityistunneilta. Kulttuurin sukupuolittuneiden rakenteiden ja normien vuoksi osa naisista opiskeli konservatorion opettajilla mutta yksityisesti. Kotimaassa suoritettuja opintoja täydennettiin myös lyhyemmin opintomatkoin. Säätyläistyttöjen musiikillisen kasvatuksen, tyttökoulujen ja konservatoriolaitoksen kiinteää jatkumoa heijastaa sekin tosiasia, että Helsingin Musiikkiopiston aloittaessa toimintansa vuonna 1882 valtaosa sen opiskelijoista oli naisia, ja tämä tilanne jatkui ainakin 1950-luvulle asti.[5] Kaiken kaikkiaan 1800-luvulla musiikkikulttuurin institutionalisoituessa säveltäjänaisille tarjolla olevan musiikinopetuksen painopiste siirtyi säätyläisnaisten hallitsemasta koti-, yksityis- ja pensionaattiopetuksesta ja lauluyhdistyksistä konservatoriolaitokseen sekä opettajaseminaareihin ja valtiollisiin kouluihin.

Musiikinopetuksen ja musiikkielämän institutionalisoitumisesta huolimatta monet säveltäjänaiset opiskelivat sävellystä lähinnä omatoimisesti tai yksityisesti

https://doi.org/10.21435/ha.154

samalla kun opiskelivat muita muusikontaitojaan musiikkioppilaitoksissa. Tämä liittyy siihen, että säveltämisestä kiinnostuneita naisia ohjattiin ja kannustettiin säveltämisen sijaan musiikkipedagogiselle uralle. Ilmiö tulee selkeästi esiin Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion oppilasmatrikkeleissa olevista päästötodistuksista, joissa järjestelmällisesti kiitellään sävellystaitoja osoittaneiden naisten *musiikkipedagogisia* taipumuksia ja lahjoja: heitä kehotetaan toimimaan soiton- ja laulunopettajina ja etenkin musiikin varhaiskasvatuksen parissa. Säveltämistä ei yleensä kiitellä eikä siihen rohkaista. Niin ikään huomionarvoista on, että moni säveltäjänainen opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa, muttei sävellystä vaan pelkästään muita aineita. Tutkimuksen 126 kohdehenkilöstä noin 30 prosenttia opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa – 45 prosenttia, jos huomioidaan vain ne, jotka elinvuosiensa puolesta sopivat kyseisen laitoksen opiskelijoiksi. Heistä vain puolet opiskeli sävellystä pää- tai sivuaineena; lisäksi moni opiskeli sävellystä hyvin lyhyen ajan. Naisia syrjivien sukupuolistavien käytäntöjen takia sävellysluokat eivät helposti avautuneet naisille eivätkä houkutelleet puoleensa tai onnistuneet pitämään kiinni sävellyksestä kiinnostuneista naisista.

Mielenkiintoista on, että Helsingin Musiikkiopiston ensimmäisellä vuosikymmenellä 1880-luvulla sävellys vaikuttaa naisten opinto-ohjelmissa tavallisemmalta aineelta kuin myöhempinä vuosikymmeninä. Ajallisesti ilmiö osuu yhteen varhaisen naisliikkeen ensimmäisen kultakauden eli feminismin ensimmäisen aallon kanssa. Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion oppilasmatrikkeleita, todistuksia, konserttiohjelmia ja tuntipäiväkirjoja ynnä muita asiakirjoja tarkastellessamme huomasimme myös, että oppilaitoksessa vuosina 1911–1936 sävellystä opettanut ja rehtorina toiminut Erkki Melartin poikkesi yleisestä sukupuolistavasta linjasta sekä toisista laitoksen sävellyksenopettajista ja selvästi innosti naisia alalle. Sama ilmenee Melartinin kirjeenvaihdosta naispuolisten sävellysoppilaittensa ja muiden säveltäjänaisten kanssa.[6] Varmaankin Melartinin pitkäjänteisen, sukupuolisesti sallivan työn ansiota oli, että Helsingin Konservatorion konserteissa vuosina 1925–1936 sävellyksiään esille saaneista kahdestakymmenestäneljästä sävellyksen opiskelijasta peräti seitsemän eli noin 30 prosenttia oli naisia; kaikki nämä naiset olivat Melartinin oppilaita.[7] Myönteinen ilmiö oli väliaikainen. Esimerkiksi vuonna 1989 naisoletettujen osuus Suomen Säveltäjät ry:n jäsenistöstä oli 3 prosenttia (kolme naista) ja Sibelius-Akatemian sävellysopiskelijoista 0 prosenttia.[8] Tämän kirjoittamishetkellä syyslukukaudella 2022, jolloin Melartinin kaudesta oli kulunut satakunta vuotta, Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjoilla olevista sävellystä pääaineenaan opiskelevista perustutkinto-opiskelijoista 23 prosenttia oli naisoletettuja.[9]

Säveltäjänaisten joukosta hahmottuu poikkeuksellisen pitkien ja perusteellisten musiikki- ynnä muiden opintojen sekä moninkertaisen jatkokouluttautumisen ilmiö. Jotkut tarkastelemamme säveltäjänaiset hakeutuivat lisäoppiin myöhäiselläkin iällä tai kouluttautuivat usealle alalle. Mahdollisesti moninkertainen koulut-

https://doi.org/10.21435/ha.154

tautuminen ja lisäopiskelu tasapainotti patriarkaalisesta yhteiskunnasta johtuvaa sisäistettyä huonommuuden kokemusta ja epävarmuutta. Emme ole tutkimuksessamme järjestelmällisesti verranneet Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa opiskelleita säveltäjänaisia säveltäjämiehiin opintojen sisältöjen, pituuden, opintomenestyksen ja päästötodistusten palautteiden osalta. Silti laajojen aineistojen läpikäymisestä syntyi vaikutelma siitä, että nimenomaan säveltäjänaisissa oli runsaasti erittäin pitkään, useaan kertaan ja menestyksellisesti musiikkia opiskelleita.

Opettajuus, naisasia ja sateenkaarihistoria

Suurin osa Helsingin Musiikkiopistossa/Konservatoriossa koulutetuista säveltäjänaisista hankki elantonsa laulun-, soiton- ja musiikinteorian opettajina musiikin alan oppilaitoksissa, musiikinopettajina kouluissa, opettajina musiikkipainotteisissa lastentarhoissa ja liikuntakouluissa sekä yksityisinä musiikinopettajina. Musiikinopetus oli koko 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen naisvaltainen alue. Musiikkipedagogiikan ja erityisesti musiikin varhaiskasvatuksen näkökulmasta Suomen musiikin historia näyttää naisten hallitsemalta alueelta: pienten lasten musiikinopettajat ovat olleet enimmäkseen naisia niin kodin, lastentarhan, koulun kuin musiikkioppilaitostenkin piirissä. Opettaminen ylipäätään oli 1800-luvun alusta alkaen itsenäisesti elantonsa hankkivan ja itsensä kehittämiseen pyrkivän keski- ja yläluokan naisen ensimmäisiä ammattialoja, ja musiikki, kuten kieletkin, oli keskeinen opetettava aine tyttöjen kasvatuksessa.

Opettajakoulutus on tärkeä tekijä säveltäjänaisten taustalla. Naisia kouluttivat kouluopettajiksi 1800-luvulta alkaen tyttökoulujen jatko-opistot sekä opettajaseminaarit, ja koulutuksessa huomattavan sijan sai musiikki, erityisesti yhteis- ja kuorolaulu. Blomqvistin yksityisessä ruotsinkielisessä tyttökoulussa Helsingissä opettajakoulutus alkoi epävirallisessa muodossa vuonna 1861 ja Helsingin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa yksityisessä muodossa 1868 ja valtiollisesti 1883. Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa opettajakoulutus alkoi vuonna 1881 ja Viipurin valtiollisessa ruotsinkielisessä tyttökoulussa yksityisessä muodossa 1896.[10] Naispuolisia kansakoulunopettajia koulutettiin suomen kielellä Jyväskylän (1863), Sortavalan (1880), Raahen (1896) ja Heinolan (1899) opettajaseminaareissa sekä ruotsin kielellä Tammisaaren (1871) opettajaseminaarissa. Lisäksi opettajia koulutettiin alkuopetukseen keskittyneissä kierto- ja pikkukouluseminaareissa 1890-luvulta alkaen, esimerkiksi Hämeenlinnassa ja Helsingissä. Laulu oli keskeinen kansanvalistuksen väline, ja osa kouluopettajista innostui säveltämään koulujen tarpeeseen sekä isänmaallisiin, kotiseutuaatteellisiin ja hengellisiin tilaisuuksiin sopivaa musiikkia, kuten yhteislauluja. Kansallisuusaate, kansanvalistusliike ja kotiseututyö vaikuttivat kouluopettaja-säveltäjien työhön niin suomen- kuin ruotsinkieliseen kulttuuriin kytkeytyneissä muodoissaan. Lastentarhanopettajakoulutus alkoi vuonna 1892 Helsingissä Sörnäisten kansanlastentarhassa eli Ebeneserkodin

https://doi.org/10.21435/ha.154

lastentarhanopettajaseminaarissa (myöh. lastentarhaseminaari Ebeneser, Helsingin lastentarhanopettajaopisto).[11] Musiikki oli keskeinen osa sen toimintaa ja kasvatusperiaatteita, ja se synnytti osaltaan merkittävän lastenmusiikin sävellyskulttuurin.[12]

Merkittävä osa säveltäjänaisista työskenteli voimistelu- ja taidetanssimusiikin parissa, ja osa opettajakoulutuksen saaneista säveltäjänaisista oli voimistelunopettajia. Etenkin 1910–1950-luvulla kehittyi huomattava musiikkiliikuntaa edistänyt liike omine sävellyskulttuureineen. Sen alaan kuuluivat niin erilaiset musiikin säestyksellä harjoitettavat voimistelun ja taidetanssin muodot kuin kehon liikkeisiin perustuvat musiikin varhaiskasvatuksen ja säveltapailun käytännöt sekä laululeikit. Säveltäjänaiset sekä toivat musiikkiliikunnan suuntauksia ulkomailta Suomeen että loivat ja kehittivät sellaisia. Liike tarjosi säveltäjänaisille merkittävän ja sukupuolittuneista esteistä suhteellisen vapaan toiminnan alueen. Vaikka voimistelu- ja liikuntamusiikki perustui osin improvisoinnille, sitä sävellettiin runsaasti myös perinteisellä tavalla nuottipaperille kirjoittamalla.

Niin ikään kirjallisen ja musiikillisen toiminnan yhdistäminen oli tyypillistä säveltäjänaisille, ja moni sävelsi musiikkia omiin teksteihinsä. Näin tapahtui erityisesti romantiikan aikana, jolloin taidekäsitys korosti näiden taiteiden yhteistä alkuperää: laulumusiikki oli sekä kirjallisuuden että musiikin laji eikä niitä tarvinnut erottaa toisistaan. Sittemmin varsinkin yhteis- ja lastenlaulujen sekä laululeikkien säveltäjät laativat usein myös niiden tekstit.

Monet säveltäjänaiset olivat naisasianaisia ja vaikuttivat alan yhdistysten, kuten Suomen Naisyhdistyksen (*Finsk Kvinnoförening*) ja Naisasialiitto Unionin (*Kvinnosaksförbundet Unionen*), piirissä. Osa toimi politiikassa ja julkisuudessa, ja moni kirjoitti naisasiasta sanoma- ja aikakauslehtiin. Useat ajoivat naisten aseman parantamista yhteiskunnan ohella musiikkikulttuurissa. Erityisesti ammateissa toimineista säveltäjänaisista huomattavan moni eli naisten muodostamissa perheissä ja talouksissa, ja monen elämässä voidaan havaita queereja piirteitä. Tässäkin suhteessa säveltäjänaisten tutkimuksessa on huomattavaa samankaltaisuutta varhaisen naisliikkeen tutkimuksen kanssa.[13] Aikoinaan ei-toivotuksi seksuaalisuudeksi tai sukupuolisuudeksi leimatuista naistenvälisistä rakkaussuhteista ei yleensä jätetty jälkipolville ”raskauttavia” dokumentteja, ja esimerkiksi niihin liittyvät kirjeenvaihdot on usein tietoisesti tuhottu.[14] Silti säveltäjänaisten historia tihkuu sateenkaarevaa ainesta. Samasukupuolisissa suhteissa vaikuttaisivat tutkimuskohteistamme eläneen esimerkiksi Vera Hjelt, Ida Moberg, Helvi Mäkinen, Fanny Stenroth, Molly-Anne Sundgren, Toini Topelius, Agnes Tschetschulin, Constance Ullner ja Kerttu Wanne. Queereja piirteitä ja paljon puhuvia hiljaisuuksia[15] löytyy niin ikään Anna Blomqvistin, Siri Branderin, Edith Sohlströmin, Jenny Elfvingin, Edith Holmströmin, Margit Hollméruksen, Helvi Leiviskän ja Josefine Woldstedtin aineistoista. Tarkemmin raaputtelemalla ja toisin kuvittelemalla queereja aineistoja voisi löytää niistäkin, jotka ovat nämä piirteet tietoisesti ja tarkasti elämästään pois peitelleet.[16] Ainakin näitä kysymyksiä tulisi

https://doi.org/10.21435/ha.154

esittää musiikinhistoriankirjoituksen heteronormin horjuttamiseksi. Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat eri aikoina jäsentyneet eri tavoin.[17] Nykypäivän seksuaalisuuskäsitykset sekä olemuksellisiksi tai poliittisiksi ymmärretyt HLBTIQ-identiteetit eivät ole sellaisinaan sovellettavissa 1800-luvun aineistojen tai kauemmas 1900-luvunkaan aineistojen tulkintaan, ja lisäksi vastakohtaisuudelle perustuva käsitepari homo/hetero on itsessään heteronormatiivisen ajattelun tuotos. Mutta mennyttä ei tule myöskään anakronistisesti heterouttaa vaikenemalla sen queereista kulttuuripiirteistä.[18] Ei liene sattumaa sekään, että naisia sävellysoppilaikseen ongelmitta hyväksyneen Erkki Melartinin elämä sisältää kauttaaltaan queereja piirteitä, jotka kutsuvat homo/queer/sateenkaarihistorialliseen tulkintaan.[19]

Tutkimuksemme perusteella pitkällä 1800-luvulla syntyneiden säveltäjänaisten jakaminen ammattimaisesti ja harrastustyyppisesti toimineisiin säveltäjiin on epämielekästä. Kyse on aikakaudesta, jolloin naisten ammattimainen toiminta säveltämisen – ja monen muunkin henkiseksi ymmärretyn työn – parissa oli paheksuttua tai epäsopivaa ja jolloin sitä estettiin monin tavoin. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö voisi pohtia kunkin naisen kohdalla hänen säveltäjäntoimintansa kunnianhimoisuutta tai sävellystyön merkitystä hänen oman elämänsä, kulttuuripiirin ja musiikkielämän kokonaisuudessa. 1800-luvun säätyläisnaiselle, etenkin avioituneelle, ansiotyö ei yleensä ollut mahdollista, mutta tämän takia jotkut heistä saattoivat nimenomaan syventyä luovien alojen kehittämiseen sekä tehdä vapaaehtois- ja hyväntekeväisyystyötä. Tärkeää on, ettei tutkimuksessa, joka pyrkii huomioimaan kaikensukupuoliset säveltäjät, määritellä säveltäjyyttä lähtökohtaisesti naiset poissulkevalla tavalla.

Toisaalta raja ammattilaisen ja harrastajan välillä ei ole 1800-luvun säveltäjämiestenkään kohdalla selkeä. Säveltäjä ei yleensä elänyt säveltämällä vaan suurin osa säveltäjistä opetti, konsertoi tai ansaitsi leipänsä jotenkin muuten. Samoin harva säveltäjänainen keskittyi elämässään lähinnä tai vain säveltämiseen. Useat heistä olivat monitaitoisia muusikoita, säestäjiä, musiikinopettajia, kansakoulunopettajia, lastentarhanopettajia, voimistelunopettajia, kirjailijoita, journalisteja ja yhteiskunnallisissa liikkeissä sekä niihin liittyvissä yhdistyksissä vaikuttaneita kansalaistoimijoita. Jotkut säveltäjänaiset olivat sosiaalipoliittisella alallaan uranuurtajia ja käyttivät siinä hyväkseen säveltäjän- ja muusikontaitojaan; säveltäjänaisten toimeliaisuus vapaaehtoistyössä kertoo sekä heidän yhteiskunnallisesta valveutuneisuudestaan että muuntautumiskykyisestä muusikkoudestaan. Kuten tämän yhteenvetoluvun mottona oleva lainaus säveltäjä Ida Wallenius Ranckenin kirjeestä opettaja-kirjailija Sophie Gahmbergille tuo esiin, säveltävät naiset olivat usein monitaiteilijoita, jotka olivat muutenkin tottuneita tekemään monia asioita yhtä aikaa ja toimimaan useissa rooleissa. He joutuivat myös tasapainottelemaan naisten velvollisuuksiksi katsottujen kotitöiden ja taiteellisen työskentelyn välillä, etenkin jos olivat naimisissa.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksemme tulokset vastaavat pääpiirteiltään vastaavalta ajalta muissa maissa tehtyjä säveltäjänaisten tutkimuksia, joissa niin ikään on tullut

https://doi.org/10.21435/ha.154

esiin esimerkiksi säveltäjänaisten yläluokkainen tausta ja pakotetun vaatimattomuuden kulttuuri; säveltämisen loppuminen avioliittoon tai siirtyminen pedagogiikkaan; naisasialiikkeen, tyttökoulujen, opettajan ammatin ja koulutuksen, sosiaalipoliittisen hyväntekeväisyyden sekä vapaiden uskonnollisten ja esoteeristen liikkeiden merkitys naisten sävellyskulttuurille; säveltäjänaisten keskiluokkaistuminen 1900-luvulla ja luoviminen naisten vaihtoehtoisten verkostojen ja valtakulttuurin miesvaltaisten käytäntöjen välillä; sekä naisten syrjiminen ja ohittaminen valtakulttuurissa ja musiikinhistoriankirjoituksessa. Vaikka säveltäjänaiset kohtasivat lasikattoja kaikkialla Euroopassa, näkyy eri kulttuuripiirien kohdalla eroja. Esimerkiksi monen keskieurooppalaisen säveltäjänaisen uraa siivittänyt musiikillinen salonkikulttuuri oli Suomessa pienimuotoisempaa kuin Saksan, Ranskan, Iso-Britannian tai Venäjän suurkaupungeissa. Toisaalta suomalaisten säveltäjänaisten vahvat siteet kansalaisyhteiskuntaan, opettajakoulutukseen ja naisasialiikkeeseen heijastavat yleisempiä pohjoismaisia suuntaviivoja.

Tasa-arvo ja tulevaisuus

Kysymys siitä, miten säveltäjänaisten asema poikkesi muista muusikkonaisista tai muiden taiteiden alalla toimineista naisista, on laaja ja monimutkainen. Siihen vastaaminen vaatisi eri taiteen lajien ja tyylien yksityiskohtaista tarkastelua eri aikakausina ja erilaisissa kulttuurisissa yhteyksissä. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että miesvaltaisuudessaan ja ”miehisyydessään” säveltäminen vertautuu kuvanveistoon ja arkkitehtuuriin. Toisaalta tietyt säveltämisen muodot ovat olleet naisille hyväksytympiä (esim. lasten- ja voimistelumusiikki, pedagoginen musiikki, hengelliset laulut, yksinlaulut), aivan kuten tietyt kuvataiteen ja kirjallisuuden muodotkin (esim. muotoilu, kukkataulut, tekstiilitaide, kirjojen kuvittaminen, lasten- ja nuortenkirjallisuus, viihde, kääntäminen). Musiikkikulttuurin sisällä säveltämistä on pidetty musiikin esittämistä miehisempänä ja siten arvokkaampana alueena, koska sen on ajateltu vaativan erityisiä (miehis)henkisiä ja (miehis)teoreettisia kykyjä. Samoin tietyt säveltämisen muodot tai tyylit, kuten fuuga- ja kontrapunktitekniikat sekä suurelle orkesterille säveltäminen, ovat värittyneet erityisen miehisiksi. Niin ikään kapellimestarin työn ajateltiin pitkään vaativan ominaisuuksia, joita naisilla ”ei ole”. Aineistostamme kuitenkin löytyi jo 1900-luvun alussa kapellimestareina elantonsa ansainneita tai kapellimestarin koulutuksen saaneita naisia (esim. Magda Aufrichtig, Kitty Fredén, Ida Moberg, Helvi Mäkinen ja Heidi Sundblad-Halme). 1920-luvulta lähtien pääkaupunkiseudun ulkopuoliset teatterit vaikuttaisivat olleen säveltävien kapellimestarinaisten ensimmäisiä vakituisia työpaikkoja.

Verrattaessa säveltäjyyttä muihin taiteilijana toimimisen aloihin on muistettava, että sekä soiton että musiikinteorian opiskelu on yleensä aloitettu lapsena, joten sitä on harjoitettu pitkäjänteisesti jo ennen mahdollisia ammattiopintoja. Ympäristön tukea ja rohkaisua on tarvittu erityisesti nuoruudessa ja aikuisuuden alussa. Lisäksi on

https://doi.org/10.21435/ha.154

huomioitava, että jotta yleisö voisi nauttia säveltäjän tuotoksista, nuotit on tulkittava eläväksi musiikiksi, mikä lisää säveltaiteilijan ja yleisön väliin ratkaisevan portinvartijan. Niinpä naiset ovat säveltäneet ennen kaikkea sellaista musiikkia, jota he – tai heidän läheiset toverinsa – ovat suhteellisen vaivattomasti voineet itse esittää, kuten piano- ja laulumusiikkia. Suuremmille yhtyeille tai orkesterille sävelletyn musiikin esitetyksi saaminen on ollut erityisen vaikea prosessi. Tämän vuoksi naiset perustivat 1900-luvun taitteesta alkaen yhä enemmän omia yhtyeitään ja orkestereitaan. Orkesterimusiikin osuus säveltäjänaisten tuotannossa on silti pieni, sillä sen säveltäminen on perinteisesti vaatinut toimivia yhteyksiä miesvaltaisiin sinfoniaorkestereihin. Tähän on vaikuttanut myös tutkimuksen aikahaarukka: Suomessa orkesterimusiikkia sävellettiin hyvin vähän ennen 1800-luvun viimeisiä vuosikymmeniä, jolloin musiikkielämä institutionalisoitui ja sinfoniaorkesterikulttuuri alkoi vakiintua.

Luonnollisesti tutkimukseemme jää ongelmakohtia, virheitä, epätarkkuuksia, puutteellisuuksia ja avoimia kysymyksiä. Naisten aineistoja on arkistoissa vähän, ne ovat hajanaisia ja katkelmallisia, ja suuri osa musiikkikäsikirjoituksista on kadonnut tai piilossa. Lähdetyö on haasteellista, ja välillä päätelmiä on pitänyt tehdä ohuiden aineistojen varassa. Osin kohdehenkilöiden ja aineistojen löytyminen on ollut sattumienkin varassa siitä huolimatta, että työtä on tehty järjestelmällisesti. Joitakin anonyymisti tai peitellysti toimivien säveltäjänaisten ja heidän sävellystensä tunnistamisen johtolankatekniikoita opimme vasta hankkeen loppuvaiheessa, emmekä päässeet toteuttamaan tätä puolta toivomassamme laajuudessa. Lisätutkimusta vaatisi esimerkiksi käytäntö, jossa miehet kirjoittivat ylös naisten sävellyksiä julkaisua varten. Ilmiötä valaisee kiinnostavalla tavalla kapellimestari-säveltäjä Armas Järnefeltin vuonna 1904 julkaisema nuottikokoelma *Sexton små stycken för piano* (*Kuusitoista pientä pianokappaletta*), jonka kannessa lukee pienellä tekstityypillä lisäys: ”spelade af fröken Frederike Wrede” (”soittanut neiti Frederike Wrede”). Järnefeltin nimi lukee kannessa suurin kirjaimin, ja nuottivihko on arkistoissa ja kirjastoissa luetteloitu hänen nimiinsä. Vihon ensilehdellä Järnefelt kertoo kirjoittaneensa ylös yli 80-vuotiaan Wreden ulkomuistista hänelle soittamat kappaleet tämän kotona Rabbelugnin kartanossa Anjalassa. Joukossa oli sekä Wreden omia sävellyksiä että muita kappaleita. Järnefelt julkaisi ne juuri niin kuin Wrede ne soitti. Mitään muutoksia melodiaan, harmoniaan tai rytmiikkaan ei tehty. Vain sormitusnumerot Järnefelt lisäsi.[20] On selvää, että 1800-luvun seurapiireissä musiikillisista taidoistaan tunnettu aatelisnainen Fredrika Wrede af Elimä (1814–1907) oli ajan tapaan kirjoittanut käsin nuoresta alkaen omaan käyttöönsä nuottikirjoja, joissa oli sekä hänen omia sävellyksiään että muita kappaleita, vaikkei hän sosiaalisen asemansa takia koskaan pyrkinyt teoksiaan julkaisemaan.[21] Pakotetun vaatimattomuuden vangitsema nainen saattoi säveltää runsaasti mutta jättää kaiken julkaisematta. Tai sitten hän teki yhden poikkeuksen eli yhden julkaisun, jonka saattoi sallia kertaluontoisena ”turhamaisuutena”, joka vain vahvisti säännön; mahdollisesti ”sopimaton” nuottien kirjoittaminen vielä siirrettiin

https://doi.org/10.21435/ha.154

miehen harteille. Kirjamme säveltäjistä löytyy useampi yhden opuksen julkaisija, ja näkymättömiin lienee jäänyt moni kaikesta julkaisutoiminnasta pitäytynyt säveltäjä.

Tutkimuksemme kohdehenkilöiden suuren määrän vuoksi yksittäisiin säveltäjiin ei ollut mahdollisuutta paneutua kovin yksityiskohtaisesti, minkä takia tutkimuksen tarkkuus on paikoin saattanut kärsiä. Lisäksi hankkeessa, jonka aineisto on pääosin aiemmin kartoittamatonta, on ollut pakko tehdä karkeita rajauksia. Keskittyminen nuottikirjoituksen muodossa välittyvään musiikkiin, johon oma asiantuntemuksemme kohdistuu, on rajannut tutkimuksesta ulos esimerkiksi kansanmuusikot, kuten Kreeta Haapasalon.[22] Samalla tutkimuksemme painottuu musiikillista koulutusta saaneisiin valkoisiin keski- ja yläluokan naisiin. Nämä ovat pulmallisia seikkoja, jotka liittyvät musiikin lajirajojen liukuvuuteen, kulttuurisiin käytäntöihin ja yhteiskuntaluokan merkitykseen: sävellyslajit ja -muodot ovat aina yhteiskunnallisia valta- ja viestijärjestelmiä siinä missä esteettisiä koodistojakin, minkä naisten musiikin tutkimus hyvin paljastaa.

Tulevaisuudessa suomalaisten säveltäjänaisten tutkimusta olisi laajennettava kumpaankin suuntaan aikarajauksemme ulkopuolelle sekä syvennettävä nyt tehdyn rajauksen puitteissa. Pelkästään 1910-luvulla on syntynyt joukko kiinnostavia säveltäjänaisia, kuten esimerkiksi Greta Rantama, Signe-Inez Leivo Tiippana ja Lela Mäki. Niin ikään olisi tärkeää paneutua yksityiskohtaisesti vain joihinkin säveltäjiin sekä naisten kannalta keskeisiin instituutioihin, musiikinlajeihin, toimijaryhmiin ja kulttuuripiirteisiin, kuten Suomen ja Venäjän tyttökouluihin, naisten kuorotoimintaan, lasten- ja voimistelumusiikkiin, amerikansuomalaisiin säveltäjiin sekä säveltäjien queer-historiaan. Säveltäjä- ja muusikkonaisiin liittyvät seksuaalisen ja sukupuolittuneen ahdistelun ja häirinnän historialliset ulottuvuudet vaatisivat myös kartoittamista. Kriittisiä editioita olisi toimitettava, jotta naisten säveltämä musiikki pääsisi osaksi soivaa nykykulttuuria mahdollisimman huolitellussa ja tutkimustakin parhaiten palvelevassa muodossa.

Vaikka säveltäviä naisia on aina ollut ja vaikka monet naiset ovat 1800-luvun lopulta alkaen toimineet aktiivisesti edistääkseen tasa-arvoa taidemusiikin kulttuurissa, sen miehiset rakenteet ovat säilyneet 2000-luvun puolelle asti vahvoina. Yksi selittävä tekijä tässä lienee tiedostamattomasti vaikuttanut ja sitäkin tuhoisampi kulttuurinen naisviha ja siihen liittyvä homokammo. Kuten klassisen musiikin historiaan paneutuneet feministiset musiikintutkijat ovat tuoneet esille, ilmiö liittyy musiikin *kulttuuriseen feminiinisyyteen*: siihen, että musiikki on ollut monessa mielessä naisten ja naisellisen alue.[23] Esimerkiksi ruotsalais-suomalainen kirjailija Malla Montgomery-Silfverstolpe (1782–1861) hämmentyi kohdatessaan 14-vuotiaana elämänsä ensimmäisen kerran nuoren (aatelis)*miehen*, joka osasi soittaa pianoa![24] Koska musiikki – erityisesti pianonsoitto ja laulaminen – kuului 1800-luvulla nimenomaan tyttöjen tapakasvatukseen ja naisten taitoihin, ja koska musiikkioppilaitosten opiskelijoista ja monien musiikkiseurojen jäsenistä valtaosa oli naisia,

https://doi.org/10.21435/ha.154

musiikki oli ”vaarassa” värittyä kauttaaltaan naisten tai naisellisen alueeksi. Feministis-psykoanalyyttisen kulttuurikritiikin näkökulmasta tulkittuna tämä on tarkoittanut sitä, että musiikkia harjoittavat miehet ovat olleet vaarassa leimautua kulttuurisessa alitajunnassa ”naismaisiksi puuhastelijoiksi”: ikään kuin henkisiä pitsihameita käyttäviksi ”miehimyksiksi”, joiden musisointi vertautuu ristipistotöihin. Tämän tiedostamattoman kulttuurisen ”kastraatiouhan” takia näyttävin julkinen taidemusiikkikulttuuri on pitänyt puhdistaa mahdollisimman tarkoin naisista. Niin ikään on pitänyt luoda erityisen ”miehekäs” käsitys tiede- ja pappismiesten henkiseen työhön vertautuvasta musiikkiammatista: suurista (mies)säveltäjäneroista ja heidän työnsä tuloksia tulkitsevista (mies)tähtikapellimestareista.[25]

Tästä näkökulmasta tulkittuna klassisen sävellyskulttuurin pitkään jatkuneessa miesvaltaisuudessa on kyse tiedostamattomasta, äärimaskulinisaationa ilmenevästä ylikompensaatiosta, jonka tarkoitus on peittää musiikin yhteys ”naismaisuuteen”. Naisvihamielisen ja homokammoisen patriarkaatin kannalta on ollut tärkeä pitää säveltävät naiset pois julkisuudesta, jottei musiikin syvällinen yhteys – heteronormatiivisen mieheyden ylivaltaa horjuttavaan – naisten kulttuuriin sekä vallitsevia sukupuolijärjestelmiä kumouttavaan queer-kulttuuriin muunsukupuolisine ja eiheteroseksuaalisine tekijöineen tulisi ilmi.[26] Taidemusiikkikulttuurin äärimaskulinisaatioon kuuluu sekin, että poikkeuslahjakkuudeksi hyväksytty nainen, esimerkiksi kapellimestari tai säveltäjä, on nähty aseksuaalisena olentona, ei naisena.[27] Ehkä naisten syrjimisen kulttuurin sinnikkyys taidemusiikkikulttuurissa vielä 2000-luvullakin voi osittain selittyä myös sillä, että tasa-arvon edistyessä yhteiskuntaan jää taantumuksellisia ”poteroita”, jotka ikään kuin maksavat hintaa tasa-arvon yleisestä kehityksestä. Näissä poteroissa syrjintä saa velloa pidäkkeettömämmin kuin muualla, mikä vetää puoleensa arvomaailmaltaan taantumuksellisia ihmisiä.

Naisten säveltäjäntoiminnan tarkastelu alkuperäislähteiden pohjalta ja avoimin mielin rikastaa käsityksiämme säveltäjäntyöstä sekä musiikillisesta luovuudesta 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Pelkästään tässä tutkimuksessa tarkastelemiemme säveltävien naisten olemassaolo ja määrä muuttaa käsitystämme musiikin historiasta Suomessa. Samalla naisten toimintaan ankkuroituva ja sukupuolen merkityksen huomioiva säveltäjätutkimus tarjoaa Suomen 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen musiikin historiaan näkökulman, joka valaisee musiikin perustavanlaatuista ja moninaista kytkeytymistä yhteiskunnan rakenteisiin, sosiokulttuurisiin käytäntöihin ja aatteisiin. Naisten historiallisen säveltäjäperinteen tekeminen näkyväksi osoittaa, miten aukkoista ja valikoivaa aiempi mieskeskeinen ja tiettyihin kulttuurisiin käsityksiin nojaava musiikinhistoriankirjoitus on ollut. Tämä lisää ymmärrystämme Suomen musiikinhistoriankirjoituksen käsitteellisistä ehdoista, ideologisista kytkennöistä ja uudistumismahdollisuuksista.

Suomalaisia historiallisia säveltäjänaisia koskeva tutkimus täydentää ja tukee kansainvälistä kokonaiskuvaa historiallisten säveltäjänaisten monimuotoisista

https://doi.org/10.21435/ha.154

toimintakentistä. Siten säveltäjänaisten tutkimus tuottaa musiikinhistorian ohella tietoa naisten yhteiskunnallisen osallistumisen ja ammattielämän historiasta. Teoksemme on ensimmäinen laaja perustutkimus Suomen historiallisista säveltäjänaisista, joten sen on tarkoitus tarjota lähtökohta aihepiirin tuleville tutkimuksille. Toivomme myös, että uusi tieto saisi ihmisiä katselemaan uusin silmin perhe- ja kotiarkistojensa aarteita ja toimittamaan niitä julkisiin arkistoihin. Musiikinhistorian naistoimijoiden tuominen näkyviin ei ole vain musiikinhistorian, musiikkitieteen ja musiikkikulttuurin asia, vaan se koskee koko kulttuuriamme ja yhteiskuntaa. Voimme yhdessä alkaa ymmärtää, keitä ovat esimerkiksi Minna Canthin, Immi Hellénin, Tove Janssonin, Dora Jungin, Wivi Lönnin, Helene Schjerfbeckin, Anni Swanin, Edith Södergranin, Martta Wendelinin ynnä muiden siskot säveltaiteessa. Työtä on paljon edessä; tämä tutkimus on vasta alku. Kuten Helvi Leiviskä kehotti kollegaansa Heidi Sundblad-Halmea tämän saatua suuren sävellystyönsä valmiiksi: ”Aina eteenpäin!”[28]

Viitteet

1 Ida Wallenius Ranckenin kirje Sophie Gahmbergille 4.10.1902, Gahmbergin kokoelma, ÅA.
2 Ks. esim. Ollila 1998; Sulkunen 1986.
3 Mukaan on laskettu historiallisen Suomen alueen ulkopuolella (esim. Venäjällä, Ruotsissa ja Keski-Euroopassa) syntyneet, jossain vaiheessa elämäänsä pysyvästi Suomen ulkopuolella asuneet tai siellä useampia vuosia yhtäjaksoisesti opiskelleet ja siten pitkään asuneet säveltäjänaiset.
4 Vrt. Liu 2022.
5 Björkstrand 1999, 70, alaviite 128; Dahlström 1982, 37.
6 Esim. HMO/HK:n oppilasmatrikkelit ja päästötodistukset 1911–1936, SA/TA; Ruth Forsström Vaarasen, Helvi Leiviskän, Ina von Pfalerin, Hilda Sehestedin ja Lilli Thunebergin kirjeet Erkki Melartinille, Erkki Melartinin arkisto, KK. Melartinista pedagogina ks. Ranta-Meyer 2008; vrt. myös Ranta-Meyer 2009, 25.
7 Ks. Dahlström 1982, 121. Kyseiset naiset olivat Maija Korkeakoski-Haupt, Helvi Leiviskä, Anne-Marie Mechelin, Lela Mäki, Greta Rantama, Heidi Sundblad-Halme ja Maili Välisalo (ent. Wright). Tässä emme ole erottaneet sävellystä pää- tai sivuaineena opiskelevia toisistaan.
8 Salmenhaara 1995, 289–292; Irjala 1992, 36, 38; Taideyliopiston opiskelijarekisterin sähköpostitiedonanto 25.11.2022.
9 Taideyliopiston opiskelijarekisterin sähköpostitiedonanto 25.11.2022. Rekisteri jakaa opiskelijat kahteen sukupuoleen.
10 Esim. Wilkama 1938, 202–205, 109, 166, 210, 344.
11 Kekäläinen & Valli 1992, 3.
12 Ebeneserin lastentarhaan ja seminaariin liittyvää sävellyskulttuuria voisi jatkossa tarkastella Lastentarhamuseon yhteydessä toimivan Ebeneser-säätiön arkiston aineistoja tutkimalla. Kirjoittamishetkellä Ebeneser-säätiön arkistoa oltiin siirtämässä Työväen Arkistoon.
13 Ks. esim. Jallinoja 1983; Juvonen 1994; Borgström & Markusson Winkvist (toim.) 2018; Rouse 2022.
14 Juvonen 2021, 72.
15 Vrt. Taavetti 2018, 121–122.
16 Vrt. Juvonen 2021 & 1994; Taavetti 2018; Lesbian History Group 1993.
17 Esim. Juvonen 2021.
18 Vrt. ibid. 68–69; Peake & Hilpinen 2022, 99–100.
19 Ks. esim. Erkki Melartinin kirjeet Jalmari Finnelle, Jalmari Finnen arkisto, KA. Kiitos Anne Kauppalalle, joka aikoinaan saattoi tietoomme tämän kirjekokoelman.
20 Armas Järnefeltin [ja Fredrika Wrede af Elimän] painetut nuottijulkaisut, KK.
21 Emme ehtineet tutkia häntä hankkeessamme.
22 Haapasalosta ks. esim. Laitinen 2003.
23 Esim. Tick 1986; McClary 1991, 17–18, 68, 79, 151–152; Citron 1993, 46–51; Rieger 1988, 105–111, 133–134; Leppert 1993, 69, 77, 143, 171–174; Sivuoja-Gunaratnam (nyk. Kauppala) 1994, 284; Kallberg 1996; Clément 1999 [1979], 13.
24 Montgomery-Silfverstolpe 1908, 134.
25 Vrt. McClary 1991, 17–18, 68, 79, 151; Citron 1993, 46, 50–51; Leppert 1993, 69, 77, 143, 171–183, 186–187, 222; Miller 2019, 280; vrt. Rieger 1988, 105–106, 117–119.
26 Vrt. ibid.; McClary 2021, 51, 57.
27 Irjala 1992, 37; Koskoff 1987, 15.
28 Helvi Leiviskän onnittelukortti Heidi Sundblad-Halmeelle, Heidi Sundblad-Halmeen leikekirja 1930-luvulta, Heidi Sundblad-Halmeen perhearkisto. Alkuperäistä lausahdusta (”Aina eteenpäin, Heidi!”) on lainausta varten muokattu poistamalla siihen sisältyvä etunimi.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lähteet

Arkistolähteet: painamattomat

Heidi Sundblad-Halmeen perhearkisto
Heidi Sundblad-Halmeen leikekirja 1930-luvulta
Kansallisarkisto
Jalmari Finnen arkisto: Erkki Melartinin kirjeet Jalmari Finnelle
Kansalliskirjasto
Erkki Melartinin arkisto: Ruth Forsström Vaarasen, Helvi Leiviskän, Ina von Pfalerin, Lilli Thunebergin ja Hilda Sehestedin kirjeet Erkki Melartinille
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
Helsingin Musiikkiopiston/Konservatorion oppilasmatrikkelit ja päästötodistukset 1911–1936
Åbo Akademin kirjasto
Sophie Gahmbergin kokoelma: Ida Wallenius Ranckenin kirje Sophie Gahmbergille 4.10.1902

Muu tutkimusaineisto: painetut ja tiedonannot

Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut
Montgomery-Silfverstolpe, Malla 1908: *Malla Montgomery-Silfverstolpes memoarer: Första delen.* Stockholm: Albert Bonnier.
Taideyliopiston opiskelijarekisterin sähköpostitiedonanto 25.11.2022

Kirjallisuus

Björkstrand, Carita 1999: *Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället: Utbildningsmöjligheter och yrkesvillkor för kvinnliga organister, musikpedagoger och solister 1890–1939.* Musiikkitieteen väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.

Borgström, Eva & Hanna Markusson Winkvist (toim.) 2018: *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnopar i kvinnorörelsen 1890–1960.* Stockholm: Appell.

Citron, Marcia J. 1993: *Gender and the Musical Canon.* Cambridge: Cambridge University Press.

Clément, Catherine 1999 [1979]: *Opera, or the Undoing of Women.* Käänt. Betsy Wing. Minneapolis, MS: University of Minnesota Press.

Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982.* Suom. Rauno Ekholm. SA:n julkaisuja 1. Helsinki: SA.

Irjala, Auli 1992: Nainen säveltaiteilijan ammatissa. – *Naistutkimus* 4 s. 35–41.

Jallinoja, Riitta 1983: *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet: Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana.* Helsinki: WSOY.

Juvonen, Tuula 1994: Malminkadun bolaagissa on jotain hullusti: naisten rakkaussuhteista vuosisadan vaihteessa. – *Naistutkimus* 3 s. 36–43.

Juvonen, Tuula 2021: Historiantutkimusta toisin katsoen. – *Historiallinen Aikakauskirja* 119 (1) s. 66–76.

Kallberg, Jeffrey 1996: *Chopin at the Boundaries: Sex, History, and Musical Genre.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Kekäläinen, Anita & Siiri Valli 1992: *Ebeneserhemmets barnträdgårdsseminarium: Matrikel över barnträdgårdslärare 1892–1977 / Ebeneserkodin lastentarhaseminaari, Ebeneserkodin lastentarhaseminaarin Jyväskylän osasto: Matrikkeli lastentarhanopettajista 1892–1977.* Helsinki: Ebeneser-säätiö.

Koskoff, Ellen 1987: *Women and Music in Cross-Cultural Perspective.* New York: Greenwood.

Laitinen, Heikki 2003: Torpparinvaimo Greeta Haapasalon matkat kautta koko Suomen suuriruhtinaskunnan ja aina Pietariin ja Tukholmaan saakka. Teoksessa Heikki Laitinen: *Matkoja musiikkiin 1800-luvun Suomessa.* Musiikintutkimuksen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. 27–106.

Leppert, Richard 1993: *The Sight of Sound: Music, Representation, and the History of the Body.* Berkeley, CA: University of California Press.

Lesbian History Group 1993: *Not a Passing Phase: Reclaiming Lesbians in History 1840–1985.* Repr. and updated edition. London: The Women's Press.

Liu, Verena 2022: *"…mit ebenso viel Tatkraft wie Liebe zur Musik": Leiterinnen privater Musikschulen in Sachsen und Mitteldeutschland 1870–1920.* Berlin: Logos.

Mathias, Rhiannon (toim.) 2022: *The Routledge Handbook of Women's Work in Music.* London: Routledge.

McClary, Susan 1991: *Feminine Endings: Music, Gender and Sexuality.* Minnesota, MS: University of Minnesota Press.

McClary, Susan 2021: The Classical Closet. Teoksessa *Popular Musicology and Identity: Essays in Honor of Stan Hawkins.* Toim. Kai Arne Hanse, Eirik Askerøi & Freya Jarman. London: Routledge. 50–59.

Miller, Cordelia 2019: *Musikdiskurs als Geschlechterdiskurs im deutschen Musikschrifttum des 19. Jahrhunderts.* Schriftenreihe des Sophie Drinker Instituts 16. Oldenburg: BIS Verlag.

Ollila, Anne 1998: *Jalo velvollisuus: Virkanaisena 1800-luvun Suomessa.* Helsinki: SKS.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Helsingin Naisorkesteri 1950-luvulla Helsingin yliopiston juhlasalissa. Kapellimestarin korokkeella orkesterin pitkäaikainen johtaja, säveltäjä Heidi Sundblad-Halme.

Peake, Rose-Marie & Saara Hilpinen 2022: Kuinka nähdä ja puhua seksuaalisuuden, sukupuolen ja suhteiden moninaisuudesta historiassa? Kaksi esimerkkiä arkistosta. – *Historiallinen Aikakauskirja* 120 (3) s. 289–303.

Ranta-Meyer, Tuire 2008: *Nulla dies sine linea: Avauksia Erkki Melartinin vaikutteisiin, verkostoihin ja vastaanottoon henkilö- ja reseptiohistoriallisena tutkimuksena*. Jyväskylä Studies in Humanities. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ranta-Meyer, Tuire 2009: Säveltäjä Erkki Melartin pedagogina. – *Musiikkikasvatus* 12 (1) s. 7–26.

Rieger, Eva 1988: *Frau, Musik und Männerherrschaft: zum Ausschluss der Frau aus der deutschen Musikpädagogik, Musikwissenschaft und Musikausübung*. Kassel: Furore.

Rouse, Wendy L. 2022: *Public Faces, Secret Lives: A Queer History of the Women's Suffrage Movement*. New York: NYU Press.

Salmenhaara, Erkki 1995: *Säveltäjänä Suomessa: Suomen Säveltäjät 50 vuotta*. Helsinki: Suomen Säveltäjät.

Sivuoja-Gunaratnam (nyk. Kauppala), Anne 1994: Feminiinejä ooppera- ja soitinmusiikissa. – *Musiikki* 3 s. 278–291.

Sulkunen, Irma 1986: *Raittius kansalaisuskontona: Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Taavetti, Riikka 2018: Queer-historian avoimet menneisyydet. Teoksessa *Menneet tulevaisuudet: Ajankohta: Poliittisen historian vuosikirja 2018*. Toim. Elina Hakoniemi, Ilkka Kärrylä, Kristiina Silvan & Riikka Taavetti. 95–128.

Tick, Judith 1986: Passed Away is the Piano Girl: Changes in American Musical Life, 1870–1900. Teoksessa *Women Making Music: The Western Art Tradition, 1150–1950*. Toim. Jane Bowers & Judith Tick. Urbana, IL: University of Illinois Press. 325–348.

Wilkama, Sisko 1938: *Naissivistyksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvuilla: Pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus*. Helsinki: HY.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kuvalähteet

Sivu

1 Kerttu Wanne ja Astrid Joutseno. Valokuva: Paldan, 1942. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.

2 Alexandra Brandt Edelfelt tyttärineen. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1892. Museovirasto / Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0.

45 Carolina Gadolin. Valokuva: Fritz Hirn, n. 1860–1870-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

53 Natalia Berg. Valokuva: W. Seifert, n. 1860–1870-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

53 Natalia Berg: *Fantasia* (1851). Kansalliskirjaston painetut nuottijulkaisut.

57 Mina Boije: *Taivaallisia unelmia* (1873). Mina Boijen (de Boye) painetut nuottijulkaisut, Michiganin yliopiston kirjasto.

58 Alexandra Furuhjelm. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

60 Betty Boije. Akvarelli norsunluulle: taiteilija tuntematon, n. 1840-luku. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö.

65 Matilda Furuhjelm. Öljymaalaus: Dagmar Furuhjelm, 1906. Suomen kansallismuseo / Historialliset kokoelmat. CC BY 4.0.

66 Natta Maconi. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

67 Ingeborg Wallenius (Malmström). Valokuva: Eric Lundström, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

72 Alexandra Brandt Edelfelt. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1870–1880-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0.

79 Lilli Leinberg. Valokuva: Atelier Nyblin, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

83 Betty Elfving. Valokuva: C. A. Hårdh, n. 1860–1870-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

88 Laura Netzel. Valokuva: A. Wiklund, 1900-luvun alku. Tukholman musiikki- ja teatteriarkisto, Tukholma.

95 Ingeborg von Bronsart. Valokuva: kuvaaja tuntematon. *Die Welt der Frau* -lehti 47 (1906), s. 739. Archiv der deutschen Frauenbewegung, Kassel, Saksa.

101 Anna Blomqvist. Valokuva: Daniel Nyblin, 1895. Yliopistomuseo.

106 Elisabeth ja Anna Blomqvist. Valokuva: Fr. Huber, n. 1800-luvun loppu. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

107 Ellen Nervander. Valokuva: V. Selling, n. 1860-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

109 Vårförening-kuorolaisia. Valokuva: Artur Faltin, 1907. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

111 Thérèse Decker Hahl. Valokuva: Ernst Ovesén, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

114 Minna von Knorring. Valokuva: K. E. Ståhlberg, n. 1890-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

119 Ida Wallenius Rancken. Valokuva: K. E. Ståhlberg, n. 1890-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

121 Ida Basilier. Öljymaalaus: Maria Wiik, 1887. Valokuvaaja: Antti Kuivalainen. Kansallisgalleria / Ateneumin taidemuseo, Antellin kokoelmat. CC0 1.0.

125 Ina Lange. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Tanskan Kuninkaallinen kirjasto, Kööpenhamina.

131 Sigrid Ilmoni. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

133 Sofie Lithenius. Valokuva: Daniel Nyblin, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

141 Josefine Woldstedt. Valokuva: Selma Jacobsson. Kansalliskirjasto / (Maria) Josefine Woldstedtin arkisto.

https://doi.org/10.21435/ha.154

147 Thora Vallenius. Valokuva: R. Ovesén. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
150 Elin von Pfaler. Valokuva: Daniel Nyblin. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
151 Toini Topelius. Valokuva: L. Szacinski. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
157 Constance Ullner. Valokuva: Atelier Rembrandt, n. 1910-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0.
159 Elna Engström. Valokuva: K. E. Ståhlberg, n. 1890-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
161 Sofia Collan. Valokuva: Rasmussen. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
162 Vera Hjelt. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0.
165 Elli Lönnroth. Valokuva: Atelier Nyblin, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
167 Olga Tavaststjerna. Valokuva: Daniel Nyblin, n. 1890-luku. Åbo Akademin kuvakokoelmat.
171 Vendla Hainari. Valokuva: K. E. Ståhlberg, 1892. Svenska litteratursällskapet i Finland / Historian ja kirjallisuushistorian kokoelma / Svenska Teaternin arkisto. CC BY 4.0.
173 Ida Moberg. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
180 Helsingin valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu jatkoluokkineen. Aleksanterinkatu 6, 8, 10. Valokuva: Signe Brander, 1910. Helsingin kaupunginmuseo.
181 Agnes Tschetschulin. Valokuva: Holloway. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.
188 Betzy Holmberg (Deis). Valokuva: Johan Christian Albert Victor Møller, n. 1880-luku. Åbo Akademin kuvakokoelmat.
194 Ellen Kolström. Valokuva: Signe Liljeqvist, n. 1890-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
196 Lilli Thuneberg. Valokuva: Ernst Ovesén, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
199 Lilli Thuneberg: *Ollin mustikkamatka / Puttes äventyr i blåbärsskogen* (1909). Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö.
200 Hanna Hällström. Valokuva: G. Broman, n. 1900. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
202 Dagmar von Schoultz (Colliander). Valokuva: kuvaaja tuntematon. Svenska litteratursällskapet i Finland / SLSA 1447 Birgitta Wahlgrenin arkisto.
205 Hulda Kronqvist Baer. Valokuva: Charles Riis & co, n. 1880-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
207 Bertha Relander. Valokuva: Atelier Nyblin, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
209 Alexandra Armfelt Železnova. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1900-luvun alku. Wikimedia Commons. CC BY 4.0.
213 Siri Brander. Valokuva: A. Korsström, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
215 Fanny Stenroth. Valokuva: R. Ovesén. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
220 Edit Polón. Valokuva: K. E. Ståhlberg, n. 1890-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
223 Aina Korhonen. Valokuva: Daniel Nyblin, 1891. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
225 Aina Korhonen: *Huvinäytelmäalkusoitto* (1910). Helsingin Naisorkesterin nuotisto, Sulasolin arkisto.
227 Elin Krank. Valokuva: John Englund, n. 1900-luvun alku. Svenska litteratursällskapet i Finland / SLSA 919 Bo Carpelanin arkisto.
230 Edith Sohlström. Valokuva: John Englund, n. 1910-luku. Satakunnan Museo. CC BY 4.0.
234 Märtha Ramsay. Valokuva: Georg Nyblin, n. 1890-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
236 Jenny Elfving. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1930. Museovirasto / Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0.
241 Aina Kynberg. Valokuva: Aunes Fotogr. Atelier, n. 1890-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
243 Olga Sirelius. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1920-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
245 Hanna Hagbom ja Anna Schulman. Valokuva: Ernst Ovesén, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0.
247 Ingrid Rancken. Valokuva: Atelier Apollo, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
249 Alice Hornborg-Helsingius. Valokuva: Daniel Nyblin, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.

https://doi.org/10.21435/ha.154

251 L. Onerva. Valokuva: Salon Strindberg, n. 1910-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0.
255 Ina von Pfaler. Valokuva: Atelier Universal, n. 1920–1930-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma, Fazerin konserttitoimiston kokoelma. CC BY 4.0.
257 Lullu Woldstedt-Buch. Valokuva: Atelier Aino, n. 1910-luku. Svenska litteratursällskapet i Finland / SLSA 1070 Stenbölen kartanon arkisto.
262 Lilly Kajanus-Blenner. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1949. Kansan Arkisto.
265 Suoma Konkola Pariisissa. Akvarelli: Lilly Kajanus-Blenner, 1905. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö.
267 Maija Åkerman-Tudeer. Valokuva: Valokuva Oy Kolmio, 1941. Otava / Journalistinen kuva-arkisto JOKA / Museovirasto.
268 Edith Holmström. Valokuva: Atelier Iris, n. 1900-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
271 Lyyli Wartiovaara-Kallioniemi. Valokuva: Atelier Universal, n. 1910-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
273 Ester Pehrman. Valokuva: Atelier Universal, n. 1910-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
274 Iina Karttunen. Valokuva: Arthur Eder, n. 1900-luvun alku. Wikimedia Commons. CC BY 4.0.
278 Greta Dahlström. Valokuva: Atelier Apollo, 1910. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.
283 Frida Sergejeff. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1967. Åbo Akademin kuvakokoelmat.
287 Sigrid Wrede-Mandelin. Valokuva: Atelier Apollo, n. 1910-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
290 Karin Anderssén ja Greta Dahlström. Valokuva: P. J. Bögelund, 1938. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.
291 Elisabeth Mellenius. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1920-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
293 Helmi Valio. Valokuva: kuvaaja tuntematon. *Alakansakoulu*-lehti 3/1938. Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto.
296 Gertrud Ollus. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1910-luku. Ollusien perhearkisto (Margareta Ehrmanin hallussa).
301 Harriet Thesleff (Dippel-Schmakoff). Valokuva: Th. Nyblin, n. 1910-luvun alku. Museovirasto / Historian kuvakokoelmat. CC BY 4.0.
304 Margit Hollmérus. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1910-luku. Lastentarhamuseon kokoelma (Ebeneser-säätiö) / Työväen Arkisto.
309 Sofia Bulitš-Starck. Guassi: nimimerkki R. T., 1918. Kansalliskirjasto / Sofia Bulitš-Starckin henkilöarkisto.
313 Maj Granlund. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1920-luku. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.
315 Margo (Margareta) Sederholm Moore (Zilliacus). Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1924. Otava / Journalistinen kuva-arkisto JOKA / Museovirasto.
320 Tyyne Salokannel. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Eila Hämelin & Vappu Rautamäki: *Tienraivaajat: Vapaakirkon naiset ilosanoman viejinä* (Hämeenlinna: Kustannusosakeyhtiö Päivä 2001), kuvaliite.
322 Sylvi Raitio Orola. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Timo Orolan perhearkisto.
325 Annie Fagerholm-Virkkunen. Valokuva: Atelier Regina, n. 1917–1919. Museovirasto / Historian kuvakokoelma, Fazerin konserttitoimiston kokoelma. CC BY 4.0.
327 Kitty Fredén. Valokuva: Helander, 1927. Otava / Journalistinen kuva-arkisto JOKA / Museovirasto.
329 Carina Orasto-Loederer. Valokuva: Ilka photo, 1956. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.
332 Elisabeth von Tiesenhausen-Forstén. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Elisabeth von Tiesenhausen-Forsténin perhearkisto (Peter Gylfen hallussa).
335 Magda Aufrichtig. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1940-luku. Satakunnan Museo.

https://doi.org/10.21435/ha.154

337 Elina Kaire (Klausen). Valokuva: kuvaaja tuntematon. *Hufvudstadsbladet* 15.3.1939. Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto.
339 Aura Lahonen. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1926. Urheiluarkisto, Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHTO.
344 Ruth Forsström Vaaranen. Valokuva: kuvaaja tuntematon. *Suomen Kuvalehti* 1.2.1974. Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto.
347 Molly-Anne Sundgren. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1930-luku. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.
349 Tyyni Leppo. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Lastentarhamuseon kokoelma (Ebeneser-säätiö) / Työväen Arkisto.
352 Gertrud Alfthan. Valokuva: Fred. Runeberg, n. 1930–40-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
357 Aili Auer ja Loretta Isonappi. Kuvakaappaus *Ilonapin päiväkirja* -tv-ohjelmasta, 1969. RITVA-tietokanta, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti.
360 Eva Järnefelt-Sajari. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1970-luku. Mikko Sajarin kotiarkisto.
363 Ester Melander. Valokuva: Sara Othman. *Åbo Underrättelser* 4.12.2004. Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto.
365 Ingemo Stadius. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
366 Helvi Leiviskä. Valokuva: Kuvasiskot, 1972. Museovirasto / Historian kuvakokoelma, Studio Kuvasiskojen kokoelma. CC BY 4.0.
377 Kaarina Heinivaho. Valokuva: B. Rasmussen. Kaarina Heinivahon perhearkisto.
378 Brita von Troil. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Museovirasto / Historian kuvakokoelma.
380 Helvi Mäkinen. Valokuva: N. Rasmussen, n. 1920–1930-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma, Fazerin konserttitoimiston kokoelma. CC BY 4.0.
385 Heidi Sundblad-Halme. Valokuva: Valokuvaamo Tenhovaara, 1963. Hufvudstadsbladet / Journalistinen kuva-arkisto JOKA / Museovirasto.
395 Toini Jalonen. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1975. Toini Jalosen arkisto / Urheiluarkisto, Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHTO.
397 Emmi Kurki-Suonio (Krohn). Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1936. Aune Krohnin arkisto / SKS, arkisto.
399 Kerttu Wanne. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1930-luku. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.
404 Marja Tarasti. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1930-luku. Marja Tarastin perhearkisto (Eero Tarastin hallussa).
407 Helvi Mäntyvaara. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Paakkilan kannatusyhdistys ry.
411 Sirkka Valkola-Laine. Valokuva: Jorma Blomqvist, 1968. Otavamedia / Journalistinen kuva-arkisto JOKA / Museovirasto.
415 Maija Hellqvist-Väänänen ja muita Suomen laulunopettajain yhdistyksen 40-vuotisjuhlaillallisen osallistujia. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1949. Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö. CC BY 4.0.
417 Elma Finne. Valokuva: kuvaaja tuntematon, n. 1920-luku. Svenska litteratursällskapet i Finland / ÖTA237 Minnesböcker från Solf.
424 Rakel Levin. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1954. Otavamedia / Journalistinen kuva-arkisto JOKA / Museovirasto.
428 Maija Korkeakoski-Haupt. Valokuva: kuvaaja tuntematon. *Ylioppilaslehti* 24.10.1936. Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto.
431 Martha Dahl-Salonen. Valokuva: kuvaaja tuntematon. *Suomen Kuvalehti* 22.4.1939. Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto.
435 Sylvia Lehtoranta-Pietilä. Valokuva: kuvaaja tuntematon. Urheiluarkisto, Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHTO.
453 Helsingin Naisorkesteri. Valokuva: kuvaaja tuntematon, 1950-luku. Museovirasto / Historian kuvakokoelma, Fazerin konserttitoimiston kokoelma.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Lyhenteet

Arkistot

DKB	Tanskan Kuninkaallinen kirjasto
HELSK	Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Suomen evankelis-luterilainen kirkko
HKA	Helsingin kaupunginarkisto
KA	Kansallisarkisto
KA/HT	Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipiste
KA/JT	Kansallisarkiston Jyväskylän toimipiste
KA/TT	Kansallisarkiston Turun toimipiste
KAVI	Kansallinen audiovisuaalinen instituutti
KB	Ruotsin Kuninkaallinen kirjasto
KK	Kansalliskirjasto
LKA/HMT	Leipzigin konservatorion arkisto: Leipzigin Felix Mendelssohn -musiikki- ja teatteriyliopiston kirjasto ja arkisto
MF	Music Finland
RA	Ruotsin Valtionarkisto (kansallisarkisto)
SA/TA	Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto
SibAK	Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto
SLS	Svenska Litteratursällskapet i Finland
SLUB	Saksin maakuntakirjasto – Dresdenin valtiollinen ja yliopistokirjasto
SM	Sibelius-museo
SMTB	Tukholman musiikki- ja teatteriarkisto
TaKA	Tampereen kaupunginarkisto
TsGIA	Pietarin historiallinen valtion keskusarkisto
UA	Urheiluarkisto
UU	Uppsalan yliopiston kirjasto
ÅA	Åbo Akademin kirjasto

Sanoma- ja aikakauslehdet

AB	Aftonbladet
BB	Borgåbladet
BT	Björneborgs Tidning
ESS	Etelä-Suomen Sanomat
FAT	Finlands Allmänna Tidning
HBL	Hufvudstadsbladet
HD	Helsingfors Dagblad
HJ	Helsingfors-Journalen
HS	Helsingin Sanomat
HT	Helsingfors Tidning
HTr	Helsingfors Tidningar
IL	Iltalehti
IS	Ilta-Sanomat
MB	Morgonbladet
MS	Mikkelin Sanomat
MT	Musiikkitieto
MW	Musikalisches Wochenblatt
NP	Nya Pressen
NÄ	Naisten ääni
SK	Suomen Kuvalehti
SP	Svenska Pressen
SSD	Suomen Sosialidemokraatti
SVL	Suomen Virallinen Lehti
TM	Tidning för Musik
TS	Turun Sanomat
US	Uusi Suomi
USr	Uusi Suometar
UuA	Uusi Aura
VBL	Vasabladet (Wasabladet)
WN	Wiborgs Nyheter
ÅT	Åbo Tidning
ÅTr	Åbo Tidningar
ÅU	Åbo Underrättelser

Muut lyhenteet ja merkinnät

HK	Helsingin Konservatorio (nyk. Taideyliopiston Sibelius-Akatemia)
HMO	Helsingin Musiikkiopisto
HY	Helsingin yliopisto
[k]	kadoksissa
NKK	Nuppu Koivisto-Kaasik
SA	Sibelius-Akatemia
SFH	Helsingin valtiollinen ruotsinkielinen tyttökoulu
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SLS	Svenska litteratursällskapet i Finland
SV	Susanna Välimäki

https://doi.org/10.21435/ha.154

Arkistot ja tietokannat

Arkistot, niiden alkukieliset nimet ja sijainnit

Baijerin valtionkirjasto, München, Saksa / Bayerische Staatsbibliothek
Berliinin Taideyliopiston arkisto, Berliini, Saksa / Archiv der Universität der Künste Berlin
Cheltenham Ladies' Collegen arkisto, Cheltenham, Iso-Britannia / Cheltenham Ladies' College Archive
Columbian yliopiston harvinaisten kirjojen ja käsikirjoitusten kirjasto, New York, Yhdysvallat / The Rare Books and Manuscripts Library, University of Columbia
Digi- ja väestötietovirasto, Helsinki
Eero Tarastin perhearkisto, Helsinki
Hampurin valtiollinen arkisto, Hampuri, Saksa / Das Staatsarchiv der Freien und Hansestadt Hamburg
Heidi Sundblad-Halmeen perhearkisto, Porvoo
Helsingin kaupunginarkisto, Helsinki
Helsingin kaupunginmuseo, Helsinki
Helsingin kaupunginorkesterin nuotisto, Helsinki
Helsingin yliopiston arkisto ja kirjaamo, Helsinki
Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Helsinki
Kansallisarkisto, Helsinki
Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipiste
Kansallisarkiston Joensuun toimipiste
Kansallisarkiston Jyväskylän toimipiste
Kansallisarkiston Turun toimipiste
Kansallisgallerian arkisto, Helsinki
Kansalliskirjasto, Helsinki
Kansallismuseo, Helsinki
Kansan arkisto, Helsinki
Kongressin kirjasto, Washington DC, Yhdysvallat / Library of Congress
Leipzigin Felix Mendelssohn -musiikki- ja teatteriyliopiston kirjasto-arkisto, Leipzig, Saksa / Hochschule für Musik und Theater "Felix Mendelssohn Bartholdy" Leipzig Bibliothek-Archiv
Ollusien perhearkisto (Margareta Ehrmanin hallussa), Vöyri
Michiganin yliopiston kirjasto, Ann Arbor, Michigan, Yhdysvallat / University of Michigan Library
Museoviraston arkisto, Helsinki
Music Finlandin nuotisto, Helsinki
Musiikkiarkisto, Helsinki
Münchenin konservatorion arkisto, München, Saksa / Archiv der Hochschule für Musik und Theater München
Norjan Kansalliskirjasto, Oslo, Norja / Nasjonalbiblioteket
Pennsylvanian yliopiston kirjasto, Kislak-keskus, Philadelphia, Pennsylvania, Yhdysvallat / University of Pennsylvania Libraries, Kislak Center
Pietarin historiallinen valtiollinen keskusarkisto, Pietari, Venäjä / Tsentralnyi gosudarstvennyi istoritšeski arhiv Sankt-Peterburga
Pietarsaaren museo, Pietarsaari
Ranskan kansalliskirjasto, Pariisi, Ranska / Bibliothèque nationale de France
Ruotsin Kuninkaallinen kirjasto, Tukholma, Ruotsi / Kungliga biblioteket
Ruotsin Valtionarkisto (kansallisarkisto), Tukholma, Ruotsi / Riksarkivet
Saksan valtion musiikintutkimuksen laitos, Berliini, Saksa / Staatliches Institut für Musikforschung
Sanna Linjama-Mannermaan kotiarkisto, Turku
Satakunta Arkisto, Pori
Sibelius-museo, Åbo Akademin säätiö, Turku
Sotamuseo, Helsinki
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Helsinki
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Helsingin seurakuntayhtymän keskusrekisteri, Helsinki

https://doi.org/10.21435/ha.154

Suomen evankelis-luterilainen kirkon Rannikon ja Ahvenanmaan keskusrekisteri, Pietarsaari
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Tampereen seurakuntayhtymän aluekeskusrekisteri, Tampere
Suomen evankelis-luterilainen kirkon Turun alueellinen keskusrekisteri, Turku
Suomen Harpistit ry:n arkisto (Kirsi Kiviharjun hallussa), Helsinki
Suomen Laulajain ja Soittajain liiton (Sulasol) arkisto (järjestön hallussa), Helsinki
Suomen ortodoksisen kirkon keskusrekisteri, Kuopio
Susanna Välimäen kotiarkisto, Helsinki
Svenska litteratursällskapet i Finland arkiv, Helsinki
Taideyliopiston arkisto: Sibelius-Akatemian arkisto, Helsinki
Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kirjasto, Helsinki
Tallinnan kaupunginarkisto, Tallinna, Viro / Tallinna Linnaarhiiv
Tampereen kaupunginarkisto, Tampere
Tanskan Kansallisarkisto, Kööpenhamina, Tanska / Det Danske Riksarkivet
Tanskan Kuninkaallinen kirjasto, Kööpenhamina, Tanska / Det Kongelige Bibliotek
Teatterimuseon arkisto, Helsinki
Tervolan kunnan arkisto, Tervola
Thüringenin maakunnallinen musiikkiarkisto – Franz Liszt -musiikkikorkeakoulun arkisto, Weimar, Saksa / Thüringisches landesmusikarchiv – Archiv der Hochschule für Musik Franz Liszt Weimar
Tukholman kaupunginarkisto, Tukholma, Ruotsi / Stockholms stadsarkiv
Tukholman musiikki- ja teatteriarkisto, Tukholma, Ruotsi / Stockholms Musik- och teaterbibliotek
Turun kaupunginarkisto, Turku
Työväen Arkisto, Helsinki
Uppsalan yliopiston kirjasto, Uppsala, Ruotsi / Uppsala Universitetsbibliotek
Urheiluarkisto, Helsinki
Venäjän kansalliskirjasto, Pietari, Venäjä / Rossijskaja natsionalnaja biblioteka
Viron kansallisarkisto, Tallinna, Viro / Rahvusarhiiv
Yhdysvaltain Kansallisarkisto, Washington DC, Yhdysvallat / National Archives and Records Administration
Yle Arkisto, Yleisradio, Helsinki
Åbo Akademin kirjasto, Turku / Åbo Akademis bibliotek

Verkossa olevat digitaaliset arkistot ja tietokannat, niiden alkukieliset nimet ja verkko-osoitteet

Ancestry.com: Genealogy, Family Trees & Family History, sukututkimus-verkkopalvelu (Lehi, Utah, Yhdysvallat), http://www.ancestry.com
British Newspaper Archive, British Library, Iso-Britannia, https://www.britishnewspaperarchive.co.uk
British Periodicals, ProQuest, käytetty Helsingin yliopiston kirjaston kautta
Circolo Scandinavo: Circolo Scandinavo per Artisti e Scienziati – Skandinaviska föreningen för konstnärer och vetenskapsmän, Rooman Skandinaavisen yhdistyksen arkisto, https://www.circolo-scandinavo.it/about-us/history à circolo archive
Encore: Suomen kansallisoopperan ja -baletin esitystietokanta, https://encore.opera.fi/
Finna.fi, tiedonhakupalvelu, Kansallinen digitaalinen kirjasto, https://www.finna.fi
Fono.fi, Yleisradion äänitetietokanta, http://www.fono.fi
Geni.com: sukututkimukseen liittyvä digitaalinen yhteisöpalvelu, MyHeritage company, http://www.geni.com
HathiTrust Digital Library, Michiganin yliopiston hallinnoima eri tutkimuskirjastojen välinen digitaalinen konsortiokirjasto, https://www.hathitrust.org/
Hautahaku: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ylläpitämä tietopalvelu, https://www.hautahaku.fi/
Helsingin kaupungin julkiset tietoaineistot: Helsinki Region infoshare, https://hri.fi/fi
Hiski: Suomen Sukututkimusseuran Historiakirjat, http://hiski.genealogia.fi/
International Music Score Library Project – IMSLP Petrucci Library, kansainvälinen digitaalinen nuottikirjasto, https://imslp.org/wiki/

https://doi.org/10.21435/ha.154

Itävallan Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtiarkisto: ANNO AustriaN Newspapers Online – Digitale Zeitungs- und Zeitschriftenlesesaal der Österreichischen Nationalbibliothek, https://anno.onb.ac.at/
Kansalliskirjaston digitaalinen sanoma- ja aikakauslehtiarkisto, https://digi.kansalliskirjasto.fi/
Kongressin kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto, Yhdysvallat: Chronicling America: Historic American Newspapers, Library of Congress, https://chroniclingamerica.loc.gov/newspapers/
Leipzigin Kuninkaallisen Musiikkikonservatorion digitaalinen arkisto, käytettävissä osana Saksin maakuntakirjaston digitaalista arkistoa: Digitalisierte Bestände der Hochschule für Musik und Theater "Felix Mendelssohn Bartholdy" Leipzig, Saksa, https://www.slub-dresden.de/
Levande musikarv, Ruotsin Kuninkaallisen musiikkiakatemian ylläpitämä tietokanta ja digitaalinen nuottikirjasto historiallisista ruotsalaisista säveltäjistä, Kungliga Musikaliska Akademien, https://levandemusikarv.se/
Moskovan P. I. Tšaikovski -konservatorion opiskelijatietokanta 1850–2021: Istorija – studenty 1850–2021, MGK im. Tšaikovskogo, Moskovskaja gosudarstvennaja konservatorija imeni P. I. Tšaikovskogo, https://www.mosconsv.ru/ru/students_h.aspx
Music Finlandin Composers and repertoire -sivusto, https://core.musicfinland.fi/
NewspaperArchive.com, digitaalinen sanomalehtiarkisto-palvelu, https://newspaperarchive.com
Norjan kansallinen arkistolaitos, Arkivverket, Norge, https://www.arkivverket.no
Norjan Kansalliskirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto: Aviser/Tiskrift, Nasjonalbiblioteket, Norge, https://www.nb.no
Pennsylvania Newspaper Archive, Pennsylvanian osavaltioyliopiston kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto, Penn State University Libraries, Yhdysvallat, https://panewsarchive.psu.edu
PeopleLegacy.com, hautausmaiden ja hautojen digitaalinen tietokanta, https://peoplelegacy.com/
Pietarin konservatorion historiallinen oppilas- ja opettajatietokanta, Pietarin valtiollinen Rimski-Korsakov -konservatorio, Venäjä: Entsiklopeditšeski slovar "Sankt-Peterburgskaja gosudarstvennaja konservatorija", Sankt-Peterburgskaja gosudarstvennaja konservatorija imeni N. A. Rimskogo-Korsakova, https://www.conservatory.ru/esweb
Radio- ja televisioarkiston RITVA-tietokanta, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, https://rtva.kavi.fi
Ranskan kansalliskirjaston digitaalisen kirjaston sanoma- ja aikakauslehdet: Gallica, Bibliothèque nationale de France, https://gallica.bnf.fr
Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto: Svenska Dagstidningar, Kungliga biblioteket, https://tidningar.kb.se
Saksin maakuntakirjaston – Dresdenin valtiollisen ja yliopistokirjaston digitaalinen arkisto: Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, SLUB, https://sachsen.digital/
Seine-Saint-Denisin hallintoalueen väestöhistoriallinen arkisto, Saint Denis, Ranska: Archives municipales (numérisées) de Saint-Denis, https://archives.seinesaintdenis.fr/Archives-en-ligne/p219/Archives-en-ligne
Stockholmskällan: Tukholman historiaa koskevaa tietosivusto ja digitaalinen arkisto, Tukholman kaupunki, https://stockholmskallan.stockholm.se/
Tallinnan kaupunginarkiston osoitetietokanta: Aadresslehed, Tallinna Linnaarhiv, https://www.ra.ee/aadresslehed/
Tanskan Kuninkaallisen kirjaston digitaalinen sanomalehtiarkisto: Mediastream, Det Kongelige Bibliotek, https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/avis
Tchaikovsky Research -tietokanta, http://en.tchaikovsky-research.net/
Visarkivets Vis- och låtregister, Musikverket, Ruotsin Valtion musiikkilaitoksen Lauluarkiston lauluhakemisto, https://katalog.visarkiv.se/
Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Toim. Yrjö Kotivuori. https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/

https://doi.org/10.21435/ha.154

Kirjoittajat

Musiikkitieteilijä **Susanna Välimäki** ja historioitsija **Nuppu Koivisto-Kaasik** ovat feminististä ja aktivistista musiikintutkimusta harjoittava työpari. He tutkivat musiikin historiaa naisten näkökulmasta ja työskentelevät tasa-arvoisemman kulttuurielämän puolesta. Välimäki toimii taiteiden tutkimuksen apulaisprofessorina Helsingin yliopistossa ja Koivisto-Kaasik tutkijatohtorina Taideyliopistossa.

Susanna Välimäki https://orcid.org/0000-0003-0073-8075
Nuppu Koivisto-Kaasik https://orcid.org/0000-0001-9019-9997

Abstract

Daughters of music: Finnish Women composers from the 19th Century to the 20th Century

The book presents the biographies and work lists of 126 Finnish women composers born between 1784 and 1909. Based on large-scale archival research, it is the first comprehensive historical account of Finnish women composers and their cultural heritage. The authors draw on feminist music history and the sociohistorical approach to find out who these women were, what kind of music they wrote, and how their careers reflected European cultural and social history. The treatise highlights the influence of girls' schools, women's suffrage movements and other socio-political developments on the musical culture of women. Concepts such as "composer", "woman" and "Finnish" were assumed to be open and inclusive throughout the research, in terms of both musical style and diversity in cultural background. In concentrating on music-making by women, the book opens up radically new vistas on Finland's music and cultural history, and it rectifies previous erroneous conceptions about women's composership and their artistic work. In short, it exposes the richness in the sonic and intellectual heritage of Finnish women composers, as well as its significance in society today.

https://doi.org/10.21435/ha.154

Säveltäjäelämäkerrat aakkosjärjestyksessä

https://doi.org/10.21435/ha.154

Henkilöhakemisto

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154

Asiahakemisto

https://doi.org/10.21435/ha.154

https://doi.org/10.21435/ha.154